

د طبعي ٽول حقوق له ناشر سره محفوظ دی

د کتاب نوم : احسن الفتاوى (اووم جلد) (له مسائل شتى څخه تر آخر د باب صدقة الفطر پورې)

د مؤلف نوم : فقيه العصر مفتى اعظم حضرت مفتى رشيد احمد صاحب رحمہ اللہ تعالیٰ پښتو ترجمہ او کمپوز : حضرت مولانا جواد صاحب

دیزاین ، اصلاح او نظر ثانی : حافظ محمد ولی (بغلانی)

د چاپ کال : ۲۰۱۲

د چاپ شمیر : ۱۰۰۰ ټوکه

فناشرین : مولوی محمد ظفر «حقانی» مولوی امیر الله «شیرانی»

د ملاویدو پته : مکتبه فریدیہ محلہ جنگی قصہ خوانی پېښور

د مکتبې مسؤل : مولوی محمد ظفر «حقانی» صاحب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د احسن الفتاوى دنهم جلد «اردو» د ترقیب کوونکی وړاندیز

د احسن الفتاوى اته جلدونه د حضرت رحمته الله علیه په ژوند کېنې شائع شوى وو. په نهم جلد کېنې د شاملو رسالو کتابت له پخوا نه مکمل شوې وو او د مسائلو مسوده د حضرت د وصال نه تقریبا یو کال مخکېنې مکمله شوې وه. مگر د احسن الفتاوى کاتب «منشی فاروق صاحب» د ضعف له وجې نه د نور کتابت نه معذور وو. د حضرت رحمته الله علیه په معیار باندې یو نوې کاتب تلاش کول هم یو ډیر مشکل کار وو لیکن د حضرت رحمته الله علیه په نيزد د ښکلی والی نه زیات اهمیت د املاء او د ترقیم وو او د دې د صحیح والی داسې اهتمام وو چه په دې کېنې معمولی غوندې تسامح هم نشوه برداشت کیدلې. خو څو کاتبانو خپل کتابت وښودلو لیکن خوښ یی نشو. آخر د یو کاتب صاحب په کتابت باندې یی څه قدرې اطمینان وشو نو مسوده هغه ته ورکړې شوه. د نیمې یا د لږ زیاتې حصې د کتابت نه وروسته حضرت رحمته الله علیه په دې باندې نظر ثانی شروع کړو نو د املاء او د کتابت د زیاتو غلطیو د وجې نه ئې ټول کتابت مسترد او فرمائیلو. بیا یو نوې کاتب مولوی عیسی صاحب سربازی سره ئې رابطه وکړه چه دوی دې نه مخکېنې هم د حضرت د بعضو رسالو او مواعظو کتابت کړې وو او مسوده ئې د هغه په حواله کړه. هغه لا دریمه حصه کتابت کړې وو چې په شپږمه ذی الحجه ۱۴۲۲هـ باندې د حضرت رحمته الله علیه له دنیا نه رخصت وشو. رحمه الله تعالى رحمة واسعة ورفیع درجاته وولله المقعد المقرب عنده.

د علم او عمل د آفتاب او ماهتاب د دې جهان فانی نه په رخصتې دو باندې داسې یوازې والې او محرومې محسوس کیدله چه د څه مودې پورې د دې کار د پاره یواځې والې او دلجمعی په لاس رانغله. بل طرف ته د کاتب صاحب مصروفیت هم د تاخیر باعث جوړیدلو دغه شان د دې جلد په اشاعت کېنې د حضرت د جدائی نه پس هم د یو نیم کال نه زیات وروسته والې راغې د دې یو څو کرښو لیکلو مقصد دا دې چه د دې جلد ټول مسائل او مسائل د حضرت رحمته الله علیه لخوا لیکلې شوې دی یا د بنده لخوا لیکلې شوې دی چه هغه حضرت رحمته الله علیه د تصحیح او تصویب نه پس د احسن الفتاوى د پاره منتخب فرمائیلې وو.

د دې جلد په اول چاپ کېنې دا وضاحت نه وو شوې. حضرت استاذ صاحب دامت براکاتهم خدا دې طرف ته توجو او فرمائیلې. له همدې کبله په دویم چاپ کېنې دا څو کرښې شاملېږي.

محمد غفاله عنه

مرتب احسن الفتاوى ... دارالافتاء والارشاد ناظم آباد کراچی

۱۰ ذی القعدة، سنه ۱۴۲۶هـ

مسائل شتی

حضرت حسین علیه السلام ولی له یزید نه بغاوت وکړو

د دې مسئلې تفصیل په کتاب الجهاد په رساله ، ذب الجهول عن سبط الرسول علیه السلام کښې تیر شوې دې هلته دې وکتل شی .

آیا درې واره سورت اخلاص لوستلو سره د قرآن ثواب ملاویری ؟

سوال : آیا دا خبره صحیح ده چه درې واره سورت اخلاص لوستلو سره د پوره قرآن کریم برابر ثواب ملاویری ؟ بینوا توجروا .

الجواب و منه الصدق والمصاب : د سورت اخلاص د فضیلت په باره کښې په صحیح بخاری او صحیح مسلم کښې دا لاندې روایات نقل کړې شوي دي :

عن ابی سعید الخدري رضی الله عنه ان رجلا سمع رجلا یقرء قل هو الله احد یردحها ، فلما اصبح جاء الی رسول الله صلی الله علیه و آله فذکر ذالک له ، وکان الرجل یثقلها ، فقال رسول الله صلی الله علیه و آله والذی نفسی بیده انما تعدل ثلث القرآن (صحیح البخاری ، ص ۵۰ ج ۲)

عن ابی سعید الخدري رضی الله عنه قال قال النبی صلی الله علیه و آله لا صأ به ، ایعجز احدکم ان یقرء ثلث القرآن فی ليله فشق ذالک علیهم وقالوا ایذا یطیق ذالک یا رسول الله فقال الواحد الصمد ثلث القرآن (حواله هالا) -

عن ابی هريرة رضی الله عنه عرج الیما رسول الله صلی الله علیه و آله فقال اقرء علیکم ثلث القرآن فقرء قل هو الله احد الله الصمد حتی غتمها (مسلم ، ص ۲۱ ج ۲)

په دې احادیثو کښې سورت اخلاص ته د ثلث قرآن برابر وه ویلې شو چه محدیثینو رحمهم الله د دې مختلف توجیهات بیان کړي دي چه یو څو مشهور وجوهات له هغې څخه دا دي :

۱) په قرآن کریم کښې درې قسمه مضمونونه بیان شوي دي : یو د الله تعالی صفات ، دوم احکام او دریم قصې ، سورت اخلاص پوره په پوره د الله تعالی په صفاتو باندې مشتمل دي په دې اعتبار سره دا ثلث د قرآن دي .

۲) د دې ثواب د ثلث قرآن برابر دي .

۳) چا چه د دې په مضمونونو یعنی توحید او اذعان بالخالق باندې عمل وکړو یعنی ایمان ني پرې ولرو ۱) په حاصلولو دمقصد کښې ، نو هغه د هغه چا په شان دي چه چا ثلث قرآن ولوستلو

۴) همدا ثواب ترې مراد دي لیکن دا تر صاحب د واقعی پورې خاص دي .

حافظ ابن عبد البر رحمه الله فرمائی ہے کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ بیان شوی فضیلت باندی یقین لریل پکار دی او پہ خپله رائی باندی هیش قسمه توجیه بیانول ندی پکار چه سورت اخلاص د ثلث قرآن برابر څنگه او ولې دې ؟

قال الحافظ العيني رحمه الله : قوله (انها) ان قراءة قل هو الله احد تعدل ثلث القرآن، واختلف في معناه فقال البازري: القرآن ثلاثة انحاء قصص واحكام وصفات الله عز وجل، وهذه السورة متميزة للصفات وهي ثلث و جزء من الثلاثة، وقيل ثوابها يضاعف بقدر ثواب ثلث القرآن بغير تضعيف، وقيل القرآن لا يتجاوز ثلاثة اقسام: الارشاد الى معرفة ذات الله تعالى ومعرفة اسمائه وصفاته ومعرفة افعاله وسننه ولما اشتملت هذه السورة على التقديس وازنها رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم بثلث القرآن، وقيل ان من عمل بما تضمنته من الاقرار بالتوحيد والاعتقاد بالخالق كمن قرء ثلث القرآن، وقيل قال ذلك لشخص بعينه قصده رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم، وقال ابو عمر: لقول عائشة عن النبي صلی اللہ علیہ وسلم ولا تعدوا لكل ما جهلناه من معناه، فترده اليه صلی اللہ علیہ وسلم ولا ندري لم تعدل هذه ثلث القرآن (عمدة القاري، ص 3، ج 2) والله سبحانه وتعالى اعلم

د سورت اخلاص فضیلت او د یوې غلط فهمی ازاله

سوال : عام طور سره د سورت اخلاص دا فضیلت بیانیری چه په درې واره سورت اخلاص لوستلو سره د پوره قرآن ثواب ملاویږی او په دې د حدیث حواله هم ورکولې کیږی ، دلته دا خبره د غور کولو قابل ده چه هر کله د قرآن د لوستلو نه مراد هم د ثواب حاصلول دی او هر سرې روزانه څو واره سورت اخلاص لولی او د قرآن د لوستلو ثواب حاصلولې شی نو هغه ته روزانه په ترتیب سره د پوره قرآن کریم لوستلو څه ضرورت دې ؟ که چیرې څوک ئې ونه لولی نو څه نقصان دې ؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : ۱- په حدیث شریف کښې سورت اخلاص ته ثلث قرآن فرمایلي شوي دي . لیکن دا بیان پکښې نشته چه دا د ثواب په اعتبار سره ثلث قرآن دې ، او که په کوم بل اعتبار سره ثلث قرآن دې ؟ د دې په باره کښې محدثینو رحمهم الله مختلف توجیهات بیان فرمایلي دي چه په هغې کښې یوه توجیه د ثواب والا هم ده . نو دا معلومه شوه چه په سورت اخلاص ونیلو باندې د پوره قرآن ثواب ملاویدل حدیث نه دي . بلکه د حدیث د مختلفو توجیهاتو نه دایوه توجیه ده . لهذا دافضیلت د حدیث په طور سره بیانول جائز نه دي بلکه دا په رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم باندې د بهتان په زمره کښې داخلیری او داسې شخص د دې وعید ((من کذب علی متعبدا فلیمتو مقعده من النار)) مستحق دي

بهر حال د قرآن کریم ښه په ترتیب سره تلاوت نه کول او صرف د سورت اخلاص په لوستلو باندې اکتفاء کول شرعا او عقلا په هیڅ شان صحیح نه دی، وجوهات یې دا لاندې دي

(۱) د سورت اخلاص د فضیلت د حدیث څه تشریح پخپله د رسول الله ﷺ نه نقل کړې شوې نه ده چه د سورت اخلاص د ثلث قرآن د برابریدو نه څه مراد دی؟ او دا په څه اعتبار سره ثلث قرآن دې؟ د دې وجې نه محدثینو حضراتو ﷺ د دې حدیث څه توجیه کول خوښ کړې نه دي او دا یې رسول الله ﷺ ته ورسپارلی دی.

(۲) که چیرې د توجیه لاره هم اختیار کړې شی نو بیا هم دا توجیه خاص نه ده چه د سورت اخلاص ثواب د ثلث قرآن برابر دې ځکه چه د دې مختلف توجیهات شوی دی چه په هغې کښې د ټولو نه راجحه توجیه دا ده چه دا سورت د قرآن د مضمونونو یعنی، اسماء الله تعالی و صفاته، احکام او قصصو په اعتبار سره ثلث دقرآن دې، لهذا په یقین سره دا نشی و نیلې کیدې چه آیا د سورت اخلاص ثواب د ثلث قرآن برابر دې او که نه؟

(۳) او که چیرې د ثواب والا توجیه اختیار کړې شی نو بیا په دې کښې مختلف احتمالات دي. الف: اجر بلا تضعیف مراد دې، یعنی د ثلث قرآن حقیقی اجر خو به ملاؤ شی خو چه د ثلث قرآن په تلاوت کولو باندې کوم زیات ثواب ملاوېږي هغه به ورته نه ورکول کیږي.

ب: دا فضیلت د واقعي والا سره خاص دي.

ج: د ټولونه ښه مطلب هغه دي کوم چه شیخ الاسلام حضرت ابن تیمیه رحمته الله علیه بیان کړې دي چه د اجر او ثواب قسمونه مختلف دي، په سورت اخلاص لوستلو سره به یو قسم ثواب له هغې څخه ملاوېږي، هغه به اگر چې د ثلث قرآن برابر وی لیکن که د باقی قرآن تلاوت ونکړې شی نو د نورو قسمونو اجر او ثواب به محرومی راشی او حال دا چه انسان د هر قسمه ثواب محتاج دي شیخ الاسلام رحمته الله علیه د زیاتې پوهې د پاره په محسوساتو کښې د دې مثال بیان فرمائیلې دي چه حاصل یې دا دي چه مثلاً د یو سړی سره د اوسیدو ځای، خوراک، جامه او څه نغدي روپۍ وی او د هغې مالیت د یو لاکه روپو برابر وی او دویم سړی داسې وی چه هغه سره دا هیڅ نه وی البته یو لاکه روپۍ نغدي ورسره موجود وی، اوس دا دویم سړی سره د اول شخص د ټول سامان په اندازه نغدي روپۍ موجودې دی لیکن دې د هغې څیزونو ضرورت مند محتاج دي کوم چه اول سړی سره دی، او اول سړی سره د ضرورت هر سامان موجود دي نو هغه د دویم محتاج نه دي.

همدغه شان د سورت اخلاص درې واړه لوستلو والا ته دټولو قسمونو د ثواب نه صرف یو قسم ثواب حاصل دي نو د باقی قرآن په تلاوت چه کوم مختلف قسمه ثوابونه ملاوېږي هغې ته دي محتاج دي او کوم سړی چه ښه په ترتیب سره د پوره قرآن کریم تلاوت کوي نو هغه ته ټول قسمه ثوابونه حاصل دي، هغه هیڅ قسم ته محتاج نه دي.

حاصل دا شو چه اول خو درې واره سورت اخلاص لوستلو سره د پوره قرآن ثواب ملاویدل متعین نه دی. صرف احتمال دي او صرف د احتمال په بنا باندې د باقی قرآن نه صرف نظر کول او په ترتیب سره نه لوستل څه معقوله خبره نه ده.

دویم دا چې که چیرې د ثواب ملاویدل یقیني هم ومنلې شی نو په دې سره به ورته د ثلث قرآن حقیقي اجر ورکول کیږي د زیات اجر نه به محروم وي یا به ورته د اجر یو قسم ورکول کیږي که په سوونو واره سورت اخلاص ولي. د نورو قسمونو د ثواب یعنی لکه د تلاوت برکات او په دې کښې غور او فکر کولو نه به محرومه وي. د رسول الله ﷺ د فضیلت د بیانولو مقصد د دې سورت مهمت بالشان کیدل بیانول دی. د دې بیان مقصد دا ندې چه گویا د سورت اخلاص درې واره لوستل د پوره قرآن قائم مقام دی او د پوره قرآن د تلاوت کولو ضرورت پاتې نه شو. مثلاً د مور او پلار خدمت د فضیلت د بیانولو دپاره چه په حدیث شریف کښې پرې د جهاد اطلاق وشو نو د دې به دا مطلب نه وي چه گویا د مور پلار خدمت دي د جهاد قائم مقام وگرځولې شی او د فرض جهاد ادا کولو ضرورت به نه وي. په دې بنا باندې رسول الله ﷺ، صحابه کرام رضی الله عنهم او علماؤ او د صلحاء امت عمل داسې جاری راروان دي چه دې حضراتو به د پوره قرآن کریم ښه په ترتیب سره تلاوت فرمائیلو او په دې خبره باندې به ټې ښه زور هم ورکولو. چا هم صرف د سورت اخلاص په تلاوت باندې کافی والې ندې کړي، یعنی په ترتیب سره قرآن کریم لوستل ټې ندی پریښي.

قال الحافظ العيني رحمه الله وقيل ثوابها يضاعف بقدر ثواب ثلث القرآن بغیر تضعیف (الی ان قال) وقال ابو عمر نقول عما ثبت عن النبي ﷺ ولا نعدو ونكلا ما جهلنا من معناه فردة اليه ﷺ ولا ندري لم تعدل هذه ثلث القرآن وقال ابن راهويه ليس معناه ان لو قرأ القرآن كله كانت قرمة قل هو الله احد تعدل ذلك اذا قرءها ثلث مرة لا ولو قرءها اكثر من مائة مرة (عمدة القاری ص ۳۰ ج ۲) وقال العلامة المجدوي رحمه الله ان المراد بذلك الاجر المعين لقراءة يس مع ما يؤتي له بعد ذلك منة منه تعالى وفضلا. وفي القرآن لم ير دهنا الا ما هو له معين من الاجر. (الكوکب الدري ص ۳۰ ج ۲)

وقال شيخ الاسلام ابن تيمية رحمه الله فاذا قرأ الانسان (قل هو الله احد) حصل له ثواب بقدر ثواب ثلث القرآن. لكن لا يجب ان يكون الثواب الحاصل من جنس الثواب الحاصل بوقية القرآن. بل قد يحتاج الى جنس الثواب الحاصل بالمر والبهى والقصص. فلا تسد (قل هو الله احد) مسد ذلك ولا يقوم مقامه فلها لقراء (قل هو الله احد) فانه وان حصل له اجر عظيم لكن جنس الاجر الذى يحصل بقراءة غيره لا يحصل له بقراءها. بل يبقى فقيرا محتاجا الى ما يحرم به ايمانه من معرفة الامر والبهى والوعد والوعيد ولو قام بالواجب عليه. فالبعارف التى تحصل بقراءة سائر القرآن لا تحصل بمجرد قراءة هذه السورة. فيكون من قرأ القرآن كله الفضل من قرءها ثلاث مرات من هذه الجهة

لتتوع القواب، وان كان قارء (قل هو الله احد) ثلاثاً يحصل له ثواب بقدر ذلك القواب، لكنه جنس واحد ليس فيه
الا انواع التي يحتاج اليها العبد، كمن معه ثلاثة آلاف دينار وآخر معه طعام ولباس ومساكن ولقد يعدل ثلاثة آلاف
دينار فان هذا معه ما ينتفع به في جميع اموره، وذلك يحتاج الى ما مع هذا، وان كان ما معه يعدل ما مع هذا وكذلك لو
كان معه طعام من اشراف الطعام يساوي ثلاثة آلاف دينار فانه يحتاج الى لباس ومساكن، وما يدفع به الضرر من
السلح ولا دوية وغير ذلك مما لا يحصل بمجرد الطعام - (مجموعه فتوى ابن تيميه، ص ۳۰۰ ج ۴) والله سبحانه وتعالى اعلم -

د موسى عليه السلام ملك الموت لره خپره وركول

سوال: آيا موسى عليه السلام ملك الموت ته د مرگ په وخت كښې خپره وركړې وه؟ - آيا دا خبره
صحيح ده او كه نه؟ بيونا توجروا.

الجواب و منه الصدق والصواب: دا واقعه صحيح ده، ملك الموت د انسان په شكل كښې
راغلي وو او موسى عليه السلام ته يې د مرگ اختيار هم وركړو، حالانكه انبياء كرام عليهم السلام ته
اول اختيار وركولې كيږي نو خكه موسى عليه السلام ملك الموت ته پيژندلو او په هغه يې د يو انسان
خيال وكړو او خپره يې وركړه، بيا وروسته چه كله موسى عليه السلام ته د مرگ اختيار وركړې شو نو
موسى عليه السلام مرگ خوښ كړو، كېدا چې روايت البخاري وغيره، خكه چه په دغه وقت كښې موسى عليه السلام ته د
الله د طرفه مامور كيډل معلوم شوى وو - والله سبحانه وتعالى اعلم -

يو ژوندى انسان ته هم ايصال ثواب كيډې شي

سوال: آيا يو ژوندى انسان ته د نيكو اعمالو او صدقاتو ايصال ثواب كيډې شي لكه چه بعض
عقيدت مند يې خپلو شيخانو او علماء كرامو د پاره كوي، او آيا ايصال ثواب صرف د نوافلو
كيډې شي كه د فرائضو هم كيډې شي؟ بيونا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب: ژوندى ته ايصال ثواب كيډې شي او په فرض او نفل كښې خه فرق
نشته، د دواړو ايصال ثواب كيډې شي

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: وفي المهر من صام او صلى او تصدق وجعل ثوابه لغيره من الاموات
والاحياء جاز ويصل ثوابها اليهم عند اهل السنة والجماعة كذا في المذائع ثم قال وبهذا اعلم انه لا فرق بين
ان يكون المجهول له ميتاً او حياً والظاهر انه لا فرق بين ان يدعى به عند الفعل للغير او يفعل له نفسه ثم بعد
ذلك يجعل ثوابه لغيره لا تطلق كلامهم وانه لا فرق بين الفرض والنفل (رد المحتار، ص ۱۰۰ ج ۴) والله سبحانه
وتعالى اعلم -

د فرائضو هم ایصال ثواب کیدې شی

سوال: آیا ایصال ثواب صرف د نوافلو کیدې شی که د فرائضو هم کیدې شی؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب: د فرضو او نفلو دواړو ایصال ثواب کیدې شی (رد المختار، ص ۲۰۵ ج ۱، والله سبحانه وتعالى

د بدل شوی سامان حکم

سوال: کله کله دوی (جامعي وینزونکی) سره کپړې بدلې شی، که چیرې دغه کپړې واپس کړی نو دغه کپړې هم لارې شی او خپلې کپړې هم نه ملاویږی او دغه شان کله کله په جماتونو کښې پیزار بدل شی او کله غل نوې پیزار یوسی او زور پرېږدی، آیا ددې کپړو یا د دې پیزار استعمالول جائز دی او که نه؟ بینوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرې د دغې کپړو یا د پیزار د مالک پته لگول ممکن نوی نو د استعمال د جائزوالی صورت ئې دا کیدې شی چه په خپل بالغ اولاد یا په بل رشته دار باندې ئې صدقه وکړی خو په دې شرط چه هغه فقیر وی بیا ئې هغه په خپله رضا سره صدقه کولو والا ته واپس کړی، او که چیرې دا سړي په خپله فقیر وی نو بیا خو پکښې دې حیلې ته هم ضرورت نشته له دې وجې نه د دې استعمال جائز دي.

قال العلامة طاهر بن عبد الرشيد البخاري رحمته الله: امرأة وضعت ملاء معها لحاء امرأه أخرى ووضعت ملاء معها ثم جاءت الأولى واخذت ملاء الفاتية وذهبت لا يسع للفاتية ان تنتفع علامة الأولى والحيلة ان تتصدق الفاتية بهذه الملاء على بعدائها ان كانت فقيرة على نية ان يكون الثواب لصاحبها ان رضيت ثم ذهب الملت الملاء معها فيسعها الانتفاع بها كالحلقة (خلاصة الفتوى، ص ۲۰۰ ج ۲)

که چیرې د دغه یقین په څه طریقې باندې دا وشي چه دا څیز د فلانی سړي دې کوم سړي چه د دغه هغه څیز ورې دې، او دا ئې هم یقین وی چه هغه به دې خپل څیز پسې دلته نه راځی او نه ورته د هغه څه ځای (مسکن وغیره) معلوم وی نو بیا دغه څیز ځان سره ساتلې شی لیکن که چیرې د دغې څیز قیمت زیات وی نو بیا به د زیاتوالی په حساب سره صدقه ورکړی، والله سبحانه و تعالی اعلم

سلام کول سنت مؤکد دی

سوال: آیا هر عام او خاص شخص چې په لاره کښې مخې ته راځی په هغه باندې سلام اچول سنت مؤکد دی او که غیر مؤکد؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب: بعضي کسانو د سلام د وجوب قول کړي دي، مگر صحيح دا ده

چه په سلام کښې روميې والې سنت مؤکد دي . او د سلام جواب ورکول واجب دی . البته فاسق ته سلام کول مکروه دي . گيره خرييل يا کت کول فسق دي ليکن کومو فاسقانو سره چه پيژندگلو وي که په هغوئ باندې سلام ونکړي شی نو په دې کښې د کبر تهمت او د دين او اهل دين نه د نفرت کولو خطر ده نو په دوي باندې سلام کول جائز دی .

قال علامه ابن عابدین رحمته الله : (قوله فلو اصرم يريه تحريك شفثيه) قال في شرح الشرحه واعلم انهم قالوا ان السلام سنة واسماعه مستحب وجوابه اي ردة فرض كفاية واسماعه ردة واجب بحيث لو لم يسعه لا يسقط هذا الفرض عن السامع حتى قيل لو كان المسلم اصرم يجب على الراد ان يحرك شفثيه ويريه بحيث لو لم يكن اصرم لسبعه (رد المحتار ، ص ۳۰۶ ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم .

د لاؤد سپيکر د سلام جواب ورکول

سوال : د لاؤد سپيکر نه په سلام آوريدو باندې د هغې جواب ورکول ضروري دی او که نه؟ حضرت مفتي محمد شفيع رحمته الله په آلات جديده ، ص ۱۱۲ کښې ليکلې دی چې که چيرې څوک د راډيو نه سلام واورى نو جواب واجب نه دي ځکه چه په سلام آؤرولو باندې سامع قادر نه دي او دا علت په لاؤد سپيکر کښې هم موجود دي . نو آيا د دې هم هغه حکم دي ؟ بينوا تو جروا -

الجواب باسم ملهم الصواب : د راډيو او د لاؤد سپيکر د دواړو يو حکم دي چه د سلام جواب ئې واجب نه دي . دې وجې نه چه دا سلام بې موقعي دي . د وعظ او خطبي او بغير د دې دواړو نه مخکښي سلام شرعا معهود نه دي

وردان رجلا عطس فسلم على رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال صلی الله علیه وسلم وعلى امك السلام فعبد صلی الله علیه وسلم عن الجواب المسنون المالا لسلوب الغريب تنبيها له على ان موقع السلام هو عند اللقاء لا بعد العطاس . رواه الترمذی وابو داؤد (مشکوۃ ، ص ۳۰۰)

په آؤرولو باندې قدرت (قادریدل) د جواب د واجبيدو د پاره شرط نه دي چنانچه چه د يو خط د جواب ورکولو اراده نه وي نو د خط په ذريعه د سلام جواب رسول اگر چه حقيقه قدرت دي ليکن حکما قدرت نه دي ځکه چه د خط جواب ورکول ضروري نه دی او په دې صورت کښې د سلام ليکلو ته واجب قرار وييلو کښې حرج دي . وهو مدفوع . د دې وجې نه دا قدرت د نه قدرت په حکم کښې دي . سره د دې په ژبه سره د دې جواب ورکول واجب دی .

قال العلامة ابن العابدین رحمته الله تعالى : (قوله ويجب رد جواب كتاب التحية) لان الكتاب من الغائب بمنزلة الخطاب من الحاضر فمحمي والغاس عنه غافلون ط المتبادر من هذا ان المراد دسلام الكتاب لارد

الكتاب (وبعد اسطر) وقال النووي رحمته الله ولو اتاه شخص بسلام من شخص اى فى ورقة وجب الرد لورا (ردالمحتار، ص ۳۳، ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم -

د سلام جواب آؤرول

سوال آیا د سلام جواب په داسې تیز آواز سره ورکول ضرورى دى چه سلام اچولو والا ئې واؤرى يا صرف جواب كافى دې؟ بينوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب که چيرې د سلام په آؤرولو باندې قدرت وى نو ضرورى دى اوکه نه نو ندی ضرورى . لکه د خط د سلام جواب ورکول . که چيرې د خط جواب ئې ورته وليکلو نو د سلام جواب ليکل واجب دى . او دا ابلاغ بمنزله اسماع دې . او که چيرې د خط جواب ئې ورته و نه وليکلو نو په ژبه سره جواب ورکول واجب دى . تفصيل ئې په احسن الفتاوى کتاب الحظر والاباحة کښې د عنوان «خط کي سلام کا جواب» لاندې ليکلي دى . والله سبحانه وتعالى اعلم

که دوه کسانو په يو وخت کښې سلام وکړو

سوال که چيرې دوو کسانو يو بل ته په يو ځل سلام وکړو نو آیا په دواړو باندې به د سلام جواب ورکول واجب وى يا بل څه حکم ئې دې؟ بينوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب . په دواړو باندې جواب ورکول واجب دى .

قال العلامة ابن العابدین رحمته الله عن التعارخانية: فان سلمنا معاير دکل واحد (ردالمحتار، ص ۳۳، ج ۲) والله سبحانه وتعالى .

په اشارې سره د سلام جواب ورکول

سوال په لاس سره سلام کولو والا ته جواب ورکول واجب دى اوکه نه دى؟ - بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب . که چيرې د آواز رسولو طاقت لرلو سره ئې په اشاره سلام وکړو نو د دې جواب ورکول واجب نه دى . والله سبحانه وتعالى اعلم

خالی کور يا جمات ته د داخلیدو په وخت کښې سلام کول

سوال که چيرې يو سړې خپل کور يا جمات ته لاړ شى او هلته هڅ څوک نه وى او يا د داسې خالی ځای نه بهر وځى . نو د لره سلام اچول پکار دى اوکه نه . او که اچول پکار وى نو په کومو الفاظو سره اچول پکار دى؟ - بينوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب خالی کور ته د داخلیدو په وخت د سلام کولو فقهاؤ رحمته الله تصریح

فرمانشده . به کور او به حمام کسی به طاهره خه فرو سنه . بلکه به حمام کسی د فرسو
 مو خود بدل خو بختی دی دا حکم به هغه وخت کبې دې چه په حمام کبې خوک نه وی که حری
 به حمام کسی خوک موجود وی نو سا خو سلام کول جائز نه دی خکه چه د عبادت کوکو به
 عبادت کسی به خلل راشی . په داسې موقع باندې به دې الفاظو سره سلام کول پکار دی . السلام
 علینا و علی عبد الله الصالحین

قال العلامة ابن العابدین رحمته (قوله واذا اتى دار السنان الخ) وان دخل ليس فيه احد يقول السلام
 عليهما وعلى عبد الله الصالحين فان الملائكة ترد عليه السلام (ردالمحتار ص ۳۰ ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم

په نابالغ باندې د سلام جواب واجب نه دي

سوال که یو بالغ بل نابالغ ته سلام وکړی نو آیا په نابالغ باندې جواب واجب دي او که نه ؟
 ښووا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب نابالغ غیر مکلف دي په دې وجه په دې باندې جواب واجب نه دي .
 والله سبحانه وتعالى اعلم

د نابالغ د سلام جواب ورکول واجب نه دی

سوال که نابالغه شخص . بالغ ته سلام وکړی نو آیا په بالغ باندې د دې جواب ورکول واجب
 دی او که نه ؟ ښووا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب نه واجب ندی . خو په دې شرط که دغه ماشوم عاقل نه وو او د
 هغه زړه ماتولو ویره نه وی او که نه نو د سلام جواب ورکول خو واجب معلومسری
 اوسلهم الطفل والسكران اوشابة يخشى بها الفتان (ردالمحتار ص ۳۰ ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم

د سلام د رسولو حکم

سوال که چیرې یو شخص بل ته وه وئیل چه فلانی شخص ته خپل سلام اووايه او هغه خاموش
 وو نو د سلام رسول پرې واجب دی او که نه ؟ ښووا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب سکوت چپ والي په عرف کبې او دلالت برده له همدې وجه
 نه په دې صورت کبې سلام رسول واجب دی البته که مزاحه واصحه یا دلالت خه الشراء لازم
 والي بی ونه کړو . مثلاً د سلام رسولو نه نی عذر سان کړو . یا نی انت . الله وه وبله یو سلام
 واجب نه دی

قال العلامة المحقق رحمته ولو قال لاخر ادرم فلانا السلام يجب عليه ذلك . وقال العلامة ابن العابدین

يُؤَيِّدُ (قوله يجب عليه ذلك) لانه من ايصال الامانة لمستحقها والظاهر ان هذا اذا رتب جعلها تأمل ثم رتب في شرح المناري عن ابن حجر التحقق ان الرسول ان التزمه اشبه الامانة والافوديسة اذ اي فلا يجب عليه الذهاب لتبليغه كما في الوديسة - (ردالمحتار ص ٣٣، ج ٥)

وقال العلامة المحصفي رحمته الله والوديسة ما تترك عبد الامين وهي الحص من الامانة كما حلقه المصنف وغيره وركنها لا يجب صريحاً كادعتك او كناية كقوله لرجل اعطني الف درهم او اعطني هذا الثوب مثلاً فقال اعطيتك كان ودية بحر لان الاعطاء يحتمل الهبة لكن الوديسة ادنى وهو متيقن فصارت كناية او فعلاً كما لو وضع ثوبه بين يدي رجل ولم يقل شيئاً فهو ايداع، والقبول من المودع صريحاً كقبلي او دلالة كما لو سكع عند وضعه فانه قبول دلالة كوضع ثيابه في حمام عمراء من الثياب وكقوله لرب الحنان اين اربطها فقال هناك كان ايداعاً عادية وهذا في حق وجوب الحفظ واما في حق الامانة فتتم بالانجاب وحده حتى لو قال للغاصب او دعمتك المغمصوب بر من الضمان وان لم يقل اختيار -

قال العلامة ابن عابد بن رحمته الله : (وقوله شيئاً) فلو قال لا اقبل لا يكون مودعاً لان الدلالة لم توجد بحر وفيه عن الخلاصة لو وضع كتابه عند قوم فذهبوا وتركوه ضمنوا اذا ضاع وان قاموا واحداً بعد واحد ضمن الاخير لانه تعين للحفظ فتعين للضمان اذ لكل من الانجاب والقبول فيه غير صريح (ردالمحتار ص ٣٣، ج ٥) والله سبحانه وتعالى اعلم -

د نجونو ختنه (سنت) كول مستحب دى

سوال په دې زمانه كېښي د نجونو سنتول (ختنه) سنت ده كه نه ؟ او حديث نه ئې ثبوت شته او كه نه ؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د نجونو سنتول (ختنه) د حديث نه ثابت نه ده ، او د هلكانو سنتول سنت مؤكده دى او د نجونو ختنه د آلد فى الجماع كيدو د وجې نه مستحب ده او په نه كولو كېښي ئې څه گناه نشته

قال العلامة ابن عابد بن رحمته الله تحت (قوله المختان) : لان المختان سنة للرجال من جملة الفطرة لا يمكن تركها وهي مكرومة في حق النساء كما في الكفالة (ردالمحتار ص ٣٤، ج ٥) -

وقال رحمته الله ايضاً (قوله ومختان البرئة) الصواب عفاض لانه لا يقال في حق البرئة عفتان وانما يقال عفاض محوى (قوله مكرومة للرجال) لانه الذي الجماع ليس (قوله وليل سنة) جزم به البخاري معللاً بأنه نص على او

الخدي مختن ولو كان ختاهما مكرمة لم تختن الخدي لاحتمال ان تكون امرءة ولكن لا كالتسنة في حق الرجال اه
 قول ختان الخدي لاحتمال كونه رجلا وختان الرجل لا يترك فلذا كان سنة احتياطاً ولا يهدى ذالك سنته
 للمرأة تأمل وفي كعاب الطهارة من السراج او اهاج اعلم ان الختان سنة عند الرجال مستحب للنساء لقوله
 عليه الصلاوة والسلام ختان الرجل سنة وختان النساء مكرمة (رد المحتار ص ۸۸ ج ۲) ولله سبحانه وتعالى اعلم -

د تير شوی سوال په شان یو بل سوال

سوال د ښځو ختنه یعنی سنتول سنت دی که مستحب ؟ او دا حکم د ټولو علاقه د پاره یو
 شان دي که څه تفصیل لری ؟ بینوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب د احنافو مذهب ختنه د سرو په حق کښې سنت مؤکده ده او د
 ښځو په حق کښې مستحب ده

د مالکینو مذهب د دواړو په حق کښې سنت ده

د شوافعو مذهب د سرو او ښځو دواړو په حق کښې واجب ده او همدا مذهب امام نووی رحمته الله علیه
 هم غوره کړې دي او دویم قول ئې د ښځو په حق کښې د نه واجب والی دي

د حنبليانو مذهب د سرو په حق کښې واجب ده او د ښځو په حق کښې مستحب ده
 د لاندې احادیثو مبارکو نه معلومېږي چه د رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کښې د ښځو سنتول ختنه،
 عدم رواج وو

عن عائشة رضی الله عنها قالت قال رسول الله صلی الله علیه و آله اذا جاوز الختان الختان وجب الفسل ففعلته انا ورسول الله صلی الله علیه و آله
 فاغتسلنا رواه الترمذی وابن ماجه (مشکوٰۃ ص ۸۸ ج ۱) -

عن امر عطية الانصارية ان امرءة كانت تختن بالمدينة فقال لها النبي صلی الله علیه و آله لا تهكي فان ذالك احق للمرأة
 واجب الى المعلن (ابوداؤد ص ۸۸ ج ۲) خرج سباع فقال هل مبرز قال فخرج اليه حزقة بن عبد المطلب رضی الله عنه
 فقال يا سباع يا ابن امة امارم مقطعة البطور الحديث (بخاري مع فتح الباري ص ۸۸ ج ۲) -

بعضې حضراتو د ښځو د ختنې په باره کښې دا تفصیل بیان کړې دي چه په بعضې ملکونو
 کښې مستحب ده او په بعضو کښې نده مستحب ، او د طب په بعضو کتابونو کښې همدا وجه د
 نظره تیره شوې ده چه په گرمو ملکونو کښې بظر د کټ کولو ځای البرزات اوږد وی د دې وجې نه
 هله حسنه ضروری ده

قال العلامة السهارنفوري رحمته الله علیه : واختلف في وجوب الختان فروى عن الشافعي رحمته الله علیه وكثير من المشايخ
رحمته الله عليهم انه واجب في حق الرجال والنساء وعند مالك وابي حنيفة رحمته الله عليهم قال النووي وهو قول اكثر العلماء انه

سنة فيها قاله الشوكاني وقال الحافظ فسا لفتح: قد ذهب الى وجوب الختان جون باقي الخصال المدكور في الباب الشافعي رحمته الله وجمهور اصحابه وقال به من القدماء عطاء رحمته الله حتى لو اسلم الكهيز لم يترك اسلامه حتى يختن و عن احمد وبعض المالكية لا يجب و عن ابني حنيفة رحمته الله واجب وليس بفرض و عنه سنة ياتر بتركه وفي وجهه للشافعية لا يجب في حق النساء انعمي (بذل المجهود ص ۳۳، ج ۱)

وقال العلامة الحصكفي رحمته الله والاصل ان الختان سنة كما جاء في الخبر وهو من شعائر الاسلام وخصائصه فلو اجتمع اهل بلدة على تركه حاربهم الامام فلا يترك الا العذر وعند شيخ لا يطبقه ظاهر (الى قوله) وختان المرمة وليس سنة بل مكرمة للرجال و قليل سنة -

قال العلامة ابن عابدتن رحمته الله (قوله بل مكرمة للرجال) لانه الذي الجماع ليلي (قوله و قليل سنة) جزم به البزازي معللا بأنه نص على ان الخنثي يختن ولو كان ختنها مكرمة لم يختن الخنثي لاحتمال ان تكون امرءة و لكن لا كالسنة في حق الرجال اذ اقول ختان الخنثي لاحتمال كونه رجلا و ختان الرجل لا يترك فلما كان سنة احتياطاً ولا يفيد ذلك سميته للمرمة تأمل وفي كتاب السراج الوهاج اعلم ان الختان سنة عند الرجال والنساء وقال الشافعي رحمته الله واجب وقال بعضهم سنة للرجال مستحب للنساء لقوله عليه الصلاة والسلام ختان الرجل سنة و ختان النساء مكرمة (رد المحتار ص ۲۰۰، ج ۵) -

قال العلامة ابن قدامة رحمته الله فاما الختان فواجب على الرجال ومكرمة في حق النساء وليس بواجب عليهن هذا قول كثير من اهل العلم (المغني ص ۷، ج ۱)

قال الامام النووي رحمته الله في الختان واجب عند الشافعي رحمته الله وكثير من العلماء وسنة عند مالك رحمته الله وكثير العلماء وهو عند الشافعي رحمته الله واجب على الرجال والنساء جميعاً (شرح النووي على مسلم ص ۳۸، ج ۱) وفي عون المعبود شرح سنن ابني داود: اختلف في النساء هل يخفضن عموماً او يفرق بين نساء المشرق لم يخفضن ونساء المغرب فلا يخفضن لعدم الفضلة المشرقة قطعها منهن بخلاف نساء المشرق (عون المعبود ص ۳، ج ۱) ولله سبحانه وتعالى -

د هندو د پرينودل شوي كور نه سړه زر لاسته را تلل

سوال زېږېد چې كله د هندوستان نه پاکستان ته راغلي وه نو هغې ته د يو هندو د كور نه يو دېرش ۳۱۰ سولې سړه زر ملاؤ شوې وو چې هغې ترې نه كالي اگاهه، جوړ كړلو اوس نوېشته داده چې آه هغه دې مالكه جوړه شوې ده او كه نه؟ او د دې په ذمه باندې د دې زكوه وركول فرض دی

او که نه؟ بینوا توجرو

الجواب باسم ملهم الصواب که چیرې دا واقعه د پاکستان د قیام په شروع کې شوې وی نو په هغې ورځو کې د دواړو حکومتونو د معاهدې د لاندې د دې سرو زرو ملکیت د هندوانو دې د مالک پلټنه کول او هغه ته رسول فرض دی او که چیرې د انتهای کوشش نه پس هم مالک پیدا نه شو نو بیا دا سره زر واجب التصدق دی اوس که چیرې زینب په خپله مسکینه او غریبه وی نو هغه ئې هم استعمالولې شی ، او که چیرې د دواړو حکومتونو د معاهدې د ختمیدو نه پس شوی وی نو بیا دا سره زر په حکم د فق (مال غنیمت) کې دې چه د حکومت پاکستان د اجازت نه بغیر پرې قبضه کول صحیح نه دی ، او که چیرې زینب په خپله مسکینه وه نو د اجازت نه بغیر ئې هم اخیستې شی او مالکه به ئې شی .

چه په کومو صورتونو کې د زینب ملکیت ته صحیح اووئیلې شو په هغې صورتونو کې به زینب باندې د هغې زکوة هم واجب دي ، او په نورو صورتونو کې به پرې زکوة واجب نه وی ځکه چه دا به د غضب مال وی ، والله سبحانه وتعالی اعلم .

په ښځو باندې د کور کار واجب دي

سوال آیا په ښځو باندې د کور کار وغیره کول لکه د خپل خاوند او بچو خوراک څښاک تیارول واجب دی او که نه ؟ او په صورت د وجوب کېنې که ښځې څه دینی یا دنیوی اعزاز او شرف لری نو آیا په هغې باندې هم واجب دي ؟ بینوا توجرو .

الجواب باسم ملهم الصواب : ښځې که هرڅومره لوی اعزاز او شرف هم ولری نو د کور کار پرې دینانه واجب دي . البته که چیرې له پخلی نه انکار وکړی نو قضاء په هغې باندې واجب نه دي . له همدې کبله هغه به نه مجبوره کولې کیږی ، په دې صورت کېنې که چیرې ښځه د داسې یو خاندان څخه وی چه دهغوئ ښځې په خپله کارنه کوی یا ورته څه داسې بیماری وی چه پخلی نه شی کولې نو بیا یی په خاوند باندې تیار خوراک څښاک ورکول واجب دی او که نه نو په نورو صورتونو کې واجب نه دی

قال العلامة المحسني رحمته الله : استأجر امرأته لتغذي له مخبز اللائكل لم يميز وللمبيع جاز صورية .

وقال العلامة ابن عابدین رحمته الله : (قوله لم يميز) لان هذا العمل من الواجب عليها ديانة لان النبي صلی الله علیه و آله وسلم قسم الاعمال بين فاطمة و علي عليه السلام لمعمل عمل الداخل على فاطمة وعمل الخارج على علي عليه السلام و افاد المصنف آخر الباب ان استأجر المرأة للطبخ والمخبز وسائر أعمال البيت لا تنعقد ونقله عن المضمرات ط قلت كانه لانه واجب عليها ديانة ثم راجع الباب النفقة فرأيت أنه علل به و زاد ولو فرقة لانه عليه السلام قسم الأعمال

الخ (رد المحتار ص ٣٩، ج ٥)

وقال العلامة المحقق في **مروءة الله** امتدعت المروءة عن الطعن والخيزان كانت ممن لا تخدع أو كان بها علف فعمله ان يأتيها بطعام مهيباً والابان كانت ممن تخدع نفسها وتقدر على ذلك لا يحب عليه ولا يجوز لها اخذ الاجرة على ذلك لوجوبه عليها ديانة ولو شريفة لانه عليه الصلوة والسلام قسم الاعمال بين علي وفاطمة رضي الله تعالى عنهما فجعل اعمال الخارج على علي **رضي الله عنه** والداخل على فاطمة **رضي الله عنها** انها سيدة نساء العالمين بحر - (قوله لوجوبه عليها ديانة) فتفتي به ولو كتبها لا تجوز عليه ان يبتدئ ائمة - (رد المحتار ص ٧٨، ج ٢) والله سبحانه وتعالى اعلم

به سبّخه باندى د خاوند د کومو احکامو فرمانبرداري ضروري ده ؟

سوال په ښځه باندې د خاوند د کړمو احکامو منل ضروری دی ، که خاوند د اوامرو د امتثال او د نواهیو نه د اجتناب او یا د مباحاتو حکم ورکړی نو آیا ښځه به د دې احکامو د تعمیل د نه کولو په صورت کښې نافرمانه گڼلې شی او کنه ؟ بښوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب په ښځه باندې د خاوند هر جائز حکم منل فرض دی ، او د شریعت د اوامرو او نواهیو په باره کښې خو په طریقه اولی سره د خاوند حکم منل فرض دی - والله سبحانه وتعالی اعلم

امہات المؤمنین رضی اللہ تعالیٰ عنہن ولی پردہ کو لہ؟

سوال امہات المؤمنین رضی اللہ عنہن د صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم نہ پردہ ولې کوله . د دې څه وجه ده ؟ پردہ خو د هغه چانه فرض وی چه د چا سره نکاح کول جائز وی او د امہات المؤمنین رضی اللہ تعالیٰ عنہن خو د چا سره هم نکاح نه شی کیدی ؟ بښوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب د امهات المؤمنين رضی الله عنهن حرمت (حرام والی) تکریماً
 د عزت دوجې نه، دې او په پرده کښې هم تکریم دي. همدارنگه حضرات انبیاء کرام علیهم السلام
 د وفات نه پس هم په بعضې احکامو کښې د ژوندو په شان دي. د دې وجې نه د امهات المؤمنين
 رضی الله عنهن حرمت لدې کبله دي چې دوی د انبیاء علیهم السلام د وفات نه وروسته هم
 د نفوس په نکاح کښې دی نودوی خاوند والا دی چه دا خبره د پردې منافی نده. او د دې نه علاوه
 په دې کښې حکمت دا دي چه امت ته د پردې اهمیت واضحه شی - والله سبحانه وتعالی .

د والدينو د گناه د معاف کيدلو طريقه

سوال چه د کوم شخص والدينو د گناه ژوند تير کړې وي او دا ورته معلومه نه وي چه توبه او

استغفار نه کړې دې او کته نو په داسې حالا تو کښې د بچو لپاره څه کول پکار دی؟ نو آیا داسې څه عمل شته چه په هغې سره د هغوی د گناهونو معافی یا کم نه کم څه سپکوالي پکښې راشي؟
بینوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب د والدينو د وفات نه بعد په بچو باندې د هغوی دا حقونه دی

(۱) د والدينو د پاره به دعاء او استغفار کوی

(۲) که چيرې والدينو چا سره څه وعده کړې وه او د هغې دپور څه کولو نه وړاندې هغه وفات شوی و نو د هغې پوره کول په بچو باندې ضروری دی.

(۳) د والدينو د رشته دارو سره صله رحمی کول ، او د هغوی دوستانو سره ښه سلوک کول

(۴) بغير د څه قيودو او شرائطو نه په هغوی پسې د بدنې او مالي عبادت کولو ايصال ثواب کول بهتره خبره ده ، په اعمالو سره به انشاء الله تعالى د هغوی گناهونه معاف شي او د هغوی په عذاب کښې به سپکوالي کيږي

عن ابی اسيد الساعدي رضي الله عنه قال بينا نحن عند رسول الله ﷺ اذ جاء رجل من بني سلمة فقال يا رسول الله ﷺ هل بقي من بر ابوي شيء ابوها به بعد موها قال نعم الصلوة عليهما والاستغفار لهما وانشا عهدهما من بعدهما وصله الرحم التي لا توصل الا بهما واكرام صديقهما . راة ابو داؤد وابن ماجه (مشكوة ص ۷۰) ولله سبحانه وتعالى اعلم

د شيخ د تصور حکم

سوال کوم شخص چه د شيخ د تصور نه يا د اولياؤ د فيض د قبولولو نه انکار کوی نو آیا په دې سره هغه د اهل سنت نه خارجيږي او که نه؟ بینوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب د شيخ تصور او قبول د استفادې د اولياؤ نه له دې قسم خبرو نه عوام منع کول پکار دی د دې لپاره چې له شرک او بت پرستۍ نه بچ شي ، اگر چه په خپله دا دواړه امور جائز دی . لهذا که يو شخص د فتنې نه د بچ کيدو په وجه انکار وکړی نو د هغه انکار صحيح دی او که حقیقه منکړی نو دا بيا د ناخبرۍ او جهل په وجه باندې دی . له همدې کبله داسې شخص ته بدعتی يا د اهل سنت نه خارج وئيل صحيح نه دی ، او په داسې مسئلو کښې زيات بحث مباحنه کول او په عوامو کښې ډلې جوړول او هغوی دين ته د نژديوالي په خائ له دين نه لرې کول دا جائز نه دی . خپل ټول کوششونه خپل خان او نورو خلقو لره د حرامو او منکرات قطعیه وونه د بچ کولو او په دنيا او آخرت کښې د کاميابۍ موندلو د پاره لگول پکار دی . والله سبحانه وتعالى اعلم -

د قیامت په ورځ به د پلار طرفته په نسبت کولو سره آواز کیږي

سوال آیا د قیامت په ورځ به خلقو ته د پلار په نوم سره آواز کیږي او که د مور په نوم سره؟

پینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب چونکه نسب د پلار له طرف نه ثابت وی نوځکه به د پلار طرفته منسوب کیدو سره آواز رته کیږي، البته د حضرت عیسیٰ عليه السلام والد نشته الله تعالی هغه په خپل کامل قدرت سره د حضرت مریم عليها السلام نه پیدا کړې وو نو له همدې کبله حضرت عیسیٰ عليه السلام ته به د مور په نسب سره یعنی په عیسیٰ ابن مریم سره به ورته آواز کولې شی امام بخاری رحمه الله په دې باندې ترجمه الباب قائم فرمائیلې دې «باب يدعى الناس بآبائهم» او په دې کښې ئې دا روایت ذکر کړې دې

عن ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم قال ان الغادر يرفع له لواء يوم القيامة يقال هذه غدرة فلان بن فلان (صحيح البخاري ص ١٠٠، ج ٢)

قال الحافظ العيني رحمه الله قال ابن بطال الدعاء بالآباء اشد في التعريف وابلغ في التمييز (بعد اسطر) ون حليف الباب رد لقول من يزعم انه لا يدعى الناس يوم القيامة الا بأبائهم لان في ذلك سترا على آباءهم وفيه جواز الحكم بظاهر الامور (عدة القاري ص ١٠٠، ج ٣)

وعن ابي الدرداء رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم تدعون يوم القيامة بأسماءكم واسماء آبائكم فاحصلوا اسماءكم. رواه ابو داود (مشكوة ص ٢٠٠)

قال العلامة عبدالحق المحدث رحمه الله فاحصلوا اسماءكم پس نيك بنهید نامهای خود را، این خطاب است مرجع بنی آدم را، پس پدران نیز داخل باشد و در بعضې روایات آمده که روز قیامت مردم را بنام مادران خوانند و گفته اند که حکمت درین آن است که تا اولاد زنا شرمند و رسوا نشوند بجهت رعایت حال عیسیٰ ابن مریم عليه السلام که پدر ندارد و از برای اظهار فضل و شرف حضرت امام حسن و حسین رضی الله تعالی عنهما باظهار نسبت آنحضرت صلى الله عليه وسلم و اگر این روایت ثابت شود آباء کم را حمل بر تغليب میتوان کرد چنان که ابوبن میگویند و شاید که گاهی به آباء خوانند و گاهی به أمهات یا بعضی را بنسبت پدران و بعضی راه بنسبت مادران یا در بعضی مواطن چنان و در بعضی جنین والله اعلم (اشعة اللمعات ص ٥٤، ج ٤)

د حضرت عمر رضي الله عنه په خپل ځوی باندې د زنا د حد جاری کولو

قصه موضوعی ده

سوال دا خبره مشهوره ده چه حضرت عمر رضي الله عنه خپل يو ځوی باندې د زنا د وجې نه حد جاری کړې وؤ او کورې درې يی ورکړې وې. او د حد د پوره کدو نه مخکې هغه وفات شوې وو نو ب ښې باقی کورې د هغه ډانچې ته ورکړې. نو آیا دا قصه صحيح ده؟ او که صحيح وی نو د هغه د دغه ځوی نوم څه وو او د هغه څومره عمر وو؟ بښوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دا قصه په واعظينو کښې مشهوره ده چه دروغ او باطله قصه ده. چنانچه اللالی المصنوعه کښې دا روایت د شیرویه بن شهریار په سند سره نقل دې او د دې نه بعد ښې اوفرمائیل موضوع لیه مهاهیل قال الدارقطني حذیف مجاهد عن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما فی حدیث ابی شحبه لیس بصحیح وقد روی من طریق عبدالقدوس بن حجاج عن صفوان عن عمر رضي الله عنه وعبد القدوس یضع وصفوان یبینه بین عمر رضي الله عنه رجال.

صحیح قصه د حضرت عمر رضي الله عنه د ځوی عبد الرحمن الاوسط ابو شحمة د نیذود د سکلو ده چه د هغې نه بعد هغوی په خپله خپل خان د مصر گورنر حضرت عمرو بن العاص رضي الله عنه ته د حد د جاری کولو د پاره پیش کړو. نو هغوی د عامو خلقو په مخامخ دوی ته حد ورنکړو بلکه په کور کښې ښې ورته دننه حد ورکړو. حضرت عمر رضي الله عنه هغوی ته تنبیه اوفرمائیل او مدینې منورې ته په واپس کیدو سره ښې هغوی باندې دوباره حد جاری کړو، لکه چې په اللالی المصنوعه کښې لیکلې دی

والذي ورد في هذا ما ذكره الزبير بن بكار وابن سعد في الطبقات وغيرهما ان عبد الرحمن الاوسط من اولاد عمرو يكنى ابا شحمة كان عمر غازيا فشر ب ليلة نبيذ ان يخرج الى السكة فجاء الى عمر بن العاص رضي الله عنه فقال اقم علي الحد فمتنع فقال اني اخبر اني اذا قدمك عليه فضر به الحد في درارة ولم يخرج فكتب الي عمر يلومع ويقول الا فعلت به ما تفعل بجميع المسلمين فلما قدم الي عمر ضر به واتفق انه مرض فمات - ولله سبحانه وتعالى اعلم -

په لاهور کښې د شاهي مسجد د تبرکاتو حکم

سوال په لاهور کښې د شاهي مسجد د تبرکاتو یعنی د رسول الله صلى الله عليه وسلم پټکي مبارک، عصا، کوټنټی، او د حضرت علی رضي الله عنه ټوپي او د حضرت حسین رضي الله عنه دستاويزات، د لاس لیکل، ایبودي شوی دی. نو آیا دا ټول څیزونه د دې حصراتو دی کومو نه چه ښې نسبت کیږی؟ بښوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د دې تصدیق هم لا زمی بدې او اکار ترې هم مناسب ندی. د نبوت د امکان په وجه د دې احترام کول ضروری دی او که جبری د دې د زسارت کولو په وجه د شرک او بدعت مضبوطوالي راځی نو بیا لدینه پرهیز کول ضروری دی. والله سبحانه وتعالى اعلم

په روح باندې به مرگ نه راځي

سوال آیا په روح باندې به مرگ راځي او که نه؟ او دا مسئله اتفاقي ده او که اختلافي ؟ له حوالي سره نې وليکئ . بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د روحونو په فنا کيدو کښې اختلاف دې. صحيح قول په کښې دا دې چه په روح باندې به مرگ نه راځي. د فنا کيدو نه مراد افتراق عن البدن يعنې د روح له جسم نه جدا کيدل، دې. ناقابل انتفاع کيدل يا تبديل د صفاتو څخه په فنا کيدلو سره تعبير کولې شي او خصوصا تقييد بالزمان کما قالو في الجواب عن عدم فناء جهنم والجنة والعرش والكرسي.

قال العلامة الاكوسي رحمه الله والصواب ان يقال موت الروح هو مفارقتها الجسد فان اريد عومها هذا القدر فهي فائقة الموت وان اريد انها تعدم وتضلح فهي لا تموت بل تبقى مفارقة ما شاء الله ثم تعود الى الجسد و تبقى معه في نعيم او عذاب ابد الابدين و دهر الداهرين وهي مستثناة ممن يصعق عند الدفع في الصور على ان الصعق لا يلزم منه الموت والهلاك ليس مختصا بالعدم بل يتحقق بخروج الشئ عن حد الانتفاع به ونحو ذلك وما ذكر في تفسير الاماتين غير مسلم (روح المعاني، ص ۳۱، ج ۱۰).

وقال الشافعية عبد العزيز المحدث الدهلوي رحمه الله؛ زیرا که مضمونیکه باین قسم تاکید فرموده اند آنست که جان آدمی هر چند در شدائد و مصائب گرفتار شود بحفظ الهی محفوظ است شکسته شدن و فنا پذیرفتن از محالات است و لهذا در حدیث شریف وارد است (انما خلقتم للابد) یعنی جان آدمی که در حقیقت آدمی عبارت از آنست ابدی است هر گیز فنا پذیر نیست و آنچه در عرف مشهور است موت هلاک جان میکند محض مجاز است نهایت کار موت آنست که جان از بدن جدا شود و بسبب نایافت مربی و محافظ از هم باشد و الا جان را فنا متصور نیست و اثبات عالم برزخ و امکان حشر و نشر مبنی بر همین مسئله است (تفسیر عزیزی ص ۱۳۳). والله سبحانه وتعالی اعلم -

د معاهدې يا د وعدې خلاف ورزی کول

سوال آیا د معاهدې يا د وعدې څخه مخالفت کول گناه کبیره ده که صغیره ؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب معاهده د دواړو طرفونو نه وی او د دې خلاف ورزی کول گناه کبیره ده، او وعده له یو طرف نه وی نو د دې په خلاف کولو کښې دا تفصیل دی که چیرې د وعدې کولو په وخت کښې نې د دې د پوره کولو اراده نه وه نو بیا گناه کبیره ده او که چیرې دغه وخت نې د پوره کولو نیت وو لیکن وروسته بدل شو نو بغیر د عذر نه خلاف کول مکروه تنزیهی دی او که د عذر د وجې نه وی نو مباح دی خو په دې شرط چه په دې سره بل چاته څه نقصان ونه رسېږي او تکلف رسول په هر حال کښې حرام دی. - والله سبحانه وتعالی اعلم -

د کافر حق به څنگه ادا کولې شی

دا مسئله په احسن الفتاوی کتاب اللقطه کښې تیره شوې ده

غیبت او دروغ فسق دي

سوال د فاسق جامع او مانع تعریف څه دي؟ آیا غیبت کول او دروغ وئیل د فسق په تعریف کښې داخل دی او که نه؟ بیا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د شریعت په اصطلاح کښې فاسق داسې شخص ته وئیلې شی چه د هغه په اعمالو کښې کمې او نقصان وی یعنی په شریعت کښې چه د کومو احکامو د کولو حکم وی نو هغه پرېږدی او چه د کومو اعمالو د پرېښودو حکم وی نو هغه کوی . نو غیبت کول او دروغ وئیل د کبائرو نه دی له همدې کبله دا په اولی درجه په فسق کښې داخل دی

قال العلامة الألوسی رحمته الله فی تفسیر قوله تعالى يا ايها الذين امنوا ان جاءكم فاسق بنبأ فتبينوا. الاية، والفاسق الخارج عن حجر الشرع من قولهم فسق الرطب اذا خرج عن قشرة. قال الراغب: والفاسق اعم من الكفر ويقع بالقليل من الذنوب والكثير لكن تعور فحما كانت كفيرة واكثر ما يقال الفاسق لمن التزم حكم الشرع واقرب به ثم اخل بجميع احكامه او ببعضها واذا قيل للكافر الاصلي فاسق فلانه اخل بحكم ما الزمه العقل واقتضته الفطرة (روح المعاني ص ۷۰ ج ۲) ولله سبحانه وتعالى اعلم -

په جلد سازي کښې د کټ شوو پاڼو احترام کول پکار دی

سوال د قرآن مجید په جلد بندی کښې چه کومې پاڼې سپینې او بغیر له لیکلو وی د هغې هم احترام کول ضروری دی او که ندی ضروری؟ بیا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب کوم کاغذ چه د لیکلو په ارادې سره تیار شوی وی د هغې احترام کول ضروری دی . اگر که هغه وروسته د څه وجې نه د لیکلو قابل نه وی جوړ شوې . د دې وجې نه د کاغذ قدر کول ضروری دی . او خصوصاً چه کله کوم کاغذ د قرآن وی - والله سبحانه وتعالى اعلم

د قرآن کریم له لاس نه د غور ځېدو کفارو

سوال که چیرې د چا نه قرآن مجید وغورزیږي نو آیا د دې تدارک ضروری دي؟ مثلاً چه څه صدقه ورکړی یا سوبه او استغفار وکړی ، او که بغیر د ارادې نه وغورزیږي نو گناه خو به نه وي؟ بیا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب شرعاً صدقه کول ضروری ندی خو په نفس باندې جرمانه او ادعای الی قبول التوبه د وجې نه کول بهتر دی . او بغیر د ارادې نه غورزیدل گناه نده لیکن بیا هم د گناه

د صورت د جوړیدو د وجې نه او د بې احتیاطۍ د وجې نه توبه کول پکار دی . والله سبحانه وتعالى اعلم

د ځناورو د روحونو مقام

سوال د ځناورو د روحونو مقام کوم ځای کېږي دي؟ بېنوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د حیواناتو د ارواحو په مقام کېږي د علماؤ مختلف قولونه دي . بعضې وائي چې د ځناورو روحونه به په هوا کېږي معلق (زورند) وي او د بعضو خیال دا دي چې د روحونه به ختم شي او بعضو د دې مذکوره اختلاف بناء دا ذکر کړې ده چې کوم حضرات د ځناورو د حشر قتل دي لکه څنګه چې مشهور مذهب دي د هغوئ په نيزد د دوی ارواح په هوا کېږي یا کوم ځای کېږي چې الله تعالی غواړي هلته به معلق وي . او کوم حضرات چې د ځناورو د عدم حشر قائل دي لکه چې د امام غزالي او د اهل ظاهر و مذهب دي. د دوی مذهب دا دي چې د ځناورو روحونه ختمیږي. اول قول صحيح دي

قال العلامة الالوسي رحمته الله في تفسير قوله تعالى يستلونك عن الروح في المصحف السادس في مستقر الارواح بعد مفارقة الابدان: ثم ان ارواح سائر الحيوانات من البهائم ونحوها قيل تكون بعد المفارقة في الهواء ولا اتصال لها بالابدان وقيل تعدم ولا يعجز لله تعالى شيء ومن الناس من قال ان كل الحيونات حشر يوم القيامة كما هو المشهور الذي تقضيه ظواهر الايات والاعظام فالاولى ان يقال ببقاء ارواحها في الهواء او حيث شاء الله تعالى وان لم يكن لها حشر كما ذهب اليه الغزالي واهل الظواهر فالاولى ان يقال بالعدم وهذا ببقية الاحاث كثيرة اكثر كما هالضيق النفس واتسع دائر الغصص ولعل فيما ذكرناه هدامع ما ذكرناه فيما قبل كفاية لاهل البداية والهداية لمن ساعدته العناية والله عز وجل ولي الكرم والجد وعنده سبحانه هذا كل شيء واليه جل وعلا يعود - والله سبحانه وتعالى

د امير اطاعت

سوال تبليغ والا د خپل امير دیرزیاات اطاعت (فرمانبرداری) کوی ، نو آیا مامور لره د امیر داسې اطاعت پکار دي لکه چې ښځه د خپل خاوند یا غلام د خپل آقا اطاعت کوی او د هغوئ تابع اوسیږي؟ بېنوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب لکه څنګه چې تبليغ والا د خپل امیر اطاعت کوی . هر یو دیني جماعت والا ته به هر هغه حکم کېږي چې ګناه نه وي دغسې اطاعت کول پکار دی . په دې کسی ډیر ښکلي انتظام دي او تشتت او افتراق نه برهیز دي چې شریعت د دې خبرې ډیر تاکید کړي دي . والله سبحانه وتعالى اعلم

د «علیه الصلوة والسلام، رضی اللہ تعالیٰ عنہ، او رحمة اللہ علیہ»

استعمالول

سوال د «علیه الصلوة والسلام» رضی اللہ تعالیٰ عنہ او رحمة اللہ علیہ د العاطر استعمالول د چا په شان کښې مسنون دی او د چا په شان کښې مکروه اوما ناجائز دی؟ آیا د امام ابو حنیفه رحمه الله لپاره «رضی الله عنه» او د حضرت حسین رضی الله تعالیٰ عنه لپاره «علیه الصلوة والسلام» ویل جائز دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د «علیه الصلوة والسلام» لفظ د انبیاءو کرامو او د ملائکو د پاره خاص دی بغیر د انبیاءو نه د دې استعمالول جائز نه دی. لهذا حسین علیه السلام ب علی علیه السلام ونیل جائز ندی. البته د اتباع له وجې استعمالول جائز دی. یعنی که د یو نبی د نوم نه پس د آل نبی یا د نیکو بندگانو ذکر راشی نو د ټولو د پاره علیهم السلام ونیل جائز دی. او مستحبه خبره داده چه صحابه کرامو سره رضی الله عنهم او امامانو او نیکو بندگانو سره مِنْهُمْ استعمال شی. البته د دې بالعکس یعنی د صحابه کرامو سره د ترحم او امامانو او نیکو بندگانو سره د ترضی استعمالول هم جائز دی. د دې وجې نه د امام ابو حنیفه سره د عَلَيْهِ لیکل جائز دی

قال العلامة المحقق رحمته الله: ولا یصلی علی غیر الانبیاء ولا علی غیر الملائكة الا بطریق التبع و هل یجوز الترحم علی النبی قولان زلیلی قلت وفي الزخیرة انه یکره وجوزة السيوطی رحمته الله تبعاً لا استقلالاً فلیکن التوفیق وبالله التوفیق ویستحب الترضی للصحابة و کذا من اختلف فسنبوتہ کذا القرنین ولقمان وقیل یقال رحمته الله علی الانبیاء وعلیه وسلم کما فی شرح المقدمة للقرماني والترحم للتابعین ومن بعدهم من العلماء والعباد وسائر الاخیار و کذا یجوز عکسه وهو الترحم للصحابة والترضی للتابعین ومن بعدهم علی سائر الخ ذکره القرماني وقال زلیلی الاولی ان یدعو للصحابة والترضی وللتابعین بالرحمة ولمن بعدهم بالمغفرة والتجاوز.

وقال العلامة ابن عابدین رحمته الله (قوله ولا یصلی علی غیر الانبیاء الخ) لان فی الصلاة من التعظیم ما لیس فی غیرها من الدعوا و هو لم یأخذ الرحمة والقرمبن لیه تعال ولا یلیق ذالک عن تصور منه الخطایا والذنوب الا تبعاً بان یقول اللهم صل علی محمد واله وصحبه وسلم لان فیہ تعظیم النبی رحمته الله زلیلی واختلف هل تکره تحریماً او تنزیهاً او خلاف الاولی وصح النووی رحمته الله فی الاذکار الغائی لکن فی خطبة شرح الاشیاء لسمیری من صل علی غیرهم اثم و کره وهو الصحیح وفي المستصفی وحید رحمته الله علی الابی وفي الصلوة حقه فله ان یصل علی غیره ابتداء اما البیر فلا اه و اما السلام فلیقل المقالی فی شرح جوهره التوحید عن الامام الجوی رحمته الله نه

معنى الصلاة فلا يستعمل في الغائب ولا يفرده غير الانبياء فلا يقال على عليه السلام وسواء في هذا الاحياء و الاموات الا في الحاضر فيقال السلام او سلام عليك او عليكم وهذا مجمع عليه آه (رد المحتار، ص ۴۰۰، ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم -

بنسخي به د کور له نامحرمو کسانو څخه څنگه پرده کوی ؟

سوال یو څو وروڼه په یو کور کښې اوسېږي د هر یو خان له دکور جوړولو قدرت او طاقت نشته نو په داسې صورت کښې به بنسخي د پردې لپاره څه طریقه اختیاروی . سره د دې نه چه هغه په کور کښې مختلف کارونه کوی او د نامحرم سره د خبرو کولو موقع هم راځي - بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب شرعی پرده د الله تعالی قطعی حکم دې که چیرې د چا په زړه کښې د آخرت فکر وی نو هغه ته په دې باندې عمل کول گران ندی . د دې د پاره د خان له کور ضرورت نشته . پرده کول او بې ضرورته خبرې نه کول په یو کور کښې هم ممکن دی . د سخت ضرورت د خبرو گنجائش شته . او د دې گنجائش نه ناجائزه فائده اخستل او بغیر ضرورته خبرې اترې کول او یا پرده بالکل پرېښودل د دې قطعاً گنجائش نشته . بنسخي د پردې کولو سره سره د کور ټول کار کولې شی . د دې خبرې تفصیل په وعظ « شرعی پرده » کښې دې - والله سبحانه وتعالى اعلم

پیوند شوي کپړي اغوستل

سوال آیا پیوند شوي کپړي یا لنگ سنت دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب پیوند شوي لباس د رسول الله ﷺ او د صحابه کرامو رضی الله عنهم نه ثابت دي او رسول الله ﷺ حضرت عائشې رضی الله عنها ته د دې ترغیب ورکړې وو نو د دې وجې نه پیوند شوي کپړي د اتباع په نیت سره اچولو کښې د ثواب امید دي . البته د خپلې زمانې د علماؤ او نیکو بندگانو خلاف صورت جوړول د ریا . عجب او د تکبر او نورو خلقو لره د سپک گڼلو باعث جوړېدې شی . له همدې وجې نه داسې امتیازی شان اختیارول ندی پکار

عن عائشة رضي الله عنها قالت قال لرسول الله ﷺ يا عائشة اذا اردت اللعوق في فليكهك من الدنيا كذا والراكب وایك و مهالسة الاغنياء ولا تستغلي ثوبا حتى ترقعبعه (رواه الترمذی (مشكوة ص ۴۰۰) والله سبحانه وتعالى اعلم -

سپوږمۍ ته رسیدل د شریعت خلاف نه دی

سوال به قرآن مجید کښې له ﴿ تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَكَمَرًا ﴾

تیسرے ﴿ ۳ 〉 یہ د خدا بری حمد ہوئے سمایو کسی دی ودعہ تان بہ خوشایرد کنی
 حمد خیرہ سانی سوی دہ و س صاحبو حق سورمن بہ و حیل . او دعتہ تان زہرہ تہ ہمہ وختل و
 ہمہ س سس : و س و خو ہمہ خو کپی دی و د خلود سمایو قائل نہ دی او د دی خری
 تسلد و س جی کہ چیری سمایو یو مویر بہ نہ ہی بہ خہ ممانعت وو . ت سو مہربانی و کپی
 و سہ سلی جس جو سار کپی سو و حرو

العواص نام ملہم المواب د سماء لغوی معنی او جت و نی دی . لہذا کہ پہ تیرشوی آیت
 کسی د دی لغوی معنی مرد و حسی شی کومہ چہ پہ کثرت سرہ راخی لکہ پہ دی قول د اللہ
 معنی کسی و **ابرئامن السماء ماء** یو ہیغ اشکل بہ فی نی نی پسی کنی . لکہ پہ **کل فی**
فلک بسحون کسی چہ د فلک لغوی معنی معنی بدویر احسو سرہ اعتراض ختمیری . او پہ
 دوپو خدو کسی د ہمہ و سلی کنی نی چہ د فی حیر د ظاهر رؤیت پہ اعتبار سرہ راوپلی
 نیوی دی معنی بہ ظاهرہ داسیری سار کسی دہ بہ عر . خی اگر چہ حقیقہ یشکتہ دی .
 جبجہ عہ طور سرہ د و سلی کنی چہ بہ سار کسی د فلکی خیز و سدل شو . با دا چہ پہ
 سماء ساری و ریخ دہ حالکہ دہر چہ دہ د سماء نہر سکتہ دی . لہذا د آیت مذکورہ نہ
 دانہ تفسیری چہ گویا ساری بہ سار کسی دہ دی خکہ چہ دردی خیزونو اشاء مجاورہ د
 پیرہ ہمہ فی اسمائیری کنی بونہ معنی **لہ عالمی السموات و عالمی الارض** نو د قرب
 لی السماء دوحی بہ مائل لی المحیط کہو دوحی بہ د فی السماء . اطلاق پری صحیح دی
 او لکہ د بسحون بہ ہما مراد دی و اہم سجدہ و معانی اعلم

عجلہ جلاکی د شیطان طرف نہ منسوب کول

سوال دا خبرہ مشہورہ دہ چہ د عجلی جلاکی . والا کار د شطان د طرف نہ وی نو آیا دا
 صحیح دہ ؟ او د دی وجہ خہ دہ ؟ سوا تو حروا -

العواص نام ملہم المواب دا خبرہ صحیح دہ او د دی وجہ دا دہ چہ جلاکی او تزوالی یو
 خراب خیر دی او ہر خراب کار د شطان طرف نہ منسوب کولی شی

عن سهل بن سعد الساعدي عن أنس بن مالك قال قال الأنبياء من لئله والعجلة من الشيطان (راويہ القرملي)
 مشکوٰۃ ص ۳۸

د رسول اللہ ﷺ د پیدائش تاریخ

دا مسئلہ د احسن الفتوی «د محسن اعظم ﷺ د پیدائش تاریخ» تر عنوان لاندي پہ تفصیل
 سرہ نثرہ شوی دہ

د (۱۲ منہ) مطلب

سوال د عبارت په آخر کښې چه «۱۲ منہ» لیکلې شوې وی د دې څه مطلب دی؟ بڼوا
توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب د اجدو په حساب سره د «جد» د لفظ عدد «۱۲» راوخی . نو د
دې مطلب دا وی چه عبارت ختم شو . او د «منه» مطلب دا دی چه دا حاشیه د ماتن د طرفه ده .
والله سبحانه وتعالی اعلم .

د مالیت د سقوط نه پس د نوټونو په بدل کښې بیعه

سوال نوټ مال دی او که د مال سند دی ؟ یو څو میاشتې وړاندې حکومت د سلو او د
پنځوسو روپو د نوټونو د مالیت د ختمیدو اعلان وکړو نو د دې اعلان نه بعد شرعا د غه نوټونه
د مال په حکم کښې دی او که نه ؟ او که د دغې ختم شوی نوټونو په بدل کښې څه بیع او شراء یا څه
عقد وکړی شی نو هغه صحیح دی او که نه ؟ - بڼوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب نوټ مال نه دی بلکه د مال سند دی او کله چه حکومت د دغې
سند د ختمیدو اعلان وکړو نو دا اوس د مال په حکم کښې پاتې نشو نو له دې وجې نه د دې په
بدل کښې بیع او شراء وغیره صحیح ندی د نوټونو په باره کښې مفصل تحقیق په رسال «کاغذی
نوټ اور کرنسی کاحکم» کښې . په احسن الفتوی کښې تیر شوې دی . والله سبحانه وتعالی اعلم

د حرام کسب حکم

سوال ځما یو دوست ماته څه پیسې راکړې چه زه پرې کاروبار وکړم د نفعې او نقصان ځما د
باره د دوو ثلثو او د هغه د یو ثلث فیصله وشوه او ما کارو بار شروع کړو نو څو ورځې پس
معلومه شوه چه رب المال دا پیسې په ناجائزه طریقې سره گټلې وې نو ما هغه سره تعلق ختم کړو
او پیسې مې ورته واپس ورکولې نو هغه واپس نه اخستې . او هغه اوس پاکستان کښې نشته او
هغه پیسې نې ماسره د امانت په طور ایښې دی څه پسې ترې خرچ شوې هم دی او که آئنده نې زه
جمع کړم او یوځای یی کړم نو بیا هم د ضائع کیدو خطره ده او که په بانک کښې نې کیږدم نو هلته
ترې هم کټ کیږی . نو اوس پوښتنه دا ده چه دا پیسې زه په تجارت کښې ولگوم او د هغې نه څه
واخلم یا کومه بله طریقه وکړم ؟ بڼوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دا پیسې نې چه د کومو خلقو نه په ناجائزه طریقه اخستې دی که
جبرې هغوی معلوم وی نو هغوی نه واپس کول واجب دی . او که نه نو واجب الصدقه دی . د
معاملې مالک په خپله د دې مالک ندی نو لهذا د هغه په اجازت سره هه تاسو په دې کسی نصرف

سمی کولی . او نه صاحب د معاملی نه واپس کول جائز دی او کوم مال سره منافع هم په مسکسو بندي صدفه کول واجب دی . والله سبحانه وتعالى اعلم

لنگ سنت دي او که پرتوک ؟

سوال آیا ازار لنگ ته وایی ؟ او آیا لنگ سنت دي او که پرتوک ؟ او په دي دواړو کښي کوم يو فضل دي ؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ازار لنگ ته وانی . او لنگ او پرتوک دواړه سنت عاديې دي په هغه زمانه کښي د لنگ عام رواج وو نو د دي وجي نه د رسول الله ﷺ عام عادت د لنگ ترلو وو لیکن پرتوک ئي هم خوښ کړي وو او اخستي ئي هم وو چه د دي نه د اچولو ثبوت کيږي او په بعضي روايتونو کښي د اغوستو تصريح هم شوي ده او د بعضي رواياتو نه د دي فضيلت هم ثابت دي او د دي نه علاوه په شريعت کښي د تستر ډير زيات اهميت دي او دا خبره ظاهره ده چه په پرتوک کښي تستر (پرده) زياته ده له همدې کبله پرتوک اغوستل افضل دي

قال الحافظ العسقلانی رحمه الله : وضع انه ﷺ اشترى سراويل من سويديين قيس اخرجه الاربعه واحمدو صحه ابن حبان من حديثه واخرجه احمد ايضا من حديث مالك بن عبيدة الاسدي قال قدمت قبل مهاجرة رسول الله ﷺ فاشترى مني سراويل فارحج لي وما كان لي شتر به عفا وان كان غالب للبهس ازارا او اخرج ابو يعلى والطبراني في الاوسط من حديث ابى هريرة رضي الله عنه دخلت يوم السوق مع رسول الله ﷺ وسلم لجلس الى البزاز فاشترى السراويل بأربعة دراهم الحديث وفيه قلت يا رسول الله وانك لجلس السراويل قال اجل في السفر والحضر والهيل والبنار فاني امرت بالتستر وفيه يونس بن زياد المصري وهو ضعيف قال ابن القيم في الهدى اشترى ﷺ السراويل والظاهر انما اشترى له ليلسه ثم قال وروي في حديث انه لبس السراويل وكانو يلبسونه في زمانه وبأذنه قلت ويوجد ادلة خالك كله مما ذكرته ووقع في الاحياء للفرز الى ان العن ثلاثة دراهم والذي تقدم انه اربعة دراهم اول (فتح الباری ص ۳۳۳ ج ۱)۔

وقال الحافظ العيني رحمه الله : وقال زين الدين رحمه الله روي عن حذيفة ابى هريرة رضي الله عنه مرفوعا ان اول من لبس السراويل ابراهيم عليه السلام رواه ابو نعيم الاصبهاني وقيل هذا هو السبب في كون اول من يكس يوم القيمة كما ثبت في الصحيحين من حديث ابن عباس رضي الله عنهما فلما كان اول من اتخذ هذا النوع من اللباس الذي هو استر للعورة من سائر الملابس جوزي بان يكون اول من يكس يوم القيامة وفيه استعجاب لبس السراويل (وبعد سطر) ورواه ابو يعلى في مسنده من حديث ابى هريرة رضي الله عنه مطولا وفيه اقباله ﷺ عن نفسه انه يلبس

السراويل وروى الترمذی ايضا من حديث ابن مسعود رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال كان على موسى عليه السلام يوم كلبه ربه كساء صوف و كبة صوف و حبة صوف و سر اويل صوف و كانت نعلاه من جلد حمار مبيت و الكبة القلنسوة الصغيرة (عمدة القاري ص ٣٠٠ ج ٢) - ولله سبحانه و تعالى اعلم . ٣٠ / شوال ، ١٤٩١ هـ

د صله رحمى حقدار كوم قسم خيلوان دى ؟

سوال د صله رحمى حقدار كوم قسم خيلوان دى ؟ د خيلو اصولو او فروعو نه علاوه . ترة . ماما . خاله . ترور . او د دوى اولاد او د خسرگنى . په رشته دارو باندې د دې اطلاق هم كبرى او كه نه ؟ بينوا تو جروا -

الجواب باسم ملهم الصواب په صله رحمى كېنې د اصولو او فروعو نه علاوه نزدي او لري خپل خيلوان ټول شامل دى . البته په درجو كېنې ئې فرق شته كوم چه زيات نزدي وي د هغوى حق مقدم وي او د خسرگنى . په رشته دارو باندې د دې اطلاق نه كېرى . مگر د هغوى هم حقوق شته

قال العلامة ابن عابدین رحمته الله : (قوله وصلة الرحم واجبة) نقل القرطبي في تفسيره اتفاق الامة على وجوب صلها و حرمة قطعها للدلالة القطعية من الكتاب والسنة على ذلك قال في تهذيب المعارم و احتلّفوا في الرحم التي يجب صلها قال قوم هي قرابة كل رحم محرّم و قال آخرون كل قريب محرّم كان او غيره و الثاني ظاهر اطلاق المتن قال النووي في شرح مسلم و هو الصواب و استدلل عليه بألحاديه نعم تتفاوت درجاتهم فلي الوالدان اشد من المعارم و فيهم اشد من بقية الارحام و في الاحاديث اشارة الى ذلك كما بيته في تهذيب المعارم (رد المحتار ص ٨٧ ج ٥) - ولله سبحانه و تعالى اعلم -

د نا فرمانه ښځې د پاره و عید

سوال د ښځې د پاره د خپل خاوند وهل او يا په غاښونو باندې زخمى كول ما د هغه گت خى او بى عزتى كول څنگه دى ؟ او د دې ښځې شرعا څه حكم دي ؟ او آيا دې قسم ښځې سره خاوند خبرې بندي كړى ؟ او د دې د لاس خوراك خضاك كول څنگه دى ؟ بينوا تو جروا -

الجواب باسم ملهم الصواب «الرجال قوامون على النساء» يعنى الله تعالى سړى په ښځو باندې حاکمان جوړ کړى دى . لهذا د ښځو د پاره د شريعت په دائره كېنې دننه او پسدل او د سړيو اطاعت كول واجب دى . رسول الله ﷺ فرماني . كه چيري ما د الله تعالى نه سوال كړي چا نه د سجدې كولو حكم كولى نو ښځې ته به . معكم كړى وي چه جيل خاوند نه دى سجدو و كړى . نو د دې به د حديد ندر او درجه سكره كړى

او داسې ښځې چه کومه خپل خاوند وهی یا نوره څه بې عزتی یی گوی نو هغه سخته گنهگاره ده . او خاوند ته تکلیف رسولو والا ښځو د پاره په قرآن او حدیث کښې سخت و عیدونه ذکر شوي دی تر دې پورې چې د هغې عبادات نه قبلېږي تر کومې پورې چه ترې خاوند راضی شوي نوی دغه قسم ښځې اول پوهول پکار دی که چیرې پوهه نشی نو بیا د هغې نه بستره جدا کول پکار دی او که بیا هم پوهه نشی نو خاوند ئې په وهلو سره هم سمولې شی . لیکن په مخ باندې به ئې نه وهی . او د هغې د لاس خوراک وغیره جائز دی .

قال الله تعالى ﴿وَالَّذِينَ تَخَذُونِ شُرَكَاءَ فَعُقُوا حُرَّهُمْ﴾ (۴ - ۳۴) والله سبحانه وتعالى اعلم -

د یوې ښځې چې څو میړونه وی هغه به په جنت کښې کوم یو ته ورکول کیږي ؟

سوال که یوې ښځې پرله پسې د خاوندانو د مرگ په وجه باندې څو نکاحونه کړي وی نو هغه ښځه به په جنت کښې له کوم خاوند سره وی ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب . د بعضو روایاتونه ثابتیږي چه آخری خاوند ته به ملاویږي . او د بعضو نه معلومیږي چه دغې ښځې ته به اختیار ورکړي شی او کوم سره چه ئې زیات موافقت وی نو هغه به اختیار کړي او بعضو حضراتو دا تطبیق کړې دې چې که چیرې ټول خاوندان په حسن خلق کښې برابر وو نو آخری خاوند ته به ملاویږي او که نه نو اختیار به ورکول کیږي

عن عائشة رضی الله عنها عن النبی صلی الله علیه وسلم قال المرأة لا غرزا واجها (احکام النساء ص ۳۰)

وعن عروة بن ربيعة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لما احتضر موسى عليه السلام قالت له امرته سل الله ان يزوجنيك فكانت تدبر قبع بعدة للقاط فاذا رآها المصاحدون لم يخالطوها فاذا احسنت بذلك تركته وفي رواية اخرى فان المرأة لا غرزا واجها (حواله بالا) عن ام سلمة رضی الله عنها قالت يا رسول الله صلی الله علیه وسلم المرأة تزوج الزوجين والثلاثة والاربعة ثم تموت فتدخل الجنة ويدخلون معها من يكون زوجها منهم قال انها تخير فتختار احسبهم خلقا فتقول يا رب ان هذا كان احسبهم خلقا في دار الدنيا فزوجني يا ام سلمة ذهب حسن الخلق بخير الدنيا والاخرة (معجم طبرانی . ص ۳۸ ج ۳) والله سبحانه وتعالى اعلم -

باکري او مطلقې ښځې به په آخرت کښې چا ته ورکول کیږي ؟

سوال سړيو ته به په جنت کښې حورې ورکول کیږي . ناواده شوو نجونو او طلاق شوسو ښځو ته به څه ورکول کیږي ؟ او غلمان څوک دی ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ناواده شوونجونو او طلاق شوو بنخوته به په جنب کښې اخته وړکړې شی چه کوم نارینه غواړی نو خوښ دې کړی. که چیرې څوک هم خوښ نکړی نو الله تعالی به د هغوئ د پاره مذكر حور پیدا کړی، او غلمان هغه کم عمره هلکانو ته وئیل کيږي کوم چه الله تعالی د اهل جنت د خدمت د پاره پیدا کړی دی

ولو ماتت قبل ان تتزوج تخور ايضا ان رضيت بادمي زوجت منه وان لم ترض فالله يخلق ذكرا من الحور العين ليزوجها منه (مجموعه الفتوى بمواله غرائب) قال العلامة الالوسي رحمه الله: (غلمان لهم) ممالیک محتصون بهم (روح المعانی ص ۳۰۳ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم.

د شیطانونو او جناتو د تصرف حقیقت

سوال آیا په یو شخص باندې د جناتو یا د شیاطینو تصرف کیدې شی او که نه؟ په قرآن او حدیث کښې د دې څه ثبوت شته او که نه؟ او آیا د رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کښې داسې څه قصه راپېښه شوې ده او که نه؟ بیا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کښې په چا باندې د پیریانو د تسلط څه صراحت واقعې د نظره نده تیره شوې البته د قرآن او حدیث نه دې امکان ثابت دې

۱. **الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَرْبَا لَا يُقِيمُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ** یعنی د قیامت په ورځ به د سود خورو حالت د هغه سړي په شان وی کوم چه شیطان بدحواسه کړې وی

۲. **كَأَنَّهُ يَأْخُذُهُ الشَّيْطَانُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانًا**

قال العلامة الالوسي رحمه الله: ای کالذی ذهبت به مرددة الجن فی البهامه والقفار (روح المعانی ص ۳۰۳ ج ۲)

(۳) له معقبات من بین یدیه و من خلفه یحفظونه من امرالله - قال الالوسی رحمه الله: اخرج ابن ابی الدنيا والطبرانی والصابی عن ابی امامة رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله وکل بالیوم من ثلثمائة وستون ملکاً یدفعون عنه ما یم یقدر علیه من ذلک (الی قوله) یومالو وکل العبد فیهِ الی نفسه طرفه عین لا یحفظه الشیاطین (روح المعانی ص ۳۰۳ ج ۲)

(۴) په سورت «ناس» کښې دی چه شیطان د خلقو په زړونو کښې وسوسه اچوی نو د دې نه معلومه شوه چه شيطان د انسان په جسم کښې تصرف کوی. او دا تصرف د تکلیف په صورت کسی هم کیدی شی

۵. د قرآنی آتونو او احادیثو نه دا خبره ثابته ده چه شیطان انسانو ته د گنه دعوت وکوی او دا خبره هم ظاهره ده چه پریان د انسان غوږې مخامخ نشی راتلې چه انسان ته گناهو

برغیب ورکری . بلکه د هغوئ نرغیب او نلغین په زړه باندې وی او د هغه په زړه باندې تصرف دی نو په سر او په نورو اعضاؤ باندې تصرف کول هم ممکن دی

(۶) ان الشیطان یهری من الانسان هری الدم .

(۷) ماشوم د پیدا نش په وخت کښې د شیطان د مسه کیدو د وجې نه ژاری

(۸) حضرت ابو هریره رضی الله عنه فرمائی چې زه به بعضې وخت د لوکې د لاسه راپریوتم . نو صحابه

کرامو به په ماباندې د آسیب ، پیريانی ، په گمان خما علاج کولو

نو د دې نه هم ثابت شوه چې پیریان راتلل په هغه زمانه کښې هم معروف وو او د هغې به علاج

هم کیدلو

(۹) حضرت ابو هریره رضی الله عنه ته شیطان دا تعلیم ورکړو چې د آیت الکرسی په برکت خما د شر نه

بچ کیدل کیدې شی . نو د دې مفصلې واقعې نه هم دا معلومیږي چې شیطان د انسانانو څیزونه

پتوی او د آیت الکرسی په ذریعې سره د دې نه حفاظت کیدې شی .

(۱۰) د جناتو نه د سعدین عبادۀ رضی الله عنه قتل ثابت دي .

قال العلامة ابن عبد البر رحمه الله : ولم یختلفوا انه وجد ميتا في مفتله وقد اخضر جسده ولم يشعرو بموته

حتى سمعوا قائلا يقول ولا يرون احدا —

رمیناة بسهم فلم یخط فواءدة

قتلناه سید الخزرج سعد بن عبادۀ

و يقال ان الجن قتله و روی ابن جریر عن عطاء قال سمعت الجن قالت فی سعد بن عبادۀ فذكر المیهب

(الاستیعاب . ص ۱۳ ج ۲)

(۱۱) ان رسول الله صلی الله علیه و آله قال لا صأ به وهو عمة من احب منكم ان يعطر الليلة اثر الحن فليفعل قال (ابن

مسعود رضی الله عنه) فلم يعطر احد منهم غيري فلما كنا بأهل مكة عطى برجله عطاء امرني ان اجلس فيه (فتح

المأري . ص ۳۳ ج ۲)

نو له دې نه د پیریانو له طرفه د تکلیف رسیدلو او د هغوئ د شر نه د حفاظت د پاره دائره

راښکل ثابت شو .

(۱۲) اذا كان جنح اليل او امسى ثم فكفوا صياكم فان الشيطان يندثر حينئذ فاذا ذهب ساعة من

اليل فخلوهم وغلقت الابواب واذكروا اسم الله فان الشيطان لا يفتح باها مطلقا متفق عليه (مشکوة ص ۳۰)

(۱۳) اعوذ بكلمات الله التامة من شر كل شيطان وهامة (جامع الترمذی . ص ۳۰ ج ۲) -

په دې کلماتو باندې ماشومان د مول ثابت دی

(۱۴) قال ابن القيم رحمته الله: قلب الصرع صرعان صرع من الارواح الخبيثة الارطيه وصرع من الاخلاط الرديه والغالي هو الذي يتكلم فيه الاطباء في سببه وعلاجه واما صرع الارواح فائمتهم وعقلاؤهم يعترفون به ولا يدفعونه ويعترفونه بان علاجه معقابلة الارواح الشريرة الخيرة العلوية لعلك الارواح الشريرة الخبيثة لعدايع آثارها وتعارض فعالها وتبطلها وقد نص على ذلك بقراط في بعض كتبه (زار المعاد ص ۳ ج ۲)

(۱۵) سحر هم د پیری اثر دې او د سحر ثبوت او د دې مؤثر کیدل په قرآن مجید کښې ذکر شوي

دې ﴿وَاتَّبِعُوا مَا نَزَّلُوا السَّيِّطِينَ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيمَنَ ۖ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَنُ وَلَكِنَّ السَّيِّطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ ... فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ﴾
 قنیه د دلائلو، شواهدو، او د عامو تجربو نه دا حقیقت واضح کیږي چه د پیریانو دا قسمه تصرف عموما په فاسقانو او فاجرانو باندې کیږي، دالله تعالی د نیکو بندگانو نه پیریان ډیر ویریږي

هرکه تر سید از حق و تقوی گزید	تر سدا زوے جن و انس و هر که دید
تو هم گردن از حکم داور میبچ	که گردن نه پیچد ز حکم تو هیچ
هیبت حق است این از خلق نیست	هیبت این مرد صاحب دل نیست

هنا فانه ظاهر جدا علی من طالع احوال الرجال وصاحب ارباب الکمال.

د حضرت عبدا لله بن مسعود رضی الله عنه او د سعد بن عبادۀ رضی الله عنه په واقعاتو کښې د تاویل مجال او د استدلال ابطال د انشاء د احتمال سره دا باب ډیر وسیع دې

کمالا غفل علی من اولى الحکمة ومن شاء الاطلاع علی قصص فرار الجن من هذا العبد الضعیف فلیراجع الجزء الغالی من انوار الرشید، فی باب نسبة، موسویه، ولله هو الحفیظ ولا حول ولا قوة الا به

۲۹ / ربيع الاول، ۱۰۹۰ هـ

د حضرت حسین رضی الله عنه فضیلت

سوال د حضرت حسین رضی الله عنه په علم تصوف کښې څه مقام شته او که نه؟ او د دوی احدث او فقهی مسائل غوره دی؟ زید وانی چه د حضرت حسین رضی الله عنه مرتبه صرف د حضور صلی الله علیه و آله د نسبی کدو د وجی خه ده نو آیا دا خبره صحیح ده؟ بینوا توجروا

الغواب باسم ملهم الصواب په علم تصوف او علم حدیث کښې د مهارت د پاره دا خبره ضروری نه ده چه نورو خلقو ته دې دا حدیث یا د تصوف سلسله ورسیږي، چنانچه په صحنه کړ مو کسي، د هر صحنه کرام داسې دی چه د هغوی روایات ډیر زیات که دی مثلا حضرت ابو بکر رضی الله عنه.

د حضرت حسین علیه السلام په مناقبو کښې ښه په کثرت سره احادیث موجود دی نو آیا دا د فضیلت د پاره کافی ندی؟ او باقی پاتې شو علمی مقام. نو هغه د دې حدیث نه ثابتېږي:

عن الحسن بن علی رضي الله عنهما قال سالت عمار بن عبد الله بن ابي طالب وكان وصافا عن حليّة النبی صلی الله علیه و آله و سلم وانا شعثی ان یضیف لی منها شیئا (الی قوله) قال الحسن فكتبها الحسن بن زمار ثم حدثته فوجدته قد سبق لی الیه فسالته عما سالت فوجدته قد سأل اباک عن مدخله عن عمر جهوشکله فلم یدر عنده شیئا (شمائل الترمذی ص ۳۰).

د ذکر شوی حدیث نه ثابت شوه چه حضرت حسین علیه السلام د وړو کوالی باوجود د حلیه مبارکه او د سیرت مبارک متعلق په علم حاصلولو کښې د خپل مشر ورور نه په دوو اعتبارونو سره وړاندې والې کړې وو (۱)، د سیرت طیبه په معلومولو کښې رومېې والې (۲)، د زیاتو امورو د علم په حاصلولو کښې ورومېې والې.

هر کله چه حضرت حسین علیه السلام په علومو غیر مقصودی کښې دومره مخکښې والې حاصل کړې وو نو بیا به هغه په علومو مقصودی کښې ولې غفلت کولو؟ والله سبحانه وتعالی اعلم.

د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د اولاد صحیح تعداد

سوال د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د اولاد تعداد څومره دي؟ بینوا تو جروا -

الجواب باسم ملهم الصواب د حضور صلی الله علیه و آله و سلم لونه مبارکې څلور وې، حضرت زینب رضی الله عنہا، حضرت رقیه رضی الله عنہا، حضرت ام کلثوم رضی الله عنہا، او حضرت فاطمه رضی الله عنہا او د دوی د ځامنو په تعداد کښې اختلاف دي، د بعضو مؤرخینو په نزد د دوی تعداد پنځه دي، حضرت قاسم رضی الله عنہ، حضرت عبدالله رضی الله عنہ، حضرت طیب رضی الله عنہ، حضرت طاهر رضی الله عنہ، او حضرت ابراهیم رضی الله عنہ، او د بعضو د قول مطابق طیب او طاهر ته عبدالله وئیلې شی نو د دې قول مطابق تعداد درې (۳) راځي.

په دې ټولو کښې صرف حضرت ابراهیم رضی الله عنہ د حضرت ماریې قبطيې رضی الله عنہا څخه وو، او باقی ټول د حضرت خدیجې رضی الله عنہا څخه پیدا شوی وو.

قال الحافظ بن کثیر رحمته الله قال ابن اسحاق فولدت (عندمة) لرسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ولدة کلهمم الابراهیم، القاسم وکان به یکنی والطیب والطاهر ولینب ولینب ورقیه واه کلثوم وفاطمة (البدایة والنهاية ص ۳۰ ج ۲) والله سبحانه وتعالی اعلم -

د خوراک په وخت کښې پرنجې کول

سوال که چیرې د خوراک په دوران کښې پرنجې راشی نو الحمد لله ونیل پکار دی او که نه؟

سو بوخروا.

الجواب باسم ملهم الصواب که چرې په خله کېسې نې نوې، گوته وی نو د عذر د وجې نه پرې
نه استعجاب مافط دې او که نه نو ندي مافط - والله سبحانه وتعالى اعلم -

د خوراک د پاره د کیناستو صورت (هیئت)

سوال د خوراک د پاره د ناستې سنت طریقه څه ده؟ او آیا د ښځو او سړیو په ناسته کېسې څه
فرق شته او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د خوراک د پاره د ناستې بهتره طریقه هغه ده چه په کومې سره
سمد ستی لوړه ختمیږي. چنانچه په دې بنا باندې دوه طریقې بهرې گنلې شوې دي
(۱) چه ښق پندئ ودری او چه پندئ خوره کړی او پرې کینی (۲) د دواړو پښو په سر ناسته
د ښځو او سړیو په ناسته کېسې هیڅ فرق نقل شوي ندي

قال العلامة ابن العابدین رحمته الله معزياً إلى شرح الجامع الصغير للعقيلي: واحسن الجلوس للاكل الالقاء
على الوركين ونصب الركبتين ثم الجهي على الركبتين وظهور القدمين ثم نصب الرجل اليماني والجلوس على
اليسرى وتمامه فيه (رد المحتار ص ۲۸ ج ۵)

د علمي د ذکر شوی عبارت رومې صورت شاید د دې عبارت نه ماخوځ وی
قال انس بن مالك رضي الله عنه رأى رسول الله صلی الله علیه و آله مقبهاً يأكل ثم اوى رواية نفسه وهو مخفض يأكل منه اكلاناً رها.
(صحیح مسلم مع شرح النووی ص ۳۳ ج ۲)

د دې روایت د پوره مضمون نه معلومیږي چه دا د اكل التمر و غیره سره خاص دې نو د دې
وحي نه دا حافظ العیسی رحمته الله ذکر نه کړو. دوه صورتونه یې بیان کړي دي. ولهه:
فانستحب لي صفة الجلوس للاكل ان يكون جالساً على ركبتيه وظهور قدميه او ينصب رجله اليماني و
يجلس على اليسرى (عمدة القاري ص ۳۰ ج ۲) ولله سبحانه وتعالى.

د دوو شعلو ثبوت

سوال آیا د لاسي او پورته والا دواړه قسمه شعله ثابته ده او که پورته شعله نه ده دې څه
توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دواړه شعلې د سنتو نه ناستې دي
قال الحافظ ابن القيم رحمته الله: عن عمرو بن حريص قال ركب رسول الله صلی الله علیه و آله على المنبر وصيه من منسب أهله

قدار می طرفها بین کتفها (از ادماعا ص ۱۴۰ ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم -

د سفر په وخت د ښځې او د بچو په ځله کښې لارې اچول

سوال د بعضې خلقو عادت دې چه چرته په سفر ځی نو د خپلې ښځې او بچو په ځله کښې د خپلې ځلې لارې اچوی او هغوی هغه تیرې کړی او د هغوی عقیده دا وی چه په ی سره دوی ته صبر ملاویږی نو آیا دا صحیح دی او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د دې خبرې هیڅ اصل نشته او داسې عقیده ساتل بالکل غلط دی، والله سبحانه وتعالى اعلم

د رسول الله ﷺ تور خادر اچول

سوال : رسول الله ﷺ ته «تور خادروالا» ونیلې کیږی نو حضور ﷺ چه کوم تور خادر استعمال کړې دې نو آیا دا هغه خادر دې کوم نې چه د سورت مزمل د نازلیدو په وخت اچولې وو او که په بله کومه موقعه کښې نې اچولې وو ؟ - بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : د رسول الله ﷺ د تورو ویشتنو والا خادر استعمالول ثابت دی لیکن په دې باندې همیشه والې نندې ثابت ، او د سورت مزمل په وخت د تور خادر اچول ندی ثابت

قالت عائشة رضي الله عنها خرج النبي ﷺ غداة وعليه مرط مرحل من شعر أسود فجاء الحسن بن علي فادخله ثم جاء الحسين فبدخل معه، ثم جاءت فاطمة فادخلها ثم جاء علي فادخله ثم قال إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت ويظهركم تطهيرا (صحيح مسلم، ص ۲۸۲ ج ۱)

د دې آیت تفسیر په رساله ، عمدة التفسير لاية التطهير ، کښې په احسن الفتاوى دې - والله سبحانه وتعالى اعلم

تور پټکې

سوال تور پټکې مې د ډیرو خلقو په سر لیدلې دې نو آیا دا سنت دې ؟ او که چیرې سنت وی نو د اهل تشیع والا سره د تشابه باوجود هم د دې استعمالول جائز دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د تور پټکې استعمالول اگر چه فی نفسه ثابت او جائز دی مگر رسول الله ﷺ ته سپین لباس او پټکې زیات خوښ وو او په عامو حالا تو کښې به نې سپین پټکې او لباس استعمالولو نو له همدې کبله سپین پټکې استعمالول افضل دی او د اهل تشیع سره د تشبیه د وجې نه هم د تور پټکې پریښودل بهتر دی

د رسول الله ﷺ د پټکې درنگ متعلق پوره تحقیق په رساله «المقالة البيضاء فی العمامة

السوداء، کښې دې. والله سبحانه وتعالى اعلم

د مور او پلار د نافرمانۍ حکم

سوال که څوک د والدينو نافرمانۍ وکړي، او بلکه هغوی وهی نو شريعت د داسې خلقو د پره څه سزا مقرر کړې ده؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم المواب په اسلام کښې د والدينو اطاعت او د هغوی خدمت ته ډير اهميت ورکړې شوې دی چنانچه په قرآن کریم کښې ارشاد مبارک دې

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ۚ وَالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۖ إِنَّمَا يُبَلِّغُنَّ عِنْدَكَ أَلْعُكْبَرُ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لِمَا أَوْفَىٰ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ٣١﴾

يعنى د والدينو په مخکښې دې داسې څه خبره ونه کړې شى چه په هغې سره هغوی ته څه پریشانۍ محسوسه شى او دهغوی په وړاندې دې هميشه عاجزۍ اختيار کړې شى او د الله تعالى نه داسې دعا کول پکار دى چه يا الله په دوئ باندې داسې رحم وکړې لکه چه دوئ په ما باندې په وړو کوالۍ کښې کړې وو او څما پرورش نې کړې وو

الله تعالى په قرآن کریم کښې د والدينو سره په ورين تندې د مخامخ کيدو حکم د خپل توحيد او عبادت د حکم سره يو ځای بيان کړې دې. لکه چه ارشاد مبارک دې. ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا

إِلَّا إِيَّاهُ ۚ وَالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۖ﴾

او حکم نې فرمايلې دې چه څما د درکړې شوې نعمتونو د شکر سره سره د والدينو شکر ادا کول هم پکار دى. چنانچه ارشاد مبارک دې. ﴿إِن أَشْكُرَ لِي وَلِوَالِدَيْكَ ۖ﴾

د دې نه علاوه په دې باره کښې په ډير تعداد سره نور احاديث هم منقول دى چه د هغې نه يو څو دالاندې هم دى

(۱) عن ابى امامة رضي الله عنه ان رجلا قال يا رسول الله ما حق الوالدین علی ولدهما قاله هما جنتک و ذاک رواه ابن ماجه.

(۲) عن ابن عباس رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ من اصبح مطمئنا لله في والديه اصبح له بهان مفتوحا من الجنة ان كان واحدا فواحدا ومن اصبح عاصيا لله في والديه اصبح له بهان مفتوحا من العار ان كان واحدا فواحدا قال رجل وان ظلماته قال وان ظلماته وان ظلماته وان ظلماته رواه الميهقي.

(۳) عن ابن عباس رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ قال ما من ولد يار يظفر الى والديه نظر فرحمة الا

کتب الله به کل نظره محبة مبرورة قالوا وان نظر کل يوم مائة مرة قال نعم الله اکبر واطيب - رواية البخاری -
(۴) عن ابی بکره رضی اللہ عنہ قال قال رسول الله ﷺ کل الذنوب یغفر الله منها ما شاء الا عقوق الوالدین فانہ
یجعل لصاحبه فی الحیوة قبل الماتعروة البهیق (مشکوۃ ص ۳۱)

غرض دا چه په قرآن او حدیث کنبی د والینو ډیر لوی مقام ذکر شوې دې مگر شریعت د والینو د نافرمانی کولو په دنیا کنبی څه حد ندې مقرر کړې . بلکه په ناگهانې آفاتو او بلیانو کنبی د مبتلا کیدو و عید یی آؤرولې دې ، او ظاهری سزا ئې د حاکم حکم ته ورسپارلې ده حکومت له پکاردی چه داسې انسان ته سخته سزا ورکړی ، والله سبحانه وتعالی اعلم .

په مور او پلار کنبی د پلار اطاعت مخکښې دې

سوال په والینو کنبی په اولاد باندې د چا حق زیات دې که په دې کنبی څه تفصیل وی نو هغه هم بیان کړئ ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب . په احسان او حسن معاشرت کنبی د مور حق مخکښې دې او په هغه کارونو کنبی چه د کومو تعلق د تعظیم ، ادب او رائ سره وی نو په هغې کنبی د پلار حق مخکښې دې

قال علی القاری رحمته اللہ : وقال الخطابی لم یخص الامهات بالعقوق فان عقوق الابهاء محرم ایضا ولكن بهما بأحدهما علی الآخر فان برا الام مقدم علی برا الاب الا ان عقوق لعقوق الامهات مزیه فالقبح ، وحق الاب مقدم فالطاعة وحسن المتابعة لرثیه ، والنفوذ لامرة ، وقبول الادب منه (المرقات ص ۳۱ ، ج ۱) والله سبحانه وتعالی اعلم .

د تیر شوی سوال په شان یوبل سوال

سوال چه د یو جائز کار نه یو سرې پلار منع کوی او مور ورته د کولو حکم کوی یا د دې په عکس وی نو دا سرې به د کوم یوه د حکم تعمیم کوی ؟ بینوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب چونکه ښځه په خپله د خاوند محکومه ده د هغې د پاره د خاوند نه خلاف حکم ورکول په خپله گناه ده او په معصیت کنبی اطاعت کول جائز ندی لهذا د مور به نه منی ، والله سبحانه وتعالی اعلم

د یوې لویشتې نه زیاته گیره کټ کول افضل دی

سوال که د یو سری گیره د یوې لویشتې نه زیاته اوږده وی نو د هغې کټ کول بهتر دی او که

پريښودل يې بهتر دی اگر که هر څومر اوږده شی . همدارنگه د اننگو نه ويښته لرې کول څنگه دی ؟
بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د يوې لويشتې نه زيات ويښته کت کول افضل دی . او د دواړو
ژامو د حد فاصل نه په بره ويښته کت کول جائز دی او ضروری نه دی .

قال العلامة ابن النجيم رحمته الله وقد صرح في النهاية بوجوب قطع ما زاد على القبضة بالضم ومقتضاها الاثر بتركة .
وقال العلامة ابن عابدين رحمته الله : (قوله وقد صرح في النهاية بوجوب قطع ما زاد الخ) قال في النهر وسمع من
بعض اعزاء الموالى ان قول النهاية يجب بالحام المهيمة ولا بأس به اذ قال الشيخ اسماعيل ولكنه خلاف الظاهر
واستعمالهم في مثله يستحب اذ كانه لهذا والله تعالى لم يعمل عليه الشيخ علام الدين مع شدة متابعتهم للمهر
وقال مقتضاها الاثر بتركة الا ان يحمل الوجوب على الشبهة اذ قلت وظاهر قول الهدية ولا يفعل لتطويل
اللعبة الخ فيفيد الكراهة تأمل (المهر ص ۲۸۰ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم .

د دعوت په نيت سره په څاروی اخستلو باندې وفاء نه لازميږي

سوال زید یو ګډ (پسه) په دې نیت واخسته چه ماشومان مې ختم وکړی نو خپلوانو او
دوستانو ته به دعوت ورکړم او دا پسه به پکښې ذبحه کړم او په هغوی به یی وخورم، لیکن د زید
سره د مصالحې و غیره او د نورو مصارفو پیسې نوې هغه دغه پسه خرڅ کړو او د هغې پیسې
نې د مسجد په تعمیر کښې یا په یوې مدرسې کښې ورکول وغوښتل . نو آیا دا کار صحیح دي او
که نه ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د ماشومانو په ختم قرآن یا د حفظ په مکمل کولو باندې چې خلق
کومې طریقې سره رواجی دعوتونه کوی په هغې کښې ډیر قباحتونه دی نو د دې وجې نه دغه
څاروي خرڅول او د هغې پیسې په مدرسه یا مسجد کښې ورکول زیات بهتر دی او په دې کښې
صدقه جاريه او د اشاعت علم ثواب هم ملایوږي ، که چیرې په دعوت کښې کوم قباحت نه وی نو
بیا هم په دې نیت سره داخستې شوې څاروی ذبح کول ضروری ندی . والله سبحانه وتعالى اعلم

د انبیاء کرامو په عصمت باندې د ټول امت اجماع ده

سوال بعضي خلق د انبیاء کرامو علیهم الصلوة والسلام د عصمت نه منکر دی او د عصمت
په قائلینو باندې طعن کوی او په خپل استدلال کښې دا دلائل پیش کوی

۱. ﴿وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ﴾

۲. حضرت ابراهیم عليه السلام په دریو ځایونو کښې دروغ وئيلي دی . ﴿بَلْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا هُنَا﴾

کل منقولاً بطریق التواتر فیصرّف عن ظاهراً ان امکان والا لم یحول عن ترک الاولی (احکام القرآن ص ۳۰۰ ج ۱)
 قال العلامة الشیخ رجب بن احمد رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ فی الطریقة المعبودیة (وہم) ای الرسل (میرون) ای
 مطہورون ومنزہون (عن الکفر والکذب مطلقاً وعن الکبائر) بمجیع انواعها وعن کل فرد من افرادھا اجماعاً
 (و) عن (الصغائر المنفردة) بصیغة الفاعل من التنفیذ التعمید من قامت بہ (البریقة المعبودیة ص ۳۰۰ ج ۱)۔
 شارح ابوسعید الخادمی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ پہ دے باندے مفصل بحث کرے دی او د تولو
 شبہاتو ازالہ نہ کرے دی او د بحث پہ آخر کنبی فرمائی والحاصل ان الانبیاء علیہم السلام
 معصومون عن الجہل فیما یعلق بالذات والصفات بعد النبوة عقلاً و اجماعاً و قبلہا سمعاً ونقلًا عن الجہل فی
 الامور التبلیغیة قطعاً و شرعاً و عقلاً و عن الکذب و خلف القول بعد النبوة قصداً و غیر قصد شرعاً و اجماعاً
 نظراً و برہاناً و قبل النبوة قطعاً و عن الکبائر اجماعاً و عن الصغائر تحقیقاً و عن استدامة السهو والغفلة
 تدقیقاً و استمرار الغلط والنسیان فی الامور الشرعیة حال غضب و رهبا و جدومزح (البریقة المعبودیة ص
 ۳۰۰ ج ۱) ولہ سبحانہ و تعالیٰ اعلم۔

پہ استشارہ او استخارہ کنبی تعارض فشتہ

سوال پہ قرآن کنبی د استشاری حکم دے ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾
 ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنِهِمْ﴾

او پہ حدیث شریف کنبی د تردد پہ وخت د استخاری ترغیب دے او پہ عدم استخاری باندے
 ترہیب ہم دے، نو پوشتہ دا دہ کہ چیرتہ د مشورے ورکولو والا د مشورے خلاف پہ استخارہ
 کنبی رجحان پیدا شو نو ترجیح بہ خہ شی لڑہ وی، د مشورے ورکونکی مشورے لڑہ او کہ د
 استخاری نہ پیدا شوی د زہ رجحان لڑہ

الجواب باسم ملہم المصواب استشارہ او استخارہ دواہ مامور بہ دی، لیکن د اول استشاری
 امر زیات مؤکد دے، لہذا د دے دواہ نہ د یوے پہ ثمرہ باندے ہم عمل کول ضروری ندی،
 ہمدارنگہ د استخاری نہ بعد چہ کوم خیز راجح شی نو د ہقی نافع کیدل ضروری ندی، بلکہ د
 استخاری حاصل داسی دے لکہ خومرہ چہ د دعاء ماثورہ نہ مفہوم دے، یعنی چہ کوم امر مفید
 وی ہو اللہ تعالیٰ بہ د ہقی اسباب پیدا کری و د دویم امر اسباب بہ ختم کری او مواقع بہ یکسی
 سدا کری او سن، ہمدے عمدی لرلو سرہ استخارہ کول یکر دی، او کہ جبری د استخاری نہ
 پس ہم د دواہ کارونو اسباب موجود وو نو سانی چہ کوم کار و کرو نو پہ ہقی کسی نہ ضروری

ان شاء الله تعالى

د دې تشریح نه وروسته دا معلومه شوه چه په استشاره او استخاره کښې تعارض نشی کیدی .
خکه که چیرې د زړه د ترجیح نه خلاف هم عمل وکړې شی نو دا د استخارې خلاف نشو بلکه دا هم
د استخارې په مدد سره وکړې شو . والله سبحانه وتعالى اعلم

په اسماء حسنی کښې کوم نومونه د الله تعالى سره خاص دی

سوال نن صبا دا عام رواج دې چه د اسماء حسنی نه د یو نوم اضافت (عبد) ته وکړې شی او
نومونه پرې ایښودلې شی او بیا د غفلت د وجې نه مسمی ته بغیر د عبد د اضافت نه آواز کولې
کیږی حالانکه بعضې نومونه د الله تعالى پورې خاص دی مثلاً رزاق ، رحمن ، وغیره
په دې باره کښې زه د خپل کوشش مطابق د فیض الباری . ص ۴۲۳ ، ج ۴ ، حواله لیکم نو
تحقیق او فرمایئ چه کوم کوم نومونه د الله تعالى سره خاص دی چه په هغې سره مسمی ته بغیر د
عبد د نسبت نه آواز کول گناه کیږه ده . او که د دې نه علاوه نور اسماء حسنی وی نو هغه هم د
تحقیق سره او فرمایئ . همدارنگه د دې اسماء په آخر کښې یا په اول کښې محمد یا احمد لیکل
څنگه دی؟ بینوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب . په هره ژبه کښې اسماء په درې قسمه باندې استعمالیږی -

(۱) مختص بالله مفردا و مضافا - (۲) غیر مختص مفردا و مضافا - (۳) مختص مفردا لا مضافا
مثلا په فارسی کښې (خدا) لفظ مفردا مختص بالله تعالى دې مگر مضافا مختص ندې . بلکه
په غیر باندې ئې هم اطلاق کیدی شی او دا په اردو کښې په هر حال کښې مختص په الله تعالى
سره دې . نو د دې نه معلومه شوه چه په دې کښې د اهل لسانو عرف معتبر دې . البته چه د کومو
نومونو اشتقاق په غیر کښې نه موندې کیږی لکه خالق او رازق . نو د دې متعلق د عرف معلومولو
ته ضرورت نشته . داسې قسمه اسماء په هیڅ عرف کښې هم غیر الله ته نه شی وئیلې کیدی . چه د
کومو اسماء مبداء د اشتقاق په غیر الله کښې موندې شی نو د هغې د استعمالولو د جواز د پاره
به مفردا او مضافا عرف ته کتلې شی او چونکه یو تکم سل اسماء حسنی د عربی ژبې دی نو له
همدې کبله د دې نه هغه اسماء چه د کومو د اشتقاق مبداء په غیر عربی کښې موندې کیږی نو د
هغې د غیر د استعمال د پاره به د عربو عرف ته کتلې شی

دا تفصیل د اسماء د اطلاق په باره کښې دې . د چا د نوم ایښودلو په صورت کښې حذف
مضاف په هر حال کښې جائز دې . او دا د دې و چې نه چه د متکلم په مراد کښې داخل دې . خو
سره د دې نه هم له کراهت نه خالی ندې

د ناسته امامت کول صحيح دى

سوال که چيرې يو سنت شوې مولوى صاحب فى الحال د څه وجې نه ناسته شى نو هغه مولوى صاحب د جومات پيش امام جوړيدلې شى او که نه؟ بينوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب: د داسې انسان امامت صحيح دې - والله سبحانه وتعالى اعلم -

د بالغ او نوې مسلمان د سنت حکم

سوال د مذهب حنفى مطابق د څومره عمر د ماشوم سنت کول پکار دى ، که چيرې والدينو په سنتولو کښې سستى وکړه او ماشوم د نهو يا لسو کالو شو نو آيا دا ماشوم به سنتولې شى او که نه ؟ او په دې عمر کښې د ستر پټول فرض دى او که نه ؟ همدارنگه د بالغ او نوې مسلمان حکم هم او فرمايئ؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: امام ابو حنيفه رحمته الله د سنت د پاره څه خاص موده نده بنودلې ، کله چه هم اصحاب راء د ماشوم د سنت فيصله وکړه نو هغه ئې بهتر وخت دې ، او په نن سبا زمانه کښې خو د سنت طريقه ډيره آسانه او بې ضرره شوې ده او په نوې نوې دوايانو سره زخم هم زر جوړيږي نو له همدې کبله دا چه څومره په تندئ سره وشى نو بهتره خبره ده ، او که چيرې والدينو په سنت کښې غفلت وکړو او ماشوم د نهو لسو کالو شو نو بيا هم د دې ماشوم سنت کول پکار دى اگرچه بغير له ضرورت نه د څلورو کلونو د ماشوم ستر کتل جائز ندى ليکن د دوايئ د پاره ورته کتل جائز دى او سنت کول خو د شعائرو د اسلام څخه دى نو د دې د پاره خو ستر ښکاره کول په طريق اولى سره جائز دى ، د بالغ او نوى مسلمان هم همدغه حکم دې .

البته که په خپله ئې کولې شى يا ئې په خپله ښځه يا په وينځه کولې شى نو د نورو خلقو په مخامخ بيا ستر ښکاره کول جائز ندى .

او که د څو وجې نه د سنت کولو تحمل ئې نوى نو بيا به ترې دا حکم ساقط شى

قال الامام الكسائى رحمه الله تعالى عليه : فلا يأس ان ينظر الرجل من الرجل الى موضع الختان لم يمتحنه و يداويه بعد الختان و كذا اذا كان موضع العور من الرجل قرح او جرح او وقعت الحاجة الى مداواة الرجل - (بدائع الصنائع، ص ۳۳، ج ۵)

وقال الامام قاضى نعمان رحمه الله تعالى عليه : و كذا للجهام ان ينظر الى فرج البالغ عند الختان (وبعد سطرين) وينهى النخاعين الصبي اذ بلغ تسع سنين فان ختنوه و هو اصغر من ذالك فحسن وان كان فوق ذالك قليلا قالوا لا يأس به و ابو حنيفه رحمه الله تعالى عليه لم يقدّر وقت الختان قال الشمس الائمة المحلوا الى رحمة الله تعالى

وقت الختان من حين يحتمل الصبي ذاك الى ان يبلغ (الخاتمة بها من الهدية ص ۳۰۰ ج ۳)

وقال ايضا: وكذا الجوسى اذا اسلم وهو شح ضعيف اخبر اهل البصر انه لا يطبق الختان يترك (حواله بالان)
وقال العلامة المحصلى رحمه الله تعالى عليه: عن ابى حنيفة رحمه الله تعالى عليه لصاحب الحمام ان ينظر الى العورة وجمته الختان وقيل في ختان الكبير اذا امكنه ان يختن نفسه فعل وان لم يفعل الا ان لا يمكنه النكاح او شراء الجارية والظاهر في الكبير ان يختن ويكفى قطع الاكثر -

وقال العلامة ابن عابد بن رحمة الله عليه: (قوله عن ابى حنيفة) هذا غير المعتمد لها في شرح الوهبانية و
ينبغي ان يتولى طلي عورته بيده دون الخادم هو الصحيح لان ما لا يجوز النظر اليه لا يجوز مسه الا فوق الثياب و
عن ابن مقاتل لا بأس ان يطلي عورة غيره بالنورة كالختان ويغض بصره اذ -

قلت: وفي التتارخانية قال الفقيه ابو الميف هذا في حالة الضرورة لا غير (قوله وقيل الخ) مقابل لقوله و
جمته الختان فانه مطلق يشمل ختان الكبير والصغير وكذا اطلقه في النهاية واقرة الشراح والظاهر ترجيحه و
لذا عبر عن التفصيل بقيل (قوله الا ان لا يمكنه النكاح) كذا رأيت في المجتبى والصواب اسقاطا بعد ان كما
وجدته في بعض النسخ موافقا لما في التتارخانية وغيرها والمراد ان لا يمكنه ان يتزوج امرأة تحتها او يشتري
امة كذلك (قوله والظاهر في الكبير انه يختن) الظاهر ان يختن معنى للمجهول اى يختنه غيره فيوافق اطلاق
الهداية تأمل (ردالمحتار ص ۳۰۰ ج ۵)

وقال العلامة المحصلى رحمه الله تعالى عليه: صبي حشفته ظاهرة بحشف لوراة انسان ظنه محتونا ولا تقطع
جلده ذكرا الا بتشديد اليه ترك على حاله كشيخ اسلم وقال اهل النظر لا يطبق الختان ترك ايضا (ردالمحتار
ص ۳۰۰ ج ۵) ولله سبحانه وتعالى اعلم

د تللو په وخت اول قدم نيغ اوچتول

سوال آبا د تللو په وخت اول قدم نيغ اوچتول سنت دى ؟ بينوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب خمد نظرنه خو په كتاب كښې نډې تېر شوې . خو د بعضي
بزرگانو نه منقول دى او د فواعد كلينه نه همدا خبره راوؤځي . والله سبحانه وتعالى اعلم

د خوراک آداب

سوال د خوراک منعلو د الله تعالى څه حکم دي او د رسول الله ﷺ څه طريقه ده ؟ چه د هغې

د جان په سابلو سره زمونږه خوراک د دین یوه حصه جوړه شی . بینوا تر جروا

الجواب باسم ملهم الصواب د خوراک آداب دادی

۱. د خوراک نه مخکېني لاسونه وینځل خو چه وچ نه شی او نه به څه سره لاس ولگوي

۲. د خوراک نه پس لاسونه وینځل او وچول

۳. د خوراک نه مخکېني بسم الله ونیل . او که په دله کښې وی نو بیا په زوره ونل بهر دی

۴. او د خوراک نه پس دعاء ماثوره ونیل - الحمد لله حمدا کثیرا طهیمامبارکافیه غیر مکفی ولا مودع

ولا مستغنی عنه ربنا (بخاری)

الحمد لله الذي كفانا آوارا وانا غير مكفي ولا مكفور (بخاری)

الحمد لله الذي اطعنا وسقطنا وجعلنا مسلمين (ابوداؤد الترمذی)

۵. د خوراک په وخت پرلت وهل یا ډډه وهل ندی پکار . بلکه یو پښه به خوره کړی او په هغې

به کښی او دویمه پښه به ودروی . یا به د پښو په سر کښی . او که څه عذر وی ورته نو چه څنگه
نې خوښوی هغه شان دې کښې

۶. خوراک کولو ته دې لاندې کښی او یا دې ورته په چوکڼ و غیره باندې کښی . په میز یا
کرسن باندې خوارک او یا په خپله لاندې کیناستل او خوراک په چوکڼ باندې ایښودل . او یا په خپله
په کتگی او یا په خرباندې کیناستل او خوراک لاندې ایښودل دا ټول صورتونه د خوراک د آدابو
خلاف دی . د خوراک کولو والا ځای او د خوراک د ایښودلو ځای دواړه اوچت او برابر پکار دی

۷. د خوراک د پاسه پیالی وغیره څه څیز ایښودل نه دی پکار

۸. په دسترخوان باندې پښې ایښودل ندی پکار

۹. په دسترخوان باندې بغیر د څه لوښی نه روټی ایښودل ندی پکار

۱۰. خوراک د خپلې مخې نه کول پکار دی . البته که چیرې په دسترخوان باندې ډیر څمزه
براته وی نو سا د بل مخې ته لاس کول او ځان له څه څېز راغستل صحیح دی

۱۱. د گوتو ختل او یا په روټی باندې . یا په دسترخوان باندې یا په رومال باندې گوسی
یا کول سی ادی ده . البته که د گوتو د ختلو نه پس که د گوتو وچولو ضرورت وی نو به سو سل
رومال باندې یی وچولو کسې څه پاک نشه .

۱۲. په خوراک کسې عیب نه راوبستل . که چیرې شوق ننی کړی نو ودی خوړی و که نه نو

پریږدي دی

۱۲ که چیرې د لاس نه نوږتی گولنه وغورځیږی نو صد دې کړی او ودې خوړی

۱۳ په سولاس باندې خوراک کول

١٥، په مره خيته باندې خوراک نه کول

١٦، زيات گرم خوراک نه کول

١٧، خوراک نه بويه ول

١٨، خوراک له به پوکې نه ورکوي

قال العلامة المحسني رحمه الله تعالى عليه: (قوله وغسل المدين قبله) لدفع الفقر ولا مسح يده بالماء المديّل ليمتلي اثر الغسل وبعده لدفع الهموم ومسحه (الى قوله) ويكره وطع المبلعة والقصة على الخبز ومسح اليد او السكين به ولا يلعله بالخوان ولا يمس بالاكل متكئا او مكشوف الرأس في البغتار (الى ان قال) وان لا يترك لقمة سقطت من يده فانه اسراف بل ينبغي ان يبعدها ومن السنة ان لا ياكل من وسط القصة فان البركة تنزل في وسطها، وان ياكل من موضع واحد لانه طعام واحد بخلاف طبق فيه الوان الغار فانه ياكل من حيث يشاء لانه الوان، بكل فالك ورد الاثر ويبسط رجله اليسرى وينصب اليمنى ولا ياكل الطعام حارا ولا يشبهه وعن العالي انه لا يكره الدفخ في الطعام الا بما له صوت نحو اف وهو يحمل الدبي ويكره السكوت حالة الاكل لانه تشبه بالنجوس ويتكلم بالمعروف (الى ان قال) ولعن القصة وكذا الصابع قبل مسحها بالماء المديّل ومما به في الدار المنتقى والبيازية وغيرها (رد المحتار، ص ٣٠٣، ج ١)

عن وهب بن كيسان من عمر بن ابي سلمة رضي الله تعالى عنه قال كنت في حجر رسول الله صلى الله عليه وسلم وكانت يدي تطيش في الصحفة فقال لي يا غلام سمع الله وكل بيبيدك وكل مما يليك - (مسلم، ص ٤٧، ج ٢)

عن ابي هريرة رضي الله تعالى عنه ما عاب رسول الله صلى الله عليه وسلم طعاما قط كان اذا اشبع شيئا اكله وان كرهته تركه - (مسلم، ص ٣٠٣، ج ٢) ولله سبحانه وتعالى اعلم -

د خښاک آداب

سوال د خښاک آداب څه دي؟ پيښوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دا لاندي د خوراک آدبونه دي

١، د اوبو څکلو نه مخکښي بسم الله و نیل

٢، په نښي لاس باندې څښل

٣، کم نه کم په درې ساگانو باندې څښل

٤، په څښلو کښې د لوښي نه بهر سا اغستل

٥، د خوراک او خښاک په څيزونو کښې داسې پوکې وهل چه آواز پکښې پيدا شي دا مه

صحيح ندى. البته د بخولو د پاره بغير آوازه دېوكى وركول بعضې فقهاؤ ښه څه گنجائش فرمايلي دي مگر بيا هم د كراحت طبيعي څخه خالي ندي

عن ابن عمر رضي الله تعالى عنهما ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال اذا اكل احدكم فلياكل بميمينه واذا شرب فليشرب بميمينه فان الشيطان ياكل بشماله ويشرب بشماله (مسلم ص ۳۰۰ ج ۲)

وعن انس رضي الله تعالى عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يتنفس في الانام ثلاثا وفي رواية في الشراب ثلاثا (مسلم ص ۳۰۰ ج ۲)

وعن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما ان النبي صلى الله عليه وسلم مبي ان يتنفس في الانام او يدفع فيه هذا حديث حسن صحيح (ترمذي ص ۳۰۰ ج ۲)

وترجم الامام النووي رحمه الله تعالى عليه لفضل هذه الاحاديث بآب كراهة النفس في نفس الانام واستحباب التنفس ثلاثا خارجا الانام. ثم قال هذان الحديثان محمولان على ما ترجمناه لهما فالاول محمول على اول الترجمة والثاني على آخرها.

وقال ايضا: (قوله في الحديث الثاني كان يتنفس في الانام او في الشراب) معناه في الثاء شربه من الانام او في الثاء شربه الشراب - والله اعلم - (شرح مسلم للنووي ص ۳۰۰ ج ۲)

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى عليه: وعن الثاني انه لا يكره الدفع في الطعام الا بماله صوت نحو الفوهو ومحمل النبي (ردالمحتار ص ۳۰۰ ج ۲)

قال في الهندية: وفي النوادر قال فضل بن غانم سالت ابا يوسف رحمه الله تعالى عليه عن الدفع في الطعام هل يكره قال لا الا ماله صوت مثل الف وهو تفسير النبي ولا يؤكل طعام حار ولا يشرب ولا يدفع في الطعام والشراب (عالمگیری ص ۳۰۰ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم.

د امام صاحب رحمه الله د دي قول مطلب چه : (اذا صح الحديث فهو مذهبي)

سوال د غير مقلدينو د اعتراضاتو نه يو دا اعتراض هم دي چه د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه قول دي چه زما كوم يو قول د صحيح حديث نه خلاف وي نو هغه پريږدي «اذا صح الحديث فهو مذهبي». يعنى كله چه صحيح حديث موجود وي نو هغه زما مذهب دي، نو چه امام صاحب په خپله دا فرماني نو بيا حنفيان ولې د هغوي په خلاف الحديث قول باندې عمل كوي؟ بينا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب د حضرت اماما صاحب دا قول په دوو شرطونو باندې مشروط دي

یعنی چه هغه عقلا او نقلا ثابت وی

(۱) دا ارشاد د مجتهد د پاره دې ځکه چه ناسخ او منسوخ او د حدیث صحت او سقم معلومول او په ادلو متعارضه کښې تطبیق یا ترجیح صرف د مجتهد کار دې

(۲) کله چه ظن غالب وی چه دا حدیث امام صاحب ته ندې رسیدلې او که چیرې امام صاحب ته د رسیدلو باوجود هغه دا نوی قبول کړې نو بیا دا حدیث د امام صاحب په نزد صحیح ندې . او یا به هغه سره د دې نه څه قوی دلیل موجود وی ، نو بیا په داسې صورت کښې د امام صاحب ^{کښې} مذهب بدیهی البطلان دې .

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى عليه : قلب ولا يخفى ان ذالك لمن كان اهلا للنظر في النصوص و معرفة محكمها من منسوخها (رسائل ابن عابدین ص ۳۳) والله سبحانه وتعالى اعلم -

د ښځو د پاره نکریزی لگول مستحب دی

سوال آیا نکریزی لگول سنت دی ، بعضې خلق وائی چه د ښځو لاس بغیر د نکریزو نه د سرو سره مشابعت دې نو آیا دا خبره ئې صحیح ده ؟ بینوا توجرو .

الجواب باسم ملهم الصواب : د ښځو د پاره په لاس نکریزی لگول سنت دی ، او د نکریزو نه لگول د سرو سره مشابعت دې د دې وجې د ښځو لاس بغیر د نکریزو نه پاتې کیدل مکروه دی

عن عائشة رضي الله تعالى عنها ان هندية قالت يا نبي الله يا يعني فقال لا ابايعك حتى تغيري كفك فكانها كفاسم (رواة ابو داؤد)

وعنها قالت اومض امرؤ من وراء ستر يبيدها كتاب الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقبض النبي صلى الله عليه وسلم يده فقال ما ادري اين رجل ام اين امرأة قالت بل يد امرؤة قال لو كنت امرأة لغيرت اظفارك يعني بالحناء رواة ابو داؤد والنسائي (مشكوة ص ۲۸۲)

عن ابن عباس رضي الله تعالى عنها قال لعن النبي صلى الله عليه وسلم المغنثين من الرجال والمترجلات من النساء وقال واخر جوهر من يهوتكم (رواة البخاري)

قال العلامة صل قاري رحمه الله تعالى عليه : (اخر جوهر من يهوتكم) اي من مساكنتكم او من بلدكم . في شرح السنة : روى عن ابى هريرة رضي الله عنه ان النبي صلى الله عليه وسلم اتى مغنث قد غضب يديه ورجليه بالحناء فامر به فنفى الى النقيع . في شرح الاسلام : الحناء سنة للنساء ويكره لغيرهن من الرجال الا ان يكون لهن لانه تشبه بهن . مفهومه ان تخليق النساء عن الحناء مطلقا مكروه ايضا لتشبههن بالرجال وهو مكروه ^{مكروه}

المِرْقَاة ص ۳۸، ج ۴) والله سبحانه وتعالى اعلم -

د قرآن تلاوت د استماع نه افضل دي

سوال د قرآن کریم په تلاوت کولو کښې ریات ثواب دي او که دهغې په استماع (آوريدلو) کښې؟ په بهار شریعت کښې دی چه د قرآن مجید آوريدلو کښې د تلاوت او نفلو نه زیات ثواب دي (غنیه)، بهار شریعت ص ۴۹۷ ج ۳) پدې هکله تحقیق څه دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب قال فی الغنیة واستماع قرآن افضل من تلاوته وکذا من الاشتغال بالتطوع لانه يقع فرضا والفرض افضل من النفل (کبیری ص ۳۴) د دې عبارت نه ثابت شوه چه د استماع د فضیلت فول د دې په فرصت باندې مېنې دي او راجح دا ده چه په خارج د لمونځ کښې استماع فرض نده نو لهذا فضیلت هم پاتې نه شو.

همدارنگه د «الفرض افضل من النفل» قاعده هم قاعده کلیه نده، مثلاً د سلام جواب واجب دي خو ابتداء د سلام سنت ده، خوسره د دې د سلام په ابتداء کښې بالاتفاق ثواب زیات دي، نو څنگه چه د جواب فضیلت په ابتداء د سلام باندې موقوف دي دغه شان د استماع فضیلت په تلاوت باندې موقوف دي نو په دې لحاظ هم په تلاوت کښې دوه ثوابونه شويو د تلاوت کولو او دویم د استماع د سبب د جوړیدلو. په جمع الفوائد کښې د مستد احمد رحمة الله تعالی علیه روایت نقل کوی چه: من استمع الى آية من كتاب الله كتب له حسنة مضاعفة ومن تلاها كان له نوراً يوم القيامة (جمع الفوائد ص ۳، ج ۲)

د دې حدیث نه هم د تلاوت فضیلت په سماع باندې ثابت شو، د قرآن په سماع باندې صرف د حسنة مضاعفه وعده ده او په تلاوت باندې حسنة مضاعفه سره د نور هم وعده ده.

په «احیاء» کښې د حضرت علی رضی الله عنه نه منقول دی چه کوم شخص په لمونځ کښې په ولاړه باندې د قرآن تلاوت کوی نو هغه ته په هر حرف باندې سل نیکنی ملاویری او کوم شخص چه په ناسته باندې په مانځه کښې تلاوت کوی نو د هغه د پاره پنځوس نیکنی دی. او کوم شخص چه بغیر د مانځه نه صرف په اودس کښې تلاوت کوی نو د هغه د پاره پنځه وېشت (۲۵)، نیکنی دی. او چا چه بغیر د اودس نه تلاوت وکړو نو هغه ته لس نیکنی ورکول کیږی او کوم شخص چه تلاوت نه کوی او صرف په توجه سره ئې آوری نو هغه ته به یو نو حرف باندې یوه نیکنی ورکول کیږی احیاء ص ۲۷۵، ج ۱.

په دې کښې نصریح دا ده چه د تلاوت ثواب د استماع نه زیات دي - والله سبحانه وتعالى اعلم

د ښځې د پاره يواځې کور

سوال که چيرې ښځه د خاوند نه د جدا کور او جدا اوسيدو مطالبه کړي ، او د خاوند والدين به دې باندې نوي خوشحاله او هغه ته د دې خبرې هم اندازه وي چه په داسې کيدو «يعنې په خان به کور» کښې په والدينو باندې په خرچ کولو کښې به کمې راشي نو په داسې صورت کښې دې سره ته څه کول پکار دي ؟ بينوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : ښځې ته د مستقل کور د مطالبې حق شته مگر د مستقل کور حق ورته نشته بلکه داسې يوه کمره هم کافي ده چه په هغې کښې د بل چا څه دخل نوي او ښځې ته په خان له کمره ورکولو کښې د ډيرو مفاسدو نه حفاظت راځي ، نو په دې وجه هم د دې دا مطالبه پوره کول ضروري دي ، او والدينو سره ښه سلوک کول او د خپل وس مطابق هغوی سره تعاون کول پکار دي .

قال العلامة العثماني رحمه الله تعالى عليه : وبهت مفرد من دار له غلق ، وقال العلامة الحسكي رحمه الله تعالى عليه : وبهت مفرد اي يات فيه وهو محل مفرد معين كهستائي والظاهر ان المراد بالمتفرد ما كان مختصا ليس فيه ما يشار كها به احد من اهل الدار (ردالمحتار ، ص ٣٠٣ ج ١) ولله سبحانه وتعالى اعلم .

د مختلفو نفلونو ثواب په اختلاف د مواقعو سره مختلف کيږي

سوال چه نفلي حج وکړې شي يا دهغې د مصرف په اندازه پيسې په مسکينانو باندې خرچ کړې شي نو آيا د دې دواړو ثواب برابر دي او که فرق شته پکښې شته ؟ بينوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : د متصديقينو په احوالو سره او د ضرورت او د موقعي په اعتبار سره ثواب مختلف کيږي .

قال العلامة الحسكي رحمه الله تعالى عليه : حج الفتي افضل من حج الفقير ، حج الغرض اولي من طاعة الوالدين بخلاف النفل بهاء الرباط افضل من حج النفل واخلط في الصدقة حج في البزاية افضل من الحج .

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى عليه : (قوله ربح في البزاية افضل من الحج) حيث قال الصدقة افضل من الحج تطوعاً كذا روي عن الامام لكنه لما حج وعرف المشقة التي بان الحج افضل بمراد ان له لو حج نفلاً والفقير الفأ فلو تصدق بهذه الالف على المعاويج فهو افضل لان يكون يكون صدقة فليس افضل من اتفاق الف في سبيل الله والمشقة في الحج لما كانت عائدة الى المال والهدن جميعاً افضل في البغطار على الصدقة انه قال الرحمن والحق التفصيل لما كانت الحاجة فيه اكثر والنفقة فيه اعمل فهو الافضل كما وردت حجة افضل من عمر غزوات

وورد عكسه لمحمّد صلى ما كان النفع فإذا كان الشحيح وانفع في الحرب لمجاهدة الفضل من جهة أو بالعكس لجهة الفضل
كلما بدأه الرباط أن كان محتاجاً إليه كان الفضل من الصدقة و حج النفل واذا كان الفقير مضطراً او من اهل
الصلاح او من آل بيته النبي صلى الله عليه وسلم فقد يكون اكرامه افضل من حماه وعمره وبناء ريط كما حكي
في المسامرات عن رجل اراد الحج فحمل الف دينار يتأهب بها فاجاءته امره في الطريق وقالت له ابي من آل بيته
النبي صلى الله عليه وسلم وني ضرور فافترغ لها ما معه فلما رجع حجاج ببلد صار كلباً لى رجلاً منهم يقول له
تقبل الله منك فتهج من قولهم قرأ النبي صلى الله عليه وسلم في نومه وقال له تهج من قولهم تقبل الله
منك قال نعم يا رسول الله قال ان الله خلق ملكاً على صورتك حج عنك وهو يخرج عنك الى يوم القيامة يا كرامك
لامرأة مضطربة من آل بيته فانظر الى هذا الاكرام الذي ناله لم يعله بهجاء ولا بناء ريط (رد المحتار ص ١٥٥ ج ١)
والله سبحانه وتعالى اعلم -

میلہ سرہ پہ خوراک گینے شرکت کول

سوال. آیا د کوربه له میلنه سره یوځای دودئ خوړل مستحب دی او که بغیر د شرکت نه د هغه خدمت کول؟ او په دې دواړو کښې بهتر صورت کوم یو دی؟ بینوا تو جروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : اصل د میلمه خدمت کول دی ، که چیرې میلمانه زیات نوی او د هغوی سره په ناسته کښې د هغوی په خدمت کښې څه خلل نه راځی نو بیا ورسره په ناسته کښې څه حرج نشته یعنی مستحب پکښې خدمت دې، کیناستل ورسره مستحب ندی .

قال في الهدية: ينبغي ان يخدم المضيف بنفسه القداء بأمر اهيم على نبيها وعليه الصلاوة والسلام كذا في خزنة المفتين واذا دعوت قوما الى طعامك فان كان القوم قليلا تجلس معهم فلا بأس لان خدمتك اياتك على المائدة من البروة وان كان القوم كثيرا فلا تلعد معهم واعدهم بنفسك ولا تغضب على الخادم عند الاضياف ولا ينبغي ان تجلس معهم من يثقل عليهم فاذا فرغوا من الطعام واستأذنوا ينبغي ان لا يجمعهم (عالم كبرى من ص ٣٠٠ ج ٤) والله سبحانه وتعالى اعلم -

د مالی حقوق ادا کولو طریقہ

سوال عبدالله په تيره زمانه كېنې ډيرې غلا گانې كړې دي چه په هغې كېنې د وقف او لقطې مال هم شامل دي او اوس هغه توبه كړې ده او د كومو خلقو نه چه ئې غلا كړيده په هغوئ كېنې د اكثر و خلقو تعلق د تبليغې جماعت سره دي نو د هغوئ نه خو پوره اميد دا دي چه هغوئ به معاف

کړې وی . او د نورو خلقو په باره کسې دواړه احتمال نه دی . د هر څو بلې پانځې داسې دی چه د هغوئ بلکل معلومات نه کېږي چه چیرته دی . ا . عبد الله مسکین دي او د غلا نه ئې مکمله توبه کړې ده . نو یوسنه داده آیا صرف یوبه کافی ده او که د اموالو ادا کول او د هغې رسول هم ضروری دی ؟ او که چیرې ضروری وی نو د هغې څه طریقه کول پکار دی ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب چه کوم مالکان معلوم دی د هغوئ نه دې معافی وغواړی . او که چیرې معاف یی نکړو نو د خپلې گټې نه دې څه نا څه حصه د قرض خلاصولو د پاره خاص کړی اگر که کمه وی نو په دې طریقي سره به تدریجاً ټول قرضونه خلاص شی . او که بالفرض د لږې حصې جمع کولو ئې هم قدرت نه وی نو دا نیت دې وکړی چه کله هم زما وس وشو نو دا به ادا کوم او د کوم مال چه ورته معلومات نوی نو د هغې په برابر به په مذکوره طریقي سره په مسکینانو باندې صدقه وکړی

او د وقف مال حکم : ا دې که چیرې ده د سی وقف نه غلا کړی وی چه د هغې دې په خپله هم حقدار وی نو په ده باندې به اگر چه ضمان نه وی خو دا سخته گناه ده . او د دې مثال د غنیمت مال دې چه د دې مصرف هم مجاهدین دی مگر د تقسیم نه محکمني د دې نه په غلا کولو باندې سخت وعیدونه راغلي دی . نو د دې وجی نه دې به به دې بدترینه گناه باندې استغفار او توبه کوی او که چیرې دې په خپله مصرف نه وی نو د دې واپس کول هم واجب دی ، والله سبحانه وتعالی اعلم

په توبې سره حقوق العباد نه معاف کېږي

سوال آیا په توبې سره د حقوق العباد او حقوق الله نه گناه کبیره ټول معاف کېږي ؟ د حقوق العبادو تفصیل او چه د کومو څیزونو ضایع کول گناه کبیره ده نو دهغې تفصیل هم بیان کړئ . بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : په توبې سره حقوق الله معاف کېږي اگر که کبیره وی . او حقوق العباد بغیر د آداء باد اسقاط څخه نه معاف کېږي . د چا د ځان عزت او باد مال نقصان کول د حقوق العباد په تضییع کېږي داخل دی او په دې درې وړو کېسې هر یو په گناه کبیره کېږي شامله ده . والله سبحانه وتعالی اعلم

پروې سختې ته د خور ویلو حکم

سوال م یوه سخته خپله مشر . خور جوړه شوې ده . ورته ورته باجی واثم ، نو په دې باره کېږي شریعت څه فرمائی ؟ اوس زه په غم کېږي ځکه یم چه ما به تاریخ اسلام کېږي د زیدبن حارثه رضی الله عنه واقع لو مستلې ده چه هغه ته به زیدبن محمد وئیلې کیدو او بیا حضور ﷺ د دې نه منع

او فرمائیله نو د دې څه وجه وه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د چا په ځلې و نیلو سره څوک د چا په ریشیا خور نه جوړیږي . شرعا د دې احکام بالکل د نا آشنا او غیر محرم غوندې دی . او د زید بن حارثه رضی الله عنه واقعہ هم همداسې وه نو د دې وجې نه بیا ممانعت نازل شو ، والله سبحانه وتعالى اعلم

په تجارتی کتابونو کښې د صدقې په طور د پیسو لگولو صورت

سوال بنده یو تاجر دې ، او یو دیني کتاب چاپ کول غواړي یو سړی راته څه پیسې را کړي دی چه زه نهې د صدقه جاريه په طور د طباعت په مصارفو کښې شاملې کړم ، دې د پاره چه هغه ته هم د دې صدقې جاربې ثواب ورسېږي ، نو د شریعت په اصولو سره د دې شرکت نوعیت او صورت څنگه کیدل پکار دی؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : د دې دوه صورتونه کیدي شی :

- (۱) چه د هغې صاحب خیر د پیسو برابر کتابونه په اهل صلاح خلقو باندې مفت تقسیم کړي شی
- (۲) د کتاب له مصارفو نه دې د هغې په مقدار پیسې کمې کړي او په باقی مصارفو باندې دې منفعت فائده واچوی ، نو په دې طریقې سره به اخستو والا ته کتاب هم ارزان ملاؤ شی - والله سبحانه وتعال اعلم .

د رنجو لگولو طریقه

سوال رانجه څه وخت لگول پکار دی او د لگولو طریق یی څه ده؟ بینوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب د دې څه مقرر وخت نشته ، البته د ویده کیدو نه مخکښي لگول زیات مفید دی ، او طریقه نهې دا ده چه په هره سرگه کښې درې درې سلايانې ولگولی شی ، او د ښی سترگې نه به ابتداء کوی .

عن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما ان النبي صلى الله عليه وسلم قال اكلعوا بالاحمد فانه يملو البصر ويذهب الفقر وزعم ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يعله مكحلة يكصل معها كل ليلة ثلاثة في هذه ثلاثة لي هذه (الترمذی ص ۴۰۰ ج)

عن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما قال كان النبي صلى الله عليه وسلم يكصل قبل ان ينام بالاحمد ثلاثة لي كل عين (هناقل الترمذی ص ۴۰۰) والله سبحانه وتعالى اعلم -

له رسول الله ﷺ سره د مصافحې دعوی

سوال یو سړې دا دعوی کوی چه فلانکې سړې چه د رسول الله ﷺ روضې ته حاضر شو نو

حضور ﷺ هفت سوره مصاحفه وکړه ، نو ایا دا دعویٰ رخصتده او داسې کېدې شي ؟^۱ بېنوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب چه دغه شخص په خپله دعویٰ نکوی د دغه د بل جاً متعلق دا
 دعویٰ قبوله نده او که چیرې هغه دا دعویٰ په خپله کوی نو د هغې د پاره بیا درې شرطونه دي
 (۱) دا سرې به مکمل طور سره دیندار مشهور وی . یعنی ټول او امر به کوی او د منکراتو نه به
 پرهیز کوی

(۲) چه د مصافحې په وخت روضې مبارکې سره نور کوم زیارت کونکی موجود وو هغوی د دې
 واقعي گواهی ورکړی والله سبحانه وتعالی اعلم .

د دعا درې ځله تکرار

سوال ما دا خبره آوريدلې ده چه د دعا په وخت هره یوه دعا درې درې واره لوستل پکار دی .
 پدې هکله سنت طریقه څه ده ؟ بېنوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : درې درې واره لوستل افضل او اقرب الی القبول دی او یوه پیره
 وئیل خلاف سنت ندی .

عن عبد الله رضي الله تعالى عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يعجبه ان يدعو ثلاثا ويستغفر ثلاثا
 (ابوداؤد ص ۳۰۳ ج)

عن عبد الله بن مسعود رضي الله تعالى عنه قال قال كان النبي صلى الله عليه وسلم اذا دعا ثلاثا واذا سال
 سال ثلاثا (حلية الاولياء ص ۳۳ ج ۲)

عن حفصة رضي الله تعالى ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان اذا اراد ان يرقى فوضع يده اليمنى تحف
 عليه ثم يقول اللهم قني عذابك يوم تبعث عبادك ثلاث مرات (رواه ابوداؤد (مشكوة ص ۳۰)
 عن عبد الرحمن بن ابي بكر قال قلت لابي يا ابي اسمعك تقول كل غداة اللهم عافني في بدني اللهم عافني في
 سعيي اللهم عافني في بصرى لاله الا انت تكرر ها ثلاثا حين تصبح وثلاثا حين تمسي فقال يا ابي سمعنا رسول الله
 صلى الله عليه وسلم يدعو بهن فانما احب ان استن بسنته رواه ابوداؤد (ومشكوة ص ۳۰) والله سبحانه وتعالى اعلم .

د حرامې غوښې د خرڅولو والا حکم

سوال . یو سرې په خپل دوکان کښې حرامه او د مردارو څاروو غوښه خرڅوی او څه حلاله
 غوښه هم پدی . چه کومو خلقو ته معلومه ده نو هغوی یی ترې نه اخلی مگر اکثرو خلقو ته معلومه
 نوی او غوښه ترې اخلی . څو واره د پوهولو نه پس هم هغه دا کار نه پرېږدی . نو پوښتن داده چه

د دې سړي څه حکم دي؟ او همدارنگه د داسې سړي گټه حلاله ده او که حرامه؟ بښوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: که چيرې دا سړي دا شنيع عمل کول حلال گڼي نو مرتد شو او بښه پرې هم طلاقه شوه. حکومت له پکار دی چه ده ته د توبې تلقين وکړي او د ده تجديد اسلام او تجديد نکاح دي وکړي، او که چيرې دا سړي نهې حرام گڼي او کوي نهې نو فاسق دي. په مسلمانانو او په حکومت باندې فرض دی چه د دې سړي د دې گناه کيږه نه د منع کولو د پاره هر ممکن تدبير وکړي او که نه نو دا ټول به په گناه کښې شامل گڼلې شي.

تر کومې پورې چه ده دا گناه نوي پريښي نو د ده نه غوښه اخستل ناجائز دی، او د ده د حرامې غوښې گټه هم حرامه ده او د حلالې غوښې گټه نهې حلاله ده، البته د خلط نه پس تر کومې پورې چه حرامه گټه نهې جدا کړې نه وي او مالکانو ته نهې رسولې نه وي يا نهې مالکانو ته د متعذر کيدو په صورت کښې صدقه نکړي نو تر هغې پورې ده لره د دې ټول مال نه هر قسمه نفع اخستل حرام دی. والله سبحانه وتعالى اعلم.

په معافه کښې تکرار

سوال: ستاسو فتوی راته ملاؤ شوه تاسو ارشاد فرمائيلې وو چه درې واړه غاړه ملاؤول خلاف سنت دی، او يوه پيره سنت دی، يو مولوی صاحب فرمائي چه د دې تعامل درې واړه دي، که چيرې په حديث مبارک کښې د دې د حد څه ذکر وای نو بيا د هغې خلاف کول به خلاف سنت وو. مگر داسې نشته نو ځکه دې مروجه غاړې ملاولو ته خلاف سنت وئيل صحيح ندی، لکه چه د رسول الله ﷺ نه د فرضو نه پس صرف دا دعا ثابته ده، اللهم انى السلامومعك السلام تبارکعاليك الجلال والاكرام. ليکن نن صبا ډيري اوږدې اوږدې دعاگانې كولې شي، اگر چه د دې اوږدو دعاگانو سره ټول علماء متفق ندی مگر دې ته څوک هم بدعت نه وائي نو مروجه غاړه به ځنګه خلاف سنت شي؟ - بښوا توجرو.

الجواب باسم ملهم الصواب: که چيرې په غاړه ملاولو کښې تکرار ثواب وگڼلې شي نو خلاف سنت نه بلکه دا به بدعت وگرځي او که نه نو محض رسم به وي چه د سنت نه ثابت ندی، چونکه د دې رواج جوړيدل دي لره د سنت گڼلو پيش خيمه ده نو ځکه د دې نه ځان ساتل پکار دی د معانقې مفصل او مدلل تحقيق په، مصافحه او معافه، رساله کښې دي چه دا د احسن الفتوى په مسائل شتى کښې مخکښې تير شوې دي.

او د فرائضو نه پس د اوږدې دعا کولو معمول جوړول بدعت دي، او کله کله د څه خاص حاجت د پاره اوږده دعا غوښتل جائز دی، د دې تفصيل په «زبدة الكلمات فى حکم الدعاء بعد المكتوبات» کښې تير شوې دي، والله سبحانه وتعالى اعلم

د قضاء حاجت د پاره د ناستې کښت

سوال په بیت الخلا، کسی د تقاضې په وخت کسانل ځکه پکا دی؟ سنوا یو حروا
الجواب باسم ملهم الصواب به چپه پښه باندې ربات زور ورکول پکار دی او ده، اړه ښې کولای
 او خلاصې سابل پکار دی

عن سراقه بن مالك رضى الله تعالى عنه قال علقما رسول الله صلى الله عليه وسلم في الخلا ان تعدل على
 اليسرى وتصب اليمينى، رواه المذهبى بسند ضعيف.

قال الشيخ الامام محمد بن اسماعيل الصنعائى رحمه الله تعالى عليه: واخرجه الطبرانى قال الحازمى: في
 سند من لا يعرف ولا تعلم في المأب غيرة قليل: والحكمة في ذلك انه يكون اعون على خروج الخارج، لان المعدة
 في الجانب الايسر، وقيل: ليكون معتمدا على اليسرى ويقل مع ذلك استعمال اليمينى لغيرها (سبل السلام
 شرح بلوغ البراء ص ۳۸، ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم.

د حلق عانه نه د عاجز سړى حکم

سوال يو سړى ډير ضعيف دې او د هغه بى بى هم ژوندئ نده د صحت په وخت کښې خو هغه
 زير ناف ويخته کت کولې شى ليکن د بيمارئ په حالت کښې بى نشى کولې، نو په دې حالت
 کښې به دې څه کوى؟ - بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب که چيرې په پودرو لگولو باندې قادر وي نو په دې باندې دې
 صنعائى کوى، او که نوى قادر نو بيا دې بل شخص لاس ته دستانه واچوى او صفائى دې ورله
 وکړى خو حتى الامکان دې د هغه په شرمگاه باندې نظر نکوى

لا بأس بان يتولى صاحب الحمام عورة الإنسان بيده عدد التدوير اذا كان يفضى بصره وقال الفقيه ابو الليث
 هذا في حالة العرورة لا في غيرها (عالمگیریه ص ۳۸، ج ۱) والله سبحانه وتعالى

ويښته او نوکونه دفن کول

سوال بعضې بزرگان مى ليدلې دى چه هغوئ نوکونه او ويښته کت کړى نو خان سره نې په
 سيلنى يا جيب کښې اچوى او بيا نې ښه په اهتمام سره دفن کوى - پدې هکله تاسو خپل تحقيق
 او فرماين:؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دفن کول نې بهتر دى، که په دفن کولو کښې ښه سهولت وي د
 دفن کول نې پکار دى او که نه نو په مکلف سره دفن کول تعمق او غلو ده او دا مذموم دى.

قال العلامة الطحاوي رحمه الله تعالى عليه معرباً إلى الخاتمة: وروى أن النبي صلى الله عليه وسلم أمر بدين
الشعر والظفر وقال لا تغلب به شعر قبيح آدم (طحاوي ص البراءة ص ١٠٤) والله سبحانه وتعالى أعلم.

دا مسئله په احسن الفتوی کښې په «کتاب الاضحیة والعقیقة» کښې د «عشره ذی الحجة مین ناخن و غیره نه کاتې کي حیثیت» تر عنوان لاندې لیکلې شوې ده

سوال د غسل الیہین قبل الطعام متعلق ملا علی قاری رحمہ اللہ پہ مرقاة کنہی پہ . ص ۳۲۷ ج ۱ کنہی لیکلے دی چہ ہذا مستحب و اختلف العلماء فی استحباب غسل الیہین و الاظهر استحبابہ الان یتحقق نظافة الیہین من النجاسة و الوسخ و استحبابہ بعد الفراغ الا ان یمکن علی الیہ اثر الطعام او پہ مرقاة کنہی پہ . ص ۱۸۴ ج ۱ . کنہی بی لیکلے دی . کان سفیان الثوری رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ یکرہ غسل الیہین قبل الطعام .

علامہ ابن عابدین رحمہ اللہ دے تہ سنت و ٹیلے دی ۔ او د ام عمل ہم پہ دے باندے جاری دے
، بدے ہکلہ اصل تحقیق ۛہ دے او آیا دا سنت موکدہ دے او کہ مستحب ؟ بینوا تو جروا ۔
الجواب باسم ملہم العواب راجعہ دا معلوم پیری چہ کہ د خوراک نہ مخکنے د لاسونو د پاک
والی یقے ہم وی نو بیا ہم لاس و شغل مستحب دی ، سنت موکدہ نہ دی ۔

او د علامه ابن عابدين رحمه الله په عبارت كېږي: د سنت نه مراد سنت شرعيه ندی بلكه مراد سنت عاديه دى چه هغه د مستحب په درجه كېږي دى ، او بله دا چه علامه ابن عابدين رحمه الله د تيقن نظافت او عدم تيفن څه تفصيل ندې فرمايلي ، له همدې وجې نه د خوراك نه مخكېني لاسونه ويخل مطلقا مستحب دى

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى عليه . (قوله و غسل المدين قبله) لغنى الفقر ولا يحسح به بالمعدي ليمتلي اثر الفسل و بعده لغنى الثلم و مسحها ليزول اثر الطعام و جاء انه بركة الطعام ولا بأس به بتفريقه و هل غسل للملاكل سنة كغسل يدها الجواب لا (راجع المختار ص ٣٠٠ ج ١) والله سبحانه و تعالى اعلم .

که چیرې د یو سړي زمکه د بل سړي له زکې سره یوځای شي

سوال نه من نه نریبیا شپږ ۶۷، یا اووه ۷، کاله مخکې څما زمکه د ډیر باران د وجې نه د بل سړي د زمکې د پاسه سره د ونو، بوټو غورځندلي ده او اوس زه په هغې باندې کرونده هم کوم او څما هغه ونې پرې هم موجودې دي. او چه زمکه د کوم سړي ده نو هغه تر نن پورې ماته پوښتنه هم نده کړې. لهندا ماته شرعی مسئله سره د کتابونو د حوالې ولیکن، چه دا زمکه څما ده او که د هغه بل سړي ده. او آیا څه خپلې ونې او بوټي او ملبه لرې کړم او زمکه د هغه په حواله کړم؟ که تاسو ماته صریحه جزئیة ولیکله نو ډیره مهروبانۍ به مو وی، بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب دا کار غیر اختیاری شوي دي نو لهندا د نقصان په صورت کښې په هیڅ یو سړي باندې څه ضمان نه لازمیږي

قال في الهندية: لان هذا نقصان حصل لا بفعل احد فليس احدهما باهماب الضمان عليه اولى من الاخر كذا في فتوى قاضيهمان (عالمگريه، ص ۳۷، ج ۵)

د بره زمکې والا د مالک انتفاع په ناویدل د ملک وه نو په هغه باندې به څه ضمان هم نه راځي او خصوصاً چه کله د لاندې زمکې مالک څه اعتراض هم نوی کړي

قال العلامة محمد عابد الاتاسی رحمه الله تعالى عليه: ولا يلزمه شی من اجرة المثل او حصة من الزرع وان كانت معدلة للاستغلال او المزارعة لانه استعبالها بتأويل ملك (شرح المجله، ص ۳۸، ج ۲).

که چیرې د دواړو زمکو قیمت برابر وی نو په دې زمکه کښې بیا دواړه مالکان یو شان شریک دي. او که چیرې د یوې زمکې قیمت زیات وی نو د زیاتې قیمتې زمکې مالک به د کم قیمت د زمکې مالک له دهغه د حصې برابر قیمت ورکړي او پوره مالک به جوړ شي.

نقل في الهندية عن الخانية: هجرة القرع اذا تمت في ملك رجل فصار في حب رجل آخر وعظم القرع فتعذر اجماعه من غير كسر الحب فهي عمالة اللؤلؤة اذا ابتلعها حياجة ينظر الى اكثر البالين يقال لصاحب لاكثر ان شئت اعطيت الآخر قيمة ما له فمصور لك وان ابى باع الحب عليهما ويكون العمن بينهما.

وبعد اسطر: ولو ادخلت دابة رجل راسها في قند اخر ولا يمكن الاخراج الا بالاكسر كان لصاحب الدابة ان يملك الآخر بقيمة ونظائرهما كقيرة لصاحب اكثر البالين ان يملك الآخر بقيمة فان كانت قيمتها على السواء باع عليهما ويقسمان العمن (عالمگريه، ص ۳۷، ج ۵)

وقال العلامة محمد الاتاسی رحمه الله تعالى عليه: لو سقط جبل مما عليه من الروضة الى الروضة التي تحته يتبع الاقل في القيمة الاكثر يعنى صاحب الارض التي قيمتها اكثر يضمن لصاحب الاقل ويملك تلك الارض

مغلا لو كان قبل الانهدام قيمة الروضة الفوقانية خمس مائة وقيمة الصعالية الفايضين صاحب العالمية
لصاحب الاولى قيمتها ويملكها (شرح المجلة، ص ٣٣٣، ج ٣ ش) والله سبحانه وتعالى اعلم.

په نوکونو کتکولو کښې د ترتيب څه ثبوت نشته

سوال د نوکونو په کتکولو کښې چه کومه طريقه مشهوره ده يعنى چه د بنى لاس او بنى پښې
نه شروع کړې شى ، او د بنى لاس د شهادت د گوتې نه شروع شى او په ابهامه باندې ختم کړې
شى او دغه شان د بنى پښې د وړې گوتې نه شروع کول او د چېې پښې په وړه گوته باندې ختمول ،
نو آيا دا طريقه سنت ده او که مستحب ؟ او آيا د دې څه ثبوت شته ؟ بينوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : د ترتيب څه ثبوت نشته ، او په دې باره کښې چه څومره روايات
هم منقول دي هغه ټول بې اصله دي .

قال العلامة المحصفي رحمه الله تعالى عليه : قلت وفي المواهب اللدنية قال الحافظ ابن حجر رحمه الله تعالى
عليه انه يستحب كيف ما احتاج اليه ولم يعصب في كيفية شيء ولا في تعيين يوم له عن النبي صلى الله عليه
وسلم وما يعزى من النظر في ذلك لا ما مر على ثم لا ابن حجر قال شيئا انه باطل .

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى عليه : (قوله قلت الخ) وكذا قال السيوطي رحمه الله تعالى عليه و
قد انكر الامام ابن دقيق العيد جميع هذه اليباب وقال لا تعتبر هيئة مخصوصة وهذا لا اصل له في الشريعة ولا
يموز اعتقاد استعمايه لان الاستعماي حكم شرعي لا بد له من دليل وليس استسهال ذلك بصواب اهـ
رد المحتار ص ٣٠٠، ج ٤

وقال العلامة ابو السعود رحمه الله تعالى عليه : وقال ابن حجر رحمه الله تعالى عليه في شرح المشائل : ولم
يعصب في كيفية مولاي في تعيين يوم له مشي وما يعز من النظر في ذلك لعل او غيرهما بل انتهى (فتح البعين ص ٣٠٠،
ج ٤) والله سبحانه وتعالى اعلم .

د داسې ونې حکم چه د کومې نه گاونډی ته تکلیف وی

سوال زمونږه علاقه ښه آباءه اوشنه ده چه پکښې باغونه هم ډیر دی ، د یو بل د املاکو د
زیات نزدیوالی د وجې نه څو سواله پیدا کیږي .

١) د یوې ونې څانگې د بل ملکیت ته واړی چه د هغې د وجې نه گاونډی ته په یوه «قلم»
چلولو کښې تکلیف وی

٢) د ونې څانگې څو کله کله اوچتې وی چه د یوې «قلم» چلولو کښې تکلیف خو نه وی لیکن

د گاونډی په زمکه باندې بالکل د پاسه شی نو اکثر هغه وانی چه ده د جېلې وېي خانگې کپ کړه
خکه چه د دې د وجې نه خما زمکه فصل صحیح نکوی

نو آيا په مذکوره صورتونو کښې د ونو مالکانو لره د خپلو ونو خانگې کپ کول ضروری دی او
کنه "سوا بالفصل توجرو عند الله الجليل فجزا کم الله خبر الجزاء

العواب باسم ملهم الصواب (۱) د ونو مالکانو له پکار دی چه دونو خانگې ونې یا نه بري
کپ کړی چه دېل چا ملک ته نه آوری او صاحب بستان (باغ والا) با د زمکې مالک ونو والا په
خانگو کپ کولو باندې مجبوره کولې شی خو په دې شرط که خه بل خه صورت ممکن نه وو

(۲) که چیرې د ونو خانگې په خپل حد کښې وی مگر د هغې دسیوری په وجه فصل ته نقصان
وی نو بیا د خانگو کپ کول لا زم ندی او که چیرې ضرر بین او فاحش وو چه د هغې د وجې نه
بالکل فصل نه کېدلو نو بیا استحسانا د هغې د کپ کولو حکم شته

قال العلامة محمد خالد الاتاسی رحمه الله تعالى عليه: اذا تلقت اخصان هجرة انسان لدار جارة او بستانه
فللجار ان يكلفه تفريغ هوائه بالربط او القطع سواء تضرر الحار بذلك ام لا لانه تصرف في ملك الغير بلا اذنه.

وقال ايضاً: ان لا تتدلى اخصان هجرة على هواء دار الحار او ارضه وانما ارتفعت في هواء بستانه حتى يمنع
الشمس عن ارض الحار فلا تقطع تلك الشجرة وان تضرر زرع الحار لما سياتي في المادة الاتية من انه لا يمنع احد
من التصرف في ملكه الا اذا كان ضرراً لغيره فاحشاً وسياتي في المادة ٣٣ ان الضرر الفاحش ما يمنع من الحوائج
الاصلية ومنع الشمس والريح ليس منهابل من الحوائج الزائدة كما في جامع الفصولين عن الذخيرة قال: فصار
كرجل له هجرة يستظل بها جارة اراد قطعها لا يمنع منه ولو تضرر به جارة اذرب الشجرة بالقطع بمنعه عن
الانتفاع بملكه اذ اقول: ان المدفوعة الاصلية من ارض الزراعة او البستان هي الزراعة فكل ما يمنع منها
نظير ما يمنع من السكنى في البناء على ما سياتي في المادة المذكورة وما بعدها الا ان يجاب بالفرق بين ما يمنع
من الانتفاع بها اصلاً وبين ما يقللها بان يمنع بزرعتها مع نوع ضرر تأمل اهـ (شرح المجلة ص ٣٨ ج ١)

و هكذا حرر الشيخ علي حيدر رحمه الله تعالى (حرر المحكم ص ٣٨ ج ١) ولله تبحرته وتعالى اعلم.

د رسول الله ﷺ د وفات تاريخ

سوال تاسو به ارشاد العابد، کښې ليکلی دی چه د رسول الله ﷺ د پيدائش تاريخ ۸ ربيع
اول دي او د وفات تاريخ نهې ۲ ربيع الاول دي. په ۱۲ ربيع الاول باندې د پيدائش او د وفات
تاريخ گڼل غلط دی. د دې تاريخ حساب په هيڅ صورت کښې هم نه صحيح کيږي
حالانکه حافظ ابن کثير رحمه الله د مطالعو د اختلاف په بنا د وفات تاريخ د ۲ ربيع الاول

ناويل فرم سلبی دې . وقد اشتهر هذا الايراد على هذا القول وقد حاول جماعة الجواب عنه ولا يمكن الجواب عنه الا بمسلك واحد وهو اختلاف المطالع بان يكون اهل مكة راء واهلال ذى الحجة ليلة الخميس واما اهل المدينة فلم يروا الا ليلة الجمعة . ويتوعد هذا قول عائشة رضي الله تعالى عنها وغيرها خرج رسول الله صلى الله عليه وسلم لا خمس بيقين من القعدة . يعنى من المدينة الى حجة الوداع وبتعيين عاد ذكرنا انه خرج يوم السبت وليس كما عزمنا . يجوز انه خرج يوم الخميس لانه قد بقي اكثر من خمس بلا شك ولا جائز ان يكون خرج يوم الجمعة لان السارضى لله تعالى عنه قال صلى رسول الله صلى الله عليه وسلم الظهر بالمدينة اربعاً والعصر بذى الحليفة ركعتين فتعين انه خرج يوم السبت لخمس بيقين فعلى هذا انما راي اهل المدينة الجمعة وحسبت الشهور بعدة كواامل يكون اول ربيع الاول يوم الخميس فيكون ثلثي عشر يوم الاثنين . والله اعلم (البداية والنهاية ص ٨٨ ج ٥) يهدوا وتوجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب : اختلاف مطالع اعتبار كوله هيش صورت كنبى هم ممكن نه دى . شرعا ، عقلا ، او دلفكياتو په يو لحاظ سره هم دې خه امكان نشته ، د دې تفصيل خما په رساله «الطوالع لتتوير المطالع» كنبى دې - كه چيرې دا باطل خيال په طريقه د فرض محال سره تسليم هم كړې شى نو بيا هم د مكې او مدينې په درميان كنبى د دې احتمال ډير زيات كم دې بلكه دنست برابر دې . ځكه چه په بلاد مختلفو كنبى د سپوږمى د ليدلو قابل كيدلو كنبى د اختلاف خلو اسباب دى .

١، د ټولو نه زيات مؤثر اختلاف طول البلد .

٢، په دويمه مرتبه كنبى اختلاف عرض البلد .

٣، په دريمه مرتبه كنبى زياتوالي د ميل شمس .

٤، د ټولو نه آخرى مرتبه كنبى زياتوالي د ميل قمر .

مكه او مدينه دواړه په يو طول البلد باندې دى ، او د دواړو په عرض البلد كنبى فرق صرف ٢ - ٣ دې او د تقويم په حساب سره غره ذى الحجة ١٠ هـ ، بيوم خميس - ٢ مارچ ٢٣٢٢ هـ دې چه په دې كنبى ميل شمس جنوبى صرف ٧.١ دې . نو په دومره معمولى فرق سره د رؤيت اختلاف تصور كول يو خام خيال دې ، او د ټولو نه آخرى مؤثر يعنى ميل قمر ، نو د دې ډير زياتيدو په صورت كنبى اختلاف رؤيت كيدې شى مگر د مؤثراتو ثلاثو قويو دنisht والى په صورت كنبى صرف د يو مؤثر ضعيف د وجې نه د اختلاف رؤيت امكان ډير بعيد دى او دا امكان بعيد بيا هم په همى صورت كسې دې چه ميل ډير زيات وي ، او د ميل د كميدو په صورت كنبى بيا امكان بعيد هم نه وي ، د امكان بعيد داسې بعيد كيدل چه كالعدم يا معدوم وي او په تاريخ معهود كسې د

ميل قمر تخريج طول عمل . د دې حساب ما ځكه ونكړو چه د دې ضرورت هم نه وو او بل دا چه دا بحث محض په فرض محال باندې مېنې دې ، كه د مكې او مدينې د درميان امكان اختلاف رويت تسليم هم كړې شى نو بيا هم حقيقت دا دې چه د اختلاف د مطالعو معتبر كولو يو صورت هم ممكن نه دې

د اختلاف د مطالعو د اعتبار نه قطع نظر په بلاد مختلفو كښې د اختلاف رويت په صورت كښې متفق قاعده دا ده چه ديو ښار د رويت خبر په بل ښار كښې سره د شرائطو معهوده ورسپړې نو هغه د هغوى د پاره موجب د عمل دې . د حجة الوداع په موقعه باندې رسول الله ﷺ په خپله وو او حضور ﷺ سره د صحابه كرامو رضى الله عنهم هم يو جم غفير هم وه ، ليكن رويت مكه د اهل مدينې والو د پاره موجب عمل نه شو

په مدينه منوره كښې د غره ذى الحجه بيوم جمعه باندې په دې لاندې وجوهو سره خيال كول بالكل غلط دې

- (۱) اعتبار د اختلاف د مطالعو خيال كول بالكل بديهي البطلان دى
- (۲) د مكان او زمان په لحاظ سره د اختلاف د مطالعو اثر له قياس څخه بعيد دې
- (۳) رويت هلال د اصول مسلمة څخه خلاف دى
- (۴) په ټوله د نيا كښې د مسلم تقويم قمرى كښې د دې څه امكان نشته
- (۵) په دې صورت كښې څلور مياشتې مسلسل د دير شو ورځو جوړېږي او دا خبره ډيره بعيد ده
- (۶) د دې خيال د صحيح والى صرف دا صورت كيدې شى چه اختلاف د مطالعو معتبر كړې شى چه هغه د شرمه قليلو نه علاوه د پوره امت مسلمة په اجماع سره غير معتبر دې ، د دې دواړو د يوځاى كولو نه دا نتيجه راووخى چه معاذ الله ټول امت په دې سلسله كښې د رسول الله ﷺ يو واضحه فيصله غورځولې ده ، او دا خبره محال ده والامر المستلزم للمحال محال ، نو د دې نه بل غټ دليل څه كيدې شى ؟ ښايى حديثه ديونون-

- (۷) هغه شرمه قليله كومه چه د اعتبار اختلاف مطالعو غوندې د بين البطلان وهم او د ناممكن ممتنع او محال خيال كښې گرفتاره ده ، د دوى نه يو سړې هم په خپل زعم باطل باندې د رسول الله ﷺ د داسې صريح فيصلې نه او د دومره غټ دليل بين نه استدلال ونكړو . نو د دې نه ثابته شوه چه هغوى هم د غره بيوم جمعه خيال لره باطل گنى

د عائشې رضى الله تعالى عنها حديث

د ورځو په شمار لو كښې بعضې وختونه اوله ورځ هم مستقلة ورځ شمار كولې شى ، د حديث او سپړونو په مباحثو كښې د دې څو مثالونه موندلې شى ، د دې مطابق د شنبې (هفتې) نه تر د

چهار شنبې پورې پنځه ورځې جوړېږي

په دې حديث كښې د حساب دا كشر الوقوع طريقه اختيار كول محض تاويل د احتمال په صورت كښې نده ، بلكه د مفسدو او ممتنعاتو مذكورؤ د لاندې دا امر لا زم او حقيقت بديهمه دې چه د هغې نه د خلاصى خائى نشته .

حاصل دا شو چه په مكې او مدينې دواړو كښې خميس غره ذى الحجه د تسليم كولو نه سوا څه بلكه چاره ممكنه نده ، والله سبحانه وتعالى اعلم

د مصافحي په وخت كښې گوته نيول

سوال . علامه ابن عابدين رحمه الله ليكلي دي چه د مصافحي په وخت گوته نيول پكار دى . دا محبت پيدا كوي او فرمائيلي يى دى چه دا په حديث كښې راغلې دى ، نو آيا داسې څه حديث شته او كه نه؟ بينوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : د علامه ابن عابدين رحمه الله عبارت داسې دې . والسنة ان تكون بكلمة يديه وان يأخذ الاجهأ فان فيه عرفاً يذهب البعجة كلما جاء في الحديث ذكره القهستاني وغيره (ردالمحتار ص ۳۰۳ ج ۴)

د حديث د يو كتاب حواله هم نشته بلكه د قهستاني حواله ده ، او قهستاني مونږ وكتلو نو په هغې كښې هم د حديث د څه كتاب حواله په لاس راغله ، بيا د حديثو كتابونه وكتلې شو ليكن د دې څه معلومات ونشو . كه چير د دې څه ثبوت واى نو د مصافحي غوندې د كشر الوقوع عمل د متعلق كيدو د وجې نه د دې ذكر په گڼو روايتونو كښې پكار وو ليكن متداول او د حديثو معروف كتابونه د دې ذكر نه خالي دي ، والله سبحانه وتعالى اعلم .

د وډيو د تصوير حكم

سوال د وډيو كيږي په ذريعه باندې د پروگرام او د محفل پوره كارروائى محفوظ كيږي شى ، او بيا روستو په وى سى آر باندې د هغې ټول مناظر كتلې شى . نو سوال دا دې چه آيا دا په تصوير كښې داخل دى ؟ بعضي علماء كرام دا تصوير نه گڼي او هغوئ وائى چه دا د قرار او باقى والى صفت نلري ، بلكه دا څه برقى ذرات وى چه هغه يوځاى شى او فورا ختم شى . او بعضي علماء دې ته عكس وائى . د دې اصل تحقيق څه دې ؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې باره كښې دا لاندې د فكر كولو قابل دى

(۱) د وډيو كيږي په ذريعه باندې د يو محفل منظر كشر عمل د تصوير سازئ يو ترقى يافته صورت دى . لكه څنگه چه به په پخوا زمانه كښې تصويرونه په لاسونو باندې جوړېدل ساد

کسري ايجاد د هغې پخواني طريقې نه ترقي وکړه او تصويرونه د لاسو په ځای په ماسکونو باندې جوړيدل شروع شول چه دا ډير په آسانۍ سره وي . اوس دا عمل نوې نوې سائنسي ايجادونه په نوره ترقي سره وکړو . او د ولاړ تصوير غوندي نې روان ، د منډې د صورت ، وغيره صورتونه محفوظ کړل

دا ونيل صحيح ندی چه دې لره بقا او قرار ندې حاصل ، که چيرې د دې بقا نوی نو د تې وی په سکرين باندې د چمک ، دمک ، اوچتيدو او ښکته کيدو والا څيز چه په نظر راځی نو دا څه دی ؟ ظاهره خبره ده چه دا هغه تصوير دې کوم چه څه موده مخکښې محفوظ کړې شوې وو . صرف دومره خبره ده چه د کيسټ په پټه کښې داسې کارپگري شوې ده چه په ظاهره باندې پټه خالی ښکاري ليکن ظاهره ده چه دغه تصوير نه ختمیږي . او که نه نو د تې وی په سکرين باندې به څنگه ظاهر کيدلو

(۲) که چيرې دا هم تسليم کړې شی چه دا ختمیږي او دوباره جوړیږي ، او دا عمل په هره لحظه کښې دغه شان جاری وی نو بيا خو په دې کښې نور هم زيات قباحث پيدا شو ځکه چه بيا بيا د تصوير جوړولو گناه کيږي .

(۳) دې ته عکس ونيل هم صحيح ندی . ځکه چه عکس د اصل ناع وی ، او دې ځای کښې داصل د ختميدو نه پس هم د هغې تصوير بيا هم باقی وی

(۴) که چيرې د دې عدم بقا او عکس کيدل تسليم کړې شی نو عوام دقيق فرق نه پيژنی . د دې د گنجائش ورکولو نه په دې کښې د تصوير سازي د لعنت د جائز والی اشاعت او ښه تبليغ دي . او د دې نه به د اصل او متفق عليه تصويرونو د جائز والی مفسده هم پيدا شی .

(۵) د تصوير گڼلو او نه گڼلو مدار په عرف باندې پکار دی . په څه سائنسي او فني تدقيقاتو باندې ندې پکار ، او په عرف عام کښې دا تصوير گڼلې شی . لکه څنگه چه شريعت د صبح صادق او د طلوع او غروب علم په څه دقيق علم او فن باندې ندې موقوف کړې بلکه په ظاهري او آسانو علاماتو باندې نې موقوف کړې دي

(۶) که چيرې دا خبره تسليم کړې شی چه عوام په بيابيا د فرق په اعلان کولو سره پوهه شوی دی او يا به پوهه شوی نو بيا هم د عام تصوير نه په دې کښې په څو چنده زيات مفاسد موندې شی . چه د هغې نه يو څو پورته ليکلې شوی دی . ظاهره خبره ده چه د يو شی د جواز يا د عدم جواز فيصله کول د هغه څيز د عام استعمال او ابتلا . د کتو نه بعد کيدې شی د هغې د قليل او کالعدم استعمال په باندې نشی کيدې

په تيره زمانه کښې بعضي ملحد او گمراه مفکرينو د سنما کتل په دې وجه جائز گرځولی ده چه دا خو په سينما هال کښې په سکرين باندې ظاهریدو والا د بصيرت صورت ندی بلکه عکس دی

نود دې نه چه نوجوان نسل ته د کومو خرابو او فحش فلمونو کتو ترغیب او زړورتیا ورکړې .
 شوه نو هغه له چانه هم پټ ندی هغوی یو حرام او ناجائز فعل جائز وگڼلو ، اوس دا حال د بعضې
 علماؤ په دې نوي تحقیق کښې هم دې چه ویده یو لره چونکه بقا او قرار نشته نو دا تصویر ندې . نو
 د دې نه هغه خلقو ته کومو چه تی وی حرام گڼلو او ځان ئې ترې ساتلو نو هغوی ته په دې گنجائش
 ورکولو سره لاره آزاده شوه ، او هغوی د فحاشی او عریانۍ نه د پاکو مناظرو د کتو په بهانه په مزه
 مزه دخرابو او فحش مناظرو په کتو کښې مبتلا شول ، دا محض امکان ندې بلکه وقوع هم ده
 ځکه چه بعضې دیندارو خلقو د مسلمانانو د مظلومیت او د جهاد د مناظرو د ښودلو او کتلو په
 بهانه تی وی او وی سی آر واخستل او بیاد فحش ورامو او فلمونو کتلو عادت شو ، او دغه شان
 نوجوان نسل هم د دنیا او آخرت د تباہی قابل جوړیږی ، او بعضې مخلص او جهادی تنظیمونو
 سره منسلک نوجوانان په خپل ځان کښې د دین او د جهاد د جذبې پیدا کولو په ځای په غلطو لارو
 چارو باندي روان شوی دی چه د هغوی د وجې نه دین او جهاد ته سخت نقصان رسیږی - اللهم انا
 نعوذک من مرور الفتن مآظهر منہا وما یظن ، انہ العامم ولا ملجأ ولا منجاء منک الا الہک ، ولله سبحانه و
 تعالی اعلم -

د خوراک نه مخکښې مالگه څکل

سوال : د خوراک په ابتداء او انتهاء کښې مالگه څکل سنت دی او که نه ؟ که چیرې مسنون یا
 مستحب نوی نو په شامیه ، احیاء العلوم او په نورو معتبرو کتابونو کښې د خوراک په آدابو
 کښې یې ولې لیکلې دی ؟ د دې څه جواب دې ؟ بینوا تو جوړوا .

الجواب باسم ملهم الصواب : د خوراک په ابتداء یا انتهاء کښې د مالگې څکلو په باره کښې چه
 کوم اقوال په کتب متداوله کښې ذکر کړې شوی دی هغه د صحیح حدیث نه ندې ثابت ، په دې باره
 کښې چه څومره احادیث راغلې دی هغه ټول موضوعی دی ، لهذا ابتداء او انتهاء الطعام بالطلع
 ته سنت ونیل تسامح او بې پرواهۍ ده .

فی حاشیة فرحوس الاخبار سیدنا مکرم الملع وفي اسنادة عیسی بن ابی عیسی متروک کما فی التقریب لابن
 حجر رحمۃ اللہ تعالی علیہ وقال الذہبی فی ترجمۃ عیسی هغه احمد وغیره وقال الفلاس والنساء متروک (فرحوس
 الاخبار ص ۸۰ ج ۲)

وقال العلامة سیوطی رحمۃ اللہ تعالی علیہ : یا علی علیک بالملح فانه شفاء من سبعین داء الجذام والبرص
 والجنون لا یصح والمعم به عبد اللہ بن احمد بن عامر او ابوہ فانهما یرویان نسخة عن اهل البیت کلها باطله)

اللائ المصنوعة، ص ٣٠٠، ج ١)

وقال الملا علي قاري رحمه الله تعالى عليه: ومنها وصايا على كلها موضوعة سوى الحديث الاول وهو ياصل
الصنع على منزلة هارون من موسى غير انه لا ينبغي بعدى قال الصنع على ومنها وصايا على كلها التي اولها ياصل لفلان
فلا يصح علامته (الاسرار المرفوعة، ص ٣٠٠)

وقال العلامة الشوكاني رحمه الله تعالى عليه: حديث ياصل عليك بالملاح فانه شفاء من سبعين داء هو
موضوع (الفوائد المجموعة ص ٣٠٠)

وفي التعليق على الكشف الاثني: عليكم بالملاح فانه شفاء من سبعين داء منه الجنون والجدام والبرص قال
المجلولي ولعله موضوع ونص ابن القيم على انه موضوع (الكشف الاثني، ص ٣٠٠، ج ١) ولله سبحانه وتعالى اعلم.

د مشغولو خلقو سره نژدي د قرآن تلاوت كول

سوال چه يو سرې له مانځه څخه بهر تلاوت كوي نو د هغه تلاوت آوريدل فرض عین دی كه
فرض كفايه دی؟ او بعضې وخت د تلاوت په وخت خلق په كار كېنې مشغول وي كه چيرې هغوی
د تلاوت آوريدو د پاره كار پرېږدي نو په كار كېنې كمې واقع كيږي، نو په داسې صورت كېنې
څه كول پكار دی؟ بينوا تو جوړوا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې باره كېنې د حضراتو فقهاؤ رحمهم الله تعالى مختلف
قولونه دي، وجوب ارجح او احوط دې او عدم وجوب اوسع او ايسر دې، د ضرورت په وخت په
دې عمل كول جائز دی

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى عليه: في هرح المنية والاصل ان الاستماع للقرآن فرض كفاية
لانه لاقامة حقه بان يكون ملتفتاً اليه غير مضطرب فذلك يحصل بانصاف البعض كما في رد السلام حين كان
لرعاية حق المسلم كلف فيه البعض عن الكل (رد المحتار ص ٣٠٠، ج ١)

قال القاضي ثناء لله تعالى في رحمه الله تعالى عليه: اختلف العلماء في وجوب الاستماع والانصاف على
من هو خارج الصلوة بملفه صوت من يقرأ القرآن في الصلوة او حاجها قال البيضاوي: عامة العلماء على
استماعها خارج الصلوة، وقال ابن الهام: وفي كلام اصحابنا ما يدل على وجوب الاستماع في الجهر بالقرآن
مطلقاً قال في الخلاصة: رجل يكتب الفقه ويحمله يقرأ القرآن فلا يمكنه استماع القرآن فائمه على القاري و
على هذا لو قرأ على السطح في الليل جهرا والناس نيام يائمه، وهذا صريح في اطلاق الوجوب ولان العبارة للعموم

اللفظ دون خصوص السبب، قلت، وقد ثبت عنه صلى الله عليه وسلم انه كان يقرأ القرآن بالليل جهرا بحيث يسمع من وراء حبرته وربما يسمعه الجيران - روى الترمذى والنسائى وابن ماجه عن ام هانئ قالت كنت اسمع قرأة النبي صلى الله عليه وسلم بالليل وأنا على عريضة -

وروى ابو داود والترمذى عن ابن عباس قال كان قراءة النبي صلى الله عليه وسلم على قدم ما يسمعه من في الحجرة وهو في البهف... وروى البخارى في الصحيح عن عائشة قالت كنت انا وبين يدي النبي صلى الله عليه وسلم ورجلاي في قبلته فاذا سجد غمضت رجلتي فاستطعت ان اسمع ما يقول من غير مصابيح - وكان اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم يقرؤون القرآن بالليل والنهار رافعي اصواتهم من غير تكبير - وروى مسلم عن ابى موسى الاشعرى ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لقد رثيتى وأنا اسمع لقرأتك البارحة وفي الصحيحين عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم انى لا عرف اصوات رفقة الاشعرين حين يرحلون واعرف منازلهم من اصواتهم بالقرآن بالليل وان كنت لم ارم منازلهم حين نزلوا بالنهار، ولا شك ان بعض الناس في العسكر كانوا يقرأون القرآن بالليل... فهذه الاحاديث تدل على فساد ما اتى به صاحب الخلاصة واخرج ابن مردويه في تفسيره قال ثنا ابو اسامة عن سفيان عن ابى المقدام هشام بن زيد عن معاوية بن قررة قال سألت بعض مشايخنا من اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم احسبه قال عبد الله بن مغفل: كل من سمع القرآن وجب عليه الاستماع والانصات قال انما نزلت هذه الآية اذا قرء القرآن فاستمعوا له وانصتوا في القراءة، غلب الامام -

قلت: واللام في قوله تعالى اذا قرء القرآن للعهد دون الجنس والمراد به القرآن المقر ولا يستماعكم كلاما يقرأه حتى يسمع من خلفه والخطيب يقرأ للخطباء والمقرى يقرأ على التعليم والله اعلم - (التفسير المظهرى ص ٣٠٠ ج ١) والله سبحانه وتعالى اعلم

د قرآن مجيد د ختم مدت

سوال د قرآن مجيد تلاوت كول مستحب دى او كه واجب؟ همدارنگه په خومره ورځو كښې د قرآن ختم كول واجب يا مستحب دى؟ بېنوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د قرآن مجيد تلاوت كول مستحب دى. د ختم په موده خاص كولو كښې ټې مختلف اقوال دى. معتد او راجع قول د يوې مياشتې دې

قال العلامة الحلبي رحمه الله تعالى عليه: قيل الاول ان يحتم القرآن في كل اربعين يوما وقيل يلحق ان يحتم في

السنة مرتين يدور عن أبي حنيفة رحمه الله تعالى انه قال من قرأ القرآن في السنة مرتين فقد قضى حقه وقيل اذا اراد ان يقضى حقه فليختم في كل اسبوع وقيل في كل شهر مرة وفيه اثنى ابو عصبة رحمه الله تعالى (حلي كبير ص ٣٠)

وقال العلامة الانصاري رحمه الله تعالى: وينبغي الحامل القرآن ان يختم في كل اربعين يوماً، وفي السراجية: ينبغي له ان يكون في كل سنة عثمان، وفي البيهية: سئل عمر الحافظ عن البروي عن أبي حنيفة رحمه الله تعالى ان من قرأ القرآن في السنة مرتين فقد قضى حقه ان المراد به في سنة في مرة ام في كل سنة؛ فقال بل في كل سنة - واختلف مشايخنا رحمهم الله تعالى في قراء القرآن اذا اراد ان يقضيه حقه الواجب بقراءته، قال بعضهم: يختم كل اسبوع، وقال الحسن بن زياد رحمه الله تعالى: في كل سنة مرتين، والاحسن فيه ان يقال: الختم في كل شهر مرة، وفيه اثنى ابو عصبة رحمه الله تعالى (الفتاوى المتأخر عناية، ص ٣٠ ج ١) والله سبحانه وتعالى اعلم.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿الْأَمْرُ بِالْعَمْرِوهِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَفِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ﴾

د تبلیغ شرعی حیثیت او حدود

د دینی تبلیغ د فریضې په اداء کولو کېنې د افراط او تفريط تر مینځه د اعتدال د لارې او
صراط مستقیم وضاحت

د تبلیغ شرعی حیثیت او حدود

دا رساله په حقیقت کېنې د دې زمانې په یو ډیر اهم ضرورت باندې د فقیه العصر حضرت اقدس
دامت براکاتهم د یو ډیر مؤثر وعظ خلاصه ده ، چه دا د ډیر وخت نه د مستقلي رسالې په صورت
کېنې شائع کېږي او په اسلام کېنې د افراط او تفريط د دې دور د صراط مستقیم د غوښتونکو د
پاره د یوې روښانه لارې او هدی للمتقین کار ورکوي ، چونکه دا د فتوې په حیثیت سره هم ډیر
اهمیت لري او خصوصاً د علماؤ او طلباؤ د پاره ډیر مضبوط او نهایت قوی سند هم دې نو د دې
وچې نه مو دا د احسن الفتوې جزء جوړ کړو .

د بهت خلاصه

- د تبلیغ اقسام
- د یوې غلطې فهمې ازاله
- د نهی عن المنکر وضاحت او دهغې په ترک کولو باندې وعید
- د اوسنی دور د علماؤ او دیندارو خلقو مداهنت پرستی او د گناهونو په مقابل کېنې سستی
- له بې دینه خلقو سره د محبت په درلودلو سره عذاب
- له گناهونو نه د ځان ساتلو په وجه په راتلونکو مصیبتونو باندې د صبر حکم
- د نهی عن المنکر صحیح او مؤثره طریقه
- د دینی تبلیغ مختلفې شعبي
- د اخلاص ټیټې نښې
- د نیکو اعمالو غلا
- د الله تعالی په نعمتونو کېنې خیانت
- د ایمان ټیټې
- له نیکی کولو نه وروسته هم ویره پکار ده
- د اهل الله خلقو د آخرت ویره
- د دینی کار کولو والا خلقو د پاره د شریعت قوانین
- د تبلیغ والا یوه غلطه نظریه
- له تبلیغ والا سره درې خبرې
- د تبلیغ په خاطر په گناهونو کېنې د شریک کیدونکو خلقو مثال
- د اهل مدارس غلطه نظریه
- د اهل سیاست غلطه نظریه
- یو غلط استدلال او دهغې جواب
- د تبلیغ په وجه د قتال فی سبیل الله په پرېښودلو باندې وعیدونه

د فرض تبليغ دوه قسمونه

کوم تبليغ چه فرض دې د هغې دوه قسمونه دي (۱) فرض عين، (۲) فرض كفايه (۱) فرض عين. کوم تبليغ چه په هر مسلمان نارينه او زنانه باندې داسې فرض دې لکه د مونځ، روژې او زکوة، که د هغه سرې تعلق د تبليغ له کوم جماعت سره وي او که نه وي، نو د هغې حکم حضور ﷺ صفا صفا د هر چا د پاره فرمايلي دي، من راي مکرر مکرر الله غير الله فان لم يستطع فليسا نه فان لم يستطع فليقلبه وذاك اضعف الايمان -

(يعني تاسو نه چه کوم سرې څه گناه اوويني نو په هغه لازم دي چه هغه په لاس بند کړي که چيرې د لاس طاقت نې نوي نو په ژبه دې منع کړي او که چيرې د دې طاقت نې هم نوي نو په زړه سره دې منع کړي، يعني د استطاعت په وخت دې د دې د ختمولو مکمله اراده وکړي، او دا د ايمان د ټولو نه کمزورې درجه ده).

که چيرې څوک په فرض ادا کولو کښې کوتاهي کوي نو لکه چې په ده کښې ايمان نشته، په دې حديث کښې د استطاعت د ترتيب ذکر شوې دي، کله چه د گناه نه د منع کولو طاقت وي نو د هغې په استعمالولو کښې دا ترتيب دې چه گناه کولو والا دې اول په ژبه سره منع کړې شي، او بيا په ژبه باندې منع کولو کښې هم دا تفصيل دې چه اول دې ښه په نرمي سره پوهه کړې شي که چيرې په نرمي سره دا گناه پرېږدي نو بيا غصه او سختي کول جائز ندي که په نرمي سره کار نه کيږي نو بيا غصه کول پکار دي، او که چيرې په غصه سره هم نه منع کيږي نو بيا دې لاس استعمال کړي، خو په دې کښې هم دا تفصيل دې چه د ضرورت په قدر دې لاس استعمال کړي، مثلاً که په يو برق سره کار کيږي نو دويم برق ورکول جائز ندي، غرض دا چه په هر صورت چه ممکن وي نو گناه ختمول پکار دي.

دا خبره د مسلمان د شان نه خلاف ده چه هغه دې يوه گناه ته گوري او په هغې دې صبر کوي که چيرې د گناه په ختمولو کښې يې لږ هم غفلت وکړو نو هغه د حديث په اعتبار سره مسلمان ندي که چيرې د لاس يا د ژبې په منع کولو کښې د څه غټې فتنې شېبه وي نو بيا د لاس او د ژبې استعمالول جائز ندي

د يوې غلط فهمي ازاله

ليکن د دې باوجود به هم دا استحضار لري چه که د دې په منع کولو باندې ځما طاقت واي نو ما به دا ضرور ختمه کړې وه او دا به ښه مضبوط اراده لري که آئنده مي قدرت پيدا شو نو دا به ختموم، او د الله ان لم يستطع فليقلبه هم همدا مطلب دې. د حديث شريف د دې جملې په مطلب

کښې ډیر علماء هم په غلط فهمی کښې مبتلاء دی . هغوی د دې حدیث شریف مطلب دا گڼي ، بیان ئې هم کوی چه ، «په زړه کښې ئې بد گڼل» په زړه کښې خو بد گڼل ډیره آسانه خبره ده . د حدیث شریف په الفاظو کښې غور کول پکار دی ځکه چه په حدیث کښې د «فقلبه» تعلق د «فلسفیه» سره دې یعنی په زړه سره دې ئې ختم کړی او په زړه سره ختمول هغه وخت کیدې شی چه کله د اراده وکړې شی چه کله هم طاقت ملاؤ شو نو دا به ختمه وی .

په یو بل حدیث سره هم د دې مطلب تائید کیږی چه زه ئې اوس بیانوم

چه کوم سړې یوه گناه وه وینی او په لاس یا په ژبه ئې د بندولو قدرت نوی نو که چیرې دې په زړه کښې بیابیا د دې د بندولو اراده د قدرت موندلو په وخت ونکړی نو دې به ډیر غټ مجرم او گنهگار وی ، او د الله تعالی د عذاب نه به نشی بچ کیدې ، دا نهی عن المنکر ده او دا هغه تبلیغ دې کوم چه فرض عین دې ، نن صبا خو خلقو اسلام یو ډیر خوږ څیز گرځولې دې . خلقو ته خوږې خوږې خبرې وکړی او په دې سره د تولې دنیا مبلغ گڼلې شی .

د گناهونو نه د منغه کولو د پاره یو انسان لره سزا ورکول

هر چا د پاره جائز ندی

په دې حدیث کښې چه کومه مسئله بیان شوې ده هغې ته «تغیر منکر» وئیلې شی چه دا په هر مسلمان باندې د خپل طاقت مطابق فرض دې .

بله یوه مسئله دا ده که چیرې یو انسان د یوې گناه ارتکاب وکړی مثلاً که څوک ږیره وخوروی یا ئې لنډه کړی ، یا یوه ښځه د کور نه بې پردگنۍ سره بهر ووځی نو داسې کسانو ته داسې قسم سزا ورکول پکار دی چه آئنده څوک د دې گناه کولو همت ونشی کولې ، د شریعت په اصطلاح کښې دې ته «تعزیر» وئیل کیږی ، لیکن داسې سزا ورکول د هر مسلمان د پاره جائز ندی بلکه دا کار د حکومت دې ، البته د دې زمانې حکومت خو داسې قسم گنهگار ته سزا نه ورکوی بلکه د داسې گناه نه کوونکي ته سزا ورکوی ، دغه شان تا یو انسان په یوې گناه باندې ولیدلو او ستا په مع کولو سره هغه دا گناه پرینودله او تاته د دې خبرې یقین وی چه دې به ځما د تلو نه ورسو بیا د گناه کوی . نو اوس تاته دا اختیار نشته چه ته آئنده ده لره د دې گناه نه د بچ کیدو د پاره سزا ورکړې د دې وجه نه چه په تا باندې «تغیر منکر» واجب وو او هغه په دې سره حاصل شو

البته والدین خپل نابالغ اولاد ته ، نارینه خپلې ښځې ته ، یا استاذ خپلو شاگردانو ته ، یا پېر خپلو مریدانو ته د شریعت د حدودو سره سره سزا ورکولې شی خو په دې کښې نیت صحیح ساتل ضروری دی چه د الله تعالی رضا په کښې مقصود وی ، داسې ندی کول پکار چه غصه دې خبر ذاتی غرض باندې راشی او د شریعت په بهانه باندې ترې خپل انتقام واخستی شی

د دې خلقونه علاوه یعنی والدین ، استاذ ، پیر ، بل هیچا ته هم د دې اجازت نشته چه بل چا ته سزا ورکړی . د شریعت حکم دا دې چه داسې کسانو ته دې حکومت سزا ورکړی . البته که حکومت خپل فرض نه پوره کوی نو بیا نور خلق هم تعزیر ورکولې شی خو په دې شرط چه د څه غټې فتنې شبه نه وی

د نهی عن المنکر اهمیت او د دې په ترک باندې وعیدونه

چونکه نهی عن المنکر ډیر سخت کار هم دې او اهم هم دې نو له همدې کبله د دې په پریښودلو باندې ډیر وعیدونه راغلې دی ، د دې متعلق یو څو حدیثونه او آیتونه وگورئ :

(۱) ﴿وَالصَّابِرِ ۝۱۰۱ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ خَشِرٌ ۝۱۰۲ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ۝۱۰۳﴾ .

ترجمه : زمانه گواه ده چه بیشکه انسان په خساره کښې دې مگر هغه څوک چه ایمان ئې راوړو ، نیک اعمال ئې وکړل ، حقه خبره ئې وکړه او یو بل ته وصیت کوی او یو بل ته د صبر تلقین کوی . د الله تعالی د عذاب او د خسارې نه د بچ کیدو د پاره انسان لره څلور کارونه کول پکار دی :

(۱) خپل عقائد صحیح ساتل ، (۲) نیک اعمال اختیار کول ، (۳) یو بل ته د حق وصیت کول ، (۴) یو بل ته د صبر وصیت کول .

(۱) عقائد صحیح ساتل : چه ټول عقائد ئې د رسول الله ﷺ د ارشاداتو مطابق وی که په دې کښې ئې یوه عقیده هم صحیح نوی نو د الله تعالی د عذاب نه نشی بچ کیدې .

(۲) نیک اعمال اختیار کول : د نیکو اعمالو دا مطلب ندې چه تسییحات دې ډیر وی ، اوږده اوږده مونځونه دې وی ، تهجد ، اشراق ، او د چاشت وغیره نفل مونځونو او د نفل روزو د نفل حج ، عمرې ، او صدقات او خیرات وغیره پابندی دې وی ، بلکه د نیکی بنیاد او روح (اصل) د گناهونو پریښودل دی ، د دې بیان په تفصیل سره په د (ترک گناه) ، او (ترک منکرات) کښې چاپ شوي دي

(۳) یو بل ته د حق وصیت کول : د عقائدو صحیحو یو بل ته تبلیغ کول

(۴) یو بل ته د صبر تلقین کول : یو بل ته د نیکو اعمالو یعنی د گناهونو نه د بچ کیدو او د نفسانی تقاضو په وخت د صبر تلقین کول . چه نظر د بد نظری تقاضا کوی ، او ژبه د غیبت یا د فضول گوین او د بې مطلبه خبرو تقاضا کوی نو په داسې حالا تو کښې یو بل ته د صبر تلقین کول په دې ذکر شوي څلورو کارونو کښې که په یو کښې هم سستی او غفلت وشو نو انسان د دنیا او آخرت د خسارې نه نشی بچ کیدې

۲ ﴿لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾ كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾﴾ (۵-۷۸، ۷۹)

ترجمه په بنی اسرائیلو کښې چه کوم خلق کافران وو په هغوی باندې لعنت شوې دې د حضرت داؤد او حضرت عیسی ابن مریم علیهما السلام په ژبه سره . دا لعنت په دې سبب سره وشو چه هغوی د حکم مخالفت وکړو او د حد نه بهر شول . کوم خراب کارونه چه هغوی کول نو هغه هغوی نه پرېښودل ، بېشکه چه د هغوی دا کار ډیر خراب وو .

د دې آیت په شان نزول کښې حضور ﷺ او فرماښتل ، چه د بنی اسرائیلو علماؤ به خلق په شروع شروع کښې د گناهونو نه منع کول ، تبلیغ به ئې ورته کولو ، د الله تعالی نه به ئې ویرول ، لیکن چه هغې خلقو د دوی خبره ونه منله نو دې علماؤ د هغې خلقو سره خوراک ، څښاک ، کیناستل ، پاخیدل ، شروع کړل او د گناهونو نه ئې ویزاری اختیار نکړه ، نو د دې علماؤ په دې حرکت سره د الله تعالی د طرفه په دوی باندې لعنت راؤلیږلې شو .

د نن صبا علماؤ او دیندارو خلقو مداهنت پرستی

او د گناهونو په مقابل کښې سستی

د نن صبا په علماؤ ، مشائخو او ظاهراً دیندارو کښې دا وبا ډیره په تیزئ سره خورېږي هغوی د خلقو په وړاندې دین داسې گرځولې دې چه د دوی دا دینداری د اسلام د خاطره نده بلکه دا د مختلفو طبیعتونو او مزاجونو له وجې څخه ده لکه چه دا مقوله مشهوره ده «پسند اپنی اپنی» یعنی د هر چا خپله خوښه ده ، لکه یو سړی ږیره پرېښې ده ، لباس ئې د شرعی حکم مطابق دې ، او وضع رفع او خوراک څښاک ئې هم د شریعت مطابق دې لیکن چه کوم خلق ږیره خړه وی یا ئې لندوی او لباس ئې کوټ پتلون وی او خوراک په میز او کرسی باندې کوی ، نو د دغه هغوی سره دوستی وی او د هغوی سره ښې خنداگانې او د زړه خبرې هم کوی او د هغوی سره ئې تلل او را تلل جاری وی د هغوی په دعوتونو کښې هم شریک کیږی ، دغه رنگه داسې د خلقو په زړونو کښې دا خبره ثابتوی چه

«دده د ژون دطریقه د اسلام د خاطره نده بلکه ددده دطبیعت د خوښې د وجې نه ده . څنگه چه دده ږیره خوښه ده نو دغه شان د نورو کلین شیو خوښ دې ټول په خپل خپل ځای باندې صحیح دی» د دې نتیجه دا راؤخی چه یو شخص په یو وخت کښې ږیره پرېږدی ، لباس هم د اسلام مطبو آغوندی ، او بیا په بل وخت کښې ږیره خړی او کوټ پتلون اچوی نو د دغه دې عمل نه نورو خلقو

ته او آینده نسل ته د دې خبرې یقین راځي چه اسلام د مسلمانانو د یو خاص قسم طرز زندگی مطابق د زندگی تیروولو آزادی ورکوي

که چیرې تاسو د خلقو گناهونو ته گورئ او هغوی سره ښه په محبت اوسیرئ او دغه شان د خپل عمل نه دا خبره ثابتوي چه زمونږه ستاسو د دې بد عمل نه څه نفرت نشته نو بیا ستاسو دا دینداری د الله تعالی د پاره نشوه ، که چیرې د الله تعالی دپاره وای نو د خلقو د گناهونو په کتلو سره به مو ویزاری ظاهره کړې وه او د گناهونو کتو سره سره د ویزاری اظهار نه کولو والا باندې هم د الله تعالی عذاب داسې راځي لکه څنگه چه د بنی اسرائیلو په علماؤ باندې راغلې وو

د دې مطلب دا ندې چه تاسو د گناه کولو والا سره بد اخلاقي کوئ او هغوی سپک او ذلیل وگنئ ، د دین طرف ته د راغب کولو او د دین تبلیغ ورکولو د پاره هغوی سره خوش اخلاقي کول پکار دی او دا مطلب هم ندې چه کومو خلقو سره د مختلفو ضرورتونو د وجې نه خلط ملط کیږي هغوی سره دې دا ختم کړې شی ، مقصد دا دې چه تاسو د داسې خلقو گناه ته وگورئ او د هغوی په مخامخ د خپلې ویزاری اظهار نشئ کولې نو د الله تعالی د عذاب نه د بچ کیدو دپاره خو دومره کولې شئ چه په داسې شخص د نظر غورځیدو سره فوراً د هغه د پاره دعا وکړئ او کم از کم په څلور شت ساعته کښې دې یو داسې وخت مقرر کړي چه په هغې کښې د ټولو گنهگارو د پاره دعا وکړي نو په داسې کولو سره به د الله تعالی د عذاب نه د بچ کیدو سره سره دا فائدې هم اوشی چه :

(۱) چه د یو مسلمان ورور حق به ادا شی ، څوک په تکلیف کښې مبتلاء لیدلو والا د پاره دعا کول د هغه حق دې . او چه یو مسلمان په گناه کښې مبتلاء وی نو د هغې نه بل کوم غټ تکلیف کیدې شی ؟

(۲) په تاسو کښې به عجب او تکبر نه پیدا کیږي چه گویا زه خو داسې متقی یم او دې گنهگار دې نو د دعا سره سره د عجب علاج هم وشو .

(۳) په زړه کښې به د گناهونو نه نفرت او هغې تحقیر نه پیدا کیږي .

(۴) د گناهونو د خراب والی استحضار او د هغې نه د بچ کیدو په اهتمام کښې به اضافه وشي او کله چه د بل شخص د بچ کیدو د پاره دعا کوو نو لا زما به د خپل خان د بچ کیدو د پاره زیاته دعا او زیات اهتمام کوو .

د بې دینه خلقو سره د محبت ساتلو هذاب

دیر خلق داسې دی چې هغوی د فساقو ، فجارو سره د نفرت په ځای د هغوی دیرې خبرې ورته خوښي وی . یو سړی وه ونیل چه انگریزان دیر نرم او ښکاپ مزاج والا وی او دا علماء او بزرگان خلق دیر خشک مزاجه وی . نو دې نه معلومیږي دا چه د انگریزانو خوش مزاجی د هغوی د زړې

انډر دې ، داسې خبرې اکثر ډیر خلق کوی نو د دې جوبات واوړی

(۱) مسلمان په هر یو کار کښې د الله تعالی د حکم پابند وی هغوی هیڅ یو کار هم د هغوی نه خلاف نشی کولې یعنی داسې نکوی چه څنگه نه زړه غواړی نو هغه شان دې وکړی . په هر وخت کښې بریږی چه چرته رانه داسې کار و نشی چه په هغې باندې رانه خپل مالک ناراضه شی او انگریزان خلق بالکل آزاد دی چه څه نه خوښه وی هغه کوی نو د دې وجې نه خلق وانی چه دا خلق ډیر خوش مزاجه دی . کوم شخص چه د قانون پابند وی هغه هیڅ کله هم خوش مزاجه نشی جوړیدې . او که چیرې د خوش مزاجی څه خبره کوی هم نو ډیر د قانون په دائره کښې په ښه سوچ او فکر سره به کوی . د موقعې او محل په مناسبت سره او خالص د الله تعالی د رضا د پاره به یې کوی . د آزادی نه به بالکل خالی وی او بې موقعې او بې محله بغیر د سوچ نه به نه وی او نه به د مخلوق د رضا د پاره وی .

(۲) د الله تعالی حکم دې چه : د الله تعالی نه د باغیانو او د مجرمانو په مخکښې د هغوی د گناهونو نه د ویزاری اظهار کوئ ، الله والا د الله تعالی د قانون پابندی کوی ، نو ځکه د الله تعالی د باغیانو او د مجرمانو سره ډیره خوش مزاجی نه کوی .

او انگریزان خو په خپله د الله تعالی نه باغیان دی نو هغوی به د الله تعالی د باغیانو نه څه نفرت وکړی بلکه د هغوی سره به محبت ساتی ، نو ځکه هغوی د هر چا سره خوش مزاجی کوی د دې دوؤ وجهو نه دا معلومه شوه چه د انگریزانو دا خوش مزاجی د اسلامی تعلیماتو خلاف ده . البته بعضې خبرې په غیر قومونو کښې داسې دی چه هغه حقیقتا ښه صفات وی لکه د وخت ترتیب ، د وخت پابندی کول ، او سلیقه مندی وغیره ، د دې خبرو په باره کښې دا عقیده ساتل پکار دی چه دا خبر په اصل کښې د اسلام تعلیمات دی ، مسلمانانو په دې عمل کول پریښې دی او غیر مسلمو په دې باندې عمل کول شروع کړې دې چه د دنیا ترقي یې پرې حاصله کړه ، د داسې صفتونو د حاصلولو کوشش په دې نیت پکار دې چه دا خو هم زمونږه وضع شوې اصول دی او په نورو خلقو کښې په کتو سره مونږ ته یاد راغلل او هم زمونږه د کور اصول دی .

په غیر قومونو کښې بعضې داسې خبرې وی چه هغه خو عقلا او شرعا صحیح نه وی خو بعضې خلقو ته خوښې شی ، نو د داسې خبرو طرف ته مائل کیدل ډیر د خطر نه ډک دی . او کله کله انسان کفر ته ورسوی . بعضې خبرې په غیر قومونو کښې غیر اختیاری وی لکه جسمانی ډول . ښکلی والې ، اوږد قد ، قوت او شجاعت وغیره . اگر چه د دې صفاتو د وجې نه دوی ته طبیعت مائله کړی او د هغوی محبت په زړه کښې پیدا کیږی لیکن دا هم د خطري نه خالی نه دی ځکه چه دا خبره د بولو په نزد ملمسه ده چه چا سره عداوت او دشمنی وی نو د هغوی صفات هم به سر باندې ناخوښه لگی او چه چا سره محبت وی نو د هغوی ناخوښه خبرې هم په دې ښې لگی که

چيرې ستا وړاندې ستا د دشمن صفات بيانول شروع كړى نو په تا به څومره بد لگى ، ته به د هغه نوم اوريدل هم خوښ نه گڼې . نو بيا كه چيرې ته د الله تعالى د دې دومره غټ دشمن په كټو سره متاثره كيږې نو دا د دې دليل دې چه ستا د الله تعالى د دشمنانو سره محبت دې او ظاهره خبره ده چه بيا به انجام هم د هغوى سره وي ((المرء مع من احب)) يعنى د انسان حشر به د هغه چا سره وي چه چا سره ئې په دنيا كښې محبت كړې وي ، كه چيرې په چا كښې هم څه ښه صفت په نظر راشي نو دا كتل پكار دى چه آيا دا انسان مسلمان او ديندار دې او كه نه ، كه چيرې مسلمان او ديندار وي نو بيا خو صحيح درسته خبره ده .

د دې المذكوره درې خبرو نه د بچ كيدو كوشش كول پكار دى او كه نه نو ايمان به ئې په خطره كښې وي

خپله اصلاح څنگه كول پكار دى ؟

اول . خو دا فكر پكار دې چې د الله تعالى د چا سره محبت دې نو زمونږه هم ورسره محبت دې او چه الله تعالى ته څوك مبعوض دى نو مونږ ته هم مبعوض دى .

دويم علاج : دا كه چيرې غير اختيارى طور سره د غيرو څه صفت زمونږ مخې ته راشي او يا ئې ستاسو وړاندې څوك بيان كړى نو هغې طرف ته د مائل كيدو په ځاى په تكلف سره هغه رد كول پكار دى .

كوم خلق چه د الله تعالى نه باغيان دى نو په هغوى كښې هيڅ كمال نشى كيدي د چا د ظاهرى ښه والى نه دا ضرورى نده چه گويا د ده دې باطن هم همدا سې ښه وي د مار ظاهرى جسم څومره ښكلي وي ليكن دننه ټول د زهر و نه ډك وي ، چه تاسو د كفر څومره هم بدى بيانوى نو دومره به مو نفرت زياتيږي او څومره چه مو د كفر نه نفرت زياتيږي نو دغه شان به مو اسلام سره محبت زياتيږي كه چيرې په تكلف سره د هغې د بد والى د بيانولو او سوچ كولو په ځاى د هغې صفات بيانوي او فكر ئې كوي او يا ئې اوري نو محبت به مو ورسره زياتيږي چه د هغې آخر انجام كفر ته رسيدل دى خلاصه دا ده چه د فساقو او فجارو سره خوش مزاجى كول او يا هغوى سره محبت كول يا ورسره دوستانه تعلق جوړول خو لا پريږده چه د هغوى د كفر او فسق نه نفرت ظاهرول فرض دى

او د هغوى د فسق او كفر د ختمولو د پاره د ادنى كوشش نه هم غافله كيدل ، يعنى په زړه كښې د دې د ختمولو مضبوطه اراده نه كول هم ډير لوى جرم او د الله تعالى عذاب ته دعوت وركول دى . په بنى اسرائيلو باندې د نهى عن المنكر د پريښودلو په وجه دا عذاب راغلې وو چه د هغوى نه ئې بيزوگان او خنزيران جوړ كړل ، او دغه شان حضور ﷺ او فرماييل : ((والذى نفسى بيده

لیفرجن عن امتی اناس من قبورهم فی صور البقرة والحنازیر داهنو اهل المعاصی سکتو عن مہمہم و ہم یستطیعون)) یعنی په هغې ذات مې دې قسم وی چه د چا په قبضه کښې څما روح دې ، چه څما د امت ډیر خلق به د بیوزوگانو او خنزیرانو په شکل د خپلو قبرونو نه رابهرشی دا په دې وجه چه هغوی د گناه کولو والا سره مدهنت «تساهل» کولو او د قدرت باوجود نې هغوی د گناه نه نه منع کول

۳) ﴿وَأَقْبُوا فِتْنَةً لَا تُغِيْبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً﴾ (۱۱۰)

ترجمه: د الله تعالی د عذاب نه وه ویریرئ چه هغه په دنیا کښې خوریدو والا دې.

که چیرې څوک اوواڼې (بأهلها فقال یارب ان فیهم عبدک فلانا لم یحسک طرفه عین قال فقال قلب علیه وعلیهم فان وجهه لم یتمعر فی ساعة قط) (یهدی شعب الایمان)، الله تعالی حضرت جبرئیل علیه السلام ته حکم ورکړو چه فلانکې او فلانکې ښار په هغوی باندې سرچپه کړه ، نو هغوی افرمائیل : ای څما ربه ! په هغې خلقو کښې ستا داسې یو بنده دې چه هغه د سترگې د رپ برابر هم ستا نافرمانی نده کړې ، ارشاد وشو : چه په هغه او په هغې ښار والو باندې دغه ښار سرچپه کړه ، ځکه چه دې د خلقو گناهونو ته گوری او چرته نې هم څما د خاطره په مخ باندې څه د خفگان اثر ندې شوې . دومره لوی عابد او زاهد چه هغه به هر وخت د الله تعالی په عبادت کښې مشغول وو او لوڼې هم د الله تعالی نافرمانی نه وه کړې ، لیکن هغه به خلق په گناه لیدل او لوڼ غم نې هم په زړه کښې نه وو پیدا شوي او نه هغه د گناهونو د ختمولو آخری کوشش کړې وو چه هغه په زړه سره مکمله اراده کول دی ، چه د هغې ظاهریدل د گناهونو نه د ویزاری اختیارولو سره کیږی . نو ځکه هغه د عبادت په وجه د الله تعالی د عذاب نه بچ نه شول .

۳) حضور ﷺ فرمائیلې دی : مامن رجل یكون فی قوم یعمل فیهم بالمعاصی یقدرون علی ان یغفرو

علیه ولا یغفرون الا اصابهم الله بعقاب قبل ان یموتوا (ابوداؤد) ، که چیرې دیو قوم یو شخص گناه کوی او د هغې قوم خلق د لره د منع کولو قدرت هم لری لیکن دهغې باوجود هم هغه د گناهونو څخه نه منع کوی نو الله تعالی به د هغه د مرگ نه مخکښې مخکښې په هغوی باندې عذاب رالیری

په نهی عن المنکر کښې حفظ د حدود الله

د نهی عن المنکر په اهمیت کښې الله تعالی افرمائیل ﴿الْأَمْرُ بِالْعَمْرِوِّ وَالنَّكَاحِ

مَنِ الْمُنْكَرِ وَالْمُحْضَرُونَ يُدْعَوْنَ أَقْرَبَ﴾ (۹: ۱۱۲) د نیکو خبرو حکم کولو والا او بدو خبرو نه منع

کولو والا او د الله تعالی د حده د حفاظت کول والا

کوم خلق چه نهی عن المنکر کوی نو هغه د حدود الله حفاظت هم کوی ، د حدود الله حفاظت څنگه دې ؟

اول خو دا چه د نهی عن المنکر فریضه ئې ادا کړه نو د حدود الله حفاظت ئې وکړو ځکه چه کوم کسان گناهونو ته گوری او د هغې د ختمولو کوشش نه کوی نو هغه حدود الله لره ماته وی او دویم صورت د حدود الله د حفاظت دادې چه د گناهونو نه ئې منع وکړه خو په زړه کښې ئې دا نوی چه ما خو ډیر غټ کار وکړو او زه خو ډیر غټ مجاهد یم ، بلکه نظر ئې په الله باندې وی چه الله تعالی ځمانه کار اخلی ، که چیرې نظر ئې په خپل کمال باندې پریوتلو نو ټول کوششونه ئې بې ضایه لارل ، او داسې کار د الله تعالی دپاره نه وئی بلکه د ځان د پاره وی .

که چیرې څوک چالره د گناه نه منع کوی او په درمیان کښې ورته د خپل غټ والی خیال راغې نو خپل کار دې نه پریږدی بلکه که په هغه وخت سره تنبیه وشي نو استغفار کول پکار دی او نیت دې خالص کړی او که چیرې په وخت تنبیه و نکړې شي او ورسته وشي نو بیا وروسته دې استغفار وکړی او د نفس سره دې محاسبه شروع کړی .

دریم صورت د حفظ حدود الله دا دې ، چه د څه گناه نه دمنع کولو په وخت غصه دومره زیاته کول ندی پکار چه د حد نه پکښې تجاوز وکړې شي مثلاً د یوې گناه د منع کولو د پاره صرف په ژبې سره ویل او معمولی غوندې زور نه ورکول کافی وئی نو هغه ته بدرد وئیل یا هغه وهل جائز ندی او دومره غصه کول پکار دی چه په هغې سره صرف د الله تعالی د حکم تعمیم وکړې شي ، او نورو خلقو لره د گناهونو څخه منع کړی .

د دې پوهیدل به داسې وی لکه چه یو بنگی ته یو ډیر غټ بادشاه په خپل مخکښې دا حکم ورکړی چه ځما خوی ته سزا ورکړه ، نو په هغه به څه تیریږي ؟ که چیرې د حکم تعمیم نه کوی نو هم خطره ده او که کوی یی نو هم د بادشاه د طرفه ویره ده چه چرته په سزا کښې زیاتوالې اونه شي او یا د شهزاده تحقیر و نشی

نو دغه شان چه څوک چالره د گناه نه منع کوی نو دا خیال دې کوی چه دا د الله تعالی بنده دې او د الله تعالی د خپلو ټولو بندگانو سره محبت دې ، چا سره زیات او چا سره کم ، او الله تعالی ماته حکم وکړو چه زه دوی د گناهونو نه منع کړم ، نو که اوس چیرې مانه د حکم په تعمیم کولو کښې د حد نه تجاوز وشي نو ځما به څه انجام وی ؟

د گناهونو نه په منع کولو باندې راتلونکي مصیبتونه

په قرآن کریم کښې په هر ځای کښې نورو خلقو ته د نیکو کارونو کولو د تبلیغ سره د گناهونو نه د منع کولو حکم هم دې د تبلیغ فریضه به هغه وخت ادا کښی چه کله دواړه کاره کسری

۱. د نیکو کارونو تبلیغ کول آسان کار دې لیکي د گناهونو نه منع کول د هر مشکل کار دې چېرې یو سړې خلقو ته د مونځ کولو تبلیغ وکړي نو که خلق د هغه په تبلیغ کولو سره مونځ کوي ، که یی نه کوي نو په هر حال به دا خلق د دغه د تبلیغ په وجه د دغه دشمنان نه جوړېږي بلکه د دغه تعریف او صفت کوی او دغه لره به شاباش هم ورکوي ، لیکن که دا نه وي ورته او ویل چې نه وی مه گورئ ، سندرې مه آوری ، د تصویر د لعنت نه ځان بچ کړئ ، ډیرې خړول او کټ کول پریږدئ ، د گټې د ټولو حرامو ذریعونه ځان بچ کړئ ، او د شریعت مطابق پرده کړئ

نو بیا دې وکتلې شی چې ټول کور والا ، رشته دار ، او ټول محلي والا د دغه څنګه دشمنان جوړېږي ، نو ځکه خو حضرت لقمان علیه السلام خپل ځوی ته نصیحت کړې وو ، چه الله تعالی په قرآن کریم کښې هم نقل فرماتلې دې . **وامر بالمعروف والنهي عن المنکر واصبر على ما اصابک** (۱۷ - ۲۱) او د نیکو کارونو نصیحت کوه او د گناه د کارونو نه منع کوه او چه په تا کوم مصیبت راشی نو په هغې صبر کوه

په نهی عن المنکر کښې چه کوم مصیبتونه په تا راځی په هغې به صبر کوي ځکه چې دا هم د الله تعالی حکم دې لکه چه کفارو سره جهاد کول اگر چه سخت کار دې لیکن دالله تعالی د حکم کیدو په وجه فرض دې او په جهاد کښې هم د هغې په مصیبتونو او مشقتونو باندې صبر کول ضروري دی ، دغه شان د گناهونو په منع کولو کښې به تکالیف راځی کله به کم وی او کله زیات کم از کم خلق خو به ضرور دا وائي چه دده دماغ خراب شوی دی ، پاگل ، پخوانو سوچونو والا ، او تنګ نظري دې ، په دنیا کښې د اوسیدلو طریقه نه ورځی ، معلومه نده چه دې دنیا ته د کوه ځای نه راغلې دې ، په خپله خو خراب دې لیکن اوس زمونږ ماشومان هم خرابوی

نو دا هم یو قسم اذیت او تکلیف دې ، بلکه که چیرې ته د خلقو د تکلیفونو د رسیدلو د وجې یواځې والې اختیار کړې او صرف خپل ځان د گناهونو نه بچ کول غواړې نو بیا هم دا خلق به دې به آرام سره نه پریږدی بلکه تا به ځان سره په گناهونو کولو کښې په شرکت کولو باندې مجبوره کوي ، دا طریقه د نن سبا خلقو نه بلکه دا د حضور ﷺ د زمانې نه وړاندې خلقو نه را روانه ده . مفسرینو د رهبانیت په تاریخ کښې لیکلی دی د دې ابتداء په دې طریقي سره وشوه چه خلق که په گناهونو کښې مبتلا شول نو د هغوی علماؤ ، صلحاؤ هغوی د دې گناهونو کولو نه منع کړه مگر چه هغوی کله د دې نه منع نه شول نو هغوی فکر وکړو چه اوس خو معامله زمونږه د وس د طاقت نه بهره مونږه خو دوی ډیر منع کړل مونږه خو بری الذمه شو ، نو اوس به مونږه خپل حد هم وکړو . مگر هغې خلقو ورته او ویل چه مونږه خو تاسو نه پریږدو بلکه تاسو به هم مونږه سره به ۰۰ گناهونو کښې شریک کیږئ ، او بادشاه ته نهې شکایت وکړو چه دا پاگلان پوهه کړئ او محدود نهې کړئ چه مونږه سره په گناهونو کښې شریک شی

رقیبوں نے رت جا جا کر لکھوائی ہے تمہانے میں

کہ اکبر نام لیتا ہے خدا کا اس زمانے میں

بادشاہ د خلقو د شکایت آؤریدو نہ پس علماؤ تہ اوویل چہ بہترہ خبرہ خو دا دہ چہ تاسو دے خلقو سرہ پہ ے گناہونو کنہی شریک شی او کہ شریکیدل نہ غواری نو بیا دا بنار پریہدی او چیرتہ خنگل تہ لار شی تاسو تہ باقی پہ بنار کنہی د اوسیدو حق نشستہ پہ بنار کنہی ہفہ کسان اوسیدے شی کوم چہ پہ گناہونو کنہی شریکیدے شی ، نو ہفہ بزرگو نو د خپل دین د خاطرہ بنار پریہدلو او پہ خنگل کنہی دیرہ شول ، او نن صبا ہم دیر داسی واقعات پیدا کیہری ، چیرتہ اولاد خپل خان نیک جو ریدل غواری نو مور پلار ہفوی نیک جو ریدو تہ نہ پریہدی ، یو نو جوان پیرہ پریہدو نو کور والا ورتہ اوویل کہ چیری د مسلمانانو غوندے اوسیری خو پہ کور کنہی اوسہ او کہ مولوی جو ریدل غواری نو بیا د کور نہ بھر شہ ، چونکہ خلقوتہ د گناہونو نہ د منعے کولو جہاد دیر مشکل دے نو دے وجہ نہ ملایانو او مقررینو دا فیصلہ وکړہ : چہ پہ تقریرونو کنہی صرف خو پری خو پری خبری کول پکار دی خکہ چہ بیا بے خلق خفہ شی اولار بہ شی .

د نہی عن المنکر صحیح او مؤثرہ طریقہ

کوم خلق چہ ستاسو د تسلط د لاندے دے لکہ بچی ، بښخہ ، او ملازمین (نوکران) وغیرہ نو دوئ لره د گناہونو نہ بچ کولو د پارہ پہ حدود اللہ کنہی د نہ دنتہ ہر کوشش کول فرض دی لیکن کوم خلق چہ ستاسو ماتحت ندی نو ہفوی لره د گناہونو نہ منع کول پہ ہر چا فرض نہ دی بلکہ فرض کفایہ دی ، او دا سی خلقو لره د گناہ نہ دیچ کیدو دوه طریقے دی : (۱) خطاب خاص (۲) خطاب عام .

(۱) **خطاب خاص** کہ چیری یو شخص داسی وی چہ ہفہ سرہ ستا داسی ہی تکلفی وی کہ چیری تہ ہفہ پہ خہ گناہ او وینی او بیا ہفہ لره خہ تنبیہ ورکری نو پہ ہفہ باندے بد نہ لگی بلکہ ہفہ پری خوشحالہ شی او ستا احسان مند شی نو داسی شخص لره پہ گناہ لیدلو سرہ ہفہ پہ خصوصی خطاب منع کول پہ تا فرض دی ، لیکن چہ یو شخص سرہ دے داسی ہی تکلفی نہ وی او سا نا آشنا وی نو داسی شخص لره پہ خصوصی خطاب سرہ بالکل منع کول ندی پکار

کہ چیری داسی شخص پہ ظاہرہ باندے دیندار وی نو ستا تبلیغ کول بہ پری بد لگی او د ہفہ پہ زہ کہی بہ نہ بغض او کینہ پیدا شی او د خپلو گناہونو بہ غلط تاویل شروع کری او کہ چیری دغہ شخص دیندار نوی لیکن بہ زہ کنہی ہی د دیندارو خہ عظمت او وقعت وی نو ستا تبلیغ کول بہ ہم پہ ہفہ بد اولگی او د ہفہ پہ زہ کنہی چہ کوم خہ لره دیر عظمت دے د ہفہ پہ وجہ خو نہ ہفہ پہ زہ خہ وٹہ وانی خو لیکن د زہ نہ بہ نہی د دیندارو خلقو ہفہ معمولی وقعت

همه روحی . و نه باور و حجت کسی نه ددند او خلقو نه لږې گډخی . د داسې خلکو جوړه مه ده .
سوه حشره قرب سدا کړی

او که چیرې یو شخص داسې یې دینه وی چه د هغه په پاره کسی ددیده یو لکل څه مصعب ،
و فعت نه وی نو هغه به ستاد تبلیغ په آوریږدو سره څه کفریه کلمه د خلې نه اوباسی

مثلا یو سړی ته د پیرې پرېښودلو دعوت ورکړو او هغه مسا په جواب کسی داسې اوباس
چه دا خو دملسانو کړدې ، او با داسې اووانې چه په پیره کښې خوشکل د چلن غوندې سکین
، نو فورا کافر شو او د هغه د کفر سبب ته جوړ شوې ، داسې قسم خلقو ته صرف داسې تبلیغ کول
پکار دی چه مونږه مسلمانان یو ، او د مسلمان د الله او د الله در رسول ﷺ سره محبت وی ، او د
محبت تقاضا دا ده چه د الله تعالی د نا فرمانی او د بغاوت نه توبه وکړو ، او خپله ټوله زندگی د
الله تعالی د مرضی مطابق تیره کړو ، خصوصا د هغې گناهونو نه د بچ کیدو زیات کوشش وکړو
چه کومې ځمونږ په معاشره کښې د کینسر غوندې داخلېږی او هغه خلق گناه هم نه گسی او د
گناهونو د فهرست نه نې بهر کړی دی

(۲) د نهی عن المنکر دویمه طریقه دا ده چه د خلقو په عامه مجمع کښې د معاشرې د خورو
شوو گناهونو نقصانات او د هغې فساد او خرابیاني ذکر کړې شی ، البته په خطاب عام کښې هم د
دې خبرې خیال ساتل پکار دی چه د بیان انداز کښې داسې زشت کلامی او تیزی نه وی چه به
هغې سره آوریږدلو والا ته ویره پیدا شی او هغه خپل توهین محسوس کړی بلکه خطاب ښه به
محبت او شفقت او د زړه درد سره پکار دې ، ځکه چه د زړه نه وتلو والا خبره کښې زیات اثر وی

دل سے جوابات نکلتی ہے اثر رکھتی ہے پر نہیں طاقت پرواز مگر رکھتی ہے

«از دل خیزد بر دل ریزد» د زړه وتلو والا خبره هم په زړه باندې غورځیږی

فرض کفایه تبلیغ

د تبلیغ دویم قسم فرض کفایه دې د دې مطلب دا دي چه که په دنیا کسی داسې څه خائ وی چه
د هغې د اوسیدونکو په باره کښې دا معلومه شی چه هغوی ته د اسلام په باره کسی څه علم نه
، نو په دې صورت کښې په ټولو مسلمانانو باندې دا فرض دی چه هغوی ته څه حلو ونسړی چه
هغوی ته د اسلام دعوت ورکړی او مسلمانان نې کړی او هغوی ته د اسلام حکم و ورسړی
وښانی ، که په مسلمانو کښې هېڅ چا هم دا فریضه ادا نه کړه نو ټول به گناهگرو وی او که یو
مسلمان هم دا فرض ادا کړل نو ټول مسلمانان بری الدمه شو

په دې زمانه کسې یو ملک هم داسې ښه اوبه داسې بوختی ښه چه هغی نه دی :
دعوت نوی رسېدلې او په مسلمانانو باندې کفایي فریضه پېښی وی ، ځکه چه به دې زمانه سر

اسلام شهرت په خپله دعوت جوړ شوې دې او په ټول عالم کېنې خور شوې دې په دنيا کېنې هر چا ته دا معلومه ده چه اسلام هم په دنيا کېنې يو مذهب دې ، دې وجې نه اوس دا فريضه او ذمه داری په خپله په هغه کسانو باندې لا زمه ده چه د مختلفو مذاهبو تحقيق وکړي او حق او باطل وپيژني او چه کوم مذهب حق وي د هغې اتباع اختيار کړي ، الله تعالی په هر انسان کېنې د غور او فکر کولو صلاحيت پيدا کړې دې ، دې د پاره مسئله دا ده چه : که چيرې يو انسان په داسې ځای کېنې پيدا شوې وي چه هلته بل انسان نه وي نو د بالغ کيدو نه پس په دۀ باندې په کائناتو کېنې غور او فکر کول او د هغې نه د الله تعالی وجود پيژندل او په الله باندې ايمان راوړل فرض دی

او کوم خلق چه پيداشی مسلمانان دی ، او د مسلمانانو په کور کېنې غټ شو او ځوانان شو نو دا فرض او ذمه داری په هغوئ باندې لا زميرې چه هغوئ د اسلام احکام او اوامر او نواهي معلوم کړي . په نورو مسلمانانو باندې دا فرض او ذمه داری نشته چه هغوئ پسې ورشی او د اسلام احکام ورته وښايی ، د يو شخص د مسلمانيدو دا مطلب وي : چه هغه د اسلام حکومت تسليم کړې دې نو ځکه به دې يو کار هم د اسلام خلاف نه کوي .

د اسلام چه کوم قوانين دی دا به معلوم کړي او په دې عمل کول په هغه باندې فرض دی په بل چا فرض ندی . ، د دې وجې نه که دې د يو قانون خلاف ورزی وکړي نو بيا د هغې جرم د سزا نه نشی بچ کيدې چه ماته د دې قانون او مسئلې علم نه وو .

په دنيا کېنې چه يو شخص يو حکومت تسليم کړي نو که بيا هغه په غرونو ، غارونو کېنې د اوسيدو په وجه او يا د غفلت دوجې د حکومت قوانين معلوم نه کړي او د حکومت ديو قانون خلاف وکړي او دې بيا په عدالت کېنې پيش کړې شی او هلته دا عذر بيان کړي چه ماته خو دا قانون معلوم نه وو ، نو آيا د دنيا په يو عدالت کېنې به د چا دا عذر قبول شی ؟ او يا به دې د جرم د سزا نه بری کړې شی ؟ نه هيڅ کله نه . هرکله چه د دنيا د عدالت دا دستور دې نو آيا د الله تعالی عدالت د دنيا د حکومت نه کم دې ؟ الله تعالی خو صفا اعلان فرمائی **المسبب الانسان ان يعرک** سدي (۷۵ : ۳۶)

يعنی آيا انسان دا سوچ کوي چه دې به همدا سې مهمل پريښودې شی ؟

څنگه چه د دنيا يو حکومت د قانون نه د لا علمي عذر نه قبلوي او د خپلو قوانينو د رسولو د بڼه خپل کسان نه خوروي بلکه خلق پخپله د قوانينو معلومولو د پاره د حکومت کسانو ته رجوع کوي نو د غه شان اسلام هم په مسلمانانو باندې دا فرض ندی لا زم کړې چه تاسو دې ناخبره خلقو نه لاړ شئ او هغوئ ته د اسلام احکام بيان کړئ که چيرې د چا په زړه کېنې داسې همدردي وي چه هغه د غفلت په خوب وبدو خلقو ته اسلام رسوي نو د دۀ دې عمل ته به مستحب او د موجب ثواب

کار و سلی خوشی لیکن فرصت ورنہ نشی و نلی ، کہ خوک د غلط فہمن او دکہ ملین بہ ، حد دے د فرصت عہدہ لری نو دا یہ دین کبھی تحریف دے او بالکل ناجائز دی
الہ بہ ہرہ علاوہ کبھی د دین د حفاظت او د بقا د پارہ د بعضی خلفو داسی کدیل ضروری دی
چہ د ہفوی نہ خلق د اسلام احکام معلومہ وی ، او چہ ہفوی دین د اسلام د دشمنانو نہ پہ حفاظت
کبھی سانی او د راتلونکی وخت د پارہ د دین حاملین او د دین د محافظینو پہ پیدا کولو کبھی
کوشش کوی

د دین د تبلیغ مختلفي شعبي

څنگہ چہ د نیوی حکومتونو خپل ملکی او انتظامی امور پہ مختلفو شعبو کبھی تقسیم کړی
دی . بعضی شعبي د صنعت او تجارت وی ، بعضی د وزارت او عدالت وی ، څہ پکبھی د
مواصلاتو وی ، او څہ د معالجاتو . بیا په دې ہرہ شعبہ کبھی نورې جدا جدا شعبي وی
نو دغہ شان د دین اسلام د حفاظت او بقا د پارہ دینی امور پہ مختلفو شعبو کبھی تقسیمول
ضروری دی ، څہ شعبي پکبھی د تعلیم او تدریس دی ، څہ د افتاء او د تخریج د مسائیلو او د
افتاء د تمرین دی ، څہ د اصلاح او د تلقین دی او څہ پکبھی د عوامو د پارہ د وعظ او تبلیغ دی ،
او څہ شعبي پکبھی پہ اسلحې سرہ د جہاد کولو دی ، څہ د قلمی جہاد دی ، او دغہ شان د
تصنیف او تالیف پہ ذریعې سرہ تبلیغ او د دین د دفاع کول دی ، او دغہ شان بیا په دې کبھی ہم
مختلفي نورې شعبي ہم دی

نو څنگہ چہ د د نیا د شعبو متعلق دا مشورہ ورکول چہ گویا نورې ټولې شعبي دې ختمې کړې
شی او صرف د تجارت او صنعت شعبہ دې باقی پاتې شی او د ټولو شعبو خلق دې په ہمدې کبھی
مصرفو شی نو دا خبرہ خلاف عقل او د جہالت مشورہ ده

نو دغہ شان د دین د شعبو متعلق ہم دا مشورہ ورکول چہ گویا نورې ټولې د دین شعبي دی
ختمې کړې شی او صرف په عوامو کبھی دې د تبلیغ او د وعظ شعبہ پاتې کړې شی او د ټولو
شعبو خلق دې په دې یوہ شعبہ کبھی مصرفو کړې شی نو دا ہم سراسر جہالت او د دین
ناواقفیت نہ علاوہ یو خلاف عقل مشورہ ده

بلکہ حقیقت دا دې چہ دا ټولې د تبلیغ شعبي دی . فرق صرف دومرہ دې چہ دا په عوامو کبھی
د تبلیغ یوہ شعبہ ده او نورې د تبلیغ شعبي د خواصو دی ، د خواصو د تبلیغ دا څو شعبي مثلا
تدریس ، تصنیف ، افتاء او د باطن د اصلاح شعبہ ، د عوامو د تبلیغ نہ پہ څو وجوہاتو سرہ غورہ
او زیاتی اہمی دی او ہفہ وجوہات دا دی

۱) د دې تبلیغ پہ ذریعہ سرہ د دین د بنیاد خدمات کبھی ، مثلا د قرآن او حدیث د صحیح

مفهوم بعین او تشریح کول . د الله تعالی او د رسول الله ﷺ د فرمانلې شوو قوانینو احکامه او وضاحت او حدونه . او د دشمنان اسلام د طرفه د اسلام خلاف پیدا کېدو والا نظریاتی فتنو ته د اسلام حفاظت او استحکام

۲، په دې کښې هغې خلقو ته تبلیغ کولې شی کوم چه د لرې لرې نه د طلب کولو لپاره راغلې وی . او څه به انشاء الله تعالی په دې بیان کښې په تفصیل سره وه وایم چه طلب کونکو لره په نور خلقو باندې وړاندې کول ضروری دی . او د دوی نه بغیر نورو له زیاته توجه ورکول او په هغوی باندې محنت کول ناجائز دی

۳، په دې طلب کونکو کښې د دین د بنیاد د خدماتو کولو صلاحیت او استعداد وی . د بنیادی خدماتو د تفصیل او اهمیت بیان می په اوله وجه کښې بیان کړې دې د دې نه دا ثابت شوه چه الله تعالی کومو علماؤ ته د اسلام د داسې اهم او د ضروری بنیادی تبلیغ د خدماتو انجام ورکولو صلاحیت ورکړې دې نو د هغوی د پاره د عوامو په تبلیغ کښې وتل ناجائز دی . او دغه شان د داسې طلباؤ د پاره هم تلل جائز نه دی چه په کومو کښې د داسې استعداد پیدا کیدو توقع کیدې شی . البته چه د کومو کسانو نه دا توقع نه وی نو د هغوی په عوامی تبلیغ کښې وتل ضروری دی . په مدرسو کښې بیکاره اوسیدل او وخت ضائع کول ناجائز دی . دا ذمه داری د مدارسو په مهمتینو حضراتو باندې لازمی ده او په هغوی باندې فرض دی چه داسې بیکاره طلباؤ لره په مدرسه کښې د داخلیدو په ځای په عوامی تبلیغ کښې ولیږي

دینی کارکوونکو ته پیښیدونکي خطري

د دین په دې مختلفو شعبو کښې په اخلاص سره د دین د حفاظت او د بقا د پاره محنت او کوشش کول ډیر د ثواب کار دې لیکن د دین خدمت کولو والا ته خصوصاً د نفس او شیطان د طرفه داسې خطرات او حملې کول پیښیږي که چیرې د هغې حملو او خطراتو نه د حفاظت کولو اهتمام ونشي نو بیا د هغې خدماتو نه اخلاص خارجېږي . او بیا دا خدمات د الله تعالی په نزد هم بوی قبول او د الله تعالی د رضا او د جنت د سامان د تیاریدو په ځای د الله تعالی د ناراضګۍ او د جهنم سامان ترې جوړ شي

دومره خبره خو ظاهره ده چه په کوم عبادتو او دیني خدماتو کښې اخلاص بوی نو په هغې سره خومره وبال وی . لیکن د هر عبادت او د دیني خدمت کولو به وخت دا معلومول چه آپ به رپه کسی اخلاص شته او که نشته؟ دا ډیر مشکل کار دې . په ظاهره خو به اخلاص سکری او هر یو شخص هم د اخلاص دعوی کوی لیکن ترخوږپورې چه د اخلاص طهری او باطنی علامات او معیارونه موندې شي نو د اخلاص فیصله کول صحیح بدي . حقیقت خو دا دې چه تر مو پورې د

و اهل دل سره سه په قانونی طور اصلاحی تعلق قائم نه کړی نو تر هغې وحسه پورې به ږه کسي د اخلاص پيدا کولو کوشش کول خو لا لرې خبره ده چه د اخلاص د فقدان احساس کيدل هم نشي کيدې . نو دې وجې نه د دې دولت د حاصلولو فکر او د دې طرف ته توجه او رغبت پيدا کيدل نشي کيدې . ځکه خو د الله تعالی ارشاد دې «الرحمن فصل به خبيراً» ۲۵ ۵۹ . يعنی د رحمان د لارې پوښتنه له يو پوهه شخص نه وکړئ

نو د دې وجې نه چيرته د يو مصلح کامل او معالج باطن سره ښه باضابطه طور سره اصلاحي تعلق قائمول پکار دی . د شيخ کامل علامات د بهشتی زيور په اوومه حصه کښې وگورئ . د اخلاص پيدا کيدو اصلی طريقه خو همدغه ده ، او اوس د اخلاص علامات بيانول مقصود دی

د اخلاص علامات

د اخلاص يو څو لوی لوی علامات بيانوم ، د هر قسم عبادت او خصوصاً د دينی خدماتو د کولو په وخت په دې علاماتو نظر کول ډير ضروری دی . که چيرې ستاسو عبادات او خدمات به دې معيار پوره وی نو قبول دی او که نه نو قبول ندي او د ثواب په ځای به موجب د عذاب وگرځي

د اخلاص او قبوليت اوله علامه

د استدراج فکر اوسوچ : انسان چه کوم عبادت يا دينی خدمت کوی د هغې درې حالات وی

- (۱) د هغه عبادت او خدمت به الله تعالی ته مقبول وی او د دې ثمره په دنيا کښې هم ظاهريږي
- (۲) د ده عبادت د اخلاص د نېشت والی د وجې يا د څه بل څه نالا ثقی د وجې نه قبول نشي و په دنيا کښې ورته الله تعالی دا سزا ورکړي چه هغه د هغې عبادت کولو نه محروم کړي
- (۳) کله کله خو په دنيا کښې محروم نشي بلکه په هغې کښې ئې نوره هم ترقي وشي . په عبادت کښې ئې شوق او رغبت زیات شی او د دينی خدماتو ثمره هم ظاهريدل شروع شی لیکنه هغه په عملنامه کښې د حسناتو او نیکو په ځای سيئات او گناهونه لیکلی شی . او دې دره صورت ته استدراج ونيلې شی . که چيرې يو سړي خپلو ذاتی عباداتو يا دينی خدماتو کښې ترقي اووینی او د هغې د استدراج خيال ئې راشي او فکر او ويره ورسره وی چه چرته ځما دا حالت به «استدراج» نوی نو دا د اخلاص او د اللهيت علامه دې . او که چيرې دا خيال ورته کله هغه راځي بلکه هميشه د پاره په خپل کمال باندې خوشحاله وی نو دا د دې علامه ده چه به دې کس اخلاص نشته . او د ده خدمات او عبادات الله تعالی ته مقبول ندي

په کومو خلقو کښې چه اخلاص وی نو هغوی په دينی خدماتو کولو کسې د نفس د هڅو او خوند اومزی نه پاک وی

د نفس بندگان د خہ لږ دیني خدمت نه پس دا گنہی چه مونږه خو د دین ډیر لوی خدمت وکړو ، او بعضي خلق کوم چه بهر ممالکو ته په تبلیغ کښې ځی راځی ، ماته هم خطونه رالېږی او خپل فتوحات پکښې ډیر په فخر سره لیکي چه مونږه دا کار وکړو ، دا کار مو وکړو ، بس صرف خپلې کارنامې لیکي نو د داسې خلقو د پاره می د زړه نه دعا وځی چه یا الله دوی ته اخلاص نصیب کړي . او د خپلې مرضی مطابق ترې نه کار واخلي او په خپل رحمت سره ئې قبول کړي

د نورو خلقو د همت زیاتولو د پاره او هغوی ته د ترغیب ورکول د پاره کله کله داسې حالات بیانول هم پکار دی خودا نه چه په هر وخت کښې بس خپل کمالات شماری ، بلکه دا هم د الله تعالی حکم گڼل او په قدر د ضرورت بیانولو باندې اکتفاء کول پکار دی او خاص د بیانولو په وخت هم د نفس او شیطان نه غافله کیدل ندی پکار ، که د الله تعالی د مهربانۍ نه څه لږ غفلت هم راغې او په خپلو کمالاتو باندې نظر راغې نو نیغ جهنم ته تگ دي ، دومره محنتونه او مشقتونه هم بردا شت کړي شو او بیا هم د جهنم سامان تیار کړي شو ، الله تعالی دې مونږ په خپله پناه کښې وساتي او که چیرې بیا د داسې شخص لږ تعریف هم وکړي شی نو بس بیا خو سبحان الله ، هغه احمق هم ځان یوڅه وگڼی ، چه زه خو په حقیقت کښې هم داسې یم .

د خلقو واه واه انسان تباہ کوی ، د خپلو پتو حالاتو ورته ښه پته هم وی خو که د هغې باوجود هم څوک دده تعریف وکړی نو د نفس او شیطان د فریب د وجې نه ځان یوڅه گڼی . یو شخص دلال ته د خپل آس د خرڅولو خبره وکړه نو دلال د خریدار په وړاندې د آس تعریف شروع کړو . نو مالک ورته اوویل که دا آس دومره ښه وی نو بس نه ئې خرڅوم .

یوه نانې گڼه د خپل مالک کره لاره ، د هغه ښځې خپله ننکۍ (گانه) د وینځلو د پاره ویستې وه نو نانې گڼې دا وگڼله چه گویا دا کنده شوې ده چه خپله گانه یی لرې کړې ده ، نو هغه لاره او نانې ته ئې دا خبره وکړه «د دوی مالک چرته لرې ښار ته تلې وو» نانې ورپسې هلته ورسیدلو او مالک ته ئې اوویل چه ستا ښځه کنده شوې ده ، نو هغه په ژړا شو خلقو ترې تپوس وکړو چه ولې ژاړې؟ هغه ورته وه ویل چه ځما ښځه کونده شوې ده ، خلق ورته د دعا کولو د پاره راتلل ، یو عقلمند هلته تیریدو نو هغه ورته اوویل چه ته ژوندې یې نو ستا ښځه څنگه کونده شوه دا خو عقل نه منی

هغه ورله جواب ورکړو چه ځما عقل خو ئې هم نه منی خو زمونږ نانې ډیر معتبر دي هغه دروغ نشی ونیلي ، نو د احمق انسان همدا حال وی چه د خپل حال نه ښه خبر وی لیکن بیا هم د تعریف کولو والا په خبرو باندې اعتماد وکړی او ځان ډیر اوچت وگڼی

ترکے کے کان میں کہہ دے کہ عاشق تجھ پہ ہوں

ہے یقین کامل کہ وہ بھی گھاس کھانا چھوڑ دے

الله تعالی دې مونږ ته عقل او پوهه نصیب کړی
غرض دا چې الله تعالی د کوم انسان نه د دین کار ډیر اخلی نو خلقو ته د هغه نه ډیره دینی نفع
رسوی، او د دین د حاصلولو د پاره د خلقو هغه طرف ته ډیره توجه وی نو په داسې وخت کېږي
هغه لره غافله کیدل ندی پکار بلکه په هر وخت کېږي بیدار او سیدل ورته پکار دی چې الله تعالی
دا کوم د دین کار له ما نه اخلی هسې نه چیرته دا استدراج نوی. چیرته داسې نوی چې الله تعالی
ته دا کار مقبول نوی خو ماته ئې وخت راکړې وی، داسوچ کول پکار دی او ویریدل پکار دی.
استغفار او دعاگانې کول پکار دی.

یوه عبرتناکه واقعه

په داسې موقعه باندې د یو شخص په دې واقعه باندې سوچ او فکر کول ډیر مفید دی، ماته
خو د سوچ کولو ضرورت نه راځی، ځما ذهن ته پخپله دا واقعه راځی، یو شخص ډیر زیات
چالاک وو، خلقو ته د دھوکې ورکولو د پاره ئې د بزرگانو صورت جوړ کړو او کیناستلو، نن سبا
خو خلقو له دھوکې ورکول ډیر آسان دی ځکه چې د گونگیانو او دخرو اکثریت دې، که چا کېږي
دنته هیڅ نه وی خو چې څوک څه صورت جوړ کړی او چیرته کینی، نو بیا دې وکتلې شی چې خلق
څنگه گیرېږي، په دې زمانه کېږي دا دھوکې ورکول آسان دی په پخوا زمانه کېږي به خلق ډیر بیدار
وو، په دین باندې پوهیدل، خلق به زړه دھوکې کیدل، ځکه چې په هغې زمانه کېږي به یو مکار
ته د دھوکې ورکولو د پاره هم د هغې فن د اصطلاحاتو او د پیچیده مسائلو علم حاصلول
ضروری وو

نو هغه شخص هم فن تصرف حاصل کړو او د ځان نه ئې شیخ جوړ کړو او کیناستلو، او خلقو
ته ئې د اورادو، اذکارو، اشغالو او مراقباتو تلقین ورکولو، د خلقو ورته ډیره زیاته رجوع جوړه
شوه او ډیر خلق توبه کونکي شول او اولیاء الله ترې جوړ شو.

یوه ورځ دې اولیاء الله ته خیال راغې چې نن د خپل حضرت صاحب مقام په مکاشفې سره
معلومول پکار دی، ټولو په یوځای باندې مراقبه شروع کړه خو د خپل حضرت صاحب مقام ئې
چرته هم په نظر رانغلو، دوی ډیر زیات حیران شول او وې وئیل چې په خپله د حضرت صاحب نه د
هغه د مقام پوښتنه کول پکار دی، ټول حاضر شول او پوښتنه ئې وکړه چې مونږ په مراقبې سره د
حضرت صاحب مقام تلاش کولو کوشش وکړو خو مونږ ته مقام په نظر رانغلو، تاسو پخپله مونو
ته خپل مقام اوبښاین

د دې جواب خو ډیر آسان وو بس داسې به ئې ورته وئیلې وو چې «چې تاسو خو اوس اوس
پیدا شوی او بیا ځما مقام تلاش کولو پسې لگېدلې یئ ځما مقام خو ډیر اوچت دې، تاسو خو به

شل کاله مجاهدې کولو نه پس چرته څما مقام وه وینی ، دا تاسو په کوم کار کښې لگیدلې سئ لاږ
شئ خپل کار کوئ»

مگر د اهل الله د صورت جوړولو او د ذکر الله په برکت سره د الله تعالی رحمت د هغه طرف ته
متوجه شو ، نو صفا وینا ئې ورته وکړه چه «رشتیا خبره دا ده چه په ما کښې هیڅ هم نشته . زه
یو مکار یم ، د مال او جاه د مینې د وجې نه می د اولیاء الله شکل اختیار کړې دې»

نو اوس د هغې اولیاء الله عقلمندئ ته وگورئ چه هغوی ته کله حقیقت معلوم شو نو دانې ونه
ویل چه راځئ چه څو دامونږه کوم ځائی کښې راپیر شوې یو ؟ راځئ چه څو ، او یا ئې هغه وهلې
او ټکولې وې او د خلقو په وړاندې ئې ذلیل کړې وې ، بلکه د هغه د تذلیل او تحقیر په ځائی ئې
اووئیل چه مونږه ټول به دعا وکړو چه یا الله ، چه د ده په مونږه باندې ډیر احسان دې د ده په
ښودلې شوې نسخو باندې زمونږه گناهونه معاف شو ، ستا محبت او تعلق راته نصیب شو یا الله
دې هم د اولیاء الله په فهرست کښې شامل او فرمایه

الله تعالی د هغوی دعا قبوله کړه او هغه ئې اولیاء الله جوړ کړو او خپل قرب تعلق او محبت ئې
ورته نصیب کړو .

هغه ته د الله تعالی مدد ولې حاصل شو ؟ ځکه چه هغه د الله والو او د الله د محبوبو بندگانو
صورت اختیار کړې وو ، اگر چه هغه د دنیا د حاصلولو د پاره اختیار کړې وو مگر الله تعالی ته د
هغه دا عمل دومره خوښ راغې چه هغه ئې هم په خپلو محبوبو او مقربو بندگانو کښې شمار کړو .
هر کله چه الله تعالی داسې یو سړې خپل محبوب جوړ کړو چه هغه د دنیا د حاصلولو د پاره د
اولیاء الله شکل اختیار کړې وو او هغه سره یې خپل مدد او فرمائیلو ، نو هغه څوک چه خالص د
الله تعالی د رضا د پاره د اولیاء الله شکل اختیار کړی نو آیا الله تعالی به هغوی محروم پریرېدی ،
او خپل محبوب به ئې نه جوړوی او دهغه سره به د الله تعالی مدد نه وی ؟

الغرض کله چه همداسې یوه اطلاع یا یو داسې خط راشی چه په هغې کښې دا ذکر شوی وی چه
ټول گناهونه می پرېښودل او د ټولو گناهونو نفرت می په زړه کښې پیدا شو نو په هغه وخت کښې
فورا دې واقعې طرف ته می ذهن لاړ شی او دا سوچ کوم چه چیرته د مکار هغه قصه خو به نه وی
چه د نورو حالات ښه کیږی او خپل حالت یی خرابیږی ، او ورسره ورسره دا دعا هم غوښتلې شی

ربلا تعالی یو مه عفون . یعنی چه یا الله مونږه د محشر په ورځ مه رسوا کوه

پدې قصې باندې په فکر کولو سره ډیره فائده رسیږی . هر انسان لره د خپل حالت محاسبه کول
پکار دی

د آخرت رسوائی د دنیا د رسوائی نه زیاته ده

- محشر په ورځ د رسوائی څه مطلب دي؟ د کومو خلقو نه الله تعالی د دین کار اخلي، کوم خلق د نورو خلقو د پاره مقتدا دی، خلق د هغوی معتقد وی، دهغوی لاسونه ټینګلوی، دیر لوی ولسي الله گټلې شی، د داسې خلقو دپاره د محشر په ورځ رسوائې داده چه د دوی معتقدین او مریدان جنت ته ځي او په خپله دوی جهنم ته روان وی، څومره لویه رسوائی ده؟ د جهنم د تلو د رسوائې نه علاوه غټه رسوائی دا ده چه کوم خلق په دنیا کېنې د دوی مریدان وو او د لرې لرې نه به د هدایت موندلو د پاره دوی ته راتلل او مسائل او دین به ئې زده کولو، د خط او کتابت په ذریعه به ئې ترې هم استفاده حاصلوله، نو هغوی خو دې جنت ته روان وی او پیر صاحب دې په جهنم کېنې سرچپه اویزان وی، د دې دعا کولو په وخت د دې حالت سوچ کول پکار دی.

زه چه کله هم د دې صورت حال سوچ کوم نو ماته هغه مثال راوړاندې شی کوم چه مولانا رومی رحمه الله په مثنوی کېنې ذکر کړې دي

په پخوا زمانه کېنې به د طوطیانو د ټنګار دا طریقه وه چه یو نل به ئې په تار وغیره کېنې واچولو په یوې ونې پورې به ئې اویزان کړو، چه طوطی به په هغې کیناستلو نو هغه نل به تاو شو نو طوطی به سرچپه اویزان شو، نو ټنګاری به په دغې غفلت کېنې ونيولو، دا صورت راته مخې ته شی که چیرې الله دې نکرې ځمونې دا عبادت قبول نه وی، اخلاص نه وی بلکه ریا اونمود وی نو د قیامت په ورځ به مو څه حال وی، مریدان او معتقدین به گوری چه پیر صاحب سرچپ اویزان (زورند) دي، الله تعالی دې زمونې د ټولو په حالاتو باندې رحم اوکړی - د الله تعالی د عذاب نه ویره پکار ده او د خپلو اعمالو هم محاسبه کول پکار دی.

په خپلو نیکو اعمالو باندې د نیاز کونکی مثال

حضرت رومی رحمه الله دوه مثالونه بیان کړي دي.

یو ځل یو غل د شپې د چا کور ته داخل شو د مالک سترګې خلاصې شوې، هغه د لیدلو د پاره اور ولگولو. په پخوا زمانه کېنې به د اور لگولو دا طریقه وه چه دوه بکرې (دوه سپین کانې) به یې یو بل سره اووړل نو د هغې نه چه به کومه د اور شغله پیدا شوه نو د هغې نه به په مالوچو باندې اور ولگیدلو او رڼا به شوه، نو د کور مالک په دغه طریقه د رڼا کولو کوشش وکړو لیکن غل د هغه د کټ د لاندې کیناستلو او چه د بکرو د وهلو نه به کومه شغله مالوچو ته ورتله نو هغه به ئې په خپلو لاسونو کېنې ختموله چه د دې وجې نه په مالوچو باندې اور ونه لگیدلو، په مالک باندې د خوب غلبه وه د یو څو کوشیشونو نه پس دوباره ویده شو، نو غل د دې چالاکنې په وجه باندې د ټول کور صفات، وکره او هر څه به له ځان سره به ول

حضرت رومی رحمه الله دا مثال د هغه کسانو د پاره بیان کړې دې چې هغوی دا فکر کوي . چه مونږ سره دیني نعمتونه ډیر زیات دی ټول گناهونه ختم شو ، عبادات ډیر دی او متعدی خدمات هم ډیر کیږي . د جنت تیاری هم شوي دي او کوټې بالکل ډکې دي .
په خپل خیال کښې ډیر خوشحاله هم وی لیکن خدای دې نکړی که چیرې غل ټول مال یوسی او دې خبر نه وی نو آخرت کښې به څه کیږي ؟

د اعمال صالحه غل

هغه غل څوک دي ؟ نفس او شیطان ، چه کله هم د دوی د طرفه په زړه کښې دا خبره پیدا شوه چه مونږه ډیر متقیان یو . پرهیزگار او کامل یو . نو په یو ځل به هرڅه ضائع لار شی . چه د الله تعالی د مدد نه نظر لرې شی او په خپل ځان باندې یی نظر شی نو د جنت د سامان په ځای د جهنم سامان تیار شو . ټول عمر د گناه نه د بچ کیدو مشقت هم برداشت کړې شی ، په عباداتو کښې هم وخت ولگي او بیا هم جنت په لاس رانشی ، بلکه د دې په ځای د جهنم هغه اور ملاوښی . نو څومره لویه محرومی ده ؟

په نیکو اعمالو باندې د فخر کوونکو دویم مثال

دویم مثال حضرت رومی رحمه الله داسې بیان کړې دې چه یو شخص خپل گودامونه د میوو نه ډک کړل او هغه یی محفوظ کړل کړل . او له ځان سره یی دا فکر وکړو چه کله د میوو قلت شی نو بیابانه ټپي رواخلم . او په خپل خیال کښې ډیر زیات خوشحال وو چه ماسره خو گودامونه ډک پراته دی . لیکن چه کله د میوو ضرورت شو او گودامونه ټپي وکتل نو یوه دانه پکښې هم په نظر رانقله . ټوله میوه مړو خوړلې وه ، په داسې موقعه باندې به دا سړي څومره خفه وی ؟

دا مثال هم حضرت رومی رحمه الله د هغه خلکو د پاره بیان کړې دې چه هغوی دا گټی چه مونږ سره څو نیک اعمال ډیر زیات دی . کوټې ډکې پرتې دی ، ذاتی عبادات هم ډیر زیات دی او نورو خلکو ته د دین رسولو خدمات هم ډیر دی ، د دین ډیر خدمت کیږي . په خپله هم گناهونه کم دی او نور خلق هم د گناهونو نه منع کوو . په خیالونو کښې ډیر زیات خوشحالیږي چه بس مونږه خو بالکل د جنت مستحق جوړ شوي یو . مونږ سره څو بې شمیره خزاني دي .

لیکن چه د خزاني د خلاصولو وخت کله راغې ؟ سبا چه د قیامت په ورځ د خزاني د خلاصولو وخت راشی . کله چه ټول اعمال پیش کیږي . د حساب کتاب وخت راشی . نو الله دې نکړی که په هغه وخت سبا په خزانه کښې څه نوی او د نفس او شیطان مړو د ټولو خزانو صفائی کړې وی نو څه به کیږي ؟ څومره پریشانی به مخې ته راشی ؟

د نفس او سلطان مېرې په خزانو باندې څنگه حمله کوی ؟ چه په زړه کښې کله هم دا خیال راښی چه دا ټول څما کمال دي او څما په اختیار کښې دی ، د الله تعالی دمده نه ئې نظر واوړی او په خپل ځان باندې ئې نظر راښی . نو د نفس او شیطان مېړو د ټولو خزانو صفائی وکړه

دمولانا شبیر علی صاحب رحمہ اللہ واقعہ

مولانا شبیر احمد صاحب رحمہ الله خپله یوه قصه بیان کړیده چه هغوی د خپلې زمکې د پیداوار ټوله چینۍ (بوره) په گودام کښې بنده کړه ، د دې لپاره چه کله قلت شی نو استعمال به ئې کړو . لیکن چه کله د راویستو وخت راغې ، گودام ئې کولاؤ کړو او هغه منظر ئې وکتلو نو حیران شو د چینو بالکل نوم او نشان ختم شوې وو ، لاندې په زمکه صرف توروالې په نظر راتلو چه غور سره وکتلې شو نو هغه میړې وو ، هغه میړو د ټولې چینۍ (بورې) صفایی کړې وه دغه شان کوم شخص چه په خپلو اعمالو باندې خوشحال وی چه ماسره خو د جنت خزائې ډکې پرته دي او د قیامت په ورځ کله چه د حساب کتاب وخت راښی نو بیا ورسره هیڅ نوی نو څومره د رسوایځ خبره ده ؟ ویریدل پکار دی او د الله تعالی د عذاب نه پناه غوښتل پکار دی

د الله تعالی په نعمتونو کښې خیانت

کوم شخص چه د الله تعالی ورکړې شوې نعمتونه خپل کمال گنی د هغه مثال داسې دي لکه چه بادشاه د خپلې خزائې خازن یو بنگی جوړ کړې وی او هغه دغه خزانه خپله وگنی نو داسې شخص ته به بادشاه د مرگ سزا ورکوی چه بادشاه د لره امین وگنلو او خازن ئې جوړ کړو او په دغه بنگی باندې یی لوی احسان وکړو لیکن دې دومره نالائق او غټ ځائن جوړ شو چه دغه خزانه ئې خپله وگنله او بادشاه که چیرې داسې نالائق انسان ته د مرگ سزا ورنکړی نو کم نه کم معطل کوی خو به ئې ضرور

دا مثال مخې ته کول پکار دی او سوچ کول پکار دی چه الله تعالی مونږ له په دنیا کښې کوم نعمتونه راکړې دي که دنیوی نعمتونه دي او که دینی ، بیا په دینی نعمتونو کښې که علمی نعمتونه وی او که عملی ، که په خپل ذات کښې وی او که نورو ته د علم او عمل رسولو وی ، او که نورو خلقو لره د نیک جوړیدو کوشش وی ، د دې ټولو نعمتونو متعلق که د چا دا ذهن وی چه دا ټول څما کمال دي نو دا د الله تعالی په نعمتونو کښې خیانت کول دی . دا ټول نعمتونه د الله تعالی د طرفه امانت دي . په دنیا کښې چه الله تعالی د چا نه یو کار اخلی نو هغه د الله تعالی د نعمتونو خازن دي . خزانه د الله تعالی ده . دهغه معرفت په نورو خلقو کښې تقسم کوی ، او بادشاه به خزانه کښې چه څوک خیانت کوی او هغه خپله گنی نو د دنیا په بادشاهانو کښې جوړ دا

ممکنه ده چه هغه ته دې معلومه نشي چه د هغه خازن په خزانه دعوی کړې ده او یا ترې نه په پسه باندې غلا وکړي یا هغه خزانه غصب کړي او بادشاه مړ کړي . لیکن دالله تعالی په علم کښې هېڅ نقص نشته ، او نه د هغه په قدرت کښې څه نقص شته ، هغه ته د زړونو هم علم دې . که چیرې د چا په زړه کښې دا خیال راشي چه دا ټول زما کمال دې نو دا د الله تعالی د علم او قدرت نه خارج ندی . د دې وبال په هغه دا غورځیري چه الله تعالی به هغه معطل کړي او د ټولو نعمتونه به ئې محروم کړي ځکه چه الله تعالی دې د خپلو خزانو خازن جوړ کړې وو او ده هغه خپلې وگنلې . څومره لوی خیانت کونکې دې ؟ ، په دنیا کښې به هم ورته رسوائی وی او په آخرت کښې هم .

د کومو دعاگانو وئیلو چه ځما معمول دې په هغې کښې د دې درې مثالونو په مناسبت سره هم یوه دعا شته .

یا الله د مړې ، غل ، او په امانت کښې د خیانت کولو نه مو حفاظت او فرمایه ، هر وخت ستا طرف ته توجو ده او ستا په مدد مو نظر دې .

د اخلاص او د قبول دویمه علامه کثرت دعا او استغفار

د انفرادی عباداتو او د دینی خدماتو د قبلیدو دویمه علامه دا ده چه همیشه دې دغه لاندې دعا خپل معمول جوړ کړي :

((الاحول ولا قوة الا بالله العلی العظيم)) د دې حاصل دا دې چه د نیکنی توفیق کیدل او د گناهونو نه خلاصیدل که خپل ځان کښې وی او که په نورو خلقو کښې د نیکنی تلقین او د گناه نه د خلاصیدو کوشش کول او په کوشش کښې کامیابی حاصلیدل ، د خلقو د نیکنی طرف ته راتلل ، د گناهونو پرېښودل ، یا الله ، دا ټول هر څه ستا په مدد سره کیږي ، نورو خلقو لره خو د گناهونو نه بچ کول خو لا ترې خبره ده چه خپل ځان هم د گناه نه محفوظ کیدل بلکه د دې نه د بچ کیدو خیال په زړه کښې راتلل او د آخرت فکر پیدا کیدل که ستا مدد نه وی نو هېڅ نشی کیدې .

ځکه حضور ﷺ فرمائیلې دی : «(الاحول ولا قوة الا بالله کل من کنوز الجنة)» یعنی ((الاحول ولا قوة الا بالله)) . د جنت د خزانو نه یوه غټه خزانه ده ، دا جمله په درې سکینه کښې ادا کیږي ، په دومره مختصر وخت کښې دومره غټه خزانه څنگه حاصلیږي ؟ ځکه چه په دې سره په نفس او شیطان باندې ارې چلیږي ، نفس او شیطان دواړه ټولو نیکو لره تباه کونکی دی ، اول خو د نیکنی طرف ته څوک نه پرېږدي ، په هر وخت کښې ئې په گناهونو کښې دمست کیدو کوشش کوی او که چیرې څوک د گناه نه بچ شی او د نیکنی طرف ته مائیله شی نو بیا د هغه د نیکو د بریادولو کوشش کوی د هغه په زړه کښې د کبر او عجب خیالات پیدا کړي چه مونږ خو ډیر نیکان او رسیدلې خلق یو مقصد دا چه سوچ کول پکار دی چه د نیکنی توفیق او نورو ته د تبلیغ کولو توفیق ، او په دې

بلع کسی د اثر پیدا کیدل او خلق دیدار جوړیدل دا ټول د الله تعالی په رحمت سره کړی ده هغه غوړی نو زموږ په بلع کښې به اثر وی او که ونه غواړی نو اثر به نه وی

د «لا حول ولا قوة الا بالله» د حقیقت اړولو تهر مامیتړ

د «لا حول ولا قوة الا بالله» نه چه کوم مقصد دې او په دې کښې چې د کومې خبرې تعلیم ورکړې شوې دې نو که وکتلې شی نو په لکونو انسانانو کښې به شاید چیرته په یو انسان باندې د دې تعلیم اثر شوې وی. داسې خو د ټولې دنیا دانسانانو. مسلمانانو او کافرانو د ټولو دا عقیده ده چه په دین کښې دوی سره څومره نعمتونه دی که مالی او جسمانی نعمتونه وی او که د خپلې عقیدې مطابق دیني نعمتونه وی. نو ټول د الله تعالی د طرفه دی که د لوی نه لوی متکبر او پندار والا نه پوښتنه وکړې شی چه ستا دا مال. منصب. صحت. او اولاد وغیره د چا د طرفه دی نو هغوی به هم دا وائی. ټول هرڅه د الله تعالی د طرفه دی. البته که څوک د الله تعالی د وجود نه منکر وی نو هغه به دا وائی چه دا ټوله څما گټه ده. لکه چه قارون د الله تعالی نه منکر وو. هغه وئیلې وو چه دا ټول مال او دولت څما گټه ده. بل څوک ورکولو والا نشته. د دې نتیجه دا شوه چه هغه سره د خپل مال او دلت نه په زمکه کښې دننه کړې شو. قارون خو په ژبه وئیلې وو چه دا ټول هرڅه څما دی. که چیرې د چا په زړه کښې دا خیال پیدا شی چه د دین دا ټول نعمتونه څما کمال دې نو دهغه هم له قارون سره مشابهت پیدا شو. اصل مرض خو د زړه دې. د قارون د ژبې نه خو هم ظاهر شو. ویریدل پکار دی چه چرته د هغه غوندې حشر مو ونشی چه الله تعالی ترې ټول نعمتونه سلب کړل

غرض دا چه عقیده خو د مسلمان او کافر د ټولو همدا ده چه څه هم دی نو د الله تعالی د طرفه دی. او هرڅه د الله تعالی په قبضه کښې دی په ژبه هم ټول دا خبره کوی مگر د «لا حول ولا قوة الا بالله» حقیقت هم د چا په زړه کښې شته او کنه؟ د دې د معلومولو د پاره یو تهر مامیتړ دې. دهغې معیار دې چه د چا په زړه کښې بغیر د توجه نه دا خیال بیا بیا راځی چه ما سره د دین څومره نعمتونه هم دی په هغې کښې خدا نخواستنه څه خبره یا څه عمل الله تعالی ته ناخوښه وی. ب په خپل کمال باندې یی نظر راشی. نو بیا به د هغې وبال دا وی چه الله تعالی دا ټول نعمتونه څمانه واخلي. چه دا خیال هر وخت په زړه او دماغو مسلط وی. خصوصا کله چه دیو نیک عمل توفیق ملاؤشی. یا د گناه نه د بچ کیدو توفیق ملاؤشی. نورو خلقو ته د تبلیغ کولو توفیق ملاؤشی و چه د هغې تبلیغ اثر هم ظاهریږی.

که چیرې د چا د زړه حالت او کیفیت د دې تهر مامیتړ مطابق وی نو د «لا حول ولا قوة الا بالله»

حقیقت نه زړه نه کوز شوې دې . او که نوی نو د دې مطابق جوړولو کوشش کول پکار دی . ورسره ورسره زړه د عجب او کبر نه د بچ کیدو د پاره دا دعا هم کول پکار دی

یا ای یا هیوم بر حمتک استغفیرھا اصلح لی شائی کله ولا تکلی الی نفسی طرفة عین . ای همیشه ژوندی ځایه . او نورو له قائم کیدو والا . د غلطی کولو او غورځیدو والا لره سنبالولو والا دې . ستا په دربار کښې درخواست پیش کوو چه زما د ټولو حالا تو اصلاح او فرمایې . چه عقیده می هم صحیح وی او چیرته په زړه کښې مې دا خیال هم رانشی چه دا ځما کمال دې ، او ما دسترگې درپ برابر هم خپل نفس ته مه حواله کوه .

«إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ الْأَمَّارُ حَمِيْرٌ» یعنی نفس ډیر زیات د گناه حکم ورکولو والا دې مگر هغه چه الله پرې رحم او فرمایې .

که چیرې د الله تعالی مدد شامل حال نوې نو نفس او شیطان به انسان لره تباہ او برباد کړی کله کله د «وَاللهِ الْمُسْتَعَانِ» دعا پکار ده ، او کله د «اللهم انا نستعینک علی طاعتک» دعا کول پکار دی . کله د «لا حول ولا قوۃ الا بالله» دعا کول پکار دی .

بس هر وخت ویریدل پکار دی چه چیرته داسې نوی چه د الله تعالی د مدد نه مو نظر لرې شی او خپل کمال ته مو نظر شی چرته راته الله تعالی ټول نعمتونه سلب نکړی .

د ایمان علامات

حضور ﷺ فرمائیږي دی مَا غَافَهُ الْإِيمَانُ وَلَا آمَنَهُ إِلَّا مَنَاقِبُ (بخاری) د الله تعالی نه صرف مومن ویرېږي . یعنی هغه سره هر وخت دا خطره وی چه ځما دا علم او عمل او دا ټول کمالات هر څه د الله تعالی د قدرت په قبضه کښې دی ځما په اختیار کښې هیڅ هم نشته . که معمولی د هغه نظر او کړم لرې شو نو بس ځما بربادی شوه او د منافق په زړه کښې کله هم دا ویره نه وی . هغه همیشه مطمئن او سپری

د خپل ځان اندازه لگول پکاری که چیرې زړه مطمئن وی او کله هم څه خطره نه راځي . هر وخت دا خوشحالی وی چه زه خو ډیر نیک جوړ شوم . نورو خلقو ته هم تبلیغ کوم . دومره دومره خلق مې دیندار جوړ کړل . او ځمونږ دا کمال دې او هغه کمال دې او هر وخت په مستی کښې وی . نو دا د نفاق علامه ده . او له دې حالت نه ویریدل پکار دی

انسان دې ویرېږي هم او امید دې هم ساتي . خوشحاله دې هم اوسی . لیکن خوشحالی به په څه وی ؟ به دې به خوشحالی نکوی چه گویا زه کار کوم بلکه په دې خبره چه ځما مالک ځما به کړ خلی لکن صرف په ژبه او عقیده پورې دا خیال کول کافی ندی . بلکه چه دا خیال په زړه کې

دسه سی او رږه به دې حېرې سره بالکل ښکته شي ، بیا بیا ئې چه په زړه کې دا حال راځي چه
خه مالک خما نه کار اخلي هرکله چه په دې خبره خوشحالی وي نو ورسره به ویره لا زمی وي
چه کوم مالک خما نه کار اخلي هغه چیرته ناراضه نشي ، لکه چه یو شخص په سرکاری عهد
باندې وي نو هغه نه خوشحالی هم وي چه زه خو سرکاری سړې یم خو ورسره دا ویره هم وي چه
چیرته حکومت نه خما خه خبره ناخوښه رانشي او د هغې د وجې نه خما عهد ختمه نشي ، غرض
دا چه خوشحالی به هم وي او ویره به هم وي ، دواړه یوځای کول پکار دی

غافل مرو که مرکب مردانِ مرد را در سنگلاخ بادیه پیمای بریده اند

نومیدم مباش که رندانِ باده نوش ناگه بی فروش بمنزل رسیده اند

غافل مډ چلېږه ، ځکه چه خو خو مشهور شهسواران په لاره کښې پاتې شوی دی ، او نا امیدي هم
مډ کوه ، ځکه ډیر شراب څښلو والا ناگاهانه خپل منزل مقصود ته رسیدلي دی

د حضور ﷺ سره د الله تعالی معامله

الله تعالی حضور ﷺ ته فرماني .. ﴿ وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ

عَلَيْنَا وَكِيلًا ۝ (۸۶) إِلَّا رَحْمَةً مِن رَّبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَآتٍ عَلَيْكَ كَثِيرًا ۝ (۸۷) ﴾ (۱۷: ۸۶، ۸۷)

يعنی که چیرې مونږ وغواړو نو ستاسو ټول علوم به ختم کړو «د حضور ﷺ علم د ټولې دنیا د
علم نه زیات دي . د دې باوجود هم تنبیه ورکړې کیږي چه دا هرڅه خما په قبضه د قدرت کښې دي
او کوم څه چه حضور ﷺ سره دی دا ټول خما رحمت دي او خما کرم دي»

بیا یوځل الله تعالی د دې تجربه هم ظاهره کړه ، یو وارې حضرت جبرائیل علیه السلام د نا آشنا سړي په
صورت کښې تشریف راوړو او د اسلام د عقائدو او د اعمالو په باره کښې ئې د حضور ﷺ نه څه
سوالونه وکړل . چه په دې سره صحابه کرام رضی الله تعالی عنهم ته تعلیم ورکول مقصود وو ،
چونکه صحابه کرام رضی الله تعالی عنهم به د حضور ﷺ نه په پوښتنو کولو باندې ویریدل چه
چیرته بیکاره سوال ونکړو او خصوصاً کله چه په قرآن کریم کښې د دې ممانعت نازل شو نو
صحابه کرام رضی الله تعالی عنهم نور زیات هم په ویره کښې شول ، نو د دې وجې نه حضرت
جبرئیل علیه السلام سوالونه وکړل او حضور ﷺ ورته جوابات ورکړل چه په دې سره صحابه کرامو رضی
الله تعالی عنهم ته فائده حاصله شوه

په دې موقع باندې په ابتداء کښې حضور ﷺ حضرت جبرئیل علیه السلام ته وو پښلې ، نو هغه چه
کله تشریف یووړ نو حضور ﷺ حاضرینو ته او فرمانیل چه تاسو دې تلاش کړئ ، هرکله چه هغه
ونه موندل شو نو حضور ﷺ او فرمانیل چه دا حضرت جبرئیل علیه السلام وو

چه درويشت کاله نې چا سره دوستی وه نو په آخر عمر کښې حضور ﷺ هغه ونه پيژندلې شو .
د الله تعالى د طرفه دا د خپل قدرت اظهار وو چه هرڅه خدا په قبضه د قدرت کښې دی مونږ چه کله
څه هم وغواړو نو اخستې نې شو . دا تنبيه خو د علم په باره کښې وه . د عمل په باره کښې فرماني

﴿وَلَوْلَا أَنْ تُبَشِّرَكَ لَقَدْ كُنْتَ تَرْكُنْ إِلَيْهِمْ شَتًّا قَلِيلًا﴾ (۷۱) ﴿۱۷: ۷۴﴾

حضور ﷺ سره زموږ مدد دې . مونږ په حق باندې مضبوطيا ورکړې ده . دا ټول هر څه خدا
رحمت سره دی . مونږه ټينگ کړې دې . که چيرې مونږه نوې ټينگ کړې نو حضور ﷺ به که ټول
نوي نوڅه ناڅه خو به ضرور د کفارو طرف ته مائل شوې وې .

يا الله : مونږه هم په حق باندې داسې مضبوط کړې چه خراب ماحول . خرابه معاشره . نفس او
شیطان . د ويښته برابر مو هم لرې نه کړی . زموږه زړونه هم دغه رنگه مضبوط کړې په خپل دين
خپل محبت . او د آخرت په فکر باندې چه په دې کښې معمولی غوند خوزيدل هم رانشی او په
مونږه د غير تعلق او محبت غالب رانشی .

د حضور ﷺ په باره کښې الله تعالى په بل ځای کښې فرماني : ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ
وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (۱۱۳: ۴)

که چيرې حضور ﷺ سره زموږ فضل نوی نو د کفارو يو داسې جماعت په حضور ﷺ پسې به
دې نيت لگيدلې دې چه حضور ﷺ د حق دلارې نه خطا کړی .

دا زموږه مدد دې چه حضور ﷺ د دوی د حملو نه محفوظ دې او په حق باندې قائم دې
دا درې واړه آيتونه د حضور ﷺ په باره کښې دی . نور خلق په دې باندې قياس کول پکار دی
که معمولی کبر او عجب په زړه کښې پيدا شو نو ټول کړې شوی اعمال به ضايع شی . هرکله چه د
سيد دوعالم محبوب رب العالمين ﷺ دا حال دې نو بيا د نورو به څه مجال وی .

په گناه پريښودونکو باندې د الله تعالى فضل

د عامو مؤمنينو په باره کښې نې فرمانيلې دی ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَآ كُنْتَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ (۲۴: ۷۱)

که چيرې په تاسو باندې د الله تعالى فضل او د هغه کرم نه وای نو ستاسو نه به يو شخص هم
کله د گناه څخه نه وژ پاك شوې . ليکن الله تعالى چه څوک وغواړی د گناهونو نه یی پاکوی
دلته الله تعالى گناه پريښودلو ته پاکيدل او فرمايل . الله تعالى دې مونږه ټول په خپل رحمت
سره د گناهونو نه پاک کړی

معلومه - سوه چه د الله تعالى د طرفه مدد هغه وحب وى چه كله په هغه باندې خبروى كړى . هم د گهوبو پرسود و د ابيير او علاج . دا بول د خپل طرف نه وى خكه چه د الله تعالى حكمه دې لىكن نظر به په خپل كمال باندې نه وى په الله تعالى باندې به وى چه په دې اسبابو كسى اثر اچول د هغه په قبضه كېنې دى ، كه دهغه مدد وى نو گناهونه به پريښودې شو او د هغه د مدد نه بغير هيڅ نشى كيدې

الله تعالى د خپلو بندگانو قول نقل كوى او فرمائى ﴿لَا تَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَلَا تَعْلَمُ مَا تَكْتُمُ وَاللَّهُ يَهْدِي الْقَوْمَ الْيَاسِينَ﴾ (۷: ۱۳)

د الله تعالى بې شميره احسان دې چه مونږنې دې مقام ته راوړولو . كه چيرې الله تعالى زموږ بياره هدايت نه غوښتلې نو مونږ به نې دې مقام ته نه رسولو . په غزوه خندق كېنې حضور ﷺ په خپل ذات مبارك سره هم خندق كښتې وو د حضور ﷺ حېته مباركه په خاورو باندې لت پت وه او هغوئ ﷺ خپل مولى سره داسې په نياز او عجز سره خبرې كولې **ولله لول الله ما اهدينا ولا تصدقنا ولا صلينا** يعنى په الله مې دې قسم وى كه چيرې د الله تعالى مدد نه وى نو مونږ به د دين هيڅ كار نشو كولې ، د جهاد غوندي عبادت او د خندق كښتلو د ډير سخت محنت باوجود په خپل عمل باندې دناز كولو په خائ نياز كول دى

د نيكى نه پس هم وپريدل پكار دى

حضرت ابراهيم او اسماعيل عليه السلام د بيت الله تعمير كولو ، او تعمير داسې چه صرف په مال سره نه . بلكه خپل ځان يې پكېنې هم لگولې دې . خته به نې په خپله جوړوله ، بنختې به نې هم په خپله راوړي او لگولي به نې . او تعمير هم په خپله خوښه نه دې بلكه په وحى سره د الله تعالى په حكمه باندې نې جوړوى ليكن د زړه نې دا حال وو چه هر وخت به نې په زړه كېنې ويره وه چه هيڅ معلومه نده چه زموږ دا عمل مقبول دې او كته؟ خكه به يې هروخت دا دعاء په خوله جارى وه چه . **ربنا اعمل لنا بيتا** (۲: ۱۲۷)

اى زموږ الله زموږ كوششونه قبول كړه ، بيشكه ته اوريدو او پوهيدلو والا يې د الله تعالى د خپلو بندگانو سره معامله وگورئ چه د وحى په ذريعه نې دا ونه فرمائيل . چه داسو مطمئن شئ مونږه قبول كړو . الله تعالى خو خپل بنده په داسې حالت كېنې ليدل غوړى وه وپريږي او نوره اوباسى . مگر نن صبا شيطان او يا د نوم مسلمانان چه خلق نى صواب و سرگن گنى نو هغوئ څه وانې ؟ چه . كوى او وپريږئ ؟ د دې مطلب دا دى چه گه كوى د ولسى . په گناه كولو كولو باندې د حلقو عملونه مسح شوى دى . خو دا حربه به عمل كسو ؟

راځي چه څوک ويريرې نو هغوئ به څنگه گناه کوي؟ ددې پوهه په دې مثال سره کيدې شي. که يو سړی ته د مار په سوره کښې د گوتې ورکولو او ونيلې شي نو آيا څوک به دا همت وکړي چه گوته وردننه کړي؟ اگر چه په گوته داخلولو کښې نقصان يقيني ندې ځکه چه نور هم ډير احتمالات کيدې شي مثلاً (۱) کيد شي چه هغه د مار سوره نه وي بلکه د بل ځناور وي.

(۲) که چيرې د مار سوره هم وي نو دا ضروري نده چه مار دې پکښې د تنه وي، کيدې شي چه بهر تلې وي.

(۳) که چيرې دننه مار هم وي نو ضروري نده چه هغه دې د ټک ورکولو د پاره دې تيار وي. دا هم ممکنه ده چه آرام کوي.

(۴) که چيرې بيدار هم وي نو ضروري نده چه خامخا دې ټک ورکړي

(۵) که چيرې ټک هم ورکړي نو دا ضروري نده چه په دې سره دې دغه انسان مړ شي. کله کله د هغې زهر بالعکس اثر هم کوي او د صحت د پاره مفيد ثابت شي. چه د دوسره احتمالاتو باوجود يو انسان د مار په سوره کښې د گوتې ورکولو همت نکوي، ځکه چه د هغه په زړه کښې ويړه موجوده ده، نو دغه شان څوک چه د جهنم د عذاب نه ويريرې او د هغه په زړه کښې د الله تعالى ويړه موجوده وي نو هغه به گناه څنگه کوي؟

د الله تعالى نه د ويريدونکو خلقو حالات

د کولو او ويريدلو .. پوښتنه د حضور ﷺ نه وکړئ. کله چه دا آيت نازل شو.

﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ مَا آتَاؤْا وَقُلُوبُهُمْ وَجْهَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ﴾ (۶۰: ۲۳) ، کوم خلق چه عمل کوي او څه هم کوي ليکن د هغوئ زړه په دې ويړه کښې وي چه هغوئ خپل رب ته تلو والا دي

الله تعالى د حضرت عائشې رضی الله عنها په زړه کښې يو سوال پيدا کړو. که چسړې د الله تعالى دا رحمت نوې نو د حضرت عائشې رضی الله تعالى عنها په زړه کښې به ئې دا سوال نه پيدا کولو. او که نه نو نن صبا صوفيانو ته به يو دليل پيدا شوې وو او هغوئ به دا ونيلې چه د دې آيت مطلب دا دې چه گناه کوئ او ويريرې

حضرت عائشې رضی الله عنها د حضور ﷺ نه پوښتنه وکړه چه آيا د دې آيت نه هغه خلق مراد دي چه کوم خلق گناه کوي او ويريرې؟ حضور ﷺ ارشاد افرمائيلو. چه نه، بلکه د دې نه هغه خلق مراد دي چه نیک اعمال کوي او ويريرې هم، مونځ، روژه، صدقات، حیرانو به کوي او ويريرې چه معلومه نده چه زمونږ دا اعمال او نيکئ به قبولې وي او کنه؟

نیاں یا رب مری بدکاروں سے بد ہوئیں

وہ بھی رسوا کن ترے دربار میں ہے حد ہوئیں

وی فرمائیل ﴿ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْ لَهُ ۚ كَانَ ثَوَابًا ۝۲ ﴾ ﴿ ۱۱۰ : ۳ ﴾ د خپل رب تسبیح بیانوه اوله ډیر ذکر سره سره استغفار کوه . ذکر الله سره هم د استغفار کولو حکم دي . کیدې شی چه زمونږ دا تسبیح قبول وی یا نه وی . داسې نوی چه د اجر او ثواب په ځای گرفت وشي . د قبول او اجر لائق خونۀ یو مگر یا الله . ستا کرم ډیر وسیع دي . د هغې کرم په صدقې سره درنه سوال کوو چه یا الله ته مو قبول کړي . لیکن د نن صبا صوفی دا وانې چې د گناه نه پس هم استغفار مه کوه او ویریره

او بیایي فرمائیلې دی ﴿ کَاوُوا قَلِيلًا مِّنَ الْآيَاتِ مَا يَهْجُونَ ۝۱۷ ﴾ ﴿ ۱۸ : ۱۷ : ۵۹ ﴾ ۱۰

د الله بندگان په شپه کښې ډیر نه ویده کیږی . اول په «قلیلا» کښې قلت بیا په تنوین کښې قلت . په «من» کښې قلت . په «ما» کښې قلت . د څلورو تاکیدونو سره الله تعالی فرمائی چه زمونږه بندگان په شپه کښې ډیر کم ویده کیږی . ټوله شپه په عبادت کولو کښې تیروی . لیکن کله چه سبا شی نو په خپل عبادت باندې ناز نکوی چه مونږه ټوله شپه د الله تعالی په یاد کښې تیره کړه بلکه ویریرې چه معلومه نده چه الله تعالی ته به زمونږ عبادت قبول وی او کنه ؟

او فرمائی ﴿ الصَّادِقِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْتَفْزِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ۝۱۷ ﴾ ﴿ ۱۷ : ۳ ﴾ په داسې اوصافو کښې کمال او اوچت مقام ته د رسیدو باوجود د شپې په آخر کښې استغفار کوی . او په دغه حالت کښې د دې بندگانو زندگی تیریرې . په خپلو نیکو باندې هم استغفار کوی او هر وخت په دې ویره کښې وی چه څما اعمال به قبول وی او کنه ؟ د الله تعالی کرم ته کتل پکار دی چه د هر طرف نه څنگه مدد فرمائي که چیرې ناز او عجب پیدا کیږی نو تنبیه فرمائی چه دا ستا څه کمال ندي بلکه هر څه څما په قبضه د قدرت کښې دی . او که زیاته مایوسی

او ویره پیدا کیږی نو بیا دا سې تسلی فرمائي ﴿ اَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَمِئَ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۝۱۷ ﴾ ﴿ ۱۷ : ۵۷ ﴾ الله تعالی د باران په ذریعې سره مړه زمکه ژوندی کوی او په دې کښې میوې او گلونه پیدا کوی نو دهغه قدرت ته دا څه مشکله ده چه د خپل رحمت د باران په ذریعې سره ستاسو مړه زړونه ژوندی کړی او د خپل محبت او اطاعت باغونه پکښې جوړ کړی

نو دا فکر کول پکار دی چه کوم ذات د عمل دا ظاهري صورت او د زړه توفیق ر کړي دي نو

هغه د دې قبولولو والا هم دې که چيرې د دې قبولول ئې مقصود نه وای نو د عمل د ظاهري صورت توفيق ئې ولې راکولو

دا دعا کول پکار دی چه . یا الله . تا چه کوم ظاهري صورت د عمل راکړې دې . نو مونږه تانه د دې په واسطه دا دعا کوو چه په خپل فضل سره په دې کښې روح پیدا کړه ، او دا قبول کړه . کله چه د قرب مقام او چټې درجې ته ورسېږې نو بیا کله کله د خوف حالت غالب کیږي په یو بزرگ باندې دا حالت غالب شوې وو او ډیر پریشاننه وو نو جواب ورته ورکړې شو چه :

گفت این الله تو لیک ماست این فغان وآه زاری پیک ماست

وي فرمائيل : تاته چه زمونږ د نوم اخستو کوم توفيق درکول کیږي نو دغه زمونږ د طرفه د قبولیت پیغام دې . د یو وارې «الله» وئیلو نه پس دویم وارې د «الله» وئیلو توفیق کیدل ، د یو وارې مونځ کولو نه پس دویم وارې د مونځ کولو توفیق ، د الله تعالی د طرفه د قبولیت علامت دې . ځکه خو ئې د دوباره نوم اخستو او دوباره خپل دربار ته د غوښتلو توفیق در نصیب کړو

ع . این فغان وآه زاری پیک ماست

که زمونږ د ویرې او محبت د وجې ژړا درزی . او ژارې . چغې وهې . آوازونه کوي . نو دا د دې خبرې پیغام دې چه ته زمونږ په دربار کښې حاضر یې . نو اوس مطمئن اوسه . زیات مه ویرېږه .

امید هم پکار دې او ویره هم (الایمان یلین الخوف والرجاء) ایمان د ویرې او د امید په مینځ کښې دې

الله تعالی د خپلو بندگانو حال بیانوی او فرمائی ﴿لَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ

خَوْفًا وَطَمَعًا﴾ (۱۶:۳۲)

یعنی د هغوی اړخونه د بسترونه لرې وی . او خپل رب ته د ویرې او امید سره سره آواز کوی .

د استغفار حقیقت

غرض دا دې چه اهل الله ته په خپل عبادت باندې ناز نوی بلکه هغوی د عبادتونو سره سره ډیر استغفار هم کوی . ډیر خلق استغفار صرف د وظیفې په طور سره وائی . چا د ورځې د سلو وارو معمول جوړ کړې دې . چا د سحر او ماښام معمول جوړ کړې دې . لیکن صرف په وئیلو سره کار نه کیږي بلکه ترکومي پورې چه د استغفار حقیقت زړه ته نوی کوز شوې نو تر هغې پورې کار نه کیږي . د استغفار حقیقت دا دې چه انسان خپل ځان حقیقه گنهگار وگڼي او خپل ځان ملامت کړي او داسې او وائې چه یا الله څه اعتراف کونکې مجرم یم . به خپلو گناهونو گواهی کوم . یا الله ته ما معاف کړې . او آینده د پاره د گناهونو نه ځما حفاظت وکړې . یا الله څه ډیر زیات عاجز یم . نفس او شیطان او خراب ماحول ډیر غالب دي . د دې په مقابله کښې ته ځما مدد او فرمانه . که

سب مدد وی سو په ما باندې د چا هيڅ زور نشی چلیدی . دا دعا او استغفار دې معمول جوړ کړی .
د ډبره زبته اکسیره نسخه ده . د دې قدر کول پکار دی . الله تعالی دې توفیق راکړی

د اهل الله ویره

الله تعالی د خپلو مقبولو بندگانو اوصاف بیانوی او فرمائی ﴿رِجَالٌ لَا لَّهُمْ فِيهِ مَخِرَّةٌ وَلَا يُسَبِّحُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ﴾ (۲۷: ۲۸)
د الله تعالی بندگان هغه خلق وی چه هغوی د الله تعالی د باد نه د دنیا د لویو نه لویه گټه نشی غافله کولې . په هر کار کښې د الله تعالی یاد ورته مقدم وی . د الله تعالی نه د غافله کیدو مطلب دا ندې چه هغه دې هر وخت الله الله کوی بلکه مطلب د خبرې دا دې چه د هغه نه د الله تعالی نافرمانی نشی کیدی

د الله تعالی یاد د هغه د ژبې نه علاوه د هغه به زړه کښی داسې مضبوط کړې شوې وی که چیرې د لویې نه لویه گټه د هغه مخې ته راشی نو هغه لره د الله تعالی د اطاعت او فرمانبرداری نه نشی غافله کولې . هغه د الله تعالی تعلق نه هیروی . هغه ته هر وخت دا خیال وی چه خدا مالک ما ته گوری . هر وخت ورته دا فکر وی چه هسې نه خدا مالک خدا نه خفه شی . خه ټوله دنیا غورخولې شم لیکن خپل مالک نه شم ناراضه کولې

لیکن د دې دومره لوی مقام باوجود په هغه کښې عجب او کبر نه پیدا کیږی . چه گویا مونږه دومره لوی خلق یو بلکه د عاجزی او انکساری دا کیفیت وی چه ﴿يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ﴾ .

یعنی د قیامت د ویرې نه د هغوی زړونه ریږی چه د هغې ورځې د ویرې نه به زړونه گډوډ شی د زیاتې ویرې نه د قیامت نقشه د هغوی مخې ته وی

د یوې شېبې ازاله

چا نه دا شبه کیدی شی چه حضور ﷺ د یوې دعا تلقین فرمایلي دي ((اللهم اجعلني من الذين اذا حسنوا استبهروا واذا اساموا استغفروا)) یا الله ما د هغې خلقو نه جوړ کړې چه کله د هغوی نه خه نېک کار وشي نو خوشحالېږی او که د گناه کار ترې وشي نو فوراً استغفار کوی
په دې دعا کښی دا هم دی چه په نېک کار خوشحاله کیدل پکار دی حالانکه د دې نه مخکې چه کوم آتانویه ښودلې شوې دی په هغې کښې دا دی چه د الله تعالی نیک بندگان د نیک کار

کولو نه پس نه خوشحالیږي بلکه ویريږي چه معلومه نده چه خما عبادات قبول دی او که نه ؟
 د دې اشکال جواب مې وړاندې ذکر کړې دې چه په زړه کښې دواړه حالتونه پیدا کیدل پکا.
 دی . خوشحالی هم او خوف او ندامت هم . لکه چه د یوې ښځې بچې دپیدا کیدو په حال کښې وی
 نو هغه په عین موقعه باندي ویريږي چه معلومه نده چه څه حالات به وی . چیرته مړه نه شم . او
 خوشحاله هم وی چه د الله تعالی د طرفه به یوڅه راکول کیږي . چاته چه د بچی پیدا کیدو
 خوشحالی وی نو هغې سره ویره هم وی . دغه شان د الله تعالی سره چه د چا تعلق پیدا شی . په
 زړه کښې ئې د هغه سره محبت پیدا شی . د نیکو اعمالو توفیق ورته ورکړل شی . گناهونه
 پرېږدي . نو په داسې حالت کښې به دهغه زړه د خوشحالی نه ډک وی مگر ورسره به دا ویره هم وی
 چه الله تعالی راباندې دومره لوی نعمت کړې دې دا خالص د هغه فضل او کرم دې . هسې نه چیرته
 مانه غلطی وشي او خما په څه حالت هغه خفه شی او دا ټول نعمتونه رانه واخلي نو بیا به خما څه
 حال وی . نو له همدې وجې نه هغه ویريږي دغه شان په زړه کښې ئې دواړه حالات وی

د دې حالت داسې تعبیر هم کیدې شی چه اهل الله د عبادت په ظاهري صورت باندي
 خوشحالیږي ځکه چه ډیر خلق داسې وی چه هغوی د عبادت ظاهر صورت هم نشي جوړولې . مگر
 هر کله چه هغه دا فکر وکړي چه د هغه په عبادت کښې روح هم شته او که نه ؟ نو ورته ښکاره شی چه
 هغه خوښشته نو په دې باندي هغه ژاړی . چغې وهی . او استغفار کوی

یو بل تعبیر داسې هم کیدې شی چه د عبادت توفیق د الله تعالی د طرفه ورکړل . دا دهغه انعام
 دې . د هغه کرم دې . نو بیا دا فکر کوی چه یو طرف ته د الله تعالی دا کرم او بل طرف ته دا حالت
 چه ما دا په صحیح طریقې سره ادا نه کړو . د عبادت حق ادا نشو . څه ډیر ناقص یم . د عبادت
 شکل نشي جوړیدې نو کیفیت به ئې څنگه شی . چه دالله تعالی طرف ته نسبت وی نو خوشحاله
 وی او چه خپل طرف ته متوجه شی نو ملامته شی . په دې باندي استغفار وائی .

د عبادت د قبیله کوم علامات چه ما وښودل چه انسان به یی کوی هم او ویريږي به هم . دا
 علامات او معیار عام دې برابره خبره ده که څه متعدی خدمت کوی او یا صرف ذاتی عبادا تو
 کښې مشغول وی . په دواړو صورتونو کښې دا حالت پکار دې

د اخلاص او قبول دریمه علامه

خلقو ته د تبلیغ کولو په ځای په خلوت کښې زیات زړه لگول

کوم سرې چه نورو خلقونه دین رسوی که چیرې د هغه طبعیت او اصل مذاق داوی چه په خلوت
 کسې د الله تعالی بادولو ته ئې زړه بې قراره وی . نه ئې زړه چا سره ملاویدل غواړی او نه چا سره
 خبرې کول غواړی . گویا چه دا حال ئې جوړ شوي وی

مجھے دوست چھوڑیں سب کوئی مہرباں نہ ہو مجھے
مجھے میرا رب ہے کافی مجھے کل جہاں نہ ہو مجھے

شب و روز میں ہوں مجذوب اور یاد اپنے رب کی
مجھے کوئی ہاں نہ ہو مجھے مجھے کوئی ہاں نہ ہو مجھے

خلقو ته په تبلیغ کولو کښې ټپ په زړه باندې ډیر بوج وی لیکن د مالک د حکم د تعمیل د وجې نه مجبوراً خلقو ته تبلیغ کوی نو دا د دې خبرې علامه ده چه د هغه تبلیغ او د دین خدمت الله تعالی ته مقبول دې.

او که په خلوت کښې ټپ زړه ویرېږي، هروخت ټپ په زړه کښې خلقو ته د تبلیغ او بیان کولو شوق وی نو دا د دې علامه ده چه د دین خدمت قبول ندی ځکه چه هغه دا خدمات د الله تعالی دپاره نکوی د الله د قانون خلاف ورزی کوی او د خپل نفس دپاره ټپ کوی.

د حضور ﷺ طبیعت او اصل مقصد دا وو چه «**هَبَّ إِلَيْهِ الْغَلَاءُ**» الله تعالی د هغه د پاره خلوت خوښ گرځولې وو، د تبلیغ د پاره په خلقو کښې کیناستل هغوی ته ډیر مشکل وو، ځکه د الله تعالی ارشاد وشو چه ﴿وَأَصْبَرَ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْرِ وَالْأَيْمَانِ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ﴾ (۲۸: ۱۸)

او تاسو ځان سره خپل هغه کسان مقید وساتئ کوم چه شپه او ورځ د خپل رب عبادت د هغه د رضا کولو د پاره کوی.

یعنی مونږه پوهیږو چه خلقو کښې ناسته تاسو ته گرانه ده ځکه تاسو ته حکم کولې شی چه د تبلیغ د خاطر په خپل طبیعت باندې زور وکړئ او د خلقو سره کینئ.

زړه خو په هروخت کښې بغیر د څه واسطې نه د دیدار د پاره ناقراره دې لیکن د هغه حکم دې چه څما پیغمام نورو خلقو ته ورسوه، ځکه خو د محبوب د حکم په تعمیل کولو کښې خپل خواش فغا کوی

اريد وصاله ويريد هجري فاترك ما اريد لما يريد

زه خو د محبوب وصال غواړم او محبوب څما فراق غواړي پس زه خپل خواش د محبوب په خواش باندې قربانوم

نہ دیکھا جائے گا خونِ تمنا ہی آنکھوں سے مگر تیرے لئے جانِ تمنا یہ بھی دلیلی ہے

د اخلاص او قبولِ خلورمه علامه

دینی خدمتونه دی د شریعت د قوانینو مطابق وی

په دنیا کښې چه انسان کوم کار هم کوی که د دنیا کار وی او که د دین ، چه د الله تعالی کوم عبادت کوی یا د شریعت د کوم حکم تعمیل کوی ، د دې ټولو کارونو ، عباداتو ، احکامو کولو د پاره څه قوانین مقرر کړې شوی دی ، الله تعالی انسان لره د دغې قوانینو پابند جوړ کړې دې . د ده د مرضی او طبیعت ته یی حواله کړی ندی چه څنگه ئې په زړه کښې راځی هغه شان دې کوی .

فرمائېلې ئې دی : ﴿ اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُتْرَكَ سُدًى ﴾ (۷۵ : ۳۶) .

آیا انسان دا گمان کوی چه دې به همدا سې مهمل پرېښودې شی ؟

د هر کار کولو په وخت دې انسان دا سوچ کوی چه زه د قانون بنده یم ، د الله تعالی د جوړو شوو قوانینو نه زه لږ غوندې هم اخوا دیخوا نشم تلې ، که چیرې د هغه قوانینو مطابق می کار وکړو نو د الله تعالی مدد به راسره شامل حال وی ، د هغه رضابه حاصله شی ، په مقصد کښې به کامیابی حاصله شی . او که چیرې د قانون مطابق کار کولو باندې کار ونشو بلکه کار خراب شو . که چیرې بالکل هم ونشو نو بیا هم زه کامیاب یم ، ځکه چه ځما کامیابی په دې کښې ده چه د مالک د قوانینو خلاف ونکړم ، که چیرې د قوانینو خلاف په کولو کښې زه ټوله دنیا هم فتح کړم نو په آخرت کښې به په جهنم کښې غورځولې شم ، هلته دا پوښتنه نشی کولې چه کار دې څومره کړې وو ؟ هلته خو به دا پوښتنه وی چه زمونږ په قوانینو چلیدلې وی او کنه ؟

لهذا کوم خلق چه د الله تعالی د دین په خدمت کښې مشغول دی که هغوی د قوانینو مطابق د دین خدمت کوی نو د هغوی دغه خدمات به قبول وی او که د خپل زړه مطابق ئې وکړو ، د قوانینو پروا نکوی ، نو هغه د خپل نفس بندیان دی . د الله تعالی بندیان ندی ، د هغوی دینی خدمات د خپل خان د پاره دی ، د الله تعالی د پاره ندی ، د هغوی تبلیغ قبول ندې ، که هغه تبلیغ د مدرسو والا وی ، که د اهل سیاست والا وی ، یا د اهل خانقاه والا وی ، یا کومو خلقو ته چه تبلیغیان وئیلې شی د هغوی وی . د چا هغه هم قبول ندې ، هلته به د چا هم رعایت نوی د ټولو دپاره د الله تعالی یو قانون دې

اوس د الله تعالی قوانین په نمبر نمبر بیانوم کوم خلق چه د دین په کارونو کښې مشغول دی . هغوی دې دا قوانین مخې ته کیږدی او خپله اندازه دې ولگوی ، او فکر دې کوی چه د هغوی دینی خدمات د الله تعالی دپاره دی او که د خپل خان دپاره

د دینی کار کولو دپاره د شریعت قوانین

اول قانون د څه مصلحت د وجې نه یوه وړه گناه کول هم جائزه نده

د الله تعالی اول قانون دا دې چې تاسو څه د دین خدمت وکړئ لیکن د دین د خدمت کولو د بڼه زموږ په قوانینو کېنې چیرته هم تاسو ته د ترمیم کولو اجازت نشته . مونږه دین د قیامته پورې مکمل کړې دې . د قیامته پورې راتلونکې واقعات ، مصلحتونه ، حکمتونه ، ټول زموږ په نظر کېنې دی

په یوه موقعه هم چاته اختیار نشته چې هغه دې د څه مصلحت د پاره د الله تعالی په قانون کېنې تبدیلی وکړي یا د څه مصلحت د وجې نه دې یو قانون پریرېدی یا دې څه گناه وکړي یا بل چا سره په گناه کېنې شریک شی . د دې بالکل گنجش نشته . خواه که هغه مصلحت خلقو لره په دین کېنې د شاملولو د پاره وی . د اهل سیاست سیاسی مصلحت وی . د اهل مدرسې د مدرسې د بیج کیدو د پاره وی . د هیڅ مصلحت د وجې نه د الله تعالی نافرمانی کول جائز ندی

د تبلیغیانو یوه غلطه نظریه

دیر تبلیغیان دا وایی چې خلقو لره دین ته د رابللو د پاره د مصلحت په بنیاد گناه کول جائز دی . د مصلحت د وجې نه د گناه په مجلس کېنې داخل شی . په بدعاتو کېنې شریک شی . د بانک والو دعوتونه قبول کړئ . د هغوی په گناهو کېنې کیږي . دا ټول گناهونه د مصلحت په وجه جائز دی بلکه په داسې کولو کېنې ثواب دې

د څه مصلحت د وجې نه د گناه په جائز والی کېنې درې قسمه نظریې کیدې شی
۱. د چا دا نظریه کیدې شی چې خلقو لره د اسلام دعوت ورکولو د پاره دې ټول گناهونه جائز وی . کفر ، شرک ، بدعت ، زنا ، غلا ، شوکه ، شراب خنبل ، خنزیر خوړل ، په ناحقه قتل کول ، دا ټول گناهونه حلال دی

خما په خیال دا نظریه خو د چا هم نشی کیدې ، لیکن د گناهونو د حلال والی چې کومه بهانه جلیبی د هغې خطر ضرور ده ، چې چرته د آئنده خلقو دا نظریه جوړه نشی . الله تعالی دې مونږه ټول له دې نظریې نه محفوظ وساتي . آمین

۲. دوسمه نظریه دا ده چې د دین د څه مصلحت د خاطر د وړې گناه کول هم جائز ندی

دا هغه حقیقت دې کوم چې زه همېشه بیانوم چې په هیڅ حال کېنې د څه مصلحت په وجه یوه گناه هم نشی جائز کیدې . د دعوت هغه طریقه هم ناجائزه ده چې په هغې کېنې د گناه په ذریعه خلقو ته د اسلام دعوت ورکولې شی . داسې قسمه دعوت پخپله هم گناه ده ، مخکېنې دا مضمون په تفصیل سره راوړان دې ، موږ به

۳. دریمه نظریه دا کیدی شی چه د مصلحت د وجې خو بعضې گناه جائزه شی او بعضې نه

جائز کیږی

د کومو خلقو چه دا نظریه ده هغوی دې دا وښائي چه هغوی سره د دې څه معیار موجود دې اوکه نه ؟ چه کوم گناهونه جائز کیږی او کوم ناجائز کیږی ؟ . بانک . انشورنس . او د کستم غوندې حرامې گټې والا په نيزد خوراک کول خو هغې خلقو حلال کړل نو زنا ، شراب ، خنزیر او مرداره خوړل ولې حلال ندی ؟ دا دې وښودلې شی چه آیا په هغې او دې کښې څه فرق شته ؟ هغه هم حرام دی او دا هم حرام دی . بلکه د سود حرمت خو د نورو حرامو نه زیات حرام دې ، چه د چا د دین دعوت دوئ ورکوی د هغه ارشاد واوړئ : حضور ﷺ فرمائلي دی چه دسود یو درهم د شپږ دیرش (۳۶) زناگانو نه زیات دې . (مسند احمد)

دویم ارشاد : سود درې اويا درجې دی ، او په هغې کښې له ټولو نه کمه گناه د خپلې مور سره د زنا کولو برابره ده . (حاکم علی شرط الشیخین)

دریم ارشاد : په شب معراج کښې زه داسې یو قوم ته راوستې شوم چه د هغوی خیتې دومره غټې وې لکه کوټې او په هغې کښې غټ غټ ماران وو چه د بهر نه پکښې ښکاریدل ، ما اووئیل ای جبرائیله ! دا کوم خلق دی ، هغه او فرمائیل چه دا سود خوړونکی دی ، (مسند احمد)

د بدعت مجالس . میلاد . قرآن خوانی . تیجه . او څلویښتی کښې شریک کیدل نې هم جائز کړل . د بدعت په شان غټه گناه په دنیا کښې نشی کیدی . که چیرې د دین د تبلیغ دپاره په بدعاتو کښې شریک کیدل جائز شی نو هر ه لویه گناه جائزه شوه ، بیا دا تبلیغ د دین نشو بلکه د گناه تبلیغ شو . پکار خو دا وه چه خلق د الله تعالی سره جوړ کړې شی مگر دوئ پخپله د هغې خلقو سره شو کوم چه د الله تعالی نه لرې شوی دی ، او دا سوچ هم پکار دې چه ستا د دې عمل د وجې به په هغه خلقو د دې تبلیغ څه اثر وشي ؟ ته پخپله گناه نشی پرېښودې نو هغوی به څنگه گناه پرېږدی ؟

تبلیغیانو ته درې خبرې

داسې تبلیغیانو ته زه درې خبرې کوم . په دې باندې دې هغوی ښه غور وکړی

۱. کیدی شی څما خبره د چا په زړه کښې کوزه شی

هغه درې خبرې دا دی

۱. آیا د تبلیغ په غرض د جوړ پیدا کولو د پاره هر قسم گناه جائزه ده ؟ کفر ، شرک ، بدعت ، زنا ، شراب ، قمار ، سود ، رشوت ، بې پردگی ، بې حیایی ، تصویر او د تی وی لعنت ، علا ، شوکه ، وغیره هر قسم بدمعاشی او فحاشی . آیا د تبلیغ په غرض دا ټول هرڅه جائز کیږی ؟ که چیرې نه جائز کیږی نو بیا خو یو معیار ښودل به . ردی چه فلانکې . فلانکې گناه کول ناجائز دی

او ساقی حاضر دی

۲. تاسو چه کله د فسادو او فجارو سره په گناهونو کښې شریک کړئ نو تاسو هغوی لره د رحمان سره نه جوړوئ بلکه تاسو پخپله دهغوی په ملاویدو کښې د شیطان سره یوځای کړئ . هغوی د خان سره یوځای کول او جنت ته تلو والا نه بلکه پخپله هغوی سره په یوځای کیدو کښې جهنم ته روان یئ

۳. هرکله چه تاسو د خپل مقدس صورت سره په گناهونو کښې شاملېږئ نو ستاسو د دې روښ د وجې به هغه خلق له دوو خرابیانو نه په یوه کښې ضرور مبتلا کیږی

۱. اول خو به هغوی دا اثر اخلی چه په ټوله د نیا کښې د تبلیغ کار کولوو لا حضرات د بدعاتو منکرانو . فواحشو نه خان نه بچ کوی نو دا د دې خیزونو د جائز کیدو دلیل دې ، اول خو به دغې خلقو دې محرماتو لره حرام گڼل او د دې ارتکاب به نې کولو ، شاته چه کله ورته د توبې توفیق ملاؤ شوې وې ، کم از کم پښیمانتیا خو به ورته محسوس کیدله ، مگر تاسو سره د ملاویدو نه پس خو ټول حرام ورته حلال شو . نو په داسې حالا تو کښې بیا د فواحشو نه بچ کیدل او ندامت او یا د توبې او استغفار ضرورت پاتې نشو

۲. که چیرې هغوی د محرماتو د حلال گڼلو سبق ستاسو نه وانغلی نو بیا هم کم از کم دغه محرمات به واره گناهونه خو ضرور گڼی . او دا عقیده به لری چه انسان د ټولو گناهونو د ارتکاب باوجود هم یو دیندار او کامل مسلمان څه چه د اسلام داعی جوړیدې شی . بیا به هغه هم په جماعت کښې شامل شی ، تاسو خو د اول نه د هغوی د جوړولو د خاطره ښه گناهونه کول . لیکن اوس هغه هم د گناهونو نه د توبې کولو نه بغیر تاسو سره شامل شو ، بلکه د نورو د جوړولو د پاره به نور گناهونه هم کوی . نو په داسې کولو سره به د دین تبلیغی جماعت د فسادو او فجارو یو جماعت جوړ شی

د خدای د پاره لږ فکر وکړئ چه بیا به دا د دین تبلیغ وی که د فسق او فجور د بدعاتو او منکراتو تبلیغ به وی ؟

د تبلیغ د خاطره په گناهونو کښې د شریکیدونکو مثال

کوم کسان چه د تبلیغ د خاطره په گناهونو کښې شریک کیږی د هغوی مثال داسې دې لکه یو سړی به سمندر کښې دوسری . او د هغه بچ کولو والا خو یا څوک ماهر لامبورزن وی یا د هغه سره کښن وی نو هله به هغه د دېدو نه بچ کړی او که نه نو دهغه د بچ کیدو په کوشش کښې به د هغه د بچ کیدو په ځای به خپله ډوب شی . نو دغه شان چه یو انسان بل شخص په گناه کښې او وی یو هغه لره د گناهونو نه د بچ کیدو په ځای پخپله په گناه کښې شریک کړی . نو دې هغه لره د جهنم

د بچ كېدو په ځان خپل ځان جهنم ته غورځوي

د يو پير صاحب واقعه

د پنجاب نه يو مشهور پير صاحب كراچي ته راغلې وو چه هغه په تبليغ كېنې هم ډېرې جلي نغوټې وې . چه په كوم كور كېنې هغه اوسيدلو نو هغې كور والو سره چا يوځان په نې وي كتلو نه دي وليدلو . نو هغه ورته وويل چه تاسو له خو پكار دى چه تاسو دوئ منع كړئ . نو تاسو بېخپله دوئ سره په گناه كېنې شريك يئ ؟ نو پير صاحب ورته اوويل كه چيرې څه دي خلقو سره شريك نشم نو ددوئ اصلاح به څنگه كيږي ؟ د نن زمانې پيران خلقو سره په گناه كېنې شريك كيدل د هغوئ د اصلاح ذريعه گنى نورو خلقو لره د جهنم نه د بچ كولو په ځان په خپله د جهنم خشاك جوړيږي

د اهل مدارسو غلطه نظريه

اهل مدارس هم ډير ناجائز كارونه د مصلحت د خاطره كوي . چه هغوئ ته اوويلې شى چه دا كار خو ناجائز دي نو د هغې په جواب كېنې وائى چه په دې كېنې د مدرسې مصلحت دي مدارس خو د دين د حفاظت د پاره جوړ شوې دي ، د دين د يوې مسئلې د خاطره په زرگونو مدارس بلكه د ټولې دنيا مدارس قربان شه . ليكن په دې ځان كېنې د مدرسې د حفاظت او مصلحت د خاطره دين قربانيږي نومعلومه دا شوه چه د الله تعالى د پاره كار نكوى د خپل نفس پرستى او تن پرستى د پاره كار كوي

كوم خلق چه د الله تعالى د پاره د دين كار كوي دهغوئ اعمال او نظريې څنگه وي ؟

د الله تعالى د پاره د كاركونكو حالات

د دارالعلوم ديويند واقعه ده ، د ديويند په علاقه كېنې يو سرې صاحب ثروت او با آثر وو ليكن هغه صالح او نيك نه وو . هغه يو واړې دا مطالبه وكړه چه زه دي د دارالعلوم د مجلس دشورى ركن جوړ كړي شم

حضرت گنگوډي رحمه الله په هغه وخت كېنې د دارالعلوم سرپرست وو ، دي د هغه په ركنيت ماندي راضى شو . د مدرسې ركن خو نيك خلق جوړول پكاروى . حضرت حكيم الامت قدس سره فرمايېل چه ما د حضرت گنگوډي رحمه الله په خدمت كېنې دا وليكل چه حضرت خدا دا رايه ده چه دغه سرې دي ركن جوړ كړي شى . د ده په ركن جوړولو كسي څه نقصان نشته . ځكه چه فاصله خو په كثرت د راتى سره كيږي او اكثريت زمونږه دي . او د ده په ركن نه جوړولو كسي مدرسې ته د نقصان رسدلو خطر ده ځكه چه دي ډير شرير او مال او دولت والا دي او اثر او

روح والا هم دې، دارالعلوم ته به نقصان ورسوی. نو مصلحت په دې کښې دې چه دغه سړې دې رکن جوړ کړې شی. د حضرت گنگوهری رحمه الله جواب واورئ او په زړه کښې ورته خائ وړکړئ. الله دې وکړی چه زړونو ته مو کوز شی. او خبره موپه پوهه کښې راشی. نووې فرمائیل «زده لره هیڅ کله رکن نه جوړومه، ځکه چه د ده د رکن جوړولو په صورت کښې چه کله الله تعالی ته پیش کیرم، که چیرې الله تعالی پوښتنه وکړی چه نالائق دې ولې رکن جوړ کړې وو؟ نو ما سره د دې هیڅ جواب نشته، او که ما دغه سړې د مدرسې رکن جوړ نکړو نو اول خو یقین دې چه د الله تعالی د قانون مطابق دکار کولو د وجې به د الله تعالی مدد وی، د دارالعلوم ترقی به وشي نقصان به ورته نه رسیږی، چا سره چه الله تعالی وی نو هغه ته څوک هم نقصان نشی رسولې. د الله ملګرو ته د دنیا هیڅ یو انسان بلکه تمامه دنیا که یوځای شی نقصان نشی رسولې، او که چیرې څه نقصان هم راشی نو زیات نه زیات دا کیدې شی چه دارالعلوم به بند شی. که چیرې د ده د رکن نه جوړولو د وجې دارالعلوم بند شو نو چه د قیامت په ورځ کله د الله تعالی په وړاندې پیش کیرم او سوال راڅخه وشي چه داسې ولې وشو؟ نو زه په جواب کښې داسې وئیلې شم چه یاالله ما ستا د قانون مطابق کار وکړو. یو غیر صالح می رکن جوړ نکړو، دارالعلوم ځمانه وو بلکه ستا وو د هغې چلول او بندول ستا په قبضه د قدرت کښې وو، نو چه تا چلول نه غوښتل نو مونږ به څنګه چلولې وو؟»

کوم خلق چه د الله تعالی د پاره د دین کار کوی، د چا په زړه کښې چه اخلاص. د آخرت فکر او حساب او کتاب ویره وی نو هغه د دین په معمولی مسئله باندې ډیر لوی لوی مصلحتونه قربانونی. د حضرت گنگوهری قدس سره د استقامت دا ثمره ښکاره شوه چه هغه سړی چغې او سورې وهلې او د دارالعلوم نې هیڅ ونکړې شو بلکه دارالعلوم مخ په وړاندې روان وو د اهل مدارسو د بد گمانو په باره کښې د حضرت یو مستقل وعظ هم دې. نوم نې «مدارس کی ترقی کاا زاله» دې

د سیاست والا غلطه نظریه

سیاست والا هم په خپل خیال کښې د دین تبلیغ او خدمت کوی. مګر د خپل سیاسی مصلحت په وجه د ډیرو ناجانزو او حرامو کارونو ارتکاب کوی. کله چه هغوئ ته اوونیلې شی چه باسو د ناجانزکار ولی کوئ؟ نو هغوئ همدا وائی چه په دې کښې زمونږه سیاسی مصلحت دی. کله چه زمونږ حکومت راشی نو مونږ به په پوره ملک کښې مکمل اسلام نافذ کړو. د جلی عصر نظری د باره دوی د یو حدیث نه غلط استدلال هم کوی

غلط استدلال او دهغي جواب

بعضي سياسي خلق د دې واقعي نه استدلال کوي

حضور ﷺ د بيت الله شريف د نوي عمارت جوړولو خيال کړې وو . په داسې طريقه چه د لاندې نه به اوچت خائي (دوکانچه) ختمه کړې شي او د مشرق غوندي به د مغرب طرف ته دروازه خلاصه کړې شي او حطيم به هم په بيت الله کښې داخل کړې شي ، مگر چونکه ډير خلق نوي نوي مسلمانان شوي وو . د هغوي د خپل آباؤ او د اجدادو پخواني تعمير سره محبت وو . نو د دې وجې نه د نوي تعمير نه دا خطر وه چه ډير خلق به اسلام پريږدي او کومو خلقو چه تر اوسه اسلام ندې قبول کړې د هغوي به د اسلام نه نفرت پيدا شي . چه مسلمانانو خو زمونږ د آباؤ او اجدادو هغه پخواني تعمير ختم کړو . نو د دې وجې نه حضور ﷺ خپله دا اراده ترک کړه د دې واقعي نه اهل سياست دا استدلال کوي چه حضور ﷺ د مصلحت او حکمت په وجه د دين څومره لوي کار ترک کړو .

د اهل سياست دا استدلال بالکل غلط دې . ځکه په پخواني عمارت غورځولو او نوي تعمير جوړولو کښې د شريعت د يوې مسئلې سره هم تعلق نشته . بلکه دا د امور انتظاميه نه وو . د بيت الله د نوي تعمير مقصد صرف د هغې وسيع کول او خلقو ته سهولت پيدا کول وو د شريعت هيڅ مسئله په دې پورې متعلق نه وه .

حضور اکرم ﷺ د الله تعالی د حکم وړاندې ټول مصلحتونه قربان کړي وو

البته کوم خائي کښې چه د شريعت يوه مسئله يا د الله تعالی يو حکم مخې ته راغلې دې نو حضور ﷺ په هغه کښې ټول مصلحتونه قربان کړي دي ، د دې يو څو مثالونه واورئ

(۱) حضرت زیدرضی الله عنه د حضور ﷺ متبني وو . «يعني نبی کریم صلی الله عليه وسلم هغه ته ځوئ ویلي وو» حضور ﷺ ده لره خپل ځوئ جوړ کړې وو . ده خپلې بی بی حضرت زینب رضی الله تعالی عنها ته طلاق ورکړو حضور ﷺ ته دا خیال راغې چه دې سره نکاح وکړې شي . لیکن ډیر لوی دینی مصلحت مخې ته راغې چه په هغې زمانه کښې خلقو د خپلو دمتبني خامنو ښځې د خپلو حقیقی خامنو دښخو غوندي حرامې گڼلې . که چیرې حضور ﷺ د حضرت زینب رضی الله تعالی عنها سره نکاح وکړي نو خلق به بد اعتقاده او بد گمانه شي ، چه دا څنگه نبي دې چه د خپل ځوئ له ښځې سره نکاح کوي . ممکنه ده چه کوم خلق نوي مسلمانان شوې دي او دهغوي ايمان لا مضبوط شوې نه وو نو هغوي اسلام پريږدي او چاچه اسلام قبول کړې ندې هغوي اسلام ته د رالو نه منع شي نو د اسلام به ډیر کار بند شي

مگر چونکه به دې نکاح نه کولو سره د کفارو د غلطې عقدي تائيد وو چه هغه د الله تعالی

دفاع و خلاف وو چه الله تعالى د مسنی خامنوله بنسوخو سره نکاح کول حلال کړې دی او دعی حلفو دا حرام کړی وو . نو ځکه د الله تعالى د طرفه تنبیه نازل شو چه زما د دې حکم د پاره به یو مصلحتونه قربان کول وی . او دا نکاح دې ضرور وشي خواه که څوک اسلام راوړي او که نه راوړي او خداخواسته ټول مسلمانان که دوباره اسلام هم پریږدي . الله تعالى ښه صفا طور سره په قرآن کریم کښي حکم او فرمائیلو چه دا نکاح به لازمی کول وی او د نه کولو په مصلحت باندې نی د ډیر سخت نقصان تنبیه او فرمائیل . دلته دا خبره هم یاد ساتل پکار دی چه د متبني خوئی ښځې سره نکاح کول څه فرض یا واجب ندی . صرف جائز دی . د دې باوجود الله تعالى حضور ﷺ ته څومره په سختی سره د دې حکم او فرمائیلو لکه څنګه چه د ډیر اهم فرض حکم ورکولې شی

په دې سره د دې خبرې واضحه کول او د دې اعلان کول مقصود وو چه چیرته د لوی نه لوی مصلحت د خاطر په هم د الله تعالى یو قانون نشي ماتولې . اهل سیاست . اهل مدارس . او ټول تبلیغ کولو والا دې د دې واقعي نه سبق حاصل کړی . چه هغوی د خپل جماعت . د خپل تنظیم . د خپلو ادارو د وړو وړو مصلحتونو د خاطر د الله تعالى څومره قوانین ماتوی . کوم خلق چه اهل بصیرت او اهل معرفت وی نو هغوی دا فرماني «د دین د یوې وړې مسئلې وړاندې د دنیا ټول مصالح د مصالحې غوندې ریزه ریزه کړئ . مصالحه چه څومره هم زیاته میده کړې شی نو ترک کړی زیاته لذیذ او خوندوره راځی»

۲۱. دویمه قصه حضور ﷺ د مشرکینو د رؤساؤ سره مخاطب وو او یو نابینا صحابی حضرت عبد الله ابن ام مکتوم حاضر شو او د څه مسئلې پوښتنه کول ئې غوښتل . حضور ﷺ د هغه طرف په څه توجه ونه فرمائیل . او حضور ﷺ ته په داسې وخت کښې د ده دا سوال کول خوښ نشو . د حضور ﷺ په ذهن مبارک کښې دا مصلحت وو چه دا خو خپل ملګري دې دوی ته خو د استفدې کولو نور وختونه هم ملاویدې شی . د دې رؤساء مشرکینو د پوهه کولو دپاره دا موقع غنیمت دې . ممکنه ده چه دا خلق ایمان راوړی . نو دې نه به اسلام ته ډیره ترقی حاصله شی

لکي د الله تعالى دا دستور او قانون دې چه د کومو خلقو په زړه کښې طلب وی نو د هغوی دې زبات رعایت وکړې شی او طلب والا دې په بې طلبه باندې مقدم کړې شی . ځکه الله تعالى نه د حضور ﷺ دا عمل خوښ نشو او په سورت عبس کښې ئې په دې سخته تنبیه او فرمائیل

﴿عَسَىٰ وَتَرَىٰ ۝۱ اَنْ جَاءَهُ الْاَمْنُ ۝۲ وَامَّا بِرَبِّكَ لَئَلَهُ يَرَىٰ ۝۳ اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الْذِّكْرُ ۝۴﴾ اَمَّا يَنْتَظِرُ ۝۵ فَاتَّ لَهُ صَدَىٰ ۝۶ وَامَّا بَكَ الْاَبْرَىٰ ۝۷ اَمَّا مَنْ جَاءَهُ يَسْرًا ۝۸ وَهُوَ يَحْمِلُ ۝۹ فَاتَّ مَهْلِكًا ۝۱۰﴾

معلومه ده کیدې شی دې پاک شوې وی او نصیحت ئې قبول کړې وې نو د ده نصیحت قبولولو به فائده رسولې وه ، چه کوم سرې بې پرواهۍ کوی ستا نه نو ته د هغوی په فکر کښې یې حالانکه په تابهیح الزام نشته که دوی پاک نشی ، او کوم سرې چه تاله په منډه راخی او ویرېږی نو تاسو د هغه نه بې رغبتی کوئ» .

کوم خلق چه په عربی پوهیږی او په چا کښې چه د قرآن د پوهې څه صلاحیت وی نو هغوی پوهیږی چه الله تعالی په دې آیتونو کښې حضور ﷺ ته څومره سخته تنبیه فرمائیلې ده ، د دې آیتونو د نازلیدو په وخت به د حضور ﷺ په زړه څه تیر شوې وی ، دومره سخته تنبیه ئې ولې اوفرمائیله؟ ځکه چه د الله تعالی د قانون په مقابله کښې د دنیا مصلحت لره ترجیح ورکول کیدله . د دې واقعي نه هم د دین کار کولو والا ته سبق او عبرت حاصلولو پکار دی چه د الله تعالی په قانون باندې د دنیا مصلحت لره په ترجیح ورکولو باندې حضور ﷺ ته دومره سخته تنبیه ورکولې شی نو نن سبا خو خلق د معمولی معمولی مصلحتونو د وجې نه د الله تعالی د قوانینو خلاف ورزی ښکاره کوی نو آیا دوی به په آخرت کښې د الله تعالی د عذاب نه بچ شی ؟ او په دنیا کښې به دوی سره د الله تعالی مدد او نصرت وشي ؟ هیڅ کله هم نشی کیدې .

دویم قانون : چه یوه گناه اوویني نو دهغي بندول فرض دی

اوس دویم قانون واوړئ : ما خو اول قانون دا بیان کړې وو چه د لوی نه لوی مصلحت د خاطره د وړې نه وړه گناه کول هم جائز ندی ، دا دویم قانون د هغي نه هم لوی دې ، پخپله خو گناه نه کول لا څه چه نور خلق د گناه نه منع کول فرض دی ، که چیرې تاسو د دین څه متعدد خدمتونه کوئ او یا د تبلیغ د څه شعبي سره تعلق لرونکې لری نو د امر بالمعروف او د نیکو د تبلیغ کولو سره نهی عن المنکر او د گناهونو نه منع کولو تبلیغ هم فرض دې ، که چیرې صرف امر بالمعروف کولې شی او د گناهونو ته د بچ کولو تبلیغ ونکړې شی نو تاسو خو یو فرض ادا کړو لیکن د دویم فرض پریښودنکی جوړ شوی ، بیا ستاسو دا تبلیغ او خدمت نامکمل دې ، او الله تعالی ته مقبول ندې . الله تعالی چه په قرآن کریم کښې په کوم ځای کښې د امر بالمعروف حکم فرمائیلې دې نو ورسره نهی عن المنکر حکم هم فرمائیلې دې ﴿ کُتِبَ خَيْرَ اَمْرٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ﴾ (۳ : ۱۱۰) .

یعنی د نیکو خبرو کولو حکم ورکولو والا او د بدو خبرو نه منع کولو والا او د الله تعالی د حدودو حفاظت کولو والا

البته د نهی عن المنکر مختلف درجات او مختلفې طریقې دی چه د هغي بیان په تفصیل سره

تېر شوې دي -

د يو غلط خيال اصلاح

بعضې خلق دا خبره کوي چه فساق او فجار نيکو مجالسو او نيك صحبت کښې کښول هم د نهی عن المنکر يوه طريقه ده . د نيك صحبت د اثر د وجې نه بغير د څه نصيحت وغيره نه گناه پريښودې کيږي . په دې طريقه کښې خو دومره خبره صحيح او مسلمه ده چه د نيك صحبت ښه اثر وي . مگر صرف په دې باندې اکتفا کول او د گناه تفصيل او په هغې باندې د وعيدونو نه بيانولو دا مدهانت دي

په دې کښې ډير فسادونه دي (۱) که چيرې د منکراتو د منع کولو دپاره دا تدبير کافي وگڼلې شي نو د دې دا مطلب شو چه «معاذالله» د دې حکمت عملی الله تعالى او رسول الله ﷺ صحابه کرامو رضی الله عنهم او د هغوئ نه پس څوارلس سو کالو پورې ټول امت ته د دې علم نه وو . معاذالله په قرآن او حديثو او د فقهي په ځانرو کښې د امر بالمعروف سره د نهی عن المنکر ذکر او په دې کښې د مدهانت په کولو باندې وعيدونه ټول بيکاره دي او د حکمت عملی بالکل خلاف دي . جهاد . تعزيرات . او حدود او قصاص ټول احکام بالکل بې معنی او ظلم دي

(۲) د انبياء کرامو عليهم السلام د صحبت او نصيحت نه هيڅ څيز زيات مؤثر نشي کيدې . ليکن د دې باوجود هم هغه د خلقو د هدايت دپاره کافي نشو او اکثر و قبول نکړو

(۳) په نيك صحبت کښې د کيناستو باوجود هم د بعضې گناهونو د گناه کيدو علم نوی نو د هغې نه به توبه څنگه اوويستلې شي ؟ لکه څنگه چه وړاندې ونيلې شوې دي چه ډيرو کسانو ته په تبليغ کښې د عمرونو صرف کولو باوجود هم دا پته نه وه چه د شريعت مطابق پرده نه کول يا پرده خړول يا کټ کول گناه ده . هغوئ دومره غټو گناهونو ته او د الله تعالى او در رسول الله ﷺ علانيه بغاوت ته گناه ونيل خو لا څه چه صغيره گناه نه هم نه گڼله

۴) که څوک د نيك صحبت دوچې نه داسې گناهونه پريږدي نو هغه دې لره صرف يو ښه حالت گڼي ځکه چه ده دې نه وړاندې د کومو کبانرو او علانيه بغاوتونو ارتکاب کولو نو د هغې نه شي د توبې کولو ضرورت نه محسوس کولو . حتی چه ده نه په دې کبيره گناهونو او د الله او رسول ﷺ په ښکاره بغاوت کښې مخکښې د توبې کولو نه مرگ راشي

۵) که چرې به نيك صحبت کښې د رسيدو سره د محبت . نرمي . او دل سوزي سره د منکراتو د پريښودو بيلگ هم په خطاب عام سره جاري کړې شي نو کيدې شي چه اوريدو و لاسه اوله وېش او خو ورځې پس توبه وکړي او که نه نو کم از کم په زړه کسي خو به شي به امت سر و چل خان نه افرایي مجرم وگڼي . دا د زړه ندامت هم ډير لوی دولت دي

د ترک منکرات د تبلیغ نه کولو په صورت کښې که چیرې چاته صرف د اثر صحبت د وحی خه موده پس د توبې توفیق هم وشي نو چه د توبې نه مخکښې ئې غومره وخت په گناهونو کسې تیریری نو د هغې وبال او عذاب به هم هغې مداهنو خلقو باندې وی کوم چه د دې تبلیغ نکوی او که د توبې د توفیق نه وړاندې ورته مرگ راغې . نو د یو مسلمان جهنم ته د تلو ذمه داری هم په هغې مداهنو خلقو باندې ده کومو چه ورته د ترک منکراتو تبلیغ نه وو کړې

دریم قانون تبلیغ د قتال په صورت کښې هم فرض دې

د تبلیغ مختلفې طریقې او شعبې دی . د قرآن کریم د الفاظو تعلیم . د قرآن کریم د احکامو تبلیغ . چه د دې مختلف صورتونه دی . درس او تدریس . تصنیف او تالیف . افتاء او ارشاد . خلقو ته تلل او وعظ نصیحت کول . مگر دا ټولې طریقې په هغه حالت کښې دی چه کله د اسلام دشمنان د اسلام په لاره کښې حائل نوی او په یوه طریقه هم د اسلام په تبلیغ کولو کښې مانع نه جوړیږي . که چیرې د کفارو طاقت زیات شی او هغوی د اسلام او د مسلمانانو د دنیا نه ختمیدل غواړي او یا د اسلام په تبلیغ کښې مانع جوړ کړي . کله ورته صراحة ممنوع وائی . او کله خو ورته ظاهري اجازت ورکړی لیکن سیاست او منصوبه دا وی چه چیرته دې هم اسلامی حکومت قائم نکړې شی او ټول کفار دې په اسلام کښې داخل نشي . نو په داسې حالاتو کښې بیا د مسلمانانو طرف ته یو بل حکم متوجه کیږي چه اوس د تبلیغ یو بل قسم اختیارول پکار دی . یعنی په تورو سره د دې خبر واخلئ او دومره پورې قتال وکړئ چه د کفارو شان او شوکت ختم شی او هغوی د اسلام په لاره کښې مانع جوړ نشي . دا هم د تبلیغ یو شعبه ده چه بغیر د دې نه د اسلام جوړول ممکن ندی . ځکه خو په هغه تبلیغ چه د قتال فی سبیل الله په صورت کښې دې د هغه په برښودو دومه دویمه ونه وارد شوي دی

د قتال فی سبیل الله په صورت کښې د تبلیغ په پوښودو باندې وعیدونه

۱ ﴿وَأَقِمْ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ (۲۰-۱۹۵) او ناسو خرج کوی د الله به لاره جهاد کښې او خپل خانونه په خپله په هلاکت کښې مه غورخوی او نه کړ کوئ اوسې شکه الله تعالی ښه کار کولو والا خوښوی

۲ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنَا قَدْ فَتَّحْنَا لَكُمْ الْأَرْضَ بِسَبِيلِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَّعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا إِلَّا قَلِيلًا﴾ (۳۸-۹۱)

ای مؤمنانو به ناسو خه وشو چه کله ناسو به او ولسی شی هه د الله به لاره عهد کسرازی شو

نو تاسو د زمکې طرفته درانده شئ آیا تاسو د آخرت په بدله کښې د دنیا زندگن باندې فتنه غوښتې کړې دې ؟ د دنیا د زندگن فائده هیڅ نده ډیره لکه ده

(۳) ﴿لَا تَتُورُوا بِمَدَنِيَّتِكُمْ هَذَا أَلَيْسَ لِكُلِّ شَيْءٍ ثَمَرٌ وَلَا تَعْتَرَوْهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (۹-۳۹)

که چیرې تاسو (د جهاد) د پاره نه وځئ نو الله تعالی به تاسو ته سخته سزا درکړې او ستاسو په ځای به بل قوم پیدا کړی او تاسو به الله تعالی ته هیڅ ضرر ونه شئ رسولې او الله تعالی په هرڅیز قدرت لرونکې دې

(۴) ﴿فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ﴾ (۸۱-۹۰)

وروسته پاتې کیدو والا خوشحاله شو د رسول الله ﷺ نه پس په خپلو کیناستو باندې او هغوئ ته په خپل مال او ځان سره د الله په لاره کښې جهاد کول خوښ ونه گڼل او وایی چه تاسو په گرمی کښې مه وځئ ، ته ورته او فرمایه چه د جهنم اور د دې نه ډیر گرم دې ، څه ښه به وو که دوی پوهیدلې .

(۵) ﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُغِيِبُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَكِيدُ الْعَقَابِ﴾ (۸-۲۵)

او تاسو د هغې وېال نه ځان بیچ کړئ چه هغه به خاص په هغه کسانو باندې نه واقع کیږي چه هغوئ په تاسو کښې د دې گناهونو مرتکب شوی دی او په دې پوره شئ چه الله تعالی سختې سزا ورکول والا دې . یعنی د جهاد په ذریعې سره د گناهونو نه منع کولو والا به هم په دې عذاب کښې شریک وی

(۶) عن أبي هريرة رضي الله تعالى عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من آمن بالله وبعهد الله ولم يفر ولم يمد يده لنفسه ما حل حصة من الفئاق رواد المسلم وابدأه والناسي-

یعنی کوم سړی چه نه جهاد وکړو او نه ئې د دې په باره کښې څه فکر وکړو نو هغه د نفاق په یوه شعبه باندې مې شو

(۷) عن أبي امامة رضي الله تعالى عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : من لم يفر أو يمد يده أو يهجر غاراً أو يخلف غاراً إلى أهله يهجر أصابه لله تعالى بفارعة قبل يوم القيمة (رواه ابن ماجه)

چا چه په خپله هم جهاد ونکړ او ونه نې يو مجاهد تيار کړو او نه نې د يو مجاهد دکور پاله وکړه نو الله تعالى به دا سرې د قيامت نه مخکښې په يو هلاکتونکي مصيبت کښې گرفتار کړي

(۸) عن ابى هريره رضى الله تعالى عنه: قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من لقي الله بغير اثر من جهاد

للى الله وفيه ثلثة (رواه الترمذى وابن ماجه)

څوک چه الله تعالى سره په داسې حال کښې مخامخ شى چه په هغه د جهاد څه نشان نه وى نو په داسې حالت کښې به ورسره مخامخ کيږي چه په دۀ کښې بۀ غټ نقصان وى

(۹) عن ابى بکر رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ماترك قوم الجهاد الا عنهم الله

بأل العذاب رواه الطبرانى،

کوم قوم چه جهاد پريښي دې الله تعالى په هغوى عمومى عذاب مسلط کړې دې

قانون: د دين په نورو شعبو کښې کار کولو والا سپک گنل جائز ندى

دا مضمون په تفصيل سره بيان شوې دې چه الله تعالى د دين کار په مختلفو شعبو کښې تقسيم کړې دې او د تقسيم دا کار د دنيا عام اجتماعى قانون هم دې او د عقل مطابق هم دې ، د دې خلاف کول د دين او د عقل دواړو خلاف کول دى، د دين په يوه شعبه کښې کار کولو والا د پاره د بلې شعبې کار کولو والا حقير گنل جائز ندى که چيرې څوک داسې وکړى نو الله تعالى ته دۀ کار قبول ندى

اوس اندازه لگول پکار دى چه د دنيا څومره جاعتونه د دې قانون پابندى کوى ؟

اهل سياست وائى چه د اسلام فريضة خو صرف مونږه ادا کوو.

اهل تبليغ وائى چه د تبليغ حق خو صرف مونږه ادا کوو.

اهل مدارس وائى چه د دين حفاظت خو صرف مونږه کوو.

نو داسې وئيلو والا ټول د الله تعالى قانون ماتوى داسې خلق د دين کار د الله تعالى دپاره نه بلکه د خپل خان د پاره کوى ، که چيرې په يوه مدرسه کښې يو استاذ ماشومانو ته «ا. ب. ت» ، بنائى او يو استاذ صحيح بخارى درس کوى ، نو که چيرې د بخارى ښودلو والا استاذ خپل خان د ماشومانو د استاذ نه افضل وگڼلو او دا فکر وکړى چه د دين د خدمت صحيح حق خو زۀ ادا کوم . هغه خو يو بيکاره انسان دې ، نو دې استاذ ته به نفس پرست وئيلې شى ، په دۀ کښې اخلاص نشته ، ځکه چه ټول ديو ماشين پرزې دى ، که چيرې د «ا. ب. ت» ، والا د پرزه نه وې نو دۀ به بخارى څنگه ښودلو ، کيدې شى چه دا «ا. ب. ت» ، والا استاذ د الله تعالى په نرد د نسخ الحديث نه د هغه د اخلاص او محنت د وجې زيات غوره وى

الله تعالی چه چاته هم د دس په کومه شعبه او په کوم منصب باندې د دس د خدمت نوم وړکړې وی نو دا محض د هغه کرم دې ، که چیرې یوې شعبي او منصب والا ملي معنی ، منصب والا نه حقیر او سپک گوری نو د هغه دپاره خو د آخرت عذاب هم دې او لرې ده چه په دس کې پرې دا وبال راشی چه الله تعالی هغه لره د دغې دین د خدمت نه محروم کړی . د دس په دې کې چې چه څوک مصروف شی نو هغه د الله تعالی سرکاری مامور جوړ شی ، که سرکاری مامور و بنگی هم وی خو بیا هم سرکاری مامور دې او که یو وزیر وی نو هغه هم سرکار مامور دې د مریو فرق نه خامخا وی لیکن دواړه سرکاری دی ، او سرکاری مامور که د یو ادنی درجې والا هم وی نو د هغه د تحقیر کولو اجازت نوی ، بلکه چه کوم سړې څومره په اوچته مرتبه وی نو هغه شان هغه د سرکار نه زیات ویریږی ، د هغه گرفت هم زیات وی نو هر کله چه د دین په ټولو شعبو کې کار کولو والا سرکار مامورین شول ، نو بیا پکې چې چاته هم دا حق نشته چه خپل خان افضل او بل سړې حقیر وگنی

هرکله چه دالله تعالی د عامو بندگانو حقیر گنل جائز ندی نو چه کوم خلق د دین په خدمت کې مصروف وی او سرکاری مامورین وی نو د هغوی حقیر گنل به څنگه جائز وی ؟ د دنیا په حکومت کې خو دا ظلم کیدې شی لیکن الله تعالی خو د زړونو د رازنو نه هم خبردار دې ، هلته داطمه نشی کیدې ، که چاته په دنیا کې څه سزا ورنکړې شی نو اصل درالبجاء خو آخرت دې . دې خو خپل خدمتونه دیر زیات او غټ خدمت او د جنت سامان گنی ، لیکن هلته دې د جنت په ځای جهنم ته غورځیږی

حاصل دا شو چه د دین ټولو شعبو والا دې یو بل لره د حقیر گنلو په ځای یو بل سره مینه او محبت او یو بل سره دې د مدد او تعاون تعلق جوړ کړی ، نورو خلق دې له خپل ځان نه بهتر گنی ، د هغوی د کار دې تعریف کوی ، که چیرې داسې ونکړې شی نو دا خدمت د الله تعالی د قبول خلاف دې ، او د دین داسې خدمت کول الله تعالی ته مقبول ندی

د یوې ډیرې اهمې دعا معمول

خما هم د دې دعا معمول دې یا الله ستا کوم بنده چه د دنیا په هر گوت کې ست د دس خدمت کوی نو ته هغوی ته اخلاص ورنصیب کړې ، او د خپلې رضامطابق د کار کولو نوم ورنصیب کړې ، او د هغوی خدمت قبول کړې او برکت پکې وچوې

او دبرکت مطلب دا چه په کم وخت کې په کم محنت کولو سره ترې ډیر کار واخلي او دغه خدمت د هغوی دپاره ، دحضور ﷺ نه د هغوی د ټولو اکابرو د ټولې سلسلې د پوره فاصله پورې صدقه جاريه وگرځوي

یا الله به ټوله دنیا کې د دین کار کولو والا لره ، که په دنیا کې به کوم ندی کس

دین خه خدمت کوی ، نو د ټولو په خپل منځ کښې تحابب ، توادد ، تعاون او د تناسر رعیت او سعادت ورننسیب کړې او په خپلو کښې ټپې دتباعض ، تنافر ، تعاسد ، د عذاب نه حفاظت ورکړې تاسو حضرات هم دا دعا غواړئ ، د دې معمول جوړ کړئ ، الله تعالی دې توفیق ورکړي

پنځم قانون

خپله او د خپلې ښځې او پچو د اصلاح فکر د نورو نه زیات اهم دي

د امر بالمعروف تبلیغ کول ، خلقو لره دیندار جوړولو او د آخرت فکر پیدا کولو چه خومره فکر او کوشش د نورو خلقو دپار کولې شی ، نو د دې نه زیات فکر او کوشش د خپل خان او د رسته دارو د دیندار جوړولو د پاره پکار دي او د دې نه زیات ضروری دي ، خلقو ته خو امر بالمعروف او نهی عن المنکر ډیر کوی مگر آیا په خپله یی په دې خبرو عمل شته ؟ د معمولی معمولی مصلحتونه د وجې نه د گناهونو په مجلسونو کښې شاملیږي

یهودیانو به نورو ته ښه تبلیغ کولو لیکن پخپله به ټې پرې عمل نه کولو الله تعالی ورته په دې

گناه داسې تنبیه او فرمایله ﴿ اَمَّا مَرْءُ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَنَسَوْنَ أَنْفُسَهُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَذَكَّرُونَ ﴾ (۲: ۷۷)

خه غضب دي چه نورو خلقو ته د نیکو وائي او خپل خبر نه اخلی حالانکه تاسو د کتاب تلاوت کوی نو بیا ولې تاسو دومره هم نه پوهیږئ

په بل ځای کښې اهل ایمان والو ته تنبیه فرمائی - ﴿ يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا

تَقْعَلُونَ ۚ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴾ (۶: ۶۱)

ای مؤمنانو داسې خبره ولې کوی په کومه چه عمل نه کوی ، د الله په نيزد دا خبره ډیره د ناراضه کیدو ده ، چه تاسو داسې خبره کوی چه هغه کار نه کوی

دا آیت اگر چه د دعوت او تبلیغ په باره کښې ندې بلکه د دعوی کونکو په باره کښې دي مگر چونکه د دعوت او تبلیغ کار کولو والا هم په ژبه خو نه وائی خو په حال سره مدعی د عمل وی نو ځکه هغوی هم په دې تنبیه او وعید کښې داخل دی

الله تعالی چه کله حضور ﷺ ته نبوت ورکړو نو د ټولو نه وړاندې ټپې ورته د خپل خاندان د

سلیح حکم او فرمائیلو ، ﴿ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴾ (۱۱: ۲۶) او تاسو خپل نزدی خاندان وه وبریئ

نو د دې وجې نه به خپلو فریبی رسته دارانو او په خپله ښځه او په پچو د نورو نه زیات محنت

و کړئ . او خپل خان خود ټولو نه زیات نزدې دې په دې د ټولو نه زیات محنت وکړئ

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾ (۶:۶۶)

ای مؤمنانو! خپل خان او خپل کوروالا د جهنم د اور نه بچ کړئ

د دې خبرې نه دې څوک دا مطلب نه گڼي چه ترکومي پورې پخپله خان او خپله ښځه او بچی جوړ نکړي نو تر هغې دې نورو ته تبلیغ نه کوی -

دا غلطه خبره ده د تقدم او تاخر دوه قسمونه دي (۱) زمانی (۲) مکانی .

دلته خپل خان مقدم کول او نورو خلقو لره مؤخر کول زمانی ندی چه اول دې څه موده په خپل خان محنت وکړې او د هغې نه پس دې نورو ته تبلیغ کوی ، دا صحیح ندی ځکه چه خپل خان لره مقدم کول او نورو لره مؤخر کولو کښې تقدم او تاخر زمانی ندې بلکه رتبې دې .

یعنی ستا په زړه کښې چه د جهنم نه او د الله تعالی د عذاب نه د بچ کیدو د پاره څومره فکر د نورو د پاره دې نو د خپل خان د پاره دې نسبتاً دا فکر باید زیات وی ، په خپله دې هم باید جوړ شی او نور خلق دې هم جوړ کړی ، دواړه کارونه دې په یوه زمانه کښې وکړی مگر د خپل خان فکر باید زیات وی

چه دخپل خان فکر زیات دې او کڼه ؟ دا به څنگه معلومیږي ؟ د دې دوه معیاره دي .

(۱) فکر استدراج : چه د دین کار کولو نه پس هم خپل خان گنهگار ، عاجز او ناقص گڼی ، دینی خدمات خپل کمال نه گڼی بلکه دا الله تعالی فضل او نعمت ئې گڼی ، بیا استغفار هم کوی او د قبولیت دعا هم کوی ، او ورسره ورسره دا ویره هم وی چه معلومه نده چه زما دا خدمات به قبول وی او که نه ، او که چیرې په ما کښې د کبر او عجب خیال راغې ، او مونږ دا خدمات خپل کمال وگڼو او الله تعالی په غیرت کښې راغې ، نو چیرته مونږه د دې خدماتو نه محروم نکړی ، دا مضمون په اول کښې په تفصیل سره بیان شوې دې (مرتب)

(۲) محاسبه اعمال : دینی خبرې چه څومره د نورو خلقو وړاندې بیان کړی ، نو د هغې نه زیات دې خان سره په خلوت کښې سوچ کوی چه مونږه کوم تبلیغ خلقو ته کوو نو په هغې زمونږ پخپله عمل شته او کڼه ؟ په خپلو نقصانونو به سوچ کوی ، استغفار او د الله تعالی نه به دعا هم کوی

د الله تعالی ارشاد دې ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلَكِنْظَرَفَنَسْ مَا قَدَّمْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ أَتَقْتُوا اللَّهَ

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُبَيِّنُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ (۱۸:۵۹)

ای مؤمنانو د الله نه وه ویرېږئ او هر څوک دې دا سوچ کوی چه ده د قسامت د پاره څه نار کړی

دی . او دا الله نه ویرېږئ بقنا الله تعالی ستاسو د ټولو اعمالو نه خبر دي

حضور ﷺ او فرمائیل: **حلقی بالمردان یكون له مجالس خلوفها وید کرو ونبه فیستغفر والله بها (هـ) .**
یعنی د انسان دپاره څه د خلوت مجالس ضروری دی چه په هغې کښې دې خپل گناهونه یاد کړی او د الله تعالی نه دې مغفرت طلب کړی .

په صحیح بخاری کښې امام بخار رحمه الله د ابراهیم واعظ رحمه الله قول نقل کړې دې

ما عرضنا قول علی علی الا وجهتکي معافا

ما چه کله هم خپل قول په خپل عمل باندې پیش کړې دې نو خپل ځان می منافق موندلې دې
د حضرت ابراهیم رحمه الله د دې قول نه دوه خبرې ثابتې شوې :

(۱) چه څوک نورو خلکو ته وعظ او تبلیغ کوی نو د هغه د پاره لا زم دی چه روزانه د خپلو اعمالو محاسبه کوی ، که هغه دا نه کوی نو د هغه دغه وعظ او تبلیغ مقبول ندې ، د ده دا خدمات د الله تعالی د پاره ندی بلکه د خپل ځان دپاره دی .

(۲) څوک چه په تبلیغ کښې مخلص وی نو هغه چه کله هم د خپلو اعمالو محاسبه کوی نو هغه ته به دا محسوسیږي چه هغه څومره تبلیغ نورو ته کوی نو د ده عمل د دې نه ډیر کم دې . خپل عبادات به ناقص گڼی ، خپل ځان به گناهگار گڼی ، او استغفاره کوی ، او په خپله اصلاح کښې به ترقی کوی .

شپږم قانون : طلب کونکی په نورو مقدم کول

د الله تعالی د دین خبر طالبینو او غیر طالبینو ټولو ته رسول پکار دی ، لیکن که په دواړو کښې معارضه راشی نو که چیرې په طالبینو وخت صرف کوی نو د غیر طالبینو د پاره وخت نه ملاویږي او که چیرې په غیر طالبینو وخت صرف کوی نو د طالبینو د پاره وخت نه ملاویږي نو په داسې موقعه باندې د الله تعالی قانون دا دې چه : چه طالبین دې پاتې شی او په غیر طالبینو وخت صرف کړې شی نو دا ناجائز دی ، د اهل طلب والا حق مقدم دې ، که چیرې د طالبینو نه وخت باقی پاتې شی نو بیا په نورو باندې محنت کول پکار دی ، او که نه نو ندی پکار .

که چیرې دا فکر وکړې شی چه طالبین خو خپل خلق دی هغوی ته خو همیشه موقع پیدا کیږي په نورو به وخت صرف کړو نو دا د الله تعالی د قانون خلاف ورزی ده نو داسې خدمات الله تعالی ته ندی قبول

د حضرت عبد الله بن ام مکتوم رضی الله عنه واقعه په تفصیل سره تیره شوې ده ، چه حضور ﷺ دې پریښودلو او مشرینو طرف ته متوجې شو نو په هغې باندې الله تعالی په سورت عبس کښې څنگه تنبیه او فرمائیله

دغه شان یو وارې د مکې مشرکانو د حضور ﷺ نه د صحابه کرامو رضی الله عنهم نه بغیر

محسّر کولو مطلبه وکړه نو به هغی د الله تعالی د طرفه دا ارشاد نازل شو ﴿وَأَسْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَقْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ﴾ (۱۸۱ ۲۸)
 او خپل ځن هغی خپلو سره معمد وساته چه هغوی د ورځې او د شپې د خپل رب عبادت صرف د هغه د رض د پاره کوی او ستانظر دې د هغوی د بغیر د بل چا طرف ته ونه گرځی
 یعنی ناسو طالبین مه یریرېږئ او غیر طالبینو طرف ته توجو او په هغوی محنت مه کوی

اووم قانون : د کثرت ذکر او فکر پابندی کول

کوم سرې چه د خپلې اصلاح فکر د نورو نه زیات کوی او چا ته چه خلوت ډیر خوښ وی نو هغه به لا زما ، محاسبه ، مراقبه ، کثرت د نوافلو ، اذکار ، تسبیحات او د نورو خپلو ذاتی عبادتونو پابندی د نورو د تبلیغ او د نورو متعدی خدماتو نه زیات کوی او دا پابندی د دې وجې نه هم زیاته ضروری ده چه په تبلیغ او په نورو متعدی خدماتو باندې ثمره هلته مرتب کیږی کله چه انسان د خپلو ذاتی عبادتونو زیاته پابندی کوی

د حضور اکرم ﷺ نه زیات د امت د اصلاح درد د چا په زړه کښې کیدې شی ؟ لیکن د دې باوجود به حضور ﷺ قیام لیل تر دې حده پورې فرمائیلو ، چه په پښو مبارکوکښې به نې پر سوب پیدا شو او په کثرت سره به نې نفلی روژې نیولې او هر وخت به د الله په ذکر کښې مشغول وو . هغوی دا خیال نه وو کړې چه د کثرت نوافلو په ځای دغه وخت هم د دین تبلیغ او ورکول پکار دی
 په دې مضمون سره متعلق یو مستقل وعظ «تعلیم و تبلیغ کي لے کثرت ذکر کی ضرورت» په نوم سره خنایع شوې دې . که چیرې څوک د حضور ﷺ د طریقې مطابق تبلیغ کول غواړی نو هغه له یکار دی چه د کثرت ذکر او کثرت نوافلو پابندی شروع کړی داسې ندی کول پکار چه کله هم په تبلیغ دین کښې مشغول شی نو هرڅه ، نفل عبادات ، اذکار ، تسبیحات ، او ذاتی معمولات یریرې . داسی کول د الله تعالی د نبودلې شوی قانون هم خلاف دی او د حضور ﷺ د سنتو هم

د بیان خلاصه

د دې د مجلس خلاصه د بلیغ دوه قسمونه دی (۱) فرض عین (۲) فرض کفای

۱ فرض عین خپلونه د گناه نه منع کول د خپل وس مطابق په هر مسلمان باندې فرض دې

۲ فرض کفای خپلونه د شریعت احکام رسول یعنی د دین تبلیغ کول

په د دې بلیغ متعدد صورتونه دی افتاء ، اصلاح باطن ، درس او تدریس ، تصنیف او

حالیف ، وعظ او بلیغ جهاد او دال فی سبیل الله

له دې دسی خدماتو کسی احلاس او که نه وی د دې درې علامات دی

۱. خوف اسد راج

۲. کمر سره سره کثرت دعا او استغفار کول

۳. د شریعت د قوانینو پابندی -

د شریعت قوانین

۱. د څه مصلحت د وجې وړه گناه کول هم جائز نه ده

۲. د گناه په لیدلو دهغي نه منع کول فرض دی

۳. د تبلیغ په صورت د قتال اهتمام کول

۴. د دین په نورو شعبو کېنې کار کولو والا حقیر گنجل جائز ندی

۵. د خپل ځان او دخپلې ښځې او بچو د اصلاح فکر د نورو نه زیات کول اهم دی

۶. اهل طلب په نورو مقدم دی

۷. د کثرت فکر او ذکر پابندی

دعاء

یا الله ! ته زموږ ټول دیني خدمتونه قبول کړې ، او دې خدمتونو لره د خپلې مرضی مطابق
گرځولو توفیق راکړې . خپله ویره او خپل تعلق رانصیب کړې . خپل داسې تعلق او داسې محبت
رانصیب کړې چه هغ کار مو ستا د مرضی نه خلاف نوی . چه ستا په معمولی نافرمانی باندې شرم
راشی . په دیني خدمتو کېنې اخلاص راکړې او قبول نهې کړې . د مخلوق نه د نظر لرې کولو او په
خپل دات د نظر کول توفیق راکړې د نفس او شیطان د مکایدو نه حفاظت رانصیب کړې . آمین

وصل لله تعالیٰ علیٰ خیر خلقه محمد وعلیٰ آل محمد واهل بیتهم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

تبلیغی جماعت او یو کم پنځوس کروړه ثوابونه

< د بعضي رواياتو تنقيح او تحقيق

< د فې سېل الله تفسير او تشرېح

تبلیغی جماعت او یو کم پنځوس کروړه ثوابونه

الله تعالی په خپل فضل او کرم سره د تبلیغی جماعت نه په ټوله دنیا کېنې د اشاعت اسلام او تبلیغ دین کار اخلی. د جماعت د کار د غیر معمولی وسعت د وجې نه په دې کېنې د علم دین نه د ناواقفه عوامو اکثریت دې چه په بعضو کېنې د لاعلمی سره سره د تبلیغ دین جذبات هم زیاتېږی، نو هغوی په عقائدو او اعمالو دواړو کېنې د شریعت د حدودو نه تجاوز کوی.

— په دې رساله کېنې —

هغوی صرف د بعضي نظریاتو د غلطیانو طرف ته متوجه کولې شی، پوره تفصیل په «تبلیغ کی شرعی حیثیت اور حدود» کېنې دې. الله تعالی دې د ټول امت نه د خپلې مرضی مطابق زیات نه زیات کار واخلی. او دټولو خدمات دې الله تعالی په خپل رحمت سره قبول کړی، د دینی خدمتونو چه خومره شعبي دی الله تعالی دې ټولو ته په خپل منځ کېنې تحابب، توادد، تعاون، او د تناصر دولت نصیب کړی

تبلیغی جماعت او یو کم پنخوس کروړه ثوابونه

استفتاء څه فرماني علماء کرام او مفتیان د دین مبین د لاندې مسالو په باره کسې د قرآن او سنت څه حکم دي چه ماشاء الله زموږ په ملک کښې د تبلیغ کار دیر په تیزه سره روان دي مگر په دې کښې بعضې کسان داسې هم دي چه هغوی د دې حدیث ، کُلُّ الْبَرِّ كَلْبَانٍ مَعْدَمٌ بِكُلِّ مَا سَمِعَ ، مصداق جوړیږي دوی د خلقو په وړاندې داسې خبرې کوي چه په هغې سره خلق په خپل منځ کښې په جگړه کولو سره تیزیږي ، د دې حضراتو په باره کښې د یو څو سوالونو جوابونه د قرآن او حدیث په رڼا کښې مطلوب دي . کوم چه لاندې ذکر کیږي .

(۱) دا حضرات وائي چه دالله په لاره کښې یو مونځ د یو کم پنخوس کروړه برابر دي . او په دې کښې خپل خان سره نورو خلقو لره نه شاملوی آیا د شریعت مطابق دغه یو کم پنخوس کروړه ثواب ثابت دي ؟ که چیرې ثابت وی نو په دې کښې مجاهدین او طلباء د دیني مدارسو هم شاملیدي شی او کنه ؟ ځکه چه هغوی هم د اعلاء کلمة الله دپاره کوشش کوي .

(۲) په دې کښې بعضې حضرات داسې هم دي چه هغوی د خپلې محلې جومات پریږدي او بل جومات ته لاړشی او دا وائي چه په داسې کولو سره یو کم پنخوس کروړه ثوابونه ملاویږي ، اگر که د دې دواړو جوماتونو په درمیان کښې د لسو یا پنځو منڼو فاصله هم نوی - نو آیا د شریعت مطابق دومره په آسانی سره دا مذکوره ثواب ملاویدی شی ؟

په دې کښې بعضې کسان داسې هم دي چه هغوی ته بغیر د شپږو نمبرونه نور هیڅ نه ورځي او په هغې دومره په سختي سره عمل کوي چه هغه روزانه دوه وارې آژروی او د آژرولو په وخت بل سرې د قرآن تلاوت یا نور ذکر او اذکارو ته بالکل نه پریږدي او دا هم وائي چه د دې نمبرو دبیانونو په وخت نور اعمال قابل دقبول ندی که د قرآن تلاوت وی او یا نور څه نیک عمل وی او څوک چه دا نمبرې نه آژری نو په هغوی قسم قسم فتواگانې لگوي او بعضې خود مسلمانن نه هم اوباسی

(۳) بعضې حضرات داهم وائي چه په بیت الله شریف باندې درائی ونه فضیلت زیات دي ځکه چه په رائي ونه کښې یو مونځ په یو کم پنخوس کروړه باندې دي ، او په بیت الله کښې په یو لاکه دي دویمه خبره دا ده چه رائي ونه کښې د تبلیغ کار کیږي او په بیت الله کښې نه کیږي

دغه شان دا حضرات د پوره د دین انحصار په دې یوه لاره کښې کوي ، او وائي که چیرې په دنیا کښې دین خورول غواړئ او د خپل ایمان جوړول غواړئ نو د دې لارې نه علاوه بله لاره نشته نو آیا داسې وئیل صحیح دی او کنه د مدارسو په ذریعه او د جهاد په ذریعه هم دین خوریدلی شی د دې حضراتو دا کوشش وی چه طلباء ، علماء او مجاهدین خپل خان سره په دې لاره کښې روان کړي نو آیا په داسې کولو سره به مدارس بند کړي شی او کنه ، او جهاد به ختم شی او کنه ؟

مهربانی و کثرت ذکر شوی مسائلوپه باره کښې د قرآن او حدیث حکم بیانولو سره رومړ
 حوصله افزائی او فرماین او ثواب دارین حاصل کړئ. واجرکم علی الله
 المستفتی بنده فضل و هاب کوهستانی صوبه سرحد
 مورخه ۸ اکتوبر ۱۹۸۹ع

جواب د دارالعلوم کراچی د جامعي له طرفه الجواب حامداً ومصلیاً

۱. د دین په اشاعت او تبلیغ یا د علم په حاصلولو یا په جهاد فی سبیل الله وغیره کښې تلل یا
 د تلونکې، مونغ، روژه، او د ذکر وغیره په باره کښې داسې صریح حدیث مخې ته رانغې چه دهغې
 د الفاظه نه صفا دا ثابته شی چه د یو مونغ یا د یوې تسبیح و غیره ثواب یو کم پنځوس
 کروړه کیږی. البته په یو حدیث شریف کښې دی چه د الله تعالی په لاره کښې څو لارشی او په خپل
 خان باندې یو درهم خرچ کړی نو د هغې په بدله کښې ورته د اوه لکو دراهمو خرچ کولو ثواب
 ورکول کیږی. او په دویم حدیث کښې دی چه د الله تعالی په لاره کښې څوک لارشی نو د مونغ
 روژې، ذکر ثواب یی د الله په لاره کښې دیوې روپۍ لگولو سره اوه سوه چنده ورکول کیږی

نو دغه شان اوه لکوته چه په اوه سوه کښې ضرب ورکړې شی نو یو کم پنځوس کروړه ترې
 جوړیږی. په دې حساب سره د الله په لاره کښې (تعلیم دین، جهاد، او تبلیغ) کښې د وتلو والا د
 مونغ، روژې او ذکر او تسبیح ثواب یو کم پنځوس کروړه کیږی

لیکن اول خو دا دواړه حدیثونه سنداً ضعیف دی ځکه چه د دې نه استدلال او د دې په ضعف د
 تنبیه نه بغیر د دې شهرت عام طور باندې جائز ندې. دا دواړه حدیثونه لاندې د سند او جرح سره
 وړاندې کولې شی حدیثاً هارون بن عبدالله الحمال ثنا ابن ابی فدیله عن الخلیل بن عبدالله عن الحسن بن
 علی و ابی الدرداء و ابی هریرة و ابی امامة و عبدالله بن عمرو و عبدالله بن عمرو و جابر بن عبدالله و عمران بن حصین
 رضى الله تعالى عنهم اجمعین کلهم یحدث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال من ارسل بنفسه فی سبیل
 لله واقام فی بهتة فله بكل درهم سبعة دراهم ومن غزا بنفسه فی سبیل الله وانفق فی وجهه ذلك فله بكل

درهم سبعة الف درهم ثم تلا هذه الآية ولله یضاعف لمن یشاء - (ابن ماجه، ص ۳۳ الترغیب ص ۳۳ ج ۲)

ددې حدیث په سند کښې راوی. خلل بن عبدالله، مجهول دې (لسان المیزان، ص ۴۱۰ ج ۲
 او بهذب الهذیب، ص ۱۲۷ ج ۳ کښې حافظ ابن حجر العسقلانی رحمه الله فرمائی

قرأت بخط ابن الهادی الخلیل بن عبدالله المذکور روی عن الحسن عن هؤلاء هذا الحديث وهو حديث منكر
 والخلیل بن عبدالله لا يعرف وكذا قال الذهبي في الخلیل هذا.

او امام منذری رحمه الله په ، الترغیب والترہیب . کنبی فرمائیلي دی . لا اعر فہ بعد الہ ولا جرح
 او امام دارقطنی رحمه الله په . غرائب مالک کنبی . یو حدیث د ابن ابی ذئب عن الخلیل بن عبدہ
 عن اخیہ عن علی پہ طریقہ سرہ د نقل کولو نہ پس فرمائیلي دی الخلیل واخوہ مجهولان .

(۲) حدثنا احمد بن عمرو بن سرح نا ابن وهب عن يحيى بن ايوب وسعيد بن ابى ايوب عن زبان بن فائد عن
 سهل بن معاذ عن ابيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الصلوة والصيام والذكر ويدخل فيه
 التسبيح والتهليل والتكبير والتصلية وقراءة القرآن بالتدبر وغير ذلك من انواع الذكر يضاعف اي يزداد
 بأعتبار الاجر والواب على النفقة في سبيل الله عز وجل بسبعائة ضعف ولفظ احمد في مسنده قال ان ذكر في
 سبيل الله تعالى يضعف فوق النفقة بسبعائة ضعف قول يحيى في حديثه بسبعائة الف ضعف والحديث
 ضعيف لان في مسنده زبان بن فائد وسهل بن معاذ . (بذل المجهود ص ۳۰۰ ج ۲ الترغيب ص ۳۰۴ ج ۲) -

دې حدیث ته د دوؤ راویانو دو جې نه ضعیف و ثیلې شوې دي : (۱) زبان بن فائد (۲) سهل بن معاذ
 د زبان بن فائد په باره کنبې حافظ ابن حجر العسقلانی رحمه الله په (تهذيب التهذيب) ص ۳۰۸
 ج ۳ . کنبې فرمائی . امام احمد رحمه الله فرمائیلي دی احادیثه معاکیر .
 او ابن معین رحمه الله فرمائی : شیخ ضعیف . او ابن حبان رحمه الله فرمائیلي دی .
 معکر الحدیث جدا یقفر عن سهل بن معاذ بنسخه کاتبها موضوعه لا یحتاج به .

او الساجی رحمه الله فرمائیلي دی . عنده معاکیر .
 دویم راوی د سهل بن معاذ بن انس الجهنی متعلق په . تهذيب التهذيب . ص ۲۵۸ . ج ۴ .
 کنبې فرمائیلي دی . نزل مصر روی عن ابيه وعنه يزيد بن ابی حبيب وابو مرحوم عبد الرحيم ابن ميمون و
 ثروة بن مهايد و اسماعيل بن يحيى المعافري و زبان بن فائد والليف بن سعد ويحيى بن ايوب وغيرهم قال
 ابو بكر بن ابی عثيمة عن ابن معين ضعيف وذكره ابن حبان في الثقات . قلت لكن لا يعتبر حديثه ما كان من
 رواية زبان بن فائد عنه وذكره في الضعفاء فقال معكر الحدیث جدا الفلسف ادري اوقع التغليط في حديثه منه او
 من زبان بن حبان كان من احدهما فالأخبار التي رواها ساقطة .

دویمه خبره دا ده که چیرې دا دواړه صحیح هم تسلیم کړې شی نو د «فی سبیل الله» په مفهوم
 کسی درس او تدریس . تحصیل د علم دین . وعظ او نصیحت . اصلاح د باطن . دعوت او تبلیغ
 که هغه د تبلیغی جماعت په ذریعه سره وی یا په څه بل څه ذریعه سره وی . د الله تعالی په لاره
 کسی په جهاد کنبې وتل او د امر بالمعروف او نهی عن المنکر و غیره ټولې شععي ساملی دي

دې بولو د پاره به دا ثواب ثابت وي دا ثواب صرف د تبليغي جماعت پورې خاص ندي . د جماعت سره په وتلو كښې د دې ثواب خاص كول لكه څنگه چه په سوال كښې ذكر كړې شوې دي محض د جهالت او د كم علمي خبره ده . (ترغيث والترهيب ، ص ٢٥٧ ، ج ٢)

ذكرت فيه فمأذية انواع الجهاد في سبيل الله وعدم فيها محاربة الكفار لاجل نصر دين الله ودعوة الناس الى الحق وحملهم على العمل بكتاب الله تعالى وسنة نبيه صلى الله عليه وسلم ومجاهدة النفس بالصالح بالمكرم والصالح عن الرذائل وتعلم امور الدين والسير على منهج خير المرسلين ثم العمل بأحكام الشريعة الفراء حتى يلمع لمربها في دوحته ومجاهدة الشيطان بدفع ما يأتي به من الشهوات وما يؤيده من الشهوات ونصب العالم كله للارادة والوعظ والهداية والنصيحة وتفهم الناس لآيات القرآنية والاحاديث النبوية والاحكام الفقهية والسيرة النبوية وتأريخ ابطال الاسلام ومحنة الصالحين وزيادة المتقين ومودة العاملين والاستضاء بانوارهم والاعتناء بالفعالهم هذا ما المختص من الترغيث والترهيب ان شئت التفصيل فارجع اليهم -

(٢) اصل بنياد د دې ثواب د حاصلولو د پاره په اخلاص نيت سره د الله تعالى په لاره كښې وتل يا د ديه په كار كښې لگيدل دي ، لهذا چه كله هم د الله تعالى د پاره د علم دين حاصلول يا درس او تدريس ختيارول يا جهاد كول يا دعوت او تبليغ او وعظ او نصيحت و غيره د پاره وتل يا په دې كار كښې مصروفه كيدل وموندې شي نو دا ذكر شوې ثواب به ورته ملاويږي اگر كه په دې نيت سره وخو او د خپلې محلې په جمات كښې مونځ وكړي او كه په بل جمات كښې مونځ وكړي . د جمات لرې والي او نزدې والي هيڅ فرق نه پيدا كوي ، د الله تعالى رحمت ډير وسيع دي ، د خپلې محلې په جمات كښې مونځ كول بهتر دي .

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : اما الاعمال بالديانة اما لامر مانوي الخ (بخاري)

د كومه شپږو نمبرو چه په تبليغي جماعت كښې رواج دي نو دا بزرگانو او عالمانو دين سره د مناسبت پيدا كولو لپاره منتخب كړې دي ، دا پوره دين گڼل صحيح ندي ، بلكه دا خو اكثريت د عباداتو سر متعلق دي د دې نه علاوه هم د دين ډيرې شعبي دي چه هغه د انسان اجتماعي ، انفرادي ، معاشي زندگن سره متعلق دي ، د هغې زده كول هم ضروري دي

د شپږو نمبر وزانه يا سحر او ماښام تذكره كول او په دې د عمل كولو تلقين كول صحيح دي او د ثواب باعث هم دي ليكن د دې تذكره كول فرض يا واجب گڼل او چه څوك دا نه آوزي په هغه طعن لگول او يا نورې قسماقسم فتوي گانې لگول بلكه د دې نه آوريدو والا مسلمان نه گڼل دا مراسر ناجائز او ښكاره گمراهي ده ، او دغه شان د شپږو نمبرو د بيانولو په وخت څوك د مراده تلاوت ، ذكر ، تسبيحاتو او د نورو عباداتو نه منع كول يا دا ونيل چه د دې د بيان پدوخت كمر

بل عمل قابل قبول ندي . دا بدترينه گمراهی او سخته غلو او د جهالت خبره ده . د دې نه توبه کول واجب دی او آینده د داسې طرز عمل نه پرهیز لازمی دي - (لر دالمعارف ص ۳۳۰ ج ۳)

اجمع العلماء سلفا و خلفا على استحباب ذكر الجماعة في المسجد وغيرها الا ان يهوش جهرا هم على نائم او مصل او قارئ وفي خلاصة الفتاوى ص ۳۳۰ ج ۳)

رجل يكتب الفقه ويحمله يقرء القرآن ولا يمكنه استماع القرآن فلا تلام على القارئ على هذا لو قراء على السطح في المل جهرا والعاس ديار تلام -

(۲) راي وند لره په بيت الله فضيلت وركول بدترينه غلو او گمراهی ده ، د دې وجه دا ده چه د تبليغی جماعت سره وتل يا د راي وند په اجتماع كښې شامليدو يا چه د دنيا په هر ځای كښې وی د تبليغی جماعت سره د شريكيدلو په صورت كښې كه د يوكم پنځوس كروړه ثواب تسليم هم كړي شی نو دا د تبليغ په دې خاص صورت كښې منحصر ندي بلكه كوم شخص چه د الله تعالى په لاره كښې وځي او د دين په څه خدمت كښې هم مشغوليږي نو هغه ته به په هر خپل عمل يو كم پنځوس كروړه ثواب ملاويږي ، خو په دې شرط چه دا دواړه حديثونه د استدلال قابل تسليم كړي شی د الله تعالى په لاره كښې وتل عام دی كه د علم دين د حاصلولو د پاره وځي او كه د جهاد كولو دپاره وځي او كه د مسلمان د مدد او نصرت د پاره يا د نورڅه كار خير د پاره وځي ، نو دا ټول صورتونه په فې سبيل الله كښې داخل دي ، لهذا كوم شخص چه بيت الله شريف ته د تبليغ د پاره يا د علم د حاصلولو دپاره يا د حج او عمرې دپاره لاړ شی ، نو هغه ته به د الله تعالى په لاره كښې دوټلو ثواب هم ملاويږي او خاص د بيت الله شريف فضيلت يعنی يو لاکه درجې زيات ثواب به ورته هم حاصل شی ، دغه شان به دهغه ثواب د يوكم پنځوس كروړو نه هم بې شميره زيات شی ، (انشاء الله تعالى) او راي وند تلو والا ته به په بيت الله شريف تلو والا باندې فضيلت حاصل نشي . نو په دې لحاظ راي وند ته په بيت الله شريف فضيلت ندي حاصل ، او دا خبره كول چه په راي وند كښې د تبليغ كار كيږي او په بيت الله شريف كښې نه كيږي ، دا هم محض غلطه ، تعصب او د جهالت خبره ده . په ځانه كعبه كښې دننه هم د تبليغ كار او په مختلفو طريقو سره د دين خدمت كيږي . خير دي كه د تبليغی جماعت ماتحت نه كيږي

چه اشاعت دين او تبليغ دين په كومه جائزه طريقې سره هم وی نو هغه صحيح او معتبر دي . د تبليغی جماعت سره بايد تبليغی جماعت په اصولو او قواعدو سره تبليغ كول شرعا څه فرضي يا واجب نه دی . همدان څه تبليغ خدمت كول د تبليغی جماعت سره كولو كښې شرعا منحصر نه دي څوك چه دا خبره ضروري گڼي نو دا دهغه جهالت او گمراهی ده

(فی کثر العمال خمس ۳۰ ج ۲) ان الله تعالى ينزل على هذا المسجد مسجد مكة في كل يوم وليلة عشرين ومائة
 رحمة ستين للظالمين واربعين للمصلين وعشرين للناظرين - وفي سنن ابن ماجه، ص ۳۳۰
 عن انس بن مالك رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم صلوة الرجل في بيته بصلوة
 وصلوته في مسجد القبايل پغمس وعشرين صلوة وصلوته في المسجد الاقصی بمسین الف صلوة وصلوته في
 مسجدی بمسین الف صلوته في المسجد الحرام بمائة الف صلوة -

تنبیه دا دی واضحہ وی چہ پہ سوال کبھی د کومو کسانو حال لیکلې شوې دې د هغوی دا
 انفرادی حال او انفرادی طرز عمل دې چہ دا د هغې کسانو نادانی، جهالت، او د تبلیغ شرعی
 حقیقت نه په ناواقفۍ باندې مبنی دې د هغوی د دې نادانی او جهالت د وجې نه ټول تبلیغی
 جماعت غلط گنل یا نه د دغې خلاقو غوندې گنل صحیح نه دی، تبلیغی جماعت په اجتماعی
 طور سره صحیح جماعت دې او خیر پرې غالب دې، د دې په ذریعې سره د الله تعالی مخلوق ته
 دینی نفع رسیږي چہ د قدر قابله ده.

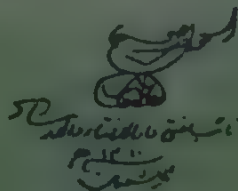
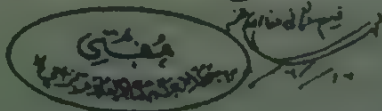
د اعتدال سره سره د دې جماعت تعاون او شرکت بلاشبہ نافع او مفید دې، د بعضې کسانو د
 وجې نه ټول جماعت غلط گنل او د دې د نافعیت نه انکار کول غلط او جهالت دې - والله تعالی

اعلم بالصواب

کتبه، بنده محمد حسین محراب پوری عفی عنه

دارالافتاء دارالعلوم، کراچی

الجواب صحیح
 احقر مفتی محمد عفی عنه
 ۱۱-۶-۱۴۱۰ هـ دارالافتاء - دارالعلوم کراچی
 ۱۱-۶-۱۴۱۰ هـ
 مفتی محمد عفی عنه

د تیر شوی سوال په شان یوبل سوال

سوال په تبلیغ کښې په وتلو سره دیو کم پنځوس کروړه ثواب په باره کښې د دارالعلوم لخوا یوه فتوی لیکلې شوې وه چه په هغې باندې ستاسو تصدیق هم وو ، یو مولوی صاحب د دې خلاف لیکل کړی دی چه د هغې کاپی ستاسو خدمت ته درلیرم ، د دې د کتلو پس فیصله خپل نظر واضح کړئ اوزمونږ تسلی وکړئ :

د دارالعلوم د فتوی خلاف لیکل : د بعضي روایاتو له ظاهره دا فکر درست دې چه د الله په لاره کښې په وتلو سره د یو مونځ کولو ثواب د عام مونځ نه په یو کم پنځوس کروړه زیات دې .

عن عمران بن حصین عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال من ارسل بنفقة في سبيل الله واقام في بيعة فلم يكل درهم سبعة اة درهم يوم القيامة ومن غزا في سبيل الله وانفق في جهة ذالك فلم يكل درهم سبعة اة درهم ثم تلا هذه الآية يضاعف لمن يشاء .

ابن کثیر رحمه الله په روایت د ابن ابی حاتم سره نقل کړی دی .

هذا حديث غريب (تفسير ابن کثير ص ۴۷ ج ۱)

عن معاذ بن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الصلوة والصيام والذکر يضاعف على النفقة في سبيل الله عز وجل بسبعة اة ضعف ، رواه ابی داؤد في باب تضعيف الذکر .

شارح رحمه الله فرمایلي دي : ولفظ احمد في مسنده قال ان الذکر في سبيل الله تعالى يضاعف فوق النفقة بسبعة اة ضعف قال يحيى في حديثه بسبعة اة الف ضعف ، والحديث ضعيف لان في سندة ابی بن فائدو سهل بن معاذ (بذل المجهود ص ۴۴ ج ۱)

دلته په دویم حدیث کښې «يضاعف على النفقة» وئيلي شوی دی

او د نفقه ثواب په اول حدیث کښې بیان شوې دې لهذا په دواړو حدیثونو کښې ذکر کړې شوې ثواب ته که په خپل مینځ کښې ضرب ورکړې شی نو د ضرب حاصل یو کم پنځوس کروړه راځي او د ضرب ورکولو نه پس د دویم حدیث د خط کشیده الفاظو مطلب واضحه کیږي

اوس دا خبره چه آیا دا مذکوره دواړه حدیثونه د دې قابل دی چه د دې نه دا مدعی ثابت شي نو تر کومه ځایه پورې چه د اول حدیث تعلق دې نو د دې په سلسله کښې عرض دا دې چه د دې حدیث په راوینو کښې یو راوی ، خلیل بن عبد الله هم دي . ده ته په بعضي کتابونو کښې غیر معروف وئيلي شوې دی ، لیکن دا حدیث چونکه د ابن ابی حاتم رحمه الله په واسطه سره هم روايت کړې شوې دې لکه څنگه چه ابن کثیر رحمه الله ، مثل الذين ينفقون اموالهم في سبيل الله کمفل حجة

نه لاندې روايت كړې دې د ج ۱، پ ۳، ع ۳، او د محدثينو په نزد دا خبره بالمعموم معروفه ده چه
كه چيرې ابن ابی حاتم رحمه الله يو روايت ذكر كړی او د هغې په راويانو جرح ونكړی نو دا د
توثيق علامت دې

شيخ الاسلام علامه ظفر احمد عثمانی رحمه الله فرمائی:

سكوت ابن ابی حاتم او البخاری من المرح في الراوى توثيق له قال الحافظ في تصحيح المنفعة، في مواقع
عديدة ذكره ابن ابی حاتم ولم يذكر فيه جرحاً، من ابی حاتم في ترجمة عام (عام بن صهيب)

ولی من ۳ في ترجمة (عبدالله بن الحسين) ولی من ۳ في ترجمة (عبدالله بن سعيد عن عبدالله بن ابی اوی) ولی
من ۳ في ترجمة (عبدالله بن عماد) ولی من ۳ في ترجمة (عبدیه بن ميمون) ولی من ۳ في ترجمة (عبد الرحمن بن
هشيم) وصححه بديل عن ان سكوت ابن ابی حاتم رحمه الله تعالى عليه عن المرح توثيق كسكوت البخاری رحمه
الله تعالى عليه (قواعد علوم الحديث ص ۳)

لهذا دې حديث نه استدلال كول صحيح دی، او تركومه پورې چه د دويم حديث تعلق دې نو
دې حديث ته اگر چه ضعیف ونيلي شوی دی لیکن دا ضعف دومره ندې چه د هغې په بنا دا مسترد
كړې شی

سهل بن معاذ ته ابن حبان نقله ونيلي دی

او حافظ ابن حجر رحمه الله د سهل بن معاذ په باره كښې فرمائيلي دی سهل بن معاذ الجهلي زل
مصر لا بأس به الا في روايته باليمن فائدة عنه من الرابعة (تقريب التهذيب ص ۳)

يعنی د سهل نه په حديث روايت كولو كښې څه حرج نشته مگر دا چه د هغه نه زبان بن فائد
روايت وكړی او د دۀ تعلق د محدثينو د څلورمې طبقې سره دې

البته د زبان بن فائد په باره كښې حافظ رحمه الله ليكلي دی زبان بن فائد هو ضعيف الحديث مع
صلاحه وعبارته (تقريب) يعنی زبان بن فائد د خپلې ورعې تقوى او عبادت باوجود هم ضعيف
دې، لهذا په دې دواړو حديثونو كښې صرف دويم حديث صرف د زبان بن فائد د وجهي نه ضعيف
وگرځولي شو لیکن د دې درجې د ضعف د پاره (أما يولي الصبرون اجرهم بغیر حساب) جابر او كافي
كيدې شی ځكه چه د دې آيت په عموم كښې اجر مخصوص هم داخل دې

عن ابن عمر رضي الله تعالى عنهما قال: لما نزلت مثل اللذين ينفقون أموالهم في سبيل الله كما فعل حبة
التمتع سمع سنان بن كل سنبلة مائة حبة ولله بها علف لمن يشاء والله واسع عليهم. قال رسول الله صلى الله
عليه وسلم رب زد أمي فلان: أما يولي الصبرون اجرهم بغیر حساب. رواه ابن حبان في صحيحه والبيهقي

ترغيب وترهيب ص ۳۰۳ ج ۲

بهر حال ذکر کرې شوي حديثونه دواړه اگرچه متکلم فيه دی لیکن دا ضعف دومره ندي چه د هغې د وجې نه دې په دې عمل ونه کړې شی
لکه علامه سیوطی رحمه الله فرماتي چه د کوم راوی په باره کښې محدثین کرام د ضعیف ، مجهول و غیره الفاظ اوواني نو هغه ضعیف حدیث متروک العمل نوی بلکه هغه معتبر او د استدلال قابل وی

وقولهم ليس بالقوي واذا قالوا ضعيف الحديث فليدون ليس بالقوي ولا يطرح بل يعتبر به (تدريبات الراوي ص ۳۰۳ ج ۱) ، ومن الفاظهم فلان روى عنه الناس ، وسط ، مقارب الحديث مجهول ما اعلم به بأساً - و يستدل على معانها بما تقدم (تدريبات الراوي ص ۳۰۳ ج ۲)

او پاتې شوه دا خبره چه آیا ضعیف حدیث د فضائلو په حلقو کښې بیانول پکار دی او کنه؟ او د هغې سره ضعف بیانول هم ضروری دی او کنه؟
نوپه دې سلسله کښې عرض دا دې که چیرې په حدیث کښې شدید ضعف نه وو او موضوع هم نه وو نو د هغې بیانول بغیر د ضعف بیانولو نه هم صحیح دی بلکه بعضي محدثینو په فضائلو کښې د ضعف د بیان نه چشم پوشی او تساهل واجب کړې دې .
واما الموضوع فليجوز العمل به بحال ولا روياعه الا اذا قرن ببهانه -

قال ابن عابد بن حمزة رحمه الله تعالى عليه: (قوله بحال) أي ولو في فضائل الأعمال قال طي أي حيف كان مخالفا للقواعد الشرعية أو ما لو كان مخالفاً في أصل عام فلا مانع من جعله حديثاً قابل لدخوله في جملة ما لا يصلح العام الاحتمال -
(قوله الا اذا قرن) أي فلك الحديث المروي ببهانه أي بيان وضعه ، أما الضعيف فتجوز روياعه بلمصداً ببيان ضعه (الدر المنثور مع الشامية ص ۳۰۳ ج ۱) (ابن حجر عسقلاني)

دغه شان خطیب بغدادی رحمه الله د (باب التمهيد في احاديث الاحكام والعجوز في فضائل الاعمال) د لاندې د اهل علمو يو څو قولونه د دې متعلق ذکر کړې دي

(۱) اخبرنا محمد بن احمد بن يعقوب قال انا محمد بن نعيم قال سمعت ابا زكريا العديري يقول اخبرنا اخا ورده لم يحرر حلالاً ولم يمل حراماً ولم يوجب حكماً وكان في ترغيب وترهيب او تهديد او ترغيب ووجب الاحكام
عنه والتساهل في روياعه و (كتاب الكفاية ص ۳۰۳) او دغه شان ابن صلاح رحمه الله تعالى په خپله مقدمه کښې فرماني چه مجوز عند اهل الحديث وغيرهم التساهل في الاسانيد ورواية ما سوى الموضوع

من انواع الحديث الضعيف من غير اهتمام ببيان خطتها في ما سوى صفاته لله تعالى واحتكامه في حكمه من
الحلال والحرام وغيرهما وذلك كالنوع اعطى والقص وفضائل الاعمال وسائر فنون الترهيب والترغيب وسائر
مالا تعلق له بالاحكام والعقائد. ومن روينا عنه التخصيص على التساهل في نحو ذلك عبد الرحمن بن مهزي
واحمد بن حنبل رضى الله تعالى عنهما (علوم الحديث لابن صلاح ص ۳۰).

به تدریب الراوی کنبی دی چه وعبارة الزركشي: والضعيف مردود عالم بيقض ترغيبا وترهيبا و
تعدد طرقه ولم يكن المتابع منعطا عنه. وقيل لا يقبل مطلقا وقيل ان شهد له اصل والدرج تصدع
انتهى ويعمل بالضعيف في الاحكام ايضا اذا كان فيه احتياط.

عبد الوهاب عبد اللطيف به خيل تعليق على التدریب كنبي ليكلي دي
نص على قبول الضعيف في فضائل الاعمال احمد بن حنبل وابن سيد الناس والنعوى والعراقى والسيد
شيخ زكريا وابن حجر العسقلاني والسيوطى وعلى القارى بل ذهب ابن الهمام الى ان يقتصر به الاستحباب
اشار الى ذلك النعوى وابن حجر المكي والجلال الدوائى. ومن مع العمل به (لا يباهه) الشهاب الهماضى واصل
الدوائى بتوسع في القول فيه والعمل للكنوزى في ظفر الامانى. (تدریب الراوى ص ۳۱)

د مذکور عبارت خلاصه دا شوه چه د اعمالو د فضائلو متعلق احاديث ضعيفه بغير د ضعف
بيانول صحيح دي

الجواب باسم ملهم العوالب به ضعيفو احاديثو باندي د عمل د جائز كيدو د پاره خلور شيخو
دي

اول شرط عدم اثبات حكم شرعى. به يو كم پنخوس كروړه سره د تحديد د اعتقاد ...
حكم شرعى دي

دويم شرط عدم شدة الضعف معيار شدة الضعف وخفته: قال ابن عابدين رحمة الله تعالى عليه
قوله من طرق (اي يلقوى بعضها بعضا) ارتقى الى مرتبة الحسن. القول: لكن هذا اذا كان خطه ملووه خطه تروى
الصدوق الامين اولار سال او التذليل او جهالة حال. اما لو كان لفسق الراوى او كذبه فلا يؤثر فيه موافقة
مقله ولا يرتقى بذلك الى الحسن كما صرح به في التقریب وهو رحمه. (قوله عدم شدة خطه) اشهد لخطه
هو الذى لا يخلو طريق من طرقه عن كذاب ومعهما بالكلية قاله ابن حجر (رد المحتار ص ۳۰ ج ۱)

به السبل شوى لك كنبي تدریب الراوى به د ضعف خفيف به بهر سبب كس د عدم معرفت
شوى دي ليس يلقوى ضعف الحديث وروى عنه الناس بوسط مقارب الحديث مجهول ما علم به

به فتوی کسی بر بحث دواړه حدثنو باندې د جرح لاندې دا الفاظ دی مجهول حدیث منکر
لا یعرف. احادیثه مناکور. ضعیف. منکر الحدیث جدا. بتر د عن سهل بن معاذ بنسخته کابها موضوعه لا یصح
به عنده مناکور سهل بن معاذ لا یعتبر حدیثه ما کان من رواة یعزلان بن هانئ عنه. منکر الحدیث جدا فلسف
ادری اوقع الصلوط فی حدیثه منه او من زبانیان کان من احدهما فالأخبار العیرواها ساقطة.

ددې تفصیل نه دا ثابت شوه چه ددې احادیثو د شدته ضعف نه انکار کول صحیح ندی. انحصار
په دویم حدیث کې محرز اول حدیث د تفسیر ابن کثیر رحمه الله نه نقل کړې دې او په هغې کې
صیح برسی حاتم رحمه الله د دې د توثیق ثابت کولو کوشش کړې دې چه صحیح ندی
د محرز. «هذا حدیث غریب» لره د حافظ ابن کثیر رحمه الله قول ثابت کول وهم دي. حقیقت دا
دی چه دا تنقید او جرح پخپله ابن ابی حاتم رحمه الله کړې ده. د «لفظ غریب» اطلاق کله کله په
شاد او منکر باندې هم کیږي

قال الشيخ عبدالحق رحمه الله تعالى عليه: والغريب قد يقع بمعنى الشاذ أي شذوذا هو من القسام الطعن في
الحدیث هو هذا هو المراد من قول صاحب المصابيح من قوله هذا حدیث غریب لما قال بطريق الطعن.

وقال في الفصل المتقدم: وسوء الحظ ان كان لازم حاله في جميع الاوقات مدة عمرة لا یعتبر بمحدوده و
عند بعض المعدلین هذا ايضا داخل في الشاذ (مقدمة المشكوة ص ۲)

په فتوی کېنې د بحث لاندې حدیث ته د مذکوره تفصیل مطابق ابن الهادی. ذهبی. حافظ ابن
حجر. منذری او دار قطنی غوندي امامانو، ضعیف او منکر، ویلي دي. د دې خبرې په نظر
کسی نیولو سره د ابن ابی حاتم رحمه الله قول «هذا حدیث غریب» نه د دوی مراد واضح کیږي.
محرز د ابن ابی حاتم رحمه الله د روایت نه د توثیق د اثبات د پاره چه کوم حده پورې کوشش
کړې دي نو د دې نه ثابتیږي چه هغه د خپل مقصد د پاره د جرح او تعدیل تعصع او تنقیر نه هېڅ
دستغه واریکه خبر هم نده پریږي لیکن چه دهغې باوجود ورته کمیایي حاصله شوه نو آخر ټی د
ابن ابی حاتم رحمه الله د قول مدد واخلستو او دهغې د حل بیان شوي دي

د حقیقت هم په دهر کسی ساتل پکار دی چه صرف د یو حدیث په توثیق سره مدعی منی
ناسېدي. ځکه چه د یوکه بخوس کروړه. حساب د دواړو حدثنو په مجموعه باندې
قویم شرط دهر فی اصل عام

(قوله بها علف لمن يفاء) او ((الما يولي الصرون اجرهم بغير حساب)) کسی د دې حدثنو
مضمون ادخال ځکه ندی صحیح چه به اصل کسی بغير حساب دی او په حدثنو سره د یوکه
بخوس کړه حساب کولی نشي

ظهور شرط عدم اعتقاد السنیه عام نبلیفی ورونه دی ته سنت وائی لیکن فرض نی گئی
روایه الحدیث الضعیف قال الامام الطحاوی رحمه الله تعالی علیه من یلقی به یقریب وهر چه:
اظهار هر روایه ضعیف بغیر اسناد فلا تقل قال رسول الله صلی الله علیه وسلم وما اشیء ذالک من
صیغ الجزم بل قل یدوی عنه کذا او یبلغا او وروا جاء او نقل وما اشیء ذالک من صیغ التعریض و کذا فی ما اشدک
فی صحته وخطئه. اما الصحیح فاذا کره بصیغه الجزم ویقح فی صیغه التعریض کما یقح فی الضعیف صیغه
الجزم (حاشیه الطحاوی علی المراتی ص ۳۸)

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی علیه: اما الضعیف فصور روایه بلا بیان خطئه لیکن اذا رتبه
روایه بغیر اسناد فلا تقل قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کذا وما اشیء من صیغ الجزم بل قل یدوی کذا او
یبلغا کذا او وروا جاء او نقل عنه وما اشیء من صیغ التعریض و کذا ما اشدک فی صحته وخطئه کما فی التعریض
والاعتراض ص ۳۸ ج ۳)

د شامی لیکن کی عبارت نه صرف ((اما الضعیف فصور روایه بلا بیان خطئه)) نقل کرو لیکن
معلومه نده چه ورنه دی تفصیل نی د کوم مصلحت په وجه ندی نقل کری
د دی تفصیل نه ثابته شوه که ضعیف حدیث له سند سره روایت کری شی نو د ضعف بیان
ووسره ضروری ندی ځکه چه اهل فن د سند د تحقیق نه د حدیث مقام معلوم معلومی
او که بغیر د سند نه روایت کری شی نو د تعریض په صیغې سره تنبیه ضروری ده ، لیکن په دی
زمانه کښې عوام بلکه اکثر خواص هم د سند د تحقیق نه صلاحیت لری او نه د دی ضرورت
محسوس کوی ، نو د تعریض په صیغې سره په ضعف تنبیه کول هم د هغوی د کم فهمی نه بالاتر
دی ، اوس خو چه کوم شخص د حدیث لفظ آوری نو هغه د حضور ﷺ ارشاد گئی نو ځکه په روایت
کښې د ضعف بیان لازم دی

بله دا چه هر کله په ضعیف باندې د عمل کولو دپاره عدم اعتقاد السنیه شرط دی نو بغیر د
ضعف د بیان نه به په دی شرط عمل کول څنگه ممکن وی ؟ د تساهل په باره کښې چه کوم عبارات
نقل کری شوی دی نو هغه په شرائطو اربعه مذکوره سره مقید دی کما هو ظاهر جدا - والله تعالی اعلم -

الحاق

د دارالعلوم کراچی په جواب کښې په مذکوره تحقیق می اعتماداً تصدیق کری وو ، په هغه
وخت کښې د زیات تعمق ضرورت محسوس شوې نه وو ، وروسته د احسن الفتوی د تبویب په
دوران کښې په دی مسئله د غور کولو موقع ملاؤ شوه نو ثابته شوه چه په دی جواب کښې بعضی

حرې د حقيق خلاف دی چه تفصيل يی دادې

اول وقفه داده چه د جهاد ياد بل عمل متعلق څه صريح حديث لاسته راغې چه د هغې د لفظ په مصادف دانسته شی چه جهاد وغيره نه څوک لار شی نو هغه نه دې د يو مونځ يا د يو نسخ وغيره کولو ثواب د يو کم پنځوس کړوره برابر ورکړل شی . بلکه دا فضيلت د دوو حديثو د مضمون د يوځای کېدو نه مستنت شوې دې . يو ځکه د جهاد د پاره هم دا فضيلت په دې شان بيانول چه د به حديث کسې داسې دې . محل د نظر دی

دويم چه د کومو دوو حديثونو د يوځای کولو نه دا مضمون مستنت شوې دې هغه دواړه دا اصعب دی . په دې مفصل کلام د دارالعلوم کرچن په فتوی او د فتوی په رد کسې ليکلي شوی جواب کسې د دارالافتاء والارشاد په فتوی کسې تر شوي دي

دويم که چېرې دا دواړه حديثونه د استدلال قابل هم نسله کړي شی . نو چونکه د هغې نه په يو کسې د من غراضه . تصريح ده يو ځکه په دې موقع د هې سبيل الله نه عموم مراد اخستل او دې فضيلت لره د يورو دسې شمېره پاره د عام و شامل منو هېڅ گمان نشته بلکه دا فضيلت صرف د عزاکولو معنی د کفارو سره ميدان نه ونوځو معهود د پاره خاص دې . لهذا که د دعوت اولسلح ياد د سر څه بله شمع وی د هغې جيل فضائل هر دی . په هغې باندې اکتفاء کول پکار دی . دا مخصوص فضيلت د هغې د پاره ساتو به هېڅ صورت کسې صحيح ندی

خلوړم دکرشوي فضيلت د دعوت او سلح او د يورو دسې خدماتو د پاره په دې دوو حديثونو کسې د مذکور لفظ هې سبيل الله د عام گرځولو نه پس مستنت کړې شوې دې ليکن جهاد او هې سبيل الله د هغې اصطلاحاتو شريعه نه دې چه په عرف کسې د هغې يو خاص مصداق متعين دې . هغه دا چه د کفارو سره په ميدان کسې د جنگ کولو د پاره لار شی . په احاديثو با د علماؤ په اقوالو کسې د دې نه علاوه که په هر عمل د جهاد يا هې سبيل الله اطلاق شوې وی نو هغه مجازاً وی . د دې نه دا نتيجه راويستل صحيح ندی چه په دې به د جهاد ټول فضائل حاصل شی . لکه د لفظ «صلوة» اصطلاح د شريعت په اعتبار سره حقيقي مصداق يو مخصوص عمل دی او لفظ د دې اطلاق په درود شريف او په دعا هم کړی . مگر څوک داسې نه شی ونيلی چه د درود شريف په ونيلو سره ياد دعا په غوښتلو سره نه د مونځ د مرصې نه انسان خلاص شی او هغه نه به د مونځ ټول فضائل حاصل شی

په حقيقت کسې چونکه جهاد ډير لوی عمل دې . ځکه د يو عمل د اهميت د بيانولو د پاره د هغې تشبه د جهاد سره ورکړې کړی . د دې مطلب دا نه وی چه گویا دا عمل بعينه جهاد دې او په دې نه د جهاد ټول فضائل حاصل شی . لهذا د جهاد او هې سبيل الله له حقيقي معنی څخه صرف په نظر سره معنی معاری داسې بيانول چه هغې ته حقيقي مصداق او ونيلې شی . صحيح ندی

پنجم به - معنی هوی کسی در دم ۳، نمبر چه کوم جواب ورکری شوې دې نو هغه د فی سبیل الله د عموم در عادت سره سره ورکری شوې وو . لیکن له پورتنی تفصیل نه دا ثابت شوه چه په دې کسی عموم نشته . لهذا د هغه متفرع جواب هم صحیح ندی

خلاصه دا ده چه د رای وند دپاره دا فضیلت بیانول بالکل صحیح ندی . لهذا د بیت الله شریف دپاره د سوکه پنخوس کروره نه زیات فضیلت ثابت کولو تکلف ته ضرورت نشته .

قال الامام الرازی رحمه الله تعالى عليه في تفسير قوله تعالى احصوا في سبيل الله . والمعنى انهم حصروا انفسهم ووقفوا على الجهاد وان قوله في سبيل الله مختص بالجهاد في عرف القرآن (تفسير الکبیر ص ۳۰ ج ۲)

وقال الحافظ السیوطی رحمه الله تعالى عليه : وفي سبيل الله اى القائمین بالجهاد (جلالین ص ۳۰) وقال الحافظ ابن حجر رحمه الله تعالى عليه : المتبادر الى الفهم من الفسطی سبيل الله الجهاد (فتح الباری ص ۳۰ ج ۲)

وقال العلامة ابن حزم رحمه الله تعالى عليه : واما سبيل الله فهو الجهاد بحق للناظر وكل عمل غير فهو من سبيل الله تعالى الا انه لا خلاف في انه تعالى لم يرد كل وجه من وجوه البر في قسمة الصدقات فلم يميز ان توضع الا حسب بين النص وهو الذى ذكرنا يعنى الغازى المنصوص في الحديث السابق (المعنى ص ۳۰ ج ۲)

وقال العلامة زاهد الكوثرى رحمه الله تعالى عليه : وهذا يدل على ان حمل لفظ في سبيل الله على الغازى موضع اتفاق بين من سبق ابن حزم من الفقهاء الصعابة والتابعين وتابعيه ومن بعدهم الى عصره (مقالات الكوثرى ص ۳۰)

قال العلامة السرخسى رحمه الله تعالى عليه : واما قوله تعالى في سبيل الله فهم فقراء الغزاهم كلها قال ابو يوسف رحمه الله تعالى عليه (الى ان قال) وقال ابو يوسف رحمه الله تعالى يقول الطاعات كلها في سبيل الله ولكن عند اطلاق هذا اللفظ المقصود بهم الغزاة عند الناس (المبسوط ص ۳۰ ج ۲)

وقال الامام البرغيباني رحمه الله تعالى . وفي سبيل الله منقطع الغزاة عند ابى يوسف رحمه الله تعالى عليه لانه هو المتفاهم عند الاطلاق وعند محمد رحمه الله عليه منقطع الحاج .

قال امام ابن الهمام رحمه الله : ثم فيه (اى فيما نقل عن محمد) نظران المقصود ما هو المراد بسبيل الله المذکور في آية والمذکور في الحديث لا يلزم كونه اياها لانه اذا الامر الا عمر وليس ذالك المراد بآية بل نوع مخصوص والا فكل الاصناف في سبيل الله بل ذالك المعنى (فتح القدير ص ۳۰ ج ۲)

وقال الملا على قارى رحمه الله . وفي سبيل الله منقطع الغزاة عند ابى يوسف + لانه هو المفهوم من اطلاق حد

اللفظ فيصرف اليه لا غيره ويؤد ما في البغاري انه عليه السلام قال ان محالدا حبس ادراعه في سبيل الله. ولا شك ان الدرع للفرز ولا للعبج (شرح العاقيه ص ۲۸ ج ۱)

وقال الحافظ العيني رحمه الله: قال ابن المنذر في الاشراف: قول ابني حنيفة وابني يوسف ومحمد. في سبيل الله. هو الغازي غير الغني وحكي ابو ثور عن ابني حنيفة + انه الغازي دون الحاج وذكرا ابن بطل انه قول ابني حنيفة ومالك والشافعي رحمه الله تعالى عليهم وذكرا مقله النووي في شرح المذهب (عمدة القاري ص ۳ ج ۱)

ومقله في الشلبي بهامش التعيين (ص ۳۸ ج ۱) وفي مجمع الانهار والدار المنعق بها مشه (ص ۳ ج ۱) الرائي ص ۳ ج ۱ والطحاوي ص ۳ ج ۱ ولله سبحانه وتعالى اعلم -

ياد داشت : د «جهاد» او «في سبيل الله» د اصطلاح په موضوع يوه مستقله رساله تصنيف كيدو والا ده چه په هغې كښې په دې باندې سير حاصل بحث شوې دې .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَتَتْ سَنَفَافًا فِي كُلِّ سُبُلَةٍ فَاثَتْ حَبًّا
وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۳﴾﴾

توجه كوم خلق چه د الله تعالى په لاره كښې خپل مالونه خرچ كوي دهغوى خرچ كړې شوى مالونو حالت داسې دې لكه د يوې دانې حالت چه له هغې څخه اوه وگى را زرغون شي او په هر يو وگى كښې سل دانې غنم وي او الله تعالى زياتوى چاته چه يې وغواړي او الله تعالى ډير فراخه كونكې او پوهه دې .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَاللَّهُ لَكِنْتُ عَنْهُمْ﴾ ۱۱ ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبُتْلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِّنْ حَيْكَةِ حَمِيدٍ﴾ ۱۲ ﴿

(۳۱، ۳۲، ۳۳)

توجه او یقیناً دا قرآن د ډیر لوی شان والا کتاب دی ، چه پدې کښې غلطې خبرې نه د مخې له طرف نه راتلې
شی او نه د وروسته طرفه ، دا کتاب د پوهه او ستایلې شوی ذات له طرفه نازل شوې دی

د قرآن خلاف

کمپیوټری سازش

ضد نفی ترستیت
سپهرانا نود سہیلک - نشر و دوا کران

Distributors: Tameez U.P.O. Box No. 600 Karachi No. 6 Pakistan

۱۶ ذی الحجہ ۱۴۰۰ھ مطابق ۲۳ اکتوبر ۱۹۸۰ء

دجناب حضر مولانا مفتی رشید احمد صاحب مدظلہ په خدمت کښې
حضرت محترم زادت عنايتکم!

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

د یومصری عالم «ډاکټر راشد خلیفه» د تحقیق مطابق د کمپیوټر په ذریعه د قرآن د تعلیم
سلسله د ټولې دنیا په ممالکو کښې جاری ده ، او دا سلسله اوس پاکستان کښې د اسلام آباد په
پوهنتون کښې هم شروع ده په دې سلسله کښې تر ټولونه اول مضمون «معارف» په اعظم گړه
کښې شائع شوې وو ، په پاک و هند کښې د دې نقلونه په بې شماره رسالو کښې او بیا وروسته په
کتابي شکل کښې هم شائع کیدل ، او اوس دا مضامین په عربی اخبارونو کښې هم شائع کیری
په دې سلسله کښې د ۱۹ شمې په خاص طور تربحث لاندې راغلې ده چه دا تحقیق تر ټولو اول
شائع شوې وو ، په دې ډیرو حضراتو اعتراضات هم شائع کړل لیکن دا اعتراضات په یو محدوده
پیمانه مخې ته راغلی دی

اوس یو پاکستاني مسلمان برطانی ته دا لیکي چه په دې باره کښې د علماء کرامو راي غوښتل
پکار دی

د ډاکټر راشد خلیفه تحقیق د انگریزی رسالې په صورت کښې ، او د نورو حضراتو تحقيقات د

اردو رسالې په صورت کښې «قرآن کریم کا اعجاز» ورسره ستاسو خدمت ته درلېږل کېږي. مهرباني وکړئ په دې سلسله کښې جواب راکړئ چه آیا دا تحقیقات خو د اسلامی تعلیماتو منافی ندی او آیا ددې اشاعت جائز دي او که نه. او دا طریقه کار خو د اسلام خلاف نده؟ والسلام
محترم جناب محمد منصور الزمان صاحب، صدیقی ترست کراچی.

وعليکم السلام ورحمة الله وبرکاته

د قرآن کریم دکمپیوټري تجزيې متعلق ستاسو استفسار مونږ ته راوړسیدلو چه دهغې جواب دادې په لاندې ډول ستاسو خدمت ته وړاندې کېږي:

الجواب باسم ملهم الصواب: زه د قلم او ژبې غوندې د سترگې او غوږونو هم د لغویا تو نه د حفاظت اهتمام کوم لیکن سره د دې نه هم څه نا څه لغوه خبرې غوږ ته راشي، بالمشافه خو خلقو ته ډیر کم همت کیږي خو لیکن په ټیلفون اکثر دا واقع کیږي، د دې سلسلې یوه خبره هغه هم ده چه دهغې متعلق استفسار شوې دي، څه موده وړاندې یو صاحب د ټیلفون په ذریعه په خپل گمان د دې، عجیب انکشاف، په خبر سره څما غوږ ملوث او متوحش کړو، نو ما په هغه وخت د دې حاصل دا وگڼلو چه د مادرن (جدید) مسلمان نوې ماډل جوړې ابلیس د قرآن د روح د فهم او د هغې مطابق عمل کولو سره په غفلت کښې د ساتلو د پاره داسې لغویات د هغوئ په نظر کښې ښانسته کړی دی او هغوئ ئې په دې فریب کښې مبتلا کړي دی چه بس د قرآن حاصل همدا دي، مگر وروسته چه مې دا واوریدل چه دې خبرې یو لیکلې شوې صورت اختیار کړې دي او د دې د نشر او اشاعت تعریک چلولې شی نو دا خطر مې محسوس کړه چه چیرته د دې شاته یو طاغوتی قوت او سازش نوی؟

او د اسلام دشمنان د اعجاز قرآن په نوم سره چیرته د اسلام او قرآن خلاف په سازش کښې مصروف خو ندی؟

د سازش دوه اړخونه

د دې سازش دوه اړخه کیدي شی:

اول اړخ د فرقه بهائیه مقدس عدد «۱۹» به د پوره قرآن معنور ثابتوی او دا تاثر به ورکولې شی چه بهائیت صرف د قرآن نه ثابت نه بلکه د ټول قرآن روح دي. فرقه بهائیه د دې عدد تقدس د هند د جهالت قدیمه نه اخستې دي چه په هغې کښې د، نولس (۱۹) عدد ځکه متصرف او مؤثر گڼلې شی چه دا د ټولو نه وړه یویزه او د ټولو نه د غټې یویزې یعنی د یو او نهو مجموعه ده
د مذهب بهائی اصل بانی علی محمد وهاپ دي، د ده په عقیده کښې دا باب ظهور الهی وو ه هغه نه پس د هغه امت مختلفې فرقې شوې چه د هغوئ نه د بهاؤ الدین پیروکار ته «بهائی» وئلي کېږي ځکه خو د فرقې بهائیه مذهب د بابی هی دشجر خبیثه ثمره ده

علی محمد باب په ۱۸۱۹ع، کبې پېدا شوې وو چه د ده د اعدادو مجموعه ۱۹۰ ده
۱۰۸-۱۰۹. په دې بڼه په فرقه بهانیه کبې دا عدد ډیر مقدس او د نولو کائناتو محور
دې. ځکه دا خلق په کل کبې نولس میاشتي او هره میاشت کبې نولس ورځې شماری. خپل
لیکل هم د دې عدد نه شروع کوی او د خپلو عبادت خانو او تبلیغی مرکزونو «بهانی هال» په
دیوالونو دا عدد ښکاره لیکلې وی

د دوی مرکز د فلسطین په «عکه» مقام کبې دي. د اسرائیلی حکومت په سرپرستی کبې د
دوی تبلیغی مصروفیات چلیږي. په امریکه کبې د دوی ډیر تعداد دي، ممکنه ده چه د قرآن
کمپیوټری اعجاز، د دوی سازش وی

دویم اړخ د سازش دویم اړخ دا دي چه د دې عدد د قرآن د محور کیدو ښه شهرت وشي حتی
چه مسلمانان هم په دې فریب کبې راشي. او دا غلطه نظریه قبوله کړي چه د نولس (۱۹) عدد په
قرآن کبې د اعجاز وجه ده او د ټول قرآن محور دي. نو د دې نه پس به حالات بدل شي او د دې
عدد د نحوست مشهور والي به شروع کړي شي. مثلاً د جهنم فرشتې نولس دی د ((لرجهدم هم
فیها خالدون)) حروف مکتوبه نولس دی. د فرعو. هامان. شداد. نمرود. د حروفو مکتوبه
مجموعه نولس کیږي. بعضي عاملان د لرم د زهرو ویستو د پاره په گول دائره کبې د «۱۹» عدد
لیکلو نه پس هغه په پیزار سره وهی وغیره وغیره.

د دې نه دا ثابته وی چه معاذالله قرآن به انسان د ملائکو په حواله کوی. همیشه د پاره به نې
جهنم ته وغورځوی. د فرعون غونډې کفارو سره به نې په زمره کبې شاملوی. د زړه د حیات د
پاره سم قتل دي وغیره. الله تعالی دي د داسې کفریاتو نه زمونږ حفاظت وکړي
یا دا قسم اعداد په نورو کلامونو کبې ښایي. دغه شان قسم د قرآن حقانیت او اعجاز
دمخدوش کولو کوشش کوی. که چیرې په دې تحریک کبې د شیطان د یو کار کولو والا لاس هم
وی نو شیطان براه راست د هغه مدد کوی. ځکه چه په دې کبې دوه مذکوره مفاسد په هر صورت
موجود دی که په دې کبې د اسلام د دشمن سازش وی او که نوی-

د قرآن دکمپیوټری تجزیو مفاسد

په دې کبې نور مفاسد هم شته مثلاً

۱. د دې تحریک په وجه به مسلمانان د قرآن د دعوت او په دې د عمل کولو نه نور هم غافل شي
د دې زمانې اکثر مسلمانان د قرآن سره صرف داسې تعلق ساتل غواړي چه هغې کبې د قرآن د
دعوت د غور او فکر کولو مشقت او په قرآن د عمل کولو د مجاهدې په ځای د خپي او د سترگو
غوږونو و غیره لذت حاصلیږي. په دې کبې د هغوی دوه فائدې دی

۱، د قرآن تدبیر د منکراتو په پریښودو او په حدود الله د فائز او سیدو د محبت او مشقت په ځای نفسیاتی راحت او لذت

۲، په دې طریقې سره هم هغه فریب مقصود دې چه دا خلق د قرآن د محبت حقوق ادا کوي او د قرآن د مخالفت باوجود هم د قرآن په عشق کښې مری

هم فراق یار میں کھل کھل کے ہاتھی ہو گئی

اتنے کھلے اتنے کھلے رستم کے ساتھی ہو گئی

۳، د دماغو او د قلم د قوتونو او د قیمتی وخت ضایع کیدل

د محسن اعظم ﷺ ارشاد دې د بنده نه د الله تعالیٰ د اعراض ده علامه ده چه بنده په لایعنی کارونو کښې مشغول شی

او وې فرمائیل د لایعنی کارونو نه احتراز کول د حسن اسلام علامه ده.

حضور اکرم ﷺ د علم غیر نافع، قلب غیر خاشع او دعاء غیر مستجاب نه پناه غوښتې ده

په دې درې وارو جملو کښې دا ربط دې چه د دعا اجابت په خشوع د زړه پورې موقوفه ده او خشوع د زړه د علم غیره نفعه نه په احتراز کولو پورې موقوف دې

شیطان به په خپله دې کامیابی څومره خوشحاله وی چه د دین په خدمت کښې داسې مصروفه خلق چه د هغوی د زندگنۍ یوه یوه لمحده د دنیا او مافیها نه زیاته قیمتی ده او هغوی د پاس انفاس د صورت په ځای د هغې د روح زیات اهتمام کوي، نن هم هغوی د داسې لغویاتو په تردید کښې مشغول دی

د (۱۹) عدد د وجې نه د قرآن د اعجاز کیدو ابطال

د (۱۹) عدد ته محور قرآن او د اعجاز قرآن وجه په لاندې وجوهو سره وئیل بالکل لغوه، باطل او د نقل او عقل خلاف دی

۱، په شریعت کښې د دې عدد څه خصوصیت او فضیلت نشته، عقلا هم دا څه کمال ندې، داسې مفروضات خو د هر چا په کلام کښې راویستلې کیدې شی، که چیرې داسې ساقط امور د اعجاز وجه فرض کړې شی نو معاذ الله کلام حریری خویباد کلام الله نه زیات معجز دې د حروفو تعداد لره په قرآن او حدیث کښې څه اعتبار نشته او نه په فن د فصاحت او بلاغت کښې دې څه اعتبار شته، او نه په دې کښې په څه بل اعتبار سره څه حسن او خوبی شته

۲، د بسم الله الرحمن الرحيم د نولسو حروفو کیدو په وجه څنگه چه د دې عدد د تقدس ثبوت کولی شی نو دغه شان د نورو بعضو کلماتو نه د دې عدد د نحوست استدلال هم کولی شی، چه دهغې یو څو مثالونه اول کښې لیکلې شوي دي، نو د ترجیح وجه یی څه ده؟

(۳) که چیرې د حروفو په عدد د قرآن بنیاد وې نو د اسم ذات «الله» حروف به بنیادی ګرځولي شوي وي

(۴) د قرآن د نزول په زمانه کښې درې ، څلور ، پنځه ، شپږ ، اووه ، لس او د زرو عددونه د ریاضی د خصوصیاتو د وجې نه د کثرت د پاره استعمالیدل ، بالخصوص د اوو (۷) عدد ډیر مشهور وو ، د دې د قوت د وجې نه د دې نوم سبع کښودې شو ، د دې اعدادو د خصوصیاتو ریاضیه د بیان موقعه دلته نده .

که چیرې یو عدد د قرآن محور وای نو د دې اعدادو څخه به وو ، خصوصاً په قرآن او حدیث کښې به همدا اعداد د محاورې مطابق د تکثیر د پاره استعمالیدل .

د جمل د حساب حقیقت

(۵) د حروفو تعداد او د جمل حساب ، د ابجدو حقیقت بغیر د طبیعت د خوشحالی نه نور هیڅ ندې ، که چیرې د حقیقت سره د دې څه واسطه وای نو د کافر د پیدایش کال یا د وفات کال به په مغفور له وتلو سره جنتی کیدلو او د دې په عکس کولو سره به مسلمان جهنمی کیدلو ، او که چیرې د یو شخص په باره کښې متضاد عددونه راوتلې نو بیا به دهغه متعلق څه کیدل ؟
یو سړی د حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علی تھانوی قدس سره سن ولادت «کرم عظیم» را وه ویستلو ، حضرت افرمائیل : «دې ته مخالفین مکر عظیم هم وئیلې شی» .

د یو ظریف شاعر د عربی ، فارسی او اردو اشعار څما د نظر نه تیر شو چه په هغې کښې د حروفو په اعدادو کښې د تصرف په ذریعه د یو لفظ نه د الله تعالی او د حضور ﷺ د اسم ویستلو ضابط ذکر وه ، د ګرونانک نه د «لولاک لما خلقت الافلاک» تشریح داسې نقل کړې شوې ده
په اعدادو کښې د خلط کیدلو په ذریعه د هریو لفظ نه د حضور ﷺ نوم مبارک راویستلې شی .
هر یو لفظ چه وی دهغې په عدد کښې دا عمل وکړئ .

د لفظ عدد = $۲۰ + ۵ \times ۲ + ۴ = ۲۰$ ، باقی $۹۲ - ۲۰ = ۷۲$ کیږی ، چه هغه د محمد ﷺ عدد دې هر څوک په دې پوهیږی چه دا محض ظرافت دې چه حقیقت سره ئې هیڅ تعلق نشته ، که چیرې داسې ظرافت حقیقت تسلیم کړې شی نو هر باطل مذهب والا به د خپل معبود او مقتدا متعلق داسې ظرافت پیش کولو سره د هغوئ د هر څیز بناء او د ټولو کائناتو محور ثابتولې شی . مثلاً د ابلیس عدد ۱۰۳ دې نو دا د هر لفظ نه داسې حاصلولې شی ، عدد لفظ = $۲۰ + ۵ \times ۲ + ۴ = ۲۰$ ، باقی = ۱۰۳

مارالبول شوی مضامین بیا بیا په غور سره وئیلې دی چه دهغې نه دوه امر ثابت شو

اول که محرک په دې سلسله کښې د دې عدد د تقدس دعوی صراحت نوی کړې نو بیا هم دهغه

طریقه کار یعنی د پوره حساب بنیاد په دې عدد باندې د ساتلو نه د دې د تقدس اظهار او اشاعت کښې څه شبهه هم نشته . لکه څنگه چه پخپله په استفسار کښې هم د دې اعتراف دې ، او د روزنامه جنگ بابت ۸۰/۱۰/۲۴ د مرسل کاپې کښې مضمون نگار گویا (۱۹) د الله د باور کولو کوشش کړې دې

دویم د دې اعدادو د یوځای کولو نه د قرآن آسمانی کتاب کیدل ، معجز کیدل ، د تغیر او تبدیل نه محفوظ کیدل وغیره اثبات څه چه په دې سره خو څه فضیلت هم نه ثابتیږي ، داڅو محض د ظرافت طبع سامان دې ، په نورو کارونو کښې هم داسې ظرافتونه تلاش کیدې شی ، بلکه بعینه په همدې ظرافتونو مشتمل کلام مرتب کیدې شی .

د دې نه زیات بهتر خو د مقطعاتو متعلق د مفسر بیضاوی رحمه الله په بیان کښې ذکر شوی لطائف دی ، د دې باوجود د امت علماؤ هغې ته څه اهمیت ورنکړو ، او د قرآن سورتونه ، د هر سورت آیتونه ، د هر آیت الفاظ ، د هر لفظ حروف او د هر حرف د حرکاتو او سکاناتو شمار کولو محنت او ددې حفاظت او اشاعت ډیره اهمه فریضه ده ، ځکه چه دا حفاظت د قرآن ذریعه ده ، لیکن د دې هم د اعجاز قرآن او تدبیر قرآن سره څه تعلق نشته صرف د قرآن د حفاظت سره ئې تعلق دې .

(۲) د اسم تعداد او د بسم د تعداد حاصل ضرب د رحمن د تعداد برابر ښودلې شوې دې . که د دې حساب څه حقیقت وې نو حاصل ضرب ئې د الله د تعداد برابر پکار وو ، ځکه چه دا د اسم ذات کیدو نه علاوه د بسم لفظ سره هم متصل دې .

د تحریک د بانی ښکاره فریونه

(۷) د دې تحریک بانی پخپله د خپل ځان نه د (۱۹) عدد متعین کړو او دې لره ئې د قرآن د روح ثابتولو دپاره داسې کوشش وکړو چه کله جمع ، کله ضرب ، کله تقسیم ، کله د حروفو تعداد او کله د الفاظو او کله د بعضې سورتونو د یو خاص حرف ، غرض دا چه کوم ځای کښې هم د (۱۹) عدد جوړیدو نو هغه ئې ښه په تکلف سره جوړ کړو او کوم ځای کښې چه نه جوړیدو نو هغه ئې پرښودلو

د دې ترقی د دور د دانشورو په دانش تعجب دې ، چه په داسې ښکاره فریب هم پوهه نشو . په مختلفو ترکیبونو سره کمی زیاتی کولو سره د (۱۹) سائې یو څو مثالونه د نمونې په طور سره وگورئ

(۱) په قرآن کریم کښې کتابت مقصود ندې بلکه قرآت مقصود دې . کتابت صرف د حفاظت ذریعه ده لهذا په قرآن کښې حروف مقروئه لره اعتبار دې . حروف مکتوبه لره اعتبار ندې ، ځکه چه د مونغ د صحت د پاره د دیرشو (۳۰) حروفو محذوفه مقروئه شمول سره قرآت شرط دې

په دې حساب سره د «بسم الله الرحمن الرحيم» دوه ویش (۲۲)، حروف دی. مگر د بهائیت د اشاعت د خاطره دا نولس جوړ کړې شوی دی
بعضو د ابن کثیر رحمه الله او ابن مسعود رضی الله عنه قول پیش کړې دي چې د «بسم الله الرحمن الرحيم» هر حرف د جهنم د نولسو داروغه نه د بچ کیدو ذریعه ده
که چیرې د دې قول سند صحیح تسلیم کړې شی نو دا د تقریب یا ظاهري کتابت په نظر کښي نیولو سره د طلب رحمت یو صورت دي او که نه نو په حقیقت کښي د حروفو اصل تعداد دوه ویش (۲۲) دي

ټول سورتونه کوم چې د حروف مقطعاتو نه شروع کیږي یو کم دیرش (۲۹) دي. د دې نه صرف د سورت قلم نه حرف «نون» او سورت اعراف، مریم او ص، نه د حرف صاد تعداد یی په نولس (۱۹) باندې تقسیم کړې دي، باقی پنځه ویش (۲۵) سورتونه ئې بالکل اود سورت اعراف او مریم نور مقطعات ئې ځکه پریښی دی چې د هغې نه د نولسو شمیره نه جوړیده
(۳) د بسم الله الرحمن الرحيم د حروفو په عدد ئې د اسم، الله، الرحمن، الرحيم، د الفاظو عدد ئې تقسیم کړو او نولس ئې پیدا کړل، باقی درې سورتونه (د صورت مذکوره عکس، ټول حروف، او د ټولو الفاظ) د دې نه د نولسو عدد پیدا نکړي شو نو ځکه ئې پریښودل. حالانکه یوشان والې مقدم وو، خوسره د دې نه په زور د نولسو عدد پیدا کولو په غرض سره ئې د یو طرف حروف او د دویم طرف الفاظ واخستل.

(۴) د بسم د لفظ اصل هم اسم دي. ب، حرف زائد دي. دغه شان د اسم د لفظ تعداد دوه ویش ۲۲ جوړیږي مگر د نولسو د جوړولو دپاره ئې بسم پریښودو صرف اسم ئې شمار کړې دي
(۵) د اسم تعداد ۱۹ × د بسم تعداد ۳ = ۵۷. چې داپه نولس تقسیم کیږي. دلته ئې د ضرب په ذریعه نولس پیدا کړو او په مقطعاتو کښي ئې د جمعې په صورت $۱۴ + ۱۴ + ۲۹ = ۵۷$ جوړ کړو
که په ضرب سره وی او که په جمعې سره وی خو نورلږ پیدا کول ئې مقصود دی

آخري گزارش

هغه څوک یا اداره چې هغه د علماء راسخینو سره د نزدې رابطې نه بغیر د دین څه خدمت کوي که هغه په خپل کار کښي هرڅومره مخلص وی لیکن د هغه په صراط مستقیم تګ او د اسلام د دشمنانو د جالونو نه محفوظ کیدل مشکل دی. نو ځکه د دین په خدمت او بالخصوص په شر او اشاعت کښي د راسخین فی العلم سرپرستی لازمه ده، که چیري دا نوی نو صرف د داسي علماء راسخینو مضامین دي شائع کوي چې د هغوئ علم او تقوی د اهل اسلام په یوه غټه ډله کسې مسلمنه وی. افسوس په دې خبره دي چې بعضي ذی شعور ادارې هم د داسي حلقو معامېل شیع

کوی چہ ہفتویٰ د صاحبہ کرامو رضی اللہ عنہم سرہ پہ بغض ساتلو کینہی معروف او مشہور دی او
د ہفتویٰ نور نظریات ہم د جمہور اہل اسلام خلاف دی

تنبیہ

ددہی مضمون دلیکلو پہ وخت خما وړاندہی دارد و صرف دوه لیکونه وو یو «قرآن کریم کا ایک
زندہ اعجاز» مطبوعہ صدیقی ترسست، او دویم «صفات قرآن حکیم» مطبوعہ روزنامہ جنگ

فقط والله المستعان ولا حول ولا قوة الا به

رشید احمد

دارالافتاء والارشاد ناظم آباد کراچی

۲۴ / ذی الحجہ ۱۴۰۰ ھ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿١١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿١٢﴾﴾

د ذکر مجلسونه

په اوچت آواز سره ذکر او د ذکر د مجالسو احکام د قرآن ، حدیث او فقهې په رڼا کښې

د ذکر مجلسونه

اول نقش : _____ ۱۱ / شعبان ۱۴۰۹ هـ

زیات تحقیق او تفصیل : _____ ۱۴ / جمادی الاولی : ۱۴۱۳ هـ

د بحث خلاصه :

- ذکر خفی افضل دي .
- په اوچت آواز سره ذکر جائز دي .
- په بعضې حالاتو کښې په اوچت آواز سره ذکر مستحب دي .
- دهغو حالاتو او عوارضو تفصیل چه په هغې کښې په اوچت آواز سره ذکر مستحب دي
- دومره اوچت آواز چه د چا په عبادت او آرام کښې خلل رازی هغه حرام دي
- د ذکر مجلس پدې شرط سره جائز دي چه په هغې کښې کوم قسم بدعت شامل نه وي
- د ذکر په مجلسونو کښې د شاملیدونکو بدعتونو تفصیل .
- د ریاض الجنة ، د ذکر د حلقو او د ذکر مجلسونو تفسیر

د ذکر مجلسونه

د ذکر د مجالسو متعلق په ١١ شعبان ١٤٠٩ هـ کښې په یو خاص مجلس کښې ځما یو مختصر بیان شوې وو ، چه هغه وروسته بیا د رسالې په شکل کښې هم شائع شو . بیا ځما خیال راغې چه په دې موضوع څه قدر بسط او تفصیل سره لیکل پکار دی ، لهذا چه د حدیثو او فقهې د کتابونو په معمولی مراجعه سره څه حاصل شو هغه لیکلې اوس کیږی . اول د حدیثو او فقهې نصوص نقل کولې شی بیا به په هغې مرتب احکام لیکلې شی ، او په دې موضوع د حضرت مولانا عبد الحی صاحب لکهنوی رحمه الله یوه رساله «سباحة الفكر فی الجهر بالذکر» ډیره جامعہ رساله ده نو ځکه د هغې روایات د اصل په طور او د نورو کتابونو نه بطور زوائد نقل کیږی، د احکامو د ترتیب د وجې نه د سباحة الفكر دروایاتو ترتیب بدل کړې شوې دې ولله الموفق وهو المستعان.

(١) روی الدار قطبی عن دافع موقوفا علی ابن عمر: انه کان اذا غدا یو الفطر والاضطیة یجهر بالتکبیر قال البیهقی الصحیح وقفه علی ابن عمر: و قول مصابی لایعارض به عموم الایة القطعیة اعنی قوله تعالی واذ کر رک فی نفسک الایة وقد قال علیه الصلاة والسلام غیر الذکر الخفی وهو معارض بقول مصابی آخر وهو ما روی عن ابن عباس: انه سمع الناس یكبرون فقال لرجل اکبر الامام قیل لا فقال اجن الناس ادر کنا مثل هذا الیوم مع رسول الله ﷺ فما کان احد یکبر قبل الامام (الرسائل السی ص ٣)

(٢) وفي غایة البیان (قوله ولا یکبره) المراد منه التکبیر بصفة الجهر لان التکبیر غیر موضوع لاختلاف فی جواز بصفة الاختفاء علی ما حکاه ابوبکر الرازی ووجهه ان الاصل فی الذکر الاختفاء لقوله تعالی ادعوا ربکم تهرعاً وخفیة وقوله علیه الصلاة والسلام غیر الذکر الخفی والصرع ورد بالجهر فی الاضطی فلا یقاس علیه فی الفطر لان الجهر خلاف الاصل، المعنی ملخصاً (رسائل ص ٣٧)

(٣) وفي المہایة شرح الهدایة للعینی قال ابوبکر الرازی قال مشافینا التکبیر جہراً فی غیر ایام التشریق والاضطی لایسن الابرار العدو واللصوص وقیل وکذا فی الحریق والمغاف کلها (رسائل ص ٣)

(٤) وقال الشیخ الدهلوی فی شرح مشکوٰۃ فی شرح حدیث ابی بن کعب رضی الله عنه کان رسول الله ﷺ اذا سلم من الوتر قال سبحان الملك القدوس ثلاثاً ویرفع صوته بالغالفة الذی رواه ابو داؤد والنسائی وابن ابی شیمہ واحمد والدار قطبی وغیرهم فی هذا الحدیث دلیل علی شرعیة الجهر بالذکر وهو ظہر فی الصرع بلا شبهة لکن الخفی منه افضل (رسائل ص ٥)

(٥) وخلاصة المرام فی هذا المقام انه لا ریب فی کون السر افضل من الجهر للتعسر والخفیة وکذا لا ریب فی

كأن الجهر المفرط ممنوعاً لحديث اربعوا على أنفسكم وأما الجهر الغير المفرط فالاحاديث متظاهرة والاطار متوافقة على جوازها ولم نجد دليلاً يدل صراحة على حرمة او كراهة وقد نص المحدثون والفقهاء الشافعية وبعض اصحابنا على جوازها ايضاً (رسائل ص ٥)

(٦) ويدل عليه قول صاحب النهاية في كتاب الحج المستعجب عندنا في الاذكار الخفية الا في ما يتعلق باعلان المقصود كالاذان والتلبية والخطبة كذا في المبسوط (رسائل ص ٥)

(٧) وفي الحوزة القمينة شرح الحصن الحصين في شرح من ذكرني في نفسه ذكرته في نفسي الحديث فيه دليل على ان الذكر القلبي افضل ثم اللساني الاغنى لي ما ورد ان الذكر الخفي الذي لا يسمعه الحافظة يضعف سبعون ضعفاً ويورد غير الذكر الخفي (رسائل ص ٥)

(٨) وفيه عند قول المصنف وكل ذكر مشروع واجبا كان او مستحباً لا يعتد به حتى يسمع نفسه الخ هذا ظنه في ما امر الشارع بان يذكر باللسان كما في قراءة الصلوة والتشهد وتسبيحاً لها وليس معناه ان من يذكر له تعالى بقلبه من غير ان يتلفظ بلسانه لا يكون في الشرع معتداً به فان مداومة الذكر لا يتصور بدون اعتباره فهو افضل انواعه-

وقد اخرج ابو يعلى الموصلي في مسنده عن عائشة ١١ مرفوعاً الفضل الذي لا يسمعه الحافظة يقال هم يوم القيمة انظروا هل بقي له من شيء فيقولون ما تركنا شيئاً مما علمناه وحفظناه الا قد احصيناه وكتبناه فيقول الله تعالى ان لك عدي حسنة لا تعلمها وانا اجزيك به وهو الذكر الخفي كذا ذكره السيوطي في لبور السافرة في احوال الاخرة-

وفي الجامع غير الذكر الخفي وغير الرزق ما يكفي رواية احمد وابن حبان والميهقي (رسائل ص ٥)

(٩) روى البخاري ومسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه والميهقي في شعب اليمان عن ابي هريرة قال قال رسول الله ﷺ يقول الله انا عند ظن عبدي بي وانا معه اذا ذكرني فان ذكرني في نفسه ذكرته في نفسي وان ذكرني في ملأ ذكرته في ملأ غير منهم وان تقرب الي شبرا تقرب اليه ذراعاً وان تقرب الي ذراعاً تقرب اليه يماً وان اتاني عشي اتيتهم ولة-

قال اعانني عبد العظيم المنذري في كتاب الترغيب والترهيب ورواه احمد بسناد صحيح وادخل آخره قال اعانني امر عاب المصنف

وقال العلامة الجزري في مفتاح الحصن الحصين فيه دليل على جواز الجهر بألذكر خلافاً لمن مدعه واستدل به المعتزلة على تفصيل الملائكة على الأنبياء ولا دليل فيه لأن الأنبياء لا يكونون غالباً في الدنيا كربين.

وقال السهوي الذي ذكر في الملاء لا يكون إلا عن جهر فدل الحديث على جوازه (رسائل ص ٥٥)

(١٠) روى الترمذي والنسائي وابن ماجه والبخاري في شعب الإيمان وابن أبي الدنيا في كتاب

الذكر عن ابن عباس - مرفوعاً قال الله تعالى يا ابن آدم إذا ذكرته خالياً ذكرتك خالياً وإذا ذكرته في ملاء ذكرتك في ملاء غير من الدنيا تذكرك فيهم واكثر (رسائل ص ٥٥)

(١١) روى الطبراني عن معاذ بن أنس - مرفوعاً قال الله تعالى لا يذكرك في أحد في نفسه إلا ذكرته في ملاء من

ملائكتي ولا يذكرك في ملاء إلا ذكرته في الملاء إلا على قال المنذري إسناداً حسن (رسائل ص ٥٥)

(١٢) روى أحمد والبيهقي في الإسماء والصفات عن أنس - مرفوعاً قال الله تعالى يا ابن آدم إن ذكرته في

نفسك ذكرتك في نفسي وإن ذكرته في ملاء ذكرته في ملاء غير منهم وإن دنوت مني شبرا دنوت منك ذراعاً (رسائل ص ٥٥)

(١٣) روى الحاكم والبيهقي في شعب الإيمان وابن حبان وأحمد وأبو يعلى وابن السني عن أبي سعيد الخدري

رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ أكثروا ذكر الله حتى يقولوا إنه مجنون (رسائل ص ٥٥)

(١٤) روى الطبراني عن ابن عباس - قال قال رسول الله ﷺ أكثروا ذكر الله حتى يقول المنافقون انكم

تراءون قال السيوطي في نتيجة الفكر في الجهر بألذكر وجه الاستدلال بهذين الحديثين أنه إنما يقال ذلك عند الجهر لا عند السر (رسائل ص ٥٥)

(١٥) روى البيهقي في شعب الإيمان مرسلاً مرفوعاً أكثروا ذكر الله حتى يقول المنافقون انكم تراءون

(رسائل ص ٥٥)

(١٦) روى ابن المبارك وسعد بن منصور وابن أبي شيبة وأحمد في الزهد وابن أبي حاتم وأبو الشيخ في كتاب

العظمة والطبراني في الكبير والبيهقي في شعب الإيمان عن ابن مسعود - موقوفاً أن الجبل ينادي الجبل باسمه يا فلان هل مري بك اليوم من ذكر الله فإذا قال نعم استبشر ثم اقرأ عهده لقد جنتهم شهيداً إذا تكلم السيوف يتفطرن منه الآية (رسائل ص ٥٥)

(١٧) روى أبو الشيخ في العظمة عن محمد بن المنكدر قال بلغني أن الجبلين إذا أصعبا نادى أحدهما صاحبه

باسمه فيقول اي فلان هل مريت اليوم ذاكر لله تعالى فيقول نعم فيقول لقد اقرنته عينيك به ما مريت ذاكر
اليوم (رسائل ص ٢٠)

(١٨) روى عن ابن عباس انه قال في قوله تعالى فما يكف عليهم السماء والارض ان المؤمنين اذا مات بك
عليهم من الارض الموضع الذي كان يصلي فيه ويدكر لله - اجرجه ابن جرير في تفسيره (رسائل ص ٢٠)

(١٩) روى ابن ابي الدنيا عن ابي عمير صاحب سليمان بن عبد الملك قال ان العبد المؤمن اذا مات تعاد
بقاع الارض عند الله المؤمن ما تعطيكي عليه الارض والسماء فيقول الرحمن ما ييكى كيا فيقولان ريدنا
نمش في ناحية منقط الا هو يدكر ك - قال السيوطي وجه دلالة ذلك ان بكاء الارض والحبال للذكر لا يكون الا
عند الجهر (رسائل ص ٢٠)

(٢٠) روى الحاكم عن عمر بن مرفوع عن من دخل السوق فقال لا اله الا الله وحده لا شريك له الملك وله الحمد
يحيى ويميت وهو على كل شئ قدير كتب عليه الف الف حسنة وفي بعض طرقه فنادى (رسائل ص ٢٠)

(٢١) روى ابو نعيم ايضا عن ابي يونس ان ابا هريرة رضي الله عنه صلى يوما بالناس فلما صوته سلم رفع صوته وقال
الحمد لله الذي جعل الدين قواما وجعل اباه ريرة قواما بعد ان كان اجيرا (رسائل ص ٢٠)

(٢٢) روى ايضا من مضارب قال بهذا اذا سبر من الميل اذا رجل يكر في الحقة بعري فقلت من هذا الكبير
فقال ابو هريرة فقلت ما هذا التكبير فقال شكرا (رسائل ص ٢٠)

(٢٣) وفي الفتاوى الخيرية سئل من حمق من الشيخ ابراهيم فيما اعتاده السادة الصوفية من خلق الذكر
والجهر به في المساجد من جماعة ورثوا ذلك من آبائهم واجدادهم وينشدون القصائد الصوفية وتمر من
يعترض عليهم ويقول لا يجوز الانشاد كذا رفع الصوت بالذكر فهل اعتراضه موافق للحكم الشرعي فاجاب
خلق الذكر والجهر به وانشاد القصائد قد جاء في الحديث ما اقتضى طلبه نحو وان ذكر في في ملاء ذكرته في ملاء
غير منه رواه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي وابن ماجة واحمد بن اسناد صحيح

والذكر في الملاء لا يكون الا عن جهر وكذا خلق الذكر وطوائف الملائكة بها وما ورد فيها من الاحاديث
وهناك احاديث اقتضت طلب الاسرار والجمع بينهما بان ذلك يختلف باختلاف الاشخاص والاحوال كما جمع
بين الاحاديث الطالبة للجهر والطالبة للاسرار بقراءة القرآن -

ولا يعارض ذلك حديث غير الذكر الخفى - لانه حيف عيف الرياء او تاذي المصلين او العيام وذكر بعض

اهل العلم ان الجهر افضل حيث علاماذكر لانه اكثر عملا لتعدى فائدته الى السامعين ويوقظ قلب الذكرو
(ويجمع همه الى الفكر ويصرف سمعه اليه ويطرد النوم ويزيد النشاط) وقوله تعالى واذا كرر بك في نفسك اجيب
عنها بانها مكينة كناية الاسرار بالقراءة بقوله ولا تجهروا بصلاتك ولا تخافت بها نزلت لئلا يسمعه البشير كون
فيسبو القرآن ومن انزله وقد زال وبعض شيوخ مالک وابن جرير وغيرهما حملوا الآية على الذکر حالة قراءة
القرآن تعظيما له يدل عليه اتصالها بقوله تعالى واذا قرأ القرآن الآية -

وقالت السادة الصوفية الامر في الآية خاص به صلى الله عليه وسلم اما غيره ممن هو محل الوسواس والخواطر الرديئة
فماوربأ الجهر لانه اشد في دفعها يؤيده حديث البزار . من صلى منكم بالليل فليجهر بقراءته فان الملائكة
تصلي بصلاته وتسبح لقراءته .

وتفسر الاعتدال بالجهر في قوله تعالى ، انه لا يحب المعتدين . مراد بان الراجح في تفسيره التجاوز عن
المأمور به والتوفيق بين ما ورد في الجهر والاسرار ينص ما قرر واجب -

فان قلنا صرح في الخفية بان رفع الصوت بالذکر حرام لقوله عليه الصلاة والسلام لمن رفع صوته بالذکر ،
انك لتعدوا صمولا غائبا ، وقوله عليه الصلاة والسلام خير الذکر الخفي .
قلت هو محمول على الجهر الفاحش المضر (رسائل ص ٢٠) -

(٢٤) وفي الاشباه لا يكبر جهرا الا في مسائل في عيلاضي ويوم عرفة وبأزاء عدو وقطاع الطريق وعدد
وقوع حريق وعدد المغاوف كلها كلها في غاية البيان (رسائل ص ٢٦)

(٢٥) وفي البحر الرائق في تحف التكبير في الطريق يوم الفطر بعد بعد نقل عبارة فتح القدير وغيرها
والحاصل ان الجهر بالتكبير بدعة في كل وقت الا في المواضع المستثناة -

وصرح قاضي خان في فتاواه بکراهة الذکر جهرا او تبعه على ذلك صاحب المصطفى وفي الفتاوى العلامة جمع
الصوفية من رفع الصوت والصفي وصرح بمرمته العيني في شرح التحفة وشنع على ما يفعله مدعي انه من
الصوفية واستغنى من ذلك في القنية ما يفعله الايمه في زماننا فقال امام يعتاد كل غداة مع الجماعة قرعة آية
الكرسى واخر البقرة وشهد لله ونحو جهرا لا بأس به ولا فضل الاغفاء ثم قال التكبير جهرا في غير ايام
التشريق لا يسن الا بالراء العدو والمصوح -

وقاس عليه بعضهم الحريق والمغاوف كلها ثم لم صاحب القنية برلم آخر وقال قاض عدة جمع عظيم

يرفعون أصواتهم بالتسبيح ولعلليل جملة لا بأس به انتهى كلام صاحب البحر -

القول وبأنه التوفيق ومنه الوصول إلى التحقيق هذه عبارات اصحابنا فانظر فيها كيف اضطرب آراؤهم واختلفت اقوالهم فمن مجهوز ومن محرم ومن قائل انه بدعة ومن قائل انه مكروه والاصح هو الجواز ما لم يجاوز الحد كما اختارته الخيز الرملي (رسائل ص ٨)

ومن مجهوز غير المتأخرين العلامة غير الدين الرملي في فتاواه كما مر ذكره ومنهم الشيخ عبدالحق الدهلوي حيث اورد في رسالته المسماة بتوصيل المريد إلى المراد ببيان الاحكام الاحزاب والاوراد كلاما طويلا بالفارسية في جوازها وأنا اذكرة معربا فنقول الجهر والاعلان بالذکر والتلاوة والاجتماع للذكر في المجالس والمساجد جائز ومشروع لحديث من ذكرني في ملاء ذكرته في ملاء غير منه وقوله تعالى كذکرکم آبائکم او اشد ذکرکم ايضا يمكن دليلا له وفي صحيح البخاري عن ابن عباس - عنه قال كنا لا نعرف انصراف الناس من الصلوة في عهد رسول الله ﷺ الا بالذکر جهرا -

وفي الصحيح انهم كانوا يجهرون بآله الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير وجاء في بعض الروايات تخصيصه بالفجر والمغرب -

وسياق قوله عليه الصلوة والسلام يا أيها الناس اربعوا على أنفسكم فانكم لا تدعون أصم ولا غافلا يدل على ان المنع لم يكن لعدم شرية الجهر بل لطلب العاني والتيسير -

وقد ثبت جهره صلى الله عليه وسلم بالأذکار والادعية في كثير من المواضع وعمل به السلف -

وفي صحيح البخاري لما كانت الصعابة ~ مشغلين بحفر الخندق محبوسين بهم الجوع رأى رسول الله ﷺ حالهم وكان يقول اللهم لا عيش الا عيش الاخرة فغفر الانصار والمهاجرة وكانوا يقولون في جوابه نحن النتن بأيعو محمدا على الجهاد ما بقيد - هذا -

وبالجملة لا كلام في وقوع الجهر في المعال المخصوصة والمواضع المعينة اما الكلام في ان ثبوت حكمه في فضية هل يمكن دليلا على ثبوته عموما ام لا فيجوز للمخالف ان يقول لعل في تلك المواضع تكون فائدة مخصوصة لا توجد في غيرها او يقول لعل الجمع بين الذکر والدعاء جهرا جائز ولا يجوز الجهر بالذکر او الدعاء انفرادا فوجب ذكر الدلائل التي تدل على عموم الجواز

فاما الاجتماع للذكر بانفراد فهو ثابت من حديث متفق عليه من رواية أبي هريرة رضي الله عنه مرفوعا عنه

ملئكة يطوفون في الطريق يلتصقون خلق الذكرا الحديث

وفي رواية اخرى وما جلس قوم مسلمون مجلساً يذكرون فيه الا حطب بهم "الملائكة ولا لعل عليهم السكينة وعشيتهم الرحمة. وتأويل الذكرا كذا كذا العلم والآلهة تعان بعين ولا يجوز حمل لفظ على خلاف المتبادر الى الذهن من غير ضرورة.

ولا يقال لا يلزم من اجتماع قوم للذكرا جهرهم بالذكرا ليجوز ان يكون ذكرا كل منهم سر على حدة.

لانا نقول اذا كان الذكرا سر افلا يظهر للاجتماع فائدة معتد بها.

واما جواز الاجتماع للدعاء فهو ثابت من حديث رواية الحاكم وقال على شرط مسلم مرفوعاً لا يجتمع ملائمة فمدعوا بعضهم ويؤمن بعضهم الاستجاب لله دعاءهم واما الاجتماع للتلاوة فهو ثابت من حديث ما اجتمع قوم في بيعة من بيوتهم يقرآن ويتدارسونه الا حطب بهم الملائكة مصححه النووي وغيره.

ومن ههنا اغلوا جواز قراءة الاحزاب والاورد في المساجد والمجالس.

وقهت مالك واصحابه الى كراهة جميع هذه الامور لعدم عمل السلف بها ولسد الذرائع وقطع مواد الدعة لئلا تلزم الزيادة في الدين والخروج عن الحق المبين وقد وقع في زماننا هذا ما غافه واتقاه النبي كلامه بتعريبه (رسائل ص ٢).

(٢٧) قال القارى رحمه الله: وقيل هذا الحديث مطلق في المكان والذكرا فيحمل على المقييد المذكور في باب المساجد والذكرا هو سبحانه لله والحمد لله الخ ذكره الطيبي وقيل هي مجالس الحلال والحرام والاظهر حمله على العموم وكذا الفرع الاكمل الخصوص لا ينافي في عموم المنصوص (مراجعة ص ٢ ج ١).

(٢٨) فهذه احاديث صحيحة يظهر منها ومن نظائرها صراحة واشارة ان كراهة في الجهر بالذكرا بل فيها ما يدل على جوازها واستعبابها كعقلا والجهر بالذكرا لانه اثر في تزيين القلوب ما ليس في السر.

لعم الجهر المفرط ممنوع شرعاً وكذا الجهر الغير المفرط اذا كان فيه اداء لاحد من تأمير او مصل او حلف فيه شبهة رياء او لو حظت فيه خصوصيات غير مشروعة او التزم كالتزام الملتزمات فكذلك من مباح بصير بالالتزام من غير لزوم والتفصيل من غير تخصيص مكروهاً كما صرح به على القارى في صرح المشكوة والمصكلى في الدار المختار وغيرهما ولا تظن ان الحكم بجواز الجهر بالذكرا مخالف للاجماع الخفية فان دعوى اجماعهم على المنع باطل فقد جوزوا الازاي في فتاواه كما نقلنا كلامه وما قال السيد الحموي في هو: هي الاشياء

من ان كلام اليزازي في فتاواه مضطرب فتارة قال ان حرام وتارة قال جائز ليس بصحيح لان اليزازي انما مل
الى الجواز واما حرمة فائما ذكرها على سبيل النقل من فتاوى القاضي فلا اضطراب في كلامه (۳)

(۲۹) اعلم انهم اختلفوا في حكم الجهر بالذکر لهوزة بعضهم وكرهه بعضهم وحرمة بعضهم وجعله
بعضهم بدعة الا في مواضع ورد الشرع بالجهر فيها على ما سيأتي ذكرها فقال في الهداية في فصل تكبير التشریق
يبدء بتكبير التشریق بعد صلوة الفجر من عرفة ويختتم عقيب صلوة العصر من يوم النحر عند ابي حنيفة +
وقالوا رحمهم الله تعالى يختتم عقيب العصر من ايام التشریق والمسئلة مختلفة بين الصحابة رضي الله عنهم
فاخذوا بقول علي رضي الله تعالى عنه اخذ بالاكثير للاحتياط واخذ بقول ابن مسعود رضي الله عنه اخذ بالقل لان
الجهر بالتكبير بدعة (رسائل ص ۳)

(۳۰) وفي فتح القدير (قوله لا يكبر في الطريق في عيد الفطر) الخلاف في الجهر بالتكبير في الفطر لا في اصله
لانه داخل في عموم ذكر الله فعندنا ما يجهر به كالاضحى وعدة لا (رسائل ص ۳)

(۳۱) وفي الخلاصة ما يفيد ان الخلاف في اصل التكبير وليس بشئ اذ لا يمنع من ذكر الله في شئ من الاوقات
بل من ايقاعه على وجه البدعة - فقال ابو حنيفة + رفع الصوت بالذکر بدعة يخالف الامر في قوله تعالى
واذ كر ربك في نفسك تضرعاً وخيفة وحقن الجهر من القول، الاية فيقتصر فيه على مورد الشرع وقد ورد به في
الاضحى وهو قوله تعالى، واذكروا لله في ايام معدودات، جاء في التفسير ان المراد به هذا التكبير الاوّل الاكتمام
فيه فان قيل فقد قال الله تعالى، ولتكمّلوا العدة ولتكبروا لله على ما احببتم، وروى الدارقطني عن سالم ان
عبد الله بن عمر - اخبره ان رسول الله ﷺ كان يكبر في الفطر من حين يخرج من بيته حتى ياتي بالمصل

فالجواب ان صلوة العيد فيها التكبير والمذكور في الاية بتقدير كونه امراً اعم منه وما في الطريق
والحديث المذكور ضعيف موسى بن محمد بن عطاء المقدسي ثم ليس فيه انه كان يجهر به وهو محل النزاع وكذا
رواها الحاكم مرفوعاً ولم يذكر الجهر - (رسائل ص ۳)

(۳۲) بتحقيق جهر کرده است آنحضرت ﷺ به اذكار وادعيه در مواطن كثيره چنانكه در حرم حقیق
و حمل سنگ و خشت برای مسجد و جزآن و همچنین آنچه آمده است از سلف صحابه و من بعدهم رضي الله
عنهم و همه اينها دلالت دارد بر جواز جهر و اجتماع برای ذکر و لكن اينها در قضایای مخصوصه است احداث
اختصاص بآن مواضع كه واقع اند در آن دارد پس آنكه نظر كرد بجانب معنی و علت احارت كرد امر اعم
العموم، و آنكه بطريق خصوص كرد قصر كرد آنها را بر مواردش و طريق اول موافق است مقاصد شرع
مطالب آن پس ظاهر گشت از آنچه مذکور شد صحت آنچه استحسن کرده اند بعضی منابع صواب

از اجتماع برای ذکر و حزب واحد و حلقه بستن برای آن . و خلق الذکر که در حدیث واقع شده است حسب آن است اما مذهب مالک رحمه الله کراهیت از جهت عدم عمل سلف از صحابه و تابعین رضی الله عنهم بدان و از جهت سد ذرائع تا رفته رفته زیاده بر آن نکند و تجاوز از حد نکند و بعضی از متاخرین از مشائخ شاذلیه قدس الله ارواحهم گفته اند که این اجتماع و تعلیق از برای اذکار و احزاب از روائع دین است که متعین است تمسک بدان از جهت ذهاب حقائق دیانت در این ازمه و اگر بد است مختلف فیه است و نهایت آن قول بکراهت است پس صحیح است عمل بدان بقول کسیکه قائل است بدان .

و شائد که شارع ترغیب کرده باشد در آن برای جماعتیکه بعد از صدر اول پیدا شد از جهت احتیاج ایشان بدان و گاهی مختلف می گردد حکم باباحت و ندب باختلاف ازمه و امکنه بلکه باختلاف اشخاص پس متعین شد قول بجواز آن بارعایت شروط و آداب و آن مذکور است در مواضع خود - والله تعالی اعلم .
(اشعة اللمعات ص ۱۷۸ ج ۲)

(۳۳) و ما یبدل علی طلب رفع الصوت بالذکر غیر المدهنی ان رسول الله ﷺ مر به رجل فی المسجد رفع صوته بالذکر فقلیل له یا رسول الله عسی ان یکون هذا مرأثیا فقال ﷺ لا ولا کنه آوآه ای کثیر الوجع من حرارة العشق لله تعالی (رسائل ص ۳)

(۳۴) روی المدهنی عن زید بن اسلم عن بعض الصحابة انطلقت مع رسول الله ﷺ لیلۃ فمر به رجل فی المسجد یرفع صوته فقلع ید رسول الله عسی ان یکون هذا مرأثیا فقال لا ولکنه آوآه (رسائل ص ۳)

(۳۵) روی المدهنی عن عقیبة رضی الله تعالی عنه ان رسول الله ﷺ قال لرجل یقال له ذوالمجادین انه آوآه و ذالک انه کان یدکر فنه (رسائل ص ۳)

(۳۶) روی المدهنی عن جابر ان رجلا کان یرفع صوته بالذکر فقال رجل له اعطض من صوتک فقال رسول الله ﷺ اتر کما فانه آوآه (رسائل ص ۳)

(۳۷) ولی المرقاة لعل القاری عند شرح هذا الحدیث تأقلا عن المظهر هذا یدل علی جواز الذکر برفع الصوت عمل علی الاستحباب اذا اجتنب الریاء اظهار اللذین و تعلیم السامعین و ایضا قال لهم من الغفلة و ایضاً للمبرکة الذکر الی مقدار ما یبلغ الصوت الیه من المحوان و الشجر و المد و طلباً لا اقتداء الخیر بالخیر و لیه فیه کلام طبعی یأس و بعض المشائخ یختارون اعفاء الذکر لانه ایه من الریاء و هذا متعلق بالکلمة انه می .

ولا یخلی ان سکوت علی القاری عن الرد علی المظهر و تقریر مع کون جابه فی جمیع تصانیفه الرد علی خلافه یدل علی انه ایضا من مجهول و الیه یعمل بعض عباراته فی شرح الحصن الحصین و ان کان بعض عباراته ملحوظ

يذكرون لله يردون بذلك الاوجه الاناهاهم مناد من السماء ان قوموا مغفور لكم قد بدلتمسياتكم حسنا

قال الهندى ورواه احمد برجال يحتج بهم فى الصحيح الاميمون وثقة جماعة وفيه ضعف (رسائل ص ٥)

(٤٣) روى الطبرانى عن سهل بن الحنظلة رضى الله عنه قال قال رسول الله ﷺ ما جلس قوم مجلسا

يذكرون لله فيه فيقومون حتى يقال لهم قوموا قد غفر الله لكم (رسائل ص ٥)

(٤٤) روى البيهقى عن عبد الله بن مغفل رضى الله عنه قال قال رسول الله ﷺ ما من قوم اجتمعوا

يذكرون لله الاناهاهم مناد من السماء قوموا مغفور لكم (رسائل ص ٥)

(٤٥) روى احمد ومسلم والترمذى وابن ماجه وابن ابى شبة والبيهقى عن ابى هريرة وابى سعيد الخدرى رضى

الله عنه انها شهدا على رسول الله ﷺ انه قال لا يقعد قوم يذكرون الله الا حفهم الملكة وغشيهم الرحمة

ونزل عليهم السكينة وذكرهم الله فى ملائكة عدة (رسائل ص ٥)

(٤٦) روى ابن ابى الدنيا عنها مرفوعا ان لاهل ذكر الله اربعا تنزل عليهم السكينة وتغشيهم الرحمة

وتحفهم الملكة ويذكرهم الله فى ملائكة عدة (رسائل ص ٥)

(٤٧) روى عبيد بن حميد فى مسنده والحاكم عن جابر رضى الله عنه قال قال رسول الله ﷺ ان الله سر ايا من

الملئكة تحمل وتقف على مجالس الذكر فى الارض (رسائل ص ٥)

(٤٨) روى احمد والترمذى وحسنه عن انس رضى الله عنه قال قال رسول الله ﷺ اذا مررتهم برياض

الجنة فارتعوا قالوا يا رسول الله ما برياض الجنة قال خلق الذكرك

قال المجزرى فى مفتاح الحصن الحصين ارادها الرياض الذكرك وشبه الخوض فيه بالرتج (رسائل ص ٥)

(٤٩) روى ابن النجار عن ابى هريرة مرفوعا على ما اورد السيوطى فى كتابه الحبايك فى احوال الملائكة ان

لله تعالى سيارقة من الملكة يتبعون خلق الذكرك فاذا مروا قال بعضهم لبعض اقعدوا فاذا دعا القوم امدوا على

دعائهم فاذا صلوا على النبي ﷺ صلوا معهم حتى يفرغوا ثم يقول بعضهم لبعض طوبى لهم لا يرجعون

الامغفور لهم (رسائل ص ٥)

(٥٠) روى البزار عن انس رضى الله تعالى عنه مرفوعا ان لله سيارقة من الملكة يطلبون خلق الذكرك فاذا

اتوا خلقهم فحوا بهم فيقولون ربنا اتينا على عبادك يعطون الآلئكة ويعلون كتابك ويصلون على نبيك

ويسألونك لاخرهم ودينهم فيقول لله غفورهم رحيم فهم المجلساء لا يشقى لهم جلسهم (رسائل ص ٥)

٥١. روى أحمد عن ابن عمر رضي الله عنه أنه قال يا رسول الله ما غنمية مجالس الذكر قال الجنة قال
المندى روى أحمد بن محمد بن الحسن (رسائل ص ٣٠)

٥٢. روى أبو يعقوب بن أحمد ومحمد بن أبي بكر في الدعوات عن جابر رضي الله عنه قال خرج علينا رسول الله
ﷺ فقال يا أيها الناس إن غنمة يا من المشكة تحمل وتلق على مجالس الذكر فارتعوا في رياض الجنة قالوا وما
رياض الجنة قال المجالس الذكر فارتعوا وروحو في ذكر الله.

قال المندى روى ابن أبي الدنيا وغيره في أسانيدهم كلها عن عمر بن عبد الله مولى عمار وقد خطبه الناس
وإن ممن وقال أحمد بن محمد بن الحسن في صحيحهم والحدود حسن (رسائل ص ٣٠)

٥٣. روى الطبراني في المعجم الكبير الحسن بن الحسن قال مر رسول الله ﷺ بعد خطبه من واحد قومه
يذكر مع أصحابه فقال ما أنكم تملأون من الله من صدق معكم ثم تلا قوله تعالى واصبر لنفسك مع
الذين يؤمنون بالله واليوم الآخر ولا يصنعوا في الدين منكم ولا يفترون عليهم ولا يفترون عليهم ولا يفترون
عليهم ولا يفترون عليهم ولا يفترون عليهم ولا يفترون عليهم ولا يفترون عليهم ولا يفترون عليهم ولا يفترون عليهم
لا يفترون عليهم ولا يفترون عليهم (رسائل ص ٣٠)

٥٤. روى الطبراني عن عمرو بن عتبة قال سمعت رسول الله ﷺ يقول عن محمد بن عمرو وكلفا بعده
يؤمن بالله يوم القيامة ولا يشكوا بالله ولا يشكوا بالله ولا يشكوا بالله ولا يشكوا بالله ولا يشكوا بالله ولا يشكوا بالله
وآخرهم من الله تعالى قيل يا رسول الله من هم قال جماع من نوازع القبائل يجمعون على ذكر الله فينتقلون
إلى أقطاب الكلام كما ينتقل أهل العمر إلى أقطاب.

قال المندى أسناد مقارب لا بأس به ومعنى قوله جماع أنهم الجهم والتفديد اليهم اخلاط من قبائل
شعب ومواقع مختلفة ونوازع جمع نزع وهو الغريب ومعناه أنهم لم يجمعوا القرابة بينهم ولا نسب ولا معرفة
وإنما اجتمعوا لذكر الله تعالى (رسائل ص ٣٠)

٥٥. روى الطبراني في المعجم الكبير المندى عن أبي الدرداء رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ ليبعثن
الله القوام يوم القيمة في رجعهم النور على منابر الأولاد يخطبهم الناس ليسوا بأنبياء ولا شهداء قال
أبو الدرداء هي أم أبي علي رضي الله عنه وقال صف حديثهم لنا نعرفهم فقال هم الصحابة في الله من قبائل شعبي

وبلا دشتي يجمعون على ذكر الله يذكرونه رسائل ص ٥٥)

(٥٦) روى عن محمد بن عبد الله بن عمر رضي الله عنه مرفوعاً أن رسول الله مر على مجلسين أحدهما كانوا يديحون

لدهويير غمون اليه والاخر يتلون العلم فقال كلا المجلسين خير واحدهما افضل من الاخر (رسائل ص ٥٥)

(٥٧) روى الحاكم عن شاذان بن اوس رضي الله عنه قال كنا عند رسول الله ﷺ وقال ارفعوا ايديكم

فقلوا لا اله الا الله ففعلنا فقال رسول الله ﷺ اللهم انك بعثتني بهذه الكلمة وامرني بها ووعدتني عليها انك

لا تخلف البيعاد (رسائل ص ٥٥)

(٥٨) روى ابن جرير والطبراني عن عبد الرحمن بن سهل رضي الله عنه قال نزلت على رسول الله ﷺ

واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم الاية وهو في بعض ابياته يخرج فوجد قوماً يكذرون الله لمجلس معهم

وقال معهم وقال الحمد لله الذي جعل امرى ان اصبر معهم (رسائل ص ٥٥)

(٥٩) روى احمد بن حنبل في الزهد عن ثابت رضي الله عنه قال كان سليمان رضي الله عنه في عصابة يذكرون الله

فمر بهم رسول الله ﷺ فكفوا فقال اتي ربيتم الرحمة تنزل عليكم فاحببت ان اشارككم فيها (رسائل ص ٥٥)

(٦٠) روى الاصبهاني في كتاب الترهيب والترهيب عن ابى رزين العقيلي ان رسول الله ﷺ قال الا ادلك

على ملائكة الامر قال بلى قال عليك مجالس الذكر واذا خلوت فحر لسانك يذكرونه (رسائل ص ٥٥)

(٦١) روى البيهقي والاصبغاني عن انس رضي الله عنه مرفوعاً لان اجلس مع قوم يذكرون الله بعد صلوة

الصبح الى ان تطلع الشمس احب الى مما طلعت عليه الشمس ولان اجلس مع قوم يذكرون بعد العصر الى ان

تغيب الشمس احب الى من الدنيا وما فيها - (رسائل ص ٥٥)

(٦٢) روى ابو داود و ابو يعلى عن انس رضي الله عنه مرفوعاً لان اقع مع قوم يذكرون الله حتى تطلع

الشمس احب السن ان اعتق اربعة من ولد اسمعيل ولان اقع مع قوم يذكرون الله من صلوة العصر احب الى

من ان اعتق اربعة (رسائل ص ٥٥)

(٦٣) روى البخاري ومسلم عن انس بن مالك عن عمرو بن دينار قال اخبرني ابو معبد اصدق موالى ابن

عباس عن مولاة ابن عباس قال ان رفع الصوت بما ذكره حين ينصرف الناس من المكتوبة كان على عهد رسول

الله ﷺ وفي رواية لهما يسندهما المدكور عنه قال كنت اعرف ان قضاء صلوة رسول الله ﷺ التكبير -

لا يقال قد جاء في سند مسلم ان عمرو بن دينار قال اخبرني بهذا ابو معبد ثم انكره بعد الاصل الخ

انكر الرواية او كذب الفرع يسقط الاعتبار بذلك الرواية لاننا نقول هذه مسألة معروفة عند المحدثين وفيها تفصيل وهو ان الاصل اما ان يهزم بالتكذيب او لا يهزم واذا جزم فتارة يصرح وتارة لا يصرح فان لم يهزم بتكذيبه كان قال لا اذكرة فاتفقوا على قبوله وان جزم وصرح بتكذيبه فاتفقوا على رده وان جزم ولم يصرح به كقول ابو معبد في هذه الرواية لم احدثك بهذا ففيه اختلاف

فذهب ابن الصلاح تبعاً للخطيب الى ردة حنيف قال في مقدمة اصول الحديث اذا روى ثقة عن ثقة حديثاً ورجع المروى عنه قال في المختار انه ان كان جازماً بنفسه بأن قال ما رويته او كذبت علي ونحو ذلك ولقد تعارض الجزمان والجهل هو الاصل فوجب رد حديث فرعه ثم لا يكون ذلك جرحاً له ايضاً فانه مكذب لشيعته ايضاً فتعارضاً اما اذا قال المروى عنه لا اعرفه او لا اذكرة ونحو ذلك فلذلك لا يكون مسقطاً عند جمهور اهل الحديث والفقهاء والمتكلمين خلافاً للقوم من اصحاب ابي حنيفة فانهم ذهبوا الى اسقاطه وبدوا عليه ردهم حديث سليمان بن موسى عن الزهري عن عروة عن عائشة رضي الله تعالى عنهما عن رسول الله ﷺ اذا نكحت المرأة بغير اخن وليها فنكاحها باطل من اجل ان ابن جريج قال لقيت الزهري فسألته عنه فلم يعرفه والصحيح ما عليه الجمهور انتهى كلامه -

وفي شرح مسلم في احتجاج مسلم بهذا الحديث دليل على ثباته الى صحة الحديث الذي يروى على هذا الوجه مع انكار المحدث له اذا حدث ثقة وهو مذهب جمهور العلماء من المحدثين والفقهاء والاصوليين فقالوا بمتنج به اذا كان انكار الشيخ له لتشكيكه او نسيانه او قال لا احفظه وغالفهم الكرخي من اصحاب ابي حنيفة + فقال لا بمتنج به انتهى - فظهر انه لا قدح في اعتبار هذا الحديث كيف ولدنا حرجه الشيعان في صحيحهما وكفالك به غيره - فان قلب هذا الحديث وان كان يثبت الجهر بالذكر الا انه غير معمول عند جمهور الفقهاء الحنفية والشافعية فانهم صرحوا بأنه لا يسن الجهر بالذكر بعد الصلوة بالسر قال في نصاب الاحتساب اذا كبروا على اثر الصلوة جهرا يكرهونه بدعة يعني سوش العبر وايام التشريق انتهى -

وقال النووي في شرح صحيح مسلم هذا الحديث دليل لما قاله بعض السلف انه يستحب رفع الصوت بالذكر عقب المكتوبة ومن استعبه ابن الحزم الظاهري ونقل ابن بطال وغيره ان ارباب المذاهب معطون على عدم استحباب رفع الصوت بالذكر وحمل الشافعي هذا الحديث على انه جهر وقتنا يسيرا لا انهم جهر واحداً انتهى -

قلنا عدم كونه معمولاً به في استحباب الجهر بالذكر بعد الصلوة لا يستلزم عدم جواز مطلقاً فان الحديث

دل على مطلق الجواز ولو احياناً وليس المطلوب الا هذا (رسائل ص ١١)

(٦٤) روى سعيد بن منصور من رواية عبيد بن عمير عن عمر رضى الله عنه وابو عبيد من وجه اخر عنه والبيهقى ايضا عنه وعلقه البخارى انه كان يكبر في قبة عمى فيسمعه اهل المسجد فيكبرون ويكبر اهل الاسواق حتى ترجع مئ تكبيرا (رسائل ص ١٢)

(٦٥) ذكر اصحاب السير كصاحب السيرة الشامية والمواهب اللدنية وغيرهما من رواية ابن سعد في قصة قتل محمد بن مسلمة واصحابه كعب بن الاشرف من انهم لما قتلوه تورعوا وبلغوا بقيق الغرق كبروا جهر او قد كان رسول الله ﷺ قائماً يصل في تلك الليلة فلما سمع تكبيرهم كبر وعرف انهم قد قتلوه القصة (رسائل ص ١٣)

(٦٦) روى ابو نعيم في حلية الاولياء عن ابن جابر قال كان ابو مسلم الخوولاى يكثر ان يرفع صوته بالتكبير حتى مع الصبيان ويقول اذكروا الله حتى يرى الجاهل انكم من المجانين (رسائل ص ١٤)

(٦٧) روى اليزار والطبرانى وابو نعيم في الحلية والبيهقى في الدلائل وابو نعيم في الدلائل وابن عساكر في قصة اسلام عمر بن الخطاب رضى الله عنه انه لما جاء عند رسول الله ﷺ وكان مع اصحابه في دار الارقم وقال اشهد ان لا اله الا الله وانك رسول الله كبر اهل الدار تكبيرة سمعها اهل المسجد (رسائل ص ١٥)

(٦٨) والظاهر ان مراد من قال الجهر حرام هو الجهر المفرط بدليل انهم يستدلون عليه بقوله عليه الصلوة والسلام اربعوا على انفسكم الحديث وقد عرفت في شأن ورود ان وروداً انما كان في الجهر المفرط لا في الجهر مطلقاً مع انه كيف تشبعت الحرمة الحقيقية بخبر الاحاد الذى هو من الادلة الظنية.

ومن قال انه بدعة اراد به ان ايقاعه على وجه مخصوص والتزام ملتزم لم يعهد فالتزم بدليل انهم انما اطلقوا البدعة عليه في محض التكبير في طريق صلوة عيد الفطر وقالوا الجهر به في الطريق على الوجه المخصوص انما ورد في عيد الاضحي واماً في عيد الفطر فهو بدعة فتأمل في هذا المقام ليظهر لك اصل البرام فكهم زلغليه الاقدام وتحيز عطية الاقوام ولا تعجل في الرد والقبول فانه من وظائف العوام (رسائل ص ١٥)

(٦٩) قال ابن عابدين رحمه الله: وفي حاشية المحوى عن الامام الشعرانى: اجمع العلماء سلفاً وخلفاً على استحباب ذكر الجماع على المساجد وغيرها الا ان يهوف جهرهم على نائم او مصل او قارئ الخ (رد المحتار ص ١٠٠ ج ١)

(٧٠) قال المحوى رحمه الله: وقد ذكر الشيخ عبد الوهاب الشعرانى في كتابه المسمى ببيان ذكر الذكر للذكر والشاكر للمذكور ما نصه: وجمع العلماء سلفاً وخلفاً على استحباب ذكر الله تعالى جماعاً في المساجد

وغيرها من غير نكير الا ان يشوش جهرهم بالذكر على قائم او مصل او قارئ كما هو مقرر في كتب الفقه وكتبهم
 الامام الغزالي ذكر الانسان وحده و ذكر الجماعة بأذان المنفرد و اذان الجماعة قال فكما ان اصوات المؤذنين
 جماعة تلتقط جهرهم الهوى اكثر من صوت مؤذن واحد كذلك ذكر الجماعة على قلب واحد اكثر تأثيرا في رفع الحجب
 الكفمية من ذكر شخص واحد (حاشية المحبوي على الاشباه ص ٣٣٠ ج ٢)

(٧١) حديثا الحسن بن علي البصري ثنا احمد بن العباس صاحب الشامة ثنا الحارث بن عتبة ثنا بعض
 اصحابنا عن ابن ابي نعيم عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله ﷺ اذا مررت برياض الجنة فارتحوا
 قيل يا رسول الله وما رياض الجنة قال: مجالس العلم (طبراني ص ٥٠ ج ١)

(٧٢) قال ابو هزان: قلت لعطاء ما مجالس الذكر قال: مجالس الحلال والحرام كيف تصل كيف تصوم
 كيف تتكح وتطلق وتبيع وتشتري (البداية والنهاية ص ٣٠٠ ج ٢)

(٧٣) قال العيني رحمه الله (قوله تؤمن سباعة) لا يمكن حمله على اصل الايمان لان معاذا كان مؤمنا و اى
 ايمان فالمراد بزيادة الايمان اى اجلس حتى نكثر وجوه الدلالات الدالة على ما يجب الايمان به -

وقال النووي: معناه لتذكر الخير واحكام الاخرة وامور الدين فان ذلك ايمان - وقال ابن المراهب لتذكر
 ما يصدق اليقين في قلوبنا لان الايمان هو التصديق بما جاء من عند الله تعالى (عمدة القاري ص ٥٠ ج ٢)

(٧٤) قال الكرماني: (تؤمن ساعة) لا يمكن حمله على اصل الايمان لان معاذ رضى عنه كان مؤمنا
 و اى مؤمن فالمراد بزيادة الايمان اى اجلس لتذكر وجوه الدلالات الدالة على ما يجب الايمان به -

قال النووي: معناه لتذكر الخير واحكام الاخرة وامور الدين فان ذلك ايمان - (شرح الكرماني ص ٥٠ ج ٢)

(٧٥) قال القسطلاني رحمه الله تعالى: (اجلس بنا) بهزقة وصل (تؤمن) بالجزم (ساعة) اى تزود ايماننا لان
 معاذ رضى عنه كان مؤمنا و اى مؤمن وقال النووي: معناه لتذكر الخير واحكام الاخرة وامور الدين
 فان ذلك ايمان (ارشاد الساري ص ٥٠ ج ٢)

(٧٦) قال الساعاتي رحمه الله: ومعنى الحديث اذا مررت بمخلق الذك فادخلوا فيها لتدالوا الاجر تعظيم
 والفوز بمنافسة بعضهم في فعل الخير ومشاركة اهل طمعه واطلاق الذك هنا يمين كل ما يذكر بالله عز وجل
 من قرأ القرآن و مدرسة علم وتسبيح ومجمل و هو ذلك ولا سيما وقد فسر بعض رايض الجنة في حديث ابن عباس
 مجالس العلم والاطهر الواسع على حديث ابن عباس في قوله تسابحوا و قال ترمذي في تفسيره في حديث ابن عباس

الديري عن عبدالرزاق عن ابن عبيدة عن بيان عن قيس بن أبي جازم قال ذكر لابن مسعود رضي الله عنه قاض يجلس بالليل ويقول لناس قولوا كذا وقول كذا، فقال اذا رثيمه فاعبروني، قال فاعبروه، فجاء عبد الله متلقيا فقال: من عرفني فقد عرفني ومن لم يعرفني فأنا عبد الله بن مسعود تعلمون انكم لا هدي من محمد ﷺ واصحابه وانكم لتتعلقون بدين ضلالة (طبراني ص ٣٣ ج ١)

(٨١) حدثنا اسحق بن ابراهيم البري عن عبدالرزاق عن جعفر بن سليمان ان اطاء بن السائب لا اعمه الا عن ابي البختري قال بلغ عبد الله ابن مسعود ﷺ ان قوما يقعدون من المغرب الى العشاء يسبحون يقولون قولوا كذا وقولوا كذا قال عبد الله ان قعدوا فاثبتوني، فلما جلسوا اتوه، فأنطلق فدخل معهم، فجلس وعليه برنس، فاعلوا في تسبيحهم، فحسر عبد الله عن راسه البرنس، وقال أنا عبد الله بن مسعود، فسكت القوم، فقال: لقد جئتم ببدعة وظلماء، او لقد فضلتهم اصحاب محمد ﷺ علما، فقال رحل من بني تميم ما جئنا ببدعة ظلماء، ولا فضلتنا اصحاب محمد ﷺ علما، فقال عمرو بن عتبة بن فرقدا استغفر الله يا ابن مسعود واتوب اليه، فأمرهم ان يتفرقوا، قال وراي ابن عباس رضي الله عنه حلفتين في مسجد الكوفة فقام منها، فقال ايتكما كانت قبل صاحبها، قالت احدهما نحن، فقال للاخرى قوموا اليها لتجعلها واحدة (طبراني ص ٣٣ ج ١)

(٨٢) حدثنا علي بن عبد العزيز ثنا ابو نعيم ثنا عبد السلام بن حرب عن اطاء بن السائب عن ابي البختري ورعا قال عامر دخل المسجد فاذا هو بحلفتين، فقال للغلام انطلق وانظر امؤلاء جلوسا قبل ام هؤلاء فجاء فقال هؤلاء، فقال انما يكفي المسجد محدثا واحدا فاما هلك من كان قبلكم بالتباغي (طبراني ص ٣٣ ج ١)

(٨٣) حدثنا عثمان بن عمر الضبي ثنا عبد الله بن رجاء ان ازاراثة عن اطاء بن السائب عن ابي البختري قال ذكر لعبد الله رضي الله عنه ان رجلا يجتمع اليه وذكر حديث ابي نعيم (طبراني ص ٣٣ ج ١)

(٨٤) حدثنا ابو مسلم الكشي قال ثنا ابو عمر الطبري ان احماد بن سلمة ان اطاء بن السائب اخبرهم عن ابي عبدالرحمن السلمي قال كان عمرو بن عتبة بن فرقدا السلمي ومعه في اناس من اصحابها التخلوا ومسجد يسبحون فيه بين المغرب والعشاء كذا ويهللون كذا ويمجدون كذا فاعبر بذلك عبد الله بن مسعود رضي الله عنه، فقال للذي اعبره اذا جلسوا فاثبتوني، فلما جلسوا اذنه، فجاء عبد الله عليه برنس حتى دخل عليهم فكشف البرنس عن راسه ثم قال انا ابن امر عبد الله لقد جئتم ببدعة وظلماء، او لقد فضلتهم اصحاب محمد ﷺ علما، فقال محدثو كان رجلا مفوها ولله ما جئنا ببدعة ظلماء، ولا فضلتنا اصحاب محمد ﷺ علما، فقال عبد الله ان اتبعتم القوم للقدسيقوكم سبها مبيها، ولكن جرت مبيها وشمالا لقد ضللتهم ضلالا مبيها (طبراني ص ٣٣ ج ١)

(٨٥) حدثنا علي بن عبد العزيز ثنا ابو الدعيان عامر ثنا احماد بن زيد عن محمد بن سفيان عن عمرو بن حنبل قال كنا لعمدة باب ابن مسعود بين المغرب والعشاء، فاتي ابو موسى، فقال اخرج اليكم ابي عبد الله

قال لا والله اني رايتهم امر اذ عرتي. وانه لا خير وولقد عرتي وانه لا خير و قوم جلوس في المسجد ورجل يقول لهم
 جهوا كنا و كذا. احموا كذا و كذا. قال فانطلق عبد الله فانطلقا معه حتى اتاهم. فقال ما اصرع ما هزلتم
 واصحاب محمد عليه السلام احياء وافواجه شواب و ثياب و آلبته لم يتغيرا حصوا سيئاتكم فانا احسن على الله ان
 بموصفاتكم. (طبرانی ص ۹۳)

الاحكام المستفادة

ذكر خفي بیشکه افضل دي ۱-۸ - ۲۳ - ۲۵
 د جهر روایات امام مالک او نورو فقهاؤ رحمهم الله «ماورد به الشرع» سره خاص گر خولې دی
 . په نورو حالاتو کښې جهر حرام دي ۱-۳-۵-۹-۲۴-۳۲-۷۷ تا ۷۹
 د احنافو د امامانو رحمهم الله نه د «مواضع معهوده فی الشرع» نه علاوه د جهر په حرمت او
 جواز دواړو باندې قولونه شته . اکثره په «ورد به الشرع» قیاس کولو سره د جواز قول کړې دی .
 خوسره د دې نې په بعضې حالاتو کښې حرام او بعضې کښې حلال و نیلې دی. یعنی د جواز جهر
 لعینه دي او په بعضې حالاتو کښې حرمت استحباب لغيره دي (۲۳-۵-۲-۳۷-۲۸-۷۰
 ۷۸ تا ۸۵)

د جهر د استحباب عوارض

۱. د ذاکر ، آواه ، کیدل (۳۳-۳۲)
۲. د زړه جمود او خمود (۲۳-۳۷)
۳. د خوب غلبه (۲۳-۳۷)
۴. وسوسي او خواطر ردینه (۲۳-۳۷)

د ذکر حلقې

د حضور عليه السلام نه د «رياض الجنة» څلور تفاسیر منقول دي
 ۱. جماتونه ۲. حلقې د ذکر (۳) مجالس د ذکر (۴) د علم مجالس ۲۷-۷۲-۷۱-۵۲-۴۸
 رئيس المحدثين والفقيه حضرت عطاء او نورو بعضې فقهاؤ رحمهم الله د ذکر حلقې او د ذکر
 مجالس هم په مجالس علم باندې محمول کړي دي. ۲۷-۷۲
 د «حلق» د لفظ نه هم دې تائید کيږي . د حلقې په صورت کېې بسته هم د علم په مجالسو
 کې کېږي . د تسييع او تهليل غوندې اذکارو کېې او د اجتماع ضرورت نه وي . دوه دا که
 په انفرادي طور اجتماع هم وشي نو د حلقې جوړولو څه ضرورت دي ۴ او د نفس اجتماع د حلقې

به تعبیر نه معمول دی او نه د لغت په کتابونو کښې منقول دی

د حدیثو اکثر شارحین فرمائی چه، «خلق ذکر» عام دی، مجالس علم او مجالس نسع وغیره ټولو لره شامل دی

مگر بغیر د مجلس علم نه ذکر چه په صورت د خلقې کښې وی پدې حقله نه څه قول څما د نظر لاندې رانغې او نه نفس اجتماع چه بغیر د صورت د خلقې نه وی دې ته د خلقې وټلو وجه څما په نظر کښې راغله

○ بغیر د تداعی نه اجتماعی ذکر کول جائز لغیره دی

○ سیاح عوارض هغه دی کوم چه د «عوارض استحبابیه جهرا» لاندې لیکلې شوی دی

○ حضراتو انبیاء کرامو به اکثر د ذکر په مجالسو کښې شرکت نه کولو (۹)

○ د محدثینو او فقهانو ^{رحمه الله} نه چه کومو حضراتو د ذکر د مجالسو روایات نقل فرمائیلې دی نو هغوی په خپلو ځایونو کښې د ذکر مجالس نه دی قائم کړې بلکه د صوفیای کرامو د ذکر په مجالسو کښې هم ندی شامل شوې او دا معمول ئې صرف صوفیاء ته منسوب کړې دي ۲۳. ۲۵.۳۲

○ د بعضو محدثینو په قول د ذکر د مجالسو روایات د اولې پیړئ نه پس د پیدا شوی خلفو په باره کښې دی (۳۲)

○ د اجتماعی ذکر د جائز کړخولو د پاره د بدعاتو نه پرهیز شرط دي، که کوم بدعت هم پکښې شامل شونو حرام دي (۲۲، ۲۸، ۲۸، ۸۰ تا ۸۵)

○ د حضرت شیخ عبدالحق محدث دهلوی رحمه الله په زمانه کښې د ذکر په مجالسو کښې بدعات پیدا شوي وو، نو د دې نه د دې دور د ذکر د مجالسو اندازه لگولې شی

○ اثر د ابن مسعود رضی الله تعالی عنه

حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله تعالی عنه د اجتماع په صورت کښې جهرا ذکر کولو والا ته مبتدعین وټلې وو او رتلوسره ئې د جمات نه بهر کړې وو (۷۷ تا ۷۵)

○ د ذکر د مجلسونو مجوزینو د دې درې جوابونه کړې دی

۱، د دې اثر په کتابونو کښې هیڅ ثبوت نه پیدا کیږی

۲، دا د جواز جهرا د متعلقه احادیثو صحیحو صریحو خلاف دی

۳، دې خلقو به ضرور څه بدعت شامل کړې وی مثلا، اجتماع بالتداعی، امام او ائتمام، به

خپل منځ کښې بل یو ارتباط، جهرا مفرط وغیره، ۷۷ تا ۷۹

○ اول جواب څو ځکه صحیح ندې چه طبرانی د دې تخریج په متعددو اسنادو سره کړی دی

۸۰ تا ۸۵، او د دې نه علاوه اکثر و فقهانو په (وقد صحیح عن ابن مسعود رضی الله تعالی عنه) سره د دې

صحیح او توثیق فرمائیلې دې کمافی رقم (۷۹)،

○ په دویم جواب کښې رد بلا سبب دې ، نو ځکه هم دریم جواب متعین دې

○ البدع والحوادث

(۱) جهر مستحب لعینه گڼل

(۲) جهر بغیر د عوارض ذکر خفی نه افضل گڼل .

(۳) مجالسې ذکر لره جائزه لعینها گڼل .

(۴) فاعتقاد کوښا مستحبه بدعه بالاول-

(۵) په خپلو کښې د امام او مقتدیانو غوندې تعلق ساتل ، یعنی چه یو شخص مقتدی جوړ شی

او ذکر پرې کوی او نور خلق د ده اقتدا وکړی .

(۶) د ذاکرینو په چل مینځ کښې څه قسم ربط .

(۷) د تداعی په ذریعې سره دوو یا درې کسانو نه زیات جمع کول ، د نوافلو په جماعت کښې د

دوو یا درې کسانو نه زیاته نفس اجتماع هم د تداعی په حکم کښې ده ، مگر حلقې د ذکر کښې دا

صورت د تداعی په حکم کښې ندې .

د معاذ او عبدالله بن رواحه رضی الله تعالی عنهما تفصیل مخکښې راروان دې .

(۸) د فرائضو او واجباتو غوندې التزام ، یا د دې پرېښودنکو لره ملامته کول ، یا د هغوئ

طرف ته د غفلت نسبت کول یا هغه لره د افضلې لارې پرېښودونکی گڼل .

(۹) نور تقیدات او تخصیصات .

(۱۰) او دا عقیده ساتل چه د ذکر مجلس بغیر د گناهونو د پرېښودو نه د اصلاح قلب او نجات

د پاره کافی دې

(۱۱) د دنیوی حاجاتو د پاره مجلس ذکر په دې عقیدې سره کول چه د کبائرو د ارتکاب

باوجود به په دې کار جوړ شی

○ د معاذ رضی الله تعالی عنه قول . اجلس بدانؤمن ساعة (صحیح البخاری ص ۴۰)

○ داسې قسم الفاظ د حضرت عبدالله بن رواحه رضی الله تعالی عنه نه هم منقول دی (۴۱)

په دې سره د ذکر دپاره په تداعی (راپللو) استدلال کول صحیح ندی . ځکه چه د دې نه مجلس

علم مراد دې ۷۳ تا ۷۵

○ که چیرې د ذکر مجلس تسلیم کړې شی نو دا دعوت دې . تداعی نده . والله سبحانه وتعالی اعلم .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلِيبِهِنَّ﴾

هداية المرتاب في فريضة الحجاب

«شروعی پرده د قرآن ، حدیث ، فقه او د عقل سلیم په رڼا کښي»

هداية المرتاب في فريضة الحجاب

شروعی پرده

په مختلفو وختونو کښي ليکلي شوي د خو فتاوو مجموعه
په خپله موضوع کښي ځانگړي ليکني

- د قرآن کریم د آیتونو دلائل
 - د حضور ﷺ ارشادات
 - د حضراتو صحابه کرامو رضی الله تعالی عنهم اجمعین تشریحات
 - د حضراتو فقهاؤ رحمهم الله تصریحات
 - د فني خوف ته د پردې علت و نیل الحاد دي
 - د مخ د پردې یو انيق تحقيق
 - د ظاهري «نیکاره» زینت ژور تدقیق
 - د حجاب و جوب ته د امهات المؤمنین خصوصیت و نیل سراسر جهالت دي او د مرتابو
- حدیث نه نفوت دي

د پردې فرضيت

سوال زید د دې خبرې قائل دې چې د پردې حکم فرضی ندې بلکه استحبابی دې . څکه چې د حضور ﷺ د زمانې نه تر د خلفاء راشیدینو رضی الله عنهم د زمانې پورې د پردې دومره اهتمام نه وو څکه چې نن صبا علماء وائي نو له همدې کبله په کلو کښې چې د خلقو کومه طریقه ده چې زنا نه د کار کولو دپاره بهر وځي او خلق هم یو بل کره ځي راځي نو دا د سنت خلاف نده .

تاسو افرمایئ چې په قرآن او حدیث کښې د پردې څومره اهمیت دې او د زید قول صحیح دې او کنه ؟ بینوا بالبرهان توجروا عند الرحمن .

الجواب باسم ملهم الصواب : د پردې په ثبوت کښې دې وخت کښې یو څو امور بالاختصار بیانولې شی :

اول امر :

- (۱) ښخولره بغیر د ضرورت نه بې برقعې بهر وتل حرام دی .
 - (۲) د څه اهم ضرورت دپاره په پرده کښې بهر وتل جائز دی ، خو په دې شرط چې برقعې مزینه نوی او هیڅ قسم خوشبو ئې نوی لگولې ، کلام او تگ به زړه راښکونکې نوی ، د فتنې احتمال به نوی
 - (۳) بغیر د پردې نه بهر وتل او د سخت ضرورت نه بغیر د یو غیر محرم وړاندې مخ ښکاره کول .
- اوس د دې درې واړه امور د لامل لیکل کیږي :

(۱) ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى﴾ (۳۳ - ۳۴) په دې کښې اگر چې خطاب ازواج مطهراتو ته دې مگر حکم یی عام دې - د دې په عموم یو څو قرائن دی .

(۱) د آیت په ماقبل او ما بعد کښې ذکر شوی احکام یعنی ﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ﴾ ، ﴿وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا﴾ ، ﴿وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ﴾ وغیره عام دی حالانکه خطاب په هغې کښې هم عام دی

(۲) د (قرن فی بیوتکن) د تاکید دپاره د دې مقابل یعنی تبرج جاهلیت نه منع کړې شوې ده ، هر څوک پوهیدې شی چې د جاهلیت اظهار یعنی د کفر او شرک د رسمونو اجازت هیڅ یوې مسلمانې ښځې ته نشته هرکله چې د «ولا تبرجن» عموم مسلم دې نو د دې د مقابل (قرن فی بیوتکن) عموم هم تسلیم کول پکار دی

(۳) ښخولره په کور کښې بند ساتلو د پاره حکم پخپله په قرآن کښې ذکر دې (لا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ لِمَنْ يَكْفُرُ بِالْإِسْلَامِ) د دې نه ثابته شوه چې د پردې اصلی حکمت او علت احتمال د فتنې دې او

د فسي احتمال د ازواجو مطهراتو رضی الله عنهن په نسبت نورو بنځو کښې زیات دي چه د هغې اسباب دادی

(۱) ازواج مطهرات رضی الله تعالی عنهن د امت په نارینو باندې ابدی حرامې دی **قال الله تعالی: (وازواجهن ما هم - ولا ان تدکوا زواجهن من بعدهن)** د ابدی حرامې طرفته طبعاً میلان نکیږي
(۲) د رسول الله ﷺ عظمت هم د امت د نارینو د پاره په فتنه کښې د واقع کیدو نه مانع وو
(۳) که د بنځو د طرف نه هم میلان موهوم وی نو د فتنې احتمال زیات قوی وی او د قوت احتمال دا سبب د امت په بنځو کښې موجود دي . د ازواجو مطهراتو رضی الله عنهن خیالات پاکیزه او نفوس قدسیه وو او د هغوی د تطهیر ذمه الله تعالی پخپله اخستې ده . **(لیذهب عنکم الرجس اهل البیت ويطهرکم تطهیرا)**.

غرض دا چه هرکله د پردې حکمت په نورو ازواجو کښې اتم دي نو ثابته شوه چه په کور کښې د ناستی حکم د امت د بنځو د پاره په طریقه اولی او مؤکد دي . په دې زمانه کښې خو د فتنې موجودیدل یقینی دی .

(۲) **﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسَلُّوهُنَّ مِّنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ﴾** .
(۵۲-۳۳)

په دې آیت کښې هم خطاب خاص او حکم یی عام دي ځکه چه د حکم حکمت **(ذلکم اظهر لقلوبکم وقلوبهن)** عام دي . بلکه په غیر ازواج مطهراتو کښې فتنه زیاته ده . کما مر تفصیله
د دې آیت نه معلومه شوه چه د سوال او جواب د ضرورت باوجود به هم بنځه په برقع کښې پته نه وړاندې کیږي بلکه د پردې نه دي اخوا ضرورت پوره کړی .

(۳) **عن عائشة رضي الله تعالى عنها قالت اومع امرأة من وراء ستر يدها كتاب الى رسول الله ﷺ رواه ابو داود والنسائي** -

د دې حدیث نه ثابته شوه چه د سیدالکونین ﷺ وړاندې به هم بنځې بغیر د څه مجبورې نه بغیر د برقمې نه راتلې او حتی الامکان به ئې د پردې نه شاته خپل حاجات وړاندې کول

(۴) **عن انس رضي الله تعالى عنه في قصة تزوج زينب رضي الله تعالى عنها من الحديث الطويل قال فرجعت فاذا هم قد قاموا اظهر بي وبينة الستر وانزل آية الحجاب** - رواه مسلم -

که چیرې په برقعه وغیره کښې بغیر د څه ضرورت نه مخې ته راتلل جائز وی نو د ستر د احکامو د راتللو ضرورت به نه وو . بلکه حضرت انس رضی الله تعالی عنه به حضور ﷺ کورنه

بوتلې وې او ازواجو مطهراتو ته به نې په کپړه د مخ پتولو حکم ورکړې وو

(۵) عن أبي سعيد الخدري # في قصة الفقي حديق العهد بعرس فاذا امرته بين المأبين قائمة فاهوى اليها

بالرخص لم يطعها به واما بته غير قر واه مسلم-

(۶) د افک په واقعہ کښې د حضرت عائشې رضی الله تعالی عنها د اوبښ د کجاوې نه دا معلومېږي چه حتی الامکان حجاب د شخصیت او هیئت ضروری دې ، بلا ضرورت په برقعہ کښې هم ظاهر کیدل ندی جائز - که چیرې په پرده کښې ظاهریدل معیوب نه وای نو حضرت عائشې رضی الله عنها د پاره بیا په کجاوې باندې سره د ضرورت د سفر نه پرده ولې اچولې شوې وه ؟ حالانکه په کجاوه کښې بغیر د پردې نه کیناستل هم ممکن وو .

(۷) عن امر سلمة انها كانت عند رسول الله ﷺ وميمونة اذا قبل ابن امر مکتوم فدخل عليه فقال

رسول الله ﷺ احتجبا منه فقلت يا رسول الله اليس هو اعني لا يبصرنا فقال رسول الله ﷺ افعميا وانما

الستيا تبصرانه رواه احمد والترمذي وابوداؤد-

په برقعہ کښې پټې زنانه چه بهر وځي نو سړيو ته گوري ، لهذا دا هم بلا ضرورت نه ناجائز دی . په حدیث کښې ازواج مطهرات رضی الله تعالی عنهن د یو متقی نابینا صحابی رضی الله عنه طرف ته د کتلونه منع شوی دی . حالانکه د ازواج مطهراتو او صحابه کرامو رضی الله تعالی عنهم اجمعین فضیلت د فرشتو د پاره هم قابل د رشک دې ، دهغوئ د ارواح قدسیه په پاکوالی قسم خوړلې کیږي ، نو د فسق او فجور په دې زمانه کښې په برقعہ کښې بغیر د ضرورت نه بهر وتل به څنگه جائز شی ؟

(۸) عن ابن مسعود # عن النبي ﷺ قال المرأة عورة فاذا خرجت استترت بها الشيطان رواه الترمذي-

(۹) عن ابن عمر عن النبي ﷺ ليس للنساء نصيب في الخروج الا مضطرة . الحديث رواه الطبراني في المعجم

(۱۰) عن علي رضي الله تعالى عنه انه كان عند النبي ﷺ فقال اي شيء غير للمرءة فسكتوا فلما رجعت قلت

لها طهره رضي الله تعالى عنها اي شيء غير للنساء قال العلان بن الرجال ولا يروهن فلذ كرت ذلك للنبي ﷺ فقال

فاطمة بضعة مني رواه الهاريزي والدارقطني في الافراد-

په برقعہ کښې پټې ښځې بهر ته وځي او سړيو ته گوري ، لهذا بلا ضرورت د ۳۱ جائز ندی

(۱۱) عن جابر رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ ان المرأة تقبل في صورة قشطن وتظهر في صورة

شيطان رواه مسلم-

د دې پورته دلائلونه دا معلومه شوه چه بلا ضرورت په برقعہ کښې پټه هم بهر ونل خائز ندی

دویم امر

د ضرورت په وخت په برقعہ کښې پټ بهر وتل جائز دی

(۱) یا ایها النبی قل لا زواجک وبتک ونساء المؤمنین یدنین علیهن من جلابهن ذالک ادلی ان یعرفن فلا یؤذین (۳۳)

(۲) عن عائشة «قالت خرجت سودة» بعد ما ضرب الحجاب حاجتها (الی قولها) فقالت یا رسول الله انی خرجت لبعض حاجتی فقال لی عمر کذا وکذا قالت فإوحى الله الیه فقال انه قد اذن لکن ان تخرجن لحاجتک. رواة البخاری-

(۳) قالت امرأۃ یا رسول الله احدا فالیس لها جلباب قال لتلبسها صاحبها من جلبابها. رواة الشیخان-

(۴) عن امر عتیة. قالت امرأان فخرج الحیض یوم العیدین وفوات الخدور. رواة الشیخان-

د «فوات الخدور» له لفظ نه معلومه شوه چه صحابیات رضی الله تعالی عنهن به د ضرورت په وخت په خادر کښې پټې وتلې.

(۵) عن قیس بن شماس رضی الله تعالی عنه قال جاءت امرأة الی النبی ﷺ یقال لها امر غلا دوحی متعقبه.

الحذیف، رواة ابو داؤد-

دې پورته دلائلو نه معلومه شوه چه د معتدبها د ضرورت په وخت کښې په برقعہ کښې پټ وتل جائز دی. مگر مزینه برقعہ اچول او زړه رابښکونکې تگ او خبرې اختیارول او خوشبو لگولو سره بهر ته وتل جائز ندی

(۱) عن عائشة «قالت بیها رسول الله ﷺ جالس فی المسجد اذ دخلت امرأة من مزینة ترقل فی زینة لها فی المسجد فقال النبی ﷺ ایها الناس انہوا نساءکم عن لبس الزینة والتعطر فی المسجد فان ہی امر ائمل لم یلعنوا حتی لبس نسائهم الزینة وتبحرن فی المساجد. رواة ابن ماجہ-

(۲) عن ابی موسی رضی الله تعالی عنه قال النبی ﷺ ایما امرأة استعطرت فمرت علی قوم لیجدوا ربھا فھی زانیة وکل عین ذانیة. رواة النسائی وابن عزیمة وابن حبان والحاکم (الترغیب والترہیب)

(۳) ولیخرجن وھن طفلات. رواة ابو داؤد-

دویم امر

بغیر د برقعې وغیره نه بهر وتل او د غیر محرم وړاندې مخ ښکاره کول حرام دی -

۱۰. وقل للمؤمنات یغضضن من ابصارھن ویحفظن فروجهن ولا ینکدن زینتھن الا ما ظھر منھا ولیمھرن

بغير من على جبهتين (الى قوله) ولا يهرين بأرجلهن ليعلم ما يخفين من رديتهن (٢٠-٢١)

د (الماظهر) به تفسير كنبى د ابن مسعود رضى الله تعالى عنه قول دى الا الغياب والجلاب (در مدفور) حضراتو مفسرينو او فقهاؤ ^{لكنهم} د ابن مسعود رضى الله تعالى عنه د تفسير «الا الوجه والكفين» دري وجوهات بيان كرى دى :

(١) دا به سخت ضرورت محمول دى . لئلا يتعارض بالنصوص والروايات المأثمة ويدل عليه سياق هذه الآية ايضا وفي الالة الآية دلالة واضحة على ذلك-

(٢) د دى نه ابداء عند الرجال مراد نده بلکه ابداء فى نفسه مراد ده .

(٣) به دى كنبى د اظهار اجازت نشته . بلکه د ضرورت ظهور بلا اختيار بيان دى

تركت تفصيله مع كونه مهيا مخافة الاطباء ومن شاء فليراجع لقاء السكينة فى تحقيق ابداء الزينة لحكم الامرة رحمه الله تعالى-

(٢) ﴿وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ

غَيْرَ مُتَّبِعِينَ بِرِزْقٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ﴾ (٢٤-٦٠)

د دى نه دا ثابت شوه چه خوانانو ته مخ نيكاره كول جائز ندی .

(٣) عن الحسن رضى الله تعالى عنه مرسل قال ان رسول الله ﷺ قال لعن الله العاظر والمنظور اليه . (رواه الذهلي في شعب الایمان-

(٤) عن علقمة بن عامر رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ ايكم واليهول على النساء فقال رجل يا رسول الله رايتك المحو قال المحو الموت . رواه الشيخان-

(٥) عن عمر بن رضى الله عنه ان النبي ﷺ قال لا يخلون رجل بامرأة الا كان ثابتهما الشيطان . رواه الترمذی

(٦) عن امر سلمة رضى الله تعالى عنها قالت لرسول الله ﷺ حين ذكر الازار قال المنة يا رسول الله قال ترمي شبرا فقال لها اذا تكشفت اقدامهن قال فورعين ذراعا رواه ابو داود-

هر كله چه پنبی نيكاره كول جائز ندی نو مخ نيكاره كول به طريق اولی سره جائز ندی

(٧) عن جابر بن عبد الله رضى الله تعالى عنه قال سأل رسول الله ﷺ عن نظر الفجاءة فامرني ان اصرف

بصرى ورواه مسلم-

(٨) عن عمار بن ياسر رضى الله تعالى عنه رفعه ثلاثة لا يدخلون الجنة ابداء الديوث والربطة من النساء

وممن المحرم قالوا لما الذي لا يزال من دخل على اهله رواية الطبراني في الكبير -

(٩) عن ابن عمر قال سئل النبي صلى الله عليه وسلم ان يمشي الرجل بين المراتين - رواه ابو داود -

(١٠) عن ابي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ في حديث طويل الهند ماها البطش رواه مسلم -

(١١) عن معقل بن يسار رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ لان يطعن في راس احدكم عظم

من حديد غير له من ان يحس امره الا تحمل له رواية الميهقي والطبراني -

كله چه بنخوته دهر تلوا اجازت وركرې شى نو ظاهره ده چه د اختلاط مع الرجال او غير معارمو سره د لاس مسه وغيره به هم واقع كيدى چه په دې باندې بره حدث كښې سخت وعيد ذكر شو د پورته ذكر شوو دلائلو نه دا ثابت شوه چه بنخې لره د غير محارمو په وړاندې مخ ښكاره كول حرام دى . دا مسئله د فقهى حنفى په كتابونو كښې ډيره په وضاحت سره موجود ده

قال في شرح التنوير ومنع الشاب وجوباً عن كشف الوجه بين الرجال لانه عور قبل الخوف للفتنة -

د ښځو د پاره په آزادئ سره بهر وتل خولا څه چه شريعت خو د ښځو په باره كښې دومره احتياط كړې دې چه بعضې ځايونو كښې ئې د محرم سره هم د خلوت كولو نه منع فرمائيلې ده

(١٢) عن عائشة في قصة طويلة فقال رسول الله ﷺ هلك يا ابن زمعة الولد للفراش وللعاهر الحجر ثم

قال لسودة احتجى منها لاراي من شبهه بعتبة فما رآها حتى لقي الله رواه الشيخان -

حال دا چه دا سړې د شرعى قانون مطابق د حضرت سوده رضى الله عنها محرم وو بيا يې هم د هغه نه د پردې حكم او فرمائيلو .

(٢) في الترغيب عن عتبة بن عامر رضي الله تعالى عنه ان رسول الله ﷺ قال اياكم والدخول على النساء

فقال رجل من الانصار افرئيت الحق قال الحق الموت رواه البخاري ومسلم والترمذي

ثم قال ومعنى كراهة الدخول على النساء على نحو ما روى عن النبي ﷺ قال لا يغفلون رجل بامرأة الا كان ثلها الشيطان الحم يفتح الحاء المهملة وتخفيف الهمزة الواو وحذفها ايضاً بالهمزة هو ابو الزوج ومن اخل به كالاخ والعمر وابن العمر ونحوهم وهو المراد ههنا كنا فسر الليف بن سعد وغيره (الى قوله) قال ابو عبيد في معناه يعنى فليصعولا يفعلن ذلك فاذا كان هذا رواية في اب الزوج هو محرم فكيف بالغير -

(٣) د فقه حنفى په ټولو كتابونو كښې دا جزئيه موجوده ده ويكره الخلوة بالصهرة الشابة للنساء الزمان . خسر او خوانې حالانكه محرم دى ليكن د دې باوجود هم هغوى سره د خلوت نه منع كړى شوى ده . په قرآن مجيد كښې دا صراحت دې چه د ښځې آواز او د ناز لهجه حى چه د بسوء

گانی آواز ظاهر یدل نہی ہم ممنوع دی .

﴿ فَلَا تَخْضَمَنَّ الْقَوْلَ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴾ ﴿ وَلَا يَضْرِبْنَ يَدَيَهُمَا ﴾
يُكَلِّمَ مَا يُخْفَيْنَ مِنْ زِينَتِهِنَّ ﴿

دغه شان د بنحو مسجد ته راتلل او جمعی سره مونخ کول جائز ندی

قال رسول الله ﷺ لصلوة المرأة في بيعة افضل من صلواتها في حجرها وصلواتها في محدداتها افضل من صلواتها في بيعةها . رواه الطبراني في الاوسط بسند جيد .

قال عائشة الواحد رسول الله ﷺ ما أحدثت النساء لبعهن كما صنعت نساء بني اسرائيل . رواه مسلم .
ويكره لهن حضور الجماعات يعني الشواب معهن لما فيه من خوف الفتنة ولا بأس للعجوز ان تخرج في الفجر
والغروب والعشاء الخ (هداية)

حضرات فقهاء رحمهم الله فرمائی چه خوانی بنسخی ته د غیر محرم سلام کول جائز ندی . سلام مکروه
علی من استسمع (الی قوله) کذا الاجنبیات الفتیات (شرح التنویر)

بنسخی نره په جهری مونخ کنبی جهر کول جائز ندی .

په حج کنبی جهرا نییک وشل جانر ندی

چه بنسخی د خپل محرم به اقتداء کنبی مونخ کوی نو د امام د سهوی په صورت کنبی د بنسخی
تنبییه ورکول جانر ندی بلکه به یو لاس به بل لاس وهی او امام ته به تنبییه ورکوی ، په اوبو یا آئینه
کنبی د بنسخی عکس کتل جائز ندی . د نا آشنا سری جوته (پسخورده) غیر محرمی بنسخی ته او د نا
آشنا بنسخی جوته (پسخورده) غیر محرم سری ته استعمالول مکروه دی

د بنسخی وینستو او نوکو نو ته کتل جائز ندی اگر چه د بدن نه جدا وی . د یوې غیر محرمی بنسخی
په یادولو سره لذت حاصلول حرام دی . وغیر ذلک من الجزئیات الواردة فی کتب الفقه .

د خلورو امامانو اجماع

د درې مذاهیو د امامانو په نیزد په ابتداء کنبی مطلقا په هر حالت کنبی د مغ ښکاره پتول
فرض دی . د احنافو نه متقدمینو رحمهم الله د شهوت نه د مکمل امن په صورت کنبی گنجائش ورکړی
وو . مگر متاخرینو د زمانې د فساد دوجې نه مطلقا د حرمت فتوی ورکړه

قال الامام المحسني : فان عاف الفهوه واشك امتنع النظر الى وجهها لجل النظر مفيد بعدم الشهوة
والاحرام وهذا في زمانهم واما في زماننا فمنع من الشابة لهستان وغيره . الا النظر لا المس الحاجة كقاض

وشاهد حکم وی عهد علیها (ردالمحتار ص ۳۱، ج ۵)

د متقدمینو علیهم السلام گنجائش هم صرف د کار کونکو ښځو د پاره د ضرورت په بناء وو، لیکن اوس زمانه کښې د نورو امامانو غوندې د احنافو په نیزد هم بالکل گنجائش نشته
غرض داچه د زید دا خبره چه ښځو لره په آزادی سره بهر تلل راتلل جائز دی او د حضور صلی الله علیه و آله په زمانه کښې هم داسې وو او د پردې اهماام نه وو.

نو دا د قرآن د نصوص قطعیه او د احادیث متواترة المعنی او د تصریحات فقهیه نه بالکل خلاف دی، بلکه په دې قول کښې د نصوص قطعیه نه انکار او د نقض اجماع د وجې نه د کفر شبه ده، په زید باندې لازم دی چه توبه دې وکړی، او خپل خان لره دې د اسلام د حدودو نه د بهر کولو کوشش نه کوی. وماعلیها الا البلاغ - والله تعالی اعلم بالصواب.

د فتنې ویره د پردې لپاره علت گرځول الحاد دې

سوال: یو عالم دین فرمائی چه د ښځو د پاره د پردې حکم د فتنې له ویرې څخه دې، او کوم خائ کښې چه د فتنې شبه او ویره نوی نو هلته د پردې د حکم ضرورت نشته، آیا دده دا خیال صحیح دې او که نه؟ بیینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: داسې شخص هیچرې عالم دین نشی کیدی، یو عالم هم د قرآن او حدیث د نصوص صحیحې او صریحې خلاف داسې بیهوده او ملحدانه خیال نشی ظاهرولی، دا خیال په دې لاندې وجوهو سره باطل، مردود او الحاد دې.

(۱) په قرآن او حدیث کښې د پردې حکم مطلق دې، چه د «خوف فتنې» قید پکښې نشته، په مانع کښې ښځو لره مخ پتول فرض ندی، د دې په توجیه کښې علماء علیهم السلام فرمائی چه د ښځو مخ په ستر کښې ندې داخل، خوسره د دې د غیر محرم وړاندې مخ ښکاره کول د فتنې د وجې نه حرام دی، په دې توجیه کښې د حکمت بیان مقصود دې، د الحاد غوندې د تعلیل په ذریعه د قرآن او حدیث په نصوص صریحې کښې د خپل طرفه پیوند کاری مقصود نده «اعاذنا الله منه»

د دې مثال داسې دې لکه چه یو ملحد د جمع بین الاختین حکمت «خوف فتنه» وښائی او د فتنې د نشتوالی په صورت کښې بیا د حلت حکم ورکړی، داسې ملحد شرعاً واجب القتل دې، حتی چه د هغه د گرفتاری نه پس د هغه توبه هم قبوله نده.

(۲) بالفرض والمحال که چیرې د «خوف فتنه» علت هم تسلیم کړې شی نو قانون دا دې چه کوم خائ کښې د علت وجود او عدم مخفی وی نو هلته به سبب د علت قانمقام گرځولی شی او دغې ته د حکم مدار و نیلې شی. مثلاً

(۱) په خوب کښې د نقض وضوء اصل علت انفلات ریح دې لیکن د دې معلومول مشکل دی

لهذا نفس خوب علت و گرخولی شو او په همدې باندې د ناقض وضوء حکم ولگولې شو
(۲) په سفر کښې د قصر او افطار اصل علت مشقت دې مگر د دې د اخفاء د وجې نه نفس سفر د
علت قائم مقام شو او په دې باندې احکام مرتب کړې شو .

«خوف فتنه» هم په دې قسم کښې داخله ده ، د دې وجود او عدم مخفی دی ، لهذا شریعت
«کشف الوجه» د خوف فتنه ، قائم مقام وگرځولو او مطلقاً ئې په «کشف الوجه» باندې د حرمت
حکم ولگولو ، په دې زمانه کښې فتنه یقیناً متحققه ده .

(۳) د امهات المؤمنین رضی الله تعالی عنهن د پاره هم د پردې دا حکم وو - قال تعالی : فلا
تضعن بالقول لیطیع الذی فی قلبه مرض و قلن قولاً معروفاً .

وقال ایضاً : واذا سالتنوهن معاً عافستنوهن من وراء حجاب ذالکم اظهر لقلوبکم وقلوبهن .

وقال ﷺ لا مرسلة ومبیوة رضی الله تعالی عنهما لما دخل عبد الله بن امرئ مکتوم رضی الله تعالی عنه :

احتجبا منه ... العیبا وان ائما الستما تبهرانه

د ذکر شوی نصوصو په نظر کښې نیولو سره به د دې فتنې په دور کښې څوک د فتنې نه د بچ
کیدو دعوی څنگه کوی .

(۴) داسې قسم ملحد د عدم خوف فتنه په ډاډ د نفس پرستی بازار ښه گرموی ، دې د خپل
خان په باره کښې د عدم خوف فتنه او خپل نفس باندې د اعتماد مدعی دې ، او حقیقت دا دې چه
کوم شخص د خپلې پاک دامنې او په نفس د اعتماد دعوی کوی نو یقیناً چه هغه په گناه کښې
مبتلا وی ، چه هغه د دۀ په عجب او د نفس په اعتماد او د حکم شرعی استخفاف باندې د الله
تعالی د طرفه وېال او عذاب دې .

حضرت یوسف علیه السلام خو د نفس د اعتماد جرړې کټ کوی ، ((وما یرئ نفسی ان العفس
لا مارها السوم الا مار حمري)) او دوی د نفس د اعتماد دعوی کوی او په تقوی کښې د حضرت یوسف
علیه السلام نه داعلی مقام مدعیان دی ، آیا داسې خلق به د داسې گستاخې د وېال نه بچ شی ؟
هیڅ کله هم نه ، الله تعالی به دوی په دې گناه کښې مبتلا کړی او په دنیا کښې به ئې هم ذلیل
کړی ، ولعذاب الاعمرا کبر - د عبرت نه ډکو سترگو په وړاندې د هغه عزیز او ذوا انتقام ذات د
انتقام مثالونه خو څه کم ندی - ان لی ذلک لعبره لاولی الابهصار -

۵) د فتنې د نه کیدو بهانه عموماً د اقاربو او احبابو په حق کښې کیږی حالانکه د پردیو
خلقو په نسبت د دوی نه خطر زیاته ده ، نا آشنا خلقو ته خو اول د تعلقاتو پیدا کولو مواقع ډیر په
مشکله حاصلیږی ، او بیا هغوی د بدنمان د ویرې نه د زیاتو تعلقاتو نه پخپله هم ویریږی ، او

دوم طرف نه د هغوی په معمولی حرکت ډیر شدید رد عمل او سخت احتساب کولې شی چه هغه د دوی د ابتلاء نه مانع دې . او د دې په عکس د رشنه دارو وغیره مخې ته هیڅ مانع نه وی بلکه هر قسم محرکات موجود دی . بغیر د خطري نه تلل راتلل ، بغیر د پردې نه اختلاط بلکه خندا او توقې او دویم جانب نه په هغې باندې د رد عمل په ځای آفرین او شاباش وی ، چنانچه په همدې بن حضور ﷺ د «الحمو الموت» ارشاد بیان فرمائیلې دې او د اقاربو نه ئې دزیاتې پردې تاکید فرمائیلې دې

حضور ﷺ د اقاربو نه زیاته خطره بیانوی او دا خلق د حضور ﷺ د صریح ارشاد په مقابلې کسې د اقاربو نه د عدم خوف دعوی کوی ، دوی دې د خپل ایمان لږ غوندې خبر واخلی ، د نفس پرستی انجام دا وی چه انکار او کفر پورې خبره رسیږي ، ثم کان عاقبة الذين اساءوا السواء ان کللوا بالهات الله وکالوا بها يستعزون .

(۶) د دې ملحدانه منطق لاندې هر فاسق سرې د عدم خوف فتنه په بهانې کولو سره خپل آسونه زغلولی ، که چیرې ته یو غټ نه غټ فاسق او فاجر ته د خوف فتنې نصیحت وکړې نو هغه به د دې د قبولو په ځای تاته بدر او وائی

(۷) که چیرې د عجب یو مریض او د نفس د تدبیر بندیوان په خپل ځان کسې د عدم خوف فتنه مدعی وی نو هغه ته د خوف فتنې نه کیدو علم څنگه حاصلیدې شی ؟

(۸) فتنه صرف دا نده چه انسان زنا کولو ته ورسېږي بلکه په نظریا کلام سره استدلال او د زړه شهوت هم گناه او فتنه ده ، د زړه شهوت اگرچه غیر اختیاری دې مگر د دې سبب ، کشف الوجه او اختلاط وغیره اختیاری دی . لهذا په دې هم مواخذه شته .

(۹) د عدم خوف فتنې په بناء د پردې نه کولو لازما دا اثر وی چه عوام د داسې خلقو په کتلو سره د دې قید نه قطع نظر به مطلقا بې پردگي جائزه وگنې او د پردې حکم قطعې نه به انکار وکړی او کفرته به ورسېږي چه د دې وبال به په هغه خلقو وی چه هغوی د «خوف فتنه» په تعلیل سره د اباحت فتنه او الحاد خوره وی والله تعالی اعلم .

په قرآن او حدیث سره د مخ د پردې فرضیت

سوال د حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه نه د «(ولا یبدین لیه من الا مظهر منها)» تفسر «(الوجه والکفین)» منقول دې . د دې نه ډیر ملحد او بې دینه خلق دا استدلال کوی چه د بنغو ډیره د غیر محرم وړاند مخ ښکاره کول جائز کوی حالانکه د هرې فتنې او بد کاري جرړه او بنیاد همدا مخ ښکاره کول دی

نو دا عرض دې چه د حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه د تفسیر په باره کښې مفصل او مدلل لیکل وکړئ او د امت مسلمه رهبری وفرمایئ ، او امت لره په دنیا او آخرت دواړو کښې د رسواکوونکو او مهلکو فتنو د حملې نه د بچ کولو کوشش اوفرمایئ . الله تعالی دې د صاحب محنت مشکور او فرمائی

الجواب باسم ملهم الصواب : د حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه نه د منقول شوی تفسیر د حقیقت نه وړاندې د مخ د حجاب په فرضیت باندې د قرآن او حدیث نصوص پیش کولې شی ځکه چه د دې تفسیر د نقل تصحیح یا د مفهوم په تعیین کښې د الله او رسول الله ﷺ د ناقابل تاویل قطعی احکامو د مخالفت عذاب باید په نظر کښې وی .

(۱) وَلَا يَدْنِي مِنْهُنَّ إِلَّا بِعِلْمٍ (ال) (او الطفل الذین لم یظهروا علی عورات النساء) (۲۴-۲۳)

(۲) وَلَا يَهْرَبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيَعْلَمَ مَا يَخْفَيْنَ مِنْ بَيْنِهِنَّ (۳۳-۳۲)

هرکله چه د پښو د کالو (ګانې) آواز د غیر محرمو په وړاندې ظاهرول حرام دی نو د مخ اظهار به په طریق اولی سره حرام وی ، ځکه چه د کالو د آواز نه په دې کښې فتنه زیاته ده .

(۳) ﴿وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ﴾ خَيْرَ لَّهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾ (۶۰-۲۴)

ظاهره ده چه دلته د ثياب نه مراد ثياب البدن ندی ځکه ضعیفو ښځو لره هم د بدن دکپرو نه بغیر بهر وتل جائز ندی . لهذا د ثياب نه مراد برقع یا خادر وغیره مراد دې چه په هغې سره ټول جسم پټ شی مطلب دا شو چه دومره بوډی زنانه چه د هغې طرف ته د چا هیڅ د رغبت احتمال نوی هغه بغیر د برقعې نه بهر وتلې شی ، یعنی د غیر محرم په وړاندې مخ ښکاره کولې شی ، مگر د هغې د پاره هم دا بهتر دی چه مخ ښکاره نکړی .

(۴) فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا - (۳۳-۲۳)

دلته دا لاندې امور د خصوصی توجه غوښتونکی دی

(۱) د حضراتو ازواجو مطهراتو رضی الله تعالی عنهن په باره کښې دا خيال نشی کیدې چه ګوپ هغوی به عمدا په آواز کښې نرمی پیدا کوله یا د هغوی نه داسې احتمال وو چه د دی نه هغوی منع شو . لهذا مطلب دا دې چه د ښځو په آواز کښې طبعی کوم نزاکت دې نو د غیر محرم سره دې د خبرو کول په وخت په تکلف سره دغه په سختی او استغوالی سره بدل کړی

۲. دا حکم د ازواجو مطهراتو رضی الله تعالی عنهن د پاره دې چه د هغوی د نظهر پخپله الله

تعالی په قرآن کریم کښې اعلان فرمائیلې دې ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ - (۳۳-۳۳)

(۳) ازواج مطهرات رضی الله تعالی عنهن د امت مورگانې دی: قال الله تعالی: وازواجه امهاتهم (۶-۳۳)

(۴) ازواج مطهرات رضی الله تعالی عنهن په امت باندې ابدی حرامې دی، قال الله تعالی: وَلَا تَنْكِحُوا الزَّوْجَةَ مِنْ بَعْدِهِ (۳۳-۵۳)

او د ابدی حرامو طرف ته طبعاً خراب رغبت نه کیږي.

(۵) ازواج مطهراتو رضی الله تعالی عنهن سره د ضرورت په وخت خبرو کولو والا څوک وو؟ هغه حضرات صحابه کرام رضی الله تعالی عنهم وو چه د هغوی تقدس د فرشتو د پاره باعث د رشک وو، چه د هغوی د مقبول او مغفور لهم کیدو بشارت الله تعالی ورکړې دې، وکلاو عبدالله الحسني (مه) رضی الله عنهم ورضوا عنه (۹-۱)

(۶) د حضور ﷺ عظمت هم د فتنې نه مانع وو، چه د چا په دماغو کښې معمولی هم عقل دی او چه د چا په زړه کښې د ذرې برابر هم د آخرت فکر وی نو هغه ته د مذکوره اورو په نظر کښې نیولو سره په دې فیصله کښې ادنی تامل هم نشی کیدې چه هرکله ازواج مطهرات رضی الله تعالی عنهن ته د صحابه کرامو رضی الله تعالی عنهم سره د خبرو کولو په وخت د ښځو د آواز طبیعي نرمی په تکلف سره په ستغوالی کښې د بدلولو حکم ورکړې کیږي نو:

(۱) د ضرورت په وخت په خبرو کښې هم طبیعي نرمی جائزه نده.

(۲) بغیر د ضرورت نه خبرې کول په طریق اولی سره ناجائزې دی.

(۳) مخ ښکاره کول د دې نه زیات ممنوع دی، ځکه چه د مخ فتنه د آواز د فتنې نه زیاته ده

(۴) د ازواجو مطهراتو رضی الله تعالی عنهن نه بغیر نورو ښځو لره د صحابه کروموا رضی الله تعالی عنهم نه علاوه د نورو نارینو وړاندې مخ ښکاره کول د ټولو نه غټه گناه او حرام دی

(۵) وقرن فی بیوتکمن ولا تخرجن تدرجاً لهما معاً الا ولی (۳۳-۳۳)

بغیر د ضرورت نه د کور نه وتل جائز ندی نو دغیر محرم په وړاندې مخ ښکاره کول به څنگه جائز کړې شی؟ ملحدین وائی چه دا حکم د ازواجو مطهراتو رضی الله تعالی عنهن سره د هغوی د عظمت د وجې نه خاص دې. د هغوی دا خیال په لاندې وجو سره سراسر باطل، صریح الحاد او په قرآن کریم کښې ښکاره تحریف دې

- (۱) بره د څلورم نمبر آيت د لاندې د متعددو وجوهو نه دا ثابته شوې ده چه د حجاب حكم د ازواجو مطهراتو رضی الله تعالى عنهن په نسبت د نورو ښځو د پاره زيات موكد دي
- (۲) په څلورم نمبر آيت كښې الله تعال پخپله دا فيصله فرماييلې ده چه د ازواجو مطهراتو رضی الله عنهن د پاره د پردې حكم د عظمت د وجې څخه نه بلكه د خوف فتنې د وجې نه وو.
- (۳) په را روان شپږم نمبر آيت كښې هم د دې تفصيل شته.
- (۴) په ديارلسم نمبر آيت كښې د حضرت ام سلمة رضی الله تعالى عنها حديث
- (۵) د پردې د حكم عموم د قرآن او حديث د نورو نصوص صريحه نه هم ثابت دي.
- (۶) پخپله د بحث لاندې آيت په سباق او سياق كښې د خطاب د خاص كيدو باوجود هم حكم عام دي.

(۱) لا تخضعن بالقول (۲) قلن قولاً معروفاً - (۳) لا تهرجن تهرج الجاهلية الاولى - (۴) ائمن الصلوة - (۵) ائمن الزكوة -

(۶) اطعن الله ورسوله - (۶) واذا سالتهم فاستلوا من وراء حجاب ذلكم اظهر لقلوبكم وقلوبهم (۳۳-۵۳)

(۷) لاجناح عليهن في ايمانهن (ال) ولا ما ملكن ايمانهن (۳۳-۵۳)

په دې آيت كښې د غير محارمو نه د پردې حكم دي مگر د دې تفصيل نشته چه څومره پرده ده، لهذا دا به په سورت نور كښې د تفصيل مطابق گڼلې شي، يعنې د غير محارمو په وړاندې ښكاره كول د زينت حرام دي، او دمخ د زينت نه زيات زينت بل نشته.

(۸) يا ايها النبي قل لا اوجاك وبتك ونساء المؤمنين يدين عليهن من جلاييهن (۳۳-۵۳)

دا نص صريح دي چه د حجاب الوجه حكم د ټولو ښځو لپاره عام دي.

(۹) عن عائشة قال قلت امير المؤمنين وراي ستر يدها كتاب الى رسول الله ﷺ رواه ابو داود والنسائي

د دې نه ثابته شوه چه د حضور ﷺ نه به هم صحابيياتو رضی الله تعالى عنهن داسې پرده كوله چه بغير د ضرورت نه به په برقه كښې پټې هم د حضور ﷺ وړاندې نه راتلې، بلكه د پردې نه پټه به ئې خبره كوله، حالانكه حضور ﷺ په تقوى كښې د ټولو نه په لوى مقام كيدو نه علاوه د امت د پاره د والد په منزله دي.

(۱۰) عن السنن في قصة تروج زينب رضی الله تعالى عنها من الحديث الطويل قال فرجعت فاذا هم قد قاموا فخرجت بهي وبهجه السترا وازل آية الحجاب ورايهم مسلم.

د دې حديث نه هم ثابته شوه چه بغير د ضرورت نه په پرده كښې هم د غير محرم وړاندې راتلل

جائز ندی . اوکه نه نو په مینځ کښې به د پردې زوړندولو ضرورت نه وو

(١١) عن ابی سعید الخدری رضی الله تعالی عنه فی قصة الفتی حدیث العهد یعرض فاذا امراته بین الیابین قائمة فاهوی الیها بالرمح لیطعن بها به واصابته غيرة - رواة مسلم -

(١٢) عن عائشة رضی الله تعالی عنها فی حدیث الافک واقبل الرهط الذین كانوا یرحلون فی فاحملوا هو دخی فرحلوته علی بعیری الذی کنت اربک علیه وهم یحبسون الی فیه وکان النساء اذا کت خفا قالن یمهلن ولم یغشهن اللحم انما یاکلن العلقه من الطعام فلم یستدکر القوم خفة الهودج حین رفوعة ورحلوته وکنت جاریة حدیثة السن (الی) وکان صفوان بن المعطل السلمي ثم الذکواني من وراء الجیش فاصبح عند منزلی فرای سواها انسان نائم فعرفنی حین راآی وکان راآی قبل الحجاب فاستیقظت فاسترجاعه حین عرفنی فخررت ووجهی بحجاب ووافیه ما تکلمنا بکلمة ولا سمعت منه کلمة غیر استرجاعه رواة البخاری ومسلم -

د دې قصې نه ثابته شوه چه د سفر په ضرورت کښې به هم حتی الامکان د حجاب الاشخاص اهتمام کولې شو . نو کله چه د دې څه امکان پاتې نشو نو حجاب الوجه اختیار کړې شو او د داسې ویرې په وخت کښې هم د خبرو نه احتراز کړې شوي دي .

(١٣) عن امر سلمة رضی الله تعالی عنها انها کانت عند رسول الله ﷺ وميمونة رضی الله تعالی عنها تدت قبل ابن امر مکتوم رضی الله تعالی عنه فدخل علیه فقال رسول الله ﷺ احتجبا منه فقلبت یا رسول الله ﷺ ليس هو اعمى لا یبصر فاقل رسول الله ﷺ افعیان انما الستما تبصر انه رواة احوذوا ابو داود والترمذی -

(١٤) عن ابن مسعود رضی الله شتعالی عنه عن النبی ﷺ قال المرأة عورة فاذا خرجت استتر بها الشيطان رواة الترمذی -

(١٥) عن ابن عمر رضی الله تعالی عنه عن النبی ﷺ ليس للنساء نصيب فی الخروج الا مضطرة . رواة الطبرانی فی الکبیر -

(١٦) عن علی رضی الله تعالی عنه انه کان عند النبی ﷺ فقال ای شی غیر للمراة فسکتوا فلما رجعت قلت لفاطمة ای شی غیر للنساء قالت لا یبین الرجال ولا یرونهن فذکرت ذلك للنبی ﷺ فقال فاطمة بهضمة منی رواة البزار والبارقطنی فی الافراد -

(١٧) عن جابر رضی الله تعالی عنه قال قال رسول الله ﷺ ان المرأة تقبل فی صورة شیطان وتدهر فی صورة شیطان رواة مسلم -

(١٨) عن عائشة رضي الله تعالى عنها قالت خرجت سودة بعد ما ضرب الحجاب لحاجتها (الى قولها) فقال لي يا رسول الله اني خرجت لبعض حاجتي فقال لي عمر كذا وكذا قالت فاحي الله اليه فقال انه قد اذن لكن ان تخرجن لحاجتكين، رواة البخاري.

(١٩) قالت امرأة يا رسول الله احدا ناليس لها جلباب قال لتلبسها صاحبها من جلبابها ورواة البخاري ومسلم.

(٢٠) عن ام عطية رضي الله تعالى عنها قالت امرنا ان نخرج الحيض يوم العيدين ونحوات الخدور، رواة البخاري ومسلم.

(٢١) عن قيس بن شماس رضي الله تعالى عنه قال جاءت امرأة الى النبي ﷺ يقال لها ام غلا وهي متعقبة، رواة ابو داود.

(٢٢) عن عائشة رضي الله تعالى عنها قالت بينما رسول الله ﷺ جالس في المسجد اذ دخلت امرأة من مزينة ترفل في زينة لها في المسجد فقال النبي ﷺ ايها الناس انهموا نسائكم عن لبس الزينة والتبغ في المسجد فان بني اسرائيل لم يلعنوا حتى لبس نساءهم الزينة وتبغروا في المساجد ورواة ابن ماجة
د مخ زينت د لباس د زينت نه دير زيات خطرناك دي .

(٢٣) عن ابي موسى رضي الله تعالى عنه قال قال النبي ﷺ ايما امرأة استعطرت فمرت على قوم ليجدوا ريحها فهي زانية وكل عین ذالية، رواة النسائي وابن عزيمة وابن حبان والحاكم (ترغيب ترهيب)
د عطرو د خوشبو نه د مخ په رونق کښې خو درجي زيات کشش دي

(٢٤) عن ابي هريرة رضي الله تعالى عنه ان رسول الله ﷺ قال لا تمسحوا امام الله مساجد الله ولكن ليخرجن وهن ثفلات، رواة ابو داود والترمذي.

دماخذ د پاره په جمات کښې د حاضریدلو په وخت هم دير صفا لباس اغوستلو نه ممانعت دي
نو د مخ ښکاره کيدل به څنگه جائز کړي شی ؟

(٢٥) عن الحسن رضي الله تعالى عنه مر سلا قال ان رسول الله ﷺ قال لعن الله العاظر والمنظو اليه، رواة
المجتبى في شعب الإيمان.

(٢٦) عن عتبة بن عامر رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ يا اكم والدعول على النساء فقال جل ما
رسول الله اراهم المحو قال المحو الموت، رواة البخاري ومسلم.

- (۲۷) عن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ عن النبی ﷺ قال لا یملون رجل بأمر إلا کان ذلما لہما الشیطان برواہ الترمذی۔
- (۲۸) عن امر سلمیۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا قالت لرسول اللہ ﷺ حین ذکر الازار قال المرأۃ یا رسول اللہ قال ترمی شیوا فقالت اذا تکشف القدما من قال فیہ عن خراعا برواہ ابو داؤد۔
- چہ پنیس ظاہرول جائز ندی نو دمخ د پردی حکم بہ خو مرہ موکد وی
- (۲۹) عن عمار بن یاسر رضی اللہ تعالیٰ عنہ رفعہ ثلاثۃ لا یدخلون الجنة ابدا الذیوف والرجلۃ من النساء و مدمن الخمر قالوا لالذیوف قال الذی لا یمالی من دخل علی اہلہ برواہ الطبرانی فی الکبیر۔
- (۳۰) عن ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ قال نبی اللہ ﷺ ان محشی الرجل بین المریکتین برواہ ابو داؤد۔
- (۳۱) عن عائشۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا فی قصۃ طویلۃ فقال رسول اللہ ﷺ ہولک یا عبدین زمعۃ الولد للفرش وللعامر الحجر ثم قال لسودۃ: احتجی منہ لہا رای من شبہۃ بعتہ لہا راہ حق لقی لہ برواہ البخاری و مسلم دا سړې د شریعت د قانون مطابق د حضرت سودہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا محرم وو لیکن د دې باوجود یی دھغہ نہ د پردی حکم فرمائیلې وو۔
- (۳۲) عن امر سلمیۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا قالت قال رسول اللہ ﷺ اذا کان لاحدا کن مکاتب وکان عدما یؤدی فلتحجب عنہ برواہ الخمسۃ الا للناسی و مصححہ الترمذی۔
- (۳۳) عن عبد اللہ بن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ قال الذی ﷺ ولا تلتقب المرأة المعرمة ولا تلبس القفازین برواہ البخاری۔
- د دې حدیث نہ ثابتہ شوہ چہ د حضور ﷺ پہ زمانہ کنبې بہ بنخو پہ عامو حالا تو کنبې پہ مخ نقاب اچولو او وتلې بہ چہ پہ احرام کنبې د نقاب نہ منع او فرمائیلې شوہ نو د سر نہ بہ نې خادر اویزان کرو او د غیر محارمو نہ بہ نې مخ پتولو کما فی الاحادیث الکتبہ۔
- (۳۴) عن عائشۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا قالت کان الرکبان یمرّون بنا ونحن محرمات مع رسول اللہ ﷺ فاذا جاءوا ناسدلت احدنا جلابیا علی وجھہا من راسہا فاذا جاءوا ناکشفنا برواہ احمد و ابو داؤد و ابن ماجہ۔
- (۳۵) عن اسماء بنت ابی بکر رضی اللہ تعالیٰ عنہا قالت کنا نلعب و جوهنا من الرجال و کنا متقط قبل ذلک فی الاحرام هذا حدیث صحیح علی شرط الشیخین ولم یخرجاه و رواہ الحاکم۔
- د دې نہ ثابتہ شوہ چہ د احرام د ضرورت د وجہ نہ ہم د غیر محرم پہ وړاندې مخ شکرہ کون جائز نہ دی
- (۳۶) عن ابی ہریرۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہ قال قال رسول اللہ ﷺ ان لہ کعب علی ابن ادم حلقہ من مرثا

احد ذلك لا محالة فربا العين النظر، الحديث برواية البخاري ومسلم -

هر كله چه كتل حرام دی نو مخ بنکاره کول هم حرام دی . لان المظنی الی المحرام حرام -

(۳۷) عن جابر بن عبد الله رضي الله تعالى عنه قال : سألت رسول الله ﷺ عن نظر الفجأة فأمرني أن

أمر فبصرى برواؤه مسلم -

(۳۸) عن أبي هريرة رضي الله تعالى عنه قال : كنت عند النبي ﷺ فأتاه رجل فأخبره أنه تزوج امرأة من الأنصار

فقال له رسول الله ﷺ انظر إليها قال لا قال فأذهب فانظر إليها فان في عين الأنصار شيئاً رواه مسلم -

قال الحافظ رحمه الله قال الجمهور لا بأس أن ينظر الخاطب إلى المغطوبة قالوا ولا ينظر إلى غير وجهها وكفيها

(فتح الباري ص ۴۰ ج ۱)

له دي نه ثابته شوه چه د غير خاطب د پاره مخ او تلو ته كتل جائز نه دي .

دقرآن او حديث د نصوصو باوجود چه كوم سړي ته په وجوب د حجاب باندي ادنی تامل هم وي

نو د هغه په زړه كښي د ذري برابر هم د آخرت فكر نشي كيدي

د ملحدينو دلائل

اول دليل . اخرج الامام الميهقي رحمه الله تعالى عليه عن ابن عباس قال ولا يبدن ليعين الا مظهر

منها قال ما في الكفو والوجه (السنن الكبرى ص ۴۰ ج ۳ ص ۴۰ ج ۴)

جواب . دا تفسير په حضراتو صحابه كرامو رضي الله تعالى عنهم كښي د حضرت ابن عباس

رضي الله تعالى عنه نه علاوه د حضرت ابن عمر ، حضرت انس ، حضرت عائشه او حضرت مسور

بن مخرمه رضي الله تعالى عنهم نه هم مروی دي ، د دي تفسير ظاهر د قرآن او حديث د نصوصو

صريحه خلاف كيدو نه علاوه د عقل هم خلاف دي ځكه چه د ټولو نه لوی زينت او د ټولو نه زيات

نظر راښكونكي او د فتنې محل مخ دي . نو له همدې كبله د دي حديث مختلف محمولونه بيان

كړي شوي دي .

اول محمل . د دي تفسير تعبير په درې قسمه منقول دي

(۱) د دي تعلق د (لا يبدن ليعين) سره كيدل صريح دي . يعنى دلته هغه زينت ذكر دي چه د

هغې ابداء جائز نه ده

(۲) د (لا يبدن ليعين) الا مظهر منها نه پس دا تفسير ذكر شوي دي . د دي تعلق د «لا يبدن»

سره هم كيدي شي او د «ماظهر» سره هم ، لهذا په دي كښي دواړه احتماله دي چه هغه زينت مراد

دی چه د هغی ابداء ناجائز ده یا هغه چه د هغی اظهار جائز دی

(۳) د زینت ظاهری سره د تعلق تصریح

د دی درې واړه اقسامو متعلق روایات دا دی

د اول قسم روایت حدیثاً زید بن الربیع عن صالح الدهان عن جابر بن زید عن ابن عباس «ولا یبدن

زینتین» قال الکف و رقة الوجه (مصنف ابن ابی شیبة ص ۲۸۴ ج ۲)

د دویم قسم روایات (۱) حفص عن عبدالله بن مسلم عن سعي بن جبیر عن ابن عباس «ولا یبدن

زینتین الا ما ظهر منها» قال: وجهها و کفها (مصنف ابن ابی شیبة ص ۲۸۴ ج ۲)

(۲) حدیثاً ابو کریب قال ثنا مروان قال ثنا مسلم الملائی عن سعید بن جبیر عن ابن عباس «ولا یبدن

زینتین الا ما ظهر منها قال الکحل و الخاتم (جامع البیان ص ۳ ج ۱)

(۳) قال الاعمش عن سعید بن جبیر عن ابن عباس رضی الله عنه ولا یبدن زینتین الا ما ظهر منها» قال

وجهها و کفها و الخاتم (تفسیر ابن کثیر ص ۲۸۴ ج ۲)

(۴) وروی عن ابن عمر رضی الله تعالی عنه نحو ذلك (تفسیر ابن کثیر ص ۲۸۴ ج ۲)

(۵) اخبرنا ابو عبد الله الحافظ و ابو سعید بن ابی عمر و قال ثنا ابو العباس محمد بن یعقوب ثنا احمد بن عبد

الجبار ثنا حفص بن غیاث عن عبد الله بن مسلم بن هرمز عن سعید بن جبیر عن ابن عباس رضی الله عنه قال

ولا یبدن زینتین الا ما ظهر منها قال ما فی الکف و الوجه. (المجتبی ص ۳۰ ج ۲)

(۶) اخبرنا ابو عبد الله و ابو سعید قال ثنا ابو العباس محمد بن یعقوب ثنا محمد بن اسحاق الثبانی جعفر بن

عون الثبانی مسلم الملائی عن سعید بن جبیر عن ابن عباس رضی الله عنه فی قوله تعالی ولا یبدن زینتین الا ینة

قال الکحل و الخاتم (المجتبی ص ۳۰ ج ۲)

(۷) اخبرنا ابو طاهر الفقیه الثبانی ابو بکر القطان ثنا ابو الازهر ثنا روح ثنا حاتم هو ابن ابی صفیرة الثبانی

عصیف عن عکرمه عن ابن عباس رضی الله عنه فی قوله ولا یبدن زینتین الا ما ظهر منها قال الکحل و الخاتم

(المجتبی ص ۳۰ ج ۲)

(۸) وروینا عن النسن بن مالک رضی الله عنه مقل هذا (المجتبی ص ۳۰ ج ۲)

(۹) اخبرنا ابو زکریا بن ابی اسحاق الثبانی ابو عبد الله محمد بن یعقوب ثنا ابو احمد محمد بن عبد الوهاب الثبانی

جعفر بن عون الثبانی مسلم الملائی عن سعید بن جبیر عن ابن عباس رضی الله عنه ولا یبدن زینتین الا ما

ظهر منها قال الكحل والخاتم (المبجل ص ٣٠ ج ١)

(١٠) اخرج ابن المنذر عن انس رضي الله عنه في قوله ولا يبدن زينتهن الا الا ما ظهر منها قال الكحل والخاتم (الدر المنثور ص ٣٠ ج ١)

د دريم قسم روايات (١) حدثنا ابن محمد قال ثنا هرون عن ابي عبد الله مهمل عن الطحاك عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه قال الظاهر منها الكحل والخاتم (جامع البيان ص ٣٠ ج ١)

(٢) حدثني علي قال ثنا عبد الله قال ثنا معاوية عن علي عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه قوله ولا يبدن زينتهن الا ما ظهر منها قال والزينة الظاهرة الوجه وكحل العين وغضاب الكف والخاتم فهذا تظهر في بيتهما لمن دخل من الناس عليها (جامع البيان ص ٣٠ ج ١)

(٣) اخبرنا ابو كريب عيسى بن ابراهيم بن محمد بن عيسى المزكي ان ابا ابو الحسن احمد بن محمد بن عبدوس ثنا عثمان بن سعيد الدارمي ثنا عبد الله بن صالح عن معاوية بن صالح عن علي بن ابي طلحة عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه في قوله جل ثناؤه (ولا يبدن زينتهن الا ما ظهر منها) والزينة الظاهرة الوجه وكحل العين وغضاب الكف والخاتم فهذا تظهر في بيتهما لمن دخل عليها (المبجل ص ٣٠ ج ١)

(٤) شبابة بن سوار قال نا هاشم بن الغازي قال نا اذيع قال ابن عمر رضي الله تعالى عنه: الزينة الظاهرة الوجه والكفان (مصنف ابن ابي شيبة ص ٣٠ ج ١)

(٥) اخبرنا ابو عبد الله ان ابا عبد الرحمن بن الحسن القاضي ثنا ابراهيم بن الحسين ثنا احمد بن ابي اسحاق عتبة بن الاحم عن عطاء بن ابي رباح عن عائشة رضي الله تعالى عنها: قالنا ما ظهر منها الوجه والكفان (المبجل ص ٣٠ ج ١)

(٦) حدثنا الحسن قال اخبرنا عبد الرزاق قال اخبرنا معمر عن الزهري عن رجل عن المسورين محرمه رضي الله تعالى عنه في قوله الا ما ظهر منها قال القلبين الخاتم والكحل (جامع البيان ص ٣٠ ج ١)

د قرآن او حديث د نصوص او د دلائل عقلية نه ثابتېږي چه اول قسم روايت اصل دي او دوسم قسم او دريم قسم روايات د راويانو تصرف دي

قال الامام ابن كثير رحمه الله تعالى وقال الاعشى عن سعيد بن جبور عن ابن عباس رضي الله عنه (ولا يبدن زينتهن الا ما ظهر منها) قال وجهها وكفها والخاتم وروي عن ابن عمر رضي الله عنه وعطاء وعكرمة وسعيد بن جبور وابي الشعفاء والطحاك وابراهيم النخعي وغيرهم في قوله لا يبدن زينتهن الا ما ظهر منها

يكون تفسيراً للزينة التي مهيئت عن ابدانها كما قال ابو اسحاق السبعي عن ابي الاحوص عن عبد الله # قال (ولا يبدثن زينتهن) الزينة القرط والدملوج والخلخال والقلادة ، وفي رواية عنه بهذا الاسناد قال الزينة زينتان فزينة لا يراها الا الزوج الخاتم والسوار وزينة يراها الاجانب وهي الظاهر من الغياب ، وقال الزهري لا يبدو لهؤلاء الذين سمى الله ممن لا تحمل له الا الاسورة والخمرة والقرطة من غير حصر واما عامة الناس فلا يبدو منها الا الخواتم ، وقال مالك عن الزهري (الا ما ظهر منها) الخاتم والخلخال (تفسير ابن كثير ص ۳۰ ج ۴)

امام ابن كثير رحمه الله به ذكر شوي تحقيق كنبی د دریم قسم روایت هم به اول قسم باندی محمول کری دی حالانکه به دی کنبی د «ماظهر منها» تصریح ده ، نو دویم قسم چه به هقی کنبی ابداء او ظهور دواړه مذکور دی دا به په طریق اولی سره په اول باندی محمول وی ، یعنی د دی تفسیر د «ماظهر منها» سره جوړ راوستل تصرف د روایانو دی چه دا په غلط فهمی مبنی دی ، د اختلاط د روایانو یو څو مثالونه ستاسو په خدمت کنبی حاضر دی :

(۱) قال الامام السيوطي رحمه الله اخرج سعيد بن منصور وابن جرير وعبد بن حميد وابن المنذر والمجتلي عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه ولا يبدثن زينتهن الا ما ظهر منها قال الكحل والخاتم والقرط والقلادة (الدوا المنثور ص ۳۰ ج ۵)

په دی کنبی نی (القرط والقلادة) هم د (ولا يبدثن زينتهن الا ما ظهر منها) په تفسیر کنبی ذکر کری دی حالانکه ابن جریر او بیهقی رحمهما الله تعالی (قرط او قلادة) د (ولا يبدثن زينتهن الا ما ظهر منها) الایة په تفسیر کنبی نقل فرمایلي دي .

(۲) وقال رحمه الله تعالى عليه اخرج ابن شعبة وعبد بن حميد وابن ابی حاتم عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه في قوله تعالى الا ما ظهر منها قال وجهها وكفاها والخاتم (الدوا المنثور ص ۳۰ ج ۵)

په دی کنبی د دریم قسم الفاظ دی ، حالانکه په ابن ابی شعبة کنبی په دی روایت کنبی د دویم قسم الفاظ ذکر دی ، د دویم قسم روایاتو لاندی اول نمبر وگورئ .

(۳) وقال رحمه الله تعالى اخرج ابن ابی شعبة وعبد بن حميد وابن ابی حاتم عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه في قوله تعالى الا ما ظهر منها قال برقة الوجه وباطن الكف (الدوا المنثور ص ۳۰ ج ۵)

په دی کنبی هم د دریم قسم الفاظ دی ، لیکن په مصنف ابن ابی شعبة کنبی به دی روایت کنبی د اول قسم الفاظ نقل دی ، د اول قسم روایاتو د لاندی د مصنف ابن ابی شعبة پوره روایت لیکلي شوي دي

په دې درې روایاتو کېنې چه د کومو کتابونو حوالې ورکړې شوی دی د هغې نه د مصنف ابن ابی شیبې تفسیر ابن جریر او بیهقی په مرجع سره اختلاط منکشف شوې دي . باقی کتابونه موجود ندی ، والله سبحانه وتعالی اعلم .

دویم معمل . په دې تفسیر کښې د اباحت د اظهار بیان ندې بلکه مقصد دا دې چه په ظهور بلا اظهار مواخذه نشته ، یعنی که څه وخت بغیر د قصد نه ظهور وشو نو گناه نشته . دا مطلب د حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه نه ثابت دې ، چنانچه د روایاتو د دریم قسم په دویم نمبر او دریم نمبر کښې دا وضاحت دې ، (فهذا تظهر علیهم بالین دخل علیها) ، او د کور نه د بهر وتلو په باره کښې د حضور ﷺ ارشاد دې چه د لارې د لیدلو د پاره صرف د یوې سترگې ښکاره کولو اجازت دې ((وَسَعَىٰ هَذِهِ الرِّوَايَةُ اِنَّمَا لِلَّهِ تَعَالَىٰ)) د «تظهر» د لفظ نه اگرچه په ظاهره د اظهار بالقصد اجازت معلومیږي مگر د غور کولو نه ثابتیږي چه د دې نه ظهور بلا قصد مراد دې ، ځکه چه په کور او بهر کښې د دې نه علاوه بل څه فرق معقول ندې چه په کور کښې د کار کولو ضرورت وی ، په دې حالت کښې د ظهور بلا قصد نه احتراز کول ډیر مشکل دی ، له همدې کبله ئې د دې اجازت ورکړو - د دې حقیقت د لاندې د «تظهر» معنی دا شوه چه د اخفاء په اهتمام کښې دې زیات کوشش نه کوی .

د ذکر شوی تقریر نه بغیر په کور او بهر کېنې د فرق بله څه توجیه نشی کیدې ، بلکه شرعا ، عقلا ، تجربه په هر لحاظ سره د بهر خلقو په نسبت کور ته د دننه راتلو والا خلقو نه پرده زیاته پکار ده ، ځکه چه د قرب ، اختلاط او د نظر دوام او تکرار کېنې د سهولت د وجې نه د دوی نه زیاته خطر ده

دويم مهمل د دې دا مقصد ندې چه گویا غیر ته مخ ښکاره کول جائز دی بلکه مقصد دا دې چه د نظر غیر نه قطع نظر فی نفسه د مخ او د لاسونو نه علاوه د ښځو پوره بدن په ستر کښې داخل دې . ځکه خو په مانځه کښې د مخ او لاسونو نه علاوه ټول بدن پټول فرض دی
د ملحدینو د گمان باطلوالې د زیر بحث تفسیر په باره کښې د ملحدینو خیال په لاندې وجوهو سره باطل دی

(۱) د نصوص قرآن او حدیث د خلاف کیدو د وجی نه مردود دی -

(۲) د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله تعالی عنه د تفسیر خلاف دې . د دوی تفسیر د متعددو اسانیدو قویه نه مروی دی . چه هغه لاندې ذکر دی

(١) اخبرني عميد الله بن محمد الصيدلاني ثما اسمعيل بن القيبة ثما ابو بكر ابن ابي شبيبة ثما شريك عن ابي اسحاق عن ابي الاحوص عن عميد الله رضي الله تعالى عنه ولا يبدن زبدتين ثل لا لعلال ولا هتف ولا قرطولا

قلافة الا مظهر منها. قال الثياب - هذا حديث صحيح على شرط مسلم ولم يخرجاه (المستدرک مع التلخیص ص ٣٤ ج ٢)

(٢) حدثنا وكيع عن سفيان عن ابي اسحق عن ابي الاحوص عن عبد الله رضى الله تعالى عنه ولا يدين زينة الا مظهر منها. قال الثياب (مصنف ابن ابي شيبة ص ١٠٣ ج ٢)

(٣) ابو خالد الاحمر عن حماد عن ابي اسحق عن ابي الاحوص عن عبد الله رضى الله تعالى عنه قال الزينة زينتان زينة ظاهرة وزينة باطنة لا يراها الا الزوج. فاما الزينة الظاهرة فالثياب واما الزينة الباطنة فالكحل والسوار والخاتم - (مصنف ابن ابي شيبة ص ١٠٣ ج ٢)

(٤) حدثنا ابن حميد قال ثنا هارون بن المغيرة عن الحماد عن ابي اسحاق عن ابي الاحوص عن ابن مسعود رضى الله تعالى عنه قال الزينة زينتان فالظاهرة منها الثياب وما غشى الخلعان والقرطان والسواران (جامع البيان ص ٢٠ ج ٥)

(٥) اخرج السيوطى رحمه الله مثله عن ابن المنذر ايضا (الدرا المنثور ص ٢٠ ج ٥)

(٦) حدثنا يونس قال اخبرنا ابن وهب قال اخبرني القورى عن ابي اسحق الهمداني عن ابي الاحوص عن عبد الله رضى الله تعالى عنه انه قال ولا يدين زينة الا مظهر منها قال هي الثياب (جامع البيان ص ٢٠ ج ٥)

(٧) حدثنا ابن البثني قال ثنا محمد بن جعفر قال ثنا شعبة عن ابي اسحاق عن ابي الاحوص عن عبد الله رضى الله تعالى عنه قال ولا يدين زينة الا مظهر منها قال الثياب (جامع البيان ص ٢٠ ج ٥)

(٨) حدثنا ابن بشار قال ثنا عبد الرحمن قال ثنا سفيان عن ابي اسحاق عن ابي الاحوص عن عبد الله رضى الله تعالى عنه مثله (جامع البيان ص ٢٠ ج ٥)

(٩) حدثنا سفيان عن الاعمش عن مالك بن الحارث عن عبد الرحمن بن زيد عن عبد الله رضى الله تعالى عنه مثله (جامع البيان ص ٢٠ ج ٥)

(١٠) حدثنا الحسن قال اخبرنا عبد الرزاق قال اخبرنا معمر عن ابي اسحق عن ابي الاحوص عن عبد الله رضى الله تعالى عنه الا مظهر منها قال الثياب قال ابو اسحق الا ترى انه قال غنوا زينتكم عدد كل مسجد (جامع البيان ص ٢٠ ج ٥)

(١١) حدثنا القاسم قال ثنا الحسن قال ثنا حماد قال ثنا محمد بن الفضل عن الاعمش عن مالك بن الحارث عن

عبدالرحمن بن زيد عن ابن مسعود رضي الله تعالى عنه (الماظهر منها قال هو الرءاء) (جامع البيان ص ٣٠ ج ٣)

(١٢) اخرج عبدالرزاق والفرىاني وسعيد بن منصور وابن ابى شيبة وعبد بن حميد وابن جرير وابن المنذر وابن ابى حاتم والطبراني والحاكم وصححه وابن مردويه عن ابن مسعود رضي الله تعالى عنه في قوله تعالى ولا يبدن زينتهن قال الزينة السوار والدمليج والحلخال والقرط والقلافة ، الا ماظهر منها قال الغياب والجلباب (الدردر ص ٣٠ ج ٥)

(٣) د حضرت عائشي رضي الله تعالى عنها د تفسير خلاف دي ، چه د هفي متعدد اسانيد قويه لاندي ذكر دي :

(١) وكيع عن حماد بن سلمة عن امر شعيب عن عائشة رضي الله تعالى عنها قالت القلب والفتعة (مصنف ابن ابى شيبة ص ٣٠ ج ٣)

(٢) حدثنا القاسم قال ثنا الحسين قال ثني حجاج عن ابن جريج قال قال ابن عباس رضي الله تعالى عنه قوله ولا يبدن زينتهن الا ماظهر منها قال الحاتم والمسكنة ، قال ابن جريج وقالت عائشة القلب والفتعة (جامع البيان ص ٣٠ ج ٣)

(٣) اخرج السهو طي رحمه الله مفعله عن ابن سنيديا (الدردر ص ٣٠ ج ٥)

(٤) اخبرنا ابو طاهر الفقيه انما نا ابو بكر القطان انما نا ابو الازهر ثنا عرو حنا حماد حدثنا امر شعيب قال عسالت عائشة رضي الله تعالى عنها عن الزينة الفاخر قل قالت القلب والفتعة وضم طرف كها (الزهدي ص ٣٠ ج ٥)

(٥) اخرج السهو طي رحمه الله تعالى مفعله عن عبد بن حميد وابن المنذر ايضا (الدردر ص ٣٠ ج ٥)

(٤) حضرت ابن عباس رضي الله تعالى عنه به خيله دهغه تفسير خلاف دي كوم چه د سورت احزاب د دي آيت (يا ايها النبي قل لا زواجك وبعاتك ونساء المؤمنين يبدن عليهن من جلابيهن) لاندي به لاندي متعدد اسانيد و سره مروى دي :

(١) حدثني علي قال ثنا ابو صالح قال ثني معاوية عن علي عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه قوله يا ايها النبي قل لا زواجك وبعاتك ونساء المؤمنين يبدن عليهن من جلابيهن امر الله نساء المؤمنين اذا خرجن من بيوتهن ان يخطن وجوههن من فوق رؤوسهن بالجلابيب ويبدين عينا واحدة (جامع البيان ص ٣٠ ج ٣)

(٢) اخرج السهو طي رحمه الله مفعله عن ابن ابى حاتم وابن مردويه ايضا (الدردر ص ٣٠ ج ٥)

(٥) د دي زير بحث آيت «ولا يبدن زينتهن الا ماظهر منها» د لاندي پخيله حضرت ابن عباس

رضي الله تعالى عنه ديو تفسير خلاف دي . چه هغه دي لاندې متعددو اسانيدو سره مروی دي
(۱) حدثنا القاسم قال حدثنا الحسين قال ثني حجاج عن ابن جريج قال قال ابن عباس رضي الله تعالى عنه
قوله ولا يمدن يديهم الا ما ظهر منها قال الخاتم والمسكة (جامع البيان ص ۴۰ ج ۴)

(۲) وفي رواية اخرى عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه وعطاء باطن الكف (المدهلي ص ۴۰ ج ۴)
(۳) اخرج عبد الرزاق وعبد بن حميد عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه في قوله الا ما ظهر منها قال
هو غضاب الكف والخاتم (الدردمثور ج ۴ ج ۵)

دويم دليل عن عائشة رضي الله تعالى عنه ان اسماء بنت ابى بكر دخلت على رسول الله ﷺ وعليها
ثياب رقاق فاعرض عنها وقال يا اسماء ان امرءة اذا بلغت سن الحيض لم يصلح ان يرى منها الا هذا وهذا
اشار الى وجهه وكفه - رواه ابو داؤد -

جوابونه

(۱) دا حديث منقطع دي . كما قال ابو داؤد نفسه هذا مرسل خالدين دريك لم يدرك عائشة (ابو داؤد
ص ۱۰۰ ج ۲)

وقال الامام ابن كثير رحمه الله قال ابو داؤد و ابو حاتم الرازي هو مرسل خالدين دريك لم يسمع من
عائشة رضي الله تعالى عنها (تفسير ابن كثير ص ۱۰۰ ج ۲) وقال الحافظ رحمه الله انه لم يدرك عائشة رضي الله
تعالى عنها (تهذيب التهذيب ص ۴۰ ج ۴)

(۲) د دي په سند كښې سعيد بن بشير دي چه هغه دير ضعيف او منكر الحديث دي . راجع
ميزان الاعتدال والكمال لابن عدى وديوان الضعفاء والمتروكين للامام الذهبي وكتاب الضعفاء للعقيلي و
كتاب الضعفاء لابن الجوزي وكتاب المجروحين لابن حبان وكتاب الضعفاء للنسائي والتاريخ الكبير للامام
البخاري والمجروح والتعديل لابن ابى حاتم الرازي وغيرهما من كتب الرجال -

(۳) د دي په سند كښې اضطراب دي . و ذكر الحافظ ابو بكر احمد الجرجاني هذا الحديث وقال لا اعلم رواه
عن قتادة غير سعيد بن بشير وقال مرفقيه عن خالدين دريك عن ام سلمة بنبل عائشة (عون المعبود ص ۳۰ ج ۳)
(۴) د معلوميد و وجي نه قابل قبول ندي . خكه چه د هجرت په وخت د حضرت ام سلمه رضي
الله تعالى عنها عمر درويشت كاله وو . په دي عمر كښې دهغوى د حضور ﷺ وړاندې په داسي
باريك لباس كښې راتلل چه د مخ نه علاوه نور بدن ئي هم په نظر راځي په هيڅ قسمه معقول ندي

٥، دا په قبل الحجاب باندې محمول کولې شی

دریم دلیل

قالی عائشة رضی الله تعالی عنها دخلت علی ابی لاهی عبد الله بن الطفیل مزیدة فدخل النبی صلی الله علیه وسلم فأعرض عنها فقالی عائش رضی الله تعالی عنها یا رسول الله انما ابیة اخی وجارية. فقال اذا عرکف البراکلم یمل لها ان تظهر الا وجهها ولا ما دون هذا وقبض علی ذراع نفسه فترك بین قبضته و بین الکف مغل قبضة اخرى (تفسیر ابن جریر، ص: ٣٣ ج: ١).

جوابونه :

- (١) دا منقطع دې ځکه چه عبد الملك بن جریج د حضرت عائشې رضی الله تعالی عنها زمانه نه وه لیدلې (تهذیب التهذیب و جامع التحصیل).
- (٢) عبد الملك بن جریج مدلس دې اوتدلیس هم داسې کوی چه د تدلیس تر ټولو اقسامو بدترین قسم دې ، قال الامام الدارقطني رحمه الله تعالی تجنب تدلیس ابن جریج فانه قبیح التدلیس لا یدلس الا فیما سمعه من مجروح (تهذیب التهذیب).
- (٣) د دې حدیث په سند کښې الحسین بن داؤد ضعیف دې (تقریب التهذیب، میزان الاعتدال).
- (٤) حجاج بن محمد الاور هم ضعیف دې (تقریب التهذیب، میزان الاعتدال).
- (٥) په قبل الحجاب باندې محمول دې.

خلورم دلیل

عن عبد الله بن عباس رضی الله تعالی عنه قال کان الفضل رقیف النبی ﷺ لجماءات امرأة من عتقهم فجعل الفضل یبظر الیها و تنظر الیه فجعل النبی ﷺ یعرف وجه الفضل الی الشق الاخر المحدث. رواة البخاری ومسلم.

جوابونه

- (١) د حضور ﷺ حضرت فضل رضی الله تعالی عنه لره په ژبه سره د منعه کولو په ځای د هغه دلاس نه په بل حواته مخ ، ټولو سره د مخ د پردې د واجیدو ښکاره دلیل دې ، د دومره شدت نه ثابتیږي چه هغه ښځې ته به نې هم د حجاب الوجه حکم فرمایلي وی . عدم نقل الامر عدم الامر لره مستلزم ندې
- که بالفرض مستقلا عدم الامر تسلیم هم کړې شی نو صرف په وجه الفضل کښې به ضمنا د امر حجاب الوجه دومره تاکید ثابتیږي چه د هغې نه پس به مستقلا د امر حاجت نه وی
- فالمحب محلیل علی المحدثین لا لهم سبعلهم الذین ظلموا ای منقلب یدقلبون.

(۲) بعضو دا جواب کړې دې چه دا ښځه محرمه وه نو دا ځکه صحیح ندي چه د محرمې د پاره هم د غیر محرم په وړاندې مخ ښکاره کول جائز نه دی . کما قديمنا من الاحادیث الصحيحة العریمة ..

(۳) د بعضو دا خیال دې چه دا د نظر الخاطب د قبیلې نه دي . لروایة اخرجه الحافظ رحمه الله عن الفضل بن عباس رضي الله تعالى عنه قال كنت ردف النبي ﷺ واعراني معه يمشون له حسناء فجعل الاعرابي يعرضها لرسول الله ﷺ يراي فيلويه فكان يلقي حتى رمى حجرة العقبة فعلى هذا فقول الشافعية ان ابني لعلمها ارادوا به جدها لان اباهما معها وكأنه امرها ان تسأل النبي ﷺ ليسمع كلامها ويأمرها ان يتزوجها (فتح الهاري ص ۳۰ ج ۳)

دا جواب په دې لاندې وجوهو سره صحیح نه دي :

(۱) د خاطب د پاره نظر په دې صورت کښې جائز دي چه جانبین د خطبې طرف ته مائل شوی وی او دلته د حضور ﷺ میلان نه وو .

(۲) صرف د خاطب په وړاندې مخ ښکاره کول جائز دی ، حضرت فضل رضي الله عنه خاطب نه وو پنځم دلیل :

عن جابر رضي الله تعالى عنه قال شهدت مع النبي ﷺ في يوم العيد فبدأ بالصلوة قبل الخطبة (الي ان قال) ثم مضى الى النساء ومعه بلال فامرهن بتقوى الله تعالى وحمد الله واثني عليه وحثهن على طاعته ثم قال ﷺ تصدقن فان اكثركن حطب جهنم فقالت امرأة من سفلة النساء سفعاء المخدثين لم يارسول الله ﷺ الحديث ، رواه مسلم والنسائي واهم دو الدارمي وابن ابني شعبة وفي رواية لابن ابني شعبة لم يسمع من علية العباس . د (سفعاء المخدثين) نه په كشف الوجه باندې استدلال كيدلې شى .

جوابات :

(۱) د (سفعاء المخدثين) نه ثابتېږي چه دا ښځه د (القواعد من النساء) څخه وه چه دوى د پاره كشف الوجه جائز ده

قال الامام ابن الاثير رحمه الله السفعة نوع من السواد ليس بالكفر وقيل هو سواد مع لون اخر اراد انها بذلك نفسها وتركت الزينة والترفة حتى شحبت لونها واسودا قامة على ولدها بعد وفاتها (مباية ص ۳۰ ج ۳)

(۲) ممكنه ده چه دا ښځه وينځه وی لكه چه د من سفلة النساء نه معلومېږي .

(۳) په قبل الحجاب محمول كړلې شى

بعض حضراتو د ادلة الملحدينو مذکور جواب کښې دا لاندې کلیات هم فرمائیلې دي

۱، ادلة المنع قوى دى ، ادلة الجواز د دې مقابله نشى كولى

۲، د تعارض په وخت محرم ته ترجيح ور كولى شى .

۳، ادلة الجواب د اصل مطابق دى او ادلة المنع د اصل خلاف دى ، او په اصل كېنې خلاف

اصل لره ترجيح ده . لكونه مهملها على العلم بخلاف الاول .

حقيقت

دا د ترجيح كليات په هغه وخت كېنې استعمالولى شى چه كله د جانيينو په دلائلو كېنې په ظاهره تعارض معلومېږي ، په زير بحث مسئله كېنې ملحدينو سره يو دليل هم داسې نشته چه هغه د قرآن او حديث د نصوصو په مقابله كېنې څه وزن ولري ، لهذا دلته د رفع تعارض د كلياتو بيانولو څه ضرورت نشته ، ولله الهادى الى سبيل الرشاد .

۷۷ / فوالجمله ، سه : ۱۴۰۸ هجرى .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَفَرَنْ لِي يُؤْمِنَنَّ وَلَا تَبْتَغِ تَبْتَغِ الْجَهْلِيَّةَ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﴾ (الاحزاب : ۳۳) .

توجه او تاسې په خپلو كورنو كېنې اوسيرئ او د جاهليت د زمانې د دستور مطابق مه ښكاره كيږئ ، او تاسې د مونځونو پاندې كوئ او زكاتونه وركوئ او د الله پاك او دهغه د رسول خبره منئ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

عليكم بالبياض من الثياب ليلبسها احياء وكمرو كفتوا فيها موتاكم فائتوا من خيار ثيابكم.

وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم:

البسوا البياض فائتوا طهروا طيبو كفتوا فيها موتاكم (شمائل الترمذی).

المقالة البيضاء في عمامة السوداء

د تور یتکی د تړلو په باره کښې د رسول الله صلی الله علیه و اله وسلم اود صحابه کرامو رضی الله تعالی عنهم اجمعین د عمل تحقیق

او

د حضراتو محدثینو او فقهاؤ رحمهم الله تعالی د توجیهاتو او تحقیقاتو تفصیل او په مختلفو اقوالو کښې ترجیح او تطبیق.

المقالة البيضاء في عمامة السوداء

- د رسول الله صلی الله علیه وسلم احادیث
- د صحابه کرامو رضی الله تعالی عنهم آثار
- د محدثینو رحمهم الله توجیهات.
- د فقهاء کرامو رحمهم الله اقوال.
- په مختلفو اقوالو کښې د ترجیح او تطبیق صورت.

د تور بتيكى حكم

سوال بعضې خلو وائی چه تور بتيكى ترل سنت دی . آبا د دوى دا خيال صحيح دې ؟ که چري سنت دی نو د دې زمانې علماؤ او صلحاؤ او مشاىخو دا سنت مکمل ولې ترک کړې دې ؟ تحقق جواب وليکئ . بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب

د رسول الله صلى الله عليه وسلم احاديث :

(۱) عن عمر بن حريث عن ابيه رضى الله تعالى عنه ان النبى ﷺ خطب الناس وعليه عمامة سوداء (صحيح

مسلم ص ۳۰۰ ج ۱، شمائل الترمذى ص ۸۰، ابن ماجه ص ۲۰، مصنف ابن ابى شيبة ص ۳۰۰ ج ۱، مسند ابى يعلى ص ۳۰ ج ۳)

(۲) عن جابر بن عبد الله رضى الله تعالى عنه ان النبى ﷺ دخل يوم فتح مكة وعليه عمامة سوداء (صحيح

مسلم ص ۳۰۰ ج ۱، شمائل الترمذى ص ۸۰، ابن ماجه ص ۲۰، مصنف ابن ابى شيبة ص ۳۰۰ ج ۱، شعب الایمان ص ۳۰ ج ۵)

(۳) عن مساور الوراق قال حدثنى فى حديث الحلواتى سمعت جعفر بن عمرو بن حريث عن ابيه رضى الله

تعالى عنه قال كانى انظر الى رسول الله ﷺ على المنبر وعليه عمامة سوداء قدارعى طرفيها بين كتفيه ولم يقل

ابوبكر على المنبر - (صحيح مسلم ص ۳۰۰ ج ۱، شعب الایمان ص ۳۰ ج ۵)

(۴) عن عمر بن حريث قال رايت على رسول الله عمامة سوداء - (شمائل الترمذى ص ۸۰)

(۵) عن سفیان بن ابى الفضل عن الحسن رضى الله تعالى عنه قال كانت عمامة النبى ﷺ سوداء (مصنف

ابن ابى شيبة ص ۳۰۰ ج ۱، وكذا أخرجه ابن سعد (الحاوى للفتاوى ص ۳۰ ج ۱)

(۶) عن جابر بن عبد الله رضى الله تعالى عنه قال كانت عمامة رسول الله ﷺ سوداء يوم ثنية الخندقل

وذلك يوم الخندق (شعب الایمان ص ۳۰ ج ۵)

(۷) عن مساور الوراق رضى الله تعالى عنه قال وكانى انظر الى رسول الله ﷺ وعليه عمامة سوداء قدارعى

طرفيها بين كتفيه (ايضا)

(۸) رواه ابو معمر الهذلى عن ابى اسامة رضى الله تعالى عنه فقال وعليه عمامة سوداء حرقانية قدارعى عليه

طرفيها بين كتفيه وقال يوم فتح مكة (ايضا)

(۹) قال ابن وهب اخبرنى عثمان بن الخراسانى عن ابيه ان رجلا الى ابن عمر رضى الله تعالى عنه وهو فى مسجد منى

فساله عن ارجاء طرف العمامة فقال له عبد الله رضى الله تعالى عنه ان رسول الله ﷺ بعث سرية وامر عليها

عبدالرحمن ابن عوف رضي الله تعالى عنه وعقدوا له فلذا كراهته الى ان قال: وصل عبدالرحمن بن عوف رضي الله تعالى عنه عمامة من كراهيس مصبوغة بالسوار فدعا رسول الله ﷺ فلما علم عمامته ثم عيها به فوالفضل عمامة موضع اربع اصابع او نحو ذلك فقال هكذا فاعتم فانه احسن واجمل (شعب الایمان ص ٣٥ ج ٥)

(١٠) عن عبد الله بن بسر رضي الله تعالى عنه قال بعث رسول الله ﷺ علي بن ابي طالب رضي الله تعالى عنه الى خيبر فعيه بعمامة سوداء ثم ارسلها من ورائه او قال علي كتفه اليسرى، رواه الطبراني - (مجمع الزوائد ص ٣٥ ج ٥)

(١١) عن سفيان عمن سمع الحسن رضي الله تعالى عنه يقول كانت ريشة رسول الله ﷺ سوداء تسمى العقاب بعمامة سوداء، رواه ابن سعد (الحاوي للفتاوى ص ٣٥ ج ٥)

(١٢) عن جابر رضي الله تعالى عنه قال كان للنبي ﷺ عمامة سوداء يلبسها في العيدين ويرعها خلفه، رواه ابن عدي (ايضا)

(١٣) عن انس رضي الله تعالى عنه انه راى النبي ﷺ يعتم بعمامة سوداء، رواه ابن عدي (ايضا)

(١٤) عن ابي موسى رضي الله تعالى عنه ان جبريل عليه السلام نزل على النبي ﷺ وعليه عمامة سوداء قد ارعى خوابته من ورائه رواه الطبراني (ايضا)

د صحابه كرامو رضى الله تعالى عنهم آثار :

(١) عن ابي جعفر الانصاري قال رايت علي رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء يوقل عثمان رضي الله تعالى عنه (مصنف ابن ابي شيبة ص ٣٣ ج ٥)

(٢) عن عمرو بن مروان عن ابيه قال رايت علي رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء قد ارعى طرفها من خلفه (ايضا)

(٣) عن سلمة بن وردان قال رايت علي رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء على غير قلنسوة وقد ارعاها من خلفه نحو ما من خرا (ايضا ص ٣٣)

(٤) عن عثمان بن ابي هند قال رايت علي ابي عبيد رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء (ايضا)

(٥) عن ثمان بن ثروان قال رايت علي عمار رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء (ايضا)

(٦) عن حبان بن عمرو قال رايت علي الحسن رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء (ايضا)

(٧) عن جابر قال أخبرني من رأى علياً رضي الله تعالى عنه قد اعتمر بعمامة سوداء قد أدارها من بين يديه ومن خلفه (أيضاً)

(٨) عن أبي بصير قال رايت علي بن عبد الرحمن رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء (أيضاً ص ٣٣)

(٩) عن عبد الواحد بن إيمان قال رايت علي بن الحنفية رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء (أيضاً)

(١٠) عن سالم قال رايت علي بن الدرداء رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء (أيضاً)

(١١) عن اسماعيل بن أبي خالد قال رايت علي بن الاسود رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء (أيضاً)

(١٢) عن حرب الخثعمي قال رايت علي بن البراء رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء (أيضاً)

(١٣) عن عطاء قال رايت علي بن عبد الرحمن بن عوف رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء (أيضاً)

(١٤) عن حسين بن يونس قال رايت علي بن عبد الرحمن بن عوف عمامة سوداء (أيضاً)

(١٥) عن حسين بن يونس قال رايت علي بن واثلة رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء (أيضاً)

(١٦) عن أبي زرارة قال غطينا الحسين بن علي رضي الله تعالى عنه يوم الجمعة وعليه عمامة سوداء (أيضاً)

(١٧) عن سليمان بن مغيرة قال رايت أبا نصر رضي الله تعالى عنه وعليه عمامة سوداء (أيضاً)

(١٨) عن أبي الوليد قال رايت علي بن عمر رضي الله تعالى عنه عمامة سوداء، رواية البيهقي - (الحاوي للفتاوى

ص ٣٤)

(١٩) عن عثمة بن نسطاس قال رايت سعيد بن المسيب رحمه الله يلبس في الفطر والاضحى عمامة سوداء

ويلبس عليها برنساء، رواية ابن سعد (أيضاً)

دمعديثينو ورحمهم الله توجيهاً :

قال العلامة النووي رحمه الله : (قول وعليه عمامة سوداء) فيه جواز لباس الفياض السود وفي الرواية الاخرى غلب العباس وعليه عمامة سوداء فيه جواز لباس الاسود في الخطبة وان كان الابيض افضل منه كما ثبت في الحديث الصحيح غير ثيابكم البيض واما لباس الخطباء السواد في حال الخطبة لجائز ولكن الافضل البياض كما ذكرنا واما لبس العمامة السوداء في هذا الحديث فمبني على الجواز والله اعلم (شرح النووي على صحيح مسلم ص ٣٤)

قال العلامة العيني رحمه الله : (قوله بعبادة دسمة) وفي رواية، دسما، ذكرها في اللباس وذكر صاحب

المطالع دسمة بكسر السين وقال الدسمة السوداء وقيل لونه لون الدم كالزيت وشبهه من غير ان يقال لها شئ من الدم وتقل متغيرة اللون من الطيب والغالية وزعم الداؤدي انها على ظاهرها من عرقه ^{من الدم} في المرض وقال ابن حريد، الدسمة غير قفيها سواد - (عمدة القارى ص ٣٨ ج ١)

قال العلامة الزرقاني رحمه الله: (وروى الترمذي) وبقيّة اصحاب السنن ومسلم كلهم (عن جابر رضي الله تعالى عنه قال دخل النبي ﷺ مكة يوم الفتح وعليه عمامة سوداء) بغير احرام قال الحافظ العراقي اختلفت الفاظ حديث جابر رضي الله تعالى عنه هذا في المكان والزمان الذي لبس فيه العمامة السوداء فالمشهور انه يوم الفتح وفي رواية البيهقي يوم ثنية الحنظل وذلك يوم الحديدية ويجاب بأن هذا ليس اضطراراً بل لبسها في الحديدية وفي الفتح معاً اذ لا مانع من ذلك الا ان الاسناد واحد انتهى وزعم بعضهم ان سوادها لم يكن اصلياً بل لحكاية ما تحتها من المغفرة وهو اسود وكأنت مستغرة متلوثة ويؤيده ما في بعض طرق الحديث الا في غطب و عليه عصابة دسمة ورد بانه خلاف الظاهر بلا حليل ولا معنى يعضده بل هم منا بلها ابدوة من حكمة لبسه السواد في ذلك اليوم (شرح الزرقاني ص ١٠ ج ٥)

قال الملا علي قاري رحمه الله تحت حديث عمرو بن حريص: قال ابن حجر وما ذكره الشارح في السواد لخبر مسلم هذا لكنه ضعفه العوي بأن الذي واظب عليه النبي ﷺ والخلفاء الراشدون انما هو البياض ثم قال الصحيح انه يلبس البياض دون السواد الا ان يغلب على ظنه ترتب مفسدة عليه لذلك من جهة السلطان او غيره وفي الاحياء في موضع تبعا لقوت ابي طالب المكي بكرة لبس السواد وافتي ابن عبد السلام بأن الموطبة على لبس السواد بدعة واول من احدث لبسه في المجمع والاعیاد بنو العباس في خلافتهم معتصمين بأن الراية التي علقها محمد بن العباس يوم الفتح والحنين كانت سوداء. قال ابن هبيرة ولانه ابعد الالوان من الزينة واقربها الى الزهد في الدنيا ولهذا يلبسها العباد والنساء (المروقات ص ٣٠ ج ٢)

وقال ايضا في شرح المسائل تحت حديث جابر رضي الله تعالى عنه: قال ميرك وفي رواية مسلم بغير احرام واستدل بعض العلماء بهذا الحديث على جواز لبس السواد وان كان البياض افضل لما سبق من ان غير ثيابكم البهش وقال المجرى وفيه اشارة الى ان هذا الدين لا يتغير كالسواد بخلاف سائر الالوان وفي شرح الزيلعي من علمائنا المحنفية انه ليس لبس السواد لحديث فيه (جمع الوسائل ص ٨٥ ج ٢)

وقال المحنف عبد الرؤف الميناوي رحمه الله حديث جابر رضي الله تعالى عنه: قال شارح ولم يكن سوادها

اصليها بل حكايها ما تحبها من المفطر وهو اسود او كانت متسعة متلونة وايدة البعض عما سيجي من قوله وعليه
 عمامة دسماء اه وانت تعلم انه لا بد في المصير لما ذهب اليه من شاد اخو خلاف الظاهر مع ان مارواه ألفا من
 بيان وجه الحكمة في اشارة الاسود في ذلك اليوم واختياره صل الابيض وغيره متكفل بدفع ما رعمه هذا الشارح
 وقد ليس السواد جمع منهم على يوم قتل عثمان وغيره والحسن فقد كان يخطب في ثياب سود ومامة سوداء وابن
 الزبير كان يخطب بعمامة سوداء والنس وعبد الله بن جريو وعمار وغيرهم رضى عنه عنهم والخلفاء العباسيون
 بالقول على ليس السواد وكثير من الخطباء على المنابر ومستندهم ما سبق من دخول المصطفى صلى الله عليه وسلم مكة
 بعمامة سوداء ارمي طريقها بين كتفيه وخطب بها فتفأل الناس لذلك فانه نصر وعزو وزعم بعض نبي
 المعتصم ان تلك العمامة التي دخل بها مكة وهبها صلى الله عليه وسلم لعبد العباس وبقيت بين الخلفاء
 يتداولونها ويحعلونها على راس من تقرر للخلافة وسأل الرشيد الاوزاعي عن ليس السواد فكرهه لانه لا يجلي
 فيه العروس ولا يلي فيه محرم ولا يكفن فيه ميت والظاهر ان مرادة غير العمامة قال القرطبي وفي هذا الحديث
 دليل للمسوفة غير انه صلى الله عليه وسلم لم يكن ذلك معه دائما ولا في كل لباسه بل في العمامة خاصة لكن اذا
 امر امام بليس ذلك وجب وفي شرح الزبلي يس ليسه لخبر فيه وكيف ما كان الافضل في لبسها البياض
 وصحة ليس المصطفى صلى الله عليه وسلم للسواد ونزول البلاثة يوم بدر بعمائم صفراء لا يعارضه لانه لم يقاصد ومصالح
 الأعضاء خصوص ذلك المقام كما بينه بعض العلماء الاعلام فلا ينافي عموم الخبر الصحيح الامر بليس
 الابيض وانه غير الالوان في الحياق والمبات (شرح المناوي بها مش جمع الوسائل ص ٢٠٥ ج ١)
دفعها كرامو رحمهم الله اقوال :

قال العلامة محمد علام الدين الحصكفي رحمه الله : ويستحب الابيض وكذا الاسود لانه شعار بني العباس
 ودخل عليه الصلوة والسلام مكة وعل راسه عمامة سوداء وليس الاخر سنة كما في الشريعة والدار المنتقى
 بها مش جميع الانهار ص ٢٠٥ ج ١

وقال العلامة شيخ زاد رحمه الله تعالى : ويستحب الغوب الابيض والاسود لقوله عليه الصلوة والسلام ان
 فيه يحب الثياب البيض وانه خلق الجنة بيضاء وقد روى انه عليه السلام ليس الجهة السوداء والعمامة
 السوداء يوم فتح مكة ولا لباس بالارزق وفي الشريعة وليس الاخر سنة (جميع الانهار ص ٢٠٥ ج ١)

وقال العلامة الطحاوي رحمه الله : (قول وندب ليس السواد) جهة او عمامة اورقاء كحديث يدل عليه ذكره في

السور الكبير والعقود بسواد للاحتراز عن لبس الاحمر فانه مكروه فعند الامام رحمه الله على الاصح حموى وتقدم الكلام عليه في الحظر واعتلّف في لبس الاخضر فقول لا يلبس لا يلبس فانه من لباس الشيطان وقال بعضهم يلبس لما روى النس رضى الله تعالى عنه كان احب الالوان الى رسول الله ﷺ الاخضر فوثب اهل الجبهة غصرو ولبس صلى الله عليه وسلم البرد الاخضر وما قيل انه من لباس الشيطان لم يصح. (حاشية الطحاوى ص ۳۰ ج ۲)

وقال العلامة المحصلي رحمه الله: ولا يلبس بسائر الالوان وفي المجتبى والقهستاني وشرح العقاية لابي المكارم لا يلبس لبس القوب الاحمر او مفاد ان الكراهة تلزيمية لكن صرح في الصلوة بالحكمة فاذا دأبها تحريمه فهو محل عند الاطلاق قاله المصنف قلت وللمشبه لا يفيء رسالة نقل فيها ثمانية اقوال منها انها مستحب.

وقال العلامة الرافعي رحمه الله: (قول المصنف ولا يلبس بسائر الالوان) قال الحموي من احكام يوم الجمعة في جامع المضبرات والمشكلات عن فتاوى الجبهة ويكره للرجال لبس الثياب الخضراء وحب الثياب الى الله تعالى الثياب البيض اة (التحرير المغتار ص ۳۰ ج ۲)

د تور پتکي سره متعلق روايات اود ذکر شوو آثارو لاندي په دي باره کښي د محدثينو او فقهاؤ رحمهم الله مختلف اقوال دي:

(۱) بدعت دي، يعنى دي لره سنت گڼل او په دي هميشه والې کول بدعت دي.
(۲) بغير له سنت گڼلونه او بغير د مواظبت نه مکروه دي، د دي وجې نه دا په واده او احرام او کفن کښي نشي استعمالولې - دي حضراتو د سواد د روايتونو دا لاندي توجيها ت بيان کړي دي -
اول: په غزواتو کښي د پتکي تور والې اصلى نه وو بلکه د جنگي توپي اثر وو، د لاندي نه به د جنگي توپي رنگ ښکاريدلو يا د بړه نه د هغې رنگ وو.

(۲) په سفر او غزواتو کښي به د دورو او د خولي اثر تور ښکاريدلو.
(۳) په عامو حالا تو کښي د خوشبو، تيلو او د خولي لوندوالې بعضي ناظرينو په سواد سره تعبير کړي دي

(۴) حضور ﷺ په غزواتو کښي تور والې تفاولا اختيار فرمايلي وو، ځکه چه په دي بل رنگ نشي غالب کيدې

(۵) په سفر او غزواتو کښي د تور والي اختيارولو وجه دا وه چه د دورو او خولو د وجې پتکي زيات خراب په نظر نه راځي

(۳) بغير له سنت گڼلو او بغير د مواظبت نه بغير د کراهيته هم جائز دي
دي حضراتو د سواد دروايات مذکوره د پنځو توجيها ت نه علاوه دوه توجيها ت نور هم کړي دي

(۲)، فعله صلى الله عليه وسلم احياءاً لبيان الجواز-

(۷)، چونکه تور رنگ په ټولو رنگونو کښې خراب گڼلې شې، ددې وجې نه حضور ﷺ به کله کله تواضعا استعمال فرمائيلې وې.

(۴) مستحب دې، په دې کښې تفصيل په لاندې ډول دې.

(۱) دا استحباب صرف د عمامې، جبې او څادر سره مختص دې. په عام لباس کښې د سواد استحباب چرته هم نه دې ثابت، الا ان يقاس على العمامة والجبّة والرداء-

(۲) دا استحباب د بياض نه علاوه د نورو رنگونو په نسبت دې، بياض بالاتفاق د سواد نه افضل دې.

(۳) دا استحباب شرعي نه دې، بلکه طبعی وو او استحباب بياض شرعي دې، د حضور ﷺ نه دې فضيلت او ترغيب نصاً روايت دې.

اخرج الامام الترمذی رحمه الله عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ عليكم بالبياض من الثياب ليلبسها احياءاً کم و کثراً فبها موتا کم فأنها من عيار ثيابکم-

وعن سمره بن جندب رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ البسوا البياض فأنها اطهر واطيب و کثراً فبها موتا کم-(شمائل الترمذی ص ۵)

د سواد په استحباب طبعی کښې دوه احتماله دي: لعيده اوللعوارض المذکورة، په ظاهره دا راجح معلومېږي

الحاصل

تور پټکې سنت شرعيه يا مستحب شرعي ندې، دې لره مستحب شرعي گڼل بدعت دې. بياض مستحب شرعي دې او بالاتفاق د ټولو رنگونو نه افضل دې، حضور ﷺ تور پټکې کله کله په خاصو حالاتو کښې استعمال فرمائيلې دې، د دې نه معلومېږي چه دا استحباب طبعی د مذکوره عوارضو په وجوهو سره وو، وهو ظاهر من اختيار القول التوجيهي المذکور-

وهو محمل ما روى عن بعض الصحابة رضي الله تعالى عنهم-واما تعامل الخلفاء العباسيين لاحصاءهم بسواد راية جدهم رضي الله عنه اولوعدهم ان رسول الله ﷺ و به عمامته السوداء التي لبسها يوم فتح مكة ليعدهم فاحصه عددهم وباطل ما كانوا يعملون ولستهم بل للشدة احد ثوبها في الدين كما أمر عن البرق-
په قول ثاني کښې د کراهيت نه کراهت تنزيهي مراد دې، که چيرې دې لره د عمامه او جبه او

داعیه نه بغیر په نورو باندې محمول کړې شی نو بیا هم خلاف راجح معلومیږي ، ولعلهم ارحوا
مکراهه الطبعیه او العرفیه وهی مختلف باعلافا الاشخاص والازمان والامکنه والاوطان-
له باقی دریو نه د هریو موقع او محل جدا جدا دي ، لهذا په هغې کښې څه تعارض نشته ، د
طبیق صورت به ئې داسې وی :

(۱) په نیت د سنت وی یا مواظبت وی نو بدعت .

(۲) بغیر د سنتوالی او مواظبت نه جائز .

(۳) که د سواد د اختیارولو څه داعی وی نو مستحب .

که داعی طبعیه وی نو مستحب طبعی ، بیا که داعی طبعی د طبع رغبت وی نو مستحب طبعی
لعینه او که عارضی خارجی وی نو مستحب طبعی لغيره .

که چیرته یو داعی شرعی راپیښ شی نو مستحب شرعی لغيره - والله سبحانه وتعالى اعلم -

كتاب الوصية والفرائض

منكوحه به بغير له خلوت صحيحه نه هم وارثه وى

سوال كه يو سړى له يوې ښځې سره نكاح وكړه مگر مخكې له خلوت صحيحه نه وفات شو . نو آيا دا ښځه به د هغه وارثه وى او كنه ؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د ميراث وړلو لپاره خلوت صحيحه شرط ندي . لهذا دا ښځه به وارثه وى - قال العلامة التبرتاشى رحمه الله : ويستحق برحم ونكاح صحيح وولاء

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله : (قوله ونكاح صحيح) بلا وطى ولا غلوة اجماعاً مدمنى (ردالمحتار ص ٨٨ ج ٥) والله سبحانه وتعالى اعلم -

په نكاح فاسدي سره منكوحه وارثه نشى جوړيدلى

سوال يو سړى له معتد الغير سره نكاح وكړه او بيا وفات شو نو آيا زوجه د زوج ثانى نه د ميراث حصه اخستې شى او كنه ؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب معتد الغير سره نكاح فاسده ده او په نكاح فاسده او باطله كښې ميراث نه وى . لهذا دا ښځه وارثه نشى جوړيدلى .

قال العلامة المحصن رحمه الله : ويستحق الارث بغيره ونكاح صحيح فلا توارث الفاسد ولا باطل اجماعاً (ردالمحتار ص ٨٨ ج ٥) والله سبحانه وتعالى اعلم -

د وارث په اسقاط سره د هغه حق نه ساقط كيږي

سوال په لاندې عبارت كښې تعارض دي . د دې د رفعه كولو به څه صورت وى ؟

فى الشامية : اوصى لرجل بثلث ماله ومات الموصى فصالح الوارث الموصى له من الثلث بالنكاح جاز الصلح وذكر الامام المعروف بموافقه ان حق الموصى له وحق الوارث قبل القسمة غير متأكد بمقتضى السقوط بالاسقاط اه فقد علم ان حق الفاتر قبل القسمة وحق حسن الرهن وحق المسهل البعده وحق الموصى له بالنكاح وحق الموصى له بالثلث قبل القسمة وحق الوارث قبل القسمة يسقط بالاسقاط وما ممل في الاشياء فيما قبل الاسقاط وما لا يقبل . كذا فى الهامش (ردالمحتار كتاب الصلح فصل فى التعارض جلد ٢)

والاشياء هو النظار : ولو قال الوارث تر كفى على لم يبطل حقه اذا الملك لا يبطل بالترك .

وأي حرمه للصوى: أعلم أن للاعراض من الملك ضابطة أنه إن كان ملكاً لازماً لم يطل بملك كما لو مات
عن ابنين فقال أحدهما: كمن نصيبي عن الميراث فلم يطل لأنه لازم لا يتركها الترك بل إن كان حيناً فلا بد
من التملك وإن كان حيناً فلا بد من الإبراء

به ظاهره به دي دوارو عبارتونو کنبې تعارض دي او تعجب په دي خبره دي چه شامي هم د
اشباه حواله ورکړې ده ، حال داچه په اشباه کنبې عبارت د دي خلاف دي ، د تطبيق به يی څه
صورت وي؟ بينوا توجروا

الجواب ومنه الصديق والصواب : د ذکر شوی سوال په جزئیاتو کنبې د تطبيق او ترجیح دواړه
صورتونه اختیارولې شی

سورة التطبيق : د تطبيق صورت حضرت حکیم الامت قدس الله تعالی سره په امداد الفتاوی
کنبې په دي الفاظو سره بیان کړې دي:

(لم یطل - الخ) ، په هغه صورت کنبې دي کله چه بالکل دست بردار شی ، لکه هنده خور د
خیلو ورونو نه خپل حق نه اخلی او (معمل السقوط) په هغه صورت کنبې دي چه کله د خپل حق نه
په کم باندې صلح وکړی ، لکه چه د (جاز الصلح) په بیان کنبې د دي قرینه ده او د حاجت بیان دا دي
چه د خپل حق نه په کم باندې د صلحې کولو جواز له دین سره خاص معلومیږي او دلته دا صلح عن
العين ده ، نو عدم جواز محتمل وو ، نو ځکه تصریح وکړې شوه ، نو اوس تدافع او تعارض پاتې
نشو امداد الفتاوی کتاب الهبة ج ۳ ،

سورت الترجیح قال الراعي رحمه الله: (قوله جاز الصلح) هذا غير المهور في كتب الملعب وإن عرّاه في
الاشباه لا لسعاف (التصريح بالمعاريض ج ۳)

قلت لم أر في كتب الملعب رواية مخالفة على أن الصلح له حكم المباحة وهو يلغى المهور مطلقاً
فالتوفيق راجع من الترجيح . والله سبحانه وتعالى اعلم .

د تیر شوی سوال په شان یو بل سوال

سوال تاسو لیکلې دی چه د وارث حق نه ساقطیږی ، حالانکه د امداد المفتیین په شپږمه
حصه کسې د دي عبارت (اقامة العرف في مقام العیون في سقوط بعض الحق بالسکوت) لاندې یی
نسکلي دی چه د وارث حق ساقطیږی ، تاسو د دي مضمون مطالعه وکړئ او د خپلې عالی رانی به
موسر خبر کړئ ، بینوا توجروا

الجواب ومنه الصديق والصواب : د حصې د ترک کېدو په باره کسې تحقیق دا دي چه که جري

حق په دين كښې وى چه پكښې مهر هم داخل دې نو په ابراء صراحة يا دلالة سره ساقطېږي او كه حق په عين كښې وى نو بيا ابراء صحيح نده بلكه هبه ضرورى ده . لهذا په دې كښې د هېې د شرائطو وجود ضرورى دې .

په رساله «اقامة العرف مقام الثبوت» كښې د مهر متعلق تحقيق صحيح دې . مگر د اخوات واين الابن په حصه كښې د دوى متعلق تحقيق د اصولو خلاف دې . په دې دواړو مسائلو باندې چه كوم دلائل په ذكر شوې رساله كښې ليكل شوې دى په هغې باندې په مختصر ډول اعتراضات لاندې ذكر كيږي

١، د دخويندو د حصې متعلق ص ١٤٢ . ٤٣، بمقتل السقوط بالاسقاط -

اقول: قدما جوابه بصورة التطبيق والترجيح -

٢، ص ١٤٢ . ١٦، محمول دې په رضا بالعوض باندې - الخ

اقول: فهو بيع بضمن مجهول وهو فاسد -

الجواب باسم ملهم الصواب كه چيرې قرض په شهادت شرعيه يا د ټولو وراثانو په اقرار سره ثابت وى نو وصى او وارث ته د ټولې تركې د اخستلو حق دې . او كه نه نو د هغه وراثانو د حصې نه به اخستلې شى چه كوم د قرض اقرار كوى .

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى: وكذا الوصى اذا اشترى كسوة للصغير او اشترى ما ينفق عليه من مال نفسه (الى قوله) او قضي دين الميت الغائب شرعا او كفنه او ادى خراج الميتم او عشرة من مال نفسه او اشترى الوارث الكبير طعاما او كسوة للصغير او كفن الوارث الميت او قضي دينه من مال نفسه فانه يرجع ولا يكون متطوعا -

وقال العلامة الطحاوى رحمه الله تعالى: (قوله او قضي دينه من مال نفسه) ليس على اطلاقه ولا على ظاهره لان البعض ليس له ولاية على البعض والدين لم يدين كونه ثابتا بالاقرار والحجة وهو مفتقر لما فى العبادية فان ثبت الدين بالميته وقضى به فادى احد الورثة من مال نفسه له ان يأخذ من التركة ولو دفع من التركة — من غير قضاء القاضى كان للمغالب ان لا يميز ويسترد بقدر حصته ولو دفع من مال نفسه لا يرجع على الغالب لانه لم تثبت الدين بحجة شرعية وكذا الوصى لا يؤدى ودعة لغيره ولا ذيقا على الميت الا ان يفتى عند الحاكم (حاشية الطحاوى على الدرر ص ٣٣ ج)

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله او قضي دين الميت) قال فى ادب الاوصياء وفى الخاتمة

اھتراط الاشهاد اذ اقامتھا قبل الامر الوارث ولم یتطرطھ فی العوازل وقال وهو المختار فأنه ذکر ان الوصی اذا نزل الوصیة من مال نفسه یرجع فی مال المیتھا وهو المختار فمكون الروایة فی الوصیة روایة فی الدفن لانه مقدم علیھا ووجوب قضاء آكد من لزوم انفاھا انا وهو الواقی لما مر من البع والدبر من قوله فکان كقضاء الدفن (ردالمحتار ص ۴۸۸ ج ۵)

وقال ایضا: (قوله او قضی دینه) ای الغائب یشرع او الا فلا یرجع علی الغائب وان دفع من التركة للغائب ان یسترد قدر حصته لا یلزم یشرع عا و کذا الوصی فی الدفن ولو دینة (ردالمحتار ص ۴۸۸ ج ۵) ولله سبحانه وتعالی اعلم۔
(۳) د ابن الابن له حصی سره متعلق ص ۱۴۴، ۱۴۵ «پس جواب این است۔ الخ»
اقول ان هذه القواعد فی الطفل الصغیر لا علی الکبیر علی انه لا تصح هبة المجهول، فالصواب فی الجواب ان یقال انها وصیة من المورث فتلاحظ بشر اطفالا ولله سبحانه وتعالی اعلم۔

د خور له ورور نه د میراث حصه نه اخستل

سوال که چیرې یوه خور د میراث خپله حصه معاف کړې یا نې ورور ته هبه کړې نو ورور به بری الذمه وی او کنه؟ بینوا تو جوړوا
الجواب باسم ملهم الصواب عفوه او ابراء د دین څخه وی، د عین عفو او ابراء صحیح نده، که چیرې ورور نو په ترکه کښې داسې یو تصرف وکړو چه په هغې سره د خور حصه د عین نه دین ته منتقل شوه او د ورور نو په ذمه شوه نو بیا عفوه او ابراء صحیح ده، د خور په معاف کیدو سره به معاف شی

د وارثانو د تصرف نه مخکې که خور هبه وکړې نو دا به د هبه المشاع د وجې نه صحیح نوی، البته که د خور حصه قبل التصرف جدا کړې شی، دې نه پس که بغیر د څه زور زیاتی نه په مکمله رضا او شرح صدر او په طیب خاطر سره په ټولو ورورنو کښې یې داسې تقسیم کړی چه د هریو ورور حصه جدا جدا کړې او هغه ته نې هبه کړې نو صحیح ده، او کومو ځایونو کښې چه د ورورنو نه د حصې نه اخستو قانون وی نو هلته د طیب خاطر د یقین نه کیدو په وجه جائز ندی، بلکه د طیب خاطر د یقین په صورت کښې هم چونکه په دې سره د جاهلیت د رسم او ظلم عظیم تائید کیرې نو ځکه جائز ندی، د دین نه د ابراء همدغه حکم دې چه د ذکر شوې وجې نه جائز ندی

قال الامام الزیلعی رحمه الله تعالی: وان اخرجوا الورثة احدهم عن عرض او عقار عال او عن ذهب فضة او بالعکس ای عن فضة بذهب مع قل او کثری قل ما تعطوه او کثرا لانه یحمل علی المباحة لانه صلح عن عین، ولا یمکن جملة علی الابراء اذ لا دین علیهم ولا یتصور الابراء عن العین (تبيين الحقائق ص ۴۰ ج ۵)

وقال العلامة الشافعي رحمه الله تعالى: (قوله ولا يتصور الابراء) اي لان الابراء عن الاعيان غير المضمونة لا
يصح (حاشية الشافعي هامش العيين ص ۱۰ ج ۱)

وقال العلامة الحسكي رحمه الله تعالى: (لا تتم بالقبض فيما يقسم ولو وهبه لشريكه ولا جنبي لغيره تصور
القبض الكامل كما في عامة الكتب فكان هو المذهب في الصورية عن العتاي وقيل يجوز لشريكه وهو المختار
قال العلامة ابن عابدن رحمه الله تعالى: (قوله في عامة الكتب) وصرح به الزيلعي وصاحب البحر منح (قوله
وهو المذهب) راجع لمسألة الشريك كما في المنح (قوله وهو المختار) قال الرملي وجد بخط المؤلف يعني صاحب
المنح بآراء هذا ماصور تمولا يخفى عليك انه خلاف المشهور (رد المختار ص ۱۰ ج ۲) قوله سبحانه وتعالى اعلم -

به عوض اخستو سره د ميراث حصه پريښودل

سوال د زيد انتقال وشو (يعني وفات شو) د هغه په وارثانو کښې درې خامن او دوه لونه دي .
په ترکه کښې څه نغدي روپۍ دي او څه نور سامان دي . وروڼه دا غواړي چه خویندې څه عوض
واخلي او د ميراث خپلې حصې پريږدي ، آيا د شريعت مطهره په رڼا کښې داسې کول جائز دي ؟ او
په داسې کولو سره به د خویندو حق ساقط شي او که نه؟ بينوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب هو : جائز دی ، لیکن که وروڼه خویندو لره د نغدو پیسو په صورت
کښې عوض ورکول غواړي نو چه څومره حصه د خویندو د مړي په نغدو پیسو کښې جوړیږي نو
عوض د هغې نه زیات پکار دي ځکه چه نغدي د نغدو په صورت کښې راشي او اضافه د نور
سامان په عوض کښې شي . همدارنگه د نغدي حصې په قدر مال په مجلس عقد کښې قبضه کول
ضرور دي . ځکه چه دا بیع صرف ده او په دې کښې تساوی او تقابض فی المجلس ضروري دي
او که عوض د نورو اموال ربویه له جملې نه وي نو تعیین فی المجلس ضروري دي . او که
چیرې عوض د داسې سامان په صورت کښې وي چه هغه د اموال ربویه څخه نوی نو تساوی او
تقابض او تعیین فی المجلس هیڅ هم ضروري ندی .

تنبیه په کوم ځای کښې چه د وروڼو نه د نه اخستو دستور او رواج وي نو هلته د طیب خاطر
د بښنې نه کیدو په وجه په عوض سره د ميراث حصه پريښودل جائز ندی . بلکه د طیب خاطر د
بښنې کدو په صورت کښې هم جائز ندی . ځکه چه د جاهلیت د رسم او د ظلم عظیم تائید پري
کړی نو ځکه ندی جائز

قال العلامة الحسكي رحمه الله تعالى: (اخر جملة الورثة احدثهم عن التركة وهي عرض او هي عقار عال اعطوه
له او اخرجوه عن تركه هي ذهب بفضة دفعوا له او على العكس او عن لفظين بهما صح في الكل صرفا للمجلس

بمخلاف جنسه قل ما اعطوة او کثر لکن بشرط التقاض فيما هو مصرف وفي اخراجه عن نقدین وغيرهما باحد النقدین لا یصح الا ان یکون ما اعطى له اکثر من حصته من ذلك الجنس محرزاً عن الربا ولا بد من حضور النقدین عند الصلح وعلیه بقدر نصیه شرعیه لاهیه وجلالیه ولو بعرض جاز مطلقاً لعدم الربا (ردالمحتار ص ۲۸۱ ج ۲)

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله والمعتبر تعین الربوی فی غیر الصرف) لان غیر الصرف یتعین بالتعین یتضمن فیہ من التصرف فیہ فلا یشترط قبضه کالتیاب ای اذا بیع ثوب بثوب یخالف الصرف لان القبض شرط فیہ للتعین فانه لا یتعین بدون القبض کذا فی الاختیار وحاصله ان الصرف وهو ما وقع علی جنس الاثمان ذهباً وفضة بجنسه او بخلافه لا یحصل فیہ التعین الا بالقبض فان الاثمان لا یتعین بملوکة الابہ ولذا کان لكل من العاقدین تمذیلها اما غیر الصرف فانه یتعین بمجرد التعین قبل القبض (ردالمحتار ص ۲۸۲ ج ۲) والله سبحانه وتعالی اعلم -

د پاکستان او هندوستان د مسلمانانو په مینځ کښې توارث شته

سوال . مودودی صاحب لیکلی دی چه د پاکستان او هندوستان مسلمانان د یو بل وارثان نشی جوړیدی. د دې متعلق ستاسو څه تحقیق دي؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب . د مودودی صاحب دا خیال باطل . او د څلورو مذاهبو خلاف دي . د ائمه اربعه رحمهم الله تعالی په دې اتفاق دي چه مسلمانان د تباین دارین باوجود هم د یو بل وارثان جوړیدی شی . مودودی صاحب د دې آیت نه استدلال کړې دي . ((واللین آمنوا ولم یهاجروا مالکم من ولا یهجرکم من شیء حتی یهاجروا)) . په دې سره په عدم توارث استدلال غلط دي . د دې آیت په تفسیر کښې د مفسرینو رحمهم الله دوه ډلې دی : بعضو د ولایت تفسیر په موالاة سره کړې دي . ولایت ئې د وراثت په معنی ندې اخستې . د دې مفسرینو په نیزد د دې آیت د میراث سره هیڅ تعلق نشته . بلکه په دې کښې د موالاة او ترک موالاة بیان دي . چه په هغې کښې به د کافر محارب او غیر محارب . مستامن او غیر مستامن فرق وی . د دې مسئلې تفصیل په سورت ممتحنه کښې .

د ((ایهکم الله عن اللین لم یقاتلو کم فی اللین ولم یخرجو کم من ديارکم ان تروهم وتسلطوا علیهم)) . لاندې بیان شوې دي . د ذکر شوو آیتونو تفسیر او د دارالاسلام او دارالکفر په خپل مینځ کښې تعلقات او په بین الاقوامی معاملاتو باندې په شرح السیرالکبیر للامام محمدبن الحسن الشیبانی رحمه الله کښې نهایت عمده بحث شوې دي . چه د هغې مطالعه ضروری ده . په مبسوط کښې هم داسې مباحث شته

غرض دا دې چه په ((والذين امنوا ولم يهاجروا)) كښې د موالاة د مسئلې بيان دې او دا د هغه وخت حكم دې كله چه هجرت فرض وو او د اسلام قبلولو د پاره شرط وو او حديث ((ان ابرء من كل مسلم بين ظهرائى المشر كين)) هم له هغه وخت سره متعلق دې .

حضرت ابن عباس * او نورو مفسرينو رضي الله عنهم د ولايت تفسير په وراثت سره كړې دې مگر د دې سره سره ئى دا آيت د هغه وخت سره مقيد كړې دې كله چه مهاجرين او انصار د اخوت اسلامى له وجې د يو بل وارثان جوړيدل چه د هغې ذكر په دې آيت كښې په دې الفاظو سره دې : ((ان الذين آمنوا وهاجروا وجاهدوا بأموالهم وانفسهم فى سبيل الله والذين آوونهم واولئك بعضهم اولياء بعض)). وروسته چه بيا د مهاجرينو او انصارو خپل منځ كښې توارث : ((اولوالارحام بعضهم اولى ببعض فى كتاب الله - الخ)) ختم كړو نو دا حكم هم باقى پاتې نشو چه مسلمان مهاجر دې د مسلمان غير مهاجر وارث نوى . بلكه آيت د مواردو د عموم مطابق توارث جارى كړلو .

حاصل دا شو چه بعضو مفسرينو رضي الله عنهم د مذكوره آيت نه صرف موالاة مراد اخستې دې او ميراث ئې په دې كښې ندې داخل كړې او بعضو خو ميراث داخل كړې دې مگر د سورة انفال په آيت ((والوالارحام بعضهم اولى ببعض)) سره ئې منسوخ گرځولې دې . او د حضرت ابن عباس رضى الله تعالى عنه هم همدا قول دې

مودودى صاحب ليكلى دى چه د اختلاف دارينو سره ولايت منقطع كيږي ، هغه ته دا معلومه نده چه د ((ولا تمسكوا بعضهم الكوافروا سئلوا ما انفقتهم وليسئلوا ما انفقوا)) تر نزوله پورې كافرې زنانه د مسلمانانو په نكاح كښې وې . د آيت د نزول نه پس حضرت عمر رضى الله تعالى عنه او نورو صحابه كرامو طلاق وركړو . دا زنانه په مكه كښې وې چه دار الحرب وو او د هغې خائ اوسيدو والا ټول حربان وو . كه چيرې د اختلاف دارينو سره ولايت منقطع كيدلې نو دمدينې اوسيدونكو صاحب كرامو نكاح به په مكه كښې د اوسيدونكو كافرو ښځو سره څنگه باقى وه ؟ نكاح هم د ولايت يوفرد دې د كافرو ښځو سره نكاح خو د سورت بقره د آيت ((ولا تنكحوا المشركى حتى يؤمن - ولا تنكحوا المشركى حتى يؤمنوا)) نه ډيره وړاندې ممنوع شوې وه . البته د نكاح بقاء جائزه وه . چه د هغې ممانعت نه ((ولا تمسكوا بعضهم الكوافر)) سره وكړې شو

غرض دا چه د ولا تمسكوا بعضهم الكوافر تر نزول پورې هر كله چه د كافرې ښځې سره تعلق د اختلاف دارينو ساوجود باقى وو نو د مسلم ولايت على المسلمه د پاره به اختلاف دارين ولى قطع وى

مودودی صاحب ته د قرآن کریم نه د مسائلو مستنبط کولو شوق وو ، حال دا چه د دې د پاره په خوارلسو علومو کښې مهارت حاصلول ضروری دی چه د هغې نه مودودی صاحب واقف نه وو ، لهذا د ده د پاره د قرآن نه استنباط د مسائلو جائز ندی او که چیرې هغه دا کار ضرور کول غواړی نو مونږ به ورته دا مشوره ضرور ورکوو چه د استنباط من القرآن سره سره دې د فقهای امت رحمهم الله اقوال هم ضرور وگوری چه د اجماع د خلاف نه محفوظ پاتې شی ، والله سبحانه وتعالی اعلم .
۲۹ / شعبان ، سنه ۷۳۰ هـ .

د یو شخص د مرګ نه شپږ میاشتي پس د هغه د مور ماشوم پیدا شو چه هغه د یونیم کال نه مطلقه رجعيه وه نو آیا دا ماشوم به وارث وی ؟

سوال : یو سړې وفات شو ، د اوو یا اتو میاشتو د تیریدو نه پس د هغه ورور پیدا شو حالانکه د هغه والد د هغه والدې لره یونیم کال مخکې طلاق رجعيه ورکړې وو ، نو آیا دا ورور به یی شرعا وارث وی او که نه ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : که چیرې د هغه والدې د عدت تیرولو اقرار ونه کړو نو دا به ګڼلې کیږی چه د هغې ماشوم علوق د مورث د مرګ په وخت موجود وو ، ځکه چه د مرګ د وخت نه تر دوو کالو پورې د ماشوم د پیدا کیدو نه دا ظاهریږی چه زوج رجوع نده کړې او دا علوق د طلاق نه مخکې دې ، لهذا دا ورور به وارث وی .

قال الامام المرعشي رحمه الله : بخلاف ما اذا اعتقت المعتدة عن موت او طلاق لجماعت بولل لاقل من سنتين من وقت الموت او الطلاق حيث يكون الولد مولی لبولی الام وان اعتق الاب لتعذر اضافة العلوق الى ما بعد الموت والطلاق البائن لحرمة الوطء وبعد الطلاق الرجعي لما انه يصير مراجعا بالشك فاستند الى حالة الدكاح فكان الولد موجودا عند الاعتاق فاعتق مقصودا (هداية كتاب الولاء ص ۳۳ ج ۲)

وفي بعض الحمل من الشامية : وان كان من غيرة فانما يرث لو ولد لسته اشهر او اقل الا اذا كانت معتدة ولم تقر بالقضاء الخ

او که چیرې د هغه والدې د عدت تیریدو اقرار کړې وی نو دا ورور به نې په دې شرط سره وارث وی چه د اقرار د وخت نه تر شپږو میاشتو پورې دننه دننه پیدا شوې وی ، والا فلا . والله سبحانه وتعالی اعلم .
۱۲ رجب . سنه ۷۵ هـ .

د حمل غیر مورث د وراثت د پاره د مورث د مرګ نه

تر شپږو میاشتو پورې پیدا کیدل شرط دی

سوال که حمل د غیر مورث وی نو آیا د هغه د وارث کیدو د پاره شرط ولادت لاقلمن سته

اشهر دې او که لتمام سته اشهر دې؟ په شامی کښې یې «لسته اشهر او اقل» او په بحر کښې یې صرف «لاقل من سته اشهر» لیکلې دې. بینوا توجروا

الجواب ومنه الصدق والصواب شامی د سراجیه موافقت کړې دې او په بحر کښې د مبسوط موافقت دې لیکن مبسوط کښې په نورو بعضې مسائلو کښې «سته اشهر» لره نې د اقل سره لاحق کړې دې او په طحاوی کښې په دې مسئله کښې سته اشهر د اکثر سره لاحق کیدل صریح دی.

((وان جاء به لسته اشهر او اکثر فانه لا یزید. ۱۱))، په ظاهره دا راجع معلومیږي، شامی پخپله دا لاندې مسئله د سته اشهر سره لاحق کړې ده، والمتولى عنها اذا ادعى القضاء هاتم جاء به بولده لتمام سته اشهر لا یفید علیه، ولا لقل یفید علیه (ردالمحتار ص ۳۳ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۱۳ / رجب، سنه: ۷۵ هـ

حمل غیر مورث د مورث د مرګ نه شپږ میاشتي پس پیدا شو مګر وارثان د مرګ په وخت د حمل اقرار کونکي دی نو آیا دا حمل به وارث وی او که نه؟

سوال په شامی بحث الحمل کښې راغلی دی چه: وان كان من غیره فاما یرفع ولو لدسته اشهر او اقل الا اذا كانت معتدة ولم تقر بانقضائها او اقرار الورثة بوجوده. آیا په دې کښې د ټولو وارثانو اقرار ضروری دې او که د بعضو کافی دې؟ بینوا توجروا

الجواب ومنه الصدق والصواب چونکه اقرار حجت قاصره دې نو له همدې کبله صرف د مقرینو په حق کښې به د دوی اقرار معتبر وی، البته که چیرې د مورث د مرګ په وخت ظهور د حمل په عام طور باندې معلوم وو او یا د هغې په ظهور گواه موجود وو نو د ټولو وارثانو په حق کښې به د دې اړت جاري کیږي، د حمل د ظهور اعتبار د دې لاندې جزئی نه ثابت دې. یفید علیه نسبو لدی المعتدة موت او طلاق ان یموت ولادها بمجة فامة او حمل ظاهر الخ (ردالمحتار ص ۳۳ ج ۲) د حمل د ولادت نه وړاندې د هغه د پاره سهم موقوف کول هم د ظهور حمل د اعتبار دلیل دې. والله سبحانه وتعالى اعلم.

۱۴ / رجب، سنه: ۷۵ هـ

د ترکی نه یو وارث فائده اخستله

سوال د یو سړي د مرګ نه پس په ترکه باندې صرف یو وارث متصرف وو، هغه د دې نه د ډیرې مودې پورې منافع واخستله او کافی جائیداد نې پیدا کړو، اوس نور وارثان د تقسیم مطالبه کوی نو په دې حالت کښې به صرف اصل ترکه تقسیم کیږي او که د دې نه د حاصلې شوي منافع او په دې سره اخستې شوي جائیداد به هم تقسیم کیږي؟ بینوا توجروا

الجواب ومنه الصدق والصواب صرف اصل تركه به تقسيم كبرى او د منافع مالک هغه سړي دې کوم چه متصرف وو ، مگر که د هغه تصرف د نورو وارثانو د رضا نه بغير وو نو دا ارباب فاسده دی . د دې حکم دا دې چه مالک ته دې واپس کړې شی . که د مالک بى معلوم نوی نو په فقيرانو دې صدقه کړې شی ، حاصل دا چه ديانۀ تولو وارثانو ته ورکول واجب دی نه قضاء ، البته که په وارثانو کښې يو نابالغ وی او د يو وارث تصرف په يو داسې څيز وی چه هغه پيداوار والا وی مثلاً زرعى زمکه وی نو په داسې حالت کښې قضاء هم نابالغ ته منافع ورکولې شی

قال في الغيائية: لو تصرف احد الورثة في التركة المشتركة ورخ فالرّخ للمتصرف وحده.

وفي الذخيرة: رجل مات وترك الورثة فتصرف احد الورثة في المال بالتجارة فتزايد المال فالقاضي يقسم اصل المال على فرائض لله تعالى لا فرعه.

وفي التعاريف: مات رجل وترك اولاداً صغاراً او كباراً فخرث الكمائر وزرعوا في ارض مشتركة او في الارض الغير فان زرعوا من يذر انفسهم او يذر مشتركين لا يذر اخن فالغلة للمزارعين.

وفي تنقيح الحامدية: ونقل المؤلف عن الفتاوى الرحيمية سئل عن مال مشترك بين ايتام وام واستترمه الوصي للايتام هل تستحق الام رخ نصيبها او لا اجاب لا تستحق الام شيئاً مما استترمه الوصي بوجه شرعي لغيرها كاحد الشر يكتن اذا استرخ من مال مشترك لنفسه فقط ويكون رخ نصيبها كسبا شيئاً ومثله سبيله التصديق على الفقهاء اقول ايضاً ويظهر من هذا ومما قبله حكمه ما لو كان المباشر للعبد والسعي بعض الورثة بلا وصية او وكالة من الباقيين (تنقيح الحامد ص ١٣ ج ١)

وفي الخيرية: سئل في دارمعدة للاستغلال بين بالغ ويتيم وامرأة سكنها الشريك البالغ بلا استئجار حصة اليتيم سنة هل يلزم البالغ اجرة مثل حصة اليتيم ام لا ، اجاب قد افقي كثير من المتأخرين بوجوب اجرة المثل في ذلك صيانة لمال اليتيم ، والله اعلم - (الفتاوى الخيرية ص ١٣ ج ١)

قال امام الحرمين: رحمه الله تعالى ، فيكون سبيله التصديق في رواية ويروى عليه في رواية لان الخيف لحقه وهذا اصح (هداية كتاب الكفالة ص ١٣ ج ١)

قال الحاف العمري: رحمه الله ، يرد على ماى على الاصيل في رواية اخرى عن ابى حنيفة رحمه الله تعالى ، فان رده على الاصيل فان كان الاصيل فقيراً اطاب له وان كان غنياً ففيه روايتان في كعاب الغصب ، قال عمر الاسلامى شرح الجامع الصغير والاشبه ان يطهبله ، لانه انما يرد عليه على انه حقه لان الخيف لحقه اى الحق الاصيل لا الحق

الشرع وهذا الصبح اي الرد لان يرد على المكفول عنه الصبح من القول بالتصدق لكنه استحباب اي لكن الرد عليه مستحب. لا الملك للكفيل لا جبر لان الحق له اي لا يجرى على دفعه الا انه لما تمكن الخفيف يستحب الدفع اليه بخلاف الربح في الغصب حيث يجرى الغاصب على الدفع لانه لا حق للغاصب في الربح (البتايه ص ٥٥ ج).

١٠ / ذى القعدة ، سنة : ٧٩ هـ

د ډيري مودي تيريدو با وجود وراثت حق نه ساقطيري

سوال : يو سړي وفات شو ، يو څو ورځې پس دهغه يوه لور پيدا شوه ، د مري د تره ځوي په زمكه قبضه وكړه . ماشومې ته ئې هيڅ ورنكړل ، حتى چه دغه ماشومه واده شوه . د هغې اولاد ځوان شو نو هغوى د دير اصرار نه پس د هغه نه لږه زمكه واخسته ، ليكن هغه ډيره كمه وه چه په هغې دغه نجلى راضى نه وه ، څه موده پس د مري نوسيانو د خپلې والدي د حق اخستلو كوشش وكړو نو د تره يو ځوي ورته وه وئيل چه په دې وخت كښې والد صاحب بيمار دې كيدي شي چه تاله د زمكې په دركولو د هغه مرض نور هم زيات شي ، نو هغه قسم وكړو چه زه به د والد صاحب د مرگ نه پس تاته فلانكې زمكه ٣ حواله كوم لږه موده پس دهغه والد وفات شو ، اوس هغه د زمكې وركولونه انكار كوي .

نو اوس پوښتنه داده چه :

- (١) ، د مري لور ته دا حق حاصل دې چه هغه د خپلې حصې مطالبه وكړي ؟
 - (٢) ، آيا په شريعت كښې د دې څه تحديد شته چه د څومره مودي پورې د حق مطالبه كولې شي او بيا له هغې نه وروسته مطالبه نشي كولې ؟
 - (٣) ، لور ته به څومره حصه وركول كيږي كله چه د مري ښځه هم وفات شوې وي ؟ بينوا تو جوړوا .
- الجواب باسم ملهم الصواب** : د تره د ځوي د مري د لور په حصه قبضه كول ناجائز او حرام وو . د مري لور د خپلې حصې د غوښتلو حقداره ده خواه كه هر څومره موده تيره شي د مري د تره د ځوي په بچو فرض دى چه د مري يعنى د والد او والدي د ټول جائيداد نصف دغې نجلى ته وركړي . په دغه جائيداد كښې كه د نجلى د حصې آمدنى شوې وي نو هغه دې هم نجلى ته وركړي

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تحف قوله بأع عقارا : وفي جامع الفتاوى وقال المتأخرون من أهل الفتوى لا تسع الدعوى بعد سبع وثلاثين سنة إلا ان يكون المدعى غائبا أو صبيًا أو مهنونًا لم يس لها ولي أولمدعى عليه أميرًا جائرا يخاف معه . كلا في الفتوى العتابية اه والظاهر ان عدم سماعها بعد هذه المدة اعم من كونه مع الاطلاع على التصرف او بدونه لان عدم سماعها مع الاطلاع على التصرف لم يقيدها بما عدا

لامتدافاً بهن کلامهم تأمل... ثم اعلم ان عدم سماعها ليس مبيهاً بل بطلان الحق حتى يرد ان هذا قول
 بهجور لانه ليس ذلك حكم ببطلان الحق وانما هو امتناع من القضاء عن سماعها خوفاً من التزوير وللدلالة
 الحاز كمدل عليه التعليل والافقد قالوا ان الحق لا يسقط بالتقادم كما في قضاء الاشياء فلا تسع الدعوى في
 مدة المسائل مع بقاء الحق للاخر قولنا لواقربه الخصم يلزمه كما في مسألة عدم سماع الدعوى بعدم مطق خمس
 عشر سنة اذا علم السلطان عن سماعها كما تقدم قبل باب التعكيم فاغتنم هذا التحرير المفرد (ردالمحتار
 ص ٢٥ ج ٥)

وقال الحافظ العيني رحمه الله في كتاب الكفالة تحت قوله فيكون سبيله التصديق في رواية ويرد عليه في
 رواية لان التخصيص هو هذا الصح:

بخلاف الرخ في الغصب حيث يجوز الغاصب على الدفع (اي الدفع الى المالك) لانه لاحق للغاصب في الرخ
 (النهاية ص ٥٤ ج ٥) والله سبحانه وتعالى اعلم - ٢٦ / محرم ، سنة : ١٤١٩ هـ -

د لور په موجودگي کښي اخيافي خور محرومه ده

سوال کله چه د مړي په وارثانو کښي لور او اخيافي خور دواړه موجودي وي نو آيا اخيافي
 خور به محرومه وي او که حصه به ئې رسيږي ؟ په مجموعه الفتاوي کښي په دې صورت کښي
 اخيافي خور ته سدس ورکړي شوي دي . بينوا تو جروا

الجواب ومنه الصدق والصواب اخيافي خور د لور د وجي نه محرومه وي . په مجموعه الفتوي
 کښي سم صح شوي ده

قال في التنوير: ويسقط بهنوا الاخفاء لولد ولولد الابن (ردالمحتار ص ٢٥ ج ٥) والله سبحانه وتعالى اعلم -

سلخ ذي القعدة ، سنة : ٧٦ هـ

د مرتد د پاره وصيت باطل دي

سوال د يو سړي جانيداد په هندوستان کښي دي . د هغه خور هم هغه سره په دې جانيداد
 کښي نښکې ده . دا جانيداد دوي ته د والد په ترکه کښي ملاؤ شوي وو . تر دې وخته پوري
 هغوي د مفسم کړي نه وو چه خور ئې مرتده شوه يعني هغي شيعه مذهب اختيار کړو او څه موده
 پس هغه په همدغه حالت کښي وفات شوه . کله چه د ورور د مرگ وخت راغي نو هغه خپل اولاد
 ته د وصيت وکړو چه تاسو د دې جانيداد نه د ترور بچو ته حصه ورکړئ او که نه نو په آخرت کښي
 به ستاسو په بنده وي . اوس آيا اولاد د خپل والد دا وصيت نافذ کولي شي او کته "د عدم

تعمیل پہ صورت کنبی بہ د اولاد مواخذہ کیڑی او کہ نہ؟ حالانکہ د چا پہ بارہ کنبی چہ نہی وصیت کرې هغوی ټول شیعه او مرتد دی؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب . مرتدہ خور د ارتداد په حالت کنبی نه د چا وارثه کیدې شی او نه به د هغې د کسب ارتداد څوک وارث وی، البته د کسب اسلام وارثان به د هغې مسلمانان ورثه وی د غیر مسلم وارث په دې کنبی هیڅ حصه نشته ، لهذا هغوی ته د حصې ورکولو وصیت باطل دې .
د عدم تعمیل په صورت کنبی به اولاد ماخوځ نه وی

قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ : (قوله والارث) فلا يرث احدا ولا يرثه احدا مما اكتسبه في رده بخلاف كسب اسلامه فان يرث ورثته كما مر الاستناد الى ما قبلها فهو ارث مسلم من مثله والكلام في ارث المرتد فافهم (ردالمحتار ص ٣٠٠ ج ١) ولله سبحانه وتعالى اعلم - ١٣ / صفر ، سنه : ٨٨ هـ

د «وسهم الدور ساقط» مطلب

سوال : د تعليم المتعلم په (فصل في بداية السبق وقدره وترتيبها) کنبی راغلی دی چہ (وسهم الدور ساقط) ، د دې څه مطلب دې؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب . قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ فی فروع الهبة تحت باب الرجوع فی الهبة : وراثت في مجموعة مثلا على الصغيرة بخطه عن جواهر الفتاوى كان ابو حنيفة + حاجا ف وقعت مسألة الدور بالكوفة فتكلم كل فريق بدوع فذكروا له ذلك حين استقبلوه فقال من غير فكر ولا روية اسقطوا السهم الدائر تصح المسألة مع انه مريض وذهب عبد الله من مريض زسلبه اليه ثم وهبه من الواهب الاول وسلبه اليه ثم ما تاجعيا ولا مال لهما غير فانه وقع فيه الدور حتى (اذا) رجع اليه شئ منه زاد في ماله واذا زاد في ماله زاد في ثلثه واذا زاد في ثلثه زاد فيما يرجع اليه زاد في ثلثه ثم لا يزال كذلك فاحتيج الى تصحيح الحساب وطريقه ان تطلب حسابه لثلاث (وللغنى ثلث) واقله تسعة ثم تقول صف الهبة في ثلاثة منها ويرجع من الثلاثة سهم الى الواهب الاول فهذا السهم هو سهم الدور فاسقطه من الاصل بقي ثمانية ومنها تصح وهذا معنى قول ابى حنيفة + اسقطوا السهم الدائر وتصح الهبة في ثلاثة من ثمانية والهبة الغانية في سهم فيحصل للواهب الاول ستة ضعف ما حصل له في هبته وصحنا الهبة الغانية في ثلث ما عطينا (الاول) لثلاث ان تصحبه بالسقاط سهم الدور وقيل دع الدور يدور في الهواء اذ ملغصا وفيه حكاية عن محمد + فلتراجع (ردالمحتار ص ٣٠٠) ولله سبحانه وتعالى اعلم - ١١ / ٢ الاول ، سنه : ٨٢ هـ

حکم الوصیه بالسکنی

سوال که یو سرې د یو مسکین دپاره د ټول ژوند وصیت بالسکنی وکړی نو آیا دا وصیت به نافذ وی او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د وصیت بالسکنی د صحیح والی د پاره ضروری دی چه موسى له معین وی . که چیرې مطلقاً ئې د سکنی وصیت وکړو او د موسى له تعیین ئې ونکړو نو وصیت به صحیح نه وی . البته د هغه خلقو په قول به قیاس وکړو څوک چه وفد د غیر معین د پاره جائز وائی . نو د جواز قول کولې شی . مگر ابن عابدین رحمه الله په قیل سره تعبیر وکړو او د دې ضعف ته ئې اشاره کړې ده . او د عدم صحت قول ئې مدلل او راجع کړې دې

قال المحقق رحمه الله تعالى : صحت الوصیه بخدمه عبده وسکنی دارة مدقم معلومه وابداء ویکون محبوساً علیک المیت فی حق المدفعة کما فی الوقف - قال ابن عابدین رحمه الله تعالى : (قوله صحت الوصیه بخدمه عبده وسکنی دارة) ای لمعین قال المقدسی ولو اوصی بغلة دارة او عبده فی المساکین جائز ویسکنی والخدمة لا یجوز الا لمعلوم لان الغلة عین مال یتصدق به والخدمة والسکنی لا یتصدق بها بل تعار العین لاجلها والاعارة لا تكون الا لمعلوم وقیل ینمی ان یجوز علی قیاس من یمیز الوقف وتمام الفرق فی المذاهب اهـ سألنا (قوله مدقم معلومه وابداء) وان اطلق فعلی الابدوان اوصی بسنن فعلی ثلث وکذا الوصیه بغلة العبد والدار اهـ مسکین (ردالمفتار ص ۳۳ ج ۱) والله سبحانه وتعالی اعلم - ۲۳ / ذی القعدة ، سنه : ۸۸ هـ

د قضا مونځ او روژې د فدیې وصیت

سوال که د یو سرې په ذمه د څه مونځونو یا روژو قضا باقی وی لیکن د هغې صحیح مقدار معلوم نوی نو په داسې صورت کبښې هغه لره د مرگ په وخت وصیت کول واجب دی او که نه؟ او آیا په وصی باندې د دې وصیت په ثلث کبښې جار کول واجب دی او که نه؟ د دې صحیح مصرف څه دې؟ آیا یو هاشمی یا مالدار ته د دې ورکول جائز دی او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب وصیت کول واجب دی مگر د ظن غالب مطابق دې د مونځونو تعداد معین کړی او وصیت دې وکړی که د تعیین نه بغیر ئې وصیت وکړو نو وارثان دې د ظن غالب سره تعداد معین کړی او حساب دې وکړی . که ثلث مال د فدیې د مقدار مساوی یا کم وو نو وصیت فذ کول واجب دی او که زیات وی نو وصیت باطل دې . د دې مصرف هغه دې کوم چه د زکوٰۃ دی . هاشمی او صاحب نصاب ته ورکول جائز ندی .

قال المحقق رحمه الله تعالى : ولو مات وعليه صلوات فائنة واوصی بالكفارة یعطى لكل صلوة نصف صاع

من هر كالفطر قو كذا حكم الوتر والصوه. وانما يعطى من ثلث ماله.

قال ابن عابد بن رحمه الله تعالى: (قوله وانما يعطى من ثلث ماله) اى فلوزادت الوصية على الثلث لا يلزم
الولى اخراج الزائد الا باجازة الورثة (و بعد سطر) اوصى بصلوات عمرة و عمرة لا يدري فالوصية باطلة ثم
رمزان كان الثلث لا يفي بالصلوات جاز وان كان اكثر منها لم يجزاها والظاهر ان المراد لا يفي بغلبة الظن لان
المفروض ان عمرة لا يدري و ذلك كان يفي الثلث بنحو عشر سنين مثلاً و عمرة نحو الثلاثين ووجه هذا القول
الغالى ظاهر لان الثلث اذا كان لا يفي بصلوات عمرة تكون الوصية بجميع الثلث يقيناً ويلغو الزائدة عليه
بغلاف ما اذا كان يفي بها ويزيد عليها فان الوصية تبطل لجهالة قدرها بسبب جهالة قدر الصلوات فتدبر:
(ردالمحتار ص ٣٠٣ ج ١) والله سبحانه وتعالى اعلم - ٤ / محرم ، سنة ٩٥ هـ

په وصيت كښې د تركي دريمې حصې لره اعتبار دي

سوال : يو صاحب چه هغه د دير عمر خاوند وو هغه په دې خيال چه خما د مرگ نه پس خما
وارثان څه جنگ جگره ونكړي په خپله زندگي كښې ئې خپل ټول ميراث په وارثانو د شرعى حصې
مطابق تقسيم كړو او يوه دريمه حصه كومه چه دهغه د وصيت حق وو هغه يې له خان سره حصاره
كړه او د ئې وه ويل چه دا پيسې خما د مونيخونو او روژو فديه ده . اوس هغه وفات شو او هغه
پيسې د فديې دپاره پرته دي ، نو پوښتنه دا ده چه آيا دا ټولې پيسې به په فديه كښې وركول
كيږي او كه د دې دوه دريمې حصې به د وارثانو وى او يوه دريمه كښې به يې وصيت جارى كيږي ؟
بينوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب . كه وارثانو د مورث په زندگي كښې په خپلو حصو قبضه كړې وى
نو هغه د مورث په زندگي كښې د مورث د ملكيت نه بهر شوي . ټوله تركه هغه ده كومه چه هغه د
وصيت د پاره ايښې وه . لهذا د دې نه به دوه ثلثه په وارثانو كښې د خپلو حصو په قدر تقسيمېږي
او په يو ثلث كښې به يې وصيت جارى كيږي . البته كه ټول وارثان عاقلان او بالغان وى او هغوى
ټول په طيب خاطر سره په وصيت خرچ كولو راضى وى نو بيا ټولې پيسې د وصيت مطابق خرچ
كېدې شي . والله سبحانه وتعالى اعلم
٢٨ جمادى الاخره . سنة ٩٥ هـ

د اقرارو د پاره وصيت

سوال كه يو سړي د خپلو اقرارو د پاره وصيت وكړى نو په دې كښې به څوك څوك د
وى ؟ بينوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب په دې كښې به هغه ذى رحم محرم داخل وى كوم چه د موصي د

مرگ په وخت و ارثان نه وی

قال العلامة العبرتي رحمه الله تعالى : وان اوصى لاقارب اولئق اقاربته او لارحامه او لالسان به لم يلاقرب فالاقرب من كل ذي رحم محرم منه ولا يدخل الوالدان والوالد والوارث ويكون للثلاثين فصاعدا (ردالمحتار ص ۳۳ ج ۵)

وقال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى في بيان شرائط صحة الوصية : وكونه غيبا وارفيا وقفا الموت -

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى : (قوله ووصف الموت) اي لا وقفا الوصية حتى لو اوصى لاختيه وهو وارث ثم ولد له ابن صحته الوصية للاخ ولو اوصى لاختيه وله ابن ثم مات الابن قبل موت الموصي بطلت الوصية - (ردالمحتار ص ۳۳ ج ۵) والله سبحانه وتعالى اعلم -

۲ / ذي الحجة ، سنة : ۹۵ هـ .

وصيت تر يو ثلث پورې کيدې شی

سوال یوه ښځه وفات شوه چه اولاد نه وو ، د هغې په وارثانو کښې د هغې خاوند او یو ورور دي . د مرگ نه وړاندې هغې چاسره پنځلس زره روپې امانت ایښودې وې چه دا به خمد د مرگ نه پس په یو کار خیر کښې ولگوي . هغې سره د هغې مال نه علاوه نوره هم اثاثه شته نو آږ شرعاً به د هغه امانت وصیت صحیح وی او که نه ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم مهم الصواب که چیرې دا پیسې د ټولې ترکې د ثلث نه زیاتې نوې نو د دې وصیت صحیح دي او که نه نو تر یوې دریمې پورې به د وصیت مطابق خرج کولې شی او باقی به په وارثانو کښې تقسیم کړې شی . والله سبحانه وتعالى اعلم

۲۵ / صفر ، سنة ۹۶۰ هـ

یوپه بل پسې که دوه وصیان مقرر کړې شی نو دواړه به

په اتفاق رائ سره کار کوی

سوال یو سړی د خپل مال د حفاظت او تقسیم د پاره یو بل سړې وصی مقرر کړو . څه موده پس ئې داول وصی د معزول کولو نه بغیر دویم سړې وصی جوړ کړو ، نو اوس پوښتنه دا ده چه د اول وصی به معزول گڼلې شی او که دواړه به وصیان وی ؟ که چیرې دواړه وصیان وی نو د دواړو نه به هریو ته انفراداً د تصرف کولو اجازه وی او که نه ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم مهم الصواب دواړه کسان به وصیان گڼلې شی ، البته هریو ته خذله د تصرف اجازه نه وی . بلکه دواړه به یوځای تصرف کوی

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى : (وبطل فعل احد الوصيين كالموتولين) فانهما في الحكم كلوصيت

اشباهه ووقف القنية ومفادها انه لو أجزأ أحدهما أرض الوقف لم يهر بلا راء الآخر وقد صار راء القعة الفتوى (ولو بوضعية) (كان ايضاً والكل منهما على الانفراد) وقيل ينفرد قال ابو الليث وهو الاصح وبه نأخذ لكن الاول صحه في المبسوط وجزم به في الدرر، وفي القهستاني انه اقرب الى الصواب.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله وقيل ينفرد) قائله ابو يوسف رحمه الله تعالى كما سيصح به الشارح ولاول قولهما ثم قيل الخلاف فيما لو اوصى اليه متعاقباً فلو معاً بعد واحد لا ينفرد احدهما بالتصرف بالاجماع وقيل الخلاف في العقد الواحد اما في العقدتين فينفرد احدهما بالاجماع، قال ابو الليث وهو الاصح وبه نأخذ وقيل الخلاف في الفصلين جميعاً، قال في المبسوط وهو الاصح وبه جزم من لا يحسر ومنع منعاً وذكروا مثله الزيلعي وغيره (قوله لكن الاول صحه في المبسوط الخ) اقول يوه انه صح القول بالانفراد مع انك علمت ان الكلام في محل الخلاف وان الذي صحه في المبسوط ان الخلاف في الموضوعين، وليس فيه تصحيح القول بالانفراد ولا لعمدته نعم ما صحه ابو الليث يتضمن تصحيح الانفراد ولو بعقدتين لانه ادعى فيه الاجماع فعتبه - ويمكن ان يقال ان ما في المبسوط متضمن ايضاً لتصحيح عدم الانفراد فانه لما صح ان الخلاف في الفصلين الثبوت ان قول ابى حنيفة ومحمد رحمه الله تعالى عدم الانفراد فيها والعيل في الغالب على قول الامام وهو ظاهر اطلاق المتن وصرح عبارة المصنف تأمل.

(وقوله انه اقرب الى الصواب) لان وجوب الوصية عند الموت فثبت لهما معاً بخلاف الوكالة المتعاقبة فاذن ثبت ان الخلاف فيها يزيلي اى في صورتى الايضاً لهما معاً او متعاقباً (ردالمحتار ص ٣٠٦ ج ١) والله سبحانه وتعالى اعلم.

٢٥ / شوال ، سنة : ٩٨ هـ .

د وارث د باره وصيت جائز ندي

سوال يوسرى به خپل حيات كښي يوه وصيت نامه وليكله . چه په هغې كښي هغه خپل دوه وروڼه د خپلي تركي د حفاظت او تقسيم د باره وصيان مقرر كړل . څه موده پس ئې ب يوه وصيت نامه وليكله چه په هغې كښي هغه خپله ښځه او لور وصى وليكله . د وروڼو نه يوه كسى ئې هڅ وښه لىكل . همدا رنگه به اوله وصيت نامه كښي ئې خپل يو وراره چه خدا داد ، نومېده . دهغه د باره ئې وليكل چه دې به څه نه وروڼو سره په حصه كسى برابر وي . لىكن به د دوه وصيت نامه كسى ئې دهغه د باره هڅ وښه لىكل . اوس پوښتنه د دې خبرې ده چه د دوه وصيت نامه به د اونى د دوه وصيت نامه د تركي وصى څوك څوك دى ؟ هغى دوه وروڼه ښځه او لور يوه وصيت نامه او كه صرف ښځه و يوه وصى وي ؟ همدا رنگه چه د دوه څوك كښي و

کنه ؟ کچیرې ورکول کیږی نو خومره به ورکول کیږی ؟ او د تقسیم به څه طریقه وی ؟ -
الجواب باسم ملهم الصواب . په دویمه وصیت نامه کېنې د اولې د منسوخ کیدو څه ذکر نشته .
 ځکه به دواړه وصیت نامې معتبر وی او د دواړو د لیکلو مطابق به دوه وروڼه ، ښځه ، او لور څلور
 واره وصیان وی . که د موصی تر وفات پورې یو ورور هم ژوندې وو نو وراړه ته به د ورور د
 حصې برابر حصه ورکول کیږی خو په دې شرط چه د کل ترکې د یو ثلث نه زیاته نه وی که د ثلث نه
 زیاته وه نو د ثلث په قدر به ورکول کیږی باقی به په وارثانو تقسیم کیږی او که چیرې دواړه وروڼه
 د موصی نه وړاندې وفات شول نو په دې صورت کېنې چونکه وراړه وارث دې او د وارث د پاره
 وصیت جائز نه دې ، له همدې کبله هغه ته به بطور وصیت هیڅ نه ورکول کیږی .

وراړه ته بطور وصیت د حصې ورکولو په صورت کېنې د تقسیم صحیح طریق دا ده چه اول دې
 صرف د وارثانو د حصو تخریج وکړې شی . بیا دې د یو ورور د حصې برابر موصی له وراړه د پاره
 حصه ولگولې شی . په دې عمل سره به راس المال د حصو نه کم شی . نو ځکه به په طریقې دعول
 سره د هر وارث حصه د تناسب په لحاظ کمه کړې شی .

وقال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى في بيان شرائط صحة الوصية : وكونه غير وارث وقت الموت .

وقال العلامة ابن عابدین + (قوله وقت الموت) ای لا وقت الوصية حتى لو اوصى لاهيه وهو وارث ثم ولد
 له ابن صحت الوصية للاخ ولو اوصى لاهيه وله ابن ثم مات الابن قبل موت الموصي بطلت الوصية زيلی (د
 المختار ص ۸۱ ج ۵) والله سبحانه وتعالى اعلم - ۲۵ / ذوال ، سنه : ۹۸ هـ

د وصیت نه رجوع جائز ده

سوال . زید په حالت دمرض کېنې خپل کور جومات د پاره ورکړو او په سرکاری کاغذونو کېنې
 نې هم ولیکل چه ما خپل کور جومات د پاره ورکړې دې لیکن د جومات د پاره لا قبضه نده شوې نو
 آیا زید دا وصیت شرعا باطل کولې شی او که نه ، او آیا په باطل کولو سره خو به یی څه گناه نوی ؟
 - بینوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب . د وصیت نه رجوع جائزه ده :

قال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى : وله ای للموصي الرجوع عنها بقول صحيح او فعل يقطع حق المالك عن
 الغصب بان يزيل اسمه واعظم منافعه كما عرف في الغصب .

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى محض قول (وله الرجوع عنها) واعلم ان الرجوع في الوصية على انواع
 ما يمتثل الفسخ بالقول والفعل كالوصية بعين وما لا يمتثل الا بالقول كالوصية بالعتق والربع فانه لو باع او

وهب لم تطل وتنفذ الوصية من ثلث الباقي وما لا يحتمله الا بالفعل كالتدبير الملقه فلوباغه صح لكن لو اشتراه عاد محاله الاول وما لا يحتمله بهما كالتدبير المطلق الا ملغصا من الاتقان والقهستانى (قوله او فعل الخ) هذا رجوع دلالة والاوّل صريح وقد يشبه ضرورة بان يتغير الموصى به ويتغير اسمه (ردالمحتار ص ۳۰ ج ۱) والله سبحانه وتعالى اعلم -

۱۵ / رجب ، سنه : ۹۹ هـ

د وصيت د صحت د پاره د وارثانو بلوغ شرط ندي

سوال : يوه ښځه وفات شوه د هغې په ترکه کښې شپږ ټولې سره زړ دى ، په وارثانو کښې يې والد ، خاوند ، او درې بچى دى ، د مرگ په وخت کښې هغې دا وصيت وکړو چه د ترکې نه دې څما د قضا مونځونو فديۀ د يو عالم په راي سره ورکړې شى ، د هغې په ذمه تقريبا دوه ويشت «۲۲» مونځونه دى ، اوس پوښتنه داده چه د هغې په وارثانو کښې نابالغه بچى هم دى نو آيا د هغې دغه سره زړ دې خرڅ کړې شى او دټولو مونځونو فديۀ دې ترې ورکړې شى او که دبعضو؟ بينوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب : د ټولې ترکې د يوې دريمې نه فديۀ ادا کول واجب دى ، که په هغې کښې دومره گنجائش نوى نو د هغې نه زياته فديۀ ادا کول واجب ندى ، که يو بالغ وارث وغواړى نو د خپلې حصې نه يې ورکولې شى ، د نابالغ د حصې نه ورکول جائز ندى - والله سبحانه وتعالى اعلم

۳ ذى الحجه ، سنه ۹۹ هـ

د کرايې وصيت

سوال : د يو سړى د وفات په وخت کښې د هغه په ترکه کښې صرف يو دکان وو او په وارثان کښې يې يو ځوى او يوه لور ده ، د دکان د کرائي په باره کښې هغه دا وصيت وکړو چه دا څما ورپرونو ته ورکوي ، آيا دا وصيت د شريعت مطابق صحيح دى او که نه؟ بينوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب : دا وصيت صحيح دى ، د کرايۀ يوه دريمه به په ورپرونو باندې تر ژونده پورې په هغوى پوره پوره تقسيم کيږي او دوه دريمې به هلک او نجلۍ ته ورکول کيږي ، د ورپرونو نه که د څوک وفات شول نو د هغه حصه به بيا هم هلک او نجلۍ ته ورکول کيږي ، او که هلک د ورپرونو نه وړاندې وفات شو نو په دې صورت کښې به ورپرونه وارثان جوړ شى او د وارثانو د پاره وصيت جائز ندى نو له همدې کبله به وصيت باطل شى او ورپرونو ته به د وصيت په ځاى د ميراث حصه ورکړل شى

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى : (قوله فلا تقسم) اى الدار نفسها اما الغلة فتقسم قال الاتقان اذا وصى بغلة عبده او داره سنة ولا مال له غيره فله ثلث غلة تلك السنة لا عنها عين ما يحتمل القصة الا

(ردالمحتار ص ۳ ج ۴)

وقال العلامة المحقق رحمه الله تعالى في بيان شرائط صحة الوصية: وكونه غير وارث وقت الموت -
قال العلامة ابن عابد بن رحمه الله تعالى: (اوله وقت الموت) اي لا وقت الوصية حتى لو اوصى لاهيه وهو
وارث ثم ولد له ابن حصص الوصية للاخ ولو اوصى لاهيه وله ابن ثم مات الابن قبل موت الوصى بطلت
الوصية - (ردالمحتار ص ۳ ج ۴) ولله سبحانه وتعالى اعلم - غره جمادى الاخره ، سنة : ۱۴۰۰ هـ .

د یو لوی ظلم اصلاح

سوال : یو مری یوه ښځه او څلور ځامن وراثت پرېښودل ، پنځم ځوی د مری په ژوند کښې وفات شوې وو ، مری د هغه ځوی د وراثتو د پاره داسې وصیت وکړ چه ځما په ځامنو کښې چې هریو ته څومره حصه ورکول کیږي نو اول دې د وفات شوی ځوی وراثتو ته هغومره حصه ورکړي شی ، نو اوس پوښتنه داده چه په دې صورت کښې به د ترکي د تقسیم شرعی څه طریقه وی ؟ یینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : د داسې قسم د وصیت مواقع ډیرې په کثرت سره راځي ، په دې کښې عوام او خواص ټول دا طریقه کوی چه اول هغه مری ژوندې فرض کړي او د ښځې حصه ترې وباسي ، باقی ترکه په ټول اولاد باندې په لیل کړمغل حظ الانهین سره تقسیم کړي .

دا طریقه له دې وجې نه غلطه ده چه د وصیت د وجې نه د ښځې حصه کمه نشوه ، حالانکه شرعا وصیت د ترکي په تقسیم باندې مقدم دي ، ځکه خو د وصیت د وجې نه د نورو وراثتو غوندې د ښځې حصه هم کمول پکار دی ، او که چیرې اول د ټول اولاد د حصو حساب ولگولې شی ، دموصی لهم حصه ترې وباسي او له باقی څخه یی ښځې ته ورکړي نو د ژوندی اولاد حصه به د موصی لهم د حصې نه کم پاتې شی چه هغه دموصی د مراد خلاف دي

صحيح طریقه دا ده چه اول صرف د وراثتو د حصو تخریج وکړي شی بیا د یو هلک د حصې برابر حصه موصی لهم د پاره ولگولې شی ، په دې عمل سره به راس المال د حصو نه کم شی ، نو دې وجې نه به د عول په طریقي سره د هروارث حصه د تناسب په لحاظ کمه کړي شی .

د ذکر شوې طریقي مطابق به د سوال په صورت کښې د حصو تفصیل د فیصدی په حساب سره داسې وی

$$\text{ښځې د پاره } \frac{10}{39} \quad \text{د هرځوی لپاره } \frac{37}{39} \quad \text{اود موصی لهم لپاره } \frac{17}{39}$$

په مرض الموت کښې د وارث د پاره هبه جائزه نده

سوال: یو سړي کله صحت مند شی، کله په بیمارۍ مبتلا شی، د هغه عمر یوسل او دیرش ۱۳۰ کاله دي، د هغه دوه لونه وي، یوه وفات شوې ده، د وفات شوې لورنې دوه لونه وي، یوه ژوندۍ ده، او دوه خامنې وو چه هغوی هم وفات شوی دی، البته د هغې دواړو خامنو اولاد ژوندي دي، والد خپل جائیداد صرف د خپلو خامنو په نوم کړې دي، دهغې هلکانو خوریانو لره او خپله صلیبی لورنې محرومه کړې ده، نو آیا د شریعت مطابق دا جائز دی؟ که جائز نوی نو شرعی تقسیم به څنگه وی چه کله داسې تقسیم د صلیبی نجلی او د صلیبی هلکانو د هلکانو او نجونو په منځ کښې وی؟ بینوا تو جوړوا.

الجواب باسم ملهم المواب: که چیرې هغه سړی د مرض په حالت کښې د نمسو په نوم هبه وکړه او په دغه مرض کښې د هغه وفات وشو نو دا هبه صحیح نده، بلکه ټولو وارثانو ته به په قدر حصو د میراث حصه ورکول کیږي، ځکه چه په مرض الموت کښې هبه د وصیت په حکم کښې ده او د وارث د پاره وصیت جائز ندي.

البته که هغه په دې مینځ کښې صحت بیاموندو او یا د تندرستی په حالت کښې یی هبه وکړه او قبضه یې هم ورکړه نو دا هبه صحیح شوه، مگر که بعضو ته په هبه کولو کښې نورو وارثانو ته ضرر مقصود وو نو دا مکروه تحریمی دی، که اضرار مقصود نوی او د ترجیح هم څه وجه نوی نو بیا مکروه تنزیهی دی، په ذکور او اثاثو کښې تسویه بهتره ده، که دینداری، خدمت گزاری، د خدمات دینیه شغل وغیره ترجیح وی نو مکروه تنزیهی هم ندي، بلکه تفاضل مستحب دي، بهی دینه اولاد محروم کول او زیات مال په امور دینیه کښې صرف کول مستحب دی.

د هبې د نه صحیح کیدو په صورت کښې به د ترکی تقسیم داسې وی:

لورته نصف او باقی به نارینه نمسو او ښځینه نمسو کښې په الثلث کر مغل حظ الاثلاثین تقسیم کړې شی.

تنبیه: مسئله خو فی نفسه هغسې ده څنگه چه بره ولیکلې شوه: مگر زیات دستور دا دي چه لونه او نمسن د مورث د مرگ نه پس د میراث او په ژوند کښې د هبې نه محروم کولې شی او د دې عظیم ظلم عذر دا پیش کولې شی چه لونه او نمسن په خپله حصه پریښودلو راضی دی، حالانکه هغوی د جاهلیت د دستور په بناء د شرم و جې نه خاموشي وی، په طیب خاطر سره یې خپله حصه نوی پریښي، له همدې کبله داسې کول جائز ندي، بلکه د طیب خاطر دیقین په صورت کښې هم چونکه په دې سره د جاهلیت د رسم او د ظلم عظیم تائید کیږي نو ځکه جائز ندي.

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى: (قوله مريض مدیون الخ) (فروع) وهب لمرثه ولم یسلم حتی

سات بطلت الهبة لانه وان كان وصية حتى اعتبر فيه الفلف فهو هبة حقيقية فيحتاج الى القبض. (ردالمحتار ص ٣٠٣ ج). وقال العلامة المحصلي رحمه الله تعالى في بيان شرائط صحة الوصية: وكونه غير وارث وقت الموت. قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى (قوله وقت الموت) اي لا وقت الوصية حتى لو اوصى لاختيه وهو وارث ثم ولد له ابن مصف الوصية للاخ ولو اوصى لاختيه وله ابن ثم مات الابن قبل موت الموصي بطلت الوصية زيلی. (ردالمحتار ص ٣٠٣ ج).

وقال الامام طاهر بن عبدالرشيد البخاري رحمه الله تعالى: وفي الفتاوى رجل له ابن وبنت اراد ان يهب لهما شيئاً فالأفضل ان يجعل للذكر مثل حظ الانثيين عند محمد رحمه الله تعالى وعند أبي يوسف رحمه الله تعالى بينهما سواء هو المختار لورود الآثار ولو هب جميع ماله لابنه جاز في القضاء وهو أثر ثم نص عن محمد رحمه الله تعالى هكذا في العيون، ولو اعطى بعض ولداً شيئاً دون البعض لزيادة رغبة لابس به وان كانا سواء لا ينبغي ان يفضل، ولو كان ولداً فأسقفاً اراد ان يصرف ماله الى وجوه الخير ويحرمه من الميراث هذا خير من تركه لان فيه اعانة على البعصية ولو كان ولداً فأسقفاً لا يعطى له اكثر من قوته (خلاصة الفتاوى ص ٣٠٣ ج) ولله سبحانه وتعالى اعلم.

٣ / ذى القعدة ، سنة : ٨٨ هـ

تر وضع دحمل پوري د ترکی تقسیم وروسته کول بهتر دی

سوال : که چیرې د ښځې د حامله کیدو احتمال وو نو آیا تر وضع حمل پورې انتظار کول پکار دی چه د نجلۍ یا هلک کیدو په صورت کښې هغه هم په وارثانو کښې شریک شی او که نه په دې حال کښې تقسیم پکار دي ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : د ترکی په تقسیم کښې خو بهتره دا ده چه دحمل دپیدائش انتظار وکړې شی چه د حمل د وارث کیدو یا غیر وارث کیدو او د نجلۍ یا هلک کیدل ظاهر شی ، لیکن که چیرې انتظار ونکړی او ترکه تقسیم کول او غواړی نو د حمل د پاره دې د ذکوره او انوټه جدا جدا دوه مسئلې راؤباسی د حمل نه سوا نورو وارثانو ته چه په کوم صورت کښې کمه حصه ورکول کیږي هغه دې هغوی ته ورکړی ، د مسئلې نه چه څه پاتې شی هغې دې د حمل دپاره امانت کیږدی . چونکه د یو حمل نه د زیاتو بچو پیدا کیدو هم احتمال کیدي شی نوله همدې کبله بهتره دا ده چه د وارثانو نه ضامن واخستې شی ، د پیدائش نه پس که ټول امانت هغه ته ورکړي شو نو ښه ده او که نه نو چه د ده د وجې نه کومو وارثانو ته کمه حصه ورکړي شوې وه . د دې نه به د هغوی حصه پوره کړې شی

قال في الهندية عن الاختيار شرح المختار: وان كان لا يجهلهم ولكن يشاركهم بأن ترك بلن وبنات
وجلا روى الخصاص رحمه الله تعالى عن أبي يوسف رحمه الله تعالى وهو قوله انه يوافق نصيب ابن واحد وعليه
الفتوى (عالم كبرى ص ۴۰۱ ج ۱)

د حصو د تخريج طريقه په «تسهيل الميراث» كښې ده (دا رساله د احسن الفتوى د همدې
جلد په آخر كښې ده) (هرقب) والله سبحانه وتعالى اعلم . ۲۹ صفر . سنه ۸۹ هـ

د پراویدنټ په فنډ كښې به وراثت جاري كيږي

سوال آیا د پراویدنټ په فنډ كښې به ميراث جاري كيږي او كه نه؟ بينوا توجروا .
الجواب باسم ملهم الصواب: د پراویدنټ فنډ په اصل كښې د تنخواه يوه حصه وي ، لهذا په دې
كښې به هم وراثت جاري كيږي
د پراویدنټ فنډ د احكامو مكمل تفصيل په رساله ، پراویدنټ فنډ پر زكوة او سود كا حكم ،
په مندرجه احسن الفتاوى ، ج ۷ ، باب الربا والقمار كښې دې - والله سبحانه وتعالى اعلم .
۱۶ / جمادى الاولى . سنه ۹۲ هـ

د فنشن د پيسو حكم

سوال يو سړى وصيت وليكلو يا ئې حكومت ته ليكل وركړل چه خما د مرگ نه پس دې خما
فنشن خما ښځې ته وركړې شي نو د دې څه حكم دې ، آیا ټولې پيسې به ښځې ته وركول كيږي او
كه نور وارثان به هم پكښې شريك وي ؟ بينوا توجروا .
الجواب باسم ملهم الصواب فنشن د تنخواه جز ندي بلكه د حكومت د طرفه يو انعام او تبرع ده
له همدې كبله په دې كښې دا تفصيل دې چه كومې پيسې چه دهغه په ژوند د هغه په قبضه كښې
راغلې يا د هغه په نوم جمع كړې شوې نو دغه سړي د دې مالك شو ، لهذا په دې كښې به وراثت
جاري وي او په ټولو وارثانو كښې به د حصو په مقدار تقسيم كيږي . ښځه چونكه وارثه ده او د
وارث د پاره وصيت جائز ندي ، نو د دې وجې نه د هغې د پاره به هغه شوى وصيت ته اعتبار نوى
او كومې پيسې چه نه د هغه په قبضه كښې راغلې دي او نه د هغه په نوم جمع شوې وي نو دې د
هغې مالك نشو . لهذا په دې كښې به ميراث نه جاري كيږي ، بلكه هغه د حكومت اختيار دې چه
جانه يى وركوي نو وركوي كړي . د نورو وارثانو په دې كښې هېڅ حق نشته

قال العلامة المصطفى رحمه الله تعالى في شرائط الوصية: وكونه غير وارث وقت الموت.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله وقت الموت) لا وقت الوصية حتى لو اوصى لاختيه وهو

وارث ثم ولده ابن مصف الوصیه للاخ ولواوصی لاحیه وله ابن ثم مات الابن قبل موت الوصی بطلب الوصیه زیلی - (ردالمحتار ص ۳ ج ۵) والله سبحانه وتعالی اعلم - ۱۹ / ذی الحجه، سنه ۱۲۱۸ هـ

د ښځې په دویمې نکاح سره د میراث حق نه ساقطیږي

سوال : زید وفات شو ، د هغه ښځې د عدت نه پس دویمه نکاح وکړه نو آیا دا ښځه اوس د زید نه میراث وړی شی او کنه ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : دا ښځه به هم د نورو وارثانو غونډې د زید وارثه وی ، په دویمې نکاح سره د میراث حق نه ختمیږي ، والله سبحانه وتعالی اعلم . ۲۵ / رجب ، سنه ۹۳ هـ .

په ژوند کښې بعضې وارثانو لږ د وراثت حصه ورکول

سوال : علم خان په خپل ژوند کښې د قبیلې د معتبرو کسانو په وړاندې خپل خوئی محمد شریف ته د خپلې زمکې نه څه محدوده حصه ورکړه او علم خان محمد شریف ته لیکل هم ورکړل چه دا حصه ستا ده ، زه به په دې کښې هیڅ دخل نه کوم او په باقی حصه کښې ته مداخلت مه کوه ، خو ورځې پس علم خان وفات شو او اوس محمد شریف په باقی حصه کښې هم مطالبه کوی لیکن نور وروڼه ورته وائی چه دا حصه زموږ ده په دې کښې به تاته هیڅ نه درکول کیږي ، ستا حصه صرف هغه ده کومه چه تاته علم خان درکړې وه ، نو اوس د دې لاندې امورو جواب مطلوب دي :

- (۱) آیا د محمد شریف د پاره په باقی جائیداد کښې څه حق شته او کنه ؟
- (۲) علم خان چه کومه حصه محمد شریف ته ورکړې وه نو آیا محمد شریف د هغې مالک دي ؟

او که هغه به په ټولو وارثانو کښې تقسیم کیږي ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : (۱) د باقی جائیداد نه به محمد شریف ته پوره حصه ورکول کیږي

(۲) علم خان چه محمد شریف ته په خپل ژوند کښې کومه حصه ورکړې وه د هغې په باره کښې

دا تفصیل دي

که علم خان په خپل ژوند کښې د مرض الموت نه وړاندې محمد شریف د دې زمکې مالک کړي وی او محمد شریف د علم خان په ژوند په دې قبضه کړې وی نو په دې صورت کښې به د علم خان وفات نه پس محمد شریف د دې حصې واحد مالک وی ، نور وروڼه به په دې کښې شریک نوی که چیرې محمد شریف د علم خان په ژوند کښې په دې حصه قبضه نوی کړې نو دا هبه صحیح نه شوه ، او که علم خان دا هبه په مرض الموت کښې کړې وی نو دا د وصیت په حکم کښې ده او د وارث د پاره وصیت جائز ندي . لهذا په دې دواړو آخری صورتونو کښې به محمد شریف یواځې مالک نوی بلکه ټول وارثان به ورسره شریک وی

قال العلامة المحسني رحمه الله تعالى: وشرائط مصها في الموهوب ان يكون مقبوضا غير مشاع مملا غير مفقود (ردالمحتار ص ۴۰۳ ج ۳)

وقال العلامة ابن عابدن رحمه الله تعالى: (قوله مريض مدعون الخ) (فروع) وهب في مرضه ولم يسلم حتى مات بطلت الهبة لانه وان كان وصية حتى اعتبر فيه الفلف فهو اهمة حقيقة فيحتاج الى القبض (ردالمحتار ص ۴۰۳ ج ۳). قال العلامة المحسني في شرائط صحة الوصية: وكونه غير وارث وقت الموت.

وقال العلامة ابن عابدن رحمه الله تعالى: (قوله وقت الموت) اي لا وقت الوصية حتى لو اوصى لاهيه وهو وارث ثم ولد له ابن مصص الوصية للاخ ولو اوصى لاهيه وله ابن ثم مات الابن قبل موت الموصي بطلت الوصية (ردالمحتار ص ۴۰۳ ج ۳) والله سبحانه وتعالى اعلم. ۸ / ربيع الاول ، سنة : ۹۲ هـ

د لا وارثه د امانت حكم

سوال : زيد درې زړه روپې د بكر سره امانت كيښودې ، زيد وفات شو ، د هغه شرعى وارث نشته ، نو اوس دا پيسې په جمات يا مدرسه كښې ولگولې شى كه يو فقير ته وركړې شى ، بهتر مصرف شرعا كوم يو دې ؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د دې پيسو صحيح مصرف بيت المال دې ، په دې زمانه كښې چونكه د بيت المال انتظام نشته لهذا د دې مصرف مساكين دى ، په جمات يا مدرسه كښې لگول جائز ندى ، د مسكين په ملك كښې وركول لا زمى دى ، طلباؤ او مجاهدينو ته وركول زيات باعث د اجر دى .

قال العلامة العبر تلمي رحمه الله تعالى : ثم المقر له بنسب لم يهب ثم الموصى له عازاد على الفلف في يهب المال (ردالمحتار ص ۴۰۳ ج ۳) والله سبحانه وتعالى اعلم. ۱۸ / ذى القعدة ، سنة : ۹۵ هـ .

اولاد محروم كول

سوال : د يو سړى دوه خامن او يوه ښځه ده ، د هغه په ملك كښې څه جائيداد دې ، خامنو خپل پلار په ناحقه د كور نه ويستې دې ، اوس د هغوئ والد دا غواړي چه خپل جائيداد په دې غرض سره خرڅ كړي چه خامنو ته په ميراث كښې هېڅ پاتې نشى . آيا په شريعت كښې د والد د پاره داسې كار كول جائز دى ؟ بينوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : بې دينه اولاد ته د قوت نه زياته وركړه خلاف اولى ده . لهذا د خپلو مصارفو د پاره يا په يو كار خير كښې د لگولو په نيت سره جائيداد خرڅول جائز بلكه مستحب دى

قالامام طاهرین عبدالرشید البخاری رحمه الله تعالى : ولو كان ولده فاسقاً فأراد ان يصرف ماله الى وجهه الخیر ويحرمه عن البیراث هذا غیر من تركه لان فيه اعانة على المعصية، ولو كان ولده فاسقاً لا يعطى له اكثر من قوته (خلاصة الفتاوی ص ۲۰۰ ج ۲) ۱۴ / ذی الحجة ، سنه ۹۶ هـ .

په نکاح فاسده او باطله کنبی میراث

سوال زید یوې کونډې ښځې سره چه هنده ده د عدت په ورځو کنبی نکاح وکړه ، د هغې نکاح نه یوه نجلۍ «مریم» هم پیدا شوه ، آیا دا نکاح جائزه ده ؟ او آیا هندې او مریم ته به د زید د مال نه میراث ورکول کیږي او که نه ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : د معتد الغیر سره نکاح ، نکاح فاسده ده او په نکاح فاسده کنبی ښځه وارثه نشی جوړیدی .

قالعلامة المحصن فی رحمه الله تعالى : ویستحق الارث برحم ونکاح صحیح فلا توارث بفاسد ولا باطل اجماعاً (ردالمحتار ص ۲۸۹ ج ۵)

البته په نکاح فاسده سره نسب ثابتیږي لهذا مریم به وارثه وی ، په نکاح فاسده او باطله کنبی د فرق تفصیل په د احسن الفتاوی په رساله «القول بین النکاح الفاسد والباطل» کنبی دي ، والله سبحانه وتعالی اعلم . ۱۴ / ذی الحجة ، سنه ۹۶ هـ .

د نکاح نه وروسته په شپږو میاشتو کنبی پیدا شوي اولاد به وارث نوی

سوال عمرو یوې کونډې ښځې سره نکاح وکړه ، د نکاح نه یوه میاشت پس د هغې ښځې یوه لور پیدا شوه ، د اول خاوند د وفات ټي درې کاله تیر شوی دی ، اوس به د دې نجلۍ نسبت چاته کولې شی ؟ او ښځې او دغې نجلۍ ته به د عمرو نه میراث ورکول کیږي او که نه ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : دغه نجلۍ به وارثه نوی ځکه چه د حمل اقله موده شپږ میاشتې ده ، او اکثره موده ټي دوه کاله ده ، لهذا دا نجلۍ به نه د اول خاوند وی او نه به د عمرو وی ، البته دغې ښځې ته به میراث ورکول کیږي .

قال فی الهدية : الحمل یرث ویؤلف نصیبه بأجماع الصعابة رضی الله تعالی عنهم فان ولدالی ستین هما وریفوهذا اذا كان الحمل من المیت فامأ اذا كان من غیر المیت کما اذا ماتت واما حامل من غیر ابیه وزوجها می فان جاء بعد له لا کثر من ستة اشهر لا یرث لاحتمال حدوثه بعد الموت فلا یرث بالاشک الا ان یقر الورثة بحملها یوم المیت فان جاء بعده لاقل من ستة اشهر فانه یرث (عالمگیری ص ۳۰۰ ج ۱) ولله سبحانه وتعالی اعلم -

په عاق کولو سره به د میراث څخه نه محرومېږي

سوال . یو سړې خپل یو خوئ ته وائی چه ماته عاق کړې ئې . خصوصا دا رواج په کراچن او د سرحد په کلیوالو علاقو کښې ډیر زیات دې ، بیا هغه خوئ ته د وراثت نه هیڅ حصه نه ورکوی . کله چه والد وفات شی نو عاق کړې شوې خوې چه کله د نورو ورونو نه د میراث مطالبه وکړي . نو وروڼه ورته وائی چه ته خو والد صاحب عاق کړې وې ځکه ستا مونږه سره هیڅ حصه نشته . نو آیا د دوئ دا خبره کول صحیح ده او آیا واقعه به دا خوئ د میراث نه محروم وی ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب . عاق په دوؤ معنو کښې مستعمل دې . یوه معنی شرعی . دویمه معنی عرفی . شرعی معنی خو دا ده چه اولاد د والدینو نافرمانی وکړی نو دې معنی په تحقق کښې د والد د عاق کولو یا د نه کولو څه دخل نشته . څوک چه د والدینو نافرمان وی هغه عندالله عاق وی ، یعنی عاصی او د کبیره گناه مرتکب به وی . او حرمان میراث په دې نه مرتب کیږي .

معنی عرفی دا ده چې یو سړې خپل اولاد د نافرمانی د وجې نه محروم الارث کړی ، شرعاً دې هیڅ اعتبار نشته ، په دې سره د اولاد د میراث حق نشی باطل کیدې . ځکه چه وراثت ملک اضطراری او حق شرعی دې ، ددې ثبوت بغیر د مورث او وارث د قصد څخه وی - د الله تعالی ارشاد دې . ((وَصِيَكُمْ فِيْ اَوْلَادِكُمْ لِلَّذِ كَرَّمَلْ كَرَّمَلْ حَظَّ الْاُنْثَى)) لام د استحقاق د پاره دې . هرکله چه الله تعالی د وراثت حق مقرر کړو نو څوک دا باطل کولې نشی .

حضرت عائشې رضی الله تعالی عنها حضرت بریره رضی الله تعالی عنها واخستله او د هغې د آزادولو اراده ئې اوفرمائيله نو د هغوئ مولی شرط ولگولو چه ولاء به زمونږ وی . په دې سره رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه د دوئ شرط باطل دې او ولاء د معتقد د پاره ده .

ولاء ضعیف حق دې . لکه چه په حدیث ((الولاء لحمه کلحمه النسب)) کښې د کاف تشبیهي نه ظاهریږي . هرکله چه یو ضعیف حق په نفی کولو سره نه منتفی کیږي نو د نسب حق خو اقوی دې نو دا څنگه نفی قبلولې شی ؟

همدارنگه فقهاؤ رحمهم الله چه کوم موانع د ارث بیان کړی دی ، په هغې کښې د عاق ذکر نشته البته که په اولاد کښې واقعه څوک بې دینه او د والدینو نافرمان وی او والدین هغه لره د میراث نه محروم کول غواړي نو د هغې دا طریقې ده چه په خپل ژوند کښې د مرض الموت نه وړاندې دې خپل جانیداد چاته هبه کړی یا دې په مصرف خیر کښې وقف کړی او د خپل ملک نه دې خارج کړی

عن عائشة رضي الله تعالى عنها انها ارادعت ان تشتري بريرة للعق وانهم اشتطوا ولا ما فل كرت ذالك لرسول الله ﷺ فقال رسول الله ﷺ اشتطوا واعتقوها فان الولاء لمن اعق (السنائي)

قال العلامة العبرتلقي رحمه الله تعالى : وموانعه الرق والقتل واختلاف في الدارين حقيقة او حكما

(ردالمحتار منہ ج ۱، وائے سمانہ و تعال اعلم - ۲۳ / محرم، سنہ ۹۸ هـ -

د مامور د وفات نه وروسته د حکومت لخوا ورکړې شوې پیسې

سوال زید حکومتی فوجی یا غیر فوجی مامور دې، په جنگ کښې یا بغیر د جنگ نه د ماموریت دوران کښې وفات شو نو د زید جمع شوې پیسې یا فوری امداد یا د کفن دفن د پاره د والد، والدې یا ښځې یا دخوی په نوم حکومت څه پیسې رالپړې، د هغې نه پس د زید د ښځې، والد او دخوی په نوم حکومت امدادی پیسې یا فنشن مقرر کوی، اوس پوښتنه دا ده چه ټولې جمع شوې پیسې، فوری امدادی فنډ، چه د چا په نوم راځی نو په دې کښې به ټول وارثان د میراث په حیثیت سره شریک وی او که د چا په نوم چه راځی خاص د هغه به وی؟ او یا که جمع شوې پیسې او فوری امداد کښې ټول وارثان شریک دی او د امدادی فنډ او فنشن خاتمه حکم دې؟ چه د چا په نوم د حکومت لخوا نه راځی هغه ته به ورکول کیږی او باقی وارثان به محروم وی؟ په دلائلو سره زمونږ تسلی وکړئ، بینوا توجروا.

الجواب اسم ملهم الصواب په سوال کښې درې قسمه پیسې لیکلې شوې دې، د درې وارو حکم جدا جدا دې چه تفصیلی ئې په لاتدې ډول دې:

- (۱) د زید په ژوند کښې د هغه جمع شوې پیسې یا د مرگ نه پس اخستلې شوې تنخواه، دا پیسې د زید ملک دې له همدې کبله پدې کښې د زید ټول وارثان د خپلو حصو په برابر شریک دې
- (۲) د کفن دفن په نوم پیسې دا پیسې د حکومت ملک دې، د کفن دفن کولو نه پس چه څه پاتې شی د دې اصل حکم دا دې چه دا دې حکومت ته واپس کړې شی مگر عرفا د داسې پیسو د واپس اخستو دستور نشته، بلکه چه کوم شخص د کفن دفن متولی وی هغه ته ورکول کیږی، که چیرې ټول وارثان په کفن دفن کښې شریک وو نو چاته چه حکومت ورکړې دې هغه ته به ورکول کیږی
- (۳) د وفات نه پس فنشن - دا پیسې د زید ملک ندې بلکه د حکومت د طرفه د زید په وارثانو یوه تبرع ده، لهذا په دې کښې حکومت مختار دې چه چاته یی غواړی ورډې کړی، والله سبحانه وتعال اعلم^۳

۱۹ ربيع الاول، سنه ۹۸ هـ

د مفقود میراث

سوال یوه ښځه وفات شوه د دې په وارثانو کښې صرف یو تره «محمد اسماعیل» پاتې شوې دې چه هغه د دیرشو کالونه وروک دې هیڅ معلومات یی نشته چه هغه مړ دې او که ژوندې دې د مرحومې نه اولاد شته او نه یی والدین وغیره، البته یو سړې دې چه د هغه نوم «سائین محمد» دې چه د مرحومې د سبکه د ورور نمسې گنلې شی، هغه ژوندې دې، آیا د دې د میراث حقدار به د

هفتی ورک شوې تړه وی او که د هغې د نیکه د ورور نمسي ؟

اود سراجی په شرح شریفیه کښې د دې عبارت څه مطلب دي ؟ - المفقود حی فی ماله حق لایرېف
مده احدو میت فی مال غیره حق لایرېف من احد المیتو حیاته یاستصعاب الحال وهو معتبر فی ابقاء ما کان علی
ماکان چون ائبا مع مال یکن الخ (ص ۳۸) په دې توګه وروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : هر کله چه د مفقود عمر لس کم سلو کالو (۹۹) ته ورسیرې نو په خپل مال کښې به پر ګڼلې شی او د هغه مال به په موجوده وارثانو باندې تقسیم کیږي ، د لس کم سلو کالو عمر پورې په خپل مال کښې ژوندې دي لهذا په دې زمانه کښې د هغه په مال کښې څوک دخپل نشی کیدې او د غیر په مال کښې چه د کله نه مفقود شو نو هم د هغې وخت نه به پر ګڼلې شی یعنی که یو سړې د هغه د مفقود کیدو نه پس مړ شو نو دا مفقود به د هغه وارث نوی اګر که د مفقود عمر لس کم سل کاله نه وی شوې مګر چونکه د غیر په مال کښې به هم د مړه حکم د لس کم سلو کالو نه پس ظاهریږي ، د دې نه وړاندې د واپس راتلو او وارث جوړیدو احتمال شته دې له همدې کبله د میت د مال نه د مفقود حصه امانت ایښودل پکار دی ، که واپس راغې نو خپله حصه به ورته ورکړل شي او که نه نو د لس کم سلو کالو د تیریدو نه پس چه د کوم مړی د مال نه دا حصه امانت ایښودې شوې وی نو واپس به دهغه په وارثانو تقسیم کړې شي کوم چه د میت د وفات په وخت ژوندی وو ، د موجوده وارثانو اعتبار به نوی او نه د مفقود د وارثانو په دې کښې څه حق شته .

قال العلامة التبرکي رحمه الله تعالى : هو (أي المفقود) غائب لم يدرك هو فميتوقع امر ميت اودع اللحد الملق وهو في حق نفسه حي فلا ينكح عرسه غيرة ولا يقسم ماله (القول) وميت في حق غيرة فلا يرث من غيرة ولا يستحق مال اوحي له اذا مات الموصي بل يوقف قسطه الى موت اقرانه في بلدة على المذهب فان ظهر قبله حيا فله ذلك وبعده يحكم عوته في حق ماله يوم علم ذلك فتعذر عرسه للميت ويقسم ماله بين من يرثه الان وفي مال غيرته من حين فقده غير ذلك الموقوف له السن يرد مورثه عند موته .

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى : (قوله وهو في حق نفسه حي) مقابله قوله الا في ميت في حق غيرة وحاصله انه يعتبر حيا في حق الاحكام التي تهره وهي الموقوفه على ثبوت موته ويعتبر ميتا فيما يدفعه ويهر غيرة وهو ما يتوقف على حياته لان الاصل انه حي وانه الى الان كذلك استصعابا بالحال السابق ولا استصعاب حجة ضعيفة تصلح للدفع للاثبات اي تصلح للدفع ما ليس بها ثبوت للاثباته (رد المحتار ص ۳۸ ج ۲)

وقال ايضا : (قوله على المذهب) وقيل يقدر بتسعين سنة بتقدير العام من حين ولادته واعتباره في الكفر

وهو الارفق هداية وعليه الفتوى (ردالمحتار ص ٣٠ ج ٢)

د حصو د تخريج طريقه په رساله «تسهيل الميراث» كښې ده «دا رساله د احسن الفتوى د همدې جلد په آخر كښې ده» (مرتب) ، والله سبحانه وتعالى اعلم . ١٣ صفر . سنه ١٩٩٠ هـ

په ميراث كښې د حرام مال د گډيدلو حكم

سوال زید په حرام كسب سره يوڅه حرام مال حاصل كړې وو ، آيا د هغه د مرگ نه پس د هغه د وارثانو د پاره دا مال حلال دې او كه حرام ؟ بينوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب څنكه چه دا مال د زید د پاره حرام وو ، دغه شان د هغه د وارثانو د پاره هم حرام دې ، كه چيرې د دې مال مالك معلوم وى نو هغه ته واپس كول واجب دى ، او كه نه نو په فقراؤ باندې يى صدقه كول واجب دى .

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى : والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب ردة عليهم والا فان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه وان كان مالا مختلطاً مجتمعاً من الحرام ولا يعلم اربابه ولا شيئاً منه بعينه حل له حكاه . والاحسن ديانة العترة عن (وبعد اسطر) لكن في المجتبى مات وكسبه حرام فالميراث حلال ، ثم رمز وقال لا تأخذ بهذه الرواية وهو حرام مطلقاً على الورثة فتنبه اهـ -

ومفاد الحُرمة وان لم يعلم اربابه وينتهي تقييده بما اذا كان عين الحرام ليوافق ما نقلناه اذ لو اختلط بمحيط لا يتبين يملكه ملكاً خبيثاً لكن لا يحل له التصرف فيه مالم يود بدله كما حققناه قبيل باب زكاة المال فتأمل - (ردالمحتار ص ٣٠ ج ٢) والله سبحانه وتعالى اعلم -

١٠ / ربيع الاول ، سنه : ٩٩ هـ

په ژوند كښې د ميراث تقسيم

سوال . زید په خپل ژوند كښې ټول مال او جائيداد په خپل اولاد كښې د شرعى حصو مطابق تقسيم كړو نو د زید د ښځې د پاره به څه حكم وى . دا به په كوم مكان (كور) كښې اوسېږى كله چه ئې كور د اولاد په حصه كښې ورسېږى ؟ بينوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب كه چيرې ښځې ته ئې هيڅ هم ورنكړل نو گنهگار به وى . همدارنگه په ژوند كښې د ميراث تقسيم نه كيږى بلكه دا هبه ده او اولاد ته په كم او زياته هبه كولو كښې دا لاندې تفصيل دې

١ ، كه چيرې د نورو اضرار مقصود وى نو داه هبه مكروه تحريمى ده

٢ ، كه چيرې اضرار هم مقصود نه وو او د ترجيح څه وجه هم نه وه نو مكروه تنزيهى ده . په

ذكورو او اناثو كښې مساوات مستحب دې

وهو الارفق هداية وعليه الفتوى (ردالمحتار ص ۳۰ ج ۲)

د حصو د تخريج طريقه په رساله «تسهيل الميراث» كښې ده «دا رساله د احسن الفتوى د همدې جلد په آخر كښې ده» (مرتب) ، والله سبحانه وتعالى اعلم
۱۳ / صفر - سنه ۹۹ هـ

په ميراث كښې د حرام مال د ګډېدلو حكم

سوال زید په حرام كسب سره يوڅه حرام مال حاصل كړې وو ، آیا د هغه د مرګ نه پس د هغه د وارثانو د پاره دا مال حلال دي او كه حرام ؟ بينوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب څنګه چه دا مال د زید د پاره حرام وو ، دغه شان د هغه د وارثانو د پاره هم حرام دي . كه چيرې د دي مال مالګ معلوم وي نو هغه ته واپس كول واجب دي . او كه نه نو په فقراؤ باندې يی صدقه كول واجب دي .

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى : والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب ردة عليهم والافان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه وان كان مالا مختلطاً مجتمعاً من الحرام ولا يعلم اربابه ولا شيئاً منه بعينه حل له حكماء ، والاحسن حياة العزلة عن (وبعد اسطر) لكن في المجتبی مات و كسبه حرام فال ميراث حلال ، ثم رمر وقال لا تأخذ بهذه الرواية وهو حرام مطلقاً على الورثة فتنبهه انا حـ

ومفادة الحرمة وان لم يعلم اربابه وينبغي تقييده بما اذا كان عين الحرام ليوافق ما نقلناه اذ لو اختلط بمحرم لا يتميز بملكه ملكاً خفياً لكن لا يحل له التصرف فيه مالم يؤدبه له كما حققناه قبيل باب زكاة المال فتأمل - (ردالمحتار ص ۳۰ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم -
۱۰ / ربيع الاول ، سنه : ۹۹ هـ

په ژوند كښې د ميراث تقسيم

سوال زید په خپل ژوند كښې ټول مال او جائيداد په خپل اولاد كښې د شرعى حصو مطابق تقسيم كړو نو د زید د ښځې د پاره به څه حكم وي . دا به په كوم مكان (كور) كښې او سيړې كله چه نې كور د اولاد په حصه كښې ورسيرې ؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب كه چيرې ښځې ته نې هېڅ هم ورنكړل نو ګنګار به وي . همدارنګه په ژوند كښې د ميراث تقسيم نه كيږي بلكه دا هبه ده او اولاد ته به كم او زياته هبه كولو كښې دا لاندې تفصيل دي

۱) كه چيرې د نورو اضرار مقصود وي نو داه هبه مكروه تحريمى ده

۲) كه چيرې اضرار هم مقصود نه وو او د ترجيح څه وجه هم نه وه نو مكروه تنزيهى ده . په

ذكورو او اناثو كښې مساوات مستحب دي

۳) د دیندارۍ ، خدمت گزارۍ ، د دیني خدمتونو شغل یا د احتیاج وغیره وجوهو په بناء نفاضل مستحب دي

۴) بې دینه اولاد ته د قدرت نه زیات ندی ورکول پکار ، هغوی محروم کول او زیات مال په دیني امورو کښې صرف کول مستحب دی .

که چیرې متعدد مکانات او کورونه بې وارثانو ته په مشترکه طور هبه کړي وی او دا مکانات او کورونه قابل تقسیم وی یا نه د دې قبضه اولاد ته نه وی ورکړي نو دا هبه صحیح نشوه . او که مکان قابل تقسیم نه وی او قبضه ئې هم ورکړی وی یعنی دهغوی تصرف او اختیار ته ئې سپارلی وی نو هبه صحیح ده ، که چیرې هغوی په خپله رضا سره د هغه ښځه په دغې مکان کښې پرېږدي نو څه خرج نشته .

قالا ما طاهر بن عبد الرشيد البخاري رحمه الله : وفي الفتاوى رجل له ابن وبنات اراد ان يهب لهما شيئا قال لا لفضل ان يهب للذكر مغل حظ الاثنتين عند محمد رحمه الله تعالى وعند ابى يوسف رحمه الله تعالى يهبهما سواء هو البعتر لورود الاثار ، ولو وهب جميع ماله لابنه جاز في القضاء وهو آثم ثم نص عن محمد رحمه الله تعالى هكذا في العميون ، ولو اعطى بعض ولد شيئا دون البعض لزيادة رشدة لابس به وان كان خاسوا ولا ينمى ان يفضل ، ولو كان ولده فاسقا فاراد ان يهرف ماله الى وجوه الخيرة وعمره عن الميراث هذا غير من ترك لانه فيه اعانة على المعصية ولو كان ولده فاسقا لا يعطى له اكثر من قوته خلاصة الفتاوى ص ۳۰۳ ج ۲) والله سبحانه وتعالى اعلم -

۲۶ / جمادى الاولى ، سنه : ۹۹ هـ .

د بعضي وارثانو په مړي باندې د دين اقرار

سوال يو سړې وفات شو ، د هغه والدين وائي چه په دۀ باندې قرض دي ، لهذا اول دې هغه قرض ادا كړې شى بيا دې ميراث تقسيم كړې شى حالانكه واقعه د دې خلاف ده ، په داسې حالاتو كښې څه صورت اختيار كول پكار دى ؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب : په كوم قرض باندې چه دوه معتبر گواهان وي هغه به په هر صورت ادا كولې شى او په كوم چه گواه نوى نو هغه به صرف د هغه وارثانو د حصې نه وركولې شى كوم چه د هغې اقرار كوى ، او كوم چه اقرار نكوى د هغوی په حصه به د دې هيڅ اثر نه كيږي . په قرض كښې به د كوندې مهر هم شمارل كولې شى والله سبحانه وتعالى اعلم

۸ جمادى الثانیه . سنه ۹۹ هـ

د مسلمان او ذكرى په مينځ كښې به ميراث نه جارى كيږي

سوال يو سړې دې چه عثمان نوم ئې دې د هغه تعلق د ذكرى مذهب سره دې . د دۀ مل وروړ

محمد موسی هغه هم مخکښې ذکرې وو ، اوس هغه ذکرې مذهب نه توبه کړې ده ، د هغه ورور عثمان وفات شو د هغوی نور ټول وارثان ذکرې مذهب والا دی ، صرف یو ورور ئې مسلمان دي . آیا محمد موسی ته د خپل ورور نه میراث ورکول کیدې شی ؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : ذکرې غیر مسلم او زیندیقان دی او مسلمان او کافر د یو بل وارثان نشی جوړیدی ، لهذا محمد موسی ته به میراث نه ورکول کیږی .

قال المحسني رحمه الله تعالى : وموانعه الرق والقتل واختلاف الدين اسلاما وكفرا (ردالمحتار ص ۳۸۰ ج ۱) ولله سبحانه وتعالى اعلم - ۲۹ / رجب ، سنه : ۹۹ هـ .

د ترکی د تقسیم نه وړاندې صدقه او خیرات کول

سوال : خما یو دوست وفات شوې دي ، هغه څپه کونډه ښځه او څه سامان پریښې دي ، معمولی کپړې او جامې د هغه ښځې خیرات کړی دی ، او یو څه د استعمال قیمتی کپړې پاتې دی ، د هغه ښځه دا پوښتنه کول غواړی چه هغه کپړې هم خیرات کړو او کنه د هغه نور خپلوان دي هغه کپړې او جامې استعمالوی ؟ بینوا توجروا -

الجواب باسم ملهم الصواب : د ترکی د تقسیم نه وړاندې د مړی د یو څیز خیرات کول هم جائز ندی ، د ترکی په هر څیز کښې د هر وارث حق دي ، د تقسیم نه پس چه کوم وارث څومره غواړی نو خیرات دي کړی ، البته که دهغه په وارثانو کښې د دغې کونډې نه علاوه څوک قریب یا بعيد وارث نوی نو کونډې ته د هر قسم تصرف حق حاصل دي ، والله سبحانه وتعالى اعلم . ۱۹ / شوال ، سنه : ۹۹ هـ

په کلاله باندې د یو اشکال جواب

سوال : د ولد الام (اخیافی ورو ، خور) د استحقاق شرط دا دي چه مړې دي کلاله وی ، کله چه مور یا لور موجود وی نو مړې کلاله ندې ، اوس پوښتنه داده چه د لور سره ولد الام (اخیافی ورور ، خور) محروم دي او له مور سره ولد الام وارث دي ، دا معامله ولې او څنگه وشوه ؟ د دي نه معلومه شوه چه د مور په موجودگي کښې مړې کلاله ندې بیان القرآن ، تنویر الایمان سندھی ، تفسیرات احمدیه ، روح البیان وغیره ، بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : د کلاله ماثور او مشهور تفسیر دا دي : من لا ولد له ولا والد وهو ماثور عن ابی بکر وعمر و ابن عباس و علی و ابن مسعود و زید بن ثابت رضی الله تعالی عنهم و به یقول المعنی والنفی والحسن وقاعدة وجا باین زید والحکم و به یقول اهل المذنبه و اهل الکوفة والمصر فوهو قول الفقهاء

السبعة والائمة الاربعة وجمهور السلف والخلف بل جميعهم وقد حكم الاجماع عليه غير واحد وورد عليه حديث مرفوع (تفسير ابن كثير ص ۳۳ ج ۱)

په دې تفسير كښې د والد د لفظ مفهوم متبادر صرف پلار دې ، مور پكښې شامله نده .
(۱) په دې آيت كښې د مور دنشتوالى د صورت حكم ذكر دې او مفهوم مخالف حجت ندي له همدې كبله د مور د موجود والى د صورت نه آيت ساكت دې چه د هغې حكم له اجماع نه ثابت دې
(۲) چه د چا په نيزد مفهوم مخالف حجت دې نو هغوى هم دلته د مفهوم مخالف له اجماع څخه د مخالفت كيدو له وجې قائل نه دى .

قال العلامة الألوسى رحمه الله تعالى : ولا يهرع من لم يقل بالمفهوم جريانه في صورة الاموال الجدة مع ان تراها بالمسعى طريق الكلالة وكذا لا يهرع عند القائل به ايضا للاجماع على ذلك (روح المعاني ص ۳۳ ج ۲)

دغه شان د سورت نساء په آخر كښې د اخوات عينييه او عليه په ميراث كښې په قيد د عدم الولد باندې اشكال كيږي چه ولد بنت لره هم شامل دې حالانكه په بنت سره اخوات نه محروميږي بلكه عصبه گرځي ، د دې جوابونه دا دى چه :

(۱) دا قيد د اعطاء د نصف او ثلثين د پاره دې د بنت د وجود په صورت كښې د نصف او ثلثان حكم ندي بلكه اخوات عصبه مع الغيروي .

(۲) دلته د ولد نه ابن مراد دې ، بقرينة ما بعده وهو قوله تعالى : وهو يرثها ان لم يكن لها ولد فان

الميت لا تصح الاخ ، په دې تقييد باندې حديث (اجعلوا الاخوات مع الميراث عصبه) هم شاهد دې ، دا حديث مشهور دې ځكه په دې سره تقييد د قرآن صحيح دې ، دا تقييد د مفهوم كلاله خلاف نه دې بلكه موافق دې ځكه چه د كلاله په تفسير مذكور كښې د اصولو طرف ته د ذكورو مراد كيدلو تبادر قرينه ده چه د فروعو طرف ته هم ولد ذكر مراد دې ، والله سبحانه وتعالى اعلم .

غرة رجب / سنه ۱۴۰۱ هـ

وصى يا وارث د كفن دفن مصارف د تركي نه اخستي شي

موال بکړ وفات شو ، هغه يوه ښځه ، دوه خامن او او يوه لور ورثان پريښودل ، ديکړ د کفن دفن انتظام د هغه لور د خپل طرف نه وکړو ، په دې نيت چه د ترکي نه به ئې واخلي ، اوس پوښتنه د دې خبرې ده چه دا لور ئې د کفن دفن مصارف د ترکي نه اخستي شي او که نه ؟ د خرج کولو په وخت څوک گواه مقرر کول ضروري دى او کته ؟ او دغه شان که وصى په کفن دفن باندې خرج وکړى نو څه حکم يى دې ؟ بينوا تو جروا

الجواب باسم ملهم العوالم که وصى يا وارث کفن دفن د خپل مال به وکړى نو د ترکي نه ئې

اخذتلي شي ، برابر خبره ده كه د رجوع په نيت خوك گواه وگرخوي او كه نه ، نور چونكه وارنه ده نو له همدې كبله هغه د تركې نه د كفن دفن مصارف اخستې شي ، د رجوع على التركه د پاره په نيت د رجوع شاهدان ضروري ندي ، مگر د رجوع حق صرف په دومره مقدار كښې دې چه د سنت مطابق وي او د دې نه به زيات قيمتي نه وي خومره چه د ميت په ژوند كښې د اختر وغيره په موقعه باندې د لباس اغوستو معمول وو كه چيرې په كفن كښې د سنت د مقدار نه زيات يا د ميت په مواقعو مخصوصه باندې د معمول د لباس نه زياته قيمتي كپړه خرچ كړې شوه نو په زيات كښې به په تركه رجوع نشي كولې .

قال العلامة المحصن رحمه الله تعالى : او قضي (اي الوصي) دين الميت الفأيت شرع او كفته او ادي هراج الميت او عشرة منه مال نفسه او اشترى الوارث الكبير طعاما او كسوة للصغير او كفن الوارث الميت او قضي دينه من مال نفسه فانه يرجع ولا يكون متطوعا -

وقال العلامة الطحاوي رحمه الله تعالى : قوله او كفته اطلقه (اي لم يقيد بألا شاهد) هنا وفيما يأتي وجعل الوارث والوصي سواء في الرجوع عما انفقه في الكفن ولا بد من كون ذلك من غير اسراف بحسب ما ذكره الامة من كفن السنة ومراعاة حال الرجل بما يلبسه في الاعياد ومجامع الناس وتلبسه المراقبة للزيارة انعي شر بلالية (حاشية الطحاوي على الدرر ص ٣٣ ج ٢) والله سبحانه وتعالى اعلم -

١٢ / محرم ، ١٣١٩ هـ

د زوجي د تجهيز او تكفين مصارف په زوج دي

سوال . ديوسري ښځه وفات شوه ، د تجهيز او تكفين مصارف هغه د خپل جيب نه وكرل ، اوس پوښتنه داده چه زوج د تركې نه د تجهيز او تكفين مصارف اخستلي شي او كه نه؟ پيښوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب . د اصح قول مطابق اگر كه ښځه غڼيه وي د هغې نفقه په زوج واجبه ده او دا قاعده ده چه نفقه د چا په ذمه وي ، تجهيز او تكفين هم د هغه په ذمه وي ، نو له همدې كبله كه زوج د خپل مال نه د تجهيز او تكفين مصارف وكړي نو هغه ته د تركې نه د اخستلو حق نشته

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى تحت قوله او كفن الوارث للميت : (تنبيه) لومات ولا شئ له ووجب كفته على ورثته فكفته المحاضر من مال نفسه ليرجع على الغائب منهم بمصته ليس له الرجوع لوانفق بلا اذن القاضي حاوي الزاهد قال الرملي في حاشية الفصولين يستفاد منه انه لو لم يجب عليهم كتكفين الزوج اذ اضره من مال غير الزوج بلا اذنه او اذن القاضي فهو متبرع فالاجنبى فيستفى تكفنها بلا اذن مطلقا بناء على المعنى به من انه على زوجها ولو غنية (ردالمحتار ص ٢٨٨ ج ٤)

وقال ايضا في كتاب الفرائض: (قوله يبدان من تركه الميت (الى قوله) تجهيزه) وكذا تجهيزه من تلزمه نفقته كولد مات قبله ولو بلخطه وكزوجته ولو غنية على المعتمد درم متقي (ردالمحتار ص ٢٠٠ ج ٥) قلت المراد للولد الفقير الذي تحمل له الصدقة كما صرح الفقهاء ^{بأنهم} ان نفقة الصغير الغني في ماله.

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى تحت قوله وتجب لطفله الفقير: (قول الفقير) اي ان له مبلغ حد الكسب فان بلغه كان للاب ان يوجره او يدفعه في حرفة ليكتسب ويتفق عليه من كسبه لو كان ذكر ا بخلاف الانثى كما قدمه في الحصانة عن المؤبدية قال الخيزراني لو استغنت الانثى بدخول غياطة وغزل يحب ان تكون نفقتها في كسبها كما هو ظاهر (ردالمحتار ص ٢٠٠ ج ٢) والله سبحانه وتعالى اعلم.

١٣ / محرم ، سنة : ١٢١٩ هـ

كه يو نا آشنا انسان د چا د كفن دفن انتظام وكړو

نو د تركي نه ئې نشي اخستي

سوال يو سړي په سفر كېني وفات شو ، د وارثانو نه يې هيڅوك هم موجود نه وو . يو نا آشنا سړي د هغه د كفن دفن انتظام د خپل مال نه كړې دې ، وروسته ورته د وارثانو معلومات وشو ، نو اوس پوښتنه داده چه آنا دا نا آشنا سړي د كفن دفن مصارف د مړي د تركي نه اخستي شي او كه نه؟ بينوا تو جوړوا

الجواب باسم ملهم الصواب : نا آشنا سړي چه كوم د كفن دفن انتظام كړې دې هغه به د هغه د طرفه تبرع گڼلې شي ، هغه لره د تركي نه د اخستلو حق نشته ، البته كه چيري دمړي مال موجود وو او څوك وارث يا وصي يې موجود نه وو نو يو نا آشنا انسان د هغې نه د كفن دفن انتظام كولې شي **قال العلامة ابن اليزاز الكردري رحمه الله تعالى** : الوصي او الوارث اذا اشترى للميت كفنا لهما الرجوع في مال الميت والاجنب اذا اشترى لم يرجع (اليزازية بهامش الهدية ص ٢٠٠ ج ٢)

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى تحت قوله وتجهيزه: قال في التبيين لان في التعاير فساد الميت ولهاذا يملكه المهر ان ايضا في المحصر والرفقة في السفر اهـ (ردالمحتار ص ٢٠٠ ج ٥)

وقال العلامة الشلي رحمه الله تعالى: (قوله لفقير) في غير التجهيز وهرام الكفن) قال الاتقالي يومفل هرام الكفن لانه ضروري لا يستحي على الولاية الا ترى ان الامم تملكه ولهذا لومات رجل في محلة عوم ومعه مال فكفنه فودفنه من ماله هازوان لم يكن له ولاية اهـ (حاشية الشلي بهامش التبيين ص ٢٠٠ ج ٢) والله سبحانه وتعالى اعلم.

١٣ / محرم ، سنة : ١٢١٩ هـ

که وصی یا وارث د خپل مال نه قرض ادا کړو نو د ترکې نه ئې اخستلې شی

سوال یو سرې قرضدار وو او وفات شو . د هغه قرض یو وصی یا یو وارث ادا کړو نو آیا هغه ته د ترکې نه د اخستلو حق شته او که نه ؟ پینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب

..... ؟

پلار لره د ماشوم ځوئ منقوله څیزونه اخستل یا خرڅول

سوال یو ماشوم ته د والدې په میراث کښې څه میز ، چوکۍ او بیستري وغیره ورسیدلې . نو آیا پلار لره د دې څیزونو اخستل او خرڅول جائز دی او که نه ؟ پینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : د ماشوم د اشیاء منقوله اخستل او خرڅول په قیمت مثل او غبن یسیر سره جائز دی ، په دې شرط چه د والد صلاحیت عام معروف وی یا مستور الحال وی ، که چیرې د والد فساد ظاهر وی نو په دوچند قیمت سره جائز دي ، د دې نه کم جائز ندې
قال العلامة المحصفي رحمه الله تعالى : وبيع الاب مال صغير من نفسه جائز عمل القيمة و بما يتفاین فيه وهو اليسير والا وهذا كله في المنقول .

وقال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى : (وقوله وبيع الاب الخ) مغلّه اذا باعه من اجنبی ففلاک صور فی حکم واحد وی بیع الاب من نفسه او من اجنبی و بیع الوصی من اجنبی ط قلت وهذا لو الاب عدلا او مستورا فلو فاسقا ففي بيعه المنقول روايتان کما سیأتی - والشراء کلّ بیع وقال فی جامع الفصولین للاب شراء مال طفله لنفسه بیسیر الغن لا بفاحشة اهـ (رد المحتار ص ۴۰۰ ج ۲)

قال العلامة المحصفي رحمه الله تعالى : ولو البائع ابا فان محمودا عند العاس او مستورا الحال يجوز ابن کمال - قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى تحق قوله يجوز : ويجوز بیع منقوله فی رواية فی موضع ثمّنه فی ید عدل وفي رواية لا الا بضعف قیمتة وبه یفتی (رد المحتار ص ۴۰۰ ج ۲) والله سبحانه وتعالی .

۱۵ / محرم ، سنه : ۱۴۱۹ هـ

د وصی لپاره د یتیمانو د منقوله څیزونو اخستل یا خرڅول

سوال زید د یو څو یتیمانو وصی دي ، یتیمانو ته په وراثت کښې څه داسې څیزونه هم ملاؤ شوی دی چه د یتیمانو تر بلوغ پورې د هغې د ضائع کیدو او د ماتیدو ویره ده لکه چینی یا د ماربلو وغیره لوښی ، د زید د پاره د دې لوښو اخستل یا د بل چا په لاس خرڅول او قیمت د

بينما هو به مصارفه كسب خرج كول جائز دي او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب كه چيري زيد د قاضي لخوا وصي مقرر كړې شوي وي مو هغه د يتيم نو مال په خپله نشي اخيستي . په بل چه باندې نې په منفعت ظاهره سره خرخولي شي . كه چيري زيد د صغير د والد يا نيكة د طرفه وصي وي نو د يتيم اشياء منقوله د منفعت ظاهره سره پخپله هم اخستي شي . د وصي لپار د يتيم د څه خيز د خرخولو په حقله هم همدا حكه دي چه د منفعت ظاهره په شرط سره نې خرخولي شي

د يو نا آشنا سړي په لاس نې په دي لاندې شرانطو سره خرخولي شي

(۱) چه د هغه شهادت د وصي په حق كښي قبلولي شي . يعنى ده سره د وصي د اصل پ د

فرعي ياد د زوجيت تعلق نه وي

(۲) د ميت واريث نه وي

(۳) غبن فاحش نه وي

قال الامام الزيلي رحمه الله تعالى: وهذا اذا تابع الوصي للصغير مع الاجنبي واما اذا اشترى شيئا من مال اليتيم لنفسه او باع شيئا منهم من نفسه جاز عندنا في حنيفة + واحدا الروايتين عن ابي يوسف رحمه الله تعالى اذا كان اليتيم فيه منفعة ظاهره فلو تفسره ان يبيع ما يساوي خمسة عشر قبة من عمره من الصغير او يشتري ما يساوي خمسة عشر قبة من الصغير من نفسه واما اذا لم يكن فيه منفعة ظاهره فليتيه فلا يجوز . وعل قول محمد رحمه الله تعالى واطهر الروايات عن ابي يوسف رحمه الله تعالى انه لا يجوز حل كل حال . هذا في وصي الاب واما وصي القاضي فلا يجوز بيعه من نفسه بكل حال لانه و كيله (تبيين الحقائق ص ۳۰ ج)

وقال العلامة المحصلي: وصح بيعه وشرائه من اجنبي عما يتفان العاس لا عما لا يتفان وهو الفاحش لان ولايته نظرية فلو باع به كاز فاسدا حتى يملكه المشتري بالقبض قهستان وهذا اذا تابع الوصي للصغير مع الاجنبي وان باع الوصي او اشترى مال اليتيم من نفسه فان كان وصي القاضي لا يجوز ذلك مطلقا لانه و كيله وان كان وصي الاب جاز يهرط منفعة ظاهره للصغير وهي قدر النصف من ثمنه او ثلثه او اقل لا يجوز مطلقا .

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله وصح بيعه وشرائه) اطلقهما فعمل النقد والنسيئة اني اجل متعارف لكن من ملق فلو مفلس . فسما في الفروع اخر الوصايا قال في الخاتمة واذا باع شيئا من تركه المصحف نسيئة فان كان يتهر به اليتيم بان كان الاجل فاحشا لا يجوز اقرض (قوله من اجنبي) اي عن الميت وعن الموصل فلو باع من نفسه فسما في او باع من لا تقبل شهادته له او من وارف الميت لا يجوز .

وقال ايضاً: (قوله وان باع الوصى) اى ماله من اليتيم (قوله من نفسه) متعلق بأشترى والضمير للوصى (قوله لانه وكميله) اى القاضى وفعل الوكيل كفعل المؤكل وفعل المؤكل قضاء وهو لا يقضى لنفسه ط (قوله وهى قدر النصف زيادة او نقصاً) الزيادة راجعة الى الشرأ والنقص الى المبيع قال الزيلعى رحمه الله تعالى تفسير المنفعة الظاهرة ان يبيع ما يساوى خمسة عشر عشرة بعشرة من الصغير او يشتري ما يساوى عشرة عشرة بمخسة عشرة لنفسه من مال اليتيم اه قال فى ادب الاوصياء وفى المنتقى وبه يفتى وفى الخاتمة وبهذا فسر الخيرية الامام السر عسى فى غير العقار وهى فى العقار عند البعض ان يشتري بضعف القيمة ويبيع بنصفها، وفى الحافظة ويوزع ببيع الوصى من نفسه وشرأه ان كان فيها نفع ظاهر كبيع ما يساوى تسعة بعشرة وشرأه عشرة بتسعة، قلت واما فى العقار فلا شك ان الخيرية فى الشرأ التضعيف وفى المبيع التنصيف لانه لا يقدر على بيعها من غير الا بالضعف كما مر فكيف يسوغ له الشرأ لنفسه بأقل وارى زيادة الاثنين فى العشرة ونقصه منها فيما عدا العقار كاف فى الخيرية لانه الغين الفاحش الذى لا يحتمله الناس اه (ردالمحتار ص ۴۰۳ ج) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۱۶ / محرم، سنة: ۱۴۱۹ هـ

وصى يا والد لره د صغير زمكه اخستل يا خرخول

سوال خالد د وفات نه لره موده وړاندې قاسم د خپل جائيداد او د بچو د خيال ساتلو د پاره وصى مقرر كړو. د خالد په جائيداد كېنې څه زمكه هم ده. د خالد په ځامنو كېنې بعضې بالغ دي او بعضې نابالغه دي. نو اوس پوښتنه داده چه آيا د قاسم د پاره د دې زمكې څه حصه پخپله اخستل يا په بل چا خرخول او حاصلې شوې پيسې د هغه د نابالغه بچو په مصارفو كېنې خرج كول جائز دي او كه نه؟ بيښوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د والد د پاره د صغير د زمكې اخستل او خرخول جائز دي خو په دې شرط چه د والد صلاحيت عام معروف وي يا مستور الحال وي، كه چيرې په والد كېنې فساد ظاهر وي نو په دوچند قيمت سره اخستل او خرخول جائز دي. د دې نه په كم جائز نه دي د وصى الاب والجد د پاره په دې لاندې صورتونو كېنې اخستل او خرخول جائز دي

(۱) چه د دوچند قيمت نه به كم نه وي.

(۲) د صغير د نفقې څه بل انتظام نه وي -

(۳) د ميت د دين د ادا كولو د پاره

(۴) چه د زمكې پيداوار د صغير د نفقې نه كم وي

(۵) د سيلاب وغيره د وجې نه د زمكې د تباه كيدو يا پكېنې د نقصان وافع كېدو ويره وي

٦، زمكه د چا جابر په قبضه كښې وى او وصى په دې ويره كښې وى كه زه دا حاصله هم كړم نو دې به نې د قديم قبضې په دليل سره ځمانه بيا واخلي

٧، چه ميت وصيت مرسله كړې وى يعنى د ثلث . ربع وغيره د څه نسبت معينه وصيت نې نه وى كړې . مثلاً چه داسې نى وئيلې وى چه ځما د مال نه زر روپڼ فلانكى سړى ته ور كړه . كه چيرې زر روپڼ د ټولې تركې د ثلث يا د هغې نه كمې وى نو دا وصيت به په پوره زر روپڼ كښې نافذ كيږي او كه زر روپڼ د ټولې تركې د ثلث نه زياتې وې نو د ثلث د مقدار پورې به نافذ كيږي په دې پورتنى صورتونو كښې د بيع د جواز د پاره دوه شرطونه دى

(١) چه د مړى په تركه كښې منقولات په دمره مقدار كښې نه وى چه په هغې سره په دې پورته صورتونو كښې ضرورت پوره كيدي شي .

(٢) بيع به صرف بقدر ضرورت قطعۀ ارض وى . د ضرورت د مقدار نه زياته خرڅول جائز نه دى
قال امام الزيلعي رحمه الله تعالى: وقال المتأخرون من اصحابنا لا يجوز للوصى بيع عقار الصغير الا ان يكون على الميت دين او يرغب المشتري فيه بضعف الثمن او يكون للصغير حاجة الى الثمن. قال الصدوق الشهيد رحمه الله تعالى وبه يفى (تبيين الحقائق)

وقال العلامة الشلبي رحمه الله تعالى: (قوله او يرغب المشتري فيه بضعف الثمن) المراد بالثمن القيمة اه (قوله او يكون للصغير حاجة الى الثمن) هذا حكم الوصى واما الاب اذ باع عقار الصغير بمثل القيمة فان كان الاب محمودا عند الناس او مستورا يجوز حتى لو بلغ الابن لم ينقض البيع وان كان الاب فاسقا لا يجوز المبيع حتى لو بلغ الابن له نقض البيع وهو المختار اه كاكى . (حاشية الشبلې بهامش العبدین ص ٢٠ ج)

وقال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالى: وجاز بيعه (الى الوصى) عقار صغير من اجنبى لا من نفسه بضعف قيمته او لنفقة الصغير او دين الميت او الوصية مرسله لانفاذها الا منه او لكون غلطة لا تزيد على مؤنته او خوف غرابه او نقصانه او كونه في يده متقلب . حرر واشباهه ملغصا . قلعه و هذا لو البائع وصيلا من قبل امر او اخ فاعلم لا يملك بيع العقار مطلقا ولا شراء غير طعام و كسوة ولو البائع ابا فان محمودا عند الناس او مستورا الحال يجوز ابن كمال .

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله وجاز بيعه عقار صغير الخ) اطلق السلف جواز بيعه العقار . وقدمه المتأخرون بالشروط المذكورة كما في الخاتمة وغيرها . قال الزيلعي + قال الصدوق الشهيد + وبه يفى الى بقول المتأخرين وما في الاشياء من انه لا يجوز عند المتقدمين سبق قلعه . فتنبه (قول لا من نفسه) قال ابن

الكمال وقولهم اجنبى يؤخذ ان بيعه من نفسه لا يجوز لان العقار من النفس الاموال فاذا باعها من نفسه
 فالهبة ظاهرة اه وفيه انه اذا كان يضعف القيمة لا يتأتى معه الهبة فلعل القيد اتفالي يؤيده ما في الهدية لو
 اشترى الوصى عقارا المتيهم لنفسه جاز لو غيرا بأن يأخذ بهضعف القيمة عدد البعض اه افادة السامحاني
 وقدمنا مثله عن الاب الاوصياء وقوله عدد البعض قيد لقوله بأخذ الخ لا للجواز كما يعلم مما قدمناه (قوله
 اولنفة) اي وان كان محل القيمة او بغين يسير ط اقول وكذا يقال فيما بعده فيما يظهر بدليل جعله مقابلا
 للاول (قوله اودين الميتم) اي دين على الميتم لا وفاء له الا ببيعه خائيه لكن يبيع بقدر الدين فقط على المعنى
 به كما قدمناه وكذا في الوصية (قوله مرسله) تقدم تفسيرها بالتي لم تقيد بكسر كثلها اربع مثلا وذلك كما
 اذا اوصى بمائة مثلا (قوله او خوف غرابه) تقدم في عقار الكبير الغائب ان الاصح انه لا يبيعه للملك والظاهر انه
 لا يجبر التصحيح هنا لان المنظور اليه هنا منفعة الصغير، ولذا جاز هنا في بعض هذه الصور ما لا يجوز في عقار
 الكبير تأمل (قوله او كونه في يد متغلب) كأن استردته منه الوصى ولا يبيعه له وخاف ان يأخذ المتغلب منه بعد
 ذلك تمسكاً بما كان له من اليد فللوصى بيعه وان لم يكن للميتم حاجة الى ثمنه كما في بيع الخائيه (قوله يجوز)
 فليس للصغير نقضه بعد بلوغه اذ لا بشفقة كاملة ولم يعارض هذا المعنى معنى آخر فكان هذا البيع نظراً
 للصغير وان كان الاب فاسد لم يجر بيعه العقار فله نقضه بعد بلوغه هو المختار الا اذا باعه بضعف القيمة اذ
 عارض ذلك المعنى معنى آخر ويجوز بيعه منقلبه في رواية ويوضع ثمنه في يد عدل وفي رواية لا الا بضعف قيمته
 وبه يفتي جامع الفصولين وسياق في الفروع (تنبيه) ظاهر كلامهم هنا انه لا يقتصر بيع الاب عقار ولده الى
 المسوغات المذكورة في الوصى ونقل المحبوى في حواشى الاشياء من الوصايا ان الاب كالأوصى لا يجوز له بيع
 العقار الا في المسائل المذكورة كما افق به الحائقي اه ثم راثبت في مجموعة شيع مشافهاً معلا على التركمان في قد
 نقل عبارة المحبوى المذكورة ثم قال ما نصه وهو مخالف لاطلاق ما في الفصول وغيره ولم يستند الحائقي في
 ذلك الى نقل صحيح. ولكن اذا صارت المسوغات في بيع الاب ايضاً كما في الوصى صار حسناً مفيداً ايها
 (ردالمحتار ص ٥٠٥) ولله سبحانه وتعالى اعلم - ١٩ / محرم، سنة ١٣١٩ هـ

د پلار نه علاوه د نورو خپلو خپلوانو د وصيانو لپاره

د صغير په مال كښي تصرف كول

سوال هندی په مرض الموت کښي د خپل نابالغ اولاد د پاره زید وصی مقرر کړو. دغه نارینه وفات نه لږ وړاندې خالد عمرو لره دخپلو نابالغه وروڼو او خويندو د پاره وصی مقرر کړو اوس

پويشته داده چه زید او عمر د مړی د نابالغ اولاد، ورونو او خويندو منقوله او غیر منقوله جائیداد خرڅولې شی او که نه؟ بنوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د والد، نیکه او د قاضی نه علاوه د نورور رشته دارو د طرفه مقرر کړې شوی وصیانو لره د صغیر د منقوله اشیاء خرڅول مطلقا او غیر منقوله جائیداد خرڅول صرف په څلورو صورتونو کښې جائز دي، خو په دې شرط چه دا منقوله او غیر منقوله اشیاء صغیر ته د موصی نه په میراث کښې پاتې شوی وی، په نورو اموالو کښې تصرف جائز نه دي.

د جائزو صورتونو تفصیل

۱، د مړی د دین ادا کولو د پاره اگر که دین کل جائیداد لره محیط وی نو کل جائیداد هم خرڅولې شی، او که نه نو صرف په قدر د دین به یی خرڅوی

۲، د تنفیذ د وصیت مرسله د پاره بقدر تنفیذ وصیت، د ټولې زمکې خوڅول جائز نه دی، د وصت مرسله نه مراد دا دي چه د څه خاص نسبت تعین نې نوی کړې، لکه ثلث، ربع، خمس وغیره

۳، د سیلاب د وجې نه د زمکې د تباہ کیدو یا د مکان د غورځیدو ویره وی.

۴، د یو ظالم د قبضه کولو ویره وی.

که د مذکوره صورتونو نه علاوه د صغیر د نفقې وغیره ضرورت راغې نو معامله به د قاضی عدالت یا په مجلس حکم کښې په پیش کولو سره فیصله کړې شی

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى تحت قوله (قوله ووصی ابی الطفل اخی الخ) واما وصی الاخ والام والعم وسائر ذوی الارحام ففي شرح الاسهبیجانی ان لهم بیع ترکه البیت لدیعه او وصیته ان لم یکن احد من تقدم لابیع عقار الصغیر اذ لیس لهم الا حفظ المال ولا الشراء للتجارة ولا التصرف فیما یملکه الصغیر من جهة موصیهم مطلقا لانهم بالنظر الیه امانت نعم لهم شراء ما لا بد منه من الطعام والكسوة وبيع منقول ورثة المیتهم من جهة الموصی لکونه من الحفظ لان حفظ الثمن ایسر من حفظ العین اذ من ادب الاوصیاء وغیره. ولی جامع الفصولین والاصل فیہ ان اضعف الوصیین فی اقوال الحالین کاقوی الوصیین فی اضعف الحالین واطعف الوصیین وصی الام والاخ والعم واقوی الحالین حال صغر الورثة واقوی الوصیین وصی الاب والجد والقاضی واطعف الحالین حال کبر الورثة ثم وصی الام فی حال صغر الورثة کو صی الاب فی حال کبر الورثة عند غیبة الوارث فلولی بیع منقوله لا عقارة کو صی الاب حال کبرهم اذ (رد المحتار ص ۸۸ ج ۵)

وقال العلامة المحصی رحمه الله تعالى: قلنا وهذا لو البائع وصیاً لا من قبل ام واخ فانها لا یملکن بیع

العقار مطلقاً ولا هراء غیر طعام وکسوة.

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى : (قوله مطلقاً) ای ولو فی هذه المستثلیات واذا احتاج الحال الی بیعه یرفع الامر الی القاضی ط (ردالمحتار ۳۳ ج ۵)

وقال العلامة المحصکفی رحمه الله تعالى : وان لغير الوصی التصرف بخوف متغلب وعلیه الفتوی ومما یمه لها علقة علی الملتقی.

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى : (قوله ومما یمه فیما علقة علی الملتقی) حیث قال وانما لم یحصر التصرف فی الوصی اشارة الی جواز تصرف غیره کما اذا خاف من القاضی علی ماله ای مال الصغیر فانه یموز لواحد من اهل السکة ان یتصرف فیهِ ضرورة استحساناً وعلیه الفتوی ذکرة القهستانی. (ردالمحتار ص ۳۳ ج ۵)
وقال العلامة الطحاوی رحمه الله تعالى : (قوله او خوف هلاک الخ) قال المحموی فی شرحه اما العقار لم یحصن بنفسه حتی لو خیف هلاکة او هلاک بدائه ملک بیعه لتعینده حفظاً له کالمنقول والاصح انه لا یملک لانه نادر فی الثمرات فی وملك اجارة کلل لانه حفظ انتهى (قوله لانه نادر) ای خوف الهلاک وهذا التعلیل غیر ظاهر لان الکلام فیما اذا تحقق هذا النادر - حاشیة الطحاوی علی الدرر ص ۳۳ ج ۲) ولله سبحانه وتعالی اعلم -
۲۳ / محرم ، سنه : ۱۴۱۹ هـ

د پلار د وصی لخوا دبالح اوکبیر اولاد په مال کنبی تصرف

سوال زید د مرگ په وخت عمرو د خپل اولاد د پاره وصی مقرر کړو . په اولاد کنبی څه بالغ دی او څه نابالغ . د بالغ اولاد په مال کنبی د وصی څومره پورې اختیار دی ؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم المصواب په منقول او غیر منقول جائیداد کنبی په دوو صورتونو کنبی تصرف مطلقاً جائز دی . که کبار حاضر وی او که غائب وی

۱. د مری د دین د پاره په قدر د دین

۲. د تنفیذ وصیت د پاره په قدر د وصیت د تنفیذ

او په دوو صورتونو کنبی په دې شرط سره تصرف جائز دی چې کبار غائب وی

۱. چه د سیلاب وغیره د وجې نه د زمکې یا د نورو اشیاء د تباهۍ ویره وی

۲. د چا جابر د قبضه کولو د وړې نه

قال العلامة المحصکفی رحمه الله تعالى : وجاز بیعه ای الوصی علی الکبیر الغائب فی غیر العقار الا لدین او خوف هلاکة ذکره عزمی ذاقه معزیا الی الخاتمة . قلعهو فی الزیلعی والقهستانی والاصح لانه نادر .

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله وجاز بيعه الخ) بيان المسألة انه اذا لم يكن على المبيع دين ولا وصية فان الورثة كبارا حضور الا يبيع شيئا ولو غيبا له بيع العروض فقط وان كلهم صغار ابيع العروض والعقار وان البعض صغارا والبعض كبارا فكل ذلك عتده وعندهما يبيع نصيب الصغار ولو من العقار دون الكبار الا اذا كانوا غيبا فبيع العروض. وقولهما القياس وبه نأخذ وان كان على المبيع دين او وصى بدارهم ولا دراهم في التركة والورثة كبار حضور فعند يبيع جميع التركة وعندهما لا يجوز الا بيع حصة الدين اة ملغصا من غاية البيان عن نكس الوصايا لابي المليف (قوله الا للدين) اي فله بيع العقار لكنه يوهم انه مقيد بكون الكبير غائبا وليس كذلك كما مر - وفي العناية قيد بأغلبية لانهم اذا كانوا حضور الميس للوصى التصرف في التركة اصلا الا اذا كان على المبيع دين او وصى بوصية ولم تقض الورثة الدين ولم ينفذوا الوصية من مالهم فانه يبيع التركة كلها ان كان الدين محظا ومقدار الدين ان لم يحط وله بيع ما زاد على الدين ايضا عند ابي حنيفة + خلافا لهما وينفذ الوصية بمقدار الغلف. ولو باع لتفصيلها شيئا من التركة جاز بمقدارها بالاجماع - وفي الزيادة الخلاف المذكور في الدين اذ قال في ادب الاوصياء ويقولها يفتي - كذا في المحافضة والغنية وسائر الكتب اتم مفهله في البرازية -

(قوله الاصح لا) راجع الى قوله او خوف ملاكه (قوله لانه) اي الهلاك نادر - قال في المعراج وقال بعضهم لا يملك وهو الاصح لان الدار لا يهلك غالبا فيبني الحكم عليه لا على النادر (رد المحتار ص ٢٥ ج ١٠)
قال العلامة الطحاوي رحمه الله تعالى: (قوله لانه نادر) اي خوف الهلاك وهذا التعليل غير ظاهر لان الكلام فيما اذا تحقق هذا النادر. (حاشية الطحاوي على الدر ٣٠ ج ٢)

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى (قوله ومما فيه علقته على الملتقى) حيف قال وانما لم يصر التصرف في الوصي اشارة الى جواز تصرف غيره كبا اذا خاف من القاضي على ماله اي مال الصغير فانه يجوز لواحد من اهل السكة ان ينصرف عليه ضرورة استحصانا وعليه الفتوى ذكره القهستاني. (رد المحتار ص ٢٠٠ ج ١٠)

قلت: حيف يجوز التصرف عند خوف الضياع لغير الوصي فلان يجوز للوصي اولى - والله سبحانه وتعالى اعلم

٢٢ / محرم ، سنة ١٢١٩ هـ

د يلاز او وصى له صغير نه په بيع او شراء كښي ايجاب او قبول

او د ثمن د اداء كولو طريقه

سوال - يلاز با وصى چه د صغير نه څه خيز اخلي يا نه په هغه خرڅوي نو ايجاب او قبول به

دواړه په خپله کوی او که نه څه بله طریقه اختیارول پکار دی ؟ او دغه شان د شراء په صورت کښي د ثمن د اداء او بیع په صورت کښي د ثمن داخستلو څه طریقه اختیارول پکار ده ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د پلار په بعت او اشتریت و نیلو سره بیع مکمل کیږي د قبلت و نیلو ضرورت نشته . او د وصی د پاره د قبلت و نیل هم ضروری دی . مگر د بیع په صورت کښي په مجردی بیعی سره د اب او وصی د صغیر د طرف نه په مبیعه قبضه کول معتبر ندی . بلکه دا ضروری دی چه مبیعه داسې جدا کړې شی که صغیر پرې قبضه کول وغواړي چه کولې یی شی که چیرې د داسې کولو نه وړاندې مبیعه هلاکه شوه نو پلار او وصی به ضامن وی . د تمکن من القبض نه به دا گنلې کیږي چه اب او وصی د صغیر د طرف نه قابض دی . له همدې وجې نه که دې نه پس مبیعه هلاکه شی نو د صغیر به هلاکه وی

د شراء په صورت کښي د پلار او وصی سابقه قبضه کافی ده . د مستقلي قبضي ضرورت نشته . دغه شان د بیعی په صورت کښي په ثمن باندې د پلار او وصی د مخکښي نه قبضه موجوده ده . نور د څه ضرورت نشته . البته د شراء په صورت کښي د اداء ثمن طریقه دا ده چه د قاضی یا د اصلاحی کمیټی د طرفه یو وکیل مقرر کړي شی او اول د صغیر دپاره په ثمن قبضه وکړي . بیاني پلار یا وصی ته واپس کړي

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالى تحت (قوله وبيع الاب الخ) : وقال في جامع الفصولين للاب شراء مال طفله لنفسه بهسور العين لا بها حصة اه وفيه لو باع ماله من ولدة لا يصير قابضاً لولدة مجرد البيع حتى لو هلك قبل التمكّن من قبضه حقيقة هلك على الوالد ولو شراء مال ولدة لنفسه لا يبرأ عن الثمن حتى ينصب القاضي وكيلاً لولدة يأخذ الثمن ثم يردّه على الاب ويتم البيع بقوله بعت من ولدى ولا يحتاج الى قوله قبلت . وكذا الشراء ولو وصيا لم يجهز في الوجهين ما لم يقل قبلت (رد المحتار ص ۷۰ ج ۱) ولله سبحانه وتعالى اعلم .

۲۷ / محرم ، سنه : ۱۴۱۹ هـ

د مرض الموت تعريف

سوال د مرض الموت جامع او مانع تعريف مطلوب دي ، يو ضعيف انسان چه څه مرض ورته نه وي . نو هغه به په مرض الموت سره مريض گنلې شی او کته ؟ که گنلې شی نو په څومره عمر کښي ؟ همدارنگه د کنسر و غره غوندي مرضونه چه عموماً د مرگ سبب گنلې شی ، په مرض الموت کسی داخل دی او که نه ؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب مرض الموت داسي حالت ته وائی چه په هغې کښي د هلاکت ويره وي او په داسي حالت کښي مړ هم شی . خواه که د دې د وجې وفات شی او که د بل څه د وجې نه .

که داحالت د مرض دوجې نه وی او که د بل څه له وجې وی . مثالیو کس په کشتی کښې دویږی . که چیرې د مرض مهلک کیدل معلوم نه وو نو هغې ته به مرض الموت هغه وخت وایو چه په هغې کښې دومره اضافه وشي چه مریض د کورنه د بهر ضروری مصالحو نه عاجز شی . مثلاً عالم د جومات د تلونه او تاجر د تجارت نه عاجز شی .

که مرض په یو حالت ودړیږي یعنی په هغې کښې اضافه نه کیږي او په دې یو حالت کښې د مرض په دې حالت یو کال پوره شی نو دا په مرض الموت کښې داخل ندې . بیا چه کله مرض زیات شی او د دې زیاتیدو په حالت کښې وفات هم شی نو د دغې زیاتوالی د وخت نه به مرض الموت شمیرل کیږي

قال العلامة ابن نجيم رحمه الله تعالى بعد ذكر عبارة جامع الفصولين : واراد به المرض الذي اتصل به الموت لان حلقها لا يتعلق بحاله الا به فلو طلقها في مرضه ثم صح ثم مات وهي في العدة لا توث منه كما سياتي - ولو طلقها في مرضه ثم قتل او مات من غير ذلك المرض غير انه لم يبرأ فلهذا الميراث لانه قد اتصل الموت بمرضه - كذا في الظهيرية (البحر ص ٣٠٣)

قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالى : من غالب حاله الهلاك عرض او غيره بأن اضداداً مرض عجز به عن اقامة مصالحه خارج البهت هو الاصح كعجز الفقيه عن الاتيان الى المسجد وعجز السوق عن الاتيان الى دكانه وفي حلقها ان تعجز عن مصالحها داخله كما في البزاية - ومفادها انها لو قدرت على نحو الطبع دون صعود السطح لم تكن مريضة .

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى : (قوله عجز به الخ) فلو قدر على اقامة مصالحه في البهت كالضوم والقيام الى الخلا لا يكون فأراد تفسيره في الهداية بأن يكون صاحب فراش وهو ان لا يقوم بمواجهة كما يعتاده الامعاء وهذا اشد من الاول لان كونه ذافراش يقتضي اعتبار العجز عن مصالحه في البهت فلو قدر عليها فيه لا يكون فأراد وضعه في الفتح حيث قال فاما اذا امكنه القيام بها في البهت لافي خارجها فصحيح انه صحيح اه وقال وبعد اسطر : ثم ان هذا انما يظهر ايضاً في حق من كان له قدرة على الخروج قبل المرض اما لو كان غير قادر عليه قبل المرض لكبر او لعله في رجليه فلا يظهر فيلحق اعتبار غلبه الهلاك في حقه وهو ما مر عن ابى الليث ويلحق اعتماده لما علمت من انه كان يلحق به الصدر الشهيد . وان كلام محمد يدل عليه ولا طرفة لمين كان عاجزاً قبل المرض ويؤيده ان من الحق بالمرض كمن يلهو رجلاً ونحوه انما اعتبر فيه غلبة الهلاك دون العجز عن الخروج ولان بعض من يكون مطعوناً او به استسقاء . قبل غلبة المرض عليه قد يخرج للقضاء مصالحه

مع كونه اقرب الى الهلاك من مريض طبع عن الخروج لصداق او هزال مغلا ولقد وفق بين القولين بأنه ان علم ان به مريضا مهلكا غالبا وهو يزاد الى الموت فهو المعتبر وان لم يعلم انه مهلك يعتبر العجز عن الخروج للمصالح هذا ما ظهر لي.

وقال بعد اسطر: قلت وحاصله انه ان صار قديما بان تطاول سنة ولم يحصل فيه ازدياد فهو صحيح اما لو مات حالة الازدياد الواقع قبل التطاول او بعدة فهو مريض (ردالمحتار ص ٣٠٠ ج ١) والله سبحانه وتعالى اعلم.

د مريض به مرض الموت كسبي د املاكو استعمال

سوال د يو سړي تيا په مرض الموت كسبي مبتلا ده ، د هغې په ملكيت كسبي فريچ ښخچال او څو پكې وغيره دي ، چه له هغې نه ټول كور والا استفاده كوي . د مرض نه وړاندې هم د هغې د طرفه د استفادې اخستو اجازت وو . نو اوس د مرض په حالت كسبي د هغې له څيزونو نه استفاده كول او د مريض د مال نه خوارك څښاك جائز دي او كه نه ؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب اهل قرابت چه د مرض الموت په وخت كسبي جمع كيږي . په هغې كسبي بعضي ورته وي او بعضي غير ورته ، په ورثو كسبي صرف د هغه كسانو د پاره بقدر معروف بغير د اسراف نه د مريض د مال نه خوارك څښاك جائز دي كوم چه د مريض خدمت كوي او مريض د هغوي د خدمت محتاج وي . او د غير ورثو د پره كه چيري مريض اجازت كړې وي نو د ثلث مال نه خوارك څښاك جائز دي ، د فريچ او پنكهو نه د انتفاع دا حكم دي كه چيري مريض د مرض په حالت سابقه اجازت منسوخ كړې نه وي يا نه د هغې څه تحديد نوي كړې نو كه د كور كسان وي يا نور د مريض پوښتنې ولا وي د ټولو د پاره انتفاع جائزه ده.

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى : (فرع) قال في البرازية وفي العتاي: اجتمع قرابة المريض عده يأكلون من ماله ان كانوا ورثة لم يهزلا ان يحتاج المريض اليه لتعاهده فيأكلون مع عياله بلا اسراف وان لم يكونوا ورثة جاز من ثلث ماله لو بامر المريض اه (ردالمحتار ص ٣٠٠ ج ١) . قال العلامة العتاي رحمه الله تعالى: يعتبر حال العقد في تصرف منجز فان كان في الصعة فمن كل ماله والا فمن ثلثه.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: (قوله والا فمن ثلثه) استثنى في الاشياء العبرع بالمنافع كسكي الدار قال فانه نافذ من كل المال وقماها فيها وفي حواشيها - (ردالمحتار ص ٣٠٠ ج ١)

وقال العلامة المحصفي رحمه الله تعالى: وفي الفتاوى الصغرى تبرعه في مرهه انما ينفذ من الغلب عند عدم الاجازة الا في تبرعه في المنافع فينفذ من الكل (الي قوله) لكن في العبادية انما من الغلب فلعله رواه ابن (ردالمحتار ص ٣٠٠ ج ١) والله سبحانه وتعالى اعلم.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُورِثُ مَا تَرَ كُنَّا لَهُوَ صَدَقَةً، يَغَارَى، مُسْلِم.

الحكمة الغراء في عدم توريث الانبياء عليهم السلام

- د انبياء كرامو عليهم الصلوة والسلام په اموالو كښې د ميراث دنه جاري كيدلو حكمتونه
- د عدم ميراث دلائل.
- د شيعه گانو د خرافاتو جوابونه.
- د شيعه گانو له كتابونو څخه د عدم توريث ثبوت.

د انبياء كرامو عليهم السلام په مال كښې د ميراث دنه جاري كيدلو حكمتونه

سوال . د حضراتو انبياء كرامو عليهم السلام په مال كښې د ميراث نه جاري كيدو حكمت او دليل څه دي؟ شيعه گان له دې خبرې نه منكر دي لهذا په مفصلو ليكلو سره زمونږ رهنمايي وكړئ .
بينوا توجروا .

الجواب ومنه الصدق والصواب . د حضراتو انبياء كرامو عليهم السلام په مال كښې د ميراث نه جاري كيدو دا لاندې حكمتونه دي .

(۱) انسان سره چه كوم مال او دولت او سازوسامان دي د دې حقيقي مالك خالق كائنات دي . انسان سره دا مال محض د يو څو ورځو امانت دي ، الله تعالى په فضل او كرم سره د د حاجاتو د رفع كولو دپاره دا خيزونه مستعار راكړي دي چه په دې كښې زمونږ هيڅ استحقاق نشته . كه چيرې د انسان د مرگ نه پس د ده مال پردو خلقو ته ورکړې شوې واى نو دا به هم ظلم نه وو . هركله چه انسان پخپله د دې مال مستحق ندي نو د ده اقارب به څنگه مستحق وگرځي ؟

مگر انسان په خپل كوتاه نظري سره دا مستعار مال خپل ملك گڼلې دي او د مرگ په وخت د دې مال په پرېښودو باندې غمگين كيږي ، لهذا الله تعالى محض په خپل شفقت او لطف سره د دې مال د ارث دپاره نژدې خپلوان معين كړي دي . د دې دپاره چه انسان مطمئن شي چه دا مال خو ځمنا ته جدا كيږي خو بيا هم د خپلو خپلوانو لاس لته ورځي

د حضراتو انبياء كرامو عليهم السلام په حقيقت شناس نظر باندې د غفلت پرده نه وي . هرڅيز لره په دنيا كښې مستعار كيدل او حقيقي مالك او متصرف فقط د ذات باري تعالى كيدل هروخت

د هغوئ په تصور کښې وی . هرکله چه د انبياء کرامو عليهم السلام دنظر دوربين يو خيز دپاره خپل نفس مالک او مستحق نه گڼي نو دهغوئ مال د هغوئ وارثانو ته ورکول او په دې هغوئ مطمئن کولو ته هيڅ حاجت پاتې نشو . حضرات انبياء کرامو عليهم السلام ته په ژوند کښې دا تمنا نه وه چه زمونږ د اقاربو ترکه دې مونږ ته راکړې شی او نه د مرگ په وخت د خپل مال په پرېښودو هغوئ ته افسوس او غم وو ، لهذا انبياء عليهم السلام ته په مذکوره طريقو سره داطمينان ورکولو هيڅ ضرورت نه وو .

(۲) حضرات انبياء عليهم السلام د ټول امت روحاني پلاران دي ، د نبی علاقه هرچا سره وی . او په هر اسود او احمر باندې دهغه يو شان شفقت وی ، له همدې کبله د نبی مال په ټول امت باندې صدقه وی . چه هغه بغير د لحاظ د حر او عبد ، زنانه او نارينه ، صالح او فاسق ، قریب او بعيد د عامو مسلمانانو د مصالحو د پاره خرچ کولې شی . که چيرې د نبی مال صرف د هغوئ په وارثانو تقسيم کيدلې نو د اقرباؤ سره به د علاقې او شفقت خاص ظهور وو چه دا به د نور امت د خلقو د پاره د دل شکنۍ باعث وو چه د عام شفقت خلاف کار دې

(۳) حضراتو انبياء عليهم السلام به بغير د څه معاوضې نه د احکامو تبليغ کولو او اعلان به نئ کولو چه مونږ د چا نه هيڅ معاوضه نه غواړو ، نو که نبی د خپلو اقاربو وارث وای نو دا اعتراض کيدې شو چه دوی د خپل امت نه مال اخستې دې او که د نبی ميراث په هغوئ تقسيم کيدلې نو دشمن به اعتراض کولو چه د خپلو اقاربو د پاره ئې مال جمع کړو ، لهذا د دې اعتراض بيخکنی وشوه چه نبی کښې د چا نه د څه اخستو حرص نشته او نه چاته د څه ورکولو يا وارثانو ته د مال جمع کولو تمنا کوی

(۴) حضرات انبياء کرام عليهم السلام ته د اعلى درجې برزخي حیات حاصل دې چه په هغې باندې بعضې دنيوی آثار هم مرتب کيږي ، له همدې کبله د حضرتو انبياء عليهم السلام اجساد زمکه نه خوری او د حضور ﷺ د وفات نه پس د هغوئ ﷺ ازواج مطهرات رضی الله تعالی عنهن په امت داسې حرامې دی لکه څنگه چه د حضور ﷺ په ژوند کښې حرامې وې . د ميراث نه جاری کيدل هم د هغې برزخی ژوند اثر دې .

(۵) که چيرې د انبياء کرامو عليهم السلام مال د هغوئ وارثانو ته ورکول کيدې نو ممکنه وه چه بشریت د تقاضا مطابق د هغې وارثانو د مال د حصول له خاطره کله د انبياؤ د وفات فکر رغلې وې چه دا د هغوئ د پاره وبال وو ، له همدې کبله الله تعالی په خپل فضل سره هغوئ د ترکي نه نا اميده کړل او په هغوئ ئې خفيف نقصان برداشت کړو او ديو لوی وبال او هلاکت نه ئې بچ کړل

(۶) حضور ﷺ فرمايلي دي ان لا تأکل الصدقه . (مطلق عليه) -

او به مل خای کسی نی او فرمایند: لا نورعما تر کنا فهو صدقة (بخاری و مسلم)
 د دی دوا و روایتو د یوځای کولو به معلومه شوه چه د ایب کرامو علیه السلام که د
 دعوی په وارنو حرامه ده . ځکه چه صدقه ده

په یو حدیث کښې داسې ارشاد دي: لا تقسم ورثتی دینار اما تر کما بعد صدقة لسانی و مونة عاملی
 فهو صدقة (بخاری و مسلم)

په دې روایت کښې د عامل څو معنی کیدی شي خلیفه، کفیل کار، خادم . گورکن
 فیرکنیستونکې ، د وفات نه پس هم د ازواجو مطهراتو رضی الله تعالی عنهن نفقه د حضور سید
 په مال کښې پقی پاتې کیدل هم د برزخی ژوند اثر دي

هكذا العلامة السیدنا صفر حسین قدس سره . والله سبحانه و تعالی اعلم .

۱۳ / جمادی الاولی ، مه : ۷۳ هـ

د انبیاء علیهم الصلوة والسلام له میراث سره متعلق

د شیعه گانو د دلائلو جوابونه

سوال شیعه گان وائی چه د انبیاء علیهم الصلوة والسلام په مال کښې د میراث د جباری کیدو
 ثبوت په قرآن کریم کښې موجود دي لکه چه الله پاک فرمایي ((وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ)) . نو دوی له
 دی نه استدلال کوی . د دې محقق جواب او فرمایي . بینوا توجروا

الجواب ومنه الصدق والصواب شیعه گان عموماً د ((وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ)) او د حضرت زکریا
 علیه السلام دعاء ((رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا فَيُؤْتِيهِمْ وَيُؤْتِي مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَحِيمًا)) نه استدلال
 کوی . د دوی دا استدلال محض تلبیس دوکه دي ، ځکه چه په دې ځای کښې ارث فی المال مراد
 نه دي بلکه علم او حکمت او په نبوت کښې ارث مقصود دي

همدارنگه د ارث لفظ د جانشین کیدلو او اخستلو په معنی هم استعمالیږي . مگر دا
 جانشینی یا اخستل بطور میراث ندی . په قرآن کریم کښې راغلی دی ((وَأَوْرَثْنَا مَرْثَاهُ))
 ((اورثه امان عبادنا من کان تلقا)) ((کدامن الوارثین)) په اول آیت کښې جانشین خو پیدل . په دوسه
 کسې ورکول . په دریمه کښې اخستل مراد دی

د اهل تشیع په مستندو آیتونو کښې د ارث فی المراث مراد نه اخستلو باندې خو مرث

۱. د ابن ورت فی المال کیدل طهري او ندبهي امري نو دعوی د حرمه لغوه وی

۲. د حضرت داؤد علیه السلام یو خاص هم وو، که په ورث سلمان کسی رث فی المال مراد
 و حسنی شي بود اخره لا مری چه یو روخ مولود شي وارث فی المراث و نه مگر خون و د صدق

۳. په حديث کښې دې انا مقرر الانبياء لاورف ما تر کف بعد مونة عامل و نفقة لسأل صدقة (مسند احمد ص ۳۳ ج ۲) د دې نه ثابت شوه چه په آيات قرآنيه کښې ارث فی المال مراد ندې

۴. د شيعه گانو په کتابونو کښې پخپله تصريح ده چه په «ورث سليمان داؤد» کښې ارث فی الثبوة مراد دې عن ابی عبدالله رضي الله تعالى عنه قال ان سليمان عليه السلام وورث داؤد عليه السلام و ان محمد ﷺ وورث سليمان عليه السلام (اصول کافی)

د بعضو علماؤ قول دې چه نه وارث کيدل صرف د حضور ﷺ خصوصيت دې . هغوی ته د دې آيت د جواب ضرورت نشته

په حديث (ما تر کفا صدقة) کښې شيعه گان وائی چه «ما» نافية ده او صدقة منصوب دې . او بعضې وائی چه «ما تر کفا صدقة» . د (لاورث) مفعول ثاني دې . اي لاورث الشئ الذي تر کفا صدقة د دې جواب دا دې چه د (صدقة) روايت بالرفع دې او (فهو صدقة) روايت هم د دې مؤيد دې همدارنگه په دويمه توجيه کښې د حضراتو انبياء کرامو عليهم السلام څه خصوصيت دې ؟ کوم سړي چه هم خپل مال صدقه کول غواړي د هغه ورته د هغه مال مستحق نه وي .

شيعه گان وائی چه د حضور ﷺ د والد ماجد وينځه ام ايمن رضي الله تعالى عنها حضور ﷺ ته په ميراث کښې ملاؤ شوې وه - چه هغې د والدي د وفات نه پس د هغوی ﷺ پالنه وکړه . چه د هغې نکاح حضور ﷺ د خپل متبنی خوي حضرت زید رضي الله تعالى عنه سره کړې وه . همدارنگه حضور ﷺ ته د حضرت خديجې رضي الله تعالى عنها نه هم ډير مال په ميراث کښې ملاؤ شوې وو

د دې خبرو جواب دا دې چه ام ايمن رضي الله تعالى عنها د حضور ﷺ د والد ماجد د وفات نه پس د حضور ﷺ د نيکه او والدي مملوکه وه . دې دواړو حضراتو د شفقت په وجه حضور ﷺ ته هبه کړې وه . بيا حضور ﷺ آزاده کړه . د دې نه علاوه دا واقع قبل البعث ده

حضرت خديجې رضي الله تعالى عنها هم په خپل ژوند کښې خپل ټول مال او اسباب حضور ﷺ ته نذر کړي وو د دې لپاره چه خلق ورته دمفلس او فقيرئ پيغور ورته کړی شی . ووجهک عائلا فاعطی کښې دې طرف ته اشاره ده .

د حضراتو انبياء کرامو عليهم الصلوة والسلام په مال کښې د ارث نه جاري کيدو روايت خپله د شيعه گانو په کتابونو کښې هم موجود دې

عن ابی عبدالله جعفر الصادق رضي الله تعالى عنه انه قال ان العلماء ورثة الانبياء و ذلك ان الانبياء لم يورثوا دهرها ولا دنهارها و اما وورثوا احاديثهم (اصول کافی ص ۳۳۱) مصالي کتاب العقل ج ۱ ماول ص ۳۰ بوليه تعالى اعلم -

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَتَأْكُلُونَ الثَّرَاثَ أَكْلًا لَّيًّا ﴿١٩﴾ وَتُخْبِتُونَ أَلْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾﴾

د شریعت مطابق

د میراث تقسیم او دهغې اهمیت

وړاندیز

د حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ لخواه څخه .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قرآن کریم د یو اعلیٰ بلاغت جامع کلام دی ، په یو یو حرف کښې یې اشارات او نکات دي ، د اکثر احکام شرعیو فقط اصول قرآن بیان کړې دي او جزئیات یې رسول الله ﷺ ته سپارلې دي چه حضور ﷺ د دې تفصیلات په خپل قول او فعل سره مسلمانانو ته بیان کړي .

لیکن د بعضې احکامو د اهمیت د وجې نه د هغې پوره جزئیات قرآن خپله په پوره تفصیل سره بیان فرمایلي دي ، ټول عائلي (کورنۍ) قوانین لکه : نکاح او طلاق او د زوجینو په تعلقاتو که غور او فکر وکړې شی نو د دې ټولو جزئیاتو پوره تفصیل په قرآن کښې موجود دي ، دغه شان د وراثت د تقسم پوره قانون سره دهغه د جزئیاتو د تفصیل نه په قرآن کښې واضحه بیان شوې دي . د دې نه د وراثت د خاص اهمیت اندازه معلومېږي .

دغه شان اسلامی تعلیم په ټولو معاملاتو کښې د انسانی حقوقو په پوره ادا کولو زور ورکوي لیکن د وارثانو د حقوقو د ادا کولو تاکیدونه په خصوصیت سره ذکر دي . سبب یې دا دي چه د میراث نه حاصلیدونکې حصه مستقیماً د حق تعالیٰ عطیه او ورکړه ده په دې کښې د انسان د هېڅ کسب او عمل دخل نشته ، له همدې وجې نه د میراث په ذریعه اخستل شوی مال ته اطمینان و نیلې شوې دي . کوم سړي چه د دې په تقسیم کښې د قانون الهی مخالفت کوي هغه په څو

و جوهو سره د الله تعالی د غضب او قهر مورد وی

اول دا چه شاهي انعام لره خپل حقدار ته رسول د دمه وه په هغې کښې د خيانت وکړو.

دويم دا چه حقدار ئې د حق نه محروم کړو او ظلم ئې وکړو.

دریم دا چه دا ظلم کوم چه د وراثت په تقسیم کښې کيږي په نسلونو کښې چليږي او د دې وبال په هغه سړي باندې وی چا چه په اول تقسیم کښې خيانت کړې وی کومو کسانو ته چه الله تعالی د دين بصيرت او د آخرت فکر ورکړې دې هغوئ د دې ظلم نه ډیر په خصوصیت سره خان لرې ساتي . خکه چه د تقسیم نه پس د هغې د وبال نه بچ کيدل ډیر مشکل دی .

مگر افسوس په دې خبره دې چه په نن صبا مسلمانانو کښې په دې معامله کښې انتهائي غفلت او سخت کمي موندلې کيږي

اوس ضرورت د دې خبرې دې چه اهل علم او اهل دين دې عوامو لره په دې خبره باندې دخبرولو او پوهولو دپاره پوره پوره کوشش وکړي . په دې وخت کښې يو مقدس بزرگ چه دخپل عمر په آخری منزل کښې دې الله تعالی د هغه په زړه کښې د دې ضرورت او اهميت احساس پيدا کړو او مولانا رشيد احمد صاحب ئې د دې کار دپاره منتخب افرمائيلو . ماشاء الله موصوف ډیر په ښه انداز کښې د يوې مختصرې رسالې په صورت کښې دا علمی فريضه ادا کړه .

ليکن صرف په يو کتاب ليکلو سره دا مشکل نه حل کيږي خو پورې چه د دې د اشاعت لپاره داسې څه انتظام نه وی چه د مسلمانانو هر کور ته ورسيږي او هر مسلمان نارينه او زنانه د دې نه واقف او باخبر شي

نو خکه ضرورت د دې خبرې دې چه د عوت او تبليغ کار کولو والا حضرات بايد د دې اشاعت عام کړي . اهل خير حضرات د دې نسخې په ډیر تعداد کښې واخلې يا ئې په خپله چاپ کړي او په مسلمانانو کښې ئې تقسیم کړي . الله تعالی دې دا کوشش کامياب کړي . آمين . ثم آمين .
والله المستعان وعليه التكلان

بنده محمد شفيع هدا الله هه

دارالعلوم کراچی نمبر ۱۲

۲۰ رمضان ، سنه ۱۳۸۷ هـ

يو ضروري وړاندیز

د حضرت مولانا شاه عبد العزيز صاحب رحمۃ الله تعالى عليه له طرفه

بسم الله الرحمن الرحيم

محمد قنصلی علی رسولہ الکریم

وروسته له حمد او صلوة نه د مستندو علماؤ کرامو او د جماتونو ذمه دار امامانو او همدارنگه د دیني او مذهبي کتابونو لیکونکو مصنفینو ، مؤلفینو په بابرکته خدمت کښې عرض دې چه تاسو حضرات باید دې طرف ته زیاته توجه وکړئ .

میراث په شرعی ، اسلامی ، پیغمبري تعلیم کښې چه کوم اهمیت لری هغه اظهر من الشمس دې ، او اکثر د دنیا مسلمانان علما او علما بې خبره او نا واقفه موندلې شی او دا ظاهره ده چه په ټولو دیني خبرو کښې دا حق الله او حق العباد کښې د زیات نه زیات ضروري او متفق علیه دې ، څومره ښه خبره به وی چه د دې اهمې فریضې د پاره د څلورو وارو طرفونو نه آواز اوچت کړې شی . په قول او قلم باندې د شرعی میراث په ادا کولو زور ورکړې شی ، علما او مشایخ په خپل وقت راشی او ښې طریقې سره عرض او معروض وکړی ، نوانشاء الله دا خدمت به نه ضایع کیږی .

د څه مودې نه د ناچیز په زړه کښې د تمنا په درجه کښې دا خبره وه چه څه ښه خبره به وی چه مونږ ټول په جمع د دې عظیم الشان کار سعادت حاصل کړو ، یوه ورځ د الله تعالی په توفیق سره په زړه کښې دا یوه پخه اراده پیدا شوه او ما استاذ العلماء حضرت مولانا مفتی رشید احمد صاحب زاد الله نور ایمانه ته عرض کړه چه هغوی د الله تعالی په فضل او کرم سره شپه او ورځ د دین په خدمت کښې مشغول دی او په قول او قلم سره د دې اشاعت په مقصد کښې هر اعتبار سره د دې اهل دې . هغوی څما استدعا په سر سترگو سره قبوله کړه او ډیره زر ئې دا رساله ولیکله او شایع ئې کړه ، دغه شان نور علماء کرام ، د دین بزرگان ، پیران عظام ، د دیني ترقی د پاره محنت کولو والا احباب دې د دې د پاره ښه پوره پوره کوششونه وکړی .

د سید المرسلین رحمۃ للعالمین خاتم النبیین شافع محشر ساقی کوثر احمد مجتبی محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم روح پاک لره دې زیات نه زیات خوشحاله کړی او د ځان د پاره دې صدقه جاریه اوسعادت دارین ثواب حاصل کړی ، او څما اود هغه مسلمانانو نارینه او زنانه د پاره کوم چه په دې مبارک اوضروری مقصد کښې حصه واخلی هغوی ته دې دحق رضاء ، عافیت دارین او قوه ایمانی او صحت جسمانی نصیب شی ، آمین بالنبی الامین

هدایت

په دې اهم کار کښې کوشش کولو والا ته چه کوم فضیلت حاصلیږی صرف دومره فکر کول

کافی دی چه هرکله حدیث په بناء په یو پرېښودې شوې سنت عمل کولو سره د سلو شهیدانو ثواب ورکول کیږي نو په دې متروکه فریضه باندې په عمل کولو سره به الله تعالی څومره لوی انعام ورکوي

تنبیه: کومو حضراتو چه د قرآن او حدیث خلاف د مړو مال تقسیم کړې وی نو هغوی دې راروان وخت کښې په شرعی قانون سره د مال تقسیمولو انتظار کوي بلکه د ذمه دارو علماؤ نه دې پوښتنه وکړې شی او چه د کومو کسانو حق پاتې شوې دې هغوی ته دې خپل حق ورکړي او توبه دې وکړي، دې د پاره چه بری الذمه شی، او که په ادا کولو کښې مجبور او معذور وی نو چه څومره کولې شی په هغې کښې دې تاخیر نکوي، او کوم چه نشي ادا کولې د هغوی نه دې معافی وغواړي، دا خبره یاده ساتل پکار دی چه د نابالغ حق د هغه په معاف کیدو سره نه معاف کیږي.

خادم العلماء:

بنده عزیز دُعا جو دهلوی غفرله ولوالديه.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَكُلُّي وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِ الْاَلَمِ اَسْطَفٰى

اما بعد: الله تعالی چه د حضرات انبیاء کرامو علیهم السلام د میراث نه خپلو کومو بندگانو ته حصه ورکول او د خپل دین د حفاظت د پاره منتخب کول غواړي نو د هغوی په زړونو کښې د تبلیغ او د دین د اشاعت داسې درد پیدا کوي چه هغوی په یوخت کښې هم آرام ته نه پرېږدي او د ژوند تر آخری ساه پورې ئې بې قراره کړی وی، په حضرت عمر رضی الله تعالی عنه باندې د شهادت په وخت پښ و سکول شوې چه هغه د خیتې د زخم نه بهر را وه وتلې، په هغه زمانه کښې به دا د مرگ حتمی او یقینی علامه شمارل کیدله، چنانچه د دې تجربې نه پس ټولو حضراتو ته یقین وشو چه اوس به د دنیا نه رخصت کیږي په دې وخت کښې یو نوجوان د عیادت د پاره راغې، کله چه هغه تلو نو واپس ئې راؤبللو او هغه ته یې وفرمائیل چه لنگ د گیتو نه بره ساته «سبحان الله» د دین د تبلیغ او د خپل مسلمان ورور د کامیابې او آبادی څومره جذبه وه چه د زخم شدت اود مرگ لیدلو هم د دې نه غافله نکړې شو. د غور کولو مقام دې چه آخر دا څه خیز دې حضراتو لره د ژوند او د هغې د ټولو لذاتو نه مستغنی کړې وو

بذکر حبیب از جهان مشتغل

بسودای جانان زجان مشتغل

چنان مست ساقی که می ریخته

بذکر حق از خلق بگریخته

دا مقام د محبت درد ساتلو والا ته حاصلیری ، د هغوی بصیرت روښانه کړې شی . او په هغوی د اشیاء حقائق منکشف کړې شی .

در درون خود بیفزا درد را تابه بنی سبز و سرخ وزرد را
د چا زړونه او سترگې چه د درد محبت نه خالی دی هغوی د دې د حقیقت نه څه خبر دی ؟
تو ندیدی گهی سلیمان را چه شناسی زبان مرغان را
لطف شناسی بخدا تانچشی

لطف مے تجھ سے کیا کسوں زاہد حائے کم تخت تو نے پی ہی نہیں
اوس ہم زمانہ د داسې منتخب هستو نه خالی نده
هنوز آن ابر رحمت درفشان است خم و خمخانہ با مهر و نشان است
کومو خلقو ته چه په دې زمانه کښې داهل الله د فقدان شکایت دې دا په حقیقت کښې د هغوی
د نظر قصور دې د هغې وجه دا ده چه په هغه کښې طلب نشته
آب کم جو تشنگی آور بدست تابجو شد آبت از بالا و پست

که یو سړې د اوبو نه پیدا کیدو شکایت کوی نو دا د دې خبرې دلیل دې چه په حقیقت کښې دې تېرې ندې . د الله تعالی ذات ډیر کریم دې هغه کله هم یو ترې بنده وچې شونې او طالب لره محروم نه واپس کوی ، ((واللّٰه جاهدو فیهالهدیهم سبلًا — اولک کان سعیدهم مشکوراً)) ، هغه ذات ډیر شکور دې ، غرض دا چه دا د نفس او شیطان چال او فریب دې ، چه الله والا څوک نه موندل کیږي . آیا په دنیا کښې دا چیرته آوریډلې شوې دی چه په درد او تکلیف کښې یو مبتلاه اود مرگ په پنجه کښې گرفتار مریض دا اووایی چه ماته د علاج دپاره څوک ډاکتر یا طبیب په نظر نه راځي ، په داسې وخت کښې هغه ته هر څوک طبیب ښکاری ، ځکه چه هغه ته دنیوی ژوند محبوب دې ، ددې اهمیت شته او د دې برعکس د حقیقی اودانمی ژوند اهمیت ئې په زړه کښې نشته کارها باخلق آری جمله راست باخدا تزویر و حیلہ کی رواست

کومې واقعې چه زه متاثره کړم او دې رسالې لیکلو ته ئې اماده کړم په زړه کښې د هغې واقعې د اثر زیاتوالی د عنان قلم د قابو کولو د کوشش باوجود خلاف عادت په بره لیکلو کښې څه لږ اوږدوالي پیدا کړو ، ما دا وئیل چه د دین د حفاظت درد ساتلو والا داسې حضرات اوس هم موجود دی چه د امت مسلمه ادنی دیني یا دنیوی تکلیف هغوی لره داسې بې قراره کړې چه آرام او راحت ئې ختم شی او جسمانی تکالیف او امراض حتی چه د مرگ او ژوند کش مکش هم د هغوی په لاره کښې د ذرې برابر مانع نشی پیدا کولې بلکه په داسې حالاتو کښې منزل حبیب نزدې گوری

او د هغوی مرکب د همت نور هم زیات تیز شی . د داسې منتخب هستو نه یو چمکداره هستی د سحر چراغ د حضرت مولانا شاه عبدالعزیز صاحب دامت براکاتهم ذات دې . د سختې بیماری او انتهای ضعف او کمزورۍ په دوران کېنې چې هر کتلو والا په دې ونیلو مجبور وو :

مریض محبت میں اب کیا رہا ہے جو میں سانس باقی وہ آج رہے ہیں

ماله ئې پیغام راوړلیگو چې یو ضروری کار دې ، چې بنده حاضر شو نو وې فرمائیل . د شریعت مطابق په میراث تقسیم کولو کېنې ډیرې غلطۍ کېږي ، ډیرې ښې ښې دیندارې کورنۍ په دې مهلک مرض کېنې مبتلا دی ، د دنیا په محبت کېنې گیرشی نو خپل عاقبت برباد کړي ، دې د پاره د شریعت مطابق د میراث د تقسیم اهمیت او چې په دې کېنې کومې غلطیانې کولې شی د دې په تفصیل یوه رساله ولیکو . د بنده په ذهن کېنې فوراً د حضرت عمر رضی الله تعالی عنه د ذکر شوې واقعي تصویر راغې او په فکر کېنې شوم .

دا حضرات څومره اوچتې حوصلې والا دی ، الله تعالی دوی لره څه عجیبه درد د محبت نصیب کړې دې ، د داسې قسم تقاضو عموماً بنده سره هم یو جواب وی یعنی د فرصت نشتوالې او د لیکلو د عدم اهلیت صحیح او معقول عذر بیان کولو سره مې خپل ځان فارغ کولې شو ، مگر د دې تقاضې نوعیت راته په ژبه مهر د سکوت ولگولو د «نه پای وختن نه جای ماندن» کېنې مې سوچ کولو چې د وقت تقضا ده ، زه خو به لاړ شم او په خپلو مشاغلو کېنې به شروع شم او بس خبره به ختمه شی مگر شاه صاحب په خدا داد بصیرت سره غالباً څما په دې کیفیت پوهه شو او د جیب نه ئې پیسې راکړې او ارشاد ئې او فرمائیلو . چې دا د رسالې د طباعت وغیره د مصارفو د پاره دی . الله تعالی به د باقی مصارفو د پاره هم انتظام او فرمائی

دا په حقیقت کېنې یو ځنځیر وو ، داسې ونیولې شو بلکه داسې ونښتلو چې ټول زور ئې پرې ختم کړو . د حیرانتوب انتهای ده چې الله تعالی دې حضراتو ته څومره لوی صیادی صلاحیت ورکړې دې . هر کله چې د فرار لاره ښکاره نشوه نو مستعیناً بالله ټول مشاغل مې وروسته کړل او رساله مې مرتب کړه ، که چیرې د دې په ترتیب کېنې څه خامی وی نو بیا هم مضامین قیمتي دی . ځکه چې څما خپل څیز ندې د قرآن او حدیث جواهر دی ، که درر منظومه وی او که منثوره بهر کیف د هغې قیمت او حسن ذاتی کېنې څه فرق نه پریوځي . قال الهومیری رحمه الله تعالی :

فالدرد داد حسنا وهو معتظم ولس ینقص قدر او غیر معتظم

څو ورځې پس حضرت شاه صاحب د ټولو مصارفو پیسې راوړلېلې ، اوس دا رساله ستاسو په خدمت کېنې ده ، حضرت شاه صاحب خپل کار وکړو د هغوی جذبه به ان شاء الله تعالی نه ضائع کېږي د خپل ځان د پاره ئې د آخرت توبه او د امت مسلمه د پاره ئې یو حجت قائم او فرمائیلو ،

اوس د دې اشاعت او په دې عمل کول او نورو خلقو ته د عامل جوړولو کوشش کول ستاسو ذمه داری او ستاسو کار دې

خدانخواستہ داسې نه وی چه بیا د قیامت په ورځ د دې حجت جواب جوړ نشی . الله تعالی دې د دې ناچیز خدمت قبول او فرمائی او مونږ ټولو ته دې د دې د تبلیغ او اشاعت او په دې د عمل کولو توفیق راکړی . آمین ، ثم آمین . وماذا لك علی الله عزیر

رشید احمد متصف رمضان : ۱۳۸۷ هـ

د میراث په تقسیم کښې غلطیانی

(۱) په مسلمانانو کښې ډیر تعداد د داسې خلقو دې چه هغوی د فانی دنیا په محبت کښې گیرشی او په شرعی اصولو د میراث د تقسیم نه ځان ساتی ، بیا که خپل ځان گنهگار وگنی او د دې نه انحراف وکړی نو دا فسق او عظیمه گناه ده چه په دې باندې د وعید بیان به وروسته راشی انشاء الله تعالی ، او که خدانخواستہ د قرآنی قانون نه انکاریا د دې نه نفرت او استخفاف راغې نو دا صریح کفر دې ، د دنیا د یو څو ورځو د عیش او عشرت د خاطرې د آخرت د دائمی نعمتونو نه محروم کیدل او د جهنم عذاب اختیار کول او د حال د زمانې د منافعو د وجې مستقبل برباد کول او د فانی دنیا په حاصلولو کښې د خپل خالق ، مالک ، احکم الحاکمین او محبوب حقیقی ناراضه کول او دهغه په قهر او عذاب او د جهنم په اور جرات کول څومره لوی حماقت او کوتاه نظری او خراب انجامی ده ، الله تعالی دې هر مسلمان د دې نه محفوظ کړی ، آمین .

خلیل آسادر ملک یقین زن نوای لا احب الاقلین زن

عشقهای کز پنی رنگی بود عشق نبود عاقبت ننکی بود

عشق باصردہ نباشد پانیدار عشق را باحی و باقیوم دار

ارے یہ کیا ظلم کر رہا ہے کہ مرنے والو پہ مر رہا ہے

چودم حسینوں کا بھر رہا ہے بلند ذوق نظر نہیں ہے

(۲) په بعضې ځایونو کښې دا دستور دې که یوه کونډه دویمه نکاح وکړی نو هغه د میراث نه محرومه کوی ، دې وجې نه هغه عاجزه د خپل میراث د حصې د اخستلو لپاره دویمه نکاح نه کوی او ټول عمر د کونډوالی د مصائبو د برداشت کولو سره سره د مرحوم خاوند د خپلوانو او اقاربو دپاره شپه او ورځ د قسمها قسم مظلالمو تخته ګرځیدلې وی

(۳) په سندھ کښې دا رواج هم دې چه کومه ښځه د خاوند د قبیلې څخه نوی هغې ته د میراث حصه نه ورکوی دا هم ډیر لوی ظلم او جهالت دې . د ښځې حصه قرآن کریم په هر حال کښې فرض

کریں کہ ہفتہ د خاوند د خاندان نہ وی او کدہ بل خاندان نہ وی .

(۴) دا جرم خو اکثر د دیندارو او اہل علم خلقو پہ کورونو کنبی ہم موندی شی چہ پہ خورگانو باندی د میراث حصہ معاف کری ، مگر بنہ پوہہ شی او یاد ساتی چہ د خویندو پہ معاف کیدو سرہ تاسو بری الذمہ نشی کیدی ، اول خو دا چہ خویندی د جاہلیت د رواج مطابق د میراث حصہ لہ طلب کول دیر معیوب گنی او د ورونو د ناراضگی او د خلقو د طعن نہ ویریوی ، کافرانہ رواج د ظلم عظیم سرہ سرہ د دغی مظلومو بنشو ژبی ہم بندی کری دی او هغوی د بی وسی پہ حالت کنبی پہ زبان حال سرہ آواز کوی چہ :

یہ دستور زبان بندی عجب ہے تیری گھل میں

یہاں تو بات کرنے کو ترستی ہے زبان میری

د هغوی د پتہ درد او صدمی دا حال وی چہ :

مراد دیست اندر دل اگر گویم زبان سوزد

وگردم در کشم ترسم کہ مغز استخوان سوزد

د الله تعالی د خاطرہ د دغی بی ژبی مظلوم بنشو د پورته رسیدونکی آہ نہ وہ ویریوی او پہ خپل حال رحم وکړی ، چیرته د هغوی د زړہ درد ناکہ شغلہ ستاسو د ژوند عیش او عشرت خاوری نکړی . د سید دو عالم او محسن اعظم صلی الله علیه وسلم ارشاد دی : **اتق دعوة المظلوم فانه لم یسبہا** **وین الله** **عما** ، د مظلوم د بنیرو نہ وہ ویریوی خکہ چہ د هغوی او د الله پہ مینخ کنبی د هیخ قسم حجاب نوی ، یعنی د هغوی دعا دیرہ زر قبلیری : **بترس از آہ مظلومان کہ هنگامہ دعا کردن**

اجابت اذ در حق بہر استقبال می آید

پہ نورو باندی ظلم کول پہ حقیقت کنبی پہ خپل ځان باندی ظلم دی :

جو جلاتا ہے کسی کو خود ہی جلتا ہے ضرور
شمع بھی جلتی رہی پروانہ جل جائے بعد
پہ خبیث او حرام مال کنبی کلہ ہم برکت نہ وی

سنگر بھی کوئی دیکھا جو بھولا اور بھولا ہوگا

پہ قرآن کریم کنبی ارشاد دی : **(محق لله الرب ویزنی الصدقات)** . الله تعالی سود ختموی او صدقات زیاتہ وی

په دویم ځای کښې فرمائی: **وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبَاٍ لِّرِوَالِیْ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا یُرِوْا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تَرِیدُوْنَ وَهِيَ لِلَّهِ فَاولٰئِكَ هُمُ الْمُبْطِلُوْنَ**.

او کوم څیز چه تاسو په سود ورکوی دې د پاره چه د خلقو په مال کښې زیات شی نو دا د الله تعالی په نیزد نه زیاتېږي او کوم چه د الله تعالی د رضا د پاره زکوة ورکړئ نو داسې خلق الله تعالی سره زیاتېږي

که چیرې داسې ظالم د دنیوی عذاب نه بچ هم شی نو د حساب او کتاب یوه معینه ورځ یقینا راتلونکې ده چه دهغې په باره کښې الله تعالی فرمائی **«وَلْعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ»** یقینا چه د آخرت عذاب ډیر لوی دې ، الله تعالی دې ټولو مسلمانانو لره د دې عذاب اکبر نه د بچ کیدو توفیق ورنصیب کړي، آمین.

غرض دا چه اول خو دهغوئ محض په ژبې سره معاف کول شرعا معتبر ندی ، دویم دا چه که شاو او نادر یوه ښځه په خپل شرح صدر او طیب نفس سره څه معاف هم کړي نو بیا هم دا معاف کول د گناه نه خالی ندی ، ځکه چه په دې کښې خلاف شرع دهندوانو د ظالمانه رسم ترویج او تائید دې چه هغه گناه کبیره ده .

دریم دا چه دا معاف کول د شرعی اصولو خلاف دی ، ځکه چه حق معاف کول یا پرېښودل یا ساقط کول یا بری کول یا بخل وغیره صرف په الفاظو سره قرض معاف کیږي ، په دې الفاظو سره د متعین څیز تملیک نه کیږي . د متعین څیز د تملیک د پاره هبه ، عطیه ، هدیه یا ورکول وغیره الفاظ وضع شوی دی مگر په ترکه کښې په دې الفاظو سره هم تملیک نه کیږي . ځکه چه داسې یو مشترکه څیز چه هغه د تقسیم نه پس هم قابل انتفاع وی د هغې هبه کول شرعا صحیح ندی - بعضې خلق وائی چه وقتا فوقتا په اختر وغیره کښې خورگانو ته چه د کومې هدېې ورکولو دستور دې هغه دې په بدله کښې وروڼو ته خپله حصه ورکوی ، دا خیال هم غلط دې ، ځکه چه په دغې بیعه باندې د خویندو رضامندی نه موندل کیږي بلکه هغوی د رواج مطابق مجبوره دی . همدارنگه په مختلفو موقعو کښې د ورکولو والا هداياؤ مقدار جنس او مالیت مجهول دې لهذا دا بیعه صحیح نده . غرض دا چه حرامو لره حلال کول او د بې ژبې مظلومانو خورگانو د میراث حصه هضم کولو د پاره چه کوم چالونه هم وچلوولې شی نو هغه ټول شرعا مردود او باطل دی

۵) بعضې وارشان د مړي یو څیز معمولی گنې یا بې متبرک وگنې او بغیر د نورو وارشانو درضا او د خبرولو نه په هغې قبضه وکړي ، دا هم حرام او گناه کبیره ده چه د حق العبد د وحې نه په توبې سره نه معاف کیږي اگر که ډیر ادنی څیز هم وی ، او که په وارشانو کښې څوک د زلفه وی نو بیا خو د هغه په معاف کولو سره هم نه معاف کیږي خو پورې چه هغه بالغ شوي وی نو د هغه

معاف کول سرعا معتبر ندی . نو که د هغه د بلوغ نه وړاندې دغه وارث یا دا ماشوم وفات شی نو د آخرت عذاب به ئې په سر وی «اعاذنا الله منه» په داسې تبرک حاصلولو سره د جهنم عذاب اختیارول څومره لوی حماقت او خراب انجام حاصلول دی . البته که ټول وارثان عاقلان بالغان وی او د ټولو په طیب خاطر سره سره د پوره رضامندی یقین وی نو بیا څه بېاک نشته ، د مجنون او د نابالغه د رضا ته څه اعتبار نشته . بهر حال دې نه احتراز کول بهتر دی ، لدې وجې نه چه د ټولو وارثانو د رضا یقین مشکل دی ، همدارنگه خپل ځان له په نورو ترجیع ورکول او څه طلب کول د رواج او د همدردئ د جذبې خلاف دی ، لهذا د دې صحیح طریقه دا ده چه ټول هرڅه په وارثانو د حصو په اندازه تقسیم کړې شی که چیرې په یو څیز کښې د ټولو وارثانو رغبت وی نو هغه څیز دې په خپل مینځ کښې نیلام کړی کوم سرې چه زیات قیمت ورکوی هغه له دې ورکړې شی

په بدر په غزا کښې د حضرت زبیر رضی الله تعالی عنه توره د الله او د رسول ﷺ په دښمنانو باندې د زیات استعمال په وجه په هغې کښې یو خم جوړ شو ، د حضرت زبیر رضی الله تعالی عنه د وفات نه پس دا توره د هغوی ځوی حضرت عبد الله بن زبیر رضی الله تعالی عنه سره وه او د دوی د شهادت نه پس د دوی ورور حضرت عروة ابن زبیر رضی الله تعالی عنه سره وه . دا توره ډیره متبرکه وه ، ځکه چه د حضور ﷺ د معیت سره په غزوه بدر کښې د حضرت زبیر رضی الله تعالی عنه غوندې جلیل القدر صحابی په لاس د الله تعالی په لاره کښې د الله تعالی په دښمنانو په دومره شدت سره استعمال شوې وه چه په هغې یو نشان د همیشه د پاره یادگار پاتې شوې وو . نو له همدې وجې نه د حضرت عروة ابن زبیر رضی الله تعالی عنه د وفات نه پس د هغه په دوؤ خامنو کښې حضرت عثمان بن عروة رضی الله تعالی عنه دا مقدسه توره په درې زره واخسته ، په دې سره د هغه ورور هشام بن عروة رضی الله تعالی عنه فرمائی : ولودحت الی کمت اخذته . ځما دا خواش وو چه دا توره ماته ملاؤ شوې وې ، رضی الله تعالی عنهم وارضاهم وجعل الجنة مفوهم و ماواهم و رزقنا

حبهم و اتباعهم - آمین - . الله تعالی دې دهغوئ نه راضی شی او هغوئ دې رضا کړی او د هغوئ ځای دې په جنت کښې وگرځوی او مونږ ټولوته دې د هغوئ د محبت او اتباع نعمت راکړی . آمین (۷) د کفن د بعضې کپړې نه مصلی جوړولې شی چه په هغې جنازه کولو ولا ودریری او بیا روستو هغه د جنازې کولو والا ته یا غسل ورکولو والا ته ورکولې شی ، همدارنگه په قبر کښې د ایښودو د پاره روح کیوړه «یو قسم خوشبویه اوبه» او گریاتق وغیره ولې شی دا کارونه په دین کښې د زیادت او بدعت کیدو نه علاوه ځکه هم ناجائز دی چه دا د مال شرعی یعنی تجهیز او تکفین نه د زیات کیدو په وجه په ترکه کښې داخل دی چه دهغې احکام او په دې کښې د احتیاط تاکید او اهمیت پورته بیان شو

(۷) په مړي پسې د ايصال ثواب د پاره د تركې نه مال خرچ كولې شي نو په دې كښې هم هغه قباحتونه دي چه د ټولو وارثانو رضامند نه حاصلېږي ، بعضې وارثان غائب وي نو د هغوي د خبريدو او رضا نه بغير هم مال خرچ كيږي ، كه چيرې د ټولو د رضامندئ كوشش هم وكړې شي نو د طيب خاطر رضا بيا هم د ټولو متيقنه نده ، او كه په وارثانو كښې خوك نابالغ يا مجنون وي نو د هغوي د رضا نه بغير هم د هغوي مال خرچ كول ناجائز دي ، د يتيم د مال په خوراك په قرآن پاك كښې ډير وعيدونه وازد دي چه دهغې بيان به انشاء الله مخكښې راشي .

(۸) بعضې وخت يو وارث خپل ځان تر ټولو لوي متولي گڼي او جبرا په ټوله تركه قابض او متصرف وي او په هغې كښې خپل اختيار كوي ، د نورو وارثانو په مطالبه هم تقسيم نكوي ، او د يتيم په مال كښې د تصرف كولو څخه نه ويريږي ، (لما اصابهم على الدار) دا خلق د جهنم په اور څومره صابره دي ، اعاذالله تعالى منها -

(۹) كه په وارثانو كښې خوك نابالغ يا مجنون وي نو د تركې تقسيم او په هغې كښې تجارت ، او په زمكه كښې د زراعت وغيره د تصرفاتو مختار صرف ولي يعنى والد ، بيا د هغه وصى ، بيا نيكه ، بيا د هغه وصى او مسلمان حكمران دي ، د صفيير د زمكې خرڅولو اجازت بغير د يو څو صورتونو نه ولي ته هم نشته ، مور او پلار ، ورور تره وغيره ته د تركې د تقسيم او په هغې كښې د تجارت او زراعت و غيره اجازت نشته ، البته د هغه د مال حفاظت ، د حفاظت په غرض د منقوله خيز بيعه ، او د هغه د خوراك څښاك وغيره د ضرورياتو اخستلو اجازت ورته شته ، خو په دې شرط چه صفيير د هغوي په پرورش كښې وي .

دغه شان كه يو وارث ورك وي نو د تركې د تقسيم او د هغه په حصه كښې د تصرف اختيار صرف مسلمان حاكم ته دي ، د حاكم د عدم موجودگي په صورت كښې به د ښار ديانتدار خلق متوليان جوړيږي

د علم ميراث فضيلت او اهميت

دا بديهي او مسلم امر دي چه كوم عمل تركوم حده پورې اهم اومؤكد وي نو دهغې علم حاصلول هم همدومره اهميت او فضيلت لري ، لهذا لاندې د علم ميراث فضيلت او اهميت بيانولي شي دهغې نه به معلومه شي چه د دې د مطابق عمل كولو شريعت څومره تاكيد فرمايلي دي او دا نې څومره اهم گرځولي دي

(۱) روى الجاهل والحاكم عن ابى هريره رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ تعلموا الفرائض وعلّموا الناس فانها نصف العلم والله يمسى به و هو اول ما يسأل عن امي (الدردمقور)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه تاسو علم فرائض (علم میراث) زده کړئ او خلقو ته یې هم وښاین .
ځکه چه دا نیم علم دې او بیشکه دا به هیر کړې شی . او ځما د امت نه به د ټولو نه اول دا علم
اخیستل کیږی

(۲) روی الطبرانی فی الاوسط مرفوعاً تعلیموا القرآن والفرائض وعلیها الناس-

د حضور ﷺ ارشاد دې چه قرآن او فرائض زده کړئ او خلقو ته یې هم وښاین .

(۳) روی الدارمی عن عمر رضی الله تعالی عنه مرفوعاً تعلیموا الفرائض کما تعلیموا القرآن.

حضور ﷺ او فرمائیل چه تاسو علم فرائض داسې اهتمام سره زده کړئ څنگه چه قرآن زده کوئ .

(۴) وفي رواية عنه رضي الله تعالى عنه تعلیموا الفرائض فانها من دينكم .

او په یو روایت کښې دا الفاظ دی چه تاسو فرائض زده کړه ځکه چه دا ستاسو د دین څخه دی

(۵) روی عن ابن مسعود رضي الله تعالى عنه مرفوعاً من قراء القرآن فليتعلم الفرائض .

حضور ﷺ و فرمائیل چه کوم سړې قرآن لولی هغه دې فرائض هم زده کړی .

(۶) روی الدارمی فی باب الاقتداء بالعلماء عن ابن مسعود رضي الله تعالى عنه قال قال لي رسول الله ﷺ

تعلیموا العلم وعلیوة الناس تعلیموا الفرائض وعلیها الناس فانی امرؤ مقبوض والعلم سیقبض ویظهر

الفتن حتی یختلف الثمان فی فريضة لا یجدان احدا یفصل بينهما-

د حضرت ابن مسعود رضي الله تعالى عنه نه روایت دې چه ماته رسول الله ﷺ او فرمائیل چه

خپله هم علم زده کړه او خلقو ته یې هم وښایه او خپله هم علم فرائض زده کړه او خلقو ته هم وښایه

ځکه چه زه وفات کیدو والا یم او علم نزدې معدوم کیدلو او ختم کیدلو والا دې او ډیرې فتنې به

ظاهري شی حتی چه دوه کسان به د ترکې په مسئله کښې جنگ کوی او هغوی سره به داسې یو

عالم نوی چه د هغوی دواړو په مابین کښې فیصله وکړی .

(۷) عن ابی هريرة رضي الله تعالى عنه مرفوعاً وان مثل العالم الذي لا يعلم الفرائض كمثل البرنس لا راس

له (الی من جمع الفوائد)

د حضور ﷺ نه روایت دې چه هغه عالم چه علم فرائض یې نوی زده هغه داسې دې لکه بغیر د

سرنه توپن . یعنی بغیر د فرائضو نه علم یې رنگه او بې زینته بلکه بیکاره دې .

د شریعت مطابق د میراث د تقسیم اهمیت او د دې په خلاف وعیدونه

(۱) ﴿وَمَا تَوْأَلَّتْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا تَبَدَّلُوا الْمَلِيَّةَ بِالْطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ الَّتِي أَمْوَالُكُمْ اللَّهُ كَانَ حُكْمًا كَبِيرًا

(7-8) . 40

او د یتیمانو مال هغوی ته رسوي، یعنی د هغوی په خرجه کښې ئې ولگوئ او تاسو د هغوی د بهتر څیز سره (خپل) بیکاره څیز مه بدلئ او د هغوی مال مه خورئ د خپل مال (د کیدو) پورې داسې کار روانی کول لویه گناه ده، یعنی کله چه تاسو سره څه پاتې نه شی نو په قدرت حق د خدمت د خپلې گزارې کولو د پاره د هغوی د مال نه اخستل صحیح دی.

(٦) ﴿وَاتْلُوا رَبِّكُمْ حُرُوقًا إِذَا بُقِعُوا بِالنَّارِ فَإِنْ مَنَسْتُمْ مِنْهُمْ وَشِقَاقَ مَا دَعَوْا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا﴾ (٦-٤)

او تاسو یتیمان امتحان کوئ تر دې پورې چه کله هغوئ بالغ شی او بیا که تاسو په هغوئ کښې څه تمیز وغیره وگورئ نو دهغوئ اموال د هغوئ په حواله کړئ او دغه اموال د ضرورت نه زیات مه اخلئ په دې خیال چه دوی به بالغ شی نو مال په تندئ سره مه خورئ.

(٣) ﴿لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا﴾ (٧-٤)

د سپړو د پاره هم حصه شته په هغه څيز كښې چه كوم مور او پلار او نژدې خپلوانو پريښې وى او د ښځو د پاره هم حصه شته په هغه څيز كښې چه كوم مور او پلار او نژدې خپلوانو پريښې وى . كه هغه څيز لږ وى او كه ډير ، او هغه حصه كومه چه په قطعي طور مقرر ده .

(٤) ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾

(10-4)

بیشکے کوم خلق چه دیتیم مال پہ ظلم سرہ خوری نو نورھیخ ندی بلکہ خپلہ خیتہ د اور نہ دکوی او نزدیہ چه پہ تیز اور کنبی بہ داخل شی .

(٥) ﴿يُؤْمِرُكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِهِ لِلَّذِي هُوَ مِنَ اللَّهِ كَرِهَ مِثْلَ هَؤُلَاءِ الْأُنثِيَّاتِ﴾

الله تعالی تاسو ته حکم کوی ستاسو د اولاد په باره کښې چه د هلك حصه د دوو نجونو سره برابر ده

دمیراٹ د احکامو د تفصیل نہ پس فرمائی

(٦) ﴿وَلَا يَأْكُلُ رِزْقَهُمْ خَالِئًا مِنْهُمْ وَهِيَ الْغَائِيَّةُ الْحَقِيَّةُ﴾ وَمَنْ يُؤْلَجِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْمَطْلُوبُ ۝ (١٧) وَمَنْ يَقْعِصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

وَيَسْعَدُ حُدُودَهُ يُدْخِلُ فِيهَا مَنْ يَشَاءُ لِيُخْلِكَ فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِمٌ ﴿١١﴾ (۱-۱۳، ۱۴)

دا تمول ذکر شوی احکام د الله تعالى ضابطې دی او څوک چه د الله تعالى او رسول ﷺ پوره اطاعت کوی نو الله تعالى به ئې په داسې جنت کښې داخل کړی چه د هغې دلاندي به نهرونه جاری وی همیشه د پاره به په هغې کښې وی او دا لویه کامیابی ده او څوک چه د الله تعالى او د رسول ﷺ فرمان نه منی او بالکل د هغوی د ضابطو نه خارج شی نو هغه به په اور کښې داخل کړی په داسې طور چه په هغې کښې به همیشه وی او هغوی ته به داسې سزا وی چه ذلت به پکښې هم وی.

(۷) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَقْتُلُوهُنَّ لِيَذْهَبُوا بِتَرْتِيبٍ مَا ءَاتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَرْحَةٍ مُبِينَةٍ﴾ (۴-۱۹)

ای مؤمنانو! تاسو لره دا خبره کول حلاله نده چه تاسو د ښځو د مال او جان جبرا مالکان شی او دغه ښځې په دې غرض سره مقیدې مه ساتئ چه تاسو هغوی ته څه ورکړی دی د هغې نه حصه ترې واخلئ مگر دا چه دا ښځې څه ښکاره ناشانسته کار وکړی . یعنی چه ښځه د نارینه نافرمانه او بد اخلاقه وی نو خاوند لره جائز دی چه بغیر د مال اخستو نه ئې نه پرېږدی خو چه د مهر نه زیات نوی

(۸) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ (۴-۲۹)

ای مؤمنانو! په خپل مینځ کښې د یو بل مال په ناحقه مه خورئ.

(۹) ﴿وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيًّا وَمَا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلَّذِينَ عَقَدْتَ آمِنْتُمْ مِمَّنْ

قَاتَلْتُمُوهُمْ تَرْبِيعُهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا﴾ (۴-۳۳)

او هر هغه مال د پاره چه هغه والدین او رسته دار پرېږدی مونږ واران مقرر کړې دی او کومو خلقو سره چه ستاسو عهد دې نو هغوی ته د هغوی حصه ورکړئ ، بیشکه الله په هر څیز خبر دې

(۱۰) ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾ (۴-۵۸)

بیشکه الله تعالى تاسو ته د دې خبرې حکم کوی چه اهل حق ته د هغوی حق ورسوی

(۱۱) ﴿وَتَسْقُتُونَكَ فِي النَّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي

يَتَنَىٰ النَّسَاءَ الَّتِي لَا تُوَثَّقْنَ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَرَغِبْنَ أَنْ تَكُنَّهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ

وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَىٰ بِالْقِسْطِ وَمَا تَقْلَمُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا﴾ (۴-۱۲۷)

او هغه خلق ستا نه د ښځو په باره کښې د حکم پوښتنه کوی تاسو ورته او فرمایې چه الله تعالى د دوی په باره کښې تاسو ته حکم کوی او هغه آیتونه هم (حکم کوی) چه کوم تاسو به قرآن کریم

کنبی نولئ او آوروئ چه هغه د هغې یتیمانو په باب کنبې دی چه هغوی ته تاسو د هغوی حق نه ورکوئ او هغوی سره د نکاح کولو نه نفرت کوئ ، او کوم آیتونه چه د کمزورو بچو په باب کنبې دی او کوم آیتونه په دې باب کنبې دی چه د یتیمانو ټوله کارگزاری انصاف سره کوئ او تاسو چه کوم نیک کار کوئ نو بیشکه الله تعالی ښه پوهیږی .

د سورت نساء په آخر کنبې د میراث د احکامو نه پس ارشاد دې

(۱۲) ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوْا وَاللّٰهُ يَكِلُ شَيْۤءً وَّعَلِيْكُمْ﴾ (۴-۱۷۷)

الله تعالی تاسو ته د دین خبرې لدې کبله بیانوی چه تاسو په گمراهی کنبې نه پریوخی او الله تعال په هر خیز ډیر ښه پوهیږی

(۱۳) ﴿وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ اِلَّا بِالَّذِيْ هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ﴾ (۱۷-۳۴)

او د یتیم د مال خوا ته مه ورخی مگر په داسې طریقه چه مستحسنة وی تر دې پورې چه د خپل بلوغ عمر ته ورسېږی

(۱۴) ﴿وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ اِلَّا بِالَّذِيْ هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ﴾ (۱۷-۳۴)

او د یتیم د مال خوا ته مه ورخی مگر په داسې طریقه چه مستحسنة وی تر دې پورې چه د خپل بلوغ عمر ته ورسېږی

(۱۵) ﴿وَتَاْكُلُوْا اَمْوَالَكُمْ اَكْثَرَ لِّمَا ۙ وَتُحِبُّوْنَ اَمْوَالَكُمْ حُبًّا ۙ﴾

او تاسو د میراث مال ټول په ټوله خورئ او مال سره ډیر محبت کوئ .

د دې نه پس ئې د قیامت د خطرونو ذکر فرمائیلې دې چه هغه یاد کړئ او دا جر مونه پریږدئ

(۱۶) عَنْ اَبِي سُرَيْحَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ قَطَعَ مِرَاثَ اَوَارِثَةٍ قَطَعَ لَهَا مِرَاثَهُ (رواه ابن

ماجه ورواه البيهقي في شعب الایمان)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه کوم سړی د خپل وارث حق وخورلو د قیامت په ورځ به الله تعالی هغه لږه د هغه د جنت د حصې نه محرومه کړی .

(۱۷) عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَنْ كَانَ عَلَيْهِ مَظْلَمَةٌ لِاَخِيهِ مِنْ عَرْضٍ اَوْ شَيْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ اَنْ لَا يَكُوْنَ دِيْنَارًا وَّ اَلْدَّرْهَمَ اَنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ اعْزَمَهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ وَاَنْ لَمْ يَكُنْ

لِمَصْنُوعٍ اَعْلَمَ مِنْ سَهْمَاتِهَا فَحُلِّلْ عَلَيْهِ (رواه البخاری)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چا چه په خپل یو ورور ظلم کړې وی نو هغه دې نن په هغه معاف کړی د هغې ورځې نه وړاندې چه کله نه دینار وی او نه درهم ، که ظالم سره څه نیک عمل وی نو د هغه د

ظلم برابر به هغه نه واخستې شی او مظلوم ته به ورکړې شی . که ظالم سره نیکې نوی نو د مظلوم گناهونه به په هغه کینودې شی .

(۱۸) عن ابی هريرة رضى الله تعالى عنه ان رسول الله ﷺ قال اتدرون ما البفلس قالوا البفلس فيعامن لادراهم له ولا متاع فقال ان البفلس من امة من ياتي يوم القيمة بصلوة وصيام وزكوة ويأتي قد شتم هذا او قذف هذا واكل مال هذا او سفك دم هذا وضرب هذا فيعطى هذا من حسناته وهذا من حسناته فان فنيت حسناته قبل ان يقضى ما عليه اخذ من خطاياهم فطرح على ثم طرح في النار (رواه مسلم)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه آیا تاسو پیژنئ چې مفسل څوک دې ؟ صحابه کرامو عرض وکړو چې په مونږ کښې مفسل هغه څوک دې چې هغه سره نه دراهم وی او نه څه سامان ، نو حضور ﷺ او فرمائیل چې په حقیقت کښې څما د امت نه مفسل هغه څوک دې چې هغه د قیامت په ورځ مونږ نه ، روژې ، او زکوة وغیره عبادتونه راوړی مگر هغه به چاته کنځل کړې وی په چا به نې بهتان لگولې وی او د چا به نې مال خورلې وی څوک به نې وهلې وی ، پس هغه مظلومانو ته به د هغه ټولې نیکې ورکړې شی ، که چیرې د هغه نیکې د حقوقو د اداء نه وړاندې ختمې شوې نو د مظلومانو گناهونه به په هغه کینودې شی او بیا به هغه د جهنم په اور کښې وغورځولې شی .

(۱۹) عن ابی هريرة رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ لتؤذن الحقوق الى اهلها يوم القيمة حتى يقابل للشاة الجمعاء من النشاة القرناء (رواه مسلم)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چې د قیامت په ورځ به تاسو اهل حقوقو ته خپل حقوق ضرور او خامخا ورکړئ تر دې پورې چې د ښکرومز والا چیلئ نه به د بې ښکرو د چیلئ بدل واخستې شی .

(۲۰) عن جابر رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ اتقوا الظلم فان الظلم ظلمات يوم القيمة واتقوا الفح فان الفح اهلك من كان قبلکم علمهم على ان سفکوا دما معهم واستعلوا محارمهم (رواه مسلم) . رسول الله ﷺ او فرمائیل چې د ظلم نه بچ شئ ځکه چې ظلم به د قیامت په ورځ د ډیرو ظلمتونو (تیارو) باعث وی . او د حرص نه بچ شئ ځکه چې حرص مخکښې امتونه هلاک کړي دی ، حرص هغوئ لره په وینو بهولو او حرامو ته په حلالو وښلو او چت کړل

(۲۱) عن ابن عمر رضى الله تعالى عنه ان النبي ﷺ قال الظلم ظلمات يوم القيمة (رواه الشيخان)

حضور ﷺ او فرمائیل چې ظلم به د قیامت په ورځ د ډیرو تیرو او آفتونو باعث وی

(۲۲) عن ابی موسی رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ ان الله لم یملک الظالم حتى اذا اغلظتم یقتله ثم قروم کذلک اغلظک اذا اغلظ القری یومی طالمة - الایة (متفق علیه)

رسول الله ﷺ و فرمائیل چه بیشکه الله تعالی ظالم ته د خه وخته پورې مهلب وړ کوی حتی چه کله هغه ونیسی نو بیانی نه پریریدی ، دې نه پس حضور ﷺ دا آیت ولوستلو ، ((وکلک اهلک اذا احل القرى وھی ظالمة)) تر آخره پورې

ترجمه او ستاد رب نیول داسې دی چه کله هغه یو کلی والا ونیسی کله چه هغوی ظلم کوی . بیشکه د هغه نیول ډیر دردناک او سخت دی

(۲۳) عن عائشة رضي الله تعالى عنها قال قال رسول الله ﷺ الدواوين ثلاثة ديوان لا يغفر الله الا هراك بالله يقول الله عز وجل ان الله لا يغفر ان يشرك به - وديوان لا يتركه الله ظلم العباد لها بينهم حتى يقتص بعضهم من بعض وديوان لا يعام الله به ظلم العباد لها بينهم وبين الله فلذلك الى الله ان شاء عذبه وان شاء تجاوز عنه - (رواه الميهقي في شعب الایمان)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه اعمال نامې په درې قسمه دی . (۱) هغه چه الله تعالی ئې نه بیسی هغه شرک دې چه د دې په باره کښې الله تعالی فرمائی ((ان الله لا يغفر ان يشرك به)).

(۲) د بندگانو په یو بل باندې ظلمونه ، چه دا الله تعالی بغیر د قصاص نه اخستو خه نه بیسی (۳) په حقوق الله کښې کمې کول دا د الله تعالی په نیز غته خبره نده که هغه غواړی نو عذاب به ورکړی او که غواړی نو وې ئې بیسی .

(۲۴) عن علي رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ اياك ودعوة المظلوم فاما يستأله تعالى حقه وان لله لا يمنع ذاق حقه (رواه الميهقي في شعب الایمان) :

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه د مظلوم د ښیرو نه وه ویرېږئ . ځکه چه هغه د الله تعالی نه خپل حق طلب کوی او الله تعالی یو حقدار نه د هغه حق نه منع کوی .

(۲۵) عن سعيد بن زيد رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ من اهل شبرا من الارض ظلمها فانه يطوله يوم القيمة من سبع ارضين (رواه الشيخان)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه کوم سړی د چا د زمکې نه یوه لویشت خائ په ظلم سره واخستلو نو هغه ته به د قیامت په ورځ د اوو زمکو نه د هغه طوق اچولې شی

(۲۶) عن ابي الحرة الرقاعي عن عمر رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ الا لا تظلموا الا لا يمل مال

امرؤ الا يطمئ نفسه معه (رواه الميهقي في شعب الایمان والدارقطني في المعجم)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه خبردار ظلم مه کوی ، خبردار . د هېجا مال هم د هغه د طیب خاطر نه بغیر حلال ندې

(۲۷) عن عمران بن حصین رضی الله تعالی عنه عن النبی انه قال من اتعب نهبه فليس منا (رواه الترمذی)
نبی کریم ﷺ او فرمائیل چه کوم سری یو خیز غصب کرو هغه زموږوږ څخه ندې

(۲۸) عن سالم عن ابيه رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ من اخذ من الارض شيئا بغير حق
عسف به يوم القيمة الى سبع ارضين (المعاري)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه چا د چا د زمکې نه په ناحقه څه واخستل هغه به د قیامت په ورځ
د اوو زمکو پورې غرق کولې شی

(۲۹) عن يعلى بن مرة رضي الله تعالى عنه قال سمعت رسول الله ﷺ يقول من اكل ارضا بغير حقها كلف
ان يعمل تراجاها الى المعشر (رواه احمد)

رسول الله ﷺ او فرمائیل کوم سری چه د چا زمکه په ناحقه قبضه کړه نو په حشر کښې به په
هغه د دغې زمکې خاوره اچولې شی

(۳۰) وعنه رضي الله تعالى عنه قال سمعت رسول الله ﷺ يقول انما رجل ظلم شيئا من الارض كلفه الله
عز وجل ان يحفره حتى يبلغ آخر سبع ارضين ثم يطوقه الى يوم القيمة حتى يقضي بين الناس (رواه احمد)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه کوم سر د چا د زمکې نه یوه لویشت په ظلم سره واخستله نو الله
تعالی به ورته د هغې تکلیف ورکوی چه دې به هغه د اوو زمکو تر آخره پورې وکښي . بیا د قیامت
د ورځې تر آخره پورې یعنی د خلقو په منځ کښې د فیصلې پورې یخ هغه ته د هغې څمکې طوق
اچولې شی

د حلال خوراک ناکید او په حرامو وعید

پورته په ډیرو آیتونو او احادیثو کښې د چا حق په ظلم سره په اخستلو باندي وعیدونه
تیر شوی دی ، دلته یو څو نور آیتونه او احادیث لیکل کیږی :

(۳۱) ﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ (۲-۵۷)

د هغه پاک مال نه خورئ کوم چه مونږ تاسو ته درکړې دې

(۳۲) ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ

مُبِينٌ ﴿۳۱﴾ (۲-۱۶۸)

ای خلقو ، کوم څیزونه چه په زمکه کښې موجود دی د هغې نه پاک او حلال څیزونه خورئ او د
شیطان په قدم مډ چلیږئ ، په واقع کښې هغه ستاسو صریح دشمن دي

(۳۳) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ

تَشْكُرُونَ ﴿۱۷۲﴾﴾ (۲-۱۷۲)

ای مؤمنانو! کوم پاک خیزونه چه مونږ تاسو ته درکړی دی له هغې نه خورئ او د الله تعالی شکر گزاری کوئ، که چیرې خاص هغه سره د غلامۍ تعلق ساتئ.

(۳۴) ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْمَسْكَاةِ لِتَأْكُلُوا مَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ

النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۷۳﴾﴾ (۲-۱۸۸)

او په خپل مینځ کېنې د یو بل مال په ناحقه مه خورئ او دغه د دروغو مقدمې حاکمانو ته په دې نیت مه راوړئ چه د دې په ذریعې سره د خلقو د مالونو څه حصه د گناه په طریقې یعنی په ظلم سره وخورئ او تاسو ته د خپل ظلم او د دروغو دعوی معلومه هم وی.

(۳۵) ﴿الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ

بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿۱۷۴﴾﴾ (۲-۲۷۵)

دا خلق سود خوری (یعنی اخلي) نه به شی ودریدې (په قیامت کېنې د قبرونو نه) مگر څنگه چه

ودرېږي هغه څوک چه هغه شیطان خطبی جوړ کړې وی (حیران او مدهوش) دا (سزا) به له دې وجې نه وی چه دوئ ونیلې وو چه بیع هم د سود په شان ده. حالانکه الله تعالی بیعه حلاله کړې ده او سودنې حرام کړې دي، بیا چه چا ته د پروردگار نصیحت ورسیدلو او هغه پریښودو نو څه خیز چه د حکم د راتلو نه وړاندې شوې دی هغه د ده شو او د هغه (باطنی) معامله د الله تعالی په حواله شوه او څوک چه واپس وگرځی نو دا خلق به دوزخ ته ورځی او په دې کېنې به همیشې وی.

(۳۶) ﴿يَمْحُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرِي الْمَكَدَ قَدْ وَاللَّهُ لَا يُجِبُ كُلَّ كَذَّابٍ ﴿۱۷۵﴾﴾ (۲-۲۷۶)

الله تعالی سود ختموی او صدقات زیاتوی او الله تعالی نه خوښوی کفر کونکی او گناه کونکی.

(۳۷) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿۱۷۶﴾﴾ (۲-۲۷۷)

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَرْحَبُ مِنَ اللَّهِ وَمُؤْمِلَةٌ وَلَئِنْ تَبْتَدَّ فَتَكُونُ رُءُوسَ أَمْوَالِكُمْ لَا تَقْلُمُونَ وَلَا تَقْلُمُونَ ﴿۱۷۷﴾﴾ (۲-۲۷۸)

(۲-۲۷۸ - ۲۷۹)

ای مؤمنانو! د الله نه وه ویرېږئ او کومه چه د سود بقایا ده هغه پرېږدئ که تاسو مؤمنان یئ.

بیا که تاسو (په دې عمل) نه کوئ نو د الله تعالی او د رسول سره د جنگ اعلان واوړئ یعنې تاسو سره به جهاد کولې شی، او که تاسو توبه وکړه نو تاسو ته به ستاسو اصل مال درکړل شی (او د دې قانون نه پس نه به تاسو په چا ظلم کوئ او نه به په تاسو څوک ظلم کوی.

(۳۸) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ مَصْرَفَةً وَأَنْتُمْ أَلْفَاءُ لِلَّهِ فَلْيَمْنُوا﴾ (۱۳۰-۱۳۱)

وَأَنْتُمْ أَلْفَاءُ لِلَّهِ أَطَعْتُمُ الْمُكَفِّرِينَ ﴿۱۳۱﴾ (۳-۱۳۰-۱۳۱)

ای مؤمنانو! سود مه خورئ په څو حصو زیاتولو سره او د الله تعالی نه وه ویرېږئ، امید دې چه تاسو به کامیاب شی، او د هغه اور نه بچ شی کوم چه د کافرانو د پاره تیار کړې شوې دې.

(۳۹) ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِمًا﴾ (۱۰۷) ﴿يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ

وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّنُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَمْكُلُونَ مُحِيطًا﴾ (۱۰۸-۱۰۷-۴)

بیشکه الله تعالی داسې شخص نه خوښوی چه هغه ډیر خیانت کونکې او کبرجن وی، چه دا کیفیت ئې وی چه د خلقو نه ئې پټوی او د الله تعالی نه نه شرمېږي حالانکه هغه په دې وخت کښې ده سره وی کله چه دې د الهی د مرضی خلاف د خبرو متعلق تدبیرونه کوی او الله تعالی د ده ټول اعمال په خپله احاطه کښې اخستی دی.

(۴۰) ﴿وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ﴾ (۶-۱۵۳)

تاسو ناپ او ټول پوره پوره کوئ انصاف سره.

(۴۱) ﴿وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ﴾ (۷-۸۵)

تاسو ناپ او ټول پوره کوئ او خلقو لره د هغوی په څیزونو کښې نقصان مه ورکوئ

(۴۲) ﴿كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَلَا تَقْنَطُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا يُغْنِي عَنْكُمْ﴾ (۲-۸۷)

خورئ پاک هغه څیزونه چه مونږ تاسو له درکړې دی.

(۴۳) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَخْيَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ

بِالْبَطْلِ وَيَصْطَلُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْذِبُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُوَفُّوْنَهَا فِي

سَبِيلِ اللَّهِ فَبَيَّرَهُمْ عَذَابُ أَلِيمٍ ﴿۴۳﴾ يَوْمَ يُخَمَّنُ عَلَيْهِمْ فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جَاهَتُهُمْ

وَجَنُوبُهُمْ وَيُظْهِرُهُمْ هَذَا مَا كَفَرْتُمْ أَنْفُسَكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْذِبُونَ ﴿۴۴﴾ (۹-۳۴)

ای مؤمنانو! اکثر د یهودو او نصاری علماؤ او مشایخو د خلقو مالونه په نامشروع طریقې سره خوری او د الله تعالی د لارې نه نې لرې ساتی او په انتهایی حرص سره چه کوم خلق سره او سپین زر جمع کوی او دا د الله تعالی په لار کښې نه خرچ کوی نو تاسو هغوی ته د یو لوی دردناک عذاب خبر ورکړئ چه کوم به په هغه ورځ واقع کیږی چه هغه به د دوزخ په اور گرمولی شی او په هغې سره به د دغې خلقو تندې، خټونه او خیتې داغ کولې شی، دا هغه مال دې کوم چه تاسو د خان د پاره جمع کړې وو نو اوس د جمع کولو مزه وځنئ.

(۴۴) ﴿وَلَا تَقْضُوا الْيَمِينَالَ وَالْمِيزَانَ إِنِّي أُرِيدُكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ

مُحِيطٍ﴾ (۸۴-۱۱)

او تاسو په ناپ اوتول کښې کمې مه کوئ، زه تاسو د فراغت په حالت کښې وینم او څما په تاسو د داسې ورځې د عذاب شک دې چه هغه د مصیبتونو د انواعو جامعه ده.

(۴۵) ﴿وَيَقَوْمُ أَزِفُوا الْيَمِينَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ

(۸۵-۱۱)

ای قومه څما تاسو ناپ اوتول پوره کوئ او خلقو لره د هغوی په خیزونو کښې نقصان مه کوئ

(۴۶) ﴿وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزَنُوا بِالْقِسْطِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ (۳۵-۱۷)

او که ناپ تول کوئ نو پوره ناپ کوئ او په صحیح تلې سره تول کوئ، دا بهتره خبره ده او د دې انجام هم ډیر ښه دې

(۴۷) ﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحِلَّ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ

هُوَ﴾ (۸۱-۲۰)

مونږ چه کوم ښائسته خیزونه تاسو له درکړې دی هغه خورئ په دې کښې د حد شرعی نه مه تیریرئ هسی نه چه څما غضب په تاسې باندې واقع شی او چه په چا باندې څما غضب واقع شی نو هغه بالکل هلاک شو

(۴۸) ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ (۵۱-۲۳)

ای پیغمبرانو! تاسو (اوستاسو امت، پاک خیزونه خورئ، او نیک کارونه کوئ او زه ستاسو به کړې شوې کارونو ښه پوه یم

(۴۹) ﴿وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ﴾ (۱۸۱-۲۶)

تاسو پوره ناپ کوئی او کم والی مه کوئی

(۵۰) ﴿وَزُتُوا بِالْقِسْطِ الْمُسْتَقِيمِ﴾ ۰ (۱۸۲-۲۶)

او په سمه اونیغه تله باندې تول کوئی.

(۵۱) ﴿وَلَا تَبْخُسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَ مِمَّا﴾ (۱۸۳-۲۶).

او خلقو لره د هغوی په خیزونو کښې نقصان مه ورکوئی.

(۵۲) ﴿وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَيْتَاتٍ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرَوْنَ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ

اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْضَعُونَ﴾ (۳۹-۳۰)

او کوم خیز چه تاسو په دې غرض ورکوئی چه د خلقو مال ته په رسیدو سره زیات شی نو دا د الله په نيزد نه زیاتېږی او کوم چه زکوة ورکوئی چه د الله تعالی رضا پرې مقصود وی نو داسې خلق د الله سره زیاتېږی

(۵۳) ﴿وَوَضَعَ الْمِيزَانَ﴾ ۷ ﴿أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ﴾ ۸ (۷-۵۵)

او هغه تله ایښې ده . د دې لپاره چه تاسو په تول کولو کښې کمی اوزیاتې ونه کړئ

(۵۴) ﴿وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ﴾ ۱ (۹-۵۵)

او انصاف سره وزن صحیح ساتئ او تول مه کموی.

(۵۵) ﴿وَبَلِّغْ لِلْمُطَفِّفِينَ﴾ ۱ ﴿الَّذِينَ إِذَا أَكَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ﴾ ۲ ﴿وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ﴾

۳ ﴿أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْتَوُونَ﴾ ۴ ﴿لِيَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ ۵ ﴿يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ۶ ۰ (۸۳-۶۵)

ډیره خرابی ده په ناپ تول کښې کمی کونکو دپاره چه کله دخلقو نه څه اخلی نو پوره یی اخلی او چه کله هغوی ته څه ورکوی نو کمی پکښې کوی. آیا دې خلقو ته د دې یقین نشته چه په ډیره سخته ورځ به دوی ژوندی پورته کړې شی چه په کومه ورځ به تول خلق د رب العلمین په وړاندې ودریږی د یهودو په مذمت او بدی کښې فرمائی

(۵۶) ﴿فَيُظَاهِرُ مِنْ الذِّبْرِ هَادُوا حَرَمْنَا عَلَيْهِمْ طُبَيْتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا﴾ ۷

وَآخِذْهُمْ الزُّبْرَ وَقَدْ نَهَوْا عَنْهُ وَأَكْلُوهُمْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبِطْلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ ۸ (۴-)

(۱۶۱، ۱۶۰)

د یهودو د داسې لویو لویو جرمونو په سبب ډیر پاک خیزونه چه د هغوی د باره حلال وو مونږ

په هغوئ حرام کرل او په دې سبب چه دوی د ډیرو خلقو د پاره د الله تعالی په لاره کښې مانع جوړیدل او په دې سبب چه دوی به سود کولو حالانکه هغوئ د دې نه منع شوی وو او په دې سبب چه هغوئ به د خلقو مال په ناحقه طریقې سره خوړلو اوموږد هغې خلقو د پاره کوم چه د دوی نه کافران دی دردناک عذاب تیار کړې دې .

(۵۷) ﴿سَمْعُوتُ لَكَ كَذِبٌ أَكْثَرُ لَوْنٍ لِلشَّحْتِ﴾ (۵-۴۲)

دا خلق د غلطو خبرو د آوریډو عادت دی او ډیر حرام خوړونکی دی

(۵۸) ﴿وَرَبِّیْ کَثِیرٌ مِّنْهُمْ یُسْرِعُونَ فِی الْآثَرِ وَالْمُدَوِّنَ وَآکُلُوهُ الشَّحْتِ لَیْسَ مَا کَانُوا یَعْمَلُونَ﴾ (۱۲)

(۵-۶۲)

او تاسو په دوی کښې ډیر خلق داسې وینی . چه هغوئ په منډه منډه د گناه او ظلم او حرامو خوړلو باندې ورغورزیږی . واقعی چه د دوی دا کار بد دې .

(۵۹) ﴿لَوْلَا یَنْتَهُمُ الرَّئِیْسُونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَآکُلُوهُ الشَّحْتِ لَیْسَ مَا کَانُوا یَعْمَلُونَ﴾

(۱۳) ﴿۵-۶۳﴾

د دوی مشایخ او علماء دوی لره د گناه د خبرې او د سود خوړلو نه ولې نه منع کوی ؟ واقعی چه د هغوئ دا عادت ډیر بد دې .

(۶۰) عن ابی هریرة رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ ان الله طيب لا يقبل الا طيبا وان الله امر المؤمنين بما امر به المرسلين فقال يا ايها الرسل كلوا من الطيبات واعملوا صالحا ، وقال يا ايها الذين آمنوا كلوا من طيبات ما رزقكم ثم ذكر الرجل يطيل السفر اشعث اغبر عليه الى السماء يارب يارب ومطعمه حرام ومهر به حرام ومله به حرام وغذي بالحرام فاني يستجاب لذلك (رواه مسلم)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه بیشکه الله تعالی پاک دې او هغه صرف هم پاک خیز قبلوی او بیشکه الله تعالی مؤمنانو ته هم د هغه خیز حکم ورکړې دې چه د خه یی رسولانو ته حکم کړې دې . پس وې فرمائیل چه ای پیغمبرانو خوراک کوئ د پاکو خیزونو نه او نیک عمل کوئ او وې فرمائیل چه ای مؤمنانو تاسو خوراک کوئ د پاکو خیزونو نه کوم چه مونږ تاسو له درکړې دی . بیا حضور ﷺ د داسې سړی ذکر وکړو چه هغه اوږد سفر وکړی . خیرن وینسته ئې وی دورو وهلې وی او آسمان طرف ته لاس خور کړی او ای ربه ای ربه آوازونه کوی حالانکه د هغه خوراک به حرام وی خیناک به ئې حرام وی . لباس به ئې حرام وی او د هغه غذا به حرامه وی نو د دغه دعا به څنگه قبوله کړې شی ؟

(۶۱) عن أبي هريرة رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ يأتي على الناس زمان لا يزال المرم ما اعتمد منه امن الحلال امر من الحرام (رواة البخاري) زادوا في هذا كذا لا تجاب لهم دعوة (جمع الفوائد)
رسول الله ﷺ او فرماييل چه په خلقو به داسې زمانه راشي چه انسان به د دې خبرې هيڅ پرواه نكوي چه مال يې د كوم خائ خڅه حاصل كړو د حلال نه او كه د حرام نه . رزين دا الفاظ هم روايت كړي دي چه «پس هغه وخت به د هغوي دعا گاني نه قبليري» .

(۶۲) عن نعمان بن بشير رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ الحلال بين والحرام بين وبينهما مشتبهات لا يعلمهن كثير من الناس فمن اتقى الشبهات استبرأ لدينه وعرضه ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام كالراعي يرعى حول الحمى يوشك ان يترع فيه الاوان لكل ملك حي الاوان حي الله محارمه الاوان في الجسد مضغة اذا صلحت صلح الجسد كله واذا فسدت فسد الجسد كله الا وهي القلب (رواة الشيهان)

رسول الله ﷺ او فرماييل چه حلال ښكاره دي او حرام هم ښكاره دي او د دې دواړو په مېنځ كښي څه خيزونه مشتبه دي چه دې نه دير خلق غافل دي پس څوك چه دې مشتبه خيزونو نه بچ شو نو هغه خپل دين او خپل عزت بچ كړو او څوك چه په دې مشتبه خيزونو كښي واقع شو هغه به په حرامو كښي واقع شي لكه چه يو شپونكې د چا خاص صحراء سره نژدې خپل څاروي څروي نو دا لري نده چه يو وخت به دا څاروي دغې صحراء ته داخل شي ، خبردار ! بيشكه د هر باشاه د پاره خپله مخصوصه صحراء او ممنوعه علاقه وي ، خبردار ! بيشكه د الله تعالى ممنوعه علاقه د هغه حرام كړې شوي اشياء دي . خبردار ! بيشكه په بدن كښي يوه د غوښې ټكړه ده كله چه دا صحيح شي نو ټول بدن صحيح شي او كله چه دا خرابه شي نو ټول بدن خراب شي ، خبردار ! هغه ټوكړه زړه دې

(۶۳) عن الحسن بن علي رضي الله تعالى عنه قال حفظت من رسول الله ﷺ دع ما يريكم الى مالا يريبك (رواة احمد والترمذي والسنائي)

حضرت حسن بن علي رضي الله تعالى عنه فرماني چه ما د رسول الله ﷺ نه دا هدايت حفظ كړو چه مشتبه خيزونه پرېږده او غير مشتبه اختيار كړه .

قتيبه هر كله چه حضور ﷺ د شېبې د خيزونو نه د بچ كيدو دومره سخت تاكيد فرمايلي دي نو غور وكړئ چه له حرامو نه بچ كيدل به څومره مؤكد او اهم وي ، الله تعالى دې هر مسلمان ته په دې خبره دپوهې توفيق ور كړي ، آمين

(۶۴) عن عبد الله بن مسعود رضي الله تعالى عنه عن رسول الله ﷺ قال لا يكسب عبد مالا من حرام في تصدق منه فيقبل منه ولا ينفق منه فيبارك له فيه ولا يتركه خلف ظهره الا كان زادة الى النار ان الله لا

هو السبي بالسبي ولكن هو السبي بالحسن ان الخبيث لا يحو الخبيث (رواه احمد)

رسول الله ﷺ او فرماييل چه يو انسان حرام و گنتي او د هغه نه صدقه كوي نو هغه صدقه نه قبلېږي او كه د هغه حرام مال نه په خپلو ضرورياتو كښې خرچ كوي نو دهغه د پاره په دې كښې بركت نه اچول كيږي او چه حرام مال پرېږدي او وفات شي نو هغه صرف د جهنم سامان وي ، بيشكه الله تعالى گناهونه د حرام مال په صدقې سره نه ختموي بلكه د حلال مال په صدقې سره گناهونه ختموي ، «خبيث مال د گناهونو خېث نشي ختمولې»

قتيبه د حرام مال په صدقې كولو سره د ثواب اميد لرلو ته فقهاؤ كرامو رحمتهم الله كفو ونيلې دې (۶۵) عن جابر رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ لا يدخل الجنة لحم بنت من السبع وكل لحم

بنت من السبع كانت النار اولى به (رواه احمد والدارمي والبيهقي)

رسول الله ﷺ او فرماييل چه كومه غوښه د حرامو نه پيدا شي هغه به جنت ته نه ځي . او هر هغه غوښه چه د حرامو نه پيدا شي د جهنم د اور مستحقه ده

(۶۶) عن عائشة رضي الله تعالى عنه قالت كان لابي بكر رضي الله تعالى عنه غلام يخرج له الخراج فكان ابوبكر رضي الله تعالى عنه ياكل من عراجة لئلا يؤم بغيره فاكل منه ابوبكر قال له الغلام تدري ما هذا فقال ابوبكر رضي الله تعالى عنه وما هو قال كنت تكهنت لانسان في الجاهلية وما احسن الكهانة الا اني احدثته فلقيتني فاعطاني بذلك فهذا الذي اكلت منه قالت فادخل ابوبكر رضي الله تعالى عنه يداه ففأكل كل شيء في بطنه (رواه البخاري)

د حضرت ابوبكر رضي الله تعالى عنه يو غلام وو چه هغه به دوي ته د مال يو معين مقدار ادا كولو . حضرت ابو بكر رضي الله تعالى عنه به د هغه مال نه خوراك كولو . پس هغه يوه ورځ څه راوړل چه ابوبكر رضي الله تعالى عنه ترې څه خوراك وكړو ، بيا ترې غلام پوښتنه وكړه چه آيا تاسو ته معلومه ده چه دا څه دي ؟ نو حضرت ابو بكر رضي الله تعالى عنه او فرماييل چه دا څه دي ؟ نو غلام وه وئيل چه ما د جاهليت په زمانه كښې دبو سړي د پاره فال راويستې وو حالانكه ما فال نه شو كتلې ليكن ما هغه له دهوكه وركړه ، اوس هغه سړي له ماسره مخامخ شو نو د هغې په بدله كښې ئې ماته دغه څيز راكړو ، دا هغه څيز دې كوم چه تاسو وخوړلو . ابوبكر رضي الله تعالى عنه گوتې په خله كښې داخلي كړې او څه چه ئې په خيټه كښې وو ټول يې قې كړل

(۶۷) عن ابي بكر رضي الله تعالى عنه ان رسول الله ﷺ قال لا يدخل الجنة جسد غذي بالحر (رواه

البيهقي في شعب الایمان)

رسول الله ﷺ او فرماييل چه كوم جسم ته په حرامو غذا وركړې شوې وي نو هغه به جنت كسر

(۶۸) عن ابن عمر رضي الله تعالى عنه قال من اشترى ثوبا بعشرة دراهم وفيه درهم حرام لم يقبل الله تعالى له صلوة ما دام عليه ثم ادخل اصبعيه في اذنيه وقال صمتان ان لم يكن النبي ﷺ سمعته يقول (رواه احمد)
حضرت ابن عمر رضي الله تعالى عنه او فرمائيل چه چا د لسو دراهم په عوض كېره واخسته او په هغې كېنې يو درهم حرام وو نو څو پورې چه دغه كېره دهغه په بدن وي الله تعالى به د هغه مونځونه نه قبلوي بيا ئې په خپلو غوږونو كېنې دواړه گوټې داخلي كړې او وې فرمائيل كه چيرې ما د حضور ﷺ نه داسې نوى اوريدلې نو دا دواړه غوږونه دې كاڼه شي

(۶۹) ابو الطفيل رحمه الله رفعه من كسب مالا من حرام فاعتق ووصل منه رحمه كان ذلك امر اللكبير
بضعف (جمع الفوائد)

حضور ﷺ او فرمائيل چه چا د حرامو نه څه مال وگټلو . بيا ئې په هغې غلام آزاد كړو او په هغې ئې صله رحمې وكړه نو د ثواب په ځاى به ئې گناه كيږي
مخكېنې تير شوى دى چه فقهاء كرامو ﷺ د ثواب په نيت په حرام مال سره صدقه كولو ته كفر ونيلى دى

(۷۰) ميمونة بنت سعد رضي الله تعالى عنها قالت افتتيا يا رسول الله عن السرقة قال من اكلمها وهو يعلم انها سرقة فقد شرا في الله سرقةها للكبيرة بغي (جمع الفوائد)

حضرت ميمونة رضي الله تعالى عنها عرض وكړو چه يا رسول الله ﷺ مونږ ته د غله حكم اوبيا ئې . حضور ﷺ او فرمائيل چه څوك پوهيږي چه دا د غله مال دې او د هغې خوراك ئې وكړو نو بيشكه چه دې د هغه په غلا كېنې شريك شو
تقبيه د دې حديث نه دې هغه خلق سبق حاصل كړى چه هغوى قصدا او عمدا د داسې خلقو سره خوراك څښاك كوي چه د هغوى گټه حرامه وي يا د وارثانو او يتيمانو مال خوري

(۷۱) عن ابى هريرة رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ المعدة حوض المدن والعروق الجها وادقنا
صحة المعدة صدرت العروق بالصحوة واذا فسدت المعدة فسدت العروق بالفساد (رواه الترمذي في شعب الایمان)

رسول الله ﷺ او فرمائيل چه معدة د بدن حوض دې . د بدن رگونه هلته رسيدلى وي . پس چه كله معدة صحیح وي نو رگونه صحیح والې مينځ ته راوړي او كله چه معدة فاسده وي نو رگونه بيماري مينځ ته راوړي

نه دې حديث كسې اگر چه دظاهري او جسماني صحت او مرض سان دې مگر بيشكه چه د باطني صحت او مرض همدا حال دې

د خيتي مثال د هغه حوض غوندي دې چه د هغې نه اخوا ديخوا پولو کښې سبزی او گلونه وی او د هغې حوض نه د نالو (البستيو) په ذريعه دا پولي خړوب کولې شی نو که د حوض اوبه پاکې وی او پوره پوره قوت ناميه پکښې وی نو دا پولي (دوپچې) به ښه مزیداره سبزی او گلونه زرغون کړي او که د حوض په اوبو کښې شوره یا کاستک وغيره وی نو په پولو کښې کرلې شوې تخم به وسوزي. دغه شان که په خيته کښې غذا حلاله او پاکه وی نو د هغې نه به صالحه وينه پيدا کيږي او د وريدونو او د شريانونو په ذريعه به سترگو. غوړونو وغيره ته چه کومه غذا رسی نو په دې سره به په دې اعضاؤ کښې نمو او ميوې او گلونه راځي. يعنی د الله تعالی په عبادت او رضا کولو کښې به مشغول وی او که په خيته کښې غذا حرامه او خبيثه وی نو دې نه به فاسده وينه پيدا کيږي چه دغه به د وريدونو او شريانونو په ذريعه اعضاؤ ته رسيږي او د هغې قدرتی صلاحيت يعنی خدا ترسی او د الله تعالی د اطاعت استعداد به وسوزوی او داسې اعضاؤ ته د حسانتو توفيق نه ورکول کيږي.

(۷۲) عن ابی هريرة رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ اتيته ليلة اسرى بي على قوم بطونهم كالحيوت فيها الحيات ترى من خارج بطونهم فقلت من هؤلاء يا جبرائيل قال هؤلاء اكلة الربا وفي رواية من امكك (رواه احمد وابن ماجة)

رسول الله ﷺ او فرمائيل چه د معراج په شپه په يوه داسې ډله تير شوم چه د هغوی خيتي دمکانونو (کوټو) غوندي (لوی لوی) وې او دننه پکښې ماران وو چه د خيتي نه بهر ښکاريډل. ما وه ونييل چه ای جبرئيله دا خلق څوک دي؟ هغه او فرمائيل دا سودخواره دی

(۷۳) عن مرة بن جندب رضي الله تعالى عنه عن النبي ﷺ قال فانطلقا حتى اتينا على نهر من دمر فيه رجل قائم على وسط النهر وعلى شط النهر رجل بين يديه حجارة فاقبل الرجل الذي في النهر فاذا اراد ان يعرج رمى الرجل بحجر في فيه فرددته حيف كان لمعمل كلما جاء لم يعرج رمي في فيه بحجر فوثر رجح كما كان فقلت ما هذا قالوا والذي في النهر اكل الربا (رواه البخاري)

رسول الله ﷺ او فرمائيل چه مونږ (رسول الله ﷺ او جبرائيل او ميکائيل عليهم السلام) وړاندې لا و تر دې چه دويني په يو نهر مونږ تير شو. د هغې نهر په مينځ کښې يو سړې ولاړ وو او په غاړه يې بل سړې وو چه هغه سره کاني وو بيا د نهر والا د غاړې طرف ته راغې او کله چه د نهر نه وتلو نو هغه بهرنی سړی هغه په خوله په کاني وه ويشتلو او بيا يې خپل ځان ته واپس کړو. دغه شان چه کله به هم نهر والا سړې بهر راتلو نو بهر والا سړی به په کاني ويشتلو او واپس کولو به ئې. ما پوښتنه وکړه چه دا څوک دي؟ هغوي وه ونييل چه کوم سړې په نهر کښې دي دا

سود خور دی

(۷۴) عن جابر رضي الله تعالى عنه قال لعن رسول الله ﷺ أكل الربا ومؤكله وكاتبه وشاهديه وقال هم

سواء - (رواه البخاري ومسلم ولفظه المسلم

لعنت فرمائیلې دې رسول الله ﷺ په سود خور باندې ، اونورو ته په خورولو والا باندې ، او د سود معامله لیکنونکی باندې او د سود د معاملې په دواړو گواهانو باندې ، او وې فرمائیل چه دا ټول په گناه کښې برابر دی .

(۷۵) عن أبي هريرة رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله الربا سبعون جزءا يسرها ان يدكح الرجل امه

(ابن ماجه والميداني)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه د سود اویا حصې دی او په ټولو کښې کمه حصه داسې ده لکه چه څوک د خپلې مور سره زنا وکړی

(۷۶) عن عبد الله بن حنظلة غسيل المثلثة قال قال رسول الله ﷺ درهم ربوا يأكله الرجل وهو يعلم

اشد من ستة وثلاثين ذرية - (رواه احمد والدرقطني)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه د سود یو درهم چه یو سرې ئې سره د پوهې خوری د شپږ دیرش زناگانو نه هم بدتر دي

وروی البیهقي فی شعب الایمان عن ابن عباس «وزادوا قال من بدلت حبة من السحت فالنار اولى به»

او بیهقي په شعب الایمان کښې دا روایت د ابن عباس رضي الله تعالى عنه نه روایت کړې دي او په هغې کښې دا مضمون هم دي چه رسول الله ﷺ او فرمائیل چه د چا غوښه د حرام مال نه پیدا وی هغه د اور مستحق دي

له دنیا نه زهد (بي رغبتی) او د آخرت ترغیب

(۷۷) ﴿ زَيْنَ النَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسْكَوِ وَالْبَيْنِ وَالْفَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ

وَالْفَنَكِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْكَمِ وَالْعَزْبِ ذَلِكَ مَتَعُ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حَرْبُ

الْمَقَابِ ﴿ ١١ ﴾ قُلْ أَدْبَتُكُمْ بِخَيْرٍ مِّنْ ذَلِكُمْ لِلَّذِينَ آمَنُوا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّتْ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

خَالِدِينَ فِيهَا وَأَرْزَاقٌ مُّطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَعِيدٌ عَنِ الْمَوْبَايِ ﴿ ١٥-١٤-٣ ﴾ ﴿ ١٥ ﴾

ښانسته معلومېږي (اکثر) خلقو ته محبت په مرغوب خیزونو کښې (مثلا) ښخې شوې ، خاص شو ، د سرو او سپینو زرو مهر کړې شوی انبارونه ، آسونه شویا نور څاروی شو او زراعت شو

لیکن دا ٻول استعمالی څیزونه دی د دنیوی ژوند. او د آخری کار خوبی خو الله تعالیٰ سره ده -
تاسو ورته افرماین چه آیا تاسو ته داسې څیز وښایم چه هغه په څو درجو بهتر وی د هغه څیزونو
نه (نواورئ)، د داسې خلقو د پاره (کوم چه الله نه، ویریږی د دوی د مالک حقیقی سره داسې
باغونه دی چه د هغې لاندې نهرونه جاری دی په هغې کښې به همیشه همیشه د پاره اوسیری او
دهغوئ د پاره داسې بیبیانې دی چه صفا ستره دی او دهغوئ د پاره خوشخبری ده د الله تعالیٰ د
طرفه او الله تعالیٰ ښه کتونکې دې خپلو بندگانو لره.

(۷۸) ﴿وَمَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَّعُ الْمُرُوءِ﴾ (۳-۱۸۵)

او د دنیا ژوند هیڅ ندې صرف د دوکې سودا ده.

(۷۹) ﴿لَا يَغُرُّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْاَلَمِ﴾ (۱۱۶) ﴿مَتَّعْ قَلِيلٌ ثُمَّ مَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وَيَسَّ

الْهَادِ﴾ (۱۱۶) - (۳-۱۹۶-۱۹۷)

تاسو دې د دغې کافرانو په ښار کښې گرځیدل راگرځیدل په مغالطه کښې نه اچوی. دیو څو
ورځو بهار دې، بیا به دهغوئ ځای دوزخ وی، او هغه ډیره بده آرامگاه ده.

(۸۰) ﴿فَلْيَقْتَرِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَوةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ﴾ (۴-۷۴)

او هغه چا لره پکار دی چه د الله په لاره کښې هغه خلقو سره جنگ وکړی چه چا د آخرت په بدله
کښې دنیوی ژوند اختیار کړې دې.

(۸۱) ﴿قُلْ مَتَّعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ الْقُلُّ وَلَا يُظْلَمُونَ قَلِيلاً﴾ (۴-۷۷)

تاسو افرماین چه د دنیا تمتع محض د یو څو ورځو ده او آخرت په هراعتبار سره بهتر دې دهغه
چا د پاره چه د الله تعالیٰ د مخالفت نه بچ شی او په تاسو به د کجورې د تار برابر هم ظلم نه کیږی

(۸۲) ﴿تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا فَمِنْدَ اللّٰهِ مَعَانِمٌ كَثِيرَةٌ﴾ (۴-۹۴)

تاسو د دنیوی ژوند د سامان خواش کوی پس د الله تعالیٰ سره ډیر د غنیمت مال دې

(۸۳) ﴿وَمَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَوْمَةٌ وَلَهُمَّوَالٌلْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ اَفَلَا مَتَّقِلُونَ﴾ (۳-۹۶)

(۳۲)

او دنیوی ژوند خو هڅ هم ندې بغیر له لهو او لعب نه. او د آخرت کور د متقینانو د پاره بهتر
دې. یا تاسو فکر نلری او نه پوهیږی

(۸۴) ﴿وَذَرِ الْاٰوِيَاتِ اعْبُدُوا رَبَّكُمْ لِمَا وَلَهُمْوَاَعْرَضُهُمُ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا وَذَسُجُرَةٌ اَنْ تُبْسَلَ

نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَقْدِرْ كُلُّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾ (۷۰-۷۱).

او د داسې خلقو نه بالکل په یو طرف اوسپړه کومو چه خپل دین لویې توقې غورځولې دي . او دنیوی ژوند هغوی په دوکه کښې غورځولی دی او د قرآن په ذریعې سره نصیحت هم کوه دي د پاره چه یو سړې په خپل کردار سره داسې گیر نه شی چه څوک غیر الله ، نه د هغه مددگار جوړشی او نه سفارش کولو والا ، او (دا کیفیت دي چه) که د تولې دنیې معاوضه هم درکړی نو دهغه نه دي وانخستې شی ، دي هم داسې دي چه د خپل کردار د وجې گیر شوې دي . د دوی دپاره به ډیرې گرمې (ویشیدلې) اوبه د څښلو د پاره وی او دردناکه سزا به وی د خپل کفر په سبب .

﴿٨٥﴾ وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا آتَوْنَكُمْ وَأُولَئِكَ فَشَنَّةُ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٨﴾ (۸-۲۸)

او تاسو دا خبره یاده ساتئ چه ستاسو مالونه او ستاسو اولاد د امتحان څیزونه دي او دا خبره هم یاد ساتئ چه د الله تعالی ډیر لوی اجر دي

﴿٨٦﴾ تَرِيدُونَ عَرَصَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ﴿٨﴾ (۸-۶۷)

تاسو د دنیا مال او اسباب غواړئ او الله تعالی آخرت غواړي

﴿٨٧﴾ قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا

وَوَجَرَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسْكَنٌ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿١١﴾ (۹-۲۴)

تاسو او فرمایئ که چیرې ستاسو پلاران او ستاسو ځامن او ستاسو وروڼه او ستاسو بیبیانې او ستاسو کورنئ او هغه مال کوم چه تاسو گټلې دي او تجارت چه په هغې کښې د کمی نه کیدو تاسو ته ویره وی او هغه کور چه تاسوئې خوښوئ تاسو ته د الله او دالله د رسول ﷺ نه او د هغه په لاره کښې د جهاد کولو نه زیات محبوب وی نو تاسو په انتظار کښې اوسئ تر دې چه الله تعالی خپل حکم راوړلیري او الله تعالی نافرمانه خلقو لره د هغوی مقصود ته نرسوی

﴿٨٨﴾ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَّعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا

قَلِيلٌ ﴿٩﴾ - (۹-۳۸)

آیا تاسو د آخرت په عوض کښې د دنیا په ژوند قناعت وکړو ؟ د دنیوی ژوند تمتع د آخرت په مقابله کښې هیڅ نده بلکه ډیره لږه ده

(۸۹) ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ
أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٩٠﴾﴾ (۵۵-۹۰).

پس د دوی دا اموال او اولاد دې تاسو په تعجب کښې ونه غورځوی . الله تعالى ته صرف دا
منظوره ده چه د دې څیزونو د وجې په دنیوی ژوند کښې دوی لره په عذاب کښې گرفتار وساتي
او د دوی سا هم د کفر په حالت کښې ووځي

(۹۰) ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ
أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٩١﴾﴾ (۸۵-۹۰).

او دهغوئ اموال او اولاد دې تاسو لره په تعجب کښې ونه غورځوی . الله تعالى ته صرف دا
منظور دی چه د دې څیزونو د وجې نه دوی لره په دنیا کښې په عذاب کښې گرفتار کړي او د دوی
روح په حالت د کفر کښې ووځي .

(۹۱) ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّنُوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ ءَابِنَا
عَاقِلُونَ ﴿٩٢﴾﴾ (۸۰-۹۱) ﴿٩٢﴾﴾

او کومو خلقو سره چه زمونږ طرف ته د راتلو خیال او فکر نشته او په دنیوی ژوند باندې راضی
شوی دی او په دې کښې ئې زړه لگولې دې او کوم خلق چه زمونږ د آیتونو نه غافله دی د داسې
خلقو ټکانه (داوسیدو ځای) د هغوی د اعمالو د وجې نه دوزخ دې

(۹۲) ﴿إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أُنْزِلَتْ مِنَ السَّمَاءِ فَأَخْلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ
وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَغْبَقَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَدِرُوا عَظِيمًا إِنَّمَا أَنشَأْنَاهَا لَبَلاً
أَوْ تَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَبِيدًا كَانَ لَمْ تَنْتَ بِالْأَمِينِ كَذَٰلِكَ نَقُصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٩٣﴾﴾ (۲۱-۹۰)

پس د دسوی ژوند حالت داسې دې لکه مونږ چه آسمان نه باران وکړو بیا په هغې سره د زمکې
وسې بوی کوم چه خلق او څاروی خوری ښه گڼ زرغون شی تر دې چه کله هغه زمکه د خپل روسی
پوره حصه واخلي او د دې ښه ښانسته والي ونی او د دې مالکان دا وگڼی چه مونږ اوس په دې
ساکل حصه شوې یو نو د ورځې ما د شېبې په دې باندې زمونږ د طرفه څه آفت رامنځ ته شو
دسې خټه کړل چه گوب دا پروڼ بالکل موجود نه وو . مونږ همداسې آتونه صف ب سوو د
دسې طغلو د پاره چه کوم فکر کوی

(۹۳) ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا قُوْا إِلَيْهِمْ أَعْمَلْتُمْ فِيهَا وَفَرَّ فِيهَا لَا يَبْخُسُونَ ﴿١٥﴾
أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّكَارُ وَحَبِطَ مَا صَبَّغُوا فِيهَا وَيَبْعَثَ اللَّهُ فِيهَا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾﴾ (۱۱-۱۲، ۱۶)

خوک چه محض دنیوی ژوند او د دې رونق غواری نو مونږ د هغه خلقو اعمال هم په دنیا کښې په پوره طور سره ورکوو او د هغوی د پاره په دنیا کښې هیڅ کمې نوي دا داسې خلق دی چه دوی دپاره په آخرت کښې د دوزخ نه بغیر هیڅ نشته او دوی چه څه کړی دی هغه ټول به په آخرت کښې بې کاره وی او کوم څه چه کوی هغه هم بې اثره دی

(۹۴) ﴿اللَّهُ يَسْطُرُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَفَرَحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ﴿١٣﴾﴾ (۱۳-۲۶)

او الله تعالى چه چاته وغواری رزق زیات ورکوی ، او تنگوی یی او دا خلق په دنیوی ژوند خوشحالیږی او دا دنیوی ژوند د آخرت په مقبله کښې بغیر د متاع لیل نه نور هیڅ نه دي .

(۹۵) ﴿لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعَتْهُمْ ۖ أَرْوَجَا مِنْهُمْ ۚ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ ۚ وَخَفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾﴾ (۱۵-۸۸)

او تاسو په خپلو سترگو او چټولو سره هغه خیز ته مه گورئ کوم چه مونږه مختلف قسم کافرانو ته د فاندې اخستلو د پاره ورکړې دی او په دوی باندې مه غمژن کیږئ او ښکته کړه خپل وزر مومنانو د پاره

(۹۶) ﴿وَأَمِيرٌ نَّفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ۖ وَلَا تَقْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدَ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿١٨﴾﴾ (۱۸-۲۸)

او خپل خان هغه کسانو سره قید وساتئ کوم چه د خپل رب عبادت سحر او ماښام صرف د هغه د رضا دپاره کوی او د دنیوی ژوند د رونق په خیال سره ستاسو سترگې د هغوی نه لرې نه شی او د داسې چا وینا مه منی چه د هغه زړه مونږه د خپل یاد نه غافلې کړې دي او هغه د خپل نفسانی خواش مطابق چلیږی او دهغه حال د حد نه تیر دي

(۹۷) ﴿وَأَضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَتْرَكْتَهُ مِنَ السَّمَاءِ فَلَا خَلْقَ لَهُ ۖ نَبَاتٌ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ

هَيْبًا لِّذُرِّيَةِ الرِّيحِ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْدِرًا ﴿١٨﴾ (۱۸-۱۵)

او تاسو دغې خلقو ته د دنیوی ژوند حالت بیان کړئ ، هغه داسې دې لکه چه مونږ آسمان نه اوبه وه ورولې بیا د دې په ذریعې سره د زمکې ونې بوتې ښه گڼ وټوکیدل بیا هغه زره زره شول چه هغه هوا وړی وی او الله تعالی په هرڅیز پوره قدرت لری .

﴿٩٨﴾ اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَةُ الصَّالِحَةُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا

﴿١٨﴾ (۱۸-۴۶)

مال او اولاد د دنیا د ژوند یو روټ دې او کوم اعمال صالحه چه باقی پاتې کیدونکې دی هغه ستاسو د رب په نيزد دثواب په اعتبار سره زرگونه درجې بهتر دی او د امید په اعتبار سره هم په زرگونو درجې بهتر دی .

﴿٩٩﴾ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفِثَنَّهُمْ فِيهِ وَرَبُّكَ خَيْرٌ

وَأَبْقَىٰ ﴿١٧﴾ وَأَمْرًا مَّا لَكَ بِالصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ عَلَيْهَا لَا تَسْأَلُكَ رِزْقًا مِّنْ رَّبِّكَ وَالْمَغْنَمَةُ لِلنَّفْسِ ﴿١٧﴾ (۲۰-۱۳۲)

او هرگز دهغه څیزونو طرف ته سترگې مه اوچتوئ او مه گورئ چه په هغې سره مونږ د هغې (کفارو) مختلفو ډلو ته د هغوئ د امتحان د پاره ورکړی دی چه هغه د دنیوی ژوند ښائست دې او ستاسو د رب عطیه په څو درجو بهتره ده اوباقی پاتې کیدونکې ده او خپلو متعلقینو ته هم د موند حکم ورکوی او خپله هم د دې پابند اوسئ ، مونږ ستاسو ته روزی نه غواړو ، روزی مونږ تاسو ته درکوؤ او بهتر انجام خو پرهیزگاری ده .

﴿١٠٠﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن نَّبِيٍّ فَمَتَّعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّا لَهَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ (۲۰-۶۰)

او څه چه تاته درکړې شوې دی هغه د دنیوی ژوند عارضی سامان دې او د دې ځای ښائست دې او کوم چه الله سره دې نو هغه دې نه په څو درجو بهتر او همیشه پاتې کیدونکی دی آیا تاسو پدې خبره نه پوهیږئ ؟

﴿١٠١﴾ اَلَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ الْمَمْنُونِ ﴿٦١﴾ مَتَّعْنَاهُ مَتَّعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾ (۲۸-۶۱)

هغه څو چه هغه سره مونږه یو خوښه کړې شوې وعده کړې ده بیا هغه سرې د دغې موندونکې دې آیا دهغې سرې غوندې کیدې شی چاته چه مونږه د دنیوی ژوند د یو څو ورځو فائدې ورکړی دی

او هغه به بيا د قيامت په ورځ د هغه کسانو سره وي چه هغه به گرفتار کړي شي او بوتلې به شي

(١٠٢) ﴿إِنَّ قُرُونًا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ فَبَقِيَ عَلَيْهِمْ وَءَايَاتُهُ مِنَ الْكُتُبِ مَا إِنَّ مَقَاصِدَهُ لَلنَّاسِ بِالْمَصْبُوحِ أُولَى الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٧٧﴾﴾ قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمًّا وَلَا يُسْئَلُ عَنْ دُفُوعِهِ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾﴾ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قُرُونُ إِنَّهُمْ لَكُنُوزٌ عَظِيمٌ ﴿٧٩﴾﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَلَكُمْ ثَوَابٌ أَلْوَدَّ خَيْرٌ لِمَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلْقَاهَا إِلَّا الْفَكِيرُونَ ﴿٨٠﴾﴾ لَخَسَفْنَا بِهِمُ وَيْدَايَا الْأَرْضِ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَتْ مِنْ الْمُتَصَرِّفِينَ ﴿٨١﴾﴾ وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيُكَادُّ اللَّهُ يَسْطُو الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْ لَا أَنَّ مِنَ اللَّهِ خَفَافًا يَعْنِي لَخَسَفَ بَنَّا وَيُكَادُّهُ لَا يَقْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾﴾ ﴿٢٨- ٥٧٦ ٨٢﴾

قارون د موسى عليه السلام د قوم څخه وو نو هغه (د مال د ډير والى دوجې نه) د دوى په مقابله كښې تكبر شروع كړو او مونږ دۀ ته دومره خزاني وركړې وې چه د هغې كونجيانو (كلياني) به ډير طاقتور طاقتور خلق درانه گرځول. كله چه دۀ ته موسى عليه السلام وه ويل چه تكبر مۀ كوه . بيشكه الله تعالى تكبر كونكى نۀ خوښوى او الله چه تاله څومره څه دركړې دى په هغې كښې د آخرت كوشش هم كوه او دنيا نه د آخرت حصه وړل مۀ خرابه وه او څنگه چه الله تعالى تا سره احسان كړې دې نو تۀ هم د بندگانو سره احسان كوه او په دنيا كښې د فساد كولو ولا مۀ جوړيږه، بيشكه الله تعالى اهل فساد نۀ خوښوى، قارون وه وئيل: دا هر څه ماته څما په خپل هنر ملاز شوى دى، آيا قارون په دې پوهه نۀ وو چه الله تعالى د دې نه وړاندې تير شوى امتونو كښې داسې خلق هلاك كړې دى چه هغوى په قوت كښې هم د دوى نه زيات وو او مجمع ئې هم د دوى نه زياته وه او د اهل جرم نه به د هغوى د گناهونو د تحقيق په غرض پوښتنه نشى كولې، بيا هغه د خپل بناست سره د خپلو خپلوانو په وړاند راووتلو نو چه كوم خلق د دنيا طالبان وو هغوى وه ويل چه څه بڼه به وو چه هغه مال او سامان مونږ ته هم راكړل شوې وې كوم چه قارون ته وركړل شوې دې، واقعى دې ډير لوى حصې والا دې او كومو خلقو ته چه پوهه وركړې شوې وه هغوى وه ويل اى هلاكت دې وى ستا سو. د الله تعالى ثواب د دې دنيوى مال اوفكر نه په زرگونو درجه بهتر دې چه هغه داسې

سری ته ورکول کبیری چه ایمان راوړی او نیک عمل وکړی ، او دغه ثواب په کامل طور هغې خلکو ته ورکول کبیری چه هغوی د دنیا د حرص او طمعی نه صبر کونکی دی ، بسا مونږه فارون او د هغه محل په زمکه کبې دوب کړو نو داسې هیڅ یوه ډله نه وه چه هغه نې د الله تعالی د عذاب نه بچ کړې وې او په خپله نې هم خان بچ نه کړې شو او کومو خلکو چه د هغوی غوندې کیدو آرزو کوله هغوی وه ونیل بس داسې معلومیږی چه الله تعالی د خپلو بندگانو نه چاته وغواړی زیاته روزی ورکوی او چه چاته وغواړی په تنگن سره یی ورکوی ، که مونږه سره د الله تعالی مهربانی نوې نو مونږه به نې هم دوب کړې وې ، بس معلومه شوه چه د کافرانو کامیابی نشته

(۱۰۳) ﴿وَمَا هَذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَيْبٌ وَلَيْتَ الدَّارُ الْآخِرَةُ لَهِمُ الْحَيَوةِ لَوْ كَانُوا

يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ (۲۹-۶۴)

او دا دنیوی ژوند د لهو او لهب نه سوا نور هیڅ ندی او اصل ژوند عالم آخرت دې کاش چه هغوی ته د دې علم وې .

(۱۰۴) ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَأَخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَانٍ عَنْ

وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِأَهْلُ الْفَرُودِ ﴿٣٧﴾

(۳۱-۳۳)

اې خلکو د خپل رب نه وه ویرېږئ او د هغې ورځې نه وه ویرېږئ چه په هغې کبې به نه پلار د خپل خوږ د طرفه څه مطالبه ادا کولې شی او نه داسې خوږ شته چه هغه د خپل پلار د طرفه معمولی مطالبه هم ادا کړې شی ، یقینا د الله تعالی وعده رښتونی ده او تاسو لره دې دنیوی ژوند په دوکه کبې ونه غورځوی .

(۱۰۵) ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ الْحَيَوةَ الدُّنْيَا وَرِثَتَهَا فَمَا لَبِثَ أَمْرًا

وَأَمْرًا يَكُنْ مَرَلًا جَمِيعًا ﴿١٨﴾ وَإِنْ كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنِينَ

مِنْكُمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٩﴾ (۲۸-۲۹-۳۳)

ای نبی تاسو خپلو بیبيانو ته او فرمایین که چیرې تاسو دنیوی ژوند او د دې خوشحالی غواړئ نوراشن زه تاسو ته څه متاع درکړم ، او تاسو لره په ښه طریقه رخصت کړم او که تاسو الله تعالی غواړئ او د هغه رسول ﷺ او عالم آخرت غواړئ نو ستاسو نه د نیک اعمال کولو والا د پاره الله تعالی اجر عظیم تیار کړې دې

(۱۰۶) ﴿يَتَقَوَّمُوا إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا مَتْنَعٌ وَلِئِنْ الْآخِرَةُ هِيَ نَارُ الْفَرَارِ ﴿٢٠﴾ (۱۰-۳۹)

ای ورونو! دادنیوی ژوند دیوڅو ورځو دې او دپاتې کیدو مقام خو آخرت دې

(١٠٧) ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا فَلْيَافِكْهُ﴾

وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نُصِيبٍ ﴿٢٠﴾ (٤٢-٢٠)

خوك چه د آخرت د پتي طالب وي مونږ به هغه لره د هغه په پتي كېنې ترقى وركو او خوك چه د دنيا د پتي طالب وي نو مونږ به بعضي څه له (دنيا) نه وركړو او په آخرت كېنې د هغه هيڅ حصه نشته

(١٠٨) ﴿وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِيُوقِعَهُمُ سُقْفًا مِّنَ

که چیرې دا خبره نوې چه ټول خلق به د یوې طریقې شی نو چه کوم خلق په رحمن باندې کافر دی، مونږ به د هغوئ د کورونو چتونه د سپینو زرو کړی وو او پورئ هم په کومو چه خیزی او د هغوئ د کورونو دروازې هم او تخت هم په کوم چه هغوئ ډډه وهی او کینی او دا ټول خیزونه د سروزرو هم ، او دا سامان هیڅ هم ندې، صرف د دنیوی ژوند د خو ورځو کامیابی ده او آخرت ستاسو د پروردگار سره د الله نه د ویریدو والا پاره دي .

(١٠٩) ﴿إِنَّمَا لِلنَّبِيِّ الدُّنْيَا لَوْنٌ وَلَهُمْ دِينٌ وَنَفْسُهُ يَوْمَئِذٍ مُّسْلَمَةٌ وَأَتَيْنَاهُم بِآيَاتِنَا وَلَئِنْ لَّمْ يُؤْمِنُوا بِآيَاتِنَا لَأَخَذْنَا مِنْهُمُ الْبُيُوتَ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهَا مِنْ عِشْرَةٍ أَوْ نَاصِةٍ وَجَاءُوكَ الْكَافِرِينَ يُؤْمِنُونَ بِهِمْ وَقَدْ خُفِيَ لَكَ بَعْضُ مَا يَصْنَعُونَ﴾

(۳۶-۴۷)

دا دنیوی ژوند محض لهر او لعب دې او که تاسو ایمان او تقوی اختیار کړه نو الله تعالی به تاسو ته ستاسو اجر درکړی او ستاسو نه به ستاسو مال نه طلب کوی .

(١٠) ﴿اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لُغْمٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَكِبَارٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَزْوَاجِ كَذَلِكُمْ

تاسو بڼه پوهه شئ چه دنيوی ژوند محض لعب او لهو او نياست او خپل مينځ کښې په يو بل فخر کول او په مال او اولاد کښې د يو بل نه خپل ځان ته زيات وئيل . لکه باران دې چه دې پيدا غير زميدارو ته مزيدار معلومېږي بيا هغه وچ شي نو هغه زير ښکاري ، بيا هغه زړه زړه شي او په آخرت کښې سخت عذاب دي او دالله تعالی د طرفه مغفرت او رضا ده او دنيوی ژوند صرف د

(۱۱۱) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ

فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١﴾﴾ (۶۳-۹)

ای مؤمنانو ستاسو مال او اولاد دې تاسو لره د الله تعالى د یاد نه غافل نه کړی او خوګ چه داسې کوی نو داسې خلق ناکام دی .

(۱۱۲) ﴿إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٥﴾﴾ (۶۴-۱۵)

ستاسو مال او اولاد ستاسو د پاره د ازمینست خیز دې او الله تعالى سره لوی اجر دې

(۱۱۳) ﴿فَأَمَّا مَنْ طَغَى ﴿٣٧﴾ وَآتَرَ الْخَيْزُومَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ

وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴿٤١﴾﴾ (۷۹-۳۷، ۴۱)

چا چه سرکشی کړې وی او دنیوی ژوند ته ئې ترجیح ورکړې وی نو دوزخ به د هغه ځای وی ، او خو چه د خپل رب د وړاندې د ودریدلو نه ویریدلې وی او نفس ئې د خواهشاتو نه بند ساتلې وی بس جنت به د هغه ځای وی .

(۱۱۴) ﴿بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٦﴾ وَالْآخِرَةَ خَيْرٌ وَأَبْقَى ﴿٧﴾﴾ (۸۷-۱۶، ۱۷)

بلکه تاسو خپل دنیوی ژوند مقدم ساتئ حالانکه آخرت په څو درجو بهتر او فائده مند دې .

(۱۱۵) ﴿وَبَلِّغْ لِكُلِّ هُمْزٍ لَّحْرَةً ﴿١﴾ الَّتِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ﴿٣﴾

كَلَّا لَيُبَدِّلَنَّ فِي السَّاعَةِ ﴿٤﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا السَّاعَةُ ﴿٥﴾ نَارُ اللَّهِ الْمَوْجِدَةُ ﴿٦﴾ الَّتِي تَطْلُعُ عَلَى الْأَفْقِدِ

﴿٧﴾ إِنَّمَا عَلَيْهِمْ مُّوَصَّدَةٌ ﴿٨﴾ فِي غَمْرٍ مُّمدَدَةٍ ﴿٩﴾﴾ (۲۰-۹۵۱)

لویه خرابی ده هر هغه چا لره چه هغه پسی شا عیب لتولو والا او مخامخ پیغور ورکولو والا وی ، چه مال جمع کوی او دغه بیابیا شماری ، دې خیال کوی چه د د مال به همیشه ده سره وی ، قطعاً داسې نده ، الله به دغه سرې داسې اور کښې واچوی چه هغې کښې څه هم وغورځیرې نو هغه خراب او براد کړی ، او تاسو ته څه معلومه ده چه دغه خراب او براد کولو والا اور څنگه دې ؟ هغه د الله اور دې چه بل کړې شوې دې ، چه زړونو ته به رسیرې ، دغه به په دوی بند کړې شی ، دغه خلق به د اور په لویو لویو برجو کښې وی

د بنی اسرائیلو په مذمت اوبدی کښې فرمائی

(۱۱۶) ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يَخَفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُصْرُونَ

(۸۶-۲)

دا هغه خلق دی چه هغوی د نبوی زوند اخسني دي د آخرت په بدل کښې . پس نه به د هغوی په سزا کښې سپکوالې کېږي او نه به څوک د هغوی ملګرنا کوي د کفارو په مذمت او بدی کښې فرمانی

(۱۱۷) ﴿الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنصِفُهُمْ

كَمَا كَانُوا لَفِيئَةً يَوْمَهُمْ هَذَا وَمَا كَانُوا يَتَذَكَّرُونَ﴾ (۷-۵۱)

کومو خلقو چه په دنیا کښې خپل دین لږه لوبې او یوې ګرځولې دي او څوک چه د دنیا ژوند په دوکه کښې غورځولی وو پس نو مونږ به هم په نن ورځ د هغوی نوم وانخلو لکه څنګه چه هغوی د نن ورځې نوم نه اخستلو او څنګه چه دوی زمونږ د آیتونو نه انکار کولو

(۱۱۸) عن المستورين شداد رضي الله تعالى عنه قال سمع رسول الله ﷺ يقول والله ما الدنيا الا غرة

الامثل ما يجعل احدكم اصبعه في الهم فلينظر به يرجع (رواه مسلم)

رسول الله ﷺ او فرمائيل به الله می دي قسم وی د دنیا مثال په مقابل د آخرت کښې داسې دي لکه تاسو نه چه څوک خپله ګوته په بحر کښې کېږدي او بیا یی له هغې نه راوباسی او وګوري چه په دې پورې څومره اوبه نښتی دی ؟

(۱۱۹) وعن جابر رضي الله تعالى عنه ان رسول الله ﷺ مر بمجدي اسك ميت قال ايكم يحب ان هناله

بدرهم فقالوا اما يحب ان ملنا بشي قال فوالله للدنيا اهنون على الله من هذا عليكم (رواه مسلم)

حضور ﷺ د وړو غوږونو والا د چيلی په مړېجی تیر شو . حضور ﷺ او فرمائيل چه ستو نه څوک دا د يو درهم په بدل کښې اخستل خوښوی ؟ صحابه کرامو رضي الله تعالى عنهم عرض وکړو چه مونږ خو دا مفت هم اخستل نه خوښوؤ . حضور ﷺ او فرمائيل والله . دنیا د الله تعالی په نيزد د دې نه هم زیاته ذليله ده

(۱۲۰) وعن أبي هريرة رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر (رواه

مسلم)

رسول الله ﷺ او فرمائيل چه دنیا د مؤمن د پاره قيد خانه ده او د کافر د پاره جنت دي

(۱۲۱) وعن عمرو بن عوف رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله ﷺ فوالله لا الفقراء احب اليكم

ولكن احب اليكم ان تبسط عليهم الدنيا كما بسطت على من كان قبلكم فعادفوها كما تادفونهم

رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه والله زه په تاسو په فقرته ویریریم . لیکن ماته دا ویره ده چه په تاسو به د وړاندې خلقو غوندې دنیا راخوره کړې شی نو تاسو به د هغوی غوندې په دې کښې غیبت پیدا کړئ او هغه به تاسو د مخکښی امتونو په شان هلاک کړی .

جناح بعوضة ماسقي كافر امنها شربة (رواة احمد والترمذي وابن ماجه)

(۱۲۳) وعن ابی موسیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ قال قال رسول اللہ ﷺ من احب دنیاہ اضر باخرتہ ومن احب

رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه چا خپله دنيا جوړه كړه هغه خپل آخرت خراب كړو. او چا چه خپل آخرت جوړ كړو هغه خپله دنيا خرابه كړه، نو تاسو باقى لره په فانى باندې ترجيع وركړئ.

الاكل شىء ما خلا الله باطل۔ (متفق عليه)

رسول الله ﷺ او فرمائیل چه د شعراؤ په کلام کښې د ټولو نه زیات صحیح قول د حضرت لید
دې (او هغه دادي) ، خبردار ، د الله تعالی نه سوا هر څیز باطل دي .

(١٢٥) وعن عبد الله بن رضى الله تعالى عنه قال غط النسي ^{من} عظام مربعة وغط عظام في الوسط غار حامده وغط

خططا صفارا الى هذا الذي في الوسط من جانبها الذي في الوسط فقال هذا الانسان وهذا امله محيط به وهذا الذي

هو ما جامله ومله الخط الصغار الاعراض فان اخطأ هذا انهفة هذا وان اخطأ هذا انهفة هذا (رواة البخاري)

حضور ۱۰۰ یو مربع خط جوړ کړو او یو خط نې د هغې په درمیان کښې داسې جوړ کړو چه هغه د
دې مربع نه بهر وتلو او د هغې منځنۍ خط طرف ته نې د هغې اړخونو ته واړه واړه خطونه جوړ کړل
بیانې او فرمائیل چه دا منځنۍ خط انسان دې او دا مربع د انسان مرگ دې چه په دۀ محیط دې ، او
دا خط کوم چه مربع نه خارج دې دا د انسان امید دې او دا واړه واړه خطونه حوادث دی ، پس که
دې د یوې حادثې نه بچ شو نو بله حادثه به پرې راځی او که دویمې نه هم بچ شو نو دریمه حادثه به د
دۀ خاتمه وکړی

(۱۳۱) ابن عمر رضی الله تعالی عنه رفعه ما ذلّ بان هبا و بان فی حظيرة یا کلان ویفسدان بأطرف لهما من حب الشر فو حب المال فی دین المرء المسلم (جمع الفوائد)

حضور اکرم ﷺ او فرمائیل چه دوه خون ریزه شرمخان د گډو چیلیو په کنډوک کښې داخل شی او حمله وکړی نو د مسلمان په دین کښې د حب جان او حب مال نه زیات مضر نه دی .

(۱۳۲) انس رضی الله تعالی عنه دخلت علی سلمان فرأیت بیته رثا فقلت له فی ذلك فقال ان النبی ﷺ عهدالی ان یكون ذاك کزاد الراكب (جمع الفوائد)

حضرت انس رضی الله تعالی عنه فرمائي چې زه سلمان رضی الله تعالی عنه له ورغلم نو ما دهغه مکان په کمزوري حالت کښې ولیدلو نو ما هغه ته په دې باره کښې څه اوئیل نو هغوئ او فرمائیل چې حضور ﷺ ما ته وصیت فرمائیلې دې چې ستا توبڼه د مسافر غونډې پکار ده .

(۱۳۳) عائشة رضی الله عالی عنها رفعتہ ان کنت تریدین الاسراع واللحوق بی فکيف من الدنيا کزاد الراكب والاشواق والاعنیاء ولا تستغللن ثوبا حتی ترقعیه (جمع الفوائد)

د حضرت عائشې رضی الله تعالی عنها نه روایت دې چې حضور ﷺ او فرمائیل که چیرې ته څما قرب غواړې نو تا لره د دنیا نه د مسافر د توبڼې په اندازه کافی ده او د اغنیاؤ په مجلس کښې د ناستې نه ځان ساته . او بغیر د پیوند د لگیدو نه یوه کپړه زړه مه ګڼه او مټی اوباسه .

د ټولو موضوعو اساس او بنیاد

د حضور ﷺ ارشاد دې (حب الدنیا راس کل عطیمة) ، د دنیا محبت د هرې ګناه جړه ده ، انسان د دنیوی عزت او لویئ ، مال او دولت او عیش او عشرت په حرص کښې د آخرت نه غافله کیږي حالانکه حقیقی عزت د آخرت عزت دې او حقیقی شرف هغه دې چې هغه د مالک په نظر کښې وی د هغه وړاندې د دنیا عزت او د اهل دنیا په نظر کښې شرف هیڅ حیثیت نه لری .

په حدیث کښې دی چې په بنی اسرائیلو کښې یوې ښځې خپل بچی ته شیدې ورکولې چې نګهانه په هغه ځای یو ښائسته ځوان په آس سپور په ډیر شان او شوکت سره تیر شو . دې ښځې چې ولیدل نو دا دعا ئې وکړه چې یا الله څما دا بچي هم د دې ځوان غونډې کړې ، بچی ته الله تعالی د خبرو کولو صلاحیت ورکړو هغه د سینې نه خله دیخوا کړه او هغې ځوان طرفته متوجه شو او وې وئیل یا الله ما داسې مۀ جوړه وه ، داسې ئې او وئیل او بیانی پئ خوراک شروع کړو . لږ وخت پس په دغه ځای یوه تور رنگې ښځه تیرولې شوه چې ډیره په کمزورې حال کښې وه هغه وهلې او تګولې شوه . دې ښځې چې ولیده نو دا دعا ئې وکړه چې یا الله ، څما دا بچي د دې ښځې غوند نکړي ، هغې ماشوم بیا د سینې خوله دیخوا کړه او وې وئیل چې یا الله . ما همدغسې جوړ کړه . د

ہفتی مور دیرہ حیرانہ شوہ چہ دے ماشوم خنگہ خبرے شروع کرے او بیا د یوے نیکی دعا نہ انکار کوی او د خراب حالت غوہستونکے دے ، مور د بچی د دے سبب پوہستہ وکرہ نو بچی ورتہ اووئیل چہ دا خوان ظالم وو او دا کمزوری حالت والا ہنخہ نیکہ دہ ، خلق وائی چہ دے غلا کرے دہ او د زنا ارتکاب نہ کرے دے حالانکہ دا پاکہ دہ

د دے واقعی نہ دا ثابتہ شوہ چہ د اللہ تعالیٰ پہ نیزد عزت والا ہفہ خوک دے چہ خوک د ہفہ د احکامونہ غافل نہ وی ، پہ خپلہ اللہ تعالیٰ ارشاد فرمائی ، (ان اکرمکم عند اللہ اتقکم) د اللہ تعالیٰ پہ نیز پہ تاسو کنبے د ٲولو نہ زیات عزت والا ہفہ خوک دے کوم چہ د ٲولو نہ زیات متقی او پرهیز گار وی ، حضرت سہل بن سعد رضی اللہ تعالیٰ عنہ فرمائی چہ یو سرے د حضور ﷺ سرہ نزدے تیرشو نو حضور ﷺ د یو نزدے ناست سرے نہ پوہستہ وکرہ چہ تہ دا سرے خنگہ گنے ؟ ہفہ اوئیل چہ دا یو مالدار سرے دے ، واللہ ، کہ دے چالہ د نکاح خبر ولیبرے یا د چا سفارش وکری نو قبول بہ وی ، پہ دے خبرہ حضور ﷺ چپ پاتے شو ، بیا یو دویم سرے تیر شو ، نو بیا حضور ﷺ د نزدے ناست سرے نہ پوہستہ وکرہ چہ تہ دا سرے خنگہ گنے ؟ ہفہ اووئیل چہ یا رسول اللہ ﷺ دا د مسلمانانو یو فقیر دے کہ چیرے دے د نکاح خبر ولیبرے یا د چا سفارش وکری نو نشی قبولے او کہ خہ خبرہ کوی نو خوک نہ آوریڈو تہ تیار نہ وی ، پہ دے خبرہ حضور ﷺ اوفرمانیل چہ د اول سرے غوندے د خلقو نہ کہ ٲولہ زمکہ دکہ شی نو لہ ہفہ ٲولو نہ دا دویم سرے بہتر دے ۔

غرض دا چہ حقیقی عزت ہفہ دے چہ کوم د خالق پہ نظر کنبے وی - حضور ﷺ فرمائی چہ دیر خیرن وینستو او کمزوری حال والا خلق چہ ہفوی خوک ہم پہ خپل مجلس کنبے نہ کینوی د اللہ تعالیٰ پہ نیز د ہفوی دومرہ لوی عزت او قدر وی کہ چیرے ہفوی داللہ تعالٰیٰ پہ بروہہ قسم وکری نو اللہ تعالیٰ بہ ہفہ ضرور پورہ کرے

حضرت زاهر رضی اللہ تعالیٰ عنہ د کلے اوسیدونکے وو د ہفوی شکل او صورت ہم دیر ہناستہ نہ وو مگر حضور ﷺ بہ ہفہ سرہ محبت کولو

نہ گوری سے مطلب نہ کالی سے مطلب یا جس کو چاہے ساکن وہی ہے

یوہ ورخ دہ پہ بازار کنبے خپل سامان خرخولو اوناست وو او حضور ﷺ د شاہ طرف نہ پہ نرم قدم سرہ تشریف راٲو او دہ لرہ نہ پہ ترخ کنبے گیر کرو ، کلہ چہ ورتہ معلومہ شوہ چہ د دوارو جہانو سردار آقائ نامدار او دغریبو غم خوار ﷺ دے نو د تبرک د پارہ نہ خپلہ ملا د سید دوعالم ﷺ د سنی مبارکے سرہ ولگولہ ، دے نہ پس حضور ﷺ داسے فرمان شروع کرو چہ دا غلام بہ خوک واخلی ؟ پہ دے خبرہ دہ عرض وکرو ، بارسول اللہ ﷺ چہ داسے شوہ نو تاسو تہ بہ خما قبمت دیر کم ملاؤ شی ، حضور ﷺ ورتہ اوفرمانیل ، تہ د اللہ تعالیٰ پہ نزد دیر قبمتی نہ

افسوس چہ خلق د عزت او تمول پہ حقیقت ندی پوہہ شوی . حضرت شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ
نعلی فرمائی

دلی دارم حواہر خانہ عشق است تحویلش

کہ دارد زیر گردو میرسامانی کہ من دارم

پہ زہونو باندی د دنیوی مال او دولت د محبت زنگ لگیدل دے نو لہ ہمدی وجہ نہ د حقیقت
آوردونہ کانہ دی . او حضرت رومی رحمہ اللہ تعالی فرمائی

آینت دانی چرا غماز نیست زانکہ زنگار از رخس ممتاز نیست

رو تو زنگار از رُوخ او پاک کن بعد زین این نور را ادراک کن

ملاویزی خو بہ ہفہ کوم چہ پہ قسمت کنبی لیکلی دی . نوییا بغیر د تمیز نہ حلال او حرام او
د طلب دنیا کنبی منہمک کیدل او آخرت بر باد ول د کوم خائی ہونسیارتیا دہ ؟
قال العارف الرومی رحمہ اللہ تعالی

گریزی بحر را در کوزہ چند گنجد قسمت یک روزہ

کوزہ چشم حریصیان پر نشد تاصدف قانع نشد پر در نشد

د خالق پہ رضا باندی د مخلوق رضا لہ ترجیع ورکول او د آخرت د غیر فانی نعمتونو پہ
مقابلہ کنبی د دنیا عارضی عیش او عشرت اختیارول خومرہ لویہ کم ہمتی او د کم ظرفی خبرہ دہ
قال العارف الرومی رحمہ اللہ تعالی علیہ

اسب ہمت سونی آخر تاختی آدم مسجود را نشناختی

آخر آدم زادہ ای ناخلف چند پنداری تو پستی راشرف

بازشر درداست آرد شیرنر کرگسان بر مردگان بکشاہدہ پر

عارف کامل حضرت مجذوب قدس سرہ فرمائی

یہ عالم عیش عشرت کا یہ حالت کیف وستی کی تکمل کر بلند اپنا نہ یہ باتیں ہیں ہستی کی

محال دراصل ویرانہ ہی کو صورت ہے ہستی کی بس اتنی سی حقیقت ہی قرب خوب ہستی کی

چہ سترگی بند وی او انسان مدہوشہ شی

ختمہ فرمائی

لطف دنیا کے بین کے دن کیلے کھونہ جت کے مزے اگلے لے

لی کیا ہے دل تو بس بھڑکے کچھ تو نے ناواں گھڑکے کچھ

دھر مرضی علاج

پہ قرآن او حدیث کنبی نی د دې حرصونو او هوسونو علاج مرگ او د قیامت د خطرو تصور بیان فرمائیلې دې

فرمائی، ((ان اللسان لربه لکنود)) انسان د خپل رب ډیر ناشکره دې، ((وانه علی ذلک لههید))، او دې په دې ښه هم پوهیږی، ((وانه لحب الخیر لشدید))، او د هغې نافرمانی وجه دا ده، چه بې شکه انسان د مال په محبت کنبی ډیر زیات مضبوط دې، ((الا یعلم اذا بعث مائی القبور وحصل مائی الصدور ان ربههم بهم یومثل الخیر)) په دې کنبی د هغې مهلک مرض علاج ښودلې شوې دې چه د حساب او کتاب ورځ یادوئ - حضور اکرم ﷺ فرمائی، «اکثروا ذکر هادم اللذات الوت»، مرگ په کثرت سره یادوئ چه دا د ټولو لذاتو ختمولو والا دې، او وې فرمائیل: «کفی بالمرء واعظا»، د مرگ یادول د عبرت او نصیحت د حاصلولو د پاره کافی دی.

ره کے دنیا میں بشر کو نہیں زیبا غفلت موت کا دھیان بھی لازم ہے کہ برآں رہے
جو بشر آتا ہے دنیا میں یہ کستی ہے قضا میں بھی پیچھے چلی آتی ہوں ذرا دھیان رہے
حضرت مجذوب قدس سرہ خہ ښه فرمائیلې دی:

رنگ رلیون په زمانے کی نه جانا اے دل یہ خزان ہے جو بانداز بحار آئی ہے
د چا په مرگ د یتیمانو، کونډو او دبی ژبی خویندو د میراث حصه او د یوه ټوټه زمکې
گیرونکو لره دا فکر پکار دې چه مونږ به هم ژر تر ژره د مرگ په پنجه کنبی گرفتار شو او دې
زمکې لاندې گیریدونکی یو اود علیم او خبر ذات په وړاندې به د حساب او کتاب د پاره پیش
کیدونکی یو

قدم سوئے مرقد نظر سوئے دنیا کماں تار با ہے کہ هر دیکم تار ہے

تھا جو مشغول ہوں تعمیل فرمانم جو ذکر

مل دیا وہ آج سب دنیا کے سامانم جو ذکر

اللهم اجعل حیک احب الاشیاء الی واجعل عفتک احواف الاشیاء عندی واقطع عنی حاجات
الدنیا بالحق الی لقاءک واذا قررت اعین اهل الدنیا من دنیاهم فاقر عینی من عبادتک اللهم اجعل آخری
خیر امن ولای وصل لہ تعالیٰ علی خیر خلقہ محمد وعلی آلک وصحبہ اجمعین آمین برحمتک یا رحیم الرحمن
رشید احمد عرفہ صفر، ۱۲۸۷ھ ضحیٰ الصفحہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

تَعْلَمُوا الْقَرَائِشَ وَعَلَيْكُمْهَا النَّاسُ فَإِنَّهَا يَصِفُ الْعِلْمُ

تسهيل الميراث

- به اختصار او جامعیت کتبى به شان د «شریاب به کوزه کتبى»
- د مشتهاتو به انکشاف کتبى بې مثال
- به بعضې زوړو تحفیاتو کتبى یو ځانگړې بحث
- د نوي طريقې یو لوی شاهکار .
- د حساب نایاب اصول

د بحث خلاصه :

- تقریظ _____ حضرت مولانا محمد اعزاز علی صاحب
- ملاحظه _____ د تقریظ متعلق
- د تسهیل المیراث خصوصیات _____
- وړاندیز _____ د تالیف وجه
- مقدمه _____ تعریف ، موضوع ، غرض
- اول سبق _____ د مستحقینو مراتب
- دویم سبق _____ د میراث موانع
- دریم سبق _____ د رسته دارو وارثانو اقسام
- څلورم سبق _____ ذوی الفروض او د هغوی حصې
- پنځم سبق _____ عصبیات
- شپږم سبق _____ څلور نسبتونه
- اووم سبق _____ تصحیح المسئله
- اتم سبق _____ د رد طریقہ
- نهم سبق _____ ذوی الارحام
- لسم سبق _____ مناسخه
- یوولسم سبق _____ د ترکې د سهامو په وارثانو باندې تقسیم
- دولسم سبق _____ تخارج
- دیارلسم سبق _____ د خنثی حکم
- خوارلسم سبق _____ د حمل حکم
- پینځلسم سبق _____ د مفقود حکم
- اوله صمیمه _____ د تخریج جدیدہ او مفید تریسه طریقه
- دویمه صمیمه _____ د حساب نایاب اصول
- دریمه صمیمه _____ دوه ځانگړې تحفیات

تقریظ

دشیخ الادب والفقہ حضرت مولانا محمد اعزاز علی صاحب قدس سرہ لہ طرفہ
محدث ومفتی اعظم دارالعلوم دیوبند

حامدا ومصليا ومسلما

امام بعد : ما د خپل دوست مولانا رشید احمد صاحب لودھیانوی بی مثال تصنیف «تسهیل المیرا» وکتلو او ښه غور سره می وکتلو، د مذکور کتاب په افادیت کښې، تسهیل فهم کښې، د مسائلو په تحقیق کښې هیڅ کمې نشته، بلکه که اهل علم حضرات غور وکړی نو هغوی ته به معلومه شی چه د فرائضو بعضې دقیق مسائل ئې په داسې وضاحت سره بیان کړې دی چه انسان حیران شی، د دې نه زیاته خوبی پکښې دا ده چه په دې کښې د رطب او یابسو زیاتوالې نشته، مسائل او د مسائلو دا حکامو پوره تحقیق ئې کړې دي او په اقوال محققه سره ئې دا کتاب محلی او مزین کړې دي، زه دعا کوونکې یم چه منعم حقیقی دې مصنف علامه لره توفیق ورکړی چه هغه دې داسې علمی خزانی آئنده هم د اهل علمو لپاره وړاندې کړی، وما ذلک علی الله بعزیز

محمد اعزاز علی امرهوی . مراد آبادی

۲۵ رمضان المبارک، سنه ۱۳۶۰ هـ

ملاحظه

حضرت مؤلف دامت بركاتهم په کتابونو د تقریظ لیکلو د مروجه رسم سخت خلاف دي . د دې مفصله وجه د دوی په سوانح حیات «انوار الرشید» کښې ده، خو له دې سره سره په «تسهیل المیراث» باندې د خپل استاذ محترم نه د تقریظ لیکلو وجوه لاندې ذکر کیږی :

(۱) د حضرت دا وقعه بالکل د ناتجربه کاري او د ابتدائی وخت ده، په دې وخت کښې حضرت ته د مروجه تقریظ د قبائحو علم نه وو .

(۲) تسهیل المیراث د حضرت مؤلف دامت فیوضهم د ټولو نه اول تصنیف دي . چه د دارالعلوم دیوبند نه د فراغت څخه پس ئې سمدستی بالکل به په ابتدائی او د کم عمری په زمانه کښې لیکلې دي، بل طرف ته علم فرائض داسې دقیق او مشکل چه اکثر لوی لوی جلیل القدر علماء هم دې نه ناخبره دي، حتی چه د دې علم د نوم نه هم ویرېږی، د دې حالاتو د وجې نه حضرت مؤلف د خپل استاذ محترم نه د تصدیق کولو ضرورت محسوس کړو چه خدا نخواست په دې دومره سخت کار کښې څه غلطی شوې وی نو چه دهغې اصلاح وشي - دا په دې کم عمری کښې د هغوی د فکر آخرت دلیل دي، مگر د تقریظ نه ثابته شوه چه د عمر او علم دواړو بالکل د ناتجربه کاري په زمانه کښې هم دوی د علومو شهسوار وو

په جس کی ابداء تھی اتنا اس کی کسان ہوگی ؟

(۳) د دوی استاد محترم په دې کتاب باندې د مروجہ طریقې مطابق محض رسمی تقریظ ونه لیکلو بلکه د امتحان کتاب نې د مطالعې په غرض په میاشتو میاشتو خان سره ایښې وو. او په یو یو لفظ نې دښه غور نه پس په دې تقریظ ولیکلو. دې وجې نه دا په تقریظ مروجہ کښې داخل ندې په دې تقریظ کښې په خاص طور دا امر محیر العقول دې چه د حضرت مولانا اعزاز علی صاحب قدس سره غوندې عظیم شخصیت خپل بالکل کم عمر او مبتدی شاگرد ته، د دوست، غوندې عظیم اعزاز او «مصنف علام» غوندې عظیم لقب سره شرف ورکړو.

د تسهیل المیراث خصوصیات

(۱) اختصار سره سره په جامعیت کښې د دې نظیر نشته

(۲) په هره مسئله کښې صرف مفتی به قول ذکر کړې شوې دې.

(۳) د میراث په عامو کتابونو کښې چه کوم موهم عبارات خلاف حقیقت وو هغه په تسهیل المیراث کښې واضح کړې شوې دی یا نې د بیان طرز بدل کړې دې د وهم رفع کړې شوې ده. مثلاً د میراث په عامو کتابونو کښې اول د عصبه بنفسه تعریف او د دې څلور اقسام

اول اصل میت. دویم جزء میت. درېم جزء اصل قریب میت. څلورم جزء اصل بعید میت سره د هغې د ترتیب فی المیراث نه بیانولې شی. دې نه پس د عصبه بالغیر او عصبه مع الغیر بیان کولې شی. چه د دې نه دا وهم گیرې چه عصبه بالغیر او عصبه مع الغیر یې په ترتیب فی الارث کښې د عصبه بنفسه نه مؤخر کړې دې. چنانچه کله چه بنت او عم او اخت وارث وی نو ډیر حضرات د دې مغالطې په بناء د عم د وجې نه اخت محرومه کوی، په تسهیل المیراث کښې ذکر شوې بیان په داسې طریق لیکلې شوې دې چه په هغې کښې د خلاف حقیقت وهم بالکل نشی کیدې. دغه شان نور هم ډیر مشتبه مضامین واضح کړې شوې دی.

(۴) په اوله ضمیمه کښې د تخریج دمستلې یوه جدیده مختصره او مفیدترینه طریقه اضافه کړې شوې ده. دا طریقه په خپله د مؤلف لخوا ایجاد کړې شوې ده، چه د مروجہ طریقې نه بلکل جدا او ډیره آسانه او مختصره ده. د مناسخې هغه طویل او غریض مسائل چه په ساعتونو کښې به په مشکله لیکل کیدل اوس د دې نوې طریقې په ذریعه په یوڅو دقیقو کښې ښه په آسان سره حل کیدې شی. فالحمد لله علی ذلک

(۵) په دویمه ضمیمه کښې د حساب انتهای قیمتی او ن آشنا اصول لیکلې شوې دی

(۶) په دریمه ضمیمه کښې د دوو اهو مسائلو یو ځانگړې علمی تحقیق دې چه به بل کتاب کښې نشته داسې تحقیق نشته

يو وړانديز

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي له ميراث السموات والارضين، والصلوة والسلام على عباده الذين لم يروا ولم يورثوا من النبيين، خصوصاً على افضلهم الذي جعل الفرائض نصف الدين، وعلل وارثيه من آله واصحابه ومن حل محلهم اجمعين.

اما بعد: بنده سعود اختر مشهور په رشيد احمد بن مولانا محمد سليم لوديانوی رزقهما الله حبه عرض کوی چه د علم ميراث اهميت او عام ضرورت په هيچا باندې پټ ندې، په دنيا کښې به شاذ او نادر څوک داسې وي چه دهغه به له دې مسائلو سره واسطه نه وي، له همدې کبله په دې علم کښې يې شماره کتابونه په مختلفو ژبو کښې ليکلې شوې دي، مگر تر دې وخته پورې چه د بنده د نظر نه څومره کتابونه تير شوي دي د هغې نه په بعضو کښې انتهائى اختصار او بعضې د اختلاف اقوالو د وجې نه د مقصد په فهم کښې مغل وو او بعضې د زيات طول د وجې نه ډير مشکل وو. لهذا د يوې داسې رسالې ضرورت ووجه په هغې کښې حتى المقدور په آسانه طريقه په اختصار سره په هر بحث کښې صرف په مفتي به قول باندې اکتفاء وکړې شى او د اختلاف د اقوالو د مشکلاتو نه خالى وي، شايد چه دمستفيدينو د خيرد دعاء په برکت سره په آخرت کښې زمونږ ښوڅه دکاميابي صورت وشي، چنانچه د دې ضرورت په محسوس کيدو سره دا رساله شروع کوم، والله الموفق والمعين ومنه الاصابة والاجابة.

مقدمه

د علم فرائض (ميراث) تعريف: دا د يو څو فقهى قواعدو داسې علم دې چه د دې په زده کولو سره د مړي شرعى وارثان او په هغوي کښې شرعى اصولو سره د ترکې د تقسيم طريقه معلومېږي موضوع: په مستحقينو کښې د ترکې تقسيم.

فرض او هايه: د ترکې مستحقين او د هغوي د شرعى حقوقو مقدار معلومول.

د تقسيم وجه: فرائض د فريضة جمع ده چه د فرض نه ماخوذ دې، چه معنى يې تقدير او تعيين ده، چونکه په دې کښې د وارثانو کومې حصې بيانېږي د هغې تقدير او تعيين په خپله شريعت کړې دې، ځکه دې ته علم فرائض وائي.

اول سبق

د مستحقینو مراتب

(۱) د مری د ټول مال نه دې د ټولو نه اول هغه څیزونه ادا کړې شی . چه له هغې سره د غیر حق تعلق لری . مثلاً هغه څیز کوم چه قرض خواه سره رهن دې یا هغه څیز کوم چه مری اخستې وو . لیکن تراوسه ئې ادا کړې نه وو او نه ئې په هغې قبضه کړې وه . بلکه د اصل مالک او بائع په قبضه کښې وو . په دې صورتونو کښې قرض خواه خپل قرض او بائع خپل قیمت د هغې څیزونو نه اخستلې شی ، او دا د تجهیز او تکفین نه هم مقدم دی .

په اکثر وکتا یونو کښې تجهیز او تکفین د ټولو نه اول ذکر کړې شوې دې ، د دې وجه دا ده چه په کوم ما کښې ل دغیر حق وی هغه د ترکې نه خارج دې . نو په ترکه کښې تجهیز او تکفین د ټولو نه مقدم دي

(۲) بیا دې وروسته له دې ضروری شرعی تجهیز او تکفین بغیر د اسراف او تنگی نه په درمیان حال سره وکړې شی .

(۳) بیا دې هغه امانت او قرض ادا کړې شی چه د هغې اقرار مری په خپله په صحت کښې د مرض الموت نه وړاندې کړې وی یا ئې اقرار هم په مرض الموت کښې کړې وی مگر د دې قرض وجوب په عام طور خلقو ته معلوم وی یا ئې گواه موجود وی .

(۴) بیا هغه امانت او قرض چه د کوم اقرار ئې په مرض الموت کښې کړې وی او د دې وجوب د خلقو په مشاهدې سره ثابت نوی او گواه ئې هم موجود نوی .

مرض الموت داسې حالت ته وائی چه په هغې کښې دهلاکت گمان غالب وی او په ې حالت کښې مړ هم شی . برابره خبره ده که په دغه وجه سره مړ شوې وی او که په بله وجه سره . که دا حالت د مرض د وجې نه وی او که دڅه بل څه د وجې نه . مثلاً یو سړې په کشتی کښې دویبېړۍ . چونکه سبب ئې اکثر مرض وی ځکه ورته مرض الموت وئیلې شی

که چیرې دمرض مهلک کیدل معلوم نشی نو هغې ته به مرض الموت هغه وخت وایو چه په هغې کښې دومره اضافه وشي چه مریض د کور د بهر ضروری مصالحو نه عاجز شی

که چیرې مرض په یو حالت ولاړ پاتې شی یعنی په هغې کښې زیاتوالې نه راځی او په دغې حالت کښې یو کال پوره شی نو دا په مرض الموت کښې داخل ندې . بیا چه کله مرض زیات شی او په دغې زیاتوالی کښې وفات هم شی نو ددغې زیاتوالی د وخت نه به مرض الموت شمارل کیږی که چیرې قرض داران زیات وی او د ټولو قرض د ترکې نه نشو پوره کیدې نو ټوله ترکه به د قرض دایر د سهم مو موافق تقسیم کیږی

(۵) بیا به د باقی مال د ثلث نه وصیت ادا کیږي، که مړې په مرض الموت کښې یا دې نه وړاندې څه معامله وکړې او هغه د خپل مرګ سره معلقه کړې، مثلاً که اووانی چه ځما د مرګ نه پس دې جومات جوړ کړې شي یا د قضا مونځونو فدیة دې ادا کړې شي، یا چه کوم څیز د مړې په ذمه واجب نه وو مګر هغه په مرض الموت کښې د تبرع په طور لازم کړو، مثلاً د چا قرض نهې معاف کړو، یا نې یو خاص څیز د چا د پاره مقرر کړو یا نې چاته هبه وکړه، دا ټول څیزونه به وصیت شمارل کیږي او د ثلث مال نه به پوره کولې شي.

که چیرې مړی مختلف وصیتونه کړې وو او هغه ټول د ثلث مال نه نشو پوره کیدي نو چه کوم زیات ضروری وی هغه به مقدم وی، یعنی د فرائضو وصیت به په واجباتو باندې او د واجباتو په نوافلو باندې مقدم وی، لهذا د فدیې، مونځ، روژې او د حج او زکوٰة وصیت به د قربانی نه مقدم وی، ځکه چه قربانی واجب ده او فرض نده - او که چیرې ضروری او غیر ضروری ټول برابری وی لکه مونځ، رزقه، زکوٰة او حج یا د جومات جوړول او مدرسه جوړول، نو بیا چه د څه شي ذکر په وصیت کښې اول شوې وی هغه به مقدم وی، دا قاعده په حقوق الله کښې ده.

او که چیرې حقوق العباد غیر ضروری جمع شي، مثلاً د زید او عمرو دواړو د پاره وصیت وکړي نو ثلث مال به په دواړو تقسیم کیږي، او موصی لهم مذکر او مؤنث ته به برابره حصه ورکول کیږي، البته که د بعضو د پاره دکمې او د بعضو د پاره دزیاتې وصیت وکړي نو د قرض دارو غوندې به ثلث د سهامو په مقدار تقسیم کیږي.

او که حقوق العباد غیر ضروری او حقوق الله په خپل مینځ کښې جمع وي نو د جمله حقوقو په عدد باندې به ثلث مال تقسیم کړې شي او د حقوق العباد حصې به هغوی ته ورکړې شي او باقی که د حقوق الله د حصونه ټولې حصې ادا نکړې شي نو چه کومې زیاتې ضروری وی یا چه مورث د وصیت په وخت کومې اول ذکر کړې وي نو هغه به مقدمې وي او د حقوق الله ټولې حصې به په هغه یوې باندې لګولې شي.

د غیر معین فقیر د پاره وصیت په حقوق الله کښې داخل دی او د معین شخص د پاره وصیت که فقیر وی او که غنی وی د حقوق العباد څخه دي.

مثلاً د زید، هنده، د جومات بناء، د مدرسې بناء او د فقیر غیر معین د پاره وصیت وکړي نو دا ثلث مال به پنځه حصې کړې شي یوه یوه حصه به زید او هندې ته ورکړې شي او باقی که د حقوق الله د حصو نه ټولې حصې ادا نکړې شوې نو چه په وصیت کښې نهې د کومې حصې ذکر اول کړې وي هغه به مقدم وی

د مړې د وصیت نه بغیر عبادات واجب لره د ثلث مال نه ادا کول په وارثانو باندې ضروری نه دی او په وصیت او د امانت په اقرار کښې او د داسې قرض په اقرار کښې چه د هغې وجوب حلقو

ته معلوم نه وی او نه ئی گواه موجود وی په هغې کښې دا شرط دې چه موصی او مقر عاقل او بالغ وی ، همدارنگه خاص په اقرار فی المرض او وصیت کښې دا شرط هم دې چه مقر له او موصی له دې وارث شرعی نوی ، یعنی اقرار فی المرض او وصیت د داسې سړی د پاره جائز ندې چه هغه د مقر او موصی د مرګ په وخت د هغه وارث وی ، د اقرار او وصیت په وخت که وارث وی او که نه وی د هغې هیڅ اعتبار نشته . البته د اقرار فی المرض د عدم جواز د پاره اگر چه د اقرار په وخت وارث کیدل شرط ندی مګر دا ضروری دی چه د اقرار په وخت د ارث سبب موجود وی ، پس که یو سړی د خپل ځوی په موجودګۍ کښې د خپل ورور د پاره اقرار وکړو ، بیا دا ځوی د مقر نه وړاندې مړ شو نو دا اقرار باطل دې ځکه چه دا ورور د مقر د مرګ په وخت وارث دې او د اقرار په وخت اگر چه د ځوی د وجې نه وارث نه وو مګر سبب دارث یعنی اخوة د اقرار په وخت موجود دې ، او که چیرې د یوې نا آشنا (اجنبی) ښځې د پاره د وصیت کولو نه پس هغې سره ئې نکاح وکړه نو دا اقرار صحیح دې ځکه اگر چه دا ښځه د مقر د مرګ په وخت وارثه ده ، مګر سبب د ارث د اقرار په وخت موجود نه وو ، که چیرې د وصیت کولو نه پس ئې ورسره نکاح وکړه نو وصیت صحیح نه دې ځکه چه وصیت د هر وارث د پاره ناجائز دې خواه که د وصیت په وخت سبب دارث موجود وی او که وروسته پیدا شوې وی

د مرض الموت نه وړاندې اقرار د وارث د پاره هم جائز دې ، او د نور چا د پاره د وراثت اقرار او د وارث د پاره د امانت مستهلکه اقرار په مرض الموت کښې هم جائز دې خو په دې شرط چه امانت ایښودل عامو خلقو ته معلوم وی یا په هغې گواه موجود وی .

د اقرار نه رجوع کول صحیح نه دی ، که د وصیت نه ئې صراحة رجوع وکړه یا ئې فعل دال علی الرجوع وکړو نو رجوع به وشي ، البته د وصیت نه په انکار کولو سره وصیت نه باطل کیږی . که موصی له موصی قتل کړو یا مقتول د قتل نه پس د روح وتلو نه وړاندې د قاتل د پاره وصیت وکړو نو دا وصیت باطل دې

د مسلمان وصیت د کافر د پاره او د کافر وصیت د مسلم د پاره جائز دې .

په وصیت کښې د ثلث مال نه زیات خرچ کول او د وصیت او اقرار نور غیر معتبر صورتونه هغه وخت ناجائز دی کله چه ټول وارثان راضی نه وی ، که چیرې ټول وارثان عاقل او بالغ وی او د مورث د مرګ نه پس ټول راضی هم وی نو بیا پکښې هیڅ حرج نشته ، د مورث د وفات نه وړاندې د رضا څه اعتبار نشته

که چیرې د ثلث مال په وصیت کښې دنواب نیت او څه ضرورت نه وی صرف د وارثانو حصه کمول مقصود وی یا په ژوند کښې د مرض الموت نه وړاندې د ټول مال فیصله وکړی او بغیر د قصور نه ټول وارثان محروم کړی نو دا تصرف به نافذ شي لیکن گنهګار به وی

که چیرې د یو غیر شرعی مصرف د پاره نې وصیت وکړو نو هغه به نه نافذ کیږي
که چیرې په مرض الموت کښې ئې یو څیز چاته هبه کړو نو اگر چه دا د وصیت په حکم کښې
دې ، مگر څوپورې چه په مریض کښې روح باقی وی تر هغه وخته پورې د هغه مرض، مرض
الموت کیدل قطعی ندی ، ممکنه ده چه دا مریض صحت مند شی ، لهذا بالفعل به دا څیز موهوب
له ته ورکړې شی ، لیکن که په دغه مرض کښې وفات شو نو دهغې حکم به د وصیت غوندې وی ،
دغه شان که په مرض کښې ئې د وارث د پاره اقرار وکړو نو فی الحال به ورکړې شی البته که په
دغه مرض کښې وفات شو نو واپس به ترې اخستې شی

(۲) بیا به په ذوی الفروضو باندې د هغوی د حصو مطابق تقسیم کولې شی. د ذوی الفروضو
تعریف په دریم سبق او تفصیل ئې په څلورم سبق کښې را روان دي

(۷) **عصبات** که چیرې ذوی الفروض نه وی یا دوی ته د پوره حصې ورکولو نه پس څه پاتې شی
نو په عصباتو به بالترتیب تقسیم کیږي. د عصباتو تعریف په دریم سبق او تفصیل ئې په پنځم
سبق کښې را روان دي.

(۸) که عصبات نه وی نو د زوجینو نه بغیر په نورو ذوی الفروضو به د هغوی د حصو مطابق رد
کولې شی ، د رد طریقې په اتم سبق کښې را روانه ده

(۹) اوکه نه نو ذوی الارحامو ته به بالترتیب ورکول کیږي، د ذوی الارحامو تعریف په دریم
سبق کښې او تفصیل ئې په نهم سبق کښې را روان دي.

(۱۰) که مولی الموالاة - ذوی الارحام هم نه وی نو مولی الموالاة ته به ورکړې کیږي.

یو مجهول النسب شخص چه د هغه نسب او رسته هیڅ معلوم نه وی یو دویم سړی ته اوواتی چه
ته څما مولی یعنی کفیل او سردار یې ، که چیرې زه ستا په ژوند کښې مړ شوم نو ته به څما د ترکې
مستحق ئې ، او که زه څه نقصان وکړم نو ته به یی تاوان ورکوي ، او هغه دویم سړی دا خبره قبوله
کړی نو هغه ته مولی الموالاة وئیلې شی. که هغه مجهول سړی د هغه په ژوند کښې وفات شو نو د
هغه میراث به مولی الموالاة ته رسیږي .

که چیرې دوه مجهول النسب کسان د جانبینو نه په خپل مینځ کښې داسې اقرار وکړی نو د
جانبینو نه به مولی الموالاة وشي او د اول وفات کیدو والا میراث به دویم ته ورکول کیږي

ترکومي پورې چه مولی الموالاة د څه شی تاوان نه وی ادا کړې نو تر هغې پورې مجهول
النسب لره دهغې اقرار نه رجوع کول جائز دی ، که مولی د هغه د طرف نه د څه تاوان ادا کړو نو د
اقرار نه رجوع صحیح نه ده

(۱۱) بیا مقرله بالنسب علی الغیر ، یعنی هغه مجهول النسب سړی چه د هغه په باره کښې مړی
په خپلو وارثانو کښې د داخلیدو او په خپل نسب کښې د شریک کیدو داسې اقرار کړې وی چه د

هغه د نسب علاقه مو دوه شخص سره ولگي ليکن اصل نسب والاد دې اقرار نوی کړې او نه گواه وى . داسې شخص مقررله بالنسب على الغير گنلې شى . د هغه د وارث کيدو درې شرطونه دي (۱) چه مقرر تر آخرى وخته پورې په دې خپل اقرار قائم پاتې شوې وى ، او د دې خبرې نه نې رجوع نه وى کړې

(۲) چه د مقررله عمر د دې قابل وى چه د مقرر تصديق وکړې شى .

(۳) که مقررله د دومره عمر وى چه د خپل خان نه تعبير کولې شى نو هغه دې هم د مقرر تصديق وکړى اگر چه د مقرر د وفات نه پس ئې وکړى ، البته که مقررله دمره صغير وى چه د خپل خان نه تعبير نشى کولې نو دهغه تصديق ضرورى نه دې .

مثلا زید د يو مجهول النسب متعلق وائى چه دا خما ورور دې يا دا خما تره دې ، او د هغه سړى عمر د دې قابل دې چه د هغه ورور يا تره کيدې شى ، يعنى د زید د پلار يا نيکه نه پنځلس يا شل کاله وړوکې وى ، نو د زید په دې اقرار سره دا لازمه شوه چه دا سړى د ده د پلار يا د نيکه ځوئ دې ، ليکن د زید پلار يا نيکه کله هم د دې اقرار ونکړو اونه گواه شته ، البته مقررله د زید تصديق کوى ، په داسې صورت کښې به د زید اقرار په خپل حق کښې صحيح وى او دا سړى به د زید په وارثانو کښې داخل شى ، ليکن ذوى الفروض يا عصبه به نه جوړېږي بلکه د پورته مذکوره صورتونو د ټولو اقسامو د نه موجود کيدو په صورت کښې به وارث وى .

که چېرې د نسب على الغير د اقرار کولو نه پس ئې د هغه نه رجوع وکړه نو دا رجوع صحيح ده . داسې مقررله وارث نه وى .

قنبه که چېرې غير مثلا د زید پلار يا نيکه هم اقرار وکړو چه دا خماځوئ دې يا گواه موجود وو يا مقرر خپله په خپل نسب کښې د داخلیدو اقرار وکړو ، مثلا دا ئې اوئييل چه فلانکې سړى . خماځوئ دې او دهغه مجهول النسب عمر هم دومره دې چه دهغه ځوئ کيدې شى او مقرر تصديق هم کوى نو دا نسب به ثابت شى ځکه چه دا سړى به د حقيقى ذوى الفروضو او عصبه په شان ميراث وړى . په دې صورت کښې د اقرار نه پس رجوع صحيح نه ده .

(۱۲) بيا چه چاته ئې د ثلث مال نه زيات وصيت کړې وى .

(۱۳) که چېرې هغه هم نه وى يا د دې نه څه پاتې شى نو هغه په بيت المال کښې به داخلولې شى . د بيت المال د نه موجود کيدو په صورت کښې به زوجينو يا رضاعى ځوئ يا رضاعيه لور يا معتق ذوى الفروض او ذوى الارحامو ته ورکول کيږي . په دې شرط چه دا ټول د بيت المال د مال مستحق وى . او که نه نو په بل کوم د خير په کار کښې به لگولې شى

دویم سبق د میراث موانع

مانع ارث ند بیشک چیز چار رق و قتل و اختلاف و دین و درا

چار هین لیکن بکفار ست خاص مختصر گفتم تو این را یا دوا

(۱) رق که کامل وی لکه قن ، یا ناقص وی لکه مدبر ، مکاتب ، ام ولده - غلام ، نو دوی شرعا د مالک کیدو صلاحیت نلری د هغه په قبضه کښې چه څه رازی هغه د ده د مولی ملک گرځی . لهذا که د غلام څوک رشته دار وفات شی نو غلام به د هغه وارث نه وی ، ځکه که هغه ته حصه ورکړې شی نو هغه به د مولی ملک وگرځی چه هغه د دې مال مستحق نه وو ، او د غلام په مرگ د هغه وارثانو ته ځکه میراث نشی ورکولې چه غلام د څه څیز مالک نه وو چه څه هم د هغه په قبضه کښې دی هغه ټول د مولی مملوک دی .

(۲) د قتل نه مراد هغه قتل دې چه د هغه د وجې نه فی نفسه قصاص یا کفاره واجب وی اگر چه د څه مانع د وجې نه قصاص او کفاره ساقط شوی وی ، پس که پلار خپل ځوی قتل کړو نو پلار به وارث نه وی اگر چه په ده قصاص او کفاره هم نشته ، او که مورث په ناحقه په قاتل حمله وکړه ، او ده د خپل ځان بچ کیدو د پاره په مورث گزار وکړو او ومورث مړه شو ، یا صبی یا مجنون مورث قتل کړو نو دوی به محروم نه وی ، ځکه چه په دوی باندې فی نفسه کفاره یا قصاص نشته .
فانده : کوم قتل چه د قصاص یا دکفاري موجب دې د هغې درې قسمونه دی .

(۱) **عمد :** په داسې څیز قصدا قتل وکړی چه هغه د جراح کیدو د وجې نه په اجزاؤ کښې تفریق پیدا کوی ، مثلا توره ، تیره کان ، تیره لرگې ، اور وغیره ، د دې قتل موجب قصاص او اثم (گناه) او د میراث نه حرمان دې .

(۲) **شبه بالعمد** په داسې څیز سره قصدا قتل وکړی چه جراح نه وی . مثلا مری نیول یا کانې یا لرگې وغیره ، که کانې یا نرې لرگې دومره وړوکې وی چه په هغې سره عموما انسان نه وژلې کیږی . د دې موجب اثم او دیت او کفاره او حرمان دې .

(۳) **خطاء** چه سهوا قتل وشی ، مثلا د یو ښکار طرفته چا غشې وه ویشتلو او ناگاهانه پرې یو انسان ولگیدلو . یا ئې انسان باندې د ښکار گمان وکړو او وې ویشتلو او هغه مړ شو . د دې موجب دیت او کفاره او حرمان دې .

(۴) که په وارث او مورث کښې یو مسلمان وی اودویم کافر نو په دوی کښې به یو د بل وارث نوی ، که کافر یهودی یا عیسائی وی او که قادیانی یا شیعه د ټولو دا حکم دې که مرتد قتل کړې شو یا مړ شو نو د ده د اسلام د حالت گټلې شوې مال به د ده په مسلمانانو وارثانو تقسیم کیږی او

د ارتداد د حالت گټه به ئې د بیت المال په مصارفو کښې خرج کیږي
د مرتدې ښځې د مرگ نه پس به د هغې مال مسلمانانو وارثانو ته ورکول کیږي. که دغه مال
ورته په حالت د اسلام کښې حاصل شوې وی او که د ارتداد نه پس. په زنانه او نارینه کښې دا فرق
دې چه نارینه مرتد شی نو هغه واجب القتل دي. هر کله چه د هغه وینه په دې حالت کښې محفوظ
نډې نو مال به ئې په درجه اولی سره محفوظ نوی. په خلاف د زنانه چه د هغې وینه محفوظه ده نو
مال ئې هم محفوظ دي

که زنانه مرتده شی نو واجب القتل نو ځکه واجب القتل نده چه د هغې نه د حرب (جنگ) وغیره
ویره نشته. لهذا تر کومه پورې چه هغه اسلام قبول نکړی نو هغې لره د محبوسه ساتلو حکم دي
مرتد لکه څنگه چه د مسلمان وارث دي. دغه شان د یو کافریا د مرتد هم وارث نشې کیدی.
البته که په یوه علاقه کښې دومره خلق مرتد شی چه بادشاه ته د هغوی سره د جنگ ضرورت راشي
نو دا خلق به د یو بل وارثان وی.

که څوک مسلمان د کفارو سره قید شی نو د هغه درې حالته دي:

- (۱) که چیرې هغه مسلمان وی نو په میراث کښې به ئې د مسلمانانو غونډې حال وی
 - (۲) که چیرې هغه خپل دین پرېښودو نو دهغه حکم د مرتد غونډې دي.
 - (۳) که چیرې معلومه نه وی چه هغه مرتد شوې دي او که مړ شوې دي یا ژوندې دي نو د ده
حکم د مفقود غونډې دي. د مفقود بیان د رسالې په آخر کښې دي.
- فائده** چونکه مسلمان په کافر ولایت لری. دې د پاره د مسلمان شهادت هم په کافر قبلولې
شی. لهذا قیاس دا دي چه مسلمان دي د کافر وارث شی. لیکن خلاف قیاس د حدیث د وارد
کیدوله کبله نه وارث کیږي

۴. اختلاف دار د کفارو سره خاص دي. پس که چیرې یو مسلمان په دارالاسلام کښې وی او
دویم په دارالحرب کښې نو دواړه به د یو بل وارثان وی. البته د کفارو د پاره اختلاف دار مانع
عن الارث دي. که اختلاف دار خواه حقیقه او حکماً دواړه وی مثلاً حربی او ذمی. یا صرف
حکماً وی مثلاً مستامن او ذمی. دا دواړه اگر چه حقیقه په دارالاسلام کښې دی مگر په دوی
کښې حکماً اختلاف دار شته. ځکه چه مستامن د دارالحرب طرفته د واپسې خیال لری او ذمی دا
خیال نلری. او د ذمی په قاتل قصاص واجب دي اود مستامن په قاتل واجب ندي

دغه شان که د مختلفو دارینو دوه حربیان په یو دار کښې جمع شی نو حقیقه اگر چه دار واحد
دي مگر حکماً مختلف دي ځکه چه په اصل کښې دوی د دارینو مختلفینو دی او هر یو خپل دار
طرف ته د رجوع خیال لری. لهذا د یو بل به وارثان نه وی. البته که صرف حقیقه اختلاف دار وی
حکماً نه وی نو مانع د ارث به نه وی. مثلاً حربی او مستامن اگر چه حقیقه په دارینو مختلفسو

کنبې دی مگر مستامن چونکه د دارالحرب طرفته د رجوع خیال لری لهذا دا حکما اختلاف ندی ، پس په دوی کنبې به توارث جاری کیږی

تنبیه . اختلاف دار به هغه وخت وی چه د دواړو ځایونو بادشاهان مستقل وی ، او د دواړو بادشاهانو په خپل مینځ کنبې صلح هم نه وی

فائده : دپورته ذکر شوو څلورو اسبابو نه بغیر د مرګ د وخت نه معلومیدل هم د میراث نه د محروم کیدو یو سبب دی ، یعنی دا معلومه نوی چه اول څوک مړ شوې دې او وروسته څوک ، مثلا ډیررشته دار په بحری جهاز (کشتی) کنبې په یوځای غرق شویا د مکان یا دیوال د لاندې گیرشو او مړه شو یا په اور کنبې وسوزیدل ، او دا معلومه نوی چه څوک وړاندې مړه شوی دی او څوک ورسته ، نو دلته به دا گټو چه گویا ټول په یوځل وفات شوی دی ، نه به هغه د دۀ وارث وی او نه به دې د هغه وارث وی ، د هغوئ نه پس چه کوم وراث موجود وی هغوئ ته به میراث ورکول کیږی ، مثلا د زید درې ځامن دی : عمرو ، بکر ، خالد ، بیا د خالد دوه ځامن دی سلطان او حامد . زید او د هغه ځوئ خالد دواړه غرق شو ، معلومه نده چه څوک وړاندې مړ دې او څوک وروسته ، نو زید او خالد به دیو بل وارثان نوی ، یعنی داسې به نشی کولې چه د زید مال به درې حصې کړې شی دوه به عمرو او بکر ته ورکړې شی او یوه به خالد ته ورکړې شی ، بیا د خالد د وفات کیدو د وجې نه دې د هغه دوؤ ځامنو سلطان او حامد ته ورکړل شی ، بلکه خالد به محروم کړې شی .

له همدې کبله د هغه ځامنو ته به د زید د مال نه هیڅ نه ورکول کیږی ، ټول مال به د زید ځامنو عمرو او بکر ته ورکول کیږی ، او دغه شان به دا هم نه کیږی چه د خالد د مال نه دې سدس د هغه پلار زید ته ورکړې شی ، بیا د زید د وفات د وجې نه د هغه دا حصه د هغه ځامنو عمرو او بکر ته ورکړل شی . بلکه زید به خپله هم محروم وی . لهذا د خالد د مال نه به د زید ځامنو ته هیڅ نه ورکول کیږی . ټول مال به د خالد ځامنو حامد او سلطان ته ورکول کیږی

تنبیه د محروم او محجوب اگر چه لغتاً یوه معنی ده مگر اصطلاحاً په دواړو کنبې فرق دې .

محروم هغه ته وائی چه د پورته ذکر شوو اسبابو نه د یو سبب د وجې نه محروم وی محجوب هغه دې چه د هغه میراث د یو بل وارث د وجې نه کم شی یا بالکل ختم شی . اول ته حجب نقصان او دویم ته حجب حرمان وئیلې شی

محروم هڅ یو وارث لره نه محجوب کوی ، نه حجب نقصان او نه حجب حرمان محجوب به حجب نقصان او حجب حرمان دواړو طریقو سره د وارثانو د پاره حاجب وی

دریم سبق د وارثانو اقسام

د وارثانو درې قسمونه دي

- (۱) ذوی الفروض چه د هغوی حصه په حدیث یا قرآن یا د امت په اجماع سره معینه وی
 - (۲) عصباء ذوی الفروضو نه علاوه د باقی رشته دارو نه چه کوم په خپله هم مذکر وی او د میت طرفته د مذکر په واسطه هم منسوب وی
 - (۳) ذوی الارحام د ذوی الفروضو نه علاوه چه خپله هم مؤنث وی یا د میت طرفته د مؤنث په واسطه منسوب وی.
- تنبیه چیرته چه د وارث لفظ مطلق وی نو د هغې نه مراد صرف ذوی الفروض او عصباء وی ذوی الارحامو ته شامل نوی

خلورم سبق

سهام

شش بود فرض مقدر در کتاب حق عزیز^(۱)

نصف و ربع و ثمن باشد ثلث و ثلثان سدس نیز

په قرآن کریم کښې شپږ سهام متعین دي «نصف، ربع، ثمن، ثلث، ثلثان، سدس»

اولو دريو ته طائفه اولی او آخرو دريو ته طائفه ثانيه وئيلې شی. د عدد دوه قسمونه دي مطلق او مضاف. مطلق ته صحيح هم وائی. مثلاً دوه دري وغيره. او مضاف ته کسر هم وئيلې شی. مثلاً نصف، ربع، ثمن، وغيره د هر کسر د پاره د صحيح عدد ضرورت دي. مثلاً د نصف د پاره د دوو (۲) ضرورت دي، خو پورې چه د يو څيز دوه حصې جوړې نکړې شی د هغې نصف نه راوځي. دغه شان د ربع د پاره د څلورو (۴) ضرورت دي. کوم کسر چه د اقل عدد صحيح محتاج وی هغه صحيح عدد ته د دغې کسر مخرج وئيلې شی او دا کسر د دغې خپل مخرج طرف ته مضاف وی. مثلاً ربع الاربعه وغيره. ربع اگر چه د اتو ۸، او دولسو نه ۱۲، هم راوتلې شی. مگر کم از کم او اقل عدد چه د هغې نه ربع وتلې شی هغه څلور ۴ دي. د دې څخه د کم عدد نه ربع نشي وتلې. لهذا د ربع مخرج څلور (۴) دي.

پس د ذکر شوی سهامو نه د نصف مخرج دوه (۲) دي. د ربع څلور ۴. د ثمن اته ۸. د ثلث او ثلثان درې (۳) او د سدس شپږ (۶) دي

که چیرې د اولې طائفې افراد په خپل مینځ کښې یا د دویمې طائفې په خپل مینځ کښې جمع شی نو په دې کښې چه د کوم مخرج اکثر وی نو هغې ته به اعتبار وی . نو چه نصف او ربع جمع وی نو د هغې مخرج به څلور (۴) وی . او چه نصف او ثمن جمع وی نو مخرج به یی اته (۸) وی . ربع او ثمن هېڅکله هم نه جمع کیږی . چه ثلث او ثلثان جمع وی نو چونکه د دواړو مخرج هم درې (۳) دي لهدا د اجتماع په وخت به هم درې وی

که د اولې طائفې سره د نصف طائفه ثانیه خواه که هر یو فرد جمع وی نو مخرج به یی شپږ وی ، که ربع جمع وی نو دولس (۱۲) . که ثمن جمع وی نو څلیرشت (۲۴) به وی .

قنیه . ثلث د ما بقی چه تفسیر به یی راشی که چیرې نصف سره جمع وی نو د مخکښې په شان به یی مخرج شپږ (۶) وی . البته که ربع سره جمع وی نو مخرج به یی دولس (۱۲) نه بلکه څلور (۴) وی . او ثلث د ما بقی او ثمن به کله هم نه جمع کیږی .

د مسئلې د لیکلو طریقه دا ده چه د ټولو نه اول به «هو العی الذی لا یموت» یا «هو الباقی» یا «بسم الله الرحمن الرحیم» ولیکی . بیا به د میت لفظ ښه اوږد ولیکی او د دې په چپ طرف به د مړی نوم او په ښی طرف به لفظ د مسئله ولیکلې شی او د هغې میت د لاندې دې هغه ټول وارثان ولیکلې شی چه هغه د ده د وفات په وخت ژوندی وو ، که په وارثانو کښې زوج یا زوجه وی نو د ټولو نه اول دې هغه ولیکلې شی ، د هغې نه پس دې نور وارثان ولیکلې شی ، زوج او زوجې لره په په وروسته لیکلو سره هم مسئله صحیح راځی لیکن لیکلو والا نا پوهه گڼلې شی ، که په وارثانو کښې څوک عصبه هم وی نو هغه به د ټولو آخره کښې لیکلې شی ، بیا دې د ذوی الفروضو په حالاتو کښې غور وکړې شی د هر وارث د پاره دهغه مقرره حصه نصف ربع وغیره دې ولیکلې شی . که عصبه وی نو د هغې د لاندې دې «ع» ولیکلې شی ، که څوک وارث محروم وی د هغې لاندې دې «م» ولیکی . بیا دې د ذوی الفروضو د لاندې د لیکلې شوی سهامو مخرج د لفظ «مسئله» د پاسه ولیکلې شی او د دغې مخرج نه دې د هر وارث حصه راوباسی او د هغه د لاندې دې ولیکی . ټولو وارثانو ته د حصې ورکولو نه پس که څه پاتې شی نو هغه دې د عصبه د لاندې ولیکلې شی . دې نه پس دې په عبارت او الفاظو کښې هم پوره تصریح وکړی چه د فلانکی شخص د مال نه پس له تقدیم د حقوق مقدمه علی المیراث نه دومره سهام جوړ کړې شو ، او دومره فلانکی وارث ته ورکړې شو او دومره فلانکی ته

مسئله ۲۴

زوجه	ام	بنت	عم	خال
ثمن	سدس	نصف	ع	م
۳	۴	۱۲	۵	

عول کله وارانوته د ورکړې شوی سهامو مجموعه د اصل مسئلې د عدد نه زیاته شی . د دې نوم عول دې ، هلته د حصو د مجموعې په اصل مسئله باندې دا علامه (ع) جوړېږي او د هغې د پاسه لیکل کیږي ، بیا چه کوم عمل کیږي د عول په عدد سره به کیږي . د عول لغوی معنی تنگی ده . په دې صورت کېنې چونکې د وارانو حصه کمیږي نو له همدې وجې نه دې ته عول وائی ، د دوو (۲) دریو (۳) څلورو (۴) او اتو (۸) عول نه کیږي ، د شپږو (۶) عول د لسو پورې شفا او و ترا هرڅنگه راتلې شی او د دولسو (۱۲) عول اوولسو (۱۷) پورې صرف و ترا راځی شفا نه راځی او د څلیریشته (۲۴) عول فقط اوه ویشت (۲۷) راځی .

مسئله ۲ ع ۷

اختین عینیتین
ثلثان
۴

زوج
نصف
۳

ذوی الفروض

ده دو اصحاب فرائض پس بکن یاد ای فتا
چارهستند از رجال و هشت بشمار از نسا
چاراول زوج و اب هم جد و اخ خیفی بود
هشت ثانی اخت خیفی علی و عینی بود
نیز بنت و بنت الابن و زوجه و مادر شمار
هشتمین جده صحیحه دیگرې رانیست کار
جد صحیح هغه دې چه د مړې طرف ته د ده په نسبت کېنې د مؤنث واسطه نوی ، مثلاً د پلار
پلار او د پلار د پلار پلار و غیره
جد فاسد هغه ده چه د مړې طرف ته د هغې په نسبت کېنې د مؤنث واسطه وی . مثلاً د مور
پلار او د پلار د مور پلار و غیره .
جده صحیحه هغه ده چه د میت طرف ته په نسبت کېنې د جدې فاسدې واسطه نه وی ، مثلاً د
پلار مور او د مور مور او د پلار مور و غیره .
جده فاسده هغه ده چه د میت طرفته د هغې په نسبت کېنې جده فاسده واسطه وی . مثلاً د مور
د پلار مور او د مور د پلار د مور مور او د مور د پلار مور مور و غیره
د اخواتو درې قسمونه اعیانی ، علانی ، اخیافی
اعیانی هغه څویندې او وروته دی چه هغه د مور او پلار دواړو د طرفه وی . دا لفظ د عین
خغه ماخوژ دې چه د افضل په معنی دې ، چونکه د دې له طرفونو نه اخوات له یو طرفه اخواتو
نه افضل دی لهذا دې ته عینی وئیلې شی

علاتی هغه خویندې او وروڼه دې چه هغه صرف د پلار د طرفه وی . دا لفظ د «عله» نه
 ماخوځ دې چه په معنی د بڼې سره دې . چه پلار یو وی او مور یی جدا وی نو هغه دواړه موربانی
 به خپل منځ کښې بڼې وی . له همدې کبله دا خویندې او وروڼه علاتی شمار کولې شی .
 اخیافی هغه خویندې او وروڼه دې چه صرف د مور د طرفه وی . دا لفظ د «خیف» نه ماخوځ
 دې چه په معنی د مختلف سره دې . چونکه په داسې خویندو او ورونو کښې پلار مختلف وی
 لهذا دې ته اخیافی ونیلې کیږی

د دې نه پس په خپله په صاحب اخوة یعنی په ورور او خور باندې د دې الفاظو اطلاق کیږی .
 عینی ورور او عینی خور و غیره ورته ونیلې شی . د دې جمع اعیان ، اعیانی . بنوالعیان و
 علات ، علاتی . بنوالعلات ، او اخیاف ، اخیافی ، بنوالاخیاف راخی
 بیا چونکه اعمام او عمت او احوال او خالات د مور پلار ورور خور وی ، لهذا دوی ته هم
 اعیانی او اخیافی ونیلې شی . پس د پلار عینی ورور عم عینی گڼلې شی .

قال الشيخ احمد بن محمد بن علی المقرئ رحمه الله تعالى:

ومنی اردت تمیز الاعیان فهم اللین یضهم ایوان

اخیاف امر لیس جمعه ماب وبکسه العلای یفترقان

بنت الابن چه چرته هم راخی نو عام به وی . یعنی بنت الابن و بنت ابن الابن و غیره . دغه شان
 ابن الابن هم عام دې . یعنی ابن الابن و ابن ابن الابن و غیره

احوال الاب «د پلار احوال»

سدس آید مر پدر را با پسر و ابن پسر

سدس و تعصیب آیدش بادختر و دختر پسر

گر ازين دو قسم مذکورين نباشد هيچ کس

نیست زاصحاب فرائض عصبه محض است و بس

هر کله چه د مری خوئی یا نمسي موجود وی اگر چه دوی سره لور یا نمسي هم وی نو پلار ته به

سدس «شیرمه» حصه ورکول کیږی او عصبه به هم وی .

د عصبه مختصر حال دا دې

عصبه آن باشد که او دارد دو حال

وړه دبادنی کسی صاحب نصیب

گر بود تنها بگیرد کل مال

هر چه زو ماند بگیرد ای حبيب

منه ماخوځ من «العل» هو «الشرب بعد الشرب» فان الزوج لما تزوج مرة بعد اخرى صار كأنه شرب مرة بعد اخرى .

د دې پوره تفصیل به په پنځم سبق کښې راځي (ان شاء الله تعالی)

احوال الجدد «د نیکه احوال»

جد چون پدرست میدان جز سقوط ام اب
جد محروم ست ای دلدار از میراث خویش
د اب او جد په دوو مسائلو کښې فرق دې

(۱) ام الاب د اب د وچې نه محرومیري په جدې سره نه محرومیري

(۲) د اب په موجودوالی کښې چه ام ته په کومو صورتونو کښې ثلث د مابقی ورکول کیږي که په هغوی کښې اب نوی بلکه جد وی نو د ټول مال ثلث به ورکول کیږي.
د ثلث مابقی پوره تفصیل به د ام په حالاتو کښې راځي. انشاء الله

د اخيافي ورونو او خویندو احوال

در فرائض هست مر اولاد مادر را سه حال
ساقط ند ایشان بولد و با پدر باجد نیز
اولاد عام دې که مذکور وی او که مؤنث، دغه شان د ولد لفظ چه کوم ځای کښې هم راځي نو
مذکر او مؤنث ولد الابن، ولد ابن الابن و هکذا ټولو ته به شامل وی - البته والد البنت لره ندې
شامل کما قال الشاعر:

بنو ناهو ابعاثنا وهدا ثنا بنوهن ابعاء الرجال الیاعد

د ښځې او خاوند احوال

پس بدانکه نصف شوهر را باید بی ولد
ریع باشد بی تفاوت مگر ولد باوی بود
با ولد ثمن است زن را ریع باشد بی ولد
واحدی باشد که اکثر نیست فرق ای ذی خرد
ښځې که دوه یا زیاتې وی نو هرې یوې ته به جدا جدا ریع یا ثمن نه ورکول کیږي بلکه یوه ریع
یا ثمن به په ټولو برابر تقسیم کیږي

احوال البنات «د لورگانو احوال»

در فرائض مر بنات صلب را سه حال دان
عصبه بالقیرمی گردند ایشان باپسر^(۱)
مریکی را نصف و ثلثان بهرا کثری گمان
پس پسر را حصه دوزن بده ای پرهیز

^۱ د عصبه بالقیر تعریف دې به پنځم سبق کښې وکړل شی

احوال بنات الابن «د خوی د لورگانو احوال»

چون بنات صلب میدان در تمامی حالها
 لیک احوال ست چندین نیز شانرا زاندست
 سدس با یک بنت صلبی مریئات ابن راست
 بادو بنت این حکم باشد لیک با ابن پسر
 د بنات الابن او بنات ابن الابن وغیره شیپ احوال دی ، درې احوال د بناتو غوندې دی ، یعنی
 کله چه بنات نه وی

(۱) یوې بنت الابن ته نصف

(۲) دوو یا زیاتو ته ثلثان

(۳) که چیرې دوی سره ابن الابن هم وی که د دوی ورور وی او که ابن العم وی نو دوی به
 عصبه گرځوی او په دوی کښې به للذکر مثل حظ الانثیین تقسیم کیږی ، خو په دې شرط چه دا
 ابن الابن د دوی محاذی وی (یعنی له دوی سره برابروی)
 او درې احوال له بنات الابن سره خاص دی :

(۱) د یوې بنت په موجود گټی کښې که بنت الابن یوه وی او که زیاتې هغوی ته به سدس ورکول
 کیږی . البته د ابن الابن محاذی سره به عصبه شی خپل مینځ کښې به په للذکر مثل حظ الانثیین
 تقسیم وکړی .

(۲) د ابن د وجې نه به محروم وی .

(۳) د دوو یا زیاتو بناتو سره به ساقطیږی ، لیکن که چیرې هغوی سره ابن الابن محاذی یا اسفل
 وی نو هغوی به عصبه کړی او خپل مینځ کښې به په للذکر مثل حظ الانثیین سره تقسیم وکړی
 غرض دا چه بنات الابن کله صاحب فرض وی نو په ابن الابن سره به محاذی گرځی او په اسفل
 سره به نه گرځی . او که د بناتو د وجې نه محروم شوی وی نو د محاذی او اسفل دواړو د وجې بیا
 عصبه گرځی . او عالی په هر حال د سفلیاتو د پاره حاجب دې . دغه شان د بنت الابن عالیه د وجې
 نه هم سفلیات چه کله عصبه نوی محرومیږی ، البته که چیرې بنت نوی نو د ټولو نه عالیه بنت
 الابن به د بنت په حکم کښې وی او د دې نه سفلی به د بنت الابن په حکم کښې وی او د دې نه سفلی
 که عصبه نوی نو محروم به وی . خلاصه داشوه چه دابن الابن او بنت الابن د اجتماع درې حالات دی

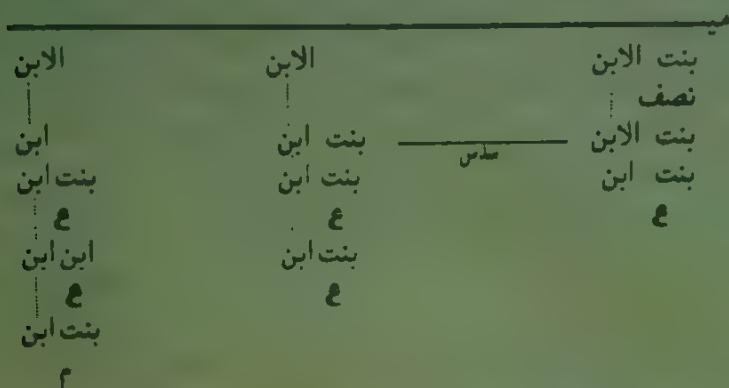
(۱) چه ابن الابن عالی وی نو په هر حال به د بنت الابن د پاره حاجب وی

(۲) ابن الابن محاذی په هر صورت بنت الابن لره عصبه گرځوی

(۳) که ابن الابن اسفل وی نو په دې کښې دا تفصیل دې که بنت الابن صاحب فرض وی نو هغه

نہ عصبہ کوی ، او کہ محرومہ وی نو عصبہ بہ ئی گر خوی ۔

مسئلہ

پہ اولہ درجہ کنبی بہ یوې بنت الابن تہ نصف او پہ دویمہ درجہ کنبی دوؤ بنات الابن تہ سدس ورکول کیپی، پہ دریمہ درجہ کنبی درې بنات الابن او د خلورمې درجې یوہ بنت الابن د دې درجې د ابن الابن د وجې نہ بہ عصبہ وی ، لہ ہمدې وجې نہ بہ باقی مال پہ ہغوی کنبی پہ للذکر مثل حظ الانثیین سرہ تقسیم کیپی ، د پنخمي درجې بنت الابن بہ محرومہ وی ۔

احوال الاخوات العینۃ «داعیانی خویندو احوال»

خواهران عینی مینت رابود احوال پنج نصف گر باشد یکی ثلثان اگر باشد گنج

با برادر عینی وهم دختر و دختر پسر عصبہ گردان جملہ را اسہام شان نیکو بسنج

پہ اول شعر کنبی دوه احوال ذکر دی : (۱) یو تہ نصف (۲) دوؤ یا زیاتو تہ ثلثان ۔

او دویم شعر ہم دوؤ احوالو لره متضمن دې

(۱) داعیانی ورور د وجې نہ بہ عصبہ بالغیر وی او باقی مال بہ پہ للذکر مثل حظ الانثیین سرہ تقسیم کیپی ۔

(۲) دلور او د خوئی دلور د وجې نہ بہ عصبہ مع الغیر وی مگر لور او د خوئی لور بہ پہ خپلہ عصبہ نوی بلکه هغه بہ ذوی الفروض وی

پہ عصبہ بالغیر او عصبہ مع الغیر کنبی فرق او د هغې تعریف بہ پہ پنخُم سبق کنبی راشی ، انشاء اللہ تعالی

پنخُم حال د علانی خویندو د احوالو پہ آخر کنبی دې خکہ چہ هغه ہم پہ دې کنبی شریک دی

احوال الاخوات العلیه «علاتی خویندو احوال»

خواهران علیہ راحلات جمله هفت هست
سدس ایشان راست بایک خواهر عینی فقط
لیک میدان گراخ علی بایشان هم بود
در بود ملحق بایشان دختر دختر پسر
باپسر واین پسر هم با پدر بالاتفاق
هست ساقط اخوة و اخوات اعیان هم علی
د علاتی ورور د وجی نه علاتی خویندی عصبه بالغیر وی او باقی پاتی مال به په هغوی کنبی
په للذکر مثل حظ الانثیین سره تقسیم کیږی

د بنت او بنت الابن د وجی نه به عصبه مع الغیر وی ، مگر بنت او بنت الابن به خپله عصبه نوی
کله چه د بنت یا بنت الابن سره اعیانی خور او علاتی خور دواړه جمع شی نو دواړه به عصبه
وی . مگر د قوی عصبه په موجودگی کنبی ضعیف عصبه محروم کیږی . چه د هغی تفصیل به
انشاء الله په پنځم سبق کنبی راشی . له همدې وجی نه به علاتی خور محرومه وی ، او دغه شان
علاتی ورور به هم محروم وی .

احوال الجدة «د نیکه احوال»

سدس آید جده راپدړی بود یا مادری
جمله جده گشت ساقط باوجود ام بدان
د هریو شخص ترخلورو پښتو پورې دیرش (۳۰) جدې کیدې شی چه دې نه خوارلس (۱۴)
صحیحه دی او باقی شپاړس (۱۶) فاسدې دی

د خوارلس جدات صحیحه و نقشه

جدات صحیحه ابوی		د پښت شمیره	
جدات صحیحه		اموی	
اول پښت	د پلار مور (۱)	په اول پښت کنبی فقط دوه جده صحیحه کیدې شی د مور مور (۲)	
دویم پښت	د نیکه مور (۳)	د نیکه دمور	پدې پښت کنبی درې کیدې شی دمور دمور (۵)
دریم پښت	د نیکه د پلار مور (۷)	د نیکه دمور (۸)	پدې کنبی څلور دمور د مور دمور مور (۹)
څلورم پښت	د نیکه د نیکه دمور (۱۱)	د نیکه دمور (۱۲)	د نیکه دمور (۱۳)
	مور (۱۰)	د نیکه دمور (۱۴)	د نیکه دمور (۱۵)

که چیرې د میت ډیرې جدې وی او په قرب او بعد کښې یې فرق وی مثلاً یوه جده د اول پښت نه وی او بله د دویم پښت نه وی نو د قریبې د وجې به بعدی محرومېږي اگر چه قریبې به خپله هم محرومه وی. مثلاً د پلار د نیا او د مور د نیا په موجود گڼ کښې به د پلار د مور د وجې نه د مور نیا محرومه وی اگر چه د پلار مور په خپله هم د پلار د وجې نه محرومه ده

او که ټولې جدې د یوې درجې وې نو په هغوی ټولو کښې به سدس برابر تقسیم کیږي اگر چه یوه جده صاحب قرابتین او بله صاحب قرابت واحده وی. مثلاً که د هندې د نسی او نسی په مینځ نکاح وشوه او دهغوی نه زید پیدا شو نو هنده د زید جده صاحب قرابتینو وگرځیده. ځکه چه دا د زید د پلار د پلار له طرفه نیا هم ده او دهغه د مور د مور طرفه نیا هم ده. یوه بله ښځه صالحه ده چه د زید د پلار دمور له طرفه نیا ده او د دې زید سره یې همدغه یوه علاقه ده. نو په دې صورت کښې به د زید په مرگ باندې په صالحه او هنده دواړو باندې سدس برابر تقسیم کیږي. دا به نه وی چه هندې ته دې دوه حصې او صالحې ته دې یوه حصه ورکړل شی. په خلاف د نورو

موقعو چه هلته د دوو طرفو د قربت د وجې نه حصې هم دوه قسمه ورکول کیږي. مثلاً یو سړي د یوې ښځې زوج هم دې او ابن العم یې هم دې. نو د زوج کیدو په وجه سره به خپله مقررہ حصه ورته هم ورکول کیږي او که څوک عصبه ده نه مقدم موجود نه وو نو د ذوی الفروض نه پس باقی پاتې مال به هم دې زوج ته ورکول کیږي ځکه چه ابن العم عصبه وی

د جد د وجې نه ام الاب او ام ام الاب وغیره محروم نوی ځکه چه په هغوی کښې د جد واسطه نشته. البته ام الجد به محرومه وی

احوال الام «دمور احوال»

در فرائض گر ببینی هست مادر راسه حال مثل مذکورست گریاشد دونی از اخت واخ عینی و علی و خینی بست و یک باشد مثال ثلث مایفی ست بعد از فرض زوجه زوج هم ثلث از کل ست چون نبود ازین مذکور کل دمور دري احوال دی (۱) سدس (۲) ثلث مایفی (۳) ثلث د ټول مال د دري واړه حالات په ترتیب سره معتبر دی. یعنی د ټولو نه به اول هغه صورتونو ته اعتبار

مسئله	میزید
اب	ام
ام	ام
ام	ام
صالحه	هنده

ورکولې شی چه په کومو کښې مور ته سدس ورکول کیږي . که چیرې د سدس د صورتونو نه یو صورت هم نوی نو بیا به هغه صورتونه معتبر وی چه په هغې کښې ثلث دماقی ورکول کیږي . او که د دې نه څه صورت نوی نو ثلث د ټول مال به ورکول کیږي . مثلاً یو میت لور ، مور ، پلار او خاوند وارثان پریږدي نو مور ته به سدس ورکول کیږي . خاوند ته د ورکولو نه پس به د ثلث باقی نه ورکول کیږي

که چرې د میت د وروڼو او خویندو نه دوه یا زیات موجود وی نو اگر چه هغوی خو خپله هم محروم دي خو بیا به هم مور ته سدس ورکول کیږي .

تمت احوال اصحاب الفروض بعهد الله تعالى

پنځم سبق

عصبات . عصبه په لغت کښې په معنی د پهلوان دې ، او په اصطلاح کښې هغه چاته وایی چه په غوښه او څرمن کښې شریک وی . چه د هغې په عیب دار کیدو سره په خاندان عیب لگي . په شرع کښې اولاد د پلار وی له همدې وجې نه د ښځې د خاندان اولاد عصبه ندې . ځکه چه هغه اولاد د دې د خاوند دې

اصلی وارث عصبه دی . له همدې وجې نه څوئ په شرع کښې عصبه شو د ذوی الفروضو نه نشو . د ذوی الفروضو نه پس د عصبه حق دې ، که چیرې د ذوی الفروضو نه څوک نوی یا د هغوی نه څه پاتې شی نو هغه به عصبه ته ورکول کیږي

د عصبه دوه قسمونه دي . (۱) عصبه نسبی (۲) عصبه سببی

عصبه سببی معتق دې . که مذکرو وی او که مؤنث . دا د عصبه نسبی نه مؤخر دې . که معتق هم نوی نو د ده به عصبه بنفسه وارثان وی^۱ . بیا سببی . وهکذا . د معتق د ذوی الفروضو او عصبه بالغیر او مع الغیر او ذوی الارحام هیڅ حق نشته

که چیرې څوک د خپل ذی رحم محرم مالک شی نو هغه غلام به خود بخود آزاد شی . اگر که مالک د آزادیدو قصد نوی کړې . د دې غلام د میراث مستحق به د عصبه نسبی په عدم موجودگي کښې دا مالک وی . که چیرې دوو یا زیاتو کسانو مشترک غلام آزاد کړو نو هر یو ته به د هغه د حصې مطابق میراث ورکول کیږي

نسبی عصبه په درې قسمه دي (۱) عصبه بنفسه (۲) عصبه بالغیر (۳) عصبه مع الغیر
عصبه بنفسه دوی خپله هم مذکرو وی او د میت طرف ته د ذکر و په واسطه منسوب هم وی
عصبه بالغیر هغه ذوی الفروض ښځې دي چه هغوی د خپلو وروڼو سره یوځای عصبه شی . او

^۱ د عصبه بنفسه او عصبه بالغیر او مع الغیر نفسر په آینده بحثونو کښې را روان دي . ان شاء الله تعالى

هغه وروڼه خپله هم عصبه بنفسه وی. دې دپاره په هغوی کښې تقسیم په لږ ډول مثل حظ الانثیین سره وی. لکه ابن سره بنت او ابن الابن سره بنت الابن او اخ عینی سره اخت عینییه او اخ علی سره اخت علیه شو.

کومې ښځې چې ذوی الفروض ندی هغوی د خپل ورور سره عصبه نشی کیدی. پس عم سره به عمه عصبه نوی.

عصبه مع الغیر: هغه ذوی الفروض ښځې دی چې د نورو ذوی الفروضو ښځو د وجې نه عصبه کیری او عصبه څرځولو والا ښځې خپله هم ذوی الفروض وی، لکه د بنت او بنت الابن د وجې نه اخت عینییه او اخت علیه، کوم خائ کښې چې مطلق لفظ د عصبه لیکلی شوې وی د هغې نه عصبه بنفسه مراد وی او په واقع کښې عصبه همدا وی. عصبه مع الغیر او بالغیر په اصل کښې ذوی الفروض دی، دې وجې نه کوم خائ کښې چې څوک هم د عصبه د تعریف پوښتنه وکړی نو د عصبه بنفسه تعریف بیانولې شی، له همدې وجې نه په دریم سبق کښې د عصبه په تعریف کښې د عصبه بنفسه تعریف بیان شوې دي.

د عصبه نسبې په اعتبار داستحقاق سره څلور قسمونه دی

(۱) **جزء میت:** ابن او ابن الابن وهکذا، او بنت او بنت الابن وهکذا، هرکله چې ابن یا ابن الابن د وجې نه عصبه شوې وی.

(۲) **اصل میت:** اب او اب الاب وهکذا.

(۳) **جزء اصل قریب میت:** اخ عینی او علی او د دوی مذکر اولاد وان سفلا، او اخت عینییه او علیه کله چې د اخ یا د بنت د وجې نه عصبه شوی وی.

(۴) **جزء اصل بعید میت:** عم عینی او علی او عم الاب او عم الجد وان علوا^۱ واولادهم الذکران وان سفلا

دا څلور اقسام په ترتیب سره وارثان وی، یعنی د ټولو نه مقدم به اول قسم، بیا دویم، بیا دریم، بیا څلورم وی.

بیا په هر قسم کښې به بعید د قریب د وجې نه محروم وی، لکه د اخ علی د وجې نه به ابن الاخ العینی او د ابن العم د وجې نه به عم لاب محروم وی.

بیا به د قوی د وجې نه ضعیف محروم وی، لکه د اخ عینی د وجې نه اخ علی، دغه شان اخت عینییه د لور یا د نمس د وجې نه چې عصبه شوی وی نو اخ علی او د څلورم قسم ټول عصبات به محروم وی.

^۱ د دې تحقیق دې در سالی په آخر کښې په دریمه ضمیمه کښې وکتل شی

التمرين

مسئلة - ٦

زوج	ام	اب
٣	١	٢

مسئلة - ٦ ع ٨

زوج	ام	ام الام	اختين عنتين
٣	١	م	٤

مسئلة - ٦ ع ٩

زوج	اختين عنتين	اختين خيفتين
٣	٤	٢

مسئلة - ٤

زوجه	ام	اب
١	١	٢

مسئلة - ٦ ع ١٠

زوج	ام الام	اختين عنتين	اختين خيفتين
٣	١	٤	٢

مسئلة - ٢

بنت	اخت عينية
١	١

مسئلة - ٣

بنتين	اخت عينية	عم
٢	١	م

مسئلة - ١٢

زوج	بنت	اب	ام الاب
٣	٢	٣	م

مسئلة - ٤

زوج	بنت	اخت عينية	اخ على
١	٢	١	م

مسئلة - ٩

خمس اخوات عينية	اخ عيني	اخ عيني	ابن قاتل
٥	٢	٢	م

مسئلة - ٥

اخت عينية	اخ عيني	اخ عيني
١	٢	٢

مسئلة - ١٢ ع ١٥

زوج	بنت	بنت	ام	اب الاب
٣	٤	٤	٢	٢

مسئلة - ٢٤

زوج	بنتين	ام الام	ابن الاخ العيني
٣	١٢	٤	١

مسئلة - ٨

زوج	بنت	ابن	ابن	ابن
١	١	٢	٢	٢

مسئلة - ٢٤ ع ٢٧

زوج	بنتين	اب	ام
٣	١٢	٤	٤

مسئلة - ٦

ام	بنت	اب	اخ خيفي
١	٣	٢	م

مسئلہ - ۷

اخت علیہ	اخت علیہ	اخت علیہ	اخت علیہ	اخت علیہ
۱	۱	۱	۲	۲

مسئلہ - ۱۲ ع ۱۷

زوجہ ام	ابن قاتل	اخت عینیہ	اخت عینیہ	اخت خفیہ	اخت خفیہ
۳	۲	۴	۴	۲	۲

شپرم سبق

خلور نسبتونہ :

اسوہ دو عدد تماثل شد

عد کم بیش را تداخل شد

شد تباین چون عا شد واحد

گوتوافق چون ثالثی زاید

(۱) تماثل چه دوه یا زیات عددونہ پہ خپل مینخ کنبی متساوی (برابر) وی .

د دوی عا اعظم هم له دوی سره مساوی وی چه هغه دې متساوی اعدادو نه هریو لره په یو خل تقسیم کوی

د لوی نه لوی داسې عدد چه هغه دوو یا زیاتو اعدادو لره پوره پوره تقسیم کوی هغې ته عا اعظم یا مشترک مقسوم علیه اعظم وئیلې شی .

د دې اعدادو نه هریو لره په عا اعظم تقسیم کولو نه چه کوم جواب راشی نو هغه ته د دغې عدد وفق وئیلې شی . مثلاً په خلورو او خلورو کنبې د تماثل نسبت دې . د دې عا اعظم هم خلور (۴) دې . چه دواړو لره پوره تقسیم کوی او د هریو وفق یو (۱) دې .

(۲) تداخل چه دوه عدد متساوی نوی بلکه کم او زیات وی او وړوکې عدد غټ لره پوره تقسیم کوی . د دې عا اعظم د وړوکې عدد سره متساوی وی چه وړوکې عدد لره په یوخل (۸) سره او غټ عدد دوه یا څو ځله تقسیم کوی . مثلاً په درې (۳) او شپږو (۶) کنبې تداخل دې د دې عا اعظم درې دې . د دریو وفق یو او د شپږو وفق دو (۲) دې .

(۳) توافق چه وړوکې عدد لوی عدد لره پوره تقسیم نکړې شی مگر یو دریم عدد د دې دواړو نه هریو لره پوره پوره تقسیم کړی چه هغه به د هغوی عا اعظم وی مثلاً اته (۸) او دولسو (۱۲) کنبې توافق دې . د دوی عا اعظم خلور (۴) دې چه هغه دواړو لره پوره پوره تقسیم کوی . د اتو (۸) وفق دوه (۲) دې او د دولسو وفق درې (۳) دې

به توافق کنی د لویو اعدادو د عاد اعظم معلومولو طریقه نزدې راروانه ده
 (۴) **تباين** چه نه وړو کي عدد لوی لره پوره تقسیم کړی او نه یو دریم عدد دواړو لره پوره پوره
 تقسیم کړې شی. د دوی عاد اعظم یو وی. مثلاً په درې ۳، او اوو ۷، کنې تباين دې. د یو ۱، نه
 علاوه هیڅ یو عدد دوی لره پوره پوره نشی تقسیم کولې. دې وجې نه د دوی وفق هم نه راوځی
یو اشکال د توافق تعریف (چه کومو دوو عددونو لره دریم عدد پوره پوره تقسیم کړی باندې
 اعتراض لازمېږي چه د عاد اعظم یو ۱، کیدو په صورت کنې دې هم نسبت د توافق وی ځکه چه
 دا هر یو عدد لره پوره پوره تقسیم کوی

جواب یو ۱، عدد ندې او په توافق کنې د عاد اعظم عدد کیدل ضروری دی

عدد هغه دې چه د هغه طرفینو مجموعه د هغې نه دوچنده وی

فائده دا نسب اربع صرف په اعدادو کنې دې، نو له همدې کبله د یو نسبت د یو ۱، عدد
 سره یا د کوم بل عدد سره د معلومولو سوال نه پیدا کیږي. البته په دې دواړو صورتونو کنې
 چونکه وفق نه وځی نو له همدې وجې نه دا د تباين په حکم کنې دې

په توافق کنې د عاد اعظم معلومولو طریقه

غت عدد لره په وړوکی باندې د تقسیم کولو نه پس چه څه باقی پاتې شی په هغې وړو کي عدد
 مقسوم علیه تقسیم کړئ. بیا هغه نوې مقسوم علیه په نورو باقی باندې تقسیم کړئ. دغه عمل
 کوی تردې چه څه هم باقی پاتې نشی آخری مقسوم علیه به عاد اعظم وی
 که چیرې دا عاد اعظم یووی نو نسبت به د تباين وی او که بل څه عدد وی نو نسبت به توافق وی

مثال د ۳۸۴ او ۱۲۹۲ عاد اعظم به داسې پیدا کوو

$$\begin{array}{r}
 384 \overline{) 1292} \quad 3 \\
 \underline{1152} \\
 144 \quad 2 \\
 \underline{288} \\
 96 \quad 1 \\
 \underline{96} \\
 48 \quad 2 \\
 \underline{96} \\
 00
 \end{array}$$

دوؤنه دزيات عدد عاډ اعظم راو سسلو دپاره اول د دوؤ اعدادو عاډ اعظم راو ياسي. بيا د هغې عدد او د درسم عدد عاډ اعظم راو ياسي. دغه شان عمل کوئ. آخري عاډ اعظم به يې جواب وي

اووم سبق

تصحيح المسئلة

که چرې سهام په وارثانو منکسر وي نو د هغې د دفعې د پاره يوه طريقه ده چه هغې ته تصحيح المسئله وائی. طريقه يې دا ده که چرې کسر صرف په يوه طائفه کښې وي نو د هغې طائفې د رؤسو او سهامو دې خپل منځ کښې نسبت معلوم کړې شي که چرې بمائل يا تداخل وي او سهام د رؤسو نه زيات وي نو د تصحيح ضرورت نشته که بداخل کښې سهام د رؤسو نه کم وي يا توافق وي نو د رؤسو وفق لره او که تباین وي نو کل رؤسو لره په اصل مسئله کښې او که عول وي نو په عول کښې او د هر وارث په سهامو کښې ضرب ورکړئ

په اصل مسئله يا په عول کښې ضرب ورکولو سره چه کوم حاصل راشي هغه تصحيح المسئله ده. دې لره دې په اصل مسئلې سره علامت دا «ع» ښه جوړه کړې شي او د هغې د پاسه دې ولکلی شي

مسئله - ۲ ع ۱۸			مسئله - ۲ ع ۳۰		
م	اب	ام	م	اب	ام
ست بنات			خمس بنات		
۳۱۲	۱۳	۱۳	۴۱۰	۱۵	۱۵

مسئله - ۲ ع ۷ ع ۱۴	
م	م
ثمانی اخواب علیه	زوج
۸۴	۳۲

که چرې کسر په دوؤ یا زیاتو طائفو کښې وي نو اول د هرې طائفې د سهامو او رؤسو نسبت معلوم کړئ. که چرې پکښې بداخل وي او سهام د رؤسو نه کم وي یا توافق وو نو د رؤسو وفق لره او که ساین وو نو بولو رؤسو لره محفوظ کړئ. بيا د طائفې اولی د محفوظ کړې شوی عدد او رؤسو د طائفې نسی د محفوظ کړې سوي عدد به خپل منځ کښې نسبت وگورئ. که ساین وو نو بولئ په دوه کښې ضرب ورکړئ. که توافق وو نو وفق لره د دوسم په کل کښې ضرب ورکړئ که بداخل وو نو اکثر واخلئ. که بمائل وي نو د دوؤ نه مو واخلئ. بيا دې حاصل ضرب به

ماخوذ د رؤسو د طائفه ثالثی د محفوظ کړې شوی عدد سره نسبت وگورئ او دغه شان عمل کوئ حتی چه تولې طائفې پوره شی . بیا هغه آخر حاصل ضرب یا ماخوذ لره په اصل مسئله یا عول کښې او د هروارث په سهم کښې ضرب ورکړئ . کوم چه حاصل راشی هغه تصحیح المسئله ده

مسئله = ۶ ع ۱۸

مسئله = ۱۲ ع ۱۴۴

می			می		
ثلاث بنات	ثلاث جدات	ثلاث اعمام	اربع زوجات	ثلاث جدات	اثنا عشر عما
۴۱۲	۱۳	۱/۳	۳۳۲	۲۲۴	۷۸۴

مسئله = ۲۴ ع ۵۰۴

می			
زوجتین	ست جدات	عشر بنات	سبعة اعمام
۳/۲۳۰	۴۸۴۰	۱۲/۳۳۲۰	۱/۲۱۰

مسئله = ۲۴ ع ۴۳۲۰

می			
اربع زوجات	ثمانی عشر بنات	خمس عشرة جدة	ستة اعمام
۳۵۴۰	۱۲/۲۸۸۰	۴۷۲۰	۱۱۸۰

مسئله = ۳ ع ۴۵

می		
دیلار په اختلوی ۳۰۱ درهم خرج کرل	دیلار په اختلوی ۲۰۱ درهم خرج کرل	بنت
۱۹	۱۶	بنت
		هیڅ یی خرج نکړل
		۱۰

اتم سبق

د ردّ طریقه

که چیرې ذوی الفروضو نه هر یو ته د پوره پوره حصی ورکول کیدو نه وروسته یو څه مال پاتې شو او څوک عصبه هم نه وؤ نو باقی مال به په ذوی الفروض نسبیه معنی بغیر له زوجینو نه په نورو باقی ذوی الفروضو باندې به تقسیم کیرې د سهامو مطابق . ځکه چه یو څو ذوی الفروض

نسبیه ته من یرد علیهم ونیلې شی ، زوجینو ته به دې نه هیڅ نه ورکول کیږي لهذا دوی ته من لایرد علیهم ونیلې شی .

درد کولو طریقه دا ده که چیرې په مسئله کښې من لایرد علیهم نه وی او من یرد علیهم جنس واحد وی نو بعد الرد دهغوئ د رؤسو نه او که د مختلف جنسونو نه وی نو د هغوئ د سهامو نه دې مسئله جوړه کړې شی او دې لړه دې د اصل مسئلې سره دا «لـ» علامه جوړه کړی او د هغې د پاسه دې ولیکي .

مسئله ۲- لـ ۳	مسئله ۲- لـ ۲	مسئله ۳- لـ ۴
می	می	می
اخت اخیافی	اخت اخیافی	اربع بنات
۱ ۲	۱ ۱	۲ ۴

مسئله ۲- لـ ۴	مسئله ۲- لـ ۵
می	می
بنت بنت الابن	اخت اعیانی
۱ ۳	۲ ۳

مسئله ۲- لـ ۵	مسئله ۲- لـ ۵
می	می
اختین اعیانی	اخت اعیانی
اختین علانی	اخت علانی
۱ ۴	۱ ۳

که په مسئله کښې من لایرد علیه هم وی نو اول صرف د من لایرد علیه مسئله د هغې د سهم د اقل مخرج نه وباسئ د دې نه من لایرد علیه ته حصه ورکړئ او باقی محفوظ وساتئ . بیا صرف د من یرد علیهم مسئله راوباسئ گویا چه من لایرد علیه د هغوئ سره نشته او د من یرد علیهم نه هر یو ته د هغوئ د مسئلې نه حصه ورکړئ او د پورته طریقه موافق ئې په هغوئ رد کړئ . یعنی د هغوئ رؤسو یا د سهامو دې مسئله جوړه کړې شی ، بیا د من یرد علیهم د مسئلې نه پس بعد الرد د من لایرد علیه د مسئلې نه په باقی سره نسبت وگورئ

که تماثل وی نو د من لایرد علیه مسئله به په خپل حال پاتې وی

که تباین وی نو کل مسئلې لړه او که تداخل وی نو د هغې وفق لړه د من لایرد علیه په کل مسئله کښې او د من لایرد علیه په هغه سهم کښې چه کوم ورته د خپلې مسئلې نه ورکړې شوې دې صرب ورکړئ . په دغه ځای کښې توافق نشي کیدي

دمن لارد علیہ پہ مسئلہ کنبی د ضرب ورکولو نہ چہ خہ حاصل شی نو ہفہ مخرج بعد الرد دی
پہ من یرد علیہم کنبی ہریو لره چہ د خپلہ مسئلہ نہ کوم سہم ورکړې شوې دې ہفہ لره د من
لارد علیہ د مسئلہ نہ پہ باقی کل با پہ وفق کنبی ضرب ورکړئ

مسئلہ = ۱۲ لعد ۸		مسئلہ = ۱۲ لعد ۱۶		مسئلہ = ۱۲ لعد ۴	
ست بنات	زوج	اربع اخوات اعیانی	زوجه	ثلاث بنات	زوج
$\frac{۸}{۶}$	$\frac{۳}{۲}$	$\frac{۸}{۱۲}$	$\frac{۳}{۴}$	$\frac{۸}{۳}$	$\frac{۳}{۱}$

مسئلہ = ۲۴ لعد ۴۰ لعد ۱۴۴۰

مسئلہ = ۱۲ لعد ۴ لعد ۴۸

مسئلہ = ۲۴ لعد ۴۰ لعد ۱۴۴۰			مسئلہ = ۱۲ لعد ۴ لعد ۴۸		
ست جدات	تسع بنات	اربع زوجات	ست اخوات اخیافی	اربع جدات	زوجه
$\frac{۴}{۷}$	$\frac{۱۲}{۲۸}$	$\frac{۳}{۵}$	$\frac{۴}{۲۴}$	$\frac{۲}{۱۲}$	$\frac{۳}{۱۲}$
۲۵۲	۱۰۰۸	۱۸			

فہم سبق

ذوی الارحام

د دور الارحامر ہمہ داسحقان پہ لحاظ سری د عصبیات نسبیہ پہ شان څلور اقسام دی . او د
عصبیاتو او د من یرد علیہم پہ عدم موجودگی کنبی پہ ترتیب سرہ وارثان کیږی . یعنی اول قسم
بہد ہو نو نہ مقدم وی . بیا دویم قسم . بیا دریم قسم او بیا څلورم قسم دی

۱ جزء میت اولاد البنات واولاد بنات الابن وان سفلوا

۲ اصل میت الاجداد والجدات الفاسدة

۳ جزء اصل قریب میت اولاد الاخوات وبنات الاخوة وبنوا الاخوة لام واولادهم

۴ جزء اصل بعید میت اعمام اخیافی . عمات . احوال و خالات . بنات الاعمام . وکل هؤلاء

للاولین و بوی الاولین . او د دې ټولو اولاد

که جری د یو قسم محفل ذوی الارحام جمع شی نو د هر یو قسم بہ خپل مینځ کنبی طریقہ
د نفسه جد ده

اول قسم د قریب د وجې نه به بعید محروم وی لکه د
بنت البنت د وجې نه بنت الابن
بیا دولد الوارث^(۱) د وجې نه ولد غیر الوارث محروم
کیږی. لکه دبنت بنت الابن د وجې نه ابن بنت الابن.
بیا د هغې ذوی الارحامو اصول چه دهغوئ تر میت
پورې واسطی دی هغوئ ته دې وکتلې شی چه په هغوئ
کښې د ذکوره او انوثة اختلاف شته او کنه ؟

که چیرې اختلاف نوی نو په موجوده ذوی الارحامو باندې به په للذکر مثل حظ الانثیین سره
تقسیم کړې شی. او که اختلاف د ذکوره او انوثة وی نو د میت د طرف نه د ټولو نه اول چه د چا
اختلاف وی هلته دې للذکر مثل حظ الانثیین تقسیم کړې شی

په دې تقسیم کښې به وصف د اصولو او عدد به د ټولو نه د آخری فروعو معتبر وی. مثلاً په
اصولو کښې که یو ابن وی او د دې په آخر کښې یو ابن او یوه بنت یا دوه بنت یا دوه ابن وی نو هغه
ابن کوم چه اصولو کښې دې د دوؤ ابینیو قائمقام به وگرځولې شی، دغه شان که چیرې په اصولو
کښې یوه بنت وی او د دې په آخر کښې یو ابن او یوه بنت یا دوه بنتین یا دوه ابنین وی نو هغه بنت
کومه چه په اصولو کښې ده هغه به دوه بنتین فرض کړې شی. له دې نه وروسته به ذکور او اناث
جدا جدا طائفې کړې شی او د هرې طائفې د فروعو تر آخره پورې به وکتلې شی که چیرې د ذکوره
او انوثة اختلاف نه وو نو د هغوئ حصه به د هغوئ آخری فروعو ته ورکړې شی

او که اختلاف وؤ نو للذکر مثل حظ الانثیین به تقسیم کړې شی او ذکوره او انوثة لره به جدا
جدا طائفې جوړې کړې شی او د مثل مذکور غوندي عمل به وکړې شی. الی ان ینتهی الی
آخر الفروع

مسئله - ۷ ع ۲۸

بنت	بنت	بنت
بنت	بنت	بنت
۴	۳	۴
بنت	ابن	بنت
۲	۲	۲
ابنی	بنت	بنتی
۲	۲	۴
۱۶		

بنت	بنت	بنت
۱/۴	۲/۸	۳/۱۲

بنت ابن بنت	بنت ابن بنت	بنت ابن بنت	بنت ابن بنت	بنت ابن بنت
۱	۲	۳	۴	۲ ۲ ۲ ۳ ۹

دویم قسم د قریب د وجی نه به بعید محروم وی
لکه د بنت الاخ د وجی نه بنت ابن الاخ
بیاد ولد الوارث د وجی نه ولد غیر الوارث محر

١ - من الأذلاء وهو إرسال النمل في الحفر ليعمل في كل شيء يمكن في ولو بطريق المجاز فمن يدل إلى الميم يرسل قرابته الميم يمسس
والباقي لئلا تصالى القرابة مشتركة بين المبدل والواسطة.

۲. دی جیسی دی، سالی په آخر کښې په دریمه ضمیمه کښې وکتل شي

بنت الاغ محرومیری

بیا که تول اصول اخیافی وو نو په آخری فروعو کښې به مذکراومؤنث باندې علی السوبه تقسیم کولې شی. او که تول اصول اعیانی یا تول علاتی وو نو باعتبار اختلاف ذکوره لو انوته د قسم اول غوندې عمل به وکړې شی.

او که مختلف وی نو اول دې په اصولو تقسیم وکړې شی یعنی په اعیانی، علاتی او اخیافی وروڼو او خویندو کښې دې ذوی الفروضو لره د هغوی حصه مقرره ورکړې شی او باقی دې عصباتو لره ورکړې شی. او که عصبه څوک نه وو او رد کول پکار وو نو رد دې کړې شی ذوی الفروضو ته د حصې ورکولو په وخت به هم وصف د اصولو او د عدد به د تولو نه د آخری فروع معتبروی. دې نه پس به اعیانی، علاتی، اخیافی هریو لره جدا جدا طائفه جوړه کړې شی اود اخیافی حصه به د هغوی په آخری فروعو علی السوبه تقسیم کولې شی او په اعیانی او علاتی کښې به د اول قسم په شان عمل کولې شی.

مسئله - ۳ ع ۹

اعیانی وروڼ			اعیانی خور			علاتی وروڼ			علاتی خور			اخیافی وروڼ			اخیافی خور		
۳	۲	۳	۳	۲	۳	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	۱	۱	۱	۱	۱
بنت	ابن	بنت	بنت	ابن	بنت	بنت	بنت	ابن	بنت	بنت	ابن	بنت	ابن	بنت	بنت	ابن	بنت

مسئله - ۲ ع ۳۰

اعیانی وروڼ			اعیانی خور			اخیافی وروڼ			اخیافی خور			علاتی وروڼ			علاتی خور		
۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
بنت	ابن	بنت	بنت	ابن	بنت	بنت	ابن	بنت	بنت	ابن	بنت	بنت	ابن	بنت	بنت	ابن	بنت

مسئله - ۲ ع ۴

اعیانی وروڼ			اعیانی خور			اخیافی وروڼ			اخیافی خور		
۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹
بنت	ابن	بنت	بنت	ابن	بنت	بنت	ابن	بنت	بنت	ابن	بنت

مسئله - ۳ - ۱۲ - ۳۲

عمه علانی	عمه علانی	عم علانی	خاله علانی	خاله عینی	خاله عینی	خال عینی
۱۲	۲	۱۲	۲	۱	۲	۲
بنت	بنت	بنت	بنت	ابن	بنت	بنت
۴	۸		۲	۴		
ابن	بنثی	ابن	بنثی	ابنی		
۴	۲۰	۲	۲	۲		
				۲		
				۴		
				۱۰		

لسم سبق

مناسخه

مناسخه دې ته وائی چه د یو وارث حصه هغه ته د ورکولو نه وړاندې میراث جوړ شی او دهغه د وارثانو طرف ته منسوخ او منقول شی . یعنی د میراث د تقسیم کولو نه وړاندې د مړی په وارثانو کښې یو سرې مړ شی . یا د دې نه پس هم یو سرې د مړی اول یاد مړی دویم د وارثانو نه وفات شی . یا دغه شان ویر وارثان پرلپسې د تقسیم د ترکی نه وړاندې مړه شی

د ټولو نه اول مړې چه د کوم نه د تقسیم سلسله چلیدلې ده هغه ته مورث اعلی وئیلې شی د مناسخې د تخریج طریقه دا ده چه د ټولو نه اول د مورث اعلی د مسئلې د ویستلو د باره د میت اوږد خط جوړ کړې شی او د هغې د پاسه به د «مورث اعلی» او د هغه نوم ولیکلې شی او لاندې به هغه وارثان کوم چه د هغه د وفات په وخت ژوندی وو سره د هغوی د نومونو نه ولیکلې شی ځکه چه صرف د ام یا زوجې یا ابن وغیره په لیکلو سره د دویمې اودریمې درجې په مسئله کښې چه کله بیا د همدې رشتې د وارث نوم لیکلې کیږی نو اشتباه پیدا کیږی

بیا دهغې دلاندې څه ځای خالی پریرېږی او دهغه میت د باره خط را کاږی کوم چه د مورث اعلی نه پس او د نورو نه وړاندې وفات وی او بیا دهغه د پاسه «ثانی» او دهغه میت نوم ولسکی اولاندې د هغه د وفات په وخت چه د هغه کوم وارثان ژوندی وو هغوی سره د هغوی د نومونو نه ولیکن

دغه شان لږ لږ ځای پریرېږی په ترتیب سره د هر میت د باره خط را کاږی او د هغه د پاسه دهغه دریمه درجه . څلورمه درجه وغیره او د هغه نوم اولاندې د هغه د وارثان کوم چه د هغه د مرگ په وخت ژوندی وو سره د هغوی د نومونو ولسکن . بیا د اول مورث اعلی مسئله راوړی . سره د

و جوه سابقه د عول او رد او تصحيح وغيره نه . بيا چه د هغه د وارثانو نه څوك وفات شوې وي د هغه د نوم او سهامو د لاندې د قبر نشان جوړ كړئ . او هغه سهامو ته كومې چه ميت ثاني ته د ميت اول نه حاصل شوى دى «مافى اليد» ونيلې شى . هغه مافى اليد عدد لره به د ميت ثاني د خط د پاسه نېسى طرفته د هغه د نوم سره دا علامه «مع» جوړه كړئ او د هغې د پاسه نې وليكن

بيا د ميت ثاني مسئله د سابق په شان راؤباسئ . بيا د ميت ثاني د مسئلې د دغه د مافى اليد سره نسبت معلوم كړئ . كه تماثل وو نو د ميت اول مسئله به په خپل حال وي . او كه تداخل يا توافق وو نو د دويمې مسئلې وفق لره او كه تباین وي نو د هغې كل لره د اولې مسئلې په كل كېنې او د ميت اول د وارثانو نه د هر يوه په سهامو كېنې ضرب وركړئ . په اولې مسئلې كېنې د ضرب وركولو نه چه څه حاصل راشي هغه به د دواړو مسئلو مخرج وي . دې لره د اولې مسئلې د پاسه خط راكاپئ او د هغې د پاسه نې وليكن

بيا د ميت ثاني د وارثانو نه د هر يو د سهامو د مافى اليد په وفق يا كل كېنې ضرب وركړئ . بيا د ميت ثالث نوم چه كوم كوم خائ په وارثانو كېنې وي په هغې باندې د سهامو سره د قبر نشان جوړ كړئ او د كوم كوم خائ نه چه هغه ته سهام وركړې شوى وي هغه ټول جمع كړئ او د ميت ثالث په خط باندې د مافى اليد علامه جوړه كړئ د هغې د پاسه يى وليكن . بيا د هغه مسئله راؤباسئ د هغه د مافى اليد سره نې نسبت وگورئ . كه تماثل وي نو مخرج اول به په خپل حال وي . او كه نه نو د دريمې مسئلې وفق يا كل لره به په مخرج اول كېنې او د ميت اول او ثاني د وارثانو په سهامو كېنې ضرب وركړئ او د ميت ثالث د وارثانو سهامو لره د هغه د مافى اليد په وفق يا كل كېنې ضرب وركړئ . بيا په ميت رابع او خامس كېنې هم همدا عمل كړئ . الى آخر الصورة المسئلة عنها .

د مسئلې د كاملیدو نه پس «الاحياء» اوږد جوړ كړئ او په هغې به «المبلغ» وليكنئ او د هغې د پاسه به د آخرى مخرج عدد وليكنئ او د «الاحياء» د لاندې د ټولو مړو د موجوده وارثانو نومونه وليكنئ او د هر يو د لاندې چه كوم سهام هغه ته د كوم خائ نه وركړې شوى وي هغه جمع كړئ او وي ليكنئ . دې نه ورسوته د سابق په شان په عبارت كېنې هم د هر يو د سهامو تصريح وكړئ

فانده كوم خائ چه په مناسبه كېنې داسې يو صورت راشي چه د يو ميت هغه وارثان وي كوم چه د هغه د مورث وو او د دې ميت سره په تركه كېنې شريك وو يا په څه بل حيثيت سره نو په داسې صورت كېنې داسې مورث د عمل داختمصار د پاره كالعدم گڼلې شى . او د هغه د نوم لاندې به كالعدم ليكلې شى . مگر په دې كېنې دوه شرطونه دى

۱ . په كل عدم كيدو سره چه د كومو وارثانو حصه زياتيږي بعينه هماغه وارث د ميت ثاني

وی . چه نه د هغوی نه کم وی او نه زیات .

(۲) د دویمې مسئلې په سهامو کښې به مناسبت هم هغه وی چه کوم د اولې مسئله په سهامو کښې دې .

قنیه . که په مسئله کښې من لایرد علیه هم موجود وو او د کالعدم کیدو نه وړاندې د عول صورت وو او د دې نه پس د رد ضرورت پېښ شى نو کالعدم کیدل به صحیح نوی اگرچه د دویمې مسئلې په سهامو کښې مناسبت هم هغه وی چه کوم د اولې مسئلې په سهامو کښې دې ځکه چه په دې صورت کښې د کالعدم کیدو د وجې نه د سهامو په زیاتوالی کښې تناسب نوی .

د کالعدم کیدو مثال : یو سړی یوه ښځه او څلور ځان وارثان پریښودل ، بیا هغه زوجه وفات شوه هغې هم دغه څلور ځامن وارثان پریښودل ، نو په دې صورت کښې به زوجه هم د اول نه کالعدم گڼو ، د دې اوږدوالی حاجت نشته چه وه وایو چه مورث اعلی زوجه او څلور ځامن پریښودل بیا زوجه وفات شوه او هغې هم څلور ځامن پریښودل ، بلکه له اول نه دې د هغه سړي ټول جائیداد څلورو ځامنو ته ورکړې شى .

دا مثال د هغې وو چه په یو حیثیت سره وارثان وی نو لکه څنگه چه دا څلور واړه وارثان (ځامن) د هغه سړی ځامن وو دغه شان د دغې زوجې هم ځامن وو .

په دویم حیثیت سره د وارث کیدو دا مثال دې چه یو سړی فقط څلور ځامن پریښودل او بیا یو ځوی صرف دا درې وروڼه وارثان پریښودل ، نو داسې ابن به کالعدم گڼلې شى ، گویا چه باقی وارثانو د اول مړی نه د ابن په حیثیت او د دویم مړی نه د ورور په حیثیت حصه واخستله .

۱۲۸

۳۲

مسئله ۱۲ له ۱۲ مورث اعلی علیه .

زوج	بنت	ام
زید	زینب	هنده
$\frac{3}{4}$	$\frac{2}{9}$	$\frac{2}{3}$
$\frac{3}{4}$	$\frac{2}{9}$	$\frac{2}{3}$

مسئله ۲ څخه ل ۴ رابعه هنده مص ۹

زوج	اغ اعیانی	اغ اعسانی
محمود	ولید	خالد
$\frac{2}{18}$	$\frac{1}{9}$	$\frac{1}{9}$

مسئله ۴ څخه ثانیه زید مص ۴

زوج	ام	اب
فاطمه	کلثوم	مسعود
$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{2}{16}$
$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{2}{16}$

مسئله ۷ څخه ثالثه زینب مص ۹

ام الام	ابن	ابن	بنت
هنده	سلطان	حامد	ساره
$\frac{1}{3}$	$\frac{2}{24}$	$\frac{2}{24}$	$\frac{1}{12}$
$\frac{1}{3}$	$\frac{2}{24}$	$\frac{2}{24}$	$\frac{1}{12}$

المسئله ۱۲۸

فاطمه	کلثوم	مسعود	سلطان	حامد	ساره	محمود	ولید	خالد
۸	۸	۱۲	۲۴	۲۴	۱۲	۱۸	۹	۹

مسئله - ۱۲ ل ۷۲

مسئله - ۴ ثانی رفیه صد ۱۲

زوجہ	ام الاب	اخ اعیانی	اخ اعیانی	اخ اعیانی	زوج	ابن	بنت
عائشہ	رقہ	سلیم	عظیم	سعیدہ	سعید	حمید	زبیدہ
۳	۲	۱۴	۱۴	۷	۱	۲	۱
۱۸	۱۲	۷	۷	۷	۳	۲	۳

الم ۷۲ لغ

الاح

عائشہ	سلیم	عظیم	سعیدہ	کریمہ	سعید	حمید	زبیدہ
۱۸	۱۴	۱۴	۷	۷	۳	۲	۳

یو و لسم سبق

د ترکی د سهامو په وارثانو باندې تقسیم

د مخرج د عدد له د ترکی سره نسبت وگورئ که چیرې نسبت تماثل وی نو ظاهره ده چه د هېڅ قسم عمل ضرورت نشته او که نداخل یا توافق وی نو د عدد د ترکی وفق لره او که تباین وی نو د هغې کل عد لره د هر وارث په سهم کښې ضرب وزکړئ او حاصل ضرب لره د مخرج په کل یا وفق باندې تقسیم کړئ

که د حصې فیصدی معلومول که پکار وی نو د ترکی عدد - ۱۰۰ فرض کړئ او ذکر شوی عمل وکړئ

مسئله ۲ ثلث عاخره صد ۵

زوجہ	ابن	ابن	ابن
صفه	عندله	عندله	عندله
کاعد	۲	۱	۱
۱۸	۱۲	۵	۵

مسئله ۵ ثانی عبدالله صد ۲

زوجہ	ابن	ابن	ابن
صفه	عندله	عندله	عندله
کاعد	۲	۱	۱
۱۸	۱۲	۵	۵

مسئله ۱۵ ۱۲۰ میرت اعلی ابراهیم

زوجہ	ابن	ابن	ابن
صفه	عندله	عندله	عندله
کاعد	۲	۱	۱
۱۸	۱۲	۵	۵

مسئله ۴ رابع زاهد صص ۱۳

المب ۱۲۰ صلع

میا الاح

عظیمه	هاجره	عابد
۱۳	۴۲	۲۵
۵		۱
۱۰	۳۵	۵۴
۲		۲

زوجه	اخت اعیانی	اخ علاتی
عظیمه	هاجره	عابد
۱	۲	۱
۱۳	۲۲	۱۳

مسئله ۸ ع ۸۰ ۴۸۰ ۱۹۲۰ مورث اعلی زید

مسئله ۲ ثانی غریبه صص ۵

ابن	ابن	بنت	بنت
حمید	ولید	خدیجه	عظیمه
۲	۲	۱	۱
۱۰	۱۰	۵	۵
۴۰	۴۰	۲۰	۲۰

زوجه	زوجه	ابن	بنت	بنت	بنت
کریمه	عزیزه	عبدالله	هاجره	خدیجه	عظیمه
۵	۵	۲۸	۱۴	۱۴	۱۴
۳۰	۳۰	۱۲۸	۸۴	۸۴	۸۴
۱۲۰	۱۲۰	۲۷۲	۳۳۲	۳۳۲	۳۳۲

مسئله ۴

ثالث عظیمه صص ۸۹

مسئله ۲ ع ۴ رابع کریمه صص ۱۲۰

بنت	ابن العم	ابن العم
هاجره	عزیز	سعید
۲	۱	۱
۲۰	۳۰	۳۰

زوج	بنت	اخت اعیانی	اخت علاتی	اخ علاتی
فاطمه	خدیجه	هاجره	عبدالله	عبدالله
۱	۲	۱	۱	۱
۸۹	۱۷۸	۸۹	۸۹	۸۹

المب ۱۹۲۰ صلع

عبدالله	هاجره	خدیجه	حمید	ولید	احمد	فاطمه	عزیز	سعید
۲۷۲	۳۹۲	۴۴۵	۴۰	۴۰	۸۹	۱۷۸	۳۰	۳۰
۳۵	۵	۱۷	۱	۱	۲۱	۱۳	۹	۹
۸	۲۰	۹۲	۲۳	۱۲	۹۲	۴۸	۱۲	۱۲

مسئله ۱۲ ع ۱۳ ل ۲۵

زوجه	م	حسن اخوت عباسی
۱۵	۱۰	۴۰
۱	۵	۷
۲۳	۵	۲۱
۱۳	۱۳	۱۳

مسئله ۲۴ ل ۱۹۲

زوجہ	ام	ابن	ابن	ابن	بنت	بنت
۲۴	۳۲	۳۴	۳۴	۳۴	۱۷	۱۷
۱	۲	۱۷	۱۷	۱۷	۴۱	۴۱
فیصد = $\frac{۱۲}{۲}$	$\frac{۱۲}{۳}$	$\frac{۱۷}{۲۴}$	$\frac{۱۷}{۲۴}$	$\frac{۱۷}{۲۴}$	$\frac{۸}{۴۸}$	$\frac{۸}{۴۸}$

دولسم سبق

تخارج

کہ چیری یو وارث د ترکی نہ پیو معین خیز باندی صلح وکری ، مثلاً وہ وائی چه فلانکی خیز یا دومره پیسی ماتہ د ترکی نہ راکړی ، یا د متوفاة مهر کوم چه خما په ذمه دې دا له مانہ مہ اخلی ، په باقی ترکه کښې خما هیڅ حق نشته ، نو دې ته تخارج وائی او دا قسم صلحہ جائز ده .

مطلق صلحہ په بیع ، اجاره ، ابراء وغیرہ عقودو څخه چه په کوم عقد هم ممکنه وی حمل کولی شی او د دې د صحیح کولو کوشش باید وشي ، که چیری په څه عقد محموله نشی نو صلح به جائزہ نوی ، تخارج په بیع محمول کیدی شی ، لهذا که بدل د صلحې عرض وی یعنی مکیل ، موزون او د سرو او سپینو زرو نه سوا بل یو خیز وی نو په هر صورت صلح جائزہ ده .

که چیری د سرو زرو نه ئې په سپینو زرو یا د دې په عکس یا د دواړو نه ئې په دواړو باندې یا ئې د سرو او سپینو او عرض نه په دواړو سره صلح وکړه نو د ترکی حاضرول او قبضه په دې مجلس کښې شرط ده برابرہ خبرہ ده که بدل دصلحې د مصالحو د حصې نه کم وی او که زیات .

که چیری د دواړو نه ئې صرف په سرو زرو یا صرف په سپینو زرو صلحہ وکړه نو د ذکر شوی شرط نه علاوه دا هم شرط دی چه بدل دصلحې به خپل جنس نه د مصالحو د حصې نه زیات وی .

دغه شان که بدل دصلحې مکیل یا موزون وی نو د ربوا صورتونه پکښې ناجائز دی

که چیری په مری باندې دین محیط بالترکه وی نو صلح جائزہ نده ، البته که محیط بالترکه نوی نو بهتره ده دا چه د دین د اداء کیدو نه وړاندې صلح ونکړی ، او که یی وکړی نو جائزہ ده

که چیری د میت په خلقو باندې دین وی نو یو وارث د پاره هم دا جائز ندی چه په څه خیز صلح وکړی او خپله حصہ دین د نورو په حوالہ کړی ځکه چه قرضدار لره د مقروض نه بغیر بل چا لره د یو خیز په عوض کښې د قرض مالک جوړول صحیح ندی .

که چیری داسې ضرورت راپیښ شی نو دا تدبیر کیدی شی چه باقی وارثان د کهجورو وغیرہ یو موټې د مصالحو نه د هغه د دین د حصې برابر د ثمن په بدل کښې خرڅ کړی ، بیا مصالح دهنې

نمن مقروض لره حواله کړی ، ددې د پاره چه باقی وارثان یې د هغې مقروض نه واخلی
 د صلحې نه پس د باقی ترکې د تقسیم طریقه دا ده چه اول مصالح لره په نورو وارثانو کې
 داخل کړی او مسئله دې ترې راؤ باسی د تیرو شوو وجوه مطابق لکه عول ، رد ، تصحیح و غیره .
 بیا دې د مصالح سهم د ټولې مسئلې نه تفریق کړئ ، باقی مسئلې لره دې دا «ص» علامه جوړه
 کړی او د هغې د پاسه دې ولیک او د مصالحو په نومونو او سهامو دې «ص» احاطه وکړی

مسئله ۸ ل ۳۲ ص ۲۵					مسئله ۲ ه ص ۳		
می	زوجه	ابن	ابن	ابن	می	ام	زوج
۷	ص ۷	۷	۷	ابن	۱	۲	ص ۳
۲۸	فیصد - ۱۶	۲۸	۲۸	۲۸	۱	۲	
					$\frac{۳۳}{۳}$	$\frac{۲۲}{۳}$	فیصد -

د یار لسم سبق

د خنثی حکم

تر کومه پورې چه کیدې شی نو خنثی لره به په ټولو احکامو کېنې د ښځې یا سرې غوندې
 شمیرو ، که چیرې په هغه کېنې د نارینه علامات زیات وو ، مثلاً پیره یې راغله یا نږدې د نارینه
 بولو په شان بول کول یا د ده نه د یوې زنانه حمل وشی نو هغه به نارینه گڼلې شی . که چیرې د
 ښځې علامات پکېنې زیات وو مثلاً هغه په خپله حامله شوه یا نې سینې ظاهري شوې یا پرې
 حیض راغی یا د زنانه د بولو په اندام بول کوی نو زنانه به گڼلې شی . او که چیرې د دواړو مقامو
 نه بول کوی نو چه د کوم مقام نه اول بول راؤخی هغې ته به اعتبار وی . لیکن چه کله دواړه حالتونه
 بالکل برابر وی او حالت داسې مشتبه شی چه په یوې وجې سره به هیڅ طریقه هم د زنانه یا نارینه
 کیدو ترجیح نشی کیدې نو هغه ته خنثی مشکل وئیلې شی . په میراث کېنې د دې حکم اسوه
 الحالین دې ، یعنی په نارینه یا زنانه کېنې چه کوم تقدیر محروم وی یا ورته حصه ورکول کېږی نو
 هغه تقدیر ته به اعتبار وی

مسئله ۴				مسئله ۴	
می	زوجه	ابن الاح العیسی	ولد الاح العیسی	حنثی مشکل	حنثی مشکل
۱	۱	۲	۲	۱	۱
۲۵	۲۵	۵۰	۵۰	۲۵	۲۵

خوار لسم سبق

د حمل حکم

د حمل دوه صورتونه کیدې شی

۱. چه د مورث وی . یعنی د هغه زوجه حامله وی

۲. د غیر مورث وی . مثلاً د مورث د والدې حمل وی

د مورث حمل د مورث زوجه د مرگ معتده خوده . لدې نه علاوه معتده د طلاق هم کیدې شی

له همدې کبله دهغې درې صورتونه دی

۱. فقط د مرگ معتده . د دې حمل د وارث کیدو دا شرط دې که زنانه د انقضاء عدت اقرار

نوی کړې نو د مورث د مرگ نه پس دې په دوو کالو کښې دننه پیدا شوې وی

که د انقضاء عدت اقرار نې کړې وی نو د مذکور شرط نه علاوه دا شرط هم دې چه د اقرار د

وخت نه دې شپږ میاشتې وروستو پیدا وی

۲. د مرگ معتده او رجعیه معتده په دې کښې دا شرط دې چه د انقضاء عدت اقرار نې نوی

کړې نو د مورث د مرگ نه دې په دوو کالو کښې دننه پیدا شوې وی اگر که د طلاق د وخت نه په

کلونو وروستو وی . دا به گڼلې شی چه زوج په عدت کښې د تنه صحبت کړې وو او د طلاق نه نې

رجوع کړې وه . او د ځوانې زنانه عدت درې حصه دي . چه د کوم د پاره څه متعین مدت نوی .

که د انقضاء اقرار نې کړې وی نو د دې نه علاوه دا شرط هم دې چه د اقرار د وخت نه په شپږ

میاشتې کښې دننه پیدا شوې وی

۳. د مرگ معتده او بائنیه معتده د انقضاء عدت اقرار نې نوی کړې نو د بینونه د وخت نه به په

دوو کالو کښې دننه پیدا شوې وی

او که د انقضاء عدت اقرار نې کړې وی نو دا شرط هم دې چه د اقرار د وخت نه په شپږ میاشتو

کښې دننه پیدا شوې وی

حمل غیر مورث

د دې څلور صورتونه دی

۱. غیر معتده . په دې کښې د مورث د مرگ نه په شپږو میاشتو کښې د نه پیدا کیدل شرط

دی . لږه که د مورث د مرگ نه وخت د حمل ظهور په عام طور معلوم وو یا په هغې شاهد موجود

وی نو به دې کښې مذکور شرط نسبه . د مورث د مرگ نه د شپږو میاشتو نه پس د پیدا کیدو په

صورت کسی به هم وارث وی . خو به دې شرط چه د حمل اکثر مدت یعنی د علوی د وخت نه به

دوؤ کالو کسی دننه پیدا شوې وی . که چیرې د حمل ظهور په عام طور سره معلوم نه وو او نه - ی
سهد وو مگر بعضی وارن د مورت د مرگ په وخت د حمل د وجود اقرار کوي او د مرسو عدد د
سهدت د نصاب نه کم وی نو دا حمل به صرف د مقرنو په حق کبسي وارث وی

۲. معتده رجعه چه د انقضاء عدت اقرار نې نوی کړې نو د مورت د مرگ نه به شپږو
مستو کبسي او د طلاق د وخت نه په دوؤ کالو کبسي چه په دې کبسي کوم وخت زیات وی په هغی
کسی دننه پیدا شوې وی . که د انقضاء عدت اقرار نې کړې وی نو دا شرط هم دې چه د اقرار د
وخت نه په شپږ میاشتو کبسي دننه پیدا شوې وی

۳. معتده باینه چه د انقضاء عدت اقرار نې نوی کړې نو د بینونه د وخت نه په دوؤ کالو
کبسي دننه به پیدا شوې وی که د انقضاء عدت اقرار نې کړې وی نو دا شرط هم دې چه د اقرار د
وخت نه په شپږ میاشتو کبسي دننه پیدا شوې وی

۴. د مرگ معتده د دې حکم بعینه د معتدې باینې غوندې دې

د ذکر نوی شرائطو نه علاوه د حمل د وارث کیدو دا شرط هم دې چه د مورت د خیتې نه اکثر
ژوندی بهر راؤخی . د خروج اکثر اعتبار که چیرې بچې سیده نیغ، پیدا شوې وی نو د سینی د
خروج نه دې او که نه نو د نامه د خروج نه به وی . که چیرې مړ پیدا شویا د اکثر خروج نه وړاندې
وفات شو نو وارث به نوی . دا شرط هغه وخت دې چه کله بچې خپله راؤخی . که چیرې په جنایت
سره بهر کړې شو نو وارث به وی

د ترکی په تقسیم کبسي بهتره دا ده چه د حمل د پیدائش انتظار دې وکړی . د دې د پاره چه د
هغه وارث کیدل یا نه وارث کیدل زننه یا نارینه کیدل ظاهر شی . لیکن که چیرې انتظار ونکړی
او د پیدا کیدونه وړاندې تقسیم کول وغواړی نو د حمل د پاره به په تقدیر د ذکوره او انوثة سره
دوه مسئلې جوړې کړې شی . د حمل نه علاوه باقی وارثانو لره چه په کوم صورت کبسي کمه حصه
وزکول کړی نو هغه دې هغوی ته ورکړې شی او له مسئلې نه چه څه پاتې شی هغه دې د حمل د
پاره مانت کیدي

د یو حمل نه د زیاتو بچو پیدا کیدو هم احتمال شته دې . نو له همدې کبله بهتره دا ده چه د
وارثانو نه دې ضامن واخستی شی

د بچی د پیدا کیدو نه پس که دغه بچې حمل، د ټول امانت کړې شوی مال مستحق شو نو فیها
ونعه وکه نه نو چه د ده د وجی نه کومو وارثانو نه امله حصه ورکړې شوې وه نو د هغوی حصه دې
سره کړی سی . مگر د سهامو اکثر او اهل کیدل د مخرج د متعدد کیدو نه پس معلومېږی . که
جبری مخرج محلف وی نو د سهامو اهل او کشر کیدل نه ظاهرېږی . مثلاً یو سړی د بهو ۹ نه
دین ۳ و دوو سړی د حلویو ۴ نه دوه ۲ واخلی . په دې صورت کسی په ظاهره د دینو احسار

والا حصه زياته معلوميرى مگر حقيقه د دوؤ اخستو والا حصه زياته ده . خكه چه دوه د خلور و نصف او درې د نهو ثلث دي . له همدې كبله د هرو دوؤ صورتونو د ذكره او انونه نه د اقل او اكثر معلومولو د پاره ضرورى دى چه د دواړو مسئلو دې مخرج متحد وى

د مخرج د متحد كولو طريقه دا ده كه چيرې په دواړو مسئلو كښې تداخل يا توافق وى نو د هرې مسئلې وفق لره او كه تباین وى نو كل لره دې د دويمې مسئلې په كل كښې ضرب وركړې شى او د هرې مسئلې سهامو لره دې د دويمې مسئلې په وفق يا كل كښې ضرب وركړې شى . نو مخرج به متحد شى او اقل او اكثر به معلوم شى

مسئله ۲۴ ع ۲۷ باعتبار انونه $۸ \times ۲۷ = ۲۱۶$

مسئله ۲۴ ج ۷۲ باعتبار ذكره $۳ \times ۷۲ = ۲۱۶$

میه					میه				
حمل	بنت	اب	ام	زوجه	حمل	بنت	اب	ام	زوجه
$\frac{۸}{۲۴}$	$\frac{۸}{۲۴}$	$\frac{۴}{۳۲}$	$\frac{۴}{۳۲}$	$\frac{۳}{۲۴}$	$\frac{۲۲}{۷۸}$	$\frac{۱۳}{۳۹}$	$\frac{۱۲}{۳۲}$	$\frac{۱۲}{۳۲}$	$\frac{۹}{۲۷}$

زوجې ته به خلور ویش (۲۴) او له پلار او مور نه به هریوه لره دوه دیرش (۳۲) او بنت لره به یو کم خلوبینت (۳۹) حصې وركړې او باقی یو کم نوی (۸۹) به د حمل د پاره محفوظ كړې شى . كه چيرې هلك پيدا شو نو زوجې ته به درې او ام او اب كښې به هریو ته خلور حصې وركړې شى او باقی اته اویا (۷۸) حصې به هغه ته وركړې شى .

كه نجلۍ پيدا شوه نو د (۸۹) نه به پنځه ویش (۲۵) حصې بنت ته وركړې شى . نو د دې حصه به خلور شپيته (۲۴) شى ، او باقی خلور شپيته (۲۴) به هغه ماشومې نجلۍ ته وركړې شى كه بچې مې پيدا شو نو زوجې ته به درې او اب او ام نه به هریو ته خلور او بنت ته به یو کم اویا (۲۹) حصې وركړې شى . دې د پاره چه د هغې حصه نصف يعنى (۱۰۸) پوره شى او باقی اته به اب ته د عصبه كیدو د وجې نه وركړې شى .

قبيیه . كه په وارثانو كښې صغیر یا حمل موجود وى نو د هغه مور ، ورور او تره وغیره ته د تركې د تقسیم او د صغیر په مال كښې تجارت او په زمكه كښې د زراعت وغیره كولو اجازت نشته . البته د صغیر د مال حفاظت ، د منقول بیع په غرض د حفاظت او د صغیر د پاره د خوراك او خنك وغیره ضروریاتو اخستلو اجازت شته خو په دې شرط چه صغیر د هغوی په پرورش كښې وى . د تركې د تقسیم او د صغیر په مال منقوله كښې د تجارت او په زمكه كښې د زراعت اختیار صرف ولی يعنى والد بیا د هغه وصی بیا د نيکه بیا د هغه دوصی او بیا د مسلمان حاكم دي . كه چيرې هغوی هم نوی نو د محلي ديندار خلق دې يو متولى متعين كړى

د صغیر د زمکې د خرڅولو اختیار بغیر له یو څو خاصو صورتونو نه علاوه ولی ته هم نشته

پنځلسم سبق

د مفقود حکم

مفقود یو داسې غائب دی چې د هغه د ژوندی یا د مړۍ کیدو هیڅ حال معلوم نوی ، د مفقود د حکم لگولو څه میعاد «معین وقت» نشته بلکه د دې مدار په دې خبره دې چې د هغه د نښې نښانې معلومولو امید قطع شی .

کله چې د مفقود عمر نوی (۹۰) کاله شی نو د هغه د مرګ حکم به ورکړې شی ، او د هغه مال به د هغه په موجوده وارثینو تقسیم کړې شی - د غیر په مال کښې چې له کوم هوقت نه دې مفقود شی له هغه وخت نه به مې متصور کیږي ، یعنی که یو سړې د ده د مفقود کیدو نه پس وفات شو نو دا مفقود به د هغه وارث نوی ، اگر که د مفقود عمر دې وخته پورې نوی (۹۰) کاله نوی شوې ، مګر چونکه د غیر په مال کښې به هم د مړ کیدو حکم د نوی کاله عمر کیدو نه پس ظاهرېږي ، د دې نه وړاندې د هغه د واپس راتلو سره د وارث جوړیدو احتمال شته ، دې وجې نه د هغه میت د مال نه به د مفقود حصه امانت ایښودې کیږي که واپس راغې نو هغه ته به ورکړل شی ، او که نه نو نوی کاله عمر تیریدو نه پس چې د کوم میت د مال نه امانت ایښودې شوې وو د هغه هغې وارثانو ته به واپس کولې شی چې هغه د ده د وفات په وخت ژوندی وو ، د موجوده وارثانو اعتبار به نوی او نه د مفقود د وارثانو په دې کښې څه حق شته .

تنبیهاټ :

(۱) د مفقود په نوی کاله پوره کیدو سره هغه لره د مړ ګڼلو دا مطلب ندې چې د دې حکم لگولو نه پس که هغه ژوندی وی یا د هغه د ژوند معتبر خبر راشی نو بیا به هم مې متصور کیږي ، بلکه هغه ته به د هغه مال واپس کیږي .

(۲) د غائب په مال کښې د قاضی نه علاوه بل چاته د تصرف اختیار نشته ، له همدې وجې نه د مفقود په صورت کښې د ترکې د تقسیم او د هغه په حصه کښې د تصرف د پاره به قاضی یو سړې متعین کړي

د مفقود د مسئلې د راویستلو طریقه هم هغه ده کومه چې د حمل ده ، یعنی مفقود لره به ژوندې او مې فرض کړئ په هرو دوو تقدیرونو باندې دوه مسئلې راؤباسی او د دواړو مخرج متحد کړئ د مفقود نه علاوه باقی وارثانو ته اقل ورکړئ او کوم چې د مسئلې نه باقی پاتې شی هغه د مفقود د پاره امانت کیږدئ ، که چیرې مفقود واپس راغې او د ټول امانت کړې شوی مال مستحق شو نو

سوها . او که د بعضی مستحق سوي ا واپس رانغلو نو چه د هغه د وجې کومو وارتانو ته اقل ورکړي سوي وو نو د هغوی حصه به پوره کړې شي

مسئله ۲ ع ۸ به اعتبار د حوه		مسئله ۲ ع ۷ به اعتبار د وفاة	
زوج	اختين عباى	زوج	اختين عباى
۴	۲	۳	۴
۲۸	۱۴	۲۴	۳۲

زوج ته به څلورويشت (۲۴)، او اختينو ته به څوارلس (۱۴)، ورکړې شي او باقى اتلس (۱۸)، به د مفقود د پاره امانت کيږدو . که مفقود راغې نو د اتلسو نه به څلور (۴)، زوج ته ورکړو او باقى څوارلس به هغه ته ورکړل شي . که واپس راغې نو ټول امانت کړې شوې مال يعنى اتلس (۱۸)، به اختينو ته ورکړل شي او د هغوی مجموعى سهام به دوه ديرش (۳۲)، کړې شي

فائده په مناسبه کښې چه کله د حمل يا مفقود صورت راشي نو هلته به د دوو صورتونو نه يو صورت ليکلې شي . مگر اول به دواړه صورتونه جدا جدا حل کړې شي چه په کوم صورت کښې وارتانو ته کمه حصه ورکول کيږي نو هغه به د منسخې په سلسله کښې داخله کړې شي په آخر کښې د غرقى . حرقى . هدمى . او د اسير او مرتد د احکمو د بيانو لورواج دې مگر دا درې واپه مضمونونه په قدر د ضرورت د موانع اړت په بيان کښې تير شوى دى . لهذا اوس د هغې د پاره د مستقل بحث ضرورت نشته - فقط .

وهذا اول ماتيسرلى جمعه وتأليفه فى عنقوان الشباب، وشرح به قدحى العاضب فى نهزات الفرصة من خدمة الطلاب، فالهامول من طالعه او علمه، او استفاد به وتعلمه، ان لا ينسألى فى دعواته، واطيب ساعاته، والمسؤل من الله تعالى ان يدفع به الطالبين، ويجعله فى خير اليوم الدين، سبحانه ربك رب العزة عما يصفون، وسلام على المرسلين، والحمد لله رب العلمين، وصلى الله تعالى على خير خلقه محمد وعلى آله وصحبه اجمعين، آمين برحمتك يا ارحم الراحمين

زبدة العبد رشيد احمد

۲۶ / ربيع الآخر ۱۳۶۶ هـ يوم الخميس

اوله ضمیمه

لاندې د تخریج د مسئلې یوه جدیده. نوې او مفیدترینه طریقه لیکلې کیږي چه بنده په خپله ایجاد کړې ده. عول. رد. وغیره ټولو لره په جدیدې طریقې سره حل کړې شوی دی. په دې کښې د مهارت حاصلولو نه پس د مناسخې اوږد اوږد مسائل ډیر په مختصر وخت کښې په سهولت سره راویستل کیدې شی. دا طریقه د مروجې طریقې په نسبت ډیر آسانه او مختصره ده.

طریقه دا ده چه د سهامو د متحد مخرج راویستلو په ځای د فیصد د حساب مطابق دې سل ۱۰۰، مخرج جوړ کړې شی او د دې نه دې هر وارث لره حصه ورکړې شی، په دې طریقه کښې د حساب د کسرونو ضرورت پېښیږي. له همدې کبله ددې یو ضروری او آسانې طریقې لیکل کیږي په عربی اصطلاح کښې د خط د پاسه (رقم عدد) ته کسر او لاندې رقم (عدد) ته د هغه کسر مخرج وئیل کیږي. مثلاً په دوه پر درې کښې دوه (۲) کسر دې او درې (۳) د هغې مخرج دې. چه مقصود ترې دا دې چه مقسوم دې درې حصې کړې شی او دوه حصې دې ترې واخستې شی

(۱) جمع

د ټولو کسرونو مخرج متحد راؤیاسی. د دې طریقه داده چه د دوو مخارجو خپل مینځ کښې نسبت معلوم کړئ. که تباین وی نو د یو مخرج کل لره د دویم مخرج په کل کښې ضرب ورکړئ. که توافق وی نو د یو وفق لره د دویم په کل کښې ضرب ورکړئ. که تداخل وی نو اکثر ترې واخلي. که تماثل وی نو د دواړو نه یو واخلي

بیا د هغې حاصل ضرب یا ماخوذ د دریم مخرج سره نسبت وگورئ. د هغې په کل یا په وفق کښې ضرب ورکړئ. بیا د دې دویم حاصل ضرب د څلورم مخرج سره نسبت وگورئ. دغه شان عمل کوئ. حتی چه ټول مخارج ختم شی

آخری حاصل ضرب لره خط جوړ کړئ او د هغې د لاندې ټی ولیکئ. بیا دغې آخری حاصل ضرب لره د هر کسر په اصل مخرج باندې تقسیم کړئ حاصل تقسیم لره په هر کسر کښې ضرب ورکړئ او حاصل ضرب د خط مذکور د پاسه ولیکئ. د ټولو کسرونو مخرج به متحد شی

بیا دا نوی کسرونه کوم چه د هر کسر د ضرب نه حاصل شو او د خط د پاسه لیکلې شوې دی. د دې مجموعې لره په مخرج متحد تقسیم کړئ او صحیح عدد جوړ کړئ. که جبرې د تقسیم نه پس څه پاتې شی نو هغه به د مخرج کسر وی، که چرې په دغې کسر او مخرج کښې تباین وی نو دواړه به په خپل حال وی. او که تداخل یا توافق وی نو د دواړو په ځای د هغې وفق کړدئ. دغه شان به عددونه واره شی نو په حساب کښې به آسانی وی

$$\frac{2}{3} + \frac{5}{6} + \frac{7}{9} + \frac{3}{5}$$

$$\frac{20 + 75 + 70 + 54}{90} = 2 \frac{79}{90} \quad \text{دجمعې حاصل}$$

مخرج متحد ۹۰

(۲) تفریق :

په دې کښې هم په ذکر شوې طریقي سره د ټولو کسرونو مخرج به متحد کړئ او تفریق به یې کړئ. د باقی مانده کسر او د دې په مخرج کښې که تداخل یا توافق وی نو د دې په ځای د هغوی توافق واخلي او عدد وړوکې کړئ، لکه څنگه چې په جمع کښې تیر شو.

که چیرې د مفروق کسرونه د مفروق منه نه زیات وی او مفروق منه سره عدد صحیح هم وی نو د صحیح عددونو نه یو واخلي هغه لره د مخرج سره ضرب ورکړئ او د کسرونو د جنس نه نې وگرځوئ او د نزدې کسرونو سره نې جمع کړئ او تفریق کړئ

$$\frac{\frac{3}{4} - \frac{1}{3}}{\frac{9}{12} - \frac{4}{12}} = \frac{5}{12} \quad \text{حاصل تفریق}$$

(۳) د کسر په عدد صحیح کښې ضرب :

مخرج لره په صحیح عدد باندې تقسیم کړئ، چې حاصل تقسیم د کسر نه کم شی نو کسر لره په هغې باندې تقسیم کړئ او صحیح عدد جوړ کړئ.

که چیرې صحیح عدد باندې پوره تقسیم نشي نو کسر لره په صحیح عدد کښې ضرب ورکړئ او حاصل ضرب په مخرج باندې تقسیم کولو سره صحیح عدد جوړ کړئ، که د تقسیم نه پس څه پاتې شي نو هغه به د هغې مخرج کسر وی، بیا د هغې کسر او مخرج اعداد په ذکر شوې طریقي سره واره کړئ

$$\frac{3}{4} \times 3 = \frac{9}{4} = 2 \frac{1}{4} \quad \text{حاصل ضرب}$$

(۴) د کسر په صحیح عدد باندې تقسیم کول :

که چیرې په مقسوم علیه پوره تقسیم نشي نو مخرج لره په مقسوم علیه کښې ضرب ورکړئ، مخرج او کسر دواړه په مذکوره طریقي سره واره کړئ

$$\frac{4}{5} + 7 = \frac{4}{30} = \frac{2}{15} \quad \text{حاصل تقسیم}$$

(۵) که چیرې صحیح عدد د مقسوم په مقدار کښې د مقسوم علیه نه کم وی یا مقسوم لره په مقسوم علیه باندې د تقسیم کولو نه څه باقی پاتې شی نو کل مقسوم یا باقی لره کسر . او مقسوم علیه لره دهغې مخرګ ګرځولې شی . بیا په مذکوره طریقې سره کسر او دهغې مخرګ لره واړه کړئ

$$8 + 3 = 2 \frac{2}{3} \quad \text{حاصل تقسیم} \quad 7 + 8 = \frac{7}{8} = \frac{3}{4} \quad \text{حاصل تقسیم}$$

(۷) که چیرې د صحیح مقسوم عدد سره کسرونه هم وی او صحیح عدد په مقسوم علیه باندې نشي تقسیم کیدې یا د تقسیم نه پس څه پاتې کیږي نو دغه صحیح عدد مقسوم لره په مخرګ کښې ضرب ورکړئ د کسرونو د جنس نه ټپ وګرځوئ او نزدې کسرونو سره ټپ جمع کړئ او مقسوم علیه په مذکوره طریقې سره تقسیم کړئ

$$2 \frac{3}{4} = \frac{11}{4} \div 3 = \frac{11}{12} \quad \text{حاصل تقسیم}$$

مسئله ۱۰۰

مورث اعلی

ثانی عزیزه مصد $2 \frac{1}{4}$

میر	زوجه	زوجه	ابن	بنت	بنت	بنت	میر
	کریمه	عزیزه	عبدالله	هاجره	خدیجه	عظیمه	
$2 \frac{1}{4}$	$2 \frac{1}{4}$	$2 \frac{1}{4}$	۲۵	$17 \frac{1}{2}$	$17 \frac{1}{2}$	$17 \frac{1}{2}$	
				۲	۲	۲	

ثالث عظیمه مصد $18 \frac{13}{24}$

رابع کریمه مصد $7 \frac{1}{4}$

میر	زوج	بنت	اخت اعمانی	میر
	احمد	فاطمه	خدیجه	
$7 \frac{1}{4}$	$7 \frac{1}{4}$	$13 \frac{1}{2}$	$21 \frac{1}{2}$	
		۲۸	۹۲	

میر	بنت	ابن العم	ابن العم
	هاجره	عزیز	مص
$7 \frac{1}{4}$	$7 \frac{1}{4}$	$9 \frac{1}{2}$	$9 \frac{1}{2}$
	۸	۱۶	۱۶

المسألة ۱۰۰								
عبدالله	هاجره	خديجه	حميد	وليد	احمد	فاطمه	عزيز	سعيد
۳۵	$\frac{۵}{۸}$	$\frac{۱۷}{۹۶}$	$\frac{۱}{۱۲}$	$\frac{۱}{۱۲}$	$\frac{۲۱}{۹۶}$	$\frac{۱۳}{۴۸}$	$\frac{۹}{۱۶}$	$\frac{۹}{۱۶}$

عول

د وارثانو سهام د کسرونو په طور يعنی د يو پر دوه جمع يو په خلور صورت کښې و ليکئ او بيا دوي جمع کړئ . په مجموعه باندې به مافي اليد لره تقسيم کړئ او حاصل تقسيم لره د هر وارث په سهامو کښې ضرب ورکړئ

مسئله ۱۰۰

مسئله ۱۰۰			
زوج	ام	اخت اعيانی	اخت اعيانی
$\frac{۱}{۲}$	$\frac{۱}{۱۲}$	۲۵	۲۵
۲	۲		

رد

د دې خلور صورتونه دي

۱. چه من لايرد عليهم په مسئله کښې نوی او من يرد عليهم جنس واحد وی نو ټول مال دې د من يرد عليهم په رؤسو علی السوية تقسيم کړې شی .
۲. چه من يرد عليهم په مسئله کښې نوی او من يرد عليهم د مختلفو جنسونو وی نو د عول په شان عمل دې وکړې شی
۳. چه من لايرد عليه هم په مسئله کښې موجود وی او من يرد عليه جنس واحد وی نو من لا يرد عليه لره دې د هغوی مقرر حصه ورکړې شی مافي يه من يرد عليهم باندې د عول غوندې تقسيم کړئ . يعنی د من لايرد عليه نه باقی پاتې شوي لره د من يرد عليهم د سهامو په مجموعی باندې تقسيم کړئ او حاصل تقسيم لره د من يرد عليهم نه د هر يو په سهامو کښې ضرب ورکړئ

مسئله ۱۰۰

مسئله ۱۰۰	
بنت	بنت
۲۵	۲۵
۲۵	۲۵

مسئله ۱۰۰

مسئله ۱۰۰			
بنت	بنت	بنت	بنت
۲۵	۲۵	۲۵	۲۵

روح	ب	جده	روح	ب	ب	ب	روح
۲۵	۱	۴	۲۵	۳	۳	۳	۲۵
	۴	۴		۴	۴	۴	

و بنید احمد

۲۲ جمادی الاولی ۷۱ هـ یوم العمیس

دویمه ضمیمه

د خلورو نسبتونو معلومول په دې باندې په پوهیدلو پورې موقوف دې چه آا لوی عدد د وړوکی باندې یا دا دواړه عددونه په یو دریم عدد باندې تقسیم کیږی او که نه تقسیم کیږی^۱ لهذا لاندې یو څو اصول لیکل کیږی چه په هغې سره د هر عدد متعلق که هر څومره لوی وی فوراً معلومېدې شی چه دا په کوم کوم عدد باندې تقسیم کیدې شی

۱. د کوم عدد په شروع کښې چه جفت یا صفرو ی هغه به یقیناً په دوو^۲، باندې تقسیم کیږی
 ۲. د عدد د درجانونه درې (۳)، شپږ (۶)، او نهو (۹)، نه علاوه د باقی مجموعه چه په دریو^۳ تقسمه شی نو ټول عدد به هم په دریو تقسیم کیدې شی. که مجموعی لره په دریو باندې د تقسمه کیدو نه وروسته څه باقی پاتی شی نو ټول عدد په دریو باندې د تقسیم کولو نه پس به هم هغه مقدار عدد باقی پاتې کیږی

۳. د کوم عدد په شروع کښې چه دوه صفرونه وی یا اولې دوه درجې به خلورو^۴ تقسمه سی نو هغه ټول عدد به هم په خلورو (۴) تقسیم پوره کیدې شی

دغه شان چه د کوم عدد په شروع کښې دوه صفرونه وی ب اولې دوه درجې په پنځوشت^۵ باندې پوره تقسمه سی نو هغه ټول عدد به هم په پنځوشت (۲۵) باندې پوره تقسمه کړی

۴. د کوم عدد په شروع کښې چه صفر یا پنځه^۵ وی نو هغه به په پنځو پوره تقسمه کړی

۵. کوم عدد چه په عددونو متناستو تقسمه سی نو هغه به د دواړو به حاصل ضرب هم تقسمه کیدی شی. مثلاً چی کوم عدد په دوو^۶ او دریو^۷ دواړو باندې تقسمه سی هغه به په سرو^۸ هم تقسمه کیږی. کوم چه په دریو^۹ او خلورو^{۱۰} دواړو باندې تقسمه سی هغه به په دولسو^{۱۱} باندې هم تقسمه کړی. کوم چه په دریو^{۱۲} او پنځو^{۱۳} دواړو باندې تقسمه سی هغه به په سلو^{۱۴} باندې هم تقسمه کړی. کوم چه په دوو^{۱۵} و نهو^{۱۶} دواړو باندې تقسمه سی هغه به په لسو^{۱۷} باندې هم تقسمه کړی ولس علی هد

(۶) د کوم عدد په شروع کښې چه درې صفرونه وی یا اول درې درجات یی په اتو (۸) باندې تقسیم شی نو هغه ټول عدد هم په اتو (۸) باندې تقسیم کیدې شی .

دغه شان چه د کوم عدد په شروع کښې درې صفرونه وی یا اول درې عددونه په یو سل پنځوشت (۱۲۵) باندې تقسیم شی هغه ټول عدد هم په (۱۲۵) باندې تقسیم کیدې شی .

(۷) د عدد د درجاتو نه د نهو (۹) نه علاوه که د باقی مجموعه په نهو باندې تقسیم کیدې شوه نو دا ټول عدد به هم په نهو (۹) باندې پوره تقسیم کیږی او که چیرې د مجموعې یی په نهو (۹) باندې د تقسیم کولو نه څه باقی پاتې شی نو هغه کل عدد لږه په نهو باندې د تقسیم کولو نه به هم هماغه عدد پاتې کیږی

(۸) چه د عدد په شروع کښې یو صفرو وی نو په لسو (۱۰) باندې ، که دوه صفرونه وی نو په سلو (۱۰۰) باندې ، او که درې صفرونه وی نو په زرو (۱۰۰۰) باندې تقسیم کیدې شی ، ورسه علی هذا .

(۹) د عدد د درجاتو نه فرد (طاق) درجات یعنی اول ، دریم ، پنځم ، (یویز ، لسیز ، لس زریز) وغیره جمع کړئ او زوج (جفت) درجات یعنی دویم ، څلورم ، شپږم ، (لسیز ، زریز ، سل زریز) وغیره لږه جدا جمع کړئ ، که چیرې دواړه مجموعه برابر وی یا په دواړو کښې دومره تفاضل وو چه هغه په یوولسو (۱۱) باندې پوره پوره تقسیم کیدې شی نو دا ټول عدد به هم په یوولسو (۱۱) باندې پوره تقسیم کیږی .

(۱۰) چه د کوم عدد په شروع کښې څلور صفرونه وی یا اول درې درجات په شپاړسو (۱۶) باندې تقسیم کیدې شی نو هغه ټول عدد په شپاړسو باندې تقسیم کیدې شی .

(۱۱) یو عدد لږه د تقسیم کولو نه پس که چیرې حاصل تقسیم په اول مقسوم علیه باندې یا په یو بل عدد باندې تقسیم کیدې شو نو د هرو دوو مقسوم علیه حاصل ضرب به اول مقسوم لږه تقسیم کوی

(۱۲) کوم عدد چه په یو لوی عدد باندې تقسیم کیدې شو نو هغه به په دې کښې په متداخله اعدادو باندې هم تقسیم کیږی ، لکه کوم عدد چه په شپږو باندې تقسیم کیږی هغه به په دریو او دوه باندې هم پوره تقسیم کیږی .

(۱۳) کوم عدد چه په یو وړوکی عدد باندې نه تقسیم کیږی نو هغه به د دې په اضعافو هم نه تقسیم کیږی ، مثلاً کوم چه په دوو (۲) نه تقسیم کیږی نو هغه به په څلورو (۴) او شپږو (۶) باندې هم نه تقسیم کیږی

(۱۴) د کوم عدد اقل په شروع کښې چه جفت وی نو هغه داسې اکثر عددونه نشی تقسیم کولی چه د هغې په شروع کښې طاق وی

- (۱۵) د کوم عدد اقل په شروع کېښې چه پنځه (۵) وی نو په هغې باندې به هغه اکثر عدد نشي تقسیم کیدې چه د هغې په شروع کېښې پنځه یا صفر نه وی
- (۱۶) د کوم عدد اقل په شروع کېښې چه صفر وی په هغې باندې به داسې اکثر عدد پوره نه تقسیم کېږي چه د هغې په شروع کېښې صفر نه وی
- (۱۷) کله چه یو عدد لره په یو عدد کېښې ضرب کول او په دویم باندې تقسیم کول مطلوب وی نو د مضروب فیه په وفق کېښې ضرب او د مقسوم علیه په وفق باندې په تقسیم کولو سره به هم هماغه جواب راځي ، په دې کېښې سهولت او اختصار دي

رشید احمد

۱۲ جمادی الاولى ۱۲۹۶ هـ يوم الخميس

دریمه ضمیمه

الله تعالی د بنده نه د ډیرې مودې پورې د علم الفرائض د تدریس ، او د دې په مباحثو کېښې د تدبیر او تفکر او د دې د ښې تشریح او تعبیر او تحریر خدمتونه اخستې دی . په دغه مختلفونو وختونو او زمانو کېښې دا لاندې دوه ډیر اهم اشکالات او د دې حل د بنده په ذهن کېښې راغلل . د زیات تثبیت د پاره ما دا اشکالات نورو بعضو علماؤ لره هم ولیږل ، د هغوئ جواب هم ځما مطابق راغې . دا مباحث څو مخکینی دی مگر دې سره هغه تاریخونه لیکلې شوي دی کله چه د دې په باره کېښې د تحریراتو مختلفه حاصل په یو تحریر کېښې مرتب کړې شو .

د احسن الفتوی قدیم ترتیب کوونکی دې لره د سوال او جواب په صورت کېښې شائع کړل . بیا بعضې ناشرینو د هغې ځای نه هغه هماغه شان د سوال او جواب په صورت کېښې د تسهیل المیراث په ضمیمه کېښې شائع کړل

په حقیقت کېښې دا دواړه اشکالات د غیر د طرف څخه ندي

اول اشکال آیا د عصباتو سلسله په عم الجذ باندې ختمیږي او که بره هم جاری ده ؟ که په عم الجذ باندې نه ختمیږي نو د ذوی الارحامو او د هغوئ نه د وروسته اصنافو د توریث به څه صورت وی ؟ ځکه چه هرکله د عصباتو سلسله منتهی نده نو د هر شخص به په دنیا کېښې یو نه یو عصب ضرور وی چه په څه نا څه درجه کېښې به د دۀ په جد کېښې شریک وی . حتی الی آدم علیه السلام

همدارنگه د فقهاؤ رحمهم الله د عصباتو سلسلې لره په عم الجذ باندې ختمول ، او مخکېښې نه ذکر کول په دې خبره دلالت کوي چې د دې نه وړاندې سلسله نه چلیږي او په عم الجذ کېښې عمومًا ، وان علا ، نه په عامو کتابونو کېښې ذکر دي او نه درایه د دې په دې ځای کېښې عموم مراد اخستل

صحیح دی . خُک که په جد کښې عموم مراد وی نو د جزء الاب نه پس یوه بله مرتبه راویستل ندی پکار . عم الاب او عم الجد هم په دې کښې داخلیری . حالانکه فقهاء کرام علیهم السلام دې دواړو مراتبو لره د جزء الجد نه پس مستقل ذکر کوی . چه د هغې نه ظاهره ده چه په جد کښې عموم مراد اخستل صحیح ندی . او د عصباتو سلسله په عم الجد باندې ختمیری .

حل د عصباتو سلسله په عم الجد باندې نه ختمیری . په بزازیه کښې دی وهکذا **عمومة الاجداد وان علوا واولادهم الذکران وان سفلوا** او د معین الحکام په حاشیه باندې په لسان الحکام کښې هم د «وان علوا» تصریح موجوده ده ، په عامو کتابونو کښې د دې د تصریح نه کولو وجه دا ده چه هرکله نې په اولو مراتبو کښې بیابیا د عموم تصریح کړې وی نو اوس په هره مرتبه کښې د هغې ضرورت پاتې نشو بلکه علی سبیل المقایسه د مخاطب فهم ته پریښودی شو او بعضو مصنفینو احتیاطا ذکر هم کړو .

چونکه د وراثت مدار د نسب په ثبوت باندې دې نو له همدې کبله که یو شخص خپله سلسله د نسب د خپلو آباؤ اجدادو په نومونو سره د میت تریو نیکه پورې ثابته کړی نو هغه به وارث وی . **والا فلا** ، صرف شرکت فی النسب په مبهم طور سره کافی ندې . خُک که د ابهام په حالت کښې د عصباتو د قرب او بعد معلومول محال دی ، او بغیر د قرب او بعد د لحاظ نه په ټوله دنیا باندې میراث تقسیم کول هم محال دی ، او امر محال لره مستلزم قول باطل دې ، نو د ذوی الارحامو او د اصناف متاخره په توریث باندې څه اعتراض پاتې نشو .

په عمومة الاجداد کښې د «وان علوا» عموم په پورته کتابونو کښې ښکاره ذکر دې د حضراتو فقهاؤ علیهم السلام د جزء الجد نه پس عم الاب او عم الجد لره د مستقل ذکر کولو وجه دا ده چه د عصباتو په توریث کښې درې قسمه ترتیب ملحوظ دې . اول ترتیب فی الجهة ، بیا ترتیب فی الدرجة . بیا ترتیب فی القوة والضعف ، د جزء الجد په په مرتبه کښې دا وهم کیدلو چه عم او عم الاب او عم الجد وغیره هم یو صنف دې او متساوی فی الجهة دی ، د دې وهم د دفعې د پاره د ثم عم الاب او ثم عم الجد اضافه کړې شوه ، دې د پاره چه په دې کښې اختلاف جهة او د هریو جدا صنف کیدل ظاهر شی . لهاد ابن او ابن العم په موجود گڼی کښې به عم الاب محروم وی . خُک که په جهت کښې متاخر دې ، که چیرې دې ټولو لره یو جهت گڼلې شونو معامله به برعکس وه . خُک که چه د صنف د اتحاد نه پس اقرب فی الدرجة مقدم وی او عم الاب په دې لحاظ سره اقرب دې

غرض دا چه په دې اضافي سره د فقهاؤ علیهم السلام مقصد د عصباتو سلسله ختمول نه وو بلکه د میت دهرې درجې د اب د اولاد ذکر مستقل صنف او مختلفة الجهة ظاهرول مطلوب دی . د مراتب غیر محصوره نه دوه یا درې مراتب ذکر کول او عموم او شمول مراد اخستل او باقی لره په علی سلسل

المقاييسه د مخاطب د فهم په اعتماد پريښودل په عام طور شائع او مشهور دی . والله تعالى اعلم
دويم اشکال . آيا د ذوی الارحامو په دويم صنف کښې په اعلى اختلاف باندې د تقسيم کولو په
 وخت کښې په د صنف اول غونډې د آخرى بطن عدد معتبر وى او کنه ؟

ماته په دې کښې تر څه مودې پورې د دلائلو د تعارض د وجې نه تردد وو لهذا مونږ دلته اول
 متعارض دلائل نقل کوو ، د دې لاندې عباراتو نه ثابتيږي چه د آخرى بطن عدد به معتبر نوی .

(۱) قال في الشريفة في بيان اولاد القسم الرابع وذلك لان الشئ انما يتعدد حكماً اذا كان يتصور فهو
 حقيقة ومن المكن التعدد في الاولاد من البنين والبنات فيجب التعدد فيهم حكماً بتعدد الفروع اما
 الاب والام فلا يتصور فيهما التعدد حقيقة فكذلك لا يثبت التعدد حكماً في القرابات المتشعبة منها .

(۲) په څلورم قسم کښې چې کله عمه الاب او خاله الاب او عمه الام او خاله الام جمع وى نو
 اول به د اب جانب ته ثلثان او د ام جانب ته ثلث ورکړي شى بيا په هره طائفه کښې به جانب عمه ته
 ثلثان او جانب خاله ته ثلث ورکړي شى ، په دې کښې د فروعو په کثرت او قلت سره هيڅ فرق نه
 پريوځي ، هر کله چه د اب دعمې او خالې په ثلث او ثلثان کښې د فروعو د عدد د وجې نه څه فرق
 نڅراځي نو په دويم قسم کښې د اب د ابوينو په ثلث او ثلثان کښې د آخرى بطن په عدد سره په
 طريقه اولى څه فرق غورځيدل ندی پکار .

د لاندې عباراتو نه په ظاهره معلوميږي چه په بطن اول باندې د تقسيم کولو په وخت اگر چه د
 آخرى بطن عدد معتبر ندې ، په هر حال به جانب اب ته ثلثان او جانب ام ته ثلث ورکول کيږي . مگر
 په بطن ثانی او د هغې نه په مابعد باندې د تقسيم کولو په وخت به د آخرى بطن عدد معتبر وى .
 (۱) په ټولو کتابونو کښې دى «ثم مثل الصنف الاول» .

(۲) په ټولو کتابونو کښې دى چه په اعلى اختلاف باندې دې تقسيم وکړي شى او ذکورو او
 اناثو لره دې جدا جدا طائفه جوړه کړي شى . لفظ د «ذکور او اناث» په صيغه د جمعې سره هم هغه
 وخت صحيح کيدې شى چې د فروعو عدد معتبر وى .

(۳) که چيرې د آخرى بطن عدد معتبر نوی نو د دويم قسم په بيان کښې په ټولو کتابونو کښې
 چې کوم تفصيل ليکلې شوې دې نو هغه بې فاندې گرځي ، په ټولو کتابونو کښې چه کوم طويل
 عبارت موجود دې د هغې په خائى صرف دومره عبارت کافى دې .

وان استوفى منازلهم وليس فيهم من يذل يوارث او كان كلهم يذلون يوارثون وانفق صفة من يذلون
 بهم فالقسمة هي مثل على ابدانهم وان اختلفت صفة من يذلون بهم يلقسم المال على اول بطن اعطى كمال
 الصنف الاول .

معنی هر کلمه چه اتحاد قرابت په اتحاد صفت کسی او اختلاف قرابت په اختلاف صفت کسی داخل دې سو به عامو کتابونو کې دواړو لره جدا ذکر کول بې فائده دي . په جدا ذکر کولو سره صرف دا مقصد کېدی شي چې د اختلاف قرابت نه مراد په بطن اول کېني اختلاف دې . په دې کېني نه د ثلث او ثلثان په طور تفهیم کړی . او د اختلاف صفت نه بطن ثانی او د هغې نه په مریضه کېني اختلاف مراد دې . چه په هغوی د تقسیم کولو په وخت د آخری بطن عدد به معتبر وی . که چیرې په دې کېني هم د آخری بطن د عدد اعتبار نوی بلکه هماغه د ثلث او ثلثان طریقه وی نو بیا اختلاف صفت او اختلاف قرابت لره ولی جد جدا ذکر کړې شو ؟

حل د تحقیق نه پس دا صحیح معلومیږي چه د آخری بطن د عدد اعتبار نشته . کوم دلائل چه د دې خلاف معلومیږي د هغې جوابونه داسې وړ کول کیدی شي

۱. په صنف اول سره تشبه په جمله اموزو کېني نده بلکه صرف په اعلی اختلاف باندې په تفهیم کولو کېني تشبیه ده

۲. چونکه په اول قسم کېني . ذکور او اناث ، د جمع په صیغې سره مذکور وو . لهذا په قسم ثانی کېني مسامحه بغیر د تبدیل او تغیر نه د جمع صیغه راوړلې شوه

۳. چونکه اتحاد د قرابت په اتحاد د صفت کېني داخل دې لهذا په ټولو کتابونو کېني په دې موقعه باندې دا لاندې تفصیل محض تطویل لا طائل دې . د دې مسامحه منشاء دا ده چه د قسم رابع په اولاد کېني دا تفصیل ضروری دې . چا د دې اشتباه د وجې نه هغه تفصیل دلته هم درج کړو . بیا په نقل نقل سره په ټولو کتابونو کېني خور شو . والله سبحانه وتعالی اعلم

د احسن الفتاوی د لسم جلد «أردو»

د ترتیب کوونکی وړاندیز

نن د حضرت رحمۃ اللہ علیہ په سپارلې شوی کار «د احسن الفتاوی په تتمه» باندې که یو خوا ته زما زړه د خوشحالی نه ډک دې نو بل خوا د دې کار په ډیر زیات وروسته کیدلو باندې د پښیمانتیا د احساس نه مې سر تیت هم دې، او ورسره ورسره د حضرت رحمۃ اللہ علیہ مضجع مینې او مهربانۍ زما د دې مات گډ محنت، او د نا اهلې باوجود د دې خدمت توفیق چې د چا د مخه دې... راته هم ډیرې زیاتې رایا د پیرې او د هغوی د احسان مندۍ جذبې مې په زړه او په دماغو باندې خورې دی.

د احسن الفتاوی د تتمې مسئلې د حضرت رحمۃ اللہ علیہ په ژوند کښې په وقفې وقفې سره ترتیب کیدلې. حضرت په خپلې نگرانۍ کښې د دې تحقیق په نورو حضراتو باندې کړې وو، تقریباً ټولې رسالې کومې چې په تتمه کښې شاملې دي حضرت د دې کتابت په خپله نگرانۍ کښې کړې وو. او بیا د کتابت تصحیح ئې هم په خپله کړې وه. په مسئلو باندې د کار کولو ترتیب څه داسې وو چې ما د ټولو نه رومې د مسئلو د دفترونو (مسودو) نه د هغه اهو مسئلو انتخاب وکړو کومې چې د احسن الفتاوی د چاپ نه وروسته لیکلې شوې وې، د دې نه بغیر به که څه اهمه یا سخته استفتاء راغله او د دارالافتاء په ملگرو کښې به چا د هغې جواب ولیکلو نو هغه به مې هم حضرت رحمۃ اللہ علیہ ته وپنډوله او د هغې نقل به مې محفوظ کړو. دغه شان په دارالافتاء کښې چې یوولس بجې د حفلة العلماء کوم مجلس کیږي نو په هغې کښې به چې چا په کاغذ باندې سوال ولیکلو او پوښتنه به ئې وکړه او حضرت به ورته مختصر جواب ولیکلو او بیا به که ما ته د تبویب په دوران کښې کوم اشکال مخې ته راغې او حضرت رحمۃ اللہ علیہ به د هغې جواب راکړو نو دا ټولې خبرې به ما محفوظې ساتلې چې که چیرې د دې موقع راغله نو دا به په تفصیل سره ولیکمه او حضرت رحمۃ اللہ علیہ ته به ئې وښایمه. د دفترونو (مسودو) نه اخستلې شوې او د دارالافتاء له اړخه لیکلې شوې فتوا گانې اکثره په داسې اجمالی جواب باندې مشتملې وې چې ورسره مفصل دلائل نه وو، په عامو فتاوو کښې د دلائلو او د تفصیل ذکر کولو ذوق د حضرت رحمۃ اللہ علیہ نه وو. دې مسائلو لړه په تتمه کښې د شاملولو د پاره د دې مسئلو په دلائلو سره د مدلل کولو کار هم ورسره رو رو روان وو. څومره کار به چې کیدلو نو هغه به ما په حفلة العلماء کښې حضرت ته سپارلو. حضرت رحمۃ اللہ علیہ به هغه د ځان سره یووړ او د کتلو او د اصلاح کولو نه وروسته به ئې راته راواپس کړو. لیکن د تتمې مسئلې دومره حد ته نوې رسیدلې چې هغه دې چاپ کړې شی چې پدغه وخت کښې د حضرت رحمۃ اللہ علیہ انتقال وشو دا د دارالافتاء او د دې د متعلقینو د پاره یوه سخته واقعیه وه چې یو لونی اثر ئې دا وو چې تر څه وخته پورې مو دا همت نه وو چې د احسن الفتاوی د تتمې د ترتیب کولو کار شروع کړې

شی، ساد حضرت استاذ صاحب په حکم باندې د تنمې په کار باندې شروع وکړې شوه. لیکن د فني خبرو په وجه د تنمې کار سست وو. یوه وچه خو د هغه وخت د افغانستان حالات وو چې په دارالافتاء باندې نې نېغ په نېغه اثر وو. په خاص توګه حضرت استاذ صاحب دامت سرګانهم په دغه حالاتو کېسې ډېر سخت په ذهني او اعصابي تکلیف کېسې مبتلا وو او یو وخته پورې د تنمې د مسئلو کار د حضرت استاذ صاحب په مشوره باندې موقوف وو او د دې کار و نه کړې شو. دویمه وچه دا چې د تعلیم سلسله د دارالافتاء والارشاد ناظم آباد نه جامعه الرشید احسن آباد ته منتقله کړې شوه نو ما بیا خپل وخت تقسیم کړو، سحر د سبقونو د پاره مدرسې ته تلل وو او د ما سببین په وخت کېسې به واپسې کیدله، او بیا به براه راس د مسئلو او د ټیلي فون په ذریعه د مسئلو سلسله به تر مزدیګره پورې جاري وه.

د دې نه پس څو کاله وړاندې چې زه په مستقله توګه مدرسې ته منتقل شوم نو په جامعه کېسې پرته پسي د څو قسمه شعبو ابتدا وشوه او نن الحمد لله د حفظ شعبه، درس نظامی، معهد الرشید، تخصص فی الافتاء، تخصص فی فقه المعاملات المالیه، شعبه د قرائت او تجوید نه سوا کلیه الشریعه کورس، انگلش لینګویج کورس، صحافت کورس، تدریب المعلمین، ایم بی ای او د بی بی ای وغیره په شان ډیرې شعبي جاري دی. د اخبارونو او د رسالو سلسله د دې نه بغیر ده، د دې شعبو د جوړولو و د نظم کولو او مضبوطولو دپاره که د مشورې تر حده پورې هم په دې کېسې شرکت کول وی نو د دې له پاره به ډیر وخت پکار وی، زه له زړه نه د الله تعالی ډیر شکر گزاره یم چې په دې کېسې په هره شعبه کېسې ما ترڅه حده پورې شرکت کړې دې، په داسې قسمه مشغلو کېسې مشعونه کیدل هم د دې کار د وروسته کیدو یو سبب دې.

آخر دا چې کله مسئلې تیارې شوې نو دا مسئله راپیښه شوه چې د کومو مسئلو کتابت د حضرت رحمته الله علیه په ژوند کېسې شوې وو نو د هغې نه بغیر د نورو مسئلو د کتابت د پاره یو څو کاتب نه ترلاسه کیدلو. دویمه دا چې د نن صبا په نوی دور کېسې د چاپ په حقله د کتابت مشکلات هم واضحه وو. یوه حصه د کتابت سره او بله د کمپوز سره چاپ کول مناسبه نه وه. نو د دې وجې نه د حضرت استاذ صاحب په مشورې باندې ټوله مسوده کمپوز کړې شوه او د دې تصحیحات کیدل. په دې دوران کېسې د کمپوزنگ د مشکلاتو، د رخصتیانو او د تصحیحاتو له کبله دا کار ورو ورو وروسته کیدلو او د تنمې طباعت مؤخر شو.

څه مسئلې هغه هم دی چې د هغې اجمالی جواب د حضرت رحمته الله علیه لخوا تصویب شوې دې. لیکن تفصیلی لیکه نې وروستو ترتیب کړې شوه. د دې وجې نه که چیرې په تعبیر کېسې څه کمې یاد حضرت رحمته الله علیه د لیکنې له اسلوب نه څه خلاف درته محسوس شی نو دا زما قصور وګڼئ. په څو مسئلو کېسې د حضرت رحمته الله علیه د فقهی تحقیق په خلاف که څه جزیه راته ترلاسه شوه، ب د

نوې مسئلې په وجه که په جواب کښې څه بدلون کول محسوس کړې شو یا که د یو اهم وضاحت ضرورت محسوس کړې شو، نو په متن کښې اصل جواب په خپل ځای وساتلې شو او د علم د خاوندانو د پاره په حاشیه کښې د هغې اظهار وکړې شو. ان کان هو الصواب فمن الله وان کان الخطأ فمنی و من الشیطان.

حضرت رحمته الله له الله تعالی په دې معامله کښې داسې قسمه اخلاص، بې نفسی او فراخه سینه ورکړې وه چې په لسو دولسو کالو کښې کومو کښې چې ما د حضرت سره کار کړې دي، که چیرې نورو اکابرو مفتیانو حضراتو او مفتی عبدالستار رحمته الله به د حضرت توجه د هغوی یوې مسئلې ته راوگرځوله نو حضرت رحمته الله به یو ځل بیا په ښه خوشحالی سره په هغه مسئله باندې سوچ او فکر کولو او چې د بل فریق خبره به ئې په پوهه کښې راغله نو د دلائلو نه په رجوع کولو کښې به ئې لږه هم سستې نه کوله، بلکه زمونږ غوندې د مبتدی کسانو په توجه راگرځولو باندې به ئې هم اصلاح او ترمیم وکړو، د دې ډیر مثالونه د تتمې په آخره کښې په رساله (ترامیم او اصلاحات) کښې موندلې شی.

د تبویب په دې نازکه مسئله کښې زمونږ ملگری حضرت مولانا رفیق حسن صاحب زید مجددهم مونږ سره ډیر تعاون وکړو، د دلائلو په جمع کولو او د کمپوزنگ نه پس په بیا بیا تصحیح کولو کښې ئې ډیر محنت کړې دي، د دې نه علاوه زمونږ ورور حامد علی کهوکهړ صاحب د عربین عبارت په صحیح کمپوزنگ کښې چې د یو غیر عالم د پاره ډیر گران کار دي، او په ښائسته ډیزائننگ کولو کښې ئې ډیر د زړه نه او د استاذی نه کار اخستې دي. زه د دې دواړو حضراتو د زړه د کومې نه شکریه ادا کومه. الله تعالی دې دوی ته د خپل شان مطابق د خیر بدلې ورکړی. آمین

د حضرت رحمته الله اراده دا وه چې تتمه په یو جلد کښې چاپ کړې شی، خو چې کله کمپوزنگ وکړې شونو اندازه وشوه چې الحمد لله د دوو جلدونو ذخیره تیاره شوه، نو د دې وجې نه دا اوس په دوو جلدونو کښې وړاندې کولې شی، الله تعالی دې دا علمی پنگه د حضرت رحمته الله د پاره صدقه جاريه وگرځوی او مونږ له دې کما حقه د دې نه د استفادې توفیق رانصیب کړی. آمین

محمد عفی عنه

درا افتاء جامعة الرشید احسن آباد کراچی

۲۲ ربیع الثانی ۱۴۳۱ هجری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ اَدْخُلُوْهَا مِنْ اَمِيْنٍ ﴾ (۱۶)

کتاب الايمان والعقائد

د گيري سپکاوي کول موجب د کفر دی

سوال د بحری فوځ یو عسکر ستاسو بیان واوریدلو نو گیره ئې پرېښودله. د دغه عسکر مشر هغه ته د گیرې د خریلو حکم وکړو. هغه انکار وکړو. د دې په نتیجه کښې هغه بندی کړې شو او د فوځ د قانون مطابق په هغه باندې د کورټ مارشل مقدمه قائمه کړې شوه. او هغه مشر ده ته په مرمئ سره د ویشتلو ویروني ورکوی دا عسکر اوس داسې وائی چې زه سر د تنه پرې کولې شم خو گیره نشم پرېکولې. اوس پوښتنه دا ده چې کوم مشر ده ته د گیرې پرېښودو په وجه کومه زورنه ورکړه او ده ته ئې سزا ورکړه او دې په مرمئ سره په ویشتلو ویروئ نو د دې مشر شرعا څه حکم دې؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب گیره پرېکول یا خریل حرام دی او دا د دې خبرې نښه داده چې د دې سړی په زړه کښې د رسول الله ﷺ د صورت مبارک سره بغض او کینه او دشمنی او نفرت دې. د بحری فوځ کوم یو مشر چې د رسول الله ﷺ د صورت مبارک نه د ناخوښتیا اظهار کړې دې. د هغه ایمان په لویه خطره کښې دې په هغه دا فرض دی چې دا مسلمان بندی دې سمدستی آزاد کړی او د ده نه دې معافی وغواړی او د خپل دې عظیم جرم نه دې توبه وباسی او د احتیاط په توگه دې د ایمان او د نکاح دواړو تجدید وکړی. او که چېرې دا د فوځ مشر علی الاعلان توبه نکوی نو په حکومت باندې دا فرض دی چې دا د اسلام دشمن دې په یو فراخه میدان کښې د خلقو په وړاندې قتل کړی او د الله تعالی زمکه دې د دې زندیق. مردود او باغی د وجود نه پاکه کړی. او که چېرې حکومت د دې فرض په ادا کولو کښې د آسانتیا نه کار اخلی نو داسې بې دینه حکومت ته په مسلمانانو باندې د حکمرانئ کولو هیڅ حق نشته. او په دنیا او آخرت کښې دې له اسلام سره د دشمنی کولو د خراب انجام انتظار کوی. والله يقول الحق وهو يهدي السبيل

۱۱ / ربيع الاول ۱۴۰۸ هجری

د تیر شوی سوال په شوان یو بل سوال

سوال زه د لسو کالو نه د قرآن پاک درس کوم. د ربیع الاول په یوولسم تاریخ ماښام ۵ بجې یو کور ته یوې ماشومې ته د درس ورکولو د پاره لارم. نو ما هغه د هغه په کور کښې د

يوې غير محرمې ښځې سره په داسې حالت كښې وليدلو چې هغه حالت قابل د اعتراض وو. ما دهغه په دې كار د خپلې غصې اظهار وكړو او هغه مې د دې كار نه منع كړو. نو هغه زه د خرابې نتيجې نه وه ويرولم. هر كله چې زه د ربيع الاول په ديارلسم تاريخ ۵ بجې د هغه كور ته د درس د پاره لارم نو كوم څوكيداران چې په دروازه ولاړو وو هغوى زه په لرگو ډير خراب خراب وه وهلم. او په پرى نې وتړلم او په زوره نې زما گيره وخريلله او زه نې په زخمى حالت كښې د كوره راوه ويستلم. مهربانى وكړئ اوس ما ته دا اووايې چې په شريعت كښې د داسې سړى څه سزا ده. او ده سره څه كول پكار دى؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: يوموتې گيره ساتل فرض دى او له هغې نه كمول يا خرييل بالاجماع حرام دى او د دې علامه دا ده چې د داسې سړى په زړه كښې د رسول الله ﷺ د صورت مبارك سره بغض او نفرت دې.

د گيرې په حقله د رسول الله ﷺ يو څو ارشادات

- ۱- گيره اوږدوئ او د مشركانو په شان شكل او صورت مۀ جوړوئ (بخارى ومسلم).
- ۲- گيره اوږدوئ او د مجوسيانو (آتش پرستو) په شان صورت مۀ جوړوئ (مسلم).
- ۳- گيره اوږدوئ او د يهودو په شان شكلونه مه جوړوئ (طحاوى).
- ۴- گيره اوږدوئ او د يهوديانو او عيسايانو غوندې مۀ جوړيږئ (مسند احمد).
- ۵- د رسول الله ﷺ په خدمت كښې كسرى بادشاه دوه استاذي راوليږل چې گيرې نې خرييلې وې. رسول الله ﷺ د هغوى دغه مكروه صورتونو ته يو نظر هم ونه كتل. باوجود د دې چې دوى ميلمانه وو او د بل ملك نه راليږل شوي استاذي وو. دوى ﷺ له هغوى نه مخ مبارك واپړولو. او يواځې دا عمل نې ونه كړو بلكه داسې نې ورتل. خدائې مو بيبخ او باسه تاسو ته د داسې صورت جوړولو حكم چا دركړې دې؟ زما پروردگار ما ته د گيرې لويولو حكم راكړې دې حال دا چې دا كسان كافران وو او د اسلام په حكمونو باندې مكلف نه وو.
- د رسول الله ﷺ د پورتنيو احاديثو او هم د دې مضمون په شان د نورو احاديثو په وجه د امت په دې خبره باندې اجماع ده چې گيره د يو موتې نه كمول حرامى دى.

قال العلامة المحقق رحمته الله واما الاخذ بها وهي دون ذلك كما يفعل بعض المغاربة ومحنة الرجال فلم

يحه احد (رحاله مغاربة ج ۲ ص ۳۳)

طبع. عملاً او شرعاً د گيرې دومره اهميت دې چې دا د اسلام د لويو نښو نه علاوه د سړى د بده دومره لوڼې ښانتست او ښكلا گرځولې شوې ده كه چيرې يو سړى د چا گيره داسې وځړوى چې ساړاونه خيژى نو په هغه باندې د نفس د قتلولو په شان پوره ديب واجب دى. چې مقدار نى د

لاندینو مقادیرو خغه یو دی

۱- لس زره درهمه = ۳۶/۰۲ کلو گرامه سپین زر

۲- یوزر دیناره = ۴/۸۶ کلو گرامه سره زر

۳- سل اوشان

که چیرې د تپوس کوونکی بیان صحیح وی نو، چې کوم مردود د یو مسلمان گیره په زوره وخریله هغه د رسول الله ﷺ د صورت مبارک او د اسلام د یوې ډیرې اهم نښې سپکاوی کړې دې او دا کفر دې په داسې سړی باندې فرض دی چې

۱- کومو خلق چه له دې قیصی نه خبر دی د هغوی په مخکښې دې په ښکاره سره د توبې اعلان وکړی او د ایمان تجدید دې وکړی

۲- د ټولو په وړاندې دې د دې مسلمان نه بښنه وغواړی

۳- خپله نکاح دی دوباره وتړی

تر څو پورې چې دې د ایمان او د نکاح تجدید ونه کړی نو تر هغه وخته پورې د ده ښځه په ده باندې حرامه ده، د ښځې د پاره د داسې سړی سره اوسیدل ناروادی او سخته گناه ده.

که چیرې دا مردود په پورتنیو خبرو باندې عمل نه کوی نو په مسلمانانو باندې او په خاص توگه د ده د محلي په خلقو باندې دا فرض دی چې

۱- د دې سپیره سره دې هر قسم تعلق ختم کړی. سلام دعا، خبرې اتري، ناسته پاسته، هر څه

دې ورسره سمدستی پرېږدی. که چیرې څوک د دې خبرداری نه پس هم دغه اسلام دښمن سره خپل تعلق ساتی نو د داسې بې ضمیره، بې غیرته او بې دینه سره هم تعلقات ساتل داسې حرام دی لکه څنگه چې دغه مردود سره حرام دی.

۲- د رسول الله ﷺ په جناب کښې د دومره لوڼې بې ادبۍ کوونکی. او د اسلام د دومره لوڼې نښې سپکاوی کوونکی. او په یو مسلمان باندې د گیرې خریلو غوندې لویه گناه کوونکی او ښکاره د دغه مسلمان سپکاوی کوونکی مردود باندې پکار دی چې سم گزار وکړی او د دې شیطان د خپل انجام ته د رسول د پاره پکار دی چې د دیني غیرت او جذبي اظهار وکړی او په یو اتفاق دې د هغه خلاف ودریږی. او که په جمع وی او که په یواځې ځان وی چې څه څوک کولې شی هغه دې ورسره وکړی او د خپلې ذمې نه دې دا فرض ادا کړی او د رسول الله ﷺ په جناب کښې دې د خپل سر د اوچتولو ذریعه وگرځوی. کرم سړې هم چې د دې فرض په ادا کولو کښې سستی کوی هغه به په دنیا او په آخرت کښې د الله پاک د قهر نه ځان ونشي ساتلې

۳- د ورځ پانو او د رسالو په ذریعه دې خلق د دې مردود په حقله د شرعی حکم نه خبر کړی او هغوی دې د دې حکم په پوره کولو باندې مجبوره کړی

۴ - د ورځ پانو او د رسالو او د نورو خپرندویو چارو په ذریعه دې د حکومت نه دا مطالبه وکړې شی چې دده ته دې شرعی سزا ورکړې شی.

په حکومت باندې دا فرض دی چې د داسې سپیره او د الله تعالی د دښمن د وجود نه دې د الله تعالی د زمکې پاکولو زر تر زر فیصله وکړي. په یو فراخه میدان کښې دې ډیر خلق راټول کړي او د هغوی وړاندې دې د دې مردود نه سرکت کړې شی، او د سر پریکولو نه پس دې د عبرت د پاره د ده دا سر په یو لوټي چوک کښې را زورند کړي. ولله العاصم من جمیع الفتن. ۲۶ ربیع الاول ۱۴۱۱ هجری

په پاسپورت کښې قادیانې لیکل

سوال بعضې مسلمانان د یو کافر ملک د ویزې تر لاسه کولو د پاره یا د څه دنیاوی مصلحت د پاره په پاسپورت او د ویزې په فارم کښې خپل ځان ته قادیانې ولیکي. دومره خبره خو ثابته ده چې دا یو ډیر بد کار او لویه گناه ده خو پوښتنه دا ده چې آیا داسې سړی ته کافر وئیلې کیدې شی او که نه؟ د فکر کولو نه پس چې کومه خبره مخې ته راغله د هغې خلاصه ستاسو په خدمت کښې وړاندې کوم.

۱ - د یوې کلمې په وئیلو که دا اختلاف وی چې د دې ویونکې کافر دې او که نه نو احتیاط په دې کښې دې چې د ده تکفیر دې ونه کړې شی.

۲ - کومه کلمه چې په خپل ذات کښې د کفر یا عته گرځي نو د هغې په وئیلو کښې څو صورتونه دی.

۱ - په هیږه یا په خطا سره یی وه وایی.

په دې صورت کښې په اتفاق د علماؤ سره ده ته کافر نشی وئیلې

۲ - په قصد سره وئیلې شوې وی، او دا ورته هم معلومه وی چې د دې وئیل کفر دې او د وئیلو سره د ده اراده هم د کفر وی.

په دې صورت کښې به په اتفاق د علماؤ سره ده ته کافر وئیلې شی.

۳ - دا وینا په ناپوهۍ سره شوې وی یعنی وئیل خو نې په ارادې سره شوی دی لیکن دا نې په علم کښې نوی چې د دې په وئیلو سره سړې کافر کیږي.

په دې صورت کښې اختلاف دې د ده د کافر کیدو او د نه کافر کیدو دواړه قولونه موجود دی

۴ - په توقو کښې نې وینا کړې وی. یعنی وینا نې په ارادې سره کړې وی او د دې کلمې د کفر باعث کیدل ورته هم معلوم وی خو وقوع د حکم یعنی د کفر اراده نې نه وی

په دې صورت کښې به د ده تکفیر کولې شی

۵ - دا وینا د لوبو توقو په غرض کړې شوې وی. یعنی د ټوکو په توگه دا کلمه وئیلې شوې وی. نو دا د ایمان سپکاوی دې د دې د ویونکې به هم تکفیر کولې شی

ددې تفصيل تقاضا دا ده چې که د قادياني په ليکلو ده ته دا علم وی چې دا باعث د کفر دي
لبکن عقیده د ده د کفر نوی نو دي ته به تکلم لاعبا با هازلا یعنی کپ شپ او په توقو کښې
ونیلې شی او د دي وجې به د ده تکفیر کولې شی او که دا ورته علم نوی چې دا کلمه وئیل باعث د
کفر گرځي نو د اختلاف په وجه د ده عدم تکفیر کښې زیات احتیاط دي
پدې هکله یو څو عبارتونه دا دی

قال العلامة ابن نجيم رحمته الله: هو من هزل بلفظ كفر ارتد وان لم يعتقد للاستغفاف فهو ككفر
العناد (المحرر الرئى ج ١ ص ١٠٠)

وقال العلامة خير الدين رحمته الله: وفي الفتاوى اذا اطلق الرجل كلمة الكفر عمدا لكنه لم يعتقد الكفر قال
ابن ابي شيراز ان الكفر يتعلق بالظهور ولم يعتقد الظهور على الكفر وقال بعضهم: يكفر وهو
سحيح عندي لانه استغف بدينه اه وفي الخلاصة: اذا كان في المسألة وجوه توجب التكفير ووجه واحد يمنع
التكفير فعلى المفتي ان يميل الى الوجه الذى يمنع التكفير تحسينا للظن بالمسلم زاد في البوابة: الا اذا اخرج
بارادته موجب الكفر فلا ينفعه التعاون حينئذ وفي التتار عانية: لا يكفر بالمحتمل لان الكفر نهاية في
العقوبة فيستدعى نهاية في المجناتية ومع الاحتمال لا نهاية اه قال في البحر: والحاصل ان من تكلم بكلمة الكفر
هازلا او لاعبا كفر عند الكل ولا اعتبار باعتقاده كما صرح قاضي خان في فتاواه ومن تكلم بها عطاء او مكرها
لا يكفر عند الكل ومن تكلم بها عامدا عالما كفر بها عند الكل ومن تكلم بها اختيارا جاهلا بانها كفر ففيه
اختلاف والذى تحرر انه لا يفتى بتكفير مسلم امكن حمل كلامه على محمل حسن او كان في كفره اختلاف ولو
رواية ضعيفة فعلى هذا فاكثر الفاظ التكفير المذكورة لا يفتى بالتكفير بها ولقد الرمت نفسى ان لا افقې بشي
منها اهلونه اعلم.

(الفتاوى الخيرية بها مش تعقيق الفتاوى الحامدية: ج ١ ص ١٠٠)

وقال الامام ابو بكر الجصاص الرازي رحمته الله: وكذا غير المكرة اذا جرى على لسانه كلمة الكفر استهزاء
وجها لا يكون كافرا فيكون الاية دليلا على ان ركن الايمان التصديق والاقرار جميعا ولكن التصديق لا يحتمل
السقوط بحال والاقرار يحتمله في حالة الاكراه (التفسير الاحمدية: ص ١٠٠)

د دي نه علاوه نوري بو دوه خبرې د غور کولو قابلې دي

١ د عامو خلقو ديني حال دا دي چې د ده د کافر کيدو فتوی ورته معلومه هم شی نو بيا به هم
دیر خلق د دنیا نفعي او فاندې ته ترجیح ورکوي او دا کار به نه پرېږدي او د ده د کافر کيدو د

فتوې په حقله د علم نه پس د دې سړۍ سره تعلق ساتل. خبرې اترې. ناسته پاسته کول وغيره به په هر حال کښې کفر وي. د دې وجې نه د تکفير د فتوې ورکولو په صورت کښې ظاهراً دا مشکل پيدا کيږي چې د کفر نه د بچ کيدو چې کومه يوه لار وه هغه به هم بنده شي

۲. که د دۀ تکفير ونه کړې شي نو دا خطر ه موجوده ده چې د داسې کار به حوصله افزائي وشي په دې دواړو خبرو چې غور او فکر وکړې شي نو مصلحت خو په دې کښې معلومېږي چې د مسئلې د بنودنې يا په ليکلو کښې دې د دې سړۍ تکفير خو ونه کړې شي. دې د پاره چې پومين خبره د عامو خلقو... الخ واقع نه شي، البته د دې حرکت د مذمت او د وعيد د پاره دې د سختو نه سخت الفاظ وښودلې شي ليکن دا به هم هلته صحيح وي چې په فقهي توگه د دې ځای وي د تاسو نه دا طمع لرو چې د خپلې گراني راني څخه به مونږ تر تر زخبر کړئ بښوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په سوال کښې چې د کفر د کلمې ونيولو کوم پنځه صورتونه ليکل شوي دي په هغې کښې د جاهلاً تکلم کولو دا تفسير چې «دا ورته معلومه نوي چې د دې په وينا سره سړې کافر کيږي صحيح ندي. د جهل نه مطلب دادې چې دۀ ته د دې کلمې د کفر د کلمې کيدو علم نه وو. د کلمې د کفر علم او د دې کلمې د کفر د وينا نه پس د کافر کيدو علم دا دوه بيلې بيلې خبرې دي، په سوال کښې د فتاوی خيريۀ عبارت ته دې وکتلې شي (من تكلّم بها اختياراً جاهلاً بانها كفر ففيه اختلاف) دا فيصله کول چې د دې کلمې د کفر په وينا سره سړې کله کافر کيږي؟ دا د اهل افتاء (يعنی د مفتيانو) کار دي. په دې کښې يو لوتې تفصيل دې لکه چې سائل په خپله هم په دې کښې پنځه صورتونه ليکلې دي.

که چا ته علم نوي چې قاديانيت کفر دي نو دا به د جهل صورت وي، ليکن نن صبا څوک نه پوهيږي چې قاديانيان کافران دي، او قاديانيت د لوتې کفر دويم نوم دي؟ د دې وجې نه به پاسپورت وغيره کښې خپل ځان قادياني ليکل د جهل صورت ندي.

فقهاء کرامو حضراتو رحمهم الله فرمائيلې دي: اگر چې ايمان په اصل کښې د زړه تصديق ته وائي ليکن بيا هم د احکامو د جاري کولو د پاره په ژبه اقرار کول کافی دي. دغه رنگي د ايمان د تصديق د مطالبې په وخت کښې هم په ژبه اقرار شرط دي. په پاسپورت کښې د مذهب خانه يوه مطالبه ده. نو په وخت د مطالبې کښې خپل ځان قادياني ليکلو سره په ژبه اقرار کول «چې دا شرط دي د ايمان د پاره» هغه ونه موندل شو (فتحري احکام الکفر لا الاسلام ولو کان صادقاً لم يابيه و بين

له) د دې نه علاوه د فقهاء کرامو رحمهم الله د کلام د لتون نه پس دا معلومېږي چې د کفر کلمه ونيول ځان ته خبره ده او د خپل ځان نسبت د يوې مشهورې کافرې فرقې طرف ته کول جدا خبره ده. د دې وجره فقهاء کرامو رحمهم الله (انايوډي) او د (انالهرالي). ويونکي ته بغير د څه تفصيل او وضاحت به کفر

وئیلی دی. لهذا د دې خبرې د علم نه پس چې قادیانیت کفر دې بغیر د څه زور او زیاتۍ نه خان قادیانې لیکل بې د څه شک او شبهې نه د کفر باعث دې، داسې سرې مرتد او د اسلام نه خارج دې. که چیرې دې سرې واده کړې وی نو نکاح ئې هم ماته شوې ده. که چیرې دا سرې د دې کفر نه توبه ونه باسی نو په حکومت باندې د ده نه سر پرېکول فرض دی، دغه رنگه که وړاندې ئې کوم حج کړې وی نو د هغې بیرته راگرځول پرې هم فرض دی. د لاندینو عبارتونو څخه د پورتنۍ حکم اثبات کیږی.

قال العلامة ابن قاضي سهاو رحمته الله: اني بكلمة الكفر مع علمها كفر فلو كان عن اعتقاد لا شك ان يكفر ولو لم يعتقدوا ولم يعلموها كفرو لکن اني بها عن اختيار كفر عند عامة العلماء ولا يعلمهم بل قصد

وقال ايضا: ومن اضر الكفر وهم به كفرو من كفر بلسانه طائعا وقلبه مطمئن بالايمان كفرو ولا يدفعهما في قلبه اذ الكفار ائما يعرف بقطعه فلو نطق بكفر كفر عندنا وعند الله تعالى. (جامع الفصولين: ج ۱ ص ۳۳)

وقال العلامة ابن نجيم رحمته الله: وبقوله ليسلم: يا كافر. عند البعض ولو احد الزوجين للاخر والبعض للفتوى ان يكفر ان اعتقده كافرا لا ان اراد شتمه وبقوله لبيك جوابا لمن قال: يا كافر يا يهودي يا مجوسي وبقوله: ذا ملحد لان الملحد كافر ولو قال: ما علمته لا يعلم. (البحر الرائق ج ۱ ص ۳۳) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۲۳ شعبان ۱۴۱۴ هجري

په حرامو باندې بسم الله وئيل کفر دې

سوال: د حرامو خوړلو نه وړاندې يا د يو حرام کار کولو په وخت کښې د بسم الله وئيلو څه حکم دې؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب

د قطعی حرامو خوړلو نه وړاندې يا د يو حرام کار په وخت کښې بسم الله وئيل د سپکاوی د پاره کفر دې. که چیرې چا داسې کار وکړو نو په هغه باندې توبه، دنکاح او د ایمان تازه کول فرض دی، د بانک، بیمې او په نورو سودی لارو سره ترلاسه کوونکې گټه قطعی حرامه ده. د دې چې نه د دې د استعمال په وخت کښې بسم الله وئيل کفر دې.

قال العلامة الكردي m: هرب الخمر وقال بسم الله ما قال ذلك عند الزنا او عند اكل المحرام المقطوع فرمته او عند اكل كعبتين للزنا كفر. لانه استغف باسم الله من هذا قال مشايخ غراز م: الكمال او الوزان في حد يقول في مقام ان يقول واحد بسم الله يضعه مكان قوله واحد لان يريد به ابعاد العبد لانه لو اراد ابعاد

العدل قال: بسم الله واحد لكنه لا يقول كذلك بل يقتصر على بسم الله يكفر وان قال عند الفراغ: الحمد لله لا يكفر عند بعض المشايخ لان حمة وقع على الاخلاص من الحرام و قيل: يكفر لانه وقع على اتخاذ الحرام فان لوى يعامل على نيته وان لم يدو شيئا لا يكفر لما ذكرنا من تعين الاحتمال الذي لا يلزم به الكفر (بإزالة جهامش الهندية ج: ٣ ص ٣٣)

وقال الشيخ طاهر بن عبد الرشيد البهاري رحمته الله: رجل يهرب الخمر وقال: بسم الله او قال عند الزنا يكفر وكذا لو اكل الحرام ولو قال بعد اكل الحرام: الحمد لله اختلفوا فيه (خلاصة الفتاوى ج: ٣ ص ٣٣)

وقال العلامة عالم بن العلماء رحمته الله: ومن اكل طعاما حراما وقال عند الاكل: بسم الله فقد حكي الامام المعروف بالمستعمل عن مشايخه انه يكفر بالاستعفاف اسم الله تعالى ولو قال عند الفراغ عن الاكل: الحمد لله فقد قال بعض المشايخ: انه لا يكفر لانه شكر الله تعالى. برآنكه رسوا نكردش و لقمه بهلق وى اندر نماند و اتفاق است كه اگر قدح ميگيرد و بسم الله بگويد و بخورد كافر گردد. و همچنين بوقت مباشرت زنا يا بوقت قمار كمبتين بگيرد و بگويد بسم الله كافر گردد. بسبب استخفاف بنام خدای غزو جل.

وفي الصورة: سئل ايضا عن غصب طعاما فقال عند اكله: بسم الله لا يكفر ولو ذكر عند هرب الخمر قال: ان كان على وجه الاستعفاف يكفر وكذا عند الزنا وقال القاضى رحمته الله: اذا قال بسم الله عند الزنا لا يكفر لانه محتمل ان يتبرأ باسم الله لم يتبع (تتارخانية ج: ٣ ص ٣٣)

وقال العلامة ابن عابد بن رحمته الله: وتحرر (اي التسمية) عند استعمال محرر بل في البزازية وغيرها: يكفر من يسلم عند ميازة كل حرام قطي الحزمة (رد المحتار ج: ١ ص ١٠)

وقال في الهندية: من اكل طعاما حراما وقال عند الاكل: بسم الله حكي الامام المعروف بالمستعمل انه يكفر ولو قال عند الفراغ: الحمد لله قال بعض المتأخرين: لا يكفر. و اتفاق است اگر قدح بگيرد و بسم الله گوید و بخورد كافر گردد. و همچنين بوقت مباشرت زنا يا بوقت قمار كمبتين بگيرد و بگويد بسم الله كافر شود. كذا في الفصول العبادية (عالمكبرية ج: ٢ ص ٢٧٣)

وقال العلامة جعفر بن عبد الكريم رحمته الله: وفي الخلاصة: رجل هرب الخمر وقال: بسم الله او قال عند الزنا بسم الله يكفر وكذا لو اكل الحرام او قال بعد اكل الحرام: الحمد لله اختلف المشايخ في الظهورية: لو اكل طعاما حراما فقال: بسم الله يكفر ولو قال عند الفراغ: الحمد لله لا يكفر عند بعض العلماء ولو قال بسم الله عند

شرب الخمر او عند الزنا يكفر بالاتفاق في الصوفية: غضب طعاما فقال عند اكله: بسم الله لا يكفر في التعارضية ولو تصدق على فقير شيئا من مال الحرام ويرجو العواب يكفر ولو علم الفقير بذلك فدعاه وامن المعطى كفو في الخلاصة: هكذا في الفصول: بوقت قمار باختن بسم الله بگوید كافر گردد في الفتاوى التيممية: الاصل ان لا يكفر احد بلفظ محتمل لان الكفر نهاية في الجناية ومع الاحتمال لا نهاية، قوله: بسم الله محتمل الوجوه: الاول ان يعزم به التبرك والتميان في الابتداء كقول المسافر عند الحلول والارتحال: بسم الله اي بسم الله احل بسم الله ارتحل الثاني ان يقصد به اقبال غيرته على التبرك كقول صاحب الطعام لغيرة: بسم الله اي كل الطعام قائل بسم الله الفاعل ان يعنى به قول لا يطلب الفعل عن غيرته كقوله لمن دخل الدار: بسم الله يعنى ادخل الدار والرابع ان لا ينوى وجهها من الوجوه المذكورة الخامسة ان يذكر في موضع لا بد من ان لا يحمل الاعلى الاستغفاف كقول العازم على المعزم: بسم الله (المعانة: ۳۳)

والله سبحانه وتعالى اعلم ۱۹ جمادى الثانية ۱۴۱۵ هجرى

د تقدیر په حقله دیو سوال جواب

سوال په دې خبره باندې هر سرى يقين لری چې د انسان هر کار د وړاندې نه په تقدیر کښې لیکلې شوې دې، که ښه کار وی او که بد، پس هر کله چې بد کار هم د الله تعالى د اړخه په تقدیر کښې لیکلې شوې دې او تقدیر نه څوک مخ نه شی اړولې نو بیا په گناه کولو سره سړې د سزا مستحق ولې گرځي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب څه رنگه چې په تقدیر کښې دا لیکلې شوې دی چې دا سړې به دا فلانکې ښه یا بد کار کوی نو دغه رنگې په تقدیر کښې دا هم لیکلې شوی دی چې دا سړې به دا کار په خپل اختیار سره کوی، الله تعالى علیم او باخبره ذات دې د دې وجې نه هغه د خپل علمی صفت په وجه دا اوپېژندل چې دې به دا فلانکې کار کوی او په خپل اختیار سره به ئې کوی، څنگه چې د الله تعالى په عالم الغیب کیدو باندې څه اعتراض نه شی کیدې نو دغه رنگې په تقدیر باندې هم څه اعتراض نه شی کیدې، که چیرې ته په سفر باندې تلل غواړې او د کور خاوند ته د وړاندې نه ستا په تلو علم راغی نو د دې نه ستا په دې کار یعنی په تگ، باندې مجبوره کیدل نه لازمیږي، که یو امتحان اخستونکی د یو طالب علم په حقله د خپلو معلوماتو او د تجربې په وجه دا اووئیل چې دی به به امتحان کښې ناکامه کیږي نو د دې نه د دې طالب علم مجبوره کیدل نه لازمیږي یعنی چې دی دې، په ورته کښې بالکل هیڅ نه لیکي که په دې وړوکی شان سیک (خط) باندې دا خبره ستا په عقل کښې راغله خو صحیح ده او که نه

نو په دې باندې ډیر غور او فکر مه کوه. عقل لره د دین تابع کړه. دین لره د عقل د تابع کولو کوشش مه کوه. د انسان هغه عقل لاڅه شی دې؟ بیا خو یواځې د تقدیر مسئله نه ده. له اودس نه داخله تر معاملاتو پورې بې شمیره د شریعت مسئلې داسې دی چې هغه په ظاهر د عقل نه خلاف دی. بیا د مرگ نه پس د قبر، حشر، جنت، دوزخ په احوالو باندې په غیب ایمان راوړل ضروری دی. حال دا چې ډیرې خبرې په دې محدوده عقل کښې نه شي راتلې. په داسې قسمه حکمونو کښې چې په کومو کښې شریعت د لږو او کمزورو ماغزو (عقل، زغلول منع کړی دی د عقل تابع داری کول ټول په ټوله تباهی او هلاکیدل دی. ولله سبحانه و تعالی اعلم (ه عموم الحرام ۱۴۱۶ هجری

د کافر د جنازې د لمونځ کوونکي حکم

سوال علماء کرام په دې مسئله کښې څه فرمائی چې یو سړې د یو قادیانی یا د یو بل کافر د جنازې مونځ وکړي په شریعت کښې د داسې سړې د پاره څه حکم دې؟ بینوا تو جوړوا.

الجواب باسم ملهم الصواب داسې سړې فاسق دې، په دې باندې د توبې اعلان کول فرض دی. ایمان او نکاح دواړه دې تازه کړی. تر څو پورې چې د توبې اعلان ونه کړی نو د ده سره د هېڅ قسمه تعلق ساتل روا ندی.

قال المفسر العلامة السيد محمود الالوسي رحمته الله تحت قوله تعالى (ولا تقم على قبرائهم) كفروا بالله ورسوله):

(انهم كفروا بالله ورسوله) جملة مستأنفة سبقت لتعليل النهي على معنى ان الصلاة على الميت والاحتفال به انما يكون لحرمته وهم معزل عن ذلك لانهم استمروا على الكفر بالله تعالى ورسوله ﷺ مدة حياتهم. (روح المعاني ج ۳ ص ۳۰). وقال المفسر العلامة محمد بن احمد القرطبي رحمته الله تحت قوله تعالى: (ولا تصل على احد منهم مات ابدا) الآية قال علماءنا: هذا نص في الامتناع عن الصلاة على الكفار. (تفسير القرطبي: ج ۳ ص ۳۰) وقال العلامة الحصكفي رحمته الله: (قوله والحق كرد على الامام القرائي ومن تبعه حيث قال: ان الدعاء بالمفردة للكفر

وقال ابن عابدين رحمته الله: (قوله والحق كرد على الامام القرائي ومن تبعه حيث قال: ان الدعاء بالمفردة للكفر كفر لطلبه تكذيب لله تعالى فيما اُعزيه به وان الدعاء لجميع المؤمنين بمفردة جميع ذنوبهم حرام لان فيه تكليفا لا احاديث الصحيحة المصرحة بأنه لا بد من تكذيب طائفة من المؤمنين بأنار بذنوبهم وعروضهم منها بشفاعة او بغیرها وليس بكفر للفرق بين تكذيب خبر الاحاد والقطعي ووافقه على الاول صاحب الحنية المحقق ابن امير حاجو مخالفه في العاقبة وحق ذلك بأنه مبني على مسألة شهيرة وهي انه هل يجوز الخلف في الوعيد فظاهرهما في المواقف والمقاصد ان الاشاعة قائلون بموازاة لانه لا يعد نقصا بل جودا وكرما وروح

التفتار الى وغيره بان المحققين على عدم جواز عود النسي بان الصحيح لاستحالة عليه تعالى القول بوقوع
 قدمت اليكم بالوعيد (يبدل القول لدى) بوقوله تعالى: (ولن يخلف الله وعده) اي وعيد هو انما يمدح به العباد
 خاصة فهذا الدعاء يجوز على الاول لا العالى والا شبه ترجح جواز الخلف في الوعد في حق المسلمين خاصة دون
 الكفار. توفيقياً بين ادلة المانعين المتقدمة و ادلة المسمتين التي من انصها قوله تعالى: (ان الله لا يغير ان
 يشرك به ويغير ما دون ذلك) بوقوله عن ابراهيم: (ربنا اغفر لي ولوالدي وللمؤمنين يوم يقوم الحساب) وامر
 به تبييناً بقوله تعالى (واستغفر للذين آمنوا وللمؤمنين) وفعله عليه الصلاة والسلام كما في صحيح
 ابن حبان انه عليه السلام قال اللهم اغفر لي لعائشة ما تقدم من ذنبيها وما تأخر ما اسرت وما اعلنت ثم قال: انما
 لدعائي لامتي في كل صلاة واصل هذا القول جواز التخصيص لبأدل عليه اللفظ بوضعه اللغوي من العيوض في
 نصوص الوعيد ولا ينافي النصوص الصحيحة المصرحة بأن من المؤمنين من يدخل النار ويعاقب فيها على
 ذنوبه لان الغرض جواز مغفرة جميع الذنوب لجميع المؤمنين لا الجزم بوقوعها للجميع وجواز الدعاء بها مبني
 على جواز وقوعها لا على الجزم بوقوعها للجميع هذا خلاصة ما اطل به في الحلية. وحاصله ان ما دل من النصوص
 على عدم جواز خلف الوعيد مخصوص بغير المؤمنين اما في حق المؤمنين فهو جائز عقلاً فيجوز الدعاء بشمول
 المغفرة لهم وان كان غير واقع للنصوص الصحيحة المصرحة بأنه لا بد من تعذيب طائفة منهم وجواز الدعاء
 يمتنى على الجواز عقلاً لكن يرد عليه ان ما ثبت بالنصوص الصريحة لا يجوز عدمه شرعاً وقد نقل اللقائي عن
 الابن والنووي انعقاد الاجماع على انه لا بد من نفوذ الوعيد في طائفة من العصاة و اذا كان كذلك يكون الدعاء
 مثل قولنا اللهم لا توجب علينا الصوم والصلاة و ايضاً يلزم منه جواز الدعاء بالمغفرة لمن مات كافر ايضاً
 الا ان يقال: انما جاز الدعاء للمؤمنين بذلك اظهره الفرط الشفقة على اخوانه بخلاف الكافرين وبخلاف لا توجب
 علينا الصوم لقبح الدعاء لاعداء الله تعالى ورسوله عليه السلام و اظهار التعظيم من الطاعة فيكون عاصياً بذلك لا
 كافر ا على ما اعتاره في البحر وقال: انه الحق وتبعه الشارح لكنه مبني على جواز العفو عن الشرك عقلاً وعليه
 يمتنى القول بجواز الخلف في الوعيد وقد علمت ان الصحيح خلافه فالدعاء به كفر لعدم جواز عقلاً ولا شرعاً
 ولعكذبيه النصوص القطعية بخلاف الدعاء للمؤمنين كما علمت بالحق ما في الحلية على الوجه الذي نقلناه
 عنها لا على ما نقله حقائقهم.

(رد المختار: ج ١، ص ٣٥١)

د ابن عابدين رحمته الله دي تحقيق نه د كافر د جنازي د مونخ كوونكي كافريدل نه ثابتيري. له دي
 كبله چي د جنازي په مونخ كښي د مومنانو د پاره د بنسني د دعا كلمات دي. د دغه مري د پاره څه

کلمه نشته، که چیرې مړې مومن نوى نو د جنازې په مونځ کېنې د هغه د پاره بالکل څه دعا ونه شوه، اگرچې د دۀ نیت وی، گویا چې دې کافر د مومن په صف کېنې داخلوی او د دې په ضمن کېنې هغه د پاره د مغفرت دعا کوی

د دې تفصیل نه پس د کفر وجه د معلومیږي، چې قطعې کافر لره مسلمان گنل په اتفاق سره کفر دې، او د دۀ د دې کار نه دا په علم کېنې راځي چې دې کافر لره مسلمان گنئ، بلکه د دې د پاسه دا چې دې د یو کافر په جنازه کېنې د شریکیدو په ذریعه د خپلې کفری عقیدې په ښکاره اعلان کوی، البته چې تر څو پورې په ژبه د کفر اظهار ونه کړی نو تر هغه وخته پورې صرف د دۀ د عمل نه د دۀ د عقیدې ثابتیدل تردې حده پورې نه کیږي چې دۀ ته دې کافر وه ونیلي شی، البته دا دې وکړې شی چې د پاره د رتنې او د خبرداري، او د دې کار د کفر د سبب د قوت لرلو په خیال دې دا سړي د نکاح او د ایمان په تازه کولو باندې مجبوره کړې شی، ولله سبحانه و تعالی اعلم

۱۷ ربیع الاول ۱۴۱۶ هجری

د (مسلمان نه یم) ونیلو حکم

سوال چې یو سړي بل سړی ته داسې اووانی چې ته مسلمان نه یې، او هغه ورته په جواب کېنې دا اووانی چې «زۀ مسلمان نه یم»، نو آیا دا سړي د اسلام نه خارج شو او که نه؟ بیښوا توجروا

الجواب باسم ملهم المصواب د پوښتنه کوونکي مقصد دا دې چې ستا عمل د مسلمانانو غوندې ندې، نو په جواب کېنې به د همدې معنې خیال ساتل وی، د دې وجې نه به د داسې خبرې ویونکې د اسلام نه خارج نه گنل کیږي

قال قاضي عان رحمته الله: رجل ضرب امراته فقال: لست بمسلم فقال الرجل: هب فاني لست بمسلم. قال الشيخ الامام ابو بكر محمد بن الفضل رحمته الله: لا يصير كافرا بذلك فقد حكى عن بعض اصحابنا ان رجلا لو قيل له: لست بمسلم فقال: لا، لا يكون ذلك كافرا لان قول الناس ليس بمسلم معناه ان افعاله ليس من افعال المسلمين.

وقال الشيخ الامام الزاهد رحمته الله: انا لم يكن ذلك كافرا عند بعض الناس فقوله: هب فاني لست بمسلم ايمن من ذلك. (الحاشية بهامش عالمگیری: ج ۳ ص ۳۳) ولله سبحانه و تعالی اعلم ۲۷ جمادى الاولى ۱۴۱۸ هجری

ایمان او اسلام ته کنزلي کول کفر دې

سوال زمونږ د کلی علاقه کېنې دا یو عام مرض دې چې د غصې په وخت کېنې بل مسلمان ورور ته د مذهب او د ایمان او ورسره د پیر او مرشد کنخل هم کولې شی، هسې په توفو کېنې هم

دا کنځلې کولې شی. بلکه دا کنځلې د تکه کلام په شان استعمالولې شی. نو مذهب او ایمان ته کنځلې کول څنگه دی او د داسې سړی څه حکم دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ایمان او اسلام ته کنځل کول کفر دي د داسې کفری خبرو نه خان ساتل واجب دی. په داسې سړي باندې توبه کول فرض دی. د توبې او د ایمان د تازه کولو نه پس دې نکاح هم تازه کړی

قال في الهدية: رجل قال للاخر: (مسلمانم) فقال له: (لعنت برتو و بر مسلماني تو) يكفر. كذا في الخلاصة. (عالمگیری: ج ۳، ص ۳۰۰) والله سبحانه وتعالى اعلم غره جمادی الثانية ۱۴۱۸

ځناور ته د ایمان کنځل کول

سوال - زموږ په علاقه کښې جاهل خلق ځناورو ته د مذهب او ایمان او د پیر او مرشد کنځلې کوی او وائی چې د ځناور څه مذهب او ایمان او پیر او مرشد نوی، د دې وجې نه ځناور ته په کنځلو کولو کښې څه خبره نشته، حال دا چې یو مولوی صاحب وائی چې د ټولو ځناورو مذهب اسلام دي، او ورسره دا چې د هغوی مرشد په خپله الله تعالی دي (اعطی کل شیء خلقه ثم هدی) (طه: ۳۰) د دې وجې نه ځناور ته د مذهب او د ایمان او د پیر او مرشد کنځلې کول ډیره ګناه ده. آیا دا خبره صحیح ده؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب - د مولوی صاحب د آیت نه دلیل نیول او دا وئیل چې د ځناورو مذهب اسلام او د هغوی پیر او مرشد الله تعالی دي دا دلیل نیول صحیح ندی. په ذکر کړې شوی آیت کښې د هدایت نه مطلب د معاش د لارو وغیره ښودنه ده، البته بیا هم د داسې بې ځایه کنځلو نه خان ساتل لازم دی. والله سبحانه وتعالى اعلم غره جمادی الثانية ۱۴۱۸ هجری

د بریلیانو د فرقې حکم

سوال - زموږ په پاکستان او هندوستان کښې د بریلیانو د فرقې خلق په ګڼ شمیر کښې موجود دی. دوی قبرونو ته سجدې کوی، د قبر د خاوندانو نه خپل حاجتونه غواړی، منبستي، نذرونه، د هغوی په نوم کوی، د رسول الله ﷺ بشر کیدل نه منی. رسول الله ﷺ عالم الغیب او په هر ځای کښې حاضر او ناظر ګڼی. د الله تعالی اولیاء د نفعې او نقصان مالکان ګڼی. په داسې وخت کښې د دوی څه حکم دي؟ آیا دوی د اسلام نه خارج دی او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په ذکر شوو خبرو کښې د دې مذهب د مشراحمدرضا خان په کتابونو کښې داسې واضحه تعارض موندلې شی چې هغه د تاویل قابل تعارض ندې. دغه رنگې د دې

- فرهي د نورو مشرانو په کتابونو کښې هم دا خبره ده. د دې نه ثابتېږي چې د دوي مذهب د حسي د عبادت نه علاوه نور هيڅ ندي. په موقع چې څه مناسب گڼي هغه وائي د دې خبرې دلولونه دادی
- ۱ پورتنی تفصيل يو دليل دې معنی چې د دوي د مشرانو په کتابونو کښې داسې واضحه تعرض موندلې شي چې هغه د تاویل قابل ندي
- ۲ د تاویلونو نه پس خو صرف لفظي جگړه پاتې کيږي. نو بيا اختلاف د څه خبرې پسې شو. البته دوي دومره سخت اختلاف کوي چې د ديوبند علماو ته کافران وائي
- ۳ دوي ته څو څو ځلي دا وه ونيلې شو چې راشئ يو ځای به کښينو او په شريکه به په غور او فکر سره د څه غلطو گمانونو اصلاح وکړو او د اختلاف د ختمولو کوشش به وکړو. ليکن دوي کله هم دې خبرې ته تيار نه شول

په دې حالاتو کښې د دوي حکم

- ۱ د پورتنی تفصيل نه پس دا خبره په علم کښې راغله چې د دوي مذهب مشتبه دې نو په دې بنياد د دوي اقتداء کول ناروا ده او دوي پسې چې کوم مونځونه کړي شوي وي د هغې بيرته راگرځول واجب دی (لان الاحتياط فی العبادات واجب).
- ۲ او په خاص توگه د مونځ غوندې اهم عبادت په معامله کښې خو ډير احتياط کول لازم دی
- ۳ په بوره فرقه بلکه په هيڅ يو متعين کړې شوي سړي باندې د کفر فتوی لگول صحيح ندي. بلکه د سي دی وه ونيلې شي چې فلانکې عقیده کفری عقیده ده
- ۳ د فلانکې سړي دا عقیده ده او دا کفر دې. داسې هم نه دی ونيل پکار. بلکه بغیر د متعين کونو نه دومره دې وه ونيلې شي چې داسې عقیده ساتل کفر دې. ولله سبحانه و تعالی اعلم
- ۱۷ ربيع الاول ۱۴۲۰ هجري

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ فَإِنْ ءَامَنُوا بِمِثْلِ مَا ءَامَنَ بِهِ فَقَدْ أَهْتَدُوا ﴾ (البقرة)

لِلَّهِ فِي أَصَابِي لَا تَعْلُوهُمْ غُرَضًا مِنْ بَعْدِي لَمَنْ أَحْبَبَهُمْ لِحُبِّي أَحَدُهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ لِبِغْضِي أَبْغَضَهُمْ
(الحديث) (مشكوة)

((ضميمه))

د شيعه گانو حقيقت

• په قرآن کريم کښې تحريف کول .

• صحابه کرامو ته کافران ونيول .

• په عائشه صديقه کښې باندې تهمت لگول .

د «شيعه گانو حقيقت» د رسالي ضميمه

سوال د شيعه گانو خبيث والې خو ښکاره دې خو په هغوی باندې د کفر فتوی په کومو وجوهو باندې لگولې شې؟ د دې خبرې لږ په تفصيل سره وضاحت وکړئ . د هغوی د ذبحې او هغوی سره د نکاح کولو څه حکم دې؟ بينوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب د شيعه گانو د کافر کيدو بې شميره وجوهات دي . په هغې کښې چې کومې ډيرې زياتې پيژندلې شې . او په خواصو او عوامو کښې ډيرې زياتې مشهورې دي او تقريباً چې هغه په ټولو کتابونو کښې موجودې دي هغه د قلم لاندې راوستلې شې

۱ - د قرآن د تحريف عقیده

۲ - د الله تعالی په حقله د «بدا» عقیده

۳ - د حضرتانو انبياء کرامو ﷺ په حقله د «تقيه» غوندې د نفاق نسبت کول

۴ - حضرت ابو بکر ته د کفر او نفاق نسبت کول

- ۵ - حضرت ابوبکر ؓ د صحابی کیدو نه انکار کول
 - ۶ - حضرت ابوبکر ؓ د خلافت نه انکار کول، د کوم انکار اعلان چې شيعه گان رزانه په لاوه سپيکر کښي د خپل ځان نه په جوړ شوی اعلان کښي کوی
 - ۷ - حضرت عمر ؓ ته د کفر او د نفاق نسبت کول
 - ۸ - د حضرت عمر ؓ د صحابی کیدو نه انکار کول
 - ۹ - د حضرت عمر ؓ د خلافت نه انکار کول، د کوم اعلان چې په اذان کښي په لاوه سپيکر باندې کوی
 - ۱۰ - حضرت عثمان ؓ ته د کفر او نفاق نسبت کول.
 - ۱۱ - د حضرت عثمان ؓ د صحابی کیدو نه انکار کول
 - ۱۲ - د حضرت عثمان ؓ د خلافت نه انکار کول، روزانه په لاوه سپيکر کښي په اذان کښي دې اعلان کوی
 - ۱۳ - په نورو صحابه کرامو ؓ کښي هم بغير د دريو کسانو نه نورو ټولو صحابه کرامو ؓ ته کافر او منافق وائی.
 - ۱۴ - د حضرت عائشې ؓ پاکوالې د قرآن کریم د آيت نه ثابت دې، او دا لعنتيان او مردود د دې نه هم انکار کوی. او په هغې رضي الله تعالى عنها باندې «معاذ الله» د زنا تهمت لگوی او الله تعالى لره دروغژن او قرآن کریم لره غلط گڼي.
 - ۱۵ - خپل امامان معصومان (د گناه نه پاک) او عالم الغيب گڼي.
 - ۱۶ - امامان د انبياء کرامو ؓ نه غوره گڼي.
 - ۱۷ - د ختم نبوت نه منکر دی، ځکه چې په خپلو امامانو کښي د نبوت د جاري کیدو عقیده لری
 - ۱۸ - نکاح متعه غوندې حرام کاری، او انتهایي بې غیرتی او دیوثی لره حلال گڼي، بلکه د ډیر لوڼي ثواب کار، جهنم نه د خلاصی، او په جنت کښي د اوچتو درجو حاصلولو ذریعه او سبب یی هم گڼي
 - ۱۹ - د تحلیل غوندې حرام کاری او انتهایي بې غیرتی او دغه قسم دیوثی لره حلال گڼي
- د ذکر شوو وجوهو په بنیاد دا مردود د نورو کافرانو یهودیانو، عیسایانو، هندوانو، سکهانو، بهنگانو، او د چمار مذهب د خلقو نه هم زیات خراب دی او اکفر الکفار دی
- د شيعه گانو ذبیحه مرداره ده او حرامه ده، او شيعه سړی یا ښځې سره د چا مسلمان نکاح نشی کیدي، دوی د اهل کتابو په حکم کښي گڼل بالکل غلط دی، ځکه چې دوی په ښکاره د اسلام دعوی کوی او په داخل کښي د اسلام په عقیدو کښي تعریف او الحاد کوی او د دې په ذریعه مسلمانانو لره د اسلام نه د اړولو په کوششونو او کارونو کښي اخته دی داسې کافرانو ته زما دقه

د زندیقانو احکام

۱ - په حکومت باندې دا فرض دی چې د دوی د عقیدو په باره کښې تحقیق وکړي او د دوی د قتل کولو حکم دې وکړي

۲ - د گرفتارولو نه پس د دوی توبه هم قبوله نده. د گرفتاریدو نه وړاندې که توبه اوباسې نو دا به قبوله وي

۳ - د دوی ذبیحه حرامه ده.

۴ - دوی سره نکاح کول حرام دی.

دغه مردود قوم نه صرف دا چې د اسلام په عقیدو کښې رد او بدل وکړو بلکه د اسلام ارکانو مونځ، روژه، حج، زکوة، نکاح او طلاق وغیره ئې هم په مکمله توګه مسخ کړي دي او د اسلام په مقابل کښې ئې ځان له مستقل مذهب پیدا کړې دي. د دې وجې نه دوی لره د مسلمانانو یوه فرقه ګڼل غلط دی، دا مردود د عقیدو نه علاوه په مونځ، روژه، وغیره ټولو حکمونو کښې د مسلمانانو نه جدا او ځان له یو مستقل مذهب لري.

دا حقیقت دې ښه په ذهن کښې کینولې شی چې د دې فرقې شروع د مسلمانانو سره د څه مذهبي اختلاف په بنیاد نده شوي. بلکه د اسلام خلاف د یهودیانو سازشونو دا فرقه پیدا کړې ده بعضي مسلمانان د دې زندیقانو په حقله په دوو غلط فهمیانو کښې واقع شوي دي:

۱ - په دوی کښې ځینی خلق او ځینی فرقې داسې دي چې هغوی په قرآن کښې د بدلون او امامانو لره په نیانو ﷺ باندې د فضیلت قائله ندي.

۲ - د دوی عوامو ته په قرآن کښې د تحریف کولو او د امامانو د فضیلت غوندې د عقیدې علم نشته کوم حضرات چې په دې دوو غلط فهمیانو کښې مبتلا دي هغوی د شیعې ګانو د کتابونو لوستنه نده کړې او نه ئې د دوی د عوامو اندازه لګولې ده.

حقیقت د خبرې دا دې چې په دوی کښې نر او ښځه، وړوکي او لوڼي، بودا او ماشوم داسې یو شخص هم نشته چې هغه د قرآن کریم د تحریف عقیده نه لري، هر خاص او عام او د جاهل نه جاهل په زړه کښې هم دا عقیده سمه ننوتې ده. په دوی کښې عقیده د قرآن د تحریف داسې په تواتر، مسلماتو، بدیهیاتو او د دین په ضرورتونو کښې داسې شمارلې شی لکه څنګه چې مسلمانان د قرآن صداقت او مونځ او روژه ګڼي

که چیرې دا فرض کړې شوې خبره ومنلې هم شی چې د دوی عوامو ته د داسې عقیدو علم نشته. نو بیا هم د کفر او د زندیقیت د حکم نه یو شیعې هم نشي وتلې. ځکه چې په یو مذهب کسې

د تنوولو د حکم لگولو د پاره د هغه مذهب د عقیدو د تفصیل پېژندلو ضرورت نشته. بلکه هغه مذهب ته صرف نسبت هم پوره کیږي. لکه چا ته د مسلمان نسبت کولو د پاره دا ضروری ندی چې هغه دې د اسلام ټولې عقیدې وپېژني. بلکه صرف دومره هم کافی دې چې هغه خپل ځان اسلام طرف ته منسوب کوي. یعنی د مجمل ایمان په حاصلیدو باندې به دا سرې په اسلام کښې داخل شي. خو په دې شرط چې د اسلام خلاف څه عقیده نلري. نو د دې وجې نه چې کوم شخص ځان شيعه مذهب طرف ته منسوب کوي، هغه هم شيعه دې. د دې وجې نه به هغه هم کافر او زندیق وی او اگر که هغه د خپل مذهب د تفصیل نه بې خبره وی.

دا خو مې هسې په طور د فرض او محال وليکل او که نه نو حقیقت هم هغه دې چې په دې مردودو ذکر کړې شوې عقیدو د دوی د هر ماشوم گوټي (یعنی په رومي چوسنې) کښې پرتې دی لکه څه رنگه چې مسلمانان خپلو ماشومانو ته په ښو او بدو باندې پوهیدو سره د الله او د رسول او د قرآن غوندې د لویو لویو خبرو تعلیم ورکوي. دغه رنگي دا مردود چې دی. د دوی چې کوم یو ماشوم هم څه په ښه بده باندې پوهه شي دوی ورته د قرآن د تحریف په شان نورې لویې لویې عقیدې د دماغو په تل کښې وړاچوي او له هغه نه پوره شيعه کافر او زندیق جوړ کړي

دا انتهای مکار. چل باز. تخریب کوونکی. د اسلام او مسلمانانو خلاف په ډیرو خطرناکو سازشونو کښې هر وخت اخته وی. دهوکه ورکولو او په مکر او فریب کښې په هره زمانه کښې مشهور او په اول نمبر باندې ماهر. د یهودو د نسل قوم د کومو د مذهب بنیاد چې په مکر او فریب او د اسلام او اهل اسلام خلاف په بغض او دښمنۍ او تخریب کولو باندې ښاړه دی. نو داسې چل بازه. او د نسل زر بدلیدونکی خلق د خپلو ماشومانو په ذهنی تربیت کښې او د هغوی په دماغو کښې د خپل مذهب د بنیاد ایښودو کوشش او محنت کولو کښې د مسلمانانو نه کم گڼل صرف ساده توب نه بلکه د انتها درجې کم عقلی او د هوکه خوړل دی

د دې مردودو د دین اصل او بنیاد په تقیه باندې دې. د دې وجې نه که یو شيعه په قرآن باندې د اسان لرلو دعوی کوي نو دا یقینی خبره ده چې هغه تقیه کوي. د دې څو نمونې په خپله د هغوی په کتابونو کښې موندلې شي

هر کله چې دوی ته د دوی کتابونه وړاندې کړي شي نو دوی بیا داسې جواب ورکوي
 ۱. په مونږ کښې هر یو سرې مجتهد دې. د دې وجې نه چې زمونږ کوم یو لیکوال هم د قرآن د تحریف ټول کړې دې هغه د هغه خپل اجتهاد دې او دا په مونږ باندې دلیل او حجت ندې.
 په داسې حال کښې د دوی د تقیې د راز معلومولو د پاره دوه طریقې دي

۱. عقیده د تحریف د قرآن په اصول کافی کسي هم شته او د دې کتاب په حقله د دوی د عقیده ده چې امام مهدي د دې تصدیق کړې دې. دا خلق: امام مهدي تصدیق د دی کتاب د ونښ

شي به سر باندې چاپ کوی. او د دوی د عقیدې مطابق د دوی هر امام د گناه نه پاک او عالم الغیب دي. او د حضراتو انبياء کرامو عليه السلام نه هم افضل دي. د دې وجې نه د دعوی د اصول کافی نه بکار کول د خپل امام د پاکۍ او د هغه د علم غیب نه انکار کول دي.

۲- د دوی کومو لیکوالانو چې د قرآن د تحریف فول کړې دي دوی دې هغه بولو نه کافر او وانی و داسې ټول کتابونه دي وسوزوی. او بیا دې د دې خپل قول په ورځ پانې کبې چپوسې وکړی. زه دا خبره په دعوي سره کوم چې په دنيا کبې به یو شيعه هم په دې باندې راضي نه شي. د چا هم چې خوښه وي نو دا طریقه دي و زمانې

ما په څو څو ښارونو کبې او په خاص توگه د دوی په کوڅو کبې او د دوی د امام بارو مخې ته په لویو لویو جلسو کبې څو څو واري دا اعلان کړې دي چې کوم شيعه، اصول کافی، په ډکه مجمع کبې څیرې کړي او بیا ئې وسوزوی او د دې مصنف ته کافر او وانی او بیا د دې خپل قول او فعل په ورځ پانې کبې خبر هم وکړی زه به هغه له یو لاکه روپۍ انعام ورکوم، د یو لاکه روپو د باره ما ته د چنډې کولو حاجت نشته زه به ئې د خپل جيبه ورکوم، زما خدای ما له ډیر څه را کړی دی. څومره شيعه گان چې اعلان کوی هر یو له به زه یو یو لاک روپۍ ورکوم

لیکن تر اوسه پورې یو شيعه هم داسې پیدا نه شو او نه به تر قیامته پیدا شي نو آیا د دې نه به پس هم چا ته په دې حقیقت کبې د څه سوچ کولو ځانې ښکاری چې بغیرد استثناء کولو نه د شيعه مذهب هر هر فرد کافر دي

آیا څوک مسلمان به دیوت جوړیدل وزغملې شي؟

ځینی ساده مسلمانان وانی چې: «زمونږ گواندې (همسایه) شيعه دي هغه سره زمونږ ډیر زور تړون دي. فلانکې شيعه زمونږ د سبق ملگري دي، فلانکې شيعه مونږ سره په کاروبار کبې شریک دي. د دې وجې نه زمونږ د هغه سره ملگرتیا ده. د هغه سره تعلق پریښودل ډیر گران دی. دا ډیر د خاطر خلاف دی (یعنی بې خاطري ده).

داسې خلق دي دا او وانی چې که چیرې ستامور، خور، لور یا ښځې ته فحش کوونکې، زناکاره او بدکاره او وانی نو آیا ته به د هغه سره د څه خاطر د وجې نه تعلق وساتي؟

شيعه مردود ام المؤمنین د حضرت عائشه صدیقۀ رضی الله تعالی عنها په شان کبې دغه بې ځایه خبرې کوی. او حل دا چې د دوی عليهم السلام پاکۍ اعلان الله تعالی په قرآن کریم کبې کړی دي البته دا مردود د الله تعالی او د قرآن کریم هم تکذب کوی

حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها څوک وه؟

د بول امت مور. په امهات المؤمنین کبې د بولو نه افضله ده

۲. در رسول الله ﷺ دیر نازولې کورودانې وه او په ټولو بیبيانو کښې د ټولو نه افضله ده
۳. په ټول امت کښې د ټولو نه بهتره او رسول الله ﷺ ته تر ټولو نه نژدې او رمبی خلیفه د حضرت ابوبکر صدیق ؓ لور ده.

اوس په خپله سوچ وکړئ چې زموږ مور، د دواړو جهانو د سردار بی بی، او په ټول امت کښې د افضل شخصیت لور په حقله داسې بې ځایه خبرې کوونکې، او الله تعالی او قرآن کریم ته د دروغو نسبت کوونکې، د ټولو امت مور ته بدکاره وښونکې، رسول الله ﷺ، ابوبکر ؓ او ټول امت ته دیوث ویونکې بدبختانو سره به څوک څنگه تعلق ساتل خوښ کړی

تاسو او وایئ چې گویا داسې شخص بې دینه کیدو سره سره ډیر زیات بې غیرته او دیوث ندې؟ د ایمان او د غیرت د دواړو جنازه ئې اووتله.

که چیرې تاسو هسې د چا شیععه سره د تعلق د پریښودو حوصله نه لرئ نو بیا د هغه مور، لور او ښځې ته بدکاره او وایئ بیا وگورئ چې هغه تاسو سره څنگه تعلق ساتی؟ حال دا چې د هغوی په مذهب کښې متعه غوندې بدکاری کول ډیر د اجر او ثواب کار دې، د دې باوجود د بدکاری تهمت خو پریږده چې ورته د متعه بازي پیغور ورکړې نو هغه به ئې هم ونه زغمی.

د دې اسلام د دښمنانو د کفریاتو او د بدو کارونو تفصیل زما په کتاب «د شیععه گانو حقیقت» کښې موجود دې. د دې نه علاوه د شیععه گانو په تکفیر باندې «د علماء کرامو متفقہ فیصله» په درې نیم سوه پاڼو کښې چاپ شوې ده. په کومې باندې چې د ټولې دنیا د علماء کرامو تصدیقات شته. «میاشتنی الفرقان لکهنو او بینات کراچی» واللہ تعالیٰ ہوالہادی الی سبیل الرشاد

رشید احمد

۱۷ ربیع الاول ۱۴۱۱ هجری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَحَدِّثْ لَهُم بِآيَاتِي مِنْ أَحْسَنِّ﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿فَإِنْ لَمْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾

(۵۹:۲)

د اوو (۷) مسئلو د فيصلې وضاحت

د حضرت حاجي امداد الله قدس سره د فيصلې وضاحت د هغوی د خلفاؤ عليهم السلام د قلم نه

د اوو (۷) مسئلو د فيصلې وضاحت

سوال د حضرت حاجي امداد الله صاحب مهاجر مکی رحمته الله علیه د رسالې (فیصله هفت مسئله) په حقله په عامه توګه دا خیال کولې شی چې د دې نه د بدعتیانو مرسته کیری او په دې کښې ذکر شوو مسئلو کښې د حاجي صاحب رایې د دیوبند د مشرانو د مسلک نه مختلفې دی ، لهذا دلاندینیو خبرو وضاحت مطلوب دې:

۱- آیا د دې رسالې نسبت حضرت حاجي صاحب قدس سره ته کول صحیح دی؟

۲- آیا د بدعتیانو د مرستې کولو دعوی صحیح ده؟ بیڼوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب . د جواب نه وړاندې څو خبرې د مقدمې په توګه په دماغو کښې

ساتل ضروری دی:

۱- دا خبره عقلاً منلې شوې او تسلیم کړې شوې ده چې د یو کلام یا د یو لیک به هم هغه مطلب

معتبر وی کوم چې متکلم یا لیکوال په خپله بیان کړی

۲- که متکلم یا لیکوال د هغې څه وضاحت نه وی کړې نو بیا به د دې کلام یا لیک هغه مطلب

اخستې شی کوم چې د هغه خواص یا نزدې خلق بیان کړی، ځکه چې د پردو خلقو په نسبت خپل او

نزدې خلق د متکلم د مطلب نه ښه خبر وی

۳- فقیه الملة حضرت رشید احمد گنگوھی او حکیم الامت حضرت اشرف علی تهانوی قدس

برهما د حضرت حاجی صاحب رحمۃ اللہ علیہ اخص الخواص او په نزدې خلفاؤ کښې دې نو په همدې اساس په د دې رسالې «فیصله هفت مسئله» په آخره کښې د حضرت حاجی صاحب په وصیت کښې د حضرت گنگوھی صاحب په حقله دا الفاظ لیکلې شوی دی «زمونږ د خوږ عزیز حضرت مولوی رشید احمد صاحب د برکت نه ډک وجود په هندوستان کښې لوی غنیمت او نعمت وگڼئ او د دوی نه فیوضات او برکات حاصل کړئ ځکه چې گنگوھی صاحب مجموعه د کمالاتو ظاهریه او باطنیه ده او د دوی تحقیقات صرف د الله د طرفه دی په دې کښې بالکل د خپلې خوښې کولو څه شبه نشته

او د حضرت حاجی صاحب رحمۃ اللہ علیہ په زړه کښې د حضرت تهانوی صاحب رحمۃ اللہ علیہ څه قدر وو؟ د دې انداز د حاجی صاحب د شهادتو نه کیدې شی چې په اشرف السوانح جلد ۱ او باب ۱۳ کښې لیکلی شوې دی. دا باب چې د لویې پاڼې د کتاب په حساب تقریباً درې سوه پاڼې دی، ټول باب د شهادتو مجموعه ده. د دې باب نه د مثال په توگه یو څو ځایونو نه عبارت راخستې شی:

۱- حاجی صاحب حضرت صاحب ته افرمائیل: بس ته پوره پوره او کاملاً زما په طریقه یې (صفحه ۱۲۹)

۲- هر کله به چې ئې اتفاقاً څه تقریر یا تحریر واوریدلو یا ولیدلو نو فرمائیل به یې جزاکم الله بس تا خوزما د زړه شرح وکړه. (صفحه: ۱۲۹)

۳- که د علم او د عرفان د تقریر په مینځ کښې به د مجلس د کسانو نه چا په بیان کړې شوی مضمون باندې څه سوال وکړو نو د حضرت صاحب (تهانوی صاحب) اړخ ته به ئې اشاره وکړه او او به ئې فرمائیل چې د دوی نه پوښتنه وکړئ، دوی ښه پوهه شو. (صفحه: ۱۲۹)

۴- حضرت حاجی صاحب چې واوریدل نو ډیر زیات خوشحاله شو او ډیر په جوش سره ئې افرمائیل په دې کښې خو تا بالکل زما د سینې شرح وکړه. (صفحه: ۱۸۸)

۵- زمونږ معزز مولانا صاحب اسحاق علی تاسو ته دا هدایت کړې کپړې چې مولانا صاحب (حضرت حکیم الامت) زما په شان وگڼه او چې څه درته افرمائی په هغې باندې عمل وکړه. (صفحه ۱۹۹)

۶- د ضیاءالقلوب او د ارشاد مرشد مطالعه وکړئ او د مولانا (تهانوی صاحب) په ذریعه خپل اشکالات ختم کړئ، او مولانا صاحب زما په ځای وگڼئ او د هغوی نه ذکر او اذکار او وظیفې واخلي او په دې کښې مشغوله اوسئ. (صفحه ۱۹۹)

د ذکر کړې شوو اصولو مطابق په د فیصله هفت مسئله، هم هغه وضاحت معتبر وی کوم وضاحت چې د دې لیکوال حضرت تهانوی صاحب رحمۃ اللہ علیہ کړې وی. او د حضرت حاجی صاحب رحمۃ اللہ علیہ د مطلب معین کول او د هغې شرح چې که مه گنگوھی صاحب رحمۃ اللہ علیہ او تهانوی صاحب رحمۃ اللہ علیہ ترمنځ

ده هم هغه به قابل قبول وی

د دې دواړو حضراتو لیکونه د رسالې (فیصله هفت مسئله) سره په نوم د ضمیمې پیوسته کړې شوی دی او د دې د اصل رسالې سره د چاپ کولو هدایت هم کړې شوې دې، د دې وجې نه چې کوم خلق دغه رساله بغیر د دې ضمیمو نه چاپ کوی نو هغوی خیانت کوی دلته دا دواړه ضمیمې نقل کولې شی

ضمیمه له طرفه د گنګوهی صاحب خغه رحمۃ اللہ علیہ

په رساله (فیصله هفت مسئله) کښې د کذب امکان او د امکان نظیر داسې څه خبره خو نده لیکلې شوې چې هغه دې د چا خلاف وی بلکه د دې د امکان د اقرار او د دې د بحث نه ځان ساتلې شوې دې، نو په دې کښې د هیڅ یو اهل حق خلاف نشته.

او د جمعی د تکرار په مسئله کښې د فقهې د روایتونو د اختلاف له کبله دواړه ډلې د بحث او نزاع نه منع کړې شوې دی، ځکه چې په اختلافی مسئله کښې د مخالفت کولونه منع کړې شوې ده او د غیر الله نه د غوښتنې په مسئله کښې ئې ښه صفا صفا حق لیکلې دې

که غیر الله ته آواز په دې توگه وکړې شی چې حاضر او عالم الغیب ئې وگنې نو داسې سړې به مشرک وی، او څوک چې ورته بغیر د دې شوق (یعنی بغیر د حاضر او عالم الغیب کتلو) نه آواز کوی نو بیا گنګهگار ندې

او څوک چې بغیر د شرک د عقیدې لرلو نه او بغیر د شوق نه دا گنې او وائی چې کیدې شی چې الله تعالی دوی ته خبر وکړی نو دا د نص د محل نه د خلاف کیدو په وجه گناه او خطا ده. لیکن شرک ندې، او د کومې خبرې چې د نص نه ثبوت وی لکه چې د رسول الله ﷺ په خدمت کښې د ملائیکو درود او سلام رسول، نو دا خو په خپله ثابت دی.

دا ټول حق دی او پدې کښې هیڅ اهل مخالف حق څه نشی ویلې

اوس پاتې شوې درې مسئلې: رومنی قیود د مجلس د مولود او بل قیود د مجلس د ایصال ثواب او بل د بزرگانو کلیزه کول نو په دې کښې هغوی په خپله لیکي (په اصل کښې دا جائز دی، او که دا سنت او ضروری وگنلې شی نو دا بیا بدعت اود الله تعالی په حدودو باندې زیاتې کول شو، او که داسې ونه گنلې شی نو بیا جائز دی

او مونږ چې د دې نه خلق منع کوو نو د هغې وجه دا ده چې دوی د زمانې د خلقو د رسمونو نه خبر ندی ځکه چې دا خلق دا قیودات ضروری گنې، نو د دې وجې نه مونږ دې ته د خپل اصل په اعتبار سره جائز وایو، او بل طرف ته مونږ ته د خلقو د عادتونو نه دا خبره ثابته شوه چې دا خلق دا څیزونه ضروری او سنت گنې نو ځکه ورته مونږ بیا بدعت وایو

نو په حقیقت کښې اختلاف په اصل مسئله کښې نشته دی بلکه دا اختلاف د خلقو د ښوونې

د وځې په واقع شوي دي. د دې مثال داسې دي چې لکه امام صاحب رحمته الله علیه د صابې په حقله ۳۰ څه فرمائيلې دي او صاحبين رحمهم الله هم د دې صابې په حقله بل څه فرمائيلې دي. او د دوه حکمونو د صابې په حقله د حال د اختلاف له کبله راغلې دي ځکه چې د امام صاحب رحمته الله علیه په وخت کې د هغوی حال په شان د مجوسو وو، نو د دې وځې نه اختلاف په اصل مسئله کې نشته بلکه د زماني د خلکو د حال د بيل بيل کيدو په وجه په کې اختلاف راغی.

همدغه رنگه حال په نورو مسئلو کې هم دی، او که نه نو د حضرت پوهنې (حاجي صاحب) عقائد بالکل بدعت ندی، او په دې خبره د فهم او د عقل خاوندان د هغوی د رسالې نه په خپله پوهېږي.

تنبیها و صیت لیکنکې حضرت حکیم الامتہ قدس سره د لسمې تنبیہ آخری معنی ۱۵.

ضمیمه د حکیم الامتہ قدس سره له خوا

حامدا و مصلیا: پس د حمد او د درود نه اشرف علی تهانوی خادم د دربار حضرت شیخ المشایخ سید السادات مولانا و مرشد الحافظ الحاج الشاه محمد امداد الله صاحب ضوعفت برکاتهم د خپلو پیر بهیانو او د رسالې د (فیصله هفت مسئله) د نورو کتونکو په خدمت کې دا عرض کوی چې رساله (فیصله هفت مسئله) د دې په وجه چې د نوموړي حضرت صاحب د بدني کمزورۍ له کبله هغوی په خپله په خپل قلم سره لیکلې نشوه نو د نوموړي حضرت صاحب په حکم سره د دې بنده په عبارت سره په غرض د هغه بعضو مسئلو چې په هغې کې محاکمه ده ولیکلې شوه او تقریبا د څلورو کالو راسې چاپ کيږي، نو څنگه چې معلومه شوه چې بعضې حضرات به دې باندې پوهیدلو کې غلط شوي دي او نوموړي حضرت صاحب ئې مطلق ددې خبرو او اعمالو جواز ورکونکې بللې دي حال دا چې دا خبره د دوی د واقع نه خلاف ده. د دې وځې نه صرف د خیر خواهۍ په توګه د حضرت صاحب رحمته الله علیه د غرض او د تحقیق اظهار دلته ضروري ګڼم او عامو خلکو ته د دې خبر ورکوم، دې د پاره چې زه د حق د پتولو د ګناه نه او خلق د شک او د شبهي نه خلاصې ومومي.

ښکاره خبره ده چې د دې کارونو په معاشره کې په کومه طریقه او کیفیت سره رواج و خپرېدنه نو د دې رواج او خوریدو له کبله اکثر عوام او په خاص توګه د هندوستان جهلان په قسما قسم مفسدو عقیدو او عملونو کې اخته شي د کومې تجربه او مشاهده چې هر عمل لرونکې، پوهه او انصاف کوونکې سرې کولې شي.

لکه په مولد کې بعضې قیدونه ضروري ګڼل او د غې قیدونو پرېسودلو سبب د رڼا سګون د ثواب رسولو په طریقو کې د دې نه بفر چې قیدونه ضروري وګڼل شي. که د ونډو د روح

د پاره وی نو هغوی د خپلو حاجتونو پوره کوونکی گڼل. او د الترام د پریښودو په وجه کسې د هغوی نه د نقصان رارسیدو ویره کول او که د عامو رشته دارو د پاره وی نو د نوم کېدو قصد په کښې کول او د ملامتیا او پیغور نه ویره کول. او په سماع کښې د اهل لهو و لعب جمع کیدل او د امردانو او د ښځو سره گډون کیدل

او په کلیزو لمانځلو کښې رومېې خو دا چې د فاسقانو او فاجرانو جمع کیدل وی او که دا نه وی نو د رسم ترسره کولو ضرورت لازمی او ضروری گڼل او په لوستونکو کښې د زیاتو خلکو د خوراک او د خوړو او شیرینی د پاره د مالداره رابلونکی سړی د وچې نه لوستل غیر الله ته په آواز کولو د بعضې کم عقلو خلکو منادی وچاته چې آواز کیږي، لره خبیر و قدیر گڼل. د کار کیدلو نه پس هغوی د دې کار کوونکی او تصرف کوونکی گڼل. د دویمې جمعې له کبله په اولنۍ جمعه کښې مستی کول، د چیلم رابښکلو د وچې نه د جمعې مونځ پریښودل، او بیا پرې نه پښیمانه کیدل

په آخری مسئلو کښې د الله تعالی د عاجزۍ عقیده ساتل

او دغه رنگه د دې په شان نور هم مفاسد شته چې د هغې تفصیل د کوشش کولو او د درک کولو نه معلومیدې شي.

نو حضرت صاحب هیڅکله دې مفاسدو او یا د دې مقدماتو یا د دې اسبابو ته جائز نه وئیل حضرت صاحب (حاجی صاحب) باندې داسې گمان لرل او بیا د دې گمان په وجه مطلق د دې کارونو په جواز باندې منگولې لگول یا د حضرت صاحب په حقله بده عقیده لرل دا د حضرت صاحب د شریعت د پوره پوره تابعدارۍ او د هغوی د زړه رابښکونکي تقریر نه ناخبرۍ ده د نوموړي حضرت صاحب د فرمان خلاصه داده: «په څنگه طریقه چې په خلقو کښې دا کارونه روان دي او کیږي نو دا بدعت دي، ځکه چې په دې رساله کښې واضحه شوی دی چې (کوم څیز په دین کښې نوی هغه په دین کښې داخلول بدعت دي،

نو کوم خلق چې دا قیدونه کوم چې په خپل ذات کښې جائز دی مؤکد ئې گڼي نو دا هم هغه خلق دی چې غیر دین لره په دین کښې داخلونکی دی، په دې مقام باندې چې کوم منع کوونکی دی هغه په حقه دی، او چې څوک په کښې شرطونه، قیدونه، رسمونه او نور مفاسد نه لارموی او دا کارونه کله کله وکړي او کله کله ئې پرېږدي نو دا جائز دی، دې ته حرام وئیل د منع کوونکو سختۍ لره په دین کښې داخلول دی په دې مقام باندې جواز حق دي، یعنی چې دا طریقه جائزه ده،

په دې معنی سره حضرت صاحب دواړو ته په حقه او وئیل، د دې وحي نه بعضې اکرسو ته چې د حضرت صاحب کوم خط د مهر سره راغلې وو په هغې کښې دانکی موندلې شو چې «هر دکر مستحب دي او په دې کښې قیدونه او شرطونه لگول بدعت دي،

دغه ښکې په پاتې نورو مسئلو کې هم تفصيل ښه چې د شرع په اصولو کې د هر کولو په هغه ځای ته راغلي شي.

د دې وصاحت په پس چاره هم د شک او شېبه کولو محل نافي پاتې نه شو. که چېرې د دې رسالې څه عبارت د ذکر کړې شوی تفصيل نه خلاف وموندې شي نو هغه دې د دې خادم بهرني صاحب، د عبارت تقصير وگنلې شي او حضرت صاحب دامت برکاته به وپوهېږي چې د دې په بالکل پاک او پري وگنلې شي. وما عليها الا الملائح

ربيع الاول ۱۳۱۶ هجري

د ضميمې نه وروسته د حضرت حکيم الامت قدس سره يو بل ليک

دا دواړه ضميمې د گنگوڅي اودتهانوي صاحب، خو د شرعي په قواعدو باندې مبني دي. اوس د دې مرسته د نيکانو په خوب سره کولې شي چې دغه د نيکانو خوبونو ته په حديث مبارک کې مبشر وئيلې شوې دي. خوب ليدونکې جناب حضرت حافظ مولانا محمد احمد صاحب مهتمم د دارالعلوم ديويند او د حضرت مولانا قاسم نانوتوي صاحب قدس سره ځوئ دي. او د هغوی نه د خوب روايت کوونکې د هغوی نیک او ريښتونې ځوئ مولوی حافظ قاري محمد طيب صاحب د دارالعلوم ديويند د دې وخت مهتمم دي.

وهمزة بعين عارقالراوی وهي رؤيا عجميه مقتبلة على حقائق غريبة.

نعمه ونعلي

ما عاجز د خپل والد صاحب محترم ^{رحمه} نه دا لاندې ذکر کيدونکې واقعه اوريدلې ده. هغوی به فرمايل: ايه کوم وخت کې چې رساله (فيصله هفت مسئله) چاپ شوه، او د دې نسبت د حضرت مرشد عالم حضرت حاجي صاحب ^{رحمه} ته کيدلو. د دې وجې نه مونږ ته ډيره زړه تنگي راپېښه شوه. مونږ د دې رسالې موافقت نه شو کولې، او که د مخالفت سوچ به مو کولو نه د حضرت صاحب نسبت به رامنځ ته شو، مونږ حيران وو. د همدې حيرانۍ په وخت کې ما يقيني حضرت والد صاحب حافظ محمد احمد صاحب دا خوب وليدلو. يو لوني مجلس دی او په همدې کې حضرت حاجي صاحب ^{رحمه} ناست دي. او زه هم په دې مجلس کې حاضر یم. د دې مجلس مسئلې ذکر شروع دي. حضرت حاجي صاحب ارشاد او فرمائلو چې: وروره علماء به دې کې وني سحني کوي؟ په دې کې څو گنجاش ښه.

ما ورته عرض وکړو چې: حضرت گنجاش په کې نشته که د مې وني بود مسئلو حدود به مات شي. هغوی و فرمائلو: دي به څو سحني معلوموي. ما به ډير په دې سره عرض وکړو چې: حضرت باسو چې څه هم فرماين هغه صحيح دی ښه حضرت به ځه کړه. که څه هم د دې خلاف فرماي. ما و نه صاحب فرماني چې: زه په خوب کې د حضرت صاحب سره د کوم

لیکن د حضرت صاحب په عظمت کښې مې لږ غوندې فرق هم ونه موندلو او په همدې رد او بحث کښې حضرت صاحب او فرمائیل چې: «خبره لنډه کړه او دا اووایه چې که په خپله صاحب د شریعت فیصله وکړی نو بیا؟»، ما عرض وکړو چې: «حضرت د دې نه پس د چا څه همت دې چې د دې خلاف دې وکړی»، نو حضرت او فرمائیل چې: «بښه ده، ان شاء الله په همدې ځای به صاحب د شریعت په خپله زمونږ او ستاسو په مینځ کښې فیصله وکړی»، زما والد صاحب او فرمائیل چې: «زه په دې خبره د حد نه زیات خوشحاله ووم چې نن به الحمد لله د صاحب شریعت ښه دیدار مونږ ته نصیب شی، او له دې سره سره د حضرت حاجی صاحب عظمت او د هغوی د مقام او چټوالي زما په زړه کښې نور هم زیات شو، چې الله تعالی زمونږ بزرگانو ته دا درجه ورکړې ده چې هغوی په خپلو معاملو کښې مستقیماً نبي کریم ﷺ سره رابطه کولې شی، او نبي کریم ﷺ خپل ځای ته رابللې هم شی. لږ ساعت پس حضرت حاجی صاحب ﷺ او فرمائیل چې: «تیار کښینی حضرت نبي کریم ﷺ تشریف راوړونکې دې!»، نو زه گورم چې په دې کښې د دې دیوان خانې «یو عمارت» مخې ته یو عظیم الشانه مجمع راښکاره شوه، چې دغه مجمع را نژدې شوه نو گورم چې تر ټولو وړاندې حضرت ﷺ دې او هغوی پسې وروسته ټول صحابه کرام ﷺ دی. د حضور ﷺ دا شان مبارک دې چې په شکل کښې بالکل د حضرت گنګوهی ﷺ په شان دی د نینو «یو قسم رښه» نرې قمیص ئې بغیر د څه بنین وغیره نه اچولې دې چې په هغې کښې دننه د حضرت بدن مبارک پر قیږې، لکه چې شعلي ترې نه راوځي، په سر مبارک باندې ئې ټوپږ پنځ کلیا «یو قسم ټوپږ» ده چې په سر مبارک باندې د غوږونو پورې پرته ده، او مخ مبارک ئې دومره روښانه او داسې پر قیږې لکه چې تازه پریقیدونکې سره زر څنگه پر قیږې. حضور ﷺ چې کله دې دیوان خانې ته راتلونو نو حضرت حاجی صاحب د پښو نه تر سره پورې ډیر په ادب سره لاړو او په یو گوت کښې ودریدلو او زه په یو بل گوت کښې په ادب سره لاس تړلې ودریدم، نبي کریم ﷺ زما طرف ته تشریف راوړو او چې بالکل زما خوا ته رانژدې شو نو زما په اوږه باندې ئې خپل لاس مبارک کښنودو او ډیر په زوره ئې او فرمائیل «حاجی صاحب! دا هلک چې څه وائې نو صحیح وائې»، په دې آوریږو سره زما د خوشحالي بیخي څه حد نه وو، او ورسره ورسره زما په زړه کښې د حضرت حاجی صاحب عظمت او اوچتوالي نور هم زیات شو چې زمونږ د بزرگانو څه لویه مرتبه ده؟ چې نبي کریم ﷺ څومره په بې تکلفۍ سره تشریف راوړو او حضرت حاجی صاحب ئې څنگه په بې تکلفۍ او عنایت سره مخاطب کړو او د حضرت حاجی صاحب حالت د دې ارشاد مبارک په آوریږو سره داسې شو چې «د بجاو درست، بجاو درست» یعنی تاسو صحیح او په ځانې او فرمائیل، الفاظ وائی او په دې ونیلو ونلو کښې ټیټ شی او دومره ټیټ شی چې د خپلو څپو پورې سر یوسی او بیا نیغ ودریږی او ب د ده شان بجاو درست بجاو درست، وائی او ټیټ شی او بیا نیغ ودریږی

حضرت حاجی صاحب اووه ځله همدغه شان وکړل او په مجلس باندې خاموشی خوره وه، او ټوله مجمع ولاړه ده ځکه چې نبی کریم ﷺ په خپله ولاړ دی، هر کله چې دا هر څه وشول نو زما والد صاحب فرمائی چې ما د نبی کریم ﷺ دا شفقت او مهربانی ولیدله نو زړه مې وکړو او عرض مې وکړو چې: (حضور! ﷺ) په احادیثو کښې چې مونږ ستاسو د مخ مبارک په حقله څه لوستی دی نو په دې وخت کښې خو ستاسو مخ مبارک د هغه احادیثو نه خلاف معلومېږي دا اوسنی چهره خو د حضرت گنگوهی صاحب د چهرې په شان ده؟، نو نبی کریم ﷺ ارشاد او فرمائیلو چې: (اصل چهره خو زموږ هم هغه ده کومه چې تا په احادیثو کښې لوستې ده، لیکن دې وخت کښې مونږ د مولانا گنگوهی چهره ځکه اختیار کړه چې ستاسو له هغوی سره مینه او مناسبت دي).

د دې جواب په اوږدو سره زما د حضرت گنگوهی صاحب سره مینه او عقیدت نور هم زیات شو او د خپلو اکابرو د قرب او د نزديکت درجې را باندې واضحه شوې، یو څو دقیقې نور سکوت تیر شو او حاجی صاحب ډیر په ادب او تعظیم سره سر ښکته کړې وو او ولاړ وو چې حضور ﷺ ارشاد او فرمائیلو: (حاجی صاحب! اوس مونږ ته اجازت دي؟)

حاجی صاحب ډیر په ادب سره عرض وکړو چې: (د حضور ﷺ څه رضا مبارکه وی (نو هغسې دې وکړي، نو حضور ﷺ مبارک د ټولې مجعې سره هم په هغه لاره تشریف یوو چې په کومه لاره هغوی تشریف راوړې وو او بیا زما سترگې وغړیدلې (راوینښ شوم).

دا خوب ما (یعنی والد صاحب حافظ محمد احمد) ولیکلو او د حضرت حاجی صاحب په خدمت ته مې ولیږلو. نو دا خبره معلومه شوه چې په حضرت حاجی صاحب ﷺ باندې د دې خوب په اوږدو سره یو د بې خودۍ کیفیت راغی او څه داسې قسمه الفاظ ئې او فرمائیل: (کاش چې دا خط ماډپاره ولیکلې شی اوماسره دې په قبر کښې کیښودې شی نو ما د پاره به یو ثبوت وگرځي).

احقر محمد طیب غفرله (اشرف السوانح: ج ۳، ص ۳۴۷-۳۵۰)

اوس د ذکر کړې شوو ضمیمو په رڼا کښې په ترتیب سره جوابونه لیکل کيږي.

۱. دا رساله د حضرت حاجی صاحب قدس سره تصنیف ندې بلکه دا د حضرت حاجی صاحب په حکم سره حضرت حکیم الامت حضرت تهانوی ﷺ لیکلې وه، د دویمې ضمیمې په ضمن کښې د دې په ښکاره الفاظو سره ذکر تیر شو، د دې نه علاوه د رسالې د پاسه دا لیک هم موجود دي
از افادات منبع الفیوض والبرکات لعل العارفين فی زمانه مقلد ام المصلين فی اوانه سیدنا و مولانا الحافظ الحاج الشاه محمد امین دله مهاجر مکي عهانوی ﷺ.

د دې نه هم دا خبره ښکاره کيږي چې دا د حضرت حاجی صاحب تصنیف ندې او په عام عرف کښې هم کوم رواج دې نو په هغې کښې لفظ د (افادات) د تصنیف د پاره نه و نیل کيږي، بلکه د دې نه دا خبره مقصد وی چې کوم خادم د خپل بزرگ مضمونونه د قلم لاندې راوستل دي.

۲ حضرت حاجی صاحب چې په دې مسئلو کې د غلو په خپل مېنځ کې د جنگ جگړه زیاتوالی او سختی نه وکول نو حضرت بهانوی صاحب باندې چې دا رساله ولېکله، چې په هغې کې چې دواړو ډلو ته د اعتدال د لارې د خوښولو او په خپل مېنځ کې په صلح او په آرام سره د اوسیدلو وینا کړې ده، نو په رومېنو گرېږو کې فرمائی «دا خبره منلې شوې ده چې په خپل مېنځ کې اتفاق د دنیاوی او دیني برکاتو باعث دې او بې اتفاقی د دنیاوی او دیني ضرر باعث گرځي. او نن سبا په بعضې داسې فرعي مسئلو کې اختلاف راپیدا شوې دې چې د کومې نه رنگ په رنگ شر او تکلیف راپیدا کېږي او په دې سره د خواصو وخت او د عوامو دین ضائع کېږي. دا حالت چې زه وینم نو ډیر خفه کېږم نو د دې وجې نه زما فقیر په زړه کې دا راغلل چې د دې مسئلو په حقله یو وړوکې شان مضمون ولیکلې شی او چاپ دې کړې شی. دا قوی امید لرم چې دې سره به دا جگړه ختمه شی»

د دې نه دا خبره ثابته شوه چې د دې رسالې او لیک مقصد د دې دواړو ډلو جنگ او جگړه ختمول دی، د دې وجې نه د لیک طوږ ډیر زړه سواندې او د زیات نرم اختیار کړې شوې دي. او که نه نو چې د اصل مسئلو په حقله وگورې نو په هغې کې د اکابرین د یوې بند په مسلک باندې د دې رسالې په لیک سره څه لږ شان غلط اثر هم نه راځي او نه د هغه مسلک د یو خوا نه د کوم یو بدعتي مرسته کېږي

په آخری دوو مسئلو «امکان نظیر او خلف الوعید» کې چې نه څه ندی فرمائیلې او نه چې د یوې خاصې ډلې مرسته کړې ده بلکه په دې مسئلو کې د اخته کیدو نه چې منع فرمائیلې ده. په جومات کې د دویمې جمعې کولو روایت هم د امام ابو یوسف رحمته الله علیه نه کړې شوې دې، د دې وجې نه چې دواړه ډلې په دې کې د اختلاف کولو نه او په دې کې د جنگ جگړې کولو نه منع کړی دی.

غیر الله ته د آواز کولو په حقله د لیک ځلا په ده چې بغیر د الله نه بل څوک عالم الغیب او حاضر او ناظر گڼل او هغه ته آواز کول شرک دی او که چیرې د عالم الغیب او د حاضر ناظر په عمدي سره نوی نو بیا هم د دې د جواز درې صورته دی

۱ مخاطب ته اورول مقصود نوی بلکه دا آواز کول صرف د دیدار د شوق او د بیلټون د غم او د هغه د ذکر د وجې نه وی

۲ د ماطر د پاکوالي په وجه د مخاطب مشاهده کوی. او هغه ته اورول مقصود وی

۳ په څه ذریعې سره مخاطب ته د آواز د رسیدو عقیده چې دی او چې دغه ذریعه د یو شرعي دلیل نه ناسته هم وی لکه د فرشو درود او سلام رسول شو

۴ غلوږم صورت چې دا بیان او فرمائیلو چې که په څه ذریعې سره چې د دې آواز د رسیدو

عقیده وی لیکن دغه د رسیدلو عقیده په یو شرعی دلیل سره ثابتۀ نوی نو بیا داسې آواز کول منع دی او دا عقیده لرل په الله تعالی باندې دروغ تړل دی او د علم غیب دعوی کول دی. بلکه دا د شرک سره مشابه یوه عقیده ده لیکن دې ته دې ډیر په ډاډه زړه شرک او کفر ونه وئیلې شی د بریلیانو خلقو عقیده په ذکر کړې شوو څلورو قسمونو کښې په یو قسم کښې هم داخل نده. بلکه دوی غیر الله لره حاضر او ناظر او عالم الغیب گڼي او آواز ورته کوی. دا د بریلیانو بنیادی عقیده ده. هیڅ یو سرې تر هغه وخته پورې بریلې کیدې نه شی تر څو پورې چې دې دا عقیده ونه لری چې ټول پیغمبران (علیهم السلام) او په خاص توګه نبی کریم (صلی الله علیه و آله) عالم د ما کان و ما یکون او حاضر او ناظر دي، ددې وجې نه د حاجی صاحب د فیصلې مطابق دا خلق بې د څه شک او شبهې نه مشرکان دي. د پاتې درې مسئلو (مولود، فاتحه او د عرس) په حقله کې دا فیصله فرمائیلې ده:

(دا کارونه دخپل ذات په اعتبار سره جائز دی لیکن دې لره یاد دې شرطونو او قیوداتو لره ضروری او سنت گڼل بدعت دي او د الله تعالی په حدودو باندې زیاتې او گناه ده).

ښکاره خبره ده چې بدعتیان دې کارونو لره د فرضو نه هم زیات لا زمی گڼي، او د دې رواج شوی قیودات او شرطونه هم ضروری او لا زمی گڼي، د دې وجې نه د حضرت حاجی صاحب دا فیصله هم د دوی خلاف ده. حضرت حاجی صاحب ته د بدعتیانو د دومره التزام او د حد نه د تیریدو علم نه وو. د دې وجې نه ئې بغیر د قیوداتو د التزام نه جائز او فرمائیلو. او چې کله ورته په خوب کښې د نبی کریم (صلی الله علیه و آله) د فیصلې نه پس د خلقو د داسې التزام او د حد نه د تیریدو علم وشو نو د دغه اجازت ورکولو نه ئې هم رجوع او فرمائیل، په حقیقت کښې اول اجازت ورکول او د نبی کریم (صلی الله علیه و آله) د فیصلې نه پس رجوع کولو ته صوره (د اجازت نه پس رجوع) وئیلې شوې ده، او که نه نو چې وکتلې شی نو د پورتنی تقریر نه دا خبره ثابتۀ شوې ده چې حاجی صاحب د شروع نه د دې مروجۀ قیوداتو او شرطونو د التزام لرلو سره د دې اجازت ندې ورکړې. بلکه دې ته ئې بدعت او د الله تعالی په حدودو باندې زیاتې کول او گناه وئیلې ده.

د حضرت حاجی صاحب قدس سره په مقصد او په مراد باندې د پوهې د پاره مونږ د حضرت گنگوڅی او د حضرت تهانوی قدس سرهما ضمیمې صرف او صرف د مرستې او د تاکید په غرض نقل کړې. او که نه نو چې دې ضمیمو ته بالکل ونه کتلې شی نو بیا هم د یو ادنی فهم او عقل خاوند چې د دې رسالې په عبارت کښې غور او فکر وکړی نو هغه به هم دا قطعی فیصله کوی چې دا رساله پوره په پوره د اول نه تر آخره پورې د بریلیانو د عقیدې په رد او د دیوبند د عقیدې په مرسته کښې لیکلې شوې ده والله سبعا نه و تعالی اعلم.

رشید احمد

باب رد البدعات

په قبر باندې شنه څانگه اېښودل

سوال تاسو د احسن الفتاوی په وړومبی جلد کښې په قبر باندې د شني څانگې اېښودلو په حقله لیکلې دی (دا د رسول الله ﷺ د لاس مبارک برکت وو، که چیرې دا قاعده عامه وای نو حضراتو صحابه کرامو به ضرور د دې اهتمام کولو، ځکه چې دا حضرات د خیر په معامله کښې ډیر زیات حرص ناک وو).

په دې باندې یو اشکال دا دی چې حضرت بریده ؓ هم په دې حدیث باندې عمل کړې وو او دا وصیت ئې کړې وو چې زما په قبر دې دوه څانگې ودرولې شی، که چیرې دا د رسول الله ﷺ د لاس مبارک برکت وای او دا قاعده عامه نوې او په دې باندې عمل کول جائز نوې نو بیا بریده ؓ داسې ولې وکړل؟ او نور ټول صحابه کرام ؓ په دې باندې ولې غلې پاتې شو، په صحیح بخاری کښې دی (اوصی بریده ؓ ان یجعل فی قبره جریدان) (بخاری جلد ۱، ص ۳۱) مونږ ته داسې جواب راکړئ چې زموږ پرې زړه مطمئن شی او د شکر په ادا کولو موقع راکړئ، بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د ناجائزه گرځولو وجه دا کار سنت او دین گنجل هی اوددې د واجبو په شان التزام او اهتمام کول دی، د حضرت بریده ؓ په وصیت کښې دا احتمالات کیدې شی.

۱- په اکثرو نسخو کښې د «فی قبره» الفاظ دی، چې د هغې نه دا معلومیږي چې هغوی د الله تعالی د دې قول (شجره طيبة) په وجه د کهجورې د ونې په برکت باندې د نیک فال نیولو دپاره داسې کړې وو، لکه څه رنگه چې په فتح الباری کښې ښکاره فرمایلې شوې دی چې دا څانگې د کهجورې د ونې وې، یعنې مطلب دا چې هغوی دا عمل د رسول الله ﷺ په اقتداء کښې نه وو کړې، او که نه نو په قبر باندې د ښخولو وصیت به ئې بیا فرمایلې وو.

۲- د مستملی په روایت کښې د «علي قبره» الفاظ راغلی دی، په دې صورت کښې به دا وئیلې شی چې هغوی په دې خاص واقعه کښې د رسول الله ﷺ خاص عمل په عموم باندې حمل کړو، نو د دې وجې نه ئې د رسول الله ﷺ په اقتداء کښې دا وصیت او فرمایلې، لیکن د دوی نه علاوه بل یو صحابی په دې باندې عمل ندې کړې، د دې نه دا معلومیږي چې نورو ټولو صحابه کرامو ؓ دا د رسول الله ﷺ خصوصیت گڼلو.

قال المحافظ العيني رحمه الله: وهذا التعليق وصله ابن سعد عن طريق مورق العجل قال: اوصى بریدة ان يوضع

فی قبره جریدان و قوله (فی قبره) بروایة الاكثر ولی روایة المستمل (علی قبره) بالحکمة فی ذلك علی روایة

الاثنين التناول بركة العجلة لقوله تعالى: (كشجرة طيبة) يوضع على رواية المستعمل الاقتداء بالنبي ﷺ في وضعه
الجمريتين على القبر وسئل كرم الحكمة فيه عن قريب ان شاء الله تعالى

وقال ايضاً تصدقوا ابن عمر رضي الله عنهما: وراى ابن عمر رضي الله عنهما فسطاطاً على قبر عبدالرحمن فقال: انزعها يا غلام فانه
يظلم عمله: ووجه ادخال الثواب ابن عمر رضي الله عنهما في هذه الترجمة من حيث انه كان يرى ان وضع النبي ﷺ الجمريتين على
القبر يورث صاحبه بهما وان يريده الله عمله على العيود فلذلك عقب الثواب بهما بآثار عبدالله بن عمر رضي الله عنهما (عمره
الفاخر: ج ۳ ص ۳۳) والله سبحانه وتعالى اعلم غره جمادى الاولى ۱۴۰۶ هـ

۴- غمراخي په وخت کښې د دعا د پاره لاسونه پورته کول بدعت دي

سوال تاسو په احسن الفتاوى (اردو، ج ۴، ص ۲۴۵ کښې ليکلي دي چې د غمراخي په وخت
کښې د دعا د پاره لاسونه پورته کول بدعت دي او حضرت مولانا سرفراز خان صفدر صاحب
مدظلهم په راه سنت نومي کتاب کښې لاسونه پورته کولو ته جائز ونيلى دي، لاندې د راه سنت
عبارات ستاسو په خدمت کښې نقل کولې شى:

فانده د مري د پاره چې لاس پورته کړې شى او دعا وکړې شى دا هم جائز دى ځکه چې رسول
الله ﷺ رفع يديه لم قال: اللهم اغفر لعبيد ابى عامر. (بخاري: جلد ۳ ص ۳۳، و مسلم ج ۳ ص ۳۳)
مطلب دا چې رسول الله ﷺ چې د عبيد ابى عامر د وفات خبر واوريدلو نو لاسونه ئې پورته کړل
او د هغوى د پاره ئې دعا غوښتلې وه.

حضرت شاه محمد اسحاق صاحب (المتوفى ۱۲۲۲ هجرى) فرمائى چې د تعزيت د پاره لاسونه
پورته کول او دعا کول په ظاهره جائز دي. (مسائل اربعين ص ۳۴)، (راه سنت ص ۲۷۸)،
تاسو ته درخواست دي چې په دې نظر ثانى وکړئ او دخپلې فيصلې نه مو خبر کړئ، بينوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب په راه سنت کښې چې کوم حديث ذکر کړې شوې دي په هغې کښې
د تعزيت ذکر نشته، او د مسائل اربعين د ليک جوابونه دادى:

۱- دا دليل ندي

۲- د دې د عبارت نه دا معلومېږي چې په خپله هغوى ته د دې د صحت يقين نه وو

۳- دې نه بغير له التزام څخه جواز ثابتېږي او په مروج طريقه کښې التزام دي او د بدعت دي

۴- په دې کښې يواځې د تعزيت کوونکي د لاسونو د پورته کولو ذکر دي او په مروج طريقه

کښې ټول حاضرین د مجلس لاسونه پورته کوي او دعا غواړي او د دې هيڅ څه ثبوت نشته ولله
سمان و تعالى اعظم

د صفرې د مياشتې په آخري چهارشنبه باندې خوراکونه پخول

سوال د صفرې د مياشتې د آخري چارشنبې په حقه مشهوره ده چې په دې ورځ رسول الله ﷺ د مرض نه يوڅه لږ ښه شوې وو دا خبره جليس الناصحين او انيس الواعظين نومى کتابونو ليکلي ده. په دې خوشحالي کښې خلق ډير په پابندئ سره او د ثواب په نيت سره ښه ښه خوراکونه پخوي او تياروي يى، نو آيا په شريعت کښې د دې څه حيثيت او که نه؟ پيښوا توجروا.

محققينو دا خبره ښه واضحه کړې ده، چې رسول الله ﷺ د زيارت په ورځ د مرض نه لږ ښه شوې وو. چنانچه رسول الله ﷺ غسل او فرمائيلو او د ماسپڅين د مانځه نه ئې وروسته خطبه او فرمائيله. د چار شنبې په ورځ د مرض نه د ښه کيدو څه ثبوت نشته. د دوې وجې نه دا مشهورتيا څه اصل نلري. او د کومو کتابونو چې حواله ورکړې شوې ده دا غير معتبر کتابونه دي. په دې کښې په ډير گڼ شمير سره موضوعى او د خان نه جوړ کړې شوى روايات موجود دي. د دې کتابونو خواخستل او خرڅول هم جائز ندى. لا پاتې دا چې د دې نه دې دليل ونيولې شى

قال شيخ الاسلام الحافظ ابن حجر رحمته الله في الفتح: (الوله ثم خرج الى الناس فصل بهم وعظهم) انه اخر مجلس جلسهم ولبسهم من حديث جندب ان ذلك كان قبل موته بمئس لمعل هذا يكون يوم الخميس لفتح الهاري ج ٤ ص ١١٣

او که بالفرض دا ومنلې شى چې د صفرې د مياشتې په آخري چارشنبه باندې رسول الله ﷺ د مرض نه لږ ښه شوې وو، نو بيا هم په دغه ورځ خوراکونه پخول او بيا په دې کښې ثواب گڼل د کوم خائ نه ثابت دى؟، آيا په خپله رسول الله ﷺ يا د رسول الله ﷺ نه پس د هغوى صحابه کرامو داسې کړې وو؟ بالکل نه، نو هر کله چې هغوى داسې ندى کړې نو د رسول الله ﷺ سره د محبت په نوم د خپل خان نه د جوړ کړې شوو رسمونو دومره پابندى کول چې د دين د واجبو حکمونو هم دومره پابندى نشى کولې دا د رسول الله ﷺ او د صحابه کرامو د لارې نه خلاف عمل کول دي او د الله تعالى په دين کښې د خپل خان نه د زياتولو په وجه باندې دا کار بدعت دې، د کومې پريښودل

چې واجب دى ولله سبحانه وتعالى اعلم ١٦ ربيع الثاني ١٤٠٨ هجري

د مړي کور کښې د خوراک کولو په حقه د بعضي روايتونو جوابونه

سوال اکثره فقهاء کرامو رحمته الله د مړي په کور کښې دعوت ته مکروه تحريمي ونيلې دى. د فقيرانو او د غير فقيرانو فرق ئې په کښې ندي کړې، نو د دې نه معلومېږي چې د کراهيت حکم دواړو صورتونو لره شامل دې، او د دې سره سره په علماء ديوبند کښې مولانا حيدر على صاحب رحمته الله هم د فقيرانو د مړي په کور کښې خوراک کولو ته ناجائزه او د جاهليت د وخت د خلکو

او د هندوانو رسم و نیلی دی. او مولانا رشید احمد گنگوہی صاحب رحمۃ اللہ علیہ دې ته صحیح و نیلی دی
فتاوی رشیدیہ، البتہ د ځینی صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم او د تابعینو رضی اللہ عنہم د قول او عمل نه د فقیرانو او د
غیر فقیرانو د ټولو د پاره او د فقہي د ځینی عبارتونو نه د فقیرانو د پاره د خوراک د تیارولو
جواز معلومېږي لکه:

۱ - علامه سیوطي رحمۃ اللہ علیہ د حضرت طاؤس رضی اللہ عنہ دا قول نقل کوي: ان البوق یفتنون فی لیلوهم
سبعاً فکلوا یستحبون ان یطعمو اعینهم تلك الايام. (الحاوی للفتاوی: ج ۳ ص ۳۸)

علامه سیوطي رحمۃ اللہ علیہ د دې د سند تحقیق کړې دې او دې ته ښې صحیح او په حکم د مرفوع کښي
و نیلی دی.

۲ - علامه ابن کثیر رحمۃ اللہ علیہ د حضرت ابو ذر رضی اللہ عنہ وصیت ذکر کړې دې: وکان قد امر اهله ان یطعموا لهم
شأن من غنیه لیا کلو بعد البیوت (المبداة والنهاية: ج ۳ ص ۳۸)

۳ - عن عائشة رضی اللہ عنہا زوج النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہا کانت اذا ماتت المیتة من اهلها فاجتمع للک النساء ثم تفرقن الا
اهلها وغاصها امر بعد یرمة من تلہیة فطعم بعد (صحیح البخاری: ج ۳ ص ۳۸)

۴ - عن الاحنف بن قیس قال: کنت اسمع عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ یقول: لا یدخل رجل من قریش من باب الا
دخل معه اناس فلا ادری ما تأویل قوله حتی طعن عمر رضی اللہ عنہ فامر صہبیا ان یصلی بالذاس ثلاثاً و امر ان یجعل
للذاس طعاماً تلك الغلظة الايام حتی یجتمع اهل الشوری علی رجل فلیأرجعوا من الجنائزۃ جاؤا و قد وضعت
الموائد فامسک الذاس للعرن الذی هم فیہ فجاء العباس بن عبد المطلب فقال: یا ایها الذاس اقدم أنت رسول
لنبي صلی اللہ علیہ وسلم فاکلنا بعده وهریباً و مات ابوبکر رضی اللہ عنہ فاکلنا بعده وهریباً، یا ایها الذاس اکلوا هذا الطعام ثم یدینه و
منا الذاس ایدیهم فاکلوا فمعرفة تأویل قوله مرواه الطبرانی و فیہ صلی بن زید و حذیفه حسن و بقیة رجاله رجال
الصحيح. (مجمع الزوائد: ج ۳ ص ۳۸)

۵ - قال فی الهدية: ولا یباح اتخاذ الهدیة ثلاثة ايام فی ايام المصيبة و اذا اتخذ لا یس بالاکل
منه. (عالمگیری: ج ۳ ص ۳۸)

۶ - امام طحاوی رحمۃ اللہ علیہ په حاشیة الطحاوی علی المراقی کښي په (۳۳۸) صفحه باندې د فتاوي
بزازيې نه دا عبارت نقل کړې دې. وان اتخذ طعاماً للفقراء کان حسناً.

او د فتاوي قاضيخان نه ښې دا عبارت وړاندې کړې دې. وان اتخذوا للمیتة طعاماً للفقراء کان حسناً.
دا عبارتونه او آثار او روایتونه دې د نظر لاندې و ساتلې شی او مونږ ته دې د مسئلې د تحقیق

په لیکلو باندې د سکریې او کولو موقع را کړې شی. بیا نو جوړوا
الغواب باسم ملهم الصواب د مړۍ د خپل ځانۍ د طرفه د دعوت کولو په ناجائزه کیدو کښې
 څه اختلاف نشته. د احادیثو او د فقهې د نصوصو نه بغیر په دې کښې د نورو ډیرو او لویو
 فسادونو تفصیل دې د احسن الفتاوی په وړومبۍ جلد کښې دې وکتلې شی

رفع الاشتباهات یعنی د شک او شبهې لوی کول

۱. قول طاووس **عليه السلام** : د دوی د قول نه خپل کور ته راغوبنښل او بیا په هغوی باندې خوراک
 کول ثابت ندی. د فقیرانو کور ته د طعام لیږل هم په دې کښې داخل دی. بڼګه په ناجائزه کیدو
 باندې د فقهې او د احادیثو د نصوصو نه علاوه که خیال وکړې شی نو د فقیرانو او د صدقه
 کوونکي د پاره هم د زیات سودمنده کیدو او انافع کیدو له کبله همدا صورت ټاکلې شوې دې
 یعنې چې د فقیرانو کورونو ته طعام ولیږل.

د انافع (سودمنده کیدو) وجوهات

که چیرې فقیر ته په دغه وخت کښې د خوراک حاجت یا وخت نه وی نو د بل وخت د پاره ئې
 ایښودې شی

- په بل چا باندې ئې هم خوړې شی
- دې سره به فقیر د تلو راتلو د خواری نه خلاص شی
- به تلو راتلو چې کوم وخت مصرف کړې هغه وخت د ضائع کیدو نه بچ کیدل
- د فقیر کور ته د خوراک په رسولو کښې د فقیر اکرام هم دي.
- او د دې حقیقت ښکاره کول دی چې صدقه کوونکي ته د اجر دومره ضرورت دې څومره چې
 مسکین ته د طعام ضرورت ندې

۲. د ابوذر وصىت

حضرت ابوذر **رضی الله عنه** په ربړه مقام کښې اوسیدلو، چې په خوا کښې ورسره نوره څه آبادې نه وه. هر
 کله چې د هغوی د وفات کیدو وخت رانژدې شو، نو د هغوی بې بی فریښانه شوه چې د دوی کفن
 کول او بیا ښخول به څنګه کیرې. نو ابوذر **رضی الله عنه** د رسول الله **صلی الله علیه و آله** د پیش گوین مطابق په لاره باندې د
 خلقو د کتلو امر وکړ. او وې فرمائیل چې تا ته به د مسلمانانو یو جماعت په نظر راشی. نو دوی
 راغلل او د څو وارې کتلو نه پس ئې څه خلق په نظر راغلل. بې بی هغوی ته د حضرت ابوذر **رضی الله عنه** په
 حقله خبر ورکړو چې د هغوی وفات کیدونکی دی. تاسو راشئ او د هغوی د کفن او د ښخولو
 انتظام وکړئ

دا کسان چې په دوی کښې حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه هم وو چې کله د ابوذر رضی الله عنه په خدمت کښې حاضر شول نو ابوذر رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله د پیش گوښی ذکر وکړو او وې فرمائیل: ابرو و اقالی سمع رسول الله صلی الله علیه و آله يقول لنفرا اذا فیه: لیهون رجل منکم بفلاحة من الارض یشهده عصابة من الیومنین. (الاستیعاب بها مش الاصابه: ج ۱، ص ۳۵).

د دې نه دا خبره ثابته شوه چې دا حضرات د حضرت ابوذر رضی الله عنه د ژوند په وروستیو ساعتونو کښې د هغوی خوا ته رسیدلی وو، او ابوذر رضی الله عنه د دې حضراتو نه په دې ډیر خوشحاله وو چې دا حضرات د رسول الله صلی الله علیه و آله د پیش گوښی مصداق او د ابوذر رضی الله عنه د کفن او د ښخولو ذریعه وگرځیدل. هسې هم دا حضرات میلمانه وو، د دې وچې نه ئې خپلې بې بې ته د دوی د میلستیا د پاره د بکړی د ذبح کولو او د پخولو او وئیل، دې د پاره چې دا حضرات کله د کفن او د ښخولو نه فارغه شی نو بیا دا وخورې، ځکه چې د ښو نښانو نه دا ثابته وه چې د دوی د وفات وخت نژدې وو. دې (کفن او د ښخولو) نه وړاندې د طعام د تیارولو او د هغې د خوړلو وخت نه وو، او هلته نژدې څه آبادی هم نه وه چې دوی د پاره د طعام انتظام وکړی.

دویمه وجه دا هم بیان کیدې شی چې غالب گمان دا دې چې دا حضرات مالداره نه وو بلکه فقیران وو، او په دې باندې دلیل د دوی په سفر کښې کیدل دی ځکه چې مالداره سرې هم په سفر کښې غریب او فقیر وی، او لغ همدې وچې نه مضطر لره د زکوٰۃ په مصرفونو کښې شمار کړې شوې دې، نو بس دا په حقیقت کښې په فقیرانو باندې د صدقې کولو وصیت شو، نه دا چې دا مروجه دعوت.

۳- د عائشې رضی الله عنها روایت: د دې روایت آخری الفاظ دا دی:

(ثم صنع لرید فصیص التلبیة علیها قالت: کلن منها قال سمع رسول الله صلی الله علیه و آله يقول: التلبیة حمیه لغوائد المریض تلعب ببعض الحزن)

د دې نه او په سوال کښې د ذکر شوې الفاظو (ثم تفرقن الا اهلها و غاصعها) نه دا خبره ښه په صراحت سره ثابته شوه چې عائشې رضی الله عنها به تلبینه صرف د مړی د کور خلقوله د هغوی د غم د کمولو په غرض سره تیاروله، د دې نه د مروجه دعوت ثبوت نه بلکه د هغې نفی ترې نه کیږی.

۴- د عمر رضی الله عنه وصیت:

د دې نه هم د مړې د خپل خانې د طرفه په عمومی دعوت باندې دلیل نیول صحیح ندی، د دې خبرې حقیقت دا دې چې د خلافت د مسئلې د حل کولو د پاره به د شوری غونډه کیدله او د بیت المال نا د څه بل څه ذریعې نه به د طعام انتظام کېدو، نو د خلافت د مسئلې د زر تر زره حل کولو

فندي څه پسې ندى. د دير خفګان په وجه خلقو روڼ نه خوړله نو حضرت عباس ؓ او فرمانښل چې رسول الله ﷺ وفات شو چې د عمر ؓ د شهادت نه ډيره لويه او زياته د غم خبره ده، او بيا هم مونږ خلقو روڼ خوړل پرې نښودل. مطلب دا چې د غم د وجې نه دروڼ خوراک پريښودل جائز ندى. دا مطلب ئې ندې چې د رسول الله ﷺ يا د حضرت ابوبکر ؓ د وفات نه پس څه عام دعوت شوې وو

۵. د فتاوى هنديه د جزئي جواب

د دې نه دومره خبره معلومېږي چې دا د حرام خوړل ندى، او که نه نو د خوراک د تيارولو ناجائزه کيدل يعنى د ميلمستيا د ناجائزه کيدلو صراحت خو په دې کښې هم دې پاتې شوه دا خبره چې په داسې دعوتونو کښې شريکيدل جائز دى او که ناجائز؟ نو په بل ځاى که ټولو فقهاء کرامو رحمهم الله په تفصيل سره دا ليکلي دي، چې د مقتدا د پاره په هيڅ يو صورت کښې هم په دې کښې شريکيدل روا ندى، او که عوامو ته د تلو نه وړاندې معلومه شى چې دا ناجائزه دعوت دې نو د هغوى دپاره هم تلل ناروا دى، او که د وړاندې نه د دعوت په باره کښې ورته څه علم نه وي، او د تلو نه پس ورته دا علم راغى چې دا يو ناروا دعوت دې، نو بيا ورته په دې شرط باندي د خوړلو اجازت شته چې په دغه مجلس کښې تصوير، سندره يا بل يو منکر او د گناه گار نه کيږي، البته د دوى د پاره هم دا خبره غوره ده چې دا طعام دې پريږدي او لار دې شى، دلته د **(لا باس بالاكل منه)** تعلق هم دې وروستنى صورت سره دې، نو د دې وجې نه د مروجه دعوت په جواز باندي دليل نيول بالکل غلط دى.

۶ - د بزازي او د خانيس د جزئيو جوابونه. د دې نه دعوت نه ثابتيږي، کما الله وسو الله بهانه

(۲۱ محرم الحرام ۱۴۱۹ هجرى)

و تعالى اعلم

د قضاء عمرى يوه د خان نه جوړه کړې شوې طريقه

سوال د روژې د مياشتې په آخرى جمعه کښې د قضاء عمرى په نوم باندي يو مونځ خلق کوى، چې د دې په حقله ونيلې شى چې د دې مونځ په ادا کولو سره د ټول عمر قضا مونځونه بښلې کيږي. کوم خلق چې دا مونځ ادا کوى هغوى يو حديث په دليل کښې وړاندې کوى، زموږ پوښتنه دا ده چې آيا داسې څه روايت د احاديثو په کتابونو کښې شته او که نه؟ او دا راته هم اوواي چې قضاء عمرى مونځ ادا کول شرعاً څنگه دى؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم المواب د قضاء عمرى د دې بيان کړې شوې طريقې په حقله چې کوم حديث پيش کولې شى هغه موضوعى او باطل دى، د خير القرون نه هم د دې څه ثبوت نشته. په دې خبره باندي اجماع ده چې هيڅ يو عبادت د کلونو د قضا شوى مونځونو په ځاى نه شى ودرېدلى، نو د

دې وجهي نه د فضاء عمري دا طريقه ډير خراب بدعت دې او د دې پريښودل واجب دى
 قال المحدث الفقيه الملا علي القاري رحمته الله: حديث: من قضى صلاة من الفرائض في اخر جمعة من شهر
 رمضان كان ذلك جابرا لك صلاة فائقة في عمرة الى سبعين سنة باطل قطعاً لانه مناقض للاجماع على ان
 شيئاً من العبادات لا يقوم مقام فائقة سنوات ثم لا عبرة بنقل صاحب النهاية ولا ببقية شراح الهداية
 فانهم ليسوا من المحدثين ولا اسندوا الحديث الى احد من الخرجين.

(الاسرار المرفوعة في الاخبار الموطوعة المعروف بالموطوعات الكبرى: ص ۳۷) والله سبحانه وتعالى اعلم

۱۰ ذى القعدة ۱۴۱۹ هجري

د درود تاج ، دعاء نور ، او عهد نامي وغيره د لوستلو حکم

سوال نن سبا خلق د خپلو بعضو مشکلاتو او د حاجتونو د پاره يا هسې د برکت تر لاسه کولو
 په توگه د بعضو دعاگانو لکه دعا گنج العرش، دعاء حاجات، دعاء جميله ، دعاء نور، دعاء امن،
 عهدنامه، دعاء مستجاب، او د بعضو درودونو لکه درود اکبر، درود مستغاث، درود لکهي،
 درود تاج، درود مقدس، درود ماهي، درود ناريه، درود هزاره مستقله کتابونه چاپ شوي دي، خلق
 دې دعاگانو لره د هغه دعاگانو په مقابله کښې چې د احاديثو نه ثابتې شوې دي او دې درودونو
 لره د هغې منقولو درودونو په مقابله کښې زيات اهميت ورکوي، تاسو پوښتنه دا ده چې زمونږ په
 پاک شريعت کښې د دې درودونو د لوستلو څه حکم دې؟ بيښا توږو.

الجواب باسم ملهم الصواب: مونږ د هغه ټولو دعاگانو او د درودونو کتابونه راوغوښتل او ومو
 کتل کوم چې په سوال کښې موجود دي، د دې کتابونو په شروع کښې چې د دې دعاگانو او
 درودونو کوم فضيلتونو ليکلي شوي دې هغه ټول د خانه جوړ کړې شوې دي، د هيڅ يو حديث نه د
 دې جوړ کړې شوي څيزونو څه قسمه فضيلت ندې نقل کړې شوې
 د دې د نومونو نه په خپله دا خبره ثابتېږي چې دا د چا جاهلانو لخوا جوړ کړې شوي دي، نو بيا
 د رسول الله ﷺ نه د دې څه فضيلت څنگه نقل کيدې شي

په دې کښې په ځينو کښې خو ښه په ښکاره د شرک الفاظ استعمال کړې شوې دي، لکه په
 درود مستغاث کښې راغلي دي چې **المستغاث يا رسول الله المستعان يا رسول الله** اهدنا يا رسول الله
 په کشف الغمه او په درود تاج کښې راغلي دي چې **دافع البلاء والوباء والقحط والمريض والارملة**
 او په ځينو کښې جاهلانه او بې معني، مهمل الفاظ دي که به مقدس درود کسی دې بېحرمة
 کوهش محمد و نماز محمد و ياړي محمد و پکښې محمد

او په دعاء نور کښې دى اللهم يا نور الدور نور عبادك و الدور نور نور لعيان نور.

او همداسې الفاظ تقريباً په ټولو درودونو کښې دى او د دعاگانو هم همداسې حال دى. داسې خيزونه راپيدا کوونکى په اصل کښې د الله تعالى په مقابلې کښې يو د برابري حکومت جوړول غواړي. يعنى د الله تعالى او د هغه د رسول الله ﷺ په کلام کښې دومره اثر نشته خومره چې د دوى په کلام کښې دې

د دې وجې نه د داسې خيزونو ليکل، چاپ کول، اخستل خرڅول، او لوستل ټول حرام او بدعت دى. او د دين د عمارت د ړنگولو په شان دى، په حکومت باندې دا لازم دى، چې داسې خلقو ته دې د عبرت نه ډکه سزا ورکړي چې بيا د پاره څوک هم داسې ناپاکه کوشش ونه کړې شى. ولله

۱۳ رجب ۱۴۲۰ هجرى

سبحانه و تعالى اعلم

د بدعت تعريف

سوال بدعت څه ته وائي؟ يو جامع تعريف يى وليکئ او د شکر په ادا کولو موقع واکړئ. بينوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب. بدعت هغه عقيدي يا عمل ته وائي چې د هغې اصل او بنياد په کتاب الله او په سنت رسول ﷺ او په قرون مشهود لها بالخير کښې نوى، او دا د دين او د ثواب يو کار وگڼلې شى او اختيار کړې شى.

قال العلامة المحقق في باب الامامة: ومبتدع اى صاحب بدعة وهى اعتقاد خلاف المعروف من الرسول لا معاند قبل بدوع شعبة.

وقال العلامة ابن عابدن رحمه الله: (قوله وهى اعتقاد الخ) عزاهذا التعريف فى هامش الخوازم الى الحافظ ابن حجر فى شرح النسخة ولا يخفى ان الاعتقاد يشمل ما كان معه عمل او لا فان من تدن بعمل لا بد ان يعتقد كمسح الشيعة على الرجلين والكل هم المسح على الخفين ونحو ذلك وحيث لم يفسأوى تعريف الشيعى لها بانها ما احدث على خلاف الحق المتلقى عن رسول الله ﷺ من علم او عمل او حال بدوع شعبة واستحسان وجعل ديناً قوماً ومراطاً مستقيماً اذ قافهم (قوله لا معاند) اما لو كان معانداً للادلة القطعية التى لا شبهة له فيها اصلاً كالكل الحصر او حدود العالم ونحو ذلك فهو كافر قطعاً (قوله بل بدوع شعبة) اى وان كان فاسداً كقول منكر

الرفقة بانه تعالى لا يرى لجلاله وعظمته (دالمختار ج. ۲ ص ۲۸) ولله سبحانه و تعالى اعلم

د بدعت قسمونه

سوال ځينی خلق وائی چې هر یو بدعت گمراهی نده، ځینی په کنبې بدعات حسنه هم وی، او حال دا چې په حدیث کنبې هر یو بدعت ته گمراهی وئیلې شوې ده: (کل محدثة بدعة وکل بدعة ضلالة) پدې حقله په مونږ باندې د خپل ژور تحقیق پیر ځوینه وکړئ - بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب . په لغت کنبې هر یو نوی کار ته بدعت وئیلې شی. که په شریعت کنبې د هغې څه ثبوت وی او که نوی، د دې لغوی معنی په اعتبار سره د بدعت دوه قسمه دی: سیئه او حسنه. البته د بدعت د شرعی معنی په اعتبار سره هر یو بدعت سیئه دي.

د بدعت شرعی معنی : داسې عمل چې د هغې داعیه (یعنی د هغه کار کولو ته بلنه، او محرک حرکت کنبې راوستونکې) د رسول الله ﷺ صحابه کرام او د تابعینو او د تبع تابعینو ښځو په زمانه کنبې موجود وی لیکن دغه حضراتو دغه عمل نوی کړې.

په نورو الفاظو کنبې مطلب دا شو چې هغه درې زمانې چې د هغې د خیر گواهی ورکړې شوې ده د هغې نه پس دغه عمل پیدا شوی وی او په دې باندې قولاً، فعلاً، صراحة او اشاره په یو شان هم د شارع د طرف نه څه اجازت موجود نوی.

وقال الحافظ ابن رجب رحمته الله: والمراد بالبدعة ما احدث ما لا اصل له في الشريعة يدل عليه ما ما كان له اصل من الشرع يدل عليه فليس بالبدعة شرعاً وان كان بدعة لغة. (جامع العلوم والحكم ج ۲ ص ۳۰۰)

وقال أيضاً: واما ما وقع في كلام السلف من استعسان بعض البدع قائماً ذلك في البدع اللغوية لا الشرعية فمن ذلك قول عمر رضي الله عنه لما جمع الناس في قيام رمضان علي امام واحد في المسجد وخرج وراهم يصلون كذلك فقال: نعمت البدعة هذا يروى عنه ان قال: ان كانت هذه البدعة فنعبت البدعة هي وروى ان ابي بن كعب رضي الله عنه قال له: ان هذا لم يكن فقال عمر رضي الله عنه: قد علمت ولكنه حسن ومرادة ان هذا الفعل لم يكن على هذا الوجه قبل هذا الوقت ولكن له اصل في الشريعة يرجع اليها. (جامع العلوم والحكم ج ۲ ص ۳۰۰)

وقال ايضاً: وقد روى الحافظ ابو نعيم بأسناد عن ابراهيم بن الجنيد حدثنا حرملة بن يحيى قال: سمعت الشافعي يقول: البدعة بدعتان بدعة محمودة وبدعة مذمومة. لما وافق السنة فهو محمود وما عالف السنة فهو مذموم. واحتج بقول عمر رضي الله عنه نعمت البدعة هي. مراد الشافعي رحمته الله ما ذكرناه من قبل ان اصل البدعة المذمومة ما ليس له اصل في الشريعة ترجع اليها وهي البدعة في اطلاق الشرع واما البدعة المحمودة لما وافق السنة يعني ما كان لها اصل من السنة ترجع اليها هي بدعة لغاة لا شرعاً لموافقها السنة. (جامع العلوم والحكم ج ۲ ص ۳۰۰).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا مَا لَمْ يَنْصُرْهُ فُتُوْرُذْ (متفق عليه)

د معراج د شېبې تحقيق

- په يقينی طور سره د معراج شپه ۲۷ د رجب باندې گڼل جهالت دې
- په دې شپه کښې په عبادت کښې زيات ثواب گڼل بدعت دې

د معراج د شېبې تحقيق

سوال دا خبره مشهوره ده چې په ۲۷ د رجب باندې رسول الله ﷺ معراج ته تشریف یوړو، آیا د دلیلونو نه دا خبره ثابتیږي؟ که چیرې ثابتیږي نو آیا په دې شپه کښې د څه خاص عبادت کولو څه ذکر په احادیثو کښې شته؟ په دې شپه کښې د عبادت مستونه طریقه څه ده؟ په تفصیل سره نې راته بیان کړئ او د شکرېې ادا کولو موقع راکړئ. بیا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د معراج د شېبې په حقله څو غلطې نظریې ډیرې خورې شوې دي، چې تفصیل نې په لاندې ډول دي.

- ۱- په يقينی توگه ۲۷ د رجب باندې د معراج شپه منل.
- ۲- د معراج شپه د عبادت شپه گڼل.
- ۳- او د عبادت د پاره د یوڅه خاص قسمه عبادتونو ټاکل.

د رومي نظریې رد

۲۷ د رجب لړه په يقينی توگه د معراج شپه منل بالکل له سره غلطه ده. په دې کښې په څو قسمونو کښې ډیر اختلافات دي، او یواځې په تاریخ کښې نه بلکه په مبداء (یعنی د کوم ځای نه چې شروع شوې ده، کښې، په کال کښې، په میاشت کښې، په تاریخ کښې، په ورځه کښې، په هر یو کښې څو څو قولونه دي.

مبداء په دې کښې پینځه قولونه دي.

- ۱- د رسول الله ﷺ خپل کور

۲. دام هانی بیتا کور

۳. حطیم

۴. حجر اسود سره نزدی.

۵. مقام او د زمزم مینځ.

کال او د هغې د اجزاؤ اختلاف:

په دې کښې تقریباً شپږ دیرش (۳۶) قولونه دی:

۱. مخکښې د پیغمبر کیدو نه.

۲. د پیغمبر کیدو نه یو کال او شپږ میاشتې وروسته = د روژې میاشت.

۳. پنځم کال د نبوت.

۴. د پیغمبر کیدو نه پنځه کاله وروستو = د ربیع الاول میاشت

۵. شپږم کال د نبوت.

۶. د پیغمبر کیدو نه لس کاله پس = د ربیع الاول میاشت.

۷. د پیغمبر کیدو نه لس کاله او درې میاشتې پس = د جمادی الثانی میاشت.

۸. دولسم کال د نبوت.

۹. د هجرت نه شپږ میاشتې وړاندې = د روژې میاشت

۱۰. د هجرت نه اته میاشتې وړاندې = د رجب میاشت

۱۱. د هجرت نه یو کال وړاندې = د ربیع الاول میاشت

۱۲. د هجرت نه یو کال او دوه میاشتې وړاندې = د محرم الحرام میاشت

۱۳. د هجرت نه یو کال او درې میاشتې وړاندې = د ذی الحجه میاشت

۱۴. د هجرت نه یو کال او څلور میاشتې وړاندې = د ذی قعدې میاشت

۱۵. د هجرت نه یو کال او پنځه میاشتې وړاندې = د شوال میاشت

۱۶. د هجرت نه یو کال او شپږ میاشتې وړاندې = د روژې میاشت

۱۷. د هجرت نه درې کاله وړاندې = د ربیع الاول میاشت

۱۸. د هجرت نه پنځه کاله وړاندې = د ربیع الاول میاشت

د پیغمبر کیدو د میاشتې په حقله دوه قولونه دی ربیع الاول او د روژې میاشت، او د هجرت په حقله هم دوه قولونه دی د یو قول مطابق د پیغمبر کیدو نه لس کال پس او د بل قول مطابق د پیغمبر کیدو نه دیارلس کاله پس هجرت شوې دې، نو په دې شان سره به ذکر کړې شوې شمیر دوه چنده شی. په ۷ نمبر کښې ۱۷ نمبر او په ۸ نمبر کښې ۱۶ نه تر ۱۶ پورې نمبرې داخلې دی، او سره له دې نه دا هم په دې توگه خان له مستقله شمارلې شوې دی

د میاشتی اختلاف په دې کښې اته قولونه دی

محرم الحرام، ربیع الاول، ربیع الاخر، رجب، رمضان، شوال، ذی قعدہ او ذی الحجہ په دې کښې د بعضو میاشتو په حقله چې کوم قولونه دی د هغې د سیرت په کتابونو کښې ښکاره تصریح شته، او بعضې د کلونو د ذکر شوی فهرست نه التزاماً ثابتېږي.

د تاریخ اختلاف په دې کښې د نهو نه زیات قولونه دی. ۱۲ ربیع الاول، ۱۷ ربیع الاول، ۲۷

ربیع الاول، ۱۷ ربیع الاخر، ۲۷ ربیع الاخر، ۲۷ رجب، ۱۷ رمضان، ۲۷ رمضان، ۲۷ شوال.

دا نهه قولونه د اووه میاشتو په تاریخونو کښې دی، باقی پاتې د درې میاشتو د محرم، ذی قعدې او د ذی الحجې تاریخونه منقول ندی، په دې شان سره به بیا د تاریخ په حقله ټول قولونه د نهو نه زیات شی.

د ورځې اختلاف په دې کښې درې قولونه دی جمعه، هفته او د دوشنبه.

په دې ټولو اقوال کښې د یو قول د پاره هم څه وجه د ترجیح نشته.

د ۲۷ رجب په حقله حافظ ابن کثیر رحمته الله علیه فرماني: وقد اختلفوا في الاحتفال بالاحتفال في يومه

سيرة ان الاسراء كان ليلة السابع والعشرين من رجب وقد اورد حديثاً لا يصح سنداً ذكرناه في فضائل شهر

رجب (بداية ج ۳ ص ۳۸)

غرض د خبرې دا دې چې هيڅ يو قول هم په څه دليل باندې مېنې نه دې، دا ټول يواځې خيالونه دي او بس، او څنگه چې معلومه ده چې د دې شېې يا ورځې سره د څه شرعي حکم يا د څه قسمه عبادت څه تخصيص نشته نو له همدې کبله نه خو رسول الله ﷺ پخپله د دې اړخ ته څه اشاره فرمائيلې ده او نه په صحابه کرامو کښې چا د دې په حقله د څه پوښتنې څه حاجت گڼلې دې، د دې ټاکل نې هسې بې فائدي ښودلې دي او د دې نه نې بالکل سکوت اختيار کړې دې.

د دې بحث په آخر کښې د ابو امامه بن النفاش، علامه قسطلاني او د علامه زرقاني رحمته الله عليهم فيصله هم ولولئ، په مواهب لدينيه مع شرح زرقاني کښې ليکلې شوې دي:

(واما ليلة الاسراء فلم يأت في ارحمية العمل فيها حديث صحيح) اراد به ما يشمل الحسن بدليل قوله (ولا

ضعيف ولذلك لم يعد بها النبي ﷺ لا مصابه ولا عيها احد من الصحابة بأسناد صحيح ولا مع الى الان ولا

يصح (الى ان تقوم الساعة فيها شيء) لانه اذا لم يصح من اول الزمان لزم ان لا يصح في بقية العدم امكان تجديد

واحد عادة يطلع على ذلك بعد الزمن الطويل وهذا لا يشكل عليه ما قيل انه كان ليلة سبع عشرة او سبع و

عشرين خلف من شهر ربيع الاول او بسبع وعشرين من رمضان او من ربيع الاخر او من رجب وهو معتبر و عليه

العمل لان ابن النقاش لم يدف الخلاف فيها من اصله وانما اني تعيين ليلة بخصوصها للاسراء وانها اصح (ومن قال فيها شيئا فانما قال من كيسه) اي من عند نفسه دون استناد لنص يعتمد عليه (ليرجع ظهر له استئناس به) لما جزم به (ولهذا) اي عدم اتيان شيء فيها (تصادمت الاقوال فيها) وتباينت ولم يثبت الامر فيها على شيء ولو تعلق بها نفع للامة ولو ذرة (اي شيئا قليلا جدا) (لبيته لهم) لبيطهم (ع) لانه حريص على نفعهم (العبي) كلام ابي امامة (زرقي على البواهب ج: ١ ص: ١)

خومره په يقين او په داده زړه د چيلنج او د مقابلې دعوت وركوي پوره دنيا ته چې په دې حقله هيڅ څوك هم تر قيامته پورې د ضعيف نه ضعيف روايت هم نشي پيش كولي .
د ٢٧ رجب خوريډل د شيعه گانو اثر دې، د شيعه گانو په مذهب كښې د وحې او د معراج د شېبې ابتداء د ٢٧ رجب نه شوې ده، لكه چې د هغوی په مشهور كتاب (تحفة العوام) كښې ليك دى شيعه گانو په چل ول او په چالاكۍ او مكارۍ سره ډير په ماهرانه انداز سره خپلې ډيرې عقيدې او نظريې د مسلمانانو په زړونو او په دماغو كښې داسې په تندۍ سره رننويستلى دي، چې چا ته د دې خبرې احساس هم ندې شوې، د دوى د دې فريبونو او د هوكو فهرست ډير اوږد دې، چې په هغې كښې د بعضو ذكر زما په رساله (منكرات محرم) كښې موندلې شى .

د دويمې نظريې رد

د عبادت د پاره د دې شېبې څه تخصيص نشته ، نو د دې وجې نه دې لره خاص د عبادت شېبه گڼل بدعت دې . كه چيرې د نورو بابر كته او مباركو شېبو په شان د دې شېبې په عبادت كښې هم څه فضيلت موجود وي نو رسول الله (ص) به بيان كړې وو او د امت به يې دې اړخ ته مخ راگرځولي وو .
پورته د مواهب لدنيه او د شرح زرقانى نه د ابوامامة بن النقاش، علامه قسطلانى او د علامه زرقانى (رحمته) فيصله او چيلنج نقل كړې شوې دې، چې د دنيا د ختميدو پورې داسې يو ضعيف نه ضعيف روايت هم نه شى موندلې كيدې .

وقال العلامة الوسي (رحمته) بعد نقل الاقوال المتعلقة والاراء المضطربة في تعيين ليلة الاسراء نوهي على ما نقل السلفي عن الجمهور افضل الهال حتى ليلة القدر (الى قوله) نعم لم يصرح التعبد فيها والتعبد في ليلة القدر مفرور على يوم القيامة (روح المعاني ج: ١ ص: ١)

قال الامام الغزالي (رحمته): وليلة سبع وعشرين منه وهي ليلة المعراج وفيها صلوة ماثورة لقد قال (ص) للعامل في هذه الليلة حسنات مائة سنة فمن صلى في هذه الليلة اثنتي عشرة ركعة يقرأ في ركعة فاتحة الكتاب وسورة من القرآن ويصعد في كل ركعتين ويسلم في اخرهن ثم يقول سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله

اکبر مائة مرة ثم يستغفر له مائة مرة ويصل على النبي ﷺ مائة مرة ويدعو لنفسه بما شاء من امر الدنيا أو
آخرته ويصبح صائماً فان لله يستعجب دعائه كله الا ان يدعو في مصيبة.

قال العلامة العراقي رحمته الله: (حديث الصلوة الماثورة في ليلة السابع والعشرين من رجب) ذكر ابو موسى
المديني في كتاب (فضائل الليالي والايام) ان ابا محمد الحيارى رواه من طريق الحاكم ان عبد الله من رواية محمد
بن الفضل عن ابيه عن انس بن مالك مرفوعاً عن محمد بن الفضل و ابيه ضعيفان جداً والحديث
منكر. (احكام العلوم: ج ۱ ص ۳۱۱)

د دریمې نظریې رد

هر کله چې دا خبره ثابته شوه چې د معراج په شپه په شریعت کېنې څه خاص عبادت کول نشته
او دې لړه د عبادت میاشت گڼل بدعت دی نو بیا په دې کېنې د عبادت د پاره څه خاص طریقه
ټاکل او بیا دا سنت گڼل په اولی طریقي سره ډیر سپیره بدعت او سخته گناه ده.

د غور او فکر کولو وخت

یو ډیر اهم سوال او ډیر قوی اشکال

د معراج د شپې په ټاکلو کېنې څه شپه ډیر ش قولونه دي.

په دومره اهمه او مبارکه شپه کېنې دا دومره سخت اختلاف ولې راغلې دي؟

رسول الله ﷺ خو د دې مبارکې شپې تفصیل بیان کړې دې لیکن د دې د ټاکلو نه ولې چې پاتې
شو؟ صحابه کرامو د دې شپې په لتون کېنې کوشش ولې ونه کړو، دومره د انتها درجې بې پروا
کیدل چې یو صحابی هم د رسول الله ﷺ نه پوښتنه ونه کړه.

د حضراتو صحابه کرامو د رسول الله ﷺ سره دومره زیات محبت وو چې د رسول الله ﷺ هغه
حالات بلکه د هغوی د شکل مبارک هغه نقوش چې هغې سره د شریعت څه حکم هم پیوست نه وو
هغې ته به نې هم ډیر په غور او فکر سره کتل، د ډیر شوق له کبله به نې د یو بل نه پوښتنه کوله او یو
بل ته به نې شته شته نه هم کوله، او په خپل مینځ کېنې به نې یو بل سره په ذکر کولو باندې خوند اخستلو
نو د دې عشق او د مینې باوجود هم هغوی د معراج د شپې په حقله دومره بې پروا نې ولې وکړه؟

جواب د دې د جواب د پاره که ټوله دنیا کینې او تر قیامته پورې سوچ او فکر وکړې نو بیا هم
د دې خبرې جواب د دې نه بغیر بل څه نشی کیدې چې نه خو حضور ﷺ په دې شپه کېنې د څه خاص
عبادت کولو حکم کړې دي او نه نې دا فرمائیلې دي چې گویا د دې شپې د عام عبادت ثواب او
فضیلت د نورو شپو د عام عبادت د ثواب او د فضیلت نه زیات دي. د دې وجې نه صحابه

کرامو ه د دې شپې د ټاکلو اړخ ته توجه کول بې فائدي او هسې عبث گڼل

د دې جواب نه پس هم هغه اشکال لا پاتې دي چې اگر چه د دې شپې سره د شريعت څه حکم پيوست ندي ليکن بيا هم د مينې او محبت دا تقاضا وه چې دې اړخ ته توجه کړې شوې وي، چې د رسول الله ﷺ د شکل مبارک د نقوشو اړخ ته د مينې او محبت د وجې نه دومره توجه کيدې شي چې هغه ضبط کړې شوې دی نو بيا آخر د دې شپې نه دومره بې پروايي ولې کړې شوې ده؟

د دې جواب دا دي چې په دې شپه کښې د بدعاتو د زيادت ډيره زياته ويړه وه، رسول الله ﷺ او صحابه کرامو ه د دې بدعاتو د مخ نيوي په غرض د دې شپې ټاکل مبهم ساتل ضروري وگڼل.

د اسلام او په خاص توگه د دې مبارکې شپې بدعاتو نه د ځان ساتلو د پاره چې الله تعالی په رسول الله ﷺ باندې کوم تدبير نازل کړو او چې کوم تدبير ئې د صحابه کرامو ه زړونو ته القاء کړو نو وروستنيو (د رسول ﷺ عاشقانو) د هغې د قبلولو نه انکار وکړو، د صراط مستقيم نه ئې مخ واړولو او د ۲۷ د رجب تعيين ئې هم په خپل کور کښې په ناسته وکړو، او ورسره ئې د دې تعيين هم وکړو چې دا د عبادت شپه ده او په دې کښې ئې قسما قسم عبادتونه هم له ځان نه جوړ کړل. و
للهوالاعاصم من الخواص في الدين.

۸ شعبان ۱۴۱۰ هجري

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ بِهِ فَهُوَ زُورٌ (متفق عليه)

خوک چې زموږ په دې دین کېنې څه نوې بدعت راوباسی چې هغه د دې څخه نوی نو هغه به مردود وی

د براءت د شپې تحقیق

شعبان د مياشتې د بنطسمې په فضالو او احکامو کېنې یو د عدل او انصاف کلام

د براءت شپه او مسلمانان

د اوسنۍ زمانې د مسلمانانو شوق

• د گناهونو او دمنکراتو د پریښودو په ځای یواځې فضائلو ته توجه ورکول او د دنیا او د آخرت د کامیابۍ دا پاره د پوره او کافی گڼل، بلکه د همدې په ذریعه د ولایت تولې درجې ترلاسه کول

• د احادیثو نه د ثابت شوی فضائلو پریښودل او د ځان نه د جوړ کړې شوو فضائلو او روایاتو اتباع کول

صراط مستقیم (نیغه لاره)

د الله تعالی او د هغه د رسول کریم ﷺ د ښکاره او واضحه ارشاداتو مطابق د دنیا او د آخرت د دواړو د کامیابۍ او د سربلندۍ یواځینۍ لار داده چې د الله تعالی او د هغه د رسول کریم ﷺ د نافرمانۍ نه د ځان او د نورو د ساتلو کوشش او سعی وکړې شی

د الله تعالی د ذکر دې ډیر په کثرت سره د جاری ساتلو اهتمام وکړې شی. او نفلی عبادتونه دې زیات نه زیات وکړې شی خو د سنت طریقې مطابق

بزهده و ورع کوش و صدق و صفا و لیکن میفزای بر مصطفی!

په دنیا او آخرت کېنې د آرام او د سکون نسخه

د قرآن او د حدیث او د روغ او سلامت عقل دا فیصله ده چې په دنیا او آخرت کېنې د هر یو مصیبت او د پریشانی نه د حفاظت او د راحت او آرام او د سکون یو اخیښی ذریعه صرف داده چې د الله تعالی د ټولو نافرمانیانو نه توبه وه ویستلې شی او خپل ټول ژوند د اسلام مطابق تیر کړې شی.

په کومو روایتونو کېنې چې مبارکو وختونو کېنې د عبادت کولو یا د ځینی خاص ذکرانو په ذریعه د دنیا او آخرت د مصیبتونو نه د خلاصی زبیری ورکړې شوی دی د هغې مطلب دا دې چې:

۱- په دې نیت دې نفل مونځ یا ذکر وکړې شی چې د دې په برکت سره د ټولو گناهونو د پرېښودلو او ټول ژوند د شریعت مطابق د تیروولو همت پیدا شی.

۲- د هر قسمه گناه نه دې ښه په پښیمانتیا سره استغفار وکړی.

۳- او د پوره پوره دین داره جوړیدو د پاره دې هم خپل کوشش کوی

۴- او د دعا غوښتلو دې هم ښه همیشوالی معمول جوړ کړی.

په دې شرطو سره چې نفل مونځ یا ذکر کوی نو د الله تعالی په رحمت سره به ورته د گناهونو پرېښودل او پوره ژوند د شریعت مطابق تیروول آسان شی. نو دهر مصیبت نه به ورته خلاصی حاصل شی، د گناهونو د پرېښودلو د کوشش او د فکر نه بغیر یواځی په ذکر او اذکارو سره د سکون او د آرام د ترلاسه کولو خیال لرل بالکل یو غلط خیال دې او د الله تعالی او د رسول الله ﷺ د ښکاره فیصلو نه خلاف دی.

د براءت (شب قدر) د شېبې تحقیق

سوال د شیخ عبدالعزیز بن باز یو مضمون چاپ شوې دې چې په هغې کېنې دا لیکلې شوې دی چې د شعبان (شب قدر) د پنځلسمې شېبې څه فضیلت د یو حدیث نه هم ندې ثابت، دا د شام د خلکو د خان نه جوړ کړې شوې بدعت دې، او حال دا دې چې د دې ځای علماء د دې په فضائلو کېنې څو څو احادیث وړاندې کوی. د دې خبرې څه حقیقت دې؟ مهربانی وکړئ او هغه راته ولیکنئ ښینو اتوجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ما د محرم د میاشتي په دیارلسم تاریخ د دې پوره تفصیلی جواب په نوم د «د شعبان عظمت» سره لیکلې وو. کوم چې زما په رساله (سات مسائل) یعنی (اووه مسئلې کېنې چاپ شو. نو د دې په ځینی بحثونو باندې ځینو علماؤ اعتراض کړې دې. له همدې کبله په دې باندې دویم نظر وچولې شو چې حاصل یې دا دی

۱- د دې شېبې نوم د براءت شپه، د یو روایت نه هم ثابت نه ده

۲ - په دې کښې د قرآن د نازلیدو او د تقدیر د فیصلې کیدو خبرې د قرآن د نصوصو نه خلاف دی. په دې حقله یو روایت هم داسې قوی نشته چې د هغې د قرآن سره د تعارض د لرې کولو د پوره په مختلفو بې بنیاده او د لرې لرې تاویلونو په لتون باندې محنت وکړي شی (تفسیر ابن کثیر ج ۴، ص ۱۳۷).

۳ - په دې کښې مروت ته د ثواب رسولو چې کوم رواج دې هغه بدعت دي. په جنتي کالي کښې او په اصلاح الرسوم کښې دې ته سنت ونيلې شوی دی لیکن حکیم الامه قدس سره په امداد الفتاوی کښې د دې نه د رجوع کولو اعلان کړې دي. د حضرت حکیم الامه هغه لیک وړاندې راروان دي.

۴ - قبرستان ته په تلو کښې او هلته د مروت د پاره په دعا کولو کښې اختلاف دي. چې د دې تفصیل په امداد الفتاوی کښې ذکر شوې دي. د بدعاتو او د گناهونو د خوریدو او د فساد د غلبې په دې دور کښې په اتفاق سره دا کار منع دي.

۵ - د دې ورځې روژه د څه داسې یو روایت نه ثابتې نده چې په هغې روایت دې اعتبار وکړي شی. د فقهي په یو کتاب کښې هم دې څه ذکر نشته. د دې وجې نه دا سنت یا مستحب گڼل رواندی.

۶ - د دې شپې په فضیلت کښې اختلاف دي. یوه ډله په کښې دهر قسم فضیلت نه انکار کوونکي ده د کومې تفصیل چې په دې لاندې کتابونو کښې موندلې شی.

۱ - احکام القرآن لابن العربی: ج ۴، ص ۱۲۷۸

۲ - الجامع لاحکام القرآن للقرطبی: ج ۱۲، ص ۱۲۷

۳ - لطائف المعارف لابن رجب: ص ۱۲۴

۴ - الحوادث والبدع للطرطوشي: ص ۱۳

۵ - تذکرة الموضوعات للبتنی: ص ۴۵

۶ - اقتضاء الصراط المستقیم لابن تیمیة: ص ۳۰۲

د دې کتابونو عبارتونه په آینده بحثونو کښې راروان دي

په دې باندې د ټول امت اجماع ده چې په دې شپه کښې د څه قسمه عبادت ټاکل. په دې کښې د رنگ په رنگ قیدونه او شرطونه او مجلسونه وغیره ټول په بدعات او د خان نه جوړ کړي شوي دي. په دې حقله چې څومره روایات دي هغه ټول د خان نه جوړ کړي شوي دي یعنې موضوعی دي.

۷ - د راویانو بحث د ځینې علماؤ د کتابونو او لیکنو نه په هغوی باندې د باور د وجې نه نفل کړې شوې وو. په دې علماؤ باندې د باور نه بغیر دوی چې کومې حوالې ورکړې وي هغې حوالو ته رجوع کړې شوې وه او د هغې تصدیق هم کړې شوې وو. مونږ د نور لتون ضرورت ونه گڼلو. وروسته مونږ ته دا خبره معلومه شوه چې دا بحث نیمگړې دي. په دې باندې دې اعمده ونه کړې

نشی. په ځینو نورو کتابونو کېنې د ځینو راویانو تعدیل والې هم منقول دي د کومې په معاینه کېنې چې د جرحې روایتونو مجروح دی
د پورته شمیرلی شوو مسئلو تفصیل په ترتیب سره:

۲. قال الحافظ ابن کثیر رحمه الله: ومن قال انها الهلة العصف من شعبان كما روى عن عكرمة فقد ابعدهم النجعة فان نص القرآن انها في رمضان والحديث الذي رواه عبد الله بن صالح عن الليث عن عقيل عن الزهري: اخبرني عثمان بن محمد بن المغيرة بن الاعرج قال: ان رسول الله ﷺ قال: تقطع الاجال من شعبان الى شعبان حتى ان الرجل ليكبح ويولد وقد اخرج اسمه في الموتى فهو حديث مرسل ومثله لا يعارض به النصوص (تفسير ابن كثير ج ۳ ص ۴۳)

(اوچا چې وئیلی دی چې دا د شعبان د میاشتې منځنۍ شپه ده لکه چې د عکرمه نه روایت شوې دي نو هغه ویونکي بالکل بې ځایه خبره کړې ده ځکه چې د قرآن نه دا خبره ثابته ده چې دا شپه د روژې په میاشت کېنې ده. او هغه حدیث چې په هغې کېنې د رسول الله ﷺ نه نقل کړې شوی دی (چې د یو شعبان نه تر بله شعبانه پورې فیصلې کیږي تر دې چې یو سرې نکاح کوی او د هغه بچي هم پیدا کیږي او حال دا چې د هغه نوم په مړو کېنې لیکلې شوې وي).
دا حدیث مرسل دي، په داسې قسمه روایتونو باندې د قرآن د نص تعارض نشي کولې.
(۲-۴) فیصله د اکابرینو علماؤ د دیوبند:

د حدیثو د الفاظو نه او د شروحو د تحقیق نه دومره قدرې خبره واضحه ده چې د رسول الله ﷺ په دغه شپه بقیع ته تلل او بیا هلته دعا کول د بعضو خصوصیاتو له کبله وو، چې په کېنې د مسلمانانو د مړو هم په عام رحمت او د مغفرت په دعا کېنې د شاملولو اراده وه. اگرکه دا وتل د رسول الله ﷺ او دعا کول د هغوی ﷺ معمول او جاری عادت وی نو بیا هم د دې خاص شپې وتل او بیا دعا کول دا دلیل دي ددې خبرې چې په دې شپه د بركات کېنې دعا کول د مړو دپاره مستحب دی لکه چې په دې شپه کېنې نازلیدل د رحمت دا په خاص توګه دی څنګه چې په احادیثو کېنې وارد شوی دی ((ينزل فيها الغروب الشمس))، الحديث

نو همدغه رنگې د رسول الله ﷺ وتل هم د نورو شپو نه ممتاز او په خاص توګه وو. هر څنګه چې وی خو دومره قدرې خبره د حدیث نه خامخا ثابته ده چې دوی ﷺ په خپله بقیع ته د تلو او بیا هلته په دعا کېنې د مشغولیدو دا وجه فرمائیلې ده (ان الله تعالى ينزل الهلة العصف من شعبان)، الحديث
نو په دې شپه کېنې مقبرې ته وتل او د مړو د پاره دعا کول دا د حدیث مدلول دي یعنې په دې باندې حدیث دلالت کوی. خو دا خبره ضروری ده چې دا لازمی ګڼل او په دې باندې ټینګیدل

صحيح ندی. او کومې خرابۍ چې د دې نه راوځي هغه ښکاره دی. نو د دې پېښو د وجې نه د دې نه منع کول احوط دی.

او د صدقې او د خیر خیرات د پاره څنګه چې معلومه ده چې یو مبارک وخت دې. نو د دې وجې نه په دې کښې څه خرابې نه وه. لیکن د عوامو د خص کولو او د ټاکلو د گمان په وجه به دا خصوصیت رفع کولې شی

حاصل د کلام دا چې د صدقې او د خیرات حکم مطلقاً دې. ټول وختونه د دې د پاره محل دی. په خاص توګه په مبارکو او مقبولو وختونو او زمانو کښې د دې د قبليدو زیاته طمع کولې شی. لیکن د نورو خبرو په وجه به دا خصوصیت منع کولې شی. د مړو د پاره کومه د دعا خبره چې په دې شپه کښې ثابته ده. په هغې باندې په قیاس کولو سره د صدقې او د خیرات خصوصیت ثابتول څه ښه خبره نه ښکاري

ملا علی قاری رحمته الله علیه چې د دې حدیث په شرح کښې څه لیکلی دی د هغې دلته نقل کول ډیره مناسب معلومېږي (قال: ان الله تعالى ينزل) ای من الصفات الجلالية الى الدعوات المجالية زيادة ظهور في هذا الصل. اذ قد ورد في الحديث: سبقت رحمتي على غضبي وفي رواية: غلبت الليلة النصف من شعبان) و هي ليلة البراءة قول لعل وجه تخصيصها لانهما ليلة مباركة ففيها يفرق كل امر حكيم ويدير كل عطف عظيم. مما يقع في السنة كلها من الاحياء والامانة وغيرها حتى يكتب الحاج وغیره (الى السماء الدنيا) ای قاصدا الى السماء القرية من اهل الدنيا المتلوثين بالمعصية المحتاجين الى الزوال الرحمة عليهم و اذبال المغفرة وظاهر الحديث ان هذا النزول المبكى به عدو التجل الاعظم ونزول الرحمة الكبرى والمغفرة للعلمين لا سبها اهل البقيع يعمر هذه الليلة فتبتاز بذلك على سائر الليالي اذ النزول الوارد فيها خاص بثلث الليل (فيغفر لكثير من عديد شعركم كلب) ای قبيلة بني كلب و غصهم لانهم اكثر غنما من سائر العرب نقل الاجري عن الازهار ان المراد بفقران اكثر عدد الذنوب المغفورة لا عدد اصحابها وهكذا رواية الميهقي. اما الحديث الا فيغفر لجميع خلقه فالمراد اصحابها والحاصل ان هذا الوقت زمان التجلات الرحمانية والتدرجات الصمدية والتقربات السبعانية الشاملة للعالم والخاص وان كان الخط الاول لا ريب الاختصاص فالمناسب الاستيقاظ من نوم الغفلة والتعرض لنفحات الرحمة و انا رئيس المستغفرين والنس المسترحمين وشفيح الملدبين بل ورحمة للعلمين خصوصاً اموات المسلمين من الانتصار والمهاجرين فلا يلحق بالالا ان اكون محفلاً بين يدي ربى ادعو بالمغفرة لالامى واطلب زيادة الرحمة لالذالى فانه ليس لاحدان يستغنى عن نعمته او يستنكف عن عبادته والتعرض لخرات رحمتهم وقد اراد الله لك الخير بالقيام وترك المنام ومطاعة سيد الانام و حصول المغفرة بغير كنه فقط (مرفقاً شرح مشكوة) فقط..... كتبه عزيز الرحمن هني عنه

احقر اشرف علی د اعرض کوی چې له دې سره یوه پرچه هم وه چې په هغې کښې لیکل شوی وو
(بنده چې په دې کښې څه لیکلی دی هغه ئې مشر مولوی صاحب یعنی مولانا محمود الحسن
صاحب سلمه ته اورولی دی)

او خلاصه د دیوبند د دې فیصلې دا ده چې : د احقر د دعوی دوه جزونه وو :

یو دا چې حدیث د عائشې رضی اللہ تعالیٰ عنہا دال دې په من وجه تخصیص لیلۃ البراءة بالدعاء للموات باندې .
دویم دا چې په دې دعا باندې نورې طریقې د ثواب رسولو قیاس کولې شی . په دې فیصله
کښې رومبې جزء په خپل ځای باندې قائم ساتلې شوې دې لیکن د غواړضو له کبله مقبرې ته د
وتلو په حقله منعې ته احوط وئیلې شوې دی .

او د ځینی وروستنیو علماؤ تصریح نه هم د دې مرسته کیږی ، لکه چې د دیوبند په یو کاره
نمبر ۱۳ رمضان المبارک کښې لیکلې شوې دې په کښې قدرمند جواب ورکوونکی دا عبارت
لیکلې دې :

(دا خیال مې و نه کړو چې آیا فقهاؤ هم د شب قدر په شپه قبرونو له د تگ په حقله چرته
مستحب والې لیکلې دې او که نه؟ د لتون د پاره راته وخت په لاس رانغلو او چې کوم ځای کښې
مې کتلې هم دې نو په هغې کښې مې څه صراحت ونه موندلو ، آو دومره قدرې خبره ده چې مولانا
عبدالحلیم لکهنوی په رساله نورالایمان کښې د یو غیر معروف کتاب (غرائب) په حوالې سره دې
شپه کښې قبرونو دپاره دوتلو مستحبوالې نقل کړې دې ، او دهمدې حدیث نه ئې استدلال کړې دې ،
او د دویم جزء نفی کړې شوې ده ، نو زه د خپلې دعوی د دویم جزء نه رجوع کوم او د رومبې جزء
د ثابت لرلو نه پس هم مقبرې ته د وتلو په حقله منع احوط گڼم ، او د حضراتو علماء کرامو د پاره
دعا کوم چې چا ماته لاره ونښودله .

د اصلاح الرسوم ، کتونکی دې په دې خبره باندې خبر شی او که چرې (اصلاح الرسوم) چیرته
چاپ کیږی نو په هغې دې زما دا رجوع د حاشیې په ډول و لیکلې شی ، فقط ، (امداد الفتاوی ج
۴ ص ۲۲) ۱۳۳۳ هجری .

۲ (۱) قال الامام ابن العربي رحمته اللہ : وجهور العلماء على انها ليلة القدر ومهم من قال : انها ليلة النصف
من شعبان وهو باطل لان الله تعالى قال في كتابه الصادق القاطع : (شهر رمضان الذي انزل فيه القرآن) فخص
على ان ميقات نزوله رمضان هم عبر عن زمانه الليل ههنا بقوله : (في ليلة مباركة) فمن زعم انه في غيره فقد
اعظم القرية على الله وليس في ليلة النصف من شعبان حديث يعول عليه لا في فضلها ولا في نسخ الاجال
فيها فلا تلتفتوا اليها . (احكام القرآن ج ۳ ص ۸۸)

د جمهور علماؤ دا فیصله ده چې دا لیلة القدر ده او د ځینو علماؤ دا خیال دې چې دا د شعبان د میاشتې نیمائی شبه ده. دا خیال بالکل باطل دې. ځکه چې الله تعالی په خپل ریښتونی او قطعی کتاب کښې فرمائیږي دې (شهر رمضان الذي انزل فيه القرآن).

نو الله تعالی دا په صراحت سره او فرمائیل چې قرآن پاک په روژه کښې نازل شوې دې. بیا دلته د قرآن د نازلیدو شپې ته مبارکه شبه وئیلې شوې ده. نو چې چا د روژې د میاشتې نه بغیر په بله میاشت کښې د قرآن د نازلیدو خیال او قول ښکاره کړو هغه به الله تعالی باندې ډیر غټ ذروغ وترل. د شعبان د میاشتې د نیمائی شپې په حقله کوم قوی حدیث نشته چې په هغې دې باور وکړي شی. او نه د دې د فضیلت په حقله او نه په دې کښې د تقدیر د فیصلو په حقله څه د باور قابل حدیث شته، د دې وجه نه ددې شپې اړخ ته ډیره توجه مه ورکوي.

(۲) قال الاما القرطبي رحمه الله: قلت: وقد ذكر حديث عائشة رضي الله عنها مطولا صاحب كتاب العروس واختار ان الليلة التي يفرق فيها كل امر حكيم ليلة النصف من شعبان وانها تسمى ليلة البراءة وقد ذكرنا قوله والرد عليه في غير هذا الموضع وان الصحيح انما هي ليلة القدر على ما يبينه اقربى حماد بن سلمة قال: اخبرنا ربيعة بن كزوم قال: سأل رجل الحسن وانا عدة فقال: يا ابا سعيد اريت ليلة القدر اتي كل رمضان هي قال: اي والله الذي لا اله الا هو انها في كل رمضان انها ليلة التي يفرق فيها كل امر حكيم فحيا يقضي الله كل خلق واجل ووزق وعمل الى مثلها وقال ابن عباس رضي الله عنهما: يكتب من امر الكتاب في ليلة القدر ما يكون في السنة من موت وحياة ووزق ومطر حتى الحج يقال: يجمع فلان يجمع فلان وقال في هذا الاية: انك لترى الرجل يمضي في الاسواق وقد وقع اسمه في الموتى وهذه الابانة لاحكام السنة انما هي للملكة الوكلين بالسياب الخلق وقد ذكرنا هذا المعنى انفا وقال القاضي ابوبكر بن العربي: وجمهور العلماء على انها ليلة القدر ومنهم من قال انها ليلة النصف من شعبان وهو باطل لان الله تعالى قال في كتابه الصادق القاطع: (شهر رمضان الذي انزل فيه القرآن) فليص على ان ميقات نزوله رمضان ثم علق من زمانه الليل ههنا بقوله: (في ليلة مباركة) فمن زعم انه في غيره فقد اعظم القرية على الله وليس في ليلة النصف من شعبان حديث يعول عليه لافي فضلها ولا في نسخ الاجال فيها فلا تلتفتوا اليها. (الجامع لاحكام القرآن: ج ۳، ص ۳۳)

د كتاب (العروس) ليكوال د حضرت عائشې رضي الله عنها نه يو اوږد حديث نقل كړې دې او وئيلې نې دې چې د دې مبارك آيت (فيها يفرق كل امر حكيم) نه د شعبان د میاشتې نیمائی شبه مراده ده. په دې کښې د تقدیر فیصلې کیږي، او د دې نوم لیلة البراءة دي. مونږ د دې خبرې په دې خیال باندې

به بل خنې كسي رد كړې دې. او ثابت كړى مو دى چې د دې نه مراد ليله القدر دې. حماد بن مسلمه ونيې دى چې مونږ ته ربيعه بن كئثوم او وئيل چې يو سړى زما په وړاندې د حسن بن عسرى ^{عنه} نه پوښته وكړه. (چې آيا ليله القدر د هرې روزې په مياشت كښې وى؟ نو هغوى ورته په جواب كښې او فرمائيل او په هغه الله مې دې قسم وى چې بې د هغه نه بل څوك د عبادت لائق نشته. دا خبره بغير د شك نه ده چې هغه شپه په هره مياشت د روژې كښې وى. همدا هغه شپه ده چې د دې به حقله په قرآن شريف كښې د (فما يفرق كل امر حكيم) الفاظ راغلى دى. په همدې كښې د تقدير فصلي كيږي. الله تعالى په دې شپه كښې د پيدايش. د مرگ. د رزق او د نورو كرونو وغره د هر څيز په حقله فيصله فرمائي

او حضرت ابن عباس ^{رضي الله عنه} فرمائي: هغه ټول هر څه چې په ټول كال كښې كيدونكي دى هغه په ليله القدر كښې د لوح محفوظ نه ليكلې شي. مرگ او ژوند. رزق او باران تر دې چې دا هم ليكلې كيږي چې فلانې به حج كوي. ته به يو سړې وينې چې هغه په بازارونو كښې گرځي راگرځي او حال دا چې د هغه نوم په مرو كښې ليكلې شوې وى. او دا د ټول كال د حكمونو ښكاره كيدل د هغه فرستو د پاره كيږي چې د مخلوق اسباب د چا په ذمه دى.

او قاضى ابوبكر بن العربي فرمائيلې دى: (د جمهورو علماؤ دا فيصله ده چې دا ليله القدر دې او د بعضو خيال دا دې چې د شعبان د مياشتې نيماى شپه ده. دا خيال بالكل باطل دې. د دې وجه نه چې الله تعالى په خپل رښتوني او قطعى كتاب كښې فرمائيلې دى: «شهر رمضان الذى

الاول فيه القرآن» نو الله تعالى ښه په صراحت سره او فرمائيل چې قرآن شريف د روژې په مياشت كښې نازل شوې دې. بيا دلته ئې هغه شپې ته چې په كښې قرآن شريف نازل شوې دې هغې ته ئې ليله مباركه. او فرمائيله. نو د دې نه پس چې چا د روژې نه بغير په بله مياشت كښې د قرآن د نازلېدو د خيال اظهار وكړو نو هغه په الله تعالى باندې ډير غټ دروغ وتړل. د شعبان د مياشتې د نيماى شپې په حقله څه د باور قابل حديث نشته. او نه د دې د فضيلت په حقله او نه په دې كسي د تقدير د فصلي كولو په حقله څه حديث شته. د دې وجه نه د دې شپې اړخ ته څه التفات مه كوي.

(۳) قال الحافظ ابن رجب ^{رحمته الله}: وليلة النصف من شعبان كان التابعون من اهل الشام كمال الدين مصعب بن عمير ومكحول ولحيان بن عامر وغيرهم يعظمونها ويحججون فيها الى العبادق ومعهم اغصان الداس فضلهوا وتعظيمها وقد قيل انه بلغهم في ذلك اثر امر الهمة فلما اشهر ذلك عنهم في البلدان اعتلف الناس في ذلك لهم من ليلة معهم والفقهاء كل تعظيمها معهم طائفة من عباد اهل البصرة وغيرهم وانكر ذلك اكثر علماء الصحاح معهم عطاء وابن ابي مليكته وبقوله عبدالرحمن بن يزيد بن اسلم عن الفقهاء اهل المدينة ^{رضي الله عنهم} ۱

اصحاب مالک وغيرهم وقالوا: ذلك كله بدعة واعتل علماء اهل الشام في صفة احيائها من قولين: احدهما انه يستحب احيائها جماعة في المساجد كان خالد بن معدان ولقمان بن عامر وغيرهما يلبسون فيها احسن ثيابهم ويمشرون ويكصلون ويومنون في المسجد ليلتهم تلك يوم افقهم اسحق بن راهويه صلى الله عليه وسلم قال في قيامها في المساجد جماعة ليس ذلك بدعة نقله عنه حرب الكرماني في مسائله العالي انه يكره الاجتماع فيها في المساجد للصلوة والقصر والدعاء ولا يكره ان يصل الرجل فيها خاصة نفسه وهذا قول الاوزاعي امام اهل الشام وفقههم وعالمهم وهذا هو الاقرب ان شاء الله تعالى وقد روى عن عمار بن عبد العزيز رضي الله عنه انه كتب الى عامله الى البصرة: عليك بأربع ليال من السنة فان الله يفرغ فيهم الرحمة فراغا: اول ليلة من رجب وليلة نصف من شعبان وليلة الفطر وليلة الاضحي وفي مصنفه عنه نظر وقال الشافعي رحمته الله: بلغنا ان الدعاء يستجاب في خمس ليال ليلة الجمعة والعيدين واول رجب ونصف شعبان. قال: واستحب كل ما حكمت في هذه الليالي ولا يعرف للامام احمد رضي الله عنه كلام في ليلة نصف شعبان ويتخرج في استحباب قيامها عنه روايتان من الروايتين عنه في قيام ليلتي العيدين فانه في روايته لم يستحب قيامها جماعة لانه لم يقل عن النبي صلى الله عليه وسلم واصحابه واستحبها في رواية لفعل عبد الرحمن ابن يزيد بن الاسود لذلك وهو من التابعين فكل ذلك قيام ليلة العصف لم يقبض فيها شيء عن النبي صلى الله عليه وسلم ولا عن اصحابه وثبت فيها عن طائفة من التابعين من اعيان فقهاء اهل الشام. (لطائف المعارف: ص ٣)

د شام بعضي تابعينو لكة خالد بن معدان، مكحول، لقمان بن عامر او د دوى نه علاوه نورو به هم د شعبان د مياشتي د نيمايي شپي تعظيم كولو او په دې كښي به ئي د زيات عبادت كولو كوشش كولو. د همدې خبرې نه خلقو د دې شپي فضيلت او لويې اخستي ده، او په يقين سره دا خبره كړې شوې ده چې هغوى ته د دې خبرې په حقله اسراييلي روايات رسيدلې وو، چې د هغوى دا عمل په مختلفو ښارونو كښي خور شو نو علماؤ په دې كښي اختلاف وكړو. بعضو دا خبره قبوله كړه او د دې شپي د تعظيم په حقله ئي د هغوى ملگرتيا وكړه، په دې كښي د بصري د عبادت گذارو يوه وړوكې شان ډله شامله ده، او د حجاز اكثره علماؤ د دې نه انكار وكړو. په دوى كښي عطاء او ابن ابى مليكه رضي الله عنه هم دى، عبدالرحمن بن زيد بن اسلم د فقهاؤ د مديني رضي الله عنه نه هم همداسې نقل كړى دى. د امام مالک رضي الله عنه د ملگرو او د نورو فقهاؤ رضي الله عنه هم همدغسې قول دي. هغوى فرماني چې دا ټول بدعت دي

بيا پدې شپي كښي د عبادت په حقله د شام د خلقو دوه قوله دي يو دا چې په جماعه سره كسي دي په جمعي سره نفلونه وكړي شى خالد بن معدان او لقمان بن عامر وغيره به په دې شپه كښي نه

بدر اعوسلو، عطر به نې لگول، او رانجه به نې هم اچول او په جماعت کښې به نې په جمعې سره
غږونه کول. اسحاق بن راهو به هم د دوی ملگرسا کړې ده، او فرماني چې په جماعت کښې په جمعې
سره بل موښ کول بدعت نه دي.

دوه قول دا دي چې په جماعتونو کښې د مونځ، وعظ او د دعا د پاره اجماع کول مکروه دي.
خو له مونځ کول مکروه نه دي، دا قول د شام د خلعو دامام، فقيه، او عالم امام اوزاعي رحمه الله دي او
هم دا سنت ته نژدې خبره ده ان شاء الله تعالى.

د حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله نه روايت دي چې هغوی په بصره کښې خپل عامل ته وليکل
چې: په څلورو شپو کښې عبادت کول سنت دي، د دې شپو اهتمام وکړه، په دې کښې الله تعالى
بنه رحمت راوړی، هغه شپې دادی د رجب رومبې شپه، د شعبان پنځلسمه شپه، د وړوکی اختر
شپه او د غټ اختر شپه، د حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله نه د دې روايت صحت مخدوش دي.

حضرت امام شافعي رحمه الله فرماني مونږ ته دا خبر رارسيدلې دي چې په پنځو شپو کښې دعاء
فيليرې، جمعه، د اخترونو شپې، د رجب د مياشتې رومبې شپه، او د شعبان د مياشتې د نيمايي
شپه، د دې شپو په حقله چې کومې خبرې هم نقل کړې شوي دي زه هغه مستحب گڼم.

امام احمد رحمه الله نه د شعبان د مياشتې د نيمايي شپې په حقله څه صراحت نه دي مشهور، د دوی
رحمه الله نه د اخترونو د شپو په حقله دوه روايتونه نقل شوي دي. په يو روايت کښې نې په جمعې سره
مونځ ندي خوښ کړي ځکه چې دا د رسول الله نه او د صحابه کرامو څخه ندي منقول.

او په دويم روايت کښې نې دا خوښ کړی دی ځکه چې عبدالرحمن بن يزيد بن الاسود رحمه الله داسې
کړې دي او دې تابعی وو، او د شام په خلقو کښې د لويو لويو او مشرانو فقهاء کرامو د يوې ډلې
نه هم دا ثابت دی.

(۴) وقال الامام ابو بكر الطرطوسي رحمه الله: وروى ابن وهاب عن زيد بن اسلم رحمه الله: ما ادرکنا احدا من
مشيختنا ولا فقهاء يلتفتون الى العصف من شعبان ولا يلتفتون الى حديث مكحول ولا يرون لها فضلاء من
ما سواها. وقيل لابن ابي مليكة: ان زياد العميري يقول: ان اجر ليلة العصف من شعبان كاجر ليلة
القدر لقال: لو سمعته وبدي عاصم بن عمار بن ميمون كان زياد قاصبا. (الحواشي على البدع: ص ۷۰)

زيد بن اسلم رحمه الله فرماني مونږ په خپلو مشايخو او فقهاء رحمه الله کښې داسې هيڅوک هم ونه
موندلو چې هغه د شعبان د نيمايي شپې ته يا د مکحول حديث ته څه التفات کوي، دې حضرت تو به
دې شپې لره په نورو شپو باندې فضيلت نه ورکولو،

ابن ابي مليكة رحمه الله ته چا او وئېل چې زياد نمري وائی چې د شعبان د مياشتې د سمانې شپه
دا لره په اعتبار سره د ليلة القدر برابره ده،

ابن ابی ملیک رحمہ اللہ چې دا واوریدل نو وې فرماتل ، که چیرته ما د هغه نه دا خبره اوریدلې او زما په لاس کښې یوه همساوی نو ما به هغه وهلې وو ، دا زیاد چې وو دا فصی وپوښکې وو

(۵) وقال العلامة محمد طاهر المكي رحمہ اللہ : قال زيد ابن اسلم رحمہ اللہ : ما اذركا احدا من مهاجدا و فقهائنا يلتفتون الى ليلة البراءة و فضلها على غيرها و قال ابن دحية : احاديث صلو البراءة موهومة و واحد مقطوع و من عمل بخبر صحيح انه كذب فهو من عدم الميطان . (تذكرة الموهوعات: ص ۳۰)

زيد ابن اسلم رحمہ اللہ فرمائی ، مونږ په خپلو مشاخر او فقهاء رحمہم اللہ کښې داسې يو څوک هم ونه موندلو چې هغه د شعبان د نيمايي شپې اړخ ته التفات کوي

ابن دحية فرمائی ، (د برامت د شپې د مونځ په حلقه چې څومره روايتونه دي هغه ټول موضوعي دي او په دې کښې يو مقطوع دې ، کوم سړي چې په داسې روايتونو باندې عمل کوي چې د هغې دروغ کيدل ثابت وي نو هغه د شيطان په خادمانو کښې شمير دې) .

(۶) دا نمبر په آخره کښې د الحاق د لاندې راروان دې (يعني چې کوم مضمون ورسره وروستو پيوسته کړې شوي دي نو د دې نمبر تفصيل په هغې کښې راروان دې) .

څلور واړه امامان رحمهم اللہ پورته د ۷ نمبر د لاندې چې کومې شميرې دي په هغه شميرو کښې په ۳ نمبر کښې د حافظ ابن رجب رحمہ اللہ د تحقيق مطابق د شعبان د مياشتې د نيمايي شپې په حلقه د څلورو واړو امامانو رحمهم اللہ قولونه دادی

حضرت امام اعظم او د دوی ملگری رحمهم اللہ د احنافو په امامانو کښې ديو نه هم د شعبان د مياشتې د نيمايي شپې په حلقه څه قول نقل ندي .

حضرت امام مالک رحمہ اللہ د دوی نه هم څه قول نقل ندي .

د امام مالک رحمہ اللہ ملگری د امام مالک رحمہ اللہ ملگری رحمہم اللہ د دې شپې د فضيلت نه انکار کوي

حضرت امام شافعي رحمہ اللہ د دوی رحمهم اللہ فرماين مونږ ته خبر رارسيدلې دې زه دا مستحب گڼم
د امام شافعي رحمہ اللہ په ټول کلام د غور او فکر کولو نه پس دا خبره ثابتېږي چې د دوی دا خيال په هغه روايتونو باندې بنا دې کوم چې دوی ته د ځينې تابعينو رحمهم اللہ نه رارسيدلی وو ، د دوی په علم کښې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم يو حديث يا د چا صحابي څه روايت نه وو ، په دې باندې دا شواهد دي

۱ . (بلغنا) مونږ ته خبر رارسيدلې دې ، که د دوی رحمهم اللہ په علم کښې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حديث يا د چا صحابي څه قول وي نو دوی به بيان کړي وو

۲ واستحب کل ما حکم به الله الی ، (د دې شپو په حلقه چې کومې خبرې نقل کړي شوي دي زه هغه ټولي مستحب گڼم

د دې نه هم دا ثابتېږي چې د امام شافعي رحمته الله عليه دا قول د مستحبوالی په هغه روایتونو باندې بنا دې کوم چې د بعضې تابعینو رضی الله عنهم نه دوی ته رسیدلې وو، او بیا هغه روایتونه هم دوی ته په څه کلک او پوځ سند سره نه وو رسیدلې (روایت) دا صیغه د تضعیف ده، دلته دا (روایت) هم نشته بلکه د هغې په ځای (جکه) راغلې دې چې دا د هغې نه هم زیات ضعیف دې.

او د رجب د رومین شپې او د اخترنو په شپو کښې د عبادت کولو د فضیلت په حقله چې کوم روایت راغلې دې هغه هم د قبولو قابل نه دې.

قال الحافظ ابن القيم رحمته الله عليه: كل حديث في ذكر صوم رجب وصلاة بعض الليالي فيه فهو كذب مفترى (المنار المنيف: ص ۳)

هر هغه حديث چې په هغې کښې د رجب د میاشتې د روژې یا د هغې په بعضو شپو کښې د مونځ کولو ذکر دې هغه حديث دروغ او د ځان نه جوړ شوي دې.

قال العلامة الألبانی: من احيا ليلة الفطر وليلة الاضحي لم يمت قلبه يوم تموت القلوب موضوع (سلسلة الضعيلة والبوھوعة: ج ۳ ص ۱۱)

(چا چې الله تعالی نه د اجر په نیت سره د اخترنو په شپو کښې مونځ وکړو د هغه زړه به نه مري په هغه ورځ چې زړونه به په کښې مرکېږي، دا حديث ضعیف دې.

حضرت امام احمد رحمته الله عليه د دوی نه څه قول نقل نه دې. دا د امام ابن رجب رحمته الله عليه چې په ۷۹۵ هجري کښې وفات شوې دې دهغه تحقیق دې، لیکن د محمد بن مفلح رحمته الله عليه چې په ۷۲۳ هجري کښې وفات شوې دې هغه فرماني چې د امام احمد رحمته الله عليه نه د فضیلت دا روایت نقل کړې شوې دې، ونصه: وليلة النصف لها فضيلة في المذقول عن احمد رحمته الله عليه وقد روى احمد ومحاة من اصحابنا وغيرهم في فضلها اشياء مشهورة في كتب الحديث (كتاب الفروع كتاب الصيام: ج ۳ ص ۱۱)

دا دواړه حضرات حنبليان دي او دواړه په يوه زمانه کښې تير شوي دي. او دواړه د يو ښار دمشق او سيدونکي دي. ابن مفلح مقدسي ثم دمشقي دې، او ابن رجب بغدادی ثم دمشقی دې، د دې باوجود هم د دې دواړو د خپل امام نه د روایت په حقله اختلاف دې. د تعارض د رفع کول دا صورتونه کيدې شي

۱- (في المذقول عن احمد) نه د مذهب روایت مراد ندې بلکه د حديث روایت ترې نه مراد دې، کما هو ظاهر من قوله (في كتب الحديث) او د حديث روایت د مذهب روایت لره مستلزم نه دې

۲- د شعبان د میاشتي په نیماني شپې کښې د مونځ کولو څه مستقل روایت منقول ندې، بلکه د دې تخریج د (الهام لیلی العبدین) نه شوې دې. لکه څه رنگه چې ابن رجب رحمته الله و نیلې دی

۳- ابن رجب رحمته الله زیات مشهور او زیات مقبول دې. د دې وجې نه د دوی تحقیق راجح معلومېږي. د ابن رجب رحمته الله وفات د ابن مفلح رحمته الله د وفات نه ۲۲ کاله پس شوې دې د دې باوجود هغه د احمد رحمته الله د روایت نه منکر دې. د دې نه دا خبره ثابتېږي چې هغه به د ابن مفلح رحمته الله د قول د محمل نه بالکل خبر وو. برابره خبره ده که هغه د دې دواړو محملو نه یو محمل وی کوم چې ما ولېکل او که نه بل یو محمل وی

او که چیرې د امام احمد رحمته الله نه څه روایت نقل کړې شوې هم وی نو بیا هغه دومره غیر معروف او مشهور دې چې هغه د دریمې صدئ د مینځ نه واخله د اتمې صدئ تر آخره پورې په پنځه نیم سوه کاله غونډې لویه موده کښې هم د حنبلي مذهب لوی امام، امام بن رجب رحمته الله ته نه وو رسیدلې

دویم اختلاف

د ابن رجب رحمته الله متوفی ۷۹۵ هجری د ذکر شوی تحقیق نه ثابتېږي چې د مدینې منورې فقهاء. د امام مالک رحمته الله ملگری او اد حجاز اکثر علماء د نفس فضیلت نه انکاریان دی او نجم غیطی فرماني چې دا حضرات د نفس فضیلت نه منکر نه دی. صرف اجتماع لره بدعت بولی. خان له د عبادت کولو د مستحوالی قائل دی.

کذا قال عنه الزبيدي رحمته الله المتوفى ۷۹۵ في الامحاف (ج ۳ ص ۳۳)

و كما قال الدرر نيل رحمته الله المتوفى ۸۰۰ هجری ولم يعزه الى احد (مراقي الفلاح: ص ۳۳)

د تطبیق کولو څه صورت په نظر نه راځي نو له همدې کبله د ترجیح صورت به اخستلې ش. ابن رجب رحمته الله د مذهب مشهور امام دې او د دې نه علاوه د زمانې او د درجې په لحاظ هم وړاندې دې. نجم غیطی رحمته الله متوفی ۹۸۴ هجری د هغوی نه دوه سوه کاله وروستو تیر شوې دې. او بیا د دوی نه د نقل کوونکي «زبیدی» د دوی سره د درې سوو کالو فاصله ده. که چیرې د غیطی په څه کتب کښې وی نو هغه د ابن رجب د کتاب په شان معروف ندې

شونېلای رحمته الله د ابن رجب رحمته الله نه درې سوه کاله پس تیر شوې دې. دوی هیڅ یوه حواله هم نده لیکلې. ممکنه ده چی د نجم غیطی نه ئې نقل کړې وی. د کومې حال چې پورته ولیکلې شو. د دې وجې نه دا قول د امام ابن رجب رحمته الله د قول مقبله نه شی کولې

د دې اختلاف په دې حقیقت باندې هیڅ اثر هم نه غورځېږي چې د امام مالک رحمته الله د شعبان د میاشتي د نیماني شپې د فضیلت په حمله څه رواست هم نه دې نقل کړې شوي

دا تحقیق د څلورو واړو امامانو رحمته الله په حمله وو. په دې کښې هڅ شک نشته چې د څنو و

وارو امامانو عليه السلام جمهور مقلدين د نفس فضيلت قائله دى .

د حديث روايتونه :

قال الامام ابن رجب رحمه الله : وفي فضل ليلة نصف شعبان احاديث اخر متعدده وقد اختلف فيها فضعفها الاكثرون ومع ابن حبان بعضها وخرجه في صحيحه ومن امثلها حديث عائشة رضي الله عنها قالت : فلقبت النبي صلى الله عليه وسلم الحديث بخرجه الامام احمد والترمذي وابن ماجه وذكر الترمذي عن البخاري انه ضعفه . (لطائف المعارف : ص ۳۰)
د شعبان د مياشتې د نيمايي شېبې په حقله نور ډير گڼي روايات دى چې په كښې اختلاف دي .
اكثرو محدثينو دې لري ضعيف وئيلي دي ، ابن حبان په دې كښې بعضو ته صحيح وئيل دي ، او په خپل كتاب صحيح ابن حبان كښې ئې ذكر كړې دي . په دې كښې د ټولو نه غوره حديث د عائشې رضي الله عنها دي ، د دې حديث تخريج امام احمد ، ترمذي او ابن ماجه عليه السلام كړې دي ، امام بخاري رحمه الله دې ته په ضعيف وئيلي دي .

د دې نه دا خبره ثابته شوه چې كوم حديث ابن حبان صحيح گڼلي دي او په خپل كتاب كښې ئې ليكلي دي هغه د دې حديث نه هم زيات ضعيف دي كوم ته چې امام بخاري رحمه الله ضعيف وئيلي دي .
د ضعيف حديث د حكم تفصيل زما په رساله «په ضعيف حديث باندې په عمل كولو كښې مفاسد» كښې موجود دي . دا رساله په اردو كښې ده (مترجم)

الحاق

د ليكلو په وخت كښې د فضيلت د منكرينو د تفصيل سره متعلق پنځه كتابه زما وړاندې وو ، د كومو عبارتونه چې ليكلي شوې دي ، د ليك د سر ته رسولو نه پس شپږم كتاب (اقتضاء الصراط لابن تيميه) كښې هم د منكرينو د تفصيل بيان تر لاسه شو چې هغه هم لاندې ليكلي شى .

(۱) قال الامام ابن تيميه رحمه الله : ومن العلماء من السلف من اهل المدينة وغيرهم من الخلف من انكر فضلها وطعن في الاحاديث الواردة فيها كعديده ان الله يفرح فيها لاكثر من عدد شعر غنم بني كلب (وقال : لا فرق بينهما وبين غيرها . لكن الذي عليه كفير من اهل العلم او اكثرهم من اصحابنا وغيرهم : حلى تفصيلها و عليه بدل نص احمد رحمه الله لمعتمد الاحاديث الواردة فيها و ما يصدق ذلك من الآثار السلفية و روى بعض فضائلها في المسانيد والسنن و ان كان قد وضع فيها اشياء آخرها ما صوم يوم النصف مفردا فلا اصل لمبطل الرافضه كروى (اقتضاء الصراط المستقيم : ص ۳۰)

د مدينې د خلقو نه سلفو علماؤ او د مدينې د علماؤ نه بغير هم ځينو علماؤ د دې شېبې د فضيلت نه انكار كړې دي او په دې حقله چې كوم احاديث وارد شوې دي هغو ته ئې د اعتقاد وېل

نه دې ونيلي .

ليکن ډير يا اکثره علماء د دې د فضيلت قائل دي ، د امام احمد رحمه الله د تصريح نه هم همدا ثابته ده ، په دې حقله د ډيرو احاديثو او د سلفو د آثارو له کبله د دې شپې بعضې فضائل په مسانيدو او په سننو کښې روايت کړې شوې دي ، اگرچه په دې کښې خو د خانه جوړ کړې شوی خيزونه هم گډ کړې شوې دي ، د دې ورځې د روژې څه ثبوت نشته ، بلکه خان له يواځې د دې ورځې روژه نيول مکروه دی .

د دې نه دا لاندې خبرې ثابتې شوې :

۱ - د امام احمد رحمه الله نه د تفصيل د روايت ثبوت ، ليکن دې حقيقت نه مخ نه شی اړول کيدې چې د امام ابن تيميه رحمه الله وفات په ۷۲۸ هجري کښې شوې دې او د امام ابن رجب وفات په ۷۹۵ هجري کښې شوې دې ، د درې شپيتو کالو غونډې لويه موده کښې هم دا روايت امام ابن رجب رحمه الله ته ونه رسيدلو او حال دا چې دې د حنبلي مذهب مشهور امام دې ، د دې نه دا خبره ثابتيږي چې دا روايت ډير غير مشهور او غير معروف دې ، د دې وجې نه امام ابن رجب رحمه الله (ولا يعرف للامام احمد رحمه الله كلام) او فرمائيل .

۲ - د دې نه د امام ابن رجب رحمه الله د تحقيق نوره مرسته هم وشوه او دا حقيقت نور هم زيات واضحه شو چې د ديوبند علماء او د امام مالک ملگری رحمه الله د نفس فضيلت منکر دی . د نجم غيطی رحمه الله خيال صحيح ندې چې دا حضرات صرف د اجتماع او د احتفال منکر دی او د نفس فضيلت قائله دی .

د علامه طرطوشي او د علامه پتني رحمهما الله په ليکونو کښې د نفس فضيلت نه د انکار صراحت وړاندې تير شوې دې او د زید ابن اسلم دا ارشاد هم چې : **ما ادركنا احدا من مشايخنا و فقهاءنا يلتفتون الى الهمة البراءة و فضلها على غيرها** .

«مونږ په خپلو مشايخو او فقهاؤ کښې يو هم داسې نه دې موندلې چې هغه د شعبان د مياشتې د نيمايي شپې اړخ ته څه التفات کولو او يايي دې لره نې په نورو شپو باندې څه فضيلت ورکولو ، زید ابن اسلم رحمه الله ډير د لوڼې مرتبې تابعی او ډير لوڼې محدث او فقيه دې ، د دوی مشايخ او فقهاء صحابه کرام ه او لوڼې لوڼې تابعين رحمه الله دي ، او د مدينې منورې اسلاف فقهاء همدا حضرات دي ، د دې وجې نه چې دوی مدني دي . ولله سبحان و تعالی اعلم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَيْهِنَّ﴾

ضمیمه

الكلام البديع في احكام التوزيع

- د مدرسې خزانہ د بیت المال په حکم کښې ده
- د امت د اکابرینو د لیکنو په رڼا کښې

ضمیمه : الكلام البديع في احكام التوزيع

د احسن الفتاوى په رومبې جلد كتاب العلم والعلماء کښې

ليکوالان :

- ۱- حضرت مولانا رشید احمد گنگوہی قدس الله سره .
 - ۲- حضرت مولانا خلیل احمد صاحب سهارنپوری قدس الله سره .
 - ۳- حضرت حکیم الامتہ قدس الله سره .
- په امداد المفتیین کښې د ذکر کړې شوو لیکنو نه په استدلال کولو کښې غلطی او د ذکر کړې شوو لیکنو وضاحت او تشریح
 - د دې نه د ثابتیدونکي حکمونو تفصیل
 - د رسالې «الكلام البديع» د ځینی ځایونو اصلاح

کتاب العلم و العلماء

ضمیمه

الکلام البدیع فی احکام التوزیع

سوال ترننه پورې مونږ د ټولو عالمانو نه همدا اوریدلې دی چې د مدرسو د زکوة د پیسو مصرف صرف دا دې چې دا دې فقیرانو طالبانو ته په حیث د ملک ورکړې شی. ددې نه بغير به زکوة نه ادا کیږي، د مدرسې په آبادۍ، په کتب خانه او د استاذانو په تنخوا کېنې د زکوة د پیسو نه خرج کول ناروا دی، او تاسو هم په احسن الفتاوی کېنې لیکلی دی چې د زکوة د پیسو نه د مدرسې د آبادۍ کول او د استاذانو تنخوا ورکول روا نه دی. لیکن اوس په امداد المفتین چې له دارالاشاعت کراچي نه چاپ شوې دې د هغې صفحه ۱۰۸۱ نه تر د ۱۰۸۲ پورې مې یو نوې تحقیق د نظر لاندې راغې چې په هغې کېنې یې دا لیکلی دی چې د زکوة د پیسو نه کتب خانې د پاره د کتابونه اخستل او د مدرسې په آبادۍ باندې خرڅ کول روا دی. او په دې باندې ېې د حضرت مولانا رشید احمد گنګوهری، د حضرت مولانا خلیل احمد سهارنپوری او د حضرت مولانا اشرف علی تھانوی رحمۃ اللہ علیہ فتوا گانې نقل کړې دی.

د دې ټول لیکنو فتوؤ کاږی یعنی نقل ستاسو په خدمت کېنې درلیرم، تاسو دا وگورئ او فیصله وکړئ او د مسئلې مکمل تحقیق او وضاحت وکړئ او مونږ ته د شکریې موقع راکړئ ښینوا توجروا

د امداد المفتین لیکنه او عبارت

السؤال تاسو په خپله رساله (اماطة التشکیمک فی افاطة الزکوة بالتعلمک) کېنې د مدرسې مهتممان د صدقې د عاملینو په حکم کېنې ندی گرځولی. چې نتیجه ېې دا راوځی چې د مهتممانو په اخستلو د مال د خاوندانو زکوة نه ادا کیږي ترڅو پورې چې هغه د زکوة په مستحقینو باندې خرج نکړي شی. نو دپه امداد المفتین کېنې په صفحه ۲۲۳ کتاب الزکوة کېنې لیکلې شوې دی اوس که چرې اوونلې شی چې مهتممان هم د صدقې د عاملانو په شان د فقیرانو وکیلان دی. یعنی د طالبانو وکیلان دی نو رومې خو دا قیاس کول صحیح نه دی. ځکه چې دلته خو د طالبانو له اړخه نه د وکالت څه معامله دوی سره شوې ده او که چیرې شوې هم وی نو هغه به د شمار او د یو څو طالبانو له اړخه وی چې هغه به د دوی په تللو باندې ختمه شی او بیا به له سره نورو طالبو سره هغه معامله د وکالت کول غواړی او ښکاره خبره ده چې دا جرته هم نه کیږي. او به عدول دا کیدي شی. ځکه چې طالبان همیشہ همیشہ بدلېری راندلېری او نه د مدرسې مهمانان د مدرسې

ولایت په خپله حاصلېږي. او نه هغه د امیر المؤمنین له اړخه چې صاحب د ولایت عام وی مامور دې. چې د هغې په بنا دې په شرعی توګه د فقیرانو وکیل ومنلې شی، بلکه حقیقت دا دې چې مهمم او د هغه ټول سفیران ټول په ټوله د مال د خاوند وکیلان وی، ترڅو پورې چې مال د هغوی په لاس کښې وی نو دا به همداسې وی لکه چې د مال مالک سره وی. د زکوٰۃ ادا کیدل به په هغه وخت کښې کیږي چې دا حضرات ټې د زکوٰۃ په مصرف کښې خرچ کړي، بلکه فقهانو رحمۃ اللہ علیہ د دې خبرې هم تصریح کړې ده چې دامیر المؤمنین عمومی والی ته او د هغه عاملانو ته هم په هر حال او په هر مال کښې د صدقې اخستلو حق او اختیار نشته بلکه صرف په هغه ښکاره مالونو کښې ورته حق شته چې د هغې د حفاظت ذمه واری په عاملانو د حکومت وی، او په دې مالونو کښې به هم ورته دا حق تر هغه وخته پورې حاصل وی چې عاملان د حکومت دا خپله ذمه واری د حفاظت تر سره کوی او که چیرې اسلامی حکومت د هغوی د دې ښکاره مال د حفاظت ذمه واری نه شی تر سره کولې نو بیا ورته په دې ښکاره مالونو کښې د صدقې د اخستلو حق هم نه دې حاصل. لاندینی روایات په دې باندې شاهد دی:

وفي الميسوط: وثبوت حق الاختيار باعتبار الحاجة الى الحماية.

وفي البداهة في شرط العاشر: هو حر مسلم غير هاشمي قادر على الحماية من اللصوص والقطاع لان الحماية بالحماية. (شامية: ج ۱، ص ۵). وقال الشافعي رحمۃ اللہ علیہ قبل ذلك: ويظهر لي ان اهل الحرب لو غلبوا على بلدة من بلادنا كذلك (اي يودي المالك بنفسه ولا حق للسلطان فيه) لتعليل اصل المسألة بان الامام لم يحرمهم الحماية بالحماية. (شامية: ج ۲، ص ۳۷)

د دې وجې نه د مدرسې مهمتمان په هيڅ توګه هم د امیر المؤمنین یا د هغه د صدقې د عاملانو په شان د فقیرانو وکیلان نشي ګرځولې کیدې.

او د حضرت تهانوی رحمۃ اللہ علیہ په يو څو مسئلو کښې د حضرت خليل احمد سهارنپوری رحمۃ اللہ علیہ سره خط او کتابت وشول. دا مکاتبه د امداد الفتاوی په زور چاپ مجتبیانی هند کښې په ج ۴، ص ۲۲۷ نه تر ۲۳۲ پورې او په نوې چاپ کښې د امداد الفتاوی په شپږم جلد کښې د ص ۲۶۸ نه تر ۲۷۷ پورې په عنوان د (بعضی از تحریرات سیدنا مولانا خليل احمد صاحب دامت برکاتهم که در جواب سوالات صاحب فتاوی صدور یافته بمناسبت مقام در آخر ملحق کرده شد) سره ذکر کړې شوې ده، په دې بیانو کښې د دې مسئلې سره متعلق عبارتونه بیل بیل دی. ضمیمه خوان خليل کښې په ص ۲۸ باندې حضرت شیخ الحدیث مولانا محمد ذکریا صاحب دامت برکاتهم دا بیل بیل عبارتونه ایوځای کړې دي چې د هغې ټول تفصیل دا رنگه دي

مدرسی ته چې کومې پیسې راځي که چیرې دا وقف وی نو د عین د باقی پاتې کېدو سره سم اخستل پکښې کوم دی؟ او که چیرې دا د ورکوونکي ملک وی نو د هغه د وفات نه پس وارثانو ته د دې واپس کول واجب دي.

جواب د دې عاجز په نيزد د مدرسو پیسې وقف نه دي. البته د مدرسي اهل د بیت المال د عاملانو په شان د ورکوونکو او د اخستونکو له اړخه وکیلان دي. د دې وجې نه به نه په دې کښې زکوٰۃ واجیږي او نه نې ورکوونکي واپس اخستې شي.

مکروه سوال حضرت مخدومنا دام الله ظلال فیوضهم علینا، السلام علیک ورحمة الله و برکاته ۱ د حضرت شفانامه (خط) د مرض د زائله کیدو سبب وگرځیدله (یعنی د مسئلې د حل کیدو) لیکند زما د شبهې بنیاد لا تراوسه پورې ختم ندې (یعنی په سوال کښې څه شک او شبهه مې پاتې ده) د دې نه پس خبره دا ده چې رومې نمبر خو د معجزاتو په حقله دې او دویم نمبر دا دې چې د بیت المال عاملان د امیرالمؤمنین له اړخه مقرر کړي شوي وی، او امیرالمؤمنین ته عام ولایت حاصل دي، له دې کبله هغه د ټولو وکیل جوړیدي شي او چې کوم څیز د مهتم وکیل او عامل کیدل، په دې باندې قیاس کړي شوي دي په هغې کښې عام ولایت نشته، د دې وجې نه به د اخستونکي وکیل څنگه جوړیږي؟ ځکه چې د وکالت تصریح پکښې نشته او نه په کښې څه دلالت شته او په مقيس علیه کښې (یعنی د امیرالمؤمنین او د هغه د عاملانو) دلالت شته هغه دا چې ټول خلق د ده د تابعداري لاندې دي او د هغه تابعداري کول واجب دي.

جواب زموږ قدرمنده ادام الله فیوضکم، السلام علیکم ورحمة الله و برکاته ۱ زما په خیال کښې په بادشاه کښې دوه صفتونه وی. یو حکومت چې د هغې فائده د حدودو او د قصاص نافذول دي. او دویم د عامو خلقو د حقونو انتظام کول، په رومې کار کښې هیڅ څوک د بادشاه سره برابریدې نشي او په دویم کار کښې د معاملو کوونکي او ماتوونکي د ده په ځای اودریدې شي. ځکه چې د اهل حل او عقد د رايې او مشورې سره د سلطان مقرول پیوسته دي. چې دا خبره د انتظام د باب نه ده. د دې وجې نه د مدرسو د مالی انتظام کول چې دا د مال د خاوند په رضا او د طالبانو په رضا وی د دین د باقی ساتلو د پاره وکړي شو دا به په اولي طریقې سره معتبر وی. لږ غور او فکر وکړئ د جمعي د مونځ د پاره د عامو خلقو د امام مقرولو انتظام کول په جزئیاتو کښې د دې مثال کېدې شي. والسلام

خلیل احمد عفی عنه

۵ رجب ۱۳۲۵ هجری

همدغه رنگي يو سوال جا د حضرت گنگوہي قدس الله سره نه هم کړی وو. د هغې جواب گنگوہي ^{رحمۃ} ورکړو چې د هغې ذکر په تذکرۃ الرشید کښې په اولن حصه کسي به صفحه ۱۶۴

کڻي موجود ڏي ڇي عبارت ٿي دا شان ڏي.

شبهه: مدرسي ته ڇي کومي چندي وغيره راڻي د هغي دا پيسي وقف ڏي او که مملوک ڏي؟
که چري وقف وي نو د عين بقاء واجبه ده او د هلاکت په خائي کڻي د هغي خرڅ کول جائز نه ڏي.
او که چري مملوک وي او مهتم صرف وکيل وي نو د ورکونکي په مرگ باندې دا پيسي بيا د
هغه غريبانانو وارثانو حق ڏي د ڏي وارثانو لټول بيا په وکيل باندې واجب ڏي.

د شارع ﷺ او د هغوی د خلفاء څي کومه زمانه وه د هغه زمانې په بيت المال کڻي همدا
اشکال جاري کيدې شي، ډير سوچ مي وکړو خو د شريعت په قواعدو سره حل نه شو او د مختلفو
چندو گډون هلاکيدل ڏي او د ملک هلاکونکي ڇي په هلاکيدونکي مال کڻي کوم خرڅ وکړي نو
دا به د هغه تبرع وي او د مالکانو لپاره به ضامن وي، که چيري داسې وي نو د مدرسي په اهل
باندې يا د ډلي په مشر باندې دا سخت وخت ڏي، اميد ڏي ڇي مونږ ته به تاسو ښه جواب راکوي.

جواب: (له اړخه د قطب عالم) د مدرسي مهتم قيم او د ټولو طالبانو نائب وي لکه ڇي
اميرالمؤمنين د ټولو خلقو نائب وي، نو ڇي چا يو مهتم له څه څيز ورکړو نو په هغي باندې د
مهتم قبضه داسې ده لکه د طالبانو قبضه، د ډه په قبضي سره دا د ورکونکي د ملک نه اووتلو
او د طالبانو په ملک کڻي داخل شو، اگر ڇي دا مجهول ملکيت والذوات وي (يعني مالک کڻي
ټي تجاهل ڏي، ليکن نائب خو ټي ټاکلي شوې ڏي، نو اوس د ڏي خبرې نه پس د ورکونکي د
مرگ نه پس د وارثانو د ورکونکي په ڏي کڻي هيڅ ملکيت نشته ڏي، او مهتم په بعضو وجوهو
کڻي د ورکونکي وکيل هم کيدې شي، هر څه ڇي وي خو دا نه وقف مال ڏي او نه د ورکونکي د
وارثانو ملکيت ڏي، او نه په خپله د ورکونکي ملکيت پاتې شو، والله سبحانه وتعالى اعلم.
تذكرة الرشيد رومبي حصه، ۱۲۴، ۱۲۵ مطبوعه سادهوره ضميمه خوان خليل: ص ۲۹، ۳۰.

په امداد المفتين کڻي د چاپ شوې رسالې (اماطة التهمك في اناطة الزکوة بالتعليم) کڻي ټي
مهتمين د مدرسو عاملين د صدقې ندي ښودلي. بلکه د چندي ورکونکو وکيل ټي ښودلي ڏي،
د حضرت گنگوڅي رحمته الله عليه او دنورو اکابرينو ذکر کړې شوې فتوي نه پس په ڏي معامله کڻي ستاسو
تحقيق څنگه ڏي؟ د ڏي د وضاحت ضرورت ڏي ښينو توجرو.

السائل العبد امين اشرف عفا الله عنه

متعلم درجه تخصص في الفقه دارالافتاء دارالعلوم کراچي نمبر ۱۴

ذيقعدة ۱۳۹۵ هجري

جواب له اړخه د مفتي محمد شفيع صاحب رحمته الله عليه څخه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى:

اما بعد : د زکوة د ملکيت د مسئلې په حقله زما رساله چې په کال ۱۳۲۱ هجري کښې ليکلې شوې وه، او د امداد المفتيين د جزیه حيثيت سره څو څو وارې چاپ شوه، په هغې کښې د مهتممينو د مدرسې حکم د صدقې د عاملانو نه بيل د دې شېبې له کبله ليکلې شوې وو کومه چې په خپله سيدی حکيم الامه رحمته الله عليه وړاندې کړې ده، ليکن هر کله چې دا شېبه د راس الفقهاء حضرت خليل احمد سهارنپوری رحمته الله عليه ته وړاندې کړې شوه نو د حضرت حکيم الامه رحمته الله عليه دا شېبه ختمه شوه، او هغوی هم په دې حکم باندې مطمئن شو کوم چې قدر مند حضرت ليکلې وو، يعنی د نن سبا مهتمان د مدرسو دا د صدقې د عاملانو په حکم کښې داخل دی او د فقيرانو له اړخه وکيلان دی. د زکوة د ورکوونکو وکيلان صرف په دې درجه کښې دی چې هغوی دوی لره د فقيرانو وکيلان وگڼل او خپله چنده ئې دوی ته ورکړه، نو هر کله چې د فقيرانو د وکيل په حيث سره چنده د ده په ملک کښې داخله شوه نو دا چنده د فقيرانو ملک شو او د زکوة ورکوونکو زکوة اداء شو خبره خو صرف په دومره وضاحت سره ښکاره شوې وه خو د دې نور وضاحت او مرسته د دې وخت د ابو حنيفه صغير حضرت مولانا رشيد احمد گنگوہی رحمته الله عليه د دې فتوې نه هم وشوه کومه چې هغوی په تذکره الرشيد کښې د مولانا صادق اليقين صاحب رحمته الله عليه د يو سوال په جواب کښې ليکلې وه، چې په هغې کښې د دې خبرې تصريح ده چې اگرچه دا طالبان او فقيران مجهول الملکيت والذوات دی، خو د دې باوجود د دوی ملکيت د مهتمانو د پاره عرفاً ثابت شو او د دوی قبضه دا د فقيرانو قبضه شوه

د حضرت گنگوہی رحمته الله عليه د دې مدللې فتوې او د حضرت مولانا خليل احمد قدس الله سره د دې تحقيق او په دې باندې د حضرت حکيم الامه رحمته الله عليه د تسليم او تصديق نه پس په دې مسئله کښې څو څه اشکال باقی پاتې نه شو. ليکن زه عاجز چې کله پاکستان ته راغلم او دلته مې دارالعلوم قائم کړو نو ما احتباطاً دا صورت خپل کړو. اکومو طالبانو ته چې په دارالعلوم کښې داخله ورکولې شې نو د هغوی د داخلي په فارم باندې د توکيل مضمون د هر يو طالب علم له اړخه د مدرسې مهتمم د پاره يا مهتمم چې چا لره مامور کړې هغه د پاره چاپ کړې شو او هر يو داخليدونکې طالب به ښه په باقاعدگي سره د مدرسې مهتمم له خپله اړخه د زکوة د اخستلو وکيل کولو او په عامو فقيرانو د خرج کولو به ئې هم وکيل کولو، دغه رنگي به د مدرسې مهتمم هر کال د داخليدونکو د شمار د طالبانو وکيل وو، او د هغوی له اړخه به د طالبانو په هر مصرف د خرج کولو مجاز هم وو، او په داسې کولو سره د مجهول الملکيت والذوات هغه شېبه هماغسې

پاتې نشوه، د دې وجې نه زه په امداد المفتیین کښې د چاپ شوی د دې مسئلې په حقله د خپل عبارت نه رجوع کوم او همدا فیصله قبلوم کومه فیصله چې د دې ټولو اکابرینو ده، یعنی دا خبره چې د دې زمانې مهتمان یا د دوی له اړخه چې کوم کسان د زکوة د اخستلو د پاره مقرر کړې شوي دي هغوی چې دا اخلی نو د فقیرانو د وکیل په حیثیت سره ئې اخلی، او د دوی لاس ته په رارسیدو سره د زکوة د ورکونکو زکوة ادا کیږي.

يو ضروري خبرداري

په دې تحقیق کښې خو یو د مدرسې د مهتمانو د پاره آسانې شوه چې هغوی ته د هر سړي د زکوة مال او د هغې حساب لیکل خان له خان له د لیکلو ضرورت پاتې نه شو، او که د خرچ کولو نه وړاندې د زکوة د ورکونکي انتقال وشو نو د هغه وارثانو ته د دې د ورکولو ضرورت نشته، او د زکوة ورکونکو ته دا فائده ورسیده چې د هغوی زکوة د مخې سره اداء شو، لیکن د مدرسې د مهتمانو په څت باندې د آخرت یو لوی بوج راپریوتلو، چې هغه د زرگونو فقیرانو له اړخه وکیل دې چې د هغوی نومونه او آدرسونه یاد ساتل هم گران دی، چې که خدای دې نه کړي د دې مال په خرچ کولو کښې څه غلطی وشي نو چې بیا د هغوی نه معافی وغوښتلې شي، د دې وجې نه د مدرسې مهتمانو که د غریبانو طالبانو د ضرورتونو نه بغیر دا مال په څه بل څه کار کښې خرچ کړو نو دا به یو داسې جرم وي چې د دې د نقصان پوره کول به د دوی د وس نه بهرو، د دې وجې نه په دې ټولو حضراتو دا لازم دی چې د مدرسې د چندې پیسې صرف او صرف په هغه ضرورتونو کښې خرچ کړي کوم چې د فقیرانو طالبانو سره تعلق لري لکه د هغوی خوراک، لباس، دوائی علاج، او د هغوی د اوسیدو انتظام کول او د هغوی د پاره کتابونه اخستل وغیره وغیره

ولسمه سمانه و تعالى اعلم

بنده محمد شفیع عفا الله عنه

دارالعلوم کراچی نمبر ۱۴

۷ ذیقعدہ ۱۳۹۵ هجری

الجواب باسم ملهم الصواب په حقیقت کښې دلته درې مسئلې مسئلې دي

۱ - د حکومت د عامل یا د مدرسې د مهتمم لخوا قبضه کول د ورکونکي د ملک زائله کیدونکي کیدل

۲ - د عامل یا د مهتمم په قبضي سره د زکوة ادا کیدل

۳ - د عامل یا د مهتمم د زکوة مال لږه په نورو مصرفونو کښې خرچ کول

رومبی مسئله د عامل یا د مدرسې د مهمتم په قبضې سره د ورکونکي ملکیت ختمیږي، د دې په تفصیل او د دلائلو سره بحث زما په رساله (الکلام المدعی فی احکام العوزیع) کښې شته، چې دا د احسن الفتاوی په ورومبی جلد کښې په کتاب العلم کښې موجود ده.

دویمه مسئله د دې په حقله زما رومبی رائي دا وه چې د مدرسې مهمتم په حکم د عامل د حکومت کښې نډې، د عامل په قبضه کولو سره زکوة ادا کیږي لیکن د مهمتم په قبضه کولو سره زکوة نه ادا کیږي. مهمتم ئې چې تر څو پورې د طالبانو په قبضه کښې ور نه کړي نو تر هغې وخته پورې زکوة نه ادا کیږي. په امداد المفتیین کښې هم وړاندې همداسې لیکلې شوې وو او په امداد الفتاوی کښې هم همداسې لیکلې شوې وو، لیکن د امداد المفتیین کوم نوې لیک چې تاسو را بیرلې دې په هغې کښې چې مې د حضرت گنګوهی قدس الله سره او د مولانا سهارنپوری ~~رحمته~~ تحقیق ولیدلو نو اوس زما رائي بدله شوه اوس زما رائي دا ده چې د عامل د قبضې په شان د مهمتم په قبضې سره هم زکوة ادا کیږي.

د حکومت د عامل او د مدرسې د مهمتم د پاره دا روا نه دی چې د زکوة پیسې دې په نورو مصرفونو کښې خرچ کړي، د دې وجې نه د زکوة د پیسو نه د مدرسې آبادی کول د مدرسې د پاره کتابونه اخستل او د استاذانو تنخواگانې ورکول روا نه دی. کوم عامل یا مهمتم چې داسې کوي نو هغه به سخت گنهگار وي او په هغه باندې به د دې روپو ضمان ورکول واجب وي، د مذهب کتابونه په دې خیر باندې متفق دی چې د بیت المال د صدقې د مالونو مصرف دا دې چې دا دې مسکینانو ته د تملیک په توګه ورکړې شی. عامل ته بلکه په خپله سلطان ته هم دا اختیار نشته چې هغه دې د صدقې مالونه په نورو مصرفونو کښې خرچ کړي، د فقهي په عبارتونو کښې د قبض العامل قبض الفقیر همدا مطلب دي او عامل لره د فقیرانو د وکیل جوړولو همدا مطلب دي چې د عامل په قبضه کولو سره د ورکونکي ملکیت ختم شی او د هغه زکوة ادا شی، دا مطلب ئې نډې چې د دې نه پس په عامل باندې فقیرانو لره د دې مال مالکان جوړول واجب ندی او چې هغه ئې چرته غواړي نو خرچ کولې ئې شی.

په را بیرلې شوی لیک کښې د درې وارو اکابرینو د لیک د ذکر کړې شوې مسئلې د بحث سره هیڅ تعلق نشته، دا ټول لیکونه د رومبی مسئلې سره تعلق لري، د دې لیکونو په سوالونو کښې چې کوم اشکالات وړاندې کړې شوې دي او د هغې حل کول غوښتلې شوې دي دا صرف د رومبی مسئلې سره تعلق لري. باقی پاتې د دوو مسئلو په حقله نه په سوال کښې څه تعرض شته او نه په جواب کښې، خو دومره خبره ده چې د رومبی مسئلې په جواب سره د باقی پاتې دوو مسئلو جواب هم واضحه کیږي. د جواب بناء دا ده چې مهمتم په شان د امیر دي، د دې نه د درې وارو مسئلو حاصلیدونکي جوابونه داسې دي.

۱- د مهمتم قبضي کولو سره د ورکونکي ملک زائله کيږي.

۲- د مهمتم په قبضه کولو سره زکوٰۃ ادا کيږي.

۳- د مهمتم د قبضه کولو نه پس هم مسکينانو طالبانو ته دا مال په طريقه د تمليک ورکول ضروري دی او په غير مصرف کښې د دې خرچ کول روا نه دی.

مهمتم چې د امير قائم مقام ومنلې شی نو د دې اثر په رومبو دوو مسئلو باندې غورځيږي او په دريمه مسئله باندې نې څه اثر نه غورځيږي، يعنی دا مال په څه بل څه مصرف کښې خرچ کول روا نه دی.

په دې حقله د فقهي د نصوصو نه علاوه د دې درې وارو اکابرینو رحمۃ اللہ علیہم تصریحات هم شته.

۱- حضرت گنگوہي رحمۃ اللہ علیہ د انجمن حماية الاسلام سره متعلق د يو سوال په جواب کښې فرمائی: د زکوٰۃ پیسې د جملات د آبادولو په چنده کښې ورکول هم روا نه دی او نه خو دا د يو مدرس په تنخوا کښې ورکولې شی او نه په دې باندې داسې کولې شی چې کتابونه او رسالې دې پرې واخستې شی او وقف دې کړې شی. او نه په محصول کښې د دې ورکول صحيح دی - (فتاوی رشديه ص ۳۲۳).

په الریالی شوی لیک کښې د (تذکرۃ الرشید) نه چې کوم عبارت نقل کړې شوې دې په هغې کښې د (ملک) نه (حق ملک) مراد دې کما هو ظاهر من المقيس علیه.

هرکله چې د مقيس علیه يعنی د امير د قبض نه د فقيرانو ملک نه ثابتيږي نو د مقيس يعنی د مهمتم د قبضي نه به د فقيرانو ملک څنگه ثابت شی. د امير د قبضي نه صرف د ملک حق ثابتيږي کوم چې صرف د دې د پاره چې د زکوٰۃ ادا کيدل صحيح شی ضرورتاً په حکم د حقيقي ملک کښې گنلې شوې دی. کما او هغه فی الکلام المدعی. د فتاوی رشديه نه د دې نور هم وضاحت وشو چې د امير قبضه کولو سره د فقير ملک نه ثابتيږي.

۲- حضرت سهارنپوری رحمۃ اللہ علیہ د انجمن کسانو ته د زکوٰۃ ورکولو په حقله فرمائی: او چې کوم فقيران دې هغوی ته په توگه د تمليک زکوٰۃ ورکول صحيح دی، بيا هغوی ته د دې اختيار دې چې په کوم مصرف کښې نې خونه وی خرچ دې کړي، او که هغوی ته د تمليک په توگه ورنه کړې شی بلکه د توکيل په توگه ورته ورکړې شی نو صحيح ده خو په دې صورت کښې به په هغوی دا واجب وی چې د زکوٰۃ په مصارفو کښې دې خرچ کړي او که چيرې هغوی دا زکوٰۃ په مصرف کښې خرچ نه کړو نو زکوٰۃ ادا نه شو. البته په غير مصرف د زکوٰۃ کښې یی د تمليک نه پس خرچ کولې شی لکه چې څنگه په مدرسو کښې معمول دي. (فتاوی خلیلیه ص ۱۵۴).

په دې لیک کښې دا اشکال دې چې دوی مهمتم لره د امير قائم مقام گرځوی نو بيا نې د هغه په

قبضه کولو سره د زکوٰۃ نه ادا کیدو فتوی ولې ورکړه؟

د دې درې جوابونه کیدې شی : ۱- دوی مهمتم د امیر په حکم کښې د ضرورت په توګه ګرځولې دي، د دوی په خیال کښې په دویمه مسئله کښې داسې سخت ضرورت نه وو د دې وجې نه شې هغه په خپل اصل باندې پریښودله.

۲- په دې فتوی باندې تاریخ ندې لیکلې شوې کیدې شی چې دا فتوی مهمتم لره د امیر په حکم کښې د ګرځولو نه وړاندې وی.

۳- راجح احتمال دا دي چې دوی مهمتم لره د امیر په حکم کښې د ګرځولو د خیال نه رجوع کړې وه او دا فتوی د هغې نه پس ورکړې شوې ده، دې احتمال ته د راجحیت دوه وجې دي.

یوه دا چې هغه لیک چې په هغې کښې دوئ (خلیل احمد) مهمتم لره د امیر په حکم کښې ګرځولې دي هغه د دوئ په مجموعه فتاوی کښې نه دي ګډ کړې شوې.

دویمه وجه دا ده چې د حضرت حکیم الامه د دې خیال سره دوئ اتفاق و نه کړو لکه څنګه چې وړاندې راروان دی، د دې وجې نه دا خبره لرې نده چې کیدې شی چې دوئ هم رجوع کړې وی

۳- د حضرت سهارنپوری او د حضرت حکیم الامه قدس سرهما په مینځ کښې په ۱۳۲۵

هجری کښې خط او کتابت شوې دي، او د هغې نه صرف څلور کاله پس په کال ۱۳۲۹ هجری کښې

هغوی د یو سوال په جواب کښې فرمایلي دي : (په ښکاره مهمتم د زکوٰۃ د ورکونکي وکیل دي،

د دې وجې نه ده لره د زکوٰۃ مال په تنخوا کښې ورکول (او د کتابونو په اخستلو کښې ورکول، روا

نه دی (الی قوله) او که مهمتم لره د طالبانو وکیل هم فرض کړې شی نو بیا به د هغه قبضه په شان د

طالبانو د قبضې ګڼلې کیږي، لیکن که د طالبانو لاس ته دا مال ورشي نو آیا هغوی به دا مال په

تنخوا وغیره کښې خرچ کوي؟ دغه رنگې مهمتم لره هم پکار دی چې هغه هم دا مال د طالبانو د

خاصو ضرورتونو نه علاوه په نورو ځایونو کښې خرچ نکړي، لکه څه رنگه چې امیر المؤمنین د

فقیرانو نائب وی لیکن د بیت المال نه پیسې په نورو مصرفونو کښې نه شی خرچ کولې.

(امداد الفتاوی ج ۳، ص ۲۶۱)

د دې نه دوه خبرې ثابتې شوې

۱- د حضرت سهارنپوری جواب یعنی مهمتم لره د امیر په ځای ګرځولو سره حکیم الامه قدس

سره اتفاق ندې کړې

۲- د امیر په ځای تسلیمولو په صورت کښې هم د فقیر د تملیک شرط نه ساقطیږي، امیر

المؤمنین هم د بیت المال نه په نورو مصرفونو کښې خرچ نشي کولې

دلته دې هم دا خبره د خاطر لاندې وی چې د امیر په ولایت او د مهمتم په وکالت کښې فرق دي

امیر چې ورسره عام ولایت او اختیار وی بیا هم دې په نورو مصرفونو کښې خرچ نه شی

کولې، ځکه چې بیت المال د فقیرانو ملک نه دی، په دې کښې د هغوی صرف د ملک حق دی، د دې وجې نه هغوی په دې کښې د تصرف کولو اختیار نه لری، په خپله ورته څه اختیار نشته نو د بل د پاره به د دوی اجازت څنگه معتبر وی.

د مهمتم په وکالت کښې دا تفصیل دی که طالبان ئې د تصرف وکیل هم وگرځوی نو بیا به د دې روپو حکم په شان د بیت المال وی یعنی د طالبانو په اذن سره ئې هم په نورو مصرفونو کښې خرچ کول ناروا دی.

او که د تملیک وکالت ورسره وکړی یعنی طالبان ئې د خپل ملکیت وکیل وگرځوی نو بیا د ټولو طالبانو په رضا سره په نورو مصرفونو کښې خرچ روا دی، لیکن د ټولو د طالبانو د رضا معلومولو څه صورت ممکن ندي، بلکه د دې بالعکس که وکتلې شی نو د رضا نشتوالې یقیني دي. کما مر من نص حکیم الامه قدس سره.

د دې نه علاوه په دې کښې څلور نورې خبرې داسې دي چې په خاطر کښې د ساتلو دی د دغه پنځو خبرو چې په خاطر کښې د ساتلو قابلې دي تفصیل وړاندې راوړان دي.

۴ - پورته په دریم نمبر کښې دا خبره تیره شوې ده چې د حضرت حکیم الامه او د حضرت سهارنبوری قدس سرهما په مینځ کښې مکاتبت په ۱۳۲۵ هجری کښې شوې وو، او حضرت مفتی محمد شفیع رحمته الله رساله (اماطة التعشکیک فی اناطة الزکوة بالتملیک) په کال ۱۳۲۱ کښې لیکلې وه. د ذکر کړې شوې رسالې په آخره کښې د حضرت تهانوی رحمته الله دا لیک موجود دي:

(ما ټول په ټوله وکتلو او د زړه نه مې درته دعا وه وتله صرف دوه ځایونه داسې دی چې هلته تاسو د استنباط په ځای استدلال لیکلې دي د استنباط د ټکی نه بیا د غیر منصوص کیدو شبهه راځي، د دې رسالې پوره تحقیق په آخره کښې داسې لیکلې شوې دي:

«د مدرسې مهمتم په هیڅ شان هم د فقیرانو وکیل په شان د امیرالمومنین یا د صدقې د عاملانو نه شی گرځولې، ځکه چې نه خود ته ولایت عامه حاصل دي او نه د ده حفاظت کولو ته د مسلمانانو د مالونو په ساتنه کښې څه دخل شته، او که فرض کړه ده سره د امیرالمومنین غوندې اختیارات وي هم نو بیا هم امیرالمومنین ته دا کوم ځای روا دی چې د زکوة مال دې بغیر د فقیرانو د ملک گرځولو نه د خلقو د عامې فائدې په کارونو کښې خرچ کړی، د دې وجې نه چې کوم مشکلات وړاندې کړې شوې دي هغه په دې هم نه رفع کیږي چې مهمتم لره امیرالمومنین یا عامل د صدقې فرض کړې شی هغه هم هغسې باقی پاتې دی. د دې مشکلاتو حل د زکوة د مال نه نشي کیدي. بلکه که کوه اسلامی حکومت وی نو د دې د پاره نور مدونه شته دي. او که اسلامی حکومت نه وی نو مسلمانان دې د خپل وس او طاقت مناسب په دې خیراتونو او د وقف د کارونو د پاره جنده وکړي یا دې په شخصي توگه دا ضرورتونه تر سره کړي لکه چې په هندوستان یا په

نورو ملكونو كښې د اسلامي خلافت د پورته كيدو نه پس همداسې طرز كيږي او راروان دې. ولله المستعان وعلیه التكلان وهو سمانه و تعالی اعلم.

د دې نه هم هغه دوه خبرې ثابتې شوې كوم چې پورته په دريم نمبر كښې ليكلې شوې دي. يعنې:

۱ - د حضرت سهارنپوري قدس سره، جواب سره حضرت حكيم الامام ^{رحمته الله} اتفاق و نه كړو.

۲ - كه مهتمم د امير په خائ و منلې شي نو بيا هم د تمليك شرط نه ساقطيږي. په خپله د امير د پاره د عامو خلقو د فائدي په كارونو كښې بغير د تمليك نه خرچ كول روا نه دي.

د راليږلي شوې ليك په آخر كښې د هر طالب علم نه د داخلي په فارم باندې د احتياط په توگه د توكيل په مضمون باندې د دستخط كولو تدبير ذكر كړې شوې دي. نو په دې كښې هم دا اشكال شته چې كه د طالبانو له اړخه دا توكيل صرف د قبض او د خرچ كولو نه وي بلكه دا توكيل توكيل د تملك هم وي يعنې د مهتمم په قبضه كولو سره طالبان د مدرسي د ټول مال د زكوة مالكان شي نو بيا هم په دې كښې دا د خاطر لاندې د راوستو بعضې خبرې شته:

۱ - د يو طالب نه هم څوك دا طمع نه شي لرلې چې هغه دې خپل ځان د مدرسي د زكوة د مال د خزانې مالك گڼي او بيا دې خپله دومره لويه سرمايه او پيسه د مدرسي په آبادي يا د كتابونو په اخستو يا په تنخواگانو وركولو كښې د خرچ كولو اجازت په ښه زړه سره وركړي.

د ده په زړه سره د خرچ كولو حال دې داسې معلوم كړې شي چې ده ته دې د ده د سرمايه وركړې شي او بيا دې ورله د مدرسي په آبادي او په كتابونو اخستلو او په تنخواگانو كښې د خرچ كولو د پاره ترغيب وركړې شي نو بيا به معلومه شي او دا د دې خبرې معلومولو يو آسان تدبير دي. پورته د حكيم الامه قدس سره په يو فتوى كښې دا عبارت تير شو چې: (كه چيرې د طالبانو په قبضه كښې دا مال راتلې نو آيا هغوی به دا مال په تنخواگانو كښې وركولو؟)

(امداد الفتاوى ج ۳، ص ۲۲۱)

۲ - چې دومره روپڼ را جمع كړې شي چې كه هغه په ټولو طالبانو باندې تقسيم كړې شي نو هر يو سړى ته دومره روپڼ رسېږي چې هر يو د نصاب مالك گرځي نو اوس مهتمم د پاره نورې پيسې راټولول روا نه دي، بلكه د كال په تيريدو سره به په هر يو طالب باندې زكوة فرض شي. او چې زكوة وركوونكى ته د دې خبرې معلومات وشي او بيا نې ورله هم زكوة وركړو نو زكوة نې ادا نه شو.

قال في العلامة: ولو غلطز كوهو كيله ضمن و كان معبراً الا اذا وكله الفقهاء.

قال العلامة ابن عابدین ^{رحمته الله}: (قوله اذا وكله الفقهاء لانه كلما قبض شيئاً ملكه موصراً عا طاماً لهم بعضه

بعض ووقع زكوة عن الدافع لكنه بشرط ان لا يبلغ المال الذي يبدل الوكيل نصاً بالملو بلغة و علم به الدافع لم

۵. که مهتمم لره مسکینانو د مدرسې په نورو ضرورتونو کښې د خرچ کولو وکیل جوړ کړو
 کښ وکیل د تملک نه دې ګرځولې نو بیا هم په نورو ضرورتونو کښې خرچ کول روا نه دی
 ۶. که مهتمم لره مسکینانو طالبانو وکیل د تملک جوړ کړو نو بیا د هغوی په رضا سره دا مال
 نورو مصرفونو کښې خرچ کول روا دی، لیکن په دې صورت کښې هم دا خبره معلومه ده چې په
 مصرفونو کښې توکیل کیدل هم په ښه زړه سره نه وی نو د دې وجې نه ناروا دی. او د دې د
 سه لا هغه ذکر کړې شوي څلور خبرې هم واخله. لکلهامسة مفاسد کماحررناولله سبحانهوتعالی اعلم
 وضاحت: د طباخ د تنخوا په حقله د اشکال او دهغې جواب په صفحه ۴۰۵ کښې دي

۲۰ ذیقعه ۱۴۰۴ هجری

کتاب التفسير والحديث

تفسير ﴿وَلَوْ نَفَّوْا عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ﴾ ﴿١١﴾ ﴿لَا خُذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ﴾ ﴿١٢﴾ الآية

سوال ﴿وَلَوْ نَفَّوْا عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ﴾ ﴿١١﴾ ﴿لَا خُذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ﴾ ﴿١٢﴾ آیا دا وعید صرف د سیدنا محمد رسول الله ﷺ سره خاص دی او که نه دا خان له یوه قاعده کلیه ده، لکه چې په عقائد النسفی صفحه ۱۰۰ کښې لیکلې شوې دی، او د دې سره د دې خبرې د لاندې د دروغو نبي ته د ۲۳ کالو د نه ورکړې کیدو قول هم شوې دي، (یعنی چې که دا رسول الله ﷺ د دروغو نبي وي نو ده ته به دروشت ۲۳ کاله نه وو ورکړې شوې) که په دې کښې د ۲۳ کاله د دروغو نبي ته د نه ورکړې کیدو قاعده عامه وي نو بیا بهاء الله ایراني کذاب وغیره د نبوت دعوی کونکی خو د ۲۳ کالو نه زیات وخت ژوندې وو، په دې سره د هغه رښتونی کیدل لازمیږي، او د دې سره سره دا خبره هم ثابتېږي چې حضرت زکریا ؑ او حضرت یحییٰ ؑ معاذ الله ثم معاذ الله د دروغو پیغمبران وو ځکه چې دا پیغمبران او دغه رنگې نور معلوم او نامعلومه پیغمبران د نبوت د ورکړې نه لږ وخت پس شهیدان کړي شول، او که چیرې دا قضیه شخصیه وي نو شرح عقائد وغیره کښې خو دي ته قضیه کلیه و نیلې شوې ده د دغه عبارتونو جواب بیا څه دي؟ بیڼوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: اگرچه ځینو مفسرینو د (نقول)، د ضمیر مرجع رسول الله ﷺ ښودلې دي چې په ظاهره ترې نه د تخصیص شبهه ښکاري، لیکن په حقیقت کښې دا یوه قاعده کلیه ده چې ټولو پیغمبرانو ﷺ لره شامله ده، رسول الله ﷺ لره د ضمیر مرجع ګرځولو وجه داده چې د قرآن د نازلیدو په وخت کښې رسول الله ﷺ د دې مصداق وو، او د ۲۳ کال تقيید هم واقعی دي احترازی نه دي. د دروغجنو پیغمبرانو د ډیرې مودې پورې د ژوندی پاتې کیدو په وجه چې کوم اشکال پیدا کیږي د هغې دوه جوابه دي.

۱- اهل العلمین و قطع وتین نه (اماته) مراد دي او دا عامه خبره ده برابره خبره ده که نفساً وي او که حجتاً وي. بهاء الله ایراني وغیره اگرچه د دیروشت کالو نه زیات وخت ژوندې وو لیکن حجتاً ډیر ز مغلوبه شوې وو، حضرت حکیم الامه رحمته الله فرماني (او دا کنایه ده د اماته نه نفساً یا حجتاً، یعنی د دروغو د پیغمبر تائید په حجت سره نه کیږي یا خو هلاک شی او یا په دروغو سره رسوا او ذلیل شی. پس اماته چې مطلقاً دي. دي نه ئې تعبیر په اخذ بعین و قطع وتین سره تشبیهاً وکړو، کمال الحارثان کلان کمن قطع وتینعه. (بیان القرآن)

۲- د دي نه مراد هغه نبي او رسول دي چې د هغه نبوت او رسالت په برهاناتو او دلائلو سره

بشکاره شوې وی. که چرې هغه نعو د الله په الله تعالى باندې دروغ سړی نو په هغه باندې به فوراً د الله تعالى عذاب راشي. د دروغو د نبوت دعوی کوونکې د دې نه نډې مراد یو شیخ الاسلام حضرت مولانا شبیر احمد عثمانی رحمۃ الله علیه فرماني

نبی د الله په کلام کښې خیانت نه شی کولې

حضرت شاه عبدالقادر رحمۃ الله علیه لیکي یعنی که په الله تعالى باندې نې دروغ ترلې نو د ټولو نه ومېي به الله تعالى د هغه دشمن وي او نیولو به نې. ځکه چې د خټ پریکولو دا قانون دې چې جلاد د هغه سړي نې لاس په خپل لاس کښې نیولې وی دې د پاره چې او نه خوځېږي حضرت شاه عبدالعزیز رحمۃ الله علیه فرماني چې د تقول ضمیر د رسول الله ﷺ طرفته ته راجع دي. یعنی که فرض کړه رسول یو ټکي د الله تعالى طرفته منسوب کړي یا د هغه په کلام کښې د خپل اړخ نه هغه گډ کړي چې الله تعالى نه وی ونیلي نو په هغه وخت به پرې د الله تعالى عذاب نازل شی «العیاذ بالله» ځکه چې د هغه تصدیق او رښتونولی د برهاناتو او د دلالتو وغیره په ذریعه بشکاره کړي شوې ده. اوس که په داسې قسمه خبره باندې فوراً عذاب ورنه کړې شی نو د الله تعالى د وحی امن به ختم شی. او داسې قسمه شک او شبهې به پکښې پیدا شی چې د هغې اصلاح کول به ناممکنه سی. او دا د شریعت د حکمت منافی خبره ده «یعنی چې اصلاح ونه شی»

د نبوت د دروغو دعوی الله تعالى جاري نه پرېږدي

په خلاف د هغه چا چې د هغه رسول کیدل د برهاناتو او د دلالتو نه ثابت نه دی. بلکه په بشکاره نې کومې قرینې او دلالت دی هغه ښه په زوره زوره د ده د رسالت نفی کوی. نو بیا د ده خبره هم پ خایه او د خان نه ده هېڅ یو عقل مند به د ده خبرې د اعتبار قابلې نه گڼي او نه به د خدایې په فضل په دین کښې څه شک او شبهه پیدا کیږي. او دا خبره ده چې د داسې شخص په معجزو نو وغیره سره تصدیق کیدل گرانه خبره ده. او دا ضروري خبره ده چې الله تعالى د هغه د دروغونو بڼولو او د هغه د رسوا کولو د پاره داسې کارونه وکړي چې هغه د ده د رسالت د دعوي مخالف ی. د دې مثال داسې دي لکه چې بادشاه یو سړي په یوه عهده باندې مقرر کړی او سند او فرمان ورکړی او یو خوا ته نې ولیري. اوس که چیرې دغه سړي په دغه خدمت کښې څه خانت وکړو یا په بادشاه باندې د دروغو ترلو غوندې جرم د ده نه ثابت شو نو هماغه وخت بغیر د څه نفې کولو نه هغه رانیسی. خو که په سرک باندې کانی میده کوونکې مزدور یا جaro کوونکي یو ښکی دا بې خایه خبرې کوی او گرځي چې حکومت زما د پاره دا حکم جاري کړې دي یا زما په بعه دا حکم ورکړې شوې دي نو څوک به د هغه د دې خبرې اعتبار وکړی او څوک به د هغه یو اړخ نه تعرض کوی «بلکه هیڅوک یې نه کوی

بهر حال په دې ذکر کړې شوی آیت کښې د رسول الله ﷺ په نبوت باندې استدلال ندې کړې شوې بلکه دا په کښې ښودلې شوې دی. چې قرآن کریم خالص د الله تعالی کلام دې. چې په کښې یو ټکې یا څه خبره هم رسول الله ﷺ د خپله اړخه نه شی گډولې. او سره د پیغمبر کیدو د هغوی دا شان ندې چې یوه خبره د الله تعالی اړخ ته منسوبه کړی هغه خبره چې الله تعالی نوی کړې. په تورات کښې په سفر استثناء کښې په اتلسم باب کښې شلمه جمله داسې ده (خو که هغه نبی داسې یو د بې ادبي کار وکړی چې زما په حقله د یوې داسې خبرې نسبت وکړی چې د هغې د ونیلو ما حکم نوی کړې او د نورو معبودانو په نوم ئې اووانې نو هغه نبی قتل کړئ). خلاصه د خبرې دا ده چې کوم یو نبی وی نو د هغه نه داسې قسم خبره ممکنه نده.

فَنظِيرَ هَذِهِ الْآيَةِ قَوْلُهُ تَعَالَى (وَلَنْ أَتَّبِعْتُمْ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلٍ وَلَا

نَصِيرٍ) (تفسیر عثمانی: ج ۱، ص ۳۰) ولله سبحانه وتعالى اعلم ۱۸ جمادی الثانیه ۱۴۱۸ هجری

د (درس قرآن) متعلق لاندینې لیک

یو وضاحت د مرتب لخوا

حضرت اقدس مولانا محمد احمد صاحب د پوهولو ډیر کوشش وکړو، خو باوجود د دې چې عالم ندی او په خپله خبره باندې کلک ولاړ دې او د تفسیر لیکلو سلسله ئې هم هاغسې جاري کړې ده، نو بیا د حفاظت په حقله د ذمه واری تقاضا همدا وه چې د دې منکر په رد کښې لږه سختی اختیار کړې شی

په خپله د مولف (محمد احمد) شیخ اول حضرت حکیم الامتۀ تهانوی رحمۃ اللہ علیہ غیر عالم لږه د تفسیر او د ترجمې د لیکلو نه خو څه کوي چې په خپله د کتاب نه د ترجمې لوستل هم منع کړی دی او دا لا څه کوي بلکه د هغه خپل لیکلې شوې تفسیر «بیان القرآن» د لوستلو نه ئې هم په تاکیدي انداز سره منع فرمانیلې ده، او د یو ماهر استاذ نه ئې دا په سبقی انداز کښې په لږه لږه اندازه لوستل ضروری گڼلې دی. په دې حقله د تهانوی رحمۃ اللہ علیہ تفصیلی ارشادات د بیان القرآن په مقدمه کښې او د هغوی په مواعظو کښې ځای په ځای موندلې شی. د نمونې په توگه دلته دهغې نه یو څو ارشادات نقل کيږی

۱. کلام الله د یو ماهر استاذ نه حاصل کړئ. لیکن څنگه چې ښکاره ده چې د اردو ترجمې زیاتې شوې نو هر یو سړي په قرآن او حدیث باندې د پوهې دعوی کوی، او حال دا چې څو پورې یو سړي په درسي علومو کښې ماهر نوی نو په قرآن او حدیث باندې ورهته پوه او فهم نشی حاصلیدې (علم الذره ص ۳۲)

۲. او نن سبا خو داسې ترجمې راغلي چې په هغې کښې د داسې وړو وړو فرقونو لحاظ ندې

کړې شوي. همدا وجه ده چې د قرآن مجید د ترجمې د پاره د ډیرو علمونو پیژندل ضروری دی. او هر یو سړی له ترجمه کتل هم ندې پکار. د قرآن کریم د ترجمې د مطالعې لپاره د ډیرو علمونو ضرورت دي، دکشاف مصنف دمفسر د پاره د څوارلسو علمونو ضرورت لیکلې دي. (الصلوة: صفحه ۷)

۳ - او په خپله د ترجمې مطالعه کول خو ډیره د ضرر خبره ده. که په خپله مطالعه کول کافی وي نو بیا د اقلیدس هم په خپله مطالعه کړی او امتحان په کښې ورکړی. د استاذ نه د لوستلو په کښې څه ضرورت دي؟ د قانون یو کتاب راواخلی او د هغې په خپله مطالعه وکړی. دا خبره ضروری ده چې د دې په پوهه کښې به درنه څه نا څه غلطی کیږي. او چې چا د استاذ نه ونیلي وي هغه به نه غلطیږي. قانون دان د قانون په خبرو باندې ښه پوهیږي. (الصلوة: ص ۱۰)

۴ - اوس خو خلقو خپل علاج په خپله شروع کړې دي، چې د قرآن او حدیث ترجمه په خپله کوي. او چې ترجمه وگوري نو په خپله د شبهاتو جواب ورکوي. لیکن زه په خپله تجربې سره وایم چې داسې خلقو لږه په خپله د ترجمې لوستل حرام دی بلکه په تاسو باندې دا خبره لازمه ده، چې د چا محقق اړخ ته رجوع وکړی او چې څه درته هغه وښائی په هغې عمل وکړی او خپلې رانې باندې عمل مه کړی. (غایة النجاح فی آية النکاح)

۵ - زما په نيزد مطلقا دا ضروری دی چې دا تفسیر بیان القرآن د چا عالم نه په سبقی توگه د اول نه تر آخره پورې وه ویلي شی، او چې کوم یو مضمون د دې نه پس ستاسو په ذهن کښې رانه شی نو هغه په درسی علومو باندې موقوف وگنړئ. (بیان القرآن ج ۱، ص ۲)

مفتی اعظم پاکستان مفتی محمد شفیع صاحب رحمته الله علیه هم د درس قرآن د مؤلف (محمد احمد) شیخ دې د هغوی ارشاد دي. (دا اصولی خبره ده چې د دنیا د وړوکی نه وړوکی فن هم صرف د کتاب په مطالعې سره په خپله نه حاصلیږي تر څو پورې چې دا د یو استاذ نه ونه لوستې شی. په دې خبره نه پوهیږو چې قرآن او د قرآن کریم نور علمونه داسې ولې گنلې کیږي چې د هغې په زده کړې کښې د ماهر استاذ نه د لاس نیوی ضرورت نشی گنلې کیدې دا هم د الله تعالی په آیتونو باندې د روند کون راپریوتو په مفهوم کښې شامل دی الله تعالی دې مونږ ته د صراط مستقیم توفیق راکړی. (معارف القرآن ج ۲، ص ۵۰۸)

د معارف القرآن په مقدمه کښې راغلی دی

د پورتنی تفصیل نه دومره خبره واضحه شوه چې د قرآن کریم تفسیر یو انتهائی نازک او گران کار دي. د کومي د پاره چې صرف په عربی ژبه باندې پوهیدل کافی نه دی. بلکه د دې سره چې کوم علمونه متعلق دی په هغې کښې مهارت ضروری دي. نو په دې وجه علماؤ لیکلې دي چې د قرآن د مفسر دپاره ضروری دی چې هغه د عربی ژبې د نحو او صرف او د بلاغت او د ادب د علم نه علاوه

په علم حدیث، اصول فقه او تفسیر او په عقائد او کلام کښې د ژور او د لوڼې علم خاوند وی، ځکه چې تر څو پورې د چا د دې علومو سره څه مناسبت نه وی نو هغه د قرآن کریم په تفسیر کښې په څه صحیح نتیجه باندې نه رسیږي. (مقدمه د معارف القرآن)

د حضرت اقدس رحمته الله علیه لیکلې شوې دا لیک دې په خپله د مؤلف د مشایخو د دې ارشاداتو په رڼا کښې وکتلې شی، حقیقت دا دې چې د دې اصولو نه په خلاف کولو سره مؤلف په خپله په لویه خطا کښې پروتې دې، د دې نتیجه داده چې څه ډیر سخت ضعیف روایتونه بلکه ځینی موضوعی روایتونه او د غیر مستند کتابونو واقعات هم د دوی په تفسیر کښې شامل شوی دی.

د محمد احمد کتاب (درس قرآن) لوستل روا نه دی

ما مؤلف ته د خط په ذریعه دا خبر ورکړې وو چې که چیرې ته د (درس قرآن) په حقله زما د لیک ما ته څه جواب لیکې یا ئې په بل چا باندې لیکې نو زه به د هغې څه جواب نه درکوم. هر کله چې هغه ما ته په څلورو علماؤ د خپل کتاب د اصلاح کولو په حقله ولیکل او د څلورو مشهورو عالمانو نومونه ئې هم ولیکل نو زما مقصد تر سره شو نو د دې وجې نه په دې حقله ما څه وئیل یا څه آوریډل بالکل بند کړل، لیکن مؤلف خپل لوظ تر سره نکړو، او د دې مشهورو عالمانو د اصلاح نه بغیر لگیا دې خپل کتاب چاپ کوی، د دې وجې نه خلقو لره د دې فتنې نه د بچ کولو کوشش جاری ساتل فرض دی، زما د تفصیلی لیک خلاصه څه دا رنگه ده:

۱- مؤلف عالم ندې، د دې وجې نه د هغه د خپل نوم سره د (مولانا) لیکل روا ندی، په دې سره عوام د هوکه کیږي

۲- ما په (درس قرآن) باندې د تقریظ لیکلونه نکار کړي وو، د دې باوجود هغوی زما نوم په کتاب باندې چاپ کړې دې، او زما په نوم باندې خلقو لره د پنځلسو کالو نه د هوکه ورکوی.

۳- ما خو صرف د تقریظ لیکلو نه انکار کړې وو، لیکن حضرت شیخ الحدیث مولانا محمد زکریا صاحب رحمته الله علیه او حضرت مولانا مفتی محمد عاشق الهی صاحب رحمته الله علیه خو د کتاب د چاپ کولو نه هم منع کړې وو، او د دې نه پس هم هغه کتاب چاپ کړو، او د دې سره سره دا چې د حضرت شیخ الحدیث رحمته الله علیه نوم ئې پرې هم چاپ کړو.

۴- مولانا محمد تقی صاحب عثمانی لیکي محمد احمد صاحب د دې عاجز د راتې د حاصلولو د پاره د کتاب څه مسوده یا په خپله کتاب نه وو رالېږلې او نه ئې راته دا وئیلې وو چې زه پرې د خپلې راتې اظهار وکړم لیکن بیانې هم په کتاب کښې زما نوم چاپ کړې دې، د دې عاجز نه ئې نه څه راتې اخستې ده او نه ئې ورسره څه مشوره کړې ده، او نه ئې زما په وړاندې د کتاب څه ذکر کړې دې. ستاسو قدرمندو حضرت اقدس له اړخه په (درس قرآن) باندې د اعتراضونو نه پس دې عاجز څو څو واري هغه ته او وئیل چې که تا ما عاجز نه د دې کتاب په حقله راتې اخستلې وای

نوما عاجز به درته دا مشوره درکړې وای چې ددې کتاب دلیکلو دپاره قدم مه اخله ، د دې حضراتو د منع کولو علم مونږ ته بغیر د لتون نه حاصل شو ممکنه ده چې نورو علماؤ هم منع کړې وی

۵ که چیرې دا معامله د حضرت حکیم الامه په خدمت کښې پیش کړې شوې وي ، چې ستاسو د سلسلې یو غیر عالم خلیفه یو تفسیر لیکلې دې ، خو مشهورو علماؤ هغه د دې د چاپ کولو نه منع کړو ، چې په هغه مشهورو عالمانو کښې شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد زکریا صاحب هم شامل دې ، خو هغه ونه منل او د خپل نوم سره ئې مولانا ولیکلو او هغه کتاب ئې چاپ کړو ، او د دې د پاسه دا چې په دغه کتاب کښې ئې د دغه منع کړونکو علماؤ نومونه هم چاپ کړې دی او د دوی په نومونو چاپ کولو باندې د پنځلسو کالو نه امت ته دهوکه ورکوی ، او د بعضې داسې عالمانو نومونه ئې په کښې هم لیکلې دی چې هغوی ته د کتاب مسوده لیږل خو څه کوي چې هغوی ته د کتاب د لیکلو خبر هم ندې رسیدلې ، نو آیا حکیم الامه قدس سره به داسې سړې د توبې ، او د دغه علماء کرامو نه په معافۍ او د دې کتاب د چاپ په بندولو باندې نه وو مجبور کړې ، او د انکار په صورت کښې به ئې د داسې سړی د سلسلې نه د خارجولو اعلان نه وو کړې ؟ او آیا اوس د تهانوی ^{رحمته الله علیه} نه پس د هغوی د سلسلې په اکابرینو باندې دا فرض ندی چې داسې وکړي ؟

۶ که چیرې د دوی دا مقدمه د ۵ نمبر وضاحت مطابق په عدالت کښې پیش کړې شی نو آیا عدالت به داسې سړی ته سخته سزا او د دده په کتاب به بندیز ونه لگوي ؟

۷ په وړاندینې تفصیلی لیک کښې ما دا وضاحت وکړو چې ما د دې لیک نه وړاندې دوه ځله دې ډیر په نرمۍ سره پوهه کړو ، او په دریم ځل مې د مخ د پردې په حقله دده سره لږه په سختۍ سره خبره وکړه نو دې ډیر سخت غصه شو ، او دا بې پردگی ئې د تفسیر عثمانی نه د ثابتولو کوشش کولو ، هر کله چې ما دا وگڼل چې د ده نه د دې خبرو قبلولو امید بې فائدې دې نو ما دا فرض وگڼل چې عالمان د جاهلو مفسرینو د فتنې اړخ ته متوجې کړم .

الحمد لله زما علماؤ لره دې اړخ دتوجو راگرځولو سره د ټولې دنیا مشهور عالمان دې اړخ ته متوجې شول او ښه د زړه د اخلاصه ئې پرې لیکل وکړل ، مؤلف ته ئې ډیر سخت خبردارې ورکړو ، او په دې خبره ئې مجبور کړو چې د دې کتاب اصلاح د علماؤ په ذریعه وکړي ، لیکن هغه د اصلاح په حقله د علماؤ هدايات ونه منل او د دې نه ئې انکار وکړو ، د علماؤ دا لیک په دارالافتاء کښې محفوظ دې

۸ - مولف چې کله د علماؤ هداياتو نه مخ واړولو نو ډیر په کوشش او د ډیرو پیسو په وړاندې کولو سره ئې هم یو مشهور عالم د دې کتاب د اصلاح کولو د پاره راضی نکړې شو ، د یو غیر مشهور عالم اصلاح معتبره نده ، د دې وجې نه د دې کتاب کتل ناروا اوناچائز دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گُلِّيْ بِالْمَرْءِ كَلِمَةً اَنْ يُعَدِّقَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ (مسلم)

د انسان د فروغزن کیدلو د پاره دا کافی ده چې کومه خبره هم هغه واورې، (بهر د تحقیق نه ئې بیان کړې

په ضعیف حدیث باندې په عمل کولو کښې مفساد

- د رسول الله ﷺ فیصله
- د احادیثو په اصولو کښې یوه اهمه قاعده .
- د فقهاء کرامو رحمهم الله خبرداری
- عقل سلیم او فهم مستقیم
- د زمانې په تغیراتو باندې یو فقهی نظر
- په خپله موضوع باندې یو ځان له حیثیت لرونکې تنقید او یو بې مثاله تحقیق

په ضعیف حدیث باندې په عمل کولو کښې مفساد

په عامه توګه دا مشهوره ده چې په فضائلو کښې په ضعیف حدیث باندې عمل روا دي .

———— په دې رساله کښې ————

د احادیثو، د اصولو حدیثو، او د فقهې د تصویبونه دا ثابتې کړې شوې ده چې دا حکم عام ندې بلکه د دې پاره ډیر زیات قیدونه او شرطونه دی کوم چې په دې زمانه کښې نشی موندلې کیدې نو د دې وجې نه اوس د فضائلو په باب کښې هم په ضعیف حدیث باندې عمل کول روا ندی

په ضعیف حدیث باندې په عمل کولو کښې مفساد

سوال دا خبره مشهوره ده چې په فضائلو کښې په ضعیف حدیث باندې عمل کول روا دی، آیا دا خبره مطلقاً صحیح ده او که په دې کښې څه تفصیل شته؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په ضعیف حدیث باندې عمل کولو کښې دا مفساد دی

۱- په دې کښې دا خبره شرط ده چې دا عمل دې . . . نه شی ګڼلې ، او حال دا دې چې عوام خرڅه په خواص بلکه مشهور عالمان او مقتدی (یعنی چې د چا اقتدا کولې شی) هم په دې باندې

عمل کولو لره سنت گنځي. په خاص توگه چې د شيخ عبدالحق دهلوی رحمته الله علیه د کتاب (ما ثبت بالنسبه) نوم پرې وگوزي نو بيا په دې کښې ليکې شو ټولو عملونو لره سنت گنځلي شي. حال دا چې په دې کښې هم اکثر روايات د همدې قسم څخه دي.

۲. دا شرط هم په کښې دې چې د ضعيف روايت نه دې يو شرعي حکم ثابت نه کړې شي. او د فضيلت عقیده لرل يو شرعي حکم دې. خو دومره خبره ده چې د فضيلت گمان پرې کول شرعي حکم ندي.

۳. دا شرط په کښې هم دې چې په روايت کښې ډير سخت ضعف نوي، او د فضائلو په حقله چې کوم روايات دي هغه سخت ضعيف خو څه کوي بلکه دا خبره په کښې هم ده چې موضوعي دي. د اکثرو په موضوعي کيدو باندې خو د دې فن خاوندانو تصريح هم کړې ده، او د باقي پاتې احاديثو په حقله هم د دې لاندې ورکړې شوو وجوهو له کبله همدا گمان غالب دې اچي دا موضوعي دي.

۱. د دې روايان د خان نه جوړونکي، روافض او صوفيان دي، په احاديثو جوړولو کښې د روافضو کردار دومره واضحه او مشهور دي چې دې ته د نور وضاحت حاجت نشته. د دې نه علاوه د دې د تفصيل د ليکلو د پاره مختصر مضمون نه کافي کيږي. لوتې لوتې کتابونه به پکار وي د حديث جوړولو په فن کښې د صوفيانو د کارنامونه هم د احاديثو او د رجالو کتابونه ډک دي.

قال الامام مسلم رحمته الله علیه: قال يحيى بن سعيد القطان رحمته الله علیه: لم ير الصالحين في شيء اكذب منهم في الحديث الى قوله لم ير اهل الحديث في شيء اكذب منهم في الحديث قال مسلم: يقول يجرى الكذب على لسانهم ولا يعتمدون الكذب.

و قال العلامة العمالي رحمته الله علیه: قال عياض رحمته الله علیه: وقد يقع في الكذب على رسول الله صلى الله عليه وسلم من علمت عليه العباد قولهم يكن معه علم لم يقطع الحديث في فضائل الاعمال ووجوه البر ويتساهلون في رواية ضعيفها و منكرها وموضوعاتها كما قد حكى عن كثير منهم واعترف به بعضهم وهم يحبون لقلة عليهم انهم يحسنون صنعاً او الحكماء في هذا الباب كغيره كونهما منها السيوطي رحمته الله علیه في التذريب (فتح الملهم: ج ۱ ص ۳۷).

۲. تر څلورمې پيړۍ پورې د د روایتونو بيخي څه وجود نه معلوميږي. دا روايتونه صرف د متاخرينو په تصنيفونو کښې دي. لکه د شيخ عبد القادر جيلاني رحمته الله علیه نوم ته منسوب کتاب اغنية الطالبين د ابو طالب مکی رحمته الله علیه کتاب (قوت القلوب) د امام غزالي رحمته الله علیه کتاب (احياء العلوم) مکاشفة القلوب. کيماني سعادت، د حافظ جلال الدين سيوطي رحمته الله علیه تصنيفونه او د شيخ عبدالحق دهلوی رحمته الله علیه کتاب (ما ثبت بالنسبه) شول.

د متقدمين په کتابونو کښې د يو حديث نه موندلې کيدل د دې د موضوعی کيدو دليل دې
قال الامام البيهقي رحمه الله: من جاء اليوم بمحدث لا يوجد عند الجميع لا يقبل (فتح المغيث: ص ۳) مقدمة
ابن الصلاح: ص ۳)

وقال المشاهير لله رحمه الله: (وطبقة رابعة احاديثي که نام و نشان آنها در قرون سابقه معلوم نبود و
متاخرين آن را روايت کرده اند پس حال آنها از دو شق خالی نيست يا سلف تفحص کردند و
آنها را اصل نپا فتند تا مشغول بروايت آنها می شدند يا يافتند و در آن قدحی و علتی دیدند که
باعث شد همه آنها را بر ترک روايت آنها، و علی کل تقدير اين احاديث قابل اعتماد نيستند که
در اثبات عقیده يا عملی بآنها تمسک کرده شود.
ولعمرو ما قال بعض الفيوخ في امثال هذا.

فان كنت لا تدري فاعلمك مصيبة وان كنت تدري فالتصيبة اعظم

و این قسم احاديث را بسياری از محدثين زده است و بجهت کثرت طرق اين احاديث که
درين قسم کتب موجودند مغرور شده حکم بر تواتر آنها نموده و در مقام قطع و يقين بدان تمسک
جسته بر خلاف احاديث طبقات اولی و ثانيه و ثالثه مذهبی بر آورده اند درين قسم احاديث کتب
بسیار مصنفه شده اند (الی قوله) و مایه شيخ جلال الدين سيوطی رحمه الله در رسائل و نوادر خود
همين کتابها ست - (عجالة نافعه: صفحه ۷)

امام بيهقي رحمه الله متوفی ۴۵۸ هجری د پنځمې پيړۍ په رومې نیمه حصه کښې تیر شوې دې،
په دریمې پيړۍ کښې دامير المؤمنين عمر بن عبدالعزيز رحمه الله په حکم سره په ټول اسلامی سلطنت
کښې د لوی لوی قدر خاوندانو محدثينو رحمه الله ډیر په محنت او مشقت سره او ډیر په تنقیدی انداز
کښې د احاديثو د راټولولو کار مکمل کړې وو، د دې وجې نه د شاه ولی الله رحمه الله د بیان کړې شوی
اصولو په رڼا کښې په څلورمې صدۍ کښې پیدا کيدونکی روایات هم په څلورمه طبقه کښې
داخل معلومېږي، او که د نور وسعت نه کار واخستې شی نو د پنځمې صدۍ روایتونه خو د امام
بيهقي رحمه الله د تصریح مطابق هم په يقيني توگه د قبلولو قابل نه دي.

د ذکر کړې شوې کتابونو په غیر معتبر کيدو باندې صرف دا دليل ندې چې د متقدمينو په
کتابونو کښې د دې څه نښه نښانه نه معلومېږي بلکه د دې نه لوی مصيبت دادې چې د دې راویان
وضاع، روافض، صوفیه، مناکیر او مجاهیل دي، کما هو ظاهر لمن له مسکة من هن الرجال
په ۲۷ د رجب کښې، د عرفې په شپه، او د اخترونو په شپه د عبادت د فضيلت په حقله چې کوم
روایتونه دی هغه ټول له همدې جملې څخه دي، د شعبان د میاشتې د نیماني شپې په حقله د اکثرو
روایتونو همدا حال دي

دا خبره صحیح ده چې د ضعیفو روایتونو په تعدد سره قوت راځي لیکن د ذکر کړې شوو کتابونو اکثر راویان داسې دي چې که د دی په شان د خلقو شمیر زرگونو ته هم ورسیري نو بیا هم په دوی باندې اعتماد کول روا نه دی. (المجموع لا یزید الا محققاً) او د شاه ولی الله رحمته علیه تحقیق وړاندې تیر شو چې داسې احادیثو لره ډیرو محدثینو هم د متواتراتو نه شمیرلی دي چې په اصل کې د هغې بیخي څه ثبوت نشته.

د رجب د ۲۷ هم بیخي څه فضیلت نشته، د دې سره متعلقه چې څومره روایتونه دي ټول روایتونه د روافضو د ځان نه جوړ کړي شوي دي. د شعبان د میاشتې د نیماني شپې اکثر روایتونه موضوعی دي. او بعضی په کېنې ضعیف دي. د دې په حقله اختلاف دي، ځینی علماؤ دا هم رد کړی دي. جمهور د دې روایتونو په رڼا کېنې د دې شپې د فضیلت او په دې کېنې د مطلق عبادت کولو د استحباب قائل دي. په دې شپه کېنې د مرو د پاره د ثواب ایصال او بیا د دې د صبا روژه په اتفاق سره ثابته نده. په دې شپه قبرستان ته تلل هم په اتفاق سره منع دي. د دې تفصیل په رساله (تحقیق د شب براءت) کېنې دي.

د عرفې د شپې او د اخترونو د شپو فضیلت ثابت دي، لیکن د یوې شپې یا ورځې د فضیلت نه په دې کېنې داسې عبادت کولو فضیلت ندې ثابت چې د هغه عبادت څه اثر نه وي (یعنی حدیث وغیره سره نه وي ثابت) بلکه د دې د تخصیص نه ښه په صراحت سره منع راغلي ده.

قال رسول الله ﷺ لا تختصوا ليلة الجمعة بقيام من بين الليالي ولا تختصوا يوم الجمعة بقيام من بين

الايام. (مسلم) والله هو العامم من المحدثات في الدين ۷ رمضان المبارك ۱۴۱۱ هجري.

کتاب السلوک

د تصلب فی الدین (یعنی په دین کښې د راسخیت نه پس) نه پس

اصلاحی تعلق سائل ضروری نه دی

سوال د اکابرینو ارشاد دې چې د شیخ د وفات نه پس د هغه په هغه مریدانو باندې هم چې هغوی د بیعت مجاز شوی وی لا زم دی چې د بل یو شیخ سره خپل اصلاحی تعلق ولری. آیا دا حکم په هر حال کښې د هر یو شخص د پاره دې او که نه دې نه څوک مستثنی کیدې هم شی؟ بینواتو جروا .

الجواب باسم ملهم المواب: د شیخ د وفات نه پس د هغه سړی چې د بیعت اجازت ورته ورکړې شوې وی دهغه حالت به په دوو کښې یو وی. یا خو به هغه نامکمله وی او یا به په کښې لږ ډیر پوخ والې راغلې وی. چا ته چې د بیعت اجازت ورکړې شی نو د هغې نه دا نه ثابتېږي چې په ده کښې پوخ والې راغلې دي، کچه (یعنی نامکمله) سړی ته هم په دې طمع د بیعت اجازت ورکړې کیږي چې که دې توجه وکړي نو پوخ والې به په کښې پیدا شی.

که چیرې دا سړی چا ته چې د بیعت اجازت ورکړې شی لا کچه وی نو په دې باندې د شیخ د وفات نه پس بل شیخ سره داسې تعلق لرل فرض دی لکه څه رنگه چې نې اول شیخ سره تعلق وو. یعنی چې هغه ته د خپل حالت په پاره کښې خبر هم ورکوي او د هغه تابعداري هم کوي.

او که چیرې په ده کښې پوخ والې راغلې وی نو د دویم شیخ سره صرف د مشورې د پاره تعلق ساتل کافی کیږي. هغه ته د خپلو حالاتو خبر ورکول او د هغه تابعداري کول ضروري نه دی. په اهم خبرو کښې دې ورسره مشوره کوي، او دا خبره هم ورسره ده چې د هغه د مشورې تابعداري کول ضروري ندی. د مشورې کولو نه مقصد صرف دومره وی چې کومه مسئله راپېښه شوې ده د هغې مختلف اړخونه راښکاره شی. د دې نه پس که د مشوره ورکونکی رائي ښه معلومه شی نو د هغه تابعداري دې وکړې شی او که چیرې خپله رائي ورته حقه معلومه شی نو د هغې مطابق دې عمل وکړي د مشورې حقیقت هم دومره دې.

د پوخ والی اندازه

کله کله د ابلیس په وسوسې سره ډیرو کچه او نامکملو حضراتو ته په خپل گمان کښې ځان پوخ معلوم شی. د چا د حقیقي پوخ والی د فیصلې د پاره دوه اندازې کول ضروري دی
۱ د هغه وخت د اکابرینو او د اصلاح کوونکو په زړونو کښې د هغه د پاره مینه او محبت وی.

او د اصلاح کولو په فن کېښې د هغه د ماهر کیدو په حقله ښه گمان ساتی. او چې دې کوم دیني خدمتونه کوی هغې ته په ښه ستائیلې شوی او د عزت په نظر گوری
 ۲ - الله تعالی چې د دۀ نه کوم دیني خدمتونه اخلي د هغې ښه نتیجه راوخی. د عوامو او د نیکانو د هغه اړخ ته رجوع کیږی. او د دۀ په صحبت سره د هغوی اصلاح هم کیږی
 دا دوه اندازې دی د پوخ والی. یوه د اصلاح کوونکو له اړخه او بل د فائده اخستونکي له اړخه. که چیرې چا ته دا مقام نوی تر لاسه شوې نو هغه د اصلاح کولو په فن کېښې لا پوخ ندې بلکه کچه دې. په دویم قسم کېښې هم کله کله مسئله څه دا رنگه راپیښه شی چې خپله رانې بیا بلکل فنا کول غواړی د پوخ والی باوجود د بل یو د ماهر د فن تابعداری واجب شی. چې کوم سړي داسې په یو مسئله کېښې مبتلا شوې وی که په هغه کېښې پوخ والي وی نو هغه د خپل عقل او د ژور نظر په ذریعه د داسې واقعاتو فیصله کولې شی ولله سبحان و تعالی اعلم
 سلخ رجب ۱۴۰۷ هجری

د خپل شیخ په ژوند کېښې د بل شیخ صحبت

سوال دخپل شیخ په ژوند کېښې د بل شیخ په صحبت کېښې ناسته او د هغه نه فائده اخستل صحیح دی او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب - د مریدانو دوه حاله وی:

- ۱ - مبتدی یعنی شروع کوونکې چې د هغه د خپل شیخ سره تعلق لا پوخ شوې نوی. د دده د پاره د بل شیخ په صحبت کېښې ناسته سخت د ضرر خبره ده. د دې نه د دۀ د گډوډ کیدو شبهه کیدې شی. حال به ئې داسې شی چې بس د کوم شیخ په صحبت کېښې هم یو خل یا دوه خل کینی بس په هغه باندې به عاشق وی، نتیجه به ئې دا رواخی چې د یو در به هم پاتې نه شی، د هر اړخ نه به محروم شی. نو د داسې سړی د پاره د بل شیخ په صحبت کېښې ناسته روا نه ده.
- ۲ - د خپل شیخ سره ئې دومره یو پوخ تعلق جوړ شو چې د یو لوی نه لوی شیخ په صحبت کېښې کینی نو بیا هم د هغه د خپل شیخ سره په تعلق باندې اثر نه غورځیږی. د دۀ دوه حالته دی

- اول** دا چې د خپل شیخ صحبت ئې موجود وی ده لره هم په دې باندې گذاره کول په کار دی بل اړخ ته چې دې توجه کوی نو دا په یک جهتی کېښې خلل راولی
- دویم** دا چې د خپل شیخ صحبت ورته موجود نه وی په دې حال کېښې د فائده اخستو دوه صورته دی
- ۱ - ښکاره گناه. او د باطني گناه نه پاک والي یا د یو باطني مسئلې حل کول په ذریعه د خبر

ورکولو او د تابعداری کولو

دا تعلق دې صرف دخپل شیخ سره ولری. د خط او کتابت په ذریعه دې خپله اصلاح وکړی. که چیرې خط او کتابت هم گران وی نو بیا دې دیوبل شیخ سره له سره اصلاحی تعلق جوړ کړی
۲ - بغیرد خبر ورکولو او د تابعداری کولو د تعلق نه صرف د چا د مجلس د برکت حاصلولو د پاره یا د هغوی د اوچتو حالاتو او اقوالو او ارشاداتو نه د فائده اخستلو د پاره د هغه په مجلس کښې ناست وی .
د دې دوه قسمونه دی :

اول : پاکوالي : د گناهونو، رذائلو او د باطنی مشکلاتو د علاج کولو د پاره .
دویم : د احوالو او د مقاماتو د پورته کولو د پاره .

دا دواړه قسمه فائده د خپل شیخ نه بغیر د بل شیخ نه هم اخستې شی، بلکه رومی شیخ له پکاردی چې که د دویم شیخ په صلاحیت نې باور وی نو د مرید د اصلاح، ترقی، او د باطنی مرضونو د علاج د خبر ورکولو په ذریعه او د تابعداری کولو په ذریعه مکمله ذمه واری دې همدغه شیخ ته وسپاری د چا د صحبت نه چې مرید ته فائده رسیږی، په دې کښې د مرید او د رومی شیخ د دواړو فائده ده .

وهو ظاهر جدا عدد اهل الفن وعليه عملهم وان فرضنا غفارة على البعض فلا يخفى على البعض والمحقق.

دا حکم په هغه صورت کښې دې چې د رومی شیخ صحبت ورته گران وی لیکن د خط او کتابت په ذریعه د دۀ فائده اخستل گران نوی. که چیرې خط او کتابت هم گران وی یا د استفادې د پاره نه کافی کیږی نو بیا د دې شیخ سره د تعلق ختمول او د بل شیخ سره تعلق جوړول واجب دی .
ولله سبحانه وتعالى اعلم ۲۷ رمضان المبارک ۱۴۰۸ هجری

د بیعت او طریقت ثبوت

سوال ځینی خلق وائی چې عالمانو او د مشایخو نه د بیعت کیدو کوم رواج دې د دې څه ثبوت نشته هغوی چې خلقو له کومې وظیفې او ذکر وړکوی د هغې هم په شریعت کښې څه اصل نشته. د رسول الله ﷺ او د صحابه کرامو ه نه د دې په حقله څه روایت نه دې نقل کړې شوي. د دې وجې نه دا ټول بدعت دې، که د دې څیزونو په حقله څه قوی او مضبوط دلیلونه وی نو هغه راته راوراندې کړی او زموږ اطمینان پرې وکړی. بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د بیعت حقیقت دا دې چې د چا بزرگ په وړاندې د خپلو گناهونو نه توبه کول، او خپل نفس د گناهونو نه د پاکولو او په فضائلو سره د ښانسته کولو عهد او وعده کول دی. د دې مقصد تر لاسه کولو د پاره د یو بزرگ سره ښه په پابندۍ سره اصلاحی تعلق جوړول

او بل خائى کنبې فرمائى ﴿فَسَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ (سورة النحل: ۶۲)

او يو بل خائى کنبې فرمائى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ (سورة التوبة: ۱۱۹)

غرض دا چې د اهل الله صحبت اختيارول دومره يو مؤکده او معقولى خبره ده چې په دې باندې د څه دليل د قائلولو حاجت او ضرورت نشته.

د ذکر کړې شوو مرضونو د علاج د پاره په قرون مشهود لها بالخير کنبې د طبيعتونو د سلامتيا له کبله يواځې د صادقينو سره ناسته هم کافى وه، د دې وجې نه د بيعت عام رواج نه وو، وروستو بيا په طبيعتونو کنبې د فساد د غلبې له کبله د دې حاجت راپېښ شو.

د ذکر کړې شوو مرضونو وجود د قرآن او حديث نه علاوه په مشاهده او وجدان سره هم ثابت دې، په قرآن او حديث کنبې د دې مرضونو ذکر هم دې او د دې د علاج کولو نسخې په کنبې هم ښودلې شوې دي، ليکن مستقيماً د قرآن او د حديث نه په خپله خپل علاج کول د هر چا کار ندې، بلکه د دې د پاره د يو ماهر فى الفن ضرورت دې او د دې وجوهات دا دي:

۱- بغير د ماهر کيدو نه د مرض په وجود باندې علم نه شى راتلې، بلکه داسې هم کيږي چې کله کله يو مرض لره کمال او يو رذيل کار او گناه لره فضيلت وگنلې شى.

۲- چې په مرض باندې علم راشي نو بيا د هغې صحيح علاج نه شى کيدې.

۳- د مرض د سبب علاج گران وي.

۴- په قرآن او حديث کنبې په ذکر کړې شوو نسخو کنبې په اکثر و باندې علم نه وي.

۵- په دې بى شماره نسخو کنبې د مرض د شان موافق اود مريض د طبيعت موافق د يوې نسخې انتخاب کول.

۶- د نسخې د استعمال ترکيب.

۷- اود استعمال موده.

۸- په نسخه کنبې د نفع او د نقصان اندازه کول او په وخت د ضرورت نسخه بدلول

دا ټولې فيصلې هغه ماهر طبيب کولې شى.

د علاج د پاره د يو بزرگ تعين کول د دې د پاره ضرورى دى چې د دې نه په علاج کنبې د خان له والى او د يو خائى نه کيدو په وجه سرى ته فائده رسيږي، او د ډيرو بزرگانو نه په يو وخت کنبې په علاج کولو سره په ذهن کنبې انتشار پيدا کيږي، چې په کنبې د نفع په خائى د نقصان د رسيدو ويره وي، لکه څه رنگه چې په جسماني مرضونو کنبې په يو وخت د ډيرو طبيبانو نه علاج کول مضروى

د قرون مشهود لها بالخیر نه په سلف صالحینو کښې ښه په باقاعدگۍ سره د بیعت اود طریقت رواج وو. د حضرت حسن بصری، حضرت فضیل بن عیاض، حضرت عبدالله بن مبارک، حضرت شبلی، حضرت جنید بغدادی وغیرهم علیهم السلام په شان په سوونو بلکه زرگونو حضرات د تصوف د فن امامان تیر شوی دی، کوم چې د اسلامی دنیا د پاره په اتفاق سره بزرگان او مقتدی منلې کیږي، په هغه وخت کښې په لکونو فقهاء او محدثین علیهم السلام موجود وو، هغوی چیرته په بیعت او طریقت باندې څه اشکال وړاندې نه کړو، که چیرې بیعت او طریقت ته بدعت او وینلې شی نو دا خبره لازمی ده چې نعوذ بالله د امت محمدیه افضل ترینه خلق چې تابعین دی د هغوی نه واخله تر اوسه پورې چې څومره بزرگان دی دوی د دین نه بهر په دې ناروا کار پسې روان دی بلکه په خپله د بدعت کولو جرم کوی، لیکن دا خبره ده چې په دې زمانه کښې په بیعت او طریقت کښې څه ناروا خبرې ورننوتلې دی یا په کښې خلقو ورننېاسلې دی، او بعضې داسې څیزونه چې هغه غیر مقصود دی هغه مقصودی وگنلې شول، لکه:

۱- مخکښې به اکابرینو له سالک نه درېښتونی طلب امتحان اخستلو او په میاشتو بلکه بعضې حضراتو به له کلونو وروسته له یو چا سره بیعت کولو، نن صبا د ډیرو بیعت کیدونکو نیت صحیح نوی، لکه دا نیت کول چې د بیعت کولو سره د دنیا فریښانی ختمه شی، قرض خلاص شی، په مقدمه کښې کامیاب شم، په وظیفه کښې مې اثر زیات شی، په خلقو کښې راته د مینې په نظر وکتلې شی، کشف او کرامت او په خاص توګه د قبرونو کشف راته حاصل شی، انوارات او تجلیات راته په نظر راشی، د وجد او د جذب کیفیت راته پیدا شی، ښه ښه خوبونه راته په نظر راځی، پیریان مې تابعدار شی، د دم او د دعا غوښتلو د پاره راله خلق زیات راځی وغیره وغیره، او د دې سره سره دا چې نن صبا د مخې سره له ټولو خلقو سره بیعت کولې شی، د گناه پرېښودو نیت د مرید نه وړاندې وی او نه وروسته، په عامه توګه دا وی چې یوه عمامه (پټکۍ) خوره کړې شی او چې په دې کښې څومره راگیر شی نو په هغې بسم الله کړي.

۲- اکابرینو به د رېښتونی طلب نه وروستو مناسبت ته کتل، که چیرې د خپل ځان سره به ورته د ده مناسبت نه ښکاریدلو نو مرید ته به ئې د بل یو شیخ مشوره ورکوله، نن صبا څوک په دې خبره د سره عالم نه دی چې دا مناسبت په کښې لا د څه شی نوم دې؟

۳- د مناسبت د کتلو نه پس به ئې د مرید د حالاتو په اعتبار سره د هغه د اصلاح د پاره نفع رسوونکې طریقه اختیاروله، نن صبا هر مرید ته یو معمول او وظیفه ورکولې کیږي، لکه مطلب دا چې هر یو مریض ته یو قسم دوانی ورکولې شی

۴- سلفو به د دې ډیر اهتمام کولو چې د حالاتو اطلاع به ورته مرید ورکوله، نن صبا دا صفت هم په بعضې بعضې ځایونو کښې دې، په عامه توګه دا کیږي چې بس په کال کښې یو ځل ورغلي

او څه نذرانه وغيره دې ورکړه نو بيا مزي کوه

۵. د اکابرینو په مجلسونو کښې د مريدانو د اصلاح د پاره هغوی له غیر شرعی او نامناسبه کارونو نه منع کول د ورځې او شپې يو مستقل معمول وو، په دې وخت کښې دا صفت په يو نیم ځای کښې موندل کيږی.

۶. اکابرینو به ذکر او اذکار لازمی ښودلو لیکن دا ذکر او اذکار به یی د مقصود د پاره یوه ذریعه گڼلې شوه او مريدانو ته به دا ښودلې شو چې د دې نه مقصد دا دی چې د الله تعالی نافرمانی پرېښودلې شی، نن صبا خو ذکر او اذکار مقصود گڼلی شی منکراتو باندې نه نیول د دې غټ دلیل دې.

ځینو اکابرینو به د ډیر ذکر په ذریعه دمريد اصلاح کوله، چې گناهونه په دې سره لاندې شی، لیکن تجربه په دې خبره باندې گواه ده چې نن صبا داسې کول کافی نه دی، او په باقاعدگي سره چې د حالاتو خبر ورته کړې شی او په دې توگه علاج ونه کړې شی نو مريد ته صحت نه شی تر لاسه کیدي، ځکه چې په وړاندینی وختونو کښې په طبیعتونو کښې سلامتی وه او ماحول او معاشره تر دومره حده پورې نه وه خرابه شوې، د دې وجې نه به ذکر او اذکار کافی کیدل، اوس نن صبا په طبیعتونو کښې دومره فساد او په معاشره کښې دومره خرابوالې راغلې دې چې یواځې د ذکر او اذکارو په پابندئ سره وئیل د اصلاح د پاره نه کافی کیږی، د دې وجې نه مشاهده ده چې د ځینو خلکو د بیعت کیدو کلونه تیر شی لیکن د شیخ له طرفه ورته له یو څیز څخه د منع کیدلو خبره نه وی. نو له همدې کبله ئې هغه ښکاره گناهونه هم نه وی پرېښې لا پاتې دا چې د پتو گناهونو نه ځان پاک کړی او په فضیلتونو سره ځان ښائسته کړی.

بیشکه او شېبې دا خبره ده چې په دې سلسله کښې د دې امورو اصلاح ضروری ده، لیکن په دې امورو سره ثابت شوې څیزونه رد کول عقلمندی نه ده، که په سر کښې سپکې پیدا شی نو د سپکو علاج به کولې شی دا نه چې کپړئ دې دا ځان نه بیله کړې شی.

ذکر او اذکار ځینی خو د احادیثو نه ثابت دی او ځینی د صحابه کرامو د آثارو نه او ځینی ذکرونه مشایخ په خپله ښائی، د دې اصل هم په قرآن او حدیث کښې خامخا وی، لیکن دا خبره ده چې د طریقي او د وخت او د مقدار تعیین کول دا د مشایخو لخوا وی، چې د هغې په حقله هغوی په خپله تصریح کوی چې دا څیزونه نه سنت دی او نه مستحب، بلکه دا د مقصود تر لاسه کولو د پاره یوه ذریعه ده، نو د دې وجې نه د دې د شریعت نه ثبوت څه ضروری ندې. ولله سمانه و تعالی اهلهم

کتاب الطهارة

باب الوضوء

د اودس نه پس د آسمان طرفته کتل

سوال د فقهي په کتابونو کښې دا خبره ليکلې شوې ده چې د اودس نه پس آسمان ته کتل او شهادتين ونيول مستحب دي. نو آيا نظر او چټول او آسمان ته کتل د تحقيق نه ثابت دي او که نه؟ او ورسره دا هم چې د فقهي په ځيني کتابونو کښې د مسواکې گوتې او چټول هم راغلي دي. ددې ثبوت شته او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب. د اودس نه پس آسمان ته کتل ثابت نه دي. په کوم حديث کښې چې د دې خبرې ذکر دې په هغې کښې يو راوی ابن عم ابی عقيل مجهول دې او (يرفع بصره الى السماء) الفاظ دۀ ادراج دې، په سر سري نظر سره په کتلو باندې دا روايت په دې کتابونو د حديث کښې وموندلې شو، صحيح مسلم، ج ۱، ص ۱۲۲. سنن نسائي ج ۱، ص ۱۹. سنن ترمذی ج ۱، ص ۳۴. سنن ابن ماجه ص ۳۲، سنن ابی داود ج ۱، ص ۱۷، عمل اليوم والليلة لابن السني ص ۸.

په رومي ذکر کړې شوی څلورو کتابونو کښې دا راوی ندې موجود، د دې وجې نه د (يرفع بصره) اضافه په کښې هم نشته. او په وروستوني ذکر شوو دوو کتابونو کښې دا راوی موجود دې او د (يرفع بصره) اضافه په کښې هم شته.

دغه رنگې دا حديث په الفتح الرباني کښې په ج ۲، ص ۵۱ کښې په دوه سندونو سره ذکر کړې شوې دې، په کوم سند کښې چې دا راوی موجود دې په هغې کښې د نظر د پورته کولو ذکر شته او چې په کوم سند کښې دا راوی نشته په هغې کښې د نظر د پورته کولو ذکر نشته.

خلاصه د خبرې دا ده چې په حديث کښې صرف د شهادتينو د ونيولو ثبوت شته د نظر د آسمان اړخ ته د پورته کولو زياتې په کښې نشته، او د شهادتينو د ونيولو سره د گوتې د پورته کولو هم چرته څه ذکر نشته، علامه طحطاوی رحمه الله په حاشيه د مراقی الفلاح کښې د علامه غزنوي نه نقل کړې دي چې **يُهوَرُ بِسَبَابَةِ عَيْنِ الْعَطْرِ إِلَى السَّمَاءِ**. ليکن د دې الفاظو ځای د اخذ نې نه دې ښودلې او په احنافو کښې د دې نوم ډير فقهاء تير شوې دي چې ټول د متاخرينو د طبقې سره تعلق لري او د دوی قول به د تحقيق نه قبول نه دي.

قال العلامة السهارنوري رحمه الله: (مجهول لا يعرف) عن عتبة بن عامر الجهلي (و بعد

اسطرغال ابن عمر بن عقيل عند قوله **قُلْ لِّاَحْسَنِ الْوُضُوءِ** ثم رفع المتوضي نظره الى السماء ولم يزل كراجه
بن نفير فقال اشهد ان لا اله الا الله الحديف. وساق الراوى الحديف سوى ترك قصة الراعى وراحه ثم رفع نظره
الى السماء بمعنى حديف معاوية. (بدل المجهود: ج ١ ص ١٠٣) والله سبحانه وتعالى اعلم. ٢٣ رمضان ١٤١٠ هجرى

د زني او د خلق تو مينځ ځاي د مخ د حد نه خارج دي

سوال د اودس كولو په وخت كښي د زني او د خلق په مينځ كښي چې كوم ځاي دي د هغې
وينځل فرض دي او كه نه؟ حضرت مولانا ظفر احمد عثمانى رحمته الله په امداد الاحكام كښي دا هم د
مخ يو جزء شمارلې دي، او د دي وينځل نې فرض كړى دى، او په استدلال كښي ئې دا عبارت
وراندي كړې دي

الى اسفل الذنن وهي مجمع الحبيبه والحي مدبب اللحية فوق عظم الاسنان لمن ليس له لحية كثيفة وفي
حقه الى مالاتي البقرة من اوجه وحده عرضا ما بين شحمي الاذنين ويدخل في الغايتين جزء منهما لا اتصاله
بالفرض والبياض الذي بين العذار والاذن. (حاشية الطحطاوى على المراقي: ص ٣٧)

مونږ ته د دي مسئلې تحقيقى جواب وليكئ دا به ستاسو مهرباني وي. بينوا توجروا.
الجواب باسم ملهم الصواب د زني او د خلق د مينځني حصي وينځل فرض نه دى. دا د مخ د
حدودو نه خارج دي په دي باندې د فقهي دا تصريححات گواه دى:

قال الامام طاهر بن عبد الرشيد البخاري رحمته الله: ويجب اتصال الماء الى الذنن قبل نهايت اللحية وتحت
الذنن لا يجب اتصال الماء اليه. (خلاصة الفتاوى: ج ١ ص ٣٧)

وقال العلامة الحلبي رحمته الله: وحد الوجه تقريبا ما بين قصاص الشعر الى اسفل الذنن وشحمي الاذنين و
قطيعة ما بين ملتقى عظمي الهجة والقطب وملتقى اللحيين وشحمي الاذنين. (حلي كبير: ص ٥٠)
وقال الحافظ العمري رحمته الله: والوجه في اللغة مأخوذ من المواجهة وهي المقابلة وحده في الطول من مبدأ
سطح الهجة الى منتهى اللحيين وهما عظميا الحنك ولسيمان الذكركو عليهما منابت الاسنان السفلى.
(المنهاية: ج ٣ ص ١٠٠)

وقال العلامة القسستاني رحمته الله: (واسفل الذنن المصطنع من جميع اللحيين والمراد حده عند المعصوم
اقصى ما يبدو للمواجهة عند الاكثرين فاسفله في الوجهين غير داخل في الوجه فلا يغسل كما في حاشية
الهداية للشيخ الاسلام عصام الدين رحمته الله (جامع الرموز: ج ٣ ص ١٠٠)

وقال العلامة اللكنوي رحمته الله: قال واسفل الذقن معطوف على الاذن وعارج عن المغيا كالمعطوف عليه هو الذقن بفصتين مجتمعين العظمين الذين هما منبتا الاسنان كذا في القاموس: ويفهم من زيادة الاسفل ان الذقن داخل في الوجه. (السعاية: ج ۱، ص ۸) وقال ايضا: وفي مهسوط شيع الاسلام: ويحب ان يفرض غسل اللحيين في الطهارة لانهما من الوجه على الحقيقة الا ان اثر كذا هذه الحقيقة بالاجماع. (حاشية الهداية ج ۲، ص ۸۱)

۲۳ جمادى الاولى ۱۴۱۳ هجرى

ولله سبحانه وتعالى اعلم

په بدن باندې دستې په ذریعہ نقش کړې شوي نوم د طهارت مانع ندي

سوال: ځینی خلق په خټ، مټ یا لاس وغیره باندې خپل نوم یا څه عکس وغیره په ستنه باندې پوځ لیکي، کوم چې په تور یا شین رنگ کښې موجود وی، نو پوښتنه داده چې دا تور یا شین رنگ د اودس یا د غسل د کیدو مانع دي او که نه؟ که مانع وی نو چې په داسې حالت کښې کوم مونږ ونه کړې شوې دی د هغې به څه حکم وی؟ بینو اتوجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په بدن باندې په ستنه داسې پوځ نوم په خپله لیکل یا په بل چا باندې لیکل حرام دی. په حدیث کښې په داسې خلقو باندې چې دا پوځ نوم په ستنه لیکي یا نې په بل باندې لیکي لعنت وئیلې شوې دي. او د دې سره دا خبره هم ده چې په دې طریقې اختیارولو سره وینه راوځي او د رنگ سره گډه شي او چکني شي چې په دې سره دغه ځای پلټ شي، البته دا خبره ده چې اودس او غسل ورسره صحیح کیږي ځکه چې د نجاست د محل نه کله نجاست لرې کول ناممکنه وي نو صرف په اوبو سره وینځل کافي کیږي، د نجاست اثر زائله کول ضروري نه دی.

عن ابن عمر رضی الله عنهما ان رسول الله صلی الله علیه و آله لعن الواصلة والمستوصلة والواشمة والمستوشمة. (بخاری مسلم، نسائي و ابن ماجه). قال النووي رحمته الله: وهو حرام على الفاعلة والفعول بها باختيارها. (شرح النووي: ص ۲۰)

وقال ابن عابدین رحمته الله: يستفاد مما مر حكم الوشم في نحو اليد وهو انه كالاغتصاب والصبيغ بالمستنجنين، لانه اذا غرزت اليد والشفع مغلًا بأبرة ثم حشي محلها بكحل او نيلة ليغمر نهج الكحل بالدم فماذا جحد الدم والتام الجرح بقي محله اعصر فماذا غسل طهر لانه اثر يشفى زواله لانه لا يزول الا بسلخ الجلد او جرحه فماذا كان لا يكلف بأزالة الاثر الذي يزول عام حار او صابون لعدم التكليف هنا اول قوله صرح به في القنية فقال نولوا تمخا في يدها ولا يلزمه السلخ اهـ (دالمختار: ج ۱، ص ۳۰) ولله سبحانه وتعالى اعلم ۱۳ شعبان ۱۴۱۹ هجرى

په اودس کښې د قی کولو حکم

سوال آیا په مطلقاً قی کولو سره اودس ماتیرې؟ که په دې کښې څه تفصیل وی نو هغه راته ولیکئ دا به ستاسو احسان وی. بیا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د قی مختلف قسمونه دی

۱. د بلغم قی

۲. د روانې وینې قی

۳. د چکۍ وینې قی

۴. د خوراک قی

۵. د اوبو قی. اگر که د هر رنگ وی

د بلغم قی مطلقاً د اودس ماتونکې نه دې.

د روانې وینې قی مطلقاً اودس لره ماتونکې دې

او په باقی پاتې دریو قسمونو کښې دا تفصیل دې، چې که چیرې دا قی په ډکه خوله سره کړې شوې وی نو دا اودس لره ماتونکې دې لیکن د خوراک او د اوبو په قی کښې دا خبره شرط ده چې خوراک او اوبو معدې ته د رسیدو نه پس قی شوې وی، او که د دې څیزونو قی په ډکه خولپه سره نوی شوې نو بیا اودس لره ماتونکې ندې

قال العلامة المحکمی یوسف بن یحیی: ویقظه فی ملاء فاهه بان یضبط بتکلف من مرة بالکسر ای الصفراء او علق ای سودا واما العلق العازل من الراس فغیر ناقض باو طعام او ماء اذا وصل الی معدته وان لم یستقر و هو نجس مفلطولو من صبی ساعة ارتضاعه هو الصحیح لبعاطة النجاسة ذکرة الحلی ولو هو فی المری فلا نقض اتفاقا کلیه حیه او دود کفیر لطهارته فی نفسه کما لم یثابته فانه طاهر مطلقا به یعنی بخلاف ماء ثم المیث فانه نجس کلیه عین عمر او یول وان لم ینقض لقلته لنجاسته بالا صاله لا بالمجا ورقة لا ینقضه فی من بلغم علی المعینا صلا الا المخلوط بطعام فیمعتبر الغالب یولو استویا لکل علی حدقه ویقظه دم مائع من جوف او لم غلب علی ذاق حکما للغالب او ساوا احتیاطا لا ینقضه المخلوط بالذواق والقیح کالدم والاعتلاط بالمخاط کالذواق (دالمعارج ص ۳۰) ولله سبحانه وتعالی اعلم. ۲۹ رجب ۱۴۲۰ هجری

په ډکې خولې سره د قی کولو مطلب

سوال د خوراک یا د اوبو قی چې په ډکې خولې سره وی نو اودس لره ماتونکې دې نو اوس پوښتنه داده چې په ډکه خوله د قی کولو مطلب څه دې "بیا توجروا"

الجواب باسم ملهم الصواب په دې کښې دوه قولونه دي.

١- دومره قې وي چې د هغې حصارول ممکن نه وي.

٢- چې د هغې حصارول ممکن وي خو په تکلف او محنت سره.

رومېي قول اوسع دې او دويم قول احوط دې.

قال العلامة المحقق رحمته الله: وينقضه قول ملاقات بان يضبط بتكلفه

وقال علامة ابن عابدن رحمته الله: (قوله بان يضبط) اي بمسك بتكلفه وهذا مامضى عليه في الهداية

والاختيار والكافي والخلاصة وصحة فخر الاسلام وقاضيهان وقيل ما لا يقدر على امساكه قال في الهداية:

وعليه اعتمد الشيخ ابو منصور وهو الصحيح وفي الحلية: الاول الاشبه (ردالمحتار ج ١ ص ٣) ولله سبحانه

وتعالى اعلم.

٢٩ رجب ١٤٢٠ هجري

په وقفې وقفې سره درالونکي قې حکم

سوال . که چيرې لږ لږ وخت پس قې راځي او په دکه خوله نه وي نو آيا دې سره به اودس مات شي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب . که چيرې په يو ځل زړه خرابيدو باندې لږ لږ قې وشي نو بيا به په مجموعه باندې حکم لگولې شي، که چيرې مجموعه دومره وي چې که دا قې يو ځای شوې وي نو خوله به ترې ډکيده نو دې سره به بيا اودس ماتيدې او که داسې نه وي نو نه ماتيدې. او که چيرې په يو ځل زړه خرابيدو سره نه وي بلکه دا هر ځل لږ لږ قې کول په بيل بيل زړه خرابيدو سره وي نو هر يو له به خان له اعتبار ورکولې شي، ټول به نه شي راجمع کولې، نو په دې صورت کښې به بيا اودس نه ماتيدې.

قال العلامة المحقق رحمته الله: ويجمع متفرق القې ويجعل كل واحد واحد السبب وهو الغشيان عند محمد رحمته الله وهو الاصح بلان الاصل اضافة الاحكام الى اسبابها الالتي لا ينافيها كما بسط في الكافي.

وقال العلامة ابن عابدن رحمته الله: (ويجمع متفرق القې) الخ اي لوقاء متفرقا بمختلف لو جمع صار ملء الفم فابو يوسف رحمته الله يعتبر اتحاد المجلس بان حصل ملء الفم في مجلس واحد نقض عدة وان تعدد الغشيان عند محمد رحمته الله يعتبر اتحاد السبب وهو الغشيان اه دررو تفسير الاتحاد ان يلقى ثانيا قبل سكون النفس من الغشيان بان بعد سكونها كان مختلفا بمعز المسألة رابعة: لانه اما ان يصعد فيمقض اتفاقا او يتعدا فلا اتفاقا او يتعد السبب فقط او المجلس فقط وفيهما الخلاف (ردالمحتار ج ١ ص ٥) ولله سبحانه وتعالى اعلم

٢٩ رجب ١٤٢٠ هجري

باب الغسل

د حشفي د بعضي حصي له دخول سره غسل نه واجبيږي

سوال د خپلې بې بې سره د ملاعبت په وخت کښې د بعضي حشفي په داخلیدو سره آیا صرف اودس ماتیرې او که نه غسل هم ورسره واجبيږي؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب: د حشفي د بعضي حصي داخلیدل اودس لږه ماتوی او غسل لږه نه واجبوی، د ټولې حشفي داخلیدلو سره غسل واجبيږي .

قال العلامة التبر تاشي رحمه الله: في بيان موجبات الغسل: وفرض عند مني منفصل عن مقر بهو وقتوايلاج حشفة ادمي او قدرها من مقطوعها في احد سبيل ادمي يجامع مفله عليهما لو مكلفين وان لم يندزل (رد المحتار ج. ۳ ص. ۳۰) والله سبحانه وتعالى اعلم .

غره ذی القعدة ۱۴۱۸ هجری

باب المياہ

د کوم کوهی نه چې نجاست راویستل مشکل وی د هغې پاکوالی حکم

سوال زموږ په علاقه کښې د کرکړوندې د پاره د تیوب ویل یا د دومره ژور کوهی نه کار اخستلې شی چې د هغې ژور والې د د پنځه ویشتنو نه واخله تر د دیرشو گزو پورې وی او په دې کښې تقریباً اته یا لس گزه ژورې اوبو وی، کله چې مونږ ماشین ولگوو نو ماشین د خپل طاقت مطابق هغه ولاړې اته یا لس گزه اوبه راوباسی او بیا چې په کښې کومې نوې اوبه راځی نو ماشین هغه له مخې سره راوباسی. په ځینې کوهیانو کښې اوبو دومره په تلوار سره راځی چې که ټوله هفته هم ماشین لگیدلې وی لیکن کوهې به خالې نه شی، په داسې قسمه کوهی کښې مرغی وغبره جالې جوړوی. کله کله مرغی یا د دې بچې په کوهی کښې وغورځیږي او مړه شی، کله کله په کښې دا وپرسړی. د ځینې علماؤ دا قول دې چې د دې په غورزیدلو سره کوهې خو ناپاکه شو لیکن د دې د راویستلو حاجت نشته، ځکه چې کله هم ماشین چالان شی نو نیم ساعت پس یا یو ساعت پس ټولې ناپاکې اوبه ترې نه خارجيږي. نوې اوبه کومې چې د کوهې د چشمې نه راوځی دا د روانو اوبو په حکم کښې دی. په روانو اوبو کښې اگر که نجاست پروت هم وی لیکن اوبه نه پتلیږي، هر کله چې ماشین ودریږي نو دا اوبه بیا ناپاکه شی، بیا هر کله چې تر یو ساعت پورې ماشین چالان شی نو د ولاړو اوبو په وتلو سره باقی اوبه پاکيږي

البته ځینې علماء فرمائی چې تر څو پورې ترې نه مرغی راوټه باسی نو ټولې اوبه ناپاکې دی برابره خبره ده که دا اوبه ولاړې وی او که روانې وی، مهرباني وکړئ او د دې مسئلې وضاحت راته وکړئ، بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د نجاست په موجودگي کښې که د دې کوهې نه د ماشین په ذریعه اوبه راویستل شروع شی نو د یوې یا دوه دقیقو د چلیدو نه پس به د پاکو اوبو په اختلاط سره د روانو اوبو په حکم کښې د کیدلو په وجه دا ټولې اوبه پاکې گنلې شی، خو په دې شرط چې که په دې اوبو کښې د نجاست حه رنگ، بوی یا خوند ونه موندلې شی، او که نه نو د اثر د موندل کیدو په وجه چې تر څو پورې په کښې اثر وی نو ټولې اوبه به ناپاکې وی د اثر د ختمیدو سره به پرې بیا د پاکي حکم لگولې شی

قال العلامة عبيد الله بن مسعود بن تاج الشريعة رحمته الله: واذا سلك عرض النهر والبحر الماء لوقه ان كان ما يلاقى الكلب اقل مما يلاقه يجوز الوضوء في الاسفل والا لقال الفقيه ابو جعفر رحمته الله: على هذا ادركنا مشافعي وعن ابى يوسف رحمته الله لا بأس بالوضوء به اذا لم يتغير احد اوصافه

وقال العلامة اللكنوي رحمه الله في حاشية على شرح الوقاية: قوله عن أبي يوسف أنه هذا هو الذي رحمه ابن الهمام رحمه الله في فتح القدير بأن الحديد هو الماء طهور لا ينجسه شيء لما حمل على الماء الجاري كأن مقتضاه جواز التوضي من أسفله وإن أخذت الجيفة أكثر الماء ولم يتغير النجس كذا اختاراه ابن أمير حاج في الحلية وقال صاحب الطريقة المحمدية عليه الفتوى: (شرح الوقاية: ج، ص ۳۰)

وقال العلامة الحصكفي رحمه الله والمحلقوا بالجاري حوض الحمام لو الماء نازلاً والغرف متدارك كعوض صغير يدغله الماء من جانب ويخرج من الآخر ويمرر التوضي من كل الجوانب مطلقاً به يفتي وكعين هي خمس في خمس ينع الماء عنه به يفتي قهستاني معزاً بالتمتة. (رد المحتار: ج، ص ۳۰)

خود و مره خبره ده چې كله ماشين و دريږي نو څنگه چې معلومه ده چې د دې كوهي اوبه د لوڼې تالاب د قدر نه كمې دي او لا تر اوسه پورې پليتي په دې كښې موجوده ده، نو د دې اوبه به پليتي وي. او هر كله چې د نجاست ټولې ذرې خارجې شي يا دومره ورسته شي چې په پليت كيدو سره د خاورو سره د گډيدو يقين راشي نو بيا به د ماشين په ودریدو سره هم د كوهي اوبه پاكې وي. ولله

۲۸ ربيع الثاني ۱۴۰۸ هجري

سمانه و تعالى اعلم

د دستي نل پاك والي

سوال د زمكې نه چې په كوم دستي پمپ باندې اوبه راښكلې شي كه چيرې به دې پمپ كښې نجاست پريوځي نو دا به څنگه پاكولې شي؟ آيا د لږو اوبو په راښكلو به دا د جاري اوبو په حكم كښې شي او اوبه به نې پاكې شي او كه نه؟ بينوا تو جروا.

الجواب باسم ملهم العوالب. ما په ۱۸ د جمادى الاخره ۹۲ هجري كښې د دستي پمپ د پاكۍ دا آسانه طريقه ليكلې وه چې د زمكې د وړو وړو سوړو نه اوبه راډاخليږي، د دې باوجود كه چيرې د كوهي نه يو څو ډولونه راوښكلې شي يا د ماشين په ذريعه ترې نه څه اوبه راوښكلې شي نو په اتفاق سره دا خبره ثابته ده چې دې سره كوهي نه پاكيرې، همدغه شان د دستي نل نه د څه اوبو په راښكلو سره دا نه كافي كيږي

ځيني حضراتو دا نل د كوهي په حكم كښې گرځولې دي او فرمائيلي ئې دي چې د نل دننه ټولې اوبه دې راوښكلې شي دې سره به دا پاك شي، ليكن نل لره په كوهي باندې قياس كولو كښې دا اشكال دې چې د كوهي اوبه د زمكې د وړو وړو سوړو نه راوځي او خپل طبعي جريان پورې محدوده وي، او د نل اوبه په راښكلو سره د زمكې د سطحې نه هم د پورته پورې راويستلې شي، په دې لحاظ سره نل د لوهي په حكم كښې معلومېږي، او د دې نه علاوه د كوهي ويخ او ديوالونه

ياكول متعذر دی او د نل پاكوالي متعذر خو پريږده چې متعسر هم ندې، د دې وجې نه د دستې نل
 د باكولو طريقه داده چې چې خومره اوبه په دې كښې دى هغه راوه ويستلې شى او بيا ترې نه نورې
 دومره اوبه راوښكلې شى چې په هغې باندې ټول پيپ درې واړې وينځلې شى. په پيپ كښې دننه د
 اوبو د مقدار معلومولو طريقه داده چې مربع ۱۱۲ قطر x پلنوالي x ژور والي «يعنى نيم مربع قطر
 ضرب پلنوالي، ضرب ژوروالي». دغه رنگې دې د اوبو حجم معلوم كړې شى او د ناپ مطابق دې
 اوبه وه ويستلې شى. كه د اوبو ژوروالي معلوم نه شى نو په غالب گمان دې عمل وكړې شى. د
 ټولو نه آسانه طريقه داده چې په پيپ كښې دې د پورته نه دومره اوبه واچولې شى چې پيپ ډك
 شى او اوبه ترې نه په پورته اړخ راوبهيري

وروستو مې په دې باندې سوچ وكړو نو بله آسانه طريقه راته دا معلومه شوه چې د نل نه دې
 څه اوبه راوښكلې شى او راودې ويستلې شى نو د نل دننه ټولې اوبه به د جارى كيدو له كبله ټولې
 پاكي شى. د جريان په ذريعه د پكښې حاصلولو د پاره د پاكو اوبو گډوډ والي شرط دې، «يعنى چې
 دې سره پاكي اوبه يوځاى شى او دا شرط دلته موجود دې، ځكه چې د نل نه په اوبو راښكلو سره د
 دې د لاندې زمكې نه پاكي اوبه راوځي او دې سره گډې وې شى.

دغه شان د كوهى اوبه به هم د ماشين په ذريعه په جارى كولو سره پاكي شى، د فقهي په
 كتابونو كښې د دې ذكر ځكه نشته چې په هغه زمانه كښې د اوبو راښكلو ماشينونه نه وو
 ما چې د زمكې د وړو وړو سورو نه دا راوتونكې اوبو په حقله څه ليكلې وو نو د هغې مطابق
 به دې اوبو ته جارى نه شى ونيلې كيدې. ليكن په دې كښې څه شك نشته چې د نل نه خومره اوبو
 راښكلې كيږي نو د زمكې نه هغومره پاكي اوبه راوځي او په دې كښې گډيږي، د دې وجې نه د نل
 نه په اوبو راښكلو سره به پاكي او ناپاكي گډې وې اوبه د جارى اوبو په حكم كښې شى. ولله

۲۸ ربيع الاول ۱۴۰۷ هجري

سبحانموتعالى اعلم

يو جنب په اوبو كښې لاس وه وټلو

سوال تاسو په احسن الفتاوى ج ۲، ص ۴۰ كښې ليكلې دى چې جنب په اوبو كښې لاس وه
 وټلى نو اوبه به مستعملې وگرځي. د دې وجې نه په دې سره غسل كول صحيح نه دى. ليكن په
 فتاوى محموديه كښې په ج ۱، ص ۲۳ كښې د دې خلاف مسئله ليكلې شوې ده، يو لوتې تحقيق
 نې كړې دې چې د هغې خلاصه داده چې صرف دومره اوبه به مستعملې وگرځي چې خومره په دې
 لاس پورې لگيدلې وي. يافى پاتې اوبه به مستعملې نه وي، چونكه له مستعملو اوبه نه غير
 مستعملې اوبو زياتې دى نو د دې وجې نه په دې باندې غسل كول روا دى
 تاسو ته دا درخواست دې چې په دې بحث پاندې يو واړې بيا نظر واچوئ او ښه مدلل جواب

رائه را كرى . بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب به دي كنبې اختلاف دي او دواړو اړخونو ته لوى لوى امامان او علماء دي . زما په خيال هماغه جواب راجع دي كوم چې په احسن الفتاوى كنبې لېكلي شوي دي . دا قول راجع هم دي او احوط هم . ليكن دويم قول چې دي هغه اوسع هم دي او آسان هم دي . علامه ابن عابدين رحمته الله د دواړو دلو اقوال سره د دلائلو نقل كړې دي او فيصله يې كړې ده چې په وخت د ضرورت د دويم قول د وسعت او آسانتيا نه فائده اخستلې شي . او كه نه نو په عامو حالاتو كنبې احتياط لازمي دي . د دي مسئلې د اهميت له كبله مونږ دلته د شاميې ټول عبارت راوړو

قال العلامة المحكي رحمته الله : والبرادان ما اتصل بأعضائه وانفصل عنها مستعمل لا كل الماء على ما مر .

وقال العلامة ابن عابدين رحمته الله : (قوله والبراد الخ) صرح به في الحلية والبحر والنهر وردة العلامة المقدسي في صرح نظم الكثر بأنه تأويل بعيد جدا وقوله على ما مر : أي من أنه لا فرق بين المطلق والملاقى بهذه مسألة الفساق وقد علمت ما فيها من المعترك العظيم بين العلماء المتأخرين . (رد المحتار ج ١ ص ٣٠)

وقال العلامة المحكي رحمته الله : فإن المطلق أكثر من النصف جاز التطهير بالكل والا لا وهذا يعم المطلق والملاقى على الفساق يجوز التوضي ما لم يعلم تساوى المستعمل على ما حلقه في البحر والنهر والمنح .

قلت : لكن الضرر لئلا في ضرر حلوه بانه فرق بينهما فراجعه متأملا .

وقال العلامة ابن عابدين رحمته الله : (قوله على ما حلقه في البحر الخ) حيث استدلل على ذلك بأطلاقهم المفيد للعبور . كما مر ويقول المذاهب : الماء القليل انما يخرج عن كونه مطهرا باغتلاط غير المطهر به اذا كان غير المطهر غالبا : كما هو الورد واللين لا مغلوبا وهذا الماء المستعمل ما يلاقى البدن ولا شك انه اقل من غير المستعمل فكيف يخرج به من ان يكون مطهرا . فهو نحوه في الحلية لابن امير حاجي وفي فتاوى الشيخ سر اج قاره الهداية التي جمعها تلميذه المطلق ابن الهيثم مسئلة عن فسقية صغيرة يتوضأ فيها الناس وينزل فيها الماء المستعمل وفي كل يوم ينزل فيها ماء جديد هل يجوز الوضوء فيها اجاب : اذا لم يقع فيها غير الماء المذكور لا يهرأ بهي واما اذا وقع فيها نجاسة تنجس على صغر ما وقد استدلل في البحر بعبارة اخرى لا تدل له كما يظهر للمعامل لانها لا يلقى والملاقى على الملاقى كما او ههنا فليما علقها عليه فلذا اقتصرنا على ما ذكرنا .

(قوله فرق بينهما أي بين المطلق والملاقى حيث قال : وما ذكر من ان الاستعمال بالهزم الذي يلاق جسدهم يبال الماء فيصير ذلك الهزم مستهلكا في كونه مطهرا من وجوهه وان الاستعمال في الجميع حكما وليس كالحال حسب القليل من الماء فيه هو حاصله الورد على ما مر عن المذاهب بان المذهب اذا انفك او انفك يدق

الماء صار مستعجلاً لجميع الماء حكماً وإن كان المستعجل حقيقة هو الملاقى للعضو فقط بخلاف ما لو القى فيه المستعجل القليل فإنه لا يحكم على الجميع بالاستعجال لأن المحدث لم يستعمل شيئاً معه حتى يدعى ذلك مستعجلاً المستعجل حقيقة وحكماً هو ذلك الملقى فقط من مصلحه أن الملقى لا يصير به الماء مستعجلاً إلا بالغلبة بخلاف الملاقى فإن الماء يصير مستعجلاً كله بمجرد ملاقاته العضو لمورد ذلك في البحر بأنه لا معنى للفرق بين كور لأن الشبوع والاختلاط في الصورتين سواء بل لقائل أن يقول: القاء المسألة من خارج القوى تأثيراً من غير تلك العين المستعجل فيه أهول لذلك أمر الشارع بالتعامل.

واعلم أن هذه المسألة مما تحيرت فيها أفهام العلماء الاعلام ووقع فيها بيهيم الذراع وشاع وطاع وائف فيها العلامة قاسم رسالة سماها (رفع الاشتباه عن مسألة المياه) حقق فيها عدم الفرق بين الملقى والملاقى أي فلا يصير الماء مستعجلاً بمجرد الملاقاة قبل تعبير الغلبة في الملاقى كما تعتبر في الملقى ووافقه بعض أهل عصره فتو عليه غيرهم منهم تلميذة العلامة عبد البر بن الشعنة فرد عليه برسالة سماها (أهر الروض في مسألة الخوض) وقال: لا تغتر بما ذكره شيخنا العلامة قاسم ورد عليه أيضاً في شرحه على الوهبانية واستدل بما في النجاشية غيرها: لو ادخل يده أو رجله في الأناء لتتبدل يصير الماء مستعجلاً لا لعدم الضرر وقوعاً في الأسرار للامام الديوسي حيث ذكر ما مر عن البدائع ثم قال: إلا أن محمداً يقول: لما اغتسل في الماء القليل صار الكل مستعجلاً حكماً أه ومن هنا نشأ الفرق السابق به افق العلامة ابن الشلق وانتصر في البحر للعلامة قاسم الفرسالة سماها (الخبر الملقى في الوضوء من الفساق) واجاب عما استدلل به ابن الشعنة بأنه مبني على القول الضعيف بنجاسة الماء المستعجل ومعلوم أن النجاسة ولو قليلة تفسد الماء القليل والقرة العلامة الملقى في الشيوخ اسماعيل الغالبسي وولده سيد عبدالقوي وكذا في التهر والمنع وعلقت أيضاً موافقة للمحقق ابن امير حاجو قارئ الهداية واليه يحيل كلام العلامة نوح افندي ثم رايت الشارح في الخواص مال الى ترجيعه وقال: انه الذي حرره صاحب البحر بعد اطلاعه على كتب البلهين ونقله عباراتها المضطربة فها هو على ما ألف في هذا الخصوص من الرسائل واقام على هذه الدعوى الصادقة البينة العادلة وقد حرره في ذلك رسالة حافلة بكافة تلك متضمنة بتعظيم ما هناك بولغني ان شيخنا الشيخ عرف الدين الهزلي محقق الاشتباه مال الى ذلك كذلك أه مخلصاً لنفسه: وفي ذلك توسعة عظيمة ولا سيما في من انقطاع المياه عن حياض المساجد وغيرها في بلادنا ولكن الاحتياط لا يخلى لمنهني لمن ابغى بذلك ان لا يفسد أعضاء في ذلك

الحوض الصغير بل يفتقر منه ويفسل خارجهم وان وقعت الغسالة فيه ليكون من الملقى لا من الملقى الذي فيه النزاع فان هذا المقام فيه للمقال محال ولله تعالى اعلم بحقيقة الحال. (ردالمحتار ج ١ ص ٣٧) ولله سبحانه وتعالى اعلم

٢٥ جمادى الثانية ١٤١٠ هجرى

دگتر (گنده) اوبه په فلتير کولو سره نه پاکيږي

سوال که چرې د گتر اوبه فلتير کړې شى او په دې سره د دې اوصاف ثلاثه يعنى رنگ، بوى او خوند په خپل ځاى شى نو آيا دا اوبه به طاهرې او مطهرې وگرځي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د گتر کومې اوبه چې فلتير کړې شى هغه نه طاهرې دي او نه مطهرې، خو دا خبره ده چې که د فلتير کولو نه پس په هغې کبني دومره اوبه واچولې شى چې د يو ذراع (شرعى گز) په مقدار ترې نه اوبه پيږي نو دا به طاهرې او مطهرې وگرځي.

قال العلامة العبر تاشي رحمه الله: لو سال دمر جمله مع العصور لا ينحس، خلافا للمعبد رحمه الله: وفي الخزانة: اذ ان ماء احد هما طاهر والاخر نجس فصبها من مكان عال فاعتلط في الهواء ثم نزل اطره كله ولو اجرى ماء الاثنتين في الارض صار بمنزلة ماء جاراه ونحوه في الخلاصة ونظم المسألة البصنفي في منظومته (تحفة الاقران) وفي التمهيد: لو اصابته الارض نجاسة فصب عليها الماء وجرى قدر ذراع طهرت الارض والماء طاهر بمنزلة الماء الجاري ولو اصابها المطر وجرى عليها طهرت ولو كان قليلا لم يجز فلا. (ردالمحتار ج ١ ص ٣٨)

وقال ايضا: اذا رسب الزبل في القساطل ولم يظهر اثره فالماء طاهر واذا وصل الى الحياض في الميوت متغيرا ونزل في حوض صغير او كبير فهو نجس وان زال تغيره بنفسه لان الماء النجس لا يظهر بتغيره بنفسه الا اذا جرى بعد ذلك ماء صاف فانه حينئذ يظهر ما اذا انقطع الجريان بعد ذلك فان كان الحوض صغيرا او الزبل راسب في اسفله تنجس ماء يمر الزبل حاقوه الطين الاسود فانه اذا جرى بعد ذلك ماء صاف ثم انقطع لا ينحس. (ردالمحتار ج ١ ص ٣٨)

وقال في الهندية: والماء الجاري بعد ما تغير احد اوصافه وحكمه بنجاسته لا يحكم بطهارته ما لم يزل ذلك التغير بان يرد عليه ماء طاهر حتى يزيل ذلك التغير كذا في المعتمد. (عالمگیری ج ١ ص ٣٨) ولله سبحانه وتعالى اعلم

١٦ ذی الحجه ١٤١٢ هجرى

باب التيمم

چې د څومره نقصان ويره وى نو تيمم جائز دى؟

سوال يو شپونکې په ځنگل کښې بيزې څړوى، په يو څه فاصله کښې اوبه شته، خو که چيرې دې د لمونځ لپاره اودس ته ځى نو دا ويره شته چې شرمڅ به بيزو ته نقصان ورسوي، آيا په دې صورت کښې هغه په تيمم باندې مونځ کولې شى او که نه؟ چې د څومره نقصان ويره وى نو د تيمم اجازت شته؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په داسې صورت کښې دې په تيمم باندې مونځ کولې شى، او چې د درهم په مقدار د نقصان ويره وى نو د تيمم اجازت شته.

قال العلامة المحقق رحمته الله: او خوف عدو كمية او لار هل نفسو لول من فاسق او حبس غريم او ماله مولو امانه.
وقال ابن عابدين رحمته الله: (قوله او ماله) عطف على نفسو لم ار من قدر المال بمقدار وسئل كره عن التعارضانية ما يفيد تقليد بهر هم، كما يجوز له قطع الصلوة (رد المحتار ج. ۳ ص ۳۱) والله سبحانه وتعالى اعلم
٢٨ رجب ١٤٠٠ هجرى

جنب دې له مسجد نه په تيمم کولو سره بهر شى

سوال که يو سړى ته په جمات کښې احتلام پيښ شى نو آيا د تيمم کولو نه پس ورته د جمات نه وتل پکار دى او که نه بغير د تيمم نه ورته وتل پکار دى؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب چې تيمم وکړى او ووځى نو دا مستحب دى، او که د شپې په تياره کښې ورته په بهر ته وتلو کښې د ځان يا د مال د تاوان ويره وى نو تيمم دې وکړى او د ويرې تر زائله کيدو پورې دې په جمات کښې اوسېږي، په داسې صورت کښې تيمم کول ځينو فقهاؤ واجب ليکلي دي، ليکن مونځ کول يا تلاوت کول ورته روا ندى.

قال العلامة ابن عابدين رحمته الله: ولو كان نائماً فيه فاحتلمه والماء خارج مو غشى من الخروج يتيمم ويحرم فيه الين يمكنه الخروج: قال في المنية: وان احتلم في المسجد تيمم للخروج اذا لم يظف وان عاف مجلس مع التيمم ولا يصل ولا يقرأ اهو يديهما قلنا ان نفس النوم في المسجد ليس عبادة حتى يتيمم له والماء هو لاجل مكفه في المسجد ولا لاجل مفهيه فيه للخروج (رد المحتار ج. ۳ ص ۳۱)

وقال همس العلماء العلامة ابن تيمم رحمته الله عن المحيط: ولو اصابته المنيابة في المسجد قيل لا يباح له

الخروج من غير تيمم اعتبارا بالدخول وقيل بإباح لان في الخروج تعزیه المسجد عن العجاسة وفي الدخول تلويح بها هو سباني في المحض تمامه ان شاء الله تعالى. (المهر الرائق ج ۳، ص ۳۷)

وقال في باب المحض: وفي منية المصل: وان احتلم في المسجد تيمم للخروج اذا لم يغتسل وان خاف يجلس مع التيمم ولا يصل ولا يقرأ اوصى في الذخيرة ان هذا التيمم مستحب وظاهر ما قدمنا في التيمم عن المحيط انه واجب ثم الظاهر ان المراد بالخوف الخوف من الحق شره بهذا او مالا كان يكون ليللا. (المهر الرائق ج ۳، ص ۳۸)

وقال العلامة ابو السعود رحمته الله: ولو احتلم في المسجد تيمم وخرج ان لم يغتسل وجلس مع التيمم ان خاف الا انه لا يصل ولا يقرأ كذا في منية المصل وظاهر ما في المحيط وجوب هذا التيمم وفصل في السراج بين ان يخرج مسرعا ليجوز تركه او يمكن فيه للخوف فلا يجوز تركه وعليه يحمل ما في المحيط انتهى. (فتح المعين ج ۳، ص ۳۸) والله سبحانه وتعالى اعلم ۳۰ رجب ۱۴۱۰ هجرى

که نه ملگری نه د اوبو دتر لاسه کولو یقین وی نو د تيمم څه حکم دی؟

سوال: د سفر په دوران کښې چې کله اوبه نه وی او د سفر په ملگرو کښې د چا نه د اوبو تر لاسه کیدو غالب گمان وی نو د هغه نه اوبه غوښتل پکار دی او که نه اوبه ونه غوښتلې شی او تيمم وکړې شی؟ د سفر په ملگری کښې او په غیر ملگری کښې څه فرق شته او که نه؟ بیڼوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په ملگری او په غیر ملگری کښې هیڅ فرق نشته، چې د چا نه درته هم د اوبو تر لاسه کیدو غالب گمان وی نو د هغه نه غوښتل واجب دی په تيمم سره مونځ کول روا نه دی، خو که چا په داسې حالت کښې په تيمم سره مونځ وکړو، بیا که چیرې په غوښتلو سره اوبه تر لاسه شی نو خپل مونځ دې بیا راوگرځوی او که د مونځ کولو نه پس په غوښتلو ورته اوبه تر لاسه نشوې نو د مونځ راگرځول پرې هم نشته.

که چیرې چا د مونځ کولو نه پس هم اوبو ونه غوښتلې برابره خبره ده که د مونځ نه وړاندې د اوبو تر لاسه کیدو غالب گمان ورته وی او که نه وی نو د امام صاحب رحمته الله په نیز د ده مونځ صحیح شو او د صاحبینو رحمته الله په نیز د ده مونځ صحیح نه شو.

علامه حلبی د علامه صفار نه په دواړو قولونو کښې دا رنگې تطبیق نقل کړې دې چې د امام صاحب رحمته الله قول د داسې ځای سره متعلق دې چې هلته اوبه په مشکله تر لاسه کیږي او د صاحبینو رحمته الله قول د داسې ځای سره متعلق دې چې هلته اوبه په آسانه سره تر لاسه کیږي او خلق نه یې د څه تکلیف نه یو بل ته ورکوي.

که په موضع متعسر الحصول کښې د چا د اوبو په غوښتلو سره په تر لاسه کیدو کښې شک

وی یا په غیر متعسر الحصول کښې د نه تر لاسه کیدو غالب گمان وی نو د امام صاحب رحمته په قول باندې په عمل کولو کښې وسعت دې او د صاحبینو رحمته په قول باندې په عمل کولو کښې احتیاط دې.

قال العلامة الحلبي رحمته: وان كان مع رفيقه ماء لا يجوز له التيمم قبل ان يسأله رفيقه الماء اذا كان غالب ظنه انه اذا سأله يعطيه وان تيمم قبل ان يسأل فصل ثم سأل فاعطى يلزمه الاعادته وهذا على وجوه: اما ان يغلب على ظنه الاعطاء او المنع او استويا على كل تقدير اما ان يسأل او تيمم ويصلي من غير سؤال واذا سأل فاما ان يعطى او يمنع واذا منع قبل الصلوة فاما ان يسأل بعدها او لا على كلا التقديرين فاما ان يعطى او لا واذا تيمم وصلى فاما ان يسأل بعد الصلوة او لا على كلا التقديرين فاما ان يعطى او لا فلا تسام سبعة وعشرون. اما ان تيمم وصلى بلا سؤال ثم سأل فاعطى او اعطى بلا سؤال فانه يلزمه الاعادة على كل تقدير اما في ظن الاعطار فظاهر واما في غيره فلزوال الشك وظهور خطأ الظن وان سأله لمع جازت صلواته سواء كان السؤال قبلها او بعدها لانه قد تحقق العجز من الابتداء ولا فائدة في العطاء بعدها بعد المنع قبلها واما اذا تيمم وصلى من غير سؤال ولم يسأل بعد تعييبه الحال فعلى قول ابي حنيفة رحمته صلواته صحيحة في الوجوه كلها قال في الهداية: لانه لا يلزمه الطلب من ملك الغير وقال: لا يميزه لان الماء مهلول عادة انتهى والوجه هو التفصيل كما قال ابو العسر الصغار انه اما يجب السؤال في غير موضع عزة الماء فانه حينئذ يتحقق ما قاله من انه مهلول عادقوا لا فكونه مهذولا عادة في كل موضع طاهر المنع على ما يشهد به كل من عانى الاسفار فينبغي ان يجب الطلب ولا تصح الصلوة بدونه فيما اذا ظن الاعطاء لظهور دليلها حون ما اذا ظن عدمه لكونه في موضع عزة الماء اما اذا شك في موضع عزة الماء او ظن المنع في غيره فلا احتياط على قولها والعوسعة في قوله لان في السؤال فلا. (حلي كبير: ٨)

وقال العلامة ابن عابدین رحمته: (قوله من رفيقه) الاولى حلفه وابقاء المتن على عمومته طولنا قال نوح افندي وغيره ذكر الرفيق جرى مجرى العاقلة او لكل من حذر وقت الصلوة لمكبه كذلك رفيقا كان او غيرا وقد يقال: اراد بالرفيق من معه من اهل القافلة وهو مفرد مضاف لغيره خصه بقوله: ممن هو معه والظاهر انه لو كانت القافلة كبيرة يكفيه النداء فيها اذ يعسر الطلب من كل فرد وطلب رسوله كطليه نظير ما

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

د مسحي او تيمم طريقه

په دې ليکنه کښې دا خبره واضحه کړې شوې ده چې د سر او د ځټ او د تيمم عامه مشهوره طريقه ثابته نه ده
په دې موضوع باندې يو ځانگړې ښکلي تحقيق او زورندقيق

د مسحي او تيمم طريقه

• په عوامو او خواصو کښې د سر د مسحي دا طريقه مشهوره ده: (د دواړو لاسونو يواځې درې گوتې د تندې اړخ ته په سر باندې کيږدي او وروسته ځټ اړخ ته ټپې بوڅي، غټې گوتې او ورسره خوا کښې نورې دوه گوتې دا جدا ساتي.

• بيا د ځټ د اړخه د دواړو لاسونو ورغوی په سر باندې کيږدي او تندې پورې ټپې راولي.

• بيا چې کومې گوتې غير مستعمل پاتې دي په هغې باندې د غوږونو مسح وکړي.

بيا د گوتو په شا طرف باندې د ځټ مسح کوي.

• د تيمم دا طريقه مشهوره ده: (د چپ لاس د غټې گوتې او ورسره خوا کښې د بلې گوتې نه علاوه نورې درې گوتې د ښي لاس په همدغه درې گوتو په شا طرف باندې کيږدي او ترڅنگل پورې ټپې ورسوي.

• بيا ټپې چې څنگل پورې ولگوي نو بيرته ټپې د ورغوی د شا اړخه پورې راولي.

• بيا همدغسې د چپ لاس مسح تر څنگل پورې کوي.

په دې وساله کښې دا ښودلې شوې دي چې د دې طريقې خو نه د فقهي اود حديث نه څه ثبوت شته او نه د عقل سليم نه دې څه ثبوت شته

د مسحي او د تيمم طريقه

سوال د سرد مسحي چې کومه طريقه په علماؤ کښې مشهوره ده هغه دا ده چې روميې د دواړو لاسونو د درې درې گوتو سره د سر د وړاندې حصې په داسې توگه باندې مسح کوي چې سښه، ابهامه او ورغوی جدا ساتي، بيا په ورغوو سره د خټ د اړخه د وړاندې اړخ ته د سر د دواړو اړخونو مسح کوي او بيا د ابهامينو په باطن سره د غوږونو دظاهر مسح کوي او د سبابتينو په باطن سره د غوږونو د باطن مسح کوي

دا خبره مونږ ته معلومه شوې ده چې تاسو دا طريقه غير ثابته بنودلې ده، او حال دا دې چې په خلاصة الفتاوى کښې همدا طريقه ذکر کړې شوې ده، د هغې څه جواب دې؟ بينوا تو جروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : دا طريقه ثابته نده بلکه سره د دې چې د نقل کړې شوې طريقې خلاف ده د عقل خلاف هم ده، کومو حضراتو چې دا طريقه ليکلې ده دا د هغوی خپل کار دې کومه چې د مستعملو اوبو نه د ځان ساتلو په خيال باندې بنا ده

د دوی دا خيال د دې وجوهو له کبله صحيح نه دې :

۱- دا څو نه د حديث نه ثابته ده، نه د کوم صحابي د قول او فعل نه او نه دا د امام صاحب رحمته الله عليه نه ثابته ده بلکه د عدم ثبوت نه هم زياته خبره دا چې د رسول الله ﷺ، د صحابه کرامو رضي الله عنهم، او د مذهب د امامانو عليهم السلام د نقل کړې شوې صريحي طريقې نه هم خلاف ده، د دې خيال شروع په شپږمه پيړۍ کښې شوې ده، د دې نه وړاندې د اسلام د شروع نه واخله تر پنځو سوو کالو پورې د دې څه ثبوت نه شى موندلې، معاذ الله آيا رسول الله ﷺ او صحابه کرامو رضي الله عنهم ته او د مذهب امامانو عليهم السلام ته د دې حکمت په حقله څه علم نه وو؟

بيا پرې نور ظلم دا وشو چې دې د خانه جوړ شوی خيال لږه سنت گڼلې شى، چې په رسول الله ﷺ باندې ښه ښکاره دروغ تړل دی، او په دې باندې ډير سخت وعيدونه وارد شوې دي. په ضعيف حديث باندې هم په دې خيال عمل کول روا نه دی چې سنت وگڼلې شى. لا پاتې دا خبره شوه چې د دې په حقله څه د ضعيف نه ضعيف حديث هم نشته .

د ټولو بدعتونو ابتداء هم د داسې د ځان نه جوړ شوی مصالحو نه شوې ده

۲- کوم اندامونه چې په اودس کښې وينځلې شى نو تر څو پورې چې اوبه د دغه اندامونو نه نوى بيلې شوى نو دا اوبه مستعملې نه شى گڼلې، نو د سر په مسح کولو کښې چې لاسونه تر څو د سر نه وي بيل شوې نو د هغې د مستعمل گڼلو جواز له کومه راغې؟

۳- د دې څه معقوله وجه نشته چې په يو حرکت اگر که هغه حرکت څومره هم اوږد وي د هغې د وجې نه دې اوبو ته مستعمل و نه وئيلې شى، او دويم اړخ ته په حرکت سره دې اوبه مستعملې

شىء، كنه مستعمل كيدو حكم لگولو بنا په اختلاف د محل باندې ده، نو په يو حرکت سره «اگر كه اوږد هم وي، چې د وينته په قدر له هم لاس و خوزيږي نو دا د مستعمل كيدو حكم دې پرې ولگي د ذكر سوو وجوهو له كبله فقهاؤ او محققينو عليه السلام په دې طريقه باندې سخت رد كړې دي او دې

ته نې لغو او د عقل خلاف ونيلې دي و هله نصوصهم:

١ - قال الامام قاضيهمان رحمته الله: روى هشام عن ابي حنيفة وابن رستم عن محمد عليه السلام انه يجوز الاستيعاب في مسح الرأس سنة و صورة ذلك ان يضع اصابع يديه على مقدم رأسه و كفيه على فؤديه و يمدّها الى قفاة فيجوزو أشار بعضهم الى طريق اخر احترازاً عن الماء المستعمل إلا أن ذلك لا يمكن إلا بكلفة و مشقة فيجوز الاول ولا يصير الماء مستعملاً ضرورة إقامة السنة. (حاشية على هامش الهدية: ج، ص ٣٥)

٢ - قال الامام الزيلعي رحمته الله: (ومسح كل رأسه مرة أو اثنين بماءه) أى ومسح كل اثنين بماء الرأس لانه معطوف على الرأس و تكليفي في كيفية المسح و الاظهر انه يضع كفيه و اصابعه على مقدم رأسه و يمدّها الى قفاة على وجه يستوعب جميع الرأس ثم مسح اثنين باصبعيه و لا يكون الماء مستعملاً بهذا لان الاستيعاب عام و احداً لا يكون إلا بهذه الطريقة و ما قاله بعضهم من أنه يهاتى كفيه ثمزاً عن الاستعمال لا يفيد لان لا بد من الوضع و الهدفان كان مستعملاً بالوضع الاول فكذلك بالثاني فلا يفيد تأخير هوان الاثنين من الرأس بالنص أى حكيمها حكم الرأس و لا يكون ذلك الا اذا مسحها بماء مسح الرأس و لانه لا يحتاج الى تجديد الماء لكل جزء من اجزاء الرأس فالان اولى لكونه تبعاً له. (تبيين الحقائق: ج، ص ١٠)

٣ - قال الحافظ العيني رحمته الله: في الدراية: و كيفية الاستيعاب أن يبل كفيه و اصابع يديه و يضع بطون لثمن كل كف على مقدم الرأس و يعزل السبابتين و الاجهامين و يهاتى الكفّين و يمرهما الى مؤخر الرأس ثم مسح الفؤدين بالكفّين و يمدّها الى مقدم الرأس و مسح ظاهر الاثنين بماءطن الاجهامين و باطن الاثنين بماءطن السبابتين و مسح رقبته بظاهر اليدين حتى يكون ما صحا ببلل لم يصر مستعملاً هكذا روى عائشة رضي الله عنها مسح رسول الله ﷺ وهكذا المنقول عن السلف و عن ابي حنيفة و محمد عليه السلام انه يبدأ من اعلى راسه الى جنبه ثم الى قفاة عكسه كذلك في مسح شيع الاسلام.

قلت: حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه النسائي أنها وضعت وضوءه ﷺ و وضعت يديها في مقدم راسها ثم مسح الى مؤخره ثم امرت يديها بأذنها، ثم مدّت على الخدين.

قالوا: الذي ذكره صاحب الدراية و نسبته الى عائشة رضي الله عنها لم يذكره احد من أئمة الحديث على الوجه

المذكور ولا عن غير عائشة من الصحابة رضي الله عنه وصفوا وضوء رسول الله ﷺ وأخرج أبو داود حديث طلبة
بن مصرف وفيه: رأيت رسول الله ﷺ بمسح رأسه مرة واحدة حتى بلغ القذال وهو أول القفا وقال مسدد: مسح
رأسه من مقدم إلى مؤخرة حتى أخرج يديه من تحت أظفله وأخرج الطحاوي ولفظه: رأيت رسول الله ﷺ بمسح
مقدم رأسه حتى بلغ القذال من مقدم عنقه وأخرج النسائي حديث عبد الله بن زيد وفيه: ثم مسح رأسه
بيديه فأقبل بهما وأدير بهما مقدم رأسه ثم ذهب بهما إلى قفاه ثم ردهما حتى رجع إلى المكان الذي بدأ
منه فهذه أوجه كغيرها يختار المتوضي أيها شاء واعتار بعض أصحابنا رواية عبد الله بن زيد رضي الله عنه وذكر السفهال
في كيفية المسح كما نقلناه عن الدراية ثم قال: كذا علمنا عتيب الأعيان الأستاذ المعقن مولانا نحر الدين
المايزمي رحمته الله إلا أن الرواية منصوبة في المبسوط على أن الماء لا يعطى له حكم الماء المستعمل حال
الاستعمال قال الانزاري: إن في المبسوط يستوعب الحكم جميع الرأس كما في المبسوطا بعد فكما أن في
المبسولات الماء في العضو لا يصير مستعملا فكذلك في حكم إقامة السنة في الممسوح ولكن يجب أن
يستعمل فيه ثلث أصابع اليد في الاستيعاب ليقوم الأكثر مقام الكل حتى أنه لو مسح بأصبعه فهو أديها
الأربعة لا يجوز في الأصبع لعدم استعمال أكثر الأصابع فانظر هل ترى أحدا من الشرع وهم أئمة كبار أقام
من الحديث شيئا مما ذكره من الصورة المذكورة في كيفية مسح الرأس بالاستيعاب (زيادة: ج. ص ٢٠)

٤ - قال الإمام ابن الهمام رحمته الله: والمسنون في كيفية المسح أن يضع كفيه وأصابعه على مقدم رأس
أخذ إلى قفاه على وجه يستوعب ثم بمسح أذنيه على ما يذكره أو أما مجافاة السباحتين مطلقا لممسح بهما
الأختين والكفتين في الإقبال ليرجع بهما على الفودين فلا أصل له في السنة لأن الاستعمال لا يعقب قبل
الانفصال والاثنان من الرأس حتى جاز اتحاد بلعهما ولأن أحدا ممن حكى وضوء رسول الله ﷺ لم يؤثر عنه
ذلك فلو كان ذلك من الكيفيات المسنونة وهم شارعون في حكمها لتركتبه وهي غير متبادرة لبعضها
عليها. (فتح القدير: ج. ص ٢٠)

٥ - قال العلامة الحلبي رحمته الله: قال الزيلعي: وهذا لا يفيد إلا بد من الوضع والمبدان كان مستعملا
بالأول فكذلك بالثاني فلا يفيد تغيره انتهى وأيضا قد اتفقوا أن الماء ما دام في العضو لم يكن مستعملا فالأول
أن يضع كفيه وأصابعه على مقدم رأسه ويمدها إلى قفاه على وجه يستوعب جميع الرأس ثم بمسح أذنيه
بأصبعه ولا يكون الماء مستعملا لأن الاستيعاب بماء واحد لا يكون إلا بهذا الطريق قال في لقنوي

قاضيها ان نوصو بذلك ان يضع اصابع يديه على مقدم راسه وكفيه على فوديه ويمدها الى قفاها وأشار بعضهم الى طريق اخر احترازاً عن الماء المستعمل الا ان ذلك لا يمكن الا بكلفة ومشقة فيجوز الاول ولا يصير الماء مستعملاً ضرورة اقامة السنة انهى. (غنية: ص ٣٢)

٦ - نقل العلامة ابن نجيم رحمته الله ما قدمنا من نص الامام الزيلعي رحمته الله وقرره (المعبر الرائق: ج ١، ص ٣٦)
٧ - قال العلامة المغدوم محمد جعفر الموبكلى رحمته الله: في الكافي: ومسح كل راسه سنة وهو ان يضع اصابع يديه على مقدم راسه وكفيه على فوديه. ويمد الى قفاها انهى فبعد مسح الربع لا يصير الماء مستعملاً في حق اقامة سنة الاستيعاب كذا في الخاتبة وشرح المنية فما يحتاج في المسح الى ان يمتد في كفيه عن فوديه اولاً من البضمرات (مأناة: ج ١، ص ٨٧)

٨ - قال العلامة ابو السعود رحمته الله: (قولوا كيفيته ان يبيل كفيه الخ) فيه كلام ليعقوب باشا حموي قال شيئاً: حاصله. كما في الدرر تبعاً للزيلعي. ان هذه الكيفية لا تفيد عدم الاستعمال لانه لا بد من الوضع والمبدفان كان مستعملاً بالوضع الاول فكذا بالثاني فلا يفيد تأخير هذا في الدرر: ان الماء ما دام في العضو فقد اتفقوا على عدم استعماله. (فتح المعين: ج ١، ص ٢٨)

٩ - قال الامام الطحطاوى رحمته الله: والاظهر في كيفية المسح ان يضع كفيه واصابعه على مقدم راسه ويمدها الى القفا على وجه يستوعب جميع الراس ثم مسح اذنيه بأصبعيه ولا يكون الماء مستعملاً بهذا، كذا في البحر عن الزيلعي وما قاله بعضهم انه يمتد في كفيه حال المسح ردة في المعبر. (حاشية الطحطاوى على الدرر البعير: ج ١، ص ٣٣)

١٠ - وقال ايضاً: وله كيفيات متعددة وردت بها الاحاديث فذكر لثمة منها في المنايا وافتار بعض اصحابنا رواية عبد الله بن زيد بن عاصم المتفق عليها وهي معنى رواية محمد بن رحمته الله في موطعه عن مالك: مسح مقدم راسه حتى ذهب بها الى قفاها ثم ردها الى المكان الذي معه بدأ ومن ثم قال الزيلعي: والاظهر انه يضع كفيه واصابعه على مقدم راسه ويمدها الى قفاها على وجه يستوعب جميع الراس ثم مسح اذنيه بأصبعيه اهـ وافتار قاضيها نوقال الرازي: هكذا روى عن ابي حنيفة ومحمد اهـ قال في الخاتبة: ولا يكون الماء بهذا مستعملاً ضرورة اقامة السنة اهـ وما في الخلاصة وغيرها من انه يضع على مقدم راسه من كل يد ثلثة اصابع ومسك ابهاميه وسبابتيه ويمد الى بطن كفيه ثم يضع كفيه على جانبي راسه فكيف تكلف ومشقة كما

في الخاتمة بل قال الكمال: لا اصل له في السنة (حاشية الطحاوي على مراقي الفلاح: ص ٢٠)

١١- قال العلامة ابن عابدين رحمته: (قوله مستوعبة) قال الزيلعي: وتكلموا في كيفية المسح والظاهر ان يضع كفيه واصابعه على مقدم راسه ومدها الى القفا على وجه يستوعب جميع الراس ثم مسح اذنيه بأصبعيه اذ وما قيل من انه يمسح في المسبحتين والابهامين لمسح بهما الاذنين والكفتين لمسح بهما جانبي الراس غشية الاستعمال فقال في الفتح: لا اصل له في السنة لان الاستعمال لا يشهد قبل الانفصال والاذنان من الراس (رد المحتار ج ٣ ص ١٣)

١٢- قال العلامة اللكنوي رحمته: ثم اختلف عبارات اصحابنا في كيفية فذكر في المحيط انه يضع من كل واحدة من يديه ثلث اصابع على مقدم راسه سوى الابهام والسبابة ويحيي بين كفيه ومدها الى القفا ثم يضع كفيه على مؤخر راسه ومدها الى مقدمه ثم مسح ظاهر كل اذن لكل ابهام وباطنه من مسبحته وفي المتابع كبا نقله العيني: المسح ان يضع الخنصر والبنصر من كل يد على مقدم الراس من منبت الشعر ومدها الى نصف راسه ثم يرفعها ويضع الوسطين في وسط راسه ومدها الى منبت الشعر من قفا ثم يدها الى وسط راسه ثم يضع الخنصر والبنصر في وسط راسه ومدها الى مقدم راسه ثم يدها الى وسط راسه ثم يدها الى قفا ثم يدخل السبابة في اذنه يديرها في زواياها وهكذا نقله في العاثر خاتمة عن الملتقط وذكر في الخلاصة مغل ما في المحيط.

وفي فتاوى قاضيخان: صورة ذلك ان مسح اصابع يديه على مقدم راسه وكفيه على فؤده ومدها الى قفا هو اشارة بعضهم الى طريق اخر اختلفوا عن الماء المستعمل الا ان ذلك لا يمكن الا بكلفة ومشقة فيجوز الاول بولا يصير الماء مستعملا ضرورة اقامة السنة العتي.

وفي تبين الحقائق شرح كنز الدقائق للزيلعي: الاظهر في المسح ان يضع كفيه واصابعه على مقدم راسه ومدها الى قفا على وجه يستوعب جميع الراس ثم مسح اذنيه بأصبعيه بولا يكون الماء مستعملا بهذا لان الاستيعاب عام واحد لا يكون الا بهذا الطريق وما قاله بعضهم من انه يمسح كفيه تمرزا عن الاستعمال لا يفهم لانه لا بد من الوضع واليدان كان مستعملا بالوضع الاول فكذلك بالفتاى فلا يفهم مع غير هولان الاذنين من الراس بالنص اى حكمهما حكم الراس بولا يكون ذلك الا اذا مسحهما بماء مسح به الراس بولانه لا يحتاج الى تجديد الماء لكل جزء من اجزاء الراس فالاذن اول ان يكون تبعاً لغيره.

قلب: ما جعله أظهر أظهر بلا ريب أما عقلا فلما ذكره ما نقلنا فلكونه ظاهرا للاحاديث البروية في المسح وكذا احتارة قاضيهان وحققه ابن الهيثم وصاحب البحر والنهر والغنية وغيرهم وما ذكره في المحيط وغيره لا اصل له في السنة كما نص عليه ابن الهيثم وذكر الاكل في العناية الكيفية المذكورة في المحيط وغيره وقال: هكذا روت عائشة رضي الله عنها مسح رسول الله ﷺ وتعليقه العيني بأنه لم يذكر هذه الكيفية احد من أئمة الحديث عن عائشة ولا عن غيره من الصعابة رضي الله عنه اللذين وصفوا وضوء رسول الله ﷺ والذي روى النسائي عن عائشة رضي الله عنها انها وضعت وضوء النبي ﷺ ووضع يديها في مقدم راسها ومسحت الى مؤخره ثم أمرت يديها بأخذها ثم مدت على الخدين (سعاية: ج. ۳ ص ۳۳)

صحيح طريقه

په ذکر کړې شويو احاديثو کښې د سر د مسحې مختلفې طريقې ذکر کړې شوي دي، چې غوره قوله په کښې دا دې چې دواړه لاسونه دې د سر په ټوله وړاندیني حصه باندې کيښودې شي او وروستو د خټ اړخ ته دې یوړلې شي او دا دومره کول بس کافی دي، واپس دې دمخې طرفته نه راوړي. کما مر.

د غوړونو مسحه

د غوړونو د شا اړخ مسحه دې په غټو گوتو وکړې شي. عوام او خواص دا هم د استعمال شوو اوبو نه د ځان ساتلو چې کومه غلطه نظريه خوره شوې ده په هغې باندې بنا کوي، او دا صحيح نده، حقيقت دا دې چې دا طريقه د ډيرو احاديثو نه ثابته ده

۱- عن ابن عباس رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ مسح اذنيه داخلهما بسبابتين ومخالف باهما ميه الى ظاهر اذنيه (مصنف ابن ابی شيبه: ج. ۳ ص ۱۸)

۲- وکذا روى عنه ابن ماجه رضي الله عنه باسناد صحيح (سعاية: ج. ۳ ص ۳۴)

۳- وکذا روى عنه النسائي رضي الله عنه (دپورتني حوالې مطابق)

۴- وروى عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده رضي الله عنه (سعاية: ج. ۳ ص ۳۴)

۵- وکذا فعل ابن عمر رضي الله عنه (مصنف ابن ابی شيبه: ج. ۳ ص ۱۸)

۶- وکذا أخرجه عبد الرزاق رضي الله عنه (مصنف عبد الرزاق: ج. ۳ ص ۳۴)

د خټ مسأله

قال العلامة المكنون **بیضا**: ثم الغائب من الاخبار المذکورة انه **مسح** لغاه مع راسه وجریده الی القفا فواخرجهما من اسفل عنقه واما ما ذکره صاحبنا منهم صاحب النهاية وغیرہ فی کلمة انه **مسح** الرقبه بعد مسح الرأس والا فلیکن بظهور الاصابع علی العنق فلم اجد له اصلا ولذا اتركه بعد ما کتبنا علموا اخلصوا فی بعض الاحادید (سعیة ج. ص ۳)

په دې لیکنه کښې د مسح بظهور الاصابع د ثبوت د نشتوالی قول بغیر د شک او شبهې نه صحیح دې. لیکن د خټ د مسح وړاندې والي د غوږونو په مسح باندې. دې د پاره چې کوم استدلال په راویستلی شوو احدشو کښې د لفظ د قفا و د قذال سره کولې شی دا صحیح ندې. ځکه چې دا غوږونه د سر یو جزء دې او خټ خان له یو مستقل اندام دې. په کومو روایتو کښې چې د رقبې ذکر دې په هغې کښې د رقبې په تقدیم باندې څه دلالت نشته. بلکه په یو روایت کښې د رقبې ذکر د غوږونو نه پس دې چې ترې نه د مسح تأخیر معلومیږي (سعیة ج. ۱ ص ۱۷۹)

د دې نه بغیر د (الا فلیکن من الرأس) نه هم ثابت شوه چې مسح د رقبې مؤخره ده او بیا جدید بیضون الاصابع ده

د تیمم له خان نه جوړه شوې طریقه

د پاک شریعت په مقابله کښې وهم پرستو خلقو د سر د مسح په شان د تیمم طریقه هم د خان نه جوړه کړې ده چې مخکښې به د یو لاس صرف دوه گوتې د بل لاس د ورغوی په شا اړخ باندې کیږدې او څنگلو پورې به نې یوسی. بیا په واپس باندې د لاس تلې د لیچې دننه اړخ باندې کیږدی او تر مړوند پورې به نې راولی

دا طریقه د اسلام نه پنځه سوه کاله پس په شپږمه هجری کښې جوړه کړې شوې ده. کما هو امر من کلام الامام الکسائي **بیضا** حیة عزه الی بعض مشایخه.

د دې د باطل کیدو او د عقل او شرعې خلاف کیدل د سر د مسح د ذکر شوې طریقي نه هم زیات واضح دی ځکه چې په اوبو باندې د مستعمل کیدو حکم متفق علیه دې او په خاوره باندې د مستعمل کیدو حکم کښې اختلاف دې. مستعمل نه کیدل د اکثر و قول دې او ورسره ورسره راجع هم دې. لیکن سره د دې ډیره د حیرانتیا خبره دا ده چې کومو فقهاء کرامو **مسح** د سر د مسح د خان نه جوړې شوې طریقي باندې رد کړې دې په هغوی کښې اکثر د تیمم په دې بدعت باندې مست نظر راځي. خو بیا هم هغه سړی (فقهاء) چې یقین لری (یعنی متقنین دی) هغوی په دې

باندې هم رد كړې دې، او د سرد مسحي په شان ئې دې ته هم د ځان نه جوړه شوې. باطله. لغو او د عقل او شرعي خلاف وئيلې ده

١ - قال الحافظ ابن القيم رحمته الله: واما ما ذكر في صفة التيمم من وضع بطون اصابع يدة اليسرى على ظهور اليمنى، ثم امرارها الى المرفق، ثم ادراك بطن كفه على بطن الذراع واقامة ايهامه اليسرى كالوقوف الى ان يصل الى ايهامه اليمنى فيطبقها عليها فهذا مما يعلم قطعاً ان النبي ﷺ لم يفعله ولا علمه احداً من اصحابه ولا امر به ولا استعمله وهذا هذبة اليه تحاكم. (اذا لم يجد ماء من الزرقاني: ج، ص ٨١)

٢ - قال الحافظ العيني رحمته الله: ثم يهرب اخرى فينفضهما ويمسح بهما بطن اربع اصابع يدة اليسرى ظاهر يدة اليمنى من رؤس الاصابع الى المرفقين، ثم مسح بهما بطن كفه اليسرى باطن ذراعه اليمنى الى الرسغ ويمر على ايهام يدة اليمنى، ثم يفعل بيدة اليسرى كذلك.

قال صاحب الداية: هكذا حكى ابن عمر وجابر رضي الله عنهما تيمم رسول الله ﷺ وعليه ﷺ الاسلع ﷺ. قلت: حديث ابن عمر رضي الله عنهما رواه ابو داود وفيه: ضرب يديه على حائط ومسح بهما وجهه، ثم ضرب اخرى ومسح ذراعيه الخديف، وسند ضعيف ولا ين عمر رضي الله عنهما احديث غير هذا وقد ذكرناها عن قريب وله حديث اخر اخرجه الحاكم والدارقطني من حديث سالم عن ابيه قال: تيممنا مع رسول الله ﷺ فحربنا بايدينا على الصعيدين الطيب ثم نفضنا ايدينا فمسحنا بها وجوهنا، ثم حربنا ذرية اخرى الصعيدين ثم مسحنا ايدينا من المرافق الى الكف حل منابت الشعر من ظاهر وباطن، وفيه سليمان بن ابي داود وهو ضعيف. حديث جابر رضي الله عنه ذكرناه ايضاً.

وحديث اسلع اخرجه الطبراني في كتابه الكبير باسناد عن الاسلع.

رجل من بني ارج بن كليب . قال: كنت احدث النقي ﷺ فقال لي: يا اسلع! قم ارق كذا وكذا. قلت: يا رسول الله اصابتني جنابة فسكت عني ساعة حتى جاء جبرئيل بالصعيد الطيب قال: قم يا اسلع! قال الراوي ثم روى الاسلع كيف عليه رسول الله ﷺ التيمم قال: ضرب رسول الله ﷺ بكفيه الارض، ثم نفضهما، ثم مسح بهما وجهه حتى امر على اللحية، ثم اعادها الى الارض فمسح بكفيه الارض فذلك احداهما بالاخرى ثم نفضهما، ثم مسح ذراعيه ظهرهما وبطنهما.

واخرجه الطحاوي والدارقطني والبيهقي وابو بكر الرقي في معرفة الصحابة والحافظ في كتاب الرجال وابن الاثير في كتاب الصحابة وابن حزم في المحلى وضعف هذا الحديث، ثم العجب من صاحب الداية يقول هكذا

حكى ابن عمر انه

فانظر هل يناسب ما في هذه الاحاديث ما ذكره صاحب الدراية الذي نقله في الرواية، غاية ما في الباب الموافقة في العريبتين والنفذ واعجب منه ما قاله الاكمل وقد حكى ابن عمر وجابر رضي الله عنهما تيمم رسول الله ﷺ وكيفيته ان يطرب يديه الارض الى اخر ما ذكره في الزاد. (بناية: ج، ص ٢٠٠)

٣ - قال العلامة الطحطاوي رحمته الله: (و كيفيته قد علمتها من فعله ﷺ) حين سئل كما تقدم وهذه الكيفية وردت عن الامام ايضاً حين سأل ابو يوسف عنها واما ما ذكره بعضهم من انه مسح بباطن اربع اصابع يده اليسرى ظاهر يده اليمنى من رؤس الاصابع الى المرفق ثم مسح بكفه اليسرى بباطن يده اليمنى من المرفق الى الرسغ وعمر بباطن ابهامه اليسرى على ظاهر ابهامه اليمنى ثم يفعل باليسرى كذلك - لم يرد في الاحاديث ما يدل عليه كما قاله في البداية وان ادعى صاحب العناية انه ورد ايضاً لم ينقل عن صاحب المذهب وما قاله ابن امير حاج عن مشايخه ان الاحسن في مسح اللواعين ان مسح بثلاث اصابع يده اليسرى اصغرها ظاهر يده اليمنى الى المرفق ومسح المرفق ثم مسح باطناً بالابهام والسبعة يعني ما بيئتها الى رؤس الاصابع ثم يفعل باليسرى كذلك. قال في المذائع عن بعض علماء المذهب: انه تكلف والاحسن هو الموافق للمنفقول. (حاشية الطحطاوي على المراقي: ص ١٨)

٤ - قال العلامة ابن عابد بن عابد رحمته الله: (قوله فان التراب الذي على يده يصير مستعملاً بالمسح الخ) فيه نظر لانه ان استعمل بأول الوضع يلزم ان لا يجرى في باقي العضو والا يستعمل بأول الوضع كالماء لا يلزم ما ذكرناه كذلك يؤيده ما قاله العارف في شرح هدية ابن العباد عن جامع الفتاوى، وقيل مسح بجميع الكف والاصابع لان التراب لا يصير مستعملاً في محله ولذا عبر بعضهم في هذه الكيفية بقوله والاحسن اشارة الى تميز خلافه الا ان يقال المراد انه يصير مستعملاً بصورة لا حقيقة ولكن الفرق ظاهر بين هذا وبين قوله: حتى لو ضرب يديه مرة الخ تأمل. (منحة الخالق على هامش المعراج الرائق: ج، ص ٣٨)

٥ - قال العلامة اللكنوي رحمته الله: (قوله والاحسن في مسح اللواعين) انما خصه بالذكر لكون مسح الوجه مما لا يحتاج الى بهان الكيفية ووجه كون هذه الكيفية احسن للتعرض عن استعمال الغيار المستعمل وان كان ذلك غير مقرر فلو مسح بكل الكف والاصابع جاز كما في اليزازية (وبعد سطرين) ومن ههنا تفتطد دفع ما يتراعى وروحة ان هذه الكيفية بهذه الطريقة مما لا اصل لها في السنة كما صرح به ابن القيم في زاد

المعاهد فكيف يكون احسن وذلك لانه وان لم يرد نص صريح في ذكر هذه الكيفية لكن التعرّض عن مواضع الشبهات عموماً الاحتياط في مقام الخلافات لئلا يستعسانه بالنصوص الشرعية والاصول العقلية ولا شبهة في ان استعمال الغبار المستعمل موضع شبهة لمكان الاختلاف فيه فالتعرّض عنه مستحسن ولا كيفية لتشتمل على التعرّض عنه مع السهولة الا هذه فتكون مستحسنة لا محالة. (سعاية ج، ص ٥٠)

د سعایی په دې لیکنه کښې لاندینیو یو څو خبرې د توجه قابل دی :

۱- رسول الله ﷺ، صحابه کرام ه، او د دین امامانو عليه السلام ته، او د هغوی نه پس د اسلام د ابتداء نه واخله تر پنځو سوو کالو پورې په دې دومره اوږده موده کښې چې څومره مشایخ عليه السلام تیر شوی دی په هغوی کښې چاته هم دا خیال رانغې چې دا ځای، ځای د شک او شبهې دې، آیا معاذ الله د دې ټولو په علم کښې نقص وو چې د یو شک او شبهې د ځای ادراک یی و نه کړې شو، او یا د علم لرلو نه علاوه د دوی په تقوی او پرهیزگاری کښې فرق وو؟ چې په کوم اسلام کښې پنځه سوه کاله تیریدو نه پس د هغې په علم او عمل کښې دومره کمال پیدا شو چې د هغې کمال نه رسول الله ﷺ او د هغوی شاگردان ه، او د هغوی نه پس پنځو سوو کالو پورې چې څومره امامان او مشایخ عليه السلام راغلی دی هغه ټول ترې نه پاک وو، نو آیا داسې اسلام د قبلولو قابل دې؟

۲- په خپله په سعایه کښې ئې د مسحې د ځان نه جوړه شوې دې طریقې ته باطله وئیلې ده، حال دا چې د مستعملو اوبو استعمال په اتفاق سره ناروا دې، او په استعمال شوې خاوره کښې اختلاف دې، چې د اختلاف په وجه دې ته د شک ځای او وئیلې شو او په دې کښې ئې د احتیاط کولو حکم وکړو، نو په مسح کښې په اولی طریقې سره په احتیاط کولو د استحباب بلکه د رجوب حکم لگول پکار دی.

دا فرق صحیح ندې چې په مسح کښې ټول سر راگیرول سنت دی او په تیمم کښې فرض دی، ځکه چې د سنتو د قانمولو د پاره د مستعملو اوبو استعمالول روا گرځول نه چرته نقل کړې شوی دی او نه دا د عقل موافق خبره ده.

حقیقت د خبرې دا دې چې د تیمم د ځان نه جوړه شوې طریقه د مسحې د ځامن نه جوړې شوې طریقې نه هم زیاته سبکه اوبې خونده ده، او غالباً همدا وجه ده چې صاحب د خلاصې د مسح دې طریقې لره مستحسن وگڼله او باوجود د دې ئې د تیمم طریقې لره د مستحسن گرځولو زړه و نه تړو ولله الهادی الی سبیل الرشاد.

باب المسح على الخفين والجبيرة

چې په پتن (جبیره) باندې اوبه واړولې شوې نو بیا پرې مسح ضروری نده
سوال : په اودس کښې چې د کومو اندامونو وینځل فرض دی لکه لاسونه یا پښې وغیره، که
چیرې په دې باندې څه زخم وی او په زخم باندې څه پلستر یا پتن تړلې شوې وی نو د اودس کولو
په وخت کښې په دغه پتن باندې چې اوبه واړولې شې نو آیا د دې نه پس پرې مسح هم ضروری ده
او که نه؟ بینوا توجروا .

الجواب باسم ملهم الصواب : د وینځلو یا پرې د اوبو اړولو نه پس مسح ضروری نه ده .

قال العلامة المحسني رحمه الله : ولو ادخل رأسه الإذنه أو غطاه أو جهزته وهو محض أجزائه

وقال ابن عابدين رحمه الله : (قوله أجزائه) أي إن أصاب الماء قدم الفرض ط (رد المحتار : ج ۱ ص ۸) والله سبحانه
وتعالى اعلم .

باب الحیض

د اسقاط نه پس د وینې په حقله د بعضو عبارتونو وضاحت

سوال د اسقاط په صورت کښې چې حمل د څومره مودې وی نو آیا د هغې نه وروسته وینه به نفاس شمارلې کیږي او که نه؟ په دې حقله د فقهي په عبارتو کښې اضطراب دې تاسو ته دا درخواست دې چې په ټولو عبارتونو باندې نظر واچوئ او مونږ ته د زړه د ښه کیدو او مطمئن کیدو جواب راکړئ. بینواتو جروا.

الجواب باسم ملهم العوایب: په دې خبره باندې اتفاق دې چې حمل د څلورو میاشتو وی نو د هغې نه پس راتلونکې وینه به نفاس شمارلې کیږي او که د څلور میاشتو د پوره کیدو نه وړاندې اسقاط شوې وی نو د هغې نه پس راتلونکې وینه به نفاس نه شمارلې کیږي، بلکه دا خبره ده چې که کم نه کم درې ورځې جاري وی نو دا به حیض شمارلې کیږي، او که د درې ورځو نه کمه موده جاري وي نو بیا استحضاره ده.

د حکم لگلولو اصل بنیاد همدا څلور میاشتې دي، وړاندې اضطراب په دې کښې دې چې د استبانۍ خلق یعنی مخلوق ظاهریدل، نه دیو اندام ظاهریدل مراد دی او که د روح پوکول؟ د علامه ابن نجیم رحمۃ اللہ علیہ دا خیال دې چې دا مشاهده شوې ده چې د دې مودې (څلور میاشتې) د پوره کیدو نه وړاندې هم بعضې اعضاء ظاهر شوی دی. د دې وجې نه د دې استبانۍ خلق نه نفخ د روح مراد ده، کومه چې د څلورو میاشتو د پوره کیدو نه پس کیږي، چنانچه هغوی فرمائی:

ولا يستبين خلقه الا في مائة وعشرين يوما كذا ذكره الهارح الزيلعي في باب ثبوت النسب والمراد دفع الروح والا فالمراد ظهور خلقه قبلها. (المعراج الرائي: ج ۱، ص ۸۸)

په دې باندې علامه شامی رحمۃ اللہ علیہ په رد المحتار او حاشیه منحة الخالق کښې رد کړې دې او د فقهي د امامانو رحمۃ اللہ علیہم د نصوصو نه ئې ثابته کړې ده چې د استبانۍ خلق نه ظهور د ځینې اعضاؤ مراد دې چنانچه هغوی فرمائی:

(قوله ولا يستبين خلقه الخ قال في المعراج المراد دفع الروح والا فالمراد ظهور خلقه قبلها اهـ وكون المراد به ما ذكر ممنوع خلود وجهه في البدائع وغيرها بأنه يكون اربعين يوما نقطة و اربعين علقه و اربعين مضغة و عبارته في عقد الفرائد: قالوا: يباح لها ان تعالج لي استئصال الدم ما دام الحمل مضغة او علقه ولم يخلق له عروق و قدروا تلك المدقة مائة وعشرين يوما واما ما هو الخ لانه ليس بأدمي اهـ كذا في المهر قول لكن

يشكل على ذلك قول المهر: ان المهاد ظهور علقه قبل هذه المدة (ردالمحتار ج ٣ ص ٣٠٠) (١)

١ حاشيه در مرتب لغوا

د اسقاط نه پس د وينې په حلقه د حضرت عليه السلام همدا رايه په «اردو» احسن الفتاوى ج ٢ ص ٧١ كښې هم موجوده ده چې په هغې كښې ئې د نفاس كيدو يا د نه كيدو مدار او بنياد څلور مياشتې گرځولې دي، او د دې خبرې بنياد د فقهې هغه كتابونه دي چې په هغې كښې د څلورو مياشتو نه وړاندې د استبانۀ تامه نفى كړې شوې ده.

ليكن په دې مسئله باندې د ځينې حضراتو له اړخه مونږ ته اشكال راوړسيدلو چې د څلورو كالو نه وړاندې د استبانې نفى صحيح نده لكه چې علامه ابن نجيم رحمه الله فرمايلي دي چې د څلورو مياشتو نه وړاندې هم د استبانۀ خلق مشاهده شوې ده، علامه ابن عابدين رحمه الله هم دې ته د صحيح بخارى د يو روايت او د طبيبانو د قول مطابق ويلي دي، و د دې وخت طبيبانو هم د دې تصديق كړې دې، او حكيم الامت حضرت مولانا اشرف على تهانوى رحمه الله هم په امداد الفتاوى كښې په ج ١ ص ٤٥ كښې د نفاس بنياد د څلورو مياشتو د مودې په ځاى استبانۀ خلق ښودلې ده او دا خبره تقريباً د فقهې په ټولو كتابونو كښې ذكر كړې شوې ده د دې وجې نه د دارالافتاء والارشاد نه د امداد الفتاوى مطابق دا لاندې وركړې شوې فتوى جارى كړې شوه.

مسئله واقعي همدا سې ده څنگه چې په امداد الفتاوى كښې ذكر كړې شوې ده، په احسن الفتاوى كښې تسامح واقع شوې دې، او دا تسامح تقريباً هم د درمختار په عبارت كښې ذكر كړې شوې دې.

قال الحسكي رحمه الله بسط ظهر بعض علقه كيد او رجل او اصبع او ظفر او شعر ولا يستمين علقه الا بعد ما قوا وعشرين يوماً (ردالمحتار ج ٣ ص ٣٠٠)

ليكن د تحقيق نه معلومه شوه چې دا خبره صحيح نده، بلكه د اعضاؤ خلقت د حمل د حصاريدو نه ٨١ ورځې پس شروع كيږي، خو دومره خبره ده چې د روح پوكول د ١٢٠ ورځو د تيريدو نه پس كيږي، د نفاس او د عدت پوره كيدل د بعضې اعضاؤ په ظاهرېدو باندې دى نه په روح پوكولو باندې.

قال ابن عابدين رحمه الله ثم ذكر بعضهم انه اتفق العلماء على ان نفخ الروح لا يكون الا بعد اربعة اشهر من اكلها كما صرح به جماعة وسواء ياتي ذلك ظهور المخلوق قبل ذلك لا نه نفخ الروح مما يكون بعد المخلوق (ردالمحتار ج ٣ ص ٣٠٠)

قال في الهدية: والسقط ان ظهر بعض علقه من اصبع او ظفر او شعر ولد فتصير به نفساً وممكناً في العيين (الهدية ج ١ ص ٣٠٠) كذا في فتح القدير ج ١ ص ٣٠٠ والمحيط البرهاني ج ١ ص ٣٠٠ والكلاز ج ١ ص ٣٠٠ والاعتبار لتعليل المحتار ج ١ ص ٣٠٠ والبدائع ج ٣ ص ٣٠٠

وقال الأندلسي: والسقط ان ظهر بعضه فهو ولد فتصير به امه نفساً والامه ام الولد ويقع به الطلاق المعلق بالولاد ولو تعلق به العدة لانه ولد لكنه ناقص المخلوق ونقصان الخلقة لا يمنع احكامه الولاد ولو في قول صاحب العيين: ولا خلق الا في ما قوا وعشرين يوماً نظر تأمل (مجمع الانهر ج ٣ ص ٣٠٠) (دلفتر فتاوى ج ٣ ص ٣٠٠) ولله سبحانه وتعالى اعلم ٨ ربيع الاول ١٤٢٧ هجرى

لیکن علامه شامی رحمۃ اللہ علیہ د علامه ابن نجیم رحمۃ اللہ علیہ د دې اشکال څه جواب نه دې ورکړې چې څلورو میاشتو نه وړاندې د بعضو اعضاؤ مشاهده شوې ده. علامه رافعی رحمۃ اللہ علیہ د دې اشکال جواب ورکړې دې، چې د فقهاؤ رحمۃ اللہ علیہم عبارتونو نه استنباط تامه مراد ده او د څلورو میاشتو نه وړاندې د استنباطه ابتداء کیږي، هغه استنباطه تامه نوی، هغوی فرمائی:

(قوله لكن يهمل على ذلك قول المعراج) ويمكن ان يقال ان مراد الفقهاء انما هو تمام استنباط الخلق ولا يقال هذا ان مبدا الاستنباط يكون في اقبل من ذلك، وعلى هذا يكون لفظ الخلق المضاف للتبشير مفردا مضافا نعم تأمل (التحرير المختار ج: ۳ ص: ۳) والله سبحانه وتعالى اعلم ۷ جمادى الاولى ۱۴۰۵ هجرى

د متحیرې په تحیر کښې واقع کیدونکې ښځې احکام

سوال: مستحاضه په کومو کومو صورتونو کښې متحیره واقع کیږي؟ د دې تفصیل او د متحیرې د احکامو وضاحت راته په تفصیل سره اوفرمایئ، بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم العوالب: په لاندینی صورتونو کښې مستحاضه متحیره واقع کیږي:

- ۱- د استحاضې د مرض نه وړاندې ئې د حیض د ورځو شمار معلوم نه وی.
- ۲- د حیض د ورځو شمار ورته معلوم وی لیکن د طهر د ورځو شمار ورته معلوم نه وی.
- ۳- د حیض او د طهر د دواړو ورځو شمیر ورته معلوم وی، لیکن د حیض محل ورته معلوم نه وی کله د میاشتې په شروع کښې او کله په مینځ کښې او کله په آخر کښې وی.
- ۴- وړاندې ذکر شوې درې واړه خبرې ورته معلومې وې او متعینې وې لیکن په دې کښې ورته یوه خبره یاده نوی بلکه هیڅه شوې ئې وی.

د متحیرې حکم د احنافو په نیزد دا دې چې که هغه په تحری باندې قادره وه یعنی د حیض د ورځو په حقله ئې څه خیال قائمولې شو چې دا ورځې د حیض دی نو هغه به حیض وی او باقی ورځې به د طهر شمارلې کیږي.

د دې د احکامو تفصیل دا دې.

- ۱- په کومو ورځو کښې چې ورته د حیض غالب گمان وی په هغه ورځو کښې دې مونځ نه کوی
- ۲- د کومو ورځو په حقله ئې چې دا خیال وی چې کیدې شی چې دا ورځې د حیض نه د وتلو او په طهر کښې د داخلیدو دی نو په هغې کښې دې د هر وخت د مونځ د پاره غسل کوی او مونځ دې کوی

- ۳- هر کله چې ورته د طهر گمان غالب شی نو د هر وخت د مونځ د پاره دې تازه اودس کوی او مونځ دې کوی

۴. بیا په کومو ورځو کښې چې ورته د حیض د شروع کیدو خیال وی نو په هغه ورځو کښې دې هم د هر وخت د مونځ د پاره تازه اودس کوی او مونځ دې کوی تر هغه وخته پورې دې داسې کوی چې د حیض د شروع کیدو غالب گمان ئې نوی راغلې

او که چیرې متحیرې ته په تحری په فکر اوسوچ کولو، باندې قدرت نوی یعنی د هغې خیال په یو ځای هم قرارې نه خوری نو داسې ښځه دې دهر وخت د مونځ د پاره غسل کوی او مونځ دې کوی متحیره که په تحری باندې قادره وی او که نوی په هر حال کښې د دې سره وطې کول حرام دی. تر دې چې هغه د دې مرض نه خلاصه شی. په دې زمانه کښې د دې علاج گران نه دی. که چیرې څه تدبیر او دوائی اثر ونه کړی نو آخری حل د دې خبرې بیا دا دې چې د اپریشن په ذریعه دې رحم وه ویستې شی. د اپریشن اوس ډیر عام شوې دې او ډیر معمولی گنلې کیږی.

که چیرې هر مونځ له د غسل کولو بوج نه شی زغملې او د اپریشن په ذریعه علاج هم په څه وجه ورته گران وی نو د داسې مجبورې په حالت کښې د امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه په مذهب باندې د عمل کولو اجازت شته. چې تفصیل ئې دا رنگې دې چې که د حیض د ورځو د شمیر په حقله ئې څه خیال وی خو په هغې دې عمل وکړی او که نوی نو د هرې میاشتې نه دې شپږ. اووه ورځې حیض شماری. که د حیض د ورځو د ټاکلو په حقله ئې څه خیال وی خو په هغې دې عمل وکړې او که څه خیال د متعین کولو نوی نو د هرې میاشتې رومې شپږ یا اووه ورځې دې د حیض څخه شماری.

د حیض د ابتداء نه واخله تر پنځلس ورځو نه پس صحبت جائز دي. ولله سحانه وتعالی اعلم

۲۲ ربیع الثاني ۱۴۰۸ هجری

داغ (څه ټاکي) لگیدل

سوال د یوې ښځې حال داسې شوې دې چې کله کله د هغې په جامو باندې د وینې داغ په نظر راځی بیا څو ورځو پورې پاکی وی. بیا داغ په نظر راشی. په داسې حال کښې د مونځ وغیره څه حکم دي؟ ښینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب. چې کومې ورځې د دې د حیض د عادت ورځې دی او په هغې کښې ئې داغ ولیدلو نو د عادت په دغه ورځو کښې دې مونځ پرېږدی. بیا که د داغ د لگیدلو د وخت نه تر پنځلس ورځو پورې ئې مکمل پاکوالې وو نو پرېښودې شوی مونځونه دې را وگرځوی. او که چیرې د حیض د عادت د ورځو نه پس ئې هم داغ ولیدلو نو چې تر څو پورې ورته اطمینان نه وی شوې نو مونځ دې نه کوی. که چیرې لس ورځې هم داسې تیرې شوې نو په یوولسمه ورځ پرې مونځ فرض دي

بیا که د دې لسو ورځو نه پس ورته د صفابین د پاره پوره پنځلس ورځې تر لاسه نه شوي نو د

عدت د ورځو نه زیات پریښودلې شوی مونځونو دې قضاء راوگرځوی

که چیرې ورځې نې ټاکلې شوې نه وې یا ټاکلې شوې وې خو داغ پرې په نورو ورځو کښې ولگیدلو نو مونځ دې نه پریرېدی، که چیرې د دې نه د وړاندې حیض نه پس نې کم از کم پنځلس ورځې پاکې وه، او د داغ د لگیدلو نه پس د دریمې ورځې په آخری ساعت کښې یا د دې نه پس پرې بیا داغ ولگیدلو، برابره خبره ده که په دې مینځ کښې د داغ لگیدو نه ترد دریمې ورځې اخره پورې پرې داغ لگیدلو او که نه پاکه وه، په هر حال کښې به دا حیض وی، مونځ دې پریرېدی، د دې د زیات نه زیاته موده د داغ د لگیدلو نه تر لسو ورځو پورې ده، په دې مینځ که چېرې کله هم ورته د پاکې یقین راشی نو مونځ دې شروع کړی، او په یوولسمه ورځ په هر حال کښې مونځ فرض دې.

که د رومې داغ د لگیدلو نه پس د پنځلس ورځو د پوره کیدلو نه وړاندې پرې څه داغ ولگیدلو نو دا به مسلسل د وینې جریان گڼلې شی، نو که چیرې د حیض ورځې ورته معلومې وې نو د هغې مطابق دې ترې نه د حیض ورځې بیلې کړې او که نوې معلومې نو رومې لس ورځې دې حیض شمار کړی او باقی پاتې به استحاضه گڼلې شی، نو د حیض د ورځو په تیریدو دې مونځ شروع کړی. والله سبحانه وتعالی اعلم.

۲۶ ذی القعدة ۱۴۱۴ هجری

حیض او استحاضه

سوال په حیض او استحاضه کښې فرق، د مونځ فرض کیدل او وطې حلالیدل او د متحیرې د احکامو د پیژندلو د پاره څه قانون او ضابطه ده؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: طهر صحیح: چې د پنځلس ورځو نه کم نوی او د دمیڼو صحیحینو په مینځ کښې وی

طهر فاسد چې پنځلس ورځې یا د دې نه زیات وی نو دا فاصل دې او که کم وی نوندي فاصل

الدماء الفاسدة

۱. چې د نهو کالو نه په کم عمر کښې وی.

۲. د پنځه پنځوسو (۵۵) کالو نه په زیات عمر کښې وی. الا ان یكون اسودا و احمر قانیا فهو حیض

۳. په حالت د حمل کښې چې کومه وینه راشی

۴. کمه موده وی یعنی د درې ورځو نه کمه وی

۵. زیاته موده وی یعنی کومه وینه چې د لسو ورځو نه زیاته راشی

که چیرې طهر او وینه دواړه صحیح وی نو دهغې د ورځو مطابق به معتاده یعنی د دې عدت گرځولې، کیږی

که چیرې یواځې طهر صحیح وی. مثلاً د حمل نه د دې د بلوغ پته ولگیدله او د حمل د وضعې نه پس نې د طهر صحیح زمانه وموندله. بیا د وینې استمرار جاری شو، نو د طهر د ورځو مطابق به معتاده وی او د وینې د جاری کیدو نه واخله تر لسو ورځو پورې به نې حیض شمارلې کیږي. او که چیرې یواځې دم صحیح وی نو بیا به د هغې د ورځو مطابق معتاده کیږي او د طهر د پاره به بیا د میاشتې باقی پاتې ورځې ټاکلې کیږي.

دم معتاده د لسو ورځو نه زیاته شوه برابر خبره ده که دا زیاتې په کښې د عادت د ورځو نه وړاندې راغلې وی او که وروستو راغلې وی، په دې مجموعه ورځو کښې که د عادت پوره ورځې یا کم نه کم درې ورځې وینه راغله نو دا به د حیض ورځې وی او د دې نه وړاندې او وروستو چې کومې ورځې وی په هغې کښې به استحاضه شمارلې کیږي، که چیرې په مجموعه کښې د عادت د ورځو نه درې ورځې وینه راغله نو د ابتداء نه واخله تر د عادت د ورځو په برابر پورې به حیض شمارلې شی او باقی پاتې به استحاضه شمارلې شی.

د عادت د ورځو نه چې وړاندې کومو ورځو کښې وینه راغلې ده د هغې شمار او د عادت د ورځو مجموعه د لسو نه زیاته وی نو په وړاندینو ورځو کښې د اشتباه د وجې نه په حکم د استصحاب د حال (یعنی د دې حال د ملګرتیا د وجې نه) سره به د مونځ په فرض کیدلو کښې، د وږې په جواز کښې او په نورو ټولو احکامو کښې د پاکې ښځې په شان ګڼلې کیږي.

د مونځ ساقط کیدل: که د وخت د قضا کیدو نه په قدر د لفظ د(الله) وئیلو وړاندې حیض راغی نو دا مونځ معاف دي.

د مونځ واجبیډل: که په اکثره موده باندې نې حیض بند شو او دې دومره وخت موندې شو چې لفظ د الله په کښې وئیلې کیدې شی نو دا مونځ پرې فرض شو.

که د اکثرې مودې د حیض نه نې په کمه موده باندې حیض بند شو نو که دې ته د غسل کولو نه پس دومره وخت تر لاسه کیدلو چې لفظ د الله په کښې وئیلې کیدې شی نو بیا پرې هم مونځ فرض شو. د دویم حیض د ختمیدو پورې د رومبی حیض د شروع کیدو او د ختمیدو تاریخونه صحیح وخت او ساعت سره له دقیقې نه یاد ساتل واجب دی.

که چیرې د تیر شوی حیض د مودې (یعنی د ورځې، ساعت، او دقیقې) د پوره کیدو نه وړاندې وینه بنده شوه او سپین سیلان هم شروع شو نو د دې نه پس دومره انتظار کول واجب دی چې د مونځ د مستحب وخت د ختمیدو نه وړاندې غسل وکړي او مونځ وکړي.

د سپین سیلان او د مستحب وخت تر آخره پورې انتظار کول صرف د دې صورت سره خاص دی د دې نه بغیر په یو صورت کښې هم د مونځ د فرض کیدو د پاره په دې دواړو څیزونو کښې یو څیز هم ضروري نه دي.

د وطی حلالوالی که په اکثره موده باندې وینه بنده شوه نو فوراً وطی حلاله ده. او که وینه د عادت مطابق بنده شوې وی نو د غسل کیدو نه پس یا د مونځ په ذمه باندې د فرض کیدو نه پس وطی حلاله ده.

که د عادت نه وړاندې وینه بنده شوې وی نو په دې کښې د ذکر کړې شوی شرط سره سره د عادت پوره کول هم لازم دی. د دې نه وړاندې وطی کول حلال نه دی.

قانون او ضابطه د پاره د متعیری چې په کومو ورځو کښې د حیض یا د طهر گمان غالب وی نو په هغې کښې د غالب گمان مطابق حیض یا طهر اختیارول.

چې د حیض په داخلیدو کښې ورته څه شک او تردد وی نو هر مونځ دې د اودس سره کوی. او که د حیض نه په وتلو کښې نې شک او تردد وی نو د هر مونځ د پاره دې غسل کوی او د هر دویمه مونځ سره دې د دې نه وړاندې مونځ راگرځوی.

چې کومې ښځې ته هره ورځ په حیض کښې د کیدلو تردد او شک وی نو هغې سره د همیشه د پاره وطی حرامه ده.

چاته چې د هر مونځ د پاره په غسل کولو کښې تکلیف وی نو هغه دې د امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه د مذهب مطابق د هرې قمری میاشتې رومین اووه ورځې د حیض نه شماری او باقی پاتې دې طهر شماري. وطی ورسره د پنځلس ورځو نه پس روا ده. چاته چې د خپلو ورځو شمار یاد وی هغه دې د میاشتنۍ د شروع نه د حیض د ورځو د شمار مطابق حیض شمار کړی او باقی ورځې نې د طهر شوې. وطی ورسره د حیض د ورځو د شمیرد تیریدو نه پس روا ده.

په دې رخصت باندې په خپله د عمل کولو په ځای د چا مفتی په مشورې سره ورله عمل کول پکې دی. ولله سمانه و تعالی اعلم. غره رجب ۱۴۱۷ هجری

د حیض په حالت کښې د ښځې نه فائدي اخستلو حکم

سوال د حیض په ورځو کښې د ښځې نه د فائدي اخستلو څه تفصیل دې؟ د کومې حصې نه فائده اخستل روا دی او د کومې نه ناروا دی؟ بیا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب د حیض په ورځو کښې د جماع کولو حرمت د قرآن نه ثابت دی له امله نه پورته او د پندې نه ښکته فائده اخستل په اتفاق سره روا دی. او د نامه او د پندې په مینځ کسی چې کومه حصه ده د هغې نه بغیر د څه پردې څخه په فائدي اخستلو کښې اختلاف دې. د امام محمد رحمته الله علیه په نیزد روا دی او د شیخینو رحمته الله علیهم په نیزد حرام دی.

فقها. کرامو رحمته الله علیهم د شیخینو قول له ترجیح ورکړې ده. او علامه سروجی د امام محمد قول له ترجیح ورکړې ده. لکن امام ابن الهمام او علامه ابن نجیم رحمته الله علیهم د دوی دا ترجیح په دلائلو سره

رد کړې ده

علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ په شرح د بخاری کتبې د امام محمد رحمۃ اللہ علیہ قول نقل کړې دې او بیا فرمایلي دي (و هو اقوی دلیل) لیکن په شرح د هدایه کتبې کې د دواړو قولونو د نقل کولو نه پس د شیخینو له اړخه د امام محمد رحمۃ اللہ علیہ د دلیل جواب ورکړې دې چې هغه جواب حمل دې د نامه نه پورته او د پنبوې نه په ښکته فائدي اخستو باندې . امام طحاوی رحمۃ اللہ علیہ د امام محمد رحمۃ اللہ علیہ وړاندې کړې شوي حدیث په دلائلو سره منسوخ ثابت کړې دې :

وقال الامام الطحاوی رحمۃ اللہ علیہ : ثم نظرت بعد ذلك في هذا الباب وفي تصحيح الآثار فيه فأذا هي تدل على ما ذهب اليه ابو حنيفة رحمۃ اللہ علیہ لا على ما ذهب اليه محمد رحمۃ اللہ علیہ ، وذلك أنا وجدنا على ثلاثة أنواع : فنوع منها ما روى عن رسول الله ﷺ انه كان يباشر نساءه و من حیض فوق الارزاق لم يكن في ذلك دليل على منع الحيض من المباشرة تحت الارزاق قد ذكرناه في موضعه من هذا الباب ونوع اخر منها هو ما روى غير مولى عمر عن عمر رضي الله عنه عن رسول الله ﷺ على ما ذكرنا في موضعه فكان في ذلك دليل منع من جماع الحيض تحت الارزاق لان ما فيه من كلام رسول الله ﷺ وذكره ما فوق الارزاق إنما هو جواب لسؤال عمر رضي الله عنه اياكم بالرجل من امراته اذا كانت حائضاً فقال : له ما فوق الارزاق فكان ذلك جواب سؤاله لان نقصان فيه ولا تقصير ونوع اخر هو ما روى عن انس رضي الله عنه على ما قد ذكرناه عنه فذلك مبيح لا تیان الحيض دون الفرج وان كانت تحت الارزاق فاردنا ان ننظر اى هذين النوعين تأخر عن صاحبه فنجد له ناسفاً له فنظرنا في ذلك فإذا حديث انس فيه اخبار عما كانت اليهود عليه وقد كان رسول الله ﷺ يحب موافقة اهل الكتب فيما لم يؤمر فيه بخلافهم ، وقد روي ذلك عن ابن عباس رضي الله عنه في كتاب الجنايز و كذلك امره الله تعالى في قوله (اولئك الذين هدى الله فبهداهم اقتده) فكان عليه اتباع من تقدمه من الانبياء حتى يحدف له شريعة تنسخ شريعته فكان الذي نسخ ما كانت اليهود عليه من اجتناب كلام الحائض و مواكلتها والاجتماع معها في البهت هو ما هو في حديث انس رضي الله عنه واسطة بينهما خلق حديث انس رضي الله عنه هذا الاباحة لهما فيما دون الفرج و كان الذي في حديثه فاستحال ان يكون ذلك متقدماً لحديث انس رضي الله عنه هذه الاباحة لما فوق الارزاق واليمن مما تحت الارزاق فاستحال ان يكون ذلك متقدماً لحديث انس رضي الله عنه اذا كان حديث انس رضي الله عنه هو النسخ لاجتناب الاجتماع مع الحائض و مواكلتها ومشاريعها لحديثه انه متأخر عنه وناسخ لبعض الذي ابيح فيه فثبت بذلك ما ذهب اليه ابو حنيفة رحمۃ اللہ علیہ من هذا بتصحيح الآثار وانتفى ما ذهب اليه محمد رحمۃ اللہ علیہ . (طحاوی ج ۲ ص ۳)

وقال الامام بن الهمام رحمته الله تحت (قوله ولا ياتيها زوجها):

واما الاستمتاع بها بغير الجماع فلهب الي حنيفة وابي يوسف والشافعي ومالك رحمهم الله يحرم عليه ما بين السرة والركبة وهو المراد عما تحت الازار. ومذهب محمد بن الحسن واحمد رحمهم الله لا يحرم ما سوى الفرج لما اخرج الجماعة الا البخاري ان اليهود كانوا اذا حاضت المرأة منهم لم يؤكلوا ولم يجامعوها في البيوت فسالت الصحابة رحمهم الله رسول الله ﷺ عن ذلك فانزل الله تعالى (ويستلونك عن المحيض) فقال النبي ﷺ: اصنعوا كل شيء الا الكاح وفي رواية: الا الجماع. وللجماعة ما عن عبد الله بن سعد رحمته الله: سألت رسول الله ﷺ عما يحل لي من امرأتي وهي حائض فقال: لك ما فوق الازار برواة أبو داود وسكت عليه فهو حجة ويحتمل ان يكون حسنا او مصيحا. فذهب من حسنه لكن شارحه أبو زرعة العراقي صرح بأنه ينبغي ان يكون مصيحا وهو فرع معرفة رجال سند تفهنت كونه مصيحا. وحيث يعارض ما رواه مسلم وغيره خصوصاً وأنت تعلم ان مسلم يخرج عن لم يسلم من غوائل الجرح واذا نال الجميع له لانه مانع وذاك مبيح وما ترجيح السروي قول محمد رحمته الله بان احاديثنا مفهوم لا يعارض منطوقهم فغلط لان كونها منطوقا في المبدعى او مفهوم ما بناء على اعتبار المبدعى كيف هو؛ فان جعلت الدعوى قولنا: جميع ما يحل للرجل من امراته الحائض ما فوق الازار، كانت احاديثنا منطوقاً اعنى قوله ﷺ (لك ما فوق الازار) جواباً عن قول السائل: ما يحل لي من امرأتي الحائض، فان معناه جميع ما يحل لك ما فوق الازار لان معنى السؤال جميع ما يحل لي ما هو؛ فيطابق الجواب السؤال وان جعلت الدعوى: لا يحل ما تحت الازار وقالوا: يحل الا عمل الدم كانت مفهوم ما ولا شك أن كلا من الاعتبارين في الدعوى صحيح فعلم أن المفهومية غير لازمة في احايين ولا المنطوقية. ثم لو سلم كان هذا المفهوم أقوى من المنطوق لان زيادة قوة المنطوق على المفهوم ليس الا لزيادة دلالة على المعنى، للزوم له وهذا المفهوم. وهو انتفاء حل ما تحت الازار مطلقاً. لما كان ثابتاً بالوجوب مطابقة الجواب السؤال للدلالة على نقصان في الغريزة او العجز أو الخبط كان ثبوته واجهاً من اللفظ على وجه لا يقبل تخصيصاً ولا تبديلاً له لهذا العارض و المنطوق من حيث هو منطوق يقبل ذلك فلم يصح الترجيح في خصوص المادة بالمنطوقية ولا المرجوحية بالمفهومية وقد كان قوله ﷺ على ذلك فكان لا يباح احديين وهي حائض حتماً مرها ان تأتزر متحقق عليه و اما قوله تعالى (ولا تقر بهن حتى يظهن) بان كان نهياً عن الجماع عيافاً فلا يمتنع ان تعقب حرمة أخرى في محل اخر بالنسبة. (فتح القدير ج. ٥ ص ٥٨)

وقال الحافظ العيني رحمته الله: والجواب عن الحديث المذكور أنه محمول على القبلة ومس الوجه واليد ونحو ذلك. (النهاية ج. ٣ ص ٣) ولله سبحانه وتعالى اعلم

د معذور احکام

د اودس د حفاظت تدبیر کول

سوال یو سړی ته د سلسل البول مرض دې، تاسو نه دا پوښتنه کوو چې د څاڅکو د ودرولو د پاره او د اودس د ساتلو دپاره اسفنج یا د مالوچو غوټه وغیره په دغه ځای باندې ایښودل ضروری دی او که نه د همدې عذر په حالت کېنې ورته همداسې مونځ کول روا دی؟ او مونځ به یی ادا شی او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په معذور باندې عذر لره د بیخه د ختمولو یا په دې کېنې د کمی راوستو څه تدبیر کول واجب دی، لهذا که د ده غالب گمان دا وی چې د اسفنج یا د مالوچو په ایښودو یا د دغې اندام په تړلو سره دومره وخته پورې د لوندوالی د راوتلو نه حفاظت کیدې شی چې دې په کېنې مونځ ادا کولې شی نو په دې باندې د همدې تدبیر اختیارول واجب دی. په تدبیر نه اختیارولو باندې به ئې گناه کیږی لیکن مونځ به ئې ادا شی.

قال العلامة الحسکفی رحمه الله: يجب د عذره او تقليله بقدر قدرته ولو بصلا ته مؤميا وبرده لا يبقی ذاعلوه.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله: (قوله وبرده لا يبقی ذاعلوه) قال في البحر ومعنى قدره المعذور على رد السيلان برباط او حشو او كان لو جلس لا يسيل لو قام سال وجب ردوه وخرج برده عن ان يكون صاحب عذره ويجب ان يصل جالساً بأمامه ان سال بالميلان لان ترك السجود أهون من الصلوة مع الحديث اهـ (رد المحتار: ج ۳، ص ۴۰) ولله سبحانه وتعالى اعلم. ۱۰ ذی القعدة ۱۴۱۷ هجری

باب الانجاس

د ذبح کړې شوی څاروی د خټ وینه

سوال: د ځناور د ذبح کولو نه پس د هغه په خټ باندې وینه پاتې شی، دا پاکه ده او که ناپاکه؟ که بې د وینځلو نه دا پرې کړې شی او همداسې پخه کړې شی نو دا به حلاله وی او که حرامه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: دا ناپاکه ده، که په جامه وغیره باندې ولگی نو هغه به هم پلیده شی، لیکن د غوښې د پخولو د پاره د خټ وینه وینځل ضروری ندی بې د وینځلو نه که پخه کړې شی نو حلاله ده.

قال العلامة المحصلي رحمه الله: ودم مسفوح من سائر الحيوانات الا دم شهيد ما دام عليه وما بقي في لحم مهزول وعروق وكبد وطحال وقلب.

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله: (قوله وما بقي في لحم الخ) يوهي هذه الدماء طاهرة ولو كانت مسفوحة وليس عراد فهي خارجة بقيد المسفوح كما هو صريح كلام البهري وأفادة حوئي البزازية: وكذا الباقى في عروق البدن كالبطن والدمج وعن الامام الثاني رحمه الله: أنه يفسد الثوب اذا فحش ولا يفسد القدر للضرورة او الاثر فانه كان يرى في برمة عائشة رضي الله عنها من الدم الخارج من الكبد لو من غير فحش وان منه فطاهروا وكذا الدم الخارج من اللحم المهزول عند القطع ان منه فطاهروا والا فلا وكذا دم مطلق اللحم ودم القلب قال القاضي الكبد والطحال طاهران قبل الغسل حتى لو طلى بها وجه الخف وصل به جاز. (رد المحتار ج ۳ ص ۳۳) والله سبحانه وتعالى اعلم ٢٤ ربيع الثاني ١٣٩٧ هجري

په خفیفه نجاست کښې د اندام د څلورمې حصې په معافۍ باندې

د اشکال جواب

سوال: خفیفه نجاست چې د اندام د څلورمې حصې نه کم وی نو معاف دي، اشکال دا دي چې گوته یو اندام دي او د دي څلورمه حصه د درهم نه کمه راځي، حال دا چې غلیظه نجاست هم په قدر د درهم باندې معاف دي

همدغه رنگي په جنتي کالي کښې د ستر د څرگندیدو په مسئله کښې ئې غوړ خان له یو مستقل اندام شمارلې دي. که د نجاست په مسئله کښې هم دا خان له یو مستقل اندام شمار کړي

شی او وه ونیلې شی چې خفیفه نجاست د اندام د څلورمې حصې نه کم وی نو معاف دې نو په دې سره د خفیفه نجاست په حکم کښې د غلیظه نجاست د حکم نه زیاته سختی لا زمیږي ځکه چې غلیظه نجاست په قدر د درهم معاف دې او د غوږ څلورمه حصه د درهم نه کمه ده په دې بناء باندې دا اشکال دې چې د نجاست په مسئله کښې به غوږ خان له مستقل اندام شمار لې شی او که نه؟ په مونږ باندې د خپل تحقیق پیرزوینه وکړئ. بینواتو جروا.

الجواب باسم ملهم الصواب علامه رملی رحمته الله په دې اشکال کړې دې چې خفیفه نجاست د اندام د ربعي په قدر وی نو دا دې مانع شی. هغوی فرماني چې د گوتې سر خان له یو اندام دې چې ربع ئې د درهم نه ډیره کمه راځي. لهذا د ذکر کړې شوی قول په بنا د خفیفه نجاست حکم د غلیظه نجاست د حکم نه هم زیات سخت شو.

علامه ابن عابدين رحمته الله د دې جواب ورکړې دې چې د اندام نه پوره لاس یا پښه سره د گوتو مراد دی. البته غوږ لږه په مسئله د ستر کښې خان له یو مستقل اندام شمار کړې شوې دې لهذا په غوږ باندې دا اشکال باقی دې چې د دې حل کول د دې نه بغیر ناممکنه دی چې په غوږ باندې نجاست خفیفه ولگی نو په دې صورت کښې د غوږ د ربعي په قدر پلیتی مانع ده اگر چه دا په غلیظه نجاست کښې معاف ده، او دا شرط دلته په دې مسئله کښې ندی لگول پکار چې د درهم نه دې زیات وی.

قال العلامة المحقق رحمته الله وعفی ربع جمیع بدن و ثوب ولو کثیرا هو المختار ذکره الحلبي و رحمه فی التهر على التقدير ربع المصاب کیدو کم وان قال فی الحقائق: وعليه الفتوى من نجاسة غففة کبول ما کوله.

قال العلامة ابن عابدين رحمته الله: (قوله وان قال الخ) فيه نظر لان لفظ الفتوى اکد من لفظ الاصح ونحوه ممدوح ومفادہ ترجیح القول ربع المصاب وهو مفاد ما مر من البحر لیکن اعترضه الخیر الرملی بأن هذا القول یؤدی الی التشدید لا الی التخفیف فانه قد لا یملغ ربع المصاب الدرهم فیلزم جعله ما نعا فی المطففة مع انه معفو عنه فی المغلظة اذ لو کان المصاب الاثملة من البدن یلزم القول بمنع ربعها علی القول بمنع ربع المصاب اهو لیه نظر لان مقتضى قولهم کالید والرجل اعتبار کل من الید والرجل بتمامه عضوا واحدا فلا یلزم ما قال تأمل. (رد المحتار: ج ۱ ص ۲۳) ولله سبحانه وتعالى اعلم ۵ ربيع الثانى ۱۴۰۰ هجرى

د دوبي د جامو وينځلو په مسئلې باندې اشکال او د هغې جواب

سوال په احسن الصاوى اردو، دويم جلد کښې په دهوبى باندې د وينځلې شوو جامو د حکه په حقله داسى لېکلى شوې دى. چې کومې جامې نجسې ورکړې شوې دى هغه هم نجسې دى به

دې باندې زما عاجز څه اشكالونه دي. تاسو نه طمع لرم چې په دې باندې به غور كوي او د ښه د
طمعنان جوابونه به راكړئ. بيا توجروا

۱. په كراچي كښې په عامه توگه د دهبیانو سره درې تالابه وي. دوی رومي په يو تالاب
كښې جامې واچوي بيا ئې د هغې نه راباسې په بل كښې ئې واچوي او بيا ئې د هغې نه راباسې
او په دريم تالاب كښې ئې واچوي. په دې صورت كښې پليته جامه ولې نه پاكيرې؟

۲. كه چيرې د يو دهبی سره درې تالابه نوی نو بيا هم په دې مسئله كښې د سخت ضرورت له
كبله او د عموم بلوی له كبله د امام شافعی رحمته الله علیه په مذهب باندې د عمل كولو اجازت پكار دي. د
هغوی په نيزد پليته جامه چې په قدر د قلتينو هومره اوبو كښې وه وينځلې شي نو پاكه شي
پورتني اعتراضونه ځان ته وړاندې كيږدي او د دې مسئلې حل راته وليكن. بيا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: ۱- په درې تالابونو كښې د وينځلې شوو جامو د پاكوالي د پاره
درې لاندینی شرطونه دي

۱- چې په هر يو تالاب كښې دې ټولې جامې په يو ځل ورواچولې شي، كه وړاندې وروستو
ورواچولې شوې نو د ټولو نه وړاندې چې كومه جامه وراچولې شوې ده د هغې په اچولو سره به
تالاب ناپاكه شي ددې وجې نه چې وروستو ورته كومې جامې ورواچولې شي نو هغه به نه پاكيرې
۲- د يو تالاب نه چې جامې را وه ويستلې شي نو ښه په پوره طاقت سره دې هغه نچوړی كړي
شي او بيا دې دويم تالاب ته ورواچولې شي. بيا د دويم تالاب نه دې هره يوه جامه راويستلې شي
او ښه په پوره طاقت دې د نچوړولو نه پس دريم تالاب ته ورواچولې شي. بيا د دريم تالاب نه دې
هره جامه راويستلې شي او په پوره طاقت سره دې په دريم ځل هم نچوړی كړي شي

۳- بيا د رومي تالاب نه دې اوبه اوويستلې شي او درې ځل دې داسې اووينځلې شي چې په
رومي ځل اووينځلې شي نو چې دومره اوچ شي چې يو څاڅكې اوبه په كښې هم په نظر نه راځي.
س د دې نه پس دې په دويم ځل اووينځلې شي او وچيدو ته دې پرېښودې شي او بيا په دريم ځل
دي وه وينځلې شي او وچيدو ته دې پرېښودې شي. همدغه رنگې د دويم تالاب نه دي ټولې اوبه وه
ويستلې شي او دا دې هم د ذكر كړې شوې طريقې مطابق دوه ځله وه وينځلې شي. او د دريم تالاب
ټولې اوبه دې راوه ويستې شي او يو ځل دې اووينځلې شي. كه چيرې تالاب دومره وچ شو چې په
دي كښې به يو څائ كښې هم د لوندوالي څه اثر په نظر نه راتلو نو بغير د وينځلو نه پاك شي. لاله
في حكم الارض. د دې نه پس دې دا تالابونه د ذكر كړې شوې طريقې مطابق د نورو جامو د وسخو
د بړه استعمال كړي شي

نكته: خبره ده چې دهبیان نه دومره د گرانو شرطونو نكمل نه كوي او كه چيرې څوك د

دعوی کوی او د هغه د حالو په حلقه زړه د هغه په صداقت باندې مطمئن وی نو د هغه په وینځلو سره به جامې پاکې شی. د داسې سختو شرطونو په پوره کولو کښې د سخت محنت او د تکلیف برداشت کولو په ځای د دې آسانه طریقه داده چې د تالاب اوبه دې جاري ولرلې شی. چې په یو اړخ اوبه په تالاب کښې داخلېږي او په بل اړخ ترې نه خارجېږي. د اوبو د بچ کولو د پاره دې د اوبو جریان ډیر مست و ساتلې شی. په داسې عمل کولو سره یو تالاب کافی شی او د دریو تالابونو هیڅ حاجت به پاتې نشي. که چیرې تالاب لس په لسو کښې وی نو بیا به پکښې هم جامې پاکې شی د جاري ساتلو حاجت ورته نشته

۲. د قلتینو په قدر کښې ښه ښکاره جهالت مشهور دي. د دې څه علاج دي؟ د شافعیانو د کتابونو نه د دې ترجیح معلومېږي چې هغوی قلتین څه ته وائی هغوی وائی چې قلتین برابر دی د ۵۰۰ بغدادی رطلو او یو بغدادی رطل برابر دي د ۱۲۸ درهمو. په دې حساب سره قلتین برابر شو د ۲۱۷.۷۲۸ کلوگرامو سره. که چیرې دا قول قبول کړې شی نو دا یقین نشته چې د دهبو په تالاب کښې دومره اوبه وی او که نه. لیکن په مالکی مذهب کښې څه آسانتیا شته. د هغوی په نيزد چې تر څو پورې د پلیټي په اثر سره د اوبو په صفتونو کښې په یو صفت کښې څه بدلون نه وی راغلې نو اوبه پاکې وی. خو د بل په مذهب باندې د عمل کولو د جواز د پاره سخت ضرورت شرط دي دلته داسې څه ضرورت نشته

د حنفی مسلک مطابق عمل کولو کښې نه خو دهبو ته څه تکلیف شته ځکه چې هغه ښه په آسانتیا سره په ښودلې شوې طریقه اوبه جاري کولې شی. او نه د جامې د مالک د پاره څه سخت ضرورت شته. ځکه چې رومین خو دا خبره چې په دهبو باندې وینځل څه ضروري خو ندي په خپله یی هم وینځلې شی. دویم دا چې که په دهبو باندې نې خامخا وینځي نو د پلیټي نه دي جامې په خپله پاکې کړې او بیا دي د وینځلو د پاره دهبو له وړکړی. په دې زمانه کښې د تل په روانو اوبو باندې د جامو په پاکولو کښې بالکل څه تکلیف نشته. په دې کښې درې ځله وینځل او دنچور کولو هیڅ شرط نشته. د دې تفصیل د احسن الفتاوی کښې په باب الانجاس کښې شته

د دې مسئلې حل داسې دي چې یو خو د لویو همتونو کسان دي د دین د خاطره دومره تکلیف وکړي چې د خپل ښار هر یو دهبو له لارې شی او هغه ته دي په تالاب کښې د اوبو د روانو ساتلو آسانه طریقه وښائی او ښه دي پرې پوهه کړي او بیا دي هغه د دې طریقه مطابق په عمل کولو هم اوونسي. زه چې په کومه زمانه کښې په دارالعلوم کورنکې کښې پاتې کیدم نو ما د هغه ځای دهبو ته همدا طریقه ښودلې وه او بیا مې پرې د همدې طریقه مطابق عمل هم وکړو. ما دا محنت صرف د نورو د خاطره کړې وو ځکه چې ما چیرې هم خپلې جامې چرته په دهبو ندي وینځلې.

د اوسپنې د پاکولو طريقه

سوال په اوسپنه باندې که چيرې پليټې ولگي نو د هغې د پاکولو څه طريقه ده؟ يينوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب د دې د پاکولو درې طريقې دي.

۱. پليټې د جوسې خاونده وى او وچه وى نو دا په گرولو يا په لمدې ريښې وغيره سره داسې پاکول پکار دى چې د پليټې اثر زائله شى.

۲. پليټې وچه وى خو د جوسې خاونده نړۍ لکه وړوکى بول وغيره نو دا په لمده ريښه يا په بل څه لوند څيز سره پاکول پکار دى.

۳. پليټې لمده وى، برابره خبره ده چې که د جوسې خاونده وى او که نه وى نو د جامې وغيره نه د دې پاکول پکار دى او برابره خبره ده که جامه وچه وى او که لمده.

قال العلامة ابن عابدین رحمته الله: قال في الحلية: والذي يظهر انها لو يأسه ذات جرم تطهر بالمسح عا فيه بلل ظاهر من غرقه او غيرها حتى يذهب اثرها مع عديها ولو يأسه ليست بذات جرم كالبول والخمر لم بالمسح عما ذكرناه لا غير ولو رطبة ذات جرم اولا فلها المسح بخرقة مبلولة اولا. (ردالمحتار ج ۱، ص ۲۰۹) واند

۶ رجب ۱۴۱۵ هجري

سبحانه وتعالى اعلم

د شيرې د پاکولو طريقه

سوال: د گړې د جوړولو په وخت کښې چې دا تر دغه وخته پورې شيره وى په دغه وخت کله کله په دې کښې مړه اوداسې نور شيان غوزيږي او پکښې زړې زړې شى ، د دې څه حکم دې؟ يينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب. که چيرې دا شيره ټينگه وى نو دا مکه او د دې نه گير چاپيره څومره حصه چې ده، هغه دې راوه ويستې شى، او که چيرې د اوبو په شان نرمه وى ، نو برابره خبره ده که دا گرمه وى او که يخه نو په دې کښې دې د پاسه دومره شيره يا اوبه يا بل څه نرم څيز واچولې شى چې د دې نه په اړخونو باندې او بهيږي نو ټوله شيره به پاکه شى.

قال العلامة ابن عابدین رحمته الله: تعميمه: هل يلحق نحو القصة بالحوض، اذا كان فيها ماء نجس ثم دخل فيها ماء جار حتى طف من جوانبها هل تطهر هي والماء الذي فيها كالخوض امر لا لعدم الضرورة في غسلها، وتوقف فيه مدة، ثم رأيت في عزانة الفتاوى: اذا فسد ماء الحوض فاعل منه بالقصة وأمسكها تحت الانبوب فدخل الماء وسال ماء القصة فغوضاء بهلا بمجراها.

وفي الظهيرية في مسألة الحوض: لو خرج من جانب آخر لا يظهر ما لم يخرج مثل ما فيه ثلاث مرات

كالقصعة عند بعضهم والصحيح انه يطهر وان لم يخرج نفل ما فيه اهل الظاهر ان ما في الخزانة مبني على خلاف
الصحيح. يؤيده ما في البدائع بعد حكايته الاقوال الثلاثة في جريان الحوض حيث قال ما نصه: وعلى هذا حوض
الحمام او الاواني اذا تنجس او مقتضاه انه على القول الصحيح تطهر الاواني ايضا بمجرد الجريان وقد علل في
البدائع هذا القول بأنه صار ماء جاريا ولم يستيقن ببقاء النجاسة فيه فأتضح الحكم والله الحمد.

وبقي شيء آخر سئلت عنه وهو ان دلوا تنجس فان غرق فيه رجل ماء حتى امتلأ وسأل من جوانبه هل يطهر
بمجرد ذلك ام لا، والذي يظهر في الطهارة اخلا ما ذكرناه ههنا. وما مر من انه لا يشترط ان يكون الجريان محدوا
ما يقال انه لا يعد في العرف جاريا ممنوع لما مر من انه لو سأل دمر رجله مع العصير لا ينجس. وكذا ما ذكره
الشارح بعدة من ان لو حفر ممر من حوض صغير او صب الماء في طرف الميزاب الخ وكذا ما ذكرناه هناك عن
الخزانة والذخيرة من المسائل شكل هذا اعتبار وجاريا فكذلك هنا. واخبرني شيخنا حفظه الله تعالى ان بعض اهل
عسرة في حلب افعى بذلك حتى في المائعات وانهم أنكروا عليه ذلك.

واقول: مسألة العصير تشهد لما افعى به وقد مر ان حكم سائر المائعات كالماء في الاصح فالحاصل ان ذلك
له شواهد كثيرة فمن أنكره ادعى خلافه يحتاج الى اثبات مدعاة بنقل صحيح لا بمجرد ادائه لو كان كذلك لذكره
في تطهير المائعات كالزيت ونحوه على اني رايت بعد ذلك القهستاني اول فصل النجاسات ما يدل عليه حيث
ذكر ان المائع كالماء والندس وغيرهما طهارته اما باجرائه مع جنسه مختلط به كما روى عن محمد بن عبد الله كما
في التبركاشي واما بالتلظ مع الماء كما اذا جعل الدهن في الخابية ثم صب فيه ماء فخلطه وحركه ثم ترك حتى
يعلو او ثقب اسفلها حتى يخرج الماء هكذا يفعل ثلاثا فانه يطهر كما في الزاهدي الخ فهذا صحيح بأنه يطهر
بالاجراء نظير ما قدمناه عن الخزانة وغيرها من انه لو اجري ماء اقام بين احدهما نجس في الارض او صبيها من علو
فما اختلط طهر بمنزلة ماء جار. نعم على ما قدمناه عن الخلاصة من تخصيص الجريان بأن يكون اكثر من ذراع او
باعتين يتقيد بذلك هنا لكنه مخالف لا تلاقهم من طهارة الحوض بمجرد الجريان هذا ما ظهر لفكري
لشيخنا ولوق كل ذي علم عليم. (رد المحتار ج ١ ص ٣٠) والله سبحانه وتعالى اعلم.

فصل فى الاستنجاء

د اودس نه پس د استنجاء كولو حلم

سوال تاسو په احسن الفتاوى كېنې په دويم جلد (أردو) كېنې ليكلى دى چې د اودس نه پس خوك استنجاء وكړى نو دهغه سړى اودس نه ماتېږي. او په درمختار كېنې دى (استدعي المتوضي، ان على وجه السنة بان ارشى التقط، والا) لهذا په دې باندې يو ځلې بيا نظر وكړئ چې د سنتو مطابق په استنجاء كولو سره به اودس په ځائ پاتې وي او كه نه؟ بينا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب. قال العلامة المحصلي رحمته الله في نواقض الوضوء: وكذا لو ادخل اصبعه في دبره فلم يغيبها فان غيبها او ادخلها عند الاستنجاء بطل وضوءه وصومه.

قال العلامة ابن عابدين رحمته الله: (قوله فان غيبها) قال في شرح البنية وكل شيء غيبه ثم خرج ينقض وان لم يكن عليه بهلة لانه التحق بما في البطن، ولذا يفسد الصوم بخلاف ما اذا كان طرفه خارجا هو في شرح الشيخ السماعيل عن الميابع: وكل شيء غيبه في دبره ثم اخرجه او خرج بنفسه ينقض الوضوء والصوم وكل شيء ادخل بعضه وطرفه خارج لا ينقضها انتهى، الاول: على هذا ينبغي ان تكون الاصبع كالمحلاة فيعتبر فيها بهلة لان طرفها يبقى خارجا لاتصالها باليد الا ان يقال: لما كانت عوا مستقلة فاذا غابت اعتبرت كالمفصل لكن ما سياتي في الصوم مطلق فانه سيأتي انه لو ادخل عودا في مقعدته وغاب فسد صومه والا فلا فان ادخل اصبعه فالتفتت انها لو مهتلة فسدوا فلا تأمل ولذا قال في البدائع: هذا يدل على ان استقرار الداخل في الجوف شرط فساد الصوم.

(قوله بطل وضوءه وصومه) اي في المسالتين لكن بطلان الصوم في الاول خلاف المختار الا ان يفرق بين مجرد ادخال الاصبع وتغميها ويحتاج الى نقل صريح فان ما ذكره في الصوم مطلق كما عليه فلهذا قال ط: ان في كلامه لغا ونفرا مرتبا لم بطلان الوضوء يرجع الى قوله: ولو غيبها وقوله: وصومه يرجع الى قوله: او ادخلها عند الاستنجاء. قلت: لكن لو ادخلها عند الاستنجاء يتعطف وضوءه ايضا لانه لا تخلو من بهلة اذا خرجت كما في شرح الشيخ اسماعيل عن الواقعيانو كذا في العاتر غائبة لكن نقل فيها ايضا عن الذمخوري عدم النقص والذي يظهر هو النقص لخروج بهلة معها والحاصل ان الصوم يبطل بالمدخول بالوضوء بالخروج فاذا ادخل عودا جافا ولم يغيبه لا يفسد الصوم لانه ليس بدخول من كل وجه ومفله الاصبع وان غيب العود فسد

لتحقق الدخول وكذا لو كان هو او الاصبع معطلا لاستقرار الهلة في الجوف واذا اخرج العود بعد ما غاب فسد وضوءه مطلقا وان لم يغيب فان عليه هلة او فيه رائحة فسد وضوءه والا فلا. (ردالمحتار: ج ۳، ص ۳۱)

وقال العلامة الحصكلى رحمته الله: استدعى المتوضى بالعل وجه السنة بأن ارعى انقضاء والا لا. وقال العلامة ابن عابدین رحمته الله: (قوله بأن ارعى الخ) لعل وجهه انه يخرج بأرغائه نفسه المخرج الداخل وهو لا يغلو عن رطوبة النجاسة ثم رايته معقولا لا عن عط الذازي في هامش نسخي الهزاية مع التصريح بأن المراد بوجه السنة ما ذكره الشارح من الارغاء وبه الدفع ما فهمه في الحلية من بداء القول بالانقض على ان المراد بوجه السنة هو ادخال الاصبع في الذبهر فذلك بأنه قد نص غير واحد من اعيان المشايخ الكبار على ان لا يدخل الاصبع في الاستنجاء (وبعد نصف الصفع ويبالغ فيه ما لم يكن صائما غيبشف بفرقة قبل ان يبعه كي لا يصل الماء الى جوفه فيفطر. (ردالمحتار: ج ۳، ص ۳۲)

وقال العلامة الحصكلى رحمته الله: في مفسدات الصور: ولو بالغ في الاستنجاء حتى بلغ موضع المحققة فسد وهذا قلما يكون ولو كان فيورفعه عظميا. (ردالمحتار: ج ۳، ص ۳۳)

له پورتنیو عبارتو نو خخه دا لاندې امور ثابت شول:

- ۱- استنجاء په حالت د عدم استرخاء کښې په اتفاق سره غیر ناقضه ده.
- ۲- د استنجاء په حالت کښې په دبر کښې گوته داخلول د راجع قول مطابق ناقض دی؟
- ۳- په دبر کښې نې وجه گوته داخله کړه او راوې ویسته او په هغې باندې ورته خه لوندوالي ښکاره نه شو او نه ورته خه بوئی محسوس شونو د دې ناقض کیدلو کښې اختلاف دې.
- ۴- اوچه کوته نې ټوله یا نیمه داخله کړه او په هغې باندې ورته خه لوندوالي ښکاره شو یا ورته بوئی محسوس شونو اودس نې مات شو.
- ۵- که په حالت د استرخاء کښې استنجاء وکړی نو د دې اودس لره ماتولو کښې اختلاف دې، د شامیې د عبارت نه معلومېږي چې اودس نه ماتېږي، او چې د استنجاء په حالت کښې د گوته په داخلولو د اودس د نه ماتیدو قول شوې دې نو بنا په دغه قول باندې صرف په استرخاء کولو سره به د گوته د داخلولو نه په اولی طریقې سره پکار دی چې اودس لره مات نه کړي.
- ۶- به د استرخاء کولو نه مخرج ته اوبه رسیدل په اتفاق سره روژه نه ماتوی، ترڅو پورې چې اوبه جوف «ختي» ته ونه رسیږي.

حاصل د خبرې دا چې استنجاء کول به د استرخاء نه په اتفاق سره اودس لره نه ماتوی، او په حالت د استرخاء کښې اودس لره ماتولو کښې اختلاف دې، زما عاجز په خیال سره نه ماتیدل راجع

دی. ځکه چې کوم ټول کښې د ماتېدل وټلی شوی دی د هغی بنا د باطن په خروج د نجاست ده. لیکن په حالت د استرخاء کښې د اودس ماتېدلو کښې دا خبره ده چې، رومبی دا چې مخرج لره باطن ګرځول او دویمه دا چې په هر حال کښې په دې کښې لوندوالې ثابت ندې، ښکاره خبره ده چې مخرج په حکم د باطن کښې ندې. به دې باندې څه شواهد دی

۱- د بدن د داخل او د خارج په ښکاره اندازه دا ده چې کومه حصه د بدن بې د څه تکلیف نه په نظر راشی هغه خارج ده لکه خوله، پوزه، او فرج خارج، د خارج تعریف په مسترخی مخرج باندې صادقېری

۲- په مسترخی مخرج کښې د اوبو په تللو باندې روژه نه ماتېږی او په استنجاء کښې د دې وینځل سنت دی، دا دواړه خبرې د دې په حکم د خارج کښې د کیدلو تقاضا کوی، نو مخرج لره د داخل نه ګرځول د ظاهر د اندازې او د نظر د اعتبار نه خلاف دی

دغه شان په دې مقام کښې د فراغت نه پس د لوندوالی موجودیدل یقینی دی، لیکن هر وخت کښې د لوندوالی وجود یقینی نه دې، رومبی خو دا چې دا د مشاهدې خلاف دی، دویمه دا چې د وچې ګوتې پوره داخلیدل یا د نیمې حصې داخلیدل او بیا راولستل اودس لره هغه وزخت ماتوی چې کله په دې کښې دا متفق علیه قید وموندې شی چې په دې ګوته باندې د روايستلو نه پس څه لوندوالې وی او یا ترې نه بوی راځی که په دغه مقام «مسترخی مخرج» کښې د لوندوالی وجود لازمی شی نو دا قید به بې معنی شی.

د ذکر کړې سوو وجوهو له کبله زما په خیال کښې استنجاء کول په حالت د استرخاء کښې هم اودس لره نه ماتوی، خو سره د دې دا هم وایم چې د اودس راګرځول احوط دی، د دې نه علاوه د امام شافعی رحمته الله علیه په نیزد عورت «د پردې ځای» لره ګوتې وروړل اودس لره ماتوی، د دې وچې نه د اختلاف د حتمولو په غرض سره هم اودس کول مستحب دی

خلاصه د خبرې دا چې قول د ماتیدو احوط دې او د نه ماتیدو ارجح او اوسع دې ولله سمانه
و تعالی اعلم ۸ رمضان ۱۴۰۰ هجری

د هوا په خارجیدو سره استنجاء لازم ګڼل بدعت دې

سوال په ځینو علائقو کښې د خلکو دا عادت دې چې د هر یو اودس نه وړاندې استنجاء کوی، اگر که بول نه وی کړې، د هغوی دا خیال دې چې د هوا په خارجیدو سره هم استنجاء لازمېږی، ځینی علماء د الاشباه والنظائر د دې عبارت نه استدلال کوی

والطهر عن الريح والغشاء اذا اصاب السراويل المبتلة او المقلعة على المفقى بموکلان المحلوان لا یصل فی

مر او یله ولا تاویل لفعله الا الصبر من الخلاف (الاشباه والنظائر مع المحوی ج. ۳ ص. ۳۰)

په دې کښې د عفو لفظ په دې باندې دلیل دې چې لوند پرتوګ یا لوند مقعد سره چې هوا ولګی نو دا نجس شی لیکن د مفتی به قول مطابق دا معاف دې. د دې نه دا معلومه شوه چې په دې کښې بل قول د عدم عفو هم شته، لهذا د احتیاط تقاضا دا ده چې په هماغه قول باندې عمل وکړې شی، په دې سره به د اختلاف نه هم ځان بچ کړې شی، لکه چې د امام حلوانی رحمته الله علیه د عمل نه د دواړو کارونو مرسته کیږي

تاسو ته دا درخواست دې چې دا مسئله راته ښه په تفصیل او دلیلونو سره ولیکئ ستاسو به ډیره مهربانی وی. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب. چې په مقعد یا په پرتوګ باندې لوند والې نه وی او په دې صورت کښې هوا خارجه شی نو په دې سره د بدن یا د جامې د پلیتیدو هیڅوک قائل نه دی. لهذا په مطلق هوا خارجیدو باندې د استنجا په لازمیدلو د دې ذکر کړې شوي جزئې نه استدلال کول بالکل غلط دی او چې مقعد یا جامه لونده وی نو هم مفتی به قول د عدم نجاست دې، د نجاست چې کوم قول دې په دې کښې هغه په انتها درجې سره مرجوح دې، په معتبرو فقهاء کرامو رحمته الله علیهم کښې چا هم دا نه دې اختیار کړې. بلکه دا ئې وئیلې دی چې په هر حال کښې چې هوا خارجه شی نو په دې سره استنجا لره لازمی کتل بدعت دې، مفتی به قول پریښودل او په غیر مفتی به باندې عمل کول روا نه دی. او بیا دا لازمی کتل نور هم ډیر بد کار دې، او چې کله یو کار د سنت او د بدعت په مینځ کښې راشي (یعنی چې سنت دې او که بدعت دې) نو د هغې پریښودل اولی دی. لهذا د احتیاط تقاضا داده چې په هر حال کښې د هوا په خارجیدو سره د اودس کولو نه ځان وساتلې شی. او د علامه حلوانی عمل د پرتوګ سره تعلق لری په هغې کښې د استنجا څه ذکر نشته، او ښه چیرې ومنلې شی چې دا به ئې د دې وجې نه ویستلو چې لوند به وو او د خیتې نه خارجیدونکې هوا به پرې لګیدلې وه نو بیا هم د علامه حلوانی د انفرادی عمل نه په یو شرعی مسئله باندې استدلال کول صحیح نه دی. په خپله په الاشباه کښې د (ولا تاویل لفعله الا الصبر من الخلاف) په وئیلو سره د دې ضعف بیان کړې شوي دي، د دې وجې نه د هغوی دا عمل د دې لائق نه دې چې د هغې دې تقلید وکړې شی

قال العلامة ابن عابدین رحمته الله علیه: (قوله فلا یسن من ریخ لان عینها طاهر قواما لقطعی لانها ما عن موضع

العجاسة اه ح ولان بخروج الریح لا یكون علی السبیل فی ملاما یسن منه بل هو بدعة کما فی المجتبی بحر). (ردالمحتار ج. ۲ ص. ۳۳)

وقال العلامة ابن عبيد بن محمد رحمته الله: اذا فسأ في السر اوصل وصلى معه قال بعضهم: لا يجوز لان في الرخ اجزاء لطيفة فتدخل اجزاء الثوب وقليل ان الشيخ الامام شمس الائمة الحلواني كان يصلي من غير السر اوصل ولا تأويل لفعله الا التعرّض من الخلاف والفتوى انه يجوز سواء كان السر اوصل رطبا وقت الفسوق او يابساً. (المعراج: ص ۳). وقال العلامة المحصلي رحمته الله في مكروهات الصلوة: وقلب الحصا لله في الال سجدة التامة غير خص مرقوتر كها اول.

قال العلامة ابن عابد بن محمد رحمته الله: (قوله تركها اول) لانه اذا تردد الحكم بين سنة وبدعة كان ترك السنة راجحاً على فعل البدعة مه ان كان يمكن التسوية قبل الشرع في الصلوة المعبر. (رد المحتار ج ۳ ص ۳) ولله سبحانه وتعالى اعلم

٢٦ ذى القعدة ١٤٠٠ هجرى

د استنجا کولو نه د عاجز سړی په حکم باندې د اشکال جواب

سوال تاسو په احسن الفتاوى ج ۲ ص ۱۰۹ (اردو) کښې ليکلى دى چې که څوک په دواړو لاسونو معذور وي يا په يو لاس معذور وي خو د اوبو اچولو ورته څوک نه وي او روانې اوبه هم وي چې په کښې کښينى او په روغ لاس سره استنجا وکړي او د سړي ښځه يا د ښځې خاوند هم وي چې استنجا کښې ورسره کومک وکړي نو په داسې حال کښې استنجا معاف ده.

د دې نه دا خبره په علم کښې راځي چې په وخت د عجز کښې خاوند د ښځې او ښځه خاوند لره استنجا کولې شي. اوبل څوک ورله استنجا نه شي کولې اگر که د محارمو نه وي. په دې باندې دا اشکال دې چې که د چا د بالغيدو نه وړاندې سنت (ختنه) نوى شوې او د بالغيدو نه پس ښځه يا ښځه نې هم نوى چې هغوى يې سنت کړي او په خپله هم خان نشى سنت کولې نو ده ته د بل چا په ذريعه د سنت کولو اجازت شته. دغه رنگې که څوک د نامه نه لاندې د ويښتو په لرې کولو باندې قدرت نه لري او عاجز وي نو بل څوک نانې وغيره د چارې يا ايرو په ذريعه د ده د نامه نه لاندې چې کوم ويښته دى هغه لرې کولې شي. حال دا دې چې د استنجا په پريښودو کښې د نامه د لاندې د ويښتو د پريښودو په نسبت زيات ضررونه دى نو د دغه کارونو اجازت ولې شته او د استنجا اجازت ولې نشته؟

جواز المختار من الغير او جواز الالة شعر العانة من الغير باندې د درمختار او د شامي لاندینی عبارتونه صراحتاً دلالت کوي

قال العلامة ابن عابد بن محمد رحمته الله: (قوله مختار) كلما جزم به في الهداية والخاصة وغيرهما قل: ان الاحتياط ليس بهرور فلانه يمكن ان يتزوج امرأ او يهتري مع محبته ان لم يمكنه ان يهتري نفسه كما سهال

وذكر في الهداية الخافضة ايضا لان الختان سنة للرجال من جملة الفطرة لا يمكن تركها وهي مكرمة في حق النساء تحضاً كما في الكفاية. (ردالمحتار ج ١ ص ٣٠)

وقال العلامة المحقق رحمته الله عن ابي حنيفة رحمته الله: لصاحب الحمام ان ينظر الى العور فوجهته الختان وقيل في ختان الكبير اذا امكنه ان يختن نفسه فعله والامر يفعل الا ان لا يمكنه النكاح او شراء الجارية والظاهر في الكبير انه يختن ويكفى قطع الاكثر.

وقال العلامة ابن عابد بن رحمته الله: (قوله عن ابي حنيفة الخ) هذا غير المعتمد لما في شرح الوهبانية: وينبغي ان يتولى طلي عورته بيده دون الخادم هو الصحيح لان ما لا يجوز النظر اليه لا يجوز مسه الا فوق الغياب عن ابن مقاتل: لا بأس ان يطل عورة غيره بالدورة كالختان ويغض بصره اه قلت وفي التتارخانية: قال الفقيه ابو الليث: هذا في حالة الضرورة لا غير (قوله وقيل الخ) مقابل لقوله وجهته الختان فانه مطلق يشمل ختان الكبير والصغير وهكذا اطلقه في النهاية كما قدمنا في اقرة الشراح والظاهر ترجيحه مولداً غير هذا عن عن التفصيل بقيل (قوله الا ان لا يمكنه النكاح) كذا رايته في المجتبى والصواب اسقاطا بعد ان كما وجدته في بعض النسخ موافقاً لما في التتارخانية وغيرها والمراد ان لا يمكنه ان يتزوج امرأة مختنه او يشتري امه كذلك (والظاهر في الكبير ان يختن) الظاهر ان يختن مبنى للمجهول اي يختنه غيره فيوافق اطلاق الهداية تأمل (ردالمحتار: ج ١ ص ٣٠) في الدر: بلا كشف عورته ما معه فيتركه كما مر فلو كشف له سار فاسقاً لا لو كف لاغتسال او تغوط كما يحثه ابن الشعبة.

في الشامية: قوله فيتركه اي الاستسجاء بالماء وان تمها وزت المخرج وزادت على قدر الدرهم ولم يجد ساتراً ولم يكفوا بصرهم عنه بعد طلبة منهم ثم يئخذ يقللها بنحو حجر ويصل يوهل عليه الاعادة الاشبه نعم كما اذا منع عن الاغتسال بصنع عبد فتيمة وصل كما مر افادة في الحلية يؤذ كرأه خلافه في بحف الغسل فراجع (ردالمحتار ج ١ ص ٣٠)

به باب الغسل كسبي د اعاده كولو د وجوب به حقله دا بحث دي

في الدر: عليه غسل وهم رجال لا يدعوا ان راووا البراءة بين رجال او رجال ونساء تؤخره لا بين نساء فقط وينبغي لها ان تتيمم وتصل لغيرها شرعاً عن الماء واما الاستسجاء فيترك مطلقاً والفرق لا يغفل.

في الشامية: بلى ههنا شيء لم يذكره هو انه هل يجب إعادة تلك الصلوة في هذه المسئلة وفي مسئلة النهاية السابقة قال في الحلية: فيه تأمل والاشبه الاعادة تفريحا على ظاهر المذهب في الميعود من ازالة الحنفية بصنع

العباد اذا تيمم وصلّى.... واستظهر الرحمتى عدم الاعادة قال: لان العذر لم يأت من قبل المغلوق فان المانع لها الشرع والحياة وهما من الله تعالى كما قالوا: لو تيمم لخوف العدو فان توعده على الوضوء والغسل يعيد لان العذر اتي من غير صاحب الحق ولو عاف بدون توعده من العدو لان الخوف اوقعه الله تعالى في قلبه فلقد جاء العذر من قبل صاحب الحق فلا تلزم الاعادة. (رد المحتار ج ١ ص ٣٨)

د معذور او د بيمار عذر هم د بنده له اړخه نه دي. لهذا چې عجزوی او چا سره چې د ده جمع جائزه ده هغه نه وی نو د استنجاء ساقطیدل پکار دی او په داسې وخت کښې د شوو مونځونو نه راڅرځول راجح کیدل پکار دی

الجواب باسم ملهم الصواب په احسن الفتاوى ج ٢ ص ١٠٩ کښې چې کوم حکم لیکلې شوي دي هغه په سوال کښې لیکلې شوي دي شامي په عبارت باندې مېنې دي. د کومې د ظاهر نه چې دا حکم په علم کښې راځي چې په وخت د عجزه کیدو کښې چې د ښځې خاوند نه وي او د خاوند ښځه نه وي نو استنجاء ساقطیدل پکار دی د شامي عبارت دا دي

(کريش) في التأترة عاتية: الرجل المريض اذا لم تكن له امرأة ولا امة وله ابن او اخ وهو لا يقدر على الوضوء قال: يوضئه ابنه او اخوه غير الاستنجاء فانه لا لمس فرجه ويسقط عنه والمرأة المريضة اذا لم يكن لها زوج وهي لا تقدر على الوضوء مولها بنت او اخوت توضعها ويسقط عنها الاستنجاء. (رد المحتار ج ١ ص ٣٨)

خو که د (اله لا لمس فرجه) په تعبیر باندې غور وکړې شی نو دا حقیقت واضحه کړی چې نه اصل کښې مقصود هغه د (مس العورة بدون الحائل) نه ممانعت دي، نو که بغير د مس نه ده لره استنجاء کول ممکنه وي نو څوک هم ورله استنجاء کولې شی. نن صبا د پلاستک د پیپ یا د فواري (شاور) په ذریعه هم بې د مس کولو نه بغير د څه تکلیف نه استنجاء کولې شی. که چیرې داسې ممکنه نه وي نو لاس وغیره ته دي دستاني واخلو یا دى ترب کسره وغیره تاو کړی شی او استنجاء دي پرې وکړې شی. لکه چې د مری په غسل کښې استنجاء کول ورله هم مامور به دی. او مری له هم د ذکر کړې شوي طریقې مطابق استنجاء کولې شی. د شامي عبارت په ذکر کړې شوي طریقې سره د استنجاء کولو نه ساکت دي

غرض د خبرې دا چې استنجاء په هیڅ حالت کښې هم معاف نده. خو دومره ده چې بې د څه پردې نه دي د مترد مس کولو نه د خان ساتنه او چې څومره ممکنه وي د نظر د ساتلو اهتمام وکړی شی. که د شامي عبارت هم په ظاهر باندې پاتې کړی شی نو د جواز المختار من الغير و جواز حلق العانة من الغير او جواز استنجاء الممسوح وغیره د نورو دلیلونو په بڼه به د جواز قول نه د حرج

وی او د عدم جواز قول به مرجوح وی
 د دې تفصیل نه دا خبره معلومه شوه چې که داسې څوک نه وی چې په هغه باندې استنجا
 وکړې شی نو په داسې مجبورئ کېنې دې بې د استنجا نه مونځ وکړی، خو چې بیا وروستو ورته
 پخپله قدرت حاصل شی یا بل څوک ورته داسې تر لاسه شی چې استنجا ورله وکړی نو د
 استنجا نه پس دې دغه مونځ واپس راوگرځوی .

په جواز عتقان وخلق عاله من الغیر کېنې د پردې تر مینځه کیدلو څه قید نه دې ذکر کړې شوې، په
 دې باندې د قیاس کولو تقاضا دا ده چې په استنجا کېنې دې هم مس بې د څه پردې نه جائز وی
 لیکن د پورتنۍ تفصیل مطابق دا روا نه دی، د فرق وجې په کېنې دا دی :

۱ - په سنت (ختنه) کولو کېنې د عورت غلیظه د مس کولو حاجت یو ځل راځی او د نامه نه
 لاندې د وینستو په لرې کولو کېنې ضرورت په څلویښتو ورځو کېنې یو ځل راځی، خو په استنجا
 کېنې په یوه ورځ کېنې څو څو وارې دې حاجت راځی .

۲ - په سنت (ختنه) او د وینستو په خلق کېنې د پردې په راتلو سره بیا دا په ښه طریقي سره نه شی
 کیدې او په استنجا کېنې داسې نه ده. والله سبحانه وتعالی اعلم. ۱۳ شوال ۱۴۲۲ هجری .

کتاب الصلوة

باب المواقيت

په لندن کښې د ماسخوتن د وخت د متعین کولو غلطه طریقه

سوال ستاسو په علم کښې دا خبره شته چې برطانیې محل وقوع له ۵۰ نه ۵۸ درجې عرض البلد تر مینځه ده او په ذکر کړې شوی عرض البلد باندې د هیئت او موسمونو د محکمو د لاس نیوې مطابق د منی د میاشتې له مینځ نه واخله تر جولای میاشتې آخره پورې شفق ابیض لا موجود وی او ختم شوې نه وی چې نمر پرې راوخیږی، په نورو الفاظو کښې به داسې وه وایو چې نمر ۱۲ درجې د افق (د آسمان لمن) نه لاندې د تلو نه پس واپس راوخیږی. دلته د مونځونو په وختونو کښې ۱۲ درجې د افق نه لاندې ته صبح صادق لیکلې شوې دي، هر کله چې دا خبره وکړې شوه چې شفق ابیض ندې غائب شوې او تاسو وایئ چې دا صبح صادق دې نو ځینی حضراتو دا وه وئیل چې دا د حسابونو خبره ده، باقی زمونږ دا خپله مشاهده ده چې صبح صادق شوې وی او شفق ابیض هم غائب شوې وی. د حساب کتاب د خاوندانو دا وینا ده چې دا مشاهده د صبح صادق نده، دا فریب دې د برق درنا او د برق په رڼا کښې د دې تمیز ممکن ندې اوس پوښتنه داده چې آیا دا ممکنه ده چې نمر دې ۱۲ درجې د افق نه لاندې نوی تلې او بیا هم د شفق ابیض د ویدل او د صبح صادق راختل متحقق شی؟ یا دا چې د مشاهدې چې کومه خبره ده هغه د برق د رڼا د فریب د وجې نه صحیح نده؟ تاسو نه دا طمع لرو چې د تشفی لائق جواب به راکړئ. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب د علامه شامی او د فقهي او د فلکیاتو دواړو امام علامه برجندی او د نورو ماهرینو دا فیصله ده چې

۱- غروب (د ویدل) د شفق احمر = د ۱۲۰ درجې لاندې د افق نه، دا ابتداء د وخت د ماسخوتن په نيزد صاحبینو او د نورو درې وارو امامانو رحمهم الله سوا د امام ابو حنیفه رحمهم الله نه.

۲- غروب د شفق ابیض مستطیر = ۱۵۰ درجې لاندې د افق نه، ابتداء د وخت د ماسخوتن په نيزد امام ابو حنیفه رحمهم الله او ابتداء د صبح صادق ده په اتفاق سره.

۳- راختل د شفق ابیض مستطیل = ۱۸۰ لاندې د افق نه، دا شروع کیدل دی د صبح کاذب.

دې حضراتو دا فیصله د رصدگاه نه د مشاهداتو نه پس کړې ده، کوم ځای کښې چې د برق د رڼا د اثر امکان وی نو د هغه ځای مشاهده غیر معتبره ده چې د برق لږه غوندې رڼا هم وی نو مشاهده صحیح نه کیږی. د دې مشاهداتو په غلط کیدو باندې یو واضح دلیل دا هم دې چې د ۵۰ یا د ۵۸ عرض البلد د پاره د مشاهداتو په بنا باندې هم یو وخت ټاکلې شوې دي، او حال دا چې د دې بیلو بیلو عرض البلد لرلو والا علاقه په وختونو کښې ډیر فرق دي، او دا چې د ماسخوتن او د صبا د راخو تر مینځه نې فاصله برابره ساتلې ده، او حال دا چې په دومره لوڼې عرض البلد کښې دا ناممکنه ده. ولله سمانه و تعالی اهلهم

باب الاذان والاقامة

به اقامت کنبی دې څلور تکبیرونه په یوه سا سره وائی

سوال د اقامت مسونه طریقه څښی اکابرینو دا ښودلې ده چې رومبی څلور تکبیرونه دې په یوه سا سره وائی. بیا دې دوه دوه کلمی په یوه سا سره وائی او وصل دې په کنبی نکوی. لیکن څښی د علمه خاوندان د افرمانی چې د کنبی د ج ۱ ص ۲۱۳ معارف السنن ج ۲ ص ۱۸۲، ۱۹۵ او د بدائع ج ۱ ص ۱۴۷ نه دا معلومېږي چې د اقامت د شروع څلور تکبیرونه دې په یوه سا سره وائی. دوه دوه تکبیرونه دې په یوه سا سره وائی. تاسو په دې باندې غور وکړئ او مونږ د خپلې اوچتې رانی نه خبر کړئ. ښوانو جوړو

الجواب باسم ملهم الصواب به اقامت کنبی په تصریح د فقهاء کرامو ^{رحمهم الله} د څلورو وارو تکبیرونو وصل مستحب دې. په پوښتنه کنبی چې د کومو کتابونو حواله ورکړې شوې ده د هغې نه هم وصل یعنی څلور تکبیرونه په یوه سا سره وصل سپیری

قال العلامة ابن عابدین رحمه الله: قلبه والحاصل ان التكبيرة الثانية في الاذان ساكنة الراء للوقف حقيقة و رفعها خطأ واما التكبيرة الاولى من كل تكبيرتين مدموج جميع التكبيرات الاقامة فقليل محركة الراء بالفتحة على لية الوقف وقليل بالضمه اعراها وقليل ساكنة بلا حركة على ما هو ظاهر كلام الامداد والزيلي والمدافع و جماعة من الشافعية. (داعتبار ج ۱ ص ۲۵۸)

وقال الامام المروغهي في ^{رحمهم الله} (ويترسل في الاذان ويحذف في الاقامة) بقوله ^{رحمهم الله} ليلال: اذا اذنت فترسل و اذا اقمت فاحد و هذا بيان الاستحباب. (الهداية مع الفتح ج ۱ ص ۱۱۳)

وقال العلامة الخوارزمي ^{رحمهم الله}: (قوله ويترسل في الاذان) الترسل ان يفصل بين كلمات الاذان من غير تغن ولا تطريب من قولهم: على رسلك اي ابتدء وترسل في القراءة تمهل فيها واحدد الوصل والسرعة. (الكفاية مع الفتح ج ۱ ص ۱)

وقال الامام ابن الهمام ^{رحمهم الله}: (قوله ويترسل في الاذان) وان يفصل بين كل كلمتين من كلماته بسكتة واحد ان لا يفصل ولو ترسل فيها قليل: يكره لمخالفة السنة وقليل: ما ذكره في المتن يشير الى عدم الكراهة حيث قال: هذا بيان الاستحباب والحق هو الاول لان المتوارف اترسل فيكره تركه و في فتاوى قاضيهان: اذن و مكث ساعة ثم اهل في الاقامة فقطها اذا فاصبح كالاذان فعرف يستقبل الاقامة لان

السنة في الاقامة الحمد فاذا ترسل ترل سنة الاقامة وصار كانه اذن مرتين. (فتح القدير ج ١ ص ١١٣)

وقال الامام الكسائي رحمه الله: حديث عبدالله بن زيد رضي الله عنه في التكبير اربع مرات بصوتين وروى عن ابي منصور عليه السلام مؤذن مكة انه قال: علمي رسول الله ﷺ الاذان تسعة عشر كلمة والاقامة سبعة عشر كلمة وانما يكون كذلك اذا كان التكبير فيه مرتين وانما الاعتبار بالشهادتين فنقول: كل تكبيرتين بصوت واحد فكانها كلمة واحدة فيما فيهما مرتين كما ياتي بالشهادتين. (بدائع الصنائع ج ١ ص ١٣)

هر كله چي په اذان كښي څلور تكبيرونه په دوو آوازونو سره دي او دوه تكبيرونه په ځاي دي يو تكبير دي او په اقامت كښي د كلمتينو په يو آواز د ادا كولو حكم دي نو ثابته شوه چي په اقامت كښي به څلور تكبيرونه چي په ځاي د دوو كلمو دي دا به په يو آواز وي

وقال العلامة المنوري رحمه الله: وحد الفقهاء الترسل في الاذان بأن يفصل بين كلمتين من كلماته أي يسكت و يقطع نفسه ولكن جعلوا التكبيرتين من الاربعة منزلة كلمة فيستحب نطقها في نفس كما تقدم وحدثوا الحمد في الاقامة بأن لا يفصل. (معارف السنان ج ١ ص ١١٥) والله سبحانه وتعالى اعلم

٢٢ جمادى الثانية ١٤٠١ هجرى

د (الصلوة غير من النوم) په جواب كښي (صدقت و بررت) وئيل

سوال د سحر په اذان كښي د (الصلوة غير من النوم) په جواب كښي (صدقت و بررت) ويايې نطق وئيل روادي او كه نه؟ دملا على قارى رحمه الله دلاندينى عبارت نه دنارواو الي ثبوت معلومېږي صدق رسول الله ﷺ هو كلام كثير من العامة عقيب قول المؤذن في الصبح: الصلوة غير من النوم وليس له اصل و كذا قولهم عند قول المؤذن: الصلوة غير من ... م: صدقت و بررت و بالحق نطقه استحبه الشافعية. قال المنوري: و ادعى ابن الرفعة ان حميرا ورد في سؤالا يعرف من قاله و بررت بكسر الراء الاولى و سكن الثانية. (الموضوعات الكبير ص ١١٠) يهتوا و توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب (الصلوة غير من النوم) په جواب كښي (صدقت و بررت) ويايې نطق وئيل د يو حديث نه هم ثبت ندی. د ځينى سلفو نه منقول دی. ښه خبره دا ده چي په جواب كښي (الصلوة غير من النوم) وه وئلي شي

قال العلامة الرافعي رحمه الله: (قول الشارح لم يقل صدقت الخ)

قال الرحمتي: ويأتي في هذا ما تقدم في حيلتين بل أول لان حديث: قولوا مثل ما يقول يشمل ما لم يرد
حديث آخر في (صدق وبرت) بل نقول: عن بعض السلف اسلندي. (التعريض المختار ج: ١ ص: ٢٠) والله سبحانه
وتعالى اعلم

٢٩ دى القعدة ١٤٠٣ هجرى

د ډيرو اذانونو جواب

سوال هر کله چې د ډيرو جماتونو نه په يو وخت کښې يا پرله پسې د اذانونو آواز اوريدلې
شى نو د کوم يو اذان جواب ورکول مسنون دى. بينوا تو جو روا .

الجواب باسم ملهم المواب: قال الامام ابن الهمام رحمته الله بحثاً: والذى ينبغي اجابة الاول سواء كان
مؤذن مسجد او غيره لانه حيث يسمع الاذان ندب له الاجابة او وجهه فاذا فرض ان مسبوقة من غير مسجد
تحقق في حقه السبب لم يصير كعدد هم في المسجد الواحد (فتح القدير: ج: ١ ص: ٣٨)

ما ته په دې بحث کښې د شروع نه دوه اشکاله وو

١- په اجابه بالاقدام کښې په اتفاق سره د کندی د جمات حق وړاندې دې. نو چې دې ته وگوري
نو په اجابه باللسان کښې هم د کندی جمات ته ترجيع ورکول پکار دى.

٢- د کندی د جمات نه چې د اذان آواز راشي نو د هغې اړخ ته توجو نه کول شرعاً، عقلاً، او
طبعاً په انسان باندې بده لگى، ځکه چې دا د خپل جمات اذان دې او د دې نه علاوه د نزدې کيدو
له کبله دهغې آواز هم ډير تيز راځي.

د دې خيال مطابق څه جزیه زما د نظر لاندې نه وه راغلې. د دې وجې نه به ما د امام ابن الهمام د
بحث مطابق فتوى ورکوله.

وروسته په کتلو سره په متانه کښې د جواهر الفتاوى نه د کندی د جمات د تقدم قول راته
ترلاسه شو. دا خبره منلې شوې ده چې دا مجهول قول د امام بن الهمام رحمته الله د مقابلې حيثيت خو نه
لري خو بيا هم دې ته د درو وجوه نه ترجيع ورکول کيږي.

١- د ابن الهمام رحمته الله په ذکر کړې شوى عبارت کښې د هغوى فتوى نده بلکه يو اخي يو بحث دې

٢- په جواهر الفتاوى کښې د ذکر کړې شوى قول د پورتنيو وجوه له کبله مرسته کيږي

قال المحدث محمد جعفر السلندي رحمته الله: وفي جواهر الفتاوى: وسئل عالم من العلماء بسمرقند من اذان
المؤذنين يؤذن كل واحد بعد الاذان في مواضع شتى، يشتغل بمواب الكل او الواحد، قال: يشتغل بمواب الاذان
للمؤذن الذى هو مؤذن مسجد حيه عند اذانه لمسب وفي غيره ان اشتغل بأمر نفسه فلا اثر عليه لانه لا يجب

عليه اجابة اذانه (المعاني: ص: ٣٨). والله سبحانه وتعالى اعلم

د نفل کوونکي د اقامت په کراهیت باندې د اشکال جواب

سوال په احسن الفتاوى کښې د نفل کوونکي اقامت کولو ته مکروه ونيلې شوې دی. او په دلیل کښې چې کوم عبارت وړاندې کړې شوې دې په هغې کښې د اذان ذکر دې د اقامت ذکر پکښې نشته، لهذا اقامت ته مکروه ونيل د اشکال خائ دې. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: هر کله چې د نفل کوونکي د اذان کراهیت ثابت شو نو د اقامت په کراهیت کښې ئې څه شک شبه پاتې نشوه، د دې د پاره د مستقل دلیل ورکولو څه ضرورت نشته، ځکه چې کوم دوه علتونه د اذان د کراهیت د پاره بیان کړې شوې دی هغه دوه علتونه په اقامت کښې هم موجود دی، او د دې نه علاوه فقهاء کرامو رحمهم الله د اقامت د کراهیت تصریح هم بیان کړې ده: **قال الامام السر عسی رحمهم الله:** ويکراه ان يؤذن في مسجد من ويصل في احدهما، لانه بعد ما صلى يكون متنفلا بالاذان في المسجد الثاني والتنفل بالاذان غير مشروع ولان الاذان مختص بالمكتوب انما يؤذن ويقيم من يصلي المكتوبة على اثرهما وهو في المسجد الثاني يصل العاقلة على اثرهما. (المبسوط ج ۱ ص ۳۰) ولله سبحانه وتعالى اعلم.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

ضمیمه

ارشاد العابد

الى تخريج الاوقات و توجيه المساجد

- دوختونود تخريج په حقله د دوو ليكونو اصلاح
- په احسن الفتاوى كښې اختيار كړې شوې د تقويم د بعضو قواعدو وضاحت

باب استقبال القبلة

ضمیمه

ارشاد العابد الى تخريج الاوقات و توجيه المساجد

د «انسائيكلو پيډيا اميريكانه» په تقويم باندې بحث

په «ارشاد العابد» كښې د ليكلې شوې هجرى او عيسوى تقويمو په حقله يو د فن خاوند حضرت شيخ صاحب دامت بركاتهم ته څو څو ځله رجوع وكړه او د حضرت شيخ صاحب دامت بركاتهم نه نې هدايات ترلاسه كړو. دهغه فن د خاوند دوه ليكونه او د هغې دوه جواونه دلته نقل كولى شى. «هونب»

رومې ليك

په ارشاد العابد كښې د هجرى او عيسوى كلونو د تقابل په قاعدې باندې د اشكال جواب

سوال تاسو په ارشاد العابد كښې د هجرى او د عيسوى كلونو د تقابل په قاعده كښې ۱۹۸ هـ ۳۲۵ باندې تقسيم كړې دې او ۲۲۱۰۵۴۲۴۲۵۷ حساب مو كړې دې. او حال دا چې ستاسو د ليك مطابق شمسي كال ۳۲۵،۲۴۲۲۱۸ دې. د دې وجې نه ما ۱۹۸ هـ ۳۲۵،۲۴۲۲۱۸ باندې

تقسیم کرو او د جواب نه مې اعشاریه صرف څلورو د جو پورې اخستې دې یعنی ۲۴۲۱ = دا ترمیم د دې د پاره هم ضروری دې چې مثالونه د کومو قاعدو د وضاحت دپاره بیان کړې شی. یو هغه مثالونه په دې قاعدو باندې برابریدل هم پکار دی. احسن الفتاوی (اردو) جلد دوم صفحه ۳۷۱ زما په وړاندې پرته ده. ۱۳۹۰ هجری کال مې چې په عیسوی کال باندې بدل کړو نو د عیسوی کال صحیح ورځې ۲۷ ظاهرې شوې او تاسو وړاندینن ورځ یعنی اته شپېتمه ورځ حساب کړې ده او ۹ مارچ تاریخ مو راویستې دې. لیکن ۱۹۷۰، مې چې په هجری کال باندې بدل کړو نو د هجری کال صحیح ورځې ۲۸۲ راوتلې او بیا مې چې په دې کښې دوه ورځې زیاتې کړې او د هجری کال دوه سوه اته اتیایمه (۲۸۸)، ورځ مې شمار کړې نو د ۲۲ شوال تاریخ ترې نه راوه وتلو. حال دا چې د همیشه گیر (دائمی) هجری د تقویم د قاعدې مطابق ۲۳ شوال ۱۳۸۹ هجری د جنورۍ دوو مې تاریخ مطابق کیدل پکار دی. ځکه چې اول جنوری ۱۹۷۰ د زیارت ورځ وه او د دائمی هجری تقویم مطابق ۲۲ شوال ۱۳۸۹ هجری د چهارشنبې ورځ راځي، لهذا مطلوبه تاریخ د ۲۲ شوال په ځای ۲۳ شوال پکار دې، همدغه شان په ۲۸۲ کښې د دوو په ځای د دریو اضافه کول وغوښتلې شو. او د ۱۳۹۰ هجری کال مو چې په عیسوی کال کښې بدلولو نو عیسوی کال نه چې کومې صحیح ورځې ترلاسه شوې په هغې کښې صرف یوه ورځ زیاته کړې شوې وه، که چیرې کسر ۵۴۲۴۶۵۷، په ځای د ۵۴۲۱، و اخستې شی او ۲۲۴۷۹۴، ۹۷۰، که چېرې ۲۲۴، ۹۷۰ پورې محدود کړې شی نو په رومې مثال کښې به د عیسوی کال صحیح ورځې ۲۲ ورځې راوځي. په دې کښې چې دوه ورځې جمع کړې شی نو اته شپېتمه ورځ ۹ مارچ جوړیږي. همدغه شان په دویم مثال کښې د هجری کال صحیح ورځې ۲۸۷ ورځې راوځي، که ټپه دې کښې دوه جمع کړې شی نو دوه سوه او نهه اتیایمه (۲۸۹)، ورځ بالکل صحیح ۲۳ شوال راوځي، لهذا ستاسو په قاعدو کښې د لږ شان ترمیم ضرورت دې د دې د پاره چې مثالونه په دې باندې تطبیق (برابر) شی، که چیرې هجری کال لږه په عیسوی کښې د بدلون د پاره د ۵۴۲۱، کسر او عیسوی کال لږه په هجری کال کښې د بدلون د پاره د ۵۴۲۴، کسر استعمال کړې شی نو ډیر کم به چیرته په ورځو کښې لاندې باندې راځي. لیکن بیا قاعدې یو شان نه پاتې کیږي چې دا یوه بده خبره ده. نو د دې وجې نه ما هم ۵۴۲۱، اخستې دې. بینوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب د تحویل د قاعدې نه د تقویم قاعده بیله ده. اوله تحقیقی ده او دویمه تقریبی ده. لهذا د یوې قاعدې د مثالونو په بلې قاعدې باندې برابریدل ضروری نه دی. په وخت د تعارض به قاعدې د تحویل ته ترجیح ورکولې شی. لهماذکرنا انه تحقیقی والاخر تقریبی. په تحویل کښې حقیقت درسیدو کوشش دې

په تقویم د قمری کښې ورځې او میاشتې مفروضه یعنی فرض کړې شوې وی او په شمسی

کښې موضوعه، يعنې وضع کړې شوې وي، کماستعاضع.

کيدې شې چې په دې درې خبرو باندې د غور کولو نه پس د ۵۴۲۴ . حقيقت هم ستاسو په ذهن کښې راشي . ولله المستعان

په احسن الفتاوى کښې د تحويل په نتيجه کښې صرف ۲۸۲ ورځې نه دي بلکه هغې سره د ۲ . کسر هم موجود دي. لکه څنگه چې معلومه ده چې د ورځې د مينځ نه د تاريخ ابتداء ممکنه نه ده. د دې وجې نه اکثر ورځې لږه کامل ورځه گرځول دا يو لازمی امر دي چې بې د دې نه بل څه صورت کيدې نه شي. دا رنگه د رومي تاريخ د جنورئ نه وړاندې د تيرو شوو ورځو شمير ۲۸۷ شو. د دې نه پس په ۲۸۸ کښې رومي تاريخ د جنورئ دي. په دې عمل کښې يوه ورځ هم زياته نده اخستې شوې. لا پاتې دا چې ستاسو د خيال مطابق په کښې د دوو يا د دريو ورځو اضافه وکړې شي، صرف ۴ . په کښې زيات دي. د کومې نه بغير چې بل څه صورت نه شي کيدې. کما مو. بلکه په تحويل کښې که لږ د ژور نظر نه کار واخستې شي نو بيا په کښې دومره فرق هم نه پاتې کيږي، مثلاً په دې کښې ډيرو ژورو خبرو نه بغير که صرف دا يو ژور نظر واخستې شي چې په آخره کښې اعشاريه لږه د ۲۵۴ په خائ ۳۲۷. ۳۵۴ کښې ضرب ورکړې شي نو = ۲۸۲، ۹

د دې نه تاسو د خپل ترميم ۵۴۲۱ مرسته ونه گڼ. ځکه چې په تقويم کښې قمری تاريخونه فرض کړې شوې دي. او شمسي تاريخونه وضع کړې شوې دي، لافلترقا. ډير زر به معلوم شي چې د تقويم خاوندانو دا کال د ۳۵۵ ورځو شمار کړې دي. دا خبره معلومه ده چې دا شمار تحقيقي ندي فرضي دي، ددې وجې نه به اعشاريې له ۳۵۵ کښې ضرب نه شي ورکولې، په خلاف د شمسي تقويم چې په دې کښې به د لپې په کال کښې اعشاريې له په ۳۲۲ کښې ضرب ورکولې شي، ځکه چې د دې تاريخونه موضوعی يعنې وضع کړې شوې دي.

د تحويل د عمل نه چې د عيسوی کال د حاصليدونکو ورځو کوم شمير چې په احسن الفتاوى کښې ليکلې شوې دي تاسو په هغې کښې هم د يوې ورځې زياتوالي گڼلې دي. حال دا چې په هغې کښې بالکل څه زياتوالي نشته، بلکه د دې په عکس په هغې کښې د ۴ . اسقاط دي کوم چې لازم امر دي، کما قدما

څنگه چې معلومه ده چې شمسي تاريخونه موضوعی دي. د دې وجې نه د تحويل په قاعدې باندې د دې د برابرولو (منطبق کولو) د پاره په دې کښې څه خائ نشته چې دا دې پرې برابر کړې شي، د تاريخونو، مياشتو، او د کلونو د ورځو شمير ټول هر څه د يو اصل موضوع د لاندې په خپل خائ باندې پاخه 'منجمد' ولاړ دي. که چيرې کال د ۳۲۵ ورځو وي نو د تحويل په قاعدې کښې به هم د دومره خو شمارلې کيږي. او که د ۳۲۲ ورځو وي نو د تحويل په حساب کښې به هم دومره

ورځو له اعتبار وی، دا ورځې به د شمسې ورځو تابع نه شی شمیرلې کیدي، دا طمع لرو چې اوس
خو به تاسو د ۵۴۲۴ په مسئلې باندې پوهه شوې یی

د قمری تقویم تاریخونه موضوعی نه دی بلکه مفروضی دی، د دې د پاره د څه اصل او بڼه
وضع کول د دوو وجوهو نه ناروا دی. یو دا چې دا شرعاً منع دی، دویم دا چې د قمری تقویم په
ذریعه ټاکلې شوی تاریخونه اکثر د عامو مشاهدو خلاف دی. لهدا چې چیرته د قمری تقویم یو
تاریخ، د تحویل د قاعدې نه خلاف په نظر راشي، هلته به د صحیح تاریخ د ټاکلو دپاره د تحویل
په قاعده باندې اعتماد یعنی کول لازمی وی. ددې په مقابلې کې به د تقویم قاعده پریښودلې
کېږي. ځکه چې دا تقریبی ده او د دې په ذریعه ټاکلې شوی تاریخونه مفروضی دی. نه موضوعی
دی او نه تحقیقی دی او قاعده د تحویل تحقیقی ده.

د ذکر کړې شوی تفصیل مطابق د تحویل د عمل نه تقابل یعنی مقابلې په دې صورت کېږي
ثابتیږي (اول جنوری ۱۹۷۰ء = ۲۲ شوال ۱۳۸۹ هجری پنجشنبه یعنی زیارت)

په قمری تقویم کېږي د ۲۲ شوال = چهارشنبه وجه داده چې د قمر د دور یعنی چکر د لاندې
اگر چې په هغه وخت کېږي د یوې ورځې زیاتوالې په کېږي شوې وو لیکن د تقویم په قاعده کېږي
هغه وخت د ورځې اضافه متعسر یعنی گرانه وه، د دې وجې نه تقریباً د دوو میاشتو نه پس د کال
په آخره کېږي اضافه وکړې شوه، د تسهیل یعنی آسانتیا په غرض دا لږ فرق (یعنی فصلی لږ) لږ
وزغملې شو

د ۱۳۸۷ هجری په ختمیدلو سره ۱۲۲ کلیزې لونی دور (دور کبیر) کلامیدلو له کبله په تقویم
کېږي یو کال کم کړې شو. بیا په هر کال کېږي د ۳۶۷.۵۲ د زیاتوالې په حساب سره د یوې
ورځې زیاتوالې = ۲.۷۲۴ کاله. ۳۵۵ × ۷۲۴ = ۲۵۷ = ۲۲ رمضان ۱۳۸۹ هجری

لیکن په تقویم کېږي د درې میاشتو نه هم د زیات وخت د تیریدو نه پس د کال په آخره کېږي د
دغه ورځې زیاتوالې وکړې شو. قدر وټه کړ.

تاسو چې په قاعده کېږي کوم د دوو ورځو د زیاتوالې ترمیم کړې دې دا د څه فنی نکتې د
لاندې خوندي. د روند د همسا مثال دې چې په ځینی ځای کېږي ټی بیج کړی او په ځینی ځای کېږي
نې وغورځوی. چې بی د بصیرت نه یواځې په اټکل یعنی په توک په قاعدو کېږي د ترمیم کولو
سلسله شروع شوه نو د دې فن خو دې بیا په مخه نه وی. تحقیقی قاعدې کېږي ترمیم کول او دا د
تقریبی قاعدې تابع کول او هغه هم په یوه جزئیه کېږي د اشکال د کتلو له کبله. داسې کول خو د
لونی ظله دي

دويم ليک

به اتفاق سره مې چرته د انساني کلو پيديا برتانيکا او د انساني کلو پيديا اميريکا نوې چاپ د نړېاندې راغلو په هغې کښې په لفظ د (کيلندر) باندې ډير تحقيقي بحثونه شوي دي او د ټولې دنيا په نوي او زړو نظامونو د تقويمونو باندې په کښې د خيال اظهار کړې شوې دي. د هغې په رڼا کښې په هجري تقويم او د دې سره متعلق چې نور څه دي په هغې باندې په پوهه کښې راته ډير کومک ترلاسه شو. کوم معلومات چې د هجري تقويم سره تعلق لري د هغې په بناء ما په انساني کلو پيديا اميريکا کښې د ورکړې شوو قاعدو مطابق نوې هجري تقويم هم تيار کړې دي، چې يو نقل تې ستاسو په خدمت کښې درلېږم، د دې تقويم بنياد په دې لاندينو امورو باندې دي.

۱. د قمری کال موده د قمری دور یعنی چکر په لحاظ سره ۳۵۴.۳۲۷۰ ورځې ده، د دې وچې نه د قمری تقويم د قمری دور سره د زيات نه زيات مطابق کولو د پاره د قمری کلونو دور کبير ۱۲۲ کلونو په ځای د ديرشو ديرشو کلونو شمار کړې شوې دي. په هر ديرش کاله دور کښې هر پنځم اووم، لسم، ديارلسم، شپاړسم، اتلسم، يوويشتم، څلورويشتم، شپږويشتم، او يوکم ديرشم کال (ټول يوولس کاله) د ۳۵۵ ورځو شمار کړې شوي دي. باقي پاتې $۱۱-۳ = ۱۹$ کاله د ۳۵۴ ورځو شمار کړې شوې دي. دغه شان د ديرشو کالو ټولې $(۱۱ \times ۳۵۵) + (۱۹ \times ۳۵۴) = ۱۰۲۳۱$ ورځې جوړېږي. دا مو چې په ديرشو باندې تقسيم کړې نو د قمری کال اوسطه موده ۳۵۴.۳۲۷۲ رابنکاره شوه. دا موده د اصل دور د قمر د مودې نه صرف $۳۵۴.۳۲۷۰ - ۳۵۴.۳۲۷۲ = ۰.۰۰۰۴$ کم جوړېږي. یعنی د ۲۵۰۰ کالو نه پس به د يوې ورځې فرق راتلو، د دې وچې نه دا نوې تقويم د قمر د دور د مودې سره ډير مطابقت لري.

۲. د هجري کال شروع د عيسوی تقويم مطابق په جيولين کيلندر کښې ۱۲ جولائی ۲۲۲ ، مطابق د جمعې مبارکې دي، او د گريگورين کيلندر مطابق ۱۹ جولائی ۲۲۲ ، مطابق د جمعې مبارکې دي. دا رانې ځکه د ترجيح معلومېږي چې د دې په بنياد جوړ کړې شوې تقويم ډير صحيح معلومېږي. ۹ ذی الحجه ۱۰ هجري اگرچې د خالي ورځ راوځي خو خير دې په قمری تقويم کښې د يوې ورځې فرق معمولی خبره ده، د دې تقويم مطابق د ۱۲۲ کالو په ځانې ۱۲۰ کاله پس د يوې ورځې فرق راځي.

۳. د دې تقويم په ذريعه د هغې راويستلې شوې ورځې د رؤيت هلال په بنا د راويستلې شوو ورځو او تاريخونو سره نسبتاً زيات مطابقت لري.

دا نوې تقويم ځکه درلېږم چې د مشاهداتو په ذريعه د دې اندازه ولگوي په دې نوې تقويم کښې د کلونو ترتيب ماتېږي د دې وچې نه د کال کتل ضرور وي. په دې لحاظ

سره په (ارشاد العابد) کښې چې کوم تقویم دې هغه آسان دې. په دې کښې د ۱۲۲ کلیزی د قمر د دور په لحاظ سره د لیکلې شوو قاعدو مطابق په مستطیل تقویم کښې د کلونو ترتیب قائم وی او د دې مدور تقویم هم ډیر ښکلې دې. د انساني کلوپیډیا امریکانه د قاعدو مطابق په مستطیل تقویم کښې د کلونو ترتیب په ځان نه پاتې کیږي او غالباً د دې مدور تقویم به هم ډیر په گرانه سره جوړیږي

د دې تقویم کلیه (قاعده) دا ده چې هجری کال په دیرشو باندې تقسیم کړئ او د باقی پاتې عدد قائم مقام د دې لاندې جدول نه معلوم کړئ. کال مو چې کوم په دیرشو باندې تقسیم کړې وو او د دې نه کوم څه حاصل راوتلې وو هغې لره په پنځو کښې ضرب ورکړئ او په اوو باندې نې تقسیم کړئ او باقی پاتې عدد چې کوم وی هغه راواخلئ او چې کوم وړاندې معلوم کړې شوې قائم مقام عدد دې هغې سره نې جمع کړئ او بیا نې په اوو باندې تقسیم کړئ. که صحیح پرې تقسیم شی نو د کال ابتداء به د جمعې د ورځې نه کیږي. او که په تقسیم کښې یو پاتې شی نو د کال شروع به د خالی د ورځې نه کیږي. که د محرم د ابتداء علم راغی نو د باقی پاتې میاشتو تاریخونه د دې قاعدې مطابق معلومولی شی.

کال لره په دیرشو باندې د تقسیمولو نه پس باقی پاتې عددونه		قائم مقام عدد	
۱	۹	-	۲۵
۲	۱۰	-	۲۲
۳	۱۱	-	۲۷
۴	۱۲	۲۴	۲۸
۵	۱۳	-	۲۹
۶	۱۴	-	۰
۷	۱۵	-	-
۸	-	-	-

لکه د ۱۴۰۸ هجری کال په کومه ورځ شروع شوې وو؟

۱۴۰۸ هجری ۴۲ = حاصل د تقسیم او باقی پاتې عدد = ۲۸، نو د ۲۸ قائم مقام = $۷ \times ۴۲ + ۷$ باقی پاتې عدد = $۷ + ۱۲ = ۱۹$ ، نو د کال ۱۴۰۸ هجری

اول محرم د چارشنبې په ورځ وو

که چیرې کال په دیرشو باندې برابر تقسیمېږي نو چې څه حاصلیږي نو د هغې نه یو کم کړه او حساب نې وکړئ لکه ۱۸۰۰ ټول تقسیمېږي. حاصل د تقسیم به $۱۸۰۰ \div ۵۹ = ۳۰$ و شمارلې شی. باقی

پاتې د صفر قائم مقام = ۱ + $\frac{5 \times 59}{7}$ د باقی پاتې عدد = ۱ = ۲، نو په رومبی محرم ۱۸۰۰ باندې به د اتوار ورځ وی.

د شمس (لمر) د دوران موده:

د شمس د دوران صحیح موده ۳۲۵.۲۴۲۲ ده، عیسوی تقویم لره د شمس د دوران مودې سره د نژدې کولو د پاره پوپ گریگوری اصلاحات کړي وو، د گریگورین عیسوی تقویم مطابق د مروجه عیسوی کال اوسط موده ۳۲۵.۲۴۲۵ ده، یعنی اوس هم د اصل مودې نه ۰۰۰۰۳ ورځ زیاته ده، د دې وجې ته د ۳۴۰۰ پورې په عیسوی تقویم کښې د یوې ورځې زیاتوالي پکار دې، لیکن د انساني کلو پیدیا لیکوال لیکي: څنګه چې معلومه ده چې د شمس او د قمر په دوران کښې ډیر رو فرق روان دې او دې طبعی قانون لره د فلکیاتو ماهرینو په پوره توګه نه دې پیژندلې. د دې وجې نه ممکنه ده چې تر کال ۳۴۰۰ او ۴۰۰۰ پورې به څو قسمه اوړیدل راوړیدل اوشی، د دې وجې نه د عیسوی تقویم د وخت نه وړاندې اصلاح کول یا په دې کښې د ترمیم کولو تجویز بالکل بې فائده دې.

عیسوی کال په هجری کال او هجری کال په عیسوی کال باندې

د بدلولو صحیح ترین عمل

د هجری کال اوسطه موده = ۳۵۴.۳۲۲۲۲ د عیسوی کال اوسطه موده = ۳۲۵.۲۴۲۵، په دواړو کښې نسبت = ۰.۹۷۰۲۲۲۹ دې، اول محرم ۱ هجری = ۱۹ جولای ۲۲۲ نو د هجری کلونو د حساب د شروع کیدو نه وړاندې عیسوی موده ۲۲۱ کاله او ۱۹۹ ورځې = $\frac{199}{325.2425}$ ۲۲۱ = ۵۴۴۸۴.۲۲۱. د دې مطابق به لاندینی کلیې «قاعدې استعمالیږي».

د عیسوی کال په هجری کال باندې د بدلون طریقه:

د موجوده کال نه وړاندینی عیسوی کال - ۵۴۴۸۴.۲۲۱ ÷ ۰.۹۷۰۲۲۲۹ + ۱ د عمل نه حاصلیدونکی صحیح عددونه = مطلوبه کال او کسر اعشاریه × ۳۵۴.۳۲۲۲۲ = د کال تیرې شوې ورځې. لکه اول جنوری ۱۹۷۰ = $\frac{221.54484 - 199}{.97.2229} + 1 = 80.99.1389.08.99$ ۲۲ × ۳۵۴.۳۲۲۲۲ = ۲۸۷.۰۰۱۵، نو دې نه وړاندې دوه سوه او اته اتیایمه ورځ، ۲۸۸ = ۲۲

شوال ۱۳۸۹ هجری ده، فهو المطلوب

هجری کال لره په عیسوی کال سره د بدلون طریقه

د موجوده کال نه وړاندینی هجری کال × ۰.۹۷۰۲۲۲۹ + ۵۴۴۸۴.۲۲۲ د عمل ن

حاصلیدونکې صحیح عددونه = مطلوب عیسوی کال او کسر اعشاریه $\times ۲۴۲۵ + ۳۲۵ =$ د عیسوی کال تیرې شوې ورځې

لکه اول محرم ۱۳۹۰ هجری = $۱۳۸۹ \times ۲۲۲۹ + ۰.۹۷.۵۴۴۸۴ = ۲۲۲.۵۴۴۴.۱۸۴۴.۱۹۷۰$

اوس $۱۸۴۴.۰ \times ۲۴۲۵ = ۳۲۵.۳۵$ نو وړاندیننې اته شپېتمه (۲۸) ورځ = ۹ مارچ ۱۹۷۰.

د انساني کلو پیدیا نه هم دا معلومه شوې ده چې د تحویل په عمل کښې به د ټولو کسرونو اعشاریو د پاره د عیسوی او د هجری کال اوسطه موده په ذهن کښې ساتل پکار وی دې د پاره چې د دواړو نسبت صحیح پاتې شي او جواب ئې صحیح ترین راووخی.

آخر دا چې ما د ۵۴۲۱ نه رجوع وکړه او دا ستاسو د توجه برکت دې چې ظاهري سبب ئې د ذکر کړې شوو کتابونو مطالعه جوړه شوه. والله تعالی اعلم. ۲۶ ربیع الثاني ۱۴۰۸ هجری

الجواب باسم ملهم الصواب: قلت: اتفاقاً مې د انساني کلو پیدیا برتانيکا او انساني کلو پیدیا امریکانه نوې چاپ وکتلو والی د خیال اظهار کړې شوې دې.

اقول: ما ته د دې بحثونو علم شته دې، د دې وجې نه ما په ارشاد العابد کښې د اقوالو د اختلاف ذکر کړې دې. په (ارشاد العابد) اولنې چاپ کښې څو لیکلې شوې خبرې د دې بحثونو مطابق وې د کومې نه چې ما بیا ورستو رجوع وکړه.

قلت: د قمر د دوران په لحاظ سره د قمری کال موده ۳۲۷۰، ۳۵۴ ده.

اقول: هذا لا يختار الاعتصار، او مهمی علی اختلاف النظار، او انقلاب الادوار، کما نذهب علیه فی الارشاد.

قلت: د ۲۵۰۰ کالو نه پس به د یوې ورځې فرق راځی، د دې وجې نه دا نوې تقویم د قمر د دوران مودې سره ډیر مطابقت لری.

اقول: په درې زرو کالو باندې د یوې ورځې فرق راځی، کما یظهر من الاستقصاء فی الاعشاریه او اعتبار حساب الکسور. او په ارشاد العابد کښې چې کوم تقویم دې په هغې کښې به په ۱۳۵۱۳۵ کاله باندې د یوې ورځې فرق پریوځی، که چیرې هغه وخته پورې دنیا پاتې شوه او د قمر په دوران کښې هم څه فرق رانغلو. اوس فیصله وکړئ چې کوم یو تقویم د قمر دوران سره زیات مطابقت لری.

قلت: د دې په بنیاد باندې تیار کړې شوې تقویم ډیر صحیح معلومیږی.

اقول: د دې څه معقولی (یعنی د عقل د منلو) بوجه نشته.

قلت: په ۹ ذی الحجه ۱۰ هجری باندې اگر چې د هفتې ورځ معلومیږی لیکن په قمری تقویم کښې د یوې ورځې فرق معمولی خبره ده.

اقول: د دې په ځای د ارشاد العابد د تقویم مطابق د حجة الوداع ورځ صحیح راوځی او تاسو چې کومه توجیه دلته لیکلې ده چې (د یوې ورځې فرق معمولی خبره ده، ما په ارشاد العابد کښې همدا

و جیه د هجری سن د ابتداء په حقله لیکلې ده. د دې په ځای د حجة الوداع په ورځ کښې فرق ښودل طبعاً په انسان باندې ښه نه لگي.

قلت: د دې تقویم مطابق د ۱۳۲ کالو په ځای ۱۲۰ کاله پس د یوې ورځې فرق پریوځی. **اقول:** دا عبارت دلته د بې ځایه کیدو نه علاوه د واقعي خلاف هم دې داسې لیکل پکار وو (په دې تقویم کښې چې د قمر د دوران کومه اوسطه موده ده د هغې مطابق په ارشاد العابد کښې لیکلې شوی تقویم کښې د ۱۲۲ کالو په ځای ۱۲۰ کاله پس د یوې ورځې فرق راځی).

قلت: د دې تقویم په ذریعه د راوتلو شوو ورځو د رؤیت هلال په بناء د راوتلو شوو تاریخونو او د ورځو سره نسبتاً زیات مطابقت لری.

اقول: دا د عوارضو په بناء دی.

قلت: د ارشاد العابد تقویم آسان دي

اقول: دا په هر لحاظ سره راجح دي، و جوړه د ترجیح نې دا دی.

۱- آسان دي.

۲- د دې مدور تقویم ډیر په کار راتلونکې دي

۳- دا د قمر د دوران سره ډیر زیات مطابقت لری، کما تقدم

قلت: کلیه داده - الخ.

اقول: ما په دې کلیه باندې غور نه دي کړې طمع لرم چې صحیح به وی.

قلت: د شمس د دوران صحیح تر موده ۲۴۲۲، ۲۲۵ ده.

اقول: انظر ما قدمنا فی مدة دور القمر.

قلت: ۳۴۰۰ کاله پورې په عیسوی تقویم کښې د یوې ورځې زیاتوالي پکار دي.

اقول: ۳۳۳۳ نه پس په تقویم کښې د یوې ورځې کمې کول پکار دی.

قلت: دا انساني کلو پیدیا نه هم دا معلومه شوه چې د تحویل په عمل کښې به د ټولو کسرونو اعشاریو د پاره د عیسوی او د هجری کلونو اوسطه موده په ذهن کښې ساتل پکار وی.

اقول: دا بالکل د هغه حقیقت په شان دي کوم چې زه تا نه د اول نه د ښودلو کوشش کوم، یعنی د تحویل په عمل کښې د شمس او د قمر د حقیقی دور تقابل یعنی مقابله مقصوده نه وی بلکه د شمسی تقویم په موضوعی تاریخونو او د قمری تقویم په مفروضی تاریخونو کښې تقابل مقصود دي. په دې مقصد کښې د انساني کلو پیدیا امریکانه د مضمون د لیکوال زما سره اتفاق دي، اگر چې د دې مقصد د تحصیل طریقه مختلفه ده. د اصولو مطابق هم هغه ده کومه چې ما لیکلې ده. د دې وجې نه چې د قمر د دوران د اوسطې مودې د اخستلو مطلب دا دي چې قمری تاریخونه هم د

شمسی تاریخونو په شان موضوعی دی. او حال دا دې چې دا صحیح نه ده. کما هورت فی المکتوب السابق. او شمسی تاریخونه اگرچې وضع کړې شوې دی لیکن د دې د تخریج دپاره د مختلفو مقدارونو د کلونو نه د اوسط مقدار اخستلو په ځای همدا معقوله ده چې مطلوبه تاریخ د کوم کال سره متعلق وی نو د هماغه کال مقدار دې واخستې شی، یعنی په عام کال کښې ۳۶۵ ورځې او په لپ کال کښې ۳۶۶ ورځې.

د نتیجې په لحاظ سره اگرچې په دواړو طریقو کښې څه خاص فرق نشته، لیکن په نظریاتی توګه باندې ظاهره ده چې د مختلفو مقدارونو په څیزونو کښې د یو څیز د یوې حصې د ټاکلو د پاره د اوسط حساب لګول صحیح نه دی.

زما خیال دې چې په انساني کلوپیډیا کښې به اوسط مقدار د تحویل په عمل کښې نه وی اخستې شوې. بلکه د وړاندې د پاره به تقویمونه د شمس د دوران او د قمر د دوران سره د مطابقت ساتلو د پاره اخستې شوې وی. تاسو په دې کښې دا بحث یو ځل بیا په غور سره وګورئ، که چیرې ستاسو نقل صحیح وی نو منقول مو بیا د اصولو خلاف دي.

د دې وجه دا معلومیږي چې «روښانه مازغه» اکثر د اصولو خلاف روان وی، که صحیح خبره هم کوی نو د اصولو نه به اوری. لکه چې د تحویل د قاعدې مطابق خبره خو داسې جوړیږي چې د ضرب نه پس د جمعې نه یا د تفریق نه پس د تقسیم نه حاصلیدونکی کلونه پوره شی او وړاندې کال روان وی، لیکن دا خلق په قاعده کښې د یو زیاتوالي کوی او چې څه حاصل شی هغې ته روان کال وائی. نتیجه خو ښه صحیح ده لیکن خبره ښه بالعکس ده. والله سبحانه وتعالی اعلم.

۶ جمادی الاولی ۱۴۰۸ هجری

باب صفة الصلوة

د ښځې سجدي ته د تلوو طريقه

سوال په عامه توګه سجدي ته د تلو د پاره د ښځو دوه طريقې پيژندلې شې:

۱- رومبي طريقه دا ده چې اول نيغه په دواړو کوناتو باندې کښيښي، بيا تورک کوي او په زمکه باندې زنگتونه کيږدي. بيا د معمول مطابق لاسونه، بيا پوزه او بيا تندي ږدي، سجدي نه د فارغيدو نه پس چې کله دوباره د قيام طرفته ته ځي نو د سجدي نه سر پورته کړي او چپ کوناتي باندې کښيښي. بيا دواړه پښې د مخې طرفته ته راوړي او نيغه ودريري، دا طريقه په عامه توګه د ډير عمر چې کومې ښځې دي په هغوی کښې رواج شوې ده

۲- دويمه طريقه دا ده چې اول د سرو په شان زنگتونه په زمکه باندې ږدي، بيا په چپ کوناتي باندې کښيښي او تورک کوي. بيا د معمول مطابق سجده کوي او د سجدي د دويم رکعت د پاره د سرو په شان پاسيږي. دا طريقه اوس اوس رواج شوې ده د فقهي او د حديث د شروحو نه چې څه ترلاسه شوي دي هغه دا دي

وفي حاشية كتاب الآثار: وروى ابن أبي شامة عن أبي الاحوص عن أبي اسحق عن الحارث عن علي بن علقمة قال: اذا سجدت المرأة للصلاة فلتضم يدها وروى عن أبي عبد الرحمن المقرئ عن سعيد بن أبي ايوب عن يزيد بن أبي حمزة عن بكير بن عبد الله بن الأشج عن ابن عباس انه سئل عن صلاة المرأة فقال تجميع وتحتف. (كتاب الآثار ج. ۱، ص. ۲۰۸)

وقال الشيخ محمد طاهر الفتى رحمه الله: هو محتفز اي مستعمل مستوفز غير متمكن في جلوسه وهو معنى مقعياته: ومعه ح اليراقوني فلهذا جاحان يحفز بهما رجليه وحي التي يتمر لجعل يقسبه وهو محتفز اي مستعمل مستوفز يريد القيام - وح ابن عباس: ذكر عندنا القدر فاحتفز اي قلق وحض به ههرا و قيل استوى حالسا على ورقيه كانه يهض - وح علي: اذا صلت المرأة للصلاة فاجلس واذا سجدت ولا تحوي اي تضام وتجميع - وفي ح الاحمد: كان يوسع لمن اتاه فالما لم يجد متسعا تحفز له تحفزا: فاحتفزت روى بالزاي والراء والاعجام اصوب اي تضام مع طهسي المدخل (تجميع بحار الآثار ج. ۱، ص. ۵۷) ومثله في تاج العروس.

د علامه طاهر د عبارت نه په ظاهره رومبي طريقه صحيح معلوم يږي. تاسو راباندې د خپل تحقيق پيرزونه وکړئ چې کومه طريقه صحيح ده؟ بينوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب په رومبي صورت کښې پرده زياته ده او د ښځې د پاره همدا

مقصود ده. د دې وجې نه روميې صورت غوره دې. والله سبحانه وتعالى اعلم

۱۴ ربيع الاول ۱۴۰۴ هجري

سجدي ته د تلو په وخت کښې په زنگونو باندې لاسونه اېښودل

سوال د جلال آباد سهارنپور د يوې دارالافتاء نه يوه فتوى راغلې ده چې په هغې کښې د قومي نه سجدي ته د تلو د طريقې په حقله په جنتي کالې کښې د ښودلې شوې طريقې مرسته او په احسن الفتاوي کښې د ذکر کړې شوې طريقې رد کړې شوې دې، سوال او جواب دواړه ستاسو په خدمت کښې درلېږم، تاسو دا يو نظر بيا وگورئ او د خپل تحقيق پيرزونه راباندې وکړئ.

سوال: د رکوع نه سجدي ته د تلو صحيح طريقه څه ده؟ ځکه چې په جنتي کالې يوولسمه حصه کښې په صفحه ۳۲ باندې ليکلې شوې دې چې دواړه لاسونه دې په زنگونو باندې کيږدي او سجدي له دې لار شي. او په احسن الفتاوي ج ۳، ص ۵۰ کښې ليکلې شوې دې چې سجدي ته د تلو په وخت کښې لاسونه په زنگونو باندې اېښودل ثابت نه دی د عدم ثبوت نه علاوه په دې کښې نورې هم دوه بدئ دي:

۱- عوام دا مستحب يا مسنون گڼي

۲- د قومي نه سجدي ته د تلو مسنون طريقه دا ده چې د زنگونو په زمکه باندې د لگيدو نه وړاندې شا او سينه ټيټيدل ندی پکار. په دې وخت کښې لاسونو لره په زنگونو باندې د اېښودلو اثر دا کتلې شوې دې چې د زنگونو په زمکه باندې د لگيدو نه وړاندې پورتنی حصه د بدن ښکته شي. لهدا دا عادت د سنت د پاتې کيدو د سبب دې او د پريښودلو قابل دې. په دواړو کښې کوم يو تحقيق صحيح او قابل د عمل دې؟ بېنوا توجروا.

د جلال آباد ضلع سهارنپور له اړخه جواب:

الجواب و منه الصواب: ذکر کړې شوې فتوى د پوهې نه بهر ده، روميې لاسونو لره په زنگونو باندې د اېښودلو نه د منعي نه پس دا نه دی بيان کړې شوې چې بيا سجدي ته د تلو په وخت کښې لاسونو لره څنگه اېښودل پکار دی. دويم دا که د لاسونو د زورندولو صورت اختيار کړې شي، لکه چې د فتوي د عبارت ظاهري مدلول او تقاضا همدا ده نو د دې به څه ثبوت وي، او چې ثبوت وړاندې نه کړې شي نو د عدم ثبوت حکم به پرې ولگولې شي، بيا د دې سره سره به د څو بدو (قبائحو) نه خالي نه وي.

۱- دا خو به يا سنت گڼلې کيږي او يا مستحب، په دواړو صورتونو کښې به بغير د ثبوت نه هغه د عدم ثبوت د حکم خرابوالي دلته هم لازميږي

۲- لاسونو لره زورندونکې او شا لره نيغه ساتونکې او په دې حالت کښې سجدي له تلو نکې به

د شا نه کتونکو ته د پهلوانانو غوندې کښناستونکې ښکاری، او داسې به ښکاری لکه چې د مونځ نه بهر وی، او دا د ناستې دا صورت جوړول د مونځ نه د خارج سړی شکل معلومېږي او دا د مونځ د آدابو نه خلاف خبره ده.

۳- د بدن دروندوالي چې کله څوک ونه زغملې شي نو په درز سره به په زمکه راغورځېږي، او دا هم د مونځ د آدابو نه خلاف دی او د حدیث نهی عن البروک د مدلولاتو د لاندې به راشي او منهی عنه به شي کما فی هامش ابی داود قال شهيدنا: ان النهی عن البروک الجمل محتمل الیهی عن السقوط دفعوا حدیثه محتمل الجمل.

پاتې شوه دا خبره چې د زنگونو په زمکه د ایښودو نه وړاندې شا او سینه ښکته نه شي، نو د فقهي او د حدیث په کتابونو کېنې مې صراحتاً د نظر لاندې رانغلل چې دا مسنون دی، غالباً د حدیث نهی عن البروک نه اخذ کړې شوې دي، ځکه چې د بروک جمل یوه معنی (جعل السافل عالیا والعالی سافلا) بیان کړې شوې ده، لیکن دا معنی او مطلب خو متعین نه دی، صرف محتمل دي، ددې وجې نه په جزم او یقین سره په دې د سنیت حکم لگول صحیح نه دی، د زیات نه زیات د مستحب کیدو حکم به پرې ولگي، بیا په زنگونو باندې لاسونه ایښودل دا مستلزم نه دی د شا ښکته کیدلو ته، بلکه د لاسونو د زوړندولو په صورت کېنې هم زنگونه په زمکه باندې د ایښودلو نه وړاندې شا ښکته کوی، نو اصل وجهه توجه نه کول دی او د بې علمي وجه ده، پس د قومي نه سجدې ته د تلو وخت کېنې لاسونه په زنگونو باندې ایښودل هیڅ قسمه بدی لره مستلزم نه دی، بلکه سنت یا کم نه کم مستحب معلومېږي.

په معارف السنن ج ۳، ص ۳۳ کېنې دی

قال الراي المهوری رحمه الله قال العلامة الشیخ: ان البامور به هو وضع المذین علی الرکعتین قبل وضع الرکعتین علی الارض لا وضع المذین علی الارض قبل الرکعتین و هذا هو عرض حدیثه ابی هريرة رحمه الله الخ ثم قال اخر: و یؤید رواة حدیث ابی هريرة رحمه الله بلفظ: اذا سجد احدکم فلا یدرك کما یدرك المهوری و لوضع یدیه الی رکعتیه کما رواه البیہقی فی سننه و لم یدکر علقه و لیه اعلم بالصواب و علیه اتم و احکم.

حروء العبد نصیر احمد فخر له

جواب الجواب از دارالافتاء والارشاد

الجواب باسم ملهم الصواب د بیهقی د روایت الفاظ داسې دی

عن ابی هريرة رحمه الله قال قال رسول الله ﷺ: اذا سجد احدکم فلا یدرك کما یدرك الجمل و لوضع یدیه علی

رکبتیه کذا قال: علی رکبتیه مان کان محفوظا کان دلیلا علی انه یضع یدیه علی رکبتیه عدد الالهواء الی السجود (بدلی ج ۳ ص ۳۰)

په دې کښې علی الرکبتین چیرته د یو راوی سهو ده. اصل لفظ قبل الرکبتین دې. په دې باندې دالاندې ورکړې شوې دلائل دی

۱- د دې حدیث په نورو ټولو سندونو کښې قبل الرکبتین دې.

۲- په خپله حافظ بیهقی رحمته الله علیه (ان کان محفوظاً) وئیلو سره د دې د سهوې د کیدو گمان ښکاره کړې دې.

۳- که د دې چیرته په یو حدیث کښې ثبوت ترلاسه کیدی نو فقهاء کرامو رحمته الله علیهم به دا په سنتو یا په آدابو کښې ضرور بیان کړې وو، لیکن د فقهي په یو کتاب کښې چیرته هم د دې څه ذکر نشته.

۴- فقهاء کرامو رحمته الله علیهم په قومه کښې د لاسونو د زوړندولو تصریح کړې ده. بیا په سجود کښې نې د لاسونو د ایښودلو کیفیت لیکلې دې. که به مینځ کښې د لاسونو په پندو باندې ایښودل وې نو هغه به ئې هم لازمی کړی وو. د دې نه معلومه شوه چې په دې مینځ کښې کومه وقفه ده په دې کښې هم ارسال متعین دې.

ددې نه علاوه چې کوم ځای کښې وضع نشته دې نو هلته به ارسال متعین وی. لانه هو الاصل.

د ۴ نمبر مرسته د دې نه هم کیږی چې په وخت د نهوض د پندو باندې د اعتماد کولو صراحت په هر کتاب کښې شته دې، د ثبوت په صورت کښې به ئې د نهوض په مقابله کښې د خړور ذکر خامخا کړې وو

بغیر د ملا د ښکته کیدو نه قومي نه سجدې ته تلل د فقهي د کتابونو نه ثابت دی

قال العلامة ابن عابدین رحمته الله علیه: ويغفر للسجود قائماً مستویاً لا منعها لئلا یزید رکوعاً اخر یبدل علیه مائی التعارخانية: لو صلی فلما سلم تذکرانه ترک رکوعاً مان کان صلی صلوۃ العلماء الاتقیاء اعدوان صلی صلوۃ العوام فلا لان العالم العقی یحط للسجود قائماً مستویاً والعامی یحط منعها وذلک رکوع لان قلیل الاحماء محسوب من الركوع اه تأمل. (رد المحتار ج ۱ ص ۳۳)

وقال العلامة الطحطاوی رحمته الله علیه نقل عن الخزانة: اذا الم رکوع وذهب الی السجود بان عرک الجبل فهذا النعماء بمنزله من الركوع. (حاشیه الطحطاوی ج ۱ ص ۲۰۰)

د استواء د سنت کیدو د پاره د نهی عن بروک الجمل نه استدلال نه خو مقصود دې او نه معقول. د ملا د ښکته کیدو په صورت کښې د «جعل السافل عالیا والعالی سافلاً» چې کوم شکل او

هښت دې هغه نښې محقق کيدې. په پندو باندې د لاسونو د اېښودلو د وجې نه لازمي د ملا ښکته کيدل يو عام عادت دې. اصل مقصد هغه خان بچ کول دی د ټيټيدو نه. د ارسال په صورت کسې انصار د انحاء نه حصار يدلې شي

تاسو ته د جواب درکوونکي د ليک له کتلو نه وروسته ما په مختلفو کسانو باندې لاسونه په زنگونو باندې کښودل او سجدې مې پرې وکړې. د تجربې نه دا خبره ثابته شوه چې په شروع کې لاسونه په زنگونو باندې اېښودل خامخا ښکته کيدلو لږه مستلزم دی.

کوم اشکال چې په احسن الفتاوى کېني د تعيين په عدم باندې کړې شوي دي، نو همدغه شان دا اشکال د فقهي په ټولو کتابونو باندې کيدې شي. **فما هو جوابکم فهو جوابها.**

هر کله چې د دلالتو نه ثابته شوه چې اصل طريقه هغه کوزيدل دی بغير د ټيټيدو نه نو پهلوانانو سره د مشابهت د وجې نه به دا نه شي پرېښودلې. بلکه د پهلوانانو ناستې ته به په مونځ کېني د داسې ناستې سره مشابه ونيلې شي لا العکس کما في الجواب او که نه نو بيا خو به ټول مونځ پرېښودل پکار وي. ځکه چې د مونځ په هريو هئيت، شکل او رکن کېني د هريو اندام ښه ښائسته ورزش کيږي. عنايت الله مشرقی ونيلې وو چې د مونځ د مشروعيت نه مقصود ورزش پريږدې

د جواب ورکوونکي دا ليکل چې د ارسال په صورت کېني به په درز سره لاندې راوغورځيږي دا د تعجب خبره ده. دلته خو يوډا گانو همدا صورت اختيار کړې دي او بې د څه تکليفه سجده کوي. معذور خلق به ترې نه د ضرورت له وجې نه مستثنی وي. **والله سبحانه وتعالى اعلم**

۱۱ ربيع الثاني ۱۴۰۶ هجري

د پورتني سوال په شان يو بل سوال

سوال په احسن الفتاوى ج ۳، ص ۳۳ کېني د قومي نه سجدې ته د تلو مسنونه طريقه دا ليکلې شوې ده چې مونځ کوونکې دې سجدې ته د تلو په وخت کېني په پندو باندې لاسونه نه ږدي او ملا دې هم نه ټيټوي. او که نه نو د رکوع تکرار به لازمي شي بلکه ملا دې نيغه ساتي او سجدې ته دې ځي. ليکن د بخاري د يو روايت نه معلومېږي چې صحابه کرام ه به چې د قومي نه سجدې ته تلل نو اول به نې شا ټيټوله.

کان رسول الله ﷺ اذا قال: سمع الله لمن حمده لم يمن احد ما ظهره حتى يقع على ساجدا ثم رفع يده (صحيح البخاري: ج ۱، ص ۷۷)

زمونږ د پوهې مطابق په دې روايت او ستاسو په ښودلې شوې طريقه کېني تعارض دي. لهدا دا تعارض رفع کړئ. بينوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې حديث كښې د هغې تيتيدلو ثبوت دې چې په عامه توگه د قومي نه سجدې ته د كوزيدو په وخت كښې خامخا كيږي، حضراتو فقهاء كرامو رحمهم الله هغه انحاء مكروهه گرځولې ده د كومې نه چې د ركوع تكرار لازميږي او دا په هغه صورت كښې كيږي چې دومره انحاء وشي چې لاسونه د زنگونو پورې ورسېږي غرض د خبرې دا چې د حديث نه لږه شان انحاء ثابتيږي او دا مكروهه نه ده، او هسې هم د دې نه خان ساتل گران دي. ولله سبحانه وتعالى اعلم ۲۱ ذى القعدة ۱۴۰۶ هجري

د پورتنۍ سوال په شان يوبل سوال

سوال د استفتاء جواب راته ترلاسه شو، ستاسو ډيره مهرباني. د حديث چې كوم مطلب تاسو بيان كړې دې، هغې سره د څه شرحې وغيره حواله نشته، او بله دا چې ستاسو د بيان كړې شوي تطبيق نه معلوميږي چې په لږ شان تيتيدلو كښې هيڅ خبره نشته، ځكه چې لږ شان تيتيدل د حديث نه ثابت دي او د دې نه خان ساتل گران دي، او حال دا دې چې په احسن الفتاوى كښې ليكلې شوې دي چې لږ شان تيتيدل راشي نو د ركوع تكرار به لازم شي. بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: سجدې ته د تلو كومه طريقه چې په احسن الفتاوى كښې ليكلې شوې ده دا د شامي او د تثارخانيې نه علاوه په خلاصة الفتاوى، خزانه، فتح المعين، حموي، خانيه، قهستاني، سعاية، طحطاوي، حجه، عتاييه، او په متانه كښې هم ذكر كړې شوې ده.

قال العلامة ابو السعود رحمته الله: وفي الخزانة: اذا لم ير كعب وذهب من القيام الى السجود بان خر كالحمل فذلك الاحتناء يجوز عن الركوع وان ذهب على وجه السنة يعني سرى على الامم يجوز. حموي.

والاولى حذف لفظة (سرى) اذ لا مدخل له والمندار في عدم الجواز على مجرد الهبوط عن الاحتناء. (فتح المعين ج ۱، ص ۳۰)، وقال العلامة الطحطاوي رحمته الله: وفي الخزانة: اذا لم ير كعب وذهب الى السجود بان خر كالحمل فهذا الاحتناء يبرئ عن الركوع. (حاشية الطحطاوي على الدرر ج ۱، ص ۱۰۰)

وقال العلامة المغنوم محمد جعفر البويكالي رحمته الله: في التعاريف: ان الحجة: ولو صلى رجل فليسا سلم تذكر انه ترك الركوع في صلواته قال: ان صلى كما يصل الاتقياء يقضى الصلوة لانه ترك ركن الركوع وان صلى كما يصل العوام جازت صلواته لان العالم يقوم و يخط الى السجود قائما مستويا فلم يكن لصلواته ركوع واما العوام فيخط الى السجود مدعنيا فذلك ركوع وان كان مدعنيا قليلا وقليل الاحتناء محسوب من الركوع لان القليل المكف في الركوع والسجود يقوم. فام الفرض كاله ركع ولم يلق بين الركوع

والسجود هكذا في العتابة. (المقابلة ص ١١٠)

وقال الامام طاهر بن عبد الرشيد الهعاري رحمته الله: فلو لم يركع في الركعة لكنه سجد سجدتين ان ذهب من القيام الى السجدة بالسنة يعني سريعا لا يجوز وان ذهب بغير السنة بان غر كالجمل فذلك الانحاء يحسب من الركوع. (خلاصة الفتاوى ج ١ ص ١٢)

وقال العلامة اللكنوي رحمته الله: وقال القهستاني في شرح النقاية ص ١١ وشرح المقدمة الكيدانية: الركوع لغة الانحاء وشرعا الحناء الظاهر ولو قليلا فلو غر كالجمل اجزاء كما في فتاوى قاضيخان وبالخلاصة وهو ظاهر الرواية. (السعاية ج ١ ص ١٣)

ذكر كوفي شوي طريقة د مذهب په معتبرو كتابونو كښي روايت كړې شوې ده. او د دې نه علاوه درايه هم معقوله ده. په داسې توگه ټيټيدل چې لاسونه زنگونو ته ورسېږي په نص د فقهاء كرامو رحمته الله د ركوع په حد كښي داخل دي. او په يو ركعت كښي دوه ركوع كول په اجماع سره غير مشروع دي. د مذهب د روايت د ثبوت نه وروسته د حديث د بحث څه حاجت نشته. ځكه چې ادله اړيحه صرف د مجتهد دپاره حجت دي. د مقلد د پاره نه دي. د مقلد د پاره يواځې د مذهب روايت حجت دي. لهذا د مذهب نه خلاف د حديث نه استدلال كول رواندي. دغه شان د دې جواب هم په مقلد باندې واجب ندي. سره د دې دا چې په تير شوي ليك كښي مې درته هسې د نيكي په توگه د تطبيق صورت وليكلو چې په حديث كښي د ركوع د حد نه لږ ټيټيدل مراد دي. او د مذهب په روايت كښي د ركوع تر حده پورې د ټيټيدو نه منع ده. د تطبيق د پاره د احتمال انشاء هم كافي ده.

وان ادعى احدان المراد بالانحاء الوارد في الحديث هو الانحاء الى حد الركوع فعليه الدليل.

دا صورت د تطبيق كولو چې بالكل واضحه دي كه خدائي دې نه كړې د يو مقلد په پوهه كښي رانشي نو بيا هم په هغه باندې د مذهب اتباع او تابعداري كول فرض دي. او دا خبره ده كه چيري يو غير مقلد په دې باندې د پوهې نه عاجزه وي نو هغه ته اختيار دي اي منقلب منقلب.

په احسن الفتاوى كښي د لږ شان انحاء ذكر په شاميې او خانيې وغيره پسې د اتباع كولو نه راغلو. د دې نه مراد هم هغه د ركوع تر حده پورې ټيټيدل دي. ځكه چې د حكم مدار په هغه انحاء دي چې هغه په اندازې د ركوع وي. په اندازې د ركوع كښي دوه قوله دي. د مفتي به قول په بنا دومره انحاء كول چې لاسونه پنډو پورې ورسېږي. دويم قول د مطلق انحاء هم شته دي. په ذكر كړي شوو كتابونو كښي د اصولو مطابق هم مفتي به قول مراد دي. فرض كړه كه دويم قول

واخسنې شي نو دا مرجوح دي. ولله سبحانه وتعالى اعلم ١٣ صفر ١٤٠٧ هجري

پورتني سوال سره متعلق يوبل سوال

سوال د زنگونو په زمکه باندې د اېښودلو نه وړاندې که د پورته تنې مخې اړخ ته ټيټيدل دويمه رکوع شمار کړې شي نو د رکوع د تکرار له کبله سجده سهوه لازميدل پکار دی. آیا د فقهي په کتابونو کېنې په داسې صورت کېنې د سجدې د سهوې د واجبيدو څه ثبوت شته دي؟ بېنوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د قصد يعني عمد په صورت کېنې سجده سهوه نه واجبيږي او جهل په حکم د عمد کېنې دي، خو دا اشکال به په ځای پاتې وي چې په دې صورت کېنې د مونځ راگرځول واجبيدل پکار دی

د دې جواب دا دي چې د يو رکن تکرار کولو باندې د سجدې د سهوې واجبيدل يا د مونځ د راگرځولو وجوب په هغه صورت کېنې دی چې په مکرر رکن کېنې څه نا څه سکون يعني حصاريدل وموندلې شي «ولو قليلا» په موضع د قعود کېنې د قيام نه پس د سمدستي واپسې په صورت کېنې سکون موجود دي.

للزوم السكون بين الركعتين وكذا في الرفع على الفور من الركوع الفأى والسجدة الثالثة.

دا په کوم صورت کېنې چې بحث شروع دي په دې کېنې د قومي نه سجدې پورې مسلسل کوزيدل دی، په مينځ کېنې چرته سکون نشته، د سکون شرط د دې وجې نه ضروري دی چې اصل وجوب د سجدې سهوې، هغه وروستوالي د رکن دي، که مستقل وروستوالي وي نو د درې تسبيحاتو په قدر او که د رکن په ضمن کېنې وي نو مطلقا وروستوالی ولو قليلا، چې کوم ځای کېنې د تاخير بيخي وجود نه وي نو هلته خو بالکل د وجوب سبب موجود نه دي. والله سبحانه وتعالى

۱۶ خوال ۱۴۰۷ هجري

اعلم

د پورتني سوال په شان يوبل سوال

سوال دا خبره مشهوره ده چې د قومي نه سجدې ته د انتقال په وخت کېنې ملا نيغه ساتل پکار دی، که ملا ټيټه کړې شوه نو د رکوع تکرار ترې نه لازميږي. علامه شامي رحمته الله عليه هم دغسې ليکلی دی، ليکن د حجة الله البالغه دا لاندې ورکړې شوې عبارت د دې نه خلاف معلوميږي

ولها كان كل من يهوى الى السجود لا بد له من الانحاء حتى يصل اليه المولى لك ركوعا بل هو طريق الى

السجدة (حجة الله البالغه مع التراجيح، ص ۲۸)

نو د دې څه جواب دي؟ بېنوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب اول : د فقهي په مسائلو کېنې هم د فقهاء کرامو رحمته الله عليهم نه استدلال

کون پکار دی، لکل من در حال.

هویم دا خبره خو بالکل ینکاره (بدیهی) ده چې د دې دا مطلب نه دې چې مونږ کوونکې دې لازمي انحناء وکړی، بلکه مطلب نه دې چې لازما انحناء وشي. نو هر یو د صحت خاوند د تجربې کولو نه پس دا فیصله کولې شي چې په حد د رکوع سره یې د انحناء نه منتقل کیدل هم په اسانتیا سره کیدې شي. او قلیله انحناء د بحث نه خارج ده. و کذا الاحماء الکفور للمعذور. ولله سبحانه وتعالى اعلم

۳ ص ۱۴۱۸ هجري

د ښځې د سجدي هینت او شکل

سوال د ښځو د سجدي هینت د سر د سجدي کولو له هینت نه مختلف دې په دې باندې د یو حدیث او د فقهې د عبارت حواله پکار ده. بسوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب قال الشيخ العثيمين رحمه الله في اعلام السنن:

- ۱- عن يزيد بن ابي حبيب انه رضي الله عنه مر على امرأتين تصليان فقال: اذا سجدتما فضعي يديك على الارض فان المراقبة خلقت ليهنك كل رجل وراه ابو داود في مراسله (العلل في الحديث ج ۲ ص ۴۰)
- ۲- ابو حنيفة عن ذافع عن ابن عمر رضي الله عنه انه سئل كيف كان النساء يصلين على عهد رسول الله ﷺ قال: كن يترعن ثم امرن ان يعتززن (جامع المسانيد ج ۳ ص ۴۰)

قلت: هذا اسناد صحيح اخرجه القاضى عمر بن الحسن الاشنانى عن علي بن محمد البرازي عن احمد بن محمد بن خالد عن زر بن نعيم عن ابراهيم بن المهدى عن ابي جواد الاحوص بن جواب عن سليمان الثوري عن ابي حنيفة بسندهاه

قلت: القاضى عمر بن الحسن الاشنانى روى عن ابن ابي الدنيا وغيره صفة الدار قطي وغيره وقال طبعه بن محمد: كان من جملة اصحاب الحديث المجودين واحد الحفاظ وقد حذف حديثا كثيرا وحمل الناس عنه قدما وحديثا وسئل عنه ابو علي الهروي الحفاظ شيخ الدار قطي فقال: انه صدوق اهل مخلصا من لسان الميزان ج ۲ ص ۴۰ و علي بن محمد البرازي ابو القاسم المعروف بابن التستري ذكره الخطيب في تاريخه وقال: كتبه عنه اه كذا في جامع المسانيد (ج ۳ ص ۴۰)

واحمد بن محمد بن خالد هو الوهمي الكندي ابو سعيد المحمدي روى عنه البخاري في جزء القراءة وغيره ونقل عن يحيى بن معين انه ثقة وقال الدار قطي: لا بأس به واخرج له ابن عزيمة في صحيحه وذكره ابن حبان في

الفتاوى كذا في مهذيب المهذيب (ج ۱، ص ۳۸)

وزين نهم لم اجد ترجمته و ابراهيم بن المهدي اراه المصنف يروي عن حفص بن غياث وغيره وثقه ابو حاتم و ابن حبان و ابن قانع وغيرهم كذا في مهذيب المهذيب (ج ۱، ص ۳۸)

والاحوص بن جواب وثقه ابن معين و قال مرة: ليس بذلك القوي و قال ابو حاتم: صدوق و قال ابن حبان في الفتاوى: كان متقناً رعا و هم اهل كذا فيه ايضاً (ج ۱، ص ۳۸)

سفيان الثوري و ابو حنيفة اشهر من ان يثنى عليهما:

۳- ثما ابو الاحوص عن ابي اسحق عن الحارث عن علي بن علقمة قال: اذا شهدت المرافعة فتحتفز و لتضم يديها و اراه الامام ابو بكر بن ابي شيبة في مصنفه (ص ۳۸، قلبي)

قلت: رجاله رجال الجماعة الا الحارث فهو من رجال الاربعة قد اختلف فيه و وثقه ابن معين و قال ابن شامير في الفتاوى: قال احمد بن صالح البصري: الحارث الاورثقة ما احفظه و ما احسن ما روي عن علي و اثنى عليه قيل له: فقد قال الشعبي: كان يكذب قال: لم يكن يكذب في الحديثه انما كان كذبه في رايه اهل

و قال ابن ابي حنيفة: قيل ليعني: يحتاج بالحارث لثقال ما زال المحدثون يقبلون حديثه اهل كذا في مهذيب المهذيب (ج ۱، ص ۳۸) المحدثون حسن و قول الصعالي حجة عندنا و قد تقوى بالبر فروع ايضاً و ابو اسحق و ان كان من المدلسين ولكنه من الطبقة الثالثة التي قبل بعض المحدثين حديثهم و احتيلوا تدليسهم كما في طبقات المدلسين (ص ۱) لابن حجر على ان التدليس لا يضر عندنا و قد تقوى بأحاديثه اخر ايضاً (اعلاء السنن: ج ۱، ص ۳) قال المحسني في الحديث: والمرافعة تنفض فلا تمدي عضديها و تلصق بطنها بفعلها، لانه استمر.

قال ابن عابد بن محمد بن عيسى: ذكر الزبلي انها تغالط الرجل في عشر و قد زدت اكثر من ضعفها ترفع يديها حذاء منكبيها و لا تخرج يديها من كفيها و تضع الكف على الكف تحت ثديها و تدعي في الركوع قليلاً و لا تعتمد ولا تفرج فيه اصابعها بل تضغط يديها على ركبتيها و لا تحني ركبتيها و تنضم في ركوعها و يهودها و تفتش ذراعها (رد المحتار: ج ۱، ص ۳۸) والله سبحانه و تعالى اعلم . ۱۱ رجب ۱۱۱۱ هجري

د مونغ به آخره كنبی د سلام گر خولو مسنونه طريقه

سوال د انجمن احياء السنة، لاهور لغوا يو بنائسته كاره چاپ شوې دې چې د كوم عنوان دي
«د مونغ به آخره كنبی د سلام گر خولو مسنونه طريقه» دا كاره ستاسو په خدمت كنبی درلېرم، دا
وگورئ او فيصله وكړئ چې آيا همدا مسنونه طريقه ده او آيا په ليك كنبی د ذكر كړې شوو

دلیلونونه دا مسنونه طریقه ثابت ده و که به یسوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ددې ليک په ترجمه کښې درې ډيرې فاحشې يعنې لوڼې غلطيانې دي او هغه دادی چې

۱- حضرت ابن عقيل رحمه الله فرمائی چې حضور ﷺ - الخ دا د ابن عقيل رحمه الله خپل خيال دې . او په ليک کښې د رسول الله ﷺ طرفته ته د دې نسبت کړې شوې دې

۲- لکه څه رنگه چې عائشه رضي الله عنها - الخ د دې حديث نه په ليک کښې ليکلې شوې تفصيل نه ثابتېږي . دا تفصيل د نورو صحيح او د صريح احاديثو او د ټولو فقهاء کرامو رحمهم الله د متفقو نصوصو نه د خلاف کيدو سره سره د عقل او د درابت هم خلاف دې . ځکه چې په السلام عليكم، کښې خطاب نېی او د چپ اړخ فرشتو او مقتديانو ته دې

۳- حضور ﷺ السلام عليكم، خو بالکل - الخ . دا هم د ابن عقيل رحمه الله خپل خيال دې، يعنې هغوی د عائشې رضي الله عنها حديث دا تاويل کړې دې، په ليک کښې دا د رسول الله ﷺ طرفته ته منسوب کړې شوې دې

او د دې سره سره د عائشې رضي الله عنها حديث ته په خپله په (مغنی) کښې د امام ابو حاتم رازی رحمه الله په حوالې سره منکر ونيلې شوې دی

چې يو منکر حديث راواخيستي شی او بيا د هغې غلط مطلب واخستې شی او په ټوله دنيا کښې د غلطې مسئلې رواج جوړول او دا خوړول، او د صحيح او د صريح روايتونود حديث او د فقهي نه ثابت شوي مسنونه طریقه پرېښودل او نورو ته د دې د پرېښودلو ترغيب ورکول ښکاره د

صحيح لاري نه انحراف (گمراهي) دي

همدغه رنگه انجمن هم درې لوني غلطې كړې دي.

۱ - ترجمه ئې د كوم عالم په ذريعه نه ده كړې.

۲ - شرعى مسئله ئې د كوم مفتى نه د پوښتنې نه بغير ومنله او بيا ئې چاپ هم كړه

۳ - د شرعى مسئلې په خورولو كښې ئې د كوم مفتى نوم ندې ليكلې.

دا غلطى د هرې يوې گمراهي بنياد دي.

د ليك په شروع كښې چې د سلو شهيدانو د اجر كوم حديث ليكلې شوې دې هغه د دير زيات ضعف د وجې نه د قبلولو قابل نه دي. په دې كښې يو راوى حسن ابن قتيبه دي، چا لره چې علامه ذهبي، حافظ دارقطني، شيخ الاسلام ابو حاتم رازي، علامه ابو الفتح الازدي او علامه عقيلى رحمهم الله ضعيف، متروك الحديث او كثير الوهم ښودلې دي.

دين ته د تاوان رسولو يوه آسانه طريقه دا راوتلې ده چې يو جاهل راولاړ شي او د دين په منلو شوو او تسليم شوو خبرو اومسئلو كښې يوه مسئله راواخلي او د هغې خلاف څه د ځان نه خبره وكړي، عالمان د هغې د جواب په ليكلو باندې مجبوره شي، داسې د دې عالمانو مازغه، قلمونه، اوطاقتونه، او قيمتي وختونه چې د دين په اهمو خدمتونو كښې خرچ كيدل پكار وو هغه د يو جاهل د ځان نه د جوړ كړې شوې خبرې نه زار او قربان شي.

په ليكونكي او د انجمن په اركانو باندې د دې خطرناكې غلطۍ نه د توبې اعلان كول فرض دي

۲۶ رجب ۱۴۱۶ هجري

ولله سبحانه وتعالى اعلم

په مونځ كښې د نوم نه لاندې د لاسونو تړلو ثبوت

سوال د احنافو په نيزد د نوم نه لاندې لاسونه تړل مسنون دي، او غير مقلدين وائي چې په سينه باندې لاسونه تړل سنت دي، او دوى دا هم وايي چې د احنافو د طريقې چيرته د يو حديث نه ثبوت نه ترلاسه كيږي. نو كه چيرې په احاديثو كښې د احنافو د طريقې ثبوت وي نو مهرباني وكړئ راته ئې وليكئ. **پښتو توجروا -**

الجواب باسم ملهم الصواب الحمد لله د احنافو فقهاء كرامو رحمهم الله يوه مسئله هم د شرعى دليلونو نه خلاف نده بيان كړې، د سرو د پاره د نوم نه لاندې لاسونه تړل سنت دي. كوم چې د لاندیني احاديثو او د آثارو نه ثابت دی

۱ - عن عبد الرحمن بن اسحاق عن زيد بن ادين عن ابي حمزة ان علياً عليه السلام قال من السنة وضع الكف على الكف في الصلوة فصل الصلاة رواه ابو داود واهله الراوية موجود في نسخة ابن الاعرابي وكتبه بها مشايخنا وادج. ص ۳۳

۲- عن عبد الرحمن بن اسحاق عن زياد بن زيد السوائي عن ابي حمزة عن علي بن ابي حمزة قال: قال من سنة الصلوة وضع
الايدي على الايدي تحمدا للسرقة (مصنف ابن ابي شيبة ج ۳ ص ۳۰۰)

اگر چه په دې روايت کښې کلام دې چې عبد الرحمن بن اسحاق ضعيف دې او زياد بن زيد
مجهول دې. ليکن د دې جواب دا دې چې امام دارقطني رحمه الله دا روايت په درې سندونو سره نقل
کړې دې. په دې کښې په دوو سندونو کښې عبد الرحمن بن اسحاق عن زياد بن زيد عن ابي حمزة
عن علي بن ابي حمزة دې او په دريم سند کښې عبد الرحمن بن اسحاق عن النعمان بن سعد عن علي بن ابي حمزة دې. د
دې وجې نه د زياد بن زيد جهالت قاذح او نقصاني نه دې. او د عبد الرحمن بن اسحاق د ضعف
انجبار به د حضرت وائل بن حجر په کوم روايت دې د هغې نه وشي. نو په دې شان سره دا
روايت هم قابل د استدلال دې.

په دې روايت کښې حضرت علي بن ابي حمزة د (من السنة) الفاظ ارشاد او فرمايل او دا د هغه منلو شوو
خبرو نه دې کومې چې نقل کړې شوي دي ځکه چې داسې د صيغو الفاظ د روايت د رفع نه دي

قال الحافظ ابن حجر رحمه الله: ومن الصيغ المحتملة قول الصحابي: (من السنة) لا لاكثر على ان ذلك
مرفوع ونقل ابن عبد البر فيه الاتفاق.

وراندې حافظ ابن حجر رحمه الله فرمائي اکر چه د اتفاق په دعوي کښې نظر دې. ليکن حقه خبره دا
ده چې داسې روايت د مرفوع په حکم کښې وي. لکه څه رنگه چې امام بخاري رحمه الله په صحيح
بخاري کښې فرمائي چې کله يو صحابي په لفظ د سنت مطلق ذکر کړي نو د دې نه به مراد د رسول
الله ﷺ سنت وي. (نخبة الفكر ص ۹۶)

۳- روى ابن حزم رحمه الله عن حميد بن اسحق عن ابي حمزة عن علي بن ابي حمزة قال: قال من سنة الصلوة وضع
الايدي على الايدي تحمدا للسرقة (مصنف ابن ابي شيبة ج ۳ ص ۳۰۰)

۴- عن ابراهيم بن محمد قال يضع يمينه على شماله في الصلوة تحمدا للسرقة (مصنف ابن ابي شيبة ج ۳ ص ۳۰۰)

۵- ابراهيم بن حسان قال: سمعت ابا جهملا واسأله قال: قلبي: كيف يضع يمينه؟ قال: يضع يمينه على
شماله تحمدا للسرقة (مصنف ابن ابي شيبة ج ۳ ص ۳۰۰)

۶- امام ترمذي رحمه الله چې هغه اعلم بالمذاهب دې د لاسونو د ايخودو په هنت کسي هم دوو
مذبه نقل کړې دي هغوی فرمايک

وراي بعضهم ان يضعها فوق السرور اي بعضهم ان يضعها تحمدا للسرقة (سنن ترمذي ج ۳ ص ۳۰۰)

د عقل او د قياس هم دا تقاضا ده چې د نوم نه لاندې دې لاسونه ورسولي شي ځکه چې عصمه

ډیره نزدې همدا طریقہ ده.

مونږ په احاديثو، آثارو، او په صحاح سته کښې د مشهور او د متداول کتاب ترمذی نه خپل مذهب ثابت کړې دې. (غیر مقلدین) کومو چې دا شور راخستې دې چې مونږ د صحاح سته په احاديثو باندې عمل کوو، او ساده مسلمانان ډیر په چل چل په خپل جال کښې راځیروي، دوی دې د صحاح سته نه یو صحیح یا ضعیف روایت یا د یو صحابی، تابعی، تبع تابعی قول یا عمل راوړاندې کړی چې هغوی په سینه باندې لاسونه تړلی وی.

(قل هاتوا برهانکم ان کنتم صدقین) والله سبحانه وتعالی اعلم ۲۷ صفر ۱۴۱۶ هجری

په جمع کښې د یو بل سره گیتي (بنسگری) یو ځای کول

سوال: غیر مقلدین وائی چې په د جمعې په مونځ کښې د اوږو د یو ځای کولو سره سره د پښو او د گیتو هم د یو بل سره یو ځای کول ضروری دی، آیا د حدیث نه د دې څه ثبوت تر لاسه کیږي؟ او آیا هم دا مسنونه طریقہ ده؟ بیښوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: په حدیث کښې د یو ځای کولو او د پیوسته کولو د اوږو او د گیتو حکم بې شکه او شبه شته، لیکن د هغې مطلب دا دې چې د یو بل سره اوږې او گیتي یو شان، یعنی برابر کړې شی. د ابو داود په یو روایت کښې د دې تصریح موجوده ده:

ان رسول الله ﷺ قال: اقموا الصفوف و حاذوا بين المأکب و سدا الخلل و لیئوا بالیدی اخوانکم و لا

تلدوا فرجات للشیطان (ابوداود ج: ۳، ص: ۱۷)

د دې نه دا خبره واضحه شوه چې د الزاق (یعنی پیوسته کولو) نه مراد حقیقی پیوسته کول نه دی بلکه د دې نه مراد محاذاة (یعنی برابر والې دې) د صف د ودرولو په حالت کښې د گیتو حقیقی اتصال (یعنی پیوسته کولو او یو ځای کولو) ممکن نه دې، او که په تکلف سره داسې وکړې شی، نو د ارکانو په ادا کولو کښې به ډیره سختی راشی یعنی په گرانه به ادا کیږي.

د دې نه علاوه نورو حدیثونو کښې هم د سد خلل او د فرجات حکم ذکر شوې دې، که پښې فراخه کړی او ودریږي نو د دواړو پښو تر مینځه به یوه لویه فرجه یعنی خالی ځای پیدا شی

که چیرې الصاق او الزاق په حقیقی اتصال باندې حمل کړې شی نو په اوږو او گیتو کښې خو به څه حده پورې په تکلف سره دا ممکنه شی، لیکن د صفونو د برابرولو په حقله په ځینو احادیثو کښې د رګب او ځینو کښې د اعتناق الفاظ هم راغلي دی چې هغه دې محمل (یعنی چې الفاظ په دې معنی باندې حمل کړې شی) لږه رد کوی. ځکه چې په رګب او اعتناق کښې حقیقی الزاق ممکن نه دې، نو بس د دې نه مراد د برابر والی نه بغیر بل څه نه دی

حدثنا عثمان ابن ابي شيمه لعا و کعب عن زكريا بن ابي الزائد عن اب القاسم الجبلي قال: سمعت عثمان بن عفیر

يقول: اقبل رسول الله ﷺ على الناس بوجه فقال: ايموا صوفكم. ثلاثا، ولله لعقمن صوفكم اولها لمن
لله بين قلوبكم. قال: فرائت الرجل يلزق منكبه بمكعب صاحبه مور كبتة هر كبة صاحبه و كعبه بكعبه. (سنن
ابن خاوند ج ۳، ص ۳)

د سنن نسائي په روايت كښې د محاذاة تصريح

راصوا صوفكم و قاروا بينها و حاذوا بالاعناق. (النسائي ج ۳، ص ۳)

رصوا صوفكم و قاروا بينها و حاذوا بالاعناق. (ابوداود ج ۳، ص ۳)

چې يو روايت واخلې او نور روايتونو پرېږدي دا د ديانت دارئ خلاف دي، او دا د غير مقلدينو
پوخ عادت دي، احناف عليهم السلام په ټولو روايتونو باندې عمل كوي. و فلك فضل الله يؤتية من يشاء.

ليكن حقيقى اتصال چې ترې مراد نه شى نو د دې نه بالكل دا نه لازمېږي چې يو ځاى دې نه
شى ودرېدلې، په دې كښې د عوامو بلكه د خواصو نه هم غفلت او سستى كول په نظر راغلى دي،
فرجات د كول او يو ځاى ودرېدل واجب دي، په دې كښې سستې كول صحيح نه دي، دا مكروه
تحرېمى دي. والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۶ رجب ۱۴۱۶ هجرى

د قيام په حالت كښې د پښو تر مينځ فاصله

سوال : تاسو فرمايلى چې د مونځ په حالت كښې په قيام كښې د دواړو پښو په مينځ كښې د
فاصلې ساتلو څه مقررې اندازه نده ثابته، او حال دا چې تاسو په احسن الفتاوى كښې ليكلي دي
چې تقريبا د څلورو گوتو فاصله ساتل مستحب دي، د دې وضاحت راته وكړئ. بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : د احسن الفتاوى په ليكنه كښې د مستحب نه مستحب شرعى
نډې مراد بلكه مقصد دا دې چې په ځينو طبعي حالاتو كښې د دې فاصلې ساتل غوره دي، په
احسن الفتاوى كښې د ابن عابدين عليه السلام نه نقل كړې شوې عبارت داسې دې :

ويبلغني ان يكون بينهما مقدار اربع اصابع المدلالة القرب الى الخشوع هكذا روى عن ابى نعيم الدبوسي ان
كان يفعلها كذلك الكبري. (رد المحتار ج ۳، ص ۳)

په دې كښې دا امور د غور كولو قابلې دي

۱- د عبارت د سياق (يعنى تيره شوې حصې) نه معلومېږي چې دلته د مستحب نه مستحب
شرعى نډې مراد

۲- د اقرب الى الخشوع علت په هر فرد او په هر حال كښې نه جاري كيږي بلكه په دې كښې د
افرادو او د حالاتو په اعتبار سره اختلاف راځي

۳- د فقيه ابو نصر دېوسی رحمته الله علیه د عمل نه دا نه ثابتیږي چې هغوی به دومره فاصله په قصد سره ساتله، او دا به ئې مستحب گڼله، ممکنه ده چې د هغوی د طبیعت په تقاضه بغیر قصد کولو نه به داسې کیدل.

۴- که چیرته ومنلې شي چې په قصد سره به ئې کول نو دا به ئې خکه په قصد سره کول چې دا باعث د خشوع دی، نو د یو سړي هغه کار چې هغه د ده د طبیعت تقاضه وي او ده د خشوع د پاره اختیار کړې وي هغې نه کلیه جوړول او په ټولو باندې دا جاری کول صحیح نه دی.

۵- د یو فقيه د طبعي استحباب نه شرعي استحباب نه ثابتیږي. والله سبحانه وتعالى اعلم

۷ ربیع الثاني ۱۴۱۷ هجری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَمَا تَفِيحُ إِلَّا اللَّهُ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

ضمیمه

زبدة الكلمات

فی حکم الدعاء بعد المكتوبات

- فرض مونخونو پسي د رواج کړې شوي اجتماعي دعا نور تحقيق او تفصيل
- د صحابه کرامو آثار
- د حضراتو فقهاؤ، د ائمت د اکابرینو او د مشهورو اصحابو د فتاؤو راني

ضمیمه

زبدة الكلمات

فی حکم الدعاء بعد الصلوة

سوال تاسو په احسن الفتاوی دریم جلد (أردو) صفحه ۲۰ کښي په حواله د مصنف ابن ابي شهبه يو روايت نقل کړې دې **عن الاسود العامري عن ابيه قال: صلّيت مع رسول الله ﷺ الفجر فلما سلم انحرف فرفع يديه ودعا الحمد بعد (مصنف ابن ابي شهبه) حال دا دې چې مصنف ابو بکر دوسم جلد د مکتبه امداديه مکه المکرمه په چاپ کښي دا روايت د (انحرف، پورې دې د (ورفع يديه ودعا) الفاظ په کښي نشته ، او ستاسو مستدل هم دا الفاظ دي. لهذا تاسو مهرباني وکړئ او دا رته اوواني چې دا روايت د همدې الفاظو سره د مصنف په يو بل جلد کښي جرته شوه او که نه ، او که جرته په بل يو جلد کسي دا الفاظ نوي يو د اصل کتاب نه الفاظ څنگه مافظ شو "سو يو حروا**

الجواب باسم ملهم الصواب ما دا روايت د امداد الفتاوی او د نقائص مرعويه نه نقل کړي وو

د مجموعه الفتاوى حواله هم غالباً د نفائس مرغوبه نه نقل كړې شوې وه، په هغه وخت كښې مصنف ابن ابى شيبه په دارالافتاء كښې نه وو، د دې وجې نه د هغې طرفته رجوع نه وه كړې شوې، او د دې نه علاوه په حكيم الامت او په حضرت مولانا كفايت الله رحمته الله عليه باندې د باور كولو له كبله ما د اصل طرفته د رجوع كولو څه ضرورت نه وو محسوس كړې، كله چې ستاسو اشكال راته راوړسيدلو نو د دارالافتاء چې كومه عمله ده هغه مې د دې په لتون پسې كړه، هغوى لتون وكړو او دا نتيجې ته راته راوړاندې كړې:

۱- دا روايت له دې الفاظو سره په دې كتابونو كښې موجود دې: مجموعه الفتاوى بهامش خلاصة الفتاوى ج ۱، ص ۱۰۰، امداد الفتاوى ج ۱، ص ۵۶۱، نفائس مرغوبه ص ۳۹، ۴۳، ۴۵، ۵۲. معارف السنن ج ۳، ص ۱۲۳.

۲- په امداد الفتاوى كښې او په معارف السنن كښې د مصنف ابن ابى شيبه نه په نقل كولو كښې څه واسطه نده ذكر كړې شوې، په نفائس المرغوبه كښې صرف له څلورو ځايونو نه په يو ځاى كښې د مجموعه الفتاوى واسطه ذكر كړې شوې ده.

۳- په مجموعه الفتاوى كښې دا روايت حضرت مولانا عبدالحى رحمته الله عليه په خپله ندې نقل كړې، بلكه د دوى په فتوى باندې د څه نورو عالمانو هم دستخطونه شته، په هغوى كښې حضرت مولانا سيد شريف حسين صاحب دا روايت نقل كړې دې.

۴- دا روايت حضرت مفتى جميل احمد صاحب په واسطه د رفع اليدين، لمحمد عبد الرحمن الزبيدي سره نقل كړې دې.

۵- په مصنف ابن ابى شيبه كښې په (باب ماذا يقول الرجل اذا صرف) كښې دا روايت ترلاسه نشو. (باب من كان يستعبد اذا سلم ان يقوم او يدع) كښې دا روايت شته، ليكن هغه صرف ترهغه ځايه پورې دې د كوم ځاى پورې چې تاسو ليكلې دې.

۶- د دې مكتبو چاپ كړې شوى كتاب ته مو رجوع وكړه نو ټول مو سره يوشان وموندل.

۱- المكتبة الامداديه، مكة المكرمة

۲- مطبعة الاقبال البرقية، ملتان.

۳- حيدرآباد، دكن

۴- الدار السلفية، بمبئ

۵- ادارة القرآن، كراچى

په وروستنيو درې چاپونو كښې يو چاپ اصل دې باقى دوو مكتبو هم د دې يوې نه نقل چاپ

كړې دې

د پلټنې له پورته نتيجې نه دا معلومېږي چې ذکر کړې شوو ټولو لیکوالانو د مولانا سيد شريف حسين صاحب په لیکنه باندې باور کړې دې البته د دې ذکر کړې شوو پنځو شواهدو نه دا ثابتېږي چې د موصوف نه په نقل کولو کېنې

تسامع شوې ده. حقیقت دا دې چې په دې روایت کېنې د (ورفع یدیه ودعا) الفاظ نشته
نور شواهد ۶ - امام نسائی هم د دې باب د لاندې د پورته ذکر کړې شوو درې واسطو نه په همدې سند سره دا روایت ذکر کړې دې چې په کېنې دا الفاظ نشته . (سنن النسائی ج ۱، ص ۱۳۴)
۷ - وکله نقل الامام الهیثمی رحمته الله (السلان الکبری ج ۳، ص ۳۷) . سبع شداد نه دا حقیقت یې د څه شک او شبهې نه واضحه شو چې په دې روایت کېنې دا الفاظ نشته دې

حاصل د خبرې دا شو چې د ډیر زیات کوشش نه پس هم په دې روایت کېنې د (ورفع یدیه ودعا) الفاظو زیاتوالې ونه موندلې شو، د فرضو نه پس په دعا کولو کېنې د لاسونو پورته کولو په حقله صرف همدا یو روایت وو چې په دې باندې اعتماد کولې شو، او په دې کېنې هم دا زیاتوالې ثابت نشو، پاتې شو دا استدلال کول چې په مطلق دعا کېنې لاسونه پورته کول مستحب دی او د فرضو نه پس چې کومه دعا ده هغه هم په دې کلیه کېنې داخله ده، نو دا استدلال د دې وچې نه صحیح نه دې چې د فرضو نه پس چې کومې دعاگانې دی په هغې کېنې دوه قسمه روایتونه دی:

۱ - الفاظ مخصوصه ماثوره، یعنی خاص روایت او ثابت کړې شوی الفاظ.

په دې کېنې لاسونه پورته کول ځکه صحیح نه دی چې د خاصو ځایونو د پاره په خاصو الفاظو کېنې په لاسونو نه پورته کولو باندې اجماع ده

۲ - هغه روایتونه چې په هغې کېنې ډیر المکتوبات (یعنی د فرضو نه وروسته، مواضع یعنی ځایونو نه د اجابت شمارلې شوې دی

په دې کېنې دا خبره د غور کولو ده، چې کوم یو عمل رسول الله ﷺ روزانه پنځه وخت په جمات کېنې په لویو جمعو کېنې ښکاره جاره کړې وی، نو د هغې عمل د ډیرو صحیحو او صریحو روایتونو نه نقل کیدل لازمی دی او هغه دلته نه شی موندلې فالتفی الملزوم.

لهذا ددې روایتونو چیرته یو داسې محمل (یعنی چې دا پرې حمل کړې شی، مقررول لازمی دی چې د ذکر کړې شوې کلې خلاف نه وی، او هغه هم داسې کیدې شی چې دا د هغه وخت د پاره شی چې کله د روایت کړې شوو دعاگانو نه بغیر چیرته یو بل څه حاجت غوښتلې شی، او هغه هم په دې شرط چې د نورو په وړاندې د دې التزام نه کوی چې چیرته څوک په دې باندې د مسنون کیدو گمان ونه کړی

د دې روایتونو د خاصو حاجتونو د پاره په کیدلو باندې دا حدیث هم دلیل دې من کانه له الی

له حاجة فليسألها دبر صلوة مكتوبة. (مصباح الظلام)

د ذکر کرې شوې کليې ته دا خیال هم باطل شو چې د مصنف ابن ابی شیبې کوم یو روایت کښې بحث شروع دې د دې نه بغیر هم یو ضعیف روایت په (زبدة الكلمات) کښې نقل کړې شوې دې او په فضائلو کښې ضعیف روایت باندې هم عمل کیدې شی.

په (زبدة الكلمات) کښې د رفع یدین په حقله دوه روایتونه نور دی. دریم او څلورم دا دواړه د نفلو سره متعلق دی. په دریم روایت کښې په دې باندې دا شواهد دی:

- ۱ - چې دا د دعا بعد الفرائض سره متعلق د کثیرو صحیحو احادیثو نه خلاف دی.
- ۲ - دکلیې «دعای الفاظ مخصوصه فی مواضع مخصوصه» کښې د عدم رفع الیدین نه خلاف دی.
- ۳ - د حدیث د سیاق نه ثابتیږي چې دې سړی د نورو خلقو په وړاندې ځان له مونځ کولو، او ښکاره خبره ده چې دا نفل مونځ وو.

۴ - وپکې حال لا اقل من الاحتمال وهو کاف لا بطل الاستدلال.

په څلورم روایت کښې د نفلو په ارادې سره په دوو دوو رکعتو کولو باندې نص دې. ولله سبحانه

۹ شوال ۱۴۰۸ هجري

وتعال اعلم

الروایات المزیدة

اخرج ابن ابی شیبې رحمته الله: کان عبدالله عليه السلام اذا قضى الصلوة انفل سريعا فاما ان يقوم واما ان ينصرف

عن ابن عمر عليه السلام قال: كان الامام اذا سلم قام وقال عائد: انصرف

عن ابن رزين قال: صليت خلف علي عليه السلام عن يمينه وعن يساره ثم وثب كما هو.

قال عمر عليه السلام: جلوس الامام بعد التسليم بدعة.

كان ابو عبيدة بن الجراح عليه السلام اذا سلم كانه على الرضف حتى يقوم.

عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان رسول الله ﷺ اذا سلم لم يقعد الا مقدار ما يقول: اللهم انت السلام ومنك

السلام تباركنا فالحلال والاكرام.

عن ابن مسعود عليه السلام قال: كان رسول الله ﷺ اذا سلم لم يجلس الا مقدار ما يقول: اللهم انت السلام ومنك

السلام تباركنا فالحلال والاكرام.

عن سعيد ابن جبير رضي الله عنه قال: كان لنا امام ذكر من فضله اذا سلم تقدم

عن ابى جهم رضي الله عنه: قال: كل صلوة بعدها تطوع فتعول الا العصر والعصر.

عن جهم رضي الله عنه قال: اما المغرب فلا تنع ان تعول

عن الحسن رضي الله عنه ان كان اذا سلم انصرف او قام سريعا.

عن ابن طاووس عن ابيه عليه السلام انه كان اذا سلم قام فذهب كما هو له مجلس
 عن ابراهيم عليه السلام انه كان اذا سلم المحرف واستقبل القوم
 عن جابر بن يزيد الاسود العامري عن ابيه عليه السلام قال: صلى مع رسول الله ﷺ الفجر فلما سلم المحرف
 ان عليا عليه السلام انصرف استقبال القوم بوجهه. (مصنف ابن ابي شيبة ج ٢ ص ٢٠٦)
 عن انس عليه السلام ان النبي ﷺ كان لا يرفع يديه في شيء من الدعاء الا في الاستسقاء. (مصنف ابن ابي شيبة ج ٢ ص ٢٠٦)
 واهرج عبدالرزاق رحمته الله: ان ابا بكر عليه السلام كان اذا سلم عن يمينه وعن شماله قال: السلام عليكم ورحمة الله
 ثم انقل ساعتين كانما كان حال ساعلي الرضف.
 كان ابو بكر عليه السلام اذا سلم كانه على الرضف حتى يهبط.
 عن ابن سيرين قال: قلت لابن عمر عليه السلام اذا سلم الامام انصرف؟ قال: كان الامام اذا سلم انكفت
 وانكفتا معه.

عن ابن مسعود عليه السلام قال: اذا سلم الامام فليقم والافليد يعرف عن مجلسه.
 قلت: فيجزيه ان يعرف عن مجلسه ويستقبل القبلة؟ قال: لا يحرف ان يغرب او يشرق عن غير واحد
 صلى محمد خلف ابراهيم النخعي رحمته الله فلما ان سلم المحرف قال: ليست من السنة ان تقعد حتى تقوم ثم
 تقعد بعد ان شاء الله.
 ان سعيد بن جبور رحمته الله قال: ليست من السنة ان يقعد حتى يقوم فلما تمام قال: جلس يعني يشرق او
 يغرب فلما ان يستقبل القبلة فلا.

عن ابن مسعود عليه السلام ان كان اذا سلم قام عن مجلسه او المحرف مفرقا او مغربا.
 عن ابي المغيرة قال: ان عبيدة عليه السلام لا خذيدي اذ سمع صوت المصعب بن الزبير عليه السلام وهو يقول: لا اله الا الله
 ولله اكر مستقبل القبلة بعد ما سلم عن الصلوة فقال عبيدة: ماله قاتله لله انعار بالبدع.
 عن عطاء رحمته الله مقله كان مجلس الامام بعد ما يسلموا انا: التسليم الانصراف لقد ما يلتعل بدعليه
 (مصنف عبدالرزاق ج ٢ ص ٢٠٦)

واهرج النسائي رحمته الله: عن انس بن مالك عليه السلام قال: كان رسول الله ﷺ اغف الناس صلوة في تمام. قال: نو
 صلى مع رسول الله ﷺ فكان ساعة يسلم يقوم ثم صلى مع ابي بكر عليه السلام فكان اذا سلم وثب مكانه كأنه يقوم
 عن رطف تفرد به عبد الله بن فروخ البصري بوله الرا حوله اعلم.

والمشهور عن ابي النضر عن مسروق قال: كان ابو بكر الصديق عليه السلام اذا سلم قام كأنه جالس على الرضف و
 روينا عن علي عليه السلام ان سلم ثم قام.

عن ابي الزناد قال: سمعت خارجة بن زيد رحمته الله وقد يعيب على الائمة جلوسهم في صلواتهم بعد ان
 يسلموا او يقول: السنة في ذلك ان يقوم الامام ساعة يسلم.

وروي عن الشعبي و ابراهيم النخعي عليهما السلام انهما كراهتا

ويذكر عن عمر بن الخطاب عليه السلام قوله اعلموا (السنن الكبرى ج ۳ ص ۳)

د دې روايتونو له كبله فقهاء كرام عليهم السلام فرمائي چې د كومه موخو نه پس سنتونه وي په هغې كښې دې امام د سلام نه پس زرد سنتو د پاره ودرېږي. د (اللهم انعم السلام - الخ) د وئېلو په مقدار چې خومره وخت دې د دې نه زيات حصار بدل مكروه دي ، او ورسره د دې روايتونو نه دا هم ثابت شو چې د فرضو نه پس چې كومه دعا ده په هغې كښې لاسونه پورته كول نشته .

العبارات المزيدة

۱- قال العلامة المحمدي رحمته الله صرح ابن المحجر رحمته الله بان الاجتماع للدعاء برفعه (الوباء) بدعة اقول: ما قال

ابن المحجر هو الحق الذي لا مريفة فيه فان تعريف البدعة صادق عليه (شرح الاشباه والنظائر ج ۳ ص ۱۷)

۲- وقال الشيخ عبدالحق الدهلوي رحمته الله: اين دعا كه انمه مساجد بعد از سلام مي كنند و مقتديان آمين آمين ميگويند چنانچه الآن در ديار عرب و عجم متعارف است از عادة پيغمبر خدا ﷺ نبود و درين باب هيچ حديث ثابت نشده - (شرح سفر السعادة ص ۱۰)

۳- وقال الامام مالك رحمته الله: في امام مسجد الجماعة ومسجد من مساجد القبائل قال: اذا سلم فليقم ولا يقعد في الصلوات كلها (قال) واما اذا كان الامام في السفر او اماما في فدائه ليس بامام جماعة فاذا سلم فان شاء نعى وان شاء اقام (و بعد اسطر) قال ابن وهب عن يونس بن يزيد ان ابا الزناد اخبره قال: سمعت خارجة بن زيد بن ثابت يعمى على الائمة قعودهم بعد التسليم وقال: انما كانت الائمة ساعة تسلم تنطلق مكانها قال ابن وهب بنو بلقي عن ابن شهاب انها السنة قال ابن وهب: نوقال ابن مسعود رضي الله عنه: مجلس على الرضف غير له من ذلك قال: وبلقي عن ابي بكر الصديق رضي الله عنه انه كان اذا سلم لكانه على الرضف حتى يقوم وان عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال: جلوس بعد السلام بدعة (المدونة ج ۳ ص ۳)

۴- د اتمې صدئ د مشهور محقق امام ابو اسحاق ابراهيم بن موسى شاطبي رحمته الله كتاب (الاعتصام) په رد د بدعاتو كښې ډير عجيبه دي. د بيانولو او د پوهولو انداز ئې دومره ښائسته دي چې خبره يې نيغه زړه ته كوزيږي .

د بدعت په حقله يو تفصيل د ډير وخت ته زما په زړه كښې وو چې په يو كتاب كښې هم زما د نظر لاندې نه وو راغلې. ليكن دا حقيقت دومره واضحه دي چې د دې د پاره د څه مرستي حاجت نشته. د دې وجې نه ما د دې د پاره د كتابونو لتون ته څه توجه ورنه كړه . ناگهانه چې په (الاعتصام) كښې ما هماغه تفصيل وكتلونو ډير زيات څه نځاله شوم. والحمد لله

امام شاطبي رحمته الله په (الاعتصام) كښې هم په دې رواج شوې طريقې باندې د دعا كولو په حقله

به خپل خاص انداز کښې ښه پوره بحث کړې دې، د رسول الله ﷺ خلفاء راشدين او د نورو صحابه کرامو د ارشاداتو او د عمل نه چې د دې دعا بدعت کيدل ثابت کړې دی. د هغې نه څه عبارتونه وړاندې کولې شي

وقال مالك بن النضر في المدونة: انا سلم عليه ولا يقبل الا ان يكون في سفر او في فناءه.

وقد نقل عن ابن بطلان عن علماء السلف انكار ذلك والتشديد فيه على من فعله عافية كفاية.

هنا ما نقله الشيخ بعد ان جعل الدعاء بالصلوة قبيحة الاجتماع دائماً بدعة قبيحة واستدل على عدم ذلك بما في الزمان الاول بسرعة القيام والانصراف لانه معاف للدعاء لهم وتأميهم على دعائه بخلاف الذكرو دعاء الانسان لنفسه فان الانصراف وذهاب الانسان لحاجته غير معاف لهما.

ما زال الانكار عليهم من الائمة فقد نقل الطروشى عن مالك بن النضر في ذلك اشياء تخدم المسألة لفصل انكار مالك بن النضر لهما في زمانه وانكار الامام الطروشى في زمانه واتبع هذا اصحابه وهذا اصحابه ثم القرافي قد عد ذلك من البدع المكروهة على مذهب مالك بن النضر وسلمه ولم يذكره عليه اهل زمانه فيما عليه مع زعمه ان من البدع ما هو احسن.

ثم الشيوخ الذين كانوا بالاندلس حين دخلها هذه البدعة حسباً يذكر بحول الله قد انكروها وكان من معتقدهم في ذلك انه مذهب مالك بن النضر. وكان الزاهد ابو عبد الله بن مجاهد وتلميذه ابو عمران الميرتلي رحمهما الله ملتزمين لتركها. (الاعتصام ج ۱ ص ۲۵۲)

د دې حضراتو په نيزد (احاديث الانصراف الى المأمومين) په دې باندې محمول دی چې مامومينو ته خطاب کول مقصود وی. کما يظهر من تلك الاحاديث.

او د احتافو په نيزد د سحر او مازديگر سره خاص دی. د دې دواړو مونځونو نه پس د سنتو د نه کيدلو له کبله د مونځ نه د فارغيدلو نه پس د امام په خپل ځای باندې ناسته روا ده. خو په دې شرط چې په قراة د اورادو او د دعاگانو کښې د امام او د مقتديانو تر مينځه څه رابطه نه وی

حاصل د کلام

په زیده الکلمات سره د ضمیمې کښې د لیکلو شوو تحقیقاتو حاصل دا دی

۱. د اجماعی دعا دارواج شوي طریقې په اجماع سره یو سخت خراب بدعت دي
۲. د فوضو نه پس په دعا کولو کښې لاسونه پورته کول نشته، الا ان بدحو احياناً الحاجة خاصة
۳. امام مالک او امام طروشى او د دوی دواړو اصحابو رحمهم الله په نيزد د هر مونځ نه د

فارغيدو نه وروسته سمدستی د امام د هغه ځای نه اخوا کيدل لازمی دی.

۴ - د احنافو رحمۃ اللہ علیہ په نيزد هم د سحر او د مازيگر د مونځونو نه علاوه د درې څلو استغفار او د دعا اللهم انت السلام الخ ونيلو نه زياته ناسته امام لره مکروهه ده. په دې دعا کښې نه لاسونه پورته کول شته او نه په کښې اجتماعي هيئت شته، امام او مقتدی هر سرې دې بې د لاسونو او چټولو نه په سر او ځان له دا وړه شان دعا وغواړي او سنتو کښې دې مشغول شي.

د سحر او د مازديگر د مونځ نه پس په دې شرط سره ناسته روا ده، چې د ذکر او د دعا په غوښتلو کښې به د امام او د مقتديانو تر مينځه څه رابطه نه وي، د مونځ نه پس په دعا کښې اجتماعيت بدعت دې، امام وی او که مقتدی هر سرې دې ځان له يواځې سر بې د لاسونو د پورته کولو نه دعا وغواړي، د فرضو نه پس په دعا کښې لاسونه پورته کول نشته، خو دا خبره ده چې که کله کله د څه خاص حاجت د پاره څه دعا غواړي نو لاسونه پورته کولې شي خو د نورو خلکو وړاندې دې د دې التزام نه کوي دې د پاره چې چاته د فرضو نه پس په دعا کولو کښې د لاسونو د پورته کولو په مسنون کيدو کښې څه شک شبه رانشي.

۵ - د نفلونو نه پس انفرادی يعنی ځان له اوږده دعا غوښتل مسنون دی

۶ - د دعا د پاره اجتماع کول بدعت دی، خو که چيرته د څه بل څه مقصد د پاره اجتماع وی نو په هغې کښې اجتماعي دعا کول روا دی. والله الهادي الى سبيل الرشاد وهو العاصم من البعداء في الدين والبدع والضلال.

۹ ربيع الاول ۱۴۰۹ هجري

کلمه الجامع

د حضرت اقدس فقيه العصر دامت برکاتهم دا معمول دې چې په افتاء کښې د دې وخت او د ماضی قریب د اکابرو عالمانو د قولونو نه استدلال نه کوي، د کليې (الاقدم فالاقدم) د لاندې د زړې زمانې د مشهورو او د منلو شوو امامانو د فقهې رحمۃ اللہ علیہ د تحقیقاتو نه استناد کوي. ځینی خلق وائی چې د فرضو نه پس د اجتماعي دعا په حقله د حضرت اقدس دامت برکاتهم تحقیق د اکابرینو نه خلاف دي.

د دوی دا خیال بالکل غلط او د حقیقت نه په ناخبرتیا باندې مبنی دي، د داسې وهمونو د زائله کولو په غرض د دې مسئلې سره متعلق په کومه مسئله کښې چې بحث شروع دې د حضرت فقیه العصر دامت برکاتهم د رسالې «بدع الکلمات» په آخره کښې د دوی په موافقت کښې د دې وخت د علماؤ د ماضی قریب د اکابرینو رحمۃ اللہ علیہ لیکنه وړاندې کولې شي. والله الهادي الى سبيل الرشاد (جامع).

۱ - قال الشيخ عبدالحق المحمدی الدهلوی رحمۃ اللہ علیہ: اما این دعا که انمه مساجد بعد از سلام می

کننده و مقتديان آمين آمين می گویند چنانچه الآن در دیار عرب و عجم متعارف است از عادة پیغمبر خدا ﷺ نبود و درین باب هیچ حدیث ثابت نشده. (شرح سفر السعادة: ص ۹۰)

۲- وقال العلامة صدق الله عليه وآله: دا طریقہ کومہ چي زمونہ پيہ زمانہ کنبی رواج شوي ده. چي امام د سلام گر خولو نه پس لاسونه پورته کړي او دعا غواړي او مقتديان پرې آمين وائي دا د رسول الله ﷺ په زمانه کنبی نه وه (مجموعه الفتاوى ج ۱، ص ۱۶۱)

۳- وقال أيضاً: لكن لم ار في رواية انه ﷺ هل كان يرفع يديه ويمسحهما في الدعاء الذي كان يدعو بعد الصلوة ايضاً ام لا (و بعد اسطر) وهذا صريح في ان رفع الايدي لم يكن في الدعاء الذي بعد الصلوة الا انه لما ندب اليه في مطلق الدعاء استحبته العلماء في خصوص هذا الدعاء ايضاً. (السعاية ج ۳ ص ۳۰) (چاپ د سهيل اكيدي می لاهور ۱۴۰۸ هجری)

۴- وقال العلامة انور شاه الكشميري رحمه الله: نعم تحمكم بكونها بدعة اذا افضى الامر الى التكثير على من تركها. (فيض الباري ج ۳ ص ۳۰: طبع: المكتبة الرشيدية كوثته)

۵- وقال ايضاً: واعلم ان الادعية بهذه الهيئة الكتابية لم تثبت عن النبي ﷺ ولم تثبت عنه رفع الايدي دبر الصلوات في الدعوات. (فيض الباري ج ۳ ص ۳۰: طبع المكتبة الرشيدية كوثته)

۶- وقال ايضاً: واعلم ان السنة الاكثريه بعد الصلوة الانصراف الى البيوت بدون مكف الا بقدر خروج النساءو كان في الاذكار كل امير نفسه. ولم تثبت شاكلة الجماعة فيها كما هو معروف الان. (فيض الباري ج ۳ ص ۳۰: طبع: المكتبة الرشيدية كوثته)

۷- وقال ايضاً: وليعلم ان الهيئة الاجتماعية يرفع الايدي المتعارفة في العصر بعد المكتوبة داخل في زمانه ~~فقط~~ ثبت بعد النافله من الاستسقاء وواقعة في بيت ام سليم. (العرف الشذی ص ۳۰: قدیمی کتب خانه)

۸- وقال ايضاً: واستدل بعض محدث الباب على الدعاء بعد المكتوبة بالهيئة المتعارفة في اهل العصر والحال ان لا يدل عليه فان ليس فيه ذكر انهم دعوا مجتمعين. (العرف الشذی ص ۳۰: قدیمی کتب خانه)

۹- وقال ايضاً: اما الامور المحدثه من عقد صورة الجماعة للدعاء كجماعة الصلوة والانكسار على تاركها ونصب امامهم اتهم به فيموجب ذلك من قلة العلم وكثرة الجهل والجاهل اما مفرط او مفرط. (نفاكس مرغوبة ص ۳۰)

۱۰- وقال العلامة محمد اعزاز علي الملقب الاعظم بدار العلوم ديوبند: فعلم ان المحققين من علماء

زماناً ما انكروا انكار شديداً على هذا الاستقبال والدعاء الا لكونه من قبيل التزام وكونه على سبيل التعبد على هذا من مجاوز الحد ودلله تعالى (حاشية نور الايضاح ص ۳۱)

۱۱- وقال المفتي الاعظم محمد شفيع رحمته الله:

او سنت دا وو چې د فرضو نه پس دې څه اجتماعي شكل جوړ نه كړې شي، بلكه هر سرې دې ځان له په آزادي سره په سنتو، نفلونو، دعاگانو، درود او په كوم كار كېنې چې غواړي لكيا دې شي. د دې خلاف يې يو مستقل شريعت جوړ كړو او هغه داسې چې د اجتماعي دعا كولو هيئت نې راوه ويستلو. (احكام دعاء ص ۱۵)

۱۲- وقال الشيخ الهنوري رحمته الله: والتحقق انه وان وقع ذلك احياناً بعد حاجات خاصة لم تكن سنة

مستبركة له عليه السلام ولا للصعابة عليه السلام. (معارف السنن ج ۳ ص ۱۳)

۱۳- وقال ايضاً: قد راج في كثير من البلاد الدعاء بالهيئة الاجتماعية رافعين ايديهم بعد الصلوة المكتوبة ولم يفت ذلك في عهدنا عليه السلام ولا خص بالمواظبة. نعم ثبت ادعية كثيرة بالتواتر بعد المكتوبة ولكن بغير رفع الايدي ومن غير هيئة اجتماعية. (معارف السنن ج ۳ ص ۳۰)

۱۴- وقال ايضاً: ويقول بعض اهل العصر من الحنفية: لما ثبت الدعاء بتلك الهيئة في موضع فليعد الدير المكتوبات ايضاً ويستدل لذلك بالعبور قال شيخنا: اقول: ان الاحتجاج بالعبور انما ينمى فيما لم يرد للخاص حكم على حدة ونفس ثبوت الرفع في الدعاء امر آخر، ان الادعية عنه عليه السلام في اثر المكتوبات لم يفت فيها الرفع. (معارف السنن ج ۳ ص ۳۰)

۱۵- وقال المفتي الاعظم بهنغل ديش فيض الله رحمته الله: نعم: قراءة بعض الفاظ الاذكار وبعض الفاظ الادعية المكتوبات ثابتة مستونة يقيماً لكن على الاثر اذ بغير رفع الايدي لا على طور الهيئة الاجتماعية رافعين الايدي. (احكام الدعوات المروجة ص ۱۱)

۱۶- وقال ايضاً: بايد كه راويان كرام همه اقوال و افعال واحوال آن حضرت عليه السلام را بغايت اهتمام و نهايت اعتناء روايت كرده اند، حتى كه آنچنان عبادات و اذكار خفيه را هم بيان نموده كه در شب تاريخ در اندرون خانه منفرداً ازوى عليه السلام بعمل آمده بلكه بعضى آن چنان حرركات ناوړه را هم روايت نموده اند كه آنها نه عبادت اند نه طاعت، معض بطور اتفاق بعينيت عادت اروى سرزد شده مثلاً بسوى آسمان نكريسته خنديدن و در حالت تفكر بسر عصار مېن را كنديدن و امثال آنها كما لا يخفى على من له ممارسة بكتب الاحاديث، پس چگونه نه تواند بود كه عبادتى علانيه بر سر جماعت ازوى بعمل آيد و هيچ راوى آن را روايت نكند - اين امر فقط بعيد نيست بلكه از

قبیل محال است - پستر بدانید که آن حضرت ﷺ در نماز پنج بار در جماعت امامت نموده اند. اگر درین مدت طویله بعد از نماز یکبار هم باهمه مقتدیان دست برداشته مناجات کرده باشد، بدین هیئت کذائیه که درین زمان مروج است ضرور راویان کرام آن را بنهایت اهتمام روایت کردند و برای اثبات آن بقیاس هرگز احتیاج نداشتندی - لیکن در هیچ حدیث صحیح یا ضعیف بلکه در حدیث موضوع هم بدین هیئت کذائیه اجتماعیه مروج مناجات کردن از وی ﷺ نیامده بلکه از صحابه و تابعین و ائمه مجتهدین هم این چنین مناجات اصلاً ثابت نشده - باوجود داعی نقل، نقل نه نمودن یقیناً دلیل عدم مشروعیت است - (احکام الدعوات المروجه ص ۲۶)

۱۷- وقال العلامة ابو القاسم رحمته الله: غرض د خبری دادی چې د فرض مونخ نه پس د امام او د مقتدیانو په شریکه دعا غوشتل ډیر خراب بدعت دې. (عماد الدین ص ۳۹۷ مطبوعه لاهور)

۱۸- وقال العلامة منظور احمد النعمانی مدظله: د سلام نه پس د ذکر او د دعا په حقله چې کوم حدیثونه پورته ذکر شو د هغې نه دا خو معلومه شوه چې د مونخ په ختمیدو باندې یعنی د سلام نه پس ذکر او دعا د رسول الله ﷺ نه عملاً هم ثابت دی او تعلیماً هم او د دې نه د انکار کولو څه لاره نشته. لیکن دا کوم چې رواج شوې دې چې د سلام ګرځولو نه پس مقتدیان د مونخ په شان د امام تابع او پابند وی، تردې که چیرته چا ته د تلو تلوار وی نو هم د هغه د امام نه وړاندې پاسیدلو ته خلق په ښه سترګه نه ګوری، د دې خبرې بالکل څه اصل نشته. بلکه د دې اصلاح کول پکار دی، د امامت او د اقتداء کولو چې کوم تړون دې هغه د سلام په ګرځولو باندې سرته رسیږي. (الفرقان، لکهنؤ ج ۳، ربیع الآخر ۱۳۸۲ هجری شماره نمبر ۴ ص ۷)

۱۹- وقال أيضاً: دا چې کوم رواج دې چې د دعا دپاره هم مقتدیان د مونخ په شان د امام پابند وی، تردې که چا ته د زر تلوو ضرورت هم وی نو بیا هم د امام نه وړاندې پاخیدل بد ګڼلې شی. دا بالکل بې اصله خبره ده. بلکه د اصلاح قابله خبره ده، د امامت او د اقتداء خبره د سلام په ګرځولو باندې ختمیږي. د دې وجې نه د سلام نه پس په دعا کښې د امام اقتداء او پابندی ضروری نده. که خوښه نې وی نو وړه شان او مختصره دعا دې وکړی او د امام نه دې وړاندې پاسیږي، او که خوښه نې وی نو د خپل طبیعت مطابق دې ډیره وخته پورې دعا کوی. (معارف الحديث ج ۳، ص ۳۱۸، ۱)

۱. حاشیه د موقبل لغو! «کلمة الجامع» د دې عاجز بنده لغوا نده لیکلې شوې. داسې ښکاري چې چیرته یو متخصص عبارتونه نقل کړل او حضرت رحمته الله په هغه باندې د باور له کبله په ضمیمه زیادة الکلمات، کښې آخره کښې پیوسته کړل

د «کلمة الجامع» نه دا خیال پیدا کیږي چې اکابر علماء دیوبند رحمته الله د فرضو نه پس چې څنګه رواج کړي شوې اجتماعي دعا ته بدعت وائی نو د دې سره سره ځان له یواځې لاسونو پورته کولو او دعا کولو نه هم سر ثابت او بدعت وائی. او حال دا دې چې دا خبره داسې نده. په «کلمة الجامع» کښې نامص عبارتونه نقل شوي

دی، د خپلې مدرسې ځینی د افتاء خاوندانو دې اړخ ته زما توجه راوگرځوله نو دا خیال مې راغی چې اصل عبارتونه کتل پکار دی، نو چې اصل عبارتونه مې وړاندې وروسته وکتل نو حقیقت مې مخې ته راغی

۱- په اکابرینو کې حضرت علامه محمد انور شاه صاحب کشمیری رحمته الله علیه او علامه محمد یوسف بنوری رحمته الله علیه ډیر په زورور انداز کې د امت د پاره په دعا کې لاسونو پورته کولو ته مستحب وئیلې دي او فرمائیلې ئې دي چې د استحباب د پاره د رسول الله ﷺ نه یو ځل د کولو ثبوت کافی یعنی پوره دې، ټول مستحبات همداسې ثابتېږي. د ثبوت نه بغیر په ډیرو قولی احادیثو کې د دې اړخ ته ترغیب هم دې. د حضرت مفتی فیض الله صاحب بنگله دیشی رحمته الله علیه نه بغیر په اکابرینو د دیوبند رحمته الله علیه کې یو بزرگ هم د دعا د پاره د لاسونو پورته کولو ته غیر ثابت یا بدعت نه وائی.

۲- حضرت شاه صاحب رحمته الله علیه د رواج شوې اجتماعي دعا په حقله او فرمائیل چې دا به خو په معنی سره سنت دې چې د رسول الله ﷺ نه د دې په استمرار یا په کثرت سره ثبوت راغلي وی او نه په دې معنی سره بدعت دې چې د دې د پاره په دین کې بیخي څه اصل نه وی.

۳ - حضرت علامه عبدالحی لکهنوی رحمته الله علیه د علامه ابن القیم رحمته الله علیه په حوالې سره د رواج شوې اجتماعي، جهري دعا په حقله او فرمائیل، چې دا طریق د رسول الله ﷺ په زمانه کې نه وه، لیکن په خپله ئې د دې اجازت ورکړې دې او د ثوبان رضی الله عنه حدیث ئې عام بنودلې دې.

۴ - حضرت علامه محمد یوسف بنوری رحمته الله علیه په ځینو مقاماتو کې اجتماعي دعا جائز بنودلې ده، او په ځینی مقاماتو کې ئې پرې انکار کړې دی، د دې نه معلومه شوه چې ددې حضراتو په نږد فې نفسه د دې جواز شته. چرته چې په دې کې ډیر څوک ورننوخی، د فرضو او د واجبو په شان د دې التزام کولې کیږي، او په پریښودونکي باندې بد وئیلې کیږي نو هلته منع ده.

چې څوک هم غواړي نو د اکابرینو رحمته الله علیه عبارت په تفصیل سره کتلې شی او د پورتنیو امورو مشاهده او تصدیق کولې شی، د نمونې په توگه څو عبارتونه وړاندې کوم:

(۱) علامه عبدالحی لکهنوی رحمته الله علیه فرمائی: نو اکثر و فقهاء کرامو رحمته الله علیه په دواړو احادیثو کې موافقت کړې دې، د دې لحاظ ئې ساتلې دې چې د مونږ نه پس چې هر کله امام دعا غواړي نو مقتدیان دې آمین وائی، نو د دې تخصیص نه دی کول پکار، بلکه تعمیم په کې پکار دي، لکه چې شیخ دهلوی د دې تصریح کړې ده. که چیرې هغه دعا چې امام ئې د سلام نه پس کوی او مقتدیان پرې آمین وائی هغه هم د دې حدیث محل دې، یعنی د افراد په الفاظو سره دې دعا نه کوی او د دیانت نه خلاف دی، از شرح سفر السعادت.

او چې کوم امام (ربنا الله و اهلها و اهلها و اهلها) وائی نو هغه ته به د قرآن بدلونکې نه شی وئیلې کیدې، ځکه چې د قرآن دعاگانې هر کله د دعا په توگه تلاوت کړې شی نو هغه د قرآنیت نه وخی، د اشباه و النظائر په کتاب الصلوة کې راغلی دی (القرآن مخرج عن القراءة بقصد الدعاء). «د قرآن د یو آیت نه که مقصود دعا کول وی نو هغه د قرآنیت نه خارج ځیږي»

نو د دې بدلون به د قرآن بدلون نه وی او حدیث د ثوبان رضی الله عنه خاص د مونږ نه پس په دعا باندې حمل کول

لېدلی دی نو دهغې ذکر نه هم کړې دې او په هغې باندې نه رد کړې دي. په آخره کښې مفتی اعظم پاکستان حضرت مفتی محمد شفيع صاحب رحمۃ اللہ علیہ د دې مفاسدو ذکر په تفصيل سره کړې دې. دهغې نه څه عبارت دلته نقل کوو:

د دعا غوښتلو اصل اصول قرآن کریم دا بیان کړې دې چې (ادعوا بکم ته عا و عطفه انه لا یسب المحدثین) یعنې خپل رب ته درخواست وکړئ او په عاجزۍ او په زاری سره په ښکته یعنې په پټ آواز سره، بې شکه الله تعالی د حد نه تیریدونکی نه خوښوی

په دې آیت کښې د دعا د پاره دوه ادبونه ښودلې شوې دي. یو تضرع یعنې عاجزی او دویم په آهسته آواز سره، او په آخری جمله کښې نه دا وه وئیل چې کوم خلق د دې ادبونو د دعا خلاف کوی هغوی د حد نه تیریدونکی دی. او الله تعالی داسې خلق نه خوښوی، د دې نه دا خبره معلومېږي چې که امام وی او که مقتدی یا خان له مونځ کوی په هر حال کښې چې وی نو دهغه د پاره د الله تعالی په خپله ښودلې شوې خوښه طریقه دا ده چې د خشوع او خضوع او د عاجزۍ او د زاری سره په رو آواز سره دعا وغواړي، څوک چې د دې نه خلاف کوی هغه د حد نه تیریدونکې دې. او داسې سرې الله تعالی ته نه دې خوښ، او دا ښکاره خبره ده چې په ناخوښه طریقي سره دعا کوونکې د دې مستحق نه دې چې د هغه دعا دې قبوله شي. د الله تعالی د فضل او کرم معامله بیله ده. د همدې وجې نه د امت د څلورو مشهورو امامانو په نیزد دعا کول په پټه او رو آواز سره مستحب او اولی دی. په څلورو مذهبونو کښې یواځې مالکیانو او شافعیانو په خاص شرطونو سره په ځینو حالاتو کښې د امام د پاره په جهر سره د دعا کولو اجازت ورکړې دې. هغه دا چې عام مقتدیان ناپوه او جاهلان وی. د دعا غوښتلو طریقه ورله هم نه ورځي، هغوی ته د ښودنې په غرض دې امام په جهر سره دعا غواړي او مقتدیان دې پرې آمین وائي. او هغه دې هم په دې شرط سره دعا غواړي چې د امام سره نژدې څوک مسبوق نه وی چې هغه په خپل باقی پاتې مونځ کښې مشغول وی. او د احنافو او د حنبله په نیزد مطلقا د دې اجازت نشته. دا خو چې مفاسدو ته ونه گورې نو د اصل مسئلې دا حکم دې. او که چیرې موجوده وخت کښې رواج شوی مفاسدو ته وکتلې شي نو په یو مذهب کښې هم د دې اجازت نه شي کیدې. ځینی مفاسد یی دا دي

۱. چې صرف امام دعا کوی او مقتدیان پرې آمین وائي نو د دې نه داسې صورت جوړېږي چې لکه امام صاحب د الله تعالی او د بتدگانو ترمینځ یو واسطه ده. د الله تعالی په دربار کښې که څه وئیل وی نو هغه هم د دوی په واسطې سره کیږي. د دې بدنصیبی او دمحرومۍ څه انتها نشته چې الله تعالی خو د ادنی نه ادنی نه دا اجازت بلکه حکم ورکړې دې چې زه نه یې د څه واسطې نه دعاء غواړم، زه به د ښولو دعاء آوړم. او مونږ دې به کښې خامخا واسطه ضروری وگنړو. او په خاص توگه د امام د پاره دا صورت نور هم در ضرر نږدې دې. هغه داسې چې لکه دې د الله تعالی نماینده جوړېدل غواړي

۲. بیا عباد د عامو امامانو دا دې چې د قرآن او د حدیث د عربی حملو په ذریعه سره دعا غواړي او داسې کول اولی او افضل دی خو دا په هغه وخت کښې چې دوی نه په معنی باندې بوهری. لیکل عام

حالات دا دی چې په خپله امامانو ته معلومه نه وی چې په دې جملو کې مونږ د الله تعالی نه څه غواړو؟ ددې وجې نه دا دعا غوښتل نوی بلکه دعا لوستل وی. د دې د لوستلو ثواب خو به ورته ضرور ورکول کیږي لیکن تر څو پورې چې په یو مقصد باندې پوهه شوې نه وی او د هغې دپاره ئې دعا غوښتې نه وی صرف الفاظ ئې لوستی وی نو دهغې مقصد د پاره د دعا قبیلدلو حق هم نه لری

غرض د خبرې دا چې د دعا غوښتلو اصل غرض د الله تعالی نه دخپلو حاجتونو دپاره سوال کول دی. یواځې څه کلمې وئیل ندي، او دا هغه وخت کیدې شی چې سړې پوهیږي او دعا غواړي، که چیرې څوک په عربی باندې پوهیږي یا کم نه کم دا چې د قرآن او د حدیث د دعاگانو ترجمه ورله ورځی نو د هغه دپاره خو افضله هم دا ده چې په دې جملو دې دعا وغواړي، او چې څوک پرې نه پوهیږي نو الله تعالی د هر چا په ژبه پوهیږي. په خپله ژبه او په خپلو الفاظو کېنې دې دعا وغواړي

۳ - یو فساد په کېنې دا دې چې د شریکو حاجتونو او ضرورتونو نه علاوه دهر سړي خان له یواځې هم څه حاجتونو او ضرورتونو وی، لکه دیو سړي ځوی یا ښځه په سخت مرض کېنې مبتلا ده نو دهغه زړه خو په دې کېنې مشغول دې چې د دې د پاره دعا وغواړي او امام صاحب خپلې یادې کړې شوې دعاگانې وائی، هغه غریب خامخا که زړه ئې وی او که نه وی په دې باندې به آمین وائی. د دې وجې نه مناسبه همدا ده چې هر سړي دې خان خان له یواځې د خپلو خپلو ضرورتونو د پاره چې په کومه ژبه پوهیږي په هغې کېنې دې دعا وغواړي.

۴ - د ټولو نه لوڼې فساد په کېنې دا دې، چې امام په اوچت آواز سره د دعا کلمې وائی او په عامه توګه ډیر خلق مسبوقین وی چې د باقی پاتې مونږ په ادا کولو کېنې مشغوله وی، د هغوی په مونږ کېنې خلل راځي، همدا وجه ده چې د رسول الله ﷺ نه، د صحابه کرامو، تابعینو، تبع تابعینو رضی الله عنہم او د دین په امامانو کېنې د چا نه هم دا صورت ندې نقل کړې شوې چې د مونږ نه پس دې هغه دعا کوی او مقتدیان دې پرې آمین وائی.

خلاصه دخبرې دا شوه چې دارواج شوې طریقه د قرآن د ښودلې شوې طریقي نه هم خلاف ده او د رسول الله ﷺ او د صحابه کرامو رضی الله عنہم د سنتو نه هم خلاف ده. د دې وجې نه په عامو حالاتو کېنې ددې نه خان ساتل پکار دی او امام او مقتدی له خان خان له دعا غوښتل پکار دی. خو که په څه خاص موقع باندې چې په هغې کېنې دا ذکر کړې شوې مفاسد نه وی او څوک په جهر سره دعا کوی او نور خلق پرې آمین وائی نو په دې کېنې هم څه بده خبره نشته احکام دعا ص ۱۰ تا ۱۳.

د دارالعلوم کراچی د یوې فتوې چې په ۲۸ صفر ۱۴۱۴ هجری کېنې جاری کړې شوې ده د هغې څه لږه شان حصه دلته نقل کوو

«دې ټولو اکابرینو فقهاء کرامو رضی الله عنہم د احادیثو مبارکواو د څلورو وارو امامانو د معتبرو کتابونو حوالې ورکړې دی او د فرضو نه پس دعا ئې یواځې دا نه چې روانېدولې ده بلکه سنت او مستحب ئې شولې ده او دې اکابرینو رضی الله عنہم په دې رسالو کېنې داسې واضحه واضحه احادیث مبارکه جمع کړې دی. د کومو نه چې د امام، مقتدی او د خان له مونږ کوونکي د ټولو د پاره د فرضو نه پس دعا کول سنت ناشیږي. او چې د

دې ټولو دپاره دا دعا سنت ده نو چې د فرضو نه پس امام او مقتديان په دې سنتو باندې د عمل کولو په وجه دعا کوی نو ضمناً به په خپله اجتماع جوړه شی، لیکن دا اجتماع یو ضمني څیز دې او روا ده، د دې دپاره خان له یواځې صریح او مستقل ثبوت غوښتل او د ثبوت نه ترلاسه کیدو په وجه دې ته بدعت وئیل صحیح نه دی، بلکه مخدوم محمد هاشم تېهتېهوی رحمته الله علیه د فرضو نه پس چې کومه اجتماعي دعا کیږي د دې په حقله نې یو رساله لیکلې ده، چې نوم نې (الصفة البرهوية في افطالية الدعاء بعد المكتوبة) دې، په دې رساله کښې مخدوم صاحب هغه خپلو له ښه تفصیلي جواب ورکړې دې څوک چې دې اجتماعي دعا ته بدعت وائی.

حضرت اقدس حضرت مفتی رشید احمد صاحب رحمته الله علیه نه به چې چا د ضمیمې د لیک نه پس هم د جهري اجتماعي دعا په حقله پوښتنه کوله نو حضرت رحمته الله علیه به فرمائیل چې په دې کښې اختلاف دې، ځینی عالمان ورته روا وائی او ځینی عالمان ترې نه منع کوی، زه هم د منع کوونکو نه یم، تا ته چې د چا په فتوی باندې اعتماد وی په هغې باندې عمل وکړه.

خپلو خاصو شاگردانو ته نې همدا تفصیل ښودلې وو چې په داسې مختلف فیه مسئلو کښې مخالف فریق ته بدعتی نه شي وئیلې لکه څنگه چې د هغې بدعت کوونکی ته خلق بدعتی وائی چې د هغې په بدعت کیدو باندې اتفاق شوې وی.

د دې تصریحاتو په رڼا کښې د انصاف لاره دا ده چې اجتماعي جهري دعا دې سنت مستمره یعنی جاري سنت نه گڼلې کیږي د واجبو په شان دې د دې التزام نه کوی، کوم ځای کښې چې ذکر کړې شوی مفساد موندلې شی نو هلته دې دا پرېږدي، ځکه چې د فقهاء کرامو رحمته الله علیهم د تصریحاتو مطابق که چیرې یو مستحب کار هم د واجبو په شان په التزام سره کیږي نو دغه کار واجب الترك کیږي.

البته په پریښودلو کښې دې له ډیر حکمت او تدبیر نه کار واخلي او ښه په قلاز قلاز دې پرېږدي، اول دې څه موده د دعا د شرعي حیثیت او د دعا د غوښتلو دافضلي طریقي تبلیغ وکړې شی، بیا چې کله نې ذهن جوړ شی نو جهري اجتماعي دعا دې کله کله پرېږدي، همدغسې دی روو افضله طریقه اختیار کړی.

البته کله کله د خاص حاجتونو د پاره جهري اجتماعي دعا بې د څه شک او شېبې نه د سنتو نه ثابته ده، بلکه د خاصو حاجتونو نه بغیر هم چې کومو ځایونو کښې دا ذکر کړې شوې مفساد نه وی هلته کله کله

د اجتماعي جهري دعا کولو اجازت شته. والله سبحانه وتعالی هوالموفق

باب القراءة والتجويد

په فرضو کسې د فاتحې د لوستلو مستحبې طریقه

سوال زموږ په علاقه کسې په فرض مونږونو کسې په جهري تلاوت کسې د سورت فاتحې د لوستلو په طریقه کسې اختلاف دي، ځینی په هر یو آیت باندې وقف ته ترجیح ورکوي او ځینی وصل ته راجع وائی. تاسو راباندې د خپل تحقیق پیرزونې وکړې مهربانی به وی. بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په مونږ کسې د سورت فاتحې په تلاوت کولو کسې د وصل او فصل کولو په حقله مختلف جزئیات موندلې شي. د ځینو نه په هر یو آیت باندې د وصل کولو افضلیت معلومیږي او د ځینو نه د وصل یعنی په درې ساگانو سره لوستل راجع معلومیږي. لهذا د انصاف او عدل قول دا دي، چې په دواړو طریقو سره لوستل روا دی. د یو صورت التزام او بل صورت ته د سنت نه خلاف وئیل روانه دی.

او د دلیلونو د کتلو نه پس چې چاته کومه یوه طریقه راجحه معلومیږي نو دهغه د پاره په هغې باندې عمل کول افضل دی

۱- عبدالرزاق عن ابن التیمی عن ابيه ان النبي ﷺ كان يتنفس في الحمد ثلاث مرات (مصنف عبدالرزاق

ج ۳، ص ۲۴۴)

۲- قال الشيخ العثماني رحمه الله تعالى تحت حديث تقسيم الصلوة: قال الشيخ ولي الله الدهلوي قدس الله روحه: روح الصلوة هي الحضور مع الله والاستشراق للجبروت وتذكر جلال الله مع تعظيم مزوج محبة وطاعة له واليه الإشارة في قوله ﷺ: الاحسان ان تعبد الله كأنك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك الشوا اشار الى كيفية تمرين النفس عليها بقوله: قال الله: قسمت الصلوة بيني او بين عهدي نصفين و لعهدى ما سال فاذا قال العبد (الحمد لله رب العالمين) قال الله: (عندي عهدي) الحديث فلذلك اشارة الى الامر بملاحظة الجواب في كل كلمة فانه ينهض للحضور تنبيهاً بليها.

قال الحافظ ابن القيم رحمه الله: فاذا قال: (الحمد لله رب العالمين) وقف هتفة يسيرة جواب ربه له بقوله: (عندي عهدي) فاذا قال (الرحمن الرحيم) انتظر الجواب بقوله: (اثنى على عهدي) فاذا قال: (ملك يوم الدين) انتظر جوابه مجددي عهدي، فيالذلة قلبه وقرعة عينه و سرور نفسه ايقول ربه: (عندي) ثلاث مرات صلواته لولاه ما حل القلوب من دعائ الشهوات وغيم النفوس لاستطورت فرحاً و سروراً بقلوب ربه و فاطرها و معبودها:

حدثني عمدي واثني على عمدي ومحمد بن عمدي. (فتح الملهم ج ٢ ص ٢٠)

٣- قال العلامة السيد محمد انور شاه الكشميري رحمته الله: ويدل حديث الباب اي حديث ام سلمة رضي الله عنها في الوقف على كل اية ويقال لهذه الاوقاف اوقاف الذي عليه السلام والوقف على هذه الاوقاف مستحب. (العرف الشاذي ص ٢٨)

٤- عن ابي عمرو انه كان يسكت على راس كل اية وكان يقول: انه احب الى اذا كان راس اية ان يسكت عندها وقد وردت السنة ايضا بذلك عن رسول الله صلى الله عليه وسلم عند استعماله التقطيع. كما حدثنا خلف بن ابراهيم بن محمد المقرئ قال: حدثنا احمد بن محمد المكي قال: حدثنا علي بن عبد العزيز قال: حدثنا ابو عبيد قال: حدثني يحيى بن سعيد الاموي عن ابن جريج عن ابن ابي مليكة عن ام سلمة رضي الله عنها قال: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقطع قراءته (يسمى الله الرحمن الرحيم) (الحمد لله رب العلمين) (الرحمن الرحيم) ما لك يوم الدين. (المكتفي ص ٣٠)

٥- وحدثنا محمد بن احمد بن علي البغدادي قال: حدثنا محمد بن القاسم النحوي قال: حدثنا سليمان قال: حدثنا محمد بن سعد بن سعدان قال: حدثنا يحيى بن سعيد الاموي عن ابن جريج عن عبد الله بن ابي مليكة عن ام سلمة رضي الله عنها ان النبي صلى الله عليه وسلم كان اذا قرا قطع قراءته اية اية يقول: بسم الله الرحمن الرحيم. ثم يقف ثم يقول: الحمد لله رب العلمين. ثم يقف ثم يقول: الرحمن الرحيم. ثم يقف ثم يقول: ملك يوم الدين ولهذا الحديث طرق كذا في قوله اصل في هذا الباب وبالله التوفيق. (المكتفي ص ٣٠)

٦- وحدثني ابي هريقة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم: قسمت الصلوة الى اربعة يؤذن ان في السورة ثلاثة مما مات بان وقف على راس كل اية من هذه السورة على مراد التقطيع والترتيل فحسن، وقد وردت السنة بذلك عن رسول الله صلى الله عليه وسلم: حدثنا محمد بن احمد بن علي الكاتب قال: حدثنا محمد بن القاسم قال: حدثنا سليمان بن يحيى الطبري قال: حدثنا محمد بن سعد بن سعدان قال: حدثنا يحيى بن سعيد الاموي عن ابن جريج عن عبد الله بن ابي مليكة عن ام سلمة رضي الله عنها ان النبي صلى الله عليه وسلم كان اذا قرا قطع قراءته اية اية يقول: بسم الله الرحمن الرحيم. ثم يقف ثم يقول: الحمد لله رب العلمين. ثم يقف ثم يقول: الرحمن الرحيم. ثم يقف ثم يقول: ملك يوم الدين. (المكتفي ص ٣٠)

وقال الشيخ محمد المكي رحمته الله: وفي البرعفي نقلا عن بعضهم ان المراد بالوقف في حديث ام سلمة رضي الله عنها السكتان الوقف والسكت والقطع عبارات يطلقها المتقدمون غالبا ويراد بها الوقف واما المتأخرون ففروا بين كل منها وفيه ايضا في المقالة الرابعة: قال في النشر والصحيح ان السكت مقيد بالسماح

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَمَا تَنْفَعُنِي إِلَّا اللَّهُ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

مد التعظيم في اسم الله العظيم

په تكبير كېنې په اسم جلاله باندې د مد كولو حكم

• د فقهاء كرامو او د قرامت د امامانو تصريحات

• د تعظيم د مد حقيقت او د دې د ځان نه د جوړولو دليلونه

مد التعظيم في اسم الله العظيم

د تكبير د اوږدولو كوم رواج چې دې دا غلط دي

سوال : تاسو دا وائې چې نن صبا اذان ويونكى، او امامان په اذان او اقامت او د مونځ په تكبيراتو كېنې چې په اسم جلاله (الله) باندې كوم مد كوى نو دا صحيح نه دي، ستاسو په ځاى كېنې معمول هم دا دي چې په اذان او اقامت كېنې په اسم د جلال باندې مد نه كيږي، ليكن د ځينې حضراتو دا وينا ده چې دا مد د تعظيم دې او ځينې وائې چې د تجويد قواعد د قرآن سره خاص دي. په غير د قرآن كېنې د قواعدو مطابق لوستل لازمى نه دي، ذكر كړې شوى دواړه قولونه تر كوم حده پورې صحيح دي؟ د دليلونو سره تحقيق راته وليكن ستاسو به ډيره مهربانى وي. بينا توچروا.

الجواب باسم ملهم الصواب : دا دواړه قولونه غلط دي وجوهات ئې دا دي.

۱- اذان، اقامه او تكبيرات د انتقال دا ټول د الله تعالى لخوا نازل شوې دي. په دې كېنې او په قرآن كريم كېنې د وقف د حالت نه بغير الله تعالى په بل يو ځاى كېنې هم په خپل اسم مبارك باندې مد ندي نازل كړې. آيا معاذ الله! الله تعالى ته د خپل تعظيم طريقه نه وه معلومه؟ يا دا چې رسول الله ﷺ د الله تعالى په نازل كړې شوى حكم او پيغام باندې پوه نه شو يا ئې د پوهې باوجود نعوذ بالله خيانت وكړو او امت ته ئې دا اهم پيغام ونه رسولو؟

۲- قرآن مجيد كېنې د عهد د پوره كولو حكم وركوى او فرمانى ﴿وَمَنْ أَوفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ

اللَّهُ قَسَمْتُ لَكُمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١﴾

د عهد د پوره کولو د تعظیم د ښکاره کولو د پاره ئې د (عليه) د (ها) زیر په پیش باندې بدل کړو. دې د پاره چې په اسم جلال کښې نفجیم او تعظیم پیدا شی او د اسم د تعظیم نه تعظیم د مسمی ظاهر شی. او تعظیم د مسمی کوم چې امر دې دا مقتضی دې تعظیم د امر لره. د حرکت د بدلون په نسبت د دې اطلاله، یعنی مد پرې راوستل یعنی اوږدول، ډیر زیات آسان وو. خو سره د دې نه ئې هم د تعظیم د پاره د حرکت بدلون وکړو لیکن د اطلالی حکم ئې و نه کړو. که چیرې مد د تعظیم څه خیز وې نو دا د هغې ډیره اهمه موقع وه

﴿وَمُحَمَّدٌ مِنْهُمْ﴾ کښې د (فيه) په (ها) باندې په اصل کښې طبعی مد هم نشته، خو د دې باوجود ئې دلته مد د توهین (سپکاوی) نازل کړو لیکن مد د تعظیم ئې د طبعی مد په ځایونو هم په ټول قرآن کښې چیرته هم ندې نازل کړې.

۳ - د تجوید د قواعدو تعلق د عربی لغت سره دې. داسې نه ده چې د دې تعلق دې یواځې د قرآن قراءه سره وی. قرآن د دې قواعدو مطابق څکه لوستلې شی چې قرآن په عربی ژبه کښې نازل شوې دې ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾. ﴿يَلْسَانٌ عَرَبِيٌّ ثَمِينٌ﴾.

د عامیانو په لغت کښې خو د تجوید لحاظ نه ساتلې کیږي. په هغې کښې خو هغوی د حرفه پورې بدلون راولی نو د صفت بدلون خو به په کښې په اولی طریقې سرې روا وی. لیکن قرآن، مونخ، دعاگانې او ذکرونه، دا خو د منقولاتو د ډلې نه دی په دې کښې بدلون کول صحیح نه دی. د دې وجې نه چې د تجوید د قاعدو نه معلومه شوه چې رسول الله ﷺ به دعاگانې او ذکرونه د دې قاعدو مطابق لوستل. دا قاعدې وضع کړې شوې د دې دپاره دی چې قرآن او دعاگانې او ذکرونه د دی قاعدو مطابق ولوستلې شی. که په دې کښې څوک څه بدلون کوی نو دا لازم دی د سنت طریقې څخه مخالفت لره

۴ اذان، اقامت او مونخ خود اسلام د شعائرو یعنی نښو نښانو نه دی. په لاوه سپیکر باندې په اوجت اواز سره په الله باندې مد کول لکه چې د دې خبرې اعلان کول دی چې رسول الله ﷺ به د مد سره لوستلو او د دې طریقې تعلیم به ئې ورکولو. دا په رسول الله ﷺ باندې عملاً دروغ تړل دی

۵ دا دواړه قولونه د پنځلسمې صدی یاد دې نه لږ د وړاندې زمانې د قاریانو دی. څوارنس سوه کاله پورې د دې څه تصور نه وو

د څوارلسمې صدی په شروع یعنی په ۱۲۰۵ هجری کښې قاری محمد مکی رحمته الله علیه په کلمې د موحید کسی د لایفیه مد لره په مد د تعظیم سره تعبیر کړې دي

ونصه: احدهما مد تعظيم وهو في لا العافية في كلمة التوحيد لا اله الا الله. (نهاية القول المفيد ص ۳۸)

ددي مطلب بنسكاره دي چي په عام كلام كنسې په نفى كنسې د مبالغې دپاره په لا، نافية باندې چې كوم مد لوستلې شى نو چې كله دا د كلمې د توحيد په (لا) باندې لوستلې كيږي د دي نه د الوهيت د غير الله په نفى كنسې مبالغه راغله. د كومې نه چې د الله تعالى عظمت او لوڼى بنسكاره شوه نو د دي وجې نه دوى په كلمې د توحيد كنسې د (لا) مد لره په مد د تعظيم سره تعبير كړو. په اسم د جلال كنسې ئې د مد د تعظيم قول ندي كړې بلكه په دي باندې ئې سخت رد كړې دي

۶- فقهاء كرامو رحمهم الله د تكبير تحريمه او د تكبيرات انتقال په حقله په بيان كنسې تصريح كړي ده چې په (الله اكبر) كنسې نه په همزتينو باندې مد شته نه په (لام) باندې او نه په (ها) باندې او نه په با، باندې. بلكه په دي كنسې ئې په ځينو ځايونو باندې په مد كولو كنسې دمونځ د فاسد كيدلو حكم كړې دي.

۷- ددي جهالت او د بيمارى د عام كيدلو د ټولو نه لويه د فساد خبره دا ده، چې كله كله د جماتونو امامان په تكبير د تحريمې كنسې هم مد كوي. او مقتديان د امام د تكبير د تحريمې نه د وزگاريدو نه وړاندې وزگار او فارغ شى. د كومې نه چې د دوى اقتداء نه صحيح كيږي او په تكبيراتو د انتقال كنسې په عامه توگه بوډا گان او ضعيفه مقتديان وړاندې تكبير تحريمه ختم كړى. چې دا د امام د تابعداري د حكم نه خلاف دى. د دي مفساد د گناه بوج به په هغه امامانو باندې وي كوم چې د خان نه جوړه شوې طريقه اختياروي او د خلقو مونځونه خرابوي

نصوص الفقهاء والقراء رحمهم الله:

۱- حدثنا ابو بكر قال: حدثنا وكيع عن سفيان عن عمر بن سعد بن ابي حسين المكي ان مؤذنا اذن وطرب

في افانه فقال له عمر بن عبدالعزيز: اذن اذانا سمعنا والا فاعزلنا. (مصنف ابن ابي شيبة ج ۳ ص ۳۸)

۲- وقال الامام الكاساني رحمته الله: و منها ترك التلعين في الاذان لما روي ان رجلا جاء الى ابن عمر

فقال: اني احبك في الله تعالى فقال ابن عمر: اني ابغضك في الله تعالى فقال: لم قال: لانه بلغني انك تهني في

اذانك يعني التلعين اما التفعيم فلا بأس به لانه احدى اللهتين. (بدائع الصنائع ج ۳ ص ۳۰)

۳- وقال الامام قاضيهمان رحمته الله: ولا بأس بالتطريب في الاذان وهو تحسين الصوت من غير ان يتغير فان تغير

بلعن او مد او ما اشبه ذلك كرهو كذلك قراءة القرآن وقال خمس الاممة الحلواني رحمته الله: انما يكره ذلك فيما كان من

الاذكار اما في قوله صلى الله عليه وسلم على الفلاح فلا بأس به ما دما لم يمدحوا ولا الخافيه بها من الهدية ج ۳ ص ۳۰)

۴- وقال الامام الزيلعي رحمته الله: واما اللحن المراد به "حريص فلما روي عن ابن عباس رضي الله عنه انه قال: كان

لرسول الله ﷺ مؤذن يطرب فبهاة عن ذلك يروى ان رجلاً قال لابن عمر رضي الله عنهما: اني لاحبك في الله فقال له: انا ابغضك في الله انك تتفنى في اذانك اى تطرب ويحتمل ان يكون مراد صاحب الكتاب المخطأ في الاعراب هو مكروه ايضا وكذا لا يعمل الترجيع في قراءة القرآن ولا التطريب فيه ولا يعمل الاستماع اليه لان فيه تشبها بفعل الفسقة في حال فسقهم وهو التفنى. (تمهين الحقائق ج ١، ص ١٠)

٥ - وقال ايضا: (و كبر بلا مد) لما روي لنا و لما روى عن عبد الله بن ابي ايه قال: صليت خلف رسول الله ﷺ فكان لا يتم التكبير اى لا يمدو كان ابراهيم النخعي يقول: التكبير جزوم و يروى عنه بالخاء والذال اى سريخ. (تمهين الحقائق ج ١، ص ١٣)

٦ - وقال العلامة الشلبى رحمه الله: (قوله ونحن) قال الشيخ باكير رحمه الله قوله: بلا ترجيع ونحن يقال: نحن في القراء طرب وتردم ما خوذ من الحان الاغاني فلا ينقص شيئا من حروفه ولا يزيد في اثنائه حرفا، وكذا لا يزيد ولا ينقص من كميّات الحروف كالحر كات والسككات والمدات وغير ذلك لتحسين الصوت فاما مجرد تحسين الصوت بلا تغيير فانه حسن اهـ (حاشية الشلبى على التبيين ج ١، ص ٣٠)

٧ - وقال الامام ابن الهمام رحمه الله: ويدخل في الخيار ايضا من لا يلحن الاخوان لانه لا يعمل وتحسين الصوت مطلوب ولا تلازم بهما وقيدة الخلو اى بما هو ذكره فلا بأس بأفعال المد في الحيلتين فظهر من هذا ان العلحن هو اعراج الحرف عما يجوز له في الادامه هو صريح في كلام الامام احمد رحمه الله فانه سئل عنه في القراءة لمنعه فقيل له: بله! قالت: ما اسمك قال: محمد قال له: يصح بك ان يقال لك مو حامد! قالوا وا اذا كان لم يعمل في الاخوان ففي القراءة اولى وحسنه لا يعمل معاها ايضا. (فتح القدير ج ١، ص ٣٠)

٨ - وقال الامام صدر الشريعة رحمه الله: و يترسل فيه اى يتبهل بلا نحن وترجع نحن في القراء طرب وتردم ما خوذ من الحان الاغاني فلا ينقص شيئا من حروفه ولا يزيد في اثنائه حرفا وكذا لا ينقص ولا يزيد من كميّات الحروف كالحر كات والسككات والمدات وغير ذلك لتحسين الصوت واما مجرد تحسين الصوت بلا تغيير لفظه فانه حسن. (فرح الوقاية ج ١، ص ٣٠)

٩ - وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله: (و عن مد همزات) اى همزة لله وهمزة ا كبر اطلاقا للجمع على ما فوق الواحد لانه يصير استفهاما وتعبده كفر فلا يكون ذكرا فلا يصح الضرع و عليه تبطل الصلوة قبله لو حصل في اثنائها في تكبيرات الانتقال بعد ما كبر اى و خالص عن مد باد ا كبر لان يكون جمع كبر وهو الطبل فيخرج عن معنى التكبير او هو اسم للمعش واللسطوان فيذهب الضرع كقوله الصبرمة قال العاطم. (رد المحتار ج ١، ص ٣٠)

١٠ - وقال أيضاً: (أذا مد أحد الهزتين مفسداً الخ) اعلم ان المد ان كان في الله فاما في اوله او وسطه او اخره فان كان في اوله لم يضر به شارباً وفسد الصلوة في اثنائها ولا يكفر ان كان جاهلاً لانه جازم والا كفار للشك في مضمون الجملة وان كان في وسطه فان بالغ حتى حذفت الف ثالثة بين اللام والهاء كرتة قليل: والمختار انها لا تفسد وليس بهيئته وان كان في اخره فهو عطاء ولا يفسد ايضاً وقياس عدم الفساد فيها صحة الشروع بهما. (رد المحتار ج ١ ص ٣٣)

١١ - وقال أيضاً: تحذف (قوله التجميع بالقرآن والا فان الخ) وفي الدخيرة وان كانت الالحان لا تغيير الكلمة عن وضعها ولا تؤدي الى تطويل الحروف التي حصل التفتي بها حتى يصير الحرف حرفين لتصحين الصوت وتزيين القراءة لا يوجب فساد الصلوة وذلك مستحب عندنا في الصلوة وغارجهما وان كان يغير الكلمة من موضعها يفسد الصلوة لان معنى وانما يجوز ادخال المدي في حروف المد واللين والهوائية والمعتل (رد المحتار ج ٢ ص ٢٠)

١٢ - وفي الهندية: وبكرة الطعين وهو التفتي بحيث يؤدي الى تغير كلماته. كذا في شرح المجمع لابن الملك وتحسين الصوت للاخوان حسن ما لم يكن خطأ. كذا في السراجية. (عالمگیری ج ١ ص ٣٦)

١٣ - وقال الملا علي القاري رحمته الله: (ولا يلحق من باب التفعيل اي لا يتفتي فيها بان نقص من الحروف او من كيفياتها وهي الحركات والسكنات او زاد في شيء منها) واما مجرد تحسين الصوت فهو حسن ووروي ان رجلاً جاء الى ابن عمر رضي الله عنه فقال: اني احبك في الله فقال: اني ابغضك في الله قال: نعم قال: يتفتي انك تفتي بلحن في اذانك وفي الخلاصة: ولا بأس بالتحسين من غير تغني فان تغني بلحن او مداوماً شبه ذلك يكره كذا لو قرأ القرآن قال شمس الامة المحلواني رحمته الله: هذا في الاذكار اي الواردة في الاخوان وكذا في غيره من الاذكار قال: فاما قوله حتى على الصلوة حتى على الفلاح فلا بأس بالمدحال مدونه عليه ان يفتي وفيه بحسب الخلاف. (شرح النفاية ج ١ ص ٣٨)

١٤ - وقال ايضاً: (بلا مد الهزاة والباء لان مد الهزاة في الجلالة وفي اكبر استفهام مفسد للصلوة وقاعدة كفر واما مد الباء فيصير اللفظ به اكير جمع كبر يفتح فسكون وهو الطبل وقيل: اسم للشيطان فيفسدها وقاعدة كفر وقيل: لا يفسدها لانه اشباع وهو لغة قوم واما مد الالف في اخر الجلالة فلا يضر للصلوة الا انه لا يجوز زيادة على قدر الفتى الوصل وعلى ثلثها الفاعل في الوقف وجزم الهاء عطاء. (شرح النفاية ج ١ ص ٣٨)

١٥ - وقال ابو عبد الله محمد بن الخطاب رحمته الله: قلت: ويملأ شيء لم ار من ثمة عليه وهو اشباع مد الف الجلالة التي بين اللام والهاء فانه ليس ثم سبب لفظي يقتضي اشباع مدتها في الوصل اما اذا وقف عليها كما

في حر الاذان والاقامة فالمدح من اجل جازل الالتقاء الساكنين (مواهب الجليل ج. ٣ ص ٢٢٨)

١٦ - وقال الملا علي القاري رحمه الله: نو كذا اذا اذن المد الاصل والطبي على حدة العرفي من قدر الفعل جعله قدر الفين او اكثر. كما يفعله اكثر الامة من الشافعية والحنفية في الحرمين الشريفين في الحرم المحترم فانه محرم لميح لاسيما وقد يقتدى بهم بعض الجهلة ويستحسن ما صدر عنهم من القراءة (المدح الفكرية ص ٣٠)

١٧ - وقال الشيخ محمد المكي رحمه الله: فما يفعله بعض الامة المساجد واكثر المؤملين من الزيادة في المد الطبي عن حدة العرفي اى عرف القراءة فمن القبح المدع واشد الكراهة لاسيما وقد يقتدى بهم بعض الجهلة من القراءة (نهاية القول المفيد ص ٣٠)

په آخری دوه نسونو کښې د پنځلسمې صدئ دوو قاريانو دا احتمالات وړاندې کړي دي.

١ - دا منع په غير د اسم د جلال کښې ده

٢ - دا عبارت د حرمينو شريفينو د امامانو د عبارت سره متعلق دي

٣ - د اصلي مد نه د زياتوالي نه هغه زياتوالي مراد دي چې په هغې کښې سخته غلطۍ او

زياتوالي او د حد نه تيريدل وي

دا احتمالات غير ناشته بين الدليل او بطلان دي. که د انشاء د احتمالاتو ميدان دومره فراخه

کړې شي نو په دنيا کښې به چيرته يو دليل هم روغ پاتې نه شي او چيرته يوه دعوى به هم ثابته

پاتې نه شي. والقول المستعمل مرابط باطل باطل.

د پنځلسمې صدئ نه وړاندې دا عمل يواځې په جهالت د مېنې کيدو نه کبله هم صرف عملي

بدعت وو. خو افسوس د چې په پنځلسمه صدئ کښې د دې په جواز بلکه په استحباب يادې

دلائل جوړيدل شروع شو. په دې عمل سره دا جهالت او عملي بدعت د اعتقادي بدعت په صف

باندې بدل شو

د پنځلسمې صدئ د خان نه جوړ شوی دليلونه

١ - حضراتو محدثينو او فقهاو کرامو ^{رحمهم الله} دا تصريح کړې ده چې په موخ کښې دې تکررات

انتقال د انتقال په قدر سره اوږد کړې شي

هواب به تکرراتو د انتقال کښې د حرکت کولو او د تکبيرد شروع او د حسرونو د توافق مطلب

د دې چې په حرکت کښې دن د نادی حسن نه کار واخستې شي. او په تکبير کښې دې د مرحل

نه د صحت مند انسان د پا ه دا څه گرايه بده. او معذور ترې مستثنی دی هغه دې د حرکت

سده نه تکبير شروع کړي او په صححه طريقه دې يې د مد نه تکبير اوواښي. ب حى هغه شوه

خائی کنبی هم ختم شی نو ختم شوی به وی .

۲ - تفسیر اتقان، المخ الفکریه، النشر، نهایی القول المفید او مواهب الجلیل کنبی دی چې د مد معنوی اسباب درې دی دعاء کول، فریاد کول او په نفی کنبی مبالغه کول. او اذان هم دعا ده .

جواب اذان دعا نده بلکه عامه ندا یعنی اعلان دې

۳ د دارالعلوم کراچی نه په البلاغ جمادی الثانيه ۱۴۱۹ هجری کنبی چاپ شوې لیکنه چې مکمله نقل کولې شی

د فقهاء کرامو رحمهم الله د لاندینو عبارتونو نه دا خبره معلومېږي چې په اذان کنبی په لفظ د الله کنبی لام رابنکول روا دی او قاریانو حضراتو هم د مد په اسبابو کنبی په مد تعظیمی کنبی د لفظ د الله مد شمارلې دي، لکه .

۱- حضرت اقدس قاری فتح محمد صاحب رحمهم الله د زیات نه زیات د اووو الفونو په قدر د رابنکولو اجازت لیکلې دي، دغه شان به مد متصل هم د پنځو الفونو په قدر رابنکولې کیدې شی، د دې ټولو خبرو نه دا نتیجه راوځي چې که د لفظ الله لام هم د پنځو الفونو په قدر رابنکولې شی نو صحیح دي بلکه د زیات نه زیات د اووو الفونو په قدر هم د رابنکولو اجازت شته دي .

۲ - فی فتح القدیر: و مد لام لله صواب (ج، ص ۲۸۸)

۳ - هکذا ایضاً فی الهدیه، (ج، ص ۳۳)

۴ - وفي نهاية المراد في شرح هدية ابن العماد الحنفی: ولو مد لام لله لحسن ما لم يخرج عن حدها كما في التبيين (ص ۳۸۰)

۵ - وفي تبیین الحقائق: وان كان المد في لام لله لحسن ما لم يخرج عن حدها، (ج، ص ۱۳)

۶ - وفي فتاوى الرملی بهامش الفتاوى الكبرى: وفي التهذيب: ولو مد التكبير بين اللام والهاء في كلمة لله يجوز، (ص ۳۷)

۷ - وفي الاذکار للنووي: واعلم ان محل المد بعد اللام من لله ولا مد في غيره، (ص ۳۷)

۸ - وفي زاد المحتاج بشرح المنهاج: ولا تعذر زيادة لا تمتع الاسم اي اسم التكبير كالله الاكبر بزيادة اللام لانه لفظ يدل على التكبير وعلى زيادة مبالغه في التعظيم، (ج، ص ۱۳)

۹ - وهکذا ایضاً في مفتي المحتاج، (ج، ص ۵۱)

۱۰ - وفي مفتاح الكمال شرح تحفة الاطفال للمقري فتح محمد رحمهم الله:

دمد په اسبابو کنبی دویم نمبر نعظم یعنی د شان لونی ښکاره کول دی او دا په لفظ د الله کنبی

كثيرى . به دي كنبى فقهاء كرامو ~~نقد~~ داووو الفونو به قدر رانكل صحيح بنودى (ص ٢٢)
١١- وفي فتح الجواد لابن حجر المكي نو كذا زيادة مد الالف التي بين اللام والهاء الى حد لا يراها احد من
القراء فما يظهر . (ج، ص ٣٣)

١٢- وفي نهاية المحتاج الى شرح المنهاج للشهيد محمد بن ابى العباس الرملى نولوا دلى المد على الالف التي بين
اللام والهاء الى حد لا يراها احد من القراء وهو عالم بالتحال فيما يظهر من قوله لا يراها احد من القراء اى فى قراءة غير
متواترة اذ لا يخرج منه ذلك عن كونه لغو غاية مقدار ما نقل عنهم على ما نقله ابن حجر سيع الفاعلو تقلد كل الف
بحر كتنين وهو على التقريب يوعبر ذلك بحرف الالف مع متواترة متقاربة للنطق بالممد (ج، ص ٣٣)

١٣- وهكذا ايضا فى حواشى الضر والى على تحفة المحتاج الى شرح المنهاج لجلالمة ابن قاسم الصادى (ج، ص ٣)
١٤- وفي روضة الطالبين للنعوى وان لا يقع التكثير بمحلا يفهم ولا بمحطه بلان يبالغ فى مد قبل يأتى
بمو الاولى فيه الحذف على الصحيح وعلى هذا المبدأ (ج، ص ٣٣)

١٥- وفي مواهب الجليل شرح مختصر خليل لابي عبد الله محمد الخطاب: قلنا ويبقى هو لم ار من نه
عليه هو اشباع مد الف الجلالة التي بين اللام والهاء فانه ليس ثم سبب لفظى يقيض اشباع مدها فى
الوصل اما اذا وقف عليها كما فى آخر الاذان والاقامة فالمد حيثئذ جائز لالتقاء الساكنين نعم ذكر ابن
الجزرى فى النشر فى باب المد والقصر ان العرب قد تعدد الدعاء والاستعانة بعدد المبالغة فى نفي الفى ومحمدون
ما الاصل له بهذه العلة انتهى . (ج، ص ٣٣)

١٦- وفي كشف القناع عن متن الاقناع للشهيد محمد بن يونس الحميل نولا تهر زيادة المد على الالف
بين اللام والهاء لانها اى زيادة المد اشباع لان اللام مدودة لغاية انه زاد فى مد اللام ولم يأت بحرف زائد
حذفها اى حذفه زيادة المد اولى لانه يكره محطية اى التكثير . (ج، ص ٣٣)

١٧- وفي كتاب الفروع للامام محمد بن مفلح الحميل: نولا يهر لو حلل الالف بين اللام والهاء لانه
اشباع وحذفها اولى لانه يكره محطية . (ج، ص ٣٣)

١٨- وفي الحاشية: قوله نوال زيادة على التكثير قيل: يجوز وقيل تكره انتهى و ذلك مغل قوله عليه اكبر
كبير اوله اكبر واجل او اعظم ونحو احدهما يكره تقطع به فى الرعايتين والحاوى الصغير وقدمه فى الحاوى
الكبير والقول الثانى يجوز قال فى المذهب ومسئول الذهب جائز ولم يستعمل ابن محمد لم يستعمل فى
المغنى والشرح وشرح ابن رزق وغيرهم: لو قال ذلك لم يستعمل من علمه وصفت الصلاة فكلاهم محتمل

للقولين وقال المجدي شرحه: لوقال ذلك حصص صلاته ولم يذكر كراهة قولها (ج. ص ٣٣)

١٩- وفي كشف المعذرات للعلامتين الدين عبد الرحمن البعل ثم الدمشقي: وجهر المصل بها وبكل ركن وواجب بقدر ما يسع نفسه فرض وتعتقد ان مد اللام لا ان مد همزة كبر. او قال: اكبار. او الاكبر. (ص ٣٤)

٢٠- وفي كوثر المعاني الدراري في كشف غمهايا صحيح البخاري للعلامة محمد الحنظلي والحنكبي الشنقيطي: القه على بلال فانه اندي صوتاً منك اى القصد في المد والاطالة والاسماع عليهم الصوت عن يطول امد العاذين فيكثر الجمع ويفوت على الشيطان مقصودة من الهاء الا دعى من اقامة الصلاة في جماعة. (ج. ص ٣٥)

٢١- وفي فتح الله بمصائب اسم الله للعلامة موسى الروحاني: وتوضيح المقام ان المد في الكبر لا يخلو اما ان يكون ف اوله او اوسطه او اخره فان كان في اوله كان خطأ. ولكن لا تفسد الصلوة قال بعض مشايخنا: يومه الكفر. وان كان في اوسطه فالصحيح انه لا يفسد الصلوة وان كان في آخره فهو خطأ لكن لا يفسد ايضاً. (ص ٣٦)

٢٢- وقد جاء في كتاب تكمين المد للعلامة مكين بن ابي طالب ما هو اوسع من ذلك:

فصل في ان المد لا يحصر وان تقديره بالالفات للتقريب على المبتدئين: والتقدير عند المد بالالفات انما هو تقريب على مبتدئين وليس على الحقيقة. لان المد انما هو فتح الفم بخروج النفس مع امتداد الصوت وذلك قدر لا يعلمه الا الله ولا يدري قدر الزمان الذي كان فيها المد للحرف ولا قدر النفس الذي يخرج مع امتداد الصوت في حيز المد الا الله تعالى.

فمن ادعى قدر المد حقيقة فهو مدعى علم الغيب ولا يدعى ذلك من له عقل وتمييز وقد وقع في كتب القراء التقدير بالالف والالفين والغلاة على التقريب للمتعلمين. الا ترى انهم حين ارادوا التحقيق للمد ذكره وان لا يحكمه الا المشافهة. وقسمه بعضهم على خمس رتب على اربع رتب وبعضهم على ثلاث رتب ولم يقل احد من القراء والعويين ان المد يحصر في قدر الف وقدر الفين وانه لا يكون اكثر ولا اقل. هذا لم يقله احداً الا ترى ان اباساق الزجاج قال: لو مد صوتك يوماً وليلة لم يكن الا الفاً واحداً.

الا ترى الى قول سيبويه في حروف اللين: هي حروف المد التي تمد بها الصوت تلك الحروف الالف والياء والواو وقد ذكر ان الصوت مد بها ولم يمد مقدار المد قال: ليس هي مد للصوت منها يعنى الالف والياء والواو فاطلق المد ولم يحصر وهو في كتابه هذا اشياء كثيرة قد جمعها في غير هذا الكتاب كلها باطلاق المد من غير حصر ولا مقدار. وكيف يحصر النفس ومد الصوت وذلك قدر لا يعلمه الا الله عز وجل. (ممكن المد الى آي و

أمر وأمر بالعلامة مكي بن أبي طالب القيسي

فصل: (في الرد على من ادعى أن تقدير المد بالالفات على الحقيقة)

ويقال لمن ادعى أن المد على قدر الف وقدر الفين حقيقة: لو حلف رجل بصدقة ماله أو بعقبة عبدة أو بطلاق امرأته أنه يقدر أن يمد (دابة) مثل (حاميم) قال: (إن كان حلف) أنه يقدر أن يمد (آمن) نصف مد (ل) (جاء) حقيقة أو حلف أنه يقدر أن يمد (آدم) ثلث مد لقوله تعالى: (وقالوا اللهم أعز أمروا) أو حلف أنه يمد (آلهة) بفلائة أم قال مد (ل) (آدم و آي) هل هو حلف أم لا فلا بد أن يحلف أنه لا حلف على علم لا يصل إليه حقيقة المنة فلعلم من ذلك أن التقدير بالالفات إنما هو تقريب وتوطئة للمبتدئين. (٤ شعبان ١٤١٧ هجرى) جواب د دې عبارتونو په صحيح مطلب باندې پوهيدل د دې لاندینو حقیقتونو په پوهيدلو باندې موقوف دي.

١- خینی خلق په اسم جلال کښې الف حذفوی. په دې باندې تنبيه کړې شوې ده، چې د الف حذف کول خطا ده، او اثبات یې صواب دي. د مد نه همدا طبعی مد مراد دي
قال القاضي البيضاوي رحمه الله: وحذف الفه من تفسد به الصلاة ولا يعقد به صريح اليمين وقد جال ضرورة الشعر. (تفسير البيضاوي ج ٢ ص ٢٢)

٢- په تکبير کښې په همزتينو باندې د يو الف په قدر مد کول هم مفسد د مونځ دي. د دې په مقابل کې ليکي چې په الف باندې مد صواب دي. د دې نه دوه خبرونه ثابت شو، يو دا چې د الف نه د زيات مقدار په لوستلو باندې نص نشته، دويم دا چې د صواب نه غير مفسد مراد دي همدا شان د (يضر) نه مراد مفسد دي، او د (لا يضر) نه مراد غير مفسد دي.

٣- طبعی مد يا په حالت د وقف کښې مد عارض مراد دي. دا يواځې د احتمال په درجه کښې نه دي بلکه د دې مد د عدم جواز په حقله د فقهاء کرامو او قراء عليهم السلام د نصوصونه د مخالفت نه د بېچ کيدلو د پاره همدا محمل کولو لازم دی او د دې نه اوږيدل ناروا دی چې پورتنی حقيقتونه په ذهن کښې کښيولې شي نو د دې عبارتونو به د فقهاء کرامو او د قراء عظمو د نصوصو سره تعارض ختم شي. خو صرف يو دليل به پاتې شو. کوم چې په اولنی او په لسه عبارت کښې ليکلي شوي دي. د دې په حقله درې خبرې دي

١ د مؤلف عليه السلام وفات په پنځلسمې صدۍ کښې شوې دي. او مونږه د دې تحرير په شروع کښې دا خبرداري لېکلې وو چې دا بدعت په پنځلسمه صدۍ کښې شروع شوې دي

٢ مؤلف د قضا لفظ خو ولسکلو ليکن نوم تي د يو فقيه هم ونه لیکلو

٣ د مؤلف نه بېوته وکړه نو د لاعلمی اظهار نه وکړو. دا سوال او جواب ورسره رما په

ذريعه د كتابت شوې وو. كه چيرې يو بل ته مخامخ شوى واى نو كيداي شوه چې څه وضاحت شوې وي

د يو څو عبارتونو تجزيه كول

۱ - په اتم نمبر عبارت كښې د هيڅ قسمه مد څه ذكر نشته، نو د دې نه به څنگه استدلال وكړې شى

۲ - په نهم نمبر عبارت كښې هم د دې مكرر ذكر دې

۳ - په څوارلسم نمبر عبارت كښې د (لا يقصر التكثير بمفعولها) نه معلومېږي چې دلته د مد نه ترسل مراد دې او كه خلاف د ظاهر نه عرفى مد مراد واخستې شى نو د څوارلسم نمبر عبارت د سياق نه معلومېږي چې په دې كښې د حذف المد نه قصر المد يعنى طبعى مد مراد دې او په شاذ قول كښې هم د طبعى مد نه لږ زيات په قدر د يسيير مراد دې، نه دا چې د مدعى د باطل گمان مطابق اووه الفونه ترې مراد واخستلې شى.

۴ - په پنځلسم نمبر عبارت كښې خو د ليكونكي د دعوي په عكس د عدم جواز نص دې او كه چېرې د (نعم) نه وروسته چې كوم عبارت دې د هغې نه استدلال مقصود وي نو د هغې وضاحت د دويم دليل په جواب كښې ليكلې شوې دې.

۵ - د اوولسم نمبر عبارت ښكاره مطلب خو دا دې چې د لام او د ه ترمينځه د الف زياتيدل مكروهه دى. ليكن دا بين البطلان دې لهدا د دې د صحيح كيدو د پاره د دې تاويل لازمى معلومېږي هغه دا چې د تخليل د الف نه مدها فوق المد الطبعى مراد دې. او د حذفها نه قصر د الف يعنى طبعى مد، مقصد دا چې د طبعى مد نه زياتول مكروه دى ليكن مفسد د صلوة نه دى. ولله تعالى اعلم مراد عباد الله.

دا معنى مدعى ښه حل كولې شى چې هغه د دې عبارت نه څنگه استدلال وكړو؟

۶ - په اتلسم نمبر عبارت كښې هم چيرته د مد څه ذكر نشته دې.

۷ - د درويشتم نمبر عبارت له دعوي سره بعيد تعلق هم نشته. ولله سبحانه و تعالى اعلم

غره ذي القعدة ۱۴۱۹ هجرى

باب الامامة والجماعة

په پښه باندې د معذور (شل) سړي امامت

سوال د يو مسجد امام د معذوري له کبله په قعده کښې داسې کښينی چې د هغه ښی ښېه په زمکه باندې خوره وی او د کونانو بوج ېې په چپ اړخ باندې زیات وی. او ورسره دا چې د ناستې هیئت او شکل ېې داسې وی لکه څنگه چې په ناسته نفلو کولو کښې رکوع کولې شی. آیا په قعده کښې په دغه شان ناسته کولو سره مونځ ادا کیږي او که نه؟ او آیا په دې کښې څه کراهیت شته او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د عذر په وجه په قعده کښې په داسې ناسته کښې هیڅ قسمه څه کراهیت نشته. د مقتدیانو مونځ هم ېې د کراهیته صحیح دي. او که چیرې داسې یو صحت مند سړي وی چې په هغه کښې د امامت نور صفتونه هم موندلې شی نو هغه لره امام جوړول زیات غوره دی **قال الحاکمی رحمه الله**: وقائم بأحدب یوان بلغ حدیه الركوع علی المعتقدو کذا یخرج وغیره اولی.

قال ابن عابدین رحمه الله: (قوله وقائم بأحدب) القائم هنا ایضاً صادق بالراکع الساجد وبالمؤمنی خوفیه عن القاموس: وأحدب عرج الظهر و دخول الصدر والمطن من باب فرح اهـ (قوله: علی المعتقد) هو قولهما یوه اخذ عامة العلماء خلافاً للمعتقدو صحیح فی الظهريه قولهم ولا یغنی ضعفه فإنه لیس بأحدی حالاً من القاعدو تمامه فی المهر (قوله: وغیره اولی) معتداو غیرای غیر الاعرج کما فی المهر وغیر غافان هذا الحکم لا یخص الاعرج بل غیر کل من المتهمم والقاعدو الأحدب كذلك حـ (رد المحتار ج ١ ص ٣١) ولله سبحانه وتعالی اعلم.

١٩ رمضان ١٤٠٢ هجری

په رکوع کښې د شریک کیدلو صحیح طریقہ

سوال امام په رکوع کښې وو. یو سړي راغې او غوږونو ته ېې گوتې یوړې او سمدستی رکوع ته لاړو. او ده لږ شان قیام هم نه وو کړې او رکوع ته د تلو په وخت کښې ېې په دویم ځل الله اکبر هم نه وو وینلې نو آیا داسې سړي مونځ وشو؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب صحیح طریقہ همدا ده چې د قیام په حالت کښې دې تکبیر تحریمه او وائی او سمدستی دې په رکوع کښې شامل شی. رکوع ته د تلو په حالت کښې دې دویم تکبیر نه وائی. که چیرې تکبیر تحریمه ېې رکوع ته تلو کښې وه وینلو او لاسونه ېې زنګونو ته نه وو رسدلي چې الله اکبر ېې او وینلو نو مونځ ېې ادا شو. بلکه که د دې تکبیر نه ېې د تکبیر تحریمې

په خائ د تکبیر د رکوع نیت وکړو نو هم یې مونځ صحیح شو. د ده نیت لره اعتبار نشته.

قال الامام ابن الهمام رحمته الله: ومذك الامام في الركوع لا يحتاج الى تكبيرتين خلاف لبعضهم ولو تولى بلك العكيرة الواحدة الركوع لا الافتتاح جاز ولم يعبه. (فتح القدیر ج ۱ ص ۳۰۰) والله سبحانه وتعالى اعلم

۲۸ شعبان ۱۴۰۹ هجری

د مقتدی د ناستې نه وړاندې امام سلام وگرځولو

سوال یو سړی امام لره په وروستی قعده کښې بیاموندلو، څنگه چې دې د تکبیر تحریمه نه وزگار شو او کښیناستو نو امام سلام وگرځولو، نود دې اقتداء صحیح کیږي او که نه دې به ځان له یواځې د مونځ کولو د پاره بیا تکبیر تحریمه وائی؟ تاسو په احسن الفتاوی ج ۳، ص ۲۷۰ باندې د اقتداء د صحیح کیدو فتوی ورکړې ده، په دلیل کښې د ورکړې شوې جزئیې نه په استدلال کولو کښې دلته ځینی مفتیانوته اشکال دي، لهدا د دې وضاحت راته او فرمائی. والا هر عدالله العظیم.

الجواب باسم ملهم الصواب، اگر چې د دې جزئیې نه هم استدلال واضح دي، خو بیا هم د دې نه زیات واضحه دلیل دلته لیکلې شی

قال الامام طاهر بن عبد الرشید رحمته الله: لو ادرك الامام في الركوع يكبر للافتتاح ويترك الفناء ويكبر ويترك وان ادرك الامام في السجود يكبر للافتتاح قائما ويأتي بالفناء ثم يكبر ويسجد وكلوا ادرك الامام في القعدة. (خلاصة الفتاوی ج ۱ ص ۱۱)

په رکوع کښې د امام د موندلو په صورت کښې د ثنا د نه و نیلو او په سجده او قعده کښې د موندلو په صورت کښې د ثنا د و نیلو وجه داده چې په رکوع کښې که تاخیر وکړي شی نو د رکعت د کیدلو ویر ده، په سجده او قعده کښې که تاخیر وشي نو په هغې کښې د رکعت د کیدلو ویر نه شته. که د اقتداء صحیح کیدل د امام د سلام نه وړاندې د مقتدی په ناسته باندې موقوف وي نو د اقتداء د نه صحیح کیدلو د ویرې له کبله به د دې حکم په رکوع کښې د موندلو په شان پکار وو، په سجده کښې د موندونکي په شان حکم ئې نه وو پکار. په رکوع کښې د موندلو په صورت کښې دې دویم تکبیر او وائی او که نه؟ د دواړو په حقله قولونه شته، امام ابن الهمام رحمته الله د عدم تکبیر اړخ ته ترجیح ورکړې ده

په رد المحتار کښې ئې په قعده کښې د لاندې کوونکي دپاره د ثنا پریښودل اولی ښودلې دی، لیکن د دې وجه ئې د جمعي د قضاء کیدو په خائ د تشهد د فضیلت را لاندې کول لیکلې دی. لهدا د دې نه د جمعي نه موندل نه ثابتیږي، بلکه د اقتداء صحیح کیدل ترې نه ثابتیږي، ځکه چې د

تشهد د فضيلت را لاندې كولو نه د جمعې اهميت زيات دي. د دې باوجود ددې نه ذكر كول د دې دليل دي چې په داسې صورت كېنې اقتداء صحيح شوه، او د دې سره كه د تشهد د فضيلت تر لاسه كولو دپاره نشا هم پريږدي نو غوره ده

د مبسوط د دې لاندې جزئيو نه همدا ظاهرېږي چې په دې د بحث لاندې په مسئله كېنې اقتداء صحيح كيږي

قال الامام السرخسي رحمه الله: ولو انتهى الى الامام وهو ساجد فكبر ثم رفع الامام راسه وسجد سجدة الغائبة ولم يسجد هذا الرجل معه واحدة من السجدين فعليه ان يتبعه في السجدة الغائبة دون الاولى لان هاتين السجدين لا يحسب بهما من صلواته لعدم شرطه وهو تقدم الركوع فان الركوع افتتاح السجود ولم يوجد في حقه وانما يأتي بهما المتابعة الامام فائماً يلزمه المتابعة فيما الى به الامام بعد ما صار مقتدياً به وقد سجد الامام السجدة الاولى قبل ان يصير هو مقتدياً به فلا تلزمه بذلك السجدة للمتابعة وسجد السجدة الغائبة بعد ما صار هو مقتدياً به فعليه ان يأتي بها ما لم يركع الامام الركعة الاخرى ويسجد فاذا فعل ذلك لم يثقل لا يشتغل بها وانما هو يشتغل بما هو الاهم وهو الركوع وسجدة الركعة الثانية لانها محسوبة من صلواته. (المبسوط ج ۲ ص ۳)

وقال ايضا وعلى هذا لو كان الامام حين سلم عن عيمته اقتدى به رجل لم يكن داخلًا معه في الصلوة لانه بالتسليم الواحدة صار خارجاً منها فكيف يقتدى به غير تبعه عروجه من الصلوة. (المبسوط ج ۲ ص ۳)

فائده

د ذكر شوې مسئلې د بحث په دوران كېنې د دې په ضمن كېنې د مسبوق د ثنا ونيلو يا نه ونيلو مسئله هم مخې ته راغله. د دې مكمل تفصيل په راتلونكې مسئله كېنې راروان دي. دلته د فقهي د عبارتونو د حوالي په مقصد د اقتداء په صحيح كيدو باندې استدلال دي. والله سبحانه وتعالى اعلم

غره صفر ۱۴۱۲ هجري

چې مقتدى په ركوع، سجده يا قعده كېنې يو ځاى شى نو ثناء دي نه لولى

سوال چې مقتدى امام لره په ركوع، سجده يا په قعده كېنې رالاندې كړى نو د تكبير تحریمه د ونيلو نه پس څومره وخت به لاسونه تړلې ولاړ وي؟ او دا چې ثناء به لولى او كه نه؟ بېنوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب مقتدى چې امام لره په ركوع كېنې رالاندې كړى نو تكبير تحریمه دي او واښى او سمدستى دي په ركوع كېنې د امام سره يوځاى شى. د سجدې او د قعدي په حالت كېنې د موندلو په حمله د فقهاؤ عبارتونه مختلف دي، ځينى علماؤ ثناء ونيلو ته ترجيح ورکړى ده

او ځينو په کښې دا تفصيل بنودلې دې چې که په اوله سجده کښې ئې امام وموندلو نو ثناء دې او وائې او که په دويمه سجده يا په قعده کښې ئې وموندلو نو ثناء دې نه وائې دا افضله دې
وهذه نصوصهم.

قال الامام طاهر بن عبد الرشيد البخاري رحمته الله: لو ادرك الامام في الركوع يكبر للافتتاح ويترك الفداء ويكبر ويركع وان ادرك الامام في السجود يكبر للافتتاح قائماً ويأتي بالثناء ثم يكبر ويسجدو كذا لو ادرك الامام في القعدة. (خلاصة الفتاوى ج ١ ص ٥٢)

وقال العلامة ابن عابدین رحمته الله: (قوله او ساجدا) اي السجدة الاولى كما في المنية. و اشار بالتقييد راكعاً او ساجداً الى انه لو ادركه في احدى القعدتين فالاولى ان لا يثنى للحصول زيادة المشاركة في القعودو كذا لو ادركه في السجدة الثانية. وتمامه في شرح المنية. (رد المحتار ج ١ ص ٣٨)

ليکن د ډيرو احاديثو نه ثابت ده چې مقتدي امام لره په کوم حالت کښې هم بيا موندلو نو تکبير دې او وائې او د امام سره دې په مونځ کښې شريک شې. او د احتافو په فقهاؤ کښې دوه د لوني مرتبي فقهاء کرامو يو شمس الثمّة سرخسې او بل ملک العلماء امام کاساني رحمته الله تصريح هم د دې احاديثو مطابق ده لهذا همدا خبره راجحه ده

١- عن عبد العزيز بن رفيع عن اناس من اهل المدينة ان النبي ﷺ قال: من وجدني قائماً او راكعاً او ساجداً فليكن معي على الحال التي انا عليها رواه سعيد بن منصور في سننه وفي الترمذي نحوه عن علي رضي الله عنه ومعاذ بن جبل رضي الله عنه مرفوعاً وفي اسناده ضعف لكنه ينجبر بطريق سعيد بن منصور المذكورة. كذا في الفتح المأري.

وقال العلامة ظفر احمد العثماني رحمته الله: قلت: الامر فيهما محمول على الاستصحاب كما يستفاد من قول الحافظ في الفتح (ج ٢ ص ٣٣) والاستصحاب انما هو باعتبار مجموع الافعال المذكورة في الحديث فهو الاقليس عاماً لكل فعل بل هو مخصوص بأفعال زائدة لا تدرك بأدراكها الركعة ولا تفوت بفواتها الجماعة والاقتداء به فيها انما هو لدفع مخالفة الامام في الظاهر كالسجود والقومة والجلوسه واما اذا حضر والامام في القيام او الركوع او القعدة الاخرى لم يقتضي القواعد ان يهب عليه الدخول معه. (اعلاء السنن ج ٢ ص ٣٣)

٢- في حديث طويل: قال معاذ: لا اراه على حال لا كنت عليها. قال: فقال رسول الله ﷺ: ان معاذاً قد سن لكم سنة، كذا فافعلوا. (اعلاء السنن ج ٢ ص ٣٣)

٣- عن علي ومعاذ بن جبل رضي الله عنه قالوا: قال رسول الله ﷺ: اذا اتى احدكم الصلوة والامام على حال فليجمع كما

یصنع الامام رواه الترمذی وقال: هذا حديث غریب

قال الملا علی القاری رحمته اللہ: والظاهر ان معناه: اذا جاء احدكم الصلوة والامام على حال ای من قیام او ركوع او سجود او قعود فلیصنع كما یصنع الامام ای فلیقتد به فی افعاله ولا یقدم علیه ولا یتأخر عنه (المراقبة ج: ۱ ص: ۳۰)

وقال الشیخ الحدادی رحمته اللہ: (قوله فلیصنع كما یصنع الامام) هذا یعم قبل الافتتاح وبعده یعنی لیس ان ینتظر قیام الامام قبل الافتتاح وبعده بل یکبر كما جاء ویشرع مع الامام فی الذی یصنعه لان فی قیامه منتظر له لیعالف المسلمین وتأخیر العباد قول ذلك قال بعضهم: لعله لا یرفع راسه حتی یغفر له. (الکوکب الدری ج: ۱ ص: ۳۰)

۴ — عن ابی هریره رضی اللہ عنہ قال: قال رسول الله ﷺ: اذا جمعی الصلوة ونحن سجد فاسجدوا ولا تعدوا شیئاً رواه ابو داود (المشکوقة مع المراقبة ج: ۲ ص: ۳۳)

قال العلامة السهارنفوری رحمته اللہ: جمیع قوله (فاسجدوا) ای فاشركوا الامام فی السجود (بذل المجہود ج: ۲ ص: ۳)

عبارات الفقهاء رحمته اللہ

۱ — قال الامام السرخسی رحمته اللہ: قال: اذا انتهى الرجل الى الامام وقد سبقه برکعتین وهو قاعد ینکبر تکبیر الافتتاح لیدخل بها فی صلوته ثم کبر اخری ویقف علیها لانه التزام متابعة الامام وهو قاعد ولا انتقال من القيام الى القعود ینکبر والحاصل انه یمیداً عما ذکره اصنع الامام (المبسوط ج: ۲ ص: ۳۳)

۲ — وقال الامام الکسائی رحمته اللہ: ولو وجد الامام فی الركوع او السجود والقعود ینبغی ان یکبر قائماً ثم یتبعه فی الرکن الذی هو فیه. (البدائع ج: ۳ ص: ۳۰) ولله سبحانه وتعالى اعلم غره صفر ۱۴۱۲ هجرى

چې به وروستی صف کښې یو مقتدی وی نو څه به کوی؟

سوال جمع ولاړه وی او صفونه پوره وی او دا گمان وی چې نور څوک به نه راځی نو په داسې صورت کښې به وروسته راتلونکې مقتدی څه کوی؟ یواځې دې وروستو ودریږي او که نه د چا د راتلو انتظار وکړي؟ چې ځان له یواځې ودریږي نو په دې صورت کښې به مونږ څی وشی او که نه؟

بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم العوالب په دې صورت کښې اصل حکم دا دې چې د وړاندې صف نه دې څوک وروستو راکاږي چې صورت نې داسې دې که وړاندې درته څوک داسې سړي ښکاره شو

چې هغه ته د دې مسئلې علم وی او د هغه په رانښکلو سره دا طمع کیدې شی چې هغه به راشی نو د امام رکوع ته د تلو پورې دې حصار شی، که په دې وخت کښې څوک راغلل نو وروسته دې صف جوړ کړي او که رانغلو نو وړاندې سرې دې رانښکلي شی، او که په وړاندې صف کښې داسې څوک سرې نه وی نو یواځې دې شاته ودریږي

که بې د څه عذر نه هم وروستو خان له یواځې ودریدلو نو مونږ به ئې وشي

قال العلامة ابن عابدین رحمته الله: وان وجد في الصف فرجة سدها والا انتظر حتى يجي ماخر غيظان خلفه وان لم يجي ماخر ركع الامام يختار اعلم الناس بهذه المسألة فيجذب فيه غيظان خلفه ولو لم يجد عالماً يقف خلف الصف بمذاء الامام للضرورة قولوا وقف منفردا لغير عند تصح صلواته عند اخلافا لا احمد رحمته الله: (ردالمحتار ج. ٣ ص ٢٨٧)

وقال العلامة المحصلي رحمته الله: وقدما كراهة القيام في صف خلف صف فيه فرجة للمبني وكذا القيام منفردا وان لم يجد فرجة بل يجذب احدا من الصف ذكره ابن الكمال لكن قالوا: في زماننا تر كه اولي فلذا قال في البحر: يكره توحدة الا اذا لم يجد فرجة.

قال العلامة ابن عابدین رحمته الله: (وقوله قدما الخ) اي في باب الامامة عند قوله: ويصف الرجال بحيث قال: ولو صلى على رفوف المسجد ان وجد في صفه مكانا كراهة كقيامه في صف خلف صف فيه فرجة اه ولعله يشير بذلك الى انه لو لا العذر المذكور كان انفرادها موم مكروها. (وقوله لكن قالوا الخ) القائل صاحب القنية فانه عزال الى بعض الكتب: ان جماعة ولم يجد في الصف فرجة قيل يقوم وحده ويعذر وقيل يجذب واحدا من الصف الى نفسه فيقف بمجبه والاصح ما روى هشام عن محمد رحمته الله: ان ينتظر الى الركوع فان جاء رجل والا جذب اليه رجلا او دخل في الصف ثم قال في القنية: والقيام وحده اولي في زماننا الغلبة الجهل على العوام فاذا جرة تفسد الصلواته اه قال في الخزانة: قلت: وينبغي التفويض الى راي المبني فان راي من لا يتاذى لدين او صداقة زاحمه او عالما جذبهم والا انفراد قلت وهو توفيق حسن اختاره ابن وهبان في شرح منظومته (وقوله فلذا قال الخ) اي فلم يذكر الجذب لها مر. (ردالمحتار ج. ٣ ص ٢٨٧) ولله سبحانه وتعالى اعلم ٢٢ ذي القعدة ١٤١٤ هجرى

كعبې سره د برابر ودریدونکي د اقتداء د صحيح کیدو شرط

سوال د کعبې مبارکې د څلورو اړخونو نه په یو اړخ کښې ودریدونکې معتدی که د امام په نسبت دې رکن ته زیات نژدې وی نو آیا ده مونږ به صحیح شی او که نه؟ بینوا جوړوا

الجواب باسم ملهم الصواب چې د امام او د مقتدی اړخونه بیل بیل وی نو د مقتدی د امام په نسبت کعبې مبارکې ته نژدې ودریل مونږ نه فاسدوی، چې اړخ ئې یو وی نو د مقتدی مونږ ب

فاسد بری، د سو رکن په برابری کښې د ودرېدونکي مقتدی دوه اړخه دی. یې اړخ او چپ اړخ. لهذا که امام په دې دواړو کښې په یو اړخ کښې وی نو د مقتدی په وړاندې کېدلو سره به د مقتدی مونیخ فاسد شی. خو که امام په دې دواړو اړخونو کښې په یو اړخ کښې هم نه وی بلکه په نورو دوو اړخو کښې په یو اړخ کښې وی نو د مقتدی د امام په نسبت بیت الله ته به ډیر نژدې کېدو سره مونیخ نه فاسد بری.

قال العلامة الحسکفی رحمته الله: ویصح لو تحلقوا حولها ولو کان بعضهم اقرب الیها من امامه ان لم یکن فی جانبها لتاخره حکما ولو وقف مسامتا لمرکن فی جانب الامام و کان اقرب لهم ارثوینبی الفساد احتیاطا لترجیح جهة الامام.

وقال العلامة ابن عابدین رحمته الله: (قوله: وی یلغی الفساد احتیاطا الخ) البحت للفر لیلالی فی حاشیه الدور و کذا للرملی فی حاشیه البحر بیانه ان المقتدی اذا استقبل رکن الحجر معلا یرکون کل من جانبیه جهة له فاذا کان الامام مستقبلا لباب الکعبة و کان المقتدی اقرب الیها من الامام لا یصح لان المقتدی وان کان جانب یساره جهة له لکن جهة یمینه لیا کانت جهة امامه ترجمت احتیاطا. تقدیرا لمقتضی الفساد علی مقتضی الصحة ومثل ذلك لو استقبل الامام الرکن و کان احد المقتدین من جانبیه اقرب الی الکعبة و عبارة الخیر الرملی: اقول: رایبت فی کتب الشافعیة: لو توجه الامام او الماموم الی الرکن فکل من جانبیه جهته و اقول: ولا شیء من قواعدنا یا بأهملو صلی الامام الی الرکن فکل من جانبیه جانبیه فینظر الی من عن یمینه و شماله من المقتدین فمن کان الامام اقرب منه الی الحائط او مساواته له فیحکم بصحته صلواته و اما الذی قو اقرب من الامام الی الحائط فصلوته فاسد قو به یتضح الحال فی الصلح حول الکعبة المشرقة مع الامام فی سائر الاحوال اه (رحاله مختار ج ۲ ص ۱۳) ولله سبحانه و تعالی اعلم ۲۸ ربيع الثاني ۱۴۱۵ هجری

د عالمانو او مشایخو لپاره له وړاندې نه په صف کښې ځای ټاکل

سوال د جا عالم یا بزرگ د پاره د وړاندې نه په صف کښې ځای ټاکل روا دی او که نه؟ او چې دا ښه به معنی یوکه معلومه وی چې د دې جمات په مونیخ گذارو کښې د ده نه افضل څوک نشته او د ده مونیخ به رابلل هم معنی وی نو بیا به حکم څنگه وی؟. بسنوا توجروا

العواد باسم ملهم الصواب ه اولنی صف کښی او په خاص یوکه امام سره نژدی د ودرېدو حق عالم یو او مشایخو نه دي. که دغه ځای کسی څوک عدمی ودرېدلو نو وروستو رابلونکی عالم یی د دغه ځای نه اخوا کولو سی او به خپله به دغه ځای ودرېدلی شی. حضرت ابی بن کعب ؓ به

مونخ کښې مشغول فیس نومې یو سړې د اولنی صف نه راښکلو او وروسته ئې کړو او په خپله د هغه په ځای ودریدلو. بیا د مونخ نه چې وزگار شو نو وې فرمائیل چې رسول الله ﷺ مونږ ته همداسې حکم کړې دي

په صف کښې څوک ولاړ یا ناست سړې د دغه ځای نه د اخوا کولو په نسبت داسې تدبیر اختیارول په کار دی چې په دغه ځای باندې بالکل څوک د سره نه کښینی. دا شرعا او عقلا اهوڼ دی. لهدا د مونخ د ودریدو نه وړاندې که د یو عالم راتلل یقیني وی نو د هغه د پاره ځای ساتل روا دی. لیکن د مونخ د پاره تل تر تله داسې ځای مقررول مکروه دی. ددې یوه وجه فقهاء کرامو دا لیکلې ده چې په داسې کولو سره به یو تعبدی امر، طبعی امر وگرځي، دویمه خبره دا ده چې دې په خپله یا نور خلق به په دې کښې زیات ثواب گنل شروع کړي. خو بیا هم که د یو ځای تخصیص د څه عارض په وجه وی نو کراهت به په کښې نه وی

۱- عن عبدالله بن مسعود رضی الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: لیلتي منکم اولوا الاحلام والنهی ثم الذین یلونهم ثلاثا وایاکم وهیئات الاسواق، رواه مسلم (مشکوٰۃ ج ۱، ص ۳۸)

۲- عن قیس بن عباد قال: بیانا انانی المسجد فی الصف المقدم فمیلنی رجل من خلفی جملة فدعانی وقام مقامی فوالله ما عقلت صلوٰتی فلما انصرف اذا هو انی بن کعب فقال: یافی! لایسوک الله ان هذا عهد من النبی ﷺ الینا ان لیه ثم استقبل القبلة فقال: هلك اهل العقد ورب الکعبة ثلاثا ثم قال: والله ما علیهم اسی ولکن اسی علی من اضلوا. قلت: یا ابا یعقوب! ما تعنی بأهل العقد، قال: الامراء. (نسائی ج ۱، ص ۱۳۰)

۳- قال الملا علی القاری رحمته الله قال الطیبی: امر بتقدم العقل مخوی الاخطار والعرفان لیحفظوا اصوله و یضبطوا الاحکام والسنن فیملغوا من بعدهم و فی ذلك مع الافصاح عن جلالة شأنهم صفتهم علی تلك الفضيلة و ارشادهم قصر حالهم عن المساهمة معهم فی المنزلة الی تحری ما یزاحمهم فیها. (المرقاۃ ج ۳، ص ۱۷)

۴- وقال ایضا: (یافی! لایسوک الله) قال الطیبی: کان الظاهر لایسوک ما فعل بهک ولما کان ذلك من امر الله و امر رسوله اسندة الی الله مزیدا للتسلية اه و الظاهر ان معناه لا یجوزک الله فی و سبب فعلی ثم ذکر جملة مستأنفة مبنیة لعله ما فعل اعتلرا الیه (ان هذا) ای ما فعلت (عهد من النبی ﷺ) ای وصیة او امر منه یرید قوله: (لیلتي منکم اولوا الاحلام والنهی) ولیه: ان قیس لم یکن منهم فلذلك لم یحده. (المرقاۃ ج ۳، ص ۱۸)

۵- روى ابن ابی شهبه رضی الله عنه: عن جهمان قال: رايت سعدا جاء مرارا والناس فی الصلوة فمشی بین الصف والمجدار حتی انبهی الی مصلاة وکان یصلی عند الاسطوانة الخامسة.

٦- عن عبيد الله بن أبي يزيد قال: رايت المصور بن المغيرة بعد ما تقدم للصلاة يتحمل الصفوف حتى
يتبعني الى الثاني والاول.

٧- عن محمد بن صالح التمار قال: رايت قاسم بن محمد يلزم مصلي واحدا في المسجد يصلي فيه ولا يصل في
غيره روى ابي سعيد بن المسيب يفعل ذلك. (مصنف ابن أبي شيبة ج ٢ ص ١١)

٨- قال العلامة ظفر احمد العثماني رحمته الله تمت حديث تقديم الفضل فالافضل الى الامام لانه اول
بالاكرام ولانه رعا يحتاج الامام الى استخلاف فيكون هو اولي بولائه يتفطن لتبنيه الامام على السهو ما لا
يتفطن له غيرهم وليضبطوا صفة الصلوة ويحفظوها و يتقلموها و يعلموها الناس وليقتدى بأفعالهم
وراعهم ولا يختص هذا التقديم بالصلوة بل السنة ان يقدم اهل الفضل في كل مجمع الى الامام و كبير المجلس
اه قلت: وعلى هذا فيجوز ايفاء العالم و كبير السن بالصف الاول بل يجب نظرا الى الامر فان الجاهل والصغير
ما مور بالتأخير عن اهل الحلم والنهي و يؤيده ما رواه الحاكم في مستدركه عن ابي بن كعب مرفوعا: لا يقوم في
الصف الاول الا المهاجرون والانصار. ذكره في كنز العمال بلا تعقب وهو صحيح على قاعدته وهو صحيح في النهي
لغير هؤلاء عن التقديم الى الصف الاول وتخصيص الانصار والمهاجرين بالذكر لكونهم اولي الاحلام والنهي
اذا كان في الاغلب كونهم افضل من غيرهم. وافاد هذا الحديث ان امر المسارعة الى الصف الاول ليس على
اطلاقه بل هو مختص بأول الفضل والصلاح و كذا الوعيد الوارد على التأخر عنه مختص بهم ايضا. نعم يشمل
الوعيد غيرهم اذا بقي في الصف الاول فرجة فلم يسدوها فالفهم فلو تأخر احد عن الصف الاول لخلة عن
الصلاح والفضل والتقوى بشرط ان يروجو كمال الصف بغيرة من هو اهله فله ذلك ولا لوم عليه بل ذلك
متعين في حقه. (اعلاء السنن ج ٢ ص ٣٠)

٩- قال العلامة محمد ادريس الكاندهلوي رحمته الله: والمعنى لين من العلماء والنجباء اولو الاخطار و ذوو
السكنية والوقار وانما امرهم بالقرب منه ليحفظوا اصوله ويضبطوا الاحكام والسنن التي فيها لميلها فهاخذ
عندهم من بعدهم ثم لا ينهم احق بذلك البوقف والمقام وفي ذلك بعد الايضاح بحالة شؤنهم ونهاية اقدارهم
فهم على المسابقة الى تلك الفضيلة والمبادرة الى تلك البواقف والمصاف قبل ان يتمكن منها من هو دونهم في
الرتبة وفيه ارشاد لمن قصر حاله عن المساهمة معهم في المنازل ان لا يزايعهم فيها وقد كان رسول الله ﷺ اذا حصل
قام ابو بكر رضي الله عنه فمما ذياه لا يلف ذلك الموقف رضي الله عنه (التعليق الصحيح ج ١ ص ٣)

۱۰ - قال في الفتاوى التتارخانية: وينبغي ان يحاذي الامام افضلهم. (تتارخانية ج. ۳ ص ۳۳)

۱۱ - قال في الهندية: وينبغي ان يكون بحذاء الامام من هو افضل. (عالمكبرية ج. ۳ ص ۳)

۱۲ - قال العلامة ابن نجيم رحمته الله: ويكره ان يخص لصلوته مكاناً في المسجد وان فعل فسبقه غيره لا يزعمه في الحاشية: لان ان فعل ذلك بليت الصلوة في ذلك المكان طبعاً والعبادة متى صارت طبعاً سبيلها الترك. (الاشباه ج. ۲ ص ۳)

۱۳ - قال العلامة محمد ابو السعود رحمته الله: ويكره للانس ان يخص نفسه مكاناً في المسجد يصل فيه لانه ان فعل ذلك تصير صلوته في ذلك المكان طبعاً والعبادة متى صارت كذلك كان سبيلها الترك. (فتح المعين ج ۱ ص ۳) والله سبحانه وتعالى اعلم ۴ رجب ۱۴۱۶ هجرى

د امريکي په جماتونو کښي د دويمې جمعې حکم

سوال ما ته د امريکي نه يو سوال راغلي وو. د هغې په جواب کښي يو ليک زمونږ يو ملگري د تجويز په توگه ليکلي دې. زما خيال د دې ليک سره موافق دې. ليکن پوښتنه کوونکي ته د جواب ورکولو نه وړاندې ستاسو د رهنماين طالب يه. ستاسو به ډيره مهرباني وي په دې سلسله کښي ما د خپلې رائي نه خبر کړئ. ورسره دا چې که د دويم جمعې اجازت وي نو د دويم اذان به څه حکم وي؟ آيا د دې به هم تکرار کول لازم وي؟ ښو توجروا

سوال په ځينو غير اسلامي ملکونو کښي لکه امريک وغيره کښي دا صورت راپيښ شوي دي. چې جماتونه لږ او د گوتو په شمار دي. او د علاقې د مونځ گزارو په شمير کښي د زياتيدو له کبله ټول مونځ کوونکي په جمات کښي نه ځانيږي. او د جمات په اړخونو او خواو شا کښي د مونځ کولو قانوناً اجازت نشته. دا صورت اکثر د جمعې په ورځ راپيښيږي. په ځيني مقاماتو کښي دا تنگي ځکه راپيښيږي چې هلته په يو عمارت کښي د اجتماع د پاره قانوناً يو محدود اومعين شمير مقرروي. د دې نه د زياتو کسانو قانوناً راجمع کيدل منع دي اوس پوښتنه داده چې په داسې صورت کښي هم په يو جمات کښي د بونه د زياتو جمعو کولو اجازت شته او که نه؟ ښو توجروا

الجواب د دې مشکل اصل حل خو دا دې چې د علاقې خلفو له پکار دي چې په کوم ځای کښي به مخکښيني جمات کښي وسعت ممکن وي هلته دې وسعت وکړي شي. دې د پاره چې ټول مونځ گذار له يوې جمعې سره مونځ وکړي. او که چيرې دا ممکنه نوي نو نور جماتونه دې جوړ کړي شي کوم ځای کښي چې دا دواړه خبرې گراني وي نو په جمات کښي د ځای د کمی په صورت کښي

دی بو خل نول حیات دک کرې شی او جمع دې وکرې سی او کوم خلې چې د خائ د کمی به وجه د رومین جمعی نه پاتې شوی دی او شریک شوې په کښی ندی نو هغوی د پاره هم په دې جماعت کښې په دویم خل د جمعی کولو اجازت معلومېږی. ځکه چې کومو فقهاؤ د جمعی د تکرار نه منع کړې ده هغوی د منعی دوه علتونه بیان کړې دی. او هغه علتونه دا دی

۱. که د جمعی د تکرار اجازت ورکړې شی نو د رومین جمعی اهمیت به کم شی. د رومین جمعی نه به پاتې کیدل شروع شی او په هغې کښې به خلق بیا کم وی. او دا خبره د جمعی د تکرار نه د منعی کولو هسې یو حکمت ندې. بلکه دا د دې یو علت دې. د دې وجې نه چې په کومو صورتونو کښې د جمعی د تکرار اجازت دې فقهاؤ دا اجازت د دې علت د نه موندلو له کبله متفرع کړې دې. لکه په دویم جماعت کښې د دویمې جمعی جواز. د ځینی فقهاؤ په نیزد بې د څه تداعی نه د جمعی د تکرار جواز. د غیر اهل محله د مونځ کولو په صورت کښې د محلی د خلقو د پاره د دویمې جمعی جواز. او بې د اذان او د اقامت نه د جمعی د تکرار جواز هم د دې علت د نه موندلو له کبله دې. لکه په بدائع الصنائع کښې دی

ولان التکرار یودی الی تقلیل الجماعة لان الناس اذا علموا انهم تفویهم الجماعة فیتسجلون فتکثر الجماعة واذا علموا انها لا تفویهم یتأخرون فتقل الجماعة وتقلیل الجماعة مکروه بخلاف المساجد التي علی قوارع الطريق لا لها لیست لها اهل معروفون فاذا الجماعة فيها مرة بعد اخرى لا یودی الی تقلیل الجماعة و بخلاف ما اذا صلی فيه غیر اهله لانه لا یودی الی تقلیل الجماعة لان اهل المسجد ینتظرون اذان المؤذن المعروف الخ (بدائع ج. ۳ ص ۵۲)

امام سرخسی رحمه الله فرمائیږی دی

ولما انا امرنا بتکفیر الجماعة قوی تکرار الجماعة فی مسجد واحد لتقلیلها لان الناس اذا عرفوا انهم تفویهم الجماعة یعجلون للعضو فتکثر الجماعة واذا علموا انه لا تفویهم یؤخرون فلهودی الی تقلیل الجماعة وبهنا فارق المسجد الذی علی قارعة الطريق لانه لیس له قوم معلومون فکل من حضر یصلی فيه فاعادة الجماعة فيه مرة بعد مرة لا تودی الی تقلیل الجماعة الخ (المبسوط للسرخسی ج. ۳ ص ۳۰)

۲. ځنی فقهاؤ تفرق کلمة المسلمین لره علت ګرځولي دی. امام شافعی رحمه الله فرمائیږی دی

و اذا کان للمسجد امام راتب لفاف رجل او رجالا فيه الصلاة صلوا فرادی ولا اصب ان یصلوا فيه جماعة ^۱ فعلوا اجزاءهم الجماعة فیهما کرمهت فذلک لانه لیس مما فعل السلف قبلنا من علیه بعضهم قال الرافعی: و احسب کراهية من کرة فذلک منهم ^۲ لما کان لتفرق الکلمة وان یرغب رجل عن

الصلاة تغلف امام جماعة فيتعلف هو..... الى ان قال..... فاما مسجد بنا على ظهر الطريق او ناحية لا يؤذن فيه مؤذنين راتبين ولا يكون له امام معلوم ويصل فيه البارئون يستظلون فلا اكره ذلك فيه لانه ليس فيه المعنى الذى وصفه من تفرق الكلمة وان يرغب رجال عن امامة رجل فيتعلمون اماما غيرة (الامرج: ص ۷)

په ذکر شوى صورت کښې دا دواړه علتونه موجود ندى. لهذا په دې صورت کښې د جمعې د تکرار کولو اجازت شته. ليکن دا اجازت په دې شرط سره مشروط دې چې په جمات کښې څومره خلق راتلى شى نو چې په رومېن جمع کښې هغومره خلق موجود وي. څه ځائ په کښې تش نوى. که په رومېن جمع کښې د څه خلقو ځائې وي، او هغوى د دې باوجود دويمې جمعې ته حصار پرې نو دا خلق به په رومېن جمع کښې په شريکيدو کښې دستتې کولو د گناه مرتکب وي. والله اعلم

احقر محمد مجاهد عفى عنه

۱۸-۸-۱۴۱۶ هجرى

الجواب باسم ملهم الصواب: جواب صحيح دې.

د اذان د تکرار خو جواز نه معلومېږي. د جمات نه خارج جمعې د پاره د محلي د جمات اذان کافي کيږي. نو په جمات کښې به د دويمې جمعې دپاره په اولي طريقې سره کافي کيږي. د اقامت د تکرار په جواز کښې شک دې. بې د عذر نه په دويمه جمع کښې د اقامت سره زيات کراهيت او په مزدلفه کښې د ماينام او د ماسخوتن ترمينځه عدم اقامه. د دې دواړو دا تقاضا ده چې دلته دې هم دويم اقامت ونه شى

زما ميلان دې اړخ ته دې چې که د دواړو جمعو ترمينځه په څه وجې سره زيات فصل راشي نو بيا دې اقامت وکړې شى او که نه نو نه دې کيږي.

قنیه دا خبره دې واضحه وي چې دا جواب د امريکې د مخصوصو حالاتو له کبله ورکړې شو.

دا دې د هر ځائ دپاره عام نه گڼلې کيږي. والله سبحانه وتعالى اعلم ۲۹ رمضان ۱۴۱۶ هجرى -

د ښځو ځان له جماعت مکروه تحریمی دی

سوال د ښځو جمعې ته د فقهي په اکثر و کتابونو کښې مکروه ونيلې شوې دى. تاسو هم دې ته په احسن الفتاوى کښې مکروه تحریمی ليکلې دى. او په دليل کښې مو د ردالمحتار عبارت ليکلې دې. او حذ دا دې چې د دې لاندې دلائلو نه د دې جواز معلومېږي

۱- عن امر ورقة بن نوفل ان النبي ﷺ لما غزا اهدا (الى قوله) قال: و كانت له قرأت القرآن فاستأذنت

النبي ﷺ ان تعفل في دارها مؤذنا فاذن لها. المذهب (سنن ابى داود ج: ۷ ص ۷)

۲- و كان رسول الله ﷺ يزورها في بيتهما و جعل لها مؤذنا يؤذن لها و امرها ان تؤمر اهل دارها قال

عبدالرحمن: فانار ايمت مؤفها شيها كبريا. (سنن ابى داود ج ۱ ص ۵)
 د دې دواړو حديثونو په سند كښې وليد بن عبدالله بن جميع دې. او په ده باندې اگر چې كلام
 كړې شوې دې. ليكن امام حاكم رحمه الله فرماني ولداحتج مسلم بالوليد بن (عبدالله بن) جميع.
 ابن معين او عجلي رحمه الله ده لره ثقه ويلى دى
 وقال ابو حاتم رحمه الله: صالح الحديث.

۳ - عن عائشة رضي الله عنها كانت تؤذن وتقيم وتؤم النساء فتقوم وسطهن. (مستدرک حاکم)
 دا روايت عبدالرزاق په بلې طريقې سره نقل کړې دې. او ابن ابی شيبه او امام محمد رحمه الله په
 كتاب الآثار كښې په يوې دريمې طريقې سره نقل کړې دې.

۴ - قال علي بن عبيد الله والاوزاعي وسفيان الثوري واحمد بن حنبل واسحق بن راهويه رحمه الله: يستحب ان تؤم
 المرأة قال علي بن عبيد الله: ما نعلم لبعدها من التقدم حجة اصلا. (المعجل ج ۶ ص ۳۷)

۵ - علامه ابن همام رحمه الله د صاحب د هدايي ذکر کړې شوې وجې د کراهت (لانها لا تخلعون
 ارتكاب المحرم وهو قيام الامام وسط الصف فيكرة كالعراق) د لاندې يو اوږد بحث ليکلي دې

ولا علينا ان ذهب الى ذلك فان المأصود اتباع الحق حيث كان. (فتح القدیر ج ۱ ص ۲۷۱)

علامه بدرالدين هم د صاحب د هدايي د دليل جواب ورکړې دې او د نسخې قول ئې رد کړې دې

۶ - د دې نه علاوه د بنخو خان له د جمعي کولو نسبت د احنافو مذهب ته صحيح نه
 معلومېږي. ځکه چې په کتاب الفقه على المذاهب الاربعه كښې ئې ليکلي دي

بل يصح ان تكون المرأة اماما لا مراة مغلها او الخفي باتفاق ثلاثة من الامة وعالف المالكية.

همدغه شان په تعليق المغنى على الدار قطنى ج ۱، ص ۴۰۴ كښې د امام ابو حنيفه رحمه الله ارخ
 ته د بنخو د جماعت د استجاب قول منسوب شوې دې

په كتاب الآثار كښې امام محمد رحمه الله باب قائم كړې دې او د امام ابو حنيفه رحمه الله نه ئې د بنخو د
 جمعي په حقله حديث نقل كړې دې

حضرت مولانا عبدالحى لكهنوى رحمه الله د شرح الوقايي په حاشيې عمدة الرعايه كښې ټول
 وجوهات د كراهت ضعف گرځولى دي. هغوى په رساله تحفة النبلاء كښې په دې باندې ښه
 تفصلي بحث كړى دې

مولانا عبدالسكور لكهنوى رحمه الله هم په علم الفقه كښې فرماني صحيح خبره دا ده چې يواځې
 يعنى د سرو په بفر، د بنخو جمع مكروه نده بلكه روا ده

خلاصه د خبرې دا ده چې د ښځو خان له د جمعې کولو په حقله د دومره ډيرو احاديثو، آثارو، او د څه فقهي روايتونو باوجود د ابن عابدين عليه السلام د قول په بنا دې ته مکروه تحریمی ونيول څه ښه خبره نده، مکروه تحریمی د شرعي په احکامو کښې هغه يو حکم دې، د کومې د پاره چې د ادله اربعه نه يو دليل ضروري دې.

لهذا مهرباني وکړئ او دا خبره راته واضحه کړئ چې د احنافو د ښځو خان له د جمعې کولو په حقله او په خاص توگه په تراويحو کښې محقق مذهب څه دې؟ او دا خبره هم ده چې د قرآن د حافظ د پاره د قرآن د ياد لرلو بل څه صورت هم په ظاهره گران دې، که د قرآن حافظه د خپل کور او د محلي ښځو ته ښه د پردې د اهتمام سره په تراويحو کښې د قرآن کریم ختم وکړي نو آيا دا هم مکروه تحریمی دی او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ۱- عن عائشة رضي الله عنها ان رسول الله ﷺ قال: لا غير في جماعة النساء الا في المسجد او في جنازة قتيل رواه احمد والطبراني في الاوسط الا انه قال: لا غير في جماعة النساء الا في مسجد جماعة وفيه ابن لهيعة وفيه كلام (مجمع الزوائد ج ۱، ص ۵۸) قلت: قد حسن له الترمذي واحتج به غير واحد كما في مجمع الزوائد ص ۱۸.

د دې حديث نه معلومه شوه چې رسول الله ﷺ د ښځو د مسجد نه بهر د جمعې کولو نه د خير نفی فرمايلي ده او دا خبره ښکاره ده چې د جمعې په جماعت کښې به د ښځو جمعه د سرو سره کيږي ځکه چې خان له د ښځو په جماعت کښې د جمعې کولو څوک هم قائله ندی نو معلومه شوه چې خان له د ښځو جمعه کول مکروه دی.

۲- قال ابن وهب: عن ابن ابي ذئب عن مولى لهي هاشم اخبره عن علي بن ابي طالب عليه السلام انه قال: لا تؤمر المرأة (المدونة لمالك ج ۱، ص ۸۱)

دا روايت ابن ابي شيبه هم نقل کړې دې. (کتاب الآثار مع تعليق الشيخ ابي الوفاء الالفي ج ۱، ص ۵۸) د حضرت علي عليه السلام د دې عبارت نه دا کليده معلومه شوه، چې ښځه امامت نه شی کولې بربره خبره ده که د سرو وی او که د ښځو وی

۳- عن حبيب بن ابي ثابت عن ابن عمر عليه السلام بلفظ: لا تمسوا نساءكم المساجد ويومهن غير لهن، اخرجه ابو داود وصححه ابن عزيمة ولا احمد والطبراني من حديث امر محمد الساعدية انها جاءت الى رسول الله ﷺ فقالت: يا رسول الله ﷺ ابي احب الصلوة معك. قال: قد علمت صلوته في بيتك غير لك من صلوته في هرتك، صلوته في هرتك غير لك من صلوته في دارك، صلوته في دارك غير لك من صلوته في مسجد

قومك بصلواتك في مسجد قومك غير لك من صلواتك في مسجد القوم. وأستاذ أحمد حسن وله شاهد من حديث ابن مسعود عند أبي داود ووجه كون صلاحها في الإحفاء الفضل لتحقيق الأمن فيه من الفتنة ويتأكد ذلك بعد وجود ما أحدث النساء من التبرج والزينة ومن ثم قال بعض عائشة ما قال بعد (فتح الباري ج ١ ص ٢٢٠)

٤ - قال الإمام محمد بن النعمان الموصلي رحمته الله: ويكره للنساء حضور الجماعة حتى ان يصلين جماعة (ف) فإن فعلن وقفت الإمام وسطهن.

وقال في المرح: (وان يصلين جماعة) لأنها لا تخلو عن نقص واجب او مندوب فإنه يكره لهن الاذان والاقامة وتقديم الإمام عليهن (فإن فعلن وقفت الإمام وسطهن) هكذا روى عن عائشة رضي الله عنها وهو محمول على الابتداء (الاختيار ج ١ ص ٢٠)

٥ - قال الإمام أبو بكر الحداق الحمصي رحمته الله: (قوله يكره للنساء ان يصلين وحدهن جماعة) بغير رجال وسواء في ذلك الفرائض والنوافل والتراويح.

وبعد اسطر: (قوله فإن فعلن وقفت الإمام وسطهن) وبقيامها وسطهن لا تزول الكراهة لان في التوسط ترك مقام الإمام وإنما ارشد الشيخ الى ذلك لانه اقل كراهة من التقديم اذ هو استر لها ولان الاحتراز عن ترك السترفرض والاحتراز عن ترك مقام الإمام سنة لم تكن مراعاة الستر اولى فاذا صلين بجماعة صلين بلا اذن ولا اقامة وان تقدمت عليهن امامهن لم تفسد صلاحتهن. (المجهر في الفرائض ج ١ ص ٢٠)

٦ - قال العلامة عالم بن العلامة الانصاري رحمته الله: معزيا الى الخاتمة: ويكره للمرأة ان تؤمر النساء لعدم ورود السنة بالجماعة في حقهن فإن فعلت قامت وسطهن. (الفتاوى التعارضية ج ١ ص ١٠٠)

٧ - وفي الهندية: ويكره امامة المرأة للنساء في الصلوات كلها من الفرائض والنوافل الا في صلوة الجنائز وهو هكذا في النهاية فإن فعلن وقفت الإمام وسطهن وبقيامها وسطهن لا تزول الكراهة وان تقدمت عليهن امامهن لم تفسد صلاحتهن هكذا في جوهرية النيرة وصلاحتهن فرادى افضل. هكذا في الخلاصة (عالم كبرى ج ١ ص ٢٠)

٨ - قال الإمام السيد الطحطاوي رحمته الله: (قوله: ويكره تحريماً جماعة النساء) لان الإمام ان تقدمت لمصلحة زيادة الكشف وان وقفت وسط الصف لزم ترك الإمام مقامه وكل منهما مكروه كما في العناية وهنا يقتضي عدم الكراهة لو اقتضت واحدة فقط محاذية لفقد الامرين اه حلي (وقال بعد اسطر) واذا وسطعت لا

تزل الكراهة الا انه اقل الكراهية من التقدم قال في البحر. (مخطاوى على الدرر ج. ۳ ص ۳۰)

۹- قال الامام الزليقي رحمته الله: (وجماعة النساء) اى كراهة جماعة النساء وحدهن لقوله عليه السلام: صلاة المرأة في بيها افضل من صلاحها في مجرها وصلواتها في مقدمها افضل من صلواتها في بيها ولانه يلزمهن احد المحظورين: اما قيام الامام وسط الصف وهو مكروه او تقدم الامام وهو ايضا مكروه في حقهن فصرن كالعراق لم يشرع في حقهن الجماعة اصلا ولهن لم يشرع لهن الاذان وهو دعاء الى الجماعة ولو لا كراهية جماعتهم لشرع قال رحمته الله (فان فعلم يلف الامام وسطهن كالعراق) لان عائشة رضي الله عنها فعلت كذلك حين كان جماعتهم مستعبدة ثم نسخ الاستحباب ولانها ممنوعة من البروز ولا سبها في الصلوة ولهن كان صلواتها في بيها افضل وتخفض في سجودها ولا تجأ في البطن عن تخذيها وفي تقديم امامهن زيادة البروز فيكره (تبيين الحقائق ج. ۲ ص ۴۰)

۱۰- قال الامام الكاساني رحمته الله: وكذا المرأة تصلح للامامة في الجملة حتى لو امت النساء جازويني ان تقوم وسطهن لما روى عن عائشة رضي الله عنها: وقامت وسطهن ولان مبني حالهن على السترو هذا استرلها الا ان جماعتهم مكروهة عندنا وعند الشافعي مستعبدة كجماعة الرجال ويروى في ذلك احاديث يمكن تلك كانت في ابتداء الاسلام ثم نسخ بعد ذلك. (البدائع ج. ۲ ص ۵۰)

۱۱- قال العلامة ابن نجيم رحمته الله: (قوله: وجماعة النساء) اى وكراهة جماعة النساء لانها لا تخلو عن ارتكاب محرم هو قيام الامام وسط الصف فيكره كالعراق كلها في الهداية هو يدل على انها كراهة تحرير لان التقدم واجب على الامام للمواظبة من النبي صلى الله عليه وسلم ترك الواجب موجب لكراهة التحريم المقترضة لانهم يدل على كراهة التحريم في جماعة العراق الاولى. (البحر الرائق ج. ۱ ص ۴۲)

دايو خو روايتونه دفعه اود احاديثو دى. او كه نه نو تولو فقهاء كرامو رحمهم الله د بنخو جمعه مكروه ليكلي ده. د بحث د اوږديدو له كبله مې هغه پريښودل

د استصحاب د دليلونو جائزه

- ۱ د دې حديث د ام ورقه عليها السلام به خنې راويانو باندې د خنې محدثينو كلام شته دې
- ۲ دا حديث متروك العمل دې خكه چې په جائز گرځونكو كښي يو هم د دې قائل ندى چې به كوڅو كښى دې د بنخو د جمعي د پاره په غرض د اعلان كولو د مؤذن موجود بدل ضرورى وى
- ۳ دوى به صرف د فرضو اجازت وركړې شوې وو. دې نه د تراويحو دپاره د بنخو په جمعي

باندې استدلال کول صحيح نه دی

په حديث د عائشې رضي الله عنها کښې د لفظ د کان او د صيغې د مضارع نه بغير په استمرار باندې بل څه دليل نشته ، د امام نووي او د نورو محدثينو د قول مطابق دا دواړه الفاظ د يو ځل د کار د پاره هم استعمالیږي. لهذا دا په استمرار کښې نص ندې. په ظاهره دا معلوميږي چې هغوی په خپل اجتهاد سره دا شروع کړې وو خو چې کله ورته خبردارې ورکړې شو نو ترک نه کړو

حديث د ام سلمه رضي الله عنها هم يو جزئي واقعه ده چې د دې نه د کلی امر اثبات گران دې. او په خاص توگه چې د نورو دليلونو نه د دې نفی کيږي

د دې نه علاوه دا قصې جزئي دي. چې معمول دی په خصوصيت باندې او يا منسوخ دی. لهذا د دې نه په عام معمول باندې استدلال کول صحيح نه دی.

امام محمد رضي الله عنه په کتاب الآثار کښې د عائشې رضي الله عنها حديث را نقل کړې دې او خپل مذهب نهې د دې په خلاف بنودلې دې او فرمايلې نهې دی : لا يجهلنا ان لؤم المراقبان فعلت فامع في وسط الصف مع النساء كما فعلت عائشة رضي الله عنها هو قول ابی حنيفة رحمهم الله (کتاب الاثر مع تعليق الشيخ ابی الوفاء الالفي ج ۱ ص ۴۴) په محلی کښې د حضرت علی رضي الله عنه اړخ ته د استحباب د جماعة النساء نسبت کول صحيح نه معلوميږي. ځکه چې دا د هغه روايت نه خلاف دی کوم چې پورته د مدونه او د ابن ابی شيبه نه نقل کړې شوې دي.

د ابن همام، علامه عبدالحی لکهنوی، د مولانا عبد الشکور لکهنوی رحمهم الله خبره په خپله د هغوی د خپل تحقيق په بنياد ده. او دا د جمهورو احنافو خلاف حجت نه دي. او د دی په حقله احنافو رحمهم الله فرمايلې دي چې د دوی کوم يو تحقيق د جمهورو خلاف وی نو د هغې نه استدلال صحيح نه دي. هغوی محقق وو د هغوی د پاره د دې لار راوځی د نورو مقلدينو دپاره د امام قول په داسې موقعو باندې حجت وی. دغه شان د کتاب الفقه علی المذاهب الاربعه حال د چا نه پټ نه دي. او د دې نه علاوه د چا د مذهب د معلومولو دپاره د هغې مذهب مستندو کتابونو ته رجوع کولې شی. د مستندو کتابونو حوالې تيرې شوې.

او همدا حال د التعليق المغنی دې

العامل د دې احاديثو، آثارو او د فقهاؤ رحمهم الله د عبارتونو د مجموعې نه دا خبره واضحه کيږي چې د ښځو جمع کول مکروه تحریمی دی. دا د صلاح او د تقوی د زمانې خبره ده. هر خوا ته د فتنو په دې زمانه کښې د دې اجازت د ډيرو مفاسدو باعث دي. په حديث شريف کښې د کور د مدان نه په تبارک کمره کښې د ښځې مونغ کولو ته افضل وښلې شوې دی

د احاديثو په ذخيره کښې خبرته هم دا ثابت نه دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله عام اعلان کړې وی چې د

محلي ښځې دې راجمع کيږي او جمع دې کوی يا دې زمونږ کور ته راځي او د امهات المؤمنين په اقتداء کښې دې مونځ کوی يا دې په خپلو کورونو کښې د جمعې سره مونځ کوی.

رسول الله ﷺ ښځو ته مسجد نبوی ته د راتللو د اجازت ورکولو باوجود ښځو ته دا ترغيب ورکړې وو چې هغوی دې په کور کښې مونځ کوی او په کور کښې ئې هم د ټولو نه په پټه حصه کښې مونځ کولو ته افضل وئيلې دی.

خلفاء راشدين عليهم السلام په خپله خپله زمانه کښې د ښځو د ځان له د جمعې دپاره څه انتظام نه وو کړې، حضرت عمر رضي الله عنه په خپله زمانه کښې ښځو لره د سړي امام په اقتداء کښې د مونځ کولو د پاره د راوتلو نه منع کول شروع کړې وو، وروستو فقهاء کرامو عليهم السلام د زمانې د بدلون له کبله صراحتاً د عدم جواز فيصله وکړه، حال دا چې د رسول الله ﷺ په زمانه کښې د ښځو په جمعې سره د مونځ کولو عام معمول وو.

د دې نه دا خبره ثابته شوه چې رسول الله ﷺ ښځو ته په کور کښې د جمعې د کولو ترغيب ورنه کړو او نه ئې دا معمول وو.

د ښځو د جمعې په اجازت ورکولو کښې چې کوم مفاسد دی هغه په د عقل په خاوند باندې پټ نه دی لکه د مثال په توگه:

۱- چې د کوڅې ښځو لره راجمع کړې شي او دوی ته د مونځ يا د تراويحو کولو اجازت ورکړې شي نو د دې دپاره د ښځو د کور نه وتل يو لازمی خبره ده، او په دې کښې فتنه ده او د دې له کبله صحابه کرامو رضي الله عنهم او فقهاء کرامو عليهم السلام ښځو لره جمت ته راتلو نه منع کړې ده.

۲- که چيرې د يو کور ښځو ته په جمعې سره د مونځ يا د تراويحو اجازت ورکړې شي نو بيا هم دا د فتنې نه خالي نه ده، ځکه چې په کور کښې په عامه توگه غير محارم هم وي، هغوی ټول په جمت کښې تراويح هم په پابندئ سره نه کوی که هغوی د ډير وخته پورې په يو ښائسته آواز کښې قرآن کریم آوری نو دهغوی په زړه کښې به طمع پيدا شي، او هغوی ته په کور کښې د اوسيدو او د بې تکلفۍ په بناء باندې د بد کار د کولو زياته موقع وي او په دې کښې کاميابي آسانه ده.

۳- دا مشاهده ده چې کومې ښځې په کورونو کښې په تراويحو کښې قرآن مجيد آوری نو د هغوی آواز د کور نه بهر خامخا راوځي د دې نه د ځان د ساتلو نه دچا سره څه فکر شته دې او نه د دې د مخ نيوی څه طمع شته

غرض د خبرې دا چې د دې فساد په زمانه کښې ښځو ته په تراويحو کښې د قرآن د آورو لخوا اجازت ورکول په ډيرو مفاسدو باندې مشتمل دی او د فتنې يوه ذريعه ده، د دې وجې نه که چيرې د ځينې فقهاء کرامو عليهم السلام د کراهيت تنزيهيه قول واخستلې شي نو بيا به هم رومې دا وئيلې شي چې د ذکر شوو عوارضو نه بغير فی نفسه د ښځو جمعه کول مکروه تنزيهی دی. خو د دې عوارضو

به وجهه دامکره بحریمی کبشی داخل شی

باقی پاتې شو د قرآن د یاد ساتلو عذر. نو د قرآن د یاد ساتلو د پاره د قرآن به سراو جو کبشی
آورو ل یا وئبل خو ضروری اولازی ندی. بلکه په پابندی سره دی خان ته نلاوت کوی یا دی و ل
ته د مونځ نه خارج د آورو لو معمول جوړ کړی نو دا مقصد پرې دس په ښه طریقه حاصلیدی سی او
دا د سنتو او د سلفو صالحینو د طریقې عین مطابق ده. هلا ما عدی یو لږه سمانه و تعالی اعلم بالصواب

۲۸ صفر ۱۴۱۹ هجری

د نابالغه ماشومانو په رومی صف کبشی ودریدل

سوال تاسو په احسن الفتاوی (أردو) ج ۳ ص ۲۸۰ او په ۵۱۲ کبشی لیکلې دی چې د نابالغه
ماشومانو په رومی صف کبشی ودریدل بې د څه کراهيته روا دی. بلکه په دې زمانه کبشی جی
ماشومان یو ځای په وروسته صف کبشی ولاړ وی نو د هغوی په خپلو کبشی د لوبو او وړانی له
کبله د نورو مونځ هم خرابیږی د دې وجې نه غوره دا دی چې هغوی په وړاندې صف کبشی بیل بیل
ودرولې شی

ستاسو دا فتوی د هغه احادیثو مبارکو او فقهاء کرامو رحمتهما د عبارتونو خلاف ده په کومو
کبشی چې د صفونو ترتیب داسې بیان کړې شوې دې چې د نابالغه ماشومانو صف دې د بالغو د
صفونو نه وروستو جوړ کړې شی او دا ئې مستحب گرځولی دی. بلکه د حضرت عمر، حذیفه او د
نورو خو صحابه کرامو رضی الله عنه به حلقه په ځیسی کتابونو کبشی دا ذکر شوی دی چې ماشومان به ئې کله
د بالغو په صف کبشی کتل نو هغوی به ئې بیلول. مونږ ته ښائسته جواب را کړئ. ښووا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ماشومان وروسته ودرول مستحب دی. که دهغوی نه د لوبو او د
خپلو مونځونو او دنورو د مونځونو د خرابولو او په هغې کبشی د خلل اچولو ویره نه وی نو همدا
عمل پکار دې. البته په دې زمانه کبشی دا مشاهده ده چې کله ماشومان یو ځای ودریږی یو
ځمخه وړانې کوی. خبرې کوی. خاندی. او د دې به ذریعه خپل مونځ خو ښې خراب حرات وی حی د
بالغینو په مونځ کبشی هم ډیر سخت خلل راپیدا کوی. په همدې بنا متحاریف د کړی و سم د
تصریح کړی ده چې ماشومانو لره د بالغینو په صف کبشی ودرول به دی چنانچه علامه افعی
فرمائی **قال رحمه الله**: رعا بعضی فی زماننا افعال الصبيان فی صفوف الرجال لان المجهود منهم لما
اجتمع صبيان لما کثر بطل صلوة بعضهم ببعض و ربما تعدی ضررهم الى فساد صلوة الرجال انهم (الصحیر

المختار ج ۳ ص ۳۰)

علامه د حیري ده چې ماشومانو لره وروسته ودرول مستحب نغېه دی و د ذکر کړی و

عوارضو له کبله د بالغينو په صف کښې د هغوی ودرول مستحب لغیره دی. چې دا په خاصو حالاتو او د سخت ضرورت په وخت کښې د واجب درجې ته هم رسیدې شی. لکه چې د علامه رافعی د ذکر کړې شوی عبارت نه همدا معلومیږي.

اشکال چاته دا اشکال را پیدا کیدې شی چا ماشومان خو وی شیریر او وران، داڅه نوې څیز خو ندې چې د دې دوچې نه د احادیثو او د صحابه کرامو د آثارو نه ثابت کړې شوې د استحباب حکم بدل کړې شی او د مسنحب لهینه او د مستحب لغیره تفصیل دې په کښې بیان کړې شی.

جواب. په قرون اولی او هغې ته د نزدې زمانې او د نن سبا او د ماضی قریب په زمانې کښې په درې وجوهو سره فرق دې

۱- په هغه زمانه کښې به ماشومان دومره وران نه وو لکه چې نن سبا دی
۲- د هغوی څارل او د مشرانو د اړخه په هغوی باندې اړ او نیول دومره سخت وو چې دومره نن سبا نه دی

۳- که چیرې چا به د چا ماشوم ورتلو یا به ئې ورته څه ووئیل نو د هغه مور پلار به نه خفه کیدل. بلکه په دې به خوشحاله کیدل. او د نن سبا وخت کښې په دې باندې مور پلار سخت خفه کیږي. **والاحکام بتغییر بتغییر الزمان.**

دا حکم د هغه ماشومانو په حقله دې چې د مویخ و او دس وغیره بمیز لرلې شی، چې ډیر زیات ماشومان وی نو د هغوی د مشرانو سړو په صف کښې ودرول مکروه دی، بلکه جمات ته د هغوی او سنل روانه دی. **ولله سبحانه وتعالى اعلم** ۲۷ دی الحجه ۱۴۲۰ هجری

چې امام قرائت شروع کړو نو مقتدی دې ثناء نه لولی

سوال که چیرې مقتدی د امام سره په تکبیر د تحریمی کښې سربیک نه سو، او د قراة د شروع کیدو نه وروستو سربیک سو، نو دې به ثناء لولی او که نه؟ په جهري او سری قراعت کښې څه فرق سه او که نه؟ بینوا سوچروا

الجواب باسم ملهم الصواب د قراعت شروع کیدو نه وروسته په مقتدی باندې چپ پاسي کیدل واجب دی. د دې وجې نه دې ثناء نه وائی، برابره خبره ده که امام په جهري سره تلاوت کوی او که سرا تلاوت کوی

قال الامام الکسائي رحمه الله: ولما قوله تعالى (واذا قرء القرآن فاستمعوا له وانصتوا لعلکم ترحمون) (الاعراف ۳) امر بالاستماع والانصات والاستماع وان لم یکن ممکن عند المغافاة بالقرآن والانصات ممکن فيجب بظاهر النص.

وعن أبي بن كعب رضي الله عنه انه لما نزلت هذه الآية تركوا القراءة خلف الامام واما هم فكان رسول الله ﷺ قال الظاهر كان بأمره وقال ﷺ في حديث مشهور: اما جعل الامام ليؤتم به فلا تختلفوا عليه فاذا كبر فكبروا واذا قرأ فأنصتوا. الحديث في امر بالسكوت عند قراءة الامام. (بدائع الصنائع ج. ١ ص ٥٨)

وقال الامام ابن الهمام رحمته الله: (قوله بالنص) يعنى قوله تعالى: (واذا قرأ القرآن فاستمعوا له وانصتوا) ولا نصات لا يخص الجهرية لانه عدم الكلام لكن قيل انه السكوت للاستماع لا مطلقاً وحاصل الاستدلال بالآية ان المطلوب امران: الاستماع والسكوت فيعمل بكل منهما والاول يخص الجهرية والثاني لا يخصه على اطلاقه فيجب السكوت عند القراءة مطلقاً. (فتح القدير ج. ١ ص ٣٨)

وقال العلامة الحصكفي رحمته الله: وقرأ كما كبر سبحانك اللهم (الى ان قال) الا اذا سرع الامام في القراءة فسواء كان مسبقاً او مدركاً سواء كان امامه يجهر بالقراءة او لا فإنه لا يأتي به لما في النهر عن الصغرى: ادرك الامام في القيام يثنى ما لم يبدأ بالقراءة قبل في المغافاة يثنى.

قال العلامة ابن عابدن رحمته الله: تحت قوله: لما في النهر: وهو (أي الغفلة في المغافاة) ضعيف لتعبير الصغرى عنه بقيل ووجهه انه اذا امتنع عن القراءة فيها لاولي ان يمتنع عن الغفلة (رد المحتار ج. ١ ص ٣٨) ليكن علامه شامى رحمته الله شارح د تنوير علامه حصكفي رحمته الله نه د مقتدى د پاره مطلقاً د ثناء د پربينود و ترجيح نقل كولو نه پس د نورو فقهاء كرامو رحمته الله نه په سرى مونخونو كښې د ثنا ونيلو ترجيح نقل كړې ده ، او خپل رجحان ېې همدې اړخ ته بنودلې دې .

وهذا فنه : واقول: ما ذكره المصنف جزمه به في الدرر وقال في المنح: وصحة في الصغير قول في المضمرات: وعليه الفتوى اه و مضى عليه في معية المصل والشارح في الخواص وشرح الملتقى واعتاره قاضيهان حيث قال: ولو ادرك الامام بعد ما اشتغل بالقراءة قال ابن الفضل: لا يثنى وقال غيره: يثنى و يلحق الفصل بان كان الامام يجهر لا يثنى وان كان يسر يثنى اه وهو مختار شيخ الاسلام عواهر زاد حقو عليه في الذميرة بما حاصله: ان الاستماع في غير حالة الجهر ليس بفرض بل يسر تعطى لقراءة القرآن لمكان سنة غير مقصودة لذاتها وعدم قراءة المؤتم في غير حالة الجهر لا لوجوب الانصات بل لانه قراءة الامام له قراءة هو اما الغناء فهو سنة مقصودة لذاتها وليس الغناء الامام ثناء المؤتم لها فاذا تركه يلزم ترك سنة مقصودة لذاتها للانصات الذي هو سنة تبعاً بخلاف تركه حالة الجهر اه فكان المعتمد ما مضى عليه المصنف فافهم. (رد المحتار ج. ١ ص ٣٨)

علامه شامی رحمته الله په منحة الخالق کښې هم، همدا تحقیق ذکر کړې دي، لیکن دا تحقیق د دې لاندې دلائلو خلاف دي

۱. دا قول د قرآن د نص ﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا﴾ او د نص د حدیث (اذا قرأ الامام فالصوتوا) نه خلاف دي، په دې کښې مطلقاً قراة د شروع کیدو نه وروسته د انصات حکم دي، د جهري او د سری په کښې څه فرق نه دې کړې شوې.

۲. که چېرې دا قول صحیح ومنلې شی نو په سری مونځونو کښې د مقتدی د پاره فاتحه وئیل په اولې طریقې سره مستحب کیدل پکار دی، او حال دا چې هغه منع دی نو ثناء وئیل په اولې طریقې سره منع کیدل پکار دی، چنانچه په خپله علامه شامی رحمه الله علیه دا خبره کړې ده:

ووجهه انه اذا امتنع عن القراءة فلأولى ان يمتنع عن الدعاء

د دې نه بغیر د فاتحې په حقله ډیر احادیث روایت کړې شوي دي، او ورسره داچې د ډیرو امامانو په نیزد قراة د فاتحې په مقتدی باندې هم فرض دي، د ځینو په نیزد مطلقاً فرض دي او د ځینو په نیزد په سری مونځونو کښې فرض دي، لهذا د احادیثو او د خروج عن الاختلاف په بناء باندې د فاتحې اهمیت د ثناء نه زیات دي.

لیکن په اصل حنفی مذهب کښې د ذکر کړې شوو نصوصو له کبله په سری مونځونو کښې هم انصات واجب دي او فاتحه وئیل مکروه دی، تر دې چې د سکوت په وخت کښې د لوستلو اجازت هم نشته دي

۳. د دې تحقیق بنیاد دا ګرځولې شوې دي چې په سری مونځونو کښې انصات سنت دي، او حال دا دي چې انصات واجب دي، چنانچه علامه رافعی رحمه الله علیه فرمائي:

(قوله عليه في الذخيرة مما حاصله الخ) خلاف المشهور فان المشهور ان السكوت في السرية والجمهورية واجب

لاسله. (التحرير المختار ج ۱ ص ۱۰)

حاصل د خبرې دا دي چې د علامه سرخسی، امام کاسانی، امام ابن همام او د علامه حصکفی رحمهم الله قول راجع دي چې مقتدی دي د قراة د شروع کیدو نه وروسته ثناء نه لولی، برابره خبره ده که سری قراة وی او که جهري قراة وی. او د احنافو د امامانو رحمهم الله چې په مسئلې د قراة خلف الامام کښې کوم قول د انصات د وجوب دي د هغې تقاضا همدا ده. والله سبحانه وتعالى اعلم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ضمیمه

المشکوة لمسئلة المحاذاة

- آیا د حرمینو امامان د ښخو د امامت نیت کوی او که نه؟
- د جمعی په موخ کښې د وړاندینو سنتو او په وترو کښې د مذهب د امامانو لحاظ نه کوی
- د نیت نه عدم نیت غوره دي

ضمیمه

المشکوة لمسئلة المحاذاة

سوال مسسو - د درمندر رساله المشکوة لمسئله المحاذاة، د لوستلو موقع راته تر لاسه سوه، په دې سله کښې مسو د ښخو د امامت د نیت په حقله دا لیکلی دی چې د حرمینو شریفینو امامان د ښخو د امامت نیت نه کوی مطلب نې دا شو چې دا خبره ښکاره ده چې زمونږ په نرد د ښخو د امامت سر ضروری دي بودې و چې نه د حرمینو شریفینو امامانو بسې د ښخو موخونه نه کېږي. مسو د شیخ عبدالعزیز بن باز فتوی د ژب په توگه نقل کړې ده چې د هغو - مذهب مطابق د ښخو د امامت نیت کول نه دي ندي

د دافص خیال مطابق خبره اسی ده چې د امامت سر به کول او د امامت نه ضروری کیدل دوه سلې سلې خبرې دي. د ذکر کړې سوي شیخ د فتوی به دا خبره خو معلومېږي چې د هغوی په نزد د ښخو د امامت نیت کول شرط نه لیکن دا ترینه بالکل نه ثابتېږي چې د حرمینو شریفینو امامان د ښخو د امامت نیت نه کوی

د یاد د یاد که مسو د حرم شریف د یو امام حواله ورکړې وې چې هغه د ښخو د امامت نیت حکم یا عند الضرر من یار د لیکلی وې چې د حرم شریف امامان د ښخو د امامت نیت نه کوی نو د دد مسو ووه سک د لاسه د دعوی او دلیل کښې څه مطابق به بڼه اخي مسسو د یمنی د لوستلو به سک سی د لاسه لوستی و چې معلوم به دی چې د لوستلو

ښځو د مونځونو نه څه کېږي؟ په عامه توګه ما د لویو لوبو بزرګانو زنانه هلته لیدلې دی چې د هغه ځای په امامانو پسې مونځونه کوي

او زموږ د شیخ پیر او مرشد حضرت شیخ الحدیث مولانا زکریا صاحب نور الله مرقده ښځو به د هغه ځای په امامانو پسې ښه په پابندۍ سره مونځ کولو او حضرت شیخ الحدیث رحمۃ اللہ علیہ هغوی چیرته هم نه وې منع کړې

دا فریښتنې زما هغه وخت ختمه شوه چې کله د حرم شریف امام شیخ محمد عبد الله بن السبیل دلته تشریف راوړو. یو کال شوې دې چې دوی لږه حکومت رئیس الانم جوړ کړې دې نو د دې وجې نه د حرم امامان په هره خبره کېښي د دوی سره مشوره کوي. د حرم شریف د امام د راتګ نه پس د هغوی نه د ښځو د امامت د نیت کولو په حقله اود هغوی په نيزد د نه شرط کیدو په حقله پوښتنه وکړې شوه نو دوی داسې او فرمائیل (دا خبره ده چې زموږ په نيزد د ښځو د امامت نیت ضروري ندې. لیکن موږ د نورو مذهبونو لحاظ ضرور کوو نو د دې وجې نه موږ د ښځو د امامت نیت ضروري کوو. او یواځې د ښځو نه بلکه د ماشومانو نیت هم کوو. زما نه بغیر د حرم شریف نور امامان هم همدغسې کوي.

تاسو نه دا طمع کوو چې تاسو به د دې مسئلې په حقله نور تحقیق هم وکړئ او د خپلې خبرې نه به رجوع وکړی. تاسو نه د خبر په دعاګانو کېښي د یاد لرلو یو د ادب درخواست دې. بیا نو توجروا **الجواب باسم ملهم الصواب** که تاسو د رسالې په آخره کېښي په عنوان «ازالة اشتباهات» مضمون تر آخره پورې به غور سره وګورئ نو کیدې شی چې ستاسو دا اشکال پاتې نه شی. زما په وړاندې نور هم په ډیر ګڼ شمیر واقعات مو خود دی چې دا حضرات په قصد سره د نورو مذهبونو مخالفت کوي. او که چېرې اوس د دوی د مخالفت نه کولو وخت راغلې وی. نو د جمعي د دویم اذان او د خطبې په منځ کېښي د څلورو رکعتو د سنتو مؤکدو د ادا کولو د پاره ترې نه لږ وخت اخلی. د ه ستاسو په امت باندې لوڼې احسان وی. د خطبې نه وړاندې د سنتو او په وترو کېښي د امامانو مذهبونو لحاظ ساتل پرې وکړئ او د الله په نيزد د اجر موندونکي او د خلقو مشګور شو. به دې سلسله کېښي تاسو موږ د خپل کوشش د تفصیل او د نتیجې نه خبروئ موږ به د دې نه ضمع یو. **شکر الله سبحانه**.

په آخره کېښي بیا زه ستاسو دې اړخ ته مخ رګرځوم چې د نیت کولو نه د نیت نه کول غوره دی. چې تفصیلی وجه نهې د ذکر کړې شوې رسالې په آخره کېښي لیکلې شوې ده.

دا مسئله هم متفق علیها ده چې به هر حال کېښي د ښځې مانځ به کور کسې افضل دې ولله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د فاسق امامت او اقتداء

- د فاسق امامت او د هغه اقتداء کول دواړه مکروه تحریمی دي.
- دا کراهیت په دوو شرطونو سره مشروط دي
- ۱- د فاسق امام په لرې کولو باندې قدرت نشی لرلې
- ۲- نزدې چیرته یو نیک امام نشی موندلې

(و ساله)

د فاسق امامت

سوال د فاسق امامت او اقتداء بالفاسق دواړه مکروه دي او که نه صرف امامت نهې مکروه دي؟ او په فاسق پسې مونځ کولو مکروه تحریمی دي که مکروه تنزیهی؟ که چیرې تحریمی وی نو راځرځول نهې واجب دی او که نه؟ په دې کښې دامام په لرې کولو باندې د قدرت لرونکی او د قدرت نه لرونکی په مینځ کښې فرق شته او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د فاسق د امامت او د اقتداء دواړو مسئلو په کراهت فقهاء کرامو رحمهم الله تصریح کړې ده. علامه عینی رحمهم الله د مجتبی او د مبسوط نه کراهیت بالمبتدع نقل کړې دي او د امامت په کراهیت کښې د مبتدع او د فاسق یو حکم دي.

کما مرح به ابن عابدین رحمهم الله وهذا لصله فهو كاللمبتدع تكره امامته بكل حال.

د دې نه همدا خبره په علم کښې راځی چې د مبتدع په شان د فاسق اقتداء هم مکروه ده، نو چې امامت کښې نهې کراهیت دي نو اقتداء به نهې د کراهیت نه څنګه خالی وی؟ او حال دا چې مقتدی دامام تابع وی

په لرې کولو باندې د قدرت لرونکی او د قدرت نه لرونکی په مینځ کښې فرق شته او که نه؟ په دې حقله د مبتدع د امتداء مطلقاً کراهیت نقل کړې شوې دي. د لرې کولو د قدرت لرونکی او د قدرت نه لرونکی په مینځ کښې څه فرق نه دي کړې شوي، د دې تقاضا دا ده چې په فاسق پسې د امتداء کولو کراهیت دي هم مطلقاً وی. فقهاء کرامو رحمهم الله د فاسق د امامت د کراهیت دا علت بیان کړې دي چې هغه د دین د احکامو اهنمام نه کوی نو دا خبره څه لرې نه ده چې کیدي شی هغه به

اودسه خلقو ته جمع ورکړی. د دې اقتضاء همدا ده چې د ده د اقتداء کراهت دې مطلقا وی. ځکه چې دا علت خو په هر حال کښې موجود دې

لیکن علامه شامی رحمته الله علیه په جمعه کښې د فاسق اقتداء مکروهه گرځولې ده په دې شرط چې د جمعي مونځ په ډیرو ځایونو کښې کیږي (ځکه چې په داسې حالت کښې په بل ځای کښې د نیک امام موندل ممکن دی) که چیرې د جمعي مونځ په نورو ځایونو کښې نه کیږي نو په فاسق پسې اقتداء کول مکروه ندی

د دې تقاضا خو دا ده چې په لرې کولو باندې قدرت نه لرونکې که چیرې نزدې څوک نیک امام نه مومی نو هغه د پاره دې هم په فاسق پسې اقتداء کول مکروهه نوی

علامه ظفر عثمانی رحمته الله علیه د حضرت عثمان او د نورو صحابه کرامو رضی الله عنهم د عمل نه استدلال کړې دې او فرمایلې ئې دی چې دا کراهیت مقید دې په لرې کولو د قدرت نه لرلو پورې او د فتنې د نه پیدا کیدو پورې (یعنی چې فتنه ترې نه پیدا کیږي) په لرې کولو د قدرت نه لرلو او د فتنې د پیدا کیدو په صورت کښې به دا کراهیت زائله شی

لهذا د علامه شامی او د علامه ظفر عثمانی رحمته الله علیه اقوالو ته چې وکتلې شی نو دا خبره ترې نه راوځي چې که د فاسق په لرې کولو څوک قدرت نه لري او نزدې څوک بل یو نیک امام هم نه شی موندلې نو د داسې سړی د پاره په فاسق پسې اقتداء کول مکروهه نه دی. کوم سړې چې د فاسق په لرې کولو قادر وی یا نزدې ورته بل یو نیک امام تر لاسه کیدې شی نو د هغه په فاسق پسې اقتداء کول مکروهه دی. د کراهیت په تنزیهی یا تحریمی کیدو کښې اختلاف دې. راجح قول دا دې چې دا کراهت مکروه تحریمی دی. لیکن بیا هم د دې راگرځول واجب نه دی ځکه چې په حدیث شریف کښې دی چې (صلوا خلف کل یروفاجر)

په دې زمانه کښې اکثر همداسې کیږي چې که په لرې کولو قدرت نه لرونکې د امام د لرې کولو خبره کوی نو فتنه ترې نه جوړیږي. دومره فتنه خو ترې نه نه جوړیږي چې قتل او وینې تویولو پورې خبره ورسپیږي. لیکن بیا هم جنگ جگړې. وهل ټکول. کنځل وغیره د کومې نه چې د جمات فضا بدبویه او گنده کیږي. همدا د کراهیت د زائله کیدو د پاره کافی کیدل پکار دی. او په خاص توگه دا چې د علامه ابن نجیم غوندې لویو فقهانو دا کراهیت کراهت تنزیهی ښودلې دې.

قال العلامة العيني رحمته الله علیه: والفاسق لانه لا يهتم لامر دينه فيرد فيه الناس وفيه تقليل الجماعة (الي ان قال) وما وجه الكراهية فلما قلنا ولهذا قال اصحابنا: لا ينبغي ان يقتدى بالفاسق الا في الجمعة لان في سائر الصلوات يجد اماما غيورا بخلاف الجمعة وكان ابن مسعود رضي الله عنه يصل خلف الوليد بن عقبة في صلوة الجمعة وسائر الصلوات وكان الوليد والما بالكوفة وكان فاسقا حتى صل بالناس يوما وهو سكران. كلنا في شرح الارشاد وفي

المحيط ولو صلى خلف الفاسق أو المبتدع يكون محرزاً ثواب الجماعة لقوله الله: صلوا خلف كل بدو وفاجر و ما لا يقال ثواب من صلى خلف تلقى ثم الفاسق إذا كان يؤمر وعجز القوم عن منعه تكلموا فيه قيل: يقتضى به فى صلوة الجمعة ولا يترك الجمعة بأمامته أما فى غيرها من المكتوبات فلا بأس بأن يتحول الى مسجد آخر ولا يصلى خلفه ولا يأثم بذلك وفى المجتنب والمبسوط: يكره الاقتداء بصاحب البدعة وفى شرح بكر: فاصل الجواب ان من كان من اهل قبلتنا ولم يعمل فى قوله حتى لم يحكم بكفره تجاوز الصلاة خلفه (النهاية: ج ٢ ص ٣٠٠)

(ومثله فى الهداية وفتح القدير ج ١ ص ٢٠٠)

قال العلامة المحقق فى **موجز الأصول**: ويكره تنزيها أمانة العبد (الى ان قال) وفاسق.

قال العلامة ابن عابد بن **موسى**: قوله وفاسق الخ... وفى المعراج: قال اصحابنا: لا ينمى ان يقتدى بالفاسق الا فى الجمعة لانه فى غيرها يجد اماماً غيره. قال فى الفتح: وعليه فيكره فى الجمعة اذا تعددت اقامتها فى المصر على قول محمد المقتضى به لانه يسبيل الى التحول... وأما الفاسق فقد عللوا كراهة تحرمة بأنه لا يهتم لامر دينه ويأمن فى تقديمه للجماعة تعظيماً له وقد وجب عليهم اهانتة شرعاً ولا يخفى انه اذا كان اعلم من غيره لا تزول العلة فإنه لا يؤمن ان يصلى بهم بغير طهارة فهو كالمبتدع تكره أمانته بكل حال بل مشى فى شرح المنية على ان كراهة تقديمه كراهة تحريمها ذكرنا قال: ولذا لم تجز الصلوة خلفه عند مالك ورواية عن احمد (ردالمحتار ج ٣ ص ٤٠٠)

عن معاذ بن جبل **رضي الله عنه** قال: قال رسول الله **ﷺ**: اطع كل امير وصل خلف كل امام ولا تسين احداً من اصحابي برواة الطبراني فى الكبير.

عن عبيد الله بن عدى بن الخيار انه دخل على عثمان بن عفان **رضي الله عنه** وهو محصور فقال: انتك امام عامة ونزل بك ما ترى ويصلى لنا امام فتنة وتخرج فقال: الصلوة احسن ما يعمل الناس فاذا احسن الناس فاحسن معهم واذا اساءوا فاجتنب اساءتهم. (اغرجه البخارى ج ١ ص ٣٠)

قال العلامة العثماني **موسى**: قوله عن معاذ بن جبل: قلنا: دلالة على الجزء الاول من قوله: وصل خلف كل امام ظاهر قولاً خلاف فى صفة الصلوة خلف الفاسق بين الاممة الاماروى عن مالك واحمد (كما فى رحمة الاممة ص ١٠) واما انها مكروهة فلا خلاف فى ذلك كما صرح به فى النبل (ج ٢ ص ٢٠) ودليل انكره هو حديثه فى: امامة وحديثه عند ابن عمر والمذكوران فى الباب السابق هو مقيدة بالقدرة على عزله عن الامامة وعدم

ترتب فتنة عليه كما سيأتى فى شرح الحديث الآتى فلا تعارضها أحاديث الباب فانها واردة فى الصلوة خلف
الامراء والمتفليين ولا يخفى ما فى عزلهم من الفتنة.

قوله: عن عبيد الله بن عدى... دلالة على صحة الصلوة خلف الفاسق من قول عثمان رضي الله عنه ظاهره قوله المراد
بأمام الفتنة هو كنانة بن بشر البلوى احد رؤوس المصريين فان سيف بن عمر روى حديث البابى كتاب
الفتوح من طريق اخرى عن الزهرى بسندة فقال فيه: دخلت على عثمان و هو محصور و كنانة يصلى
بالناس فقال: كيف ترى الحديث. كذا قال الحافظ فى الفتوح (ج ٣ ص ٣٠)

وفيه دليل على كراهة الصلوة خلفه ايضا لما فيه من قول عبيد الله بن عدى: (و نخرج) ولما فى رواية سيف بن
عمر من قول يوسف الانصارى: كره الناس الصلوة خلف الذين حاصروا عثمان ولكن عثمان رضي الله عنه انما حضهم على
الصلوة خلفهم لما علم من عجز القوم عن عزلهم وبذلك نزول الكراهة عن من يقتدى به (اعلام السان ج ٣ ص ٣٠)
قال العلامة ابن نجيم رحمته الله: فالحاصل انه يكره صلوات الله عليه ولا التقديم ويكره الاقتداء بهم كراهة تنزيهية (المخرج ج ٣ ص ٣٠)
وقال العلائى رحمته الله: (ويكره) تنزيها. (در المختار ج ١ ص ٣٠)

وقال العلامة الخوارزمي رحمته الله: قوله وان تقدموا جاز لمقوله صلوات الله عليه: صلوا خلف كل بر وفاجر... ووجه
الاستدلال بالحديث انه صلوات الله عليه جوز الاقتداء بكل بر وفاجر. كل واحد من هؤلاء المذكورين بعد كونه مسلما لا
يغلو اما ان كان برا او فاجرا فيصح الاقتداء بهم ولان الحديث دل على جواز الاقتداء بالفاسق مع الموجب
للتفسير و موجب التفسير موجود فى غير فيثبت الحكم فى الفاسق بالعبارة وفى غيره بالدلالة و قل مالك
رحمته الله: لا تجوز الصلوة خلف الفاسق لانه لما ظهرت منه الخيانة فى الامور الدينية فلا يؤمن فى اهم لامور.
ولكن نقول: ان عبد الله بن عمرو وانس بن مالك وغيرهما من الصعابة رضي الله عنهم وكذلك التابعون كانوا يصلون خلف
الحجاج صلوة الجمعة وغيرهما مع ان كان الفاسق اهل زمانيه. (الكفاية مع فتح القدير ج ١ ص ٣٠)

فى شرح الوقاية (فان امر عبدا و اعراى او فاسق او اعمى او مبتدع او ولد الزنا كرهه) (ج ١ ص ٣٠)

قال العلامة اللكنوى رحمته الله: قوله: كره الكراهة فى تقديم الفاسق تحريمية وكذا المبتدع. (عمدة الرعاية
حاشية شرح الوقاية ج ٣ ص ٣٠)

فى المراتى: ولذا كره امامة الفاسق العالم لعدم اهتمامه بالدين فتجب اهانتة شرعا فلا يحظر بتقديمه
للمجاعة و افاتعذر منه بمتعلق عنه الى غير مسجد للجمعة وغير ما وان لم يقدم الجمعة الا هو تصل معه.

وفي حاشية الطحاوي على الدرر: يجب امانته... تبع فيه الزيلي ومفاد كونه الكراهة في الفاسق تحرمة
(الطحاوي على المراتي: ص ۳۸)

قال العلامة الزيلي: والفاسق لانه لا يهتم لامر دينه ولان في تقديمه للإمامة تعظيماً وقد وجب عليهم
امانته شرعاً... وان تقدموا جاز لقوله **الطحاوي**: صلوا خلف كل بر وفاجر، والفاجر اذا تعدد مدحه يصل الجمة
خلفه مولى غير ما ينتقل الى مسجد آخر، وكان ابن عمر والنس يصليان الجمة خلف الحجاج (التبيين ج ۳، ص ۳۸)
خلاصه دا چې د فاسق امامت او اقتداء كول دواړه مكروه دي، د امامت كراهيت خو مطلقاً دې،
او د اقتداء كراهيت په كښې مشروط دې د لرې كولو د قدرت لرلو سره او د بل نيك امام د
موندلو سره، كه چيرې په لرې كولو باندې ټي قدرت نه وي او نژدې څوك نيك امام هم نه وي نو
بيا اقتداء مكروه نه ده.

د لرې كولو په قدرت لرلو او د نيك امام د موندلو په صورت كښې چې بيا كوم كراهيت دې نو
په دې كراهيت كښې اختلاف دې چې دا كراهيت تنزيهي دې او كه تحريمي دې، بعضي علماؤ لكه
علامه ابن نجيم او صاحب د درمختار دې ته كراهيت تنزيهي وئيلي دې او د نورو فقهاؤ **رحمهم الله** په
نيزد باندې كراهيت تحريمي دې او همدا راجح قول دې، خو په هر حال كښې د مونځ راگرځول
واجب نه دي. ځكه چې په فاسق پسې مونځ كول د دې حديث (صلوا خلف كل بر وفاجر) د وجې نه د
دې قاعدې (كل صلوة ادب مع الكراهة التعرعية اعادها) نه مستثنى دي. احسن الفتاوى (اردو، ج
۱، ص ۲۶۱) كښې په فاسق پسې مونځ كول مكروه ليكلي شوي دي. په دې كښې همدا شرط
ليكلي شوي دي چې په لرې كولو باندې قادر وي يا بل يو نيك امام موندلې شي لكه چې د ج
۱، ص ۲۶۰، نه څنگه معلومېږي. ولله سبحانه وتعالى اعلم ۲۴ رجب ۱۴۲۱ هجري

باب دې په بیان د مفسداتو د مونځ او د مکروهاتو د مونځ کښې

د نابالغه هلک فتحه قبول

سوال که په فرض مونځ یا په تراویحو کښې نابالغ ماشوم فتحه ورکړی او امام نې قبوله کړی نو د دې مونځ څه حکم دی؟ دا به فاسد شی او که نه؟ بیا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب قال الشمس العلماء العلامة ابن نجيم رحمته الله وفتح المراهق كالبالغ (المهر ج، ص ۳۰) ومثله في حاشية الطحطاوي على المراقي ص ۳۰ وفي الهدية ج، ص ۳۰.

د دې د مخالف مفهوم نه دا خبره په علم کښې راځي چې د دولسو کالو نه د کم عمر ماشوم فتحه قبول مفسد دی لیکن علامه شلبي رحمته الله په غایه کښې نقل کړې دی چې:

وفتح المراهق كالبالغ وعن عبد الله وفتح الصغار ذكره في مختصر البحر (حاشية الشلبي) بها مش الزيلعي ج، ص ۳۰. وقال العلامة ابن عابدین رحمته الله في باب الاغان (قوله: صبي مراهق) المراد به العاقل وان لم يراهق كما هو ظاهر البحر وغيره (رد المحتار ج، ص ۳۰).

د دې نه معلومه شوه چې په فتح المراهق کښې هم د مراهق نه عاقل مراد دی، او اصول هم د دې تقاضا کوي چې د اووه ۷ کالو ماشوم چې کله تمیز کولې شی او عاقل وی نو د هغه فتح هم صحیح کیدل پکار دی. ولله سبحانه وتعال اعلم ۱۸ رجب ۱۴۰۱ هجری

وینسته یوځای کول او تړل او مونځ ورسره کول

سوال وینسته را یوځای کول او هغې نه یوه کوڅې جوړول او له هغې ورسره مونځ کول چې د فقهي ټولو کتابونو ورته مکروه وئیلې دی. دا کراهت یوځای د سرو د پاره دې او که نه د ښځو د پاره هم دې؟ ډیرو د علم د خاوندانو نه مو دا آوریډلې دی چې دا کراهیت د دواړو د پاره عام دې. ځکه چې د فقهي په کتابونو کښې دا حکم مطلقا ذکر کړې شوې دې، د ښځو استثناء په کښې چیرته ذکر کړې شوې نده، او بعضې حضرات دا د سرو سره خاص کوي ستاسو خیال د دې مسئلې په حقله څه دي؟ بیا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب زما په نیزد دویمه رایه صحیح ده، د لاندینو دلیلونو نه د دې مرسته کیدی.

۱. د کوم حدیث په حوالې سره چې دا مسئله د فقهي په کتابونو کښې ذکر کړې شوې ده په

هغه کښې يواځې د سرو ذکر دې

عن امر سلمة رضي الله عنه ان النبي ﷺ صلى على ان يصل الرجل وراسه معقوف يدواه الطيراني في الكعبه ورجاله الصريح. (مجمع الزوائد ج ۳ ص ۳۷)

۲- د ويښتو دکوڅۍ ترل د سرو د عام شکل نه خلاف دی. لهذا د دوی دپاره داسې شکل جوړول او دې سره مونځ کول مکروه دی. د دې په خلاف که وکتلې شی نو په ښځو کښې دا هیئت معروف دي. لهذا د هغوی دپاره په دې کښې د کراهیت څه وجه نشته.

۳- دا صورت جوړول د ښځو دپاره ذریعه د ستر ده. په دې کښې د ويښتو د خلاصیدلو او د ښکاره کیدلو څه امکان نشته. ځکه چې په خلاصو ويښتو کښې د ويښتو رازوړندیدل او ښکاره کیدل او دې سره د مونځ فاسدیدل څه لرې خبره نه ده.

۴- په جنتی کالی کښې د هغه ټولو مکروهاتو د مونځ په تفصیل سره بیان شته کوم چې د فقهې په کتابونو کښې ذکر شوی دی. په دې کښې د ويښتو د راټولولو بیان نشته او دا د کراهیت نشتوالې په سرو پورې د دې (کراهیت) د خاص کیدو قوی قرینه او دلیل دي.

۵- اعلاء السنن ج ۵ ص ۱۱۳. شامیه ج ۱ ص ۴۳۱. عالمگیری ج ۱ ص ۱۰۲. کبیری ۳۴۲. حاشیه شرح وقایه کښې د دې تفسیر دارنگه کړې شوې دي.

عقص الشعر ای بتطفر به حول الراس كعقد النساء.

د لفظ (كعقد النساء) نه دا ښکاره معلومیږي چې دا حکم یواځې د سړیو دپاره دي، او که نه نو تعریف الشی بالشی به لازم شی. وللا قائل به احد.

په دې مسئله کښې زما خیال د شروع نه همدا وو. وروسته مې چې کله کوشش وکړو نو د حضرت مولانا ظفر احمد عثمانی رحمته الله فتوی مې هم د دې مطابق وموندله هغه فتوی دلته نقل کولې شی قال فی البدیء باب المکروهات: وعقص شعرة اذ قال الشافعی ای شعرة وفعله المراد به ان یعمله هاتمه ویشده بصیغ او یلف ذواته حول راسه کما یفعله النساء فی بعض الاوقاعه او یجمع الشعر کله من قبل القفا ویشده یخط او عرفه قو جمیع فک مکروه ولما روی الطبرانی انه ﷺ فی ان یصل الرجل وراسه معقوف ا.ه. (ج ۱ ص ۳۰). وی لیل الاطوار عن العرائی: وهو مختص بالرجال دون النساء لان شعرهن عورة یجب ستره فی

الصلوة لافان لفتنه عما استرسل وتعدو ستره فتبطل صلوها ا.ه. (ج ۲ ص ۳۰)

قلت: وقول العرائی لا تلها قواعدا بل هی توید هان شعر النساء عور لاعددا ایضا.

پس درین مسئله هم قول زید نزد ما صحیح است نه قول عمرو. والله اعلم. (امداد الاحکام ج

ص ۵۵۷) والحمد لله على هذا الوفاق.

خبرداري د ښځو د ويښتو د تړلو د جواز کوم حکم چې ليکلې شوې دې دا د خټ په گډې باندې د ويښتو د راټولولو په حقله دې د سرد پاسه د قب په شان ويښته راټولول او تړل د ښځو د پاره هم روا ندی. د دې تفصيل په احسن الفتاوى «أردو» ج ۴، ص ۷۴ کښې دې. ولله سحانه و تعالی اعلم

۶ ذی الحجه ۱۴۰۳ هجري

مونځ کوونکې چې په څومره اوچت ځای باندې وی

نو مخې ته ئې تیریدل روا دی؟

سوال مونځ کوونکې که په اوچت ځای ولاړ وی نو د هغه مخې ته تیریدل روا دی او که نه؟ او بلکه دا چې د اوچتوالي اندازه به څومره وی؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: چې د دواړو مونځ کوونکې او تیریدونکې تر مینځ په لیمو یا په اکثر و اندامونو کښې یو تر بله مخامختیا راځي نو روا ندی او که داسې نه وی نو روا دی.

قال العلامة ابن عابدین رحمته الله: (قوله: بعض اعضاء البار الخ) قال في شرح المنية: لا يخفى ان لهس المراد محاذاة اعضاء البار جميع اعضاء المصلين فان لا يتأتى الا اذا تمد مكان المرور مكان الصلوة في العلو والتسفل بل بعض الاعضاء بعضها هو يصدق على محاذاة راس البار قديمي المصلين اه لكن في القهستاني: ومحاذاة الاعضاء للاعضاء يستوي فيه جميع اعضاء البار هو الصحيح. كما في التتمة واعضاء المصلين كلها. كما قاله بعضهم. او اكثرها. كما قال اخرهم. كما في الكرماني وفيه اشعار بأنه لو حاذى اقلها او نصفها لم يكره في الزاد انه يكره اذا حاذى نصفه الاسفل النصف الاعلى من المصل. كما اذا كان البار على الفرس او تعامل. (رد المحتار ج ۱، ص ۳۷)

د ښځو په مونځ باندې د بناء کولو حکم

سوال که د ښځې د مونځ په دوران کښې اودس مات شي نو آیا د اودس کولو نه پس هغه په خپل مونځ باندې بناء کولې شي او که نشي کولې؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب: راجع قول دا دې چې بنا نشي کولې، او که په اودس که د څنگلو د ښکاره کولو نه بغير د پاسه پرې اوبه و اړوی نو بیا بنا کولې شي. خو په دې شرط چې په لاسونو باندې ئې دومره پسه (ډبله) جامه وی چې په لمديدو باندې هم دهغې نه د بدن رنگ نه ښکاره کېږي

قال العلامة المحقق رحمته الله في صور عدم جواز البناء: او کشف عورت ته في الاسنهاء والمرافق اعها للوضوء

إذا لم يضطر له فلو اضطر لم يفسد.

وقال العلامة ابن عابدین رحمته: (قوله إذا لم يضطر الخ) قال في الحاشية قال الامام ابو علي النسفي: ان لم يجد هذا من ذلك لم يفسد صلوته والا بان يمكن من الاستنجاء وغسل النجاسة تحف القميص فسد عضو كذا المراد لها ان تكشف عورتها واعضاءها في الوضوء إذا لم يجد هذا من ذلك وقال بعضهم: إذا كشف عورته في الوضوء لا يبدى وكذا المراد هو الصحيح هو الاول لان جواز المناء للمراقة منصوص عليه مع انها تكشف عورتها في الوضوء ظاهر اما قال نوح أفندي: وصحيح الزيلي العالي والاعتماد على تصحيح قاضي خان اولي ولهذا الاحتارة المصنف يعني صاحب الدرر اهلكن في الفتح عن الزيلي: ان الفساد مطلقا ظاهر المذهب. (ردالمحتار ج ۳ ص ۳) به پورتنو عبارتونو کنبی د امام قاضیخان رحمته او د امام زیلعی رحمته تر مینخه د تصحیح به حقله اختلاف ذکر کری شوې دي. د اختلاف فی التصحیح به صورت کنبی د علامه ابن عابدین رحمته تحقیق دا دي

اذا كان احدهما ظاهر الرواية فمقدم على الآخر قال في المهر من كتاب الرضا ع: الفتوى اذا اختلف كل الترجيح لظاهر الرواية وفيه من باب المعروف: اذا اختلف التصحيح وجب الفحص عن ظاهر الرواية والرجوع اليه. (رسائل ابن عابدین ج ۲ ص ۲۰)

د امام زيلعی رحمته تصحيح د مذهب د ظاهر مطابق ده لهذا هماغه راجحه ده ولله سبحانه وتعالى اعلم
۲۱ رجب ۱۴۱۰ هجري

که په قرآن مجید کنبی یې وکتل او فتحه ئې ورکړه او امام فتحه قبوله کړه نو د ټولو مونځ فاسد شو

سوال دلته د حنفی مسلک د دوو علماؤ په مینځ کنبی په یو مسئله کنبی اختلاف دي د دواړو نظرونه د دلائلو سره ستاسو په خدمت کنبی لیکم تاسو دا وگورئ او فیصله وکړئ چې د چا قول صحیح دي؟ مسئله دا ده چې که مقتدی په قرآن کنبی وگوري او فتحه ورکړی نو دا صحیح دی او که نه؟ که امام فتحه قبوله کړه نو مونځ به یې فاسد یږي او که نه؟

یو عالم وائی چې فتحه ورکول صحیح دی او د دي په قبلولو سره مونځ نه فاسد یږي، دي په استدلال کنبی دوه روایتونه وړاندې کوي

۱- کاندۀ عاتقۀ فی الثانی و ما عدها ذکوان من المصحف

۲- وکان الس رحمته یصل وغلامه خلفه مسئله المصحف واذا تعالی ایا یفتح علیه

دويم عالم وائی چې د احنافو په نيزد به مونځ فاسد شی او په استدلال کښې لاندینی دلائل وړاندې کوی

(۱) اثر عمر رضی الله عنه: امرجه ابن ابی حواد عن ابن عباس رضی الله عنه بانا امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه ان یوم الناس فی المصحف. قال العلامة العثماني رحمته الله معزاً إلى المهر: فان الاصل كون الیهی يقتضی الفساد اه (اعلام السنن: ج ۴ ص ۳) وقال ایضاً: قال العلامة ابن عابدین رحمته الله فی حاشیة المهر: انه لا بد من تعلیم عدم الفساد فی الحافظ بل ینکون من غیر حمل. (اعلام السنن ج ۴ ص ۳)

ذکر کړې شوی مقتدی حافظ نه دې او هغه قرآن را اخلی او فتحه ورکوی، دا فتحه له خارج څخه ده، لهذا مونځ په دې سره فاسد کیږي.

(۲) عن جابر عن عامر رضی الله عنه قال: لا یوم فی المصحف (مصنف ابن ابی شیبة: ج ۳ ص ۳)

(۳) وفي حاشیة الهدایة: ولو حمل وقلب الاوراق وقرأ فلا كلام فيه بل هو مفسد اتفاقاً وانما الكلام فيها

اذا نظر الى المصحف ثم قرأ وان عمل قليل (هدایة ج ۳ ص ۳)

(۴) حضرت مفتی محمد کفایت الله رحمته الله لیکلې دی چې د امام ابو حنیفه رحمته الله په نيزد که چیرې امام قرآن ته گوري او هغه لوی نومونځ فاسد یږي او د صاحبینو رحمته الله په نيزد ده مونځ صحیح دې. که چیرې هغه سرې حنفی وی نو د هغه عمل صحیح ندې او که حنفی نه وی نو د هغه سره دې کار نه لري. (کفایت المفتی ج ۳، ص ۴۵۴)

(۵) قال العلامة ابن عابدین رحمته الله کانه تلقن من المصحف فصار کما اذا تلقن من غوره (ردالمحتار

بحواله احسن الفتاوى ج ۳ ص ۳)

دواړه علماء په خپله خپله خبره باندې نور دلائل هم وړاندې کوي تاسو ته دا درخواست دې چې مونږ ته د خپل تحقیق نه فائده را ورسوي. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: دا د خارج نه تلقین دې او ورسره کثیر عمل هم دې، د دې وجې نه د مقتدی مونځ فاسد یږي، او که امام فتحه قبوله کړه نو د هغه مونځ به هم فاسد شی

قال العلامة ابن عابدین رحمته الله: (قوله: الا اذا سمعه الموتى الخ) فی المهر عن القمية: ولو سمعه المؤمنین ليس فی الصلوة ففتح به علی امامه بمحب ای تمطل صلوة الكل لان العلقین من عارج اهدوا قرأتی الیه وجهه ان الموتى لما تلقین عارج بمطل صلوة فماذا فتح علی امامه واخله منه بمطل صلوة (ردالمحتار ج ۳ ص ۳)

د دې نه علاوه دویم عالم چې کوم دلیلونه وړاندې کړي دی هغه هم د مونځ په فساد کښې نصوص دی. رومی عالم چې کوم دوه دلائل وړاندې کړي دی په هغې کښې او د فساد په دلائلو

کنبی د تطبیق او د ترجیح دواړه طریقې اختیارولې شی

تعلیق ۱- د ذکوان د روایت مطابق د مونخ صحیح کیدل به په دې باندې حمل کړې شی چې هغوی به د مونخ د شروع کیدو نه وړاندې قرآن مجید وکتلو او یاد به ئې کړو بیا به ئې په مونخ کنبې همداسې بې کتلو وئیلو.

۲- د دوو شفعو په مینځ کنبې به ئې دومره قدر قرآن وکتلو او یاد به ئې کړو خومره به ئې چې په دوو رکعتو کنبې وئیل غوښتل، راوی دا وکتل چې په مونخ کنبې قرائت د قرآن د مصحف نه کوی، نو د دې وجې نه ئې همدغسې نقل کړو، د انس رضی الله عنه په روایت کنبې (فتح علیه) هم په دې باندې حمل دې چې غلام به ورته د دوو شفعو په مینځ کنبې غلطی ښودله

۳- د (کان یقرا من المصحف) مطلب دا دې چې په تراویحو کنبې به ئې پوره قرآن نه لوستلو د قرآن بعضې حصه به یی لوستله، د دې نه مقصد دا بیانول دی چې په تراویحو کنبې پوره قرآن لوستل فرض نه دی.

۴- د (کان یقرا من المصحف) مطلب دا دې چې په مونخ کنبې به ئې پوره سورت نه لوستلو، بیلو بیلو ځایونو نه به یی آیتونه لوستل، لکه څه رنگه چې په مونخ کنبې پوره سورت لوستل او د بیلو بیلو ځایونو نه د مختلفو رکوع گانو لوستل دواړه صورتونه د قاریانو معمول دی

توجیه: ۱- چې په قول او فعل کنبې تعارض وی نو ترجیح قول لره وی

۲- چې په حرمت او اباحت کنبې تعارض وی نو ترجیح حرمت لره وی.

۳- د حضرت عمر رضی الله عنه په قول کنبې څه احتمال نشته، او د عائشې رضی الله عنها او د انس رضی الله عنه په فعل کنبې

څو څو احتمالات دی، که امر.

۴- د حضرت عمر رضی الله عنه قول د یو حدیث سره هم معارض نه دې، او د عائشې رضی الله عنها او د انس رضی الله عنه د

فعل سره معارض دوه حدیثه موجود دی، کهاسیاق فی عباراته.

۵- د دې دواړو عمل د صحابه کرام رضی الله عنهم د توارث خلاف دې

قال الحافظ العینی رحمته الله: قلنا: اثر ذکوان صحیح فهو محمول علی انه کان یقرا من المصحف قبل شروعه فی

الصلوة لای یخلفه ویعتلن منه ثم یقوم فیصلی وقل: ما دل فانه کان یفعل بین کل شفعین فی حفظ مقدار

ما یقرا من الركعتین فظن الراوی انه کان یقران المصحف لنقل ما ظن لویید ما ذکرناه ان القراءة من

المصحف مکروهة ولا یظن بعائفة رضی الله عنها انها کانت ترضی بالمکروهة تصلى خلف من یصلی بصلوة

مکروهة. (المباہة ج، ص ۵۰)

وقال شيخ الحديث محمد بن كزيب رحمته الله: قالت عبيد بن نضر عمر رحمته الله مقدم على فعل عائشة رضي الله عنها باعتبار الرجل والمرأة باعتبار القول والفعل وباعتبار النهي والاباحة. حل أنها فعلها رضي الله عنها ليس بنص في ذلك لما فيه من الاحتمالات الاتية ويمكن عدي أن يستدل ايضا لا ما أماني حنيفة رضي الله عنه على القائلين بالجواز عما في أبي داود في حديث المسيء: فاقم ثم كبر فان كان معك قرآن فاقرأه والا فاحمد لله عز وجل وكبرة الحديث فان كان القراءة بالنظر فهلا امر به عليه السلام اذا لم يكن معه القرآن وفيه ايضا عن عبد الله بن أبي أوفى رضي الله عنه قال: جاء رجل الى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: اني لا استطيع ان اخذ من القرآن شيئا فعلمني ما يهزئي منه فقال: قل: سبحان الله الحديث فهو اوضح منه لفظ الترغيب في هذه القصة: قال: يا رسول الله! قد عاجت فلم استطعه الحديث فحلوه ايضا هؤلاء على القراءة في الصلوة بخلاف الحنفية فهلا امره عليه السلام بالقراءة بالنظر وقد عاج القران فهل لم يمكن له القراءة بالنظر بعد المعالجة ايضا واما الزائدة عائشة رضي الله عنها فاع ما تقدم من ترجيح أثر عمر رضي الله عنه عليه ليس بنص في الباب لما فيه من الاحتمالات قال السرخسي رحمته الله في مبسوط: ليس المراد بحديث ذكوان انه كان يقرأ من المصحف في الصلوة: انما المراد بيان حاله انه كان لا يقرأ جميع القران عن ظهر القلب والمقصود ببيان ان قراءة جميع القران في قيام رمضان ليس بفرض اهو معناه انه كان يقرأ بعض القران لا كله ويحتمل ايضا ان يكون المعنى: كان يقرأ من القران اي الايات منه لا سورة كائنه في ركعة. كما ان هذين الطريقين معروفان عند القراء فبعضهم يقرأون في كل ركعة سورة قصيرة وبعضهم الركوعات المتفرقة ويحتمل ايضا ان يكون المعنى ان كان ينظر في المصحف بعد التروية اذا تعابا عليه ثم يقرأها بعد ذلك في الصلوة فهذا الطريق ايضا معروفة فان الحفاظ الذين لم يكن عندهم من يفتح عليهم اذا رجع عليهم يسلمون فينظرون المصحف وهذه الطريق كلها معروفة بين الحفاظ وحل كل منها يطلق القراءة والاسماع من المصحف (الى ان قال) و اجاب عنه في القيس بأنه مخالف للتواتر قطعاً. (لامع الدار ج ٢ ص ٣٣)

آثار الصحابة والتابعين

١ - عن سليمان بن مغفلة المكي انه مر على رجل يوم قوما في المصحف فصر به رجله

٢ - عن أبي عبد الرحمن انه كرقان يوم في المصحف

٣ - عن ابراهيم انه كرقان يوم الرجل في المصحف كراهة ان يتشبهوا بأهل الكعب

٤ - عن ابراهيم قال: كانوا يكرهون ان يوم الرجل وهو يقرأ في المصحف

- ٥- عن جاهدان كان يكره ان يؤمر الرجل في المصنف
 - ٦- عن سعيد بن المسيب قال: اذا كان معك من يقرأ رددت ولم يؤمر في المصنف
 - ٧- عن الحسن انه كرهه وقال: هكذا تفعل النصارى
 - ٨- عن حماد وقتاد في رجل يؤمر في رمضان في المصنف فكرهه
 - ٩- عن عامر قال لا يؤمر في المصنف (مصنف ابن أبي شيبة ج ١ ص ٣٨) ولله سبحانه وتعالى اعلم
- ٢٨ جمادى الثانية ١٤١٤ هجرى

د زلزلي له كبله مونخ ماتول

سوال په جمات كښې كه د جمعې په دوران كښې زلزله راشي يا څوك ځان له په كور يا په جمات كښې مونخ كړي او زلزله راشي، نو آيا امام له او ځان له مونخ كوونكي لره مونخ ماتول او د جمات يا كور نه وتل روا دي او كه نه مونخ به سر ته رسوي؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب. كه د آباء دى د غورځيدو ويره وي نو مونخ ماتول روا بلكه واجب دي

قال العلامة المحصن رحمته الله: ويجب القطع لنحو انحاء غريق او حريق.

وقال العلامة ابن عابد بن رحمته الله: تحس قولة ويجب القطع الخ: (تعبة) نقل عن خط صاحب البحر على هامشه: ان القطع يكون بجراما ومباحا ومستحبا وواجبا فالحرمان لغير عذر والمباح اذا خاف فوت مال والمستحب القطع للاكمال والواجب لاهياء النفس. (رد المحتار ج ٢ ص ٣٨) ولله سبحانه وتعالى اعلم

١١ صفر ١٤١٨ هجرى

د مونخ كوونكى مخې ته تيريدونكو لره منع كول

سوال كه څوك مونخ كړي او د هغه مخې ته څوك تيريږي نو مونخ كوونكى ته څه كول پكار دي؟ تيريدونكي په لاس سره منع كول پكار دي او كه نه؟ ځينې حضرات يو حديث بيانوي فليقاتله. د دې نه معلومېږي چې د هغه سره قتال كول پكار دي، اكر كه هغه قتل شي. بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب. په زوره آواز سره دې تسبيح وه وائي يا كه د سري قرائت په مونخ كښې وي نو د يو آيت نه دې كمه حصه په جهر سره تلاوت كړي او كه د جهري قرآه مونخ كښې وي نو د عام جهر نه دې لږ زيات په جهر سره تلاوت وكړي يا دې د لاس په اشارې سره حصار كړي. ليكن نه حصارول او خپل مونخ كښې مشغوله او سيدل غوره دي، كوم حديث چې ذكر كړې شوې دې هغه منسوخ دي

قال العلامة المحقق ^{رحمته} (ویدفعه) مور غصه فتركه الفضل بدائع. قال المأقاني: فلو حربه لما تلاه في عليه عبدالشافي ^{رحمته} خلافا لما عاين ما يفهم من كتب (التسبيح) او جهر قراءة (واشاره) بولايز ادع عليه عددا. وقال العلامة ابن عابدين ^{رحمته}: (قوله خلافا لدا الخ) اي ان المفهوم من كتب مذهبنا ان ما يقوله الشافي خلاف قولنا فانهم مرحوا في كتبنا بانه رخصة والعزيمة عدم التعرض له فحيث كان رخصة يتقيد بمصنف السلامة فاذا لم يصرح به بل قوله ولا يزدل الاشارة لمرح في ان الرخصة هي الاشارة لقوان المقابلة غير مأخوذ بها اصلا واما الامر بها في حديث فليقل له فانه شيطان فهو منسوخ لما في الزيلعي عن المرحسي ان الامر بها محمول على الابتداء حين كان العمل في الصلوة معها اها اذا كان المقابلة غير مأخوذ بها عددا كان فعله جناية يلزم موجبا من دية او لود فانهم ^{رحمته} (رد المحتار ج ٣ ص ٣٣) بوليه سبحانه وتعالى اعلم. غره صفر ١٤١٩ هجري

پړله پسې د دريو حرکاتو په مفسد کېدو باندې د اشکال جواب

سوال تاسو په احسن الفتاوى (اردو، ج ٢، ص ٤١٦ او ٤١٧) کې ليکلى دى چې درې ځل د سبحان الله وتيلو د وخت په اندازه کېنې درې ځله د ضرورت د پاره څار گړول هم مفسد دى. حال دا چې د گنګو مې صاحب ^{رحمته} په تقرير د جامع الترمذى الکوکب الدرې کېنې دى چې د دريو حرکاتو د مونځ د پاره مفسد کيدل په عامه توگه مشهور دى ليکن د دې څه ثبوت نشه د الکوکب الدرې عبارت دادې

لما فيه اشتغال عما هو غير الصلوة فان كان لاصلاحها فاتا و لابقاء حقوعها و عضوعها لا يكون له فيه كراهة وان كان غير ذلك فلا يخلو عن كراهة واما ما اشتهر به من كون المحرك كلف الغلابة او الفعل بطلان يديه مفسدا للصلوة فليس بهى اذير كما لا يمكن انكاره و قد مر من الروايات بعد (الکوکب الدرې: ج ٢، ص ٣٥٠)

ستاسو په خدمت کېنې دا درخواست دې چې په دې باندې غور وکړئ او د خپلې لوړې راتې نه مونږ مستفيد کړئ. بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د قليل او كثير عمل تر مينځه د فرق کولو په حقله د فقهاؤ ^{رحمته} مختلف قولونه دى. د ټولو نه راجع دادې چې کتونکى ته په سرسرى نظر سره دا معلومه شى چې دا سرې په مونځ کېنې ندي. د پړله پسې دريو حرکاتو مونځ لره د مفسد کيدلو قول هم د همدې مطابق دى. په ډيرو مسائلو کېنې په اصل مذهب کېنې د راي د مبتلى به ريعنى د هغه چا راي چې څوک په دې مسئله کېنې واقع شوې وي اعتبار وي. ليکن په دې کېنې د نظرونو اختلاف وي. د کومې نه چې وهم نرفى کوى او فيصله کول گران وي. د دې وجې نه فقهاء ^{رحمته} د مسئلې بنياد په راي د مبتلى به باندې د ايښودو په ځاى د وهم د لرې کولو او د فيصلې د آسانتيا د پاره

د بوي معدلي اندازې په ذريعه د دې حد مقرر كړى دې او د دې ډير مثالونه دى
۱- د هرو او بوي اندازې نده معلومه، بلكه په اصل مذهب كېنې د راي د مبتلي به اعتبار دې.
نيكن په دې كېنې د آراؤ اختلاف كيدي شي. وهى سړى ته نهر هم لږ معلومېږي او د غليظ
طبيعت مالک ته لږې اوبو هم ډير ښكاري. د دې وجې نه فقهاؤ رحمهم الله د دې اختلاف نه د بچ كيدلو د
پاره د لس په لس قول كړې دې، حال دا چې دا د اصل مذهب نه خلاف خبره ده.

۲- شرعى سفر په اصل مذهب كېنې درې مرحلې دى. ليكن په دې كېنې د لارې، د
سوريډونكى، د سورلي او د موسم د اختلاف په وجه اختلاف راځي، د دې وجې نه فقهاء كرامو
رحمهم الله د دې حد په ميلونو سره مقرر كړو. اگرچه په دې كېنې هم اختلاف دې، خو دا اختلاف په يو
قول كېنې رابند دې، كه دا حد نوې مقرر كړې شوې نو بيا به د اختلاف صورتونه غير محدود وو.

همدغه رنگه په دې مسئله كېنې چې په كومه مسئله باندې بحث شروع دې، ارجح قول دا دې
چې په سر سړى نظر سره كتونكى ته دا غالب گمان راشي چې دا سړې مونځ نه كوي يعنى د مونځ
نه بهر دې نو داسې عمل مفسد د مونځ دې. خو ممكنه ده چې د يو كتونكى په نظر كېنې يو عمل
كثير وي او د بل په نظر كېنې هغه عمل كثير نه وي. دغه شان په خپله د مونځ گزارو په رائي كېنې
هم اختلاف كيدي شي. د ځينو په خيال كېنې ډير زيات عمل هم قليل وي لكه چې نن صبا د عربو
څنگه حال دې، او د ځينو وهى طبيعت لرونكو په خيال لږ شان عمل هم كثير وي. يو مولوى
صاحب رانه د مسئلې پوښتنه وكړه چې د خارښ د وجې نه مې يو ځل لاس اوچت كړو نو دې سره
خو مې مونځ فاسد نه شو؟

هر څنگه حال چې وي خو د طبيعتونو د اختلاف، د زماني او د مكان د اختلاف په وجه به په دې
كېنې ډير سخت اختلاف وي، د دې وجې نه د دې هم يو حد مقرر كړې شو او پرله پسې درې
حركتونه د مونځ د پاره مفسد وگرځولې شو، د كثير عمل په تعريف كېنې راجح قول دا دې چې په
سر سړى نظر سره كتونكي ده لره د مونځ نه خارج وگنې، پرله پسې درې حركتونه د دې سره نژدې
نژدې وموندلى شو نو ځكه دا (د درې حركاتو) قول اختيار كړې شو، د صحيح طبيعت خاوند به هم
دا گنې چې دې په مونځ كېنې نډې داخل شوې. **والله سبحانه وتعالى اعلم** ٤ جمادى الثانية ١٤٢٠ هجرى

په يو حركت باندې د مونځ د راگرځولو په وجوب باندې د اشكال جواب

سوال تاسو په احسن الفتاوى (اردو) ج ٣، ص ٤١٦ كېنې ليكلي دى چې بغير د ضرورت نه يو
ځل هم گډول مكروه تحریمى دى او د مونځ راگرځول واجب دى. ځينى علماء د ځينو فقهاؤ رحمهم الله
قولونو حواله وركوي او دا وائي چې څنگه ښكاره دى چې دا كراهت د مونځ په بنيادى اركانو
كېنې نډې نو د دې وجې نه مونځ راگرځول واجب ندى. په دې حقله د خپل خيال او تحقيق نه مونځ

خبر کړئ او مونږ ته د شکرېې موقع را کړئ. بېنوا تو جوړوا

الجواب باسم ملهم الصواب د فقهاء کرامو رحمهم الله د لیکنو دوه قسمونه دی. یو دا چې د نفس مسئلې تحقیق ئې مقصود وی. دویم دا چې د یو اشکال د حل کولو د پاره د عامې کلیې خلاف د بحث په توگه یوه خبره ذکر کړی.

په دې صورت کښې د کلیې خلاف صرف د اشکال د حل کولو د پاره د بحث په توگه د ذکر کړې شوې خبرې د اخستو په ځای په عامه کلیه کښې دننه اوسیدل پکار دی او د اشکال جواب لتول پکار دی او د دې د حل کولو څه کوشش کول پکار دی.

اوس د اصل مسئلې اړخ ته راځو، کلیه دا ده چې په مونځ کښې بې د ضرورت نه یو حرکت هم کول مکروه تحریمی دی او فقهاء کرام رحمهم الله لیکي چې: **کل صلوة اذيع مع الکراهة (التحریمية) تمب اعدامها.** (ردالمحتار ج. ۳ ص. ۴۰۰)

لهذا بې د ضرورت نه یو حرکت کولو سره مونځ راگرځول واجب گرځي.

په دې باندې اشکال دا دی چې فاسق پسې مونځ کول مکروه تحریمی دی. او د حضرت عثمان رضی الله عنه خلاف د بغاوت په زمانه کښې به صحابه کرامو رضی الله عنهم باغیانو پسې مونځ کولو او د چا نه د دې مونځونو راگرځول ندی نقل کړې شوې. ورسره دا هم چې رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل صلوا علیک کل برو فاجی) دا نص دی او د دې مرسته شوې ده د صحابه کرامو رضی الله عنهم په اجماع سره. د دې نه دا خبره ثابته شوه چې په فاسق پسې شوې مونځ سره د دې نه چې مکروه تحریمی دې راگرځول ئې واجب نه دی. په دې اشکال باندې ځینو فقهاء کرامو رحمهم الله بحث کړې دی او فرمائیل ئې دی، چې په دې کلیه کښې د کراهیت نه هغه کراهیت مراد دی کوم چې د مونځ په بنیادی ارکانو کښې وی. لکه د واجبو ترک کول. په دې سره مونځ راگرځول واجبیږي. او چې کوم کراهیت د مونځ په بنیادی ارکانو کښې نوی لکه په فاسق پسې مونځ کول او بې د حاجت نه لاس لږه حرکت ورکول، په دې سره مونځ راگرځول نه واجبیږي.

په دې بحث باندې دا اشکال دی چې د دې نظریې مطابق به فقهاؤ رحمهم الله نیغه خبره دا کړې وه چې د واجب په پریځېنودو باندې د مونځ راگرځول واجب کیږي. په کراهیت تحریمی سره تعبیر کول او بیا د مونځ د بنیادی رکن د قید لگولو په کښې څه ضرورت وو؟

د اصل اشکال صحیح جواب دا دی چې عامه قاعده خو داده چې **کل صلوة اذيع مع الکراهة (التحریمية) تمب اعدامها.** (ردالمحتار ج. ۳ ص. ۴۰۰ او ج. ۳ ص. ۷)

لیکن په فاسق پسې مونځ کول د دې قاعدې نه مستثنی دی، چې دلیل ئې د حدیث نص او د

صحابه کرامو ۱۱ اجماع ده

او عقلا هم دا استثنا ضروری ده. خکه چې که په دې وخت کېنې دا قاعده مخې ته کېښودې شی نو ډیر زیات مونځونو به راڅرځول واجب شی. خکه چې رومې خو دا چې په عامه توګه د نیک امام تر لاسه کیدل گران دی. دویمه دا که چېرې دا قاعده د امامانو او د علماؤ په حقله بیان کړې شی نو خلقو کېنې به د علماؤ نه نفرت او لرې والې پیدا شی د کومې نه چې به د هغوی دین ته سخت نقصان ورسېږي. غرض دا چې د نیکو امامانو د نه ملاویدو او د علماؤ او د امامانو نه د نفرت او لرې والی نتیجه به دا راوځي چې خلق به په جمعې سره مونځ کول پریږدي او چې هر کله د جمعې سره مونځ نه کوی نو نور دین به د کوم ځای نه زده کوی؟

دویم مثال: چې ورځ نیمایي شی نو په دغه وخت کېنې چې نصف النهار ورته وئیلې شی مونځ کول مکروه دی. په دې باندې دا اشکال راځي چې نصف النهار هغې ته وائی چې کله د نمر مرکز د نصف النهار خط (د کیرې) ته ورسېږي. د نمر مرکز او د نصف النهار د خط هغه جزء چې په کومې باندې به د نمر مرکز تیریدل کوی دا دواړه غیر متجزی (چې اجزائی نه وی یا نه قبلوی) نقطې دی. خکه چې د نمر مرکز به د نصف النهار په خط باندې په یو وخت کېنې تیر شی چې په هغې کېنې مونځ کول هډو مقصود ندی نو بیا د نهی کولو څه ضرورت دي؟

په علم کېنې کچه خلقو د دې جواب ورکړې دي چې د نصف النهار شرعی او د نصف النهار عرفی د دواړو په وخت کېنې مونځ مکروه دي. حال دا چې په ځینی علاقاو کېنې دا وخت اته یا لس ساعته هم وی

د ذکر کړې شوی اشکال صحیح جوابونه دا دی:

۱- د شریعت په نظر کېنې د فلکیاتو وړو وړو خبرو لره څه اعتبار نشته، بلکه د سر سری نظر اعتبار دي په کېنې. په سر سری نظر سره چې کوم وخت د نصف النهار معلوم شی په هغې وخت کېنې مونځ کول مکروه دی. ظاهره ده چې دا به دوه یا څلور دقیقې وخت وی. چې په کېنې مونځ کول مقصود دی

۲- د نمر مغرب اړخ ته د نصف النهار په خط باندې د رسیدلو نه واخله تر د نمر د مشرق اړخ ته د نصف النهار په خط باندې د تیریدو پورې مونځ کول مکروه دی یعنی د مرکز په ځای باندې د نمر احاطه مراد واخستې شوه. په دې کېنې د دوه دقیقو نه واخله تر پنځو دقیقو پورې وخت لږیږي. که عرض البلد کم وی نو وخت به پرې هم کم لږیږي. که عرض البلد زیات وی نو وخت به پرې هم زیات لږیږي. خکه چې بیا به د نمر مدار د چکر ځای کوږ وی.

۳- په وخت د نصف النهار کېنې د مونځ د مکروهه کیدو مطلب دا دي چې نصف النهار د مونځ

په مینځ کښې رانشی. ولله سېمانه و تعالى اعلم. ١٠ جمادی الثانیة ١٤٢٠ هجرى

له وړاندې صف نه د چا وروسته د رابښکلو حکم

سوال د جمعې په دوران کښې یو سړې د بهر نه راغلو په وړاندې صف کښې ځای نشته چې دا سړې هلته ودرېږي، دې سړې د وړاندې صف نه یو بل سړې وروسته ته رابښکلو او هغه ته نې اوونیل چې وروسته راشه، دغه سړې د ده په وتلیو یا په رابښکلو سره وروسته راغی نو آیا د ده مونځ فاسد شو او که نه؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: که د شریعت حکم نې وگنلو او وروسته شو نو مونځ نې فاسد نه شو او که د رابښکونکي د خاطره وروسته شو نو مونځ نې فاسد شو.

قال ابن عابدین رحمته (قوله: فهل ثم فرق) قال ط: بلو قيل بالتفصيل بین کونه امتثل امر الشارع فلا تفسدو بین کونه امتثل امر الداخل مع اعادة الخطأ فمن غير نظر لامر الشارع فتفسد بل كان حسناً. (ردالمحتار ج ١ ص ٢٨٨) ولله سېمانه و تعالى اعلم. ٨ ربيع الثاني ١٤٢١ هجرى

د مونځ په دوران کښې د بهر نه راتلونکي ته په صف کښې ځای ورکول

سوال: د مونځ په دوران کښې که یو سړې د بهر نه راشي او په صف کښې ودرېږي، کوم خلق چې د مخکښې نه ولاړ دی د امام سره هغوی ده ته د ځای ورکولو دپاره د خپل ځای نه لږ لږ وخوږېږي دې د پاره چې دا سړې په اطمینان سره ودرېږي او مونځ ادا کړي شی نو آیا د مخکښې نه چې کوم کسان ولاړ دي نو په حرکت کولو سره د هغوی مونځونه فاسد شو او که نه؟ دلته زمونږ وجه د اشکال دا ده چې د مونځ په دوران کښې د الله تعالی نه علاوه د بل چا حکم منل په ظاهره باندې د مونځ فاسدونکي معلومېږي، مهرباني وکړئ او مونږ ته تسلی وړکونکي جواب راکړئ. بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: د مونځ کوونکي د بهر نه د راتلونکي سړې د پاره د خپل ځای نه حرکت کول د دې د پاره چې هغه په صف کښې شامل شي او دغه راتلونکي سړې ته هم د صف د تش ځای د کولو اجر تر لاسه شي، او د رسول الله ﷺ د حکم تابعداري وشي، نو دا د اجر سبب گرځي نه د مونځ فاسدونکي.

قال ابن نجيم رحمته: ويېني للقوم اذا قاموا الى الصلوة ان يتراصوا ويسدوا الخلل ويسوا بين مفاكهم في الصفوف ولا يأس ان يأمرهم الامام بملئك ويېني ان يكملوا ما يلى الامام من الصفوف ثم ما يلى ما يلىهم و هلم جروا اذا استوى جانبها الامام فانه يقوم الجاهل عن محبة وان ترجع اليه من فانه يقوم عن يساره وان وجد

فی الصلوة فرجة سدها والا فینعطر حتی یمشی ماخر کما قدمنا فی فتح القدیر: نوری ابو داود والامام احمد عن ابن عمر انه رضی اللہ عنہ قال: اقموا الصلوة حافوا بین المعاکب وسدوا الخلل ولینوا بالیدین الخواکم لا تلعبوا فرجات الشیطان من وصل صفا وصله لیه من قطع صفا قطعه لیه وروی البزار بأسناد حسن عنه رضی اللہ عنہ من سد فرجة فی الصلوة غفر له وفي ابی داود عنه رضی اللہ عنہ قال: غیارکم الیکم معاکب فی الصلوة. و بهذا یعلم جهل من یتستسک عند دخول داخل بمجده فی الصلوة یظن ان فسعه له رأیاً بسبب انه یصعک لاجله بل فکما عانة له علی ادراک الفضيلة و اقامة لسد الفرجات المأمور بها فی الصلوة الاحادیث فی هذا کثيرة شهيرة اهـ (المحرر الرائق: ج ۱ ص ۳۳۳) ولله سبحانه وتعالى اعلم. ۱۰ ربيع الثاني ۱۴۲۱ هجری

چې د مونځ گزار د یو اندام لاندې د چا جامې نښتي وی

سوال دوو کسانو نزدې نزدې مونځ کولو یو په کښې د مونځ نه فارغه شو نو د هغه جامه یا دست مال د دویم مونځ کوونکې د پښې یا د پټو لاندې گیر شوې دې. ده دا رابښکلو. دویم هم د مونځ په حالت کښې د هغه دا دست مال پریښودلو نو آیا په دې سره به د هغه په مونځ کښې څه فرق راځي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب که د شریعت حکم نې وگڼلو او جامه نې ورته پریښوده نو مونځ نې نه ماتیري او که د جامې رابښکونکې سړې د خاطره نې داسې وکړل نو په دې سره نې مونځ فاسد شو. که د چا مونځ کوونکې جامه گیره شوه نو د هغې د پاره همدا حکم دې.

چا لره د تکلیف نه د خلاصولو د پاره د هغه جامه پریښودل هم د شارع په امر باندې راتگ دې **قال ابن عابدین رحمته الله (مجمع: قوله: فهل ثم فرق) قال ط: لوقيل بالتفصيل بین کونه امتثل امر الشارع فلا تفسدو بین کونه امتثل امر الداخل مراعاة لحاطرة من غیر نظر لامر الشارع فتفسد لکن حسناً. (رد المحتار ج ۱ ص ۳۳۳) ولله سبحانه وتعالى اعلم. ۱۲ ربيع الثاني ۱۴۲۱ هجری**

دمونځ کوونکې خپل ځان ته د قطب نما ایښودل

سوال په ریل گاډی کښې یا په الوتکه کښې د مونځ کولو په دوران کښې ځان ته وړاندې قطب نما ایښودل او ساعت په ساعت په هغې نظر اچول دې د پاره چې د قبلي اړخ معلوم وی داسې کول څنگه دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ساعت په ساعت په دې باندې نظر اچول د خشوع سره منافي دی او بل دا چې داسې کولو ته څه ضرورت نشته، شریعت چا لره د دې مکلف ندې جوړ کړې دې

وحي نه داسې كول مكروه تنزيهي دي. ولله سبحانه وتعالى اعلم. ٢١ ربيع الثاني ١٤٢١ هجري

چې کوم سرې په مونځ کښې نوی هغه دي د مونځ کوونکي مخ

قبلي ته نه راگرځوي

سوال په ريل گاډي يا په الوتکه کښې که يو سرې مونځ کوي او په دې دوران کښې د قبلي جهت بدل شو نو آيا بل سرې د مونځ کوونکي مخ راگرځولې شي او که نه؟ که چيرې بل سرې داسې وکړي نو مونځ کوونکې به د هغه تابعداري کوي او که نه؟

الجواب باسم ملهم الصواب : د بل سرې په نيولو او په مخ راگرځولو سره دې مونځ کوونکې خپل جهت نه بدلوي، که صرف د هغه په تابعداري کښې ئې جهت بدل کړو نو مونځ ئې فاسد شو، او که د بل په ونيولو سره او بيا په خپله هم په سوچ کولو سره ئې جهت بدل کړو نو مونځ به ئې وشي.

قال ابن عابدین رحمته الله: قوله: فهل لم فرق... قال ط: لو قيل بالتفصيل بين كونه امتثل امر الشارع فلا تفسدو بين كونه امتثل امر الداخل مراعاة لحاظ من غير نظر لامر الشارع ففسد لكان حسنا.

(رد المحتار: ج ٢، ص ٢٨٢) ولله سبحانه وتعالى اعلم. ٢١ ربيع الثاني ١٤٢١ هجري

مسائل زلة القارى

په قراة كښې د فحش غلطۍ د اصلاح نه پس د مونځ حكم

سوال تاسو په احسن الفتاوى (أردو، ج ۳، ص ۴۴۵ كښې ليكلې دى چې چا په قراة كښې فحش غلطى وكړه او بيا نې د هغې اصلاح وكړه نو مونځ نې صحيح شو، او مفتى محمود حسن گنگوڅى د دې په شان د يو سوال په جواب كښې ليكلې دى:

(كوم ه غلطى چې د مونځ سره منافى وي د هغې سره مونځ فاسديږي، كه د معني په بدليدو سره مونځ فاسد شوې وو نو بيا د دغې لفظ په صحيح توگه په ادا كولو سره مونځ نه صحيح كيږي، بلكه د مونځ راگرځول ضرورى دى، ليكن د عالمگيري د يو روايت نه معلومېږي چې مونځ به په دې سره صحيح شى، زموږ اكاير دا په نقلو او په تراويحو باندې حمل كوي «فتاوى محموديه ج ۱، ص ۲۴۳»

د يو بل سوال په جواب كښې هغوى فرمائي: (فاحشه غلطى هغه ده چې په هغې سره معني كښې خرابوالې (فساد، راشى، مقصد نې د قرآن نه خلاف شى، لكه چې په پوښتلې شوې مسئلې كښې ده، په داسې غلطۍ سره فرض مونځ فاسديږي او په اصلاح كولو هم نه صحيح كيږي

كذلك في منظومة ابن وهبان وان الحسن القارى واصلاح بعدة اذا غير المعنى الفساد مقرر.

داسې مونځ دې بيا تر سره كړې شى. په تراويحز كښې د قرآن كريم ختم كول مقصود وي. په دې كښې د داسې غلطۍ كيدل څه لرې نه ده، د دې وجې نه هلته په دې حكم كښې توسع ده. اود درمختار د عبارت محمل همدا دى. (فتاوى محموديه ج ۱۶، ص ۳۰۱)

تاسو ته دا درخواست دې چې په دې مسئله باندې دوباره نظر وكړئ او خپله فيصله رانه وليكئ. بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم العواب : په دې حقله عبارتونه مختلف دى. په هندية كښې دى چې ذكر كړئ الفوائد لوقرائى الصلوة بغير فاحش ثم اعادوا قراة صحيحا قال: عددى صلواته جائز (عالمگيري: ج ۳، ص ۷)

او په طحطاوى كښې دى چې وفي المضمر انا: لرائى الصلوة بغير فاحش ثم اعادوا قراة صحيحا فصلواته جائز قال ابو السعود: وهذا يقتضى عدم فسادها بالخطا فى القراء لمطلقا تغير المعنى ام لا. كان للكلمة التى وقع بها عطا مغل اولاً (حاشية الطحطاوى على الدر: ج ۳، ص ۳۷)

اوپه خانيه كښې دى چې وان اراد ان يقرأ كلمة لغيرى على لسانه شطر كلمة اخرى فراجع وقرا الاول او

رکع ولم يتم الفطران لراشطر امن کلمه لو انما لا تفسد صلوته لا تفسد صلوته بهطرها وان ذکر شطر امن کلمه لو انما تفسد صلوته تفسد صلوته بهطرها وللشطر حکم الکلی هو الصحيح (فتاوی قاضیهان بهامش الهدیه: ج ۱۳۳)

به سوال کنبی ذکر شوی د منظومه ابن وهبان جزئیه هم د دې مطابق د فساد په قراری باندې تصریح ده

د دې نه علاوه په عامو کتابونو د فقهې کنبې هم د فاحشې خطا له کبله د فساد حکم ذکر کړې شوي دي. د اصلاح کولو حکم په کنبې ندې ذکر کړې شوي

د فقهې د کتابونو د دې عبارتونو د ظاهر نه هم د فساد په خپل ځای باندې د پاتې کیدو مرسته کیږي. د دې نه علاوه دا احوط هم دي. د دې نه بغیر عدم فساد کنبې وسعت دي. په عامو حالاتو کنبې دي په احوط باندې عمل وکړي شي. او کله چې ضرورت وي نو بیا په اوسع باندې د عمل کولو اجازت شته. په تراویحو کنبې د قرآن د ختم کولو په صورت کنبې دا ضرورت ښکاره دي. د دې وجې نه په دې باندې عمل کیدي شي. او په نفلونو کنبې او په وړو وړو سورتونو سره د تراویحو کولو په صورت کنبې داسې ضرورت نشته او د فقهې عبارتونه مطلق دي هغه نفلو او تراویحو لره هم شامل دي. د فساد د نه راتلو چې کوم عبارتونه د هندې او د طحطاوی علی الدر دي د هغې په نفلو او تراویحو باندې د حمل کولو څه قرینه نشته. د دې وجې نه د نفلو او د تراویحو په وړو وړو سورتونو سره کولو کنبې به هم په احوط قول باندې عمل کولې شي

په دې باندې دا وئیلې کیدي شي چې په نفلو کنبې په سورلې باندې ګرځیدل او د قبلې نه د مخ د ګرځیدو په صورت کنبې مونږ نه فاسد کیږي. چې په نفلو کنبې د دې نه دومره وسعت ثابت شو نو بیا فاحشه خطا هم مفسد د مونږ ندی کیدل پکار. او تراویح هم د نفلو سره پیوسته یو عبادت دي. لهذا د دې هم همدا حکم کیدل پکار دي

د دې جواب دا دي چې په سورلې د پاسه نفل کول او د قبلې نه د مخ ګرځیدل غیر مفسد کیدل خلاف القیاس د نص نه ثابت دی. د دې وجې نه په دې باندې قیاس نه شي کولې. ولله سبحانه و تعالی

باب الوتر والنوافل

د سحر په وخت کښې د قضاء مونځ د راگرځولو په وجه به

ورته د تهجدو ثواب ورکول کیږي

سوال د یو سړي په ذمه قضاء مونځونه پاتې دي. که چیرې دا سړي د سحر په وخت کښې قضاء مونځونه کوي نو د تهجدو د مونځ کولو د پاره ورته نور وخت نه پاتې کیږي، آیا دې سړي ته به د قضاء مونځ په کولو سره د تهجدو ثواب ورکول کیږي او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب ده ته به د تهجدو ثواب ورکول کیږي

قال ابن عابدین رحمته الله: (تنبيه) ظاهر ما مران العهد لا يحصل لا بالتطوع فلو تأم بعد صلاة العشاء ثم قام فصل فوائت لا يسي تهجد او تردد فيه بعض الشاعية. قل بعد الظاهر ان التيمدة بالتطوع بناء على الغالب هو انه يحصل بأى صلاة كانت لقوله في الحديث البار: وما كان بعد صلاة العشاء فهو من الليل. (رد المحتار: ج ١، ص ٨٠) والله سبحانه وتعالى اعلم

يوم التروية ١٤٠١ هجرى

د نقل مونځ په دوران کښې که حیض راشي نو د قضاء حکم

سوال یوې ښځې نفل مونځ شروع کړو. د مونځ په دوران کښې ورته حیض راغی. آیا د پاکیدو نه پس د دې مونځ راگرځول واجب دی او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د پاکیدو نه پس د دې مونځ راگرځول واجب دی

قال ابن عابدین رحمته الله: ولو شرعاً في النفل ثم حاضت وجب القضاء اهـ. (رد المحتار: ج ١، ص ٨٣) والله

سبحانه وتعالى اعلم.

٢٦ شوال ١٤٠٢ هجرى

د جمعې د فرضو نه ورستو په سنتو کښې د رومبي تشهد نه پس

دروود او دعا لوستل روا نه دی

سوال تاسو د شامې په حواله فرمائیلې دي چې د جمعې د مونځ نه پس څلورو رکعتو سنت په یو سلام سره کول ضروري ندی. ددې وجې نه په رومبن قعده کښې درود او دعا لوستل روا دی «احسن الفتاوى (اردو) ج ٣، ص ٤٩٠»

په دې حمله دا درخواست دې چې د علامه شامی رحمته الله دا عبارت د احادیثو او د فقه کرامو رحمته الله د نصوصو نه هم خلاف دی او ورسره ورسره په نورو ځایونو کښې په خپله هم د هغوی د

فيل تحقيق خلاف دي، هغه احاديث او د فقهاء كرامو رحمهم الله نصوص ستاسو په خدمت كښي وړاندې كوو (١) عن علي عليه السلام قال: كان رسول الله ﷺ يصل قبل الجمعة اربعاً وبعدها اربعاً، يجعل التسليم في اخرهن ركعة. (اعلام السنن: ج ٣ ص ٣٠ بحواله طبراني)

(٢) عن ابن عباس عليه السلام قال: كان رسول الله ﷺ يركع قبل الجمعة اربعاً وبعدها اربعاً، لا يفصل بينهما. (پورتنى حواله)

(٣) عن ابى حنيفة عن حماد عن ابراهيم رضي الله عنه انه قال: اربع قبل الظهر و اربع قبل الجمعة و اربع بعد الجمعة لا يفصل بينهما بتسليم. (كتاب الآثار للإمام محمد رحمهم الله ص ٣١)

(٤) عن ابى هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: من كان مصلياً منكم بعد الجمعة فلم يصل اربعاً.

قال ابو جعفر: فذهب قوم الى ان التطوع بعد الجمعة الذي لا ينبغي تركه هو اربع ركعات لا يفصل بينهما بسلام واحتجوا في ذلك بهذا الحديث وقال في اخر الباب: واما ابو حنيفة رحمهم الله: فكان يذهب في ذلك الى القول الذي بدأنا به في اول هذا الباب. (شرح معاني الآثار: ج ١ ص ٣٣)

(٥) قال الحافظ العيني رحمهم الله: وقالت طائفة يصل بعدها اربعاً لا يفصل بينهما بسلام وروى ذلك عن ابن مسعود وعلقبة والنخعي وهو قول ابى حنيفة واسحق عليه السلام (الى قوله) وجمعة الطائفة الخالفة ما رواه ابن عيينة عن سهيل بن ابى صالح عن ابيه عن ابى هريرة رضي الله عنه مرفوعاً: من كان منكم مصلياً بعد الجمعة فلم يصل اربعاً. (عمدة القارى: ج ١ ص ٢٥٠)

(٦) قال البلا على القارى والعلامة صدر الشريعة رحمهم الله: وسن قبل الفجر وبعد الظهر والمغرب والعشاء ركعتان وقبل الظهر والجمعة وبعدها اربع بتسليم. (شرح النقاية ج ٣ ص ٣٠ شرح الوقاية: ج ١ ص ٢٠٠)

(٧) وقال العلامة محمد الدثن المصلى رحمهم الله: وقيل بعدها ستاً بتسليمتين مروي عن علي عليه السلام وهو مذهب ابى يوسف رحمهم الله. (الاختيار: ج ٣ ص ٣٠)

(٨) وقال العلامة ابن نجيم رحمهم الله: الرباعية المسنونة كالغرض فلا يصل في القعدة الاولى ولا يستفتح اذا قام الى الثالثة. وقال العلامة الحوى رحمهم الله: (قوله الرباعية المسنونة كالغرض) اطلقه لشمس الاربع قبل الجمعة وبعدها ثمانية صلوات واحدة كالغرض. (الاشباه والنظائر: ج ١ ص ٢٠٠)

(٩) وقال العلامة الخلى رحمهم الله: اما اذا شرع في الاربع التي قبل الظهر او قبل الجمعة او بعدها ثم قطع في الشفع الاول او الثاني يلزمه الاربع اى قضائها بالاتفاق لانه لم تشرع الا بتسليمية واحدة فانها لم تنقل عنه

القول: الا كذلك فهي بمنزلة صلوة واحد ولو لا يصل في القعدة الاولى ولا يستفتح في العالفة ولو اعيد الشفع بالجمع وهو في الشفع الاول منها فاكيل لا تبطل شفعتهم وكذا المهيضة لا تبطل خيارها وكذا لو دخلت عليه امراته وهو فيه فاكيل لا تصح الخلو لولا يلزمه كمال المهر لو طلقها بخلاف ما لو كان نفلا اخر لان هذه الاحكام تدعكس. (حلي كميز: ص ٣٢)

(١٠) وقال العلامة ابو السعود رحمته الله تصح قوله: قبل الجمعة وبعدها اربعاً بظاهر كلام المصنف ان حكم سنة الجمعة كالتي قبل الظهر. حتى لو اداها بتسليمتين لا يكون معتدا بها اي عن السنة وتكون نافلة. كما في الموهرة. (فتح المعين: ج ١، ص ١٣٢)

(١١) وقال في الهدية: وقبل الظهر والجمعة وبعدها اربع. وكذا في المتون والاربع بتسليمية واحدة عديداً حتى لو صلاها بتسليمتين لا يعتد به عن السنة. (عالم كبرى: ج ١، ص ١٣٢)

(١٢) وقال العلامة المحسني رحمته الله وسن مؤكداً اربع قبل الظهر و اربع قبل الجمعة و اربع بعدها بتسليمية فلو بتسليمتين لم تنب عن السنة ولذا لو نذر ما لا يخرج عنه بتسليمتين وبعكسه يخرج.

وعن العلامة ابن عابد رحمته الله تصح قوله: بتسليمية) عن ابن هريزة رحمته الله انه رحمته الله قال: من كان منكم مصلياً بعد الجمعة فليصل اربعاً رواه مسلم. بل يزداد في الامداد: ولقوله رحمته الله: اذا صليتم بعد الجمعة فصلوا اربعاً فان عمل بك شيء فصل ركعتين في المسجد اذا رجعت رواه الجماعة الا البخاري (قوله: لم تنب عن السنة) ظاهرة ان سنة الجمعة كذلك هو ينهي تقييده بعدم العذر للحديث المذكور انفاً. وكذا يحفه في الشر لئلا يلهو. وسئل كرم ما يؤيد بعد نحو ركعتين. (رد المحتار: ج ١، ص ٣٣٢)

(١٣) وقال بعد صفحتين: (قوله: ولا يصل الخ) اقول: قال في البحر في باب صفة الصلوة: ان ما ذكر مسلم فيما قبل الظهر لما مر حوايه من لا تبطل شعبة الشفع بالانتقال الى الشفع الثاني منها ولو افسدها قضى اربعاً والاربع قبل الجمعة بمنزلة ما واما الاربع بعد الجمعة فغير مسلم لانها كفرها من السن فانهم لم يجمعوا لها تلك الاحكام المذكورة اهو مقله في المحلية وهذا مؤيد لما يحفه الشر لئلا يلهو من جوازها بتسليمتين لعذر. (رد المحتار: ج ١، ص ٣٣٣)

(١٤) وقال العلامة الشر لئلا يلهو رحمته الله: ويقصر المعتدل في المجلس الاول من السنة الرابعة هو كذا هو هي التي قبل الظهر والجمعة وبعدها على قراءة التشهد فيقف على قوله: واشهد ان محمداً عبداً ورسولاً واذا

تشهد على كل من قولوا شهد ان محمدا عبدا ورسوله. واذا شهد في الاخر يصل على النبي ﷺ. واذا قام للشفيع العالي من الرباعية المؤكدة لا يأتي في ابتداء العالفة بدعاء الاستفتاح كما في فتح القدير. وهو الاصح. كما في شرح المدينة لا بها لتأكيدا اشبهت الفرائض فلا تبطل شفتهم ولا خيار المخير قولوا يلزمه كمال المهر بالانتقال الى الشفع العالي منها لمعهم صفة الخلوة بدعولها في الشفع الاول ثم اتم الاربع كما في صلوة الظهر. (مراقى الفلاح بها مش حاشية الطحطاوى: ص ٣٧)

(١٥) وقال قبل صفحة: و منها اربع يهدا لان النبي ﷺ كان يصلي بعد الجمعة اربع ركعات يسلم في اخر من فلذا قهدا به في الرباعيات فلذا بتسليمه لتعلقه بقوله: و اربع: وقال الزيلعي: حتى لو صلاها بتسليمتين لا يعد به عن السنة اهـ ولعله يدون عند لقول النبي ﷺ: اذا صليتم بعد الجمعة فصلوا اربعاً فان عمل بك في فصل ركعتين في المسجد ركعتين اذا رجعت رواه الجماعة الا البخاري. (مراقى الفلاح بها مش الحاشية: ص ٣٧)

(١٦) وقال لعلامة الطحطاوى رحمه الله: (قوله ولعله الخ) هذا مما تفرد به المؤلف بمعا وكلام اهل المذهب احمى ما اليه يذهب (حاشية الطحطاوى على المراقى: ص ٣٧)

يعنى به هر صورت كنبي سنت په يو سلام سره دي، د عذر په وجه په دوو سلامونو سره چې كوم قول د علامه شرنبلالى رحمه الله دي دا دهغوى تفرد دي

اقول خيى نورو فقهاؤ هم د (بتسليمتين لعد) قول كړې دي او ټولو د دي روايت نه استدلال كړې دي (فان عمل بك في مع الخ) او حال دا دي چې دا حديث ندي بلكه د راوى قول دي كيا سافصله علامه شامى رحمه الله خو په ج ١ ص ٤٥٤ باندې د صاحب د بحر قول نقل كړې دي واما الاربع بعد الجمعة فهو مسلم الخ

ليكن په ج ٥ ص ٤٧٧ كسې نې دا فرق ندي نقل كړې بلكه د سنن ثلاثه نې هم يو حكم ليكلي دي. ونصه (وقوله: في السنن الرواتب) وهى ثلاثة: رباعية الظهر ورباعية الجمعة القبلية والمعدية وهما هو الاصح لانها لقبه الفرائض واحترز به عن الرباعيات المستحبات الدوافل

او علامه شامى رحمه الله په ج ١ ص ٤٧٤ كسې د علامه حلبى تحقيق ټول په ټوله ذكر كړې دي او د دي سره نې جبل خه اختلاف ندي ښكاره كړې. بلكه په منعه الحقائق بهامش البحر ج ٢ ص ٤٩ كسې نې د صاحب د بحر دا تحقيق ليكلي دي او ورسره نې اختلاف كړې دي او د علامه حلبى

نحسب لره نه ترجس وركري ده. ونصه. واما الاربع بعد الجمعة فغير مسلم (ال قوله) لكن ذكر في شرح
المنية هذه السنن الفلاش وقرع عليه تلك الاحكام.

علامه رافعي رحمته الله په تفريرات كښي په رومبي جلد كښي په دې باندې په دوه ځايونو كښي
بحث كړې دې. په صفحه ٨٩ كښي او په ٩٢ كښي. د هغوى دا تحقيق قول فيصل دې چې كه
جرې د شفعي د ابطال په حق كښي دا وروستنى سنتونه په ځاى د دوو مونځونو شمار كړي شو.
نوهه صرف په دې عذر سره شمار كړې شو چې په دې كښي د مشترى د حق ابطال لازميرى او
باقى پاتې په ټولو احكامو كښي دا سنتونه په ځاى د يو مونځ دى، ونصه (قوله واما الاربع بعد
الجمعة فغير مسلم الخ) هم روان لم يثبتوا لها تلك الاحكام الا انهم ثبتوا لها انها كالاربع قبلها من جهة عدم
الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم والاستفتاح فعلمنا الاتباع والبعث عن وجه فرقهم ولعله ان ما ورد من جوازها
بتسليمتين بعد يقضى انها بمنزلة صلاتين حيث جوزت بهما في الجملة وتاكدها بتسليمية واحدة واتصالها و
اتحاد التعرمة يقضى انها صلوة واحدة فعملوا بالشبهتين فلم يثبتوا الشفعة للتردد بين الثبوت وعدمه ومضى
لا تثبت معه خصوصاً لما فيها من ابطال حق المشتري واما الصلوة والاستفتاح فنفوهما نظراً للضعف وجه
كونها بمنزلة صلاتين وبالمشروعية لا تثبت بالشك هذا ما ظهر متأملهم على ان قوله: فانهم لم يثبتوا لها
تلك الاحكام المذكورة يتأمل فيه مع ما ذكره عن ح عدد قوله الاتي: وقضى ركعتين لو نوى اربعاً ما هو ظاهر في
اثبات احكام الاربع قبل الجمعة للاربع بعدها. و ذكر السندي هناك عن شرح المنية ان هذه الاحكام مسلمية
عدداهل المذهب فلذا اختار ابن الفضل قول ابى يوسف رحمته الله. (التعريض المختار: ج. ١ ص. ١١)

ما پورته دا خبره ذكر كړې ده چې د دعدر او سې د عذره چې كوم فرق دې دا د سره بې دليله
دې. د راوى قول لره حديث وگنلې شو. صحيح مسلم كښي د دې ټول روايت د ليكلو نه پس نه
ليكلي دي زاد عمرو وى روايته: قال ابن ادريس: قال سهيل: فان عمل بك شئ فصل ركعتين في المسجد
وركعتين اذار جمع. (صحيح مسلم ج. ١ ص. ١١٨)

او په ابو داود كښي هم د دې روايت د ليكلو نه پس بې ليكلي دي قال سهيل: فقال لى ابى (ابو
صالح) ياهي! فان صلعت في المسجد ركعتين ثم اتيت المأوى او البيت فصل ركعتين. (ابو داود ج. ١ ص. ١١٨)
په مسند احمد كښي د ذكر كړې شوى روايت نه پس ليكلي شوي دي
قال ابن ادريس: ولا ادرى هذا من حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم لا. (الفتح الرباني ج. ١ ص. ١١٨)
وقال العلامة ظفر احمد العثماني رحمته الله: وتوهم بعض الناس ان عمرو اذ ذلك في الحديث المرفوع وليس

کذلك بل هو من قول سهيل صرح بذلك ابو داود في سلسله (اعلاء السنن: ج ٥ ص ٩)

صاحب دفتح الملهم د امام صاحب رحمته الله نه روايت د فصل نقل کړې دې، خو ورسره نې دا تصريح هم کړې ده چې دا روايت غير مشهور دې، مشهور روايت هغه روايت د فصل دې، ونصه

وهناك قول اخر: ان يصلي بعد الجمعة اربعاً يفصل بينهما بسلام روى ذلك عن ابن مسعود رحمته الله وعلقه والنهي وهو قول ابى حنيفة واسحق، كذا نقله ابن بطال في شرح البخاري . قلت: ولعله رواية عن ابى حنيفة رحمته الله والمشهور من مذهبه ما قدمناه عن اربع بسلام واحد (فتح الملهم: ج ٥ ص ٣٣)

دا جواب على سبيل التنزل دې، او که نه نو حقيقت دا دې چې د امام صاحب رحمته الله نه د فصل څه روايت نشته دې. (يفصل بينهما بسلام) د چا کتاب سهر معلومېږي، صحيح عبارت (لا يفصل بينهما) دې. لکه چې په عمدة القاري، اعلاء السنن، او جز المسالك وغيره کښې ليکلې شوې دې، که چيرې دا الفاظ صحيح وې نو د حضرت عبدالله بن مسعود رحمته الله، د علقمه او د نخعي دا قول به چيرته يو کتاب کښې نقل کړې شوې وو، او حال دا چې په کتلو او د درک لگولو باوجود هم د دې څه درک نه تر لاسه کيږي. او د دې په خلاف د وصل روايتونه پورته وليکلې شو

د کلام په آخره کښې دا ونيل غواړم چې د يو سلام تصريح د فقهي او د حديث په کتابونو کښې ښه په کثرت سره موندلې شى او د فقهانو رحمته الله په نيزد دا محمول ده په تاکيد باندې. د عدم تاکيد څه صريح روايت چرته تر لاسه نه شو.

مع الى بذلت أقصى جهدي واستغفدت ما في وسعي في تفحصه لكن لم أظفر بشيء فيما عدى من الكتب لعدم نقل الامام ابن ابى شيبه رحمته الله في مصنفه عدم العاكد عن ابى جهمز وحماد رحمته الله لكن نحن بصدد حديث صحيح صرح فيما يجدينا هذا القول.

دا ليکنه رانه ډيره اوږده شوه تاسو نه دا طمع لرو چې په دې باندې به د يو نظر اچولو تکليف کوئ او د دې به يا اصلاح کوئ او يا به ورته حق ته رسيدل وايئ والا جر عبدالله الکریم.

الجواب باسم ملهم الصواب ستاسو تحقيق صحيح دې. زه د فصل د جواز د قول نه رجوع کوم ولله سبحانه وتعالى اعلم.

٣٠ جمادى الاول ١٤٠٨ هجري

په صلوة الکسوف کښې قرائت سړى (پټ) دې

سوال په صلوة الکسوف کښې قرائت سړى وى او که جهري؟ بينوا نو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب په صلوة الکسوف کښې قرائت سړى دې

قال ابن عابدین رحمته الله: قوله: ولا جهرو قال ابو يوسف: يجهرون عن محمد روايتان، جهرو قل (رد المحتار: ج

ص ٣٠ . وفي الهدية: ولا يهر في صلاة الجماعة في كسوف الشمس في قول ابو حنيفة رحمته الله. كذا في المحيط والصحيح قوله كذا في البضير بعد (عالم كبرى: ج ٣ ص ٣٠)
 قال العلامة الطحطاوي رحمته الله: والصحيح قول الامام كذا في البضير استلماً رواه اصحاب السنن وصححه الترمذي وابن حبان والحاكم عن سهرقة: صلى به رسول الله ﷺ في كسوف الشمس لا نسمع له صوتاً وما رواه احمد عن ابن عباس رضي الله عنه: صليت مع النبي ﷺ في الكسوف فلم اسمع منه فيها حرفاً. (حاشية الطحطاوي على المراقي: ص ٢٨) ولله سبحانه وتعالى اعلم. ١٥ ربيع الاول ١٤٢٠ هجرى

د صلوة الكسوف شرعى حيثيت

سوال آيا د كسوف مونخ كول سنت دى او كه نفل؟ دا د جمعي سره په جمات كښي ادا كول پكار دى او كه نه خان له كول پكار دى؟ بينوا توجروا
 الجواب باسم ملهم الصواب د كسوف مونخ ته ځينى حضراتو واجب ونيلى دى او ځينو ورته سنت ونيلى دى خو راجع قول ئې د سنتيت دې. دا مونخ په جمات كښي په جمعي سره كول مستحب دى. خانله كول ئې هم روا دى

لما في المختار ج ٣ ص ٣٠ وفي العمى: صلوة الكسوف سنة واختار في الاسرار وجوبها. وفي الشامية تحتها: قلند: وورجمه في الهدايح للامريها في الحديث: يمكن في العناية ان العامة على القول بالسنية لانها ليست من شعائر الاسلام فانها توجد لغرض لكن صلاها النبي ﷺ فكانت سنة والامر للعبد بوقاها في الفتح اه.

وفي الشامية: ج ٣ ص ٣١: قوله يصل بالناس بيان للمستحب وهو فعلها بالجماعة اى اذا وجد امام الجماعة والا فلا تستحب الجماعة بل تصل فرادى الخ ولله سبحانه وتعالى اعلم ١٥ ربيع الاول ١٤٢٠ هجرى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾

التوضيح

لروایات صلوۃ التسبیح

د صلوۃ التسبیح چې کوم روایات دی په هغه روایاتو باندې مشتمله یوه ځانګړې لیکنه

د صلوۃ التسبیح شرعی حیثیت

سوال صلوۃ التسبیح لږه ځینی حضرات مستحب ګڼي. د دې فضائل بیانوی. د دې مونځ د کولو ډیر ترغیب ورکوی. او ځینی حضرات د صلوۃ التسبیح چې کوم حدیث دې هغې ته موضوعی وائي او د مونځ د اصولو نه مخالف ورته وائي او رد کوی ئې. ستاسو رائي په دې حقله څه ده؟ یینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب آیا صلوۃ التسبیح ثابت دې او یو مستحب عمل دې او که نه بې بنیاده او غیر مستحب دې؟ په دې حقله دواړه قسمه قولونه او دلیکونه موندلې شی چې څه لږ شان تفصیل ئې دا دې

د عدم ثبوت او د عدم استحباب وجوهات

۱- د صلوۃ التسبیح په حقله چې څومره احادیث دی هغه د جمهورو محدثینو په نیزد ضعیف دی. ما سواد روایت د ابن عباس ؓ نه چې په هغې کښې د محدثینو اختلاف دې (معارف السنن ج ۴، ص ۲۸۸)

۲- امام احمد، علامه ابن عربی، حافظ ابن تیمیه په یو قول کښې او حافظ ابن حجر رحمته الله علیه په (التلخیص الحییر) کښې د حضرت ابن عباس ؓ روایت ته ضعیف وئیلې دی. (پورتنی حواله)

۳- علامه ابن جوزی رحمته الله علیه په (موضوعات) کښې او حافظ ابن تیمیه رحمته الله علیه په (منهاج) کښې دې ته موضوعی وئیلې دی. (پورتنی حواله)

۴- حافظ ذهبی رحمته الله علیه په دې روایت باندې د توقف اظهار کړې دې. (پورتنی حواله)

۵- بل دا چې دا مونځ د مقرر شوو اصولو خلاف دې. لهذا د دې د ثبوت د پاره ښه ک

دليلونه رکار دی. ولم توجده

٦- به لږ عمل باندې ډیر نواب تر لاسه کېدل د موضوع کېدو علامه ده. کمالی الاصول.

٧- په یو عمل باندې د معین شوو کلونو د اجر وعده هم د موضوعی کیدو قرینه ده.

٨- هغه نقلی عبادتونه چې څه فید او شرط په کېنې نوی او څه اختلاف په کېنې هم نوی د هغې د پریښودلو او په مشنبه او مختلف فیه عبادت کېنې د مشغوله کیدلو څه حاجت دي؟

٩- چې د یو حدیث مضمون دا تقاضا کوی چې د صحابه کرامو څه په زمانه کېنې د دې شهرت ته رسیدل پکار وو او دې ته هغه حاصل نه شونو دا د حدیث په علتونو کېنې یو لوڼې علت دي په دې حدیث کېنې په وړوکی شان عمل باندې د لوڼې اجر وعده ده، او صحابه کرام څه خود خبر په کارونو ډیر زیات حریصان او ډیر زیات عبادت کوونکی وو. په هغوی کېنې دا فضیلت دنواتر یا کم نه کم د شهرت حد نه رسیدل پکار وو. معلومه نه ده چې د څومره زمانې نه پس دا د علماؤ او د صلحاؤ په معمول کېنې راغی او دې ته د قبولیت درجه ورکړې شوه.

د دې مثال

شاه عبدالعزیز رحمته الله علیه چې په العجالة النافعة کېنې د شاه ولی الله رحمته الله علیه نه کوم اصول د حدیث نقل کړی دی په هغې کېنې دا اصول هم دی چې کوم حدیث ته د څلورمې صدی نه پس شهرت حاصل شوې وی هغه حدیث د اعتبار قابل نه دي. ځکه چې د حدیث امامانو د حدیث په جمع کولو کېنې ډیر د تحقیق، تدقیق او د باریک بینۍ اهتمام کړې دي. هارون الرشید رحمته الله علیه د محدثینو یوه ډله په خاص توګه په دې کار باندې مؤظف کړې وه.

په هغه زمانه کېنې چې یو حدیث مخې ته رانغی نو یا خو هغه حدیث له سره نه وؤ او یا خو حدیث وو لیکن محدثینو هغه قبول نکړو. دا هم یو علت قاده ده.

١٠- که چیرې یو حدیث ته ځینی علماؤ حسن یا صحیح وه وئیلې نو دا څه دلیل قطعی ندې. د یونکی د علم مطابق حسن یا صحیح دي، د دې وجې نه په تصحیح او په تحسین کېنې د محدثینو ډیر سخت اختلاف راغلې دي. د صلوۃ التسبیح چې کوم حدیث دي د هغې په تصحیح او تحسین کېنې هم سخت اختلاف دي.

له همدې وجې نه په امام صاحب رحمته الله علیه باندې د دې اعتراض جواب هم وشو چې دوی په دلیلونو کېنې ضعیف حدسونه وړاندې کوی، ځکه چې نه خو د امام بخاری رحمته الله علیه شرطونه وحي ده او نه د امام صاحب رحمته الله علیه شرطونه وحي ده، بلکه بولو په خپل خپل اجتهاد سره شرائط مقرر کړي وو، او امام صاحب رحمته الله علیه نه به محدثینو باندې د زمانې او د مرتبې وړاندې والې حاصل دي، او کوم فدهب چې امام صاحب به حاصل دي هغه بل چاته نه دي حاصل.

د ثبوت او د استحباب تقاضا کوونکي وجوهات

- ١- د صلوة التسبیح په حقله د ټولو نه مشهور او د سند په لحاظ سره د ټولو نه صحیح حدیث د ابن عباس رضی الله عنه دې، چې لویو لویو د حدیث حافظانو د دې تصحیح کړې ده، لکه ابو علی بن السکن، ابن خزیمه، حاکم، ابن منده، ابو بکر الآجری، ابوبکر خطیب، د حافظ ابن حجر شیخ صلاح الدین العلامی او بدر الدین زرکشی رحمهم الله وغیرهم، معارف السنن ج ٤، ص ٢٨٨،
- ٢- او دې حضراتو دې ته حسن وئیلې دې امام بخاری شیخ علی بن مدینی، امام مسلم، حافظ منذری، حافظ ابن صلاح، علامه نووی، علامه تقی الدین سبکی رحمهم الله.

د دې نه علاوه حافظ ابن حجر رحمهم الله په (امالی الاذکار) کښې او په (الخصال المکفولة) دې ته حسن وئیلې دی، (پورتنی حواله).

- ٣- د صلوة التسبیح په حقله د لسو نه زیات روایتونه دی او په هر یو کښې څه نا څه ضعف خامخا موندلې شې لیکن د حضرت ابن عباس رضی الله عنه د روایت کړې شوی حدیث نه د هغه ټولو حدیثونو مرسته کیرې.

- ٤- علامه ابن جوزی رحمهم الله وغیره چې کوم حنبلیان دی هغوی د خپل عادت مطابق د سختی نه کار اخستې دې او دې ته ئې موضوعی وئیلې دی، حال دا چې د امام احمد رحمهم الله نه د دې صرف ضعف نقل کړې شوې دې، او د دې ضعف د قول نه هم هغوی بیا رجوع کړې وه، حافظ ابن حجر رحمهم الله په اجوبه کښې د هغوی د رجوع تصریح کړې ده، وهذا نصه.

واما ما نقله عن الامام احمد رحمهم الله ففیه نظر، لان العقل عنه اختلف ولم یصرح احد عنه باطلاق الوضع على هذا الحديث وقد نقله الشيخ الموفق بن قدامة عن ابی بکر الاثرم قال: سألت احمد عن صلوة التسبیح فقال: لا یجعی لمس فیها شیء صحیح ونقض یدة کالمکر، قال الموفق: لم یثبت احمد الحديث فیها ولم یرها مستعبد فان فعلها الانسان فلا بأس.

قلت: وقد جاء عن احمد رحمهم الله انه رجع عن ذلك فقال: قال ابن سعید: سألت احمد رحمهم الله عن صلوة التسبیح قال: لا یصح فیها عدی شیء، قلت: المستمر بن الریان عن ابی الحریراء عن عبد الله بن عمرو رضی الله عنه فقال: من حدثك اقلت: مسلم بن ابراهیم، قال: المستمر ثقة وكانه اعمیه انهمی.

لهذا العقل عن احمد رحمهم الله یقتضي الرجوع الى استحبابها. واما ما نقله عنه غیره فهو معارض عن قوی الخبر فیها وعمل بها. (اجوبه ابن حجر علی رسالة القزوينی المدرجة فی المرقاة ج ١، ص ٣٨)

وقال العلامة المنوري رحمهم الله: وفي اللاتي المصنوعة (بعد ذكر سؤال سعيد وجواب الامام) قال الحافظ ابن حجر رحمهم الله: فكان احمد لم يبلغه الا من رواية عمرو بن مالك وهو العكري فلما بلغه متابعة المستمر

اعجبه لمظاهرة انه رجع عن تضعيفه (معارف السنن ج ٢ ص ٢٢٠)
 ٥ - امام سيهقي رحمه الله فرماني دي چي عبدالله بن مبارك رحمه الله به دا مونخ كولو او نيكان تر
 اوسه سوري ديوبل نه دا مونخ زده كوي راروان دي. داسي حضراتو عمل د حديث د قوي كيدو
 دلسل دي (معارف السنن ج ٢ ص ٢٢٠)
 ابوالجوزاء اوس بن عبدالله البصري رحمه الله چي د ثقة تابعينو نه دي. دار قطني د دوي نه په سند
 حسن سره نقل كړي دي. چي هغوي به د ماسپينين د اذان او د اقامت تر مينځه دا مونخ كولو
 پورتنی حواله.

عبدالعزيز بن ابي داود رحمه الله چي د عبدالله بن مبارك نه هم وړاندې تير شوې دي فرماني من
 اراد الجنة فعليه بصلوة التسبيح. (ايضا)

ابو عثمان حيري زاهد فرماني مارايت للشدايد والغيوم مغل بصلوة التسبيح. (ايضا)
 ٦ - د شافعي المسلك ډيرو فقهو دي ته مستحب ويلي دي. لكه امام غزالي. علامه جويني.
 امام الحرمين رحمه الله وغيرهم. (معارف السنن ج ٤ ص ٢٨٤)
 ٧ - په احنافو فقهواو كنبي صاحب د قنبي. صاحب د حاوي قدسي. صاحب د حليي او صاحب د
 بحر دا مستحب بنودلي دي. (پورتنی حواله)

٨ - علامه بنوري رحمه الله فرماني وبالجملة لم يذهب احد من قدماء المحدثين الى وضعه وبطلانه وانما
 ذهب جمهورهم الى التصحيح او التحسين ولو كان ضعيفا لكفى حجة في باب الفضائل ويقول ابن
 قدامة في (المغني) في غائمة بحمد بصلوة التسبيح: فالفضائل لا يشترط صحة الحديث فيها الخ وفيها ذكرنا من
 القائلين باستصحابها ما قد وقع للعالمين وسكينة للها مئمن بوليه ولى التوفيق. (معارف السنن ج ٢ ص ٢٢٠)

٩ - او په دي باندې چي د دي شېبې د وجې نه د موضوعي كيدو اشكال كيږي چي دا د صلوة
 د مغزو اصولو نه خلاف دي او په قليل عمل باندې په كنيې د كثير ثواب وعده ده. نو دا اشكال
 برهغه وخه سوري واقع كيدونكي دي چي تر څو پورې څه قوي دليل تر لاسه نه شي. نو چي يو
 حديث موجود دي چي تصحيح يې هم كړي شوي ده او كم نه كم د حسن درجي ته خورسيديلي دي
 نو اوس دا اشكال پاسي نه شو

خلاصه د كلام دا چي كه څوك دا مونخ ثابت گڼي او كوي يې نو هغه ته د غير ثابت عمل
 كوونكي او نه غسي به شي ونلې كېدي. او چي څوك دي لره ثابت نه مني نو په هغه باندې هم
 ملاسما ونل صحيح نه دي. ځكه چي په دي كنيې د سلفو نه هم اختلاف نقل كړي شوي دي. ولله

فصل فى التراويح

د تراويحو د امامتى اجرت (تنخوا) اخستل

سوال په امامتى اجرت (تنخوا) اخستل روا دی، پوښتنه دا ده چې دا اجرت د جمعې د ورکولو دې او که د وخت د مصرف کیدلو؟ که یواځې د جمعې ورکولو اجرت وی نو لکه څه رنگه چې په تراويحو او د ثواب د پاره د قرآن په ختم او ونيلو باندې اجرت روا نه دې هم دغه شان په امامتى د اجرت اخستل ناروا کیدل پکار دی او که دا اجرت د وخت د حبس وی نو په تراويحو کېنې هم د وخت حبس شته، نو بیا هلته هم اجرت اخستل ناروا کیدل نه دی پکار؟ بینوا توجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب دا اجرت د وخت د حبس (بندولو) دې، چې د امامت د فرائضو د پاره روا دې، او د تراويحو د امامت د پاره روا نه دې، لعدم الضرورة، ځکه چې تراويح په وړو وړو سورتونو باندې هم کیدې شی، او که بغیر د اجرت نه درته امام تر لاسه نه شی نو ځان له یواځې نې هم کولې شي او د فرض مونځ جماعت ضروری دې **والله سبحانه وتعالى اعلم**. ۲۳ شوال ۱۴۰۳ هجری

په یو مسجد کېنې د تراويحو څو جمعې

سوال د جمات په بیلو بیلو حصو کېنې په یو وخت سره یا د یوې جمعې نه پس بله جمعه د تراويحو لپاره کول روا دی او که نه؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د جماعت کولو ذکر کړې شوې دواړه صورتونه مکروه دی. په یو مسجد کېنې ډیرې جمعې کول په اتفاق سره مکروه دی او ددې په عموم کېنې د تراويحو جمعه هم داخله ده، او د صحیح بخاری په روایت کېنې دی چې حضرت عمر رضی الله عنه په مسجد نبوی کېنې صحابه کرام رضی الله عنهم په بیلو بیلو ډلو کېنې په تراويحو کولو ولیدل نو ټول ئې د یو امام په په اقتداء کېنې راجمع کړل. د صحابه کرامو رضی الله عنهم ټولو ډلو یې د څه اخوا دیخوا کولو نه په دې حکم باندې عمل وکړو، دغه شان په دې مسئله باندې د صحابه کرامو رضی الله عنهم اجماع سکوتی قائمه شوه

عن عبدالرحمن بن عبد القاری انه قال: خرجت مع عمر بن الخطاب رضی الله عنه ليلة في رمضان الى المسجد فاذا الناس اوزاع متفرقون يصل الرجل بنفسه ويصل الرجل فيصلي بصلوة الرهط. فقال عمر: اني اري لو جمعوا هؤلاء على القارئ واحد لكان امثل ثم عزم فجمعهم على اني بن كعب رضی الله عنه ثم خرجت معه ليلة اخرى والناس يصلون بصلوة قارئهم. قال عمر رضی الله عنه نعم المدة هذه التي تآمون عنها الفضل من التي تقومون بريد امر الليل وكن الناس يقومون اوله. (صحیح البخاری ج ۱، ص ۸۳) **والله سبحانه وتعالى اعلم**

د قرآن مجید ۵ ختمولو طریقہ

سوال تاسو چې د الحال المرتحل، کوم تقریر فرمایلي دي په احسن الفتوی (اردو، ج ۴، ص ۵۰۸) کسی د هغې خلاف دي او هماغه مطلب لیکلي شوي دي کوم چې عام مشهور دي. د دي صاحب رانه مطلوب دي. ستوانو جروا

الجواب باسم ملهم المواب زما د رومن ورځې نه په الحال المرتحل، باندې څه اشکالات دي

۱ چې په آخر د قرآن باندې ختم ونه کړې شو نو دلته بيا حال، څنگه شو؟

۲ چې حال، ونه شو نو د هغه ځای نه (مرتحل، څنگه شو؟

۳ چې په المفلحون، باندې قرآن ختم کړې شو نو هلته حال، شو. بيا په دويمه ورځ د هغه ځای نه مرتحل سو

۴ په تراويحو کښې د قرآن د ختم په صورت کښې په (المفلحون) باندې حال خو جوړ شو لیکر مرتحل پورې بيخي جوړ شوي ندي

۵ په مونځ کښې منکوسا يعنې چې په دويم رکعت کښې د اولنې رکعت دلوستلې شوي آيت سورت نه وړاندې آيت يا سورت ولولې، قراعت کول مکروه دي. په داسې حال کښې چې د يوې جزئې استثناء څه دليل نه دي

۶ په مونځ کښې د يو سورت د شروع په حصه باندې اکتفاء کول مکروه دي. د دي علت د مونځ نه هر يه قراعت کښې هم موندلې شي

ب. په خيال د الحال المرتحل مطلب له شروع نه دا را روان دي چې په معمولاتو باندې هميشه ونی وکړی سی. و قضا په کښې ونه کړې شی. د قرآن په تلاوت کښې هم دا معمول بايد وساتلې سی چې د قرآن د ختميدو نه پس په بيا شروع کولو کښې ناغه، قضا، رانه شی. بلکه د روزانه په تلاوت کښې دي هم د دي اهتمام وکړې شی دي دپاره چې په دويمه ورځ وړاندې تللو کښې ناغه سی. لکن د مشهورې معنی د غير معتبر کيدو دپاره زما په خيال کښې څه واضحه دليل نه وو. بلکه به مان وغږه کښې د دارمی د روایت وغیره نه د دي مرسته کدله. د دیر زیات بحقوق موی رانه ترلاسه نشوه. د دي وجې نه ما هغه مشهوره معنی په احسن الفتاوی کښې د اس عاصمین په نقل کړه. اوس زما د زوږ خيال مطابق د حافظ اس عاصم په تحقیق مي ترلاسه شو نو ما د دي د بحقوق ضرورت وگڼلو. نو چې کتابونو ته د رجوع کولو نه کوم عبارتونه زما ترلاسه شو د هغې حاصل دي چې د حدیث الحال مرتحل، نه د قرآن د ختمولو د رواج شوي طریقې کتاب کون صحیح نه دی البته په دي حلقه. د رواج شوي طریقې مطابق قرآن ختمولو به حلقه نور روایات هم سی سی خو د اعصار قبل نه دی. خسو د دي روايتونو به دي رواج شوي هم می مستحضر

ثبت كره دي، او خينو تري انكار ثابت كره دي، ليكن عدم ثبوت تري نه راجحه معلوم يري
قال الحافظ ابن القيم رحمته الله وفي الترمذي عنه انه سئل عنه اي الاعمال احب الى الله قال: الحال المرحل و
فهم بعضهم من هذا انه اذا فرغ من ختم القرآن قرأ فاتحة الكتاب وثلاث ايات من سورة البقرة . لانه حل
بالفرغ وارتحل بالشرع وهذا لم يفعله احد من الصحابة ولا التابعين ولا استعبه احد من الائمة والمراد
بالحديث: الذي كلما حل من غزاة ارتحل في اخرى او كلما حل من عمل ارتحل الى غيره تكبيلا له كما كمل
الاول وما هذا الذي يفعله بعض القراء فليس مراد الحديث قطعاً وبالله التوفيق.

وقد جاء تفسير الحديث متصلاً به ان يضرب من اول القران الى اخره كلما حل ارتحل وهذا له
معنيان: احدهما انه كلما حل من سورة او جزء ارتحل في غيره والثاني انه كلما من ختمه ارتحل في اخرى. (اعلام
الموقعين: ج ١ ص ٣٠٠)

وقال ابن الجوزي رحمته الله وقال الشيخ ابو شامة رحمته الله: ثم ولو صح هذا الحديث والتفسير لكان معناه الحث
على الاستكثار من قراءة القران بالمواظبة عليها فكلما فرغ من ختمه شرع في اخرى اي انه لا يضرب من
القراءة بعد ختمه بفرغ منها بل يكون قراءة القران دأبه ودينه. انعمي وهو صحيح فانا لم ندع ان هذا الحديث
دال نصاً على قراءة الفاتحة الخمس من اول القرعة عقيب كل ختمه بل يدل على الاعتناء بقراءة
القران بالمواظبة عليها بحيث اذا فرغ من ختمه شرع في اخرى وان ذلك من افضل الاعمال.

واما قراءة الفاتحة والخمس من البقرة فهو مما صرح به الحديث المتقدم اولا المروي من طريق ابن
كثير وعلى كل تقدير فلا نقول ان ذلك لازم لكل قارئ بل نقول كما قال ائمتنا فارس بن احمد وغيره: من فعله
فحسن ومن لم يفعله فلا حرج عليه وقد ذكر الامام موفق الدين ابو محمد عبدالله بن قدامة المقدسي الحنبلي
رحمته الله في كتابه المغني ان اباطالب صاحب الامام احمد قال: سألت احمد اذا قرأ (قل اعوذ برب الناس) []، يقرأ
من البقرة شيئاً قال لا اعلم يستعبه ان يصل ختمه بقراءة هيء. انعمي. لحمله الشيخ موفق الدين على عدم
الاستعاب وقال: لعله لم يثبت عدة فيه اثر صحيح يصير اليه انعمي وفيه نظر. اذ يحتمل ان يكون فهم من
السائل ان ذلك لازم فقال: لا يحتمل انه اراد قبل ان يدعوف في كتاب الفروع للامام الفقيه شمس الدين
محمد بن مفلح الحنبلي رحمته الله ولا يقرأ الفاتحة وخمس من البقرة نص عليه. قال لا مدى: يعني قبل قبل
الدعاء وقيل: يستحب لمثل نص احمد بقوله (لا) على ان يكون قبل الدعاء بل يلبي ان يكون دعاءه عقيب

قرآن سورۃ الناس کما سہائی نص احمد رحمۃ اللہ علیہ و ذکر لولا اخر له بالاستصحاب ہونہ اعلم۔ (النہر فی قرآنات العصر: ج ۲، ص ۳۳)

د امام احمد رحمۃ اللہ علیہ د قول د جوابونو ضعف ښکاره دې
د دارمی د روایت تحقیق دا روایت د دارالافتاء علماؤ ته په دارمی کښې تر لاسه نه شو.
 د کنور حازم سعید حیدر هم په تحقیق د شرح الہدایہ کښې لیکلی دی چې هغوی ته د کتلو
 باوجود په دارمی کښې دا روایت په نظر رانغی ونصہ

نسبہ السیوطی للدارمی پسند حسن؛ ولدت تتبعہ الدارمی فلم اجد فیہ فائدہ اعلیٰ وانظر۔ (شرح الہدایہ ج ۲، ص ۳۳)

د جامع البیان والنشر د روایتونو تحقیق:

د جرحې او د تعدیل په کتابونو کښې د دې روایتونو د راویانو حالات تر لاسه نه شو، په ظاهره
 دا معلومېږي چې محدثینو ته په دې روایتونو باندې علم وو او باوجود د دې نې دا ندی قبول کړې

د فقهی روایتونو تحقیق

د فقهې په کتابونو کښې چې د دې روایت د مبدې (چې د کوم ځای نه دا روایتونه راخستې
 شوې دي، د کتلو کوشش وکړې شو نو ولوالجیہ، او (النہر الفائق) پورې خبره ورسیده خو دا دواړه
 کتابونه نه تر لاسه کيږي نو د دې دوو چې نه په دې ځای باندې وړاندې تېر ودریدلو ولله سبحانه وتعالیٰ

۲۵ ربیع الثانی ۱۴۱۷ هجری

اعلم

په تراویحو کښې د قرآن کریم د ختم نه وروسته دعا کول

سوال په تراویحو کښې د قرآن د ختمولو په موقع باندې دعا روا ده او که ناروا؟ بینوا تو جروا.
الجواب باسم ملہم الصواب ځان له دعا کول د ختم په موقع باندې مستحب دی. په جمع د دعا
 کولو دا رواج شوې طریقہ روا نده. په علماؤ او په اصلاح کوونکو باندې په ښه طریقې سره د دې
 اصلاح کول واجب دی

قال فی الهدیۃ: الدعاء عند عدم القرآن فی شهر رمضان مکروه؛ لکن هذا فی لا یغنی بہ کذا فی عزائۃ
 المفی۔ پکړه الدعاء عند عدم القرآن بمعایۃ لان هذا لم یقل النبی صلی اللہ علیہ وسلم۔ (عالمگیریہ ج ۲، ص ۳۳)

وقال الامام الکری رحمۃ اللہ علیہ: یکر الدعاء عند عدم القرآن فی رمضان او بمعایۃ عارجه لان لم یقل عن الصحابۃ
رضی اللہ عنہم الصغار: ولولان اهل البلد یقولون: تمعن من الدعاء لمنعهم (ازالۃ یہامش الهدیۃ ج ۲، ص ۳۳)

د لاندینو روایتونو نه په رواج شوی رسم باندې استدلال کول صحیح نه دی. ځکه چې د دې
 روایتونو د دې زمانې دې رسم سره هیڅ تعلق نشته دې

- (١) كان السلف إذا ختم القرآن جمع اهله وولده فدعاهم. أخرجه أبو عبيد وابن الصريس من طريق أبي بكر بن أبي شيبة وسندة صحيح. (كتاب فضائل القرآن للقرطبي مع تعليقه: ص ٣٣)
- (٢) عن الحكم قال: كان مجاهد وعبد بن أبي لهابة وناس يعرضون المصاحف فلما كان في اليوم الذي أرادوا أن يختموا فيه القرآن بعثوا إلى أبي سلمة بن كهيل فقالوا: أنا كنا نعرض المصاحف وأنت تريد أن نختم اليوم فإنه كان يقال الرحمة تنزل أو تحضر عند ختم القرآن. أخرجه أبو عبيد والدارمي وقال النووي: إسناد صحيح. (حواله بالأص: ٣١)
- (٣) عن الحكم أرسل إلى مجاهد فقال: أنا دعوتك أنا أردنا أن نختم القرآن فكان يقال إن الدعاء مستجاب عند ختم القرآن ثم دعاه بدعوات. (حواله بالأص: ٣٠)
- (٤) قال (الإمام أحمد بن حنبل رحمته الله) في رواية يوسف بن موسى وقد سئل عن الرجل يختم القرآن فيجتمع إليه قوم فيدعون إليه قال: نعم رأيت معبراً يفعلها إذا ختم القرآن. (جلاء الأفهام لابن القيم ص ٣٣) والله سبحانه وتعالى أعلم.

١٩ شوال ١٤١٩ هجرى

باب سجود السهو

که د مسافر امام نه سهو وشوه نو د مقيم مقتدی د سهوي د سجدي حکم

سوال يو مقيم مقتدی په مسافر امام پسې مونځ کوي. امام سهو شو نو مقتدی به سجده د سهوي د مسافر امام سره ادا کوي او که نه د مونځ په آخره کښې به ئې ځان له ادا کوي؟ او که د امام سره ئې ادا کوي نو سلام وگرځوي او که نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم العوَاب دده حکم په شان د حکم د مسبوق دي. امام سره دي سجده د سهوي وکړي خو سلام دي نه گرځوي.

قال العلامة المحقق رحمته الله: والمقيم خلف المسافر كالمتسبق وقيل: كاللاحق.

وقال العلامة ابن عابدین رحمته الله: (قوله: والمقيم الخ) ذكر في البحران المقيم المقتدی بالمسافر كالمتسبق في انه يعاب الامام في جهل السهو ليهتغل بالامام (رد المحتار ج. ٣ ص ٣٠) ولله سبحانه وتعالى اعلم

٦١ صفر ١٤٠٤ هجري

د مقيم خلف المسافر په باقي پاتې مونځ کښې د سجده سهوي حکم

سوال يو مقيم مسبوق خلف المسافر که په باقي پاتې مونځ کښې سهو شى نو هغه به سجده د سهوي کوي او که نه؟ بينوا توجروا.

الجواب باسم ملهم العوَاب په علانيه او شامې کښې په باب المسافر کښې راغلي دي چې سجده د سهوي دي نه کوي، ليکن په شامې کښې په باب السجود کښې د بحر نه د وجوب د سجدي سهوي په حقله ترجيح نقل کړې شوې ده.

قال العلامة ابن عابدین رحمته الله: ذكر في البحران المقيم المقتدی بالمسافر كالمتسبق في انه يعاب الامام في جهل السهو ليهتغل بالامام واما اذا قام الى امام صلوته وسهاهذ كر الكرعي انه كاللاحق فلا جهل عليه بدليل انه لا يقرأ. وذكر في الاصل انه يلزمه السجود وصحة في البدائع لانه انما اعتدى بالامام بقدر صلوة الامام فاذا انقضى صلاته

منفردا واما يقرأ فيها يحم لان القراءة قلها في الاولين وقد قرأ الامام فيها امه (رد المحتار ج. ٣ ص ٣١)

د سجده سهوي د وجوب حکم د مبسوط اړخ ته دنسبت. د امام کاساني رحمته الله له اړخه د دي د تصحيح. او د علامه ابن نجيم او د علامه ابن عابدین له اړخه د دي د تقرير نه پس د عدم وجوب د قول څه ځای ندي پاتې. د دي د تفصيل او د دي په حقله د حضرت مولانا خليل احمد سهرسپوري رحمته الله تحقيق زما په رساله (القول السافر من حکم المتسبق خلف المسافر) کښې شته دا رساله په

احسن الفتاوى ج ٣، ص ٣٥٠ كنبی موجوده ده. ولله سبحانه وتعالى اعلم. ٢ ربيع الاول ١٤٠٤ هجرى

که چا د فاتحي په خائ تشهد ولوستلو

سوال احسن الفتاوى (أردو، ج ٤، ص ٣٥ كنبی راغلی دی، که د فاتحي نه وړاندې چا تشهد (ایها) د ها پورې ولوستلو نو سجده د سهوي پرې واجبه شوه، په ظاهره دا عبارت د لاندې جزئیاتو خلاف معلومېږي

قال في الهدية: لو تشهد في قيامه قبل قراءة الفاتحة فلا سهو عليه و بعدها يلزمه سهود السهو وقال قبله: ولو قرأ التشهد في القيام ان كان في الركعة الاولى لا يلزمه شيء وان كان في الركعة الثانية اختلف المصنفون في صحة ما صحح انه لا يجب كذا في الظهيرية. (عالمگیریه ج، ص ٣٠٠)

وقال في الخاتمة: والفتح الصلوة فقرأ التشهد في قيامه قبل ان يشرع في الفاتحة عامدا او ساهيا لا سهو عليه (الفتاوى الخاتمة بها من الهدية ج، ص ٣٠٠).

په دې ذکر شوو عبارتونو باندې غور وکړئ او جواب راکړئ. بینوا توجروا .
الجواب باسم ملهم العوالب په احسن الفتاوى کنبې چې کوم سوال او جواب دې هغه دواړه مطلق دی. تفصیل یې دا دې چې د نفلو په رومبی او دریم کنبې او د فرضو په رومبی رکعت کنبې د فاتحي نه وړاندې او په فرضو کنبې په دریم او څلورم رکعت کنبې مطلقا سهوا د تشهد په ولوستلو سره سجده د سهوي نه واجبیږي.

لان ما قبل الفاتحة في الركعة الاولى من الفرض والسنة والنفل والعاقبة من النفل محل الغناء و اما غيرهما الفرض فلهما عن فرض القراءة

په سنتونو کنبې د رومبی رکعت نه بغیر په نورو ټولو رکعتونو کنبې د فاتحي په خائ سهوا د تشهد په ولوستلو سره سجده د سهوي واجبیږي

قال الامام ابن الهمام رحمه الله: ولو قرأ التشهد في الركوع او السجود لا سهو عليه ولا نهاء و هما محلان بخلاف القراءة لانهما في السهو ولو قرأ في القيام ان كان قبل الفاتحة لا سهو. او بعدها فعليه لان ما قبلها محل الغناء وهذا يقتضي تخصيصه بالركعة الاولى. (فتح القدیر ج، ص ٣٠٠)

وقال العلامة الطحطاوى رحمه الله: ولو تشهد في قيامه قبل الفاتحة لا سهو عليه لانه محل الغناء و بعدها عليه السهو لما غير السور وهو الاصح اه ابو السعود قلت: و ينهي تخصيصه بالاولى او بالعاقبة من رابعة العاقبة للعلة المذكورة. (حاشية الطحطاوى على الدرر ج ٣٠١) ولله سبحانه وتعالى اعلم. ٨ دى القعدة ١٤٠٥ هجرى

په ركوع يا په سجده كښې سهواً تشهد ولوستلې شو

سوال كه په ركوع يا په سجده كښې سهواً تشهد ولوستې شو نو آيا سجده سهوا واجب شو او كه نه؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په دې كښې د فقهاء كرامو رحمهم الله قولونه مختلف دي. امام ابن الهمام، امام زيلعي، علامه طحطاوي، او اكثر فقهاء رحمهم الله د عدم وجوب قائل دي. برابره خبره ده كه په قصد سره ئې لوستې وي او كه په خطا سره ترې لوستلې شوې وي

قال الامام ابن الهمام رحمهم الله: لو قرأ التشهد في الركوع أو السجود لا سهو عليه ولا له ثناء وما عمله بخلاف القراءة القرآن فيها كان فيه السهو ولو قرأه في القيام ان كان قبل الفاتحة لا سهواً وبعدها فعليه لان ما قبلها محل الثناء وهذا يقتضي تخصيصه بالركعة الاولى. (فتح القدير ج ١، ص ٣٣)

وقال العلامة شيخ زاد رحمهم الله: وان تشهد في القيام أو الركوع أو السجود لا يجب لانه ثناء وهذه المواضع محل الثناء وعن عمدة لو تشهد في قيامه قبل قراءة الفاتحة فلا سهو عليه وبعدها يلزم سهو وهذا السهو هو الإصحح كما في التبيين. (مجمع الانهر ج ١، ص ٣٣)

وقال العلامة الحسكي رحمهم الله: (و ان تشهد في القيام قبل القراءة قواماً بعدها فيسجد هو الإصحح قال الشامي) (أو الركوع أو السجود لا يجب) لانها محل الثناء والتشهد ثناء. (الدر المنثور ج ١، ص ٣٣)

وقال الامام الزيلعي رحمهم الله: لو تشهد في قيامه أو ركوعه أو سجوده فلا سهو عليه لانه ثناء وهذه المواضع محل الثناء. (تبيين الحقائق ج ١، ص ٣٣)

وقال العلامة الكردي رحمهم الله: وفي غريب الرواية: قرأ ساهياً في الركوع أو السجود أو القيام التشهد لا يلزم. (الفتاوى المازنية ج ١، ص ٣٣)

وقال العلامة الطحطاوي رحمهم الله: او تشهد قائماً او راكعاً او ساجداً لا سهو عليه. منية المصل. (حاشية الطحطاوي على المراقب ص ١٠١)

وقال في الهدية: لو قرأ التشهد قائماً او راكعاً او ساجداً لا سهو عليه هكذا في المحيط. (عالم كبرية ج ١، ص ٣٣)

ليكن امام قاضي خان رحمهم الله سهواً د تشهد ونيو په صورت كښې د سجدې د سهوي د وجوب قائل دي. او دا وجوب د سجدې د سهوي مستلزم دي دې خبرې لره چې د عمد په صورت كښې به مونږ راغړخول واجب وي. شيخ حلي. علامه عيني، او امام طاهر بن عبد الرشيد البخاري رحمهم الله د عيون او محيط نه د دې مطابق قول نقل كړي دي

قال الامام قاضي خان رحمته الله: وان المفتوح الصلوة للقرآن التشهد في قيامه قبل ان يصرع في قراءة الفاتحة عامدا او ساهيا لاسهوه عليه (وقال قبله) ولو قرأ الفاتحة او اية من القرآن في القعدة او في الركوع او في السجود او قرأ التشهد في الركوع او في السجود كان عليه السهو. (الفتاوى الخانية بهامش الهدية ج ١ ص ٣٧)

وقال الامام طاهر بن عبد الرشيد البخاري رحمته الله: وفي الفتاوى: لو قرأ الفاتحة او اية من القرآن في القعدة او في الركوع او في السجود او قرأ التشهد في الركوع او في السجود عليه السهو. (علامة الفتاوى ج ١ ص ١٠٠)

وقال العلامة الحلبي رحمته الله في شرح قول مدية المصلي: (او تشهد قائما او راكعا او ساجدا لاسهوه عليه) كذا في المختار على ما ذكره الاسيحايني (الى قوله) واما التشهد فلانه ثناء والقيام والركوع والسجود عمل للثناء (الى قوله) وفي المحيط والعيون: ولو تشهد في ركوعه او سجوده يلزمه السهو. (الشرح الكبير ص ٣٠)

وقال الحافظ العيني رحمته الله: ولو تشهد في ركوعه او سجوده او القومة فلا سهو عليه (الى قوله) وفي المحيط والعيون: لو تشهد في ركوعه او سجوده يلزمه السهو. (النهاية: ج ٢ ص ٣٣)

د بندہ پہ خیال د امام ابن الہمام رحمته الله قول راجع دے خکہ چہ رکوع او سجدہ محل د ثنا دی. دے وجہ نہ اکثر و فقہاء رحمۃ اللہ علیہ ہمدان قول اختیار کرے دی. پہ خپلہ امام قاضی خان رحمۃ اللہ علیہ ہم دے دی دلیل پہ وجہ پہ رومی رکعت کنبی د فاتحہ نہ ورائندے د تشهد و ثیلو پہ صورت کنبی د سجده د سہوے د وجوب قائلہ نہ دی، لیکن د تعجب خبرہ دادہ چہ د عدم وجوب ہمدان وجہ یعنی محل د ثنا کیدل پہ رکوع او پہ سجدو کنبی ہم دہ او باوجود د دے پہ ہفہ کنبی د سجده د سہوے د وجوب قائل دی. د امام قاضی خان رحمۃ اللہ علیہ پہ نیز دے فرق وجہ د اکیدے شی چہ پہ بعضو خبرو کنبی د تشهد د قرائت سرہ خہ نا خہ مناسبت شتہ. د دے وجہ نہ پہ حالت د قیام کنبی چہ ہفہ محل د قراء دے پہ ہفہ کنبی ہی د تشهد لوستل وزغمل او پہ رکوع او سجدہ کنبی نہ ونہ زغمل. لعدم الملامۃ. ولہ مجاہد و تعالی اعلم

۸ ذی القعدة ۱۴۰۵ ہجری

د سہوے یوہ سجدہ سہو یا قصداً پرینودی شوہ

سوال پہ سجدہ سہو کنبی دوارہ سجده واجب دی او کہ یوہ: کہ یوہ سجدہ پہ کنبی پانہ شوہ: کہ پہ قصد سرہ برسوندی شوہ نو دے خہ حکم دی؟ بینوا تو جروا

الجواب باسم ملہم الصواب دوارہ سجده واجب دی. یوہ سجدہ کہ چری پہ ہرہ سرہ ہی سہو ہو پہ قصد دی ادا کرے شی. د دے بوی سجده د ورو سوائی پہ وجہ ملہ خہ سجدہ نہ واجب. کہ پہ قصد سرہ ہی پرستی دی ہو سجدہ گہگر شوہ دے ناندی توبہ او استغفر کون

بر ضروری دی. چپ په سهوي سره پاسي شوه او ادا نه کړې شوه یا په قصد سره پرسودی شوه د
دې دواړو صورتونو کېسې د موخ راگرځول واجب دی. خو دومره خبره ده چې سهوا په پاسي کیدو
سره پرې څه گناه او نول نشته

قال العلامة الطحاوی رحمته الله: فلو اقتصر على سجدة واحدة لا يكون اتيا بالواجب ولا هي عليه ان كان
سأها وان تعمدة يائمه.

وفي البحر: لو سها في السجود السهو عمل بالتعري ولا يجب عليه سجود السهو لئلا يلزم التسلسل بولانه
يفتخر في التابع ما لا يفخر في المتبوع. (حاشية الطحاوی على المراقي ص ۲۰۰)

وقال العلامة التمر تقي رحمته الله: يجب له بعد سلام واحد سجدة ان. (رد المحتار ج ۱ ص ۲۰۰)

وقال في المتانة عازي الی العهد النبوي: السهو في سجود السهو لا يوجب السجود لانه لا يتأهي. (المتانة ص ۳۱)

وقال العلامة ابن عابدین رحمته الله: بقی اذا سقط السجود فهل يلزمه الاعادة لكون ما اداة اولاً وقع ناقصاً بلا
جابر؛ والذي ينبغي انه ان سقط بصدعه كحدث عمداً فلا يلزم ولا الا فلا. تأمل. (رد المحتار ج ۱ ص ۳۱)

وقال العلامة الرافعي رحمته الله: قوله: والذي ينبغي انه ان سقط الخ سيأتي له عن النهر ان المقتضى اذا
سها مقتضى كلامهم انه يعيد بالمثبوت الكراهة مع تعدد الجابر اهـ ومقتضاة الاعادة مطلقاً ولو سقط بلا
صنعه ومكناً قررته محمد هاشم السندي فيها يأتي كما نقله العلامة السندي عنه. (التحرير بالمختار ج ۱ ص ۳۱) ولله

سبحانه وتعالى اعلم ۳۰ ربيع الثاني ۱۴۱۰ هجري

د مسبوق د سهوي حكم

سوال مسبوق د امام سره سجده د سهوي وكړه. بيا چې ترې نه كوم ركعتونه قضا شوي دي د
هغې د كولو په دوران كېسې داسې غلطې ترې نه وشوه چې سجده د سهوي پرې واجبيږي نو په ده
باندې به بلكه سجده سهوه لازميرې او كه نه؟ بينوا توجروا

الاجواب باسم طهم الصواب په ده باندې سجده د سهوي لازم ده

قال العلامة المحض كرم رحمته الله: والمسبوق يسجد مع امامه مطلقاً سواء كان سهوا قبل الاقتداء او بعده ثم
يلتصق ما فات له ولو سها فيه سجدة ثانياً.

قال العلامة ابن عابدین رحمته الله: قوله: ولو سها فيه أي فوجهاً يلحقه بعد فراغ الإمام يسجد ثانياً لانه
منفرد فيه والمنفرد يسجد للسهو. (رد المحتار ج ۱ ص ۳۱) ولله سبحانه وتعالى اعلم ۲۵ در كعبه ۱۲۱۵ هجر

د سهوي يوه سجده نې وکړه او پنځم رکعت د پاره ودریدلو

سوال په یو سړی باندې سجده د سهوي واجب شوه. هغه آخره کښې د سهوي د یوې سجدي د ادا کولو نه پس پنځم رکعت د پاره ودریدلو او شروع نې په کښې وکړه او د فاتحې د لوستلو نه پس ورته راډ شو چې دې د سهوي د یوې سجدي نه پس بیا ودریدلې دې. اوس به دې څه کوي؟
آیا د سهوي هغه یوه سجده نې په خپل ځای باقی پاتې ده او که نه بیا به ورله د سره دوه سجدي کول پکار وي؟ بینواتو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب قال العلامة عالمین العلاء الانصاري رحمته الله: واصل اخر: ان السجدة اذا فاتت عن محلها لا تجوز الا بنية القضاء ومعنى لم تفت عن محلها تجوز بدون نية القضاء واما تفوت عن محلها بتخلل ركعة كاملة فمعناها دون الركعة الكاملة لا تفوت عن محلها لانه محل الركن.

واصل اخر: ان زیادة ما دون الركعة الكاملة لا توجب فساد الصلوة و زیادع الركعة الكاملة توجب فساد الصلوة اذا كانت زیادة قبل اكمال اركان الفريضة ومعنى زیادة ما دون الركعة الكاملة زیادة ركوع او زیادة سجود ومعنى زیادة الركعة الكاملة ركوع وسجود. (الفتاوى العتار خاتمة ج ۲ ص ۲۰۰)

قال العلامة الطحطاوى رحمته الله فی بیان سجود السهو: يجب سجدتان كسجدة الصلوة يجلس بهما مفترشا ويكبر في الوضع والرفع ويأتي بهما بيسبوح السجود (الى ان قال) فلو اقتصر على سجدة واحدة لا يكون اتيا بالواجب ولا شيء عليه ان كان ساهيا وان تعمدا ثلثم. (حاشية الطحطاوى على المراقي ص ۲۰۰)

د پورتنیو عبارتو نه په علم کښې دا خبره راځي چې وړاندینئ سجده په خپل ځای پاتې ده. دویمه سجده دې وکړي او خپل مونځ دې سر ته ورسوي. ولله سمانه و تعالی اعلم

۲۵ ربيع الاول ۱۴۱۹ هجري

سجده سهوه نې هیره کړه او وتر نې شروع کړل

سوال یو سړی د ماسخوتن دوه رکعتو سنت مونځ کولو. وروستنی قعده ترې نه هیره شوه او ودریدلو او بیا نې دوه رکعتو نقل وکړل او سجده د سهوي نې ونه کړه. سلام نې وگرځولو او د وتړون نې وکړه. په وتړو کښې ورته رایاد شو چې مالره څو سجده د سهوي کول پکار وو. اوس ده لره څه کول پکار دي؟ د وتړو مونځ مات کړي او سجده د سهوي وکړي او که د وتړو نه د ویکایدونه پس سجده د سهوي وکړي؟ سواو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب اوس د سجدې د سهوي څه صورت یاسي نه شو. د دې وحی نه د ویکو ماحول روا نه دی. د ویکو نه پس دې دا سنت راوگرځوي

فی البدیهه المتعار: ویفسدها انتقاله من صلوة الی مفایر مایلو من وجه حتی لو کان منفردا فیکبر ینوی
الاعتداء او عکسه صار مستانفا.

قال ابن عابدین رحمته الله: قوله: ویفسدها انتقاله الخ ای بأن ینوی بقبله مع التکبیر ۱۸ الانتقال المذكور. قال
فی النهر: بأن صلی رکعة من الظهر مثلاً ثم افتتح العصر أو الطوع بتکبیرة..... مع شروعه فی العصر لانه ینوی
تخصیل ما لیس بمأصل لمخرج عن الاول فباطل الخروج عن الاول صحة الشروع فی المفایر ولو من وجه فلذا لو
کان منفردا فیکبر ینوی الاعتداء او عکسه او امامة النساء فسد الاول بوکان شارعا فی الغائی..... (ردالمحتار
ج ۳ ص ۳۳). قال ابن عابدین رحمته الله: نعم قول صاحب الدر: ولو نسی السهو أو سجدة صلیة او تلاوة یلزمه ذلك
ما دام فی المسجد.

قنییه: قال هنا: ما دام فی المسجد و فیما قبله: ما لم یحصل عن القبلة ولعل وجه الفرق ان السلام هنا لما
کان سهوا لم یجعل مجرد الانحراف عن القبلة مانعاً اولیاً کان فیما قبله عمداً جعل مانعاً علی احد القولین وهو ما
مضى علیه المصنف لعل فی المذات من ان السجود لا یسقط بالسلام ولو عمداً. الا اذا فعل فعلاً یمنعه من البناء
بأن تکلم أو فقهه أو احدث عمداً أو خرج من المسجد أو صرف وجهه عن القبلة وهو ذا کر له لانه فیات محله وهو
تحریم الصلاة فیسقط ضرورة قنوت محله اه تأمل. (ردالمحتار ج ۳ ص ۳۱) والله سبحانه وتعالی اعلم

۷ جمادی الثانية ۱۴۱۹ هجرى

به رکوع کنبی ورته یاد شو چی قنوت ئی نه دی لوستی

سوال احسن الفتاوی (أردو ج ۴ ص ۲۳ کنبی لیکلې شوې دی چې که قنوت چا نه پاتې شو
نو د رکوع نه دې واپس نه ځی قیام ته. صرف په آخره کنبی دې سجده د سهوې وکړی. لیکن د
واپس تلو په صورت کنبی به ئې مونځ نه فاسدیدی. په دې صورت کنبی دې رکوع بیا نه
راگرځوی. سجده د سهوې دې وکړی. که چیرې بیا ئې رکوع وکړه نو څنگه چې معلومه ده چې دا
په قصد سره تاخیر کول دی. ددې وجې نه د دې تدارک به په سجدې د سهوې سره نه کبړی. مونځ
به بې راگرځول واجب وی. والمجهل عمداً.

په احسن الفتاوی کنبی په سجدې د سهوې سره د نه صحیح کیدو ذکر کړې شوی او د
راگرځولو د وجوب حکم کړې شوې دې. په دې حقله څه خبرې ستاسو په خدمت کنبی وړاندې کوم
۱ په ردالمحتار کنبی دویم رکوع ته د لغوې ونیلو باوجود مو څو کرښې وروسته صراحت دا
خبره ذکر کړې شوې ده چې په سجدې د سهوې سره به تدارک وشي. علامه ابن عابدین رحمته الله خلو
صورتونه بیان کړي دي. او په دې کنبی ئې څه فرق ندې کړې. د ټولو حکم ئې دا سار کړې دي چې

به سجدي د سهوي سره به مونځ صحيح شي. دا كوم بحث چې شروع دې دا هم په هغه حلونو
صورتونو كښې بوضورت دې. لهندا زما په فهم ناقص كښې د راڅرځولو وجوب خو څه كوي چې
جواز هم گران ښكاريږي. او د علامه ابن عابدين رحمته الله په شان د لوني محقق او كامل فقيه د شرع
دا خبره ډيره لرې معلومېږي چې هغوی په دې مسئله باندې بحث كوي او په دې كښې چې كومه
صورتونه مخې ته راځي د هغې ذكر سره د تداركه وكړي او په يو صورت كښې د راڅرځولو د
وجوب حكم وي او د دې باوجود نې هغه بيان نه كړي

قال العلامة المحقق رحمته الله: ولو نسبته الى القنوت ثم تل كراهة في الركوع لا يلتصق فيه لغوات محمله ولا يعود
الى القيام في الاصح لان فيه رفض الفرض الواجب فان عاد اليه وقنوت ولم يعد الركوع لم تفسد صلواته لمكون
ركوعه بعد قراءة تأتمة وسجدته سهو وقنوت اول الامر والآخر محمله.

وقال العلامة ابن عابدين رحمته الله: (قوله: لكونه بعد قراءة تأتمة) اي فلم ينتقض ركوعه بخلاف ما لو تل كر
الفاخرة او السورة حيث يعود وينتقض ركوعه لان يعود صارت قراءة الكل فرضاً والترتيب بين القراءة
والركوع فرض فارتفع ركوعه فلو لم يركع بطل صلواته وركع واحد كه رجل في الركوع الثاني كان مذكراً لتلك
الركعة بمصر مخلصاً اي لان الركوع الثاني هو المعتبر لارتفاض الاول بالعود الى القراءة بخلاف العود الى
القنوت حتى لو عاد وقنوت ثم ركب فاقعدى به رجل لم يدرك الركعة لان هذا الركوع لغو وما نقله ح عن
البحر وتبعه ط فيه اعتصار عمل فافهم قد معنا في فصل القراءة بيان كون القراءة تقع فرضاً بالعود فراجع.

(فرع) ترك السورة دون الفاخرة وقنوت ثم تل كر يعود ويقرأ السورة ويعيد القنوت والركوع معراج و
عالية وغيرهما (قوله: لزواله عن محله) تعليل لما فهم قبله من الصور الاربع وهي: ما لو قنوت في الركوع او بعد
الرفع منه واعد الركوع اولاً وما اذا لم يلتصق اصلاً. كما حققه ح (رد المحتار ج ١ ص ٣٨)

٢. اكابرينو د ديوبند هم د علامه ابن عابدين رحمته الله د دې تحقيق مطابق د ركوع د راڅرځولو
باوجود صراحتاً په سجدي د سهوي سره د مونځ د صحيح كيدو فتوى ورکړې ده. د راڅرځولو د
وجوب حكمه نې ندي كړې. ځينې فتوى گانې دلته نقل كولې شي

الف سوال په وترو كښې امام د قنوت د دعا ونيلو نه بغير ركوع ته لاړ او مقتديان ولاړ وو
چې الله اكبر. نې او ونيلو نو امام واپس د ركوع نه راغلو او دعا د قنوت نې ولوستله او واپس ركوع
نه لاړ او په آخره كسې نې سجده د سهوي وكړه نو د امام او د مقتدي د دواړو مونځ وشو او كه نه
جواب راجع هم دا دی چې د ټولو مونځ وشو. كفاية المفصّل ج ٣ ص ٣٤٢.

ب سوال كه څوك په وترو كښې دعا د قنوت هيره كړي او ركوع نه لاړ شي. سا وروسته به
جبله ب ډل به ورباندولو د ركوع نه سر قنوت ولولي او سا به دوه ځل ركوع وكړي او حل موبه
يوه كړي نو په دې صورت كښې به د هغه مونځ د سد شي او كه نه به سجدي د سهوي سره سر

موسى كامل سى

جواب موسى بنى صحيح مو

كلنا في الدار المختار: فان عادوا لنداء الخ. (فتاوى دار العنود ديوبند ج ٢ ص ٣٥)

ناسو به دا در خواست دي چي به دي مسئله باندې مو نظر بل و كړئ او د خپلي فصلې نه موسى خبر كړئ ستاسو به ډېره مهرباني وي. ستوا تو حروا

الجواب باسم ملهم المواب د احسن الفتاوى وړاندېني جواب په دي مسئله د (عودالى القيام

للقنوت) په صورت كېني په صحيح قول باندې يعنى د ركوع په نه راگرخولو باندې. ثانياً په رد المحتار او حطوى كېني دويمې ركوع ته په لغو او حرام ونيلو باندې. ثالثاً د فقهي اهمي قاعدي. جهل بحكم عمد باندې مېنى وو. د مونخ كوونكى جهل په حكم د عمد كېني گنېلي شوي وو او د موسى د راگرخولو فتوى وركړې شوې وه. د دي وجې نه چې په سجدي د سهوي كېني عمد نه وي. د دي مشروعيت د سهوي د وجې نه شوي دي

ستاسو په راپرېلى شوى ليك كېني په دي ضابطه او قانون باندې څه تحقيق نشته. خو بيا هم ستاسو د ليك د راتلو نه پس ما د سر نه په دي ضابطه باندې غور وكړو او تحقيق مې وكړو نو خبره راباندې واضحه شوه چې په مجتهد فيها مسئلو كېني جهل په حكم د عمد كېني نه وي

قال الشئس العلماء العلامة ابن عجم **رحمته الله**: **الجهل في موضع الاجتهاد الصحيح او في موضع الشبهة وانه يصلح عندا او شبهة كالمحجم اذا افطر على ظن انها فطرته وكن رتي بهارية والداه او زوجته (الاشباه والنظائر مع هر حله لحيوى ج ٢ ص ٣٣)**

دلته هم د امام ابو يوسف **رحمته الله** په غير روايه اصول كېني دويمې ركوع ته د تللو قول نقل كړي شوي دي. د دي وجې نه هغه عامه ضابطه او قانون دلته صحيح نه راځي. لهذا په دي مسئله كسى به په سجدي د سهوي سره نقصان تر سره شي. د مونخ پېر نه راگرخول واجب نه دي

قال الامام الكسائي **رحمته الله**: **واما حكم القنوت اذا فات عن محله فنقول: فان ائسى القنوت سقط ركع ثم تلا كربعهما** رفع راسه من الركوع لا يعود يسقط عنه القنوت بعد ان كان في الركوع فكذلك في ظاهر الرواية وروى عن ابى يوسف **رحمته الله** لغور رواية الاصول ان يعود الى القنوت بعد ان له شبهة في القراءة فيعود كما لو ترك الفاتحة او السورة ولو تلا ركع الركوع او بعد ما رفع راسه منه انه ترك الفاتحة او السورة فيعود ينقض ركوعه كما ههنا (بدايع الصنائع ج ٢ ص ٣٥)

مسند سوري سوي لسك د دي تحقن باعث وگر خدشو. معزاكم الله تعالى. وړاندې هم كه به حسن فتاوى كسى درېه داسې څه خطا به نظر راغله نو مونږ ضرور خبر كړئ. ولله هو الموفق

والجواب

باب صلوة المريض

خان له په قيام باندې د قدرت لرونکى په امام پسې په ناستې اقتداء کول

سوال په احسن الفتاوى (أردو) ج ۴، ص ۵۲ کښې ليکلې شوى دى چې که د چا د جمعې نه بغير خان له يواځې په مونځ کولو کښې په قيام باندې قدرت وي، د جمعې سره په اوږد قيام باندې قدرت نه لري نو خان له دې مونځ کوي. په ناسته باندې په امام پسې به د دۀ مونځ نه کيږي. اوس پوښتنه دا کول دى چې که چا څه مونځونه په ناسته د امام په اقتداء کښې کړي وي نو د هغې راگرځول واجب دى او که نه؟ بېنوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب چې د امام سره په قيام باندې قدرت نه لري نو په دې صورت کښې درې قولونه دي

- ۱- امام سره دې په ناسته مونځ کوي
 - ۲- امام سره د په ولاړه مونځ شروع کړي. بيا دې کښيښي. بيا که د رکوع په وخت کښې ئې په ولاړه باندې قدرت وي نو په ولاړه دې رکوع وکړي
 - ۳- خان له دې ودرېږي او مونځ دې وکړي. امام سره که په ناسته مونځ کوي نو مونځ به ئې نه ادا کيږي. دا قول د مفتي به سره سره احوط هم دې
- ليکن څنگه چې دا خبره معلومه ده چې د قولونو په اختلاف سره تحفييف راځي. د دې وجې نه په دې پوښتلې شوې مسئله کښې د مونځ بيرته راگرځول واجب نه دى. فقهاء کرامو رحمهم الله په دې باندې تصريح کړې ده.

قال العلامة الحلبي رحمته الله: ولو صلى في مكانه منفرداً بقدر على الصلوة قائماً فإنه يصل وحده قائماً عندئذ لا نه القيام فرض والجماعة سئلوه قال المالك والشافعي رحمهم الله خلافاً لاحمد رحمته الله بناءً على ان الجماعة فرض عند هؤلاء يصل قائماً مع الامام عندئذ لا نه عاجز اذ ذلك ذكره في المعيط ومصحح الزاهدى قال: لان الفرض بقدر حاله عند الاقتداء ولا اعادة في جميع ما تقدمه بالاجماع (شرح الكبير ص ۳) ولله سبحانه وتعالى اعلم

۱۱ جمادى الثانية ۱۴۲۱ هجرى

د مونځ د شروع کولو نه پس د امام سره په قيام باندې عاجزه شو

سوال يو سړى د امام سره په قيام کولو قدرت لرلو. د اوږد قيام نه ئې د عجز ويره نه وه. د دې وجې نه هغه ودرېدلو او د امام اقتداء ئې وکړه. څه وخت پس د قيام نه عاجز شو او به ناسته ئې مونځ سر نه ورسولو نو د دې سړى څه حکم دې؟ بېنوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د ده مونخ صحیح سو

قال العلامة المحصلي رحمه الله: ولو عرض له مرض في صلواته يتم عما قدر على المعتمد
قال العلامة ابن عابدین رحمه الله: (قوله: يتم عما قدر) أي ولو قاعدا مؤمنا أو مستلقيا (قوله: على المعتمد) وعن
الامام أنه يستقبل لأن تحریمته العقیدت موجبة للركوع والسجود فلا يجوز بالامام قال في المهر والصحیح
المشهور هو الاول لان بناء الضعیف على القوی اولى من الاتیان بالكل ضعيفا. (رد المحتار ج ۳ ص ۳۰)

قال العلامة الحلبي رحمه الله: ولو قدر على بعض القيام لا كله لزمه ذلك القدر، حتى لو كان لا يقدر الا على قدر
التحریم لزمه ان يتحرر قائما ثم يقعد. (شرح الكبير ص ۳۰)

ذكر كرى شوي عبارتو په ظاهره د منفرد سره متعلق دی. لیکن د ذکر کړی شوی علت له کبله د
مقتدی همدا حکم دی. ولله سبحانه وتعالی اعلم ۱۲ جمادی الثانية ۱۴۲۱ هجری

د اوږد قیام نه د عاجزه سړی بې د نیت نه په صف کښې ناسته جائزه نده

سوال یو سړی په اوږد قیام باندې قدرت نه لری. که چیرې هغه د جمعې په صف کښې بې د
مونخ د نیت نه کښینی. بیا رکوع ته نزدې ودریږي او نیت وتری نو دا روا دی او که ناروا؟ بینوا
توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د دې نه په صف کښې ماتوالي، انقطاع، لازمیری. د دې وجې نه دا
روا نه دی. د راجع قول مضایق داسې سړی لره خان له یواځې په مختصر قیام سره مونخ کول پکار
دی یا دی د کور خلفو سره د جمعې په کولو مونخ وکړی

قال رسول الله ﷺ من وصل صفا وصله الله ومن قطع صفا قطعه الله. (ابو داود ج ۳ ص ۳۰)

قال الملا علی القاری رحمه الله: (ومن قطع) أي بالهبة أو بعدم السدا أو بوضع شيء مانع. (المرقاة ج ۲ ص ۳۰)

وقال العلامة المحصلي رحمه الله في مكروهات الصلوة: وتخصيص مكان لنفسه وليس له ازعاج غيره منه ولو
مدرسا أو ذاتا في المصلی ازعاج القاعد ولو مشتغلا بقراءة أو درس وقال العلامة ابن عابدین
رحمه الله: (قوله: وذاتا الخ) قول: وكذا إذا لم يضطرب لكن في العودة قطع للصف. (رد المحتار ج ۳ ص ۳۰)

خبر که خوځ. حمد. د جمعې د فضیلت تر لاسه کولو دپاره د صف نه یو خوا نه کښینی او
په ځای کې جمع کسې سربېره سو دا روا دی ولله سبحانه وتعالی اعلم

باب سجود التلاوة

په روانه سورلي باندې د سجدي آيت

سوال تاسو ته دا درخواست دې چې ما په روانه سورلي باندې د سجدي د آيت په حقله يو سوال څلورو ځايونو ته ليږلې وو. د يو ځای نه راته جواب راغلو او د نورو دريو ځايونو نه راته درې مختلف جوابونه راغلل. وروستو په خط او کتابت سره الحمد لله هغه اختلاف ختم شو. د ټولو اتفاق راغی، اوس چې کوم متفق عليه جواب دې هغه ستاسو په خدمت کښې درلېږم، ځکه چې د احسن الفتاوى اختلاف لا پاتې دې کيدې شی چې دا هم ختم شی نو دا مسئله به ډيره زياته پخه شی. لهذا ستاسو په جناب کښې دا درخواست کوم چې د خپل وخت نه لږ شان وخت مونږ باندې پيروزو کړئ او په دې جوابونو کښې غور وکړئ او د نورو دليلونو سره سره د شرح الوقايې د حاشيې دا عبارت هم په خيال کښې وساتئ او مونږ د خپل تحقيق نه خبر کړئ

(وفي حكمه الفلك المركب الدعاني الذي يسور بالمسافرين على الارض بقوله الدعان ج ۲ ص ۹۰)

اميد لرو چې تاسو به په مونږ باندې خپل شفقت او محبت قائم ساتئ او د دې جوابونو په حقله به مونږ د خپل تحقيق نه خبروئ چې په روانه سورلي کښې د سجدي د آيت په تکرار باندې د وجوب څه حکم دې؟

په روان موټر کښې يو سړي د سجدي د آيت تکرار کوي نو د دۀ حکم د سجدي د آيت په واجبيدو کښې په شان د راکب علی الدابة دې او که په شان د راکب فی السفينه دې؟ او دا راته هم او فرمايئ چې په دې کښې فرق څه دې چې په راکب علی الدابة باندې د آيت په تکرار سره تکرار د وجوب شته دې چې څو پورې د مونږ په حالت کښې نه وي او په راکب علی السفينه باندې د تکرار وجوب نشته دې؟

د خير المدارس له اړخه جواب

الجواب حامداً ومصلحاً

د دې نه وړاندې د دې مسئلې په حقله چې په روان موټر کښې د سجدي د آيت په تکرار کولو سره څومره سجدي واجبيږي؟ په جواب کښې د سورلي او د موټروان يو حکم ليکلې شوي وو. ليکن د فقهاء کرامو رحمهم الله د عبرتونو نه د موټروان او د سورلي تر مينځه فرق معلومېږي. چې که کوم يو سړي د گاډۍ داسې ډرائيور وي چې ټول اختيار ورسره وي يعنې گاډۍ نيغ په نيغه د هغه په تصرف کښې وي نو د دۀ حکم د راکب علی الدابة دې. يعنې د مجلس په بدلولو باندې به په دۀ ډيرې سجدي واجبيږي، او چې کوم يو سړي عامه سورلي وي يعنې گاډۍ د دۀ په تصرف کښې نه

وی نو د ده حکم د راکب فی السفینه په شان دې چې په ده باندې به د مجلس د اتحاد له کبله یوه سجده و اجسیری

و فی البحر او کانت علی دابة فوقت بلی عیارها وان سارت لا و اطلق المصنف فی السیر فشمیل ما اذا کان الزوج معها علی الدابة او المحمل ولم یکن معها قائدا ما اذا کانا فی المحمل یقودهما الجمال لا یبطل لانه کالسفينة فی هذه الحال. (ج ۲ ص ۲۰)

و فی عالم کبریة: وان کانت یسیر علی الدابة او فی محمل فوقت ففی علی عیارها. (ج ۱ ص ۲۴)

و فی المحمل یقوده الجمال و هما فیه لا یبطل. (ج ۱ ص ۱۴۸)

و فی الدر المنثور: و الفلک لها کالبدیه و سیر دابها کسیرها، حتی لا یتبدل المجلس بهری الفلک و یتبدل ب سیر الدابة. لاضافته الیه الا ان تجهیب مع سکوته او یكون فی محمل یقودهما الجمال فانه کالسفينة. (ج ۲ ص ۲۰)

تفویض الطلاق

جواب له اړخه د دارالعلوم کواچي نه

الجواب : ومنه الصدق والصواب

د فقهاء کرامو عليهم السلام د عبارتونو نه معلومیږي چې د مجلس بدلیدل یا خو حقیقتاً د مکان د اختلاف له کبله وی یا د داسې کار په کولو د مجلس بدلیدل وی چې هغه کار د رومي کار د پاره قطع کوونکې وی. په دې دوو خبرو کښې که یوه خبره هم وموندلې شی نو د اختلاف د مجلس او د تبدل د مجلس حکم به پرې تطبیق شی

په راکب علی الدابة او په راکب علی السفینه کښې فرق دا معلومیږي چې په دابه باندې په سوړیدو کښې لکه څنګه چې معلومه ده چې د دې په ودریدلو او روانیدلو کښې د راکب د تصرف نفاذ وی د دې وجې نه د دې قوائم د راکب د پښو په شان وګڼلې شو او د مجلس د بدلیدلو حکم پرې ولګولې شو لکه چې دې په خپله روان وی ګرځي. او بل خوا ته په رګوب علی السفینه کښې د دې په ودریدلو او په روانیدلو باندې د راکب څه تصرف نشته. نو د دې تګ ته د راکب تلل نه شی ونیلي کیدي او د مجلس د بدلیدلو حکم پرې هم نه لګولې کیږي

دا فرو که په ذهن کښې وساتلې شی نو چې کوم سرې په ګاډی کښې سفر کوی او دې ډرائیور نوی بو د ده حکم د راکب فی السفینه په شان معلومیږي. ځکه چې د داسې سړی نه خو حقیقتاً اختلاف د مکان راځي. او نه د هغه نه داسې یو کار کیږي چې هغه د وړاندیني کار د پاره قاطع وګرځي او نه خو د ګاډی په ودریدو او روانیدو کښې د ده څه تصرف شته. او د ګاډی د اختصار منډ ډرائیور حکم د راکب علی الدابة په شان معلومیږي ځکه چې نه خو حقیقتاً د ده اختلاف د مکر

راځی او نه ده د لاسه داسې څه کار کيږي چې هغه د وړاندیني کار د پاره قاطع او ګرځي. لیکن د دې ګاډې په ودړیدلو او په روانیدلو کښې د ده تصرف ته دخل شته. د دې وجې نه د راکب علی الدابه په شان به په دۀ باندې هم د مجلس د بدلون حکم ولګیږي

فی المهر: فالْحَاصِلُ انَّ اِخْتِلَافَ الْمَجْلِسِ حَقِيقِي بِالْاِخْتِلَافِ الْمَكَانِ وَحُكْمِي بِالْاِخْتِلَافِ الْفِعْلِ. (ج ۲، ص ۳۷)

فی البدائع: والفرق ان قوائم الدابة جعلت كرجليه حكما ليعفوذ تصرفه عليها في السير والوقوف فكان تبدل مكانها كتبدل مكانه فحصلت القراءة في مجالس مختلفة فتقلب بكل تلاوة سجدة بخلاف السفينة فانها لم تجعل بمنزلة رجل الراكب بخروجها عن قبول تصرفه في السير والوقوف ولهذا اضيف سيرها اليها دون راکبها الخ. (ج ۲، ص ۳۸)

وفي المبسوط للسر عسي: فالسفينة في حقه كالهيئة الاتري انه لا يهريها بل هي تجري به قال الله تعالى (وهي

تجري بهم في موج كالجبال) وراكب الدابة يهريها حتى يملك ايقاتها متى شاء. (ج ۲، ص ۴۰)

الجواب باسم ملهم الصواب د احسن الفتاوى د مسئلې د ليكلو په وخت کښې زموږ توجه صرف د ډرائيور اړخ ته وه د دې وجې نه مو د دابې د راکب حکم وليکلو. د سورلۍ حکم هم هغه دې کوم چې په راليږلې شوې فتوى کښې دې. جزاکم الله تعالى احسن الجزاء

دارالافتاء والارشاد ناظم آباد ۲ صفر ۱۴۲۱ هـ

د سجدي د آيت د تکرار د مختلفو صورتونو حکم

سوال تاسو د احسن الفتاوى (اردو) په ج ۴، ص ۲۷ کښې په سورلۍ باندې د سجدي د آيت د تکرار په مسئله کښې په جواب کښې ليکلی دی چې اُس، اوښ، او په هر قسم ګاډې وغيره چې د خشکۍ (بري) سورلۍ دی که په دې باندې په مونځ کښې دننه د سجدي د آيت تکرار وکړي شو نو يوه سجده واجبيږي او بې د مونځ نه چې تکرار د سجدي د آيت وکړي نو تکرار د سجده و پرې هم واجبيږي. په کشتۍ کښې د سجدي د آيت په تکرار سره که دا تکرار په هر صورت کښې وی يعنې که مونځ کښې وی او که د مونځ نه بهر وی نو فقط يوه سجده واجبيږي په کشتۍ کښې د سجدي د تکرار د عدم چې کوم علت بيان کړې شوې دې د هغې نه دا څرګنديږي چې د اوبو د جهاز او د الوتکې حکم هم د کشتۍ په شان دې، خو سره د دې په دې کښې سجده احوطه ده

تاسو په دې جواب کيږي د ريل ګاډي او د موټر، بس وغيره حکم په مثل د دابې ليکلي دي او حال دا چې د کشتۍ سره د دې څيزونو قوی مشابهت دې د مشابهت وجوهات يې ډير دی

۱- په ريل ګاډي کښې يعنې په ډبه کښې د ناستې حالت هم هغسې دې لکه څنګه چې په کشتۍ کښې د ناستې حالت وی

۲ - لکه څنگه چې د کشتن مزل د کشتن اړخ ته مضاف کېږي دغه شانه د ریل گاډی او د نورو گاډو مزل د هغوی اړخ نه مضاف کېږي، لکه په ریل گاډی کېنې ناسته سورلن داسې نه وائی چې زه فلانسی ځای ته ورسیدم بلکه داسې وائی چې ریل گاډې فلانکی ځای ته ورسیدلو

۳ - په کشتن، گاډی، الوتکه، او د اوبو په جاز کېنې په ټولو کېنې دا خبره ده چې په دې کېنې کوم ځای خلق کېنې نو په هغه مجلس کېنې په مزل کولو یا په الوتلو څه تغیر یعنی بدلون نه راځي، بلکه په دې کېنې د محول او د غاړو په اعتبار سره تغیر راځي.

۴ - علامه شامی ^{رحمته الله علیه} یوه قاعده لیکلې ده چې یو داسې ځای کېنې ودرېږي چې د هغه ځای نه د امام اقتداء صحیح کېږي نو دا دومره ځای یو مجلس او مکان دي، لکه کشتن او د ریل گاډی ډبه دا دواړه د اقتداء په مسئله کېنې یو برابر دی مطلب چې اقتداء په دواړو کېنې صحیح کېږي، په خلاف د دابې چې د دې سره د ریل گاډی یا د نورو لویو لویو گاډو داسې څه قوی مشابعت نشته په فتاوی تثارخانیه کېنې راغلی دی

واذا قراها في السفينة - والسفينة مهي. يكلمه سبعة واحدة اذ سير السفينة مضاف الى السفينة لا الى راكبها عرفا. قال تعالى (وهي مهي مهي) يقال: سارت السفينة كذا وكذا مرحلة واذا صار السير مضافا الى السفينة فالمكان متعدي في حق الراكب وان اختلف في حق السفينة وفي الدابة السير مضاف الى الراكب عرفا. يقال: سرت كذا وكذا فرسفا اليوم واذا صار السير مضافا الى الراكب تبدل المكان حقيقة وحكما. (ج، ص ۳۳)

وفي الغامية: الخلاصة ان كل موضع يصح الاقتداء فيه ممن يصل في طرف منه بمهل مكان واحد ولا يتكرر الوجوب فيه مالا فلا. (ج، ص ۳۳)

خو دا خبره ده چې د ریل گاډی د مختلفو ډبو حکم د کشتن په شان ندې پکار بلکه په مختلفو ډبو کېنې د سجدې د آیت د تکرار نه د سجدې د وجوب تکرار پکار دي ځکه چې عرفا دا بیل بیل مجلسونه شمارلې شی، یعنی چې په یوه ډبه کېنې یو آیت د سجدې ولولی نو یوه سجده لازمه شوه او چې همدغه آیت په بله ډبه کېنې ولولی نو بله سجده به پرې لازمه شی، حاصل د خبرې دا چې ریل گاډی او بس وغیره د کشتن په حکم کېنې کیدل پکار دی

دا زما یو طالب علمانه شبه وه ستاسو په خدمت کېنې مې عرض کړه ستاسو نه دا طمع لرم چې تاسو به پرې غور کوئ، او که د دې عاجز غلطی وی نو ما به خبر کړئ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم العواب د سجدې د آیت په تکرار سره تکرار د سجدې په دوو صورتو کېنې واجبیږي ۱ - د سجدې د آیت تکرار په مختلفو مکانونو کېنې وی حقیقتا وی او که حکم وی لکه پیاده تلونکې شو

۲ - د سجدې د آیت تکرار په مختلفو مکانونو کېنې وی حکما، لکه په وړه کمره کېنې د ورو

مجلسونو په صورت کښې .

د ریل گاډۍ ډبې او الوتکه وغیره چې په روان حالت کښې وې نو که حقیقتا یو مکان ومنلې شی نو بیا هم حکما یو مکان ندې کوم چې د تکرار د وجوب د پاره شرط دې، ځکه چې حکما د مکان د وحدت د پاره دا شرط دې چې د مزل اضافت دې د مرکوب اړخ ته وی لکه په سفینه کښې چې دی، کوم ځای کښې چې شرعا او عرفا په دواړو اعتبارونو سره د مزل اضافت د مرکوب اړخ ته نه کیږي نو هلته به حکما د مکان وحدت نه وی ثابت، دې څیزونو (ریل گاډۍ وغیره) اړخ ته اگر چې عرفا د مزل اضافت موندلې شی لیکن شرعا دې ته د مزل اضافت نه شی موندلې لهدا د مکان وحدت به حکما نه وی، د دې وجې نه د احسن الفتاوی په ذکر شوی جواب باندې د یو ځلې بیا نظر اچولو نه پس د الوتکې او د اوبو د جهاز حکم هم په شان د ډبې وگرځولې شو او د سجده د تکرار د وجوب حکم په کښې ولیکلې شو .

شرعا دې څیزونو تهد مزل د اضافت نه کیدو وجه داده چې د دې ټولو سورلو (بس، ریل گاډۍ وغیره) نه د قبضه کړې شوو څیزونو ضمان په راکب باندې واجبیږي، د کومې نه چې دا خبره په علم کښې راځي چې شرعا د دې اضافت د مرکوب اړخ ته نه کیږي او که نه نو د کشتۍ په شان به دلته هم د قبضه کړې شوو څیزونو ضمان نه واجبیږي .

څنگه چې معلومه ده چې حکما د مکان وحدت کیدلو مدار په دې باندې دې چې شرعا او عرفا د مزل اضافت مرکوب اړخ ته وشی، د دې وجې نه علامه ابن عابدین رحمته الله علیه د اضافت او د عدم د اضافت فرق په وجوب د ضمان او په عدم د وجوب د ضمان سره بیان کړې دې، یعنی چې کوم ځای کښې چې ضمان واجبیږي هلته په دواړو اعتبارونو سره اضافت موجود دې یعنی هم شرعا او هم عرفا، او چې کوم ځای کښې ضمان نشته نو هلته شرعا او عرفا په دواړو اعتبارونو سره د مزل اضافت نشته .

قال ابن عابدین رحمته الله علیه: لان سورها مضاف اليه حتى يهب عليه ضمان ما اتلفته بخلاف سائر السفينة (ردالمحتار: ج ۳ ص ۸۷)

د تاتارخانيې د وړاندې کړې شوې عبارت په شروع کښې د سفینې په حقله د مزل د اضافت په بیان کښې د عرفا سره د شرعا تصریح هم موجوده ده .

د شاميې د نقل شوی عبارت تعلق د مکان د وحدت سره په حالت د مزل د نشت والی کښې خو کیدې شی، لیکن د حکمې وحدت سره بالکل د دې تعلق نشته، او نه د مزل په حالت کښې د حقیقي مکان سره د دې څه تعلق شته دې، والله سبحانه وتعالى اعلم

باب صلوة المسافر

د سفر په حد کښې د مزل تکرار لږه اعتبار نشته

سوال د یوې پوښتنې دوه مختلف جوابونه ستاسو په خدمت کښې وړاندې کوم. د خپلې فیصلې نه موږ خبر کړئ.

یو سړې په (قصور) نومي ښار کښې اوسیږي. دا سړې په دې ارادې سره د قصور نه اووتلو چې د (قادیسيې) نومي علاقې نه به تیر شي او په (خالق آباد) کښې به خپل کار په یوه ورځ کښې ترسره کړي. او بیا به په دغه لاره راو پس شي او قادیسيې نه به توحید آباد نومي ځای ته لاړ شي. دا خبره د یادولو وړ ده چې قادیسيه د قصور نه د درې میله مزل په فاصله کښې پرته ده اوس په دې کښې دوه صورتونه دي

یو دا چې د قصور نه خالق آباد او د قادیسيې نه د توحید آباده پورې چې څومره مجموعی مزل دي نو دا فاصله د سفر د حد نه کمه ده. خو که د خالق آباد نه د قادیسيې پورې د واپس راگرځیدو چې کوم مزل دي دا ورسره حساب کړې شي نو دا به د سفر حد ته ورسیږي

دویم صورت دا دي چې د قصور نه تر خالق آباده پورې او د قادیسيې نه تر توحید آباده پورې چې څومره مجموعی مزل دي دا د سفر د مزل حد دي اگرکه د خالق آباد نه د قادیسيې پورې د واپس کیدو مزل په کښې شمار نه کړې شي لیکن د قصور نه د خالق آباده پورې چې څومره فاصله ده دا مزل د سفر د حد نه کم دي او دغه شان د قادیسيې نه د توحید آباده پورې هم چې کوم مزل دي دا هم د سفر د حد نه کم دي. په دې دواړو صورتو کښې د قصر حکم دي او که د اتمام یعنی پوره موندلو، یا په دواړو کښې کوم فرق شته

پوښي جواب

واخذت من قولهم **مسافة** ثلاث ايام ولياليها وقد يدل كرون (مسافة ثلاثة ايام) والظاهر ان مرادهم الطريق و موضع السير لا السير نفسه ويؤيد قول القائلين بالتقدير بلاميال والفرارح حيث اعتبروا المسافة لا السير وكذا قوله **لا تقصروا في اقل من اربعة برد** فاعتبر **الطريق** المسافة لا السير والمسيرة في الصورة الاولى تتم مسافة السفر باعتبار مجموع السيرين اعني مسافة ما بين (قصور) الى (خالق آباد) ومسافة ما بين (القاديسية) الى (توحيد آباد) وان وقع الفصل بين المسافتين بتكرار السير من (خالق آباد) الى (القاديسية) ولم تعتبر

وفي الصورة الثانية مجموع المسافتين لا يتم مسافة سفر من غير اعتبار تكرار السير ولا يعتبر تكرار السير من (خالق آباد) الى (القاديسية) لانه زيادة السير لا زيادة المسير فافتقرت الصورة ثان في الحكم ولعلهم

دويم جواب

الرجل اذا قصد بلدًا والى مقصد طريقان احدهما مسيرة ثلاثة ايام وليلاتها والاخر دونها لمسلك الطريق
الابعد كان مسافرًا عندنا. (مخرج: ص ١٣١ بحواله قاضيخان)

الجواب باسم ملهم الصواب ځنگه چې د خالق آباد نه د قادسيې ارځ ته واپس راتلل د توحيد
آباد د لارې نه د خارجيدو له کبله معتبر نه دی. دغه شان قادسيې نه خالق آباد ته تلل هم د توحيد
آباد په لاره نه واقع کيدو له کبله معتبر نه دی. لهدا په دواړو صورتونو کښې اتمام واجب دې
په دويم جواب کښې د ابعده الطريقين نه استدلال ځکه صحيح نه دې چې د قادسيې نه خالق
آباد ته تلل راتلل د توحيد آباد د لارې په هيڅ قسم کښې بالکل داخل ندى. خو دا خبره ده چې که د
خالق آباد نه د قادسيې ارځ ته د واپس راتلو په ځای همدغه ځای نه چيرته په بله لاره توحيد آباد
ته تلې وې نو دا به لرې لاره (طريق بعيد) شمارلې کيدله. والله سبحانه وتعالى اعلم

يوم العاشوراء ١٤١٣ هجرى

ښځه چې د خپل مور پلار کور ته لاره شى نو قصر به کوى او که اتمام؟

سوال آيا د واده نه پس د ښځې د پلاره کور د هغې خپل کور وى. لهدا هغه به هلته اتمام
کوى؟ او که هغه د خپل پلار په کور کښې ميلمنه ده لهدا قصر به کوى؟ بينوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب ښځه چې د واده نه پس د پلار کور ته راشي نه مسافره به وى. که د
پنځلس ورځو نه د لږو ورځو پورې د حصاريدلو اراده لري نو قصر به کوى
قال العلامة الحسكى رحمه الله: الوطن الاصل هو موطن ولادته او تأمله او توطنه يې بطل عمقه اذا لم يبق له
بالاول اهل فلو بقی لم یبطل بل یتیم فیها الا غیر.

وقال ابن عابدین رحمه الله: قوله: او توطنه ای عزم علی القرار فیہ وعدم الارتمال وان لم یتم اهل فلو کان له
ایوان ببلد غیر مولده هو بالغ ولم یتم اهل به فلیس څلک وطماله الا اذا عزم علی القرار فیہ وترك الوطن الذی
کان له قبله مخرج المنیة. (رد المحتار ج: ٣ ص ١٠٠ و امداد الفتاوى ج: ٣ ص ٣٨) والله سبحانه وتعالى اعلم

١١ رجب ١٤١٥ هجرى

د حائضې د اقامت نيت كول

سوال به جنسی کالی کښې داسې رغلی دی چې ټیوه ښځه د سفر د حد په نيت سره روانه
شوه چې څلور منزله شمارلې کېږي. رومبې دوه منزله د دې ښځې د حیض په حالت کښې نر شو نو
سا هم دا مسافره نه ده. وس دې ولامبې او پوره څلور رکعته مونځ دې وکړي. خو دا خبره ده که

چیرې د حیض نه د پاکېدو په وخت کېنې اوس هم درې منزله منزل پاتې وی یا د روانیدو په وخت کېنې دا پنځه پاکه وه خو په لاره کېنې ورته حیض راغون نو په دې صورت کېنې به بیا دا مسافره وی. مونځ به د مسافرو په شان کوی

په دې باندې په حاشیه کېنې دا دلیل دې طهرات الحائض وبلی لمقصدها یومان تعمراً فی الصحیح (شرح التتویر ج. ۳ ص ۸۷)

د دې نه دا خبره علم ته راځی چې د حائضې د سفر نیت کول معتبر نه دي. اوس سوال دا پیدا کیږی چې که حائضه د سفر په دوران کېنې چیرته یو ځای کېنې د اقامت نیت وکړی نو دې لره به اعتبار وی او که نه؟ لکه یوې حائضې پنځلس ورځې په یو ځای کېنې د پاتې کیدو نیت وکړو. پنځه ورځې پس هغه پاکه شوه. اوس د هغې د اقامت لس ورځې پاتې شوې. که چیرې د حیض د ورځو په دوران کېنې د هغې د اقامت نیت لره اعتبار وی نو دا به اتمام کوی او که اعتبار ورلره نه وی نو مسافرانه مونځ به کوی؟ حکم په دې کېنې څه دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د دوو وجوهو نه معلومیږی چې د حائضې د اقامت نیت لره اعتبار شته دي. ۱- فقهاء کرامو رحمهم الله چې د اقامت د نیت د معتبرولو د پاره کوم دشیمیر شرطونه بنودلی دی په هغې کېنې د طهارة من حیض ذکر نشته او د فقهاؤ په کلام کېنې د عدد مفهوم حجت او دلیل دي

۲- د سفر د نیت د نه معتبریدو وجه دا ده چې په سفر کېنې د فعل شروع کیدل «انشاء فعل» وی. لهذا د دې د پاره اهل کیدل ضروری دی په خلاف د اقامت چې په دې پریښودل د فعل وی. د دې وجې نه د دې د پاره اهل کیدل ضروری نه دی

په سفر او اقامت کېنې د دې فرق مرسته د دې لاندینی عبارت نه هم کیږی

قال العلامة ابن مېهم رحمهم الله واما اكتفى بالنية في الإقامة واشترط العمل معها في السفر لما ان في السفر الحاجة الى الفعل وهو لا يكفيه مجرد النية ما لم يقار بها عمل من ركوب او مضي. كالصائم اذا نوى الاطار لا يكون مفطراً ما لم يفطر وفي الإقامة الحاجة الى ترك الفعل وفي الترك يكفي مجرد النية كعب الصجارة اذا نوى للمدعة. (المهر الرائي ج. ۳ ص ۱۰۰) ونحوه في حاشية الشلبي ج. ۳ ص ۱۰۰ وانه سبحانه وتعالى اعلم

باب الجمعة والعیدین

رأی ونډ ته نزدې په تبلیغی اجتماع کښې د جمعی مونځ کول

سوال تاسو ته دا درخواست دې چې په احسن الفتاوی (اردو) ج ۴ ص ۱۵۴ کښې راغلی دی. چې د تبلیغی اجتماع د پاره داسې میدان د مصر په ضرورتونو کښې داخل دې. د دې وجې نه دا ځای د مصر په آبادی (فناء) کښې داخل دې. الخ او په صفحه ۱۲۳ کښې د مصر د آبادی تعریف په دې الفاظو کښې شوې دې: فناء د مصر هغه مقام دې چې د ښار د ضرورتونو د پاره مقرر شوې وی. لکه د خزلو او نورې گندګۍ د غورزولو د پاره یا د آسونو د زغلولو د پاره یا د جنگ د مشق یا د فوجي اجتماع د پاره چې کوم میدان وی. الخ

۱- شبهه دا ده چې هر کله فناء د مصر هغه مقام دې کوم چې د ښار د ضرورتونو د پاره مقرر کړې شوې وی نو بیا په هغه ځای کښې د نورو اجتماعاتو نه منع نه ده پکار، حال دا دې چې د تبلیغی جماعت د اجتماعاتو نه علاوه د نورو اجتماعاتو د پاره د دغه ځای د استعمالو بالکل اجازت نشته او دا ځای د تبلیغی جماعت خپل ملکیت دې د دې وجې نه هغوی ته دا حق حاصل دې چې په دې ځای کښې بله څه اجتماع منع کړی. په دې صورت کښې دا ځای خو د ښار د ضرورتونو د پاره نه شو. صرف د تبلیغی جماعت د ضرورتونو د پاره شو نو دې ته فناء د مصر وئیل صحیح نه معلومېږي. فناء د ښار خو هغې ته وائی چې د ښار د ټولو ضرورتونو د پاره مقرر کړې شوې وی او ټولو ته د دې د استعمالولو حق وی. تبلیغی اجتماع به وړاندې په جمات کښې کیدله او د اجتماع د کثرت له کبله به اجتماع ته حاضریدونکی خلق د جمات نه بهر هم وو. په دې کښې څه قباحت نه وو د جمعی مونځ په دغې کښې صحیح کیدلو. لیکن اوس څو کاله وشو چې د دغه ځای نه اجتماع اخوا کړې شوه او تقریباً دوه میله لرې هغه د کرکړوندي زمکه کښې دا اجتماع کولې شی کومه چې د تبلیغی جماعت ملکیت دې. دا مملوکه زمکه د ښار د ضرورتونو د پاره مقررې کړې شوې نه ده. بلکه د تبلیغی جمات مملوکه زمکه ده

۲- د حج اجتماع د مکې معظمې د ضرورتونو نه ده او د عرفات میدان هم د دې اجتماع د پاره پریښودلې شوې دې. لیکن هلته د جمعی مونځ کول صحیح نه دی

۳- درسمه خبره داده چې په داسې حالاتو کښې چې د جمعی د مونځ د پاره د مصر د فناء چې کوم شرط دې هغه مشتبه کړی. آباد نفوی خبره دا ده چې د ماسپینین مونځ دې وکړې شی او که نه دی. د دې عمل نه سی کیدی نو بیا که نه که دا خبره خو گرانه نده چې د جمعی د ورځې اجتماع دې ونه کړې شی. دې خبرې نه دې وه کله چې په دې مسئله باندې عمل کیږي او که نه

رمون: صرف د مسئلې تحقیق مقصد دې فقط

الجواب باسم ملهم الصواب (۱)، د دې میدان د کومې نوعې دې نو د دې درې صورته دی

۱- چې دا د هر قسم د تبلیغ د پاره وقف وی، یعنی د اهل حق نه هر سړی یا هرې ډلې ته هر وخت په دې کښې د سنتو مطابق د جمعې کولو اجازت وی. اگر که د دې ذمه دار کوم سړې چې وی هغه د تبلیغی جمات یو فرد یا ډیر افراد وی. یا عملی ذمه داری ورته ورکړې شوې وی یا دا ذمه داری ئې په وقف کښې شرط کړې وی

په دې صورت کښې دا میدان بې د څه شک او شبهې نه د مصر په فناء کښې داخل دې. زما په خیال کښې دا هم د دې نوعې میدان وو. په دې بنا باندې ما په دې کښې د جمعې د صحیح کیدو فتوی لیکلې وه

۲- دا د یو سړی یا د څو سړیو ملکیت وی او وقف نه وی

په دې صورت کښې به دا بې د څه شک او شبهې نه د مصر په فناء کښې نوی داخل. لهذا په دې کښې د جمعې مونځ نه دې جائز

۳ - دا وقف وی خو د تبلیغی جمات د پاره په کښې تخصیص شرط کړې شوې وی، یعنی د تبلیغی جمات نه بغیر بل چا سړی یا ډلې ته په دې کښې د تبلیغ کولو اجازت نه وی. اگر که دغه سړی یا ډله د اهل حق د ډلې نه وی او تبلیغ هم د سنت مطابق کول غواړی، او دا تخصیص د تبلیغ والا د پاره د واقف له اړخه ټاکلې شوې وی

د دې په حکم کښې لا تر اوسه پورې ماته شرح صدر نه دې شوې. خو دې اړخ ته مې میلان دې

چې پدې صورت کښې دا د مصر فناء نده. وهوالا حوط

(۲)، په عرفات کښې د حاجیانو اجتماع د مکې مکرمې د ضرورتونو نه نده. بلکه وقوف په عرفات په خپله مقصود دې. د دې وجې نه هغې ته فناء د مصر نه شی وئیلې کیدې

(۳)، د رومی سوال په جواب کښې چې کوم درې اقسام ذکر کړې شوې دی نو که دا په کښې د دریمې نوعې د صورت مطابق صورت وی نو په دې کښې دې د جمعې د مونځ کولو نه باید ځان وساتلې شی. لان الاحتمای فی باب العبادات واجب بولنه سبحانه وتعالی اعلم ۱۹ ص ۱۴۰۵ هجری

تکبیرات د تشریق کله، کوم ځای او په چا باندې واجب دی؟

سوال ۱ - د تکبیراتو د تشریق شرعی حکم څه دې او په کلو کښې چې د دې د وجوب په حقله د امام ابو حنیفه او د حضراتو صاحبینو رحمهم الله کوم اختلاف دې. په دې مسئله کښې راجع او مفسی نه فول د چا دې؟

۲ - زمره: د علاقې په حقله د مقامي علم کړ مو 'خلاف دي. ځنې دي نه د مصر حکه ورکوي. و ځنې ورته د کلي حکم ورکوي و درې څلور مسوي هم د دي د مصر کدو په حقله د کراحي د مدرسونه راغلي دي. په داسې علاقه کښې د تکبيراتو د تشريق څه حکه دي؟
نه مداد ل احکام کښې دي چې د صاحبينو د قول مفتي به کدل د اختلاف فی الوقت په بنا دي. په دي حقله خلاف ندی چې دا به په چ واجبيې او په چ به نه واجبيې
مهربسي وکړئ نو په تفصيل سره. په شرعي دليلونو بناسته کړې شوي جواب رته را کړئ
سنواتو چروا

الجواب باسم ملهم الصواب ۱ - ۲ تکبيرات د تشريق د هر فرض مونځ نه پس په هرې ښځې، سړي، مسافر، مقبې، د ښار په اوسيدونکي او د کلي په اوسيدونکي باندې يو شان فرض دي. که دا فرض مونځ د جمعي سره وکړي او که ځن له نې وکړي. او دا چې د امام صاحب او د صاحبينو خلاف په وقت او من يجب عليهم دواړو کښې دي. او په دواړو کښې د صاحبينو قول مفتي به دي. لکه چې لاندینی عبارتونه صراحت په دي دلالت کوي

قال الحسکفي رحمه الله: وقال ابو جوبه کل فرض مطلقاً ولو منفرداً او مسافراً او امر اقلانه تبع للمکتوبة الى عصر اليوم الخامس اخر ایام التشريق و عليه الاعتماد والعمل والفتوى في عامة الامصار وكافة الاعصار.

وقال ابن عابدین رحمه الله: (قوله: لانه تبع للمکتوبة) يجب علی کل من تجب علیه الصلوة المکتوبة بحر. (قوله: و عليه الاعتماد) هذا بناء علی انه اذا اختلف الامام وصاحباه فالعبرة بالقوة الدلیل وهو الاصح كما فی آخر الحاوی القدسي و علی ان قولهما فی کل مسألة مروی عنه ایضاً والا فکیف یفهم بقول غیر صاحب المذهب و به اندفع ما فی الفتح من ترجیح قوله هنا و رد فتوی المشایخ بقولهما بحر. (شامیه ج، ص ۷۰)

قال العلامة الملا مسکین رحمه الله: (اختلفوا فی مقیمه فقال ابن مسعود رحمه الله یقطع بعد صلوة العصر من یوم الدعوی فما ن صلواته و به اخذ الامام ابو حنیفة ابتداء و انهاء ما قال علی رحمه الله یقطع بعد صلوة العصر من آخر ایام التشريق و هی ثلاثة و عشرون صلوة و به اخذ الامامان ابتداء و انهاء لانه الا کثرو الاحوط فی العبادات و رجع الامام قول ابن مسعود و قد ذکر و ان ما تر دینین بدعة و واجب یؤتی به احتیاطاً و ما تر دینین بدعة و سنة یترک احتیاطاً. محیط و غیره و هو یقتضی ترجیح قولهما و لهذا ذکر الاسبیحات و غیره ان الفتوی علی قولهما و فی الخلاصة: و علیه عمل الناس اليوم و فی المجتبی: والعمل و الفتوی فی عامة الامصار و كافة الاعصار علی قولهما. و قال بعد اسطر: (وقال: هو علی کل من صلی المکتوبة) و الفتوی علی قولهما فی هذا ایضاً. نهر عن الم. ج لانه صرح تبعاً للمکتوبة فیه و قد کل من یؤدیه. (فتح المعین ج، ص ۷۰)

وقال العلامة ابن الجهم: واما عندها فهو واجب على كل من يصل المكتوبة. لانه تبع لها ليجب على المسافر والمراة والقروى قال في السراج الوهاج والجمهرة: والفتوى على قولهما في هذا ايضا فانما حاصل ان الفتوى على قولهما في اخر وقتها وفي من يجب عليه (البحر الرائق ج ۳).

وفي الجمهرة: (قوله: واخره عقيب صلوة العصر من يوم النحر عند ابي حنيفة. وقال ابو يوسف ومحمد: عقيب صلوة العصر من آخر ايام التشريق).

(والفتوى على قولهما، كذا في المبسوط قال بعد اسطر: (قوله والتكبير عقيب الصلوات المفروضة) هذا على الاطلاق انما هو قولهما. لان عنهما التكبير تبع للمكتوبة فياى به كل من يصل المكتوبة واما عند ابي حنيفة لا تكبير الا على الرجال الاحرار المكلفين المقيمين في الامصار فاذا صلوا مكتوبة بجماعة من صلوة هذا الايام وصل من يصل معهم بطريق التبعية (الى ان قال) وقال ابو يوسف ومحمد: التكبير يتبع الفريضة لكل من ادى فريضة فعليه التكبير والفتوى على قولهما، حتى يكبر المسافر واهل القرية ومن صلى وحده (الجمهرة الدورية ج ۳، ص ۳) ولله سبحانه وتعالى اعلم

۲۱ ربيع الثاني ۱۴۲۱ هجرى

د عربى نه بغير په بله ژبه كښي د جمعي د خطبي او د مونځ د اذكارو تحقيق

سوال په احسن الفتاوى (اردو، كښي په ج ۴، كښي له ص ۱۶۰. نه تر ۱۶۴ پورې يوه مفصله فتوى ليكلي شوې ده چې په كښي ثابت كړې شوې ده. چې د جمعي او د اخترونو خطبه د عربى نه علاوه په بله ژبه كښي لوستل روا نه دى. د امام صاحب رحمته الله عليه اړخ ته منسوب قول چې غير قادر على العربية د پاره د عربى ژبې نه علاوه په بله ژبه كښي خطبه لوستل روا دى. قول مرجوع عنه دې. ورسره په امداد الفتاوى ج ۱، ص ۴۴۹. امداد الاحكام ج ۱، ص ۸۰۴. او په جواهر الفقه ج ۱، ص ۲۵۲ كښي هم داسې ليكلي شوې دى

د دې په عكس مولانا تقى عثمانى صاحب زيد مجدهم په خپله رساله ايه غير عربى كښي د جمعي خطبه كښي د تاريخخانه، درمختار، ردالمحتار، منحة الخالق، فتح المعين، السعاية او د اكى، النفاس وغيره كتابونو تفصيلي حوالې وركړې دي او دا ئې ثابت كړى دى چې د امام صاحب رحمته الله عليه د رجوع صرف د قراة بالفارسيه د قول نه ده. باقى پاتې نور ذكرونه لكه تكبير د دبحي، تكبير نحرى، د ركوع او سجدي تسبيحات، قنوت، تشهد او د جمعي خطبه وغيره سول يو په دې كښي د امام صاحب رحمته الله عليه رجوع تايه نه ده. د هغوى په نزد قادر على العرسه د ساره هم د دې بونو د كړيو په غير د عربى كښي ادا كول سره د كراهته روا دى او د احنافو د فقهانو سوى هم په دې ده

د احسن الفتاوى وغيره تحقيق د علامه بدر الدين عسى رحمته الله عليه په قول باندې مسى دې. لسكر د

علامه رحمته الله نه په دې مسئله کښې تسامح شوې ده. صحيح مسئله هم هغه ده کومه چې نورو فقهاه کرامو رحمته الله ليکلې ده

ستاسو په خدمت کښې دا درخواست دې چې په دې مسئله باندې يو وارې بيا نظر وکړئ او د خپلې فيصلې نه مونږ خبر کړئ، ځکه چې په امريکا وغيره کښې په بعضو ځايونو کښې په عربن کښې د خطبې ويونکې څوک نوى د هغه ځاى مسلمانان د جمعې د مونځ په حقله فرېشانه دى چې آيا کيږي او که نه؟ بينوا توجروا.

الھواب باسم ملھم الصواب: دا خبره خو صحيح ده چې د اذکارو په حقله د امام صاحب رحمته الله رجوع ثابته نه ده، ليکن د هغوى د قول خو دا مطلب نه دې چې دا ذکر ونه بغير د عربي نه په بله ژبه کښې سره د کراهيته روا دى، بلکه دهغې مطلب دا دې چې بغير د عربي نه اگر چه ناروا او مکروه تحريمى دى ليکن د جمعې او د مونځ د صحيح کيدو د پاره کافي کيږي، د مولانا تقى صاحب زید مجدہ د تحقيق حاصل همدې.

د کراهت سره روا والې د دې عنوان نه د کراهيت تنزيهې د اخستو شبهه کيږي. او د امام اعظم صاحب رحمته الله په نيزه دا مکروه تحريمى دى او د مکروه تحريمى کول ناروا دى، که چيرته د کراهيت مطلق ذکر شوې وي نو هلته د دې نه مراد مکروه تحريمى مراد کيدل.

دويمه خبره دا ده چې د علامه عيني رحمته الله په عبارت کښې په اذکارو باندې د امام اعظم رحمته الله په رجوع باندې تصريح نشته، بلکه په دې کښې دا احتمال شته چې د رجوع تعلق دې صرف د قراة د مسئلې سره وي او دا احتمال هم په کښې شته چې د رجوع تعلق دې د اذکارو او د قراة دواړو سره وي. وهذا نص: اما المروء بالفارسية والقراة بها فهو جائز عند أبي حنيفة رحمته الله مطلقاً وقال: لا يجوز الا عند العزوبه قال الفلائق وعليه الفتوى ومع رجوع أبي حنيفة رحمته الله الى قولهما.

که چيرې د علامه عيني رحمته الله مقصد په دواړو مسئلو کښې د امام اعظم رحمته الله رجوع بيانول وي. لکه چې هم دا د هغوى د عبارت نه ذهن ته راځي نو دا د هغوى تسامح ده. د هغوى په تابعداري کښې ځينې فقهاؤ او اکابرو علماؤ رحمته الله همدا قول اختيار کړو، چې د قراة بالفارسية په شان د اذکار بالفارسية قول هم د امام صاحب رحمته الله مرجوع عنه قول دې. صحيح خبره دا ده چې د قراة بالفارسية په عدم جواز او غير معتبر کيدو باندې د امام صاحب او د صاحبينو رحمته الله اجماع وشوه. ليکن په قراة بالفارسية کښې اختلاف تر اوسه پورې باقى دې، دا د صاحبينو رحمته الله په نيزه د قادر د پاره بالکل ناروا او غير معتبر دى، او د امام صاحب رحمته الله په نيزه ناجائز او مکروه تحريمى خو دى ليکن د جمعې د مونځ او د عام مونځ د صحيح کيدو د پاره کفى او معسر دى

لهذا په امريکا وغيره کښې په عربن باندې د قادر د پاره د عربن ژبې نه علاوه په بله ژبه کسى

حطه ونسل ناروا دی. همدعه ریگی عوم که به عرس کسی د حطی و سوسکی امام پی د حمی
موسخ کولی نی نو د هغوی دباره به داسی امام و خطیب پی د حمی موسخ کول ناروا دی چې د
عرس به علاوه به بله ژبه کنسی خطبه وانی

به دې مسئله باندې د ټولو نه واضح او تفصیلی بحث حضرت مولانا عبدالحی لکهنوی ^{رحمته}
کړی دې چې هغه جامع دې د علامه عینی او د نورو فقهاء کرامو ^{رحمته} عبارت لره. د دې وجې نه
مونږ دهغې ضروری حصه دلته راغل کوو

و خلاصه البرام فی المقام انه لم یقم دلیل قاطع علی اشتراط اللغة العربیة فی التکبیر لیصح به
التکبیر بل ظاهر الآیة و الاحادیث مطلق لا یفید الا اشتراط الذکر البطل و الاحادیث الواردة فی هذا الباب
القولية و الفعلية لا تبیل علی اختصاص التکبیر بالعربی بحیث لا یجزئ غیر العربی بل غایة ما ثبتت منه ان
النبی ^{صلی الله علیه و آله} کفی علیه و رغب غیره الیه هو انما یثبت الوجوب او السنیة لا انه لا یجزئ التکبیر بالفارسیة و ان
کانت الاحادیث دالة علی اختصاص بالعربی اختصاصاً بالعموم الی حد الاشتراط فالآیة معرأة عن هذا
الاشتراط و لا تصح اخبار الاحاد نسخة حکم الكتاب و لا مقیدة لا طلاق ما فی الباب

و لیعلم ان بعض الفقهاء ذکر و ارجوع الی حنیفة ^{رحمته} الی قولهما فی هذه المسألة ایضاً. کمسألة القراءة
اولهم فی ما نعلم العینی حیث قال فی (رمز الحقائق شرح کنز الدقائق) اما الشروع بالفارسیة و القراءة بها فهو
جائز عندنا بی حنیفة ^{رحمته} مطلقاً و قال: لا یجوز الا عند العجز و به قالت الثلاثة و علیه الفتوی و مع رجوع الی
حنیفة ^{رحمته} الی قولهما انتهى لکنه لیس صریحاً فی اثبات الرجوع فیما نحن فیه بل یحتمل تعلق الرجوع بالقراءة
فقط دون ما نحن فیه.

و منهم الطرابلسی حیث قال فی (البرهان شرح مواهب الرحمن): الاصح رجوعه الی الامام الذیما فی عدم
جواز الشروع فی الصلوة بالفارسیة لغیر العاجز عن العربیة و عدم جواز القراءة فیها بالفارسیة و غیرها لغیر
العاجز عن العربیة انتهى.

و ظاهر کلامه فی الشرح یؤذن بانه لم یجد رجوعه الی قولهما فی مسألة الشروع نصاً صریحاً و انما استنبطه من
ثبوت الرجوع فی القراءة استنباطاً خفياً حیث قال بعد ما ذکر روایات الرجوع فی القراءة: و یلزم من عدم
جواز التلاوة بالفارسیة عدم جواز الشروع بها انتهى.

و فیه نظر ظاهر ان عدم جواز التلاوة بالفارسیة لیکون المأمور تلاوته من القرآن الموصوفه کونه عربیاً منهنس القرآن
الاعربی لا فارسیاً و لا ترکیاً و لا هندیاً و نهس المأمور به علیما من فیه الذکر العربی بل الامر مطلق عن تعلیل العربی فلا یلزم

من عدم جواز التلاوة بالفارسية عدم جواز الشروع بها ولا من اثبات الرجوع على تلك المسألة اثبات الرجوع عليها.
ومنه شيع زادة حيث قال في (مجمع الانهر شرح ملقى الامحر): ولو قال بدل التكمير لانه اجل او كبر
بالفارسية مع مطلقا سواء كان يحسن العربية او لا عند الامام وعندهما لا الا ان لا يحسن العربية والاصح
رجوع الامام الى قولهما انتهى.

ومنه حسن الشر لملاى حيث قال في (مراقى الفلاح) شرح متنبه (تور الايضاح) و يصح الشروع ايضا
بالفارسية وغيرها من اللسان ان عجز عن العربية وان قد لا يصح شروعه بالفارسية ونحوها ولا قراءة بها في
الاصح من قول الامام موافقه لهما انتهى.

وقال في موضع اخر: الثامن من شروط صفة التعرمة كونها بلفظ العربية للقادر عليها في الصحيح انتهى وقال في
موضع اخر: لا يصح الاقتصار على الالف في السجدة في الاصح لان من عذر بالجهة لان الاصح ان الامام يرجع الى موافقة
صاحبيه في عدم جواز الشروع في الصلوة بالفارسية وغيرها لغير العاجز عن العربية وعدم جواز القراءة فيها
بالفارسية وغيرها من اى لسان كان لغير العاجز وعن جواز الاقتصار في السجود على الالف انتهى. وقال في شرح
رسالة (در الكون) لا يصح شروعه بالفارسية ولا قراءة بها في الاصح من قول الامام ان قد على العربية انتهى.

والحق انه لم يرو رجوعه في مسألة الشروع بل هي على الخلاف فان اجله الفقهاء منهم صاحب (الهداية)
وشراحها العيني والسفناى والمأبرى والمجوى وغيرهم وصاحب (المجمع) وشراحه وصاحب (البيزانية)
(والمعيط) و (الذخيرة) وغيرهم ذكروا الرجوع في مسألة القراءة فقطوا كفتوا في مسألة الشروع بحكاية
الخلاف وقد تنبه لذلك المحصلى بعد ما تبع العيني في (عزائن الاسرار) شرح تنوير الابصار حيث قال في (الدردر)
المغتار شرح تنوير الابصار قلت: وجعل العيني الشروع كالقراءة فلا سلف له فيه ولا سند له يقويه بل جعله
في (التأثر غانية) كالتلمية يجوز اتفاقا لمظاهرة كالمتمن رجوعهما اليه لا رجوعه اليهما لما حفظه فقد اشتبه على
كثير من القاصرين حتى الشر لملاى في كل كتبه انتهى.

وكتب على هامش نسخة العيني على ما نقله بعضهم: اعلم ايها الواقف على هذا الكلام ان رجوع الامام
انما ثبت في القراءة بالفارسية فقط ولم يشهد رجوعه في تكبيرة الافتتاح بل هو كغيرها من الاذكار على
الخلاف كما حرره شراح (المجمع) وكتب الاصول بوعامة الكتب المعتبرة قوامها هذا المتن يعني الكثر يهمل
كقائمة المتن فلا عليها من العيني وان تبعه الشر لملاى في كتابه انتهى.

وقال ابن عابدن في رد المحتار على الدر المختار قوله: ولا سند له بقوله ما ليس له أصل بقوى مدعاه لأن الإمام إنما رجع إلى قولهما في مسألة القراءة لأن المأمور به قراءة القرآن وهو اسم للنظم العربي المنظوم بهذا النظم الخاص المكتوب في المصاحف المنقول إليها نقلاً معواتراً ولا يهمل إنما يسمى قرأنا مجازاً أولنا يصح في اسم القرآن عنه فلو قلنا دليل قولهما رجع إليه وما الشروع بالفارسية فالدليل فيه للإمام قوى وهو كون المطلوب في الشروع الذكر والتعظيم وذلك حاصل بأي لسان كان نعم لفظ فيه أكبر واجب للمواظبة عليه لا فرض.

قوله: ظاهر كالمتن رجوعهما إليه كونهما رجعا إلى قوله في الشروع علم ينقله أحدهما إنما المنقول حكمية الخلاف هو أما ما في (التأثر عانية) غير صحيح في تكبير الشروع بل هو محتمل تكبير الشروع والدخيل الغاي أول لأنه قد رجع مع الأذكار الخارجة عن الصلوة حيث قال: توفي (شرح الطحاوي) ولو كبر بالفارسية أو سمى بالفارسية عدد الذبح أو لم عند الإحرام بالفارسية أو بأي لسان كان سواء كان يحسن العربية أو لا جاز بالافتقار انتهى كلامه (أكمل النفاكس في الأذكار بلسان الفارس: ص ٢ مندرجه مجموع مسائل اللكنوى: ج ٣ ص ٣٠)

وقال في موضع آخر: تدبيه: قد صرحوا في بعض التكبير بأن يكره الشروع بغير لفظ التكبير لثبوت مواظبة النبي ﷺ عليه بلفظ العربي وكذا صرحوا في بعض القراءة أنه يجوز ويكره بغير العربي وكذلك يقال في سائر أذكار الصلوة أنها وإن جازت بغير العربية لكن لا تخلو عن الكراهية لأن النبي ﷺ قد دوام على العربية في سائر الأذكار وكذا أصحابه الأخيار ومن المعلوم أن منهم من كان فارسياً وعمياً وممنهم من تعلم لساناً سريانياً ومع ذلك فلم ينقل عن أحد منهم أنه بدل ذكر من أذكار الصلوة بالفارسية أو بغيرها من اللغات الغير العربية فيكون البداومة عليها سنة مؤكدة كما يخالف السنة المؤكدة يكون مكروهاً أشد كراهة فاحفظ هذا فإن أكثر الناس عنه غافلون ويقولون الفقهاء (يجوز) ويصيح ويهزموها قال ذلك بمشترون ولا يدرون أن نفس الأجزاء والصحة أمرها وخلو عن الكراهية شيء آخر. (أيضاً: ص ٣٠) ولله سبحانه وتعالى أعلم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُورِئَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾

ضمیمه

النخبة في مسألة الخطبة والجمعة

حضرت مفتی عبدالرحیم صاحب

- د جمعی د پاره د مصر د شرط تحقیق او د مصر حد
- د مصر په تعریف کښې د فقهاؤ د مختلفو اقوالو وضاحت او تطبیق
- د افتاء د اصولو او د مذهب د قواعدو په رڼا کښې د مفتی په قول وضاحت
- د مختلفو فتاواو اصلاح او تنقید

ضمیمه

النخبة في مسألة الجمعة و الخطبة

سوال د دين عالمان په دې مسئله كښې څه فرماني چې د يو كلي آبادي تقريبا دوه زره ده او په همدغه كلي كښې اته جماتونه دي، چې په كښې درې لوي جماتونه دي او په درې واړو جماتونو كښې ځان له خانه له د جمعې مونځ كيږي، د مذهبي اختلاف له كبله په يو ځاي په اتفاق سره د جمعې مونځ نه ادا كوي. او د دې دريو نه په دوو جماتونو كښې د جمعې مونځ كوونكي څه نا څه علمي قابليت لري او په بل دريم جمات كښې چې كوم خلق د جمعې مونځ ادا كوي هغه يې علمه دي. او صرف حافظان دي

ذكر كړې شوې كلي د پوځ سر ك په غاړه دې چې د بسونو او گاډو چلیدل پرې شپه او ورځ جاري وي. اته دكانونه پكښې د پرچون دي. دوه په كښې د جامو دي او يو په كښې د طبيب دې او په هفته كښې يوه ورځ حلاله پكښې كيږي. دا ځفانه په كښې هم شته

ناسو ښه د دليلونو سره د شريعت محمدی مطابق جواب وليکني چې په ذکر شوي آبادي کلي او جماتونو کښې د جمعې مونځ ادا کيدې شي او که نه؟

خيني عالمان اختلاف کوي چې په دې کلي کښې جمعه نه شي ادا کيدې. د ښار يا د لوي کلي کيدل په کښې شرط دی. د دې وجې نه د دې کلي اوسيدونکي فرېشانه دي. دلته چرته څه ښار هم نژدې نشته چې دوی هلته لار شي او د جمعې مونځ ادا کړي. بينوا تو جروا

دويمې جواب په کوم کلي کښې چې درې جماتونه آباد وي په هغه ښار کښې جمعه صحيح ده او چې په کوم ښار کښې اته جماتونه وي نو په هغې کښې د جمعې په جواز کښې به څه اختلاف وي؟ بالکل په کښې جمعه صحيح ده. والله اعلم

دويم جواب د جمعې د صحيح کيدو د پاره زمونږ احنافو علماؤ د مصر کيدل شرط کړی دی. په دې ښايه وړو کلو کښې به د جمعې جمع نه ادا کيږي. صرف په ښار کښې به جمعه صحيح کيږي. د مصر په تعريف کښې چې د هغې نه د ښار او د کلو په مينځ کښې فرق راشي د احنافو په مينځ کښې ډير لوي اختلاف موندلې شوې دې متاخرينو چې دمصر کوم تعريف کړې دې هغه دا دي (درمختار ج ١، ص ١٣٧. المصرو هو ما لا يسع اكر مساجدة اهله المكلفين بها).

يعني مصر هغه ښار ته وائي چې د هغې په لويې جومات کښې د هغې ښار بالغ خلق نه ځانښيي دا تعريف صاحب د تنوير الابصار کړې دې چې متن د درمختار دې. او همدغسې تعريف صاحب د وقايې کړې دې او په همدې د اکثر و فقهاء کرامو فتوی ده.

لکه چې په درمختار ج ٢، ص ١٣٢ او په شرح وقايه کښې دی. (وعليه فتوى اکثر الفقهاء)

او د دې علت هغوی دا بيان کړې دې چې (الظهور العوائق في الاحکام)

يعني په احکامو د شرع کښې د سستی او ناراستي د ظاهريدو له کبله

او علامه شامی د دې په مرسته کښې د علامه ابو شجاع ښائسته قول نقل کړې دې

(ردالمحتار ج ١، ص ١٣٧: قال ابو شجاع: هذا احسن ما قيل فيه)

يعني د مصر په تعريف کښې چې کوم څه ونيلې شوی دی دا په هغې کښې ډير ښه تعريف دي.

د دې د پاسه دا چې صاحب د ولو الجبې د دې تعريف صحت هم بيان کړې دي. او علامه شامی دا

صحت هم نقل کړې دي (وفي اللؤلؤ اجمية وهو الصحيح)

ورسره دا چې علامه شامی د دې په مرسته کښې دا هم ونيلې دی (هذا صدق على كثر من القرى)

يعني دا تعريف په ډيرو ښارونو باندې صادق وي

په فقهی دارالعلوم ج ٥ کښې هم د دې مرسته موجوده ده. د هغې عبارت دا دي. خو چې به

دې کسې کوم ځای ب کلي داسې وی چې په هغې کښې کم نه کم دوه زره انسانان اباد وی او به دې کسې بازار او دکانونه وی او عرفاً هغه ښار یا قصبه یا لونی کلي گڼلې کېږي نو په هغې کسې د جمعې مونځ صحیح دي

د صاحب د درمختار تعریف (مالا یسع اکبر مساجد اهلہ المکلفین بها) یې شکه د وړو وسیع تعریف دي وړاندې په همدې پاڼه کښې فرماني «بهر حال هر څنګه چې وی چې کوم ځای کښې هم د درمختار دا تعریف صادق شی او د ډیرو فقهاؤ د فتوی په بنا دغلته د جمعې جمعه وکړې شی نو اجازت شته. کما فی الدر المنثور وعلیه فتوی اکثر الفقهاء فقط.

او د دې په مرسته کښې د مفتی اعظم مفتی کفایت الله صاحب فتوی هم موجوده ده. د هغوی نه د سوال او د هغوی جواب ورکول لاندې رانقل کولې شی

سوال آیا په کلی کښې د جمعې د مونځ په کولو کښې گناه نشته دي؟ او آیا د دې په کولو سره د ذمی نه د مسپخین مونځ ساقط کېږي او که نه؟ او په شرح الوقایه کښې چې د مصر کوم تعریف لیکلی شوې دي هغه معتبر دي او که نه؟

جواب که چېرې ستاسو په ځای کښې د ډیر وخت نه د جمعې مونځ کېږي او په ډیرو جماتونو یادو نه په زیاتو جماتونو کښې کېږي او په دې کښې په لونی جمات کښې د دغه ځای په جمعه باندې مکلف سړی نه ځانگیری نو دغلته د جمعې د مونځ په کولو کښې څه خبره نشته. او فرض مونځ به د دوی د ذمی نه ساقط شی. د شرح الوقایې دا تعریف قابل د عمل دي. «کفایة المفتی ج ٣ ص ١٨٢»

د مفتی کفایت الله صاحب نائب مفتی هم د دې مرسته کړې ده دیو سوال په جواب کښې فرماني **جواب** په بهلت نومی ځانې کسې د متاخرینو فقهاؤ د احنافو د فتوی په بنا د جمعې مونځ روا دي. ځکه چې کوم تعریف د مصر متاخرینو فقهاؤ د احنافو کړې دي او معنا دا هم د اکثرو فقهاؤ په نږد د مصر تعریف دي (المصرو هو مالا یسع اکبر مساجد اهلہ المکلفین بها، وعلیه فتوی اکثر الفقهاء) (محتمل الظهور التوالتی الاحکام) (تنویر الابصار والدر المنثور علی هامش الدر المنثور ج ١ ص ١٨٢)

نو بهلت نومی ځای باندې په ظاهره دا تعریف صادقېږي او که فرض کړه دا تعریف پرې نه صدقېږي نو هم د وړاندینو جمعو او د اخرونو د ښو مونځونو له کبله دلته د جمعې مونځ سدون ندی پکار بلکه جاری سایل پکار دی

د پورتني عبارتو په رڼ کسې کومه علاقه چې به سوال کسې ذکر سوي ده په هغې باندې د مصر تعریف صادق کېږي. لهدا په دې کښې د جمعې مونځ صحیح دي

دریم جواب اختلاف کوونکي علما، صاحب وانی د قرآن محمد اساري دا دی

﴿وَذَرُوا الْبَيْعَ
وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْجًا﴾

او په حديث شريف كښې راغلي دي. (لاجمعة ولا تهرق الا في جامع)

يعني د جمعې او د اخترونو مونځ صرف په جامع مسجد كښې كيږي.
ذكر شوې ځان نه خو ښار دې او نه د ښار په حكم كښې دې، چې آبادي په كښې د څلورو زرو نه
كمه وي نو په هغه ځان كښې د جمعې او د اختر مونځ معاف دې، كه چيرې ادا كوي نې نو مكروه
تحریمی به وي او د ماسپښين د مونځ په پريښودو به نې گناه هم كيږي، په ټولو باندې د ماسپښين
مونځ كول فرض دی. كه د چا شوق وي نو تقرير دی كوي خو مونځ دې څلور ركعته كوي
دا استفتاء چې په دريو مختلفو جوابونو باندې مشتمله ده ستاسو په خدمت كښې وړاندې
كوم. مهرباني وكړئ د دې ښه په غور سره مطالعه وكړئ او مونږ ته ښه د تسلي جواب راكړئ
الجواب باسم ملهم الصواب.

د مرتب غرض

دا جواب د حضرت مفتي صاحب رحمته الله عليه نائب او جانشين حضرت مفتي عبدالرحيم صاحب دامت بركاتهم
ليكلي دي او حضرت مفتي صاحب رحمته الله عليه د دې تصويب فرمايلي دي بلكه د احسن الفتاوي په ځيني مسئلو كښې
نې د دې حواله هم وركړې ده. «د مرتب لغوا».

په كلو كښې د جمعې د مونځ په حقله د فقيه العصر شيخنا العلامة نفع الله المسلمين بطول
حياته، ژور تحقيق په رساله (النهضة في مسألة الجمعة والخطبة) كښې راغلي دي چې دا د احسن الفتاوي
(أردو) په څلورم جلد كښې ليكلي شوې ده. ليكن دا خبره معلومه شوه چې سرسري نظر په دې
باندې د پوهې نه عاجزه دي. د دې وجې نه د دې تحقيق وضاحت او تسهيل سره د اضافاتو او د
نورو حوالو نه وړاندې كولې شي.

اول د فقهاء كرامو عبارتونه بيا د هغې نه ثابتيدونكي حكمونه، بيا بعضي اصول د افتاء، او
بيا په هرو دريو وارو جوابونو باندې د ضرورت مناسب بحث كول او په آخره كښې به خلاصه د
كلام ليكلي شي، چې په كښې د اصل سوال مختصر غوندي جواب دې. والله الموفق
نصوص الفقهاء رحمته الله عليهم

(١) قال الامام الكبير هـس الامامة السرخسي رحمته الله عليه: وظاهر المذهب في بيان حد البصر الجامع ان يكون فيه
سلطان او قاض لاقامة الحدود و تنفيذ الاحكام وقال بعض مشايخنا رحمته الله عليهم ان يتمكن كل صانع ان يعرض
بصنعتة فيه ولا يحتاج الى الصول الى صنعة اخرى وقال ابن هـماع رحمته الله عليه: احسن ما قيل فيه ان اهلها يعرضون
اجتمعوا في اكبر مساجدهم لم يعصموا ذلك حتى احتاجوا الى بناء مسجد الجمعة (المبسوط ج ٣ ص ٣٣)

(٢) وقال الملك العلماء الامام الكسائي رحمته الله: وروى عن ابي حنيفة رحمته الله ان بلدة كبريت فيها سكك و اسواق ولها رساتيق وفيها وال يقدر على انصاف المظلوم من الظالم بحشبه و عليه او علم غير هو الناس يرجعون اليه في الحوادث هو الاممخ. (بدائع الصنائع ج. ١ ص. ٣٠)

(٣) وقال المحقق المجتهد الامام ابن الهمام رحمته الله: وقال ابو حنيفة رحمته الله: المصير كل بلدة فيها سكك واسواق وجها رساتيق و وال ينصف المظلوم من الظالم و عالم يرجع اليه في الحوادث و هذا المصير مما اختاره المصنف قليل و هو الاممخ و فسر قول صاحب الهداية (وهو الظاهر) بقوله (اي من مذهب) (فتح القدير ج. ١ ص. ٣٠)

(٤) وقال شيخ الاسلام الهام المرغيناني رحمته الله: والمصير الجامع كل موضع له امير وقاض ينفذ الاحكام و يقيم الحدود و هذا عن ابي يوسف رحمته الله و عنه انه اذا اجتمعوا في اكبر مساجدهم لم يسعهم و الاول اختيار الكرمي و هو الظاهر و الثاني اختيار الثلجي. (الهداية ج. ١ ص. ٣٨)

(٥) وقال الامام اكمل الدين الباهر في رحمته الله: والاول اختيار الكرمي و هو ظاهر الرواية و عليه اكثر الفقهاء و الثاني اختيار ابي عبد الله الثلجي. (العناية بها مش الفتح ج. ١ ص. ٣٠)

(٦) وقال العلامة فخر الدين الزيلعي رحمته الله: قال ابو حنيفة رحمته الله: المصير كل بلدة فيها سكك واسواق ولها رساتيق و وال ينصف المظلوم من ظالمه و عالم يرجع اليه في الحوادث هو الاممخ. (تبيين الحقائق ج. ١ ص. ٣٠)

(٧) وقال الامام المجتهد في المسائل قاضي عيان رحمته الله: ولا يكون مواضع مصر في ظاهر الرواية الا ان يكون فيه مفت وقاض يقيم الحدود و ينفذ الاحكام و بلغت ابنيته ابلية مئ. (الفتاوى الخانية بها مش الهدية ج. ١ ص. ٣٠)

(٨) وقال العلامة زين الدين ابن نجيم المصري رحمته الله في حد المصير المذكور: و هو ظاهر المذهب كما ذكره الامام السر عسي (الي ان قال) و اسقط في الظهريه الامير فقال: المصير في ظاهر الرواية ان يكون فيه مفت وقاض الخ (الي ان قال) وفي حد المصير اقوال كثيرة اختلفوا منها قولين: احدهما ما في المصير فانها ما عزوه لابي حنيفة رحمته الله انه بلدة كبريت (الي قوله) قال في البدائع: و هو الاممخ و في المجتبى: و عن ابي يوسف رحمته الله انه ما اذا اجتمعوا في اكبر مساجدهم للصلوات الخمس لم يسعهم و عليه الفتوى اكثر الفقهاء و قال ابو شعاع: هذا احسن ما قيل فيه و في اللؤلؤ اجمية: و هو الصحيح. (المصير الرائق ج. ١ ص. ٣٠)

(٩) وقال الفقيه الفخيم ابراهيم الحلبي رحمته الله: ثم اختلفوا في تفسير المصير اختلافا كثيرا و الفصل في ذلك

ان مكة والمدينة مصران لقام بهما الجمعية من رنده القدر الى اليوم فكل موضع كان مغل احدهما فهو مصر فكل تفسير لا يصدق على احدهما فهو غير معتبر حتى التعريف الذي اختاره جماعة من المتأخرين . كصاحب الوقاية والمختار وغيرهما وهو ما لو اجتمع اهله في اكبر مساجدة لا يسعهم فانه منقوض بهما اذ مسجد كل منهما يسع اهله وزياد قوله يعلم ان مكة والمدينة كانت في زمن النبي ﷺ والصعابة اكبر مما هي الان ولا ان مسجدهما كان اصغر مما هو الان فلا يعتبر هذا التعريف وبالا ولا يعتبر تعريفه عما يعيش فيه كل محترف (الى ان قال) : والحد الصحيح ما اختاره صاحب الهداية انه الذي له امير وقاض ينفذ الاحكام ويقيم الحدود تزيف صدر الشريعة له عند اعتذاره عن صاحب الوقاية حيث اختار الحد المتقدم ذكره لظهور التعالي في احكام الشرع سيما في اقامة الحدود في الامصار مزيل بيان المراد القدوة على اقامة الحدود على ما صرح به في تحفة الفقهاء عن ابي حنيفة رضي الله عنه انه بلدة كبيرة فيها سكك واسواق (الى قوله) هذا هو الاصح الان صاحب الهداية ترك ذكر السكك والرساتيق بناء على الغالب (الى قوله) : فالحاصل ان اصح الحدود ما ذكره في الصحفة لمصلحة على مكة والمدينة وانها هما الاصل في اعتبار المصرية . (الشرح الكبير ص ١٠٠)

(١٠) وقال العلامة طاهر بن عبد الرشيد المحاري رحمته الله : وفي حد المصر الجامع اقوال : قال بعضهم : ان يعيش كل محترف الخ ثم ذكر ما روى عن ابن شهاب رضي الله عنه (الى ان قال) قال الامام السرخسي رحمته الله : في ظاهر المذهب عندنا ان يكون فيه سلطان الخ . (خلاصة الفتاوى ج ١ ص ١٠٠)

(١١) وقال المحقق عبد الرحمن المدعو بشيخ زاده رحمته الله : والمصر كل موضع له امير وقاض ينفذ الاحكام ويقيم الحدود هذا عند ابي يوسف رحمته الله في رواية وهو ظاهر المذهب على ما نص عليه السرخسي وهو : حيار الكرمي والقدوري (الى ان قال) (وقيل) قائله صاحب الوقاية وصد الشريعة وغيرهما (ما لو اجتمع اهله في اكبر مساجدة لا يسعهم) هذه رواية اخرى عن ابي يوسف رحمته الله وهو اختيار الفليح وانما اورد بصيغة التعريض لا تمهم قالوا : (ان هذا احد غير صحيح عند المحققين)

مع ان الاول يكون ملائما بشرط وجود السلطان ونائبه ومناسب لما قاله الامام رحمته الله : المصر كل بلدة فيها سكك واسواق ولها رساتيق (الى قوله) في الغاية هو الصحيح . (مجمع الانهر ج ١ ص ١٠٠)

(١٢) وكذا قال الامام الحصكفي رحمته الله في (الدرد المحتل) بها مش المجمع ج ١ ص ١٠٠ الا انه ذكر ايضا ان فتوى اكثر الفقهاء على قول ابن شهاب .

(١٣) وقال الفارح ملا مسكين رحمته الله: (وهو كل موقع له امير وقاض ينفذ الاحكام ويقيم الحدود وهذا عند ابي يوسف رحمته الله وهو الصحيح. (شرح الكتل للملا مسكين بها مضمون فتح المعين ج. ١ ص. ٣١)

(١٤) وقال العلامة السيد محمد ابو السعود المصري رحمته الله: (قوله وهذا عند ابي يوسف) قال ابو حنيفة رحمته الله: كل بلدة فيها سكك واسواق ولها رسايتي ووال ينفذ المظوم من ظالمه وعالم يرجع اليه في الحوائف وهو الاصح مظهر الحقائق (قوله: وهو الصحيح) وظاهر الرواية وعليه اكثر الفقهاء. حموي وفي النهر عن الهداية انه ظاهر المذهب. (فتح المعين ج. ١ ص. ٣١)

(١٥) وقال الحافظ الملا علي القاري رحمته الله الباري بعد ذكر تعريف تفصيل الاحكام: قال في الهدية: وهو الظاهر اي من المذهب وعليه اكثر الفقهاء. وبعد ذكر تعريف عدم سعة اكبر المساجد اهله قال: وفيه اشكال. حيث لم يصدق على المساجد الثلاثة: ثم اجاب بعد ما ذكره بقدرح بشأنه وقد اشار الى ضعفه حيث قال: اللهم (الى قوله) وعن ابي حنيفة رحمته الله: كل بلدة لها سكك واسواق ووال يدفع المظالم وعالم يرجع اليه في الحوائف قيل: وهو الاصح الخ. (شرح النقاية ج. ١ ص. ٣٣)

(١٦) قال العلامة السيد الطحطاوي رحمته الله بعد ذكر تعريف ابن همام والغناء عليه من الولوالجية و برهان الشريعة: قال القهستاني بعد ذكر التعريف السابق (عدم سعة اكبر المساجد): الا انهم قالوا: ان هذا الحد غير صحيح عند المعققين. والحد صحيح المفعول عليه انه مدينة تفعل فيها الاحكام وتقام فيها الحدود كما في الجواهر اهـ. (حاشية الطحطاوي على الدرر ج. ١ ص. ٣٣)

(١٧) وقال العلامة الحصكفي رحمته الله: البصر وهو ما لا يسع اكبر مساجدة اهله المكلفين بها وعليه اكثر الفقهاء. مجتنب لظهور التواني في الاحكام وظاهر المذهب انه كل موقع له امير وقاض يقدر على اقامة الحدود (رد المحتار ج. ١ ص. ٥٠)

(١٨) وقال عاتمة المعققين العلامة ابن عابد بن رحمته الله: (قوله: وعليه فتوى اكثر الفقهاء) وقال ابو همام اهـ! احسن ما قيل فيه في الولوالجية: وهو صحيح مخرج عليه معنى في الوقاية و متن المختار وشرح هو مقدمه في الدرر على القول الاخر وظاهره انه صحيح واهد صدر الشر يعتبر قوله: لظهور التواني في احكام الشرع سيما في اقامة الحدود (قوله: وظاهر المذهب الخ) قال في شرح المنية: (والحد الصحيح ما اختاره صاحب الهداية) ان نزل له امير وقاض ينفذ الاحكام ويقيم الحدود (تزييف صدر الشريعة لم عند اعتذاره عن صاحب الوقاية حيث اختار الحد المتقدم لظهور التواني مزيف بالنظر اذ القدرة على اقامتها على ما صرح به في الصفة

عن أبي حنيفة رضي الله عنه انه بلدة كبيرة فيها سكك واسواق ولها رساتيق وفيها وال يقدر على انصاف المظلوم من الظالم (الى قوله) وهذا هو الاصح (قوله: يقدر الخ) وفي التعبير بمقدر رد على صدر الشريعة وفي شرح الفهم اسمعيل عن الدهلوي: ليس المراد تنفيذ جميع الاحكام بالفعل، اذا الجمعية القيمة في عهد اظم الناس وهو الجاهل بجهلهم كان ينفذ جميع الاحكام بل المراد والله اعلم: اقتداره على ذلك اهو قال مثله في حاشية ابي السعود عن رسالة العلامة نوح افندي (الى قوله) فتعين كون المراد الاقتدار على تنفيذ الاحكام الخ (ج ١ ص ٣٤)

(١٩) وفي فتاوى الهندية: ولا داعيا لشرائط في غير المصلحة منها: البصر هكذا في الكافي والبصر في ظاهر الرواية الموشع الذي يكون فيه مفت وقاض يقيم الحدود وينفذ الاحكام، وبلغت ابيته اينية مني هكذا في الظهيرية وفتاوى قاضيخان وفي الخلاصة: وعليه الاعتماد كذا في التعاضدية ومعنى اقامة الحدود القدرة عليها هكذا في الغياثية (الفتاوى الهندية ج ١ ص ٢٠)

(٢٠) وقال العلامة المرحوم محمد جعفر السندى رحمته الله بعد ذكر ما في الهداية: في الغياثية: قال خمس الاثمة السر خسي: ظاهر المذهب ان البصر الجامع ما فيه جماعات واسواق والتجارات وسلطان وقاض يقيم الحدود وينفذ الاحكام اي يقدر على ذلك (المبتأنة في مرمة الخزانة ص ٣٤)

(٢١) وقال خاتمة المحدثين امام العصر السيد محمد انور شاه الكشميري رحمته الله: اعلم ان القرية والبصر من الاشياء العرفية التي لا تكاد تنضبط بحال وان نص، ولذا ترك الفقهاء تعريف البصر على العرف كما ذكره في المدايع وانما توجهوا الى تحديد البصر الجامع، فهذه الحدود كلها بعد كونها مصر، فان البصر الجامع اعص من مطلق البصر فقد يتحقق البصر ولا يكون جامعاً.

وراهب في عبارة المتقدمين انهم اذا يذكرون الاختلاف في حدود البصر يجعلونه في الجامع ويقولون: اختلفوا في البصر الجامع الخ فتدبت منه انهم لا يعنون به تعريف مطلق البصر والناس لما هم يدركوا امرهم طعنوا في تلك الحدود.

فمنها ما قال ابن شجاع: ان كان اهلها يجمعوا اجتماعاً الى اكبر مساجدهم لم يسعهم ذلك فقالوا: انه يصدق على اكثر القرى ولا يصدق على المسجد الحرام. اعز الله وادام حرمة، فنقضوا عليه طردا وعكيا ولم يتفقوا مراعاة هذا فان هذا التعريف ليس للبصر الجامع.

وحاصله ان البصر الجامع هو الذي يكثر اهله بحيث لا تسعهم مساجدهم فيحتاجون الى بناء مسجد اخر

يسعهم وهو الذي بناءه صاحب العناية فقال: قال ابن شهاج: احسن ما قيل فيه: اذا كان اهلها يجمعون لوجوبه في اكبر مساجدهم لم يسعهم ذلك حتى احتاجوا الى بناء مسجد اخر للجمعة. وهذا الاحتياج غالب عند الجماع من عليه الجمعة اه فكر في لفظ حتى احتاجوا الخ ثم قال: واول الحدود ما روى عن ابي حنيفة رضي الله عنه:

كل بلدة فيها سكك واسواق ولها رساتيق الخ. (فيض الباري ج ١ ص ٣٠٠)

(٢٢) وقال المحدث الجليل محمد بن عبد الله بن عمار الميراني رحمته الله:

عن سفيان الثوري: المصير الجماع ما يعدة العاس مصر عند ذكر الامصار المطلقة. كذا في البدائع.

وبالجملة الحدود كلها رسوم على اصطلاح اهل العقول فهي اذن بالعوارض وتلك تتبدل بحسب الامصار والاعضا فلزم ان يختلف تعريف المصير ايضا وليس من قبيل الحدود المنطقية لتطردو تدعكس في الارمان

كلها والله تعالى اعلم بالصواب. (البدعي الساري على فيض الباري ج ١ ص ٣٠١)

(٢٣) قال العلامة الحصكفي رحمته الله: جازت الجمعة معنى في الموسم فقط لوجود الخليفة او امير المجاز او

العراق او مكة ووجود الاسواق والسكك. (رد المحتار ج ١ ص ٣٠٢)

(٢٤) وقال الحنفى الامام ابن الهمام رحمته الله: ولها انما اى متى تنبصر في الموسم لاجتماع من ينفذ الاحكام

ويقهر الحدود والاسواق والسكك قيل فيها: ثلاث سكك الخ. (فتح القدير ج ١ ص ٣٠٣)

(٢٥) وقال العلامة الاكمل الباهر بن عمار رحمته الله: ولها انما تنبصر في ايام: الموسم لاجتماع امرائط المصير من

السلطان والقاضي والابنية والاسواق. (العناية بهامش الفتح ج ١ ص ٣٠٤). وكذا قال العلامة الحصكفي رحمته الله:

(البدعي المنقلى بهامش المجمع ج ١ ص ٣٠٥)

والعلامة ابن نجيم رحمته الله: (المعراج ج ١ ص ٣٠٦)

والعلامة الزيلعي رحمته الله: (تمهيد الحنفى ج ١ ص ٣٠٧)

والعلامة الشافعي رحمته الله: (حاشية الشافعي على التبيين ج ١ ص ٣٠٨)

(٢٦) وقال العلامة الراجحي رحمته الله: فانها (اى متى) تنبصر بامر المؤمنين. (تعليق ريبا

الاسواق بمصيرها والوقاص امدح. (التعريض المختار ج ١ ص ٣٠٩)

(٢٧) وقال العلامة ابن عابدين رحمته الله: وعبارة القهستال تقع لرضا في القصبات ونقرى الكهيرة التي

فيها اسواق. (رد المحتار ج ١ ص ٣١٠)

(٢٨) وقال المند العيني رحمته الله: وعن أبي حنيفة رحمته الله: هو بلدة كبيرة فيها سكنت واسواقها من الصفاة
 شرح الهداية ج ٢ ص ٣٣

(٢٩) وقال العلامة الشرنبلالي رحمته الله: ولما كان الحد مختلفا فيه على اقوال كثيرة ذكره الاصح منها فقال
 والمصر عند أبي حنيفة (كل موضع) أي بلدة (له مفت) يرجع اليه في الجواحد (وامر) ينصف المظلوم من
 الظالم (واقض) مقيمون بها (ال قوله) (وبلغت ابنته) (الند) (ابنة منى) وهذا في ظاهر الرواية (قاله
 قاضيهم) (ان وعليه الاعمال) (مراقى الفلاح مع حاشية الطحطاوى ج ٣)

(٣٠) وقال العلامة الطحطاوى رحمته الله: (قوله) ولما كان الحد مختلفا فيه على اقوال كثيرة (الفصل في ذلك ان
 مكة والمدينة مصران تقام بهما الجمعة من زمنه عليه السلام الى اليوم فكل موضع كان مثل احدهما فهو مصر وكل
 تفسير لا يصدق على احدهما فهو غير معتبر. كقولهم: هو ما لا يسع اهله اكر مساجده
 (قوله: عند أبي حنيفة رحمته الله) (شرح به في التحفة) (ورواة الحسن عنه في كتاب الصلاة كذا في غاية البيان بوجه
 اخذ ابو يوسف رحمته الله وهو ظاهر المذهب كما في الهداية واختارة الكرمي والقديري في العناية: وهو ظاهر
 الرواية وعليه اكثر الفقهاء.

(قوله يقيم الحدود) المراد به القدرة على ذلك كما صرح به في التحفة عن الامام غفرلصف صدر الشريعة
 بظهور التواتر في الاحكام لاسيما في اقامة الحدود في الامصار. مزيف كما في الحلبي. (حاشية الطحطاوى على
 المراقى ص ٣٣)

اصول الافتاء المتعلقة بالمسئلة

قال عاتمة المطلقين العلامة ابن عابد بن رحمته الله: ان الواجب على من اراد لنفسه او يفي غيره ان يتمتع القول
 الذي رحمه علماء مذهبه فلا يجوز له العمل او الافتاء بالمرجوع. (رسائل ابن عابد بن ج ٣ ص ٣٠)
 وقال ايضا: وكلام القراني حال عى ان المجتهد والمقلد لا يحمل لهما الحكم والافتاء به غير الراجع لانه اتباع
 للهوى وهو حرام اجماعا.

وقال ايضا: اتباع الهوى حرام والمرجوع في مقابلة الراجع بمنزلة العدم والترجيح به غير مرجح
 المتقابلات ممنوع

وقال في كتاب الاصول للمعمرى: من لم يطلع على المشهور من الروايتين او القولين فليس له التمسك

والحكم بما شاء منهما من غير نظر في الترجيح

وقال الامام ابو عمر في اذاب المفتي: اعلم ان من يكتفي بأن يكون فتواه او عمله موافقا لقول او وجه في المسألة ويعمل بما شاء من الاقوال والوجوه من غير نظر في الترجيح فقد جهل وخرق الاجماع (رسائل ابن عابد بن ج. ص ٣)

وقال ايضا: فحيف علمت وجوبها اتباع الرابع من الاقوال و حال المرح له تعلم انه لا ثقة بما يقضي به اكثر اهل زماننا معجز دمر ارجحة الكتب المتأخر قلتم قال ما معناه:

قال شيخنا صالح المجهني: انه لا يجوز الاقتفاء من هذه الكتب (اي الدرر المختار والعبر و فروع الكنز للمصنف) الا اذا علم المنقول عنه الاطلاع على ما عملها هكذا سمعته منه وهو علامة في الفقه مشهور والعبدية عليه (الرسائل ج. ص ٣)

وقال ايضا: قال العلامة الطرطوسي في انفع الوسائل: ان القاضي المقلد لا يجوز له ان يحكم الامام و ظاهر الرواية (لا بالرؤية الشاذة) الا ان ينصوا على ان الفتوى عليها اتعني (الرسائل ج. ص ٣)

وقال العلامة ابن تيمية: ما خرج عن ظاهر الرواية فهو مرجوع عنه والبرجوع عنه لم يبق قولاً للمجهود كما ذكره اتعني.

وقال العلامة ابن عابد بن تيمية بعد ما نقل ما في البحر: وقد منعنا عن انفع الوسائل ان القاضي المقلد لا يجوز له ان يحكم الامام و ظاهر الرواية (لا بالرؤية الشاذة) الخ (مجموعة الرسائل ج. ص ٣)

وقال تيمية: الخامس ما اذا كان احدهما ظاهر الرواية فيقدم على الآخر قال في البحر من كتاب الرضا ع: الفتوى اذا اختلفت كان الترجيح لظاهر الرواية وفيه من باب المصروف: اذا اختلف التصحيح وجب الفصل عن ظاهر الرواية والرجوع اليه ام (مجموعة الرسائل ج. ص ٣)

وقال في رد المحتار: فحيف علمت انه ظاهر الرواية وانه نص عليه محمد بن تيمية ورواه عن ابي حنيفة بن تيمية ظهر انه الذي عليه العمل وان صرح بأن المفتي به خلافه ثم قال بوقوله: لفظ الفتوى الخ قد يقال منع عمومه الخ (رد المحتار ج. ص ٣)

وقال العلامة قاسم في تصحيحه: ان الحكم والفتوى بما هو مرجوح خلاف الاجماع ان قال بوقول صاحب البحر في بعض رسائله: اما القاضي المقلد فليس له الحكم الا بالتصحيح المفتي به في مذهبه

(رد المحتار ج ۲ ص ۲۰۰)

وفي الفتاوى السراجية: ثم الفتوى على قول أبي حنيفة، ثم بقول أبي يوسف، ثم بقول محمد **عليه السلام**
الخ (الفتاوى السراجية ص ۲۰۰)

وفي شرح العقود: انهم اذا اختلفوا يقدم ما اختاره ابو حنيفة **عليه السلام** سواء وافقه احد اصحابه او لا الخ (شرح
عقود ص ۲۰۰ المقتضى طبع الرشيد)

وفي شرح المدينة من فصل التيمم: فلهذا الامام الاعظم ما ادق نظره وما اسد فكره؛ ولا مرا جعل
العلماء الفتوى على قوله في العبادات مطلقاً. (شرح معية المصلح ص ۳)

د پورتنیو عبارتو نو نه دا خبرې ثابتې شوې

۱. په حنفی مذهب کښې د جمعې د مونځ د پاره ښاریه شرط ده لهذا په کلی کښې د جمعې
مونځ روانه دي

۲. خو هغه کلي چې په هغې کسې د ښاریې په شان پاخه پاخه عمارتونو وي، لارې کوڅې وي،
د سروړ پول خسرونه په کسې تر لاسه کیدې سي، بازارونه کښې دکانه به دوه، طریمزه اویو بل سره
پیوسته وي نو داسې کلي بیا په حکم د مصر کسې دي، لهذا هلته د جمعې مونځ کول صحیح دی
(قهستان شامیه شرح الکبیر، امداد الفتاوی عزیز الفتاوی امداد المفتین)

۳ د مصر اصل تعریف یعنی حدتام دا دی چې هغه په عام عرف کښې سار شمارلی کیږي

المدینع، ۵، انهای البلد الساری القول المدینع فی اشتراط المصر یتجمع امداد الفتاوی عزیز

الفتاوی امداد المفتین)

۴. عام عرف کسې د مصر د بار د ایزم دی، د هغې لارې کوڅې وي، په بار او بو تیر
نې دې طرفه، یو بل سره ۵۰ سته دکاڼو به وي، عمارتونه په کښې پاخه وي، ۵۰ سته د کڼو
خزمو به کښې تر لاسه کیدې شي

دا حصص درانت هم ښکاره او منلی شوې دي چې د کومو الفاظو شریعت په خپله څه
محصوصه معنی نون تیر کړې نه ده، په اصل لقب او عام عرف باندې حمل کولی شي، رسول
الله د عام عرف په مصر د مصر د باره بله څه معنی نه مفرره کړې نه دی و چې نه دا لفظ په عام
عرف باندې حمل کولی شي

۴ د مصر مصر کسې ۵۰ سته وي، چې کوم احکام دي، محققو په نیزد دا د عنوان
احکام دي معنون د بولو سو، او هغه دا دی چې هغه په عام عرف کښې ښار شمارلی کسې، هر

فقيه د خپل خپل وخت او زمانې په اعتبار سره د ښار د علاماتو مشاهده وکړه او د تعريف د مقرزو لولو دعوامو د پوهې د پاره يې هم د هغه علاماتو نه تعريف وکړو
 د دې داسې مثال دي لکه چې اوونيلې شى ښار هغې ته وائى چې کوم ځاى کښې نانه او پوليس وي يا ښار هغې ته وائى چې کوم ځاى کښې ولايتى او علاقيى کار کيږي،
 که چيرې د دغه ځاى نه تانه او پوليس ختم شى نو آيا دا به ښار پاتې نه شى؟ يا چې په کښې د ولايت کار نه کيږي. لکه ستاسو په علاقه کښې شاهپور وړاندې ولايت وو اوس ولسوالى هم نه ده. د دې نه د دې ښار کيدل نه ختميږي

غرض دا چې د فقهاء کرامو ^{عليه السلام} دا ټول تعريفونه رسوم دي حدود نه دي. رسوم او علامات په اختلاف د زمانې او مکان سره بدليږي رابديږي. لهدا نه خو په دې تعريفونو کښې څه تضاد شته او نه د دې په وجود او عدم د وجود باندې د ښار کيدلو مدار موقوف دي (امداد الفتاوى عزيز الفتاوى امداد المفتين القول المديع فيض المأري الممد السارى الشرح الكبير الدال المنقلى)

٥ - په ظاهر الرواية کښې د مصر تعريف داسې دي بلده کبيره فيها سڪك واسواق ولها رساتيق وفيها وال يقدر على انصاف المظلوم من الظالم الخ (جميع كتب الفقه المذکور)
 د دې نه اصل مقصد همدا دې چې د اسواقو د رساتيقو او د سڪكو د وجود له کبله په عرف کښې دا ښار گڼلې کيږي. په تعريف کښې ذکر کړې شوې نور څيزونه هم د رسومو د ډلې نه دي. لکه چې محققينو په دې باندې تصريح کړې ده

قال العلامة الطحطاوى ^{رحمته الله}: ولا يكونان الا في بلد له رساتيق واسواق وسڪك. (الطحطاوى على الدرر)
 (ص ٣٠٠) وقال العلامة الحصكلى ^{رحمته الله} في الشرح ظاهر الرواية: والمراد القدره على اقامة الحدود وكون الموضوع فاسكك ورساتيق كما صرح به في النقطه. الا ان صاحب الهداية تركه بناء على ان الغالب ان الامير والقاضي شاه القدره على تنفيذ الاحكام واقامة الحدود ولا يكون الا في بلد له رساتيق واسواق وسڪك. كذا قاله المصنف (الدال المنقلى شرح الملحق بها مشي المجمع ج ١ ص ٣٠٠)

وقال الشيخ الحلبي ^{رحمته الله}: الا ان صاحب الهداية ترك ذكر الرساتيق والسكك بناء على الغالب الخ (الشرح الكبير ص ٣٠٠)

څنگه چې معلومه ده چې د ظاهر الرواية تعريف: حدتام لازم او غير منفك دي يعنى د حدتام يعنى د اصل تعريف سره داسې پيوسته دي چې نه جدا کيږي ترينه. مترجم، د دې وجې نه ټولو فقهاء کرامو ^{عليه السلام} دې نه ترجيح ورکړې ده. د دې وجې نه په منى کښې د جمعې د مونځ د روا والى علت ټولو وړو او لويو فقهاء کرامو ^{عليه السلام} بازارونه او کوڅې ښودلې دي:

(الهداية العناية بفتح القدير. مجمع الامهر الدال المنقلى الدال المعيار والمعار العبد المخلص المهر الصريح

الشيخ وعمرهما من كتب الفقه

۶: خسی فقهه و نه د' تعریف «مالایسح اکبر مساجده اهلہ الخ»

هه د رسومو او علامونو نه له جملی څخه دي

کما صرح به فی الفیض والهدى والقول واما داد الفتاوى وعزیز الفتاوى واما داد المفتین.

که چېرې دا حقیقی حد ومنلی شی نو یو فقیه خو څه کوي چې په دنیا کښې هر هغه سرې چې په هغې کښې لږ شان عقل وی هغه دا په هیڅ درجه کښې صحیح نه شی گنلې. د دې ټول تحقیق او تفصیل د دویمه جواب جائزه تر عنوان لاندې راروان دي

۷: د پورتنیو عبارتونو نه ثابت شوه چې «د کوم کلی چې د سوال په صورت کښې ذکر کړې شوې دي. هغه د فقهاء کرامو ^{عليهم السلام} د تصریحاتو مطابق مصر نه دي. په خاص توګه دا چې دغلته په هغه کښې یو ځل حلاله کیږي دا داسې واضحه دلیل دي چې دې ځای ته بالکل مصر نه شی وئیلې کېدې. لهذا دغلته د جمعې مونځ کول روا نه دي.

التنبیه لمن یريد کلام الفقیه

څنگه چې معلومه ده چې رومی دوه جوابونه د افتاء د اصولو او د فقهاء کرامو ^{عليهم السلام} د طبیعت نه په نا واقفیت باندې بنا دی د دې وجې نه چې د دې مسئلې سره کوم اصول متعلق دی د هغې وړاندې کول ضروری معلومېږي دې د پاره چې په حقیقت باندې په پوهیدو کښې څه مشکل راشي. دا اصول د تیر شوی عنوان (اصول الافتاء المتعلقة بالمسئلة) لاندې چې کوم عبارتونه راغلي دي د هغې نه راخستې شوې دي

۱: د مقلد د پاره په مرجوح قول باندې فتوی ورکول روا نه دی د دې وجې نه چې دا د نفس منل دی او دا حرام دی. (القراقی)

۲: مرجوح قول د راجح قول په مقابل کښې له نښت سره برابر وی. او په مرجوح باندې فتوی ورکول د اجماع خلاف دی. (تاسم بن قطلوبغا)

۳: د کوم سرې چې دا نظریه وی چې د هغه فتوی یا عمل د یو قول سره برابر یاو خوری اگر که د قول ضعیف هم وی نو داسې سرې جاهل او اجماع لره شلونکې دي «الامام ابو عمر»

۴: د درمختار. نهر. شرح الکفر للعینی نه فتوی ورکول ناروا دی الا ان يعلم المنقول عنه. وینظر علی ماخذة. (علامة الفقه الشیخ المحمدي)

۵: د مقلد د پاره روا نه دی چې هغه د ظاهر الروایه نه بیر شی او په بل یو روایت باندې فتوی ورکوي. الا ان یصوفا انه یجوز بشرط. (علامه طرطوسی)

۶ - کوم ډول چې د ظاهر الروایه نه بهر وی هغه به مرجوع عنه شمارلې کېږي او مرجوع عنه ډول د مجهد قول نشي گنلې کېدې. (الامام ابن النجيم والعلامة ابن عابدين)
 ۷ - که چیرته په یوه مسئله کېنې د مذهب د امامانو نه مختلف رواستونو نقل کړې شوي وي نو د امام په قول باندې فتوی کول واجب دی په خاص توګه په عباداتو کېنې. (شیخ حلبی، علامه ابن عابدين).

۸ - که چېرې د ظاهر الروایه قول نه په مخالف قول باندې ځینو فقهانو فتوی ورکړې وي نو بیا به هم ظاهر الروایه ته ترجیح ورکولې شي. (علامه ابن عابدين)

۹ - ډولین مصححین کېنې به هم ترجیح ظاهر الروایه ته ورکولې شي. (مجموعه الرسائل)

په دویمې جواب باندې تبصره

قوله په کوم کلی کېنې چې درې جماتونه آباد وي په هغه کلی کېنې د جمعې مونځ صحیح دي او چېنې کوم ښار کېنې اته جماتونه آباد وي په هغې کېنې د جمعې د مونځ په کولو کېنې به څه اختلاف وي. الخ

اقول د دې جواب نه معلومیږي چې جواب ورکوونکي د افتاء د فن نه یواځې نا واقف نه بلکه بالکل د افتاء فن نه له سره نه پیژني. (شرح عقود رسم المفتی) داسې ساقط جواب لیکل به حتمت کېنې د دین د دومره لوڼې او اهمې شعبي «افتاء» ده سره توقې کول دي. د دې وجې نه په دې جواب باندې نوره څه تبصره کول په خپل ذات کېنې یو بې ځایه او بې معنی کار دي. په مسئلو کېنې په دومره قدرې زړه وړتیا باندې چې څومره تعجب وکړي شي نو کم دي

قال النبی ﷺ: فافتوا بغیر علم فضلو واضلوا. وقال ﷺ: من افتی بغیر علم کان اثمه علی من افتاءه (مذکورة) احرؤ کم علی الفتی احرؤ کم علی العار. (دارمی)

په دویم جواب باندې تبصره

قوله متاخرینو علماء کرامو چې د مصر کوم تعریف کړې دي هغه دا دي **المصر وهو ما لا یسع الاکثر مساجده اهلہ المکلفین**. الخ.

اقول د حضرت اتو فقه. کرامو **رحمته** د نصوصو نه ثابت کړې شو چې دا حد نه دي بلکه رسد دي او حضرت علامه انور شاه کشمیری **رحمته** او نورو محققینو علماؤ فرمایشې دي چې په عام عرف کېنې څه نه ښار وینلې شي په عامه توګه د هغې حالت داسې وی چې هغه لوڼې جماد د مکلفسو د پاره نه چافې کېږي. حضرت سهارنپوری، حضرت تهانوی، حضرت مفتی عزیز الرحمن **رحمته** که چیرې دا حتمی حد وگنلې شي لکه څه رنگه چې د اب ورکوونکي گنلې دي. نو به دی باندې د لاندېنې اشکلات او نقضونه واردېږي

الاشكال الاول داد ظاهر الروايه خلافی کوم قول حی ظاهر الروايه خلافی دهقی بی ورته کیدل بلکه سب کیدل ورایدی له دلالو سره سر شوی دی

الاشكال الثاني داد امام بنی مطهره بی دی او ظاهر الروايه جی دی هغه د امام اعظم صاحب مطهره قول او مذهب بی و د به هر حال کسی - یورو به وراندی او راجح وی او به خاص نوکه حی کله داد عبد الله سره علی ولری

الاشكال الثالث لایسح اکبر مساجده - الخ نسب خنثو خلقو په حرف د (عن) به حضرت امام ابو یوسف مطهره به کړی دی و ظاهر الروايه په کوم کسی جی د اسواق او د سککو ذکر کړی سوې دی دهقی نسب بنی دوی نه په توگه د مذهب کړی دی

کما قال العلامة الطحطاوی رحمه الله: وبه أخذ أبو يوسف رحمه الله. (حاشية الطحطاوی علی المرقی ص ٢٠٠)
د مذهب په مقابله کینی نور روایات او قولونه غیر معتبر وی لکه څنگه جی د فقهاء کرامو مطهره خصوص تر شو

به کتلو او بلنه کولو سره به په هر قسمه مسئله کینی قولونه بر لاسه شی لیکن دهقی په وجه د مذهب نه وتل روانه دی . او که نه نو مذهب به د ماشومانو د لوبو خبر جوړ شی هر یو د نفس غلام به یی د خلی جوبی مطابق د خان نه جوړوی او روای به یی او د مذهب په باغ کسی به یی د کړنو کونتر کوی کوم جی به مذهب یسې تلل نه شو بلکه به خراش او نفس پسې تلل دی

الاشكال الرابع حضرتو فقهاء کرامو مطهره د (لایسح) - الخ . قول صراحتاً رد کړی دی او غیر معسر بنی مرحلی دی . به د تحطاوی علی المرقی کینی دی ته (فهو غیر معتبر) په السرح الکبیر کسی (فلا يعتبر هذا التعريف) په قهستانی . طحطاوی علی الدر او مجمع الانهر کینی (ان هذا الحد غیر صحيح عند المحققين) به شرح النقایه کینی (وفیه اشکال) او په فتوی دارالعلوم دیوبند کینی ی به معتبر - بنی بی دی

الاشكال الخامس معتبرو او محققینو امامانو د فقهی مطهره د ظاهر الروايه معرف جی به سی خو - سوو ذکر ی به لادینو نوموړو او نفیونو سره بناسنه کړی دی ورحیح بنی به ویکړ . هو قول ابی حنیفه رحمه الله وبه أخذ أبو يوسف رحمه الله وهو الأصح وهو الصحيح وهو المختار هو ظاهر المذهب هو ظاهر الروايه وعليه الاعتماد هو المعول علیه هو من الحدود وهو مع الحدود وعليه اکثر الفقهاء .

به د سی صورت کسی به جی د لایسح - الخ . تعریف کوم حال وی هغه ښکاره دی

الاشكال السادس (الایسح اکبر مساجده هله الخ) دا تعريف در رسول الله د وحيه واحله -

اوسه پوري په حرمينو سربيسو باندې صادق رانغلو. په يو وخت کېسې هه به حرمينو سربيسو کېسې د 'وسه وېکو خلقو شمېر دومره ندي شوې چې دغه جومات دې ددوی دساره کافي سوي نوي. او حال دا دې چې په مصريت او عدم د مصريت کېسې چې کوم حد فاصل دې هغه حرمين سربيسن دي. کما قال في المرح الكبير والفيض وهرح النقاية والقول البديع وحاشية الطحطاوي.

الاشكال السابع به مني کېسې د جمعې د مونځ د جواز د پاره يو فقه هم د (الایسح اکبر مساجده

اهله) تعريف ندي اخسې بلکه ټولو هلته د جمعې د مونځ د جواز د پاره علت بازارونه او کوچي ښودلې دي د کومې نه جې سات شو چې د (الایسح الخ) تعريف د ټولو فقهو په نزد يا خورسم دي يا غير معتبر او ضعيف دي. وهو ظاهر

الاشكال الثامن که چېرې دا حقيقي حد وگرځولې شي نو دا خبره به لازمه شي چې په ښار به کښې دومره لوي جومات جوړ کړې شي چې د ښار ټول مکلف خلق په کېسې راتلې شي او په کلی کېسې دې دومره وړوکې جومات جوړ کړې شي چې د کلی مکلف خلق په کېسې نه شي ځای کېدې او په دې سره به د ښار نه کلي او د کلی نه ښار جوړ شي وللازم باطل فالملزوم مغلله.

الاشكال التاسع د (الایسح) چې کوم تعريف دې د هغې علت (الظهور العواني في الامور) بڼه کړې شوی دي او ټولو فقهاء کرامو ~~مینه~~ دا مردود گرځولې دي. د علم خاوندان په دې خبره بڼدي پوهېږي چې د مذهب مدار او اعتماد په علت او دليل باندې وي. د بنسټ د غورځندو نه بس نه عبادت او آبادي په هوا کېسې څنگه ولاړه پاتې شي؟

والدليل للدعوى معزلة الشاهد للمدعى والشاهد هنا محروم ومردود

قوله درمختار اوسه سرح الوقبه کښې دي وعليه الفتوى اکثر الفقهاء الخ.

افول ددې عبادت نسب کول د شرح وفسي اړخ ته صحيح نه دي. دا يواځې په درمختار کېسې ذکر کړې شوي دي. صاحب درمختار دا د مجتبي اړخ ته منسوب کړې دي. لهذا د مجتبي حفت واضحه کول ضروري معلومېږي

مجتبي د زاهدی کتاب دي او دا معتزلي دي. د فن خوندانو د دې په حقله به سختو القظو کسی خرداړي ورکړې دي چې د زاهدی نغد په اتفاق سره مردود دي. اوس د زاهدی حال و وړي

قال العلامة عبد الحى المنکوى ~~مؤيد~~: وقد طالعت المحتجى مراح القدوري والقنية فوجدتهما على المسائل العربية مأنيين ولتفصيل الفوائد كاليمين الا انهم حرمين وهما بن وغور هانه معتزلي الاعتدال حتى الفروع وتسانيفه غير معتبر هالهم يوجدهم طائفة بالهر هالکونها جامعة لمرطبه والياس (الفوائد الربوية ص ۳)

و قال فی الدافع الكبير: متساهل فی نقل الروایة بعد (الدافع ص ۳۰)

و قال العلامة المولى برکلى رحمته الله فی القدمة للزاهدی: لکنها مشهوره عند العلماء بضعف الروایة وان
صحتها معتزلة الاعتقاد حتى الفروع. (الدافع الكبير ص ۳۱)

و قال العلامة المحقق رحمته الله: ما فی القدمة... لا یعول علیه لان القدمة ليست من كتب المذهب
المتممة حاشية الطحطاوی علی الدر. (ص ۳۰)

و قال العلامة ابن عابدین رحمته الله: الحاوی للزاهد مشهور بنقل الروایات الضعيفة ولذا قال ابن وهبان: لا
عبرنا بما یقولہ الزاهدی عن الفروع. (الدافع الكبير ص ۳۰ و عزا الی تعقیح الفتاوی الحامدية)

قوله ددی په مرسته کښې ئې د علامه ابن شجاع ښائسته قول نقل کړې دي

اقول د دې تحسین د رسم کیدو په اعتبار سره دې، او که نه نو د جمهورو په مقابل کښې د یو
سړی څوک وړی؟ دا خبره منلې شوې ده چې څوک څومره لوڼې محقق هم وی او هغه د جمهور د
قول خلاف قول وکړی نو د هغه اتباع روانه ده د جمهورو د مسلک اتباع واجب ده

محقق ابن الهمام رحمته الله مجتهد فی المذهب دي. د دوی د تفقه مقام یواځې د احنافو مشایخو نه
یا که په ټول عالم اسلام کښې منلې شوې دي. او سره د دې دا هم له منلې شوو خبرو نه ده چې د
دوی کوم تحقیقات د مذهب نه خلاف دی د هغې اتباع روانه ده. (شرح العقود رسم المفتی ص ۲۰)

قوله صاحب د ولو الجیه د دې تعریف تصحیح هم کړې ده. الخ

اقول د هغوی تصحیح د خپلې زمانې مطابق د رسم د کیدو په توګه ده. د حد کیدو په لحاظ
په صاحب د ولو الجیه د دې تصحیح څه کړې وه چې په کوم سړی کښې لږ شان عقل وی هغه هم د
دې د تصحیح په ځای د دې تغلیط کوی

قوله ورسره علامه شامی د دې په مرسته کښې داسې هم ونيلې دي هذا صدق علی کثیر من

۲۱. یعنی الخ

اقول د مصنف د ټول تحقیق نه څه لږه شان حصه نقل کول او د هغه فیصلې نه مخ اړول خیانت
او په مصنف باندې دروغ ټول دي یا تنګ نظری ده. د خاتمه المحققین علامه شامی رحمته الله دا کلام
په تعریف (الایسحاک کبر مساجدة اهله) باندې د مرستې په توګه ندې. په توګه د اعتراض دې یعنی
چې په دې تعریف خو ډیر کلی ښار یې جوړ یریګ د دې وجې نه دا معنی نه دي

په دې باندې واضحه دلیل دا دي چې علامه شامی رحمته الله هم دا تعریف مرجوح او ضعیف
مګر حوسې دي د دې نه علاوه په شامی کښې دا عبارت د طحاوی علی الدر په نقل کړې شوې دي
نخه چې د ښار د اهل نه دا خبره واضحه ده او علامه شامی رحمته الله د دې تعریف دومره خلاف دي
چې په دې ځله نې د هېستانی دا قول نقل کړو ان هذا الحدیث غیر صحیح عند المحققین.

د دې نه علاوه په حاشیه د مرافی الفلاح کښې دا تعریف عمر معبر گرجونې شوي دي په داسې صورت کښې به د څنگه ممکنه وي چې د عبرت دې د مرستې د پاره وي. هاشاؤ کلا

قوله هذا صدق على كثير من القرى بمعنى دا تعریف په ډېرو ښارونو باندې صادق کيږي

اقول په دې مقام باندې د (قری) معنی په ښارونو سره کول صحیح نه دی

قوله په فتاوی دارالعلوم دیوبند ج ۵ کښې هم د دې مرسته موندلې سی

اقول په همدې فتاوی دارالعلوم دیوبند ج ۵ ص ۴۴ کښې دې تعریف ته ضعیف او په ص

۵۱ باندې دې ته منقوض او په یو دوو ځایونو کښې دې ته رسم وئیلې شوې دی او د سی سماره

سوالونو په جوابونو کښې ئې دا عبارت لیکلې دې (وتقع لفرضا في القصبات والقرى الكبيرة التي فيها

اسواق) ، فمثل هذا الواحد لا يراحم الكثير فلا اعتداه ولو اعتد فلا اكثر من ان يثبت التعارض واذا

تعارضاً تساقطاً على انه خلاف لنصوص المذهب فيكون هباءً منثوراً.

د دې نه علاوه په رساله **القول البدیع** په کومې باندې چې د حضرت خلیل احمد سهارنپوری،

حضرت تهانوی او د حضرت مفتی عزیز الرحمن رحمۃ اللہ علیہ دستخطونه موجود دي، کښې ئې دې لره حد

حقیقی گڼکو ته کم علمه. کم پوهه او د سرسری نظر خاوندان وئیلې دي. **وهله لنصوصهم.**

د دې تفسیرونو نه علاوه ځینو فقهاؤ دا وئیلې دي. (مالا یسع. الخ) ددې نه د سرسری نظر

خاوندانو ته دا شبهه شوې ده چې ډیرو کلو ته ئې ښاريې وه وئیلې، نو په واقع کښې دا تفسیر هم

حد حقیقی نه دي. (القول البدیع ص ۸۱)

او فرمائی چې په احنافو باندې تعجب دې چې بې د څه وجې نه د خپل مجتهد خلاف کوي.

پس د غور او فکر نه دوه خبرې د مخالفت معلومې شوې

۱- د بې علمه واعظانو خپله ډله زیاتول او مالی فائده حاصلول

۲- او د کم علمه او کم فهمه کسانو د ځینې فقهاء کرامو په دې عبارت کښې په شک او شبهه

کښې غورځیدل (المصر مالا یسع. الخ) لیکن په واقع کښې دا حد تام ندي. بلکه رسم نافص دي.

حاصل د تعریف دا دې چې په کوم ځای کښې ډیر جماتونه وي او په هغې کښې لوی حیات داسې

شان والا وي. او ښکاره خبره ده چې دا خبره غالباً په ښاریو کښې کیږي. نه په کلو کښې. په دې

اعتبار سره دا تعریف په توگه د پټې او آدرس ورکولو وکړې شو. الخ (القول البدیع ص ۲۸).

قوله مفتی اعظم - الخ

اقول قد مر الجواب عنه ما في العليل ويروى الغليل.

قوله او که بالفرض په دغه کلی باندې دا تعریف به صادق وي نو سا هم د سرو شورو جمعوا او

د اخرونو د مونځ له کبله دا سلسله نه دی ودرول پکار
اقول د دې خبرې باطلېدل بالکل ښکاره دی ځکه چې په همدې صورت کسې د جمعي د
 مونځ کول ناروا دی او په ناروا باندې عمل کولو سره هغه نه روا کېږي
په دویم جواب باندې تبصره

قوله چې د څلورو زرو د آبادي نه کم وی - الخ
اقول دا تعريف نه خو د فقهي په کتابونو کېږي چیرته نقل کړې شوې دي او نه دا څه د عقل د
 قبولو قابل دي

حضرت مفتی محمد شفیع رحمۃ اللہ علیہ نه پوښتنه وکړې شوه چې هر کله دا تعريف نه منقول دي او نه
 معقول دي نو په امداد الفتاوی او په فتاوی دارالعلوم دیوبند وغیره کېږي دا په کومه وجه
 ولیکلې شو؟ نو دوی په جواب کېږي او فرمائیل دا په دې باندې مېنې دي چې په هغه زمانه کېږي
 به د څلورو زرو خلکو د آبادي علاقې ته په سرکاری توگه د ښاريې حقونه ورکول کیدل،
 لهذا د جمعي د مونځ د جواز د پاره دې لړه یوه پیمانه گرځول د مذهب او د عقل نه د خلاف
 کیدو سره سره بالکل باطل دی، که چیرې د فقهاء کرامو رحمۃ اللہ علیہم په نیزد د څلورو زرو د آبادي څه لږ
 اعتبار هم وي نو دا خو به چیرته یو فقیه په منی کېږي د جمعي د مونځ د جواز د پاره علت گرځولې وو

خلاصه د کلام

په ذکر شوې کلی کېږي د جمعي مونځ ناروا او حرام دي، ځکه چې نه خو دا حقیقتاً مصر دي او
 نه حکماً، دلته د جمعي مونځ کوونکی د دې گناهونو کوونکی دی

- ۱ - د ماسپنین د فرض مونځ پریښودل، چې دا دیر زیات سخت حرام دي
- ۲ - د ماسپنین د جمعي مونځ پریښودل، که چیرې څوک وروسته د ماسپنین مونځ وکړي،
- ۳ - د نفلو جمعه کول
- ۴ - د ورځې په نفلونو کېږي جهر کول
- ۵ - د داسې نفلونو نه راگرځول، ځکه چې د ورځې په کومو نفلونو کېږي په جهر سره تلاوت
 وکړي سی نو د هغې راگرځول واجب دی
- ۶ - د غیر لازم کار التزام کول، او دا بدعت دي

ولله تعالی علوه و هو العاصم من هتین الباع النفس والهوی

عبدالرحیم

نائب مفتی دارالافتاء والارشاد

۲۶ جمادی الاول ۱۴۰۷ هجري

باب الجنائز

د حضرت على ؑ حضرت فاطمي ؑ ته غسل ورکول

سوال حضرت ابوبکر ؑ خپلې بې بې ته غسل ورکړې وو. په دې باندې دا اشکال راځي چې د وفات نه پس خو د ښځې او خاوند د تعلق څمبېدو نه پس غسل ورکول ناروا دی. د دې جواب راکړئ ستاسو به مهر يانې وی. بينوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب د حضرت ابوبکر ؑ په حقله داسې څه روايت نشته، خو د حضرت علي ؑ په حقله داسې روايت شته او د دې دوه جوابونه دي
١ - حضرت علي ؑ فاطمي ؑ ته غسل نه وو ورکړې بلکه د هغوی د غسل د پاره يې انتظام کړې وو. له هغې نه په غسل سره تعبير وکړې شو

٢ - دا د حضرت علي ؑ خصوصيت دې. لورودالحديث

قال العلامة ابن عابدين رحمته الله: (قوله: قلدا الخ) قال في شرح المجمع لمصنفه: فاطمة ؑ غسلها امر امن حاجته رحمته الله ورضى عنها فتعمل رواية الغسل لعل رحمته الله على معنى التهيئة والقيام العام بأسبابها مولان ثبتت الرواية فهو مختص به الا ترى ان ابن مسعود رضي الله عنه لما اعترض عليه بذلك اجابه بقوله: اما علمت ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ان فاطمة زوجتك في الدنيا والاخر فبالدعاوة الخصوصية دليل على ان المذهب عندهم عدم الجواز اه.
(رد المحتار ج ٨٨) والله سبحانه وتعالى اعلم
١٠ ربيع الاول ١٤٠٥ هجري

چې مړې وشلېږي نو د هغه د غسل او د جنازې حکم

سوال مړی لره د پرسېدو او د شلېدو په حالت کښې د غسل د گرانوالی د وجې نه بې د غسل او د کفن نه خپلول څنگه دی؟ او بل دا چې د جنازې د مونځ تې څه حکم دي؟ بينوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب که مړې په داسې اندازه شلېدلې وي چې اندامونه يې بيل بيل شوي وي نو هغه به نه غسل هم نه شی ورکولې او د جنازې مونځ به پرې هم نه شی کولې. او که دومره اندازه نوی شلېدلې نو په هغه باندې به يې د منلو نه همدا سې د پاسه اوږه واړولې شی او د جنازې مونځ به پرې کولې شی. او کفن خو به ورته به هر حال کښې ورکولې شی

قال الامام الكليني رحمته الله: اما بعد فلا تاهل لا يصلح لان الصلوة مفروعة على المدين وبعدمه هي الفلانة نه هي لاهي يفرق فلا يصلح المدين وهذا لانه في المدة القليلة لا يفرق بولي الكبيرة يفرق لمصلحة الفلانة في حد اکثر فلا يها

جمع والجمع ثم جعل كثره لان العبر للبعاد والمالب في العاقلة ان يعنى الفلاحة يتطرح ويترقى اعطاه
والصحيح ان هذا ليس بتقدير لازم لانه يختلف باختلاف الاوقات في الحر والبرد وباختلاف حال الميعاد
في السمن والهزل وباختلاف الامكنة فيحكم فيه غالب الراى واكثر الظن (بذائع الصنائع ج ٣ ص ٣٣)
وقال العلامة الطحطاوى **في قوله** (ماله يتفسخ) اى تتفرك اعطاه وان تفسخ لا يصل عليه مطلقا لانها
شرعت على المدن ولا وجود له مع التفسخ (حاشية الطحطاوى على المراتى ص ٣٣)
وقال في الهندية: ولو كان الميعاد متفسخا يتعذر مسحه كفى صب الماء عليه كذا في التعاريف اذ لا عن
العقوبة. (عالمكبرية ج ٣ ص ٣٣) ولله سبحانه وتعالى اعلم ١٧ دى الحجة ١٤١٢ هجرى

د ليونى د جنازى د مونخ دعا

سوال په بالغ مجنون باندې به کومه يوه دعاء لوستلې شى؟ که د ماشوم دعا پرې ولوستلې
شى لکه چې د رد المحتار د عبارت نه معلومېږي، نو د فتاوى رشديه، ص ٢٥٤ د هغه عبارت
به څه جواب وي؟ او مجنون د جنازې د مونخ دعا به د څه زياتي نه د صحت مند سړى د جنازې د
مونخ په شان ده، لږ شان فرق هم په کينې نشته هم هغه د معمول په شان دعا گانې دي او د مونخ
حکم ته هم يو شان دي.

د دې نه علاوه که د بالغ دعا ولوستلې شى نو په دې کينې استغفار دې او د مجنون د پاره د
استغفار څه مطلب شو؟ حال دا چې مجنون مرفوع القلم وي؟ بينوا توجروا

الجواب باسم ملهم العواب کوم سړى چې د ليونتوب په حالت کينې بالغ شوي وي او ليونتوب
ته مستوعب وي يعنى چرته هم نوى روغ شوي، هغه د ماشوم په شان غير مکلف دي، د دې وي نه
به په هغه باندې د ماشوم دعا لوستلې شى، او که د بالغيدو نه پس ليونې شوي وي يا کله کله ورته
د ليونتوب نه روغ والې هم راځي نو په هغه باندې به د بالغ دعا لوستلې شى، ليونى اکثر همد سړى
وي چې د بلوغ نه پس ليونې شوي وي يا کله کله روغيږي هم نو د دې وجې نه د فتاوى رشديه
صورت هم د دې په حقه دي.

قال العلامة المحصلي **في قوله** ولا يستغفر لصبي و مجنون و معتوق لعدم تكليفهم بل يقول بعد دعاء
المالعين: اللهم اجعله لنا فرطا.

قال العلامة ابن عابدين **في قوله** (قوله) مجنون و معتوق هذا في الاصل لان المجنون والعته الطائرين بعد البلوغ
لا يسقطان الذنوب السابقة كما في شرح العمدة قوله بعد دعاء المالعين: كذا في بعض نسخ الدرر وفي بعضها زيل

دعاء البالغین و کتب العلامة نوح علی نسخة بعد انما محالة لما فی الکعب المشهور قومنا قطة لقوله: ولا يستغفر لصي ولها قال بعضهم: انما تصحیفین بدل اه و قال الشيخ اسماعیل بعدم کلامه: والحاصل ان مقتضى معون المذهب والفتاوى وصریح غرر الاذکار الاقتصار فی الطفل علی اللهم اجعله لدا فرطاً الخ اه

قلنا: و حاصله انه لا یأتی بشیء من دعاء البالغین اصلاً بل یقتصر علی ما ذکره و قد نقل فی الحلیة عن المنافع والمعیط و شرح الجامع لقاضیهان ما هو کالصریح فی ذلك فراجع به و به علم ان ما فی شرح المنیة من انه یأتی بذلك الدعاء بید قوله (ومن توفیقهما فتوفیه علی الایمان) معنی علی نسخة بعد من الدرر الخ تدبیر (و ذال مختار ج ص ۳۸)

و قال العلامة الحلی رحمته: و البجنون کالطفل ذکره فی المعیط و ینهی ان یقعد بالبجنون الاصل لانه لم یكلف فلا ینب له کالصی بخلاف العارض فانه قد کلمه و عروض البجنون لا یحو ما قبله بل هو کسائر الامراض و رفعه للتکلیف انما هو فیما یأتی لا فیما معنی (حلی کبیر ص ۳۳)

قال العلامة ابن نجیم رحمته: (قوله: ولا يستغفر لصي ولا البجنون ویقول اللهم اجعله لدا فرطاً واجعله لدا اجرا و ذمرا واجعله لدا شافعا و مشفعا)

کذا ورد عن رسول الله صلی الله علیه و آله و لا لانه لا ینب لهما (البحر الرائق ج ۳ ص ۳) و الله سبحانه و تعالی اعلم

۲۵ محرم ۱۴۱۵ هجری

په جمات کنبی د جنازی د مونځ حکم

سوال د فقهي په عامو کتابونو کنبی ليکلې شوی دی چې په جمات کنبی د جنازی مونځ کول مکروه تحریمی دی، که مړې د جمات نه بهر کیښودې شی نو هم کراهیت تحریمی دي. په جنتی کالی کنبی هم داسې ليکلې شوی دی. لیکن نن صبا دا عامه خبره ده چې د جمات نه بهر د محراب مخې ته دوکونچه جوړه کړې شی. مړې هم په هغې باندې کیښودې شی او مونځ کوونکی په جمات کبې دننه وی. دا خبره د فقهي د کتابونو نه خلاف ده، د دې وضاحت وکړئ ستاسو به ډیره مهرباني وی. بینوا تو جوړوا

الجواب باسم طهر العصاب په جمات کنبی د جنازی د مونځ کولو په حقله خلور قولونه دی

۱. په هر حال کنبی مکروه تحریمی ده. برباره خبره ده که مړې د جمات نه بهر وی او که دننه
۲. مکروه تحریمی نه کم او د مکروه تنزیهی نه زیاته ده. د دواړو تر مینځه یوه مستقله مرتبه ده چې ورته اضافه ونیلي شی

۳. چې جنازه د جمات نه بهر وی نو د جنازی د مونځ په حیات کبې کولو کنبی څه کراهیت نشته
۴. جمادیه جمات کنبی دننه وی او که بهر بهر هر حال کبې مکروه تنزیهی ده

۱. رسول نه لحدله دا د کراهيت نزيهې قول. حج دی. اصل نه اوسط واصل و اول و هو بله و اصل
 المختلفه. که حري حاره د حجاب نه بهر دی خو دو موږ په سابه کسي ور وخت هم نه
 نه دي نه علاوه فقهاء کرامو عليه السلام پرمانندې دی. اچي د حجاب جوړولو په وخت کسي که د
 حجاب جوړونکي د حاري د مویخ د سره د خويانو سابه وکړي نو په دې حجاب کسي چې د
 کراهيت د حاري مویخ رو دي او عامه عرف هم په حکم د سابه کسي دي
 نه دي قول به وجه لر نور وسعت هم په کسي راځي
 سره د دي نه نفرد سبب ضرورت نه د لاندنو مفاسدو له کبله چې خومره کيدي شي د دي نه
 دي خان و ساتلي شي

۲. دیر فقهاء کرام د مطلق کراهيت تعريمي قائل دي. د کراهيت نزيهيه د قول په شان د کراهيت
 تعريمي د قول هم تصحيح شوې ده. لهدا احتياط هم په دي کيني دي چې د دي نه چې خومره
 کيدي شي خان بايد و ساتلي شي

۳. په مکروه نزيهې باندې دوام او استمرار له کبله دا هم مکروه تعريمي ته نژدې شي

۴. د کراهيت نزيهيه وينا کوونکي هم په دي باندې متفق دي چې په جمات کيني د حاري د
 مویخ په کولو سره اگرچې واجب خو ادا شي لیکن ثواب پرې نه تر لاسه کيږي. رسول الله ﷺ
 خبردازي وړکړې دي چې په جمات کيني د جنازي مویخ کوونکي د ثواب نه محرومه ساتلي شي
 د دومره لوښې اجر نه محرومه کيدل خومره لويه د نقصان خبره ده

د ذکر شوو وجوهو له کبله په هر لحاظ سره احتياط هم په دي کيني دي چې نفیر د سخت
 ضرورت نه دي په جمات کيني د دي مویخ کولو نه خان و ساتلي شي. رسول الله ﷺ د جمات نه خان
 له يو مستقله جنازه گاه متعینه کړې وه. او د جنازي د مویخ نې همدغې جنازه گاه کسي د ادا کولو د
 هميشه هميشه معمول وو. په جمات کيني يې کله چيرته په ژوند کسي يو خل ب دوه خل د حاري
 مویخ کړي دي. دي وچي نه فقهاء کرامو عليه السلام دا په عذر باندې حمل کړې دي

نن صاب په عامه توگه چي عوام او خواص په جمات کسي د دي مویخ د کولو کوه سبب
 ضرورت ساتي هغه په حقيقت کسي د دوی غفلت او بولوي بدعت کسي د حته کيدو سببه ده.

شرعي حکم هو دا دي چې څنگه جنازه نېاره شي نو دمحي سره يې د څه وخت د صاب کولو نه
 دي بري مویخ وکړي شي او مري دي بېح کړي شي. نژدې چي د مکروه و د هر مو و حسو دي هم
 محاط و نه ساتلي شي. لکي عوام او خو صود د حاري مویخ د فرسو مویخو سره بسو نه تر
 دي د کومي نه کله چي د حاري حجاب نه د راوړو ضرورت را پېښيږي

د دي د سبب بعدون په دوه فسادونو باندې ميسر دي

١- د ډلې د زياتولو د فکر له کبله

٢- خود غرضی، د آخرت نه بې پروا کيدل، او د دنيا هوس او خواش

مطلب دا چې راشه او د فرض مونځ سره ترې ځان خلاص کړه يعنی په يو غشی دوه ښکاره، وخت هم بچ شو او يواځې د جنازې د مونځ د پاره د اودس کولو نه او چرته بل ځای ته د تللو د تکليف نه هم بچ شو، دا ښه د مړي حق ادا کول دی چې خپلې آسانتيا او آرام له د مړي په فائدي او آرام باندې بلکه مړي لره د تکليف د رسيدو نه په بچ کولو باندې ترجيح ورکوي. د ځان د پاره هم د دنيا د فائدي د پاره د آخرت نقصان کوي، د الله تعالی حکم او د مړي فائده او آرام لره په خپل خواش، خود غرضی او د دنيا په حرص باندې قربانوی، د مرگ په خپلو سترگو د مشاهدې باوجود د آخرت په فکر باندې بې د دنيا فکر غالب دي.

که د شريعت د حکم مطابق د مړي په تياريدو سره د جنازې هتمام او کړې شی نو په خپله د مړي د کور مخې ته يا په يو بل ميدان کښې د جنازې د مونځ په ښه طريقې سره انتظام کيدې شی، په دې صورت کښې به يواځې دا نه چې د جنازې د مونځ په جمات کښې د کيدلو د گناه نه به بچ شی بلکه د دې سره سره د جنازې په مونځ کښې د وروستوالی د گناه نه به ښې هم حفاظت وشی.

غرض د خبرې دا چې اول خو دا بدعت له سره ختمول فرض دی، د ډلې د زياتولو په ځای دې دا اهم عبادت د شرعې د حکم مطابق ادا کړې شی، د شرعې د حکم مطابق دې يو څو کسان وکړي، دا په خپله د مړي د پاره د مړي د اهل دپاره او د نورو مسلمانانو د پاره د دې نه په څو چنده ښه خبره ده چې د ډلې د زياتولو د پاره دې د شريعت نه خلاف کار وکړي او د ځان د پاره او د مړي د پاره د قبر په سوال او جواب کښې نور هم گرانې پيدا کړي

که چيرې خلق د دې بدعت اصلاح نه کوی نو د جمات د جوړولو په وخت کښې دې د جمات نه بهر د جمات په حدودو کښې يو مستقل ځای جوړ کړې شی

که د جمات په حدودو کښې د دې د پاره مستقل ځای نه وي جوړ کړې شوي نو بيا بهر په عامه لاره دې دا مونځ د جنازې وکړې شی

دا خيال په کښې صحيح نه دي چې د لارې د بنديدو له کبله به تلونکو ته تکليف وي، ځکه چې دا مشاهده ده چې د جنازې په وخت کښې په لاره تيريدونکی د جنازې له کبله دغه تکليف نه دا چې په خدا او په خوشحالی قلوبی بلکه عبرت هم ترې نه اخلي

خلق د رنگ رنگ ناروا کارونو د پاره پوره پوره شپه او ورځ بلکه کله کله د دې نه هم زيات وخت پورې لاره بند ساتي، په هغې باندې څوک دا اعتراض نه کوی چې لاره تيريدونکو ته به تکليف وي، ليکن د جنازې د پاره چې يو څو دقيقې سرک بند شی په دې باندې د خلقو په زړونو کښې استکالات پيدا کېږي

حاصل د خبرې دا چې د مدعاوو او د گناهونو نه په دې دک دور کسې نه چرسه د خدايې مومخ په جومات کسې په کولو باندې خوک ضد کوی نو د دې مومخ له فرس مومخونو سره د مومخې شونو بدعت پکسې شاملېدلېشی. د دې په خاطر د خناري په مومخ کسې وروستو والې کول. د خدايې د مومخ په حقله د الله او د رسول الله ﷺ د صریحی حکم د ښکاره بغاوت کولو. او د رسول الله ﷺ د همیشه د جنازې د مومخ د جومات نه د بهر کولو کوم سنت متواتره چې د دې د مخالفت کولو. او په دې باندې د ضد او د همیشه همیشه د پاره د دې دکولو گناهونه به د مری په اولیاؤ او د جومات په منتظمینو باندې وی

حرمین شریفین

د حرمینو شریفینو د عالمانو عمل د هغوی په خپل مذهب باندې بناء دې. د هغوی په نبرد په جومات کسې د جنازې مومخ بې د کراهيته روا دې. په دې کسې نور حضرات هم د دې عذر په بنا شریکېدې شی د کومې تفصیل چې پورته ولیکلې شو

خینی فقهاؤ مسجد حرام د دې نه مستثنی گړخولې دې

قال الملا علی القاری رحمته الله: واما المسجد الحرام فمستثنى كما صرح به ابن الضياء اذ هو موضوع لاداء المكتوبات والجمعة والعیدین وصلاة الکسوف والخسوف وصلاة المندارة والاستسقام ولعله بهذا المعنى جمع في قوله تعالى (انما يعبر مسجد الله) او لکمیرة وسعة القدرة الخ (شرح النقایة ج ۱ ص ۳۳) ولله سبحانه وتعالى اعلم وهو الموفق لكل خير والعام من فتن البدع.

غرة صفر ۱۴۱۵ هجرى

په قبر کسې خوشبو شیندل

سوال په قبر کسې خوشبو شیندل څنگه دی؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب مستحب دی

قال العلامة الطحطاوى رحمته الله: (قوله) ويجعل المحنوط استحباً باو کذا يوضع في القبر لانه قوله فعل ذلك بأئنه ابراهيم. ابو السعود عن الحموى (حاشية الطحطاوى على الدرر ج ۱ ص ۸۷) ولله سبحانه وتعالى اعلم.

۱۱ صفر ۱۴۱۶ هجرى

په خورو ورو اندامونو باندې جنازه کول

سوال په څه حدته کسې د مړو سوو حلقو په خورو ورو معی شیندلو شوو اند مومخې دې: خدايې مومخ کول دې او که ناروا استواء حروا

الحواب باسم ملهم الصواب که د نهمي نهي نه زيات جسد وي برابره خبره ده که سر ورپورې وي او که سوي يا سيمه تنه د سر سره وموندي شي نو په دې باندې به د جنازي مونخ کولې شي او که د سمي نهي به کمه وي نو په دې باندې به د جنازي مونخ نه شي کولې. لهذا په خورو ورو اندامو باندې د جنازي مونخ کول روا نه دي

قال العلامة الحسكي رحمه الله: وجد راس آدمي او احد شقيه لا يغسل ولا يصل عليه بل يدفن الا ان يوجد اكثر من نصفه ولو بلا راس

وقال ابن عابدين رحمه الله: (قوله: ولو بلا راس) وكذا يغسل لو وجد النصف مع الراس بمجرده (رد المحتار ج ٢، ص ١٠٠) ولله سبحانه وتعالى اعلم ٢ ربيع الاول ١٤١٦ هجري

د امام الحی (دمحلي امام) جنازي ته د نه وړاندې کولو مفاسد

سوال د جنازي په مونخ کني کله کله ډیر عالمان حضرات جمع شي. په داسې وخت کني د مړي وارثان چې چا لره مناسب گڼي هغه د جنازي د مونخ د پاره وړاندې کړي. کوشش شي دا وي چې کوم په کسې لوی عالمه وي هغه وړاندې کړي. او د کندی خپل امام موجود وي. او بل دا چې په وارثانو کني د امامت اهل کسان خپله هم موجود وي. په دې کني صحيح ترتيب څه دي؟ چا لره کله مقدمه کول پکار دي. په تفصيل سره راته بيان وکړئ دې د پاره چې د صحيح مسئلې مطابق عمل وکړي شي. بينوا توجروا

الحواب باسم ملهم الصواب اصل ترتيب دا دي چې که د جنازي د مونخ په وخت کني خليفة المسلمين، مسلمان حاکم او شرعي ته برابر حکمران، موجود وي نو امامت د هغه حق دي. او که نه نو د هغه نائب يا فاضی وغیره څوک د ښه عهدي يو اهل سرې دي د جنازي مونخ پرې وکړي (الرد المحتار و رد المحتار ج ٢، ص ١٠٠، و بدائع الصنائع ج ١، ص ١٠٠)

که به ذکر کړي سوو خلکو کني سو هم موجود به وو. نو اوس په کني درې قسمه خلق پاني شول د مړي وارثان، امام الحی، او نور د علم او فضل خاوندان. نو د ولی يا د امام الحی په موجوده کني کسی د بول صاحب فضل او علم د جنازي مونخ نه په وړاندې والی کسي څه فضيلت ښه. د دوی به مقبله کسي امام الحی وړاندې کول افضل دي. خو فقهاء کرامو ښه د امام الحی د ولی نه په وړاندې کيدو کسي فضيلت به دي شرط سره لکلي دي چې امام الحی د ولی نه به علم و فضل کسی وړاندې وي

کما في البحر ج ٢، ص ١٠٠: ولی صرح المجمع المأیستب تقديم امام مسجد حجة علی الولی اذا کلن افضل من الولی ثم قل الفقاهة ویوافقون.

ليكن اكثر وفاء كرامو الله دا قيد نه دي ذكر كړي او راجع همدا معلوم سړي چې معتقد امام
الحی لره وړاندې کول افضل دی. چې دلیل یې دا دی چې هر کله حضرت عمر ۷ شهید شو، نو د
حضرت عثمان ۷ او د حضرت علی ۷ په شان د علم او د فصل خاوندان موجود وو او دغه شان د
حضرت عمر ۷ د اولیاء په موجودگي کې د هغوی جنازه حضرت صهیب ۷ وکړه چې د حضرت
عمر ۷ له اړخه د جنت امام وو

کما فی اعلام السنن عن هشام بن عروة عن ابيه قال: لما قتل عمر ائبد علی وعثمان بالصلاة عليه فقال لهما
صهيب: اليكما علي فقد وليت من امر كما اكثر من الصلاة على عمرو انا اصلي بكم المكتوبة فصل عليه
صهيب ما عرجه الحاکم فی المستدرک وسکت عليه (ج ۸ ص ۱۰۰)

د دې حديث د لاندې شيخ الاسلام حضرت مولانا ظفر احمد صاحب عثمانی رحمه الله فرماني چې د
حضرت صهیب ۷ د دې حديث نه معلومېږي چې لکه د صحابه کرامو ۷ په دې باندې اجماع
وشوه چې امام الحی لره وړاندې کول افضل دی. وهله نسه:

واما تقدم امام الحی علی غیر الوالی فقد ثبت باثر صهيب و اقره عليه الخليفةان علی وعثمان ولهم يدکرا
عليه ولا احد من الصحابة الذين حضرو الصلاة علی سيدنا عمر ۷ عليه و هو لم يخصص عدهم لمكان كالا جماع
منهم علی ان امام المكتوبة اولی بالصلاة علی الميت من غیره من الاولیاء و اولی الفضل اذا لم يحضر الوالی و الله
تعالی اعلم و به قال النقی..... و علی البخاری عن الحسن قال: ادرکت الناس و احقهم علی جنازهم من
رطو ظفر انهم. (اعلام السنن ج ۸ ص ۱۰۰)

په خاص توگه زمونږ په زمانه کېښي د امام الحی د وړاندې کولو اهميت نور هم زیات شوي دي.
ځکه چې په داسې نه کولو سره دا مفسد راپیدا کېږي

۱. په دې مسئله کېښي جهالت عام دي. عالمان هم د دې نه ډیر کم خبر دي. که جبري د دې
پوهې نه پس چې افضل دي په علم کېښي او که ندي نو بیا هم دوی امام الحی نه وړاندې کوي نو
جهالت به یې ورځ په ورځ زیاتېږي. لهذا د دې مسئلې د خورولو د پاره د امام الحی وړاندې کول
پکار دی

۲. په عامه توگه کوم خلک چې امام الحی نه وړاندې کوي او په هغې باندې د حدی مویغ نه
کوي نو د هغوی په زړه کېښي په څه نا څه درجه کېښي د امام الحی سپکاوي موجود وي نو دا یو
ډیر لوڼې فساد دي

۳. په یو لوني یا مشهور عالم باندې د جنازې د مویغ په کولو کسی ځینی وځ کېښي یا دغ
وي. او دا چې معصی وځ کېښي د جنازې د پاره د مړي د نیارېدو یا وځود د یو مشهور صاحب په

انتظار کنبې په جنازه کنبې وروستو والې کولې شی. او حال دا چې په شریعت کنبې د عجیل
یعنی په تندۍ دکولو حکم دې. ولله سحانه تعالی اعلم. یکم ذی الحجه ۱۴۱۸ هجري

د جنازې د اوچتولو مسنونه طریقه

سوال د مړی د کټ د اوچتولو او قبرستان ته د وړولو مسنونه طریقه څه ده؟ زمونږ په علاقه
کنبې چې کله د مړی کټ اوچت کړې شی نو مولوی صاحب د مړی د هرې یوې خپې د نیولو او
اوچتولو نه پس لس قدمه شماری، هر کله چې څلویښت قدمه پوره شی نو بیا بس کړی. د دې
نه پس د جنازې مونځ ادا کولې شی. ددې خبرې شرعا څه حکم دې؟ بینوا توجروا
الجواب باسم ملهم الصواب: د جنازې د اوچتولو مسنونه طریقه داده چې کم نه کم څلور کسان به
د کټ ښې ونیسی او په اوږه به ئې کیدی. د څلویښتو قدمونو د تلو فضیلت هم راغلې دې، بیا
دې نور څلور کسان جنازه اوچته کړی او څلویښت قدمونه دې لارې شی، او همدا طریقه دې د قبر
پورې جاري وی

د څلویښتو قدمونو پورې د تلو ښه طریقه دا ده، چې هره یو ښپه دې د لسو لسو قدمونو پورې
په دې طریقه اوچتوی چې رومې دې د وړاندې اړخ ښې ښپه اوچته کړی بیا دې د وروستو لنگې
اړخ ته ښې خپه اوچته کړی بیا دې د وړاندې اړخ خپه ښپه او بیا دې د وروستو د لنگې د اړخ خپه
ښپه اوچته کړی

قدمونه دې په خپله شماری او د دې د پاره سرسری شمیره هم کافی کیږي. که چیرې څه قدمونه
په کنبې زیات شی نو هېڅ خبره ده

عن عبدالله بن مسعود رضی الله عنه قال: ان من السنة حمل الجنازة بمواثب السري الاربعه لما زدت على ذلك فهو
نافلة. قال محمد: وبه نأخذ. هذا الرجل فيضع يمين الميت المقدم على يمينه ثم يضع يمين الميت المؤخر على
يمينه ثم يحد الى المقدم الايسر فيضعه على يساره ثم يأخذ المؤخر الايسر فيضعه على يساره وهذا قول ابى
حنيفة رضي الله عنه. (كتاب الاثار ص ٥٥)

فی البدایه المختار: واذا حمل الجنازة وضع مقدمها..... على يمينه عشر خطوات الخديعة من حمل جنازة اربعين
خطوة كفرت عنه اربعين كبرية ثم وضع مؤخرها على يمينه كذلك ثم مقدمها على يساره ثم مؤخرها
كذلك..... قال العلامة ابن عابدین رحمته الله: وفي هرح المنية: ويستحب ان يحملها من كل جانب اربعين خطوة
للحديث المذكور رواه ابو بكر البخاري. (رد المحتار ج ٢ ص ٣١٠)

وفي الهدية: ثم ان في حمل الجنازة شئتان: نفس السنة وكمالها اما نفس السنة فهي ان تأخذ بقوائمها

١١
 أربع على سبيل التعاقب بيان يحمل من كل جانب عشر خطوات وهذا يتحقق في حق الجميع وأما كمال السلة
 فلا يتحقق إلا في واحد وهو أن يبدأ الحامل بحمل يمين مقدمه المئزره كلها في العتار خاتمة لمحملة على عاتقه
 الأيمن ثم المؤخر الأيمن على عاتقه الأيمن ثم المقدم الأيسر على عاتقه الأيسر ثم المؤخر الأيسر على عاتقه
 الأيسر هكذا في التبيين (عالم كبرى ج ١ ص ١٣٧) والله سبحانه وتعالى أعلم ٤ ذي القعدة ١٤١٩ هجرى

د جمعې په ورځ د گناه گار نه د قبر د عذاب د پورته كيدلو تحقيق

سوال ما ته د شاميې د عبارت په حقله يو لړ شان اشكال دي. اطمینان راوستلو د پاره نه
 ستاسو په خدمت كښې وړاندې كوم العاصي يعذب و يضغط لكن ينقطع عنه العذاب يوم الجمعة
 وليعلمها. ثم لا يعود (رد المحتار ج ٢ ص ٢٨٠ باب الجمعة)

په احسن الفتاوى كښې هم د دې عبارت مطابق فتوى ليكلي شوې ده. دفتوې عبارت دا دي
 په گنهگار مؤمن باندې چې كله د جمعې شپه يا روژه راشي نو د هغه نه تر قيامته پورې عذاب
 اوچت كړې شي (احسن الفتاوى ج ٢ ص ٢٨٠)

تاسو ته دا درخواست دي چې علامه ابن عابدين رحمته الله عليه (ثم لا يعود) د علامه ابو المعين نسفي رحمته الله عليه
 نه نقل كړې دي. د علامه نسفي قول ئې په (فيواس) كښې نقل كړې دي او په دې باندې ئې تبصره
 كړې ده چې د دې څه دليل پكار دي. حال دا دي چې د دليل نه د دې خلاف خبره ثابته ده په هغې
 كښې داسې دي

قال النسفي في بحر الكلام: المؤمن العاصي يعذب في قبره لكن ينقطع عنه يوم الجمعة وليعلمها. ثم لا يعود
 اليه الى يوم القيامة انتهى وقال السيوطي: هذا يحتاج الى دليل. قلت: السيوطي اعرف من النسفي بالأحاديث
 والآثار وفي الحديث ان النبي ﷺ سأل جهنميين وميكائيل في الرؤيا عن رجل يدعى راسه بمجرم فقال: انه الرجل
 يأخذ القرآن فيقرئه ويأمر عن الصلوة المكتوبة. يفعل به هذا الى يوم القيامة. (الديراس ص ٢٠)

دا حديث په بحارى ج ١ ص ١٥٨ كښې موجود دي زما د نافض فهم مطابق (ثم لا يعود) بي
 د دليل نقلې نه معسر ده. د پكار. او په خاص توگه دا چې كله د دې خلاف صريح دليل موجود وي
 حناب غلط دي نه دي غور وكړي او ما عاجز دي په دې خبر كړي چې صحيح تحقيق پدې حقله
 څه دي. (نوا سوچه)

العواب باسم ملهم الصواب د دي په حقله نورې يونسي هم راغلي دي. لهذا چې د دي ټول
 محقق وكړي سو دا خبره نه شهوه چې د نبراس تحقيق صحيح دي. په رومي جواب باندې زه د

و مبي ورخي نه مطمئن نه ووم، ملا على القارى رحمته الله د ابو المعين نسفى رحمته الله قول لره بي دليله
 كرخولې دي ونصه: واما ما قاله الشيخ ابو المعين في اصوله على ما نقله عنه القولوى من ان عذاب القبر حق
 سواء كان (مؤمناً ام كافراً ام مطيعاً ام فاسقاً) ولكن اذا كان كافراً فعذابه يدوم الى يوم القيامة ويرفع عنه
 العذاب يوم الجمعة وشهر رمضان بحرمة النبي ﷺ (الى قوله): ففيه نصف لاله يحتاج الى نقل صحيح او دليل حرج
 او بيا فرمانى: الكلام حول بعض الاحاديث الواردة في هذا الموضوع وقال القولوى: وان كان عاصياً
 يكون له العذاب وضغطه القبر لكن ينقطع عنه عذاب القبر يوم الجمعة وليلة الجمعة ولا يعود العذاب الى يوم
 القيامة وان مات يوم الجمعة او ليلة الجمعة يكون له العذاب ساعة واحدة وضغطه القبر ثم ينقطع عنه
 العذاب ولا يعود الى يوم القيامة انتهى.

فلا يخفى ان المعتبر في العتائد هو الالة اليمينية واحاديث الاحاد لو ثبتت انما تكون ظنية اللهم الا اذا
 تعدد طرقه بحيث صار متواتراً معدوياً فحينئذ يكون قطعياً نعم ثبت في الجملة ان من مات يوم الجمعة او ليلة
 الجمعة يرفع العذاب عنه الا انه لا يعود اليه الى يوم القيامة فلا عرف له اصلاً.
 وكذا رفع العذاب يوم الجمعة وليلتها مطلقاً عن كل عاص ثم لا يعود الى يوم القيامة فانه باطل قطعاً.
 (شرح الفقه الاكبر: ص ١٠٠٠)

وقال ابن القيم رحمته الله: انه (عذاب القبر) نوعان نوع دائم سوى ما ورد في بعض الاحاديث انه يخفف عنهم
 ما بين التدفينين فاذا قاموا من قبورهم قالوا (يا ويلنا من بعدنا من مرقداً) ويدل على دوامه قوله تعالى (النار
 يعرضون عليها غدواً وعشياً) ويدل عليه ايضاً ما تقدم في حديث سمرقانة الذي رواه البخارى في روى النبي
ﷺ (فهو يفعل به ذلك الى يوم القيامة).

وفي حديث ابن عباس رضي الله عنه في قصة المريدتين: (عله يخفف عنها ما لم تيبساً) فجعل التخفيف مقيداً
 برطوبة لقطوف حديث الربيع بن انس عن ابي العالمة عن ابي هريرة رضي الله عنه (ثم انى على قوم ترخع رؤوسهم
 بالصغر. كلما رطبت عادت لا يفتر عنهم من ذلك هي) وقد تقدم وفي الصحيح في قصة الذي ليس يردن وجعل
 يمشى يتبعه نفس لانه الارض: فهو يتجمل فيها الى يوم القيامة.

وفي حديث البراء بن عازب رضي الله عنه في قصة الكافر: (ثم يفتح له باب الى النار فينظر الى مقعده فيها حتى تقوم
 الساعة). رواه الامام احمد وفي بعض طرقه: (ثم يخرق له خرقة الى النار فيأتيه من غيها ودعائها الى يوم
 القيامة). النوع الثاني الى مدة ثم ينقطع وهو عذاب بعض العصاة الذين خفف جرائمهم فيعذب بحسب
 جرمه ثم يخفف عنه كما يعذب في النار مدة ثم تزول عنه العذاب.

وقد ينقطع عنه العذاب بدعاء او صدقة او استغفار او قواف حج او قرارة تصل اليه من بعض اقاربه او
 غيره الخ. (كتاب الروح: ص ٣). ولنه سبحانه وتعالى اعلم
 ١٦ صفر ١٤٢٢ هجرى

کتاب الزکوة

فقير ته د نصاب د قدر نه زيات زکوة ورکول

سوال يو فقير ته په يو وخت کيښي خومره اندازه د زکوة ورکولې شي؟ د فقهاء کرامو په دې کيښي خلاف دي

فقال ابراهيم النخعي: لو كنت انا كان ان اغني بها اهل بيت من المسلمين احب الي كتاب الآثار للامام محمد (ص ٣)، وقال الحسن البصري: كانوا (الصحابه) يعطون الزکوة لمن يملك عشرة آلاف درهم الخ (بدايع الصنائع ج ٢ ص ٢٠)، وقال محمد بن سنان: وان يغني به انسانا احب الي (الجامع الصغير: ص ٢٠) طبع اداره القرآن وقال السيد السابق في فقه السنة في محبت الزکوة ما حاصله: ينبغي ان يغني به انسانا ثم ذكر حديث قميصه ~~عنه~~ حيث قال: اغنوههم بالصدقة.

وذكر العلامة وهبة الزحيلي مذهب الاثمة في ذلك ما حاصله ان المحتابلة والشافعية قالوا: لا بأس باعطاء مال فقير الى الفقير كي يتجر فيها وقال الامام مالك: لا بأس باعطاء مال ما يكفي لسنة او د اخذو مذهب دې په خلاف دي

قال العلامة ابن عابدین وکرة اعطاء فقير نصاباً واکثر. (رد المحتار: ج ٢ ص ٢٠) وکذا قال العلامة الکسائي (بدايع الصنائع ج ٢ ص ٢٠) وکذا في فتح القدير ج ٢ ص ٢٠

ليکن اخذو د دوو حالتونو اسناد، کړې ده. يو د حي فقير قرض دار وي. او دويم دا چې فقير د دومره نويي کورنۍ مشر وي چې که په دوی باندې دا تقسيم هم کړي نو هر يو ته د نصاب په اندازه حصه نه رسيږي

نو اوس د دې لاندې خبرو حل کول مطلوب دي

١- پاسو ته حسن الفساوي اردو ج ٤ ص ٣٠٣ کيښي ليکلي دي چې د نصاب نه مراد هغه نصاب دي چې هغه مانع عن اخذ الزکوة وي نو آيا په دې نصاب کيښي د ده اصلي حوائجونه چې کوه مال زيات وي هغې نړه غبار دي او که صرف د فقير صاحب د نصاب گرځيدلو لړه. برابره خبره ده که د حاجت حمله نه زيات وي او که نه؟

٢- چې نه د نصاب نه هم ورکول دومره چې خومره مکروه دي نو دا کړايت د زکوة ورکولو کي د نصاب دې او که نه د نصاب نه هم ورکول مکروه دي

٣- د هر هغه محقق نزيه حسن بصری ~~رحمته~~ او د امام محمد ~~رحمته~~ د اقوالو د حنفی فقهي د کتبو د غبارت سره معارض معلومېږي. د دې د تطبيق په څه صورت وي

۴. د نصاب مقدار و رکون جي کوم مکروه دي نو د دي په کراهيت د قرآن او حديث نه خه د سب
نشه که نه صرف اجبه دي کراهيت دي؟

۵. د کراهيت تحريمي دي او که تنزيهي دي؟ بنوا توجروا

العواب باسم ملهم العواب ۱. د حوايجو اصله نه زيات تدلولو په کيښي اعتبار نشه. صرف
صاحب د نصاب کيدل کافي دي

۲. کراهيت د زکوة و رکونکي په حق کيښي دي لکه چي د (و کرة الاغنام) نه ظهري ده لان
الاغنام صيغة مصدر من باب الافعال معناه جعل الفقير غنيا.

۳. په قولونو کيښي خه تعارض نشته. د اغناء نه اغناء عن السؤال مراد ده. دا نه چي چا لره
مالک د نصاب سره غني جوړ کړي شي

کما قال في التعارغانية: قال في الجامع الصغير: ولا بأس بأن يعطى اقل من المائتين وان يغني بها انساناً
واحداً احب الى من ان يفرقها. ثم لم يرد بقوله: وان يغني بها انساناً الغني المطلق وانما اراد به الغني عن
السؤال (التعارغانية ج ۳ ص ۳۸)

وکما قال العلامة محمود الباری رحمته الله: (وان لغني بها انساناً احب الى هذا خطاب الى حنيفة لاني يوسف
عليه السلام وانما صار هذا احب لان فيه صيانة المسلم عن كل السؤال مع اذا الركاك قولها قالوا: من اراد ان يعصدق
بدهم فاشترى به فلوساً ففرقه فقد قصر في امر الصدقة و معناه الاغناء عن السؤال في يومئذ لان يملكه
لها بالان الاغناء مطلقاً مکروه (العناية بهامش فتح القدیر ج ۳ ص ۳۸)

۴. د دي نه کراهيت تنزيهي معلوميري

کما هو ظاهر من اعتبار الفقهاء عليهم السلام بقوله: کمن صال وبقربه لئلا يسهل ان الكراهة في المقيس عليه اعني
العلاقة بقرب النجاسة. تنزيهية. کما قال الامام محمد رحمته الله في كتاب الاصل المعروف بالتمهيد: قلنا رايه
الرجل يصل ولديه العذرة او البول وناحية منه هل يفسد ذلك صلاته قال: لا قلنا: فان كان ناحية من مقامه
وعن موضع جهوده قال: لا يفسد ذلك بل لكنه احب الى ان يتنص عن ذلك المكان (كتاب الاصل ج ۳ ص ۳۸)

قال العلامة الحافظ ابن حجر رحمته الله: و اشار بذلك الى الرد على من كره ان يدفع الى شخص واحد قدر
النصاب وهو محكي عن ابن حنيفة وقال محمد بن الحسن رحمته الله: لا بأس به انتهى (فتح الباری ج ۳ ص ۳۸)

او دا چي يوه قاعده ده چي د مطلق کراهيت نه په کراهيت تحريمي مراد وي دا هم خه قاعده
کله نه ده. بلکه علامه ابن عابدين رحمته الله د دي خبري تصريح کړي ده چي فقهاء کرام عليهم السلام د مطلق

کراهت لفظ د کراهت تنزیهی د پاره هم استعمالوی. د دې وجه به چې کله د مطلق کراهت لفظ استعمال شی نو د دې کراهت په دلیل باندې به غور کولې شی. که چیرې د دې دا دلیل څه نص وی خو ظنی وی نو د دې نه به بیا کراهتې تحریمی مراد وی. او که چیرې د منع کولو داسې څه دلیل وغیره موجود نه وی بلکه پریښودل د مفید وی او خلاف اولی وی نو بیا ترې نه کراهت تنزیهی مراد دې.

کما قال ابن عابدین رحمه الله: وفي المهر من مكروهات الصلاة المكروه في هذا الباب نوعان: أحدهما ما كرهوا تحرماً وهو المحل عند إطلاقهم الكراهة كما في زكاة الفتح القديم وذكر أنه في رتبة الواجب لا يثبت إلا ما يثبت به الواجب يعنى بالظن الثبوت فانها المكروهات قلیها و مرجعه الی ما ترکه او لیو کثیرا ما یطلقونه کما فی شرح المنیة فیمثل اذا ذکرها مکروها فلا بد من النظر فی دلیلها فان کان معها ظننا بمکرم بکراهة التحريم الا لصارف للتعني عن التحريم الى التدب فان لم يكن الدليل بها بيل كان مهيئاً للترك الغير الجازم فهي تازیهة اهـ. (رد المحتار ج ۳ ص ۳)

۵ دا کراهیب اجتهدای دې. ځکه چې په دې کښې د دین دامامانو اختلاف دې لکه چې په خپله په سوال کښې هم دا خبره ذکر ده. او لکه څنگه چې امام الحافظ الحجة ابو عبیده القاسم بن سلام رحمه الله المتوفى ۲۲۴ هجری فرمائی.

فاما مالك بن انس فلم يكن عدده في هذا حد معلوم وكان يقول: ارى على المعنى في ذلك الاجهاد وحسن النظر. قال ابو عبيد: وقد تدبرنا الاحاديث العالية فلم نجدها تخبر في ذلك بتوقيها تماماً حدث السنة ما كان ملكاً متقدماً للمعنى من الاوقية وغيرها قبل العطية واما اذا كان يوم يعطاهم فقيراً موضعاً للصدقة فانهم يجد في الأكثر دليلاً على ذلك بيل تدل على الفضيلة في الاكثار منها والاستعباب لذلك (كتاب الاموال ص ۳) دغه شان د ورکړې ظاهري نصوص هم مطلق دی. په دې کښې څه حد نشته

کما قال الامام ابو بكر المصنف رحمه الله في احكام القرآن (ج ۳ ص ۳) ولله سبحانه وتعالى اعلم. ۱۹ هجری الاخرة ۱۴۱۷ هجری

د څو کلونو د تیریدو نه پس نصاب هلاک یا مستهلک شو

سوال په نصاب باندې څو کلونه تیر شو او زکوة د یو کال هم ندي ادا کړې شوي. وروسته ب نصاب هلاک یا مستهلک شو. یو په دې باندې د تیرو شوو کلونو زکوة ورکول واجب دی او که نه؟
اوله دا چې داسې سړی ته زکوة ورکول روا دی او که ناروا؟ بیا وپوښتو
الجواب اسم ملهم الصواب د هلاکیدو په صورت کښې نه ده د دمی نه د تیرو شوو کلونو

زکوة ساقط شى او د استهلاك په صورت کښې به دا زکوة د ده په ذمه فرض وي. او د دې ادا کول ضرورى دى. او په دې وخت کښې که ده سره د هيڅ قسمه نصاب نه وي نو په دواړو صورتونو کښې ده ته زکوة ورکول صحيح دى.

قال في التتوير وشرحه: (وسببه ملك نصاب حول نام فارغ عن دين له مطالب من جهة العباد) سواء كان لله كزكاة.

وقال العلامة ابن عابدین رحمته الله: (قوله: كزكاة) فلو كان له نصاب حال عليه حولان ولم يزك فلهما لازكاة عليه في حول الفالي وكذا لو استهلك النصاب بعد الحول ثم استفاد نصاباً آخر وحال عليه الحول لازكاة في المستفاد لا اشتغال عمسة منه بدین السهل كما لو هلك يركى المستفاد لسقوط زكاة الاول بالهلاك ثمعير المطالب هذا السلطان تقريراً (الشامية ج ۲، ص ۲۰۲) والله سبحانه وتعالى اعلم.

۸ رجب ۱۴۱۷ هجرى

په پلاټينم او په سپينو زرو باندې د زکوة مسئله

سوال پلاټينم او پلاټينم څه خيز دي؟ آيا په دې باندې زکوة فرض دي او که نه؟ بله دا چې په سپينو زرو باندې د زکوة حکم راته هم بيان کړئ؟ بينوا تو جروا

الجواب باسم ملهم الصواب پلاټينم او پلاټينم دوه بيل بيل عناصر دي. په دې کښې يو هم سره زر ندى. لهذا په دې باندې زکوة نشته. الا ان يكون للمتجاره.

سپين زر د پلاټينم په ګډون سره جوړيږي. په دې باندې د زکوة مسئله دا ده چې که په دې کښې سره زر غالب وي نو زکوة په کښې شته او که پلاټينم په کښې غالب وي نو زکوة پرې فرض ندي.

والله سبحانه وتعالى اعلم. ۲۲ رجب ۱۴۱۸ هجرى

د مسافر د پاره زکوة اخستل

سوال په احسن الفتاوى (اردو) ج ۴، ص ۲۹۹ کښې ليکلي شوى دى چې: «په حقيقت کښې په قرآن کریم کې صرف د درې مصارفو بيان دي ۱ - فقيران ۲ - عاملين ۳ - مؤلفه القلوب» الى قوله، اوس فقيران او عاملين پاتې شو. او د دې نه بغير چې خومره قسمونه په قرآن کریم کې ذکر شوي دي هغه يول د فقيرانو مختلف قسمونه دي.

د دې نه دا معلومېږي چې مسافر که په خپل وطن کښې مالدار وي نو اگر که په سفر کې فسر وي خو د هغه د پاره زکوة اخستل روا نه دى. او په شامه ج ۲، ص ۳۴۳ کې ئې داسې مسافر لره په قدر د حاجت د زکوة اخستل روا ښودلى دى. باسو نه دا درخواست دي چې زما دا مشکل حل

کړئ. بېنوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په احسن الفتاوی کښې د فقیرانو نه مراد عام فقیران دی. برابره خبره ده که مستقل فقیر وی او که یواځې په سفر کښې فقیر وی، لهذا په دې کښې هېڅ تعارض نشته دي. ولله سېانه و تعالی اعلم ۲۰ جمادی الاولی ۱۴۲۱ هجری

اشپز (طباخ) ته د زکوة نه تنخوا ورکول ولې روا او مدرسينو ته ورکول ولې ناروا دی؟

سوال تاسو د رسالې (الکلام المذيع في احکام التوليع) په ضمیمه کښې لیکلی دی چې (که مهتم لره مسکینانو طالبانو د تملک وکیل جوړ کړو نو د هغوی په رضا په نورو مصرفونو کښې خرچ کول روا دی. لیکن په دې صورت کښې هم د مدرسو د ذکر کړې شوو مصرفونو د پاره د طالبانو د اړخه توکیل د تملک سپارل په ښه زړه سره نه وی نو د دې وجې نه روا نه دی او په احسن الفتاوی (أردو) ج ۴، ص ۳۰۲ کښې د زکوة د پیسو نه اشپز ته تنخوا ورکول روا ښودلې شوې دی. آیا د دې وجه دا ده چې دا توکیل د طالبانو په ښه زړه (رضا) سره دي؟ که چیرې همدا وجه وی نو دا پوښتنه کول دی چې د زکوة د پیسو نه د اشپز تنخوا ورکول روا دی نو د استاذانو تنخوا او د مدرسې په آبادی کښې خرچ کول ولې ندي روا؟ چې اشپز ته په تنخوا ورکولو کښې د طالبانو رضا شته نو استاذانو ته په تنخوا ورکولو کښې خو به د طالبانو رضا په اولی طریقې سره وی. ما به الفرق څه دی؟ بېنوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب د اشپز د تنخوا د جواز وجه د مهتم توکیل ندي. بلکه وجه داده چې د طعام تیارولو د پاره هر قسم مصرف چې وی نو هغه د طعام په قیمت کښې داخل دي. ووره. سالن. مرچکې. مصالحې. او د پخولو اجرت وغیره دا ټول هر څه به د طعام قیمت مقررولې شي. ولله سېانه و تعالی اعلم. ۲۰ جمادی الاولی ۱۴۲۱ هجری

مسکینانو طالبانو ته د زکوة نه اباڅه خوراک ورکول روا نه دی

سوال تاسو په احسن الفتاوی (أردو) ج ۴، ص ۳۰۲ کښې د زکوة د پیسو نه د اشپز تنخوا د اباڅه خوراکي ده. اوس پوښتنه داده چې په مدرسو کښې طالبان په عامه توګه د ډوډی اوجائ د اباڅه خوراکي کښول وي. آیا دا اباڅه دی که تمليک؟ که اباڅه وی نو د اشپز د تنخوا څه حکم دی. ولله سېانه و تعالی اعلم. اوس پوښتنه ده چې اباڅه خوراکي معنی سیدان هم وی. په داسې صورت کښې به د اشپز د زکوة د پیسو نه ورکول روا وی او که ناروا؟ بېنوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب په احسن الفتاوی کښې د اشپز د تنخوا جواز په دوو شرطونو سره

منروط دی

۱ طاسانو ته دا خوراک د نملیک په توګه ورکولې شی

۲ بل دا چې طالبان غیر هاشمی او مسکینان وی

د مسئلو حدود. همدونه او شرطونه او تفصیلونه د وضاحت له کبله پریښودې شی. بایي پاتې شوه دا خبره چې په مدرسو کېنې کومه ډوډی ورکولې شی نو دا اباحت ده که تملیکاً؟ نو د دې جواب دا دي چې که طالبانو ته په یو ځای ډوډی ورکولې شی نو دا اباحت ده او که نه هر یو ته بیله بیله ورکولې شی نو دا تملیکاً ده

مالداره او سید ته د زکوٰۃ د پیسو نه ورکول روا نه دی او د هغوی د پاره د ډوډی تیارونکی تنخواه د زکوٰۃ د پیسو نه ورکول روا نه ده. د مدرسو په اجتماعی نظام کېنې څنګه چې معلومه ده چې ډوډی وغیره یو ځای پخپری نو د مالدارو او د سیدانو د ډوډی په حساب سره به د اشپز تنخواه د زکوٰۃ د پیسو نه علاوه د نورو پیسو نه شمارلیری د هغه پیسو نه چې د کومې نه دوی خوراک کوی او په مدرسو کېنې په عامه توګه دومره د زکوٰۃ د پیسو نه بغیر هم نورې اضافی

بېسي موجود وی ولله سبحانه وتعالی اعلم ۲۱ جمادی الاولی ۱۴۲۱ هجری

فقیر ته په زکوٰۃ کېنې تر لاسه شوي خیز د مالداره د پاره استعمالول

سوال ما ته یوه ستفتاء راغلې ده. چې په کېنې دا پوښتنه شوې ده. چې مستحق د زکوٰۃ ته چې کوم حیز په زکوٰۃ کېنې ورکړې شوې وی د هغې د مالداره سرې دپاره استعمالول څنګه دی؟ په استفتاء کېنې دا هم ذکر کړې شوې دی چې یو مفتی صاحب د احسن الفتاوی (آردو) ج ۴، ص ۲۶۹ نه د جواز د عدم فتوی ښودلې ده. او یو بل مولوی صاحب دا اووئیل چې د دارالعلوم کراچی نه د جواز فتوی جاری شوې ده. ما په جواز باندې یو مدلل بحث لیکلې دي او حضرت مولانا مفتی محمد تقی صاحب عثمانی مدظلهم ته مې دا وښودلو او د هغوی نه مې په دې باندې د هغوی راني هم لیکلې ده. دا لیک ستاسو په خدمت کېنې وړاندې کوم تاسو دا وګورئ او خپله مدرسته راني او خیال پرې ولیکن.

شاه فضل علی

دارالافتاء دارالعلوم فاروق اعظمه. شمالي نظم آباد. کراچی

ملاحظه د مسنسی لیک ډیر اوږد دي د دې وجې به د دې لاندې د دغې مفصل لیک خلاصه لیکلې شوی ده او کوئش کړې شوی دی چې چرته څه ضروری خبره سانی نه شی. د دې نه پس بسا د حضرت مولانا مفتی محمد تقی صاحب عثمانی مدظلهم راني لیکلې سوي ده او بیا ورپسې د حضرت والا مفتی رشید احمد صاحب لیکلې سوي جواب ذکر کړې شوي دي. مرسي

د دارالعلوم فاروق اعظم شمالی ناظم آباد کراچی د فتوی خلاصه

۱ د مالداره او د سید د پاره د زکوة د اخستلو د حرمت اصل علت او بنیاد اخذ بالا ذلال دي. مفسر خو صاحب د حاجوی نو د هغه د پاره حسل روا او دغې او هاشمی د پاره اخستل باروا دی فی الهدایه: انما الخبث فی فعل الاخذ لکونه اذلالاً به ولا يجوز ذلك للغنی من غیر حاجة وللهاشمی لزیادة حرمة. وفي الکفاية: الا انه لا یبغ فی نفس الصدقة وانما الخبث فی اخذها لکونه اذلالاً مع الغنية ومع زیادة الشرف والکرامة. لان بالصدقة تسقط الذنوب من المتصدق فیمصر المتصدق علیه کالاکة للمتصدق فی حق سقوط الذنوب عنه وليس للمسلم ان یذل نفسه الا عند الحاجة والضرورة فنهذا حل للفقير ولا یحل للهاشمی وان کان محتاجاً الیه لان له زیادة حرمة وشر فلهستعفی به (کفاية مع الفتح ج. ۵ ص. ۵۰)

۲ چې د زکوة مال د فقیر په ملک کېږي وی او د هغه نه حاصل کړی شي نو دې کېږي اخذ بالا ذلال شته او که نه؟ په دې کېږي د فقهاء کرامو دوه ډلې دي د یوې ډلې رائي دا ده چې په دې صورت کېږي اخذ بالا ذلال موندلې شي لهذا د هاشمی او د مالداره د پاره داروا ندی چې د فقیر نه عین د زکوة څیز د عاریت یا د اباحت په توګه واخلی. او که په توګه د تمليك شي ترې نه واخلی نو داروا دی. دارائي د فقهاؤ د ګڼ شمیر ده چې په کېږي صاحب د هدایي او علامه آفندی صاحب د تکملي د فتح القدیر د فهرست سرېزي دی

فی الهدایه: وهذا بخلاف ما اذا اباحه للغنی والهاشمی لان المباح له یعداؤه علی ملک المبیح ونظيره المشتري شراء فاسداً اذا اباح للغير لا یطیب له ولو ملکه یطیب

او همدا راني د علامه حصکفی او د علامه شامی هم ده

دویمه ډله د فقهاؤ او د محدثینو د یو ګڼ شمیر ده چې هغوی ذکر شوي صورت ته اخذ بالا ذلال نه وانی. د هغوی په نږد دا د فقیر په ملکیت کېږي اخذ د زکوة دې لیکن مقرون بالا ذلال نه دی معه د متصدق نه د اخستنې په وخت کنسی وی. لهذا په دې کېږي څه قباحته نشته

فی تکملة المعمر (ج. ۸ ص. ۳): ولو اباح الفقير للغنی او الهاشمی عین ما اخذ من الزکوة لم یحل له لان الملك لم یتبدل بولک ان تقول: المعمر ابتداء الاخذ الی آخره فعلى هذا لو اباح الفقير للغنی او الهاشمی ینبی ان یطیب له لانه لم یوجد منهما ابتداء الفعل المعمر المقترن بالا ذلال. قلنا: ان لم یوجد منهما الاخذ من ید المتصدق ووجد منهما الاخذ من ید الفقير فقد تحقق فی حقهما سبب التحمیل بولک ان تقول: ليس المعمر نفس الاخذ فقبض بل نفس الاخذ المقرون بالا ذلال فیهل یبای ان لا یكون محملاً

د دې په علاوه د لاندو دوو حدیثونو په هم دا خبره ناسری

ان عبيد بن سباق قال ان جویریة روج النبی ﷺ اهدرته ان رسول الله ﷺ دخل عليها فقال هل من طعام قال نعم لا والله يا رسول الله مما عدينا طعام الا عظم من شاة اعطيت مولاي من الصدقة. فقال: قرصه لقد بلغت محلها. (مسلم)

علامه نووی رحمته (محلها) په تشریح کښې فرماني هو بکسر الحاء اي زال عنها حکم الصدقة و صارت حلالا لنا. (مسلم مع شرحه: ج ١، ص ٣٠)

همدا تشریح علامه سیوطي په دیباج شرح د مسلم ج ١، ص ٥١٨ کښې او علامه فرضي په المفهم شرح د مسلم ج ٣، ص ١٢٩ کښې کړې ده

عن ابی سعید قال: قال رسول الله ﷺ: لا تحمل الصدقة لغني الا في سبيل الله او ابن السبيل او جار فقير يتصدق عليه فيهدى لك او يدعوك. (ابو داود ج ١، ص ٢٠)

علامه سهرنبوري رحمته د دې حديث په تشریح کښې فرمانيلي دي

قوله: او يدعوك اي يضيئك ويطعمك والى غنى والحاصل ان الفقير اذا تصدق عليه فيهدى للغني ويملكه

او يضيء الغني ويطعمه على سبيل الاباحة تحمل للغني على الحالين. (بذل المجهود ج ٣، ص ٢٠)

د بحث خلاصه زيات نه زيات دا ونيلي کيډي شی چې په دې مسئله کښې د احمدو د فقهاؤ تر منځه اختلاف دي. دا په کومه مسئله کښې چې بحث شروع دې په دې کښې د مالداره د پاره د فقير د لاس نه د زکوة د اخستو په حرمت باندې اتفاق دې يعنی دا مسئله متفق عليه ده. نو صاحب د بحر دا اختلاف په صراحت سره بيان کړې دي. بيا د صاحب د بحر د راجحيت مطبق زمونږ په نزد هم د غني د پاره راجع عدم د حرمت دي

قال في البحر: وللغني ان يشتري الصدقة الواجبة من الفقير ويأكلها وكذا لو وهبها له لما علم ان تحمل الملك كتسليم العين فلو اصابها له ولم يملكها منه ذكر ابو المعين النسفي انه لا يحمل تداوله للغني وقال عوامر زائدة: يحمل. كذا في الفوائد العاجية والذي يظهر ترجيح الاول لان الاباحة لو كانت كافية لما قال الفقهاء واقعة بريدة: هو لها صدقة ولنا هدية. كما لا يخفى الا ان يقال بالفرق بين الهاشمي والغني وان قيل به فصحيح لما قلناه ان الشبهة في حق الهاشمي كالحقيقة بدليل منع الهاشمي من العمالة بخلاف الغني. (البحر الرائق ج ٣، ص ٣٠)

د حضرت مولانا مفتي محمد تقی عثمانی صاحب مدظلهم قدر منده راني

کوم دسلوه حی په دی فتوی کسی سان کړې سوي دي. د هغه دسلوبو او دغه سار څه نور دسلوبه دي د هغی په سار د عا د میلان هم دی خبرې پر څ به دی کوه چی په دی سوي کسی ذکر

کړې شوی دې او د احسن الفتاوی د سوال نه هم دا معلومېږي چې د زمانې د اکثرو علماء کرامو
مېلن هم دې خبرې اړخ نه دې. خو بیا هم په دې مسئله کېښې د علم او د فنوی خاوندانو نه رجوع
کول پکار دی. او بیا صحیح او آخری فتوی جاری کول پکار دی. ولله سبحانه اعلم

احقر محمد تقی عثمانی عفی عنه ۴ ذی القعدة ۱۴۱۹ هجری

الجواب باسم ملهم الصواب په دې لیک کېښې د ذکر شوو دلیلونو له کبله په مذهب د احنافو
کېښې جواز نه ثابتېږي. د مذهب د نصوصو په مقابله کېښې (لک ان تقول) او (الا ان یقال) غوندي
الفاظو ته ترجیح ورکول د قیاس نه بعید یعنی لرې خبره ده. د نورو علماؤ اړخ ته که رجوع وکړي
شي. که څه گنجائش په کېښې راووتلو نو ښه به وی ولله سبحانه وتعالی اعلم ۲۰ محرم ۱۴۲۰ هجری

که رواج کړې شوي حیلې د تمليک سره ئې د زکوة پیسې

په جمات کېښې ولگولې نو په هغې کېښې د مونځ حکم

سوال مال د زکوة ئې که په رواج کړې شوي حیلې د تمليک سره د جمات په آبادي کېښې خراج
کړو نو آیا په داسې جمات کېښې مونځ کول مکروهې تحریمی دي؟ ځکه چې تاسو فرماني چې په
رواج شوي حیلې د تمليک کېښې د زکوة د پیسو په واپس کولو کېښې د زرة رضا شامله نه وی،
ددې تقاضا داده چې هغه مال دې حرام وی او په حرام مال باندې جوړ شوي جمات کېښې مونځ کولو
ته تاسو مکروه وئیلې دي؟ بینوا توجروا

الجواب باسم ملهم الصواب حالاتو ته چې وگورې نو د طیب خاطر یعنی په ښه زرة سره د
وپکړې ظن غالب وی. د دې وجې نه هغه مال حرام نه دي. لهذا په داسې جمات کېښې مونځ کول
بې څه کراهیت نه روا دي ولله سبحانه وتعالی اعلم ۲۰ ذی الحجة ۱۴۲۱ هجری

د عشر د ادا کولو باوجود د فصل له حاصلاتو نه تر لاسه شوي پیسو باندې

د زکوة وجوب

اشکال او جواب

فی احسن الفتاوی باب العشر: اذا ادى الرجل العشر ثم باع ما حصل من الارض وما رزقا يضم الى العقد
الاصلي. ويزكى ثانيا لتبدل المجلس الخ. لکن لما طالع بعض كتب الفقه وقع الشك في قلبي كالى ما فهمت ما لى
احسن الفتاوى او ما لى بعض كتب الفقه نحو الهدایع قال فيه: وصورة المسئلة: اذا كان لرجل محسن من الابل
السائمة ومانعا درهم فتم حول السائمة فزكاها ثم باعها بدرهم ولم يتم حول الدرهم فانه يستأنف

نلتفتن حولاً عندهم ولا يضم الى الدارهم وعندهم يضم الخ (بدائع ج ١ ص ٢٠٠) يقول الحاخام: ان في هذا المقام ايضاً تبدل الجنس ولا يضم عند أبي حنيفة ^{عليه السلام} بخلاف قولهما.

العواب باسم ملهم الصواب به حقت كسبي دلته به عشر او زكوة به دوو فربضو كسبي فرو دي. يعني د يو خير كه به يو كال كسبي دننه دننه عشر وه وستلې شي. بيا هما غه كل هغه خيز خرڅ كړي شو نو د هغې نه ترلاسه شوې پيسې به د اصل پيسو سره يوځای كولې شي او د مجموعې به زكه ادا كول ضروري وي. او كه د يو خيز زكاة وركړې شو او بيا په هغه كال كسبي دننه دننه دغه خيز خرڅ كړي شو نو د هغې نه ترلاسه شوې پيسې به د اصل پيسو سره نه شي يوځای كولې بلكه په دې ناندې د ټول كال تيريدل شرط دي. په دواړو كسبې د فرق وجه دا ده چې په عشر كسبي تنى نه موندلې كېږي او په زكاة كسبي تنى موندلې كيږي. يعني په يو كال كسبي په يو مالک ناندې به هم په يو مال كسبي دوه ځله زكوة فرض شي. حال دا چې په حديث كسبي دي لائى في الصدقة.

قال العلامة ابن نجيم ^{رحمته الله}: ولا يخفى ان الضم المذكور عند عدم مانع بما اذا وجد مانع منه فلا يضم ولا قال في المحيط: ولا يضم ايمان الابل والبقر والغنم المزكاة الى ما عدته من النصاب من جنسه عند أبي حنيفة لان في الضم تحقيق الشيء في الصدقة لان الشيء ايجاب الزكوة فمرتين على مال كل واحد في مال واحد في حول واحد وان منفي لقوله عليه الصلاة والسلام: لا تلي في الصدقة وعندهم يضم ولو جعل السائمة علوفة بعد ما زكاه ثم باعها يضم منها الى ما عدته لخروجها عن مال الزكوة فنصار كمال آخر فلم يؤد الى الشيء وكذا لو جعل العبد المؤدى زكاته للخدمة ثم باعه يضم منه الى ما عدته ولو ادى صدقة الفطر عن عبد الخدمة او ادى عشر طعامه ثم باعه ضم منه الى ما عدته لانه ليس ببذل مال اديت الفطرة عنه لان الفطرة انما تجب بسبب راس يموله ويلى عليه دون المألية الا ترى انها تجب عن اولادة الاحرار والفقير بدل المألية والعشر انما تجب بسبب راس يموله لا بالتأجير فلم يثبت الاتحاد (المعراج ج ١ ص ٣٠٠) والله سبحانه وتعالى اعلم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

لَا تَجْعَلُ الصَّدَقَةَ لِأَبِي مُحَمَّدٍ أَمْثَلًا مِنْ أَوْسَاعِ النَّاسِ

حکم الزکاة والصدقات لبنی هاشم والسادات

- د ساداتو د سره د زکوة او د واجبو صدقو حکم
- د احدسو مبارکو او د فقهو شيعه د قولو په رڼا کي د مفتي په قول تحقيق
- د بعضي فقهاو او د اکبرسو د اخلاقي عبرتو جوړه

حکم الزکوة والصدقات لبنی هاشم والسادات

سید ته زکوة ورکول

سوال په کونته پيس کي او د دې نه خواو مه ډير کورونه د سدانو آند دي. چي په کي
يو شمير کورونه زيات عربانان هم دي

زموږ د علاقې حه عالمان سيد ته د زکوة د ورکولو په جواز کي مختلف دليلونه وړاندي
کوي او حسي علماو د اقوي ورکړي ده چي يو سيد بل سيد ته زکوة ورکولي شي. او حل دا چي د
ديو سيد يون اکبري د دې نه عدم جواز منل دي

مسئله په خدمت کي سيد ته د زکوة ورکولو په جواز کي ليکلي شوې يوه رساله درلړم. د
ساداتو د اغري کورني لس ماشل کورني ندي چي د خو کسانو د زکوة نه علاوه د يورو پيسو په
ورکولو نه د دوي ساتنه وکړي شي دوي به ډير لوڼي شمير کي دي او د دوي د پاره نفلي صدي
نه پوره کړي. مسأله په خدمت کي دا درخواست دي چي د دې مسئلې تحقيق وکړئ او زموږ
رهمني وکړئ. بسوايو حروا

الجواب باسم ملهم الصواب سيد او هاشمي ته زکوة ورکول رو نه دي په دې حمله نه رومي د
فقهي د کتابو عبارتونه او سادهي نه راوسلي شوي حکام او مفتي به مون او ساد حذر
که څه نکړ د دليلو حقه او دهغي حربه وړاندي کولي شي

١ قال ملت العنقاء العلامة الكلباني رحمه الله: ومنها ان لا يكون من بني هاشم لما روى عن رسول الله ﷺ انه قال: يا معشر بني هاشم! ان الله كره لكم غسالة الناس وعوضكم منها بخمس الخمس من الغنينة وفي رواية قال: ان الله حرم عليكم ما بيني هاشم! غسالة ايدي الناس اهـ (بدائع الصنائع ج ١ ص ٣٠)

٢ قال العلامة ابن الهيثم رحمه الله: (قوله: ولا يدفع الى بني هاشم) هذا ظاهر الرواية وروى ابو عصمة عن ابي حنيفة انه يجوز في هذا الزمان وان كان ممتعاً في ذلك الزمان بوعده وعن ابي يوسف انه يجوز ان يدفع بعض بني هاشم الى بعض زكاتهم وظاهر لفظ المروي في الكتاب وهو قوله لا يجوز ما بيني هاشم! ان الله كره لكم غسالة ايدي الناس وواساخهم وعوضكم منها بخمس الخمس لا ينبغي للقطع بان المراد من الناس غيرهم لا انهم المغاطبون بالخطاب المذكور عن آخرهم والتعويض بخمس الخمس عن صدقات الناس لا يستلزم كونه عوضاً عن صدقات أنفسهم وقال بعد اسطر: (قوله: وهم آل علي الخ) لما كان المراد من بني هاشم الذين لهم الحكم المذكور ليس كلهم بين المراد منهم بعددهم فخرج ابو لهب بذلك حتى يجوز الدفع الى بنيه لان حرمة الصدقة لبني هاشم كرامة من الله تعالى لهم ولذريعتهم حيث نصرة عليه الصلوة والسلام في جاهليتهم و اسلامهم و ابو لهب كان حريصاً على اذى النبي ﷺ فلم يستعملها بنو قريظة (فتح القدير ج ١ ص ٣٠ او ج ١ ص ٣١)

٣ قال العلامة ابن نجيم رحمه الله: (قوله: وبني هاشم ومواليهم) اي لا يجوز الدفع لهم بحديث البخاري: نحن اهل بيت لا تحمل لنا الصدقة وحديث ابي داود: مولى القوم من أنفسهم و ان لا تحمل لنا الصدقة اطلق في بني هاشم فشميل من كان ناصر آلهم كولد ابي لهب فيدخل من اسلم منهم في حرمة الصدقة لكونه هاشمياً فان تمريم الصدقة حكم يختص بالقرابة من بني هاشم لا بالنصرة كذا في غاية البيان بقيدة المصنف في الكافي تبعاً لما في الهداية وشروحها بآل علي وعباس وجعفر وعقيل وحارث بن عبد المطلب ومشي عليه الفارح الزيلعي والمحقق في فتح القدير ومصرحاً بأخراج ابي لهب واولاده من هذا الحكم لان حرمة الصدقة لبني هاشم كرامة من الله تعالى لهم ولذريعتهم حيث نصرة عليه الصلوة والسلام في جاهليتهم و اسلامهم و ابو لهب كان حريصاً على اذى النبي ﷺ فلم يستعملها بنو قريظة واعتارة المصنف في المستصفي و روى حديثاً: لا قرابة بيني وبين ابي لهب ونص في البدائع على ان الكرم عن قديدي هاشم بالخمس من بني هاشم

وقال بعد عدة اسطر: واطلق الحكم في بني هاشم ولم يقيد به زمان ولا بعض بلاشارة الى رد رواية ابي عصمة عن الامام انه يجوز الدفع الى بني هاشم في زمانه لان عوضها وهو خمس الخمس لم يصل اليهم لاهمال الناس امر الفقهاء و افعالهم الى مستعملها و اقالهم يصل اليهم العوض عاودوا الى المعوض و بلاشارة الى رد الرواية بان الهاشمي يجوز له ان يدفع كآله الى هاشمي مثله لان ظاهر الرواية المنع مطلقاً اهـ (المعراج ج ١ ص ٣٠)

٤ قال في الفتاوى الهندية: ولا يدفع الى بني هاشم وهم آل علي وآل عباس وآل جعفر وآل عقيل وكل

٥. قال العلامة قاضيها **بَيِّنَةٌ**: ولا يجوز الدفع إلى بني هاشم ولا إلى موالهم فإن دفع وهو لا يعلم ثم عدم جاز وقال بعد اسطر: وبني هاشم الذين لا تحمل لهم الصدقة آل عباس وآل علي وآل عقيل وآل جعفر وولد الخزرجين عبد المطلب **هـ**: (قاضيها بن هاشم الهدية ج: ص ٨٠)
٦. قال العلامة الزيلعي **بَيِّنَةٌ**: (أو هاشمي) أي لا يجوز دفعها إلى بني هاشم لقوله عليه الصلاة والسلام (إن هذه الصدقات إنما هي أوساخ الناس وإنما لا تحمل لمحمد ولا آل محمد) رواية مسلم وقال عليه الصلاة والسلام: (نحن أهل بيت لا تحمل لنا الصدقة برواها البخاري - التبيين للحقائق ج: ص ٢٠)
٧. قال في البازية: لا يجوز صرف كفارة الميت والظهار والقتل وجزاء الصيد وعشر الأرض وغلة الوقف إلى بني هاشم ولا إلى عشق البازية بها مش الهدية ج: ص ٨٠)
٨. قال العلامة المرجعاني **بَيِّنَةٌ**: ولا تدفع إلى بني هاشم لقوله **بَيِّنَةٌ**: يا بني هاشم! إن الله حرم عليكم غشاة الناس وأوساخهم ونحو ذلك مما يمس الخمس من الغشاة **هـ**
- قال العلامة العيني: أي ولا تدفع الزكاة إلى بني هاشم في الإيحاء: الصدقات الواجبات كلهم عليهم لا يجوز بإجماع الأئمة الأربعة وروى أبو عصبة عن أبي حنيفة **بَيِّنَةٌ** أنه يجوز دفع الزكاة إلى هاشمي وإن كان لا يجوز في ذلك الوقت لفساد الخمس والخمس النفل بالإجماع (البازية في شرح الهدية ج: ص ٨٠)
٩. قال في شرح التنوير: ولا إلى بني هاشم إلا من بطل النص قرأتموهم بنو لهب فتصل لبن أسلم منهم كما تحمل لبني المطلب ثم ظاهر المذهب إطلاق المنع وقول العيني: والهاشمي يجوز له دفع زكاته لبقوله صوابه لا يجوز **بَيِّنَةٌ** (البداهة ج: ص ٨٠)
١٠. قال العلامة عالم بين العلماء الانصاري **بَيِّنَةٌ**: ولا يجوز أن يعطى الزكوة في الخاتمة العشر فقراء بني هاشم ولا موالهم وروى عن أبي يوسف أنه يجوز صرف الصدقات إلى الأغنياء إذا سمو إلى الوقف فكان إلى بني هاشم ما إذا لم يسوا في الوقف لم يجوز التصرف به كما لا يجوز للأغنياء في الصدقات وروى أبو عصبة عن أبي حنيفة أنه يجوز دفع الزكاة إلى بني هاشم **هـ** (الفتاوى القاترة خاتمة ج: ص ٨٠)
١١. قال الملا علي القاري **بَيِّنَةٌ**: (وإنما لا تحمل لمحمد ولا آل محمد) قال ميرك: فيه دليل على أن الصدقة محرم عليه وعلى آله سواء كان بسبب العمل أو بسبب الفقر والمسكنة وهذا هو الصحيح عندنا وقال ابن الملك: الصدقة لا تحمل للفقير إلا فرضا كالتف أو نفلا وكذا المفروضة لأكه أي أقربائهم أما التطوع فباح لهم. قال ابن الهائم عند قول صاحب الهدية: ولا تدفع إلى بني هاشم هذا ظاهر الرواية وروى أبو عصبة عن أبي حنيفة أنه يجوز **هـ** (المرقات ج: ص ٨٠)

(١٢) قال العلامة ظفر احمد العثماني رحمته: واعلم ان ما مر من حرمة الصدقة الواجبة على بني هاشم هو ظاهر الرواية كما في فتح القدير ولا يدفع الى بني هاشم هذا ظاهر الرواية وروى ابو عصمة عن ابي حنيفة انه يجوز في هذا الزمان وان كان ممتنعاً في ذلك الزمان اهـ

قال المؤلف: والمعبول به هو ظاهر الرواية فانه مطابق للنص واما ما في الداية وخرجه الطبراني من طريق حنبل عن عكرمة عن ابن عباس وفي آخره: انه لا يحمل لكم اهل البيت من الصدقات شي مما هي غسالة يدي الناس وان لكم في خمس الخمس لما يغنيكم اهـ فان ثبت بأسناد محتج به فلا دليل فيه على ان الخمس عوض الزكاة فان السياق يدل على ان الكلام سيق على سبيل التسلية لهم لمثلاً يجوزوا على فوت تلك المنافع وما اشبه في بعض احاديث الحرمة من زيادة غرضكم منها بخمس الخمس فلم يثبت هذه الزيادة كما في فتح القدير لكن هذا اللفظ غريب اهـ (اعلاء السنن ج ١ ص ٥)

(١٣) قال العلامة العيني رحمته: والائمة على تحريمها على قرابته عليه السلام وقال الاجري المالكى: يحمل لهم فرضها ونفلها وهو رواية عن ابي حنيفة وقال الاصطخري: ان منعوا الخمس جاز صرف الزكاة اليهم وروى ابن سماعة عن ابي يوسف ان زكاة بني هاشم تحمل لبني هاشم ولا يحمل ذلك لهم من غيرهم وفي المنايع: يجوز للهاشمي ان يدفع زكوة للهاشمي عند ابي حنيفة ولا يجوز عند ابي يوسف وفي جوامع الفقه يكره عند ابي يوسف خلافاً لمحمد وروى ابو عصمة عن ابي حنيفة جواز دفعها الى الهاشمي في زمانه.

قال الطحاوي: هذا رواية عن ابي حنيفة ليست بالمشهورة وفي المبسوط: يجوز دفع الصدقة التطوع والاقواف الى بني هاشم وروى عن ابي يوسف ومحمد في النواذر وفي شرح مختصر الكرمي والاسبغاني والمفيد: اذا سمعوا في الوقف في الكرمي: اذا اطلق الوقف لا يجوز لان حكمهم حكم الاغنياء وفي شرح القدوري: الصدقة الواجبة كزكاة العشر والذرة والكفارات لا تجوز لهم واما الصدقة على وجه الصلة والتطوع فلا بأس اهـ (عمدة القاري ج ١ ص ٥)

(١٤) قال العلامة السهارنفوري رحمته: اما آل النبي عليه السلام فقال اكثر الحنفية وهو المصحح عن الشافعية والحنابلة وكثير من الزيدية انها تجوز لهم صدقة التطوع دون الفرض.

قالوا: لان المعمر انما عليهم اواساخ الناس وذلك الزكاة لا صدقة التطوع الخ (بذل المجهود ج ١ ص ٥)

(١٥) قال ابو جعفر: فذهب قوم الى هذا الحديث هو باهوا الصدقة على بني هاشم وخالفهم في ذلك آخرون.

قال العلامة العيني رحمته: ذهب قوم اراد بالقوم هؤلاء طائفة من المالكية واما حنيفة في رواية ونهض الشافعية وخالفهم في ذلك آخرون اراد بهم مجاهداً والثوري والنخعي ومالك والشافعي واما حنيفة في رواية وابو يوسف ومحمد ومجاهد اهل العلم من الفقهاء واهل الحديث (العيني بهامش شرح معاني الآثار ج ١ ص ٥)

الاحكام المستفادة

- ١ - مؤن لکه هدايه. نفايه. مختصر الفدوري. وغيره ساداتو ته د زکوة ورکولو په عده حرم باندې صليقي دي
- ٢ - حرمت د زکوة د ساداتو د پاره چې کوم روايت دې هغه ظاهر الرواية دي. ١٠. ٣. ١٢
- ٣ - په ځينو کتابونو کښې په حرمت باندې اجماع نقل کړې شوي ده. ٨٠. ١٤. ١٥
- ٤ - په حرمت باندې يې د صحيح احاديثو نه استدلال کړې شوي دي او په جواز باندې يې يو حديث هم نشته
- ٥ - ساداتو ته د زکوة ورکولو په جواز باندې د امام اعظم رحمته الله نه يو روايت نقل کړې شوي دي. يعنې د ابو عصمة روايت، او هغه هم غير مشهور دي. کما قال الامام الطحاوي رحمته الله. ١٣٠
- ٦ - خانمة المحققين علامه ابن عابدين رحمته الله د منعي روايت لره ظاهر الرواية ليکلې دي. وهو عمدة الفقهاء عليه العهد في هذا الباب (٩)
- ٧ - مشهور فقيه او محدث ملا علي القاري الحنفي رحمته الله د حرمت روايت ته (هذا هو الصحيح عندنا) ليکلې دي. ١١٠
- ٨ - د حرمت قول د اکثرو احنافو دي. او د جواز قول شاو او نادر دي. ١٤٠. ١٥٠
- ٩ - مشهور فقيه او محقق علامه ابن نجيم رحمته الله بصريح کړې ده چې صاحب د کنز مطلق فرمايلي دي چې بنی هاشم ته زکوة ورکول روا نه دی. دې لره نې څه مکان. زمان. سادو سري سره بدي مفيد کړې. په دې کښې نې د ابو عصمة د روايت ترديد اړخ ته اشاره کړې ده. ٣٠٠

د جواز د فتوي ورکونکو دلائل

- ١ - په شرح معانی الآثار او فیض الباری کښې ذکر کړې شوې د جواز قول
- ٢ - استحسان او ضرورت او په وخت د ضرورت کښې د مذهب نه خلاف فتوي ورکول دي
- لکه د اجره علی المعلم حواز وغيره لان الحكم مختلف باختلاف الزمان
- ٣ - قسري د ظاهر لروايه نه اخوي ده

د دې دلائلو جائزه

- د محوزينو د دلائلو په حلقه يومي عرصه دا دي چې نه يې د فقهي کسې نه هم د فقها کړمو ټټه قول احصالي شي: لاهم هم العمدة في هذا الباب لكل من رآه حال

دویمه خبره دا چې هر کله د حرمت روایت ظاهر الروایه دې نو په هر صورت کښې ترجیح همدي نه وی. ځکه چې کوم ظاهر الروایه په خپله سبب د ترجیح دې

قال العلامة ابن عابدین الشامي رحمه الله: الخامس ما اذا كان احدهما ظاهر الرواية فيقدم على الآخر قال في البحر من كتاب الرضاع: الفتوى اذا اختلف كان الترجيح لظاهر الرواية وفيه باب المصرف: اذا اختلف التصحيح وجب الفصل عن ظاهر الرواية والرجوع اليه. (شرح عقود رم المفتي: ص ٣٢)

درېمه خبره دا چې د حرمت روایت د دليل په اعتبار سره قوي دې (کما القرية المجوز) نو ددې وجې نه به ترجیح همدي ته وی

قال العلامة ابن عابدین الشامي رحمه الله: ولا ينبغي ان يعدل عن الداية اذا وافقها رواية. انعمي والداية بالبدال المهمة بمعنى الدليل. كما في المستصفي ويؤيد ما في آخر المحاوي القدسي: اذا اختلفت الروايات عن ابني حنيفة في مسألة فالاولى بالاخذ القواها حجة. (شرح العقود: ص ٣٢)

څلورمه خبره دا چې د حرمت روایت دمتونو دې او د جواز روایت د شروحو او د فتاوو دې. او دا هم تسليمه کړې شوې فاعده ده چې مافى المتون لره ترجیح وی په مافى الشروح باندې

قال العلامة ابن عابدین الشامي رحمه الله: ما اذا كان احد القولين المصححين في المتون والآخر في غيرها لانه عند عدم التصحيح لاحد القولين يقدم ما في المتون لانهما الموضوع لنقل المذهب. (شرح العقود: ص ٣٢)

پنځمه خبره دا چې د حرمت قول د جمهورو احنافو لیکنه دې او د جواز قول شاذ دې او دا خبره هم د تسليمه کړې شوو فاعده و نه ده چې ترجیح به هغه قول لره وی کوم چې جمهورو اخستې وی

قال العلامة ابن عابدین الشامي رحمه الله: ما اذا كان احد القولين المصححين قال بهما المعاصرين العظام ففي شرح الميزي على الاشباة ان المقرر عن المعاصرين في المسألة فالمرجع له الا كثر. (شرح عقود رم المفتي: ص ٣٢)

شپږمه خبره دا چې په حرام او روا کښې به حرام ته ترجیح ورکولې شی. کما هو مقرر في كتب اصول الفقه.

اوومه خبره دا چې دا ضرورت د فقهاء کرامو په وخت کښې هم وو. لېکن جمهورو فقهاء کرامو لیکنه به دې باندې د بحث کولو باوجود د دې د جواز قول نه دې کړې. ولله سبحانه وتعالى اعلم

باب صدقة الفطر

د فطرائي صدقه كافر ته ورکول روا نه دی

سوال - سو به احسن لغوي اردو، ج ۴، ص ۳۸۳ کښي لیکلي دی چې د فطرائي صدقه کافر ته ورکول روا نه دی. لکن د جامعه العلوم الاسلاميه بنوري پاون دوو مفتیانو صاحبانو د شی د حوالې سوی جاری کړې ده. د دې دواړو فساوو نقل ستاسو په خدمت کښي درلیرم. تاسو ئې ډکوری و جواب رسه را کړئ. ستوانو چروا

الجواب **باسم طهم المواب** د جواز په حقله کومي دوه فتواگانې چې دی نو دا دواړه فتواگانې د رد مختار باب انصاف نه عبارت ندي مېنی دی. لکه چې په یو لیک کښي ئې د رد المختار د باب انصاف د عبارت ترجمه نقل کړې ده. د تنویر او دهغه د شرحي او حاشیې ټول عبارت داسې دي

فی التنویر وشرحه: (وجاز دفع غیرها و غیر العشر) بخارج (الله) ای ذمیولو واجبا. کندر و کفارة و فطرة خلافاً للثانی وبه یفتی. حاوی القدسی.

وقال العلامة ابن عابدین رحمته الله: وصرح فی الهدایة وغیرها بأن هذا رواية عن العالی بظاهره ان قوله مشهور بقولهما (قوله وبه یفتی) الذي فی حاشیة الخیر الرمی عن الحاوی: وبقولناخذ قلت: لیکن کلام الهدایة وغیرها یفید ترجیح قولهما وعلیه المتون. (رد المختار ج ۲ ص ۳۵) نسج علامه بن عابدین رحمته الله به خبله به باب کفارة الظهار، کښي عدم جواز نه ترجیح ورکړې ده. وبعده قال الرمی: ولی الحاوی: وان اطعم فقرا اهل الذمة جاز وقال ابو یوسف رحمته الله: لا يجوز اهل قلت: بل صرح فی کالی الحاكم بأنه لا يجوز ولم یذكر فيه خلافاً وبه علم انه ظاهر الرواية عن الكل. (رد المختار ج ۲ ص ۳۵)

د مسنده د عدد حور د دی لاند ستو وحو هو له کله راجحه ده

۱. به فور د حور کسی د لفظ دی (ظاهره)..... (یعنی)..... (وعلیه المتون).

به نفسی د عدد حور کسی داسې لفظ دی

۲. (وبه نخذ)..... (وبه یفتی)..... (صرح فی کالی الحاكم)..... (ولم یذكر فيه خلافاً)..... (وبه علم انه

ظاهره) رواية عن الكل.

۳. د عدد د هغه لفظ به منله کسی به فور دی به کومو کښي چی جواز ذکر کړي شوي دي

۴. به حکم منله به فور وجب دی وهو کاف للفضاء بین الاقوال المختلفة.

۵. به منبه مندر مسئله هم حل سوه. لان الکالی اهل المتون.

۶. به منبه مندر مسئله ده چی کوه ختی کسی به صرح کسی د من نه خلاف فتوی لیکلی شوي

ری ہلہ بہ پہ مس بندی عمل بہ کری۔ سار الظہار الروایۃ عن الكل) خو ہمدافصلہ و کرہ

۲ - علامہ ابن عابدین رحمۃ اللہ علیہ فصلہ د عدم د جواز د دوی د فصلی د جواز نہ وروسیں دہ

۴ - دوی بہ (باب المصروف) کبھی د جواز ارخ بہ رجسح ورکری دہ او سا د دے نہ وروسہ بہ باب الکفارة الظہار کبھی نہ د عدم جواز بقی فی فصلہ کری دہ

۵ - دوی بہ منحه الخلق کبھی بہ (باب المصروف) او (باب کفارة الظہار) بہ دواہو خابونو کبھی د عدم جواز مفتی بہ قول نقل کری دے او پہ دے باندی ہی خہ اشکل نہ دے لیکلی نو د دے نہ دا نیبہ شوہ چي دا دلیل د اختیارولو دے

۶ - صدقہ د فطر د وجوب لہ کبلہ د زکوۃ سرہ مشابہت لری

۷ - عدم جواز روایۃ او درایت د قوی کبدو نہ بغیر احوط ہم دے۔ والاخذ بالاحتیاط فی باب

العبادات واجبه

۸ - عدم جواز د جمهورو د قول مطابق دے۔ (بداية المجتهد ج ۱ ص ۲۸۹)

دا بحث خو د علامہ ابن عابدین رحمۃ اللہ علیہ د لیک پہ حقلہ وو۔ دوی نہ علاوہ دا لاندی ورکری شوی فقہاء رحمۃ اللہ علیہم د عدم د جواز قائل دی

(۱) الاول هو الحاکم نفسه رحمۃ اللہ علیہ المتوفی ۳۳۳ھ (ردالمحتار ج ۲ ص ۲۰۱)

(۲) الامام ظہرین عبدالرشید البخاری رحمۃ اللہ علیہ المتوفی ۲۵۵ھ (خلاصة الفتاوی ج ۱ ص ۳۳۳ او ج ۲ ص ۲۰۵)

(۳) الملا علی القاری رحمۃ اللہ علیہ المتوفی ۱۰۱۲ھ (شرح النقایۃ ج ۱ ص ۳۳۲)

(۴) العلامة الحصکفی رحمۃ اللہ علیہ المتوفی ۸۰۸ھ (ردالمحتار ج ۲ ص ۳۳۳ او ج ۳ ص ۲۵۱)

(۵) العلامة الطحطاوی رحمۃ اللہ علیہ المتوفی ۸۳۲ھ (حاشیۃ الطحطاوی علی مراقی الفلاح ص ۳۳۳)

(۶) العلامة ابن عابدین رحمۃ اللہ علیہ المتوفی ۱۰۵۲ھ (ردالمحتار ج ۲ ص ۳۳۱)

و ظہر من مراجعة کتب المذهب ان المجوزین هم الاکثرون و معلوم ان العبرة بقوة الدلیل لا للکثر قوال کانی ہو کاف و حدیثان لہ یکن معہ احد فکیف اذا وافقه جماعة من الائمة العظام رحمۃ اللہ علیہم

۳ صفر ۱۴۱۵ هجری

تمت بالغیر

د احسن الفتاوی اووم جلد ختم شو و لله الحمد اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً

و علی اللہ تعالیٰ علی جبر خلقہ محمد و علی الہ و صلہ وسلم اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

د موضوعاتو فهرست

صفحه

عنوان

۳	د احسن الفتوى د نهم جلد «أردو» د ترتيب کوونکي وړانديز
۴	مسائل شني
۴	حصر حسين <small>عليه السلام</small> ولي له يزيده نه بغاوت وکړو
۴	آبا درې واړه سورت اخلاص لوستلو سره د قرآن ثواب ملاويږي؟
۵	د سورت اخلاص فضيلت او د يوې غلط فهمۍ ازاله
۸	د موسی <small>عليه السلام</small> ملک الموت لره څپيره ورکول
۸	يو ژوندي انسان ته هم ايصال ثواب کيدې شي
۹	د فرائضو هم ايصال ثواب کيدې شي
۹	د بدل شوي سامان حکم
۹	سلام کول سنت مؤکده دي
۱۰	د لاؤه سپېکړ د سلام جواب ورکول
۱۱	د سلام جواب آؤرول
۱۱	که دوه کسانو په يو وخت کښې سلام وکړو
۱۱	په اشارې سره د سلام جواب ورکول
۱۱	خالي کور ب جومات ته د داخلېدو په وخت کښې سلام کول
۱۲	د نابع ناندې د سلام جواب واجب نه دي
۱۲	د نابع د سلام جواب ورکول واجب نه دي
۱۲	د سلام د رسولو حکم
۱۳	د حجرونو ختنه سنت کول مستحب دي
۱۴	د تر شوي سوال په سان بوبل سوال
۱۵	د هندو د پرسودن سوي کور نه سره زړ لاسته راټلل
۱۶	په سخو باندې د کور کار واجب دي
۱۷	په سخو باندې د حاوید د کومو احکامو فرمانبرداری ضروري ده؟
۱۷	امهات المؤمنین رضی الله تعالی عنهن ولي پرده کوله؟

- ۱۷ د والد سو د گڼه د معاف کیدلو طرفه
- ۱۸ د شمع د تصور حکم
- ۱۹ د هماغه به ورځ به د پلار طرفه په نسبت کولو سره آواز کېږي
- ۲۰ د حضرت عمر رضي الله عنه په خپل ځوی باندې د زن د حد جاري کولو فقه موضوع ده
- ۲۰ به لاهور کښې د شاهي مسجد د نبرکاتو حکم
- ۲۱ په روح باندې به مرگ نه راځي
- ۲۱ د معده د با د وعدې خلاف ورزي کول
- ۲۲ د کافر خو به څنگه ادا کولې شي
- ۲۲ غيبت او دروغ فسق دی
- ۲۲ په جلد سازي کښې د کت شوو پانو احترام کول پکار دی
- ۲۲ د قرآن کریم له لاس نه د غور ځیدو کفاره
- ۲۳ د ځناوړو د روحونو مقام
- ۲۳ د امير اطاعت
- ۲۴ د «عليه الصلوة والسلام. رضى الله تعالى عنه. او رحمة الله عليه» استعمالول
- ۲۵ ښځې به د کور له نامحرمو کسانو څخه څنگه پرده کوي؟
- ۲۵ پسوند شوې کېږي اغوستل
- ۲۵ سپوږمۍ ته رسيدل د شريعت خلاف نه دی
- ۲۲ عجله، چالاکی، د شيطان طرف ته منسوب کول
- ۲۲ د رسول الله ﷺ د پيدائش تاريخ
- ۲۷ د (۱۲۰مه)، مطلب
- ۲۷ د ماليت د سقوط نه پس د نوټونو په بدل کښې بيه
- ۲۷ د حرام کسب حکم
- ۲۸ لنگ سنت دي او که پرتوگ؟
- ۲۹ د صله رحمۍ حقدار کوم قسم خپلوان دی؟
- ۲۹ د نافرمانه ښځې د پاره وعيد
- ۳۰ د سوي ښځې چې خو مړه وي هغه به په جنت کښې کوم يو به ورکول کېږي؟
- ۳۰ اکري او مغنمي ښځې به به آخرت کې چې چا به ورکول کېږي؟
- ۳۱ د مسخ، سو او حناتو د مصرف حکم
- ۳۳ د حضرت حسن رضي الله عنه فضيلت

۲۳	د رسول الله ﷺ د اولاد صحیح تعداد
۲۴	د خورک په وخت کښې پرېنجې کول
۲۵	د خواراک د پاره د کیناستو صورت (هیئت)
۲۵	د دوو شملو ثبوت
۲۶	د سفر په وخت د ښځې او د بچو په ځله کښې لټې اچول
۲۶	د رسول الله ﷺ تور خادر اچول
۲۶	تور پټکی
۲۷	د مور او پلار د نافرمانۍ حکم
۲۸	په مور او پلار کښې د پلار اطاعت مخکښې دې
۲۸	د نیرشوی سوال په شان یو بل سوال
۳۸	د بوی لوېستې نه زیاته گیره کټ کول افضل دی
۳۹	د دعوت په نیت سره په څاروی اخستلو باندې وفاء نه لازمیږي
۳۹	د انبیاء کرامو په عصمت باندې د ټول امت اجماع ده
۴۱	په استشاره او استخاره کښې تعارض نشته
۴۲	په اسماء حسنی کښې کوم نومونه د الله تعالی سره خاص دی
۴۳	د ناسته امامت کول صحیح دی
۴۳	د بالغ او نوې مسلمان د سنت حکم
۴۴	د تللو په وخت اول قدم نیغ او چټول
۴۵	د خوراک آداب
۴۶	د څښاک آداب
۴۷	د امام صاحب رحمه الله د دې قول مطلب چه (اذا صح الحديث فهو مذهبی)
۴۸	د ښځو د پاره نکړیزې لگول مستحب دی
۴۹	د قرآن تلاوت د استماع نه افضل دي
۵۰	د ښځې د پاره یواځې کور
۵۰	د مختلفو نفلونو ثواب په اختلاف د مواقعو سره مختلف کیږي
۵۱	مېلمه سره په خوراک کښې شرکت کول
۵۱	د مالی حد، دوا، کولو طریقه
۵۲	په نه ... د حقوق العباد نه معاف کیږي
۵۲	د ښځې نه د خور ویلو حکم

- ۵۳ به عبارتی کتابونو کښې د صدقې په طور د پیسو لگولو صورت
 ۵۳ د رنجو لگولو طریقه
 ۵۳ له رسول الله ﷺ سره د مصافحې د عوی
 ۵۴ د دعا درې ځله تکرار
 ۵۴ د حرامی عوښې د خرڅولو والا حکم
 ۵۵ په معانقه کښې تکرار
 ۵۶ د قضا حاجت د پاره د ناستې کیفیت
 ۵۶ د خلق عاڼه نه د عاجز سړی حکم
 ۵۹ وښتنه او نوکونه دفن کول
 ۵۷ په عشره د ذی الحجې کښې حجامت نه کول
 ۵۷ د خوراک نه مخکښې لاس وینځل مستحب دی
 ۵۸ که چیرې د یو سړی زمکه د بل سړی له زکې سره یوځای شي
 ۵۹ په نوکونو کټکولو کښې د ترتیب څه ثبوت نشته
 ۵۹ د داسې ونې حکم چه د کومې نه گاوندی ته تکلیف وی
 ۶۰ د رسول الله ﷺ د وفات تاریخ
 ۶۲ د عائشې رضی الله تعالی عنها حدیث
 ۶۳ د مصافحې به وخت کښې گوته نیول
 ۶۳ د ویدیو د تصویر حکم
 ۶۵ د خوراک نه مخکښې مالګه څکل
 ۶۶ د مشغولو خلقو سره نژدې د قرآن تلاوت کول
 ۶۷ د قرآن مجید د ختم مدت
 ۶۹ د تبلیغ شرعی حیثیت او حدود
 د دیني تبلیغ د فریضې په اداء کولو کښې د افراط او تفريط تر مینځه د اعتدال د لارې او
 صراط مستقیم وضاحت
 ۶۹ د تبلیغ شرعی حیثیت او حدود
 ۷۱ د فرض تبلیغ دوه قسمونه
 ۷۱ د یوې غلط فهمی ازاله
 د گناهونو نه د منعه کولو د پاره یو انسان لږه سزا ورکول هر چا د پاره جائز ندی
 ۷۲ د بهی عن المنکر اهمیت او د دې په ترک باندې وعیدونه
 ۷۳

- ۷۶ در صفت علمای او دندار و خلع و مدهاست پرستی او دگناهو به مقابل کسی کسی
 ۷۷ د بی دسه خلع و مده و محبت سائلو عذاب
 ۷۷ حبله اصلاح خنکه کول پکار دی
 ۷۸ به بهی عن المکر کنبی حفظ دحدود الله
 ۷۹ دگناهو به به مع کولو باندی راتلو کی مصیبتونه
 ۸۱ د بهی عن المکر صحیح او مؤثره طریقه
 ۸۲ فرض کفایه بلیغ
 ۸۴ دس دسلع مختلفه شعبی
 ۸۵ دنی کړکو وکو ته پیسیدونکی خطری
 ۸۶ د خلاص علامات
 ۸۷ د خلاص او قبولیت اوله علامه
 ۸۸ یوه عبرت کمو فعه
 ۹۰ د آخرت رسوائی د دنیا د رسوائی نه زیاته ده
 ۹ به خلعو سکو اعمالو باندی د ناز کوونکی مثال
 ۹۱ د اعمال صالحه عل
 ۹۱ به نسکو اعمالو باندی د فخر کوونکو دویه مثال
 ۹۲ د مولانا شیرعلی صاحب رحمہ الله واقعہ
 ۹۲ د الله تعالیٰ به نعمتونو کسی خدایت
 ۹۳ د اخلاص و د قبول دویمه علامه کسرت دعا و سغفر
 ۹۴ د اخلاص و د قبول دویمه علامه کسرت دعا و سغفر
 ۹۵ د اخلاص علامات
 ۹۶ د حضور ﷺ سره د الله تعالیٰ معامله
 ۹۷ به گناه پر سود و کو باندی د الله تعالیٰ فضل
 ۹۸ د سکن به پس ده و بریدن پکار دی
 ۹۹ د الله تعالیٰ به د و بریدن و کو خلع و حلات
 ۱۰۰ د سغفر حقیقت
 ۱۰۱ د هل به و بره
 ۱۰۲ د یو سبب زنده
 ۱۰۳ د خلاص احوال دویمه علامه حضور به سبب کونونه حق به حیرت کسرت دعا و سغفر

- ۱۰۵ د اخلاص او قبول څلورمه علامه دینی خدمتونه دې د شریعت د قوانینو مطابق وی
ددینی کار کولو دپاره د شریعت قوانین اول قانون د څه مصلحت د وجې نه یوه وره گناه
- ۱۰۶ کول هم جائزه نده
- ۱۰۶ د تبلیغیانو یوه غلطه نظریه
- ۱۰۷ تبلیغیانو ته درې خبرې
- ۱۰۸ د تبلیغ د خاطر په گناهونو کښ د شریکیدونکو مثال
- ۱۰۹ د یو پیر صاحب واقعہ
- ۱۰۹ د اهل مدارسو غلطه نظریه
- ۱۰۹ د الله تعالی د پاره د کار کونکو حالات
- ۱۱۰ د سیاست والا غلطه نظریه
- ۱۱۱ غلط استدلال او دهغې جواب
- ۱۱۱ حضور اکرم ﷺ د الله تعالی د حکم وړاندې ټول مصلحتونه قربان کړي وو
- ۱۱۳ دویم قانون چه یوه گناه او وینې نو دهغې بندول فرض دی
- ۱۱۴ د یو غلط خیال اصلاح
- ۱۱۵ دریم قانون تبلیغ د قتال په صورت کښې هم فرض دي
- ۱۱۵ د قتال فی سبیل الله په صورت کښې د تبلیغ په پریښودو باندې وعیدونه
- ۱۱۷ قانون د دین په نورو شعبو کښې کار کولو والا سپک گنل جائز ندی
- ۱۱۸ د یوې ډیرې اهمې دعا معمول
- ۱۱۹ پنځم قانون خپله او د خپلې ښځې او پچو د اصلاح فکر د نورو نه زیات اهم دي
- ۱۲۱ شپږم قانون طلب کونکې په نورو مقدم کول
- ۱۲۲ اووه دسور د کثرت ذکر او فکر پ بندې کول
- ۱۲۲ د سن خلاصه
- ۱۲۳ د شریعت قوانین
- ۱۲۳ دعاء
- ۱۲۴ رساله تبلیغی جماعت او یو کم پنځوس کروړه ثوابونه
- ۱۳۱ د تیر شوی سوال په شان یوبل سوال
- ۱۳۲ الحق
- ۱۴۰ د برآن خلافت کمیسویری سازش
- ۱۴۱ د سازش دوه ا.خونه

د قرآن د کمپیوټري تجزیو مفاسد

د ۱۹۱، عدد د وحی نه د قرآن د اعجاز کیدو ابطال

د جمل د حساب کیفیت

د تحریک د بایي ښکاره فریبونه

آخری گزارش

تنبيه

د ذکر مجلسونه

الاحكام المستفادة

د جهر د استحباب عوارض

د ذکر حلقې

البدع والحوادث

(رساله) هداية المرتاب في فريضة الحجاب

د پردې فرضيت

د څلورو امامانو اجماع

د فتنې ويره د پردې لپاره علت گرځول الحاد دې

په قرآن او حديث سره د مخ د پردې فرضيت

دلته دا لاندې امور د خصوصي توجه غوښتونکي دي

د ملحدينو دلائل

جوابونه

حقيقت

(رساله) المفالة البيضاء في عمامة السوداء

د تور پټکي حکم

الحاصل

کتاب الوصية والفرائض

منکوحه به بغير له خلوت صحيحه نه هم وارثه وي

په نکاح فاسدي سره منکوحه وارثه نشي جوړيدلي

د وارث په اسقاط سره د هغه حق نه مافط کيږي

د نير شوي سوال په شان يو بل سوال

د خور له ورور نه د مراث حصه نه اخستل

- ۲۱۱ به غوغی حسو سره د میراث حصه بر سو دل
- ۲۱۲ د ب کس او هندوستان د مسلمانانو به منځ کسې وراثت شته
- دو شخص د مرگ نه شپږ ماشني پس د هغه د مور ماشوم پیدا سو چه هغه د یو سبه کال به
- ۲۱۳ مطلقه حصه وه نو آیا دا ماشوم به وراثت وی
- ۲۱۴ د حمل غیر مورث د وراثت د پاره د مورث د مرگ نه شپږ ماشونو یو یې پیدا کدل شرط دی
- حمل غیر مورث د مورث د مرگ نه شپږ ماشني پس پیدا شو مگر وراثت د مرگ نه وخت
- ۲۱۵ د حمل اقرار کونکی دی نو آیا دا حمل به وراثت وی او که نه؟
- ۲۱۵ د ترکي نه یو وراثت فائده اخستله
- ۲۱۷ د ډیرې مودې تیریدو با وجود د وراثت حق نه ساقطیږي
- ۲۱۸ د لور به موجود گيږ کسې اخیافي خور معرومه ده
- ۲۱۸ د مرتد د پاره وصیت نطل دي
- ۲۱۹ د «وسعه الدور ساقط» مطلب
- ۲۲۰ حکم الوصیه بالسکني
- ۲۲۰ د فضا مونځ او روژې د فديې وصیت
- ۲۲۱ په وصیت کسې د ترکي دریمې حصې لږه اعتبار دي
- ۲۲۱ د افرېو د پاره وصیت
- ۲۲۲ وصیت تر یو لږت پورې کیدي شي
- ۲۲۲ یو بل سې که دوه وصیان مقرر کړي شي نو دواړه به په اتفاق رائی سره کار کوي
- ۲۲۳ د وراثت د پاره وصیت جائز ندي
- ۲۲۴ د وصیت به رجوع جائز ده
- ۲۲۵ د وصیت د صحت د پاره د وراثتو بلوغ شرط ندي
- ۲۲۵ د کړاسي وصیت
- ۲۲۶ د یو لوی ظلم اصلاح
- ۲۲۷ به مرض نموت کسې د وراثت د پاره هغه جائزه نده
- ۲۲۸ تر وخت د حمل سوېد د کړنفسه ورسه کول به نږدی
- ۲۲۹ د پراوینې په هکله کسې به وراثت جاری کيږي
- ۲۲۹ د فتنې د سره حکم
- د شخې به دویمې نکاح سره د ميراث حق نه ساقطیږي
- ۲۳۰ به زوید کسې حصې ورسو لږد وراثت حصه ورکول
- ۲۳۰

۲۵۷	در مدر
۲۵۹	در ضروری و در مدر
۲۵۹	در مدر
۲۶۳	در میراث به تقسیم کسی غلطی
۲۶۷	در علم میراث فصل و همیت
۲۶۸	در سرعت مطابق در میراث در تقسیم اهمیت او در دی به خلاف وعیدونه
۲۷۴	در حلال جوراک تا کی او به حرام و عید
۲۸۴	در دیبانه زهد سی رغبتی او در آخرت ترغیب
۲۹۷	در یونو مرضیو اساس و بنید
۳۰۰	در هر مریس علاج
۳۰۱	در سله نسهیل المیراث
۳۰۲	در قریط ملاحظه
۳۰۳	در سیهیل المیراث خصوصیت
۳۰۴	در یور ندر . مقدمه
۳۰۵	در یور ندر . مقدمه
۳۱۰	در یور ندر . مقدمه
۳۱۳	در یور ندر . مقدمه
۳۱۳	در یور ندر . مقدمه
۳۱۵	در یور ندر . مقدمه
۳۱۶	در یور ندر . مقدمه
۳۱۷	در یور ندر . مقدمه
۳۱۷	در یور ندر . مقدمه
۳۱۸	در یور ندر . مقدمه
۳۱۹	در یور ندر . مقدمه
۳۲۰	در یور ندر . مقدمه
۳۲۰	در یور ندر . مقدمه
۳۲۱	در یور ندر . مقدمه
۳۲۲	در یور ندر . مقدمه
۳۲۵	در یور ندر . مقدمه

- ۳۲۲ به موافق کسی د عباد اعظم معلومولو طريقه
 ۳۲۷ اووه سبق تصحيح المسئله
 ۳۲۸ له سبق در د طريقه
 ۳۳۰ نه سبق ذوی الارحام
 ۳۳۵ لسم سبق مناسحه
 ۳۳۸ يوولسم سبق د برکي د سهامو په وارئانو باندې تقسيم
 ۳۴۰ دولسم سبق بخارج
 ۳۴۱ ديارلسم سبق د خنثی حکم
 ۳۴۲ خوارلسم سبق د حمل حکم
 ۳۴۲ حمل غير مورث
 ۳۴۵ پنځلسم سبق د مفقود حکم
 ۳۴۷ اوله ضميمه
 ۳۵۰ رد
 ۳۵۱ دويمه ضميمه
 ۳۵۳ دريمه ضميمه
 ۳۵۷ د احسن الفتاوی د لسم جلد «اردو» د ترتيب کوونکی وړانديز
 ۳۶۰ کتاب الايمان والعقائد ، د گيري سپکاوي کول موجب د کفر دی
 ۳۶۰ د تير شوی سوال په شوان يو بل سوال
 ۳۶۱ د گيري په حقله د رسول الله ﷺ يو څو ارشادات
 ۳۶۳ په پاسپورټ کښي قادياني ليکل
 ۳۶۲ په حرامو باندې بسم الله ونيول کفر دي
 ۳۶۸ د تقدير په حقله د يو سوال جواب
 ۳۶۹ د کافر د جنازې د لمونځ کوونکی حکم
 ۳۷۱ د «مسلمان نه يم» ونيولو حکم
 ۳۷۱ ايمان او اسلام ته کنز له کول کفر دي
 ۳۷۲ خناور ته د ايمان کنخل کول
 ۳۷۲ د بريليانو د فرقې حکم
 ۳۷۳ په دې حالاتو کښي د دوی حکم
 ۳۷۴ «ضميمه» د شيعه گانو حقيقت

- ۳۷۶ د زید بمانو احکام
- ۳۷۸ آب خوک مسلمان به دیوت جوریدل وز غملي شی؟
- ۳۸۰ د اوو ۷ مسئلو د فصلي وضاحت
- ۳۸۲ ضمیمه له طرفه د گنگو هی صاحب څخه پیلید
- ۳۸۳ ضمیمه د حکیم الامت قدس سره له خوا
- ۳۸۵ د صمیم نه وروسته د حضرت حکیم الامت قدس سره یو بل لیک
- ۳۹۰ مابرد البدعات
- ۳۹۰ په قبر باندې شنه څانگه اینودل
- ۳۹۱ د غمراځی په وخت کښې د دعا د پاره لاسونه پورته کول بدعت دي
- ۳۹۲ د صفري د میاشتي په آخري چهارشنبه باندې خوراکونه پخول
- ۳۹۲ د مري کور کښې د حوراک کولو په حقله د بعضي روايتونو جوابونه
- ۳۹۴ رفع الاشتباهات یعنی د شک او شبهې لري کول
- ۳۹۴ د انفع (سود منده کیدو) وجوهات
- ۳۹۲ د قضاء عمری یوه د خان نه جوړه کړې شوې طریقه
- ۳۹۷ د درود تاج . دعاغور . او عهد نامي وغيره د لوستلو حکم
- ۳۹۸ د بدعت تعريف
- ۳۹۹ د بدعت قسمونه
- ۴۰۰ د معراج د شپې تحقيق
- ۴۰۲ د براحت د شپې تحقيق
- ۴۰۲ د براحت شپه او مسلمانان
- ۴۰۲ د اوسني زماني د مسلمانانو شوق
- ۴۰۲ صراط مستقيم (نېغه لاره)
- ۴۰۷ په دېبا او آخرت کښې د آرام او د سکون نسخه
- ۴۰۷ د براحت شب قدر د شپې تحقيق
- ۴۱۹ الحاق
- ۴۲۱ ضمیمه الکلام البدع فی احکام التوزیع
- ۴۲۷ یو ضروري خبرداري
- ۴۲۷ د خبري حاصل
- ۴۳۳ کتاب التفسیر والحديث
- ۴۳۵

- ۴۲۷ د مسحی او تبسم طریقه
- ۴۷۳ صحیح طریقه . د غور وېو مسحه
- ۴۷۴ د خټ مسحه . د تبسم له خاڼه جوړه شوې طریقه
- ۴۷۸ باب المسح علی الخفین والجبيرة
- ۴۷۸ چې په پټی، جبیره، باندې اوبه واړولې شوې نو بیا پرې مسح ضروری نده
- ۴۷۹ باب الحيض
- ۴۷۹ د اسقاط نه پس د وینې په حلقه د بعضو عبارتونو وضاحت
- ۴۸۱ د متحیرې په تحیر کښې واقع کیدونکې ښځې احکام
- ۴۸۲ داغ (خه ټاکي) لگېدل
- ۴۸۳ حیض او استحاضه
- ۴۸۳ الدماء الفاسدة
- ۴۸۵ د حیض په حالت کښې د ښځې نه فاندې اخستلو حکم
- ۴۸۸ د معذور احکام
- ۴۸۸ د اودس د حفاظت تدبیر کول
- ۴۸۹ باب الانجاس
- ۴۸۹ د ذبح کړې شوی خاړوی د خټ وینه
- ۴۸۹ په خفیه نجاست کښې د اندام د څلورمې حصې په معافۍ باندې د اشکال جواب
- ۴۹۰ د دوی د جامو وښخولو په مسئلې باندې اشکال او د هغې جواب
- ۴۹۳ د اوسني د پاکولو طریقه
- ۴۹۳ د شیری د پاکولو طریقه
- ۴۹۵ فصل فی الاستنجاء
- ۴۹۵ د اودس نه پس د استنجاء کولو حکم
- ۴۹۷ د هو نه څیر چیدو سره استنجاء لازم گڼل بدعت دي
- ۴۹۹ د استسحاک کولو نه د عاجز سړي په حکم باندې د اشکال جواب
- ۵۰۳ کتاب الصلوة باب المواقیت
- ۵۰۳ په لندن کسې د ماسخوس د وخت د متعین کولو غلطه طریقه
- ۵۰۴ باب الاذان والاقامة
- ۵۰۴ په اقامت کسې دې حلوړ نکسرونه په یوه سا سره وانې
- ۵۰۴ الصلوة حرمن الثوم، په جواب کسې حدیث و پررت، ونیل
- ۵۰۵

۵۰۲	د فیهو - اونو جواب
۵۰۷	د فعل کوو کی د امامت په کراهیت باندې د اشکال جواب
۵۰۸	صمیمه ارشاد العابد الی تخریج الاوقات و توجیه المساجد
۵۰۸	د انس نکلو پیو یا امیری کانه، په تقویم باندې بحث
۵۱۴	عسوی کال په هجری کال او هجری کال په عیسوی کال باندې د بدلولو صحیح ترین عمل
۵۱۸	باب صفة الصلوة
۵۱۸	د ښځې سجدې ته د تلو طریقہ
۵۱۹	سجدې ته د تلو په وخت کښې په زنگنونو باندې لاسونه ایښودل
۵۲۲	د پورتنی سوال په شان یو بل سوال
۵۲۳	د پورتنی سوال په شان یو بل سوال
۵۲۵	پورتنی سوال سره متعلق یو بل سوال
۵۲۵	د پورتنی سوال په شان یو بل سوال
۵۲۶	د ښځې د سجدې هیئت او شکل
۵۲۷	د مونځ په آخره کښې د سلام گرځولو مسنونہ طریقہ
۵۲۹	په مونځ کښې د نوم نه لاندې د لاسونو نرلو ثبوت
۵۳۱	په جمع کښې د یو بل سره گڼتی ښکری، یو ځای کول
۵۳۲	د قیام په حالت کښې د پښو تر مینځ فاصله
۵۳۴	ضمیمه زیده الکلمات فی حکم الدعاء بعد المكتوبات
۵۳۷	الروایات المزبدة
۵۳۹	العبادات المزبدة
۵۴۰	حاصل د کلام
۵۴۱	کلمه الجامع
۵۵۰	باب الفرائض والسجود
۵۵۰	په ورسو کسې د فاحی د لوستلو مستحبہ طریقہ
۵۵۳	مد العظم فی اسم الله العظیم
۵۵۳	په کسر کسې په اسم جلاله باندې د مد کولو حکم
۵۵۳	د کسر د اوږدولو کوم رواج چې دې دا غلط دې
۵۵۸	د مجلسی صدق د خان نه جوړ شوی دلبونه
۵۶۴	باب الامامه والجماعه

- ۵۲۴ په پښه باندې د معذور (شل) سړي امامت
- ۵۲۴ په رکوع کېنې د شریک کیدلو صحیح طریقہ
- ۵۲۵ د مقتدی د ناستې نه وړاندې امام سلام وگرځولو
- ۵۲۶ چې مقتدی په رکوع، سجده یا قعده کېنې یو ځای شي نو ثناء دې نه لولي
- ۵۲۸ چې په وروستی صف کېنې یو مقتدی وی نو څه به کوی؟
- ۵۲۹ کعبې سره د برابر ودریدونکي د اقتداء د صحیح کیدو شرط
- ۵۷۰ د عالمانو او مشایخو لپاره له وړاندې نه په صف کېنې ځای تاکل
- ۵۷۳ د امریکې په جماتونو کېنې د دویمې جمعې حکم
- ۵۷۵ د ښځو ځان له جماعت مکروه تحریمی دی
- ۵۷۹ د استحباب د دلیلونو جائزه
- ۵۸۲ د نایالغه ماشومانو په پړو مې صف کېنې ودریدل
- ۵۸۳ چې امام قرائت شروع کړو نو مقتدی دې ثناء نه لولي
- ۵۸۶ ضمیمه: المشکوة لمسالة المحاذاة
- ۵۸۸ (رساله) د فاسق امامت او اقتداء
- ۵۹۳ باب دې په بیان د مفسداتو د مونځ او د مکروهاتو د مونځ کېنې
- ۵۹۳ د نایالغه هلک فتحه قبلول
- ۵۹۳ ویښته یو ځای کول او تړل او مونځ ورسره کول
- ۵۹۵ مونځ کوونکې چې په څومره اوچت ځای باندې وی نو مخې ته ئې تیریدل روا دی؟
- ۵۹۵ د ښځو په مونځ باندې د بناء کولو حکم
- ۵۹۶ که په قرآن مجید کېنې یې وکتل او فتحه ئې ورکړه او امام فتحه قبوله کړه نو د ټولو مونځ فاسد شو
- ۶۰۰ د زلزلي له کبله مونځ ماتول
- ۶۰۰ د مونځ کوونکي مخې ته تیریدونکو لږه منع کول
- ۶۰۱ پرله پسې د دریو حرکاتو په مفسد کیدو باندې د اشکال جواب
- ۶۰۲ په یو حرکت باندې د مونځ د راگرځولو په وجوب باندې د اشکال جواب
- ۶۰۵ له وړاندې صف نه د چا وروسته د رابښکلو حکم
- ۶۰۵ د مونځ په دوران کېنې د بهرنه راتلونکي ته په صف کېنې ځای ورکول
- ۶۰۶ چې د مونځ گزار د یو اندام لاندې د چا جامې نښتي وی
- ۶۰۶ د مونځ کوونکي خپل ځان ته د قطب نما ایښودل
- ۶۰۷ چې کوم سړي په مونځ کېنې نوی هغه دې د مونځ کوونکي مخ قبلي ته نه راگرځوی

- مسائل زلة القارى ۲۰۸
- په قراة كښې د فحش غلطن د اصلاح نه پس د مونځ حكم ۲۰۸
- باب الوتر والنوافل ۲۱۰
- د سحر په وخت كښې د قضاء مونځ د راگرځولو په وجه به ورته د تهجد و ثواب وركول كيږي ۲۱۰
- د نفل مونځ په دوران كښې كه حيض راشي نو د قضاء حكم ۲۱۰
- د جمعې د فرضو نه وړستو په سنتو كښې درومي تشهد نه پس درود اود دعا لوستل روانه دي ۲۱۰
- په صلوۃ الكسوف كښې قرائت سري (پټه) دي ۲۱۵
- د صلوۃ الكسوف شرعى حيثيت ۲۱۲
- التوضيح لروايات صلوۃ التسبيح ۲۱۷
- د صلوۃ التسبيح شرعى حيثيت ۲۱۷
- د عدم ثبوت او د عدم استحباب وجوهات ۲۱۷
- د ثبوت او د استحباب تقاضا كوونكى وجوهات ۲۱۹
- فصل فى التراويح ۲۲۱
- د تراويحو د امامتى اجرت (تنخوا) اخستل ۲۲۱
- په يو مسجد كښې د تراويحو شو جمعې ۲۲۱
- د قرآن مجيد د ختمولو طريقه ۲۲۲
- په تراويحو كښې د قرآن كريم د ختم نه وروسته دعا كول ۲۲۴
- باب سجود السهو ۲۲۶
- كه د مسافر امام نه سهو وشوه نو د مقيم مقتدى د سهوي د سجدې حكم ۲۲۶
- د مقيم خلف المسافر په باقى پاتې مونځ كښې د سجده سهوي حكم ۲۲۶
- كه چا د فاتحې په خاتمه تشهد ولوستلو ۲۲۷
- په ركوع يا په سجده كښې سهواً تشهد ولوستلې شو ۲۲۸
- د سهوي يوه سجده سهواً يا قصداً پريښودې شوه ۲۲۹
- د مسبوق د سهوي حكم ۲۳۰
- د سهوي يوه سجده نې وكره او پنځم ركعت د پاره ودريدلو ۲۳۱
- سجده سهوه نې هيره كړه او وتر نې شروع كړل ۲۳۱
- په ركوع كښې ورته ياد شو چې قنوت نې نه دي لوستي ۲۳۲
- باب صلوۃ المريض ۲۳۵
- خان له په قيام باندې د قدرت لرونكى په امام پسې په ناستې اقتداء كول ۲۳۵

- ۲۳۵ د مونځ د شروع کولو نه پس د امام سره په قیام باندې عاجزه شو
- ۲۳۶ د اوږد قیام نه د عاجزه سړی بې د نیت نه په صف کښې ناسته جائز نه ده
- ۲۳۷ باب سجود التلاوة
- ۲۳۷ په روانه سورلۍ باندې د سجدي آیت
- ۲۳۹ د سجدي د آیت د تکرار د مختلفو صورتونو حکم
- ۲۴۲ باب صلاة المسافرين
- ۲۴۲ د سفر په حد کښې د مزل تکرار لږه اعتبار نشته
- ۲۴۳ پنځه چې د خپل مور پلار کور ته لاړه شی نو قصر په کوی او که اتمام؟
- ۲۴۳ د حائضې د اقامت نیت کول
- ۲۴۵ باب الجمعة والعیدین
- ۲۴۵ راځي ونه ته نژدې په تبلیغی اجتماع کښې د جمعې مونځ کول
- ۲۴۶ تکبیرات د تشریق کله، کوم ځای او په چا باندې واجب دی؟
- ۲۴۸ د عربین نه بغیر په بله ژبه کښې د جمعې د خطبې او د مونځ د اذکارو تحقیق
- ۲۵۳ ضمیمه: النخبة فی مسئله الخطبة والجمعة
- ۲۶۲ اصول الافتاء المتعلقة بالمسئلة
- ۲۶۲ التنبيه لمن يريد كلام الفقيه
- ۲۷۲ خلاصه د کلام
- ۲۷۳ باب الجنائز
- ۲۷۳ د حضرت علی علیه السلام حضرت فاطمې زهرا ته غسل ورکول
- ۲۷۳ چې مړې وشاړې نو د هغه د غسل او د جنازې حکم
- ۲۷۴ د لیونې د جنازې د مونځ دعا
- ۲۷۵ په جفات کښې د جنازې د مونځ حکم
- ۲۷۸ حرمین شریفین
- ۲۷۸ په لمر کسې خوشبو شندل
- ۲۷۸ په خوړو ورو اندامونو باندې جنازه کول
- ۲۷۹ د امام الحی د محلي امام جنازې ته د نه وړاندې کولو مفساد
- ۲۸۱ د جنازې د اوجولو مسنونه طریقه
- ۲۸۲ د ځمکې نه ورځ د گناه کار نه د قبر د عذاب د پورته کیدلو تحقیق
- ۲۸۴ کتاب الرکوة

- ۲۸۳ فقیر ته د نصاب د قدر نه زیات زکوة ورکول
- ۲۸۷ د خو کلونو د تیریدو نه پس نصاب هلاک یا مستهلک شو
- ۲۸۷ په پلاټینم او په سپینو زرو باندې د زکوة مسئله
- ۲۸۷ د مسافر د پاره زکوة اخستل
- ۲۸۸ اشپز طبابخ ته د زکوة نه تنخوا ورکول ولې روا او مدرسینو ته ورکول ولې ناروا دی؟
- ۲۸۸ مسکینانو طالبانو ته د زکوة نه اباحه خوراک ورکول روا نه دی
- ۲۸۹ فقیر ته په زکوة کښې تر لاسه شوې خیز د مالداره د پاره استعمالول
- ۲۹۰ د دارالعلوم فاروق اعظم شمالی ناظم آباد کراچي د فتوي خلاصه
- ۲۹۱ د حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب مدظلهم قدر مننده راني
- که رواج کړې شوې حیلې د تمليک سره ښې د زکوة پیسې په جومات کښې ولگولې نو په هغې
- ۲۹۲ کښې د مونځ حکم
- ۲۹۲ د عشر د ادا کولو باوجود د فصل له حاصلاتو نه تر لاسه شوې پیسو باندې د زکوة وجوب
- ۲۹۴ حکم الزکاة والصدقات لبني هاشم والسادات
- ۲۹۴ سید ته زکوة ورکول
- ۲۹۸ الاحکام المستفادة
- ۳۹۸ د جواز د فتوي ورکونکو دلائل
- ۲۹۸ د دې دلائلو جائزه
- ۷۰۰ باب صدقة الفطر
- ۷۰۰ د فطري صدقه کافر ته ورکول روا نه دی

تمت بالغیر

تم فهرس الكتاب بعون الملك الوهاب

د احسن الفناوی د اووم جلد فهرست ختم شو ولله الحمد اولاً و آخراً
وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وعلی اله وصحبه وسلم اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین